

inv- 279
BIBLIOTECA MIPTRE
PT-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CII — NR. 1 — 2 IANUARIE - FEBRUARIE 1984
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FĂGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*

Redactor : *ALEXANDRU M. IONIȚĂ*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de căntărești bisericești ; Prea Cucernicii Consilierii administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Pr. Dumitru Soare, <i>La început de an</i>	5
PASTORALE — SCRISORI IRENICE	
<i>Pastorală de Crăciun a Prea Fericitului Patriarh Iustin</i>	9
<i>Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh Iustin, către întîlstatătorii Bisericii creștine</i>	13
<i>Scrisori și telegrame de felicitare primite de către Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul sîntelor sărbători ale Nașterii Domnului — 1983</i>	14
VIAȚA BISERICESCA	
<i>Cea de a XII-a întrunire a Comisiei române de istorie bisericească comparată Aniversarea a 125 de ani de la Unirea Principatelor Române în cadrul celei de a XII-a întruniri a Comisiei române de istorie ecleziastică comparată, de Pr. asist. dr. Viorel Ionită</i>	25
<i>Cronica</i>	29
	32
DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE	
<i>Parohia ortodoxă română din Melbourne — Australia; Parohia ortodoxă română din Salzburg — Austria; Parohia ortodoxă română din Viena — Austria, de Drd. Toader Doroftei</i>	34
INDRUMĂRI PASTORALE	
Pr. Ioan Mircea, <i>Poruncile Bisericii</i>	42
Pr. drd. Sebastian Buchiu, <i>Conștiința morală în viața creștinului</i>	54
DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE	
Arhid. Gh. Papuc, <i>Intru pomenirea mitropolitului Andrei Șaguna (la 175 ani de la nașterea sa)</i>	63
Pr. drd. Iulian Miculescu, <i>Vlahii în spațiul carpato-balcanic, de la sfîrșitul sec. XII pînă la întemeierea statelor feudale românești</i>	66
ANIVERSĂRI — EVOCĂRI	
† Nestor, Mitropolitul Olteniei, <i>Participarea mitropolitului Moldovei Solronie Miclescu la înăptuirea Unirii Principatelor Române — 1859</i>	79
Gheorghe Vasilescu, <i>Rolul decisiv al factorilor interni la înăptuirea Unirii Principatelor</i>	117

DOCUMENTARE

Pr. prof. Alexandru I. Ciurea, *Biserica Luterană a Suediei* 129

RECENZII

- *** *Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I—II, București, 1984, 1112 p. + 27 ilustrații și facsimile, de Alexandru M. Ioniță 142
- Mihail Diaconescu, *Spiritualitatea Daciei*, București, 1982, de Pr. prof. dr. Dumitru Radu 145
- Panțiru Grigore, *Leționarul evanghelic de la Iași. Ms. 160/IV—34*, Ed. Muzicală, București, 1982, 223 p., de Diac. prof. Marin Velea 150

LA ÎNCEPUT DE AN

Între zeitățile care populau odinioară panteonul romanilor se afla și statuia zeului Ianus, reprezentată cu două fețe: una privind înainte, spre viitor, iar cealaltă căutînd înapoi, spre trecut. Deși de origine păgînă, simbolismul zeului Ianus — de la care vine și denumirea lunii ianuarie — merită să fie reținut, mai ales atunci cînd trecem pragul unui nou an și cu deosebire atunci cînd încercăm să-l transpunem în contextul spiritualității creștine. De fiecare dată cînd începem o nouă numărătoare a zilelor, se cuvine adică să simțim tot mai stăruitor îndemnul de a ne ancora puternic viața în realitățile prezentului, orientîndu-ne cu încredere spre viitor și, în același timp, luînd necontenită povăț și întărire din comorile de daruri ale trecutului. Un asemenea lucru ne apare ca o necesitate firească dacă ținem seama de strînsa relație dintre cele trei forme pe care le îmbracă timpul.

După o comparație a unui mare părinte bisericesc, timpul se aseamănă cu un fluviu imens care izvorăște din veșnicie și se varsă tot în veșnicie. În această curgere neîntreruptă a timpului, care se desfășoară cu regularitate după aceleași legi neschimbabile ale lui Dumnezeu, se înscrie și viața fiecăruia dintre noi. În ansamblul lor, anii care se scurg se aseamănă pe dinafară unul cu altul. Anotimpurile, cu specificul lor, ca și zilele și nopțile, se succed în același mod. Dar cu privire la conținutul lor, fiecare din anii vieții noastre sînt deosebiți, așa cum deosebite sînt și zilele una față de cealaltă. «Ziua spune zilei cuvînt și noaptea vestește nopții știință» (Ps. 18, 2), zice Psalmistul, arătînd prin aceasta că fiecare zi ne dă o povăț deosebită. Or, dacă se spune lucrul acesta cu privire la o singură zi, cu atît mai mult îl vom putea afirma dacă îl raportăm la zilele unui an întreg.

Ce ne învață în această privință anul care a trecut? Pentru noi creștinii, acest an, ca și cei trăiți pînă acum, sînt tot atîtea mărturii ale bunătății și milostivirii lui Dumnezeu, care ne-a prelungit firul vieții, pentru a ne da posibilitatea să ne împlinim rostul și menirea vieții noastre. Trecînd pragul unui nou an, se cuvine deci să ne amintim de toate dovezile de iubire ale lui Dumnezeu față de noi și să-I mulțumim cu adîncă recunoștință pentru văzutele și nevăzutele Sale binefaceri revărsate asupra noastră. În egală măsură, datori sîntem să ne rugăm Celui de la care pogoară «toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit» pentru sănătatea și propășirea noastră și a semenilor, pentru împuținarea suferințelor în lume, pentru belșugul roadelor pămîntului și pentru sporirea roadelor iubirii dintre oameni.

La fiecare început de an, simțim — tot mai puternică și tot mai vie — purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de noi. Împreună cu aceasta,

simțim însă tot mai clară și propria noastră responsabilitate față de rostul și valoarea timpului ce ne-a fost dat să-l trăim. Anii vieții noastre sînt darul lui Dumnezeu. Însă darul acesta nu ni se repetă; îl primim o singură dată. Timpul care trece nu se mai întoarce. Deci trebuie să dovedim o deosebită purtare de grijă față de el. Aceasta înseamnă a da o bună întrebuințare timpului, a nu trăi o viață fără rod, a umbla «nu ca cei neînțelepți, ci ca cei înțelepți, răscurpărînd vremea» (Efes. 5, 15—16), a ne pune viața în slujba binelui, a înlăturării lipsurilor și a sprijinirii năzuințelor superioare ale semenilor.

Alături de acestea, și alte gânduri vin să ne frămînte, cu întrebări stăruitoare, la începutul noului an. Cum am răspuns noi la necentenitele dovezi ale iubirii, bunătății și milostivirii lui Dumnezeu? În ce măsură am împlinit mesajul dragostei, păcii și bunăvoinții, trimis de Dumnezeu oamenilor, prin glasul cetelor îngerești, în noaptea sfîntă a nașterii Fiului Său? Se poate vorbi în vremea noastră despre dragoste între oameni și popoare, atunci cînd omenirea a devenit pradă neliniștii, mesiguranței și amenințării proprii sale existențe? Nu sîntem noi creștinii primii vinovați înaintea lui Dumnezeu pentru faptul că, după secole și milenii, mesajul ceresc al dragostei nu a reușit să pătrundă în inimile tuturor oamenilor?

O privire de ansamblu asupra lumii contemporane dezvăluie o situație de-a dreptul zguduitoare: o lume aflată în pragul unui cataclism apocaliptic, copleșită de teamă și disperare, care nu reușește să se trezească din coșmarul absurdei și iresponsabilei sale autodistrugerii. O lume asupra căreia primejdia morții plutește mai înfricoșătoare și mai iminentă ca oricînd. O lume care și-a pregătit ea însăși «O Hiroșima la fiecare 30 de minute», după cum arată titlul unui reportaj al unei organizații dedicate luptei pentru dezarmare, evocînd în mod sugestiv proporțiile iraționale, deosebit de grave, la care au ajuns arsenalele nucleare din lume, prin sporirea, la fiecare jumătate de oră, cu echivalentul unei bombe de puterea celei lansate la Hiroșima în urmă cu 30 de ani.

Spectrul coșmarului atomic este ilustrat de cercetători și prin alte calcule care sînt tot atîtea semnale de alarmă. Fiecare din rachetele cu rază medie de acțiune, care au fost sau urmează să fie instalate în Europa, dispun de o putere de distrugere de 25 de ori mai mare decît bomba de la Hiroșima! Fiecărui locuitor al Europei îi revin, în momentul de față, 72 tone de explozibil, în timp ce pentru uciderea unui om sînt suficiente doar 15 grame! Potențialul distructiv acumulat pe continentul european este în stare să ucidă 250 miliarde de ființe umane, adică de peste 60 de ori mai mult decît populația actuală a Planetei noastre! Sînt calcule reale, care ne înfioară, mai ales dacă ne gîndim că de cele mai multe ori s-a subestimat ceea ce s-ar întîmpla dacă numai o mică parte din focoarele nucleare existente ar exploda. În această privință, calculatoarele puse să analizeze efectele unor asemenea bombardamente nucleare au avertizat că numai fumul care s-ar ridica în urma declanșării exploziilor ar întuneca soarele și ar crea o cumplită «iarnă nucleară» cu efecte dezastruoase asupra omenirii.

Începem un nou an, stăpîniți de grava amenințare a unui viitor război! Dar ceea ce este și mai grav e faptul de a nu intui că acest război există deja sub o anumită formă, ca un preludiu al unui mare și ireparabil dezastru. Cînd o jumătate de milion de oameni de știință — reprezentînd 20 la sută din totalul lor mondial — sînt sustrași de la lucrările de cercetare în folosul dezvoltării societății umane și utilizați în domeniul militar și în activitățile legate direct de înarmări, cînd uriașe resurse materiale sînt deturmate spre scopuri neproductive antisociale, în timp ce milioane de ființe omenești de pe întinse zone ale globului mor zilnic de foame, iar altele multe milioane rămîn scufundate în bezna analfabetismului și a unei existențe lipsite de demnitate și împlinire umană, mai putem spune că trăim în pace? Ce fel de pace poate fi aceea, cînd în fiecare clipă moartea planează asupra vieții ca o sinistră pasăre de pradă, sau cînd flămînzi de pline li se oferă bombe? Oare moartea provocată de foame nu este tot atît de nefirească și grea ca moartea provocată de arme?...

Cauza acestui trist paradox — de a trăi războiul în timp de pace — este însă prea bine cunoscută. Cursa înarmărilor rămîne fenomenul cel mai sadic și cel mai distructiv pe care l-a înregistrat vreodată istoria. Ea este cauza dezechilibrului moral și material al omenirii, a morții prezente și a celei viitoare. În fața acestei situații, o concluzie logică se impune de la sine: dacă vrem să punem capăt morții și amenințărilor ei, să punem capăt cursei înarmărilor! De altfel se știe că niciodată armele nu au slujit viața, ci moartea. Teoria «echilibrului de forțe», ca și politica «descurajării», despre care se vorbește destul de mult în unele cercuri apusene, nu sînt decît forme ipocrite ale competiției pentru suprațemie, pentru mai multă putere de dominare asupra altora. În realitate, nu înarmările desperate, ci singură dezarmarea constituie cheia rezolvării problemei. Oamenii au nevoie de pîine, nu de arme.

Și totuși armele se ridică mai amenințătoare ca oricînd împotriva oamenilor. Cum vom putea atunci să începem liniștiți un nou an în care 800 miliarde de dolari urmează să se risipească, absurd și cinic, pentru cheltuieli militare? Un nou an în care sumele alocate pentru programele de înarmare sînt estimate a fi de aproape trei ori mai mari decît cele pentru programele de dezvoltare economico-socială? Un nou an, în care sporul de bunuri materiale menit să asigure propășirea popoarelor e în primejdie să fie irosit pentru fabricarea uneltelor morții, oferind astfel perspectiva limitării tot mai accentuate a bunăstării generale, chiar și a țărilor dezvoltate, și în același timp, a extinderii tot mai mari a zonelor bintuite de sărăcie și foamete?

Și dacă, totuși, în pofida acestor crude realități și triste perspective, ne încumetăm să pășim în noul an cu nădejde și încredere, — asemenea străbunilor noștri pe care nici vitregiile și nici stihiele vremurilor de grea cumpănă nu i-au clintit vreodată din rosturile lor —, lucrul acesta îl facem îndemnați de convingerea că Dumnezeu nu va îngădui distrugerea creației Sale, precum și de chemarea la rațiune pe care oamenii doritori de bine o adresează tot mai stăruitor semenilor lor stăpîniți de duhurile rele.

Pretutindeni, în lumea întreagă, se ridică tot mai multe, tot mai hotărâte și tot mai unite glasuri care cer scoaterea arsenalelor morții în afara legii. Poporul român, urmînd tradițiilor sale de veacuri, se află în fruntea celor ce luptă pentru apărarea dreptului la viață. România a devenit cunoscută pe toate meridianele ca purtătoare înflăcărată a mesajului păcii și înfrățirii, ca țară care a dat exemplu de dorința slujirii concrete a aspirațiilor de pace ale omenirii, prin reducerea cheltuielilor militare, în folosul celor social-cultural-educative. Biserica moșilor și strămoșilor noștri continuă să rămînă, ca și pînă acum, alături de toți cei ce se străduiesc pentru viața lumii, sădind în suflete, prin mijloacele ei specifice, convingerea nestrămutată în biruința păcii și propovăduind neîncetat tuturor oamenilor îndemnul divin: «trăiți în pace unii cu alții» (Marcu 9, 50).

Iată deci, la începutul noului an, garanții care ne îndreptățesc să cultivăm și să însușim nădejdea spre mai bine ale lumii de azi. Omenirea are puterea de a depăși gravitatea primejdiiilor pe care ea însăși și le-a creat. Stă în puterea noastră, a tuturor celor mulți, să ne hotărîm singuri soarta. Și tot în puterea noastră, a celor ce ne hrănim duhovnicește cu harul și cu cuvîntul lui Dumnezeu, stă să alegem viața pe care ne-a dăruit-o însuși Ziditorul vieții.

Pr. DUMITRU SOARE

1

• PĂSTORĂLE-SCRISORI IRENICĂ •

PASTORALĂ TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI — 1983

*«Hristos se naște, slăviți-L,
Hristos din ceruri, întâmpinați-L,
Hristos pe pământ, îndălțați-vă!»*

Iubiți credincioși,

Făgăduința dată de Dumnezeu celor dintii oameni, după căderea în păcat, că va trimite în lume pe Mântuitorul, s-a păstrat de-a lungul veacurilor în cugetele lor. Glasul lui Dumnezeu, pe care Adam și Eva l-au auzit din ascunzișul lor printre pomii raiului, zicind: «*Adame, unde ești?*», nu s-a stins niciodată în întregime din lume. În purtarea Sa de grijă față de făpturile Sale, chemarea pe care Dumnezeu o adresează oamenilor de a sălășlui în sinul Său părintesc este permanentă și nepărintoasă. Răspunsul oamenilor însă este diferit.

Până la plinirea vremii, bijbiind în întuneric, departe de Dumnezeu, cei nesupuși adevărului nu cunoșteau pe Mântuitorul fiindcă nu-L căutau. Din cele sădite de Dumnezeu în inimile lor și din cele pe care le puteau dobîndi prin cugetarea lor ei ar fi putut cunoaște «*însușirile Lui nevăzute, puterea Lui cea veșnică și dumnezeirea Lui*» (Rom. 1, 20). Dar, cu toate că nu cunoșteau deplin pe Mântuitorul, unii îl doreau, nutrind convingerea că El îi va scăpa de orice rău; alții, fiind siguri de venirea Lui, îl așteptau cu nerăbdare.

Sătui de războaie, oamenii îl doreau ca pe un Domn al păcii; cei chinuți de dureri vedeau în El un tămăduitor; cei ținuți în robie îl doreau ca eliberator; pe scurt, El era dorit pentru a aduce fericirea pe pământ. Vechea legendă a veacului de aur al omenirii era rod al aducerii aminte despre viața celor dintii oameni în paradis, cât și al nădejzii de împlinire a făgăduinței lui Dumnezeu cu privire la mîntuire.

Mai mult însă decît cei de oricare altă credință, evreii, ascultători ai glasurilor proorocilor, purtau în inimile lor convingerea nestrămutată că Mîntuitorul va veni în mijlocul lor; iar chipul Lui ei îl zugrăveau urmînd descoperirea făcută lor prin prooroci sau potrivit cu nevoile ori cu idealurile lor.

De la cea dintâi pînă la cea din urmă pagină a Sfintei Scripturi a Vechiului Testament, așteptarea lui Mesia străbate ca un fir de aur în toată istoria veche a evreilor. În cartea Iov, — una din cele mai frumoase scrieri ale Sfintei Scripturi —, se rezumă oarecum convingerea depînă a credincioșilor de demult că Iisus Hristos trebuia să vină în lume, prin următoarele cuvinte: «*Eu știu bine că Mintuitorul meu este viu și că în cele din urmă El se va ridica pe pămînt*» (19, 25). Alți scriitori vechi sînt purtați cu duhul la timpul sau la locul nașterii lui Iisus, la învățătura și faptele Lui, la chinurile și mărirea Lui. Mintuitorul era așteptat ca Domn al păcii, ca Rege al dreptății, ca Păstorul cel bun, ca Arhiepiscopul cel Mare, ca slujitor al lui Dumnezeu și ocrotitor al celor nevoiași și asupriți.

Iubiții mei fii suflatești,

Oricît de frumoase și pline de adînc înțeles teologic ar fi zicerile din afară ori prorociile Vechiului Testament, ele nu pot sta niciodată în cumpănă cu adevărul despre Mintuitorul, Fiul lui Dumnezeu, care «*pe pămînt a venit și, prin El, omul la cer s-a suit*», cum spun Sfinții Părinți. Una din cele mai vechi cîntări bisericești, pe care ne-a păstrat-o Sfîntul Apostol Pavel, spune așa :

«Cu adevărat mare este taina credinței :
Dumnezeu s-a arătat în trup.
S-a îndreptat în Duh,
A fost văzut de îngeri,
S-a propovăduit între neamuri,
A fost crezut în lume,
S-a înălțat întru mărire» (1 Tim. 3, 16).

Iar, mai tîrziu, după ce diferite momente din viața Mintuitorului au fost strîns legate de învățătura Bisericii, Roman Melodul a putut alcătui una din cele mai frumoase cîntări cu privire la nașterea Domnului, zicînd :

«Fecioara, astăzi,
pe cel mai presus de ființă naște
și pămîntul peștera
Celui neapropiat aduce.
Îngeri cu păstorii doxologesc.
iar magii cu steaua călătoresc,
că pentru noi s-a născut
prunc tînr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci».

Dreptmăritori creștini,

Bucurați-vă! Pentru noi oamenii și pentru a noastră mintuire, Fiul Unul-Născut din veșnicie al Tatălui ceresc își ia astăzi început al zilelor Lui pe pămînt, ca om. Din dragoste față de noi, El se face asemenea cu noi, smerindu-se, iar noi, înălțîndu-ne, ne facem asemenea cu El. Ceea ce El era, adică Dumnezeu, a rămas așa și ceea ce nu era, adică om, s-a făcut așa. O! Taină a tainelor și minune a minunilor! «*Cît de cu neputință de cercetat sînt hotărîrile lui Dumnezeu și cît de cu neputință de aflat urmele căilor Lui*» (Rom. 11, 33).

Iisus s-a născut, astăzi, ca oricare alt prunc sărac. Dar, nașterea Lui s-a făcut mai presus de rânduiețile firii.

Păstorii L-au văzut *«înfășat și culcat în iesle»* (Luca 2, 7); dar Sfânta Lui Maică știa că *«El va fi mare și Fiul Celui Preaînalt se va chema...»* (Luca 1, 32).

Mintuitorul a venit în lume ca om adevărat, dar nașterea Lui au vestit-o îngerii din ceruri. Apropiindu-se de câțiva păstori care păzeau turmele lor, noaptea, pe cîmp, în părțile Betleemului, în timp ce *«mărire Domnului îi învăluia în lumină»*, un înger le-a spus că *«În orașul lui David astăzi s-a născut pentru oameni Mintuitorul care este Hristos Domnul»* (Luca 2, 11). Prin aceste cuvinte se ridică vălul de pe taina cea ascunsă de veacuri oamenilor și făpturilor cerești.

Venirea Fiului lui Dumnezeu pe pămînt, în trup de om, pentru a ne ridica pe noi la vrednicia de fii ai lui Dumnezeu s-a schimbat atunci din taină în adevăr de credință. De aceea, bucurîndu-se de marea dragoste a lui Dumnezeu față de făpturile Sale de pe pămînt, îngerii din ceruri în auzul păstorilor de la Betleem, au proslăvit pe Mintuitorul, cîntîndu-i imnul mîntuirii: *«Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoie»* (Luca 2, 14).

Iubiți fii duhovnicești,

Vestea care a străbătut cerurile la nașterea Domnului s-a răspîndit și pe pămînt. Ascultători făcîndu-se descoperirilor dumnezeiești și cuvîntului proorocilor, evreii, prin glasurile păstorilor de la Betleem, au *«preamărit și au laudat»*, cei dinții pe Dumnezeu pentru trimiterea Fiului Său în lume ca Mintuitor. Apoi, în numele celor de altă lege, magii de la răsărit, după ce au găsit pe Iisus, s-au *«bucurat cu bucurie mare foarte... și căzînd la pămînt s-au închinat Lui și deschizînd vistieriile lor, i-au adus Lui daruri: aur, smirnă și tămîie»* (Matei 2, 11); «aur lămurii ca unui împărat al veacurilor; tămîie ca unui Dumnezeu al tuturor și smirnă ca unuia fără de moarte».

În acest fel întreaga făptură s-a bucurat de nașterea Mintuitorului și cu daruri alese L-a întîmpinat. Fiecare din făpturile zidite de El, mulțumire li aduce astăzi și darul său deosebit: *«îngerii cîntarea, cerurile steaua, magii darurile, păstorii minunea, pămîntul peștera, pustiuul ieslea, iar noi pe Maica Fecioara»*.

Iubiți credincioși,

Scurtă vreme în urmă, împreună cu toți fiii patriei noastre scumpe, evocînd împlinirea a 65 de ani de la unirea cea mare a românilor, noi am retrăit nu numai atmosfera înălțătoare a zilei de 1 Decembrie 1918, cînd Adunarea Națională de la Alba Iulia a decretat unirea Transilvaniei cu patria-mamă, dar am reimprospătat în sufletele noastre întreg trecutul nostru de lupte și jertfe pentru existență, libertate și unitate, trecutul nostru de lupte pentru apărarea drepturilor noastre firești.

Însăși unirea cea mare din anul 1918 s-a realizat după veacuri de pătîmiri, de stăruințe și de confruntări, cu toate că era deplin învederată sfișierea nedreaptă a țării, a poporului cu aceeași limbă, cu aceleași tradiții, cu același fel de gîndire, cu aceeași viață, cu aceeași cre-

dință. De aceea, noi păstrăm în suflele unirea de acum 65 de ani ca pe un act istoric de dreptate; iar apărarea ei se impune ca o datorie sacră a tuturor fiilor neamului românesc fiindcă înfăptuirea ei a fost pecetluită cu jertfele părinților noștri.

Odată cu strădaniile pe care le depune pentru apărarea unității naționale, țara noastră desfășoară o activitate slăruitoare și pentru unitatea continentului nostru, pentru unitatea întregii lumi. În acest fel poporul român și-a manifestat voința sa de a contribui la pacea între toate popoarele, la pacea pe pământ. Înalta cirmuire a Statului nostru în frunte cu Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii noastre, a folosit orice prilej pentru a se face noi pași pe calea asigurării păcii în lume. Pe drept cuvânt, poporul nostru se mândrește cu activitatea statornică a cirmuitorului său pentru pacea pe pământ.

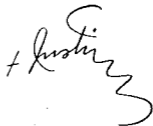
În vremea din urmă, odată cu creșterea primejdiei de război, de un război nuclear, care ar putea distruge întreaga lume, au sporit și acțiunile conducerii noastre de Stat pentru apărarea păcii. Mari întruniri populare s-au strins în întreaga țară; *Apelul pentru dezarmare și pace* al Frontului Democrației și Unității Socialiste și *Apelul Marii Adunări Naționale* către Parlametele și parlamentarii din statele europene, S.U.A. și Canada, s-au bucurat de o largă primire pretutindeni, iar *Declarația* înaltelor foruri de conducere a țării a trezit un puternic ecou în întreaga lume.

În această atmosferă de trezire a conștiinței popoarelor pentru apărarea propriei lor vieți, Biserica Ortodoxă Română și-a intensificat lucrarea ei pentru apărarea păcii.

Mintuirea este propovăduită acum ca pace între Dumnezeu și om, ca pace între făpturile cerești și oameni, ca pace între oameni și în sufletele lor. Învățătura ortodoxă despre mintuire și cărțile de slujbe au legat atât de strâns venirea Mîntuitorului pe pământ de pace încît sărbătoarea Nașterii Domnului este numită *sărbătoarea păcii*. Parcă niciodată credincioșii nu se simt mai aproape de Dumnezeu și niciodată nu se simt mai aproape unii de alții ca în binecuvîntata zi a nașterii Domnului nostru Iisus Hristos.

Odată cu sfatul de a spori rugăciunile pentru pacea lumii, vă trimitem tuturor arhierescă binecuvîntare și părintească îmbrățișare.

Al tuturor de bine voitor și fără încetare către Dumnezeu rugător,

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOAREA IRENICĂ ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH
IUSTIN ÎNȚIISTĂTORILOR DE BISERICI CREȘTINE CU OCAZIA
PRAZNICULUI NAȘTERII DOMNULUI — 1983

Iubite frate întru Hristos,

„Iată vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru întreg poporul, că vi s-a născut azi Mîntuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David». (Luca, 2, 10—11)

Acestea sînt cuvintele pe care îngerul Gavriil, vestitorul împlinirii făgăduinței lui Dumnezeu de a mîntui lumea, le-a grăit către păstorii care păzeau turmele lor în apropiere de Betleem, în binecuvîntata noapte a Nașterii Domnului. În clipa aceea, de pe *«taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută»* s-a ridicat vâlul necunoștinței și înaintea oamenilor s-a descoperit Dumnezeu-Mîntuitorul, Hristos-Domnul.

Fiul Părintelui ceresc S-a născut, într-adevăr, potrivit cu spusele Sfinților Evangheliști, într-un sălaș sărac; dar Nașterea Lui s-a făcut mai presus de legile firii. Chiar îngerii din ceruri l-au venit în întîmpinare, împlinindu-se în acest fel un cuvînt prorocesc, care zice: *«Veseliți-vă, ceruri, împreună cu El; să se închine Lui toți îngerii lui Dumnezeu»* (Deut. 32, 43; Ps. 97, 7). Leagănul Mîntuitorului a fost în adevăr o iesle; dar îngerii din ceruri l-au cîntat cîntare de mărire a lui Dumnezeu întru cei de sus, cîntarea de pace pe pămînt, cîntarea de revărsare a harului bunăvoirii cerești în sufletele oamenilor. Cuvintele îngeresti: *«Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire»* (Luca 2, 14), răsună an de an în sufletele tuturor credincioșilor, revărsînd neîncetat în ele marea bucurie a Nașterii Domnului.

Prea cinstite frate întru Hristos,

În anul de acum sărbătoarea Nașterii Domnului este umbrată însă în inimile noastre de neînțelegerile care se ivesc pe neașteptate între cîrmuitorii marilor state, de răceala care începe să ia locul dragostei dintre oameni și prieteniei dintre popoare, de marile pregătiri de război care se fac stăruitor într-o parte și în alta a lumii. Descoperirile științifice ale minții omenești sau bogățiile cu care Dumnezeu a înzestrat natura, pentru a face fericită viața noastră, sînt folosite acum pentru fabricarea celor mai puternice arme de distrugere, de nimicire a tot ceea ce există pe pămînt. Este acum în primejdie nu numai sănătatea noastră ori frumusețile naturii, ci însăși existența omenirii, existența vieții pe pămînt.

De aceea, mai mult decît în oricare alt moment din istorie, astăzi și de acum înainte în orice zi din viața ei, omenirea are nevoie de pace pentru a-și salva existența, pentru a risipi din suflete coșmarul morții

nucleare, pentru a alunga din noi teama morții care poate veni din văzduh sau din adincul mărilor.

Omenirea întreagă, pentru a-și păstra existența, are trebuință de pace; orice popor sau grupare de oameni, pentru a-și putea desfășura viața în liniște are trebuință de pace; orice om pentru a-și împlini rostul său pe pământ, potrivit cu voința lui Dumnezeu, Domnul vieții, are trebuință de pace. Așadar, pacea a devenit condiția indispensabilă a vieții oamenilor pe pământ. De aceea, apărarea păcii se înfățișează acum nu numai ca o datorie a tuturor oamenilor de a-și păstra bunul lor cel mai de preț, bunul vieții, ci ca o necesitate a oamenilor de a-și apăra existența lor. Desigur, în acest context se impune dezarmarea generală și totală, distrugerea tuturor rachetelor, nimicirea tuturor uneltelor de război.

Sintem bucuroși că putem să vă încunoștinăm astăzi, Prea Iubite în Hristos Frate, că Sfântul nostru Sinod, clerul de toate treptele și dreptmăritorii noștri fii sufletești, împreună cu celelalte culte religioase și cu toți ceilalți locuitori ai patriei noastre, merg pe calea aceasta a apărării păcii în lume. Fiecare, în felul său, nu conținește să-și aducă contribuția sa pozitivă la marea operă mondială de apărare a păcii.

Lucrarea noastră pentru apărarea păcii se adaugă la strădanile pe care omenirea întreagă le depune pentru a-și apăra viața ei, la strădanile pe care toate Bisericile le depun pentru apărarea existenței lor, la strădanile pe care Biserica Dvs. le depune pentru apărarea păcii pe pământ.

În chip cu totul deosebit, noi nutrim convingerea că împreună cu noi este *«Dumnezeul păcii care ne întărește pe toți în orice lucru bun, ca să facem voia Lui...»* (Evr. 13, 20).

«Hristos, pacea noastră», care S-a coborât pe pământ pentru ca lumea *«viață să aibă și cît mai mult să aibă»* (Ioan 10, 10), să ne binecuvinteze strădanile noastre comune de împlinirea voinței Sale sfinte, iar Noi, îmbrățișându-Vă cu prilejul sărbătoririi Nașterii Domnului și a Noului An 1984, Vă trimitem calde urări de sănătate și viață îndelungată, iar Sfintei Voastre Biserici urări de prosperitate.

La mulți ani!

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

**SCRISORI ȘI TELEGRAME DE FELICITARE PRIMITE
DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN,
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII
DOMNULUI — 1983**

Prea Fericite și Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștiului, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României, frate prea iubit și mult iubit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al Smereniei noastre, Domnule Iustin, îmbrățișând frățeste în Domnul pe venerabila Voastră Prea Fericire, cu mare bucurie Vă întâmpinăm.

În mijlocul încercărilor de tot felul și al durerii la care este supus neamul omenesc s-a arătat în lume dragostea Creatorului, care și-a adus aminte de Legământul său și a înălțat cornul mântuirii. A anunțat-o pe aceasta prin gura omului celui trimis de El, al cărui nume este Ioan. Acesta a dat mărturie de venirea luminii în lume (Ioan 1, 6—8), a Fiului Celui Unul-Născut al lui Dumnezeu, care s-a născut în Betleemul Iudeii, în zilele împăratului Irod.

În aceste momente când sărbătorim cu mare bucurie începutul acestei al opere de mântuire a noastră, Nașterea lui Hristos, cu sfinții noștri frați, cu clerul și cu poporul binecredincios, am primit frățestele urări ale preaiubitei Voastre Prea Fericiri, trimise cu această ocazie.

Mulțumindu-Vă călduros și cu dorința ca să aveți parte din belșug de harul Peșterii și de un an binecuvântat întru toate, Vă îmbrățișăm încă o dată în Hristos, Cel ce s-a născut și rămânem cu multă dragoste și cu deosebită stimă al venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† DIMITRIE,
Patriarhul Constantinopolului

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului, prea iubite și mult dorite frate și împreună-slujitor cu Smerenia noastră, Domnule Iustin, salutându-vă frățeste în Hristos cel ce s-a născut, cu multă bucurie vă îmbrățișăm.

Cu ocazia marilor și mintuitoarelor sărbători ale Nașterii după trup a Mântuitorului Hristos și cu ocazia Sfintei Boboteze, — în virtutea urui obicei ce durează de la început în viața și tradiția Bisericii —, adresăm Prea Fericii Voastre salutul frățesc, cordial și sincer, al iubirii în Hristos Mântuitorul.

Schimbul de scrisori festive se impune îndeosebi în vremurile noastre, în care «lumea nu știe unde merge» și se clatină temeliiile păcii Domnului în multe părți ale pământului, nefăcînd excepție țara sfintă,

unde se află vechea Patriarhie apostolică, — datorită cursei înarmărilor și lipsei de consecvență a celor puternici ai pământului.

Multe alte probleme tulbură lumea : mizeria, foamea, nenorocirea, bolile trupești și sufletești, încălcarea valorilor spirituale și morale și multe alte rele, care măresc neliniștea și teama printre popoare.

Sintem martori ai acestora în veacul de acum și răsună în inimile noastre cuvintele Domnului : «Se va ridica neam asupra altui neam și o împărăție asupra altei împărății, și va fi foamea și ciumă și cutremure pe alocuri. Toate acestea vor fi începutul durerilor» (Matei 24, 7). «...Și pe pământ va fi strimțorare printre neamuri, care nu vor ști ce să facă la auzul urletului mării și al valurilor» (Luca 21, 25).

În mijlocul acestei tulburări a popoarelor și a neliniștii tuturor neamurilor, în această nesiguranță pentru viitor, Noi, smeriții conducători duhovnicești, pe care Domnul, în nemărginita Lui milă, ne-a ales (mijlocitori) înaintea Stăpînului păcii și a Mintuitorului Hristos, ne adresăm, în aceste zile sfinte, întregii lumi creștine, pentru ca să strîngem legătura iubirii și a unității și pentru ca să dăm glas speranței noastre în Domnul, — speranță care îndepărtează frica —, că pacea sigură și statornică, «aceea care întrece orice cuget», vine în lume odată cu Întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu, care a primit să se culce în iesle pentru mintuirea noastră, pe care ingerii îl slăvesc la Naștere cu imnul ceresc : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, întru oameni bunăvoire!».

Înălțînd rugăciuni fierbinți către Dumnezeu cel ce s-a întrupat ca să aducă pe pământ, între neamuri, precum sint în cer, pacea și dreptatea sa, îmbrățișăm pe Prea Fericirea Voastră, cinstita ierarhie, clerul și poporul, și rămînem cu multă dragoste în Domnul și deosebită stimă,

† NICOLAE.

Patriarhul Alexandriei

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, frate prea iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor cu smerenia noastră, Domnule Iustin, salutînd frățește în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, cu deosebită bucurie vă întîmpinăm.

Încă o dată Întruparea Cuvîntului divin bate la ușa sufletelor noastre în vremuri grele și în zile pline de tulburări spirituale, de războaie, de necazuri și dureri, de inundații și cutremure, iar Biserica este chemată să-și implinească menirea ei, să replăsmuiască pe om din punct de vedere moral și duhovnicesc, să-i trezească conștiința, să-i curățească inima, să-i îndrepte pașii spre iubire, adevăr și dreptate.

Datoria Bisericii este mare în această vreme, în care se înmulțește păcatul în detrimentul Sfintei sale misiuni : este chemată ca prin post și rugăciune să renască pe oameni în Duhul lui Hristos. Mare minune este renașterea omului sub supravegherea Sfintei Biserici, a Domnului nostru Iisus Hristos, care s-a născut în Betleem.

Acela care ține în palma sa toate marginile pământului, se naște în peșteră ca un prunc din Prea Sfînta Fecioară și se lasă culcat în iesle, învățîndu-ne smerenia. Dumnezeu s-a arătat oamenilor, pentru ca pe noi cei nevrednici să ne ridice la strălucirea cea dintii. Puterile cele cerești și pământul se bucură, iar noi cîntăm neîncetat imnul îngeresc : Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, întru oameni bunăvoire !

Învrednicindu-ne, deci, să sărbătorim încă o dată această sărbătoare mare și aducătoare de mintuire, a Nașterii Mintuitorului lumii, înălțăm din suflet Preainduratului Dumnezeu imn de slavă și mulțumire, și îmbrățișăm pe Prea Fericirea Voastră în Hristos cel ce s-a născut, dorîndu-vă din inimă să aveți parte de sănătate și bucurii duhovnicești, să petreceți în pace, împreună cu binecredincioșii creștini, sfințele sărbători, spre binele Prea Sfintei Biserici pe care o păstoriți și a întregii Sfinte noastre Ortodoxii.

Al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Hristos cel ce S-a născut,

† IGNATIE AL IV-LEA,
Patriarhul Antiohiei

Prea Fericitului Iustin, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilui.

Sărutare sfîntă în Iisus Hristos, care în chip supranatural S-a făcut om.

Făpturile cerești și cele pămîntești se bucură împreună, pentru Nașterea cea mai presus de fire și mai presus de orice cuvînt a Mintuitorului nostru Iisus Hristos. Biserica noastră s-a împodobit după cuvîntă să întîmpine acest eveniment, care este începutul mîntuirii întregii omeniri, primul moment al readucerii omului la frumusețea cea dintii, cea «după chipul lui Dumnezeu» (Fac. 1, 26). În aceste clipe venim cu gîndul către Prea Fericirea Voastră și vă adresăm călduroase felicitări.

Cu evlavie vom merge la Betleem. Acolo, în noaptea acestei sărbători, înconjurați de toată obștea Părinților, de Dumnezeu rinduiți să păzească și să înfrumusețeze Peștera cea sfîntă și de Dumnezeu primitoare, unde nouă ni s-a născuț Mintuitor (Luca 2, 11) și «s-a deschis tuturor Raiul», vom cînta, împreună cu îngerii, cîntarea dragă întregii omeniri : «pe pământ pace, întru oameni bunăvoire» (Luca 2, 14). Vom merge împreună cu magii și vom aduce Slăpinului păcii, în loc de aur, smerenia aducătoare de mintuire, în loc de tămîie, dragostea implinită în faptă, în loc de smirnă, obolul nostru al tuturor la cauza păcii, care este la ordinea zilei, așezîndu-ne astfel în grupul fiilor lui Dumnezeu (Matei 5, 9).

Vom cere în rugăciunile noastre, de la Cuvîntul dîvin, care s-a lăsat culcat în ieslea celor necuvîntătoare, pe lingă faptul de a se instaura pacea și dreptatea în lume, să învrednicească pe Prea Fericirea Voastră de ani mulți la cirna Prea Sfintei Bisericii Ortodoxe Române, să vă dăruiască Vouă, cinstitei ierarhii a Patriarhiei Române, și turmei voastre binecredincioase, pacea care întrece orice minte, și sănătate,

pentru a învăța pe mai departe Cuvîntul adevărului, pentru ca noi toți, cu o gură să răspîndim în lume adevărul credinței noastre.

Dîndu-vă sărutarea în Hristos, cea care dă mărturie de comuniunea dragostei dintre noi, rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† DIODOR,
Patriarhul Ierusalimului

Prea Fericirii Sale,

Prea Fericitului Iustin, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor.

Prea Fericirea Voastră,

În luminata zi a preaslăvitei Nașteri a lui Hristos, cu sentimentul bucuriei sufletesti, Vă transmit cordiale salutări, cu ocazia sărbătoririi celui mai mare praznic al mîntuirii noastre. Prevestind răscumpărarea oamenilor, Dumnezeu dorește natura omenească fără păcat, pentru ca omul să devină «părtașul dumnezeieștii firi» (II Petru 1, 4). S-a împlinit «marea taină a dreptei credințe: Dumnezeu s-a arătat în trup» (I Tim., 3, 16), și s-au năruit barierele dintre Dumnezeu și oameni, iar iugerii au cîntat: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire» (Luca 2, 14).

«Și mare va fi stăpînirea Lui și pacea Lui nu va avea hotar» (Isaia 9, 6), făcîndu-ne pre noi fiii săi, urmași ai vieții fără de sfîrșit și aducînd pe pămînt pacea dumnezeiască, El va dărui tuturor popoarelor lumii bucuria vieții pașnice și va binecuvînta acele forțe creatoare de pace, forțe care se opun amenințării cu moartea a darului sfințit al păcii. Salutîndu-vă cordial, Prea Fericirea Voastră, cu ocazia sărbătorii Nașteri lui Hristos, Vă urez, pentru anul care vine, multă putere pentru îndeplinirea misiunii Voastre.

Cu dragoste întru Hristos, Mîntuitorul nostru,

† PIMEN,
Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, doril și iubit frate în Hristos și împreună-slujiitor al smereniei noastre, Domnule Iustin, îmbrățișîndu-vă frățește, adresăm Prea Fericirii Voastre cele mai cordiale urări.

Pacea lui Dumnezeu-Hristos se naște!

În istoria lumii de după cel de-al doilea război mondial, nîcînd nu s-a dovedit mai necesară, ca în vremea Crăciunului din acest an, porunca lui Dumnezeu pentru instaurarea păcii. De-a lungul și de-a latul globului pămîntesc oamenii sînt în război și seucid între ei. Pacea este tot mai puțină. În acest timp, pe de o parte abundența degradează trupurile și sufletele celor bogați, iar pe de altă parte milioane de copii

și adulți mor de foame și de maladii. Nepacea vremurilor noastre este cauzată de nebulnia omenească. De aceea Mîntuitorul a deosebit pacea Sa de pacea oamenilor : «Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă... să nu se tulbure inima voastră și să nu se înfricoșeze» (Ioan 14, 27). Teama îl hăituieste tot mai mult pe omul tracasat al zilelor noastre : teama pentru pace, teama pentru pîinea sa, teama pentru soarta sa de mîine. Numai unit cu Hristos Fiul lui Dumnezeu, omul poate să-și găsească pacea și mîntuirea sa.

Dumnezeu s-a făcut om și a trăit în lume ca om pentru ca lumea să-L ia de model, să-L urmeze și să trăiască în El și cu El și să lucreze cu El. Această este unica vocație dreaptă și adevărată a omului pe pămînt, căci Mîntuitorul a spus : «Eu am biruit lumea !», «Eu sînt lumina lumii ; cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» (Ioan 8, 12).

Cu aceste gînduri, îmbrățișindu-Vă încă odată cu dragoste frățească, Vă adresăm cele mai bune urări și rămînem al Prea Fericirii Voastre devotat coliturghisitor și frate în Hristos — Pruncul-Dumnezeu,

† GHERMAN,
Patriarhul Serbiei

*Prea Fericirii Sale Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.
Prea Fericirea Voastră,*

Vă salutăm cu dragoste frățească, cu ocazia mării sărbători a păcii și a bunei voințe divine față de oameni — Nașterea lui Iisus Hristos — și cu ocazia Anului Nou, 1984.

În vremea Nasterii lui Iisus, îngerii vesteau pacea pe pămînt. Pruncul Iisus Hristos a vestit și a adus oamenilor pacea. Și iată, de atîtea veacuri trăim bucuria Nașterii Mîntuitorului, bucuria dreptății și a păcii, a dragostei și a bunei voințe, cu speranța primilor creștini (că le vom trăi mereu), pentru că «pentru noi s-a născut Pruncul Iisus — Dumnezeu cel veșnic» și pentru că «Hristos cel de astăzi va fi în veci».

Fie ca Hristos, Domnul păcii, să binecuvînteze lumea cu harul său și ca Anul Nou care se apropie să fie un an al păcii, al mîntuirii pentru Sfînta Biserică, și al prosperității pentru toate popoarele.

Îmbrățișînd în gînd, cu dragoste, pe Prea Fericirea Voastră, rugăm pe Hristos, Domnul nostru, să vă dăruiască sănătate și forțe spirituale pentru a vă duce la bun sfîrșit misiunea în slujba Sfintei Biserici și a binecredincioșilor creștini ortodocși.

Încredîntîndu-ne rugăciunilor voastre, rămînem al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Hristos,

† MAXIM,
Patriarhul Bulgariei

Prea Fericitului Iustin, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului.

Prea Fericirea Voastră,

«*Mare este taina evlaviei ;
Dumnezeu S-a arătat în trup»
(I Tim., 3, 16).*

Năsterea Celui fără de început și Întruparea Cuvintului este o taină de neînțeles și de nepătruns pentru mîntea omenească. Este de înțeles numai pentru inima credincioasă, întrucît este taina dragostei, care poate fi înțeleasă numai de cei care pot iubi pe Dumnezeu și pe om. «Fiindcă atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încît a dat pe unicul său Fiu, pentru ca oricine crede în El, să nu piară, ci să aibă viața veșnică» (Ioan 3, 16).

Taina dragostei devine cit se poate de importantă astăzi cînd dragostea și înțelegerea dintre popoare și state a slăbit, cînd primejdia reală a exterminării amenință omenirea — obiectul dragostei divine.

Ne exprimăm în același timp încrederea că mila lui Dumnezeu și bunăvoința omului nu vor permite un război fratricid.

Insuflețiți de lumina dragostei divine și de speranța lui Dumnezeu salutăm din toată inima pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia acestui mare și fericit eveniment care este prăznuirea Nașterii lui Hristos.

«Să ne bucurăm, privind la Mintuitorul nostru născut astăzi, să ne bucurăm și să slăvim măreția Împărăției lui Dumnezeu pentru mîntuirea noastră, care este de nepătruns pentru mîntea omenească», — spune Sf. Ioan Gură de Aur.

Rugați-vă pentru noi și Biserica noastră. Rămîn, cu dragoste frățească în Hristos,

† ILIA II.
Patriarh Catolicos al Intregii Georgii

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, frate iubit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor cu Smerenia noastră, Domnule Iustin, îmbrățișînd pe Prea Fericirea Voastră în Domnul, cu deosebită bucurie vă îmbrățișăm.

Atunci cînd Cuvîntul, — Cel care înaintea veacurilor s-a născut într-un chip negrăit din Tatăl —, luînd firea omenească, «fiu s-a născut și s-a dat nouă», pentru ca neamul nostru să fie mîntuit din robia stricăciunii și să fie ridicat la rangul de fiu al lui Dumnezeu, lumea întreagă, împreună cu îngerii cînta voios: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire».

Așadar, înălțînd și noi acest imn înțergesc, în mijlocul acestei omeniri tulburate și greu incercate de războiul rece, ne purtăm cu gîndul la Betleem și ne legăm speranța de ieslea care a purtat pe Dumnezeu și așteptăm pacea de la Hristos cel ce s-a făcut om.

«Dumnezeul păcii, Tatăl îndurătorilor, a trimis pe îngerul de mare sfat, să ne dea pacea». Acesta, în vremea viețuirii Sale pe pămînt, a

zis: «Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă; Eu nu vă dau vouă (pacea) în felul în care o dă lumea».

Prin urmare, orice încercare de a aduce pacea, dacă nu se bazează pe adevărurile evanghelice ale Mintuitorului Iisus Hristos, care este pacea noastră, este sortită eșecului.

Copleșiți de această bucurie de negrăit, adresăm Prea Fericirii Voastre, fraților sfințiți care vă înconjoară și prea Sfintei Voastre Biserici, salutul păcii, dorindu-vă un nou an bun de la Hristos, cu sănătate, lungime de zile și belșug de bunuri de la Peștera cea sfântă.

Salutind deosebit pe Venerabila Voastră Prea Fericire, în Domnul Iisus Hristos, care s-a făcut om, rămânem, iubitor frate în Hristos,

† SERAFIM.

Arhiepiscopul Atenei și al întregii Elade

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului, prea iubite frate și împreună-slujitor, Domnule Iustin, îmbrățișind frățeste în Domnul pe Venerabila Voastră Prea Fericire, cu deosebită bucurie vă întimpinăm.

Taina cea din veac ascunsă se descoperă (acum) în timp. Dumnezeu «a trimis în lume pe Fiul său cel Unul-Născut», «ca lumea să se mintuiască prin El». Faptul este istoric, dar urmările lui trec dincolo de istorie. Dumnezeu cel prea înalt se naște ca om smerit, pentru a renaște și reinălța firea umană cea căzută. Cel nemuritor se îmbracă cu trup muritor, pentru ca să elibereze spiritul omenesc din robia trupului. Cel fără de început și necuprins își începe viața în trup, pentru a ridica pe om mai presus de trup. «Dumnezeu a locuit pe pământ și omul a fost ridicat la ceruri». Uimiți de marea sa iubire și de marele său pogorământ, cântăm cu smerenie și evlavie, împreună cu imnograful: «Ne închinăm, Hristoase, Nașterii Tale».

Făcându-ne și noi părtași de această bucurie universală, îmbrățișăm cu gândul, cu multă dragoste, pe Venerabila Voastră Prea Fericire. Ridicându-ne ochii la taina ce are loc în Betleem, taină care dă mărturie despre nemărginita dragoste a lui Dumnezeu față de om, și închinându-ne împăratului Dumnezeu, cel care s-a născut în ieslea celor necuvântătoare, ne rugăm Lui să învrednicească pe Prea Fericirea Voastră de sănătate deplină și de mulți ani, pentru a păstori și a duce la mântuire turma încredințată Vouă, spre slava lui Hristos care s-a făcut om și spre slava Sfintei sale Biserici.

Rugindu-ne încă o dată Stăpînului veacurilor, Domnului și Dumnezeului nostru să dăruiască Prea Fericirii Voastre, Venerabilei Voastre ierarhii și binecredinciosului popor un an pașnic, bun și plin de binecuvântări, vă îmbrățișăm frățeste în Hristos cel care s-a născut și rămânem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos,

† HRISOSTOM.

Arhiepiscopul Ciprului

*Prea Fericitului Patriarh Iustin, loçiltor al scaunului din Cezareea Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor.
Prea Fericea Voastră,
Mult stimate și iubite Înțîistătător,*

Cu nespusă bucurie intru Domnul, întîmpinăm, cu același entuziasm, binecuvîntata sărbătoare a Nașterii lui Hristos. Această bucurie comună are o putere deosebită, unindu-ne pe toți creștinii într-o dragoste reciproc împărtășită, într-o frăție ecumenică, legîndu-ne în dragoste față de Hristos și de noi toți.

Venirea pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu și Întruparea sa a îndeplinit unirea minunată a omului păcătos, cu Dumnezeu. Această Întrupare a adus oamenilor prosperitate și libertatea mării filiorum lui Dumnezeu (Rom. 8, 21).

Din dragoste nesfîrșită pentru om, Domnul a coborît pe cea din urmă treaptă a smereniei vieții omenești, care constă în umilință, suferință și moarte. El ne-a restituit libertatea dintru început și ne-a deschis calea către viața veșnică, fără de moarte. El este Pacea noastră. Prin El s-a produs împăcarea noastră cu Dumnezeu. Numai gîndind la dezlănțuirea războiului nuclear devenim ucigători de oameni și copărtași ai lucrării diavolești. Dar noi, cu puterea binecuvîntată de la Hristos, sîntem adepți perseverenți ai apărării păcii pe pămînt și ai vieții întregii omeniri. Împărtășind cu Prea Fericea Voastră «unitatea conștiinței în alianța pentru pace» și a credinței, transmitem sincer salutări Prea Fericii Voastre, Arhipăstorilor și celor pe care îi păstoriți, cu ocazia sărbătorilor Crăciunului și a Anului Nou. Mă rog ca Dumnezeu să Vă reînnoiască puterea și sănătatea, ca să aveți bucurii neîntrerupte spre a munci cu spor pentru binele oamenilor.

Cu dragoste fiască și smerenie, Prea Ferice, Vă rog să vă închinați pentru mine și pentru Biserica noastră,

† DOROTEL,
Mitropolit de Praga
și al Intregii Cehoslovacii

*Prea Fericii Sale,
Prea Fericitului Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

«Slavă Întru cei de sus, lui Dumnezeu, și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire!»
(Luca 2, 14).

În aceste zile, cînd întreaga creștinătate Îl proslăvește în rugăciuni de mulțumire și imnuri pe Domnul pentru dragostea Sa, în rugăciuni care vestesc venirea celui Unul-Născut, Fiu al lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, împărtășesc împreună cu Prea Fericea Voastră această bucurie și Vă rog să primiți cele mai bune urări de bucurii, din partea Bisericii noastre și a smereniei mele.

«Și celor cîți L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă filii lui Dumnezeu.

Care nu din sînge, nici din poftă trupească, nici din poftă bărbătească, ci de la Dumnezeu s-au născut.

Și Cuvîntul s-a făcut Trup și s-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan 1, 12—14).

Slava adusă Bethleemului, Nazaretului, grădinii Ghetsmani, Crucii, Învierii, Înălțării, ne rugăm să fie de-a pururi. Lumina stelei de la Bethleem și a Golgotei mîntuitoare să lumineze mai puternic decît soarele însuși.

Slava celui Unuia-Născut, Fiu al lui Dumnezeu, să vă întărească, Prea Fericite, în slujirea Voastră, atît în Sfînta Biserică, cît și în slujirea cauzei păcii pe pămînt.

Al Prea Fericii Voastre smerit rugător și iubit frate întru Hristos,

† VASILE,
Mitropolitul Varșoviei
și al întregii Polonii

Te preaslăvim, o, Hristoase, de viață dătător, care Te-ai născut pentru noi din Preacurata Fecioară Maria.

Cu cele mai calde salutări pentru un Crăciun fericit și un An nou binecuvîntat,

† PAAVALI,
Arhiepiscop de Karelia
și al întregii Finlande

Prea Fericitului Iustin, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericea Voastră,

Vă salutăm în numele Fiului întrupat al lui Dumnezeu, Domnul păcii.

Este o mare bucurie pentru mine să urez Prea Fericii Voastre un «Crăciun fericit» și un «An nou binecuvîntat», cu dragoste frățească în Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Intrucît sarcina permanentă a slujitorilor lui Dumnezeu este să proclame vestea cea bună a păcii, libertății, dreptății și mîntuirii pentru întreaga omenire, sărbătorim cu toții un Crăciun fericit, spunînd «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace» (Luca '2, 14) — și rugîndu-ne împreună cu Sfînta Voastră Biserică pentru binele tuturor oamenilor în aceste vremuri critice în care amenință războiul,

† ABBA TEKLE HAIMANOT,
Patriarh al Etiopiei

*Prea Fericirii Sale Iustin,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

«Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, și
pe pământ pace, întru oameni bunăvoire».

Prea Fericirea Voastră,

Astăzi, cerul și pământul se unesc prin imnul minunat al îngerilor care vestește lumii Nașterea Fiului lui Dumnezeu, Mîntuitorul neamului omenesc.

Astăzi, din inimile oamenilor și ale popoarelor se înalță către cer rugăciuni fierbinți, pline de speranță, cerînd cu insistență ca mesajul mîntuitor: «pace pe pământ și întru oameni bunăvoire» să lumineze orizontul vieții lumii rătăcite a zilelor noastre, ca toate popoarele să găsească drumul conviețuirii drepte, — care este și idealul Bisericii și al poporului nostru, de atîtea ori încercat de masacre tragice.

Inspirat de această rugăciune și de aceste sentimente sfinte, vestim Prea Fericirii Voastre vestea cea bună a Nașterii minunate a «Domnului păcii», a Mîntuitorului nostru, pe care îl rugăm să vă păzească în slujba voastră, întru mulți și fericiți ani, pentru a vă putea împlini misiunea în fruntea Sfintei Voastre Biserici.

Fie ca harul Nașterii sfinte să dea mai multă lumină, mai multă iubire și mai multă pace lumii întregi.

Primiți, Prea Fericite, asigurarea sentimentelor noastre frățești în Domnul,

† VASKEN I,
Catolicos al tuturor armenilor

Prea Fericirii Sale Iustin, Arhiepiscop al Bucureștilor și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Vă mulțumesc din toată inima pentru urările trimise și vi le adresez pe ale mele în aceste zile cînd dorim să împărtășim sentimentele de bucurie, de laudă și de mulțumire care ne umplu inimile atunci cînd contemplăm taina iubirii nemărginite a lui Dumnezeu venind printre noi pentru a ne împăca cu El. Să dea Domnul ca toți oamenii, din întreaga lume, să audă vestea Crăciunului și să împărtășească această bucurie, bucuria păstorilor din Bethleem! Sărbătorind Nașterea Domnului, am meditat încă o dată asupra tainei omului care, prin har, se naște la viață în Dumnezeu; în fața lacrimilor omenești ale pruncului-Dumnezeu, am înțeles că lacrimile omului pot deveni rugăciune.

Cu aceste sentimente, ne îndreptăm privirile spre anul care începe. Fie ca Domnul, care îi face pe oameni să-și preschimbe «săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în seceri» (cf. Isaia 2, 4), să grăbească împlinirea făgăduielii Sale și să ne dăruiască unitatea pentru a mărturisi lumii nădejdea noastră! Fie ca omul, auzind vestea Crăciunului, să capete o nouă conștiință a chemării sale și să se angajeze în făurirea unei lumi mai omenești!

Cu aceste sentimente, rog pe Prea Fericirea Voastră să primească asigurarea dragostei mele profunde întru Domnul,

IOAN-PAUL AL II-LEA

• VIATA BISERICĂSĂ •

CEA DE-A XII-A INTRUNIRE A COMISIEI ROMÂNE DE ISTORIE BISERICĂSĂ COMPARATĂ

Comisia română de istorie ecleziastică comparată a ținut cea de-a XII-a întrunire a sa pe data de joi, 8 decembrie 1983, în sala sinodală de la minăstirea Antim din București. La această întrunire, prezidată de I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, în calitate de președinte, au fost prezenți, alături de membrii comisiei și dl. director adjunct Ion Negoii, împreună cu dl. inspector Ștefan Ioniță, din partea Departamentului Cultelor.

În cuvântul de deschidere, I.P.S. Mitropolit Nestor a arătat că această întrunire este închinată aniversării a 65 de ani de la Marea Unire a tuturor românilor într-un stat național unitar român. Această unire a constituit visul de aur al românilor ce trăiau la est și la vest, la sud și la nord de Carpați, iar înfăptuirea unirii ne ajută să putem sluji mai bine patria și neamul. Roadele acestei uniri — a arătat în continuare I.P.S. Mitropolit Președinte — se fac evidente mai ales după 23 august 1944 și de aceea aniversarea unirii este mereu actuală.

Pentru a marca acest moment aniversar, I.P.S. Mitropolit Nestor a dat cuvântul Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu, care a prezentat, într-o amplă cuvântare, lupta de veacuri a tuturor românilor pentru afirmarea unității lor naționale. După descrierea momentului de la 1 decembrie 1918, vorbitorul a subliniat roadele unirii pentru neam și mai ales pentru Biserica Ortodoxă Română, care și-a adus contribuția sa la realizarea unirii și la păstrarea unității neamului românesc.

În continuare, P.S. Episcop Gherasim Piteșteanu a prezentat o scurtă comunicare intitulată: «*Mitropolitul Andrei Șaguna, luptător pentru unitatea și continuitatea poporului român*». Pornind de la considerentul că în anul 1983 s-au împlinit 175 de ani de la nașterea mitropolitului Andrei Șaguna, și 110 ani de la trecerea lui la cele veșnice, vorbitorul a prezentat șase scrisori inedite din corespondența mitropolitului transilvănean cu episcopul Calinic al Rimnicului. Această corespondență între cei doi mari apostoli ai neamului românesc este o adevărată icoană vie a permanenței românești în hotarele firești ale României de ieri și de astăzi, — conchide vorbitorul.

În continuare au urmat luări de cuvânt pe marginea celor două referate, discuțiile fiind conduse de către dl. prof. Juhasz Istvan de la

Institutul teologic protestant unic de grad universitar din Cluj-Napoca, vicepreședintele Comisiei. Vicepreședintele însuși a deschis discuțiile făcând unele considerații asupra raportului dintre Ideologie și revoluție, cu privire specială la momentul 1848 și arătând că dacă lupia românilor de emancipare de sub dominația habsburgică nu a fost comună cu cea a maghiarilor, cea de eliberare de sub stăpînirea fascistă a fost însă comună, ceea ce ne dă posibilitatea să sărbătorim acum împreună trecutul nostru revoluționar.

A urmat la cuvînt Pr. prof. Ioan Rămureanu, care a evidențiat prezența și continuitatea daco-romană pe teritoriul românesc.

În continuare, Dl. prof. Lengyel Lorand, de la Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca, a spus următoarele :

«Se știe că formele și ideile sociale și politice au o bază materială, și arume o bază economică. În cele ce urmează aș vrea să relievez cîteva aspecte economice — respectiv raporturile economico-comerciale existente între cele trei Principate, raporturi care au contribuit la făurirea statului național unitar român, realizat prin actul final la Adunarea Națională din Alba Iulia la 1 decembrie 1918, a cărui aniversare de 65 ani o sărbătorim astăzi aici.

Între cele trei unități politice existau raporturi economice și comerciale strînse și intense. Necesitatea existențială a acestor raporturi a fost descoperită și exprimată de gînditorii noștri deja la începutul secolului al 19-lea și putem găsi tot mai multe argumente economice în scopul de a arăta necesitatea unirii. Ne gîndim în primul rînd la lucrările lui Gheorghe Barițiu, care însiră sursele economice ale Principatelor, argumentînd prin ele necesitatea unirii, unității și independenței naționale a poporului român. Amintim și scrierile unui istoric ardelean Kovary Laszlo, un bun cunoscător al problemelor economice care consacră un vast studiu raporturilor economice existente între Transilvania și celelalte două Principate Române, arătînd că aceste raporturi economice și de schimburi de mărfuri au o tradiție de mai multe secole și au influențat totdeauna binefăcător dezvoltarea Transilvaniei. Tot această constatare este făcută și confirmată din partea unui gînditor al sașilor din Transilvania, Anton Kurz, care subliniază importanța raporturilor economice și comerciale reciproce pentru dezvoltarea acestor trei unități politice. În ziarul de atunci «Gazeta Transilvaniei» găsim mai multe articole referitoare la planul ca Oltul să devină navigabil tocmai în folosul raporturilor comerciale. Găsim argumentări economice în favoarea Unirii celor trei Principate și în programul revoluției din 1848 — Hotărîrea formulată și acceptată în zilele de 3—15 mai 1848 la Blaj, Hotărîre care în punctul 4 declară următoarele : «Națiunea română dorește libertatea industriei și comerțului, precum și desființarea privilegiilor». Nicolae Bălcescu, care a participat la adunarea de la Blaj, scrie cu entuziasm despre această Hotărîre, considerînd-o ca baza posibilităților pentru viitoarea unire. Gheorghe Barițiu, accentuînd importanța raporturilor Brașovului cu porturile de pe Dunăre (Galați, Brăila), scrie următoarele : «Pulsul traficului comercial al acestui oraș (Brașov), poate fi pipăit la Delta Dunării. Libertatea navigării de pe Dunăre și independența Principatelor pot asigura Bra-

d universitar din Cluj-Napoca, ele însuși a deschis discuțiile și dintre ideologie și revoluție, arătând că dacă lupta românilor orgică nu a fost comună cu cea stăpînirea fascistă a fost însă rărbătorim acum împreună tre-

ureanu, care a evidențiat pre-eritoriul românesc.

rand, de la Institutul teologic rmătoarele:

e și politice au o bază mate- ce urmează să vrea să reliefez raporturile economico-comerci- raporturi care au contribuit la ealizat prin actul final la Adu-embrie 1918, a cărui aniversare

au raporturi economice și co- existențială a acestor raporturi orii noștri deja la începutul se- multe argumente economice în gindim în primul rînd la lu- sursele economice ale Prin- tea unirii, unității și indepen- nintim și scrierile unui istoric ator al problemelor economice lor economice existente între

Române, arătînd că aceste r-rturi au o tradiție de mai multe c-ctor dezvoltarea Transilva- și confirmată din partea unui on Kurz, care subliniază impo- ale reciproce pentru dezvolt- ul de atunci «Gazeta Transilva- e la planul ca Oltul să devină comerciale. Găsim argumen- trei Principate și în programul lătă și acceptată în zilele de punctul 4 declară următoarele: industriei și comerțului, precum lcescu, care a participat la a- despre această hotărîre, consi- litoarea unire. Gheorghe Bari- Brașovului cu porturile de pe e: «Pulsul traficului comercial a Delta Dunării. Libertatea na- Principatelor pot asigura Bra-

șovului o adevărată înflorire, iar în caz contrar șansele acestui oraș vor scădea considerabil». Și, într-adevăr, viziunea profetică a lui Barițiu s-a adevărit în urma consecințelor războiului din Crimeea (1853—1856) — traficul comercial al orașelor comerciale ale Ardealului a scăzut, și a putut reveni la normal numai după restabilirea păcii.

În partea a doua a secolului al 19-lea perspectivele dezvoltării economice și comerciale s-au mărit prin intensificarea construcțiilor căilor ferate. O discuție interesantă s-a ivit în legătură cu problema unde să fie construită calea ferată din Ardeal spre Valea Prahovei și București. Au fost două alternative: una prin pasul Bran, a doua prin pasul Brașov—Timiș—Predeal. În această discuție, în dezbaterile problemei, au luat parte și zierele românești din Transilvania, accentuînd că unitatea și dezvoltarea celor trei Principate depind în mare măsură de raporturile economice și comerciale, de schimbările de măriri între aceste părți, raporturi devenite tradiționale de sute de ani.

A devenit tot mai limpede faptul că dezvoltarea acestor trei părți ale țării (concret: Principatele Unite și Ardealul), depinde de asigura-rea colaborării pe plan economic și comercial, colaborarea aceasta fiind o necesitate vitală. Pe lângă argumentele istorico-geografice, politice și naționale, factorul economic și comercial a contribuit considerabil la întărirea străduințelor privind făurirea statului național unitar român, năzuință care a fost formulată atât de semnificativ de Bogdan Petriceicu Hașdeu cînd spunea: «Unirea cea mică — unirea celor două Principate Române — trebuie să fie urmată de «Unirea cea mare».

A luat apoi cuvîntul Prof. Aurel Jivri, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, care a schițat cîteva aspecte ale contribuției profesorilor și studenților Institutului teologic din Sibiu, precum și a funcționarilor Centrului eparhial din Sibiu, la minunatul act al Unirii Transilvaniei cu România.

În cea de a doua parte a întrunirii au fost prezentate alte două referate și anume: Prof. Hermann Pitters, de la Institutul teologic protestant ramura luterană Sibiu, care a schițat pe scurt momentul aniversar cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la nașterea marelui reformator german Martin Luther (1483—1546) și a prezentat volumul omagial cu titlul (Gefördert und gesegnet) «Încurajat și binecuvîntat», pe care Biserica Evanghelică de Confesiune Augustană din R. S. România l-a publicat cu acest prilej. În continuare vorbitorul a făcut o scurtă comunicare asupra «tipăririi unor texte patristice în timpul Reformei în Transilvania». Este vorba de două lucrări ale Sfîntului Grigorie Teologul și de o colecție de poezii ale lui Menandru, tipărite pentru prima dată la Brașov în anul 1655 ce către magistrul Valentin Wagner, urmașul lui J. Honterus, ca prim preot al Bisericii Negre din Brașov. Această tipăritură este un indiciu de strînsă colaborare interbisericească dintre seșii luterani și românii ortodocși din Transilvania.

Ultimul referat al întrunirii a fost susținut de către Prof. dr. Emilian Popescu, de la Institutul teologic universitar din București, privind unele aspecte noi în legătură cu Minunile Sfîntului Mare Mucenic Dimitrie, Izvorîtorul de Mir. Autorul pornește de la cele două volume publicate în anul 1981 la Paris de către renumitul bizantinolog Paul

Lemerle, privind cele mai vechi culegeri de minuni ale Sfintului Dimitrie și penetrarea slavilor în Balcani, luînd în considerare și lucrarea publicată de Maria Theocharis de la Atena, în 1979, intitulată: «O icoană în mozaic a Sfintului Dimitrie și descoperirea moaștelor Sfintului Dimitrie în Italia».

Printr-o amplă analiză asupra acestor lucrări, vorbitorul a subliniat importanța documentară a «minunilor» Sfintului Dimitrie, privind perioada secolelor VI—VII în sudul Dunării.

Luînd cuvîntul, Pr. prof. Alexandru Ciurea a subliniat mai întîi atmosfera caldă în care se desfășoară lucrările întrunirilor noastre, fără a se ține seama de diferențierile confesionale sau naționale, căci ne interesează doar adevărul.

În primul rînd aș dori să spun un cuvînt de caldă apreciere — a arătat în continuare P. C. Sa — la adresa d-lui prof. H. Pitters, pentru faptul că a cutezat că vină aici și să ne prezinte un eveniment important: Martin Luther. Cum sînt la curent cu publicațiile, mai ales din țările scandinave, care sînt toate luterane, găsesc că a fost foarte potrivit faptul că dl. prof. Pitters ne-a prezentat aici personalitatea marelui reformator german. Fără îndoială, am cunoscut și țări unde el a pătruns fără incidente. Luther nu este numai «l'homme d'Allemagne», căci el a pus accentul pe trăire în viața creștină, de aceea este și astăzi actuală personalitatea sa. Mulțumim d-lui prof. Pitters care ne-a prezentat esențialul din viața și activitatea lui Martin Luther.

Trecînd la cea de-a doua comunicare a d-lui prof. Pitters — a spus în continuare Pr. prof. Alexandru Ciurea — găsesc că aceasta merită atenția noastră, căci arată bunele raporturi care existau pe aceste meleaguri și chiar o interferență spirituală între unii și alții, dovedind că eram niște monade deschise, cum spune Leibniz.

Vorbitorul s-a referit apoi la comunicarea d-lui prof. Emilian Poșescu, arătînd că în minunea a 5-a a Sfintului Dimitrie este vorba de «Valahii noștri, care au avut o terminologie creștină, ce a fost apoi preluată de către slavi și de către unguri, cum este cazul cu termenul de crăciun».

A urmat apoi la cuvînt Pr. prof. Ioan Rămureanu, care a ridicat problema identificării Sfintului Dimitrie de la Thesalonica cu diaconul Dimitrie de la Sirmium, mort ca martir în anul 304.

În continuare, Pr. prof. Ștefan Aiexe de la Institutul teologic universitar din București a vorbit despre cinstirea deosebită ce se aduce Sfintului Dimitrie la Thesalonica. A urmat la cuvînt Pr. dr. Viorel Ioniță, secretarul Comisiei, care a evidențiat mai întîi interesul ortodox pentru Martin Luther, în special în perspectiva dialogului ortodoxo-luteran, apoi a schițat imaginea Sfintului Dimitrie în spiritualitatea ortodoxă, care nu este afectată de ipotezele diferite cu privire la viața pămîntească a Sfintului.

După aceasta, Prof. H. Pitters a mulțumit conducerii Comisiei pentru introducerea în ordinea de zi a întrunirii, a temei «Aniversarea lui Martin Luther».

ri de minuni ale Sfintului Dimitrie în considerare și lucrarea la Atena, în 1979, intitulată: «O descoperirea moaștelor Sfintului Dimitrie».

or lucrări, vorbitorul a subliniat Sfintului Dimitrie, privind per-

u Ciurea a subliniat mai întâi crările întrunirilor noastre, fără onale sau naționale, căci ne in-

a cuvint de căldă apreciere — esa d-lui prof. H. Pitters, pentru e prezinte un eveniment impor- ant cu publicațiile, mai ales din ne, găsec că a fost foarte po- ezentat aici personalitatea ma- am cunoscut și țări unde luteran- cunoscut și țări unde el a pă- umai «l'homme d'Allemagne», a creștină, de aceea este și as- m d-lui prof. Pitters care ne-a teata lui Martin Luther.

ea a d-lui prof. Pitters — a spus ea — găsec că aceasta merită tiri care existau pe aceste me- între unii și alții, dovedind că ebniz.

nicarea d-lui prof. Emilian Po- fntului Dimitrie este vorba de ologie creștină, ce a fost apoi riri, cum este cazul cu termenul

oan Rămureanu, care a ridicat de la Thesalonic cu diaconul anul 304.

de la Institutul teologic uni- cinstirea deosebită ce se aduce t la cuvint Pr. dr. Viorel Ioniță, ai întâi interesul ortodox pentru va dialogului ortodoxo-luteran, rie în spiritualitatea ortodoxă, rite cu privire la viața pămîn-

țumit conducerii Comisiei pen- unirii, a temei «Aniversarea lui

Cu privire la referatul Prof. Emilian Popescu, Prof. Pitters a menționat faptul că și în bisericile luterane există icoane cu Sfintul Dimitrie (cum este cea din Gruu, de la 1520), ceea ce arată că acest sfânt este cinstit și în Biserica Luterană.

După ce Prof. Emilian Popescu a precizat că încă nu există dovezi absolute în favoarea identificării Sfintului Dimitrie de la Thesalonic cu diaconul Dimitrie de la Sirmium, ultimul vorbitor, Dl. Gabor Sipos de la Cluj-Napoca, a ridicat problema elaborării unui studiu asupra circulației operelor lui Martin Luther în Ardeal.

În încheierea lucrărilor acestei întruniri, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, președintele Comisiei, a menționat că: «Am consacrat această întrunire aniversării Unirii, aniversare care nu s-a terminat și nu se va termina niciodată, căci această unire a fost pregătită de veacuri, iar ocurile ei binefăcătoare nu se vor termina niciodată».

Mulțumind celor ce au prezentat referate și tuturor celor ce au luat cuvintul, contribuind la reușita întrunirii, făcînd apoi tuturor tradiționalele urări în împinarea sărbătorilor de Crăciun și Anul Nou, I. P. S. Mitropolit președinte a declarat închise lucrările celei de-a XII-a întruniri a Comisiei române de istorie ecleziastică comparată.

**ANIVERSAREA A 125 DE ANI DE LA UNIREA
PRINCIPATELOR ROMÂNE ÎN CADRUL CELEI DE A XIII-A ÎNTRUNIRI
A COMISIEI ROMÂNE DE ISTORIE ECLESIATICĂ COMPARATĂ**

Cea de a XIII-a întrunire a Comisiei române de istorie ecleziastică comparată, care a avut loc în ziua de marți, 25 febr. 1984, la sediul Serviciului de Relații Externe al Patriarhiei Române de la Mănăstirea Antim din București, a fost dedicată aniversării a 125 de ani de la Unirea Principatelor Române. La această întrunire, prezidată de I. P. S. Mitropolit NESTOR al Olteniei, în calitate de președinte, alături de membrii Comisiei a fost prezent și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal pentru relații externe bisericești.

După cuvintul de bun venit și după anunțarea ordinii de zi, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei a încadrat, mai întâi, acest moment aniversar în sărbătorirea actului măreț de la 24 ianuarie 1859, după care a prezentat unele *Contribuții ale Mitropolitului Sofronie Miculescu al Moldovei la realizarea unirii Moldovei cu Țara Românească*. Pe baza unui material în parte inedit, I. P. S. Sa a subliniat strădania mitropolitului moldovean în slujba intereselor neamului, evidențînd contribuția clerului Bisericii Ortodoxe Române la realizarea marilor idealuri ale poporului român.

A urmat comunicarea Pr. prof. dr. Alexandru I. Ciurea, privind unele «*Aspecte esențiale ale actului unirii din 1859*», în care a fost prezentat cadrul larg istoric al momentului aniversar. În concluzie, vorbitorul a arătat că «Unirea a însemnat, incontestabil, în ordinea fenome-

nologică a acelor vremi cruciale, pentru insula latină dintre cele trei mari imperii, în primul rând, putere, mai multă putere și legalitate. Ea a însemnat și pentru români, ca de altfel și pentru Europa, martora a acestei majore întâmplări, prudență, precauție și mai presus de toate, înțelepciune, virtute ce trebuie să stea întotdeauna la baza tuturor acțiunilor omenești, dacă dorim ca acestea să se găsească în armonie profundă cu legea divină și a omenei sufletului românesc de totdeauna».

Prof. dr. Aurel Jivi, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, a prezentat apoi comunicarea cu titlul «*Evenimentul Unirii Principatelor, oglindit în «Telegraful Român»*», în care a arătat că renumite foaie bisericească de la Sibiu a urmărit cu evidentă simpatie evoluția evenimentelor din Principate, iar «felul în care sînt relatate evenimentele arată că cei care conduceau destinele Telegrafului au sesizat semnificația Unirii Principatelor pentru toți românii».

În continuare, Prof. dr. Hermann Pitters de la Institutul teologic protestant unic de grad universitar, ramura luterană-Sibiu, a prezentat un referat privind «*Oglindirea Unirii Principatelor Române în presa germană a sașilor din Transilvania*». Sînt menționate astfel ziarul «*Siebenbürger Bote*» din Sibiu și «*Kronstädter Zeitung*» din Brașov, care, avînd o largă circulație și dincolo de limitele Transilvaniei, au publicat cu regularitate informații comerciale și politice din Principate, avîndu-și și corespondenții lor la București, Iași, Galați și Brăila. În aceste perioade se reflectă recunoașterea faptului că populația românească de pe ambele versante ale Carpaților forma o unitate indestructibilă atît sub aspect economic-comercial-politic, cit și cultural-spiritual. Autorul conchide cu sublinierea faptului că «puternicul ecou, pe care l-a deșteptat unirea Principatelor Române din ianuarie 1859 în presa germană din Sibiu și Brașov, dă dovada acestei conștiințe, că comunitatea săsească se găsește pe locul ei istoric numai în comuniunea intensă cu toți cei în al căror mijloc trăiește».

Ultima comunicare a întrunirii a fost susținută de către Dl. Gabor Sipos, de la Episcopia Reformată din Cluj-Napoca, care a vorbit despre «*Ecoul Unirii Principatelor Române în presa maghiară din Transilvania*». Dintre cele patru publicații maghiare din Transilvania, existente la jumătatea secolului al XIX-lea, autorul se oprește la două mai importante și anume: «*Kolozsvári Közlöny* (Monitorul din Cluj) și «*Magyar Futár*» (Curierul din Cluj), care au urmărit cu interes evoluția evenimentelor din Principatele Române în preajma Unirii din 1859. Autorul arată că publicarea materialelor cu privire la Unirea Principatelor Române, în special a proclamației domnitorului Al. I. Cuza de la 10 febr. 1859, în presa maghiară din Transilvania «a vestit populației maghiare ardeleni victoria cauzei dreptății și a progresului, a întărit și mai mult simpatia față de cauza poporului român».

La discuțiile care au urmat, au luat cuvîntul Pr. prof. Ștefan Alexe, Prof. Emilian Popescu, P. S. Episcop Gherasim Piteșteanu, Pr. Iosif Gabor, P. S. Episcop Lucian Făgărășanu, Prof. Juhasz Istvan, Pr. prof. Ioan Rămureanu, Pr. prof. Alexandru I. Ciurea, Pr. prof. Teodor Bodo-

ru însula latină dintre cele trei și multă putere și legalitate. Ea el și pentru Europa, martora a-nuție și mai presus de toate, întodeauna la baza tuturor acțiunilor se găsească în armonie deplină românesc de toldeauna».

ul teologic universitar din Sibiu «Evenimentul Unirii Principatelor», în care a arătat că renumitul cu evidentă simpatie evoluția în care sînt relatate evenimentele Telegrafului au sesizat semnificația.

Pitters de la Institutul teologic nura luterană-Sibiu, a prezentat *Principatelor Române în presa germană* menționate astfel ziarele «Siedter Zeitung» din Brașov, care, nitele Transilvaniei, au publicat articole politice din Principate, avîndu-și Galați și Brăila. În aceste perioade populația românească de pe această unitate indestructibilă atît sub aspect cultural-spiritual! Autorul conștient ecou, pe care l-a deșteptat în 1859 în presa germană din științe, că comunitatea săsească comuniunea intensă cu toți cei

ost susținută de către Dl. Gabor Cluj-Napoca, care a vorbit despre *în presa maghiară din Transilvanie* din Transilvania, existentele se oprește la două mai importante (Monitorul din Cluj) și «Ma-au urmărit cu interes evoluția în preajma Unirii din 1859. Au a privire la Unirea Principatelor torului Al. I. Cuza de la 10 febr. la «a vestit populației maghiare progresului, a întărit și mai mult

cuvîntul Pr. prof. Ștefan Alexe, Gherasim Pitesteanul, Pr. Iosif il, Prof. Juhasz Istvan, Pr. prof. Ciurea, Pr. prof. Teodor Bodo-

gae, Pr. prof. Anton Despinescu și P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Porînd de la referatele ascultate, vorbitorii au evidențiat diferite aspecte ale actului unirii de la 1859, completînd imaginea festivă a întrunirii.

În încheiere, I. P. S. Mitropolit NESTOR al Oiteniei, președintele Comisiei, a dat glas bucuriei tuturor celor prezenți «că ne găsim și cu această întrunire în atmosfera sărbătorească de slăvire a faptelor trecutului, pentru meritul ce îi se cuvine, dar și spre a trage concluzii pentru zilele noastre. La Comisia noastră, a menționat I. P. S. Mitropolit NESTOR în continuare, avem prilejul să promovăm în Bisericele noastre: Ortodoxă, Romano-Catolică și Protestantă, elemente comune de iubire a patriei, de slujire a intereselor comune, de sprijinire a idealurilor spre mai bine, ale întregului popor român de azi și de mâine».

Mulțumind referenților și celor care au luat cuvîntul, I. P. S. Mitropolit NESTOR a prezentat cîteva lucruri privind activitatea viitoare a Comisiei.

Pr. asist. VIOREL IONIȚA

CRONICA

Luni, 10 octombrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dr. Theodor Pifl Percevic, și pe Dr. Alfred Stirnemann, președintele și secretarul general al Organizației «Pro Oriente», aflați într-o vizită în țara noastră. La primire au fost de față: P. S. Episcop Vasile Tirgovisteanul, vicar patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Marti, 11 octombrie—luni, 17 octombrie 1983. La invitația Prea Fericitului Patriarh Iustin, între 11—17 octombrie 1983, Sanctitatea Sa Pimen Patriarhul Moscovei și al Intregii Rusii, în fruntea unei delegații bisericești, a făcut o vizită oficială Bisericii Ortodoxe Române.

Marti, 18 octombrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Dimitrie Serbos, noul ambasador al Greciei la București, într-o vizită protocolară de prezentare. La primire a fost de față I. P. S. Adrian Hrițcu, Arhiepiscop pentru Europa Centrală și Occidentală.

Joi, 20 octombrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a participat la Adunarea Preoților din Capitală, consacrată păcii și dezarmării, care a avut loc la Institutul Teologic din București. Au luat parte PP. SS. Episcopi-vicari Vasile Tirgovisteanul și Roman Ialomiteanu, consilierii Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Vineri, 4 noiembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Conferinței Naționale Bisericești.

Luni, 7 noiembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu II. PP. SS. Teoctist al Moldovei și Sucevei, Nestor al Olteniei și Nicolae al Banatului, au avut o întâlnire de lucru cu P. S. Episcop Germain de Saint-Denis, conducătorul Episcopiei Ortodoxe-Catolice Franceze, de la Paris.

— În aceeași zi Prea Fericitul Patriarh Iustin a participat la recepția oferită de Ambasada U.R.S.S. la București, cu prilejul celei de a 60-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din octombrie.

Marti, 15 noiembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Andrea Berlakovich, ambasadorul Austriei la București, într-o vizită protocolară de curtoazie. În aceeași zi, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Miercuri, 16 noiembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, au luat parte, în calitate de deputați, la lucrările sesiunii Marii Adunări Naționale a R. S. România.

Miercuri, 23 noiembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe ziaristul italian Ugo Ragazzino, de la Roma. A fost de față P. S. Episcop Vasile Tirgovisteanul, vicar patriarhal.

Vineri, 25 noiembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Claude Gérard Marcus, deputat din partea partidului «Adunarea pentru Republică», membru al Comisiei de politică externă a Adunării Naționale a Franței, și pe Dl. Mîche Guiliensmidt, membru al Comitetului executiv al partidului «Adunarea pentru Republică», care au făcut o vizită în țara noastră. A fost de față Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Miercuri, 30 noiembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Domnul Jacques Simard, ambasadorul Canadei la București, care a făcut Prea Fericitului Salo o vizită de curtoazie. Au fost de față: I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Joi, 1 decembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul și de Pr. vicar administrativ Octavian Popescu, a luat parte la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, care a avut loc în Capitală.

Duminică, 4 decembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările sesiunii anuale a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Miercuri, 7 decembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dr. Bastian Reinhardt, directorul Centrului german pentru misiune medicală de la Tübingen (R.F.G.), venit în țara noastră ca delegat al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Genova. Au fost de față: Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, și Diac. asist. Ioan Caraza.

Duminică, 11 decembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Adunării Naționale Bisericești.

Luni, 12 decembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările sesiunii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 14 decembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a luat parte la ședința Consiliului Național al F.D.U.S.

Joi, 15 decembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, au luat parte, în calitate de deputați, la lucrările sesiunii Marii Adunări Naționale a R. S. România.

— În aceeași zi, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe P. S. Episcop German de Saint-Denis, conducătorul Episcopiei Ortodoxe-Catolice Franceze, de la Paris.

Duminică, 25 decembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu PP. SS. Episcopi-vicari Vasile Tirgovisteianul și Roman Ialomiteanul, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi, au săvârșit Sfânta Liturghie arhierescă în Catedrala Patriarhală, cu prilejul Nasterii Domnului (Crăciunul).

Joi, 29 decembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Maurice Bassous, ambasadorul Libanului la București, care a făcut o vizită de curtoazie Prea Fericitului Sale.

CA
Patriarh Iustin a primit pe Dr. Theodor eședinte și secretarul general al Organizației Naționale de Cooperare Culturală și Științifică a României, care a venit în țara noastră. La primire au fost de față: Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

1983. La invitația Prea Fericitului Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul și de Pr. vicar administrativ Octavian Popescu, a luat parte la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, care a avut loc în Capitală.

Patriarh Iustin a primit pe Dl. Dănilă, însoțit de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul și de Pr. vicar administrativ Octavian Popescu, care a venit în țara noastră. La primire au fost de față: Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Patriarh Iustin a participat la Adunarea Națională a Republicii, membru al Comisiunii Naționale de Cooperare Culturală și Științifică a României, care a venit în țara noastră. La primire au fost de față: Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Patriarh Iustin a prezidat lucrările Con-

Patriarh Iustin, împreună cu Il. PP. SS. Episcopi-vicari Vasile Tirgovisteianul și Roman Ialomiteanul, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi, au săvârșit Sfânta Liturghie arhierescă în Catedrala Patriarhală, cu prilejul Nasterii Domnului (Crăciunul).

Iustin a participat la recepția oferită de către Ministerul de Externe în onoarea celei de-a 60-a aniversări a Marii

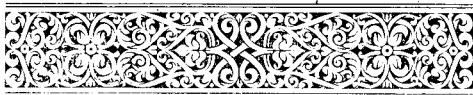
Patriarh Iustin a primit pe Dl. Andreas, însoțit de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul și de Pr. vicar administrativ Octavian Popescu, care a venit în țara noastră. La primire au fost de față: Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Patriarh Iustin, împreună cu I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, au luat parte, în calitate de deputați, la lucrările sesiunii Marii Adunări Naționale a R. S. România.

ul Patriarh Iustin a primit pe ziaristul francez, care a venit în țara noastră. La primire au fost de față: Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Patriarh Iustin a primit pe Dl. Claude, însoțit de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul și de Pr. vicar administrativ Octavian Popescu, care a venit în țara noastră. La primire au fost de față: Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

ul Patriarh Iustin a primit pe Domnul, însoțit de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul și de Pr. vicar administrativ Octavian Popescu, care a venit în țara noastră. La primire au fost de față: Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Parohia ortodoxă română din Melbourne — Australia

Constituită la data de 20 decembrie 1970, parohia ortodoxă română din Melbourne—Australia a avut în ultimii ani o activitate spiritual-culturală susținută și a reușit să obțină frumoase succese atât pe plan material — lucrări de restaurare a casei parohiale, instalarea de apă caldă la biserică, amenajarea diferitelor camere pentru întruniri —, cit și pe plan spiritual — organizarea de hramuri, slujbe festive la praznice etc.

Activitatea cultural-națională a constituit, de asemenea, o latură importantă în viața spirituală a parohiei. S-au organizat diverse întruniri culturale cu care prilejuri au fost evocate evenimente și personalități ale artei și culturii noastre românești, s-au aniversat date mai importante din istoria noastră națională, s-au ținut conferințe, s-au vizionat filme documentare, și-au dat interviuri la radio etc.

Sub report ecumenist și interortodox, preotul parohiei a întreținut legăturile cu celelalte comunități religioase din zonă (greacă, srbă, bulgară, antiohiană, armeană și indiană) invitând pe reprezentanții lor la diferite evenimente mai importante din viața parohiei, sau participând el însuși, ca invitat, la unele întruniri din cadrul acestor comunități.

Semnalam, în acest sens, participarea sa la întrunirile Consiliului Executiv al Bisericilor din Victoria, care a avut loc în zilele de 6 aprilie, 11 mai și 8 iunie 1983, precum și la întrunirile Consiliului Interbisericesc pentru imigranții din Victoria de la 7 aprilie, 3 mai și 6 iunie 1983. De asemenea, Preotul Dumitru Găină a fost unul din cei 19 reprezentanți ai Bisericilor din Australia, membre ale Consiliului Australian al Bisericilor, care s-au întrunit în zilele de 18 și 19 aprilie 1983 la Melbourne, în cadrul Comisiei «Faith and Order» (Credință și Constituție) pentru a dezbate tema «Botez, Euharistie și Preoție», în vederea elaborării unui răspuns comun către Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva.

La 25 august, biserica română din Melbourne a găzduit Conferința Bisericilor ortodoxe și orientale din Victoria, la care au participat circa 40 persoane, clerici și mireni. Preotul Daniel El Antony al Bisericii copte a vorbit despre Taina Spovedaniei, iar Preotul D. Găină a dat unele lămuriri cu privire la Biserica română.

ACTIVITATILOR ORTODOXE SUNT HOTARE

Melbourne — Australia

În anul 1970, parohia ortodoxă română a împlinit 10 ani o activitate spirituală frumoasă succese atît pe plan parohial, instalarea de apă caldă are pentru întruniri —, cit si pe ri, slujbe festive la praznice etc. Institutii, de asemenea, o latură ei. S-au organizat diverse intrucovocate evenimente și personă-șeniști, s-au aniversat date mai și, s-au ținut conferințe, s-au vi-viuri la radio etc.

În Melbourne, preotul parohiei a întretinut baze din zonă (grecă, sîrbă, bulgară) pe reprezentanții lor la viața parohiei, sau participînd i din cadrul acestor comunități. Parohia s-a la întrunirile Consiliului de parohie a avut loc în zilele de 6 aprilie și întrunirile Consiliului Interbisericesc la 7 aprilie, 3 mai și 6 iunie. Parohia Găină a fost unul din cei 19 reprezentare ale Consiliului Austriac în zilele de 18 și 19 aprilie 1983 și „Order” (Credință și Constituție) și Preotiei, în vederea Consiliului Ecumenic al Bisericilor

Melbourne a găzduit Conferința Ortodoxă, la care au participat circa 400 de delegați din majoritatea țărilor lumii. Printre participanții la această Conferință s-a numărat și Preotul Dumitru Găină, care a condus lucrările unui grup din cadrul secției a 3-a de lucru.

Conferința mondială a vorbitorilor de limbă engleză, «English Speaking Union», și-a desfășurat lucrările, timp de o săptămînă, începînd cu 16 septembrie 1983, la Melbourne, unde s-au întrunit, cu acest prilej, peste 400 de delegați din majoritatea țărilor lumii. Printre participanții la această Conferință s-a numărat și Preotul Dumitru Găină, care a condus lucrările unui grup din cadrul secției a 3-a de lucru.

Parohia, prin preotul ei, s-a îngrijit de apariția în continuare a publicației «Altarul Străbun», buletinul de presă al comunităților ortodoxe române din Australia și Noua Zeelandă, ajunsă la al XII-lea an de apariție. Pe lângă diferite articole, note, studii, și informații diverse «Altarul Străbun» publică cu regularitate materiale ce oglindesc aspecte din viața celor patru parohii românești ce funcționează în Australia și Noua Zeelandă. Inserăm, în rîndurile următoare, cîteva titluri din articolele publicate în ultimele numere din anul 1983 :

«Toți românii, împreună» de P. F. Patriarh Iustin, în nr. 3/1983 ; în același număr : «Ortodoxia românească în Australia», de Pr. D. Găină și «Despre patimi și purificare», de Pr. Constantin Iana, care, continuă un studiu început în nr. 1/1983. Tot în nr. 1/1983, mai semnalăm articolele : «Cărticări» și «124 de ani de la Unirea Principatelor», de Pr. D. Găină. Din nr. 2/1983, socotim demne de menționat articolele : «Spătarul Nicolae Milescu», de Iancu Buzilă, «Despre Sfintele Paști», de Pr. Gheorghe Speranță, «Bucureștii» și «Ciprian Porumbescu», de Pr. Gabriel Popescu, «De ce sub jurisdicția Patriarhiei Române» și «The women and ministry» (Femeile și hirotonia), de Pr. Dumitru Găină, iar din numărul 4/1983 semnalăm articolele : «Eurosim», de Apostol N. Z. și «Marea Unire din 1918», de Pr. Constantin Iana.

Parohia ortodoxă română din Salzburg — Austria

Activitatea spirituală a parohiei ortodoxe române din Salzburg s-a concretizat, în ultima perioadă, prin oficierea cu regularitate a slujbelor religioase în duminici și sărbători, în biserica veche-catolică din incinta Castelului Mirabell, iar cu începere din ianuarie 1983, preotul Ioan Săbăduș s-a deplasat, o dată pe lună, și la Innsbruck unde-a săvîrșit Sfînta Liturghie în capela ortodoxă din Sieberstrasse, proprietatea municipalității.

Conform uzanțelor locale, programul slujbelor s-a anunțat anticipat în ziarul «Salzburger Nachrichten» și respectiv «Tiroler Tageszeitung». Desfășurarea cultului ortodox de rit bizantin a trezit interes și în rîndul localnicilor vorbitori de limbă germană, un cor de profesie manifestîndu-și chiar dorința de a învăța Sfînta Liturghie pe 4 voci în limba română pe melodie psaltică și a da răspunsurile la strană cînd se oficiază Sfînta Liturghie pentru comunitatea românească. Acest laudabil entuziasm și străduință au dat rezultate îmbucurătoare, astfel că, la slujba arhierescă oficiată cu prilejul bramului parohiei «Sfîntii arhangheli Mihail și Gavriil», care a avut loc duminică 6 noiembrie 1983 în biserica din incinta castelului Mirabell, și la care a slujit I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu de la Paris, răspunsurile la strană au fost date într-o manieră impecabilă de corul mixt Konzertensemble Salzburg. Despre slujba

hramului au scris mai multe ziare locale ca : «Salzburger Nachrichten» «Salzburger Volkszeitung» și «Neue Kronen Zeitung», care a publicat și o imagine din timpul slujbei.

Viața religioasă a parohiei s-a împletit în mod armonios cu viața culturală a comunității, slujbele religioase fiind de cele mai multe ori urmate de întruniri la care s-au evocat diferite evenimente din istoria patriei noastre sau unele personalități de seamă ale culturii noastre naționale, precum și evenimente și personalități din cultura poporului în sinul căruia comunitatea românească își desfășoară activitatea.

Astfel, la 9 octombrie 1982, preotul, însoțit de credincioși, a vizitat expoziția organizată cu prilejul împlinirii a 1400 de ani de la întemeierea minăstirii și așezămintelor «Sf. Petru» din Salzburg. Participând la seminarul organizat în ziua de sâmbătă, 16 octombrie 1982, la Bildungsstrasse St. Virgil, pe tema «Sfântul Munte Athos — Ortodoxie și Ecumenism», Preotul Ioan Săbăduș, arăta în intervențiile sale, dărnicia donatorilor români pentru susținerea minăstirilor atonite și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la cauza și promovarea ecumenismului actual.

La 11 noiembrie 1983, la Galeria «Zentrum 107» din Innsbruck condusă de dr. N. Marinescu, a avut loc vernisajul expoziției «Arta populară românească», care a cuprins, pe lângă icoanele pe sticlă ale Părintelui Timotei Tohăneanu de la minăstirea Brincoveanu, Simbăta de Sus și o serie de costume naționale, lucrări de ceramică și artizanat și picturi de T. Bogoi, Eugenia-Buiuc Marinescu și Gheorghe Răducanu. La vernisajul expoziției au fost prezenți Dl. Octavian Groza, ambasadorul României în Austria, Ștefan Kukla, secretarul general al Asociației de prietenie româno-austriacă, alte oficialități locale și un numeros public compus din cetățeni ai orașului și credincioși ai parohiei ortodoxe române din Salzburg. La aceeași galerie, în duminică din 14 noiembrie Prof. T. Lichtfuss de la Institutul Francez din Innsbruck a susținut conferința «Frescele bisericilor din nordul Moldovei», exemplificată cu diapozitive, prin care publicul a avut posibilitatea să admire frumusețea și specificul picturilor din bisericile noastre.

Exponatele de la Innsbruck au fost prezentate și la Salzburg, la 30 noiembrie, în cadrul expoziției «Arta românească contemporană», cu care prilej s-a comemorat și unirea Transilvaniei cu România de la 1 Decembrie 1918, eveniment marcat, de altfel, și în cadrul întrunirii ce a urmat slujbei din 5 decembrie. În cadrul unei întâlniri consacrate aniversării Unirii Principatelor de la 24 ianuarie 1859, studentul teolog Ștefan Ioan a prezentat datele istorico-sociale și împrejurările care au favorizat această înfăptuire epocală a poporului român, după care, mai mulți participanți au recitat versuri cu teme specifice, iar asistența a cântat Hora Unirii.

Semnalăm, în continuare, câteva activități ecumenice.

La 24 iunie 1983 a avut loc la Salzburg un seminar intitulat «Auser Weit der ostkirchlichen Liturgie. Bilder und Musik». (Despre Liturgia Bisericii de Răsărit. Imagini și muzică). Seminarul, care a intrunit un mare număr de participanți, a fost organizat de Biserica Romano-Catolică. În referatul principal, Pater Gregor Hohmann OSA din Würzburg — R.F.G., un specialist în liturgica ortodoxă și în cîntarea biseri-

ca: «Salzburger Nachrichten», «Augsburger Allgemeine», «Frankfurter Allgemeine Zeitung», care a publicat

publicat în mod armonios cu viața noastră, cașe fiind de cele mai multe ori diferite evenimente din istoria noastră, seamă ale culturii noastre naționale, înaltați din cultura popularului în și desfășoară activitatea.

însoțit de credincioși, a vizitat în anul 1400 de ani de la întemeierea sa din Salzburg. Participând la o conferință la 16 octombrie 1982, la Bildungshaus Athos — Ortodoxie și Ecumenism — intervențiile sale, dămcia domeniilor atonite și contribuția Bisericii Ortodoxe la ecumenismul actual.

La 10 octombrie 1982, în Innsbruck, a participat la expoziția «Arta populară și icoanele pe sticlă ale Părinților Bătrâni», Simbăta de Sus, de ceramică și artizanat și pictura și Gheorghe Răducanu. La 11 octombrie 1982, ambasadorul general al Asociației de tineri locali și un numeros public însoțit ai parohiei ortodoxe românești în duminica din 14 noiembrie, 1982 din Innsbruck a susținut conferința «Moldovei», exemplificată cu diplomatia să admire frumusețea și

prezentate și la Salzburg, la 30 noiembrie 1982, cu ocazia aniversării cu România de la 1 octombrie, și în cadrul întrunirii ce a avut loc în anul 1982, studentul teolog Stan și împrejurările care au favorizat omân, după care, mai mulți parohici, iar asistența a cântat Hora

ecumenice.

La Salzburg un seminar intitulat «Ausbildung und Musik». (Despre Liturgia și muzica). Seminarul, care a fost organizat de Biserica Romano-Catolică din Würzburg și în cîntarea biseri-

cească răsăriteană, a expus un bogat material liturgic audio-vizual din toate țările ortodoxe cu excepția României. Pentru a completa această lipsă, Pr. Ioan Săbăduș a fost solicitat să aducă mai multe completări despre importanța cultului în general și a Sfintei Liturghii în special, în viața bisericească a creștinismului ortodox român, ca formă distinctă de manifestare a spiritualității și evlaviei creștine. Cu această ocazie, P. C. Sa a prezentat, spre audiere, și a oferit referentului principal un set de 4 discuri cu muzică bisericească românească.

La 21 octombrie 1983 a avut loc la Bildungshaus St. Virgil o sesiune de lucru pentru schimb de experiență a Institutului Catolic de pedagogie religioasă cu participarea mai multor profesori catolici de religie de la școlile superioare de stat și confesionale din orasul și landul Salzburg. Preotul Ioan Săbăduș, care a participat în calitate de invitat împreună cu alți membri ai cercului ecumenic de lucru, a referit asupra învățămîntului religios în Biserica Ortodoxă Română, asupra relațiilor ecumenice între cultele din țara noastră și a reliefat, totodată, unele aspecte specifice cu care este confruntată o comunitate bisericească în diaspora, atît pe planul catehetic și al învățămîntului religios cît și pe cel al ecumenismului practic.

Tot la Bildungshaus St. Virgil a avut loc în zilele de 27 și 28 octombrie 1983, în cadrul «Săptămîinii ortodoxe», o sesiune de lucru organizată de «Arbeitsgemeinschaft christlichen Kirchen in Bayern» (Asociația Bisericilor creștine din Bavaria). Sesiunea a început prin oficierea Sfintei Liturghii ortodoxe în capela Institutului St. Virgil la care au asistat toți participanții. Preoții oficianți au fost: Pr. Mircea Basarab de la München, Pr. Ioan Săbăduș de la Salzburg, preotul grec din Würzburg și preotul srb din Nürnberg. Tema principală a întrunirii a fost: «Caracteristici ale evlaviei și spiritualității ortodoxe». Au prezentat referate Pr. dr. Mircea Basarab și preotul srb S. Milunovici. Preotul Ioan Săbăduș a adus unele completări privind rolul și înțelesul moral al postului, precum și necesitatea unei temeinice pregătiri în vederea primirii Sfintei împărtășanii.

Parohia ortodoxă română din Viena — Austria

Relațiile românilor cu austriecii sînt seculare și marile festivaluri organizate anul trecut în capitala Austriei cu prilejul aniversării a 300 de ani de la despresurarea Vienei de turci (1683) au arătat și contribuția pe care românii și-au adus-o la înfringerea dusmanului comun — Imperiul otoman. Referindu-ne doar la evenimentele ce au avut loc în anul 1983, vom face mențiune, în rîndurile de față, despre manifestările religio-culturale ale românilor stabiliți în Viena și grupați în jurul parohiei «Învierea Domnului», care este condusă de Pr. dr. Marin Braniste.

Amintim mai întîi că viața religioasă și-a urmat cursul său normal, după detinute lăsate nouă din moși-strămoși, cu oficierea Sfintei Liturghii în fiecare duminică și sărbătoare, în biserica românească din Lövelstrasse 8, Wien I, iar celelalte slujbe — botezuri, sfințiri de case, parastas, înmormîntări etc. —, au fost oficiate la cererea credincioșilor parohiei. La unele slujbe au luat parte și personalități locale, civile și bisericești, făcîndu-se astfel cunoscută bogăția și frumusețea tradițiilor

noastră religioasă străbună și intensitatea trăirii lor, indiferent de locuri unde au ajuns să poposească fiii neamului românesc.

O latură importantă în viața spirituală a comunității ortodoxe române din Viena o constituie activitatea ecumenică, ce urmărește pe de o parte stabilirea de bune relații între credincioșii diferitelor confesiuni creștine și, pe de altă parte, promovarea valorilor Ortodoxiei românești în rindurile localnicilor.

Sîmbătă, 10 decembrie 1983, în sala de concerte a Academiei de Muzică și Artă dramatică (Hochschule für Musik und Darstellende Kunst) din Johannesgasse, 8, 1010 Wien, a avut loc concertul de colinde al bisericii, prezentat, în cadrul unui program mai larg, de studenții clasei Prof. Michael Frischenschlager și completat de Prof. dr. Martha Dang de la Academic, și Maria Piffl de la Televiziunea austriacă.

Pe lângă satisfacerea nevoilor strict religioase și exprimarea bogățiilor noastre tradiționale, cultice și liturgice în medii de viață diferite întrunirile duminicale și din sărbătorile de peste an au constituit bune prilejuri de manifestări culturale și naționale. Astfel, duminică 23 ianuarie, a fost comemorată Unirea Principatelor (1859) cu care prilejul a vorbit Pr. Marin Braniste, Vinzenz Przymolski și ing. August Ojrowssek. Au asistat la ceremonie Dl. ambasador Octavian Groza și atașatul cultural I. Călăcianu. După Sfînta Liturghie din duminică din 6 februarie 1983, a urmat un program cultural mai amplu în cadrul căruia Pr. Maril Braniste a vorbit despre «Centenarul Almanahului», comemorarea a 300 de ani de la despresurarea Vienei de turci și «Simpozionul Cantacuzino» iar P. S. Episcop Vasile al Oradiei a rostit conferința: «Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la înfăptuirea idealului de unitate națională». Tot ca activitate cultural-națională românească în Viena, se cuvine să menționăm aici conferința «Țările Românești apărătoare ale creștinătății în evul mediu», pe care Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei a rostit-o luni, 7 februarie, în sala de conferințe a Fundației Schotten în fața unui numeros public, enoriași ai parohiei și membrii Asociației «Unitatea — Prietenii României în Austria», personalități ale vieții culturale din Viena și reprezentanți ai presei, printre care dr. Schulmeister, redactorul ziarului «Die Presse».

*Mai mulți membri ai Asociației și enoriași ai parohiei au participat luni 30 mai, la deschiderea expoziției Balladen der Jahreszeiten (Baladele anotimpurilor), pictură pe lemn în tehnica vechilor icoane românești organizată de pictorul Teodor Bogoi în sălile Băncii Creditanstalt Bankverein, Linke Winzelle 38, Wien. O altă expoziție de pictură românească a fost deschisă, în același local, luni 6 iunie, de către pictorii Popovic și Răducanu.

În cadrul «Anului Eminescu (1983)», s-au ținut mai multe alocuțiuni referitoare la opera și personalitatea marelui nostru poet; duminică 19 iunie, Prof. dr. Dimitrie Vatamaniuc, de la Muzeul de istoria literaturii din București, a vorbit despre «Stadiul actual al cercetării și publicării ediției naționale a operei lui Eminescu», aniversarea unui secol de la apariția «Luceafărului» în Almanahul «României June» (aprilie 1983) și despre editarea, pentru prima oară (decembrie 1983), a operei marelui nostru poet în volumul întocmit de Titu Maiorescu; Dr. Costine

Jornescu a vorbit, duminică, 26 iunie, despre «Mihai Eminescu — o înaltă conștiință justiciară» și duminică, 3 iulie, despre «Dimensiunea socială și națională a ortodoxiei românești în gândirea lui Eminescu». Tot în aceeași zi, amintind că Mihai Eminescu a făcut și studii de medicină, Conf. dr. Ion Mihai Năstase din Cluj-Napoca, delegat la Congresul Internațional de Diabetologie de la Ulm, R.F.G., a vorbit despre «Cauzele și combaterea diabetului», și a făcut apoi o expunere asupra succeselor medicinei românești în țară și în străinătate.

Duminică, 10 iulie, a fost comemorată împlinirea unui secol de la încetarea din viață (6 iunie 1883) a compozitorului Ciprian Porumbescu, care, anul trecut, a fost aniversat de UNESCO. Despre viața, opera și legăturile lui Ciprian Porumbescu cu «România Jună» a vorbit Pr. Marin Braniste, după care, întreaga asisteță a cîntat «Tricolorul!» și «Pe-al nostru steag».

Între 7—12 septembrie, 1983 parohia a găzduit Simpozionul Cantacuzino: Români apărători ai Europei, în cadrul căruia s-a constituit Asociația Culturală Internațională a Etniei Române (ACIER). S-au adunat peste 150 de personalități ale culturii și artei românești de peste hotare. Unele din referatele lor, organizate pe 4 secții, s-au referit la personalitatea și activitatea Voievodului Șerban Cantacuzino, căruia i s-a ridicat un bust, așezat lângă biserica românească Tivoli, ridicată deasupra Crucii făcută de voievod pe locul unde și-a avut tabăra în 1683. Bustul, ridicat de Obștea românilor din Viena și situat pe Bety Roose Weg, Wien 12, a fost inaugurat sîmbătă, 10 septembrie 1983, și au slujit cu acest prilej: I. P. S. Arhiepiscop Adrian de la Paris, P. S. Episcop Nikolaus Hummel al Bisericii Vechi-Catolice din Austria, Pr. prof. dr. Ernst Suttner, decanul Facultății de Teologie Catolică din Viena, Gallus Steiner, parohul parohiei Gatterhölzl în cuprînsul căreia se găsește Capela Moldovenească, Pr. Marin Braniste de la Viena, Pr. Ioan Dură de la Haga și Pr. Vasile Palade de la Bruxelles. Au ținut alocuțiuni: I. P. S. Arhiepiscop Adrian, Ing. August Ograjensek, Prof. dr. Mihail Steriade, Bruxelles, președintele ACIER, Prof. Dr. Ernst Suttner, decanul Facultății de Teologie Catolică din Viena și delegat al Fundației «Pro Oriente» și Preotul Gallus Steiner, ca delegat al Eminenței Sale Cardinalul König. Din partea autorităților de stat a vorbit delegatul Primarului Vienei, dr. Graz, care a și patronat Simpozionul. În scrisoarea trimisă cu acest prilej, Dl. președinte federal Dr. Rudolf Kirchschläger scria: «Pot să vă asigur de înaltul interes pe care îl port relațiilor spirituale și culturale existente de secole între România și Austria, precum și de aprecierea mea deosebită pentru personalitățile care au meritul de a fi contribuit în acest sens».

Marti, 22 noiembrie a fost sărbătorită aniversarea a 65 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România. Au rostit cuvîntări: Vinzenz Przykowski, președintele «Asociației Unirea», Ing. August Ograjensek și Prof. dr. Adolf Armbruster de la Universitatea din Tübingen care și-a susținut conferința «Însemnătatea Marii Uniri din 1913». A urmat un program artistic condus de Prof. Viorel Coșma de la Conservatorul «Ciprian Porumbescu» din București la care și-au dat concursul Cleopatra Melidoneanu, solistă la Teatrul de operetă din București, Marta Joja, profe-

soară de pian la Conservatorul din București și Sanda Crăciun, violonistă la Filarmonica din București.

Tot în cadrul activităților culturale se înscrie și editarea Almanahului parohiei pe anul 1984, pe care îl prezentăm în continuare.

Într-o formă grafică deosebit de îngrijită și cu un conținut divers, Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1984 cuprinde 160 pagini și are imprimat pe coperta principală bustul Voievodului Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești (1678—1688), ridicat în fața Capelei moldovenești din Tivoli de obștea românească din Viena în 1983.

Ca și în anii trecuți, în primele pagini este publicat un cuvânt înainte, «Precuvîntare», în limbile română și germană, semnat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, în care, printre altele, Prea Fericirea Sa binecuvîntează vrednicile și roadele ostanelilor Obștii românești din Viena, îndemnînd pe membrii ei să-și păstreze cu scumpătate «cununa», căci «Românilor de peste hotare le revine într-adevăr înalta misiune de a îmbogăți cu avutul propriu patrimoniul spiritual al obștilor în mijlocul cărora s-au strămutat și trăiesc acum».

Urmează Pastorală I. P. S. Arhiepiscop Adrian la Praznicul Nașterii Domnului și Calendarul bisericesc pe anul 1984.

Cronicile parohiilor ortodoxe române din Viena și Salzburg și un articol despre colinde, ca mesaj de pace, semnat de Pr. Marin Braniște, sînt publicate în capitolul «Din viața românilor din Austria», iar în ultimele pagini este publicată Cronica Patriarhiei Române.

Un eveniment deosebit în viața parohiei și comunității românești din Viena a fost Simpozionul Internațional «Cantacuzino» căruia i s-a rezervat un capitol special compus din: Cuvîntul rostit de Prof. Mihail Steriade după slujba din 2 oct. 1983, Cuvîntul prof. dr. Ernst Suttner la inaugurarea bustului lui Șerban Cantacuzino, Impresiile Elenei de Silaghi Șirag la Simpozionul «Cantacuzino» și Constituirea Asociației Culturale Internaționale a Etniei Române (ACIER), de drd. T. Doroftei.

Articolele de fond sînt grupate în trei capitole, care au fost întitulate, după problematica pe care o abordează, astfel:

— *Din trecutul parohiei — acum 70 de ani*, în care Pr. dr. Marin Braniște semnează articolele: «Moaștele Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, la Viena», «Acum 70 de ani — Slujbă de pomenire pentru arhiducele Franz Ferdinand al Austriei în biserica ortodoxă română din Viena» și «Preotul Ion Mitariu, slujitor al parohiei ortodoxe române din Viena (1925—1928)»;

— *Din tezaurul de învățături al dreptei credințe*, compus din articolele: «Iisus Hristos, viața lumii», de P. S. Episcop Vasile al Oradiei, «Sensul actual al Învierii», de Pr. Marin Braniște și «Pe urmele ouălor roșii», de Arch. Eduard Polak;

— *Din trecutul de luptă și jertfă pentru țară și umanitate al poporului român*. În acest capitol, mai amplu ca întindere, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, publică, în limbile română și germană, conferința «Ță-

soară de pian la Conservatorul din București și Sanda Crăciun, violonistă la Filarmonica din București.

Tot în cadrul activităților culturale se înscrie și editarea Almanahului parohiei pe anul 1984, pe care îl prezentăm în continuare.

Într-o formă grafică deosebit de îngrijită și cu un conținut divers, Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1984 cuprinde 160 pagini și are imprimat pe coperta principală bustul Voievodului Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești (1678—1688), ridicat în fața Capelei moldovenești din Tivoli de obștea românească din Viena în 1983.

Ca și în anii trecuți, în primele pagini este publicat un cuvînt înainte, «Precuvîntare», în limbile română și germană, semnat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, în care, printre altele, Prea Fericirea Sa binecuvîntează vrednicile și roadele osteneților Obștii românești din Viena, îndemnînd pe membrii ei să-și păstreze cu scumpătate «cununa», căci «Românilor de peste hotare le revine într-adevăr înalta misiune de a îmbogăți cu avutul propriu patrimoniul spiritual al obștilor în mijlocul cărora s-au strămutat și trăiesc acum».

Urmează Pastorală I. P. S. Arhiepiscop Adrian la Praznicul Nașterii Domnului și Calendarul bisericesc pe anul 1984.

Cronicile parohiilor ortodoxe române din Viena și Salzburg și un articol despre colinde, ca mesaj de pace, semnat de Pr. Marin Braniște, sînt publicate în capitolul «Din viața românilor din Austria», iar în ultimele pagini este publicată Cronica Patriarhiei Române.

Un eveniment deosebit în viața parohiei și comunității românești din Viena a fost Simpozionul Internațional «Cantacuzino» căruia i s-a rezervat un capitol special compus din: Cuvîntul rostit de Prof. Mihail Steriade după slujba din 2 oct. 1983, Cuvîntul prof. dr. Ernst Suttner la inaugurarea bustului lui Șerban Cantacuzino, Impresiile Elenei de Silaghi Șirag la Simpozionul «Cantacuzino» și Constituirea Asociației Culturale Internaționale a Etniei Române (ACIER), de drd. T. Doroftei.

Articolele de fond sînt grupate în trei capitole, care au fost intitulat, după problematica pe care o abordează, astfel:

— *Din trecutul parohiei — acum 70 de ani*, în care Pr. dr. Marin Braniște semnează articolele: «Moaștele Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, la Viena», «Acum 70 de ani — Slujbă de pomenire pentru arhiducele Franz Ferdinand al Austriei în biserica ortodoxă română din Viena» și «Preotul Ion Mitariu, slujitor al parohiei ortodoxe române din Viena (1925—1928)»;

— *Din tezaurul de învățături al dreptei credințe*, compus din articolele: «Iisus Hristos, viața lumii», de P. S. Episcop Vasile al Oradiei, «Sensul actual al Învierii», de Pr. Marin Braniște și «Pe urmele ouălor roșii», de Arch. Eduard Polak;

— *Din trecutul de luptă și jertfă pentru țară și umanitate al poporului român*. În acest capitol, mai amplu ca întindere, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, publică, în limbile română și germană, conferința «Ță-

rile Românești, apărătoare ale creștinătății în evul mediu» pe care a susținut-o la Fundația «Pro Oriente» din Viena la 7 februarie 1983. Acest studiu este o «frescă» istorică a secolelor XIV—XVII văzută din perspectivă românească, situația Țărilor Române în contextul istorico-geografic al vremii și contribuția pe care și-au adus-o românii la învingerea turcilor, care asediaseră Viena în 1683.

Urmează un sumar al unui articol mai amplu al lui C. Rezacheviçi intitulat «Steagurile românești din oastea lui Jan Sobieski în campanie pentru eliberarea Vienei (1683), după un nou izvor polon»; «Asediul Vienei din 1683 în conștiința societății românești din secolele XVII și XVIII», de Dr. Constantin Șerban; «Eroi români în Austria», de Pr. M. Braniște ș.a.

După cum se vede, și anul acesta Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena trezește atenția și interesul atât al membrilor Comunității respective cât și al unui public mai larg, iar activitatea spirituală în general a parohiilor ortodoxe române prezentate în rândurile de față se arată a fi meritorie, cu perseverente osteneli și cu îmbucurătoare împliniri.

Drd. DOROFTEI TOADER

• ÎNDRUMĂRI • PĂSTORALE •

PORUNCILE BISERICII

Pr. IOAN MIRCEA

Scopul venirii lui Hristos în lume și al întemeierii Bisericii este mântuirea oamenilor. Pentru atingerea acestui țel sfânt, Dumnezeu a rânduit două mari Legi: cea a Vechiului și cea a Noului Testament. Vechiul Testament avea Legea lui Moise și templul cu legile și rânduielele lui temporale și pregătitoare, iar Noul Testament, Evanghelia și Biserica cu legile, rânduielele și poruncile ei mântuitoare, date direct de Mântuitorul Hristos, iar altele de Biserică.

După autorul și izvorul lor legile sînt: dumnezeiești și omenești. Legile lui Dumnezeu sînt de două feluri: firești — sădite în firea umană, pe care le au și păgînii: «care, neavînd lege (scrisă), din fire fac ale legii», avînd legea morală naturală sau firească, «scrisă în inimi» (Rom. 2, 14—15); și cele care alcătuiesc legea morală suprafirească, sau revelată, cuprinsă în Vechiul și Noul Testament; prima, dată prin Moise și prooroci, dar mijlocită și nedeplină, iar a doua, deplină și desăvîrșită, revelată direct prin Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, cuprinsă în Noul Testament, zisă și «legea morală pozitivă».

Vechiul Testament cuprinde diferite porunci: morale, ceremoniale și civile, date în vederea pregătirii credincioșilor pentru primirea lui Hristos. La venirea Mântuitorului însă au încetat poruncile ceremoniale și cultul religios de la templu, pentru că ele preînchipuiau numai lucrarea Lui mîntuitoare; de aceea «se desființează pentru neputința și ne folosul lor» (Evrei 7, 18) în a mîntui pe oameni, fiind înlocuite de cele ale Legii Noi.

Din poruncile vechi au rămas valabile numai cele morale, care formează partea cea mai însemnată a Vechiului Testament. Acestea sînt cuprinse în *Decalog*, porunci date de Dumnezeu lui Moise pe muntele Sinai. Decalogul este prima lege scrisă pe două table de piatră: prima tablă de piatră cuprindea primele patru porunci, iar a doua pe celelalte șase. Decalogul constituie cea mai înaltă lege morală dată pînă la Domnul Hristos. Legea veche avea însă nevoie să fie completată și desăvîrșită, fiind imperfectă, întrucît privea lucrurile formal și exterior. Desăvîrșirea ei s-a făcut de Mîntuitorul, care, luînd poruncă cu poruncă, îi adaugă partea interioară și o spiritualizează, zicînd: «Ați auzit că s-a zis..., iar Eu zic vouă...» (Matei 5, 17—48). După autoritatea de la care

provin, legile și poruncile omenești se zic că sînt: legi și porunci bisericesti, sau canonice, date de Biserică; și legi civile sau de stat. Legile bisericesti și cele de stat sînt calea prin care Dumnezeu își face cunoscută, în chip indirect, voia Sa omului.

Legile sau poruncile bisericesti sînt legiuirile și rînduielele pe care și le dă Biserica pentru buna cîrmuire a credincioșilor pe calea ascultării și a mîntuirii lor. În Biserică, autoritatea supremă o au apostolii și ierarhia superioară — patriarhi, mitropoliți și episcopi — care adunați în Sinoade (cf. Fapte 15, 2—40), în virtutea puterii ei spirituale primite de la Mîntuitorul, hotărîsc cele ale dreptei credințe și ale vieții morale, pe temeiul Sfintei Scripturi și al Sfintei Tradiții. Această putere reiese din cuvintele Domnului, care zice: «Iar de nu va asculta nici de Biserică, să-ți fie ca un păgîn și vameș. Adevăr grăiesc vouă (Apostoli și ierarhi): Oricite veți lega pe pămînt, vor fi legate și în cer, și oricite veți dezlega pe pămînt, vor fi dezlegate și în cer» (Matei 18, 17—18; Ioan 20, 23). Cu această putere spirituală ei pot legifera și sancționa pe cei ce se abat de la normele de credință și de la cele morale.

Legile bisericesti alcătuite conform Scripturii și Tradiției Sfinte au rostul de a tîlmăci învățăturile Mîntuitorului, a disciplina pe credincioși și a-i îndemna la ascultare de Biserică și la păzirea poruncilor ei dumnezeiești. Cele mai însemnate legi date de Biserică sînt canoanele și cele nouă porunci bisericesti.

Canoanele sînt alcătuite de Sinoadele ecumenice ale Bisericii și de unele Sinoade locale, particulare, recunoscute apoi de cele ecumenice, statornicind organizarea și conducerea ei, precum și drepturile și îndatoririle membrilor ei: clerici, monahi și credincioși (cf. *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, p. 158).

Poruncile Bisericii sînt în număr de nouă și anume:

1. Prima poruncă a Bisericii: «*Să luăm parte la serviciul divin din Duminici și sărbători, ascultînd cu evlavie Sfînta Liturghie*». Ce ne cere această poruncă? Să ținem cu sfințenie Duminicile și sărbătorile, închinîndu-ne Domnului și sfinților bineplăcuți Lui, mergînd la biserică și ascultînd cu evlavie Sfînta Liturghie. Dar de ce numai la biserică? Nu ne putem ruga, oare, și acasă și în tot locul și în orice timp? Desigur că da! De aceea ne-a lăsat Domnul rugăciunea «Tatăl nostru», ca să ne rugăm și în casele noastre, și «în tot locul (I Tim. 2, 8) ridicînd mîini sfinte spre cer».

Dar atunci de ce îndeosebi în biserică și în acele zile sfinte? Mai întîi pentru că biserică este locașul sfînt, este casa lui Dumnezeu, unde se săvîrșesc numai cele sfinte. Tot aici, în biserică sînt prezenți în chip nevăzută și împreună-rugători cu noi și îngerii și sfinții, cînd noi avem țînta cuvințioasă în îmbrăcăminte și în atitudine de smerenie și evlavie în a ne ruga, a asculta învățătura Evangheliei și a Apostolilor, participînd activ la cîntările și rugăciunile ce se fac. Sfîntul Ioan Gură de Aur atrage atenția creștinilor care vin la biserică, spunînd: «Biserica nu este frizerie, nici drogherie sau vreo altă prăvălie de tîrg, ci loc al îngerilor, loc al arhanghelilor, palatul lui Dumnezeu, cerul însuși. Și aici nimic nu trebuie a grăi decît cele duhovnicești» (*Omilia XXXVI la I Corinteni*, p. 513). Biserica fiind casa sfîntă a lui Dumnezeu, tocmai pen-

tru aceea numai în ea se poate săvârși Sfânta Liturghie, sau cultul public, în sărbători.

Ce reprezintă sau ce se petrece la Sfânta Liturghie, pentru a lua parte la ea în sărbători și a o asculta cu toată evlavia și cu cutremur? Sfânta Liturghie, al cărei centru este Sfânta Euharistie instituită de Mântuitorul Hristos la Cina cea de Taină — primul Paște creștin, serbat împreună cu Apostolii — este cultul divin obștesc al Bisericii.

Sfânta Liturghie este totodată și marea rugăciune — de laudă sau de slavire, de mulțumire și de cerere — a Bisericii, însoțită de Jertfa cea nesingeroasă, cu care împreună este alcătuit cultul public adus lui Dumnezeu, prin mijlocirea Fiului Său, Iisus Hristos, care s-a jertfit pentru noi și pentru a noastră mântuire. Această mare rugăciune, în care se săvârșește Jertfa jertfelor și Taina tainelor, se face pentru întreaga Biserică, pentru tot poporul creștin ortodox de pretutindeni și din toate timpurile, pentru cei vii și pentru «toți cei mai dinainte adormiți în Domnul, părinți și frați ai noștri». Iar la această Sfântă Liturghie sînt asociați și: Maica Domnului, îngerii și sfinții, care se roagă împreună cu noi; la Sfânta Liturghie se întîlnesc în rugăciune toți membrii Bisericii — celei pămîntești sau văzute și ai celei cerești sau nevăzute, a celor «întîi născuți scriși în cer» (Evrei 12, 33) —, adică toate membrele Trupului tainic al lui Hristos, care se roagă împreună cu El, capul lor.

Prin acțiunile, gesturile simbolice, rugăciunile, citirile și cîntările ce alcătuiesc Sfânta Liturghie, al cărei centru sau moment culminant este prefacerea Cinstitelor Daruri în Sfintele Daruri — adică a pîinii și vinului, în Sfîntul trup și sînge al Domnului Hristos —, credințioșii ajung în comuniune cu Dumnezeu, prin Fiul Său care «jertfește și se jertfește» în chip tainic pe Sfînta Masă.

În biserică deci și în timpul Sfintei Liturghii «lăsăm toată grija cea lumească», pentru ca «să primim pe Hristos Împăratul tuturor, în chip nevăzut, înconjurat de cetele îngerești». Aici dar și acum ne simțim transportați în cer pe aripile harului, precum ne rugăm într-un tropar către Maica Domnului în timpul Postului: «În Biserica slavei Tale stînd, în cer a sta ni se pare, Născătoare de Dumnezeu, ceea ce ești ușa cerească, deschide nouă ușa mîlei Tale». Sfinții Părinți spun că «cine lipsește — fără pricină binecuvîntată — trei sărbători la rînd de la Sfînta Liturghie, cade sub blestem greu, pentru că Sfînta Jertfă se face pentru vii și pentru morți și cine stă nepăsător de ea, își riscă mîntuirea și nu poate avea viață veșnică».

Iată pentru ce trebuie să venim la biserică și să participăm la Sfînta Liturghie cu toată evlavia, cu răbdare și cu luare aminte.

A doua poruncă a Bisericii: «Să ținem toate posturile de peste an». Ce este postul, de cîte feluri și de ce trebuie să postim? Și cînd să postim? Postul este trupeș și sufleteș sau spiritual; cel trupeș constă în abținerea sau înfrînarea de la mîncăruri de fruct și de la băuturi, iar cel sufleteș, în înfrînarea de la orice poftă: a inimii, a ochilor și a simțurilor.

După Mărturisirea Ortodoxă (Răspuns la întrebarea VII, partea a III-a), «Postul (judecat după virtuțile creștine) este o înfrînare de la toate mîncările, sau numai de la unele, pentru vreo boală cumva; la fel

și de la băuturi și de la toate cele lumești și de la toate poftele cele rele, ca să imbuneze pe Dumnezeu. Încă și pentru a ucide poftele trupului și a primi harul lui Dumnezeu». După felul de postire — deosebit de cel trupeș și sufleteș — postul este de «ajunare, sau post aspru», când nu se mănincă și nu se bea nimic o zi întreagă sau mai multe zile, cum a postit Mîntuitorul patruzeci de zile și patruzeci de nopți, în pustie, înainte de ispitirea diavolului (Matei 4, 2—10), iar altul este postul obișnuit, în care se mănincă, dar nu de fruct.

Postul este deci pentru înfrinare, pentru a spori în virtuți, în rugăciuni, cu pocăință și spovedanie, în vederea pregătirii pentru Sfînta Împărtășanie, iar nu pentru că bucatele ar fi spurcate. Apoi sînt posturi de o singură zi și posturi de mai multe zile sau săptămîni.

De ce trebuie să postim? Pentru că postul este folositor și din punct de vedere religios și din punct de vedere al sănătății, purificînd organismul de sărurile și toxinele acumulate din mîncărurile grele și din băuturi. Apoi, ca să învățăm a ne deprinde cu înfrinarea de la îmbuibări, beții și desfrînări, etc. și pentru a practica virtutea; și în fine, pentru că ne ajută a birui toate ispitele și chiar pe diavolul ispititor, cum l-au biruit Domnul, Apostolii și Sfinții, căci sînt demoni care nu ies decît «cu rugăciune și cu post» (Matei 17, 21), din cei posedați de asemenea duhuri rele.

Cînd trebuie să postim? Și cînd nu? Trebuie să postim în zilele și posturile rînduite de Biserică, fiecare din ele cu semnificația sa. Postim miercurea și vinerea din fiecare săptămîină, pentru că miercuri Mîntuitorul Hristos a fost vîndut, apoi prins, legat, bătătorit și judecat; iar vineri, după ce a fost bătut și scuipat, I s-a pus cununa de spini pe cap, și-a purtat Crucea în spinare pînă la Golgota și acolo a fost răstignit.

Alte zile de post sînt: 5 ianuarie (Ajunul Bobotezei); 29 august (Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul) și 14 septembrie (Înălțarea Sfîntei Cruci). Sînt apoi cele patru mari posturi de peste an: — Postul dinaintea Nașterii Domnului — zis al Crăciunului —, care incepe la 14 noiembrie. Acest post e mai ușor, pentru că are dezlegare la pește simbăta și duminică; — Postul cel Mare, de șapte săptămîni — zis al Sfîntelor Paști — timp în care miercurea și vinerea se săvîrșește în biserică Liturgia Darurilor mai înainte sfințite, a Sfîntului Grigorie Dialogul. Este un post mai lung și mai aspru, neavînd dezlegare la pește decît la Bunavestire (25 martie) și la Florii; — Postul Sfinților apostoli Petru și Pavel, sau al Simpietruului, care variază ca durată, fiind în legătură cu data Paștilor, încît uneori se reduce la o singură zi sau două, cînd Paștele e la 8 mai; — Postul Adormirii Maicii Domnului, între 1—15 august, în amintirea vieții de post și rugăciune a Prea Sfîntei Născătoare de Dumnezeu. În acest post, la 6 august — Schimbarea la față a Domnului — este dezlegare la pește și vin.

Toate aceste posturi trebuie ținute nu numai trupește, ci mai ales sufletește, prin înfrîparea de la fapte rele, cu gîndul, cu cuvîntul și cu fapta, sporînd în fapte bune. De postul mîncării sînt scutiți copiii, bolnavii și bătrînii neputincioși. Totuși, ei nu se impune, ci numai se recomandă, pentru binefacerile lui.

Despre cei care postesc numai de la bucate, dar nu și de la fapte, care nu se infrinează de la rău, Sfântul Ioan Gură de Aur ne învață astfel: «Nu-i nici o vinovăție să măninci, Domnul să fie lăudat! Ceea ce strică este pofta, îmbuibarea peste ceea ce trebuie, umflarea stomacului până să plesnească. Și tot așa și cu vinul. A-l folosi cu măsură, cu cum-pătare, nu e nici o greșeală. Greșeala este de a te deda beției și de a lăsa slobodă necumpătarea să-ți tulbure folosința minții. Dacă ni se cere să postim este pentru ca dezlîpindu-ne de lucrurile acestei lumi, să ne încredințăm ce/or ale sufletului, în toată vremea care ne stă la îndemână, pentru această pregătire, cât mai bine.

Postiți? Arătați-mi-o prin fapte. Cum? Vezi un sărac, ai milă de el; un vrăjmas, împacă-te cu el. Să postim dar și truștește și sufletește; și nu numai cu gura, ci și cu inima și cu ochii și cu urechile, și cu picioarele și cu mințile. Cu inima, smulgându-i poftele rele; cu ochii, ferindu-i de privirea ispititoare a frumuseților străine; cu urechile, astupându-le pentru zavistie și vorbirile de rău ale altora; picioarele să nu ațerge la privesții urite și în calea păcătoșilor; iar mințile să postească rămânând curate și ferite de răpiri și de lăcomie. În acest sens vorbește și Sfântul apostol Pavel când zice: «Bărbații să se roage în tot locul, ridicând mâini sfinte (curate), fără de minie și fără șovăire» (I Tim. 2, 8), adică «mâini curvioase, mâini cucernice, mâini neintinate, mâini nu cu apă spălate, ci curate de vătămări pricinuite aproapei, de iubire de avuție, de răpiri, de ucideri» (*Omilia VIII la Epistola I către Timotei*).

Dar mai sînt și alte posturi în popor? Da! Chiar între fiii ascultători ai Bisericii, în afară de miercuri și vineri, unii țin și luna, pe care o postesc călugării.

Sînt însă alte posturi nerînduite de Biserică, ba chiar împotriva rînduiri ei, pe care totuși le țin unii credincioși, călcînd însă zilele de post ale Bisericii Ortodoxe. Așa sînt: postul zis al Sfîntului Antonie, ținut marțea, și așa-zisul post al Sfintei Marii, în care se postește cîte o zi pe săptămînă, succesiv, timp de șase săptămîni, iar unii de opt săptămîni, ajungînd să postească în săptămîna a șasea sîmbăta, iar în a șaptea, Duminică. Aceste posturi sînt străine de duhul și rînduiala Ortodoxiei și calcă canoanele Bisericii. Astfel «Dacă vreun cleric sau laic s-ar afla ajunînd în ziua Duminicii sau sîmbăta (afară de una, numai), clericul să se caterisească, iar laicul să se afurisească» (canonul 64 apostolic). Sau: «Dacă cineva ar ajuna Duminică pentru o părută nevointă, anatema să fie» (canonul 18 al Sinodului din Gangra, ținut la anul 340).

Aceste posturi strică pe cele ale Bisericii noastre, pentru că postesc marțea, dar nu țin postul Sfîntilor Apostoli; de asemenea postesc sîmbăta și duminica, dar nu țin miercurea și vinerea; țin născocitul post, zis al Sfintei Marii, dar calcă adevăratul post al Sfintei Marii, de două săptămîni. Este aici o îndoită înșelăciune a credincioșilor și o lucrare a vicleanului diavol, care vrea să desființeze posturile Bisericii, care-l supără, fiind o puternică armă împotriva lui.

A treia poruncă a Bisericii: «Să cinstim persoanele bisericesti».

Această poruncă ne învață că tot creștinul are datoria de a cinști, a respecta și a da ascultare fețelor bisericești — episcopi, preoți și diaconi — ca și părinților lor trupesti, fiindcă ei sînt părinții lor spirituali, care l-au născut în Hristos prin Botez și prin învățătura Evangheliei, și se roagă la Dumnezeu pentru mîntuirea lor. De aceea ei îi și numesc «Părinți» cînd li se adresează, spunîndu-le : «Binecuvintează-mă Părinte !», sau «Învăță-mă, Părinte !», etc. Fiindcă creștinii ortodocși văd în preoți și în episcopi lor pe apostolii lui Hristos, pe slujitorii Bisericii, care-i învață tainele credinței, și pe păstorii și călăuzitorii lor pe calea mîntuirii; ba și pe duhovnicii lor, care prin harul preoției și al duhovniciei, cu puterea spirituală ce li s-a dat, prin hirotonie, le iartă și păcatele, la Taina Spovedaniei, recunoscîndu-i ca mijlocitori între ei și Dumnezeu.

Scrierile Noului Testament ne indică multe texte prin care se recomandă ascultarea și respectul credincioșilor față de slujitorii Bisericii, de care este condiționată mîntuirea lor. «Cel ce vă ascultă se voi — zice Domnul Hristos — pe Mine Mă ascultă și pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (Luca 10, 16). La rîndul lor Apostolii grăiesc : «Preoții care își țin bine dregătoria, să se învrednicească de îndoită cinste, mai ales cei care se ostenesc cu cuvîntul și cu învățătura» (I Tim. 5, 15). Adică, nu numai că slujesc săvîrșind Sfintele Taine, prin care-i sfințesc pe credincioși, ci îi și învață ca «învățători-preoți» (Teofilact) și apără cu cuvîntul dreapta credință de eretici și erezii.

«Ascultați pe mai nariii voștri (păstorii) și vă supuneți lor, fiindcă ei priveghează pentru (mîntuirea) sufletele voastre, avînd să dea seama de ele, ca să facă aceasta cu bucurie și nu suspînînd, căci aceasta nu v-ar fi de folos» (Evrei 13, 17). Sau : «Și voi, fiilor duhovnicești, supuneți-vă preoților» (I Petru 5, 5), sînt alte texte care ne îndeamnă la aceasta. Sfîntul Ioan Gură de Aur întrebă : «Cine este acesta (mai marele, dascălul, preotul) ? Este răspunzătorul de atîtea primejdii ce vin asupra ta ; și tu nu voești nici măcar să-l ascuți, deși este interesul tău ! Nu vadești nici o sfială, nici o cinste, nici o frică. Cel ce cinstește pe preot și pe Dumnezeu va cinști ; iar cel ce se învață a disprețui pe preot, cu timpul va disprețui și pe Dumnezeu. Nu știi ce este preotul ? Nu știi că este îngerul lui Dumnezeu ? Dacă îl disprețuiești, nu pe dînsul îl disprețuiești, ci pe Dumnezeu, care l-a hirotonit pe el (prin episcop). Dumnezeu lucrează însă prin toți (cei hirotoniți canonic) — chiar dacă ar fi și nevrednici — pentru mîntuirea poporului. Că dacă Dumnezeu a vorbit pentru popor printr-un Balaam, printr-un om spurcat, cu atît mai mult prin preot. Căci ce nu face Dumnezeu pentru mîntuirea noastră ? Ce nu grăiește El ? Prin cine nu lucrează ? Dacă preotul are o credință stricată (eretică), chiar înger din cer de ar fi, tu nu te supune, dar dacă învață drept, nu te uita la viața lui, ci la cuvintele lui» (*Omilia II-a la II Timotei*).

Păstorii Bisericii au pățimit pentru Hristos, apărînd dreapta credință, iar Sfinții Părinți au statornicit în Sinoadele ecumenice Simbolul Credinței, canoanele și normele de credință — morale și cultice — etc. La fel și păstorii de astăzi, propovăduiesc și apără dreapta credință de eretici și erezii. De aceea se cuvine să fie cinșiți de către credincioși.

Că cinstindu-i pe ei, cinstesc pe Dumnezeu, care i-a rinduit și hirotonit pentru această slujire.

A patra poruncă a Bisericii: «Să ne mărturisim păcatele (la duhovnic) și să ne împărtășim în cele patru mari posturi de peste an».

Ce învățăm din această poruncă? Datoria de a ne cerceta conștiința, a ne recunoaște păcatele și nevoia de a le mărturisi spre a ne ușura de povara lor apăsătoare. Cui să le mărturisim? Preotului-duhovnic, care pe lângă hirotonia în preot, a primit și hirotesia în duhovnic cu dreptul și puterea spirituală de a asculta și a ierta păcatele mărturisite de credincioșii păstoriți de el, în Taina Spovedaniei, una din cele șapte Taine ale Bisericii. Taina Botezului, care este prima dintre ele, a spălat păcatul strămoșesc și pe cele personale de până la botez, pentru cei mai în vârstă. Dar cum creștinul este expus ispitelor și poate greși la tot pasul, iar Botezul nu se poate repeta (Efes. 4, 5), Mîntuitorul a rinduit Taina Mărturisirii păcatelor sau a Spovedaniei, cînd a suflăt asupra Apostolilor Duh Sfînt, dîndu-le harul preotesc și totodată și puterea iertării păcatelor (Ioan 20, 21—23).

Taina Spovedaniei are același efect ca și Botezul, spălînd păcatele mărturisite — cu excepția celui originar pe care numai Botezul îl spală; mai mult, Taina Spovedaniei se poate repeta toată viața. Pentru aceea Sfinții Părinți numesc Taina Spovedaniei «al doilea Botez». Mărturisirea păcatelor este și o necesitate psihologică și religioasă.

Cînd trebuie să ne mărturisim? Biserica a rinduit ca tot creștinul să se spovedească în cele patru mari posturi, ca regulă generală. Dar nu oprește pe cei mai zeloși a se împărtăși chiar mai des, adică la începutul și sfîrșitul celor două mari posturi: al Nașterii Domnului și al Paștelui, ba chiar și între posturi, pentru cei ce simt nevoia și se pregătesc. Alții n-o pot face decît la Crăciun, iar unii numai la Paști, lăsînd de o parte pe cei care nu se împărtășesc decît pe patul de moarte, sau nici atunci, din nepăsare condamabilă față de sufletul lor.

Firește că nu toți care se spovedesc se și pot împărtăși, ci aceasta numai duhovnicul hotărăște, dacă dezleagă sau nu, lăsîndu-i credinciosului vreme și canon de pocăință, spre îndreptare și ispășire.

Textele care vorbesc direct sau indirect de această Taină, sînt: Luca 5, 8; 44, 50; 15, 21; 19, 8—10; Ioan 8, 9—11; Fapte 18; Iacob 5, 16 etc. În Faptele Apostolilor 19, 18, se arată că cei ce veneau la Botez își mărturiseau păcatele; iar în Iacob 5, 16, îndemnul mărturisirii păcatelor se face către creștini, care deși botezați, păcătuiseră și după aceea. Căci zice: «Mărturișiți-vă deci unul altuia păcatele și vă rugați unul pentru altul, ca să vă vindecați...». Creștinii își pot destăinui unii altora păcatele — ca o nevoie sufletească — dar asta nu le poate ușura sarcina lor, fiindcă nu le poate ierta decît Preotul-duhovnic, care o face în numele Domnului, cel ce i-a dat această putere. Așa încît aici, prim: «mărturișiți-vă unul altuia», numai așa trebuie înțeles textul, și nu cum îl interpretează greșit anumiți credincioși, care înlătură Sfintele Taine. Acest lucru se vede limpede din versetele 14—15 cu care versetul 16 este în imediată legătură, unde este vorba de preoți și de Taina Sfintului Maslu săvîrșită de ei bolnavilor. De obicei, după ce preoții săvîrșesc Taina Sfintului Maslu unui bolnav, el cere unui preot să-l spovedească

și apoi să-l împărtășească, dacă n-a fost spovedit și împărtășit mai dinainte.

Unii așa-ziși creștini, care s-au rupt de Biserică, în care s-au spovedit și împărtășit altădată la preot, acum, înlăturînd Tainele, aduc impotriva acestei îndatoriri a Spovedaniei păcatelor, textele din I Ioan 1, 7—9 și 2, 1—2, luate fragmentar și neînmind seama nici de alte texte, nici de învățătura generală a Sfintei Biserici. Aici Apostolul iubirii scrie: «Sîngele lui Iisus, Fiul lui Dumnezeu, ne curățește de păcat» (v. 7). «Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios și drept ca să ne ierte păcatele și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea» (v. 9). Celelalte două versete repetă ideea: «Și dacă va păcătui cineva, avem mijlocitor către Tatăl, pe Iisus Hristos cel drept. El este jertfa de ispășire pentru păcatele noastre» (2, 1—2).

Pe temeiul acestor versete, acei așa-ziși creștini zic: nu este nevoie de Spovedanie și de duhovnic pentru că «sîngele lui Iisus ne-a curățit de păcat; iar dacă mai greșim, tot Lui îi mărturisim, direct, păcatele noastre, și ne iartă pentru că El este mijlocitor la Tatăl, prin jertfa Sa de ispășire adusă pentru păcatele noastre».

Se pune întrebarea: este inconsecvent sau se contrazice Sfîntul apostol și evanghelist Ioan, care a scris această Epistolă? Nicidecum! Apostolul nu se contrazice, nu poate să se contrazică. În Epistola scrisă înaintea Evangheliei lui, el vorbește de momentul jertfirii Domnului pe Cruce, al cărui sînge ne-a spălat păcatele; iar în Evanghelie vorbește de momentul de după Învierea Domnului, cînd Mîntuitorul arătîndu-se viu Apostolilor, îi trimite definitiv la apostolat, investindu-i cu puterea spirituală a preoției și a iertării păcatelor. Aici Domnul zice, iar Apostolul scrie: «Pace vouă! Precum M-am trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Și zicînd acestea, a suflat asupra lor și a zis: Luați Duh Sfînt; că-rora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute» (Ioan 20, 21—23).

Ce rost ar mai fi avut deci cuvintele din Evanghelie și această împuternicire spirituală de a ierta păcatele Apostolii, episcopii și preoții hirotoniți de ei, dacă ar fi de ajuns momentul Crucii și spălarea cu sîngele Domnului? Ori, chiar versetele citate din Epistolă, care vorbesc de mărturisirea păcatelor, arată că și după spălarea lor cu sîngele Lui, credincioșii încă greșesc și e nevoie a mărturisi păcatele lor ca să fie iertați. Domnul Hristos a știut lucrul acesta și de aceea a și rînduit Taina Mărturisirii păcatelor și a dat slujitorilor Bisericii puterea iertării lor, în numele Lui.

Acei ziși creștini spun că dacă greșesc, își mărturisesc păcatele lui Iisus direct. Dar Domnul nu primește mărturisirea păcatelor direct, ci numai prin preoții-duhovnici rînduși cu acest har și putere. De altfel, în Taina Spovedaniei — ca și la orice Taină — Mîntuitorul Hristos este prezent, nevăzut. El ascultă păcatele prin duhovnic și tot El dă dezlegarea, prin gura și mina preotului care binecuvîntează pe cel care s-a mărturisit. Căci așa grăiește preotul-duhovnic formula de dezlegare: «Domnul și Dumnezeu nostru Iisus Hristos, cu harul și cu îndurărilor iubirii Sale de oameni, să te ierte pe tine fiule (N) și să-ți lase toate păcatele. Și eu nevrednicul preot și duhovnic, cu puterea ce-mi este dată,

te iert și te dezleg de toate păcatele tale, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin».

A cincea poruncă a Bisericii: «Să ne rugăm pentru cîrmuitoarii noștri bisericești și de stat».

Ce ne învață această poruncă? Datoria fiecărui credincios de a se ruga lui Dumnezeu pentru toți conducătorii spirituali și lumesti, care se străduiesc și se îngrijesc de binele său vremelnic și veșnic. Din dragoste de aproapele nostru, noi sintem datori a ne ruga lui Dumnezeu pentru sănătatea, îndelunga înzălire, înțelepciunea și luminarea lor spre buna chivernisire și înțeleaptă conducere. Creștinul are datoria a se ruga și personal, dar mai ales cu obște, în cadrul cultului liturgic. Astfel, Biserica cere să facem rugăciuni pentru patriarhul, mitropolitul sau episcopul nostru, pentru conducătorii sau cîrmuitoarii țării, pentru cler și pentru oastea patriei, și pentru toți binefăcătorii și binevoitorii Sfintei Biserici, care se străduiesc să apere credința strămoșească și să apere țara și hotarele ei strămoșești.

Această datorie decurge din recomandările Mîntuitorului cînd zice: «Dați Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu» (Matei 22, 21). Sfîntul apostol Pavel precizează și accentuează datoria de a ne ruga pentru conducătorii noștri, cînd zice: «Să facem rugăciuni, cereri, mijlociri, făgăduințe, mulțămite, pentru toți oamenii, pentru conducători și pentru toți care sînt în înalte dregătorii, ca să petrecem viață pașnică și liniștită întru toată cuvioșia și buna-credință. Că acesta este lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru» (I Tim. 2, 1—3).

Biserica se roagă chiar și pentru cîrmuitoarii ei și ai patriei care au răposat. De aceea și creștinul este dator a se ruga și a-i pomeni în rugăciunile sale particulare și de obște pe conducătorii lui bisericești și lumesti, care au trecut din această viață, știind că rugăciunile celor vii folosesc și celor răposați.

Porunca a șasea a Bisericii: «Să ținem posturile pe care le-ar rîndui episcopul sau mitropolitul locului, în vreme de primejdii, de boală sau de necazuri».

Ce învățăm din această poruncă? Desi Biserica își are rînduite zilele de post și posturile ei de peste an, totuși, episcopul sau mitropolitul unei eparhii, cînd este lovită de unele calamități sau epidemii, ori de alte primejdii, are dreptul și latitudinea de a fixa și alte zile de post decît cele rînduite. Astfel, la vremuri de grele încercări ca: războaie, boli, secetă, foamete, ploi îndelungate, ciumă etc., chiariarhul locului cheamă poporul credincios la post și rugăciune, pentru zilele pe care le-a rînduit în acest scop, spre a afla îndurarea lui Dumnezeu și a face să înceteze calamitatea sau nenorocirea care s-a abătut asupra lor.

În această situație specială se săvîrșește la biserică zilnic Sfînta Liturghie, iar creștinii, postînd, în aceste zile vin la sfînta slujbă, la care se adaugă și rugăciunile speciale rostite de preot în timpul Sfintei Liturghii, după felul calamității, al bolii sau primejdiei. Cărțile noastre de slujbă cuprind ectenii și rugăciuni speciale pentru: secetă sau lipsă de ploaie, ploi necontenite, boli molipsitoare, năvălirea vrăjmașilor, și pentru orice nevoie și primejdie omenească etc.

Faptele Apostolilor ne spun că în vreme ce Sfântul apostol Petru era închis în temniță, din porunca lui Irod Agripa I, Sfântul Iacob — episcopul Ierusalimului — a rinduit a se face neconținut rugăciunii către Dumnezeu pentru Sfântul apostol Petru, de către Biserică (Fapte 12, 5), și îngerul Domnului l-a scos din temniță în chip minunat. Și tot așa se amintește de Sfântul Vasile cel Mare, care a rinduit asemenea post și rugăciuni la vremea unei cumplite secete. Cu acest prilej el a alcătuit chiar o mare cuvîntare (*Omilia la vreme de foamete și secetă*), atribuindu-i pedeapsa aceasta mulțimii păcatelor omenești, care au îndepărtat îndurarea lui Dumnezeu de la ei și le-a trimis secetă, ca să-i îndrepte.

A șaptea poruncă a Bisericii: «*Să nu citim cărțile ereticilor*».

Cine sînt ereticii și de ce fel de cărți este vorba? Ereticii sînt toți acei așa-zisi creștini, care sub un pretext sau altul s-au răzvrătit împotriva Bisericii Ortodoxe și a rînduierilor ei; și despărțindu-se de ea, mai de mult sau mai de curînd, au alcătuit diverse grupări sectare, dîndu-le numiri aparte și învățături rătăcite, sau eretice. Și pentru că și-au făurit învățături potrivnice Bisericii, ei se numesc toți eretici; aceștia au luat o parte din învățăturile Bisericii, pe altele le-au falsificat, au răstălmăcit Scripturile și le-au adăugat altele străine.

Asupra acestui pericol a prevestit dinainte Mîntuitorul spunînd: «*Vai lumii, din pricina smintelilor! Că smintelile trebuie să vină, dar vai de omul acela prin care vine sminteala!*» (Matei 18, 7). Asemenea sminteli sau erezii începuseră să apară de atunci, iar cei care le practica sau se numeau «*hriștoși mincinoși*», «*apostoli mincinoși*», «*prooroci mincinoși*», «*învățători mincinoși*» și «*frați mincinoși*», calificați toți ca «*lupi răpitori*» (Matei 7, 15; 24, 11, 24) și «*lucrători vicleni*» (II Cor. 11, 13); iar Sfîntul apostol Ioan îi numește și «*antihriști*» (I Ioan 2, 22; 4, 3; I Ioan, 7), ca unii ce răspîdesc altă învățătură decît cea a lui Hristos lăsată de El Bisericii și păstrată de ea neștirbită, de atunci.

Sfîntul apostol Pavel, care a cunoscut asemenea «*lucrători vicleni*» și în vremea lui, prevede că ei se vor înmulți: «*Dar Duhul grăiește lămurit că, în vremurile cele de apoi, unii se vor depărta de la credință (adevărată), luînd aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor, prin fălăria unor mincinoși care sînt înfierați în cugetul lor*» (I Tim., 4, 1—2). Iar pe Tit, episcopul Cretei, îl sfătuiește: «*De omul eretic, după înția și a doua muștrare, depărtează-te, știînd că unul ca acesta s-a abătut și a căzut în păcat, fiind singur de sine osîndit*» (Tit 3, 10—11). Se amintesc unii eretici și nominal, arătîndu-se și erezia lor (I Tim., 1, 19—20; II Tim., 2, 17; Apoc., 2, 15).

Ereticii născuți în sinul Bisericii sînt nu numai «*vrăjmași ai crucii lui Hristos*» (Filip., 3, 18), ci și vrăjmași ai Bisericii, mai periculoși decît dușmanii ei din afară. «*Căci — precum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — pe cînd cei din afară o fac mai strălucită, ereticii o necinstesc și o batjocoresc în ochii altora, cînd văd că ea e atacată de propriii ei fii, care o sflșie*» (*Omilia X la Efeseni*). Ei nesocotesc Sfînta Scriptură, pe care o răstălmăcesc «*după socotința fiecăruia, spre a lor pierzare*» (II Petru 1, 20; 3, 16), pe care au și adaptat-o în unele părți după învățătura lor proprie. Astfel, de pildă: au înlocuit «*chip clopit*» sau «*idol*»,

prin «icoană» (în Psalmul 97, 7; Isaia 21, 9), și «chip», tot prin «icoană», pentru că sint împotriva cinstirii icoanelor; au scos din Noul Testament termenul și ideea de «iad», pe care îl socotesc că nu există, înlocuindu-l în toate cele zece texte în care e folosit termenul grec, prin «locuința morților». Exemplu: «... voi zidi Biserica Mea și porțile locuinței morților nu o vor birui» (Matei 16, 18); sau, unde cuvântul grec «presviter» are înțelesul de persoană hirotonită, adică de «preot», au păstrat cuvântul în pronunția greacă, dar ca să inducă în eroare pe cititor, explică în nota de jos: «adică bătrîn», pentru că înlăturind Preoția ca Taină, nu le place să se amintească de preoți săvârșitori ai Sfințelor Taine și ca păstori ai Bisericii. Așa de exemplu: «Apostolii, presbiterii și frații (din Ierusalim)» (Faptele Apostolilor 15, 22), în josul textului sub nr. 1 se spune «sau bătrîni»; la fel în: Tit 1, 5; I Petru, 5, 1, 2, «Sfătuiesc pe presbiterii» (iar în nota 1 jos: «adică bătrîni»); «Păstoriți turma lui Dumnezeu (Biserica) etc. Ba au schimbat și termenul de «hirotonire» de preoți, ca în Faptele Apostolilor 14, 23, unde spun: «Au rînduit presbiteri în fiecare Biserică», în loc de: «Și hirotonindu-le preoți în fiecare biserică». Sau unde e vorba de «episcopii Bisericii», ca în Fapte 20, 28, și I Tim., 3, 1, 2, etc., pun în notă jos: «sau supraveghetor».

Tot pe această linie de falsificare a învățăturii Scrierilor Sfinte au scos din ele — cu excepția citorva texte neînsemnate — termenii: drept, dreptate, îndreptare și a îndrepta, înlocuindu-i prin: «neprihănit», «neprihănire», «hotărîre de iertare» sau «hotărîre de neprihănire», iar ca verb, «a socoti neprihănit». De asemenea, verbul a *mintui* este tradus peste tot la forma pasivă: «am fost mintuiți»; este mintuit; sint mintuiți, etc.

Neadmitînd transmiterea preoției de la Hristos prin Apostoli (Ioan 20, 21—23) episcopilor și preoților hirotoniți de ei, au falsificat și alte texte, ca de exemplu: «Dar El (Hristos), *fiindcă rămîne în veac*, are o preoție care nu poate trece de la unul la altul» (Evrei 7, 24), în loc de «preoție netrecătoare — veșnică; adică netemporală, căci trecătoare, temporală, a fost numai «preoția levitică după rînduiala lui Aaron» cu care Apostolul o pune în comparație; adaosul «care nu trece de la unul la altul» este cu *vădită și voită intenție de a induce în eroare*.

Iată de ce creștinii ortodocși nu trebuie să citească asemenea cărți eretice, ci să întrebe pe preoții Bisericii cînd li se oferă asemenea Biblii sau publicații pierzătoare de suflete. Ei trebuie să fie feriți de orice rătăcire sectară și hrăniți «cu cuvintele credinței și ale buneii învățături» (I Tim., 4, 6). Chiar pe vremea Apostolilor ereticii scriau unele evanghelii și epistole — trecute pe numele Apostolilor — în care strecurau învățăturile lor rătăcite, pierzătoare de suflete, despre care aminteste Sfîntul apostol Pavel (II Tes., 2, 2).

A opta poruncă a Bisericii: «*Să nu înstrăinăm, nici să folosim spre scopuri străine, lucrurile bisericesti sau averea Bisericii*».

Ce ne învață această poruncă? Să păstrăm cu sfințenie toate bunurile bisericesti, ca bunuri închinat Domnului. Bunurile ei sint darurile materiale cu care credincioșii — fiii ei duhovnicești — au împodobit-o și au înzestrat-o prin diverse donații: Evanghelie, cruci, icoane, sfinte vase, candelă, sfeșnice, candelabre, mobilier, luminări, case sau

terenuri, cimitire, precum și sume de bani donate de credincioși pentru susținerea cultului, pentru nevoile de pictură și întreținere sau reparații, și pentru opera samarineană.

Fiind dăruite Bisericii, toate aceste bunuri sînt închinatăe lui Dumnezeu și sînt sfînte. De aceea, oricine se atînge de ele cu gînd necinstit, pentru a și le însuși sau a le folosi în scopuri străine, săvîrșește păcat greu, un sacrilegiu, pe care Dumnezeu nu-l lasă nepedepsit. Canonul 72 apostolic afurisește astfel de persoane sacrilege și le exclude din Biserică. Ce vom spune de spărgătorii de biserici, de cei ce fură icoane, cruci, sfînte vase, și le profanează? Sau de cei ce-și însușesc chiar obiecte sau sume din zestrea Bisericii?

Biserica, din darurile sale prisositoare, a făcut milostenii celor în nevoi: văduve, orfani și bolnavi; iar altele, pentru a veni în ajutorul bisericilor aflate în mare nevoie, exemplu cele din Antiohia, Roma, Corint și Macedonia, pentru Biserica din Ierusalim și cele din Palestina (Fapte 11, 29—30; Rom., 15, 26; I Cor., 16, 2). După exemplul acestora procedează astăzi și Biserica Ortodoxă Română, organizînd anual, în Duminica Ortodoxiei, colecta pentru Fondul Central Misionar, din care se ajută bisericile sărace, cu odăjdii, odoare și sume pentru reparații; și tot din acest Fond se întrețin și comunitățile noastre de peste hotare.

Prin urmare, cei care își însușesc, sub orice formă, bunuri ale Bisericii, sau le înstrăinează, se fac vinovați de furt de cele sfînte; căci păgubesc Biserica și calcă această poruncă.

A noua poruncă a Bisericii: *«Să nu facem nunți și ospețe sau alte petreceri în timpul postului».*

De ce oprește Biserica să nu se facă nunți în post? Și care sînt zilele în care nu trebuie să se facă nunți?

Purtînd grija de mîntuirea sufletelor, Biserica a rînduit posturile în acest scop, cînd și rugăciunile sînt mai multe și mai stăruitoare, cu timp de pocăință, de intristare și de meditație, în vederea unei mai bune pregătiri pentru Spovedanie și pentru primirea Sfintei Împărtășanii. Toate zilele de post sînt închinatăe Domnului și cine le necinstește sau le întinează prin ospețe, chefuri și beții, păcătuiește împotriva Lui, care le-a rînduit, prin Biserica. Căci petrecerile și ospețele, care uneori dau în beții și scandaluri, la nunți, nu cadrează cu pocăința și cu înfrinarea trupească și sufletească pe care le cere postul.

De aceea nu se fac nunți: miercurea și vinerea; la Înălțarea Sfintei Cruci (14 septembrie); la Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul (29 august), precum și în cele patru mari posturi de peste an. Totuși, pentru pricini binecuvîntate, chiriarhul locului dă dezlegare pentru nunți în postul Sfinților Apostoli și al Crăciunului pînă la Sfîntul Nicolae. În Postul Păresimilor se îngăduie doar Logodna, dar numai în ziua de Bunavestire (dacă nu cade în Săptămîna Patimilor, sau miercurea, vinerea) și Duminica Floriilor.

Sînt însă și alte zile, care deși nu sînt de post, de intristare și de înfrinare, ci de mare bucurie, totuși «este oprit a se face nuntă», pentru ca prin veselie a nunților și a petrecerilor să nu se întunece strălucirea acelor zile și să nu ne facă să uităm bucuria duhovnicească a celor mai mari sărbători, cum sînt praznicele împărătești. Pentru asemenea pri-

cină nu se fac nunți nici în: Săptămîna Brînzei (săptămîna albă), socotită ca vreme de pregătire pentru post; nici în Săptămîna Luminată (dintre Duminica Paștelui și Duminica Tomii); și tot așa nu se fac în: Duminica Rusaliilor; între Crăciun și Bobotează, precum și în ajunul tuturor praznicelor împărătești.

Biserica cere creștinilor ca în aceste zile și posturi oprite, să nu ia parte la nunți. Împlinirea acestei porunci sporește în creștin evlavia și credincioșia, odată cu dragostea de Dumnezeu, și-l ajută la mîntuirea sufletului.

CONȘTIINȚA MORALĂ ÎN VIAȚA CREȘTINULUI *

Pr. drd. SEBASTIAN BUCHIU

1. *Cunună a creației, omul a primit de la Dumnezeu chiar din momentul «zidirii» comoara sa cea mai de preț — conștiința morală, pe care nici o altă ființă pămîntească n-o are.* Conștiința morală, lîmpezimea gîndurilor ce înțeleg structura omului sesizînd și rostul și valoarea sa în lume și dincolo de ea, constituie indiscutabil marele privilegiu al omului.

Conștiința morală implică în sine conștiința psihologică, iar înțelegerea mecanismului de funcționare a conștiinței morale, nu este cu puțință decît în contextul rațiunii cosmice din care face parte și rațiunea umană.

Rațiunile cosmice, rațiunile lumii și lucrurilor își descoperă lumina lor în rațiune și prin acțiunea rațională și conștiință a omului, iar la rîndul ei rațiunea umană își descoperă tot mai bogat puterea și adîncimea ei prin acțiunea de descoperire a lucrurilor.

În toată această activitate reciprocă, rațiunea omului este aceea care are rolul de subiect care lucrează în mod major și efectiv ¹.

Fiind singura ființă din lume conștientă de sine, omul este destinat să devină conștiința lumii și factorul de valorificare a raționalității lumii și de prelucrare conștientă a ei în favoarea noastră, iar prin aceasta de autofornare conștientă a noastră. Mai mult decît atît omul nu-i conștient de sine fără a fi conștient de lume și de lucrurile din ea ².

Reiese deci, că ființa noastră este o existență acomodată sensurilor superioare siesi cu care Dumnezeu a împodobit lumea. Omul este deschis acestor sensuri deoarece el este menit din principiu eternității ³.

Conștiința morală implică libertatea morală, libertate care poate duce pe om fie spre Dumnezeu, fie spre prăbușirea sa morală.

Prin gustarea din pomul cunoștinței binelui și răului, omul a voit să cunoască nu numai un bine sau rău al său ci al lumii, față de care omul este responsabil. Un bine conceput numai ca profit individual de

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul pregătirii doctoratului în Teologie sub îndrumarea Pr. prof. Dumitru Radu, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Manual pentru Institutele Teologice, București, 1978, vol. I, p. 12.

2. *Ibidem*, p. 11.

3. *Ibidem*, p. 16.

la natură, este un bine inferior pe planul calității, un bine trupesc, egoist, nu este un bine conform bazelor sale divine de la creație, deoarece acest bine egoist nu dezvoltă pe ins spre omul personal. Binele se realizează numai din exercițiul unei responsabilități sau din împlinirea unei datorii față de alte persoane. De aceea, binele este ceea ce trebuie să faci nu ceea ce este ⁴.

Or, în această situație existența unui for de judecată de origine divină care să determine caracterul bun sau rău al actelor umane este foarte necesar. Conștiința morală este acea judecată practică a sufletului nostru care ne arată în cazuri concrete să facem o faptă pentru că este morală sau să nu facem o faptă imorală.

Conștiința morală este o manifestare integrală a sufletului omenesc și ea este un instrument așezat de Dumnezeu în substanța vieții sufletești umane cu ajutorul căruia facem deosebire între faptele care se încadrează în voința divină și fapte opuse voinței divine. Conștiința morală datează de la creație și are rolul esențial dat de Dumnezeu de a fi normă a moralității pe plan personal. De menționat că acest dar divin, conștiința morală, nu a apărut după săvârșirea păcatului strămoșesc ci de la început, ea funcționând și în momentul păcatului strămoșesc. Este adevărat că după cădere conștiința s-a întunecat dar nu a fost complet distrusă ⁵; conștiința morală ține de suflet și de caracterul său nemuritor.

Conștiința morală este un instrument ce deosebește binele de rău ca noțiuni de majoră importanță. Se pune problema conținutului conștiinței, mai exact, conținutul noțiunilor de bine și rău, care se formează prin experiența îndelungată a individului ce viețuiește în societate, după cum se cistigă și cunoștințele omenești în general prin prelucrarea materialului pe care eul spiritual îl primește din ambianța în care trăiește ⁶.

Conștiința morală implică în primul rând un aspect cognitiv, care se leagă de cea mai de seamă calitate a sufletului : rațiunea.

Pe de o parte este necesar să cunoaștem valorile morale deoarece prin aceasta dobîndim noțiunea binelui și a răului și implicit luăm act de datoriile pe care le avem de îndeplinit ca ființe morale. Cunoștințele ne pun în contact cu datele morale însușindu-ne adevăruri care fac obiectul credinței noastre morale ⁷. Pe de altă parte, conștiința morală apreciază și aplică valorile morale cele mai autentice. În acest context, chiar și intențiile cele mai palide sînt aduse în fața forului de judecată al conștiinței fiind astfel raportate la valoarea binelui ⁸.

Cunoașterea binelui implică și perceperea scopului nostru suprem, viețuirea noastră în veșnicie. Procesul acesta întîm se petrece pe scena lăuntricului în interferența divinului cu umanul, și este o trăire personală de largă perspectivă ⁹, ce are ca bază credința ¹⁰.

4. *Ibidem*, p. 418.

5. Mitropolitul Dr. Nicolae Mladin, Prof. Diac. Dr. Orest Bucevski, Prof. Dr. Constantin Pavel, Prof. Diac. Dr. Ioan Zăgrea, *Teologia morală ortodoxă*, Manual pentru institutele Teologice, vol. I, p. 240.

6. *Ibidem*.

7. *Ibidem*, p. 232.

8. *Ibidem*.

9. Petru Damaschin, *Învățături duhovnicești*, în «Filocalia», trad. și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, vol. 5, p. 130.

10. *Ibidem*, p. 157.

Articularea cunoștinței binelui în viață, conștiința morală, o realizează prin intermediul voinței, altă mare putere a sufletului nostru. Prin voință, se înțelege «totalitatea actelor conștiente sau inconștiente, prin care urmărăm realizarea unui scop». Altfel spus, voința este funcția suflătoare prin care ne hotărâm în mod liber pe baza unei deliberări sau chibzuinței să facem sau nu o faptă sau prin care optăm pentru o alternativă sau alta din mai multe existente ¹¹.

Actul voluntar cuprinde cele trei momente specifice: deliberarea sau cîntărirea motivelor, decizia și executarea hotărîrii pe plan extern. Voința trebuie să aibă un scop care constituie pentru ea permanentă atracție spre a-l putea transpune în faptă. Aspectul principal al voinței este tocmai îndreptarea acestei forțe sufletești spre lumea din afară prin acțiunea externă a omului pentru realizarea scopului major al său, binele moral.

Voința înseamnă activitatea îndreptată în mod conștient spre un scop, iar actul voluntar este orice act pe care-l săvîrșește omul urmînd constant realizarea unui scop. Actul voluntar este un act liber și conștient, deoarece decizia este rodul libertății. Cunoașterea binelui trebuie să ne sădească în suflet intenția, dorința săvîrșirii binelui. Izvorul binelui este Dumnezeu, iar intențiile bune se conformează voinței divine ¹².

Dar puterea suflătoare maximă ce participă la buna funcționare a conștiinței este sentimentul, marea podoabă a sufletului omenesc. În primul rînd, dragostea angajează persoana umană în educarea conștiinței și călăuzirea vieții conform directivelor ei. Doar iubirea de Dumnezeu ne atrage și ne luminează asupra adevăratului mod de viațuire.

Conștiința morală se află într-un raport de maximă interdependență cu dragostea, din pricină că dragostea ca resort și călăuză pentru conștiința morală îi dă caracterul ei suprem de liberă aderare la valorile morale propovăduite de conștiință. Or, libertatea spiritului este singura garanție a unei conștiințe morale treze și mai ales eficiente.

Conștiința morală este deci o realitate divină în om la care participă toate puterile sufletești: rațiunea, voința și sentimentul. Este o manifestare integrală a sufletului nostru, a eului nostru ¹³.

2. *Conștiința morală — normă a moralității.* Legea morală este un îndreptar al acțiunilor omenești pentru realizarea binelui, sau prescripție ori o dispoziție cu caracter durabil, promulgată de o autoritate legitimă și stabilă și are ca unic scop promovarea binelui obștesc. Fiind o expresie a voinței lui Dumnezeu, legea morală creștină este o prescripție durabilă, necesară și mai ales obligatorie ¹⁴.

Legea morală creștină emană din Dumnezeu, Binele absolut; prin trăirea permanentă în Binele absolut, Dumnezeu, omul își depășește condiția sa relativă spre desăvîrșirea sa morală, îndumnezeirea după har. Resortul mîntuirii este aderarea liberă și iubitoare la legea morală creștină care constituie norma obiectivă a moralității sau regula externă de conduită în viață.

11. *Teologia morală ortodoxă*, vol. I, p. 254.

12. Sf. Grigore Sinaitul, *Capete Ioarte Iolosoitoare în acrostih*, în «Filocalia», vol. 7, p. 118.

13. *Teologia morală ortodoxă*, vol. I, p. 221.

14. *Ibidem*, p. 89.

Domnul nostru Iisus Hristos este desăvîrșirea divină intrupată în chip și viața umană, fiind astfel modelul moral absolut. Viața Mintuitorului Iisus Hristos se caracterizează prin puritate, iubire și smerenie, cele trei elemente dominante ale desăvîrșirii morale creștine a omului ¹⁵.

Pe lângă norma obiectivă — legea morală, există și o normă subiectivă, o regulă internă, nescrisă, cuprinsă în conștiința morală.

Prin intermediul conștiinței morale sîntem în măsură să judecăm fiecare caz în parte dacă se încadrează în ideea de bine, altfel spus dacă este sau nu în concordanță cu cerințele legilor morale.

Existențial vorbind, conștiința morală este un reflex al legii divine în sufletul nostru sau o cunoaștere, o înțelegere exactă a valorilor morale, a datorțiilor morale ce avem de îndeplinit și a felului în care le îndeplinim ¹⁶.

De asemenea, conștiința morală este un act de manifestare a eului nostru prin care noi înșine aplicăm la un caz particular unul sau altul din principiile legii morale divine, aplicare ce se face în mod conștient și liber, altfel actul moral nu are valoare.

Dintru început conștiința morală a avut chemarea de a fi călăuza noastră în materie de orientare morală, trebuind ca omul să se conformeze indicațiilor ei. Dar, deoarece indicațiile conștiinței morale sînt uneori greșite din cauza influențelor rele ce se exercită asupra ei, se impune corectarea conținutului de bine și rău. Eforturile umane deci, au și trebuie să aibă ca scop conformarea faptelor morale atît cu conștiința morală cît și cu norma morală obiectivă.

În vederea asigurării corectitudinii conștiinței morale, se impune cu necesitate ca întreaga conștiință morală creștină să stea sub ocîrmuirea voinței divine din care își primește normele morale. Aici are loc procesul de asimilare, prelucrare a datelor morale și mai ales de formare a conștiinței conform posibilităților sale personale pentru ca astfel conștiința să slujească țelul final, zidirea noastră duhovnicească și morală ¹⁷.

Rolul esențial al conștiinței morale este cercetarea și controlarea conformității faptelor umane față de legea morală. Atîta vreme cît noi nu urmărim decît să cunoaștem ceea ce se petrece ne mărginim la constatarea existenței unuia sau altuia dintre fenomenele interioare fără să le raportăm la o normă, ne găsim în domeniul conștiinței psihologice. Dacă însă mergem cu cercetarea mai departe și judecăm actul în raport cu ideea de bine, trecem din sfera conștiinței psihologice în domeniul conștiinței morale. Se-nțelege că în sfera conștiinței morale ne găsim într-o zonă cu totul specială în care ajungem în contact nemijlocit cu valoarea absolută a binelui, Dumnezeu ¹⁸, singura valoare ce ne poate fi de model, avînd în vedere caracterul etern al vieții omului prin nemurirea sufletului.

Pe plan volitiv conștiința morală posedă tot felul de înclinări și instincte care ne împing la bine, virtute și dreptate, combătînd în același timp înclinările imorale care duc la rău, nedreptate și viciu. De aici rezultă complexitatea dinamică a conștiinței: ea nu încetează de a declanșa atracții și repulsii, excitații și inhibiții etc., care sînt tot atîtea

15. *Ibidem*, p. 80.16. *Ibidem*, p. 221.17. *Ibidem*, p. 246.18. Petru Damaschin, *Învățătură duhovnicească*, în «*Filocalia*», vol. 5. p. 230.

reflexe morale. Acestea sînt un fel de piedici spontane în calea unei acțiuni imorale sau imbold pentru realizarea unei acțiuni morale. Ele ascultă și de legile automatismului psihologic¹⁹.

Aspectul afectiv al conștiinței morale constă pe de o parte în iubirea dezinteresată a binelui și ura dezinteresată a răului, iar pe de altă parte în respectarea datoriei și a valorilor morale în general. Este firesc deci ca săvîrșirea binelui să ne aducă în suflete bucuria maximă a împlinirii datoriei noastre morale, căci ascultarea de glasul conștiinței este cheia bucuriei vieții.

3. *Raportul dintre legea morală și conștiința morală.* Conștiința morală aplică în concret legea morală și contribuie la împlinirea ordinii morale în lume. Prin conștiința morală, principiile legii morale se aplică la cazurile particulare ale acțiunilor umane. Conștiința morală convertește legea morală — norma obiectivă în lege personală directoare a rațiunii și voinței proprii. Astfel prin conștiința morală, legea morală divină și veșnică se articulează concret în temporar, pentru că la rîndul său subiectul moral participă în mod activ prin conștiință la legea veșnică și la realizarea eului personal în eternitate²⁰.

Deci, legea morală obiectivă este eternă și impersonală, iar conștiința morală este temporală și personală, deoarece conștiința ține cont și chiar se conformează personalității omului.

În sens larg, conștiința morală este o putere sufletească, un dar divin, iar în sens restrîns, o acțiune ce se desfășoară în om prin care legea obiectivă ce stă în afara și deasupra omului devine lege proprie omului. Caracterul extern și supranatural al legii, transcendenței sale i se opune imanența, caracterul propriu uman, existența interioară sufletească și activitatea conștientă. Din determinarea raportului dintre legea morală și conștiința morală rezultă armonia dintre teonomia necondiționată și autonomia noastră omenească, dintre obiectivitatea și subiectivitatea moralității. Această autonomie se referă la faptul că omul are o valoare intrinsecă, purtînd în el chipul lui Dumnezeu și avînd în lume un rost și un rol activ, prin participarea la binele moral obiectiv. Legea morală pătrunde prin conștiință în om fără bariere. Formarea legilor morale se face în afară, dar interiorizarea și aplicarea ei se fac prin conștiința morală²¹.

Tot în raportul dintre legea morală și conștiința morală menționăm cele două mari dereglări ale conștiinței: rigurozitatea și laxismul moral, ambele boli datorîndu-se incorectitudinii raportului dintre conștiința morală și legea morală divină, obiectivă, absolută și eternă. Înțelegerea exactă a conținutului legii morale divine este unicul remediu al bolilor conștiinței morale.

4. *Conștiința morală și faptele omului.* Pe plan practic în raport cu actul moral, conștiința morală se manifestă în trei momente: anterior faptei — conștiința antecedentă, deodată cu fapta — conștiința concomitentă și posterioară acțiunii morale — conștiința consecventă.

19. *Teologia morală ortodoxă*, vol. I, p. 233.

20. *Ibidem*, p. 224. 21. *Ibidem*.

a. Anterior faptei. Activitatea și rolul conștiinței morale în etapa premergătoare actului moral, este o lucrare esențială a conștiinței morale. În mod normal, ispita se arată omului ca un lucru bun, necesar și deloc imoral. Acum se dă lupta între ispită și conștiință. Pe de o parte, ispita încearcă să motiveze fapta. Este un proces cumplit și zguduitor, deoarece datele cunoscute în domeniul moral sînt răsturnate, sau cel puțin se încearcă această inversare de valori, astfel că fapta rea se arată bună, iar fapta bună — corectitudinea morală —, este prezentată de ispită ca ceva neesențial și fără rost. În cazul unei acțiuni morale pozitive conștiința morală are rolul nu numai să aprobe și să sfătuiască, ci mai ales să îmboldească așa cum, înaintea săvîrșirii unei fapte morale negative, conștiința morală are datoria nu numai de a sfătui în sensul ne-săvîrșirii, ci mai ales în oprirea efectivă. De aceea, aspectul cognitiv al conștiinței morale constituie doar premisa, dar nu rezolvarea problemei în sine. Dovada unei conștiințe morale eficiente este tocmai aspectul ei volitiv, forța cu care nu numai că prezintă caracterul moral sau imoral al faptei morale, ci mai ales puterea ei de impunere în practică a judecății de valoare.

Pe plan practic, toți creștinii știu ce este bine și ce este rău, dar conștiința lor nu se impune de așa manieră ca viața morală să se desfășoare strict în cadrul normelor moralității creștine. Or, rolul educativ al familiei, al societății și al Bisericii este enorm în întărirea puterii volitive a conștiinței, aspectul practic cel mai important, deoarece judecata de valoare trebuie aplicată; în caz contrar totul este zadarnic.

b) Concomitent cu fapta. În timpul actului moral, conștiința morală ne însoțește, constată împlinirea sau încălcarea legii morale, apreciază fapta în lumina comandamentelor legii morale și ne arată feiul ei corect sau incorect. În faza aceasta conștiința morală nu are doar un rol de martor, ci exercită în mod efectiv o acțiune de stimulare sau frînă, în sensul că îndeamnă la bine și la datorie sau întoarcere de la rău, contrazicînd instinctele și pasiunile care eventual s-ar fi așezat împotriva săvîrșirii binelui, deci, ea poate aduce oprirea și renunțarea la săvîrșirea acțiunii înainte de totala ei realizare²².

Concret deci în momentul săvîrșirii acțiunii, conștiința morală face o ultimă încercare de stimulare sau interdicere a faptei morale conform caracterului moral sau imoral al ei. Idealul este ca să nu se ajungă la necesitatea opririi unei fapte imorale prin viețuirea conform legii morale divine.

c) Posterior faptei. În această ipostază conștiința morală devine instanță judecătorească în fața căreia subiectul uman moral răspunde de propriile sale fapte și de intențiile cu care au fost săvîrșite. Conștiința este acum martor, judecător și împărțitor de dreptate. Sentințele ei sînt de achitare, de condamnare sau de felicitare, acțiune promptă ce ține seama exclusiv de caracterul moral sau imoral al faptei. Ascultarea de glasul conștiinței morale, bine cultivate, aduce cu sine o stare generală de mulțumire. Dacă această stare se permanentizează, ea primește numele de fericire. Bucuria dăruită de conștiința noastră este suprema fe-

22. *Ibidem*, p. 222.

ricire ce se poate atinge și la care pot ajunge toți, indiferent de condiția intelectuală, socială, familială.

Din contră, dacă sînt încălcate deciziile conștiinței sîntem automa cuprinși de o durere cumplită și specifică, remușcarea de conștiință din fața căreia nu poți să te ascunzi. Cazul lui Cain este edificator în această privință²³.

În ceea ce privește atitudinea față de sentimentele conștiinței morale se impune să atragem atenția că există riscul relativizării. Astfel o stare de fericire morală mai îndelungată, datorată unei comportări conforme cu legea morală creștină poate duce în multe cazuri la mîndrie, păcatul prim din istorie. Or, știut este că tocmai mîndria strămoșilor paradisiaci, a făcut neeficientă intervenția conștiinței morale.

Pe de altă parte, un șir mai lung de insuccese pe plan moral favorizează căderea persoanei umane în deznădejde și neîncredere în propriile forțe și în dragostea lui Dumnezeu. Așa se explică existența bolilor grave ale conștiinței morale, rigurozitatea excesivă și laxismul moral.

Cel mai bun medic al conștiinței rămîne, fără îndoială duhovnicul care la scaunul de taină și îndrumare al spovedaniei este dator ca pe de o parte să atragă atenția că ispitele nu încetează niciodată, iar pe de altă să anihileze atitudinea deznădăjduită ce ne duce la o situație periculoasă și dezastruoasă: contemplarea păcatului²⁴.

De remarcat că în scaunul Spovedaniei, preotul duhovnic nu este numai un judecător care are puterea de a dezlega sau lega faptele omului credincios, ci mai ales de a da harul divin care purifică și întărește conștiința morală și toate puterile omenești tocmai în direcția realizării unei stări morale în deplină conformitate cu legea morală.

De fapt, în toate Tainele Bisericii avem de-a face nu numai cu acte juridice ci mai ales cu mari revărsări de har și energii divine necreate, singurele capabile să înfăptuiască realizarea noastră morală la starea de îndumnezeire după har.

5. *Conștiința morală trează, iar luminos în viața creștinului.* În esență trezvia creștinului înseamnă existența unei conștiințe morale corecte în ce privește cunoașterea datelor legii morale și suficient de puternică pentru a impune numai realizarea binelui și evitarea totală a răului.

Trezvia conștiinței morale — luminarea și activarea ei superioară, se bazează pe curăția morală și aderarea totală liberă și iubitoare — la preceptele legii morale divine. Este singura cale de a ajunge la starea paradisiacă de dinainte de cădere în păcat. Sfîntul Grigore Sinaitul precizează: «bărbat desăvîrșit se socotește că este aici cel ce a primit asemănarea vîrstelor Mîntuitorului Hristos, ca pe o arvună, iar pe cel desăvîrșit în veacul viitor îl arată puterea îndumnezeirii»²⁵.

La rîndul său, Petru Damaschin definește deosebit de limpede esența purității morale astfel: «neprihănirea este cugetul întreg, adică

23. *Ibidem.*

24. A se vedea analiza amănunțită și competentă a Pr. Prof. Dr. Constantin Galetiu, în «*Taina Mărturisirii*», în «*Ortodoxia*», XXXI (1979), nr. 3—4 p. 485 și următoarele.

25. Sf. Grigore Sinaitul, *op. cit.*, p. 107.

neştirbit. Ea nu lasă pe cel ce o are să se abată nici spre neînfrinare, nici spre tocire, ci păzește bunătățile culese de chibzuintă și leapădă pe cele rele și adună gândul la ea însăși și prin ea urcă la Dumnezeu»²⁶.

Conștiința morală luminată și activă îl face pe omul credincios, «filozof dumnezeiesc» și «prieten al lui Dumnezeu»²⁷.

Ajunși la stare de trezvie permanentă a conștiinței morale, se cere evitarea gândurilor și intențiilor rele ce ne bintuie viața, avind în fața noastră doar realitățile veșniciei și dorința de a ajunge la starea perfecțiunii morale și vieții divine²⁸.

Trezvia creștinului este de fapt libertatea desăvârșită de patimi, «condiție esențială a stării de necădere în păcat, stare asemănătoare îngerilor²⁹ și ea ne duce la vederea, la contemplația lui Dumnezeu³⁰. De fapt, treapta supremă de realizare a conștiinței morale este înțelegerea că libertatea umană maximă și rostul omului este trăirea în Dumnezeu³¹.

Evident, în decursul vieții pămîntești nu putem ajunge la o stare desăvârșită pe planul moral, ci trebuie să sporim încet, dar sigur, pe calea virtuții. Importanța harului divin este în această situație, vitală, căci lucrarea lui este «puterea Duhului care se mișcă întru bucurie și veselia inimii, sprijinită, încălzind și curățind sufletul»³². Luminarea conștiinței este premisa trezviei ei, deci garanția bunei și eficiente activități a conștiinței morale. Altfel spus, adevărata luminare a conștiinței morale se obține atunci cînd sufletul trece de la cunoaștere la aderare. Fără dorul acesta după Dumnezeu, fără dorința fierbinte și conștientă de viețuire în conformitate cu normele legii morale creștine, nu poate fi vorba de o conștiință trează, activă în sensul major al cuvîntului. Dorul de Dumnezeu asigură încrederea că orice ispită poate fi învinsă, iar în caz de cădere să stăruiască pe calea binelui³³.

Trezvia morală implică tenacitate și sete de Dumnezeu și cînd viața noastră morală merge pe drumul drept și chiar în momentul de cădere. Este singura cale de evitare a bolilor conștiinței: rigorismul excesiv și laxismul moral. Putem spune, deci că atitudinea corectă, față de actul moral vădește sau nu starea de trezvie morală. Articulația normelor morale creștine în viață se face numai prin intermediul unei conștiințe eliberate și corecte. Fiind ochiul lui Dumnezeu în om, conștiința morală este prima și cea mai importantă poartă a paradisiului veșniciei celei fericite. Este firesc în această perspectivă, ca pe planul vieții personale, conștiința morală să aducă nu numai bucuria săvîrșirii binelui, ci mai ales fericirea viețuirii conform voinței lui Dumnezeu, ca prieteni și fii iubiți ai Săi.

26. Petru Damaschin, *op. cit.*, p. 246.

27. Sf. Grigore Sinaitul, *op. cit.*, p. 148.

28. Petru Damaschin, *op. cit.*, p. 217.

29. Simeon Metafrastul, *Paratrază la Macarie Egipteanul*, în «Filocalia», vol. 7, p. 297.

30. Petru Damaschin, *op. cit.*, p. 215.

31. Simeon Metafrastul, *op. cit.*, p. 297.

32. Sf. Grigore Sinaitul, *op. cit.*, p. 165.

33. Petru Damaschin, *op. cit.*, p. 137.

Fiind cel mai de seamă dar divin în om, conștiința morală menține contactul permanent cu Dumnezeu și permite cunoașterea directă a legilor morale divine. Conștiința morală corespunde structural puterilor sufletești ale persoanei umane pe care le îndrumă și le activează în mod corespunzător.

Normele moralității creștine sînt legea morală, care este norma obiectivă și definitivă și conștiința morală, norma subiectivă ce corespunde perfect persoanei umane pe care însă are menirea s-o ridice spre Dumnezeu. Conștiința morală este o scară spre Dumnezeu. De aceea, lucrarea conștiinței morale se manifestă în toate etapele săvîrșirii actului moral, avînd rolul decisiv.

Trezvia creștinului se bazează pe conștiința morală corect luminată și activată superior și se manifestă tocmai în angajarea permanentă și totală pe scara ce urcă spre Dumnezeu, Binele suprem de iubit, urmat și împlinit spre eternizarea noastră în Dumnezeu.

DIN TRECEUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

INTRU POMENIREA MITROPOLITULUI ANDREI ȘAGUNA, LA 175 DE ANI DE LA NAȘTEREA SA

Arhid. GH. PAPUC

Au trecut 175 de ani de la nașterea mitropolitului Andrei Șaguna, eveniment care a fost încrestat și de numeroase publicații din țara noastră.

Pe lângă multele articole apărute în presa noastră bisericească în decursul anilor, despre mitropolitul Șaguna s-au scris și trei monografii: prima de preotul și profesorul Ioan Lupaș, a doua de Gheorghe Tulbure, iar a treia, mai de curind, de către profesorul american Keith Hitchins, lucrare apărută în limba engleză. Sintem însă încredințați că adevărata carte despre mitropolitul Andrei Șaguna abia de acum încolo urmează să fie scrisă, căci cu cât înaintăm în timp, cu atât personalitatea sa ne apare mai uriașă, cu atât lucrarea sa și munca sa pentru ridicarea Bisericii și a poporului din care făcea parte ne apare mai complexă.

Un ministru maghiar contemporan cu el spunea despre Șaguna că are un cap «cât o jumătate de țară». Întreagă această zestre intelectuală, întreaga sa statură religioasă-morală și națională s-au revărsat din plin, cu dragoste fierbinte ce anevoie poate fi spusă în cuvinte, spre binele obștei românești din Transilvania în primul rând, ca de altfel și asupra celorlalți frați de credință și limbă.

Este potrivit să reținem că, pe lângă talanții cu care l-a înzestrat Dumnezeu și pe care i-a înmulțit cu multă rinvă, învățase șase limbi, studiasse Teologia, Dreptul și Filosofia, și ca oarecând unii dintre Sfinții Părinți din epoca de aur a Bisericii care s-au ridicat pe culmi de gândire, de lucrare și viețuire creștină datorită și creșterii primite din partea mamei lor, și Șaguna a fost la rindul său și rodul rugăciunilor, creșterii și educației mamei sale, Anastasia Șaguna, despre care el însuși avea cuvinte ca acestea: «Mamei mele îi datorez dragostea de Dumnezeu și credința ortodoxă, drumul meu în viață și duhul ei de jertfă care m-a călăuzit și toată opera mea».

Deși «lupta i-a fost aspră și inegală» — cum spunea un ierarh de astăzi de-al nostru —, sub raport *social-național* de pildă Șaguna s-a aruncat cu toate forțele și puternicul său simț diplomatic în viltorea luptei pentru câștigarea de drepturi pentru românii oprimați, social, na-

țional și religios în Transilvania, impunându-se încă la Adunarea de pe Cîmpia Libertății de lângă Blaj, din mai 1848, unde, după mărturia pastorului evanghelic sas Ștefan Ludwich Roth, participant și el la această Adunare plătită cu viața, un an mai târziu, Andrei Șaguna a asigurat cu personalitatea sa desfășurarea în deplină ordine a acestei Adunări.

Asemenea barbariei din 1760 cînd cu tunurile generalului austriac catolic Bucow s-au dărîmat în Transilvania peste 150 de biserici și minăstiri ortodoxe, în timp ce se afla la Viena în fruntea unei delegații cu revendicările românilor formulate pe Cîmpia Libertății din Blaj, cei ce doreau unirea Transilvaniei cu Ungaria, sfidînd cu totul interesele românilor, au ars la Sibiu reședința tinărului episcop Șaguna, împreună cu arhiva și biblioteca, lipsind astfel poporul și Biserica noastră de un extrem de important număr de cărți și documente.

«Precum purtăm greutățile, așa să gustăm și bunătățile», spunea Șaguna în una din multele sale jalbe, cu care a bătut drumurile — cite oare ? și la ce distanțe și cu ce mijloace și cu ce eforturi ? — mai-marilor vremii, căci credea în puterea rațiunii și în argumentele istoriei. «Fiecare nație are dreptul de a-și păstra și de a-și cultiva naționalitatea și limba și dreptul acesta nu i se poate vătămă» — spunea într-o altă jalbă, în 1850.

În anul 1850 Andrei Șaguna înființa la Sibiu o tipografie, în care urmau să se tipărească în primul rînd manuale pentru multele școli înființate de el, lucrări din domeniul agriculturii, meseriilor, comerțului, medicinei etc. ca și cărți de cult, ajunse și ele pe tot cuprinsul locuit de români.

În 1852 vedea lumina tiparului *Indrumătorul bisericesc*, iar în 1853 *Telegraful Român*, cele mai vechi publicații cu apariție neîntreruptă din țara noastră, purtătoare și ele, în primii 50 de ani mai ales, de mari idei.

La insistențele lui Șaguna se înființa, în 1861, «Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român» — ASTRA — al cărei prim președinte a fost, «Asociațiune» care a contribuit mult la realizarea marelui act al Unirii din 1 Decembrie 1918. «Fiind așadar problema noastră a înainta literatura — spunea Andrei Șaguna la ședința de constituire a Astei — cultura, industria și agricultura națiunii noastre, adică a înainta starea spirituală și materială a poporului nostru, vrem a deștepta prin mijloace naționale facultățile, va să zică cugetările cele senine și serioase în poporul nostru, ca să cunoască ființa și destinația sa și să o știe întrebuinta spre tot binele».

De asemenea, Șaguna a anticipat (cu peste 100 de ani) legea Patrioniului cultural național din 1974, printr-un ordin circular din 1855, în care dispunea preoților să adune, de ori unde s-ar afla, să inventarizeze și să păstreze «cu evlavie» toate creațiile moștenite de la înaintași, în specială grijă fiind cărțile de orice fel.

Sub aspect *organizatoric-bisericesc*, lui Andrei Șaguna îi revine meritul reînființării, la Sibiu, în 1864, a Mitropoliei Transilvaniei, desființată în chip samavolnic în urma actului uniației de la 1700.

Prin capacitatea sa organizatorică, mitropolitul de vrednică pomenire Andrei Șaguna a creat, în 1868, un adevărat parlament pentru românii ortodocși din Transilvania — Congresul Național Bisericesc — cu 10 preoți și 20 de mireni din fiecare eparhie, antrenând deci și pe mireni (2/3) în treburile bisericești și obștești, dînd totodată Bisericii sale o lege după care să se conducă: «Statutul organic al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania», ceea ce a însemnat «întemeierea din nou a poporului român și a Bisericii sale naționale din Ardeal», după spusa unui cunoscător. «Organizarea dată de Șaguna Bisericii — scrie Valeriu Branîște — a devenit o fortăreață inexpugnabilă a întregului neam».

Mai presus de toate însă marele mitropolit Andrei Șaguna a fost arhipăstor, a fost preot în cel mai înalt înțeles al cuvîntului, «un caracter de preot, clădit în totul pe temelia Evangheliei», cum l-a caracterizat unul din urmașii săi în scaun, mitropolitul Nicolae Bălan, lui Șaguna aparținînd celebrele cuvinte: «De o sută de ori de m-aș naște, tot preot m-aș face».

Profund conștient de înalta răspundere pe care o reclamă această misiune, Șaguna s-a preocupat permanent să sădească și să cultive în sufletele preoților și credincioșilor săi o credință luminată, vie și lucrătoare, manifestată în disciplină, în fapte creștinești, în viață morală superioară. «Nu am cruțat și nu cruț, iubiților mei, nici osteneală, nici cheltuială, pentru binele și folosul vostru cel sufletesc și trupesc. Nici un minut, nici un prilej nu las fără a-l fi întrebuițat spre ajutorința voastră» — scria obștei sale încă la începutul activității arhieriești.

În sufletul său mare de părinte sufletesc își găseau loc toate frămîntările și trebuințele vieții păstoritorilor săi, cu care era într-un permanent dialog prin marile număr de scrisori pastorale pe care le trimitea și în care se cuprîndeau nu numai învățături și îndemnuri evanghelice, ci și sfaturi cum să-și păstreze roadele pămîntului, unde să și le vindă, etc., tinerilor să se ferească de oameni cu apucături rele și să stea în preajma celor care — după spusa lui —, sînt indeobște cunoscuți ca oameni cu purtări bune și cu frica lui Dumnezeu».

El organizează pentru fiii săi duhovnicești primele cursuri de alfabetizare și tot el declanșează o adevărată campanie ca românii să-și dea copiii la școală, să învețe meserii, îngrijindu-se adesea personal de unii dintre cei plecați la învățătură, în ce școli se află, unde găzduiesc, cum se poartă, etc., ajutîndu-i bănește personal sau instituiind fundații pentru ajutorarea lor cu burse, ș.a.m.d. «Drept aceea — scria Șaguna într-o circulară din 1855 — îmi ridic glasul și zic: La meșteșuguri turmă iubită, la meșteșuguri, pentru că fiind tu numeroasă, poți forma din fiii tăi oameni învățați, care să-și apere interesele».

Era atent la conduita preoților sub toate aspectele, abaterile acestora fiind sancționate și uneori popularizate spre luare la cunoștință de toată preoșimea. Preoții erau îndrumați de pildă ca «pentru slujbe să nu ia decît simbria legiuită și la cîștig spurcat să nu rîvnească, iar la cei săraci să slujească în zadar (adică fără plată)».

Pentru astfel de motive, unui dintre biografiile săi (Gheorghe Tulbure) îl caracterizează atât de potrivit când scrie: «Dacă a păstori înseamnă a te identifica cu toate nevoile spirituale, cu toate păsurile materiale ale mulțimilor de creștini, incredințate grijei și înțelepciunii tale, atunci Șaguna a fost cel mai desăvârșit păstor. Multe și înalte calități a avut acest grandios purtător de crize. Dar pe toate le-a covârșit un sentiment: iubirea față de popor. N-a avut Șaguna o bătaie de inimă, n-a avut un gând, o nădejde, o lacrimă, o amărăciune, sau o fărîmă de mulțumire, pe care să nu le închine turmei sale cuvîntătoare. Cu poporul său de năpăstuiți ai sorții îl găsim într-o permanentă relație de «tată». Toată dragostea aceasta paternă și ocrotitoare se revărsă, potop cald, în scrisorile sale pastorale. Un mare suflu părintesc, un mare suflu apostolesc respiră în paginile sale. Dacă pastoralele din anii 1848—1849 par niște fișii smulse din istoria noastră națională, cele de mai târziu sînt crîmpele din truda unui iluminat care vrea să-și urnească neamul din toate robiiile».

Pe cit de mare i-a fost viața și mari faptele, pe atât de modest i-a fost sfîrșitul, ceea ce, de altfel, este caracteristic multor oameni cu adevărat mari. După cum se știe, mitropolitul Andrei Șaguna a lăsat prin testament să fie înmormîntat lângă biserica mare din Rășinari, unde se odihnea adesea sufletește, la prohodire să fie un singur preot, duhovnicul său, fără pompă, fără discursuri. Tot prin testament toată agoni-seala sa a incredințat-o Arhiepiscopiei din Sibiu «spre scopuri bisericesti, școlare și filantropice», dîndu-ne astfel o pildă vie de dragoste și trăire pînă în ultima clipă pentru binele obștei din care a făcut parte.

Înceind aceste sumare rînduri vom aminti că împlinirea celor 175 ani de la nașterea mitropolitului Andrei Șaguna, în cadrul Institutului teologic de grad universitar din Sibiu a avut loc o solemnă festivitate prezidată de I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, la care au participat ierarhi, preoți, studenți teologi, invitați, în cadrul căreia s-au ținut diverse comunicări ce au evocat și reactualizat viața și împlinirile marelui ierarh.

VLAHII ÎN SPAȚIUL CARPATO-BALCANIC DE LA SFÎRȘITUL SEC. XII PÎNĂ LA ÎNTEMEIEREA STATELOR FEUDALE ROMĂNEȘTI

Pr. drd. IULIAN MICULESCU

La sfîrșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea, după mari evenimente — întemeierea Imperiului româno-bulgar și a Imperiului latin de răsărit — vor reflecta situația politică din această parte a Europei. Românitatea orientală cunoaște la cumpăna acestor două secole afirmarea românismului sud-dunărean. Dar, pe cit de rapidă i-a fost afirmarea acestui nou stat balcanic, tot atât de rapid i-a fost și apusul.

Viitorul va aparține, cum vom vedea, românilor nord-dunăreni, care și-au adus contribuția lor la opera Asăneștilor, dar abia în secolul ur-

mător vor reuși să se elibereze din carapacea cumano-tătară și să ducă în jurul arcului carpatic state românești independente și capabile să reziste pericolului otoman tot mai amenințător.

Privit în lumina izvoarelor contemporane, fie bizantine, fie papale sau maghiare, Imperiul Asăneștilor este o creație româno-bulgară, iar dinastia de origine românească. Acordând prioritate izvoarelor bizantine târzii și tradiției medievale bulgare, o seamă de istorici ai ultimului secol, în special de origine slavă, se ostenesc să elimine factorul românesc din configurația etnică a noului stat balcanic.

Astfel Jirecek, recunoscând originea romană a termenului vlah, afirmă în cele din urmă că «la sfârșitul veacului al XII-lea numele s-a extins în mod greșit asupra slavilor din Moesia. Nichita Choniates, Ansbertus, Villehardouin, Clary și alți contemporani numesc pe țarii Asan și Petru și poporul lor toldeauna vlahi, limba lor vlahă, numai la Akropolites se pierde această confuzie»¹.

La rîndul său învățatul rus Th. Uspenskiĭ se exprimă fără echivoc astfel: «numele nației dominante e înlocuit prin numele vlahilor, care locuiau sporadici printre bulgari. Din considerații politice, urmate cu consecvență în secolul al XII-lea, și prima mișcare împotriva Bizanțului din 1185 fu atribuită de către scriitorii bizantini de asemenea elementului vlah și nu celui bulgar»².

Ideile acestea care nu corespund adevărului istoric au alimentat imaginația altor cercetători slavi. E cazul lui Jos. Lad. Pic, care împărtășește întru totul punctul de vedere al bizantinologului rus Uspenskiĭ. El vede în tratativele dintre papa Inocențiu al III-lea și Ioniță Caloian numai ipocrizie și galanterie³.

Mai târziu, istoricii bulgari, care nu puteau admite că statul înființat la sfârșitul secolului al XII-lea este o creație a vlahilor, vor împărtăși opiniile învățaților mai sus-amintiți socotindu-le adevăr dovedit.

P. Mutafciĭev⁴, de exemplu, constată neconcordanța dintre izvoarele contemporane și informațiile bulgare și bizantine⁵ de mai târziu, și se întreabă dacă numele de vlah, cu care izvoarele denumesc populația din nord-estul balcanic, are un conținut etnic sau trebuie să i se caute un alt înțeles. În ce privește dinastia Asăneștilor se străduiește să-i găsească o origine cumano-rusă.

V. N.-Zlatarski, un alt istoric bulgar tributar și el ideilor mai sus amintite, surprinde prin netemeinicia teoriilor sale. Între altele, spune că prin termenul de «misoï» trebuie să se înțeleagă în opera lui Choniates atât vlahii cât și bulgarii, după cum prin termenul «Mysia» se înțelege întreaga Bulgarie, și nu numai acele părți unde locuiau vlahii. Ca și compatriotul său admite originea turanică a numelui Asan⁶.

1. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1876, p. 220.

2. Th. Uspenskiĭ, *Obrazovnie utotogo bolgarskogo tzarstva*, p. 153 fără an și loc de apariție; text citat de N. Bănescu, *O problemă de istorie medievală: Crearea și caracterul statului Asăneștilor (1185)*, București, 1943, p. 6.

3. Jos. Lad. Pic, *Über die Abstammung der Rumänen*, Leipzig, 1880, p. 92.

4. Are în vedere pe Akropolites, născut în 1217, care-și scrie cronica sa după domnia lui Ioan Asan II, cînd statul se socotea deja bulgar.

5. P. Mutafciĭev, *Originea Asanilor*, în «Makedonski Pregled», IV, Sofia, 1928.

6. V. N. Zlatarski, *Originea lui Petru și Asan, conducătorii răscoalei din anul 1085*, Spisanie Ac. Bulg. XLV, 1933—1934, p. 31.

Opiniile acestea, lipsite de baze științifice, nu țin numai de trecut. Sînt și astăzi cercetători care mai afirmă că vlahii izvoarelor contemporane Asăneștilor nu ar fi români, ci bulgari. De pildă, Str. Lisev⁷, după ce înțelege că termenul vlah desemnează o profesiune pastorală, susține că vlahii Asăneștilor nu sînt alții decît bulgarii din zona nordică a Peninsulei.

Genoveva Cankova-Petkova⁸, la rîndul său este de părere că scriitorii bizantini, care descriu evenimentele de la sfîrșitul secolului al XII-lea, au extins numele de vlahi și asupra bulgarilor voind să minimizeze pericolul care venea pentru Imperiu din partea lor.

Sîntem surprinși că mai există încă cercetători⁹ care, în tentativa lor de a elimina pe vlahi din istoria balcanică medievală, nu acordă prioritate izvoarelor contemporane scrise de martori oculari, punînd în valoare izvoare secundare cu mult mai recente sau chiar compilații a căror autenticitate este îndoielnică.

Istoricii români, încă de la început, au căutat să explice științific crearea, caracterul și evoluția Imperiului româno-bulgar. După Dimitrie Onciul «ei (Petru și Asan) înființează un Imperiu al românilor și bulgarilor cu capitala la Târnovo care trecea drept reinființarea vechiului Imperiu bulgar. Petru luă titlul de împărat al românilor și bulgarilor. Urmașii lor se intitulează în documente «împărați ai bulgarilor și românilor» sau ai «Bulgariei și Vlahiei»; în afară li se recunoaște titlul de «regi ai bulgarilor și românilor» sau ai «Bulgariei și Vlahiei»¹⁰. Deși teoria lui D. Onciul a fost acceptată și de alți istorici, el face greșeala de a localiza Vlahia Asăneștilor în nordul Dunării. Pentru aceasta primește critica lui B. P. Hașdeu¹¹, care susține că această localizare nu este posibilă din lipsă de dovezi și deci Vlahia Asăneștilor trebuie căutată tot în sudul Dunării.

Pentru A. D. Xenopol¹², vlahii Asăneștilor sînt vlahi balcanici care, împreună cu bulgarii au întemeiat statul româno-bulgar, sub conducerea unei dinastii românești. Menționînd destul de des termenii Vlahia și vlahi, documentele vremii, fie bizantine, fie occidentale, scot în evidență rolul însemnat al vlahilor la constituirea statului româno-bulgar.

7. Str. Lisev în «Fontes Latini Historiae Bulgaricae», III, Sofia 1965, p. 213, nr. 2, cf. N. Șerban Tamașoca, *Din nou despre geneza și caracterul statului asăneștilor*, în «Revista de istorie», tom. 34, 1981, nr. 7, p. 1297.

8. Genoveva Cankova Petkova, *Bălgarija pri Asenevici*, Sofia 1978, p. 26—27 și 189.

9. B. Primov, *Crearea celui de-al doilea țarat bulgar și participarea vlahilor*, în «Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII—XIX)», I, București, 1971, p. 36—38.

10. Dimitrie Onciul, *Românii în Evul Mediu*, articol în «Enciclopedia Română» (reprodus și în *Scrieri istorice*, ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoteanu, II), București 1968, p. 456.

11. P. B. Hașdeu, *Negru Vodă*, în «Etymologicum Magnum Romaniae», IV, București, 1898, p. L (Etymologicum Magnum Romaniae, ediția Gr. Brîncuși, 3, București 1976, 678).

12. A. D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia Traiană*, II, București, f.a., p. 223—256; *L'Empire valacho-bulgare*, în «Revue historique» 47, 1891, p. 277—308.

Și alți istorici români au consacrat statului. Asăneștilor importante pagini, făcând mai inteligibilă geneza și caracterul lui. Nicolae Iorga¹³ a pus în lumină originile românești ale mișcării Asăneștilor. Vlahia lor — spune marele nostru istoric — nu este altceva decât una din supraviețuirile fragmentare ale străvechiului Imperiu roman și trebuie identificată cu Vlahia tesalică unde românii sînt atestați cu mult înaintea evenimentelor de la sfîrșitul secolului al XII-lea.

La rîndul său, George Murnu¹⁴ vorbește de cooperarea vlahilor și bulgarilor în lupta împotriva exploatării administrației bizantine, accentuînd rolul viabil al românilor balcanici în unirea celor două grupuri etnice sub o dinastie de origine română.

Abordînd problema originii Asăneștilor și a mișcării lor, învățatul român Gheorghe I. Brătianu constată că «contrastul e prea vădit între izvoarele contemporane, care pomenesc aproape în unanimitate de vlahi, cu prilejul răscoalei de la 1186, și despre originea vlahă a căpeteniilor ei și istoricii moderni care caută tot felul de tîlmăciri acestui nume, altele decât cel firesc»¹⁵.

Fără a avea pretenția că au dat soluții definitive problemelor dezbătute, cercetătorii români au abordat în studiile lor consacrate celui de-al doilea «țarat bulgar» un adevărat spirit științific. În investigațiile lor au pornit totdeauna de la datele oferite de izvoare, acordînd prioritate celor mai apropiate în timp de evenimentele care îi intereseau.

Așadar, numai călăuziți de acest criteriu cronologic, singurul indicat de cercetarea critică a izvoarelor, vom putea explica deosebirea dintre cele care amintesc rolul precumpănitor al vlahilor în răscoala anti-bizantină și cele care îl trec sub tăcere.

Izvoare contemporane în adevăratul înțeles al cuvîntului sînt istorisirile apusene legate de participanții la cruciadele a III-a și a IV-a, care în drumul lor spre Ierusalim au venit în contact cu populațiile din Balcani. Astfel, Ansbertus relatează expediția împăratului Frederic I Barbarossa, iar Geoffroi de Villehardouin, Henri de Valenciennes și Robert de Clary au în vedere în scrierile lor întemeierea Imperiului latin de Constantinopol. Datele oferite de ei în legătură cu evenimentele din Balcani din această perioadă nu pot fi tăgăduite. De asemenea, dintre bizantini, Nichita Choniates este cel care cunoaște mai deaproape împrejurările răscoalei Asăneștilor. În schimb alți scriitori din secolul al XIII-lea aparțin unei perioade posteroare evenimentelor. Giorgios Akropolites, spre exemplu, se naște abia în 1217. Și alte izvoare slave, utilizate de unii cercetători sînt redactate mai tîrziu sau au proveniență indoielnică.

Fidelul acestui criteriu de abordare a izvoarelor, vom încerca să surprîndem aspectele ale procesului istoric care s-a soldat cu înteme-

13. Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains de la Peninsule des Balkans*, București, 1919; *Histoire des Roumains et de la romanité orientale III*, București, 1937, p. 104—121.

14. George Murnu, *Istoria românilor din Pind. Vlahia Mare (980—1250)*, studiu istoric după izvoare bizantine, București, 1913.

15. Gh. I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1980, p. 57.

ierea Imperiului româno-bulgar, mai cu seamă că, după cum am văzut, statutul politic al Vlahiei Asăneștilor și mai ales fenomenul «bulgarizării» ulterioare a ei sînt probleme insuficient clarificate de istoriografie.

Vlahia balcanică, cu toate că nu o putem delimita precis pe hartă, este o realitate etnică a cărei origine trebuie s-o căutăm în acele «Vlahii» — țări cu populație romanizată — de care vorbesc izvoarele bizantine medievale.

«Din vremurile cele mai îndepărtate și pînă în epoca otomană, românii balcanici au beneficiat de un regim de relativă autonomie, avînd propriii lor șefi, anumite privilegii fiscale, politice și militare, în schimbul îndatoririlor lor ostășești și al unor obligații economice legate de ocupația lor agricolă și păstorească»¹⁶.

Faptul că romanitatea balcanică reprezenta o individualitate etnică în cadrul primului țarat bulgar, avînd poate și o anumită autonomie, se deduce din intenția Asăneștilor «de a uni într-una singură domnia misienilor și a bulgarilor, așa cum fusese odinioară»¹⁷.

Dezmembrînd primul Imperiu al bulgarilor, Vasile al II-lea Bulgaroconul are grijă să încurajeze separatismul vlah prin înființarea unei episcopii separate a vlahilor «din toată Bulgaria»¹⁸.

În legătură cu regimul de autonomie al vlahilor, împăratul Vasile al II-lea fixase anumite dispoziții pentru minăstirea Sosthenios, Leon Monasteriotes acuză pe împăratul Isaac II Anghelos că din cauza respectării lor s-au răsculat vlahii¹⁹.

Mișcarea Asăneștilor este și urmarea unei tendințe de emancipare națională apărută în lumea bizantină. Aceste tendințe se manifestaseră în rîndurile vlahilor încă din 1066, cînd, datorită unor excese fiscale ale împăratului Constantin al X-lea Ducas, se răsculară vlahii din Thesalia.

Obiectivul politic al răzvrătirii vlahilor era deci ca autoritățile bizantine să recunoască drepturile asupra Vlahiei. De fapt, Choniates lasă să se înțeleagă că vlahii puteau să se mulțumească cu ceea ce le aparținea, adică cu toparhia Moesiei²⁰. Dar lipsa de simț politic a împăratului Isaac al II-lea a dus la extinderea balcanică a revoltei.

Pretextul răscoalei a fost noile impozite fixate de împărat supușilor săi, pentru sărbătorirea nunții sale. Aceste impozite loveau în primul rînd în crescătorii de vite, cum era cazul celor din muntele Haemus «care mai înainte se numeau misieni, iar acum se cheamă vlahii»²¹.

În fruntea răsculaților se găseau frații Petru și Asan. Petru se proclamă împărat. Vlahii se temeau la început — ne istorisește Chonia-

16. Nicolae Șerban Tanașoca, *op. cit.*, p. 306.

17. Nichita Choniates, *Istoria*, p. 489, în «Fontes Historiae Daco-Romanae» de Al. Elian și Nicolae Șerban Tanașoca, vol. III, București, 1975, p. 259—261.

18. Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*, București, 1959, p. 136—139.

19. Eugen Stănescu, *Vlahii la sfîrșitul secolului al X-lea — începutul celui de-al XI-lea și restaurarea dominației bizantine în Peninsula Balcanică*, în «Revue des etudes sud-est europeennes», tom. VI, nr. 3/1968, p. 419.

21. *Idem*, *op. cit.*, p. 255.

20. Choniates, *op. cit.*, p. 259.

tes — de amploarea pe care o luase revolta lor, dar Petru și Asan încearcă «să elibereze de această teamă pe cei de un neam cu ei»²². Cronnicarul bizantin subliniază aici originea etnică a celor doi frați, care nu trebuie confundată cu originea numelor, problemă de ordin filologic²³. Originea românească a dinastiei Asăneștilor este întărită și de episodul cu preotul prizonier, care cerind îndurare lui Asan, i-a vorbit în limba sa, «căci era cunoscător al graiului vlahilor»²⁴.

Pentru a da legitimitate statului întemeiat de ei și pe care originea lor vlahă nu le-o justifica, Petru și Asan au atras de partea lor în luptă și pe bulgari, spunindu-le că «Dumnezeu a hotărât libertate pentru neamul bulgarilor și al vlahilor»²⁵. Vlahii vor obține succese militare în fața imperialilor căci locuiau în munții cărora le cunoșteau toate trecătorile și ascunzișurile și unde dețineau poziții fortificate de nebiruit. Vor fi nevoiți la un moment dat să se retragă în fața bizantinilor, să treacă Dunărea de unde vor primi ajutor militar de la cei din nordul Dunării.

Noi nu vom insista asupra amănuntelor legate de luptele vlaho-bulgaro-bizantine, însă subliniem frecvența cuvintelor de vlahi și Valahia atît sub pana lui Nichita Choniates cît și sub aceea a scriitorilor occidentali ai epocii²⁶.

Un cleric sub numele de Ansbertus ne dă prețioase informații asupra cruciadei a III-a, cînd Frederic Barbarossa trecînd prin Peninsula Balcanică a întîlnit pe români în calea sa. Astfel, după ce împăratul german trece de Brancevo, drumul lui este îngreuiat de bulgari, sîrbi, vlahi («Bulgaros, Seruos et Flacos»), care-l atacă în marea pădure a Bulgariei²⁷.

În drumul lor prin Peninsula Balcanică, cruciații constată înființarea unui nou stat condus de «Kalopetrus Flachus et frater eius Crasianus»²⁸. În timp ce Frederic se afla la Adrianopol, în 1190, «Kalopetrus Bacorun et maxime partis Bulgarorum» îi oferă ajutorul său de 40.000 de vlahi și cumani în schimbul coroanei împărăției Greciei. Împăratul refuză, dar în fața piedicilor puse de Isaac II Anghelos va primi ajutorul vlahilor și sîrbilor, după cum ne spune același Ansbertus²⁹.

Și un izvor armean vorbește despre prezența vlahilor în armata lui Frederic Barbarossa. Autorul lui, vardapetul Vardan, istorisește că în urma tratatelor dintre bazileu și împăratul apusean, imperialii «transportară toată mulțimea pe care francii o recrutaseră în ținuturile vlahilor și ale bulgarilor [(i-Blachaț' ev i Bulgharaț')] cu o grămadă de comori adunate, trecînd prin aceste ținuturi»³⁰.

După moartea fraților Petru și Asan (1197 și respectiv 1196), la conducerea Imperiului româno-bulgar ajunge Ioniță cel Frumos (supranumit Caloian, 1196—1207), «personalitate politică de dimensiuni euro-

22. *Idem, op. cit.*, p. 257.23. Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 59.24. *Chroniques, op. cit.*25. Nichita Choniates, *op. cit.*26. *Vlaho-Bulcanica*, «Sonder — Abdruck aus dem XXII. Bd. der Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbucher». Athen, 1978, p. 225.27. Aurel Decel, *Relații romano-orientale*, București, 1978, p. 93.28. *Ibidem, op. cit.*, p. 94.29. *Ibidem, op. cit.*, p. 95.30. *Ibidem, op. cit.*, p. 92.

pene ce domină autoritar spațiul sud-est european, bucurându-se de un remarcabil prestigiu pe întregul continent»³¹.

Acesta reușește să încheie în 1201 un tratat de pace cu împăratul Alexios III Anghelos care înseamnă de fapt și recunoașterea oficială de către bizantini a statului condus de Asănești. Acum Ioniță Caloian se poate ocupa de consolidarea domniei sale, căutând să primească recunoașterea din partea unei autorități eclesiastice, care să-l ungă împărat. Sesizând aspirațiile sale, papa Inocențiu al III-lea urmărește să-l atragă atât bisericește cât și politic de partea Romei. Între ei se stabilește o corespondență — în bună parte păstrată — în care este exprimată frecvent ideea romanității vlahilor. Astfel, în scrisorile din 1199 și 1202 adresate «nobilului bărbat Caloian, domnul bulgarilor și al vlahilor» (= nobili viro Calohanni domino Bulgarorum et Blachorum —) papa îi amintește că strămoșii săi își trag obârșia din nobilul oraș al Romei³².

În răspunsul său din 27 noiembrie 1202 Ioniță scrie papei în același spirit, mulțumind lui Dumnezeu, care-l readuce pe el și pe naționalii lui «la memoria singelui și patriei străbune din care se trag»³³.

Doi ani mai târziu, într-o scrisoare către Ioniță, papa accentuează din nou originea romană a vlahilor. Apoi cu privire la recunoașterea titlului său imperial, spune că actul este justificat de exemplul țarilor anteriori, și anume de: «...împărații Bulgarilor și Vlahilor, Simeon, Petru și Samuel...»³⁴.

Romanitatea vlahilor și a lui Ioniță este des subliniată și în corespondența dintre anhiepiscopul Vasile și Inocențiu al III-lea. La 7 noiembrie 1204, papa trimite la Tirnovo pe cardinalul Leo, care unge pe Vasile primat al Bulgarilor și al Vlahilor iar o zi mai târziu, încoronază pe Ioniță rege al Bulgarilor și al Vlahilor.

În același an, 1204, Geoffroi de Villehardouin, cronicarul Cruciadei a IV-a, spune că în drum spre Constantinopol cruciații au fost întâmpinați de «cumanii și vlahii și grecii din acele părți» (= li Comain et li Blac et li Grieu de la terre —). După ce trec apoi de Constantinopol ajung la poalele munților Vlahiei (la piè de la montaigne de Blaquie). Despre această Vlahie, un alt cronicar al cruciadei, Robert de Clary spune că e o țară înconjurată de munți, în care nu poți pătrunde decît prin trecători³⁵.

Un an mai târziu, în 1205, Henri de Valenciennes scriind papei de împrejurările în care împăratul Balduin de Flandra a căzut prizonier la Adrianopol, îl numește pe Ioniță «domn al Vlahilor» (audito a Ioannitio, Blachorum Domino) sau numai «vlahul» (Blachus iile Ioannitius)³⁶.

Remarcăm că în toate izvoarele contemporane apare ca un lait-motiv pentru romanitate termenul de vlah, atât de contestat pînă astăzi. Cercetările ultime pun în valoare un text dintr-un poem popular bizantin din secolul al XIII-lea sau poate și mai vechi, în care cucuveaua — *κουκουβιζιά* — apostrofează prepelița — *ορνιτι* — reproșin-

31. A. Armbruster, *Romanitatea Românilor, Istoria unei idei*, București, 1972, p. 25.

32. Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 64.

33. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 26; ad memoriam sanguinis et patriae nostrae a qua descendimus.

34. Eugen Stănescu, *op. cit.*, p. 422.

35. Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 65—66.

36. Nicolae Bănescu, *op. cit.*, p. 39.

du-i că dacă bulgarii sau vlahii din Zagora (Haemus) ar auzi vocea ei, ar crăpa de ciudă³⁷. Departe de a fi acuzată de falsitate, cucuveaua «vorbește» de o realitate etnică: existența vlahilor alături de bulgari în Haemus.

Sub Ioniță Caloian Imperiul vlaho-bulgar și-a extins mult hotarele sale, întinzându-se de la Dunăre pînă pe Marita inferioară și la portul Agatopol și pînă pe Vardarul superior în Macedonia³⁸. Ioniță însă nutrea gîndul să înălture definitiv Imperiul latin și să reia locul Bizanțului. Planul de cucerire a Constantinopolului este împiedicat de moartea sa în 1207 sub zidurile Thesalonicului. Aspirațiile sale sînt re-luate de Ioan Asan al II-lea (1218—1241) fiul bătrîmului Asan, însă acesta fiind crescut printre cumani este rupt de mediul și tradiția vlahă a familiei sale. El nu se mai mulțumește cu titlul de rege al Vlahiei și al Bulgariei; ci dorește să ajungă «împărat pravoslavnîc al Bulgarilor și al Grecilor, adică al Bizantinilor»⁴⁰.

Revenirea la tradițiile bizantine în forma lor slavo-bulgară, revitalizezarea principiului imperial bulgar și reîntoarcerea la ortodoxia greacă sînt mijloacele care au asigurat succesul lui Ioan Asan al II-lea, în timpul său statul Asăneștilor ajungînd în culmea puterii și la cea mai mare întindere. Pentru aceasta el a trebuit să facă unele concesii și anume: să accentueze mai puțin ideea romanității pentru care s-a și rupt într-o vreme de Roma, și să renunțe la dublul caracter — vlaho-bulgar — al statului pe care-l conducea. Mergînd pe această cale s-a putut ajunge la diminuarea caracterului vlah și la predominarea celui bulgar al familiei domnitoare⁴¹.

Restabilind legătura cu trecutul, cu tradiția bulgară, Asăneștii au contribuit la bulgarizarea familiei lor și a celor de neam cu ei. Conviețuind cu bulgarii, contractînd căsătorii, elementul minoritar vlah lășindu-se asimilat de cel bulgar majoritar, era firesc ca în timp statul format din bulgari și vlahi să devină exclusiv un stat bulgar. Acesta era statul cunoscut de Akropolites și așa se explică faptul că, istorisînd evenimentele de la 1185, el a folosit numai numele de bulgari pentru a desemna pe adversarii Imperiului⁴².

Vlahii nu mai sînt pomeniți în actele Cancelariei, țarul însuși intitulîndu-se în 1230 în pisană a unei biserici ridicată de el la Târnovo: «Eu, Ioan Asan cel între Hristos Dumnezeu, credinciosul țar și singur stăpînitor al bulgarilor, fiul bătrîmului Asan»⁴³.

Numai papa Grigorie al IX-lea mai amintește în trei scrisori adresate în 1237 lui Ioan Asan al II-lea de caracterul etnic vlaho-bulgar al statului său. El i se adresează țarului cu cuvintele «Nobili viro Assano domino Bulgarorum et Blachorum»⁴⁴.

37. *Vlaho-Balkanica...*, op. cit., p. 227.

38. St. Stefănescu, *Răscoala Asăneștilor și crearea Imperiului vlaho-bulgar*, în «Din Istoria Dobrogei», vol. III, București, 1971, p. 341.

40. G. Cankova Petkova, op. cit., p. 109—137.

41. Nicolae Șerban Tanașoca, op. cit., p. 1310.

42. P. Ș. Năsturel, op. cit., p. 226.

43. C-tin G. Giurescu, Dînu C. Giurescu — *Istoria Românilor I*, București, 1975, p. 194.

44. Hurmuzachi, I. p. 159, 164, 165, cf. Nicolae Șerban Tanașoca, op. cit., p. 1309.

Cu toate că o parte din elementul vlah s-a pierdut treptat în masa populației slavo-bulgare, izvoarele vremii continuă să ateste existența unei populații românești în sudul Dunării.

Recent a fost pus în valoare un text descoperit în cancelaria eruditului mitropolit de Naupactos, Ioan Apokaukos, scris în octombrie 1221. Documentul cuprinde plîngerea lui Symeon Sgouropoulos împotriva unui anume Avrillionis Constantin, care i-a necinstit fata. Făptășul era «colon al Romanilor» — ἀποικὸς Ρωμαίων — și pe «acest popor oamenii de rînd l-au numit Valahii»⁴⁵.

În anul 1227, Analele din Bari menționează pe vlahi printre cei ce alcătuiau armata lui Frederic al II-lea, care se pregătea să intre în Sicilia⁴⁶.

Izvoare bizantine din secolul al XIII-lea amintesc de anumite sate de vlahi intrate în administrarea unor minăstiri⁴⁷.

Geografia anonimă a Europei orientale (Descriptio Europae Orientalis) compusă în anul 1308, menționează că «între Macedonia, Achaia și Thesalonica se găsește un popor foarte mare și răspîndit cu numele vlahi, care și alădată au fost păstori ai romanilor și din pricina pămîntului roditor și plin de verdeață trăiau odinioară în Ungaria, unde se aflau pășunile romanilor. În urmă, fiind izgoniți de aici de unguri au fugit în acele părți»⁴⁸. Subliniind faptul că nu trebuie să înțelegem de aici că populația vlahă în totalitate a migrat în sudul Dunării, textul — după unii cercetători⁴⁹ — prezintă reminiscențe ale unei astfel de migrații.

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea, Peninsula Balcanică intrînd sub dominația Imperiului otoman, documentele acestui Imperiu menționează printre supușii lui prezența unora cu numele de vlahi (eflak, eflakiar), organizați în așezări numite cătune. Pe baza unei tradiții moștenite, statul otoman acordă comunităților vlahi o relație autonomă. Regimul otoman al autonomiilor vlahi reprezintă și o dovadă de continuitate a romanității în aceste locuri⁵⁰.

Începutul secolului al XIII-lea găsește populația românească de pe cele două maluri ale Dunării în strînsă legătură, facilitată de originea ei comună. Transilvania se găsea aproape în întregime sub stăpînire străină, care urmărea să-și întindă influența sa, fie pe linie politică, fie religioasă și dincolo de Carpați unde dominația politică o aveau în mare parte cumanii.

Unii cercetători⁵¹ susțin că Imperiul Asăneștilor cuprindea și părți însemnate din nordul Dunării, iar alții⁵², dimpotrivă, spun că nici un document nu îngăduie să se afirme acest lucru. Ceea ce știm sigur însă este că, începînd cu 1228, țarul Ioan Assan al II-lea va trebui să-și dispute cu regele maghiar Andrei al II-lea stăpînirea asupra Banatului de

45. P. S. Năsturel, *op. cit.*, p. 231—232.

46. Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 64.

47. Acta Varia, în «Fontes...», vol. IV, p. 111—113.

48. Anonymi geographi descriptio Europae Orientalis, cd. P. P. Lisseanu, în «Izv. Istoriei românilor». II, București 1943, p. 17, cf. Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 69—69.

49. Eugen Stănescu, *op. cit.*, p. 437.

50. Anca Tanașoca, *Autonomia vlahilor din Imperiul otoman în secolele XV—XVII*, în «Revista de istorie», tom. 34, 1981, nr. 8, p. 1513—1519.

51. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 95.

Severin, amândoi dorind să domine aceste regiuni⁵³. În 1232 însă Banatul de Severin intră sub stăpînirea regatului maghiar, un an mai tîrziu întîlnind printre demnitarii curții maghiare pe Luca, banul de Severin.

De acum încolo vom constata că prezența românilor în aceste locuri este tot mai frecvent menționată de documente. În 1211 la Vidin are loc o conjurație a boierilor împotriva lui Borilă. Acesta cere sprijin militar regelui maghiar care îi trimite pe contele Ioachim de Sibiu în fruntea unei oștiri formată din sași, români, secui și pecenegi (Saxoni-bus, Olacis, Siculis et Bissenis)⁵⁴.

În același an, Andrei II (1205—1235) dăruiește cavalerilor teutoni — ordin călugăresc militar sub conducerea lui Hermann de Salza — Tara Birsei (quandum terram Borza nomine), pentru a apăra hotarele regatului maghiar împotriva cumanilor. În anul 1222 papa Honoriu al III-lea confirmînd dania regelui Ungariei menționează între înlesnirile făcute cavalerilor teutoni și pe aceea de a nu fi obligați să plătească nici o dare cînd vor trece prin țara secuilor sau a românilor⁵⁵.

Întrînd în conflict cu regele maghiar cavalerii teutoni sînt obligați, în 1225, să părăsească regiunile donate cu 14 ani în urmă. Odată cu plecarea lor dispăre și posibilitatea ca ținuturile de dincolo de Carpați să intre cu adevărat sub stăpînirea coroanei maghiare.

Din 30 noiembrie 1224 datează o diplomă a regelui Andrei al II-lea care cuprinde privilegiile sașilor de la Orăștie pînă la Draos. Între alte înlesniri diploma menționează: «le-am dat pădurea românilor și abisenilor dimpreună cu apele, ca să se folosească de dînsese în comun cu susnumiții români și biseni, și să nu fie datori a face nici un serviciu pentru aceasta»⁵⁶.

Statul maghiar încearcă și pe cale spirituală să controleze ținuturile de la miazăzi și răsărit de Carpați, prin înființarea Episcopiei cumanilor în anii 1227—1228. Printr-o scrisoare din 31 iulie 1227, papa numea pe episcopul catolic Robert de Estergom «legat apostolic în Cumania și în țara vecină a brodnicilor», dîndu-i împuternicire să hirotonească preoți și episcopi, să boteze și să construiască biserici⁵⁷. În același act papal se subliniază că papa s-a bucurat de mult sprijin în Cumania și Brodnic (auctoritas semper consuevit multum favoris habere in Cumania et Brodnic)⁵⁸.

Dintr-o scrisoare adresată de papa Grigore al IX-lea, la 14 noiembrie 1234 principelui de coroană Bela, aflăm prețioase informații despre viața bisericească a românilor ortodocși din Episcopia cumanilor. «După cîte am auzit — scria papa — în Episcopia cumanilor se află niște popoare care se numesc valahi (walati), care, deși se socotesc creștini, totuși, avînd rituri și obiceiuri diferite săvîrșesc fapte protivnice acestui nume. Căci nesocotînd Biserica romană, nu primesc tainele bisericesti de la venerabilul nostru frate, episcopul cumanilor, care e în fruntea diocezei de acolo, ci de la oarecare falși (pseudo) episcopi care țin

52. N. Ș. Tanașoca, *op. cit.*, p. 1310. 53. Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 345.

54. Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 209.

55. Șt. Pascu, Liviu Maior, *Culegere de texte pentru Istoria României*, vol. I, București, 1977, p. 31.

56. *Ibidem*, *op. cit.*, p. 32.

57. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1980, p. 227.

58. Victor Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, p. 36.

de ritul grecilor (ortodox). Și unii din regatul Ungariei, atît unguri cît și teutoni și alți dreptcredincioși, locuind printre ei trec la credința lor și făcîndu-se una cu acei vlahi, primesc zisele taine (de la ei), nesocotîndu-l pe acesta (episcopul cumanilor), spre marea indignare a credincioșilor și spre nu mai puțină scădere a credinței creștine»⁵⁹. Înainte de toate documentul atestă existența unei ierarhii bisericești la românii din regiunile de miazăzi și răsărit ale Carpaților. Desigur, că ei își aveau reședințele pe lângă șefii unor formațiuni politice românești, realitate întîlnită în decursul istoriei noastre. Ne gîndim la cnezatele și voievodatele românești de la sud de Carpați atestate documentar 13 ani mai tîrziu.

Devastatoarea invazie tătară din 1241 a dus la distrugerea Episcopiei cumanilor dar și a acestora ca forță politico-militară. Unul dintre șefii tătari Budjek, străbătînd Muntenia a bătut armata românilor, îndreptîndu-se apoi spre Transilvania, așa cum aflăm din cronica lui Fazel-Ulah-Rasid-ed-din. El ne istorisește că Budjek, intrînd în «cara Ulag» a bătut «popoarele ulag»⁶⁰.

Cu toate distrugerile provocate de campania mongolă din 1241—1242 și a așezării lor în teritoriile nord-dunărene, românii au rămas la vetrele lor. S-au înregistrat pierderi mari în oameni în toate provinciile românești, mulți români fiind luați robi și vînduți negustorilor italieni. Dintr-un sentiment umanitar, papa Inocențiu IV intervine în 1246 pe lângă clericii din Ierusalim pentru a înlesni eliberarea robilor creștini greci, bulgari, ruși și vlahi, ce fuseseră vînduți de italieni «sarazinilor»⁶¹.

De la tătari trebuie să fi luat vardapetul Vardan Padsepart'i numele de ulach atribuit de acesta românilor, pe care îi situează în Geografia sa — scrisă la jumătatea secolului al XIII-lea — între ruși și bulgari: «dincolo de riul Dunărea este neamul goșilor. Apoi sînt rușii, al căror oraș Moscova le este capitală. În vecinătate se găsește neamul ulach, apoi acela al bulgarilor, care se întinde pînă la țara sarmaților»⁶².

Teama de o nouă incursiune tătară în hotarele regatului său i-au determinat pe regele Bela IV (1235—1270) să încheie o înțelegere cu cavalerii ordinului Sfîntului Ioan, numiți și ioaniți sau ospitalieri, dăruindu-le Banatul de Severin pentru a apăra Ungaria de tătari, dar și pentru a ajuta regatul maghiar să controleze teritoriile dintre Carpați și Dunăre. Pentru aceste servicii, cavalerii ioaniți primeau niște posesiuni și privilegii cuprinse în diploma din 2 iunie 1247. Astfel ospitalierii primeau «... întreaga țară a Severinului, împreună cu munții acesteia și cu toate celelalte laturi ce sînt de ea precum și cu cnezatele lui Ioan și Farcaș pînă la riul Olt, afară de țara cnezatului lui Litovoi voievodul, pe care o lăsăm românilor după cum au avut-o aceștia și pînă acum ... Pe lângă aceasta, am mai dăruit amintitului preceptor și prințului casei ospitalierilor, toată Cumania, de la riul Olt și munții Transilvaniei, în aceleași condiții arătate mai sus despre țara Severinului, afară de țara lui Seneslau, voievodul românilor, care rămîne aceluia,

59. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 229.

60. Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 202.

61. Victor Spinei, *op. cit.*, p. 188. 62. Aurel Decei, *op. cit.*, p. 90.

63. Șt. Pascu, Liviu Major, *op. cit.*, p. 34—35.

după cum au avut-o și pînă acum și întocmai în acele condiții rînduite mai sus cu privire la țara Litua»⁶³.

Această diplomă constituie pentru istoriografia noastră un document de mare valoare fiindcă atestă pentru prima dată existența unor formațiuni prestatale românești — cnezate și voievodate — la sud de Carpați.

Se pare că ordinul ioașiilor nu s-a așezat niciodată pe teritoriile primite, însă regii maghiari vor continua să-și exercite suzeranitatea asupra cnezilor și voievozilor amintiți în diplomă. Vor apare însă și primele încercări de emancipare în vederea unei independențe naționale. Astfel, dintr-o diplomă a regelui Ladislau IV (1272—1290) din anul 1285, aflăm că prin anul 1277 «voievodul Litovoi împreună cu frații săi, în necredința sa cuprinse pe seama sa o parte din regatul nostru aflătoare dincolo de Carpați și cu toate îndemnulile noastre nu s-au îngrijit să ne plătească veniturile ce ni se cuveneau din acea parte...»⁶⁴. Încercarea lui Litovoi de a obține independența a eșuat, el însuși pierzîndu-și viața în luptă, iar fratele său Bărbat, fiind prins, dus la curtea regelui maghiar și apoi răscumpărat pe o mare sumă de bani. Eșecul nu se va repeta însă în 1330 cînd Basarab I, după ce a reușit să unească sub sceptrul său cnezatele și voievodatele din stînga și dreapta Oltului, va obține independența în memorabila luptă de la Posada, descrisă de «Cronica pictată de la Viena»⁶⁵.

Începînd cu secolul al XIII-lea, izvoarele care atestă prezența populației românești la est de Carpați se înmulțesc. Astfel, în Nibelungenlied — epopee germană medievală, între personaje este amintit și ducele Rămunc din «țara vlahilor» (Vdächenlant). Într-o continuare a acestei epoei «Die Klage: (Tînguirea) scrisă cîțiva ani mai tîrziu, apare un nou principe român: Siegehër von Walächen. Eroul din Nibelungenlied este reîntîlnit într-un alt poem istoric german intitulat Biterolf und Dietleib (probabil 1254—1268) avînd aceeași țară de origine: Wlächenlant. Întrucît această «țară a vlahilor apare menționată alături de ruși, polonezi sau alte popoare răsăritene ni se pare plauzibilă localizarea ei la răsărit de Carpați»⁶⁶.

Știri despre o «țară a vlahilor» (Valwen und wilde Vlachen la răsărit de Carpați) aflăm și din cronica universală (Weltchronik) în 36000 de versuri scrisă la mijlocul secolului al XIII-lea de Rudolf von Ems⁶⁷.

În prima jumătate a secolului al XIII-lea este atestată în Moldova meridională (prima dată în 1222, ultima în 1250), o «țară a Brodnicilor» învecinîndu-se cu Cumania⁶⁸.

În 1231 apar menționați în Cronica lui Ipatie la hotarele nordice ale Moldovei bolohovenii (derivă din etnonimul est-slav: voloh). Îi întîlnim participînd alături de regele Ungariei în lupta contra principelui halician Daniil Romanovici. Îi găsim menționați și în 1235, 1241 și ultima dată în 1257 cînd, înfrinți de cneazul halician, dispar din izvoare⁶⁹.

64. *Ibidem*, p. 35. 65. *Ibidem*, p. 36.

66. Victor Spinei, *op. cit.*, p. 39, 78—79.

67. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 35—36.

68. Victor Spinei, *op. cit.*, p. 37.

69. *Ibidem*, p. 79.

Dispariția din izvoare a bolohovenilor n-a însemnat însă îndepărtarea comunităților românești din cuprinsul statului halician, ci numai limitarea rolului lor politic.

La puțin timp după invazia mongolă, franciscanul Giovanni da Pian del Carpine, trimisul papei la curtea marelui han — relatează că la întoarcerea sa în 1247, la ieșirea din Cumania a întâlnit pe principele Olaha împreună cu alți doi prinți ruteni. Gh. I. Brătianu este cel care a considerat că onomasticul Olaha este forma ungurească a numelui ulah (vlah) și deci este vorba de un conducător ce poartă numele poporului său ⁷⁰.

Românii est-carpatici sînt amintiți și în lucrarea «Faptele împăraților și papilor» a franciscanului german Thomas Tuscus. Istorisind conflictul dintre Ottokar II al Boemiei și Rudolf de Habsburg — autorul spune că regele Boemiei nu a mai primit ajutorul rutenilor întrucît aceștia intraseră în conflict cu vlahii (Blaci). Acest conflict între ruteni și vlahi este datat între 21 noiembrie 1276 și 6 mai 1277 ⁷¹.

Românii est, sau poate sud-carpatici, apar menționați între popoarele la care papa Nicolae IV trimite în anul 1288 misionari din ordinul predicatorilor ⁷².

Românii est-carpatici menționați uneori lapidar de izvoarele din această epocă, organizați în țărișoare ca acelea ale Brodniciilor și Bolohovenilor vor reuși să întemeieze la jumătatea secolului următor un stat feudal independent — Moldova.

Din cele prezentate pînă aici, am văzut că izvoarele istorice atestă cu prisosință prezența românilor în tot spațiul carpatobalcanic în secolele XIII—XIV. Românii, purtători ai unei origini și civilizații romane și-au croit drum, spre afirmarea lor în concernul statelor europene, întemeierea statelor feudale românești reprezentînd primul pas pe drumul afirmării lor plene.

70. *Ibidem*, p. 189.71. *Ibidem*.72. *Ibidem*, p. 189—190.

• ANIVERSĂRI - EVOCĂRI •

125 DE ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE. PARTICIPAREA MITROPOLITULUI MOLDOVEI SOFRONIE MICLESCU LA ÎNFĂPTUIREA UNIRII PRINCIPATELOR ROMÂNE — 1859

† NESTOR
MITROPOLITUL OLTENIEI

PRELIMINARII

Procesul istoric al restaurării unității originare a poporului român, a ținuturilor românești sub o singură cîrmuire și avînd o singură legislație, proces îndelungat, care a necesitat eforturi secuiare conjugate ale locuitorilor acestui sfînt pămînt și numeroase sacrificii, a cunoscut etape hotărîtoare de-a lungul secolului al XIX-lea.

În ianuarie 1859, speranțele îndreptățite de unire a provinciilor românești, speranțe ale tuturor băștinașilor din spațiul carpato-danubiano-pontic, s-au întruchipat în mod pilduitor și pentru celelalte meleaguri românești prin Unirea Munteniei cu Moldova, sub sceptrul lui Alexandru Ioan Cuza. Acest act istoric epocal a consolidat temelia unității naționale, pregătînd Marea Unire din 1918, crearea statului național unitar și desăvîrșirea procesului unității naționale și sociale după Eliberarea României prin actul revoluționar de la 23 August 1944.

Zorii Unirii românilor în secolul al XIX-lea s-au ivit în atmosfera luminoasă și fierbîntă a Descătușării interne și externe de la 1821, apoi în atmosfera revoluționară de la 1848, cînd s-au manifestat în mod energetic interesele sociale și naționale ale poporului, ideile de unitate a acestor interese și de unire a ținuturilor românești, formal separate prin vitregia împrejurărilor.

Tratatul de la Paris din 1856 a ridicat problema Unirii Țărilor Române — cel puțin a Munteniei cu Moldova — la nivel diplomatic european, deci la grad de însemnătate internațională.

Studiile contemporane, editarea critică a unor documente privitoare la epoca Unirii din 1859, pe lângă obiectivele științifice, au și «menirea de a accentua rezonanța actuală a marelui act al Unirii din 1859»¹.

1. Ionel Gal, Cuvînt înainte la: *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. VI, *Correspondență diplomatică franceză (1856-1859)*, Culegerea documentelor, Re-

Eforturile politice interne și externe, demersurile diplomatice pentru Unire, atât în Muntenia cât și în Moldova, sînt insufleteite odată mai mult după hotărârile Congresului de la Paris din 1856 de a se consulta dorințele diferitelor clase ale societății românești în privința viitoarei reorganizări a Țărilor Române. Prin Adunările Ad-hoc erau chemate toate straturile sociale «spre a-și exprima și a-și expune drepturile și dorințele»², cu privire la viitoarea organizare a țării.

În Moldova, poporul din orașe și sate care în prima parte a anului 1856 se exprimase pentru Unire avea în sprijin pe domnitorul Grigore Alex. Ghica. În iulie 1856 însă, domnitorul a fost înlocuit cu caimacumul Teodor Bals. Încercarea lui Gr. Al. Ghica de a da succesiunea unei cămăcămii regulamentare, a cărei compoziție unionistă el o asigurase, n-a izbutit. Turcia a preferat soluția unui singur caimacum în fiecare țară — provincie — pentru a-l putea influența mai cu înlesnire³. Imperiul otoman vedea în împlinirea Unirii noastre de la mijlocul secolului al XIX-lea un exemplu contagios pentru popoarele sud-dunărene, aflate atunci sub stăpînirea sa. Turcilor nu le putea fi nicidecum pe plac starea de spirit unionistă de la noi, temîndu-se ca Unirea să nu ducă mai tirziu la independența Țărilor Române — fapt care nici nu a putut fi împiedicat. Dar ei căutau să împiedice pe toate căile victoria în alegeri a unioniștilor pentru Adunările Ad-hoc. Ei se vor amesteca deschis în administrația Moldovei, unde credeau că vor avea mai multe șanse de reușită⁴.

Alți Turcia cit și Austria au făcut tot ce le-a stat în putință ca să împiedice exprimarea liberă a Adunărilor Ad-hoc. Austria a dirijat chiar timp de o jumătate de deceniu uneltirile antiunioniste interne și externe. A îndemnat deseori și guvernul turc să se angajeze în acțiuni de combatere a Unirii, pe care Poarta nu le prevăzuse inițial. Separarea menținerea Principatelor într-o atmosferă de slăbiciune, favorabilă planurilor de expansiune și dominare habsburgică, Austria, ca stat absolutist, se temea de mișcările revoluționare. Îngrijorarea față de eventuala izbucnire a unei mișcări revoluționare în Țările Române se îmbina strîns cu teama unei acțiuni de revoltă și în Transilvania, Bucovina, Banat și cu primejdia detașării acestor provincii de Imperiul habsburgic. Strategii habsburgici își manifestau teama că formarea statului unit român la est și la sud de Carpați ar servi drept centru de gravitație pentru toate elementele românești din Ungaria, Transilvania, Banat și Bucovina⁵.

gestre, Note și Indice de Gr. Chiriță, Val. Costache și Em. Postăriță, 1980 (— se abreviază: *Documente*, VI), p. VIII.

2. Arhiepiscopul Filaret Scriban, *Istoria bisericească a românilor*, Iași, 1871, p. 119.

3. Dan Berindei, Introducere la: *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, Redactor responsabil Acad. A. Oțetea, *Documente interne (1854—1857)*, responsabilul volumului, Dan Berindei, București, 1961 (— se abreviază: *Documente*, I), p. XIV.

4. Nichita Adăniloae și Aron Petric, *Unirea Principatelor Române (1859)*, București, 1966, p. 30.

5. Cf. Scrișoarea comandantului corpului de ocupație austriac al Principatelor (1854—1857) Ioan Bapt. Al. Coronini, din 19 febr. 1856, către Anton von Prokesch-Osten, internunțul Austriei la Constanța (apud D. Berindei, *Introducere la Documente...*, Red. responsabil Acad. A. Oțetea, vol. II, *Rapoartele Consulatului Austriei din Iași (1856—1859)*, Culegerea Documentelor, Introducere, Rezumate și Note de Dan Berindei, București, 1959 (— se abreviază: *Documente* II), p. XIV și XXI—XXVI.

În aceste condiții și în fața unor asemenea suspiciuni, se luau măsuri aspre spre a stăvili pătrunderea peste munți a tipăriturilor unioniste scrise de arhimandriții Scriban și Melchisedec⁶.

Românii erau susținuți în problema Unirii de la 1859 de statele ale căror interese puteau fi avantajate din punct de vedere politic, economic și moral: Franța, Rusia, Sardinia și Prusia. Dar chiar în vara și toamna anului 1857 și apoi în 1858, prin Conferința de la Paris, atitudinea lor se adevărește a fi șovăielnică, echivocă.

Cauza Unirii era însă o cerință vitală, acută a poporului român și el a făcut să triumfe această cauză prin lupta sa perseverentă și solidară⁷. Condițiile de luptă, de susținere a Unirii, erau însă deosebit de aspre și dificile, mai ales în Moldova.

În Muntenia nu se putea interveni ușor împotriva Unirii, între altele și pentru că Gr. Alex. Ghica, acum caimacam în această provincie, înțelegea să-și facă cinstit datoria. Trebuie apoi avut în vedere că în București era sediul Comisiei marilor puteri europene, constituită și organizată aici pentru a supraveghea și informa relativ la operațiile electorale. În Moldova însă, împotrivițiile căimăcămiilor care erau instrumente ale intereselor marii boierimi, ale Porții otomane și ale Curtii de la Viena, au creat multe greutăți și mari neajunsuri în calea unei mai grabnice realizări a Unirii, dar n-au putut-o împiedica⁸.

Acțiunea inițială a unioniștilor din Principatele Române s-a concentrat mai întâi în Moldova, cu deosebire la Iași, tocmai pentru a preveni primejdiile de care era amenințată Unirea. Chiar și Comisia Europeană de la București s-a hotărât să vină la Iași la începutul lunii aprilie 1857, pentru a constata direct ce se petrece⁹. Ambasadorii marilor puteri europene în posturi la Constantinopol se interesau, «în cele mai mici amănunte» de ceea ce se petrece atunci la Iași¹⁰.

Lupta cea mare pentru pregătirea înfăptuirii Unirii s-a dat, în preajma anului 1859, la Iași — tot aici manifestându-se și primejdiile împotriviții la realizarea acestui sfânt deziderat al românilor, o atmosferă continuu tensionată care a și determinat acțiuni energice¹¹, o confruntare dramatică dar și un strălucit triumf al unioniștilor.

În acest context specific și foarte semnificativ prin consecințele sale pentru istoria poporului român, cum și pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române, se înscrie activitatea remarcabilă a mitropolitului Mol-

6. *Ibidem*, p. 19.

7. Ștefan Pascu, *Făurirea Statului național unitar român*, vol. I, București, 1983, p. 134 și Acad. A. Otetea, *Unirea Principatelor*, în volumul: *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960, p. 26.

8. M. Theodorian-Çarada, *Din irământările trecutului*, București, 1920, p. 215; C. C. Giurescu și D. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1971, p. 543 și Șt. Pascu, *op. cit.*, vol. cit., p. 136.

9. Dim. A. Sturdza, *Insemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile Ad-hoc în 7 (19) și 9 (21) octombrie 1857...*, Extras din «Analele Academiei Române», Seria II, tom. XXXIV, Memoriile Secțiunii istorice, București, 1912, p. 18—19; Baronul de Talleyrand, comisarul Franței a sosit la Iași în 6 aprilie; Liehmann de Palmrode, comisarul Austriei, în 7 aprilie; Savfet Efendi, comisarul Turciei, în 8 aprilie și cavalerul Benzi, comisarul Sardiniei, în 9 aprilie.

10. *Ibidem*, p. 56.

11. I. Lupăș, *Istoria Unirii Românilor*, București, 1938, p. 257.

dovei Sofronie Miclescu în sprijinul Unirii, se reliefează rolul său în pregătirea Unirii Principatelor din anul 1859.

Corespunzător vechilor tradiții, mitropolii erau președinții Adunărilor țării. Pentru Adunările Ad-hoc și pentru Adunările Elective de la sfârșitul anului 1858 și începutul anului 1859 erau prevederi speciale ca mitropolii în scaun să le predeze¹².

Mitropolitul Moldovei din perioada pregătitoare a Unirii de la 1859, Sofronie Miclescu, s-a aflat neconținut în mijlocul poporului dreptcredincios și a mers cu hotărâre și înțelepciune, la timpul convenit și în momentele cruciale, în fruntea păstorilor săi, a ținut cu braț înalt și energetic toiagul mântuirii spre călăuzire, luminare, îmbărbătare. A ascultat cu adâncă înțelegere aspirațiile și voința poporului, desfășurând lucrarea sa neobosită și vrednică de laudă pentru obștescul folos, pentru înfăptuirea Unirii de la 1859.

În această vreme de mare răscruce pentru Țările Române a fost un semn cu adevărat al pronoiei cerești faptul că arhipăstoria în Moldova mitropolitul Sofronie Miclescu, intrat în ierarhie dintre «evghenistii păminteni». Era ucenic al ierarhului de mare prestigiu, Veniamin Costachi; era «bun patriot român, iubitor de neamul său...»; «prin pietatea, cucerencia și religiozitatea lui... a fost un exemplu de păstor»; «pietatea și religiozitatea lui au fost un exemplu viu»; acum (în vremea luptei pentru Unire), era «bătrîn și pios», un adevărat și «demn păstor»¹³.

12. Tratatul de la Paris, Convenția, conferența mitropolilor noștri din epocă președinția Adunărilor Ad-hoc. De asemenea și Conferința de la Paris din august 1858, conferența mitropolilor din Moldova și Muntenia președinția viitoarelor Adunări electivă. «Ei puteau oricând influența asupra poporului; căci aveau la ordinele lor clerul care era în contact imediat cu poporul, și prin care episcopatul devenea un factor real în mersul lucrurilor, de care guvernarea adesea au trebuit să țină socoteală» (Nicolae Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române contemporane, I. Istoria Bisericii din România (1850—1895)*, București, 1905, p. 21—22).

13. Alexandru I. Ciurea, *La o sută de ani de la moartea lui Veniamin Costachi*, extras din revista «Candela», LVIII (1946), Iași, 1947, p. 14; Protos V. Vasiliache, *Mitropolitul Veniamin Costachi, Mănăstirea Neamțu*, 1941, p. 287; N. Iorșa, *Istoria Bisericii românești...*, ed. II, vol. II, București, 1932, p. 289; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 23; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. LIX și Arhiepiscopul F. Scriban, *op. cit.*, p. 121 și 176. Mitropolitul Sofronie făcea parte din străvechea familie moldoveană a Miclesților. A văzut lumina zilei pe la 1790—1796, la 18 decembrie — când Sfânta noastră Biserică sărbătorește pe Sfântul Sebastian și Modest, Părinții săi erau stabiliți prin părțile Botoșanilor. El a talmăcit din limba greacă *Služba Sfântului Modest Arhiepiscopul Ierusalimului*, traducere tipărită pe când era episcop la Husi. În 1848 la Mănăstirea Neamțu, apoi retipărită tot aici în 1861.

Între frații și surorile sale se numără și marele logofăt Scarlat Miclescu, tatăl mitropolitului primat de mai târziu Calinic Miclescu. A avut și o soră călugărită cu numele Manasia.

Sofronie Miclescu a urmat școlile timpului în țară, unde a învățat între altele limbile greacă și franceză — din care a și făcut traduceri mai târziu. La 4 octombrie 1824 termina de transcris un *Pateric* în limba română — păstrat astăzi la Biblioteca Academiei-București (nr. 1811). În 1844 s-a tipărit la Mănăstirea Neamțu traducerea sa din grecește *Acatistul Sfinților Apostoli Petru și Pavel* (în Biblioteca Mănăstirii Neamțu, ms. nr. 1405). În 1849 termina de tradus din limba greacă *Predici din Prima Săptămână a Postului Mare a Mitropolitului Inocențiu al Harcovului*, tipărite la Atena în 1847 (ms. rom. nr. 1712 la Biblioteca Academiei-București). Probabil tot din grecește a tradus Sofronie Miclescu și *Cinstitul Paraclic al Sfântului Mormint*, alcătuit de Ioan Episcopul Mirelor, inclus în *Ceasivul* tipărit la Mănăstirea Neamțu în 1874.

Înainte de a fi învrednicit cu cîrmuirea Mitropoliei Moldovei din februarie 1851, a păstorit ca episcop la Huși, vreme de 25 de ani¹⁴.

Fiind vacant scaunul Mitropoliei Moldovei, a fost ales, recunoscut și înscăunat Sofronie Miclescu. «În ziua alegerii, voturile pentru Mitropolit se dădură în favoarea tăcutului și pașnicului Sofronie»¹⁵ — episcopul de pînă atunci al Hușilor.

Și în noua înaltă demnitate ecleziastică, cea de mitropolit al Moldovei, în sine a smeritul ierarh și-ar fi dorit să fie cît mai departe de «cele lumești», de cele ale veacului, dar și-a înțeles și și-a îndeplinit cu

14. Din fragedă vîrstă intrase la ascultare în mănăstirea Secu, la 5 iunie 1817, unde a fost călugărit de starețul Benedict în 12 decembrie 1818. La 9 ianuarie 1821 a fost hirotonit ierodiacon, de mitropolitul Veniamin Costachi. În vremea Revoluției din 1821 se găsea tot în mănăstirea Secu. A fost hirotonit ieromonah tot de Veniamin Costachi la 6 august 1824, în Mănăstirea Neamțu. În anul său de ucenicie la Secu se dovedise a fi un paisianist (vezi: Pr. Paul Mihaile, *Starețul Paisie de la Neamțu, înnoitorul monahismului*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 5—6, p. 415). În vremea cînd era ieromonah la Secu citea și semna un Miscelaneu filocalic, în care se cuprind între altele: *Cuvinte ale Sf. Nil Sorsca, A Sf. Dimitrie al Rostovului, învățătură duhovnicească, Facerea Schimonahului Vasile de la Poiana Mărului, Alcătuirea lui Callist, chip al lui aminte a rugăciunii* (Ms. rom. nr. 1566, la Biblioteca Academiei-București).

A fost ales episcop la Huși în iunie 1826 și hirotonit arhieru în Biserica Mitropoliei din Iași, «în Jola săptămîinii a șaptea după Paști», la Înălțarea Domnului (vezi C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, op. cit., p. 268—269 și N. Iorga, *Condica de hirotonii a Mitropoliei Moldovei*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, vol. 3, București, 1924, p. 33).

Grija continuă pentru chinovia metaniei sale s-a concretizat în faptul că a adus multe îmbunătățiri, înfrumusețări și danii mănăstirii Secu, între altele un frumos lîter care se păstrează astăzi la muzeul mănăstirii (vezi: Dionisie I. Udîșteanu, *Gratul evlaviei străbune*, I, Inscricții și însemnări de la Secu, Cernica, 1941, p. 12 și Ștefan Balș, *Mănăstirea Secu*, București, 1966, p. 9). Despre episcopatul lui Sofronie Miclescu la Huși, vezi: Episcopul Melchisedec, *Cronica Hușilor și a Episcopiei*, București, 1869, p. 427—456, precum și N. Dobrescu, op. cit., p. 23: «Prin pietatea, cucernicia și religiozitatea lui, ca episcop Sofronie Miclescu fu un exemplu de păstor». Generozitatea lui s-a dovedit și la Episcopia Hușilor. A dăruit Catedralei un exemplar din *Evanghelia românească*, tipărită la Buda în 1812; o *Evanghelie mare de la Neamțu*, desigur cea din 1821, «îmbrăcată în argint și sulfată cu aur, cu o cutie de lemn învelită cu piele spre păstrare...»; *Minele* pe 12 luni tipărite la Neamțu în anul 1832; un exemplar din *Služba Învierii* tipărită la Neamțu în 1833; un *Octoih* tipărit la Neamțu în 1836; un exemplar din traducerea sa, *Acatistul Sfinților Apostoli Petru și Pavel* — hramul Catedralei episcopale din Huși — tipărit la Neamțu în 1845; o cruce de lemn sculptată și îmbrăcată cu argint aurit, pentru Sfînta Masă, cu inscripția: «Sofronie Miclescu Episcop Hușilor, 1839 iulie» (N. Iorga, *Alte note despre cultura și viața socială românească sub vechil regim*, Extras din «Analele Acad. Române», Seria II, Tom. 39, Memoriile Secției istorice, București, 1916, p. 4 și Ieromonah Dionisie I. Udîșteanu, *Episcopia Hușilor. Inscricții și însemnări*, Cernica, 1938, p. 15, 19—21).

15. Pentru scaunul de mitropolit al Moldovei, Sofronie Miclescu a avut 26 voturi și în anul 1844, cînd a fost ales Meletie Brandaburu] cu 81 voturi (Ioan C. Filitti, *Domniile Române sub Regulamentul Organic*, 1834—1848, București, 1915, p. 530). Mitropolitul Sofronie, ales la 10 februarie 1851 și întărit de Vodă cu Decret la 11 februarie, a primit recunoașterea Patriarhiei de la Constantinopol la 1 mai 1851 (Arhim. Augustin și Starețul Gherasim, *Istorie pentru Sfînta Mănăstire Neamțu*, ms. rom. nr. 154, f. 112, Biblioteca Mănăstirii Neamțu; Narcis Crețulescu, *Istoria Mănăstirilor Agapia și Văratec*, 1907, ms. rom. nr. 163, p. 254, Biblioteca Mănăstirii Neamțu; N. Dobrescu, op. cit., p. 26; C. Erbiceanu, *Note asupra Istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea*, în «BOR», XXIX (1905), nr. 7, p. 746 și N. Iorga, *Condica...*, op. cit., p. 40).

prisosință misiunea, pentru a scrie cu seninătate și înțelepciune ceva mai tirziu: «după datoria însărcinării ce-mi este pusă asupra de către Păstorul păstorilor, nu am încetat duple putere a lucra ceale către adevăratul scop, avind neadormită îngrijire pentru obștescul folos și pentru a mintui sufletele fiilor Bisericii, mie încredințate...»¹⁶.

Din anul 1856, cîțiva ani plini, piosul mitropolit a trebuit să-și depășească înclinările firii sale retrase și meditative, și-a înțeles chemarea, a răspuns cu toată puterea sufletului său ales și devotat, a luptat din toate puterile împreună cu alți ierarhi, cu arhimandriți și clerici de rînd, alături de mulțimea păstoriiilor săi, întretinînd raporturi sincere și discret manifestate cu oameni bravi și hotărîți, reprezentanți de frunte ai partidei unioniste din Moldova, pentru pregătirea înfăptuirii marelui act patriotic al Unirii Principatelor Române, lucrînd fără răgaz pentru cîștigul sfintei cauze a poporului din toate ținuturile românești, pentru înnoirea patriei, pentru buna viațuire și prosperarea poporului român, a Bisericii strămoșești.

ACTIVITATEA MITROPOLITULUI SOFRONIE IN SPRIJINUL UNIRII ÎN VREMEA CAIMACAMULUI TEODOR BALȘ (11 iulie 1856—17 februarie 1857)

După hotărîrea reprezentanților marilor puteri europene de la Paris, din martie 1856, în Principatele Române au început pregătirile în vederea proiectelor de hotărîri ale Adunărilor Ad-hoc.

În Moldova, pentru combaterea separatismului care acționa prin marii boieri antiunioniști, la 21 mai 1856, ziua purtătorului de biruință Sfîntul Constantin cel Mare, s-au pus bazele **Societății Unirii** la Iași, iar peste numai patru zile, la 25 mai, cu sprijinul donitorului Al. Gr. Ghica se hotăra înființarea **Comitetului Unirii** în capitala Moldovei.

Marea majoritate a clerului moldovean era pentru Unire. Ideea scumpă a Unirii a găsit un călduros și ferm susținător în mitropolitul Sofronie Miclescu¹.

Cu binecuvîntarea Mitropolitului, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai săi, arhimandritul Neofit Scriban, a alcătuit și a publicat în periodical «Zimbrul», an. IV (1856), nr. 117 din 1 iunie și în «Steaua Dunării», an. II (1856), numărul din 5 iunie precum și aparte, articolul scris «ad-hoc»: *Unirea și neunirea Principatelor*². Articolul a suscitât un mare interes, dar și replica agresivă, un fel de răspuns-atac din partea antiunioniștilor, prin broșura lui Nicolae Istrati: *Despre cvestia zilei în Moldova*. În consecință, cu știrea și aprobarea mitropolitului Sofronie, Neofit Scriban a combătut această publicație antipatriotică scriînd despre: *Foloasele Unirii Principatelor*, în «Zimbrul», an. IV (1856), nu-

16. *Prelața Mitropolitului Sofronie Miclescu la Protoage*, vol. I. Mănăstirea Neamtu, 1854.

1. Nicolae Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române contemporane*, I. *Istoria Bisericii din România (1850—1895)*, București, 1905, p. 83.
2. Despre această lucrare, vornicul D. Ralet, unionist din Iași, scria la 17 iunie 1856 lui I. Ghica: «Scriban (Filaret) a căruia cunoștințe le-am utilizat în scopul acest național, este pentru Unire; frate-său a scris o broșură prea bună... Să înțelege că toți cu învoirea Mitropolitului» (*Documente*, III, p. 110).

merele 142 și 143 din 3 și 4 iulie — și în extras. Titlurile articolelor sale conțineau termenul «Unire», exprimau cutezanța și hotărârea sprijinitorilor Unirii între frunții careia se afla alături de Înaltul ierarh. Astfel, clerul moldovean, sub oblăduirea întăritătorului își spunea cuvântul în problema Unirii³, chiar înainte de instalarea caimacamului antiunionist de la 11 iulie 1856.

În textele scrise și tipărite cu dispoziția Mitropolitului⁴, se combat zisele argumente ale separatiștilor și se arată foloasele de natură politică, economică, socială și administrativă ce vor rezulta în urma unirii celor două Țări Române. Iritarea separatiștilor și dușmănia lor împotriva dorințelor națiunii se manifestă cu virulență după publicarea acestor două luări de poziție fățiș și decise unioniste. Agentul Austriei de la Iași a cerut caimacamului nou instalat, Teodor Balș, să exileze pe Arhimandritul Neofit Scriban din cauza broșurilor publicate⁵.

Teodor Balș, instalat caimacam al Moldovei la 11 iulie 1856, era unul dintre cei mai de seamă separatiști. Abuzurile sale antiunioniste au produs la puțin timp vii nemulțumiri. Introduce la ministere antiunioniști ca N. Istrati, N. Vogoride, N. Canta. În decembrie 1856 Divanul țării își va da demisia în semn de protest⁶. Situația era deosebit de încordată, dat fiind că atunci când l-au numit caimacam pe T. Balș turcii i-au promis că mai târziu va fi numit domnitor, dacă va reuși să împiedice hotărârea Unirii⁷.

Antiunioniștii nu s-au dat înapoi nici de la tentativa absurdă de a atrage de partea lor pe mitropolitul Sofronie. Intenția era de a-i prezenta ca separatist chiar în fața unioniștilor, precum și la Poarta otomană, în fața Austriei. De aceea, chiar «a doua zi după instalarea caimacamului T. Balș, Mitropolitul a fost expus obsesiilor neîncetate ale guvernului, care a recurs la toate mijloacele pentru a pune stăpânire pe sufletul prelatului și a face din el un instrument al politicii sale. Rugăminti, amenințări, totul a fost pus în mișcare pentru a-i cîștiga» — de partea opusă convingerilor sale ferme, intransigente.

Mai întâi, episcopul de Huși, Meletie Istrati⁸, fratele lui Nicolae Istrati, ambii separatiști, îl invită pe Mitropolit și îi cere stăruitor să

3. N. Dobrescu, op. cit., p. 83.

4. M. Păcurariu, *Arhivarii Neofit și Filaret Scriban*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXV (1959), nr. 1—2, p. 92.

5. Depesă lui Victor Place, consulul Franței la Iași, din 23 mai/4 iunie 1857, către Alexandre Walewski — ministru de externe al Franței, în *Acte și Documente*, IV, p. 731.

6. M. Păcurariu, *Atitudinea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române față de actul Unirii Principatelor*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 77. Teodor Balș era nu boier înaintat în vîrstă și dorea peste măsură de mult să ajungă domnitor. În funcția de caimacam va lua aspre măsuri spre a împiedica libera exprimare a voinței țării. În guvern sînt numiți numai miniștri antiunioniști și începe o masivă campanie de schimbare a autorităților, a prefectilor, succesorii lor fiind numiți de caimacam, fără excepție dintre cei ce se pronunțau împotriva Unirii.

7. N. Adăniloae și A. Petric, *Unirea Principatelor Române*, București, 1966, p. 30.

8. Despre atitudinea separatistă a episcopului Meletie Istrati de la Huși, Prof. N. Dobrescu a scris că: «era dispus mai mult a susține ideea patriotică a Unirii decât să i se arate adversar. Dar văzînd într-o tabără pe fratele său și pe familia răposatului caimacam Balș, iar în cealaltă pe vechii săi amici și tot ce Moldova avea mai onorabil, se hotărî să rămînă neutru». Fratele său însă a mijlocit să dobîn-

semneze un act în care se recunoștea «excelența» alegere a Porții în persoana caimacamului T. Balș. Dar Mitropolitul a refuzat categoric să semneze ceea ce nu era în acord cu conștiința sa⁹.

Și în această împrejurare așadar, mitropolitul Sofronie a dovedit fermitatea atitudinii sale unioniste. Mai tirziu va spune că dintru început nu s-a pronunțat deschis dintr-o tactică, ce s-a dovedit întru totul justificată; a așteptat momentul Adunării Ad-hoc pentru a-și exprima în mod fățiș crezul său.

Totuși, cu mult mai înainte el s-a manifestat în apărarea Unirii, prin atitudinii pilduitoare.

Prin reprezentantul Franței de la Iași, consulul Victor Place, își clarificase nedumeririle în legătură cu soarta Mitropoliei Moldovei în acele împrejurări și cu eventualitatea unui domnitor străin de țară și neortodox chemat la cîrma Principatelor Unite, Moldova și Muntenia. Era vorba de clarificări necesare pentru întregul nostru cler ortodox al vremii. Există temerea că în condițiile impuse asupra caracterului acestei Uniri s-ar fi putut reduce Mitropolia Moldovei la o simplă episcopie — cum susținea M. Crețulescu într-un memoriu înmînat lui Edouard Antoine Thouvenel, ambasadorul Franței la Constantinopol, la 28 Iulie 1856. Și dacă Unirea trebuia să se facă sub un principe străin se înfiripa opinia și temerea că putea fi periclitată însăși Ortodoxia noastră¹⁰. Animat de sincere sentimente filoromâne, Victor Place a risipit aceste temeri explicînd situația și arătînd că și în Rusia și în alte țări există mai multe mitropolii fără a fi subordonate una alteia. A arătat apoi că și în alte țări sînt dinastii cu o confesiune diferită de cea a majorității celorlaltor, fără ca aceasta să împiedice asupra felului de a crede și modului de manifestare a credinței¹¹.

În această ordine de idei s-a discutat și problema nu lipsită de interese ca descendenții acestui eventual principe străin să fie creștini în Ortodoxia țării. «Victor Place, demonstrîndu-î că temerile sale în aceste două puncte ar fi neîntemeiate, Mitropolitul, care în inima lui dorea Unirea, devine unul dintre sprijinitorii mișcării unioniste și ordonă arhimandritului Neofit Scriban să dea la lumină o scriere alcătuită de el întru apărarea ei»¹²; consecințele le-am expus mai înainte.

La nord de Iași, în satul Cîrlig, Mitropolia avea în proprietatea sa de multă vreme o moșie, probabil cu o modestă casă de vară. În vremea la care ne referim această moșie trecuse sub o formă oarecare în pro-

dească o decorație austriacă și l-a compromis în ochii unioniștilor. Mustrarea de conștiință și înfristarea l-au cuprîns pînă la moarte. «Nu înceta să blesteme pe fratele său, care-l tirise să lucreze în contra conștiinței sale» (N. Dobrescu, op. cit., p. 40). Deși Prof. N. Dobrescu nu citează sursele, cunoștea de undeva în mod pîrt realitatea atît de tristă a cazului de conștiință pe care l-a intruchipat fostul episcop Meletie Istrati. Chiar în anul morții sale, după o corespondență din Iași, 2/14 august 1857 — «L'Étoile du Danube», I (1857), p. 246 — în necrologul fostului episcop se arată că a fost «o victimă a fratelui său, Nicolae Istrati».

9. Notă trimisă de Charles A. de Talleyrand-Périgord, comisarul Franței în Principate, la 23 mai/4 iunie 1857 de la Iași lui Alexandre Walewski, ministrul de externe al Franței (Acte și Documente, IV, p. 509).
10. Vezi: A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. VI, Iași, 1893, p. 553.
11. N. Dobrescu, op. cit., p. 83.
12. A. D. Xenopol, op. cit., p. 553.

prietatea statului. Dar Mitropolia nu renunța la ea și atunci s-a ivit o penibilă și inadmisibilă situație: se condiționa restituirea moșiei Cîrlig împreună cu casa de locuit de atitudinea Mitropolitului, care ar fi urmat să renunțe la idelle unioniste, să se inregimenteze în frontul separațiștilor. Sub nici o formă nu putea accepta acest schimb ofensator, care îi leza demnitatea și convingerile sale¹³.

În același scop, caimacamul Teodor Balș a întins Mitropolitului o altă momeală prin ministrul de culte separatist Panait Balș, anume, s-a oferit episcopia Romanului care nu avea titular arhiereului Calinic Miculescu Hariupoleos, nepotul mitropolitului Sofronie, care era egumen la Slatina — în schimbul serviciilor antiunioniste pe care ar fi trebuit să le îndeplinească atât Sofronie cât și Calinic Miculescu¹⁴. Și o asemenea propunere era ofensatoare și inacceptabilă.

S-a recurs atunci la un alt procedeu. Caimacamul Teodor Balș a înstituit și a trimis comisii civile în minăstirile eparhiei, «mai degrabă pentru a instiga călugării împotriva Mitropolitului, decît a restabili acolo ordinea»¹⁵. Ministrul de interne, logofătul Costin Catargi, a înfățișat Mitropolitului «un act semnat de răposatul mitropolit Veniamin și de mai mulți preoți, în virtutea căruia acest ministru pretinde a dovedi că toți succesorii mai sus numițiului Mitropolit (Veniamin) care vor fi ispiliți să iasă din statu-quo, vor risca să fie dați anatema de Biserică»¹⁶.

Mai departe, caimacamul Teodor Balș plănuiește diabolic, să dea o lovitură grea cauzei Unirii și mitropolitului Sofronie Miculescu. Dar el va muri cu acest diabolic gînd neimplinit. Se va strădui să-l finalizeze, cu aceeași îndrjire, urmașul său: caimacamul N. Vogoride. Va birui însă lumina dreptății, va triumfa cauza nobilă a întregului popor care năzuia cu întreaga sa ființă la împlinirea visului Unirii.

Firmanul pentru convocarea Adunărilor Ad-hoc s-a adoptat la Constantinopol la începutul lui ianuarie 1857. Între altele, în firman se afla prevederea limpede formulată că președintele fiecărei Adunări Ad-hoc din Muntenia și din Moldova — va fi Mitropolitul țării. Consulul general al Austriei la Iași, Oskar von Gödel Lannoy, raporta imediat ministrului de externe al Austriei, Karl-Ferdinand Buol Schauenstein, că odată cu apariția firmanului devin tot mai evidente tendințele unioniste ale Mitropolitului Moldovei. S-a înconjurat de rude ale sale aflate de asemenea în fruntea unioniștilor și de frații Scriban, cu care conlucrase foarte bine și pînă la această dată¹⁷.

În aceste împrejurări, caimacamul T. Balș găsisese ocazia să lovească în mitropolitul Sofronie și în cauza unionistă atunci cînd a trebuit să se preia de către cîrmuirea Moldovei și bisericile din teritoriul de la Dunărea de Jos retrocedat nouă în mod legitim după Tratatul de la Paris. Pentru bisericile de aici Mitropolitul va înființa un Consistoriu condus, din încredințarea sa, de arhiereul Filaret Scriban Stavropoleos, ajutat îndeaproape de protosinghelul Teoctist Scriban de la Seminarul Socota.

13. *Nota cit. din Acte și Documente*, IV, p. 509 și N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților medievale din Moldova*, București, 1974, p. 197 și 237.

14. *Nota cit. din Acte și Documente*, IV, p. 509.

15. *Ibidem*.

16. *Ibidem*.

17. Vezi: Raportul lui Oskar von Gödel Lannoy în *Documente*, II, p. 81—82.

Această misiune era încredințată arhiepiscopului Filaret la 10 februarie 1857. La 1 martie lua în primire 124 unități bisericești din Cahul, Ismail și Bolgrad¹⁸.

În aceeași vreme, după apariția firmanului referitor la alegerile pentru Adunările Ad-hoc, unioniștii inaugurară la Iași în februarie 1857 o campanie de protest împotriva samavolnicilor separatiste ale caimacamului Teodor Balș; totodată, ei se reorganizau formând un Comitet electoral al Unirii¹⁹. T. Balș încerca fără știrea Mitropolitului să încredințeze pentru partea bisericească noile ținuturi de la Dunărea de Jos episcopului Meletie Istrati de la Huși, pentru a lucra și acolo împotriva Unirii. Diplomații străini de la Iași au observat și au consemnat faptul că Teodor Balș plănuise să dea un prilej de afirmare a episcopului Meletie, care în intenția separatistilor trebuia să înlocuiască în scurt timp pe mitropolitul Sofronie în scaunul de arhiepiscop al Moldovei²⁰.

Din anul 1856, caimacamul T. Balș numise în guvern pe recunoscutul separatist N. Istrati, cu scopul de a contribui la «răsturnarea Mitropolitului actual, prin înlocuirea lui chiar cu fratele lui Istrati, cu episcopul Hușilor»²¹.

La 12 februarie, consulul V. Place raporta superiorilor săi opinia sa asupra situației: «pentru a mări importanța acestui episcop și a-i pune la îndemână mijloace pentru a continua lucrarea împotriva Unirii» caimacamul intervenea fără nici o rețineră în treburile Bisericii din Moldova. «Sînt numai cîteva zile de cînd Mitropolitul a fost informat că fără să i se ceară consimțămîntul, fără să-l prevină, episcopul Istrati de curînd este numit de caimacam, pentru a merge și acționa la primirea de către el a bisericilor din partea retrocedată (...). Intenția a fost evidentă și, după informații sigure pe care le-am primit, episcopul Istrati avea misiunea de a spune țăranilor (de acolo) că Unirea Principatelor le va fi lor funestă, pentru că va aduce, poate un principe străin care va căuta să înlăture religia ortodoxă (...) Dacă Istrati ar fi fost primul episcop care ar fi pătruns acolo, predicile sale ar fi putut face mult rău. Mitropolitul, nemulțumit de uzurparea care de curînd s-a făcut drepturilor sale (...) a refuzat să aprobe această numire»²².

18. Cf. Diacon Anghel Constantinescu, *Monografia Sîntei Episcopii a Dunării de Jos*, București 1906, p. 70 și Prof. Nicolae Popovski, *Istoria Bisericii...*, Chișinău, 1931, p. 110.
19. Dan Berindei, *Adunările Ad-hoc. Lupta pentru Unire în anii 1856—1858*, Cap. VI, în *Istoria României*, IV, București, 1964, p. 268.
20. Depeșa lui V. Place către contele Walewski din 12/24 febr. 1857; Iași (în *Acte și Documente relative la Istoria Renasterii României*, vol. III, București, 1889 (— so abreviază: *Acte și Documente*, III), p. 1153—1155 și *Acte și Documente*, IV, p. 731.
21. *Acte și Documente*, III, p. 1154.
22. *Ibidem*, p. 1154. Politică antiunionistă se proiecta a fi foarte activă și în nolle teritorii de la Dunărea de Jos. Teodor Balș era foarte preocupat de a ajunge domnitor. După publicarea firmanului în care se dispunea că noile județe din sud, de la Gurile Dunării, vor avea și ele deputați în Adunarea Ad-hoc, caimacamul nu vrea să numească decît dintre oamenii ce-i inspirau toată încrederea și-i garantau că vor face o propagandă ostilă Unirii — Unire slujită acolo de trimisul Mitropolitului, Filaret Scriban. Oamenii de bună credință au refuzat propunerile lui Balș care a trebuit să-și concentreze atenția pe oameni stigmatizați în opinia publică, datorită comportării lor (*Ibidem*, p. 1153).

La 17 februarie caimacamul Teodor Balș a decedat și, în aceeași zi i-a urmat în scaun și în fărâdelegi noul caimacam N. Vogoride. Și de Vogoride a trebuit să se aperse cu aceeași îndirjire mitropolitul Sofronie, să aperse cauza Unirii și pe unioniștii cu care conlucrase și conlucra în continuare. Chiar și în problema ținuturilor de la Dunărea de Jos lupta a continuat pentru a înlătura primejdia înfăptuirii planurilor răposatului caimacam.

Printr-o adresă a secretariatului de stat, din ordinul lui Vogoride, la 20 martie 1857 se aducea la cunoștință mitropolitului Sofronie că Sfatul administrativ a propus și Caimacamul a aprobat ca teritoriile noi din sudul Moldovei, primite prin retrocedare, «să se lipească vremelnicește, în privința bisericească, către episcopia Hușului ... și cu onor este înștiințat Mitropolitul «spre regulă»²³.

Peste două zile, la 22 martie, mitropolitul Sofronie le trimite replica sa printr-o adresă-protest: «Cu cinste se răspunde că după legile țării și canoanele Bisericii, orice dispoziție în țară în privința bisericească atirună de competența Noastră. Nu putem a Ne uni cu lucrările ce a făcut Sfatul (...) pentru ca să se lipească vremelnicește, în privința bisericească către eparhia Hușilor. Noi, îndată după primirea ofisului răposatului caimacam, ca să însărcinăm o față bisericească din cler pe care vom socoti de cuviință, Noi am rinduit, întru această parte, pe Theofilia Sa Arhiereul Filaret Stavropoleos, și i-am dat cuvenitele instrucții cum să se reguleze toate urmările de acolo, în privința bisericească; după aceea dar, ce s-a regulat, în urma instrucțiilor date de către noi, se vor și îndeplini întocmai toate orînduielele (...). Cu părere de rău, dar și cu mirare văzînd amestecul cîrmuirii politicești în lucruri ce privesc numai pe cîrmuirea bisericească, Noi poftim pe cinstitul secretariat ca să pue în vedere Sfatului acestea»²⁴.

Și lucrurile au trebuit să rămînă și să se îndeplinească așa cum au fost rînduite de mitropolitul Sofronie Miciescu²⁵; desigur nu fără o mare iritare și tendințe de revanșă violentă din partea lui Vogoride și a unor separatiști care-i erau colaboratori devotați. Aceste tendințe revanșarde s-au și manifestat prin aceea că antiunioniștii, în frunte cu caimacamul Vogoride, au căutat să înlătore pe mitropolitul Sofronie de pe arena luptei naționale și unioniste. Împreună cu comisarul turc de la Iași au înaintat un raport la Poarta otomană prin care cereau ca Patriarhul de la Constantinopol să ia măsurile cele mai severe împotriva mitropolitului Moldovei Sofronie, cereau destituirea acestuia pentru ideile sale unioniste²⁶.

23. *Acte și Documente*, IV, p. 189.

24. *Ibidem*, p. 219-220.

25. La 26 martie 1857, mitropolitul Sofronie dă un act de organizare a *Consistoriului*, condus de Filaret Scriban, care a lucrat acolo în această calitate pînă la 1 mai 1857, cînd l-a succedat în toate colaboratorul său de pînă atunci în greaua-i misiune Arhimandritul Teoctist Scriban. La 31 iulie 1857 a decedat Meletie Istrail, episcopul de Huși. În 1864 se va organiza Episcopia Dunării de Jos, condusă la început de Melchisedec Ștefănescu ca locotenent de episcop.

26. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 86.

REPRESALII MORALE
IMPOTRIVA MITROPOLITULUI SOFRONIE MICLESCU
ȘI POZIȚIA SA UNIONISTĂ FERMĂ
ÎN VREMEA CAIMACAMULUI N. VOGORIDE

De la 17 februarie 1857, continuator în caimăcămie și în toate acțiunile împotriva Unirii, în favoarea separatiștilor, a fost N. Conachi-Vogoride. El a avut aceeași atitudine ca și T. Balș, dar cu metode înnoite de represalii față de mitropolitul Moldovei Sofronie Miclescu. A început prin «a flata și a linguși pe Mitropolit, dar îndată ce îl vede constant în conduita sa de abținere folosește amenințările...»¹.

«Chiar a doua zi după instalare — Vogoride n-a făcut economie nici de promisiuni, nici de amenințări, fie pentru a antrena pe Mitropolit și întregul cler în politica sa exclusivistă, fie pentru a împiedica enunțarea la lumina zilei a simpatiiilor lor»² pentru Unirea Principatelor.

Noul caimacam a discutat de mai multe ori cu Mitropolitul pentru a-l angaja să se înroleze în rindurile separatiștilor, asigurându-l că el cunoaște din surse sigure că Unirea nu se putea împlini. Altfel dată atrage atenția Mitropolitului că dacă mai continuă să permită clericilor să se adune și să discute, «să se înțeleagă» — între ei — asupra viitoarelor alegeri, el, Vogoride, «va face așa fel ca Poarta să-l refuze ca presedinte al acestui Divan»; că Unirea Principatelor este o himeră și Mitropolitul să nu creadă în cele ce spun frații Scriban sau alții³.

Intervențiile și insistențele lui Vogoride n-au avut deloc rezultatele pe care el le-a așteptat. Dimpotrivă, Mitropolitul a rămas ferm pe pozițiile sale unioniste, dar și precaut, așteptându-se la noi atacuri din partea lui Vogoride, a guvernului separatist, a Porții otomane, a Austriei, cum și din alte direcții.

La 28 martie /9 aprilie 1857, V. Place comunica lui Thouvenel: «Mitropolitul, din cauza opiniilor sale favorabile Unirii, este ținta a mii de jigniri din partea guvernului...»⁴. Cu toate aceste atitudini ostile, Mitropolitul îndemna pe clerici să fie atașați Unirii. Frații Scriban îl sprijineau în modul cel mai sincer și convins pe Mitropolit, ei păstrau raporturi strinse cu mulțimea preoților și a laicilor pentru a menține permanent atmosfera efervescentă a Unirii⁵.

După o corespondență de la Iași, din martie 1857, «Gazeta Transilvaniei» din Brașov menționa că mitropolitul Sofronie Miclescu este îndrumătorul unioniștilor de la Iași⁶. Alt ziar românesc, «L'Etoile du Danube» care apărea la Bruxelles⁷, arăta — pe baza corespondenței primite de la Iași — că Savfet Efendi, reprezentantul otoman în Comisia din Principate pentru informarea «Puterilor», a comunicat Mitropolitului

1. Nota baronului Talleyrand-Périgord către contele Walewski, în *Acte și Documente*, IV, p. 510.
2. Memoriu asupra Caimăcămiei Vogoride, din 1/13 iunie 1857 (*Acte și Documente*, IV, p. 831).
3. *Ibidem*, p. 832 și 510.
4. *Documente*, VI, p. 51—52.
5. C. Erbiceanu, *Note asupra Istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea*, în «BOR», XXIX (1905), nr. 9, p. 982.
6. Anul XX (1857), p. 71.
7. Anul I (1857), p. 174.

«că voința Sultanului este ca Unirea să nu se facă». Mitropolitul știa prea bine acest lucru. Scopul lor era să-l intimideze; totul era însă sortit eșecului.

Consulul general al Austriei de la Iași comunica la Viena ministrului de externe al Austriei că va trebui depusă foarte multă stăruință pe lângă Mitropolit ca să acționeze pentru guvern — adică separatist — «prin rugăciuni și cu ajutorul preoților de pretutindeni»; că este indoielnic de se va putea câștiga pe Mitropolit, aducând și precizarea că «sînt unii preoți moldoveni care acționează pentru Unire»⁸.

Confruntările Mitropolitului de la Iași se cunoșteau în parte și la Constantinopol la începutul lui mai 1857: Hatmanul Iancu Fotiade, capucheaie a Moldovei pe lângă Poartă, scria cumnatului său N. Vogoride, caimacamul de la Iași, că Thouvenel s-a întîlnit cu marele vizir și cu Alteța Sa Aali Ghalib Pașa, ministru de externe al Porții, și a reclamat persecuțiile pe care N. Vogoride și Savfet Efendi le desfășoară împotriva mitropolitului Sofronie. «A adăugat că ați spus Sfinției Sale, că dacă va continua să încurajeze clerul pentru Unire, veți face ca țara să fie ocupată de trupe austro-turce (...). Alaltăieri am întîlnit la Poartă pe primul dragoman al Legației Prusiei, care avea să comunice Marelui Vizir, raportul Comisarului prusian din Iași (...). El spune că Savfet Efendi, într-un moment de supărare contra Mitropolitului ar fi zis că va face să se ocupe țara de trupe turcești, pentru a întrebuiința puterea armată contra unioniștilor...»⁹.

Comunicările nu erau întru totul exagerate. Neconținut și în diferite feluri se făceau presiuni asupra Mitropolitului spre a-l determina să renunțe la activitatea sa prounionistă și spre aderarea la politica separatistă a guvernului.

Mitropolitul Sofronie a avut discuții cu guvernul separatist și cu prilejul alcătuirii listei electorale a clericilor, egumeni, preoți, conform firmanului. Vogoride a intervenit de mai multe ori pe lângă Mitropolit spre a-l determina să excludă din listele electorale ale clericilor pe frații Filaret și Neofit Scriban.

I s-a spus Mitropolitului că Poarta a dat indicații nominal ca acești doi clerici să nu figureze printre reprezentanții clerului în Adunarea Ad-hoc. Altă dată ministrul cultelor, G. Beldiman, a comunicat mitropolitului Sofronie, în termeni amenințători, că Poarta este foarte nemulțumită de atitudinea sa unionistă; pentru a tempera această nemulțumire și a evita consecințe destul de neplăcute ar fi fost necesar să promită că va influența pe alegătorii din rîndul clerului în sensul separatismului. Aceiași ministru a făcut mai multe vizite Mitropolitului, făcîndu-i din oficiu invitația de a lua măsuri ca toți preoții unioniști, cu idei opuse guvernului, să fie privați de drepturile electorale — de a fi alegători și eligibili. I-a mai comunicat că nepotul Mitropolitului, Calinic Miclescu, va fi in-

8. Oskar von Gôdel Lannoy către Karl-Ferdinand Buol-Schauenstein, la 14/26 martie și 24 martie/5 aprilie 1857, (*Documente*, II, p. 112 și 106).

9. Dimitrie A. Sturdza, *Insemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile Ad-hoc în 7/19 și 9/21 octombrie 1857...*, Extras din «Analele Acad. Rom.», Seria II, Tom. XXXIV, *Memoriile Secțiunii istorice*, București, 1912, p. 59—60.

depărtat de la stăreția mănăstirii Slatina pentru că a răspândit la Fălci-ceni programe ale Comitetului unioniștilor.

Mitropolitul a rămas imposibil, nu a dat curs la nici una dintre aceste tențioase și antipatriotice solicitări¹⁰.

În prima parte a anului 1857 cauza Unirii era astfel grav amenințată. Destituiri, arestări, presiuni separatiste dominau viața publică în Moldova. Vogoride vedea alegerile ce se pregăteau drept un mijloc de menținere a separatismului. Îndemnat de Poartă, de Austria și de Anglia, el grăbea «pregătirile electorale», cu scopul ca Adunarea Ad-hoc să se pronunțe în sens separatist iar acțiunile unioniste din amândouă Țările Române să fie înfrinse și inoperante¹¹.

Mitropolitul Sofronie Miclescu a alcătuit atunci corect listele electorale ale clerului, fără a îndepărta pe nimeni. I-au fost înapoiate cu recomandarea să elimine din liste pe «monahi», adică pe clericii de la Socola, cutezători și fermi unioniști. Mitropolitul nu a acceptat, spunând că firmanul nu face deosebire între ieromonah și preot de enorie.

«Primind adresa celui Departament — spunea mitropolitul Sofronie — am văzut că această încheiere a Sfatului este ieșită și din cuviința cu care se cuvine a se vorbi și a se scrie când se atinge de Arhipăstorul țării și din însuși adevăratul înțeles al firmanului (...) Înfățișarea postelnicului (Panait) Balș la scara Mitropoliei, cu declarație către vornicul Bisericii ca să trimitem grabnic răspuns (...) amenințările caimacamului aduse acum de vornicul bisericesc cum că ne va face aceea ce noi nu gândim. Toate acestea ne-au îndemnat a pune înaintea celui Departament următoarele: Lista trimisă (... — de noi) este conform firmanului imperial. Art. I din firman cuprinde: preoții ce îndeplinesc cu oricare titlu funcțiile ministerului lor în reședința fiecărei episcopii se vor intruni. Firmanul nu zice ca preoții să fie din tagma monahicească, sau de mir (...). A hotărî dar cine este preot și cine nu, aceasta nu este dat Sfatului, nici vornicului bisericesc, ci nouă, Mitropolitului și Arhiepiscopul țării. Noi știm cine, după canoane, se numește preot (...). Noi am încuviințat trecerea în listă a tuturor preoților de mir, sau ieromonahi, care s-au aflat cu orice titlu îndeplinind funcțiile ministerului lor în reședința fiecăreia episcopii acestei Mitropolii. Seminaria Socolei nu este nicidecum afară de reședința Mitropoliei (...), toată corespondența zilnică ce are Seminară Socolei se caută și se iscălește de către Noi (...). Împrejurarea însă că Seminară se află despărțită de catedrală printr-o barieră, aceasta este o chestie de municipalitate (...), de pază, iar nicidecum de drept ca să rupă legăturile ce din vechime lipesc pe Seminară Socolei către Mitropolie. Pe acest temei am încuviințat ca preoții de la Seminară cen-

10. Primind adresa Departamentului averilor clerului pentru pregătirea listei alegătorilor din mănăstirile nefinținate și închinat, a doua zi, 24 martie 1857, a și trimis o circulară la mănăstiri ca fiecare egumen în termen de 20 zile de la publicarea circularii în «Buletinul oficial» să vină la Mitropolie pentru a se înscrie în lista ce se pregătește (*Acte și Documente*, IV, p. 226—227).
11. Alegerile grăbite în mod justificat menționau o atmosferă de teroare, pentru a înspăimînta pe alegători și a-i determina să nu voteze candidații unioniștilor. Vogoride, alături de un grup de mari boieri reacționari, pregătea acțiunea de falsificare a rezultatelor; în mod abuziv, mulți alegători au fost eliminați de pe listele electorale. Așa s-a întâmplat cu arhim. Neofit Scriban și alți trei clerici de la Socola.

trală să fie trecuți în listă». Pentru că Mitropolitul «nu s-a lăsat înduplecat să modifice lista, atunci administrația singură a procedat la rectificarea listelor de alegeri cerute»¹².

În urma opoziției guvernului față de Arhimandritul Teofil Scriban, Mitropolitul s-a adresat printr-o scrisoare și Comisiei Europene de la București, protestînd împotriva ștergerii de pe listă a numelui vrednicului Arhimandrit și spunînd printre altele: «Ar fi de dorit, pentru slava Bisericii și pentru binele Nației ca țara noastră să aibă cit mai numeroși oameni ca Arhimandritul Neofit Scriban»¹³.

Am menționat mai înainte că mitropolitul Sofronie avea o fire liniștită, pașnică. Dar contextul social și politic, dragostea sa față de Biserică și de popor l-au făcut să se depășească pe sine, să se pronunțe și să acționeze fățiș pentru unioniști și împotriva separatiștilor. Reprezentanții Franței și ai Rusiei erau aproape de înaltul ierarh în aceste momente de încordare și luptă, cînd era mereu supus presiunilor din partea autorităților separatiste din pricina atitudinii sale declarat favorabile Unirii¹⁴.

Venirea comisarilor reprezentanți ai puterilor europene la Iași, în prima decadă a lunii aprilie 1857, a fost un nou prilej de a se face și alte impulsuri și a se da indicații de comportare mitropolitului Sofronie Miclescu.

Comisarii erau deosebit de bine primiți de populație¹⁵. La primirea lor în Iași, clericii nu au fost ultimii care să-și manifeste bucuria și speranța, prețuirea pentru cei ce se arătau cu sinceritate sprijinitori ai Unirii românești. Mitropolitul, arhierii și clericii au făcut mai multe vizite unor comisari și le-au comunicat, în etapa pregătitoare pentru Unire în care se aflau, temerile și speranțele lor. Talleyrand, reprezentantul Franței în Comisia de informare, scria la 11 aprilie 1857: «Clerul vine la mine cu o încredere ce mă mișcă și care cinstește politica Franței. Arhiepiscopul, episcopi și preoți au venit și mi-au spus dorințele lor unioniste»¹⁶.

Dar chiar în timp ce comisarii Puterilor europene erau încă în Iași, Mitropolitul a primit din partea lui Vogoride o scrisoare conținînd mustrări și învinuiri. Arăta că a luat știință despre faptul că unii preoți, diaconi și alți slujitori bisericești, avînd în frunte personalități din clerul

12. *Acte și Documente*, IV, p. 855—856 și *Documente*, II, p. 138. Ministerul Cultelor, înalțînd lista clericilor de la mitropolitul Sofronie, Ministerului de interne, îi imputa arhipăstorului Moldovei — în mod indirect — că membrii clerului de la Socola pe lângă că sînt monahi sînt și din afara orașului (*Documente*, II, p. 41). Arhim. Neofit Scriban a protestat împotriva excluderii de pe listele electorale, arătînd că pe lângă calitatea de profesor la Seminarul de la Socola este arhimandrit al Mitropoliei din Iași și cenzor al cărților bisericești și al predicilor rostite în Catedrala mitropolitană (*Acte și Documente*, IV, p. 790—791).
13. *Ibidem*, p. 870. Despre protestul mitropolitului Sofronie față de modificarea listei preoților de către guvern a scris și periodicul «România» de la București, an. I (1857), p. 79. Se precizează că Mitropolitul a dat o interpretare corectă firmanului otoman pentru convocarea Adunării Ad-hoc, pentru că ieromonahii au aceleași drepturi ca și preoții de mir, ei îndeplinind oficiul de preot.
14. *Acte și Documente relative la Istoria Renașterii României*, vol. II, București, 1889, p. 261.
15. Dan Berindei, *Introducere la: Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, Redactor responsabil Acad. A. Oțetea, *Documente Interne (1854—1857)*, București, 1961, p. XXI.
16. *Acte și Documente*, IV, p. 408—409 și 793.

înalt, adică arhieriei (Filaret Scriban), arhimandriții (Neofit Scriban) participă la manifestatii zgomotoase — în sensul de «entuziaste», în care poporul își exprima fără rezerve dorințele unioniste. O astfel de purtare din partea numiților, pe care «unii de rău voitori nu lipsesc a o declara ca incuviințată de înalt Prea Sfinția Voastră, ne indeamnă, ca șef al Statului (...) a vă pofti să binevoiti grabnic a lua măsurile ce veți socoti mai potrivite pentru mărginirea clerului în deobște de la orice manifestatii fără pildă pînă astăzi și cu totul nepotrivite...»¹⁷.

Măsurile considerate «potrivite» de către mitropolitul Sofronie au fost însă altele: el a trimis unor comisari sprijinitori ai unioniștilor copia adresei mustrătoare a lui Vogoride, lucru pentru care altă dată va fi din nou mustrat; apoi a răspuns cu demnitate, după cum se cuvenea caimacamului care voia să se arate neutru, dar îi persecuta fățiș pe unioniști. Răspunsul Mitropolitului către Vogoride arată limpede: «după științele ce am luat, clerul n-a făcut decît a merge să hiritisească pe domnii comisari — și în privința îmbunătățirii soartei»¹⁸.

Unioniștii din Iași — mai ales — priveau cu deosebită prețuire atitudinea și acțiunea unionistă a mitropolitului Sofronie. În acele vremuri de cumpănă, adresau marelui ierarh — la 10 aprilie 1857 — o scrisoare cu felicitări pentru Sfintele Paști conținind și mărturisirea că «orizontul politic lucește, un viitor mai fericit pentru țară». Ei arată că simt datoria să-i prezinte urări și salutări, mai ales că Mitropolitul le dă exemplu «de virtute, de bunătate și de amor către patrie». Fac apel ca Mitropolitul să aperse în continuare drepturile «și cauza noastră în toate evenimentele (...). Autonomia și întrunirea țării noastre cu frații de peste Mîlcov, sint două condiții de care atîrnă fericirea noastră și tot viitorul nostru politic»¹⁹.

Dar în același timp, separatiștii îndirjiți nu se abțineau de la folosirea oricăror mijloace pentru a-l îndepărta pe Mitropolitul Sofronie din calea lor. Între motivele de reproș erau unele cu totul incompatibile cu calitatea marelui ierarh²⁰.

În luna mai 1857, se va constata de către diplomați consacrați că la Iași lupta între Unire și separatism, între mitropolitul Sofronie și caimacamul Vogoride, devenise foarte încordată și nu se putea «înțelege după asemenea fapte cunoscute de multă vreme, (curn) se menține un guvern ale cărui tendințe sint atît de clare»²¹.

17. *Ibidem*, p. 414.

18. *Ibidem*, p. 433. Ministrul Cultelor, Beldiman, a fost destituit pentru că nu a folosit destulă energie și severitate împotriva Mitropolitului și a clerului cînd au avut loc manifestări unioniste și de simpatie față de reprezentanții puterilor europene care sprijineau cauza Unirii. Noul ministru al Cultelor, «consecvent sarcinii sale de a folosi severitatea împotriva Mitropolitului și a clerului, nu s-a prezentat înalțea Mitropolitului, care este prin lege considerat superior șefului Departamentului acestui minister» (p. 511).

19. *Ibidem*, p. 383.

20. Era vorba de un fapt cu totul neprevăzut, prăbușirea cupolei catedralei din Iași, din cauza putrezirii lemnului — la 23 mai 1857. «Prăbușirea boltei a constituit o temă de discuție și în vîltoarea luptelor politice de la mijlocul secolului trecut (...). Adversarii Unirii au mers atît de departe cu învinuirile încît «puneau prăbușirea boltei pe seama Mitropolitului» (Pr. Scarlat Porcescu, *Catedrala Mitropolitană din Iași*, Iași, 1977, p. 68—69).

21. *Documente*, VI, p. 65.

PREZIDAREA ADUNĂRII AD-HOC
DE CĂTRE MITROPOLITUL SOFRONIE AL MOLDOVEI
(august—septembrie 1857)

După o luptă încordată, purtată pe diferite fronturi, pentru a rezista tuturor presiunilor și ilegalităților antiunioniste, a sosit și o zi binecuvîntată, zi de biruință pentru poporul român luptător pentru Unire. O biruință pentru care acționase neobosit, cu vrednicie, și mitropolitul Sofronie Miclescu, Arhiepiscopul obștii dreptcredincioase din Moldova străbună care trebuia să devină una și nedespărțită cu Muntenia Basarabilor ziditori de Țară Românească.

Înaltul arhiepiscop al Moldovei, nu numai că depusese o pilduitoare sîrguință prounionistă, dar se și zbuuciumase în momentele dramatice, tensionate, ale drumului spre înfăptuirea Unirii. Un moment culminant de zbuucium dar și de exprimare a hotărîrii nestrămuate în favoarea Unirii au fost alegerile falsificate pe care le regizaseră separatiștii la începutul lui iulie 1857.

a) Falsificarea alegerilor din iulie, abținerea generală a alegătorilor prounionisti, au fost evenimente cu răsunet european. Problema Unirii Principatelor Române divizase pe poziții opuse marile, dar și micile, puteri europene. A intervenit un moment culminant și decisiv; compromisul de la Osborne dintre Franța și Anglia a dus la atenuarea tensiunii deschizînd, în fapt — cu toate rezervele invocate — un drum mai larg, un orizont mai limpede spre concretizarea dorinței de Unire¹.

Evenimentele se precipitaseră în mod aproape senzațional. La 23 iulie 1857, în urma repetatelor proteste ale românilor, între care era și cel al Mitropolitului de la Iași, Franța, Rusia, Prusia și Regatul Sardiniei, au decis ruperea legăturilor diplomatice cu Poarta — care refuzase anularea alegerilor falsificate de caimacamul N. Vogoride. Napoleon al III-lea, deși ordonase ambasadorului Franței de la Constantinopol să ceară pașapoartele și să plece dacă Poarta menține ca valabile alegerile din Moldova, în cadrul unei întrevederi la Osborne cu regina Victoria a Angliei ajunge la un compromis: Anglia acceptă anularea alegerilor, iar Franța se declară de acord cu Unirea «parțială» a Principatelor Române — care astfel urmau să aibă instituții similare. Astfel, unelirile turcești și austriece au fost spulberate. La 12 august 1857, sub presiunea celorlalte puteri, Poarta anulează alegerile ce avuseseră loc în Moldova.

Îndrîjitul și perfidul luptător împotriva Unirii, N. Vogoride, adversar fățiș al vrednicului mitropolit Sofronie Miclescu, la 13 august 1857, împotriva ambițiilor sale nemăsurate, a fost nevoit să comunice Consiliului administrativ extraordinar al Moldovei că în urma primirii unei depeșe de la ministerul afacerilor externe de la Constantinopol. «se ordonează a desființa alegerile urmate în țară a deputațiilor pentru Divanul Ad-hoc (...) spre a reglementa îndată o din nouă alegere (...), avînd

1. Dan Berindei, *Epoca Unirii*, București, 1979, p. 48.

numai partea administrativă a priveghea ținerea liniștei și a bunei rânduiei în timpul alegerii»².

Reciștișind terenul pierdut, în a doua jumătate a lunii august 1857 uniuniștii cer înscrierea în listele electorale. Cu smerită mulțumire launtrică, mitropolitul Sofronie primește la 21 august cererea a șapte vrednici clerici în frunte cu mult încercatul arhimandrit Neofit Scriban³.

Departamentul de interne, care făcuse insistente presiuni pe lângă înaltul ierarh al Moldovei să înlăture pe uniuniști de la alegeri, dă un «ofis» la 22 august prin care arată că deși în lista clerului publicată pentru alegeri nu figurează următorii: Arhim. Neofit Scriban, Protos. Iosif Bobulescu, Protos. Ieremia și Protos. Isaia, din cauza «mijlocirii ce s-a primit de la Prea Sfințitul Mitropolit (...), Ministerul dinlăuntru aduce la cunoștință publică (faptul că) Sfințiile lor au dreptul de a fi alegători și aleși deputați în Divanul Ad-hoc»⁴ — tardivă, dar eficientă recunoaștere a dreptului și a dreptății!...

b) Noile alegeri au decurs într-o atmosferă entuziastă și au asigurat Adunării Ad-hoc o compoziție aproape unanim uniunistă.

La 29 august, ziua alegerilor pentru deputații clerului, Colegiul electoral întrunit la Palatul arhiepiscopal, sub fireasca președinție a veteranului mitropolit Sofronie Miculescu, a ales cu majoritate evidentă de voturi deputați pentru Adunarea Ad-hoc pe mult contestații de către separatiști, pe vrednicii uniuniști arhieriei: *Filaret Scriban, egumenul minăstirii Socola, Calinic Miculescu, egumenul minăstirii Slatina, iar dintre clericii Iașului pe energicul arhimandrit Neofit Scriban*⁵.

Cu victoria uniuniștilor în alegerile care s-au ținut pentru a doua oară în Moldova la sfârșitul lui august și la începutul lui septembrie, s-a încheiat această primă și foarte grea etapă din istoria luptei sfințitului de veacuri popor român, după ostenele și jertfele de veacuri pentru unitatea națională.

Mitropolitul Sofronie Miculescu cel «înlocuit» din scaun de cîteva ori pînă acum, prin intenție, tot prin intenție vrednic de a fi închis în minăstire sau declarat nesănătos la minte — pentru că apăra Unirea poporului român, va fi însă și acum «tăinic» acuzat de părtinire, pentru că dintre cei mai vrednici luptători pentru Unire au fost aleși frații Scriban pentru merite reale deputați în Adunarea Ad-hoc.

Acel binecunoscut diplomat străin cu atitudine separatistă, reprezentantul Austriei la Iași, Gödel Lannoy, arăta într-o corespondență-raport, cu dezamăgire pentru sine: «egumenii de la minăstiri și preoțimea au ales, sub influența Mitropolitului, pe cei mai notorii deputați uniuniști (...); o lovitură dată partidului conservator este moartea de curînd a episcopului de Huși, Meletie Istrati, prin care preoțimea și-a pierdut pe conducătorul său de încredere (era părerea diplomatului străin de adevăr și de interesele Moldovei) — deoarece printre restul

2. «Gazeta de Moldavia», nr. 65 din 19 august, 1857.

3. *Documente*, I, p. 149—150. Între cei care vor dobîndi acum dreptul de alegători și aleși, pe lângă arhim. Neofit Scriban, se numără și: arhim. Neofit Arbore, protos. Ieremia, ierom. Isaia, ierom. Nichifor, ierom. Nectarie, pr. Const. Cornescu — unli dintre ei fiind de la Socola.

4. *Acte și Documente*, V, p. 554—555.

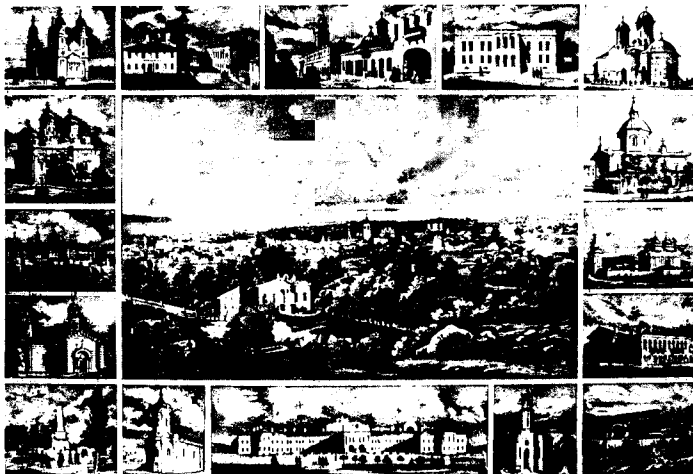
5. «Gazeta de Moldavia», nr. din 29 august, 1857.

Alexandru Ioan I
(După C. Popp de Szatmari)

Sofronie Miculescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei (1851-1861)
(După un tablou de epocă)

Vedere generală a Iașilor, înainte de 1865

După E. Zschermack)

Adunarea Ad-hoc, Jași - 1857
 (este și în MO,1-2/1984)

Deschiderea Adunării Ad-hoc, București-1857
(Este și în MO,1-2/1984)

Vedere generală a Bucureștilor, înainte de 1866

(După J. B. Huber - Fata și în MCJ, 1-2/1984)

Unirea Principatelor
(După G. Tattarescu)

Unirea Principatelor
(După P. Alexandrescu)

prelaților nu se mai află nici unul care să se mai opună acțiunilor intense ale Mitropolitului (...). Participarea directă a Mitropolitului a contribuit — printre altele — la alegerea a doi preoți Scriban (...); pe lângă toate acestea, Mitropolitul a făcut uz în mod samavolnic de Seminarul de la Socola, de călugării minăstirilor și ai acestui Seminar, iar afară de acestea, preoțimea întreagă din Iași este influențată de el...»⁶ — toate acestea constituind motivele dezamăgirii observatorului străin, ce nu se putea arăta nicidecum imparțial. Publicarea documentelor «confidențiale» ale diplomatului austriac are darul de a pune în lumină, o dată mai mult, meritele istorice ale mitropolitului Sofronie al Moldovei, prețuirea ce i se cuvine și pe care o subliniem acum. Ia trecerea a 125 ani de la desfășurarea evenimentelor. Nu se cuvenea oare, ca Arhiepiscopul să-și cunoască arhiepiscopiei și să-i povățuiască pe calea cea dreaptă a Unirii? Nu se cuvenea să fie ascultat și urmat de arhiepiscopiei săi? Răspunsul este cel al istoriei, prin faptele înscrise pentru eternitate în viața poporului român. După 1859 a urmat momentul istoric fundamental 1877, independența și suveranitatea absolută a României, apoi 1918, desăvârșirea Unirii tuturor românilor, crearea statului național unitar român.

c) Același Vogoride care îl dojenise fără un drept legitim atât verbal cât și în scris pe mitropolitul Sofronie, cămăcamaul care l-a umilit și l-a ultrajiat în mai multe feluri, care dorise cu înfocare destituirea și chiar dispariția din viață a înaltului ierarh care rămănea drept și neînduplecat în apărarea sfintei cauze a Unirii, acum, după ce a biruit chiar și parțial adevărul și dreptatea, prin «ofisul» său din 20 septembrie în acel an al mintuirii, se adresa vrednicului Mitropolit:

«...grăbesc a încunostiința pe înalt Prea Sfinția Voastră, propunându-vă ca să pășiți către deschiderea Divanului, Duminica viitoare, în 22 a curenteii»⁷.

Prin dumnezeiasca rânduială, în ciuda tuturor greutăților întâmpinate, sosise ziua cînd mitropolitul Sofronie al Moldovei avea satisfacția morală de a citi aceste rînduri, protocolare, dar consfințind o realitate smulșă dintre nenumărate obstacole — chiar dacă aceste rînduri veneau de la Vogoride, sau cu atât mai mult; negrăită trebuie să fi fost mulțumirea sa lăuntrică în aceste clipe pregătitoare ale Unirii și mîntuirii poporului român!

În preajma datei deschiderii lucrărilor Adunării Ad-hoc din Moldova au avut loc și cîteva consfătuiri cu unii comisari ai puterilor europene garante. Victor Place, consulul francez la Iași, comunica lui Ed. Thouvenel, ambasadorul Franței la Constantinopol: «Am comunicat Mitropolitului și boierilor de frunte (unioniști) maniera de conduită la alegeri pe care ați apreciat-o pentru ei și toți vă mulțumesc pentru felul cum ați judecat și m-au însărcinat să vă exprim profunda lor recunoștință pentru ajutorul călduros și energic pe care l-ați dat cauzei lor. *Ziua de revanșă a sosit și sînt la fel de bucuros ca și moldovenii!*»⁸

6. Documente, II, p. 208, 291 și 221.

7. Acte și Documente, V, p. 664 și Documente, II, p. 231.

8. Documente, VI, p. 78.

(subl. n. † N.V.) mărturisirea acest mare diplomat și om de omenie, acest mare filoromân.

Comisarul Rusiei, C. Basily, scria la 20 septembrie mitropolitului Sofronie, președintele activ și plin de responsabilitate al Adunării Ad-hoc a Moldovei care trebuia să pronunțe hotărârea pentru Unire înaintea întrunirii Adunării în Muntenia: «Comisia internațională și-a exprimat dorința ca președintele său să plece la Iași cu unul dintre membri și însoțit de secretarul Comisiei, pentru a lua legătură cu președintele Divanului moldovenesc, conform ordinelor date de Congres. Mă simt fericit că am fost ales să inaugurez aceste raporturi prin relațiile ce le voi întreține cu Înalt Prea Sfinția Voastră pe timpul puținelor zile câte noi vom putea sta aici. Un schimb prealabil de idei va contribui sigur la o definire mai bună a relațiilor la care Înalt Prea Sfinția Voastră este rugată să le întrețină cu Comisia pe timpul cit vor dura lucrările Divanului.

Aparțineți de acest corp, de la data cind el a fost constituit, *determinați mersul lucrărilor și organizarea sa interioară conform firmanului de convocare* (subl. n. † N.V.), însă toate dispozițiile Congresului relative la raporturile Divanului cu Comisia sînt strict obligatorii pentru cele două părți»⁹. Îi amintește Mitropolitului că în convorbirile personale avute pînă acum, a avut cîntea a face cunoscut Înalt Prea Sfinției Sale conținutul acestor dispoziții ale Congresului de la Paris, «iar noi nu putem decît să ne felicităm de primirea cu care ne-ați onorat la sosire și de atenția cu care Înalt Prea Sfinția Voastră ați cerut prealabilul nostru aviz asupra mai multor probleme care să ușureze mersul lucrărilor de o parte și de cealaltă.

O nouă discuție asupra aceluiași subiect nu va avea decît să contribuie la o mai bună lămurire a țelului pe care noi ni-l propunem. Înalt Prea Sfinția Voastră v-ați exprimat deja această dorință și prințul caimacam, din partea sa, dorește de asemeni să se conformeze ordinelor cu care a fost învestit pentru a duce o activitate de înțelegere confidentială, care trebuie să se stabilească între Comisie și președintele Divanului; noi credem că cel mai bun mijloc pentru a ajunge la acest rezultat ar fi să invităm pe caimacam, să fie prezent la discuția noastră...»¹⁰. La consfătuirea care a avut loc între Mitropolitul Moldovei, președintele Adunării Ad-hoc și comisarii Rusiei și Angliei s-au stabilit mai multe principii în legătură cu desfășurarea lucrărilor Adunării Ad-hoc:

Desfășurarea lucrărilor Adunării în comitete ale diferitelor clase; eventualitatea alegerii unui secretar al comitetului deputaților țărani...; acceptarea în tribună a persoanelor onorabile care inspiră încredere președintelui Adunării; publicarea unor dări de seamă săptămînale ale lucrărilor; secretarii tuturor comitetelor, reușiți în jurul președintelui Adunării, vor căuta să coordoneze și să aducă la cunoștință ordinea succesivă a lucrărilor; Adunarea în plen va discuta fie asupra fiecărei probleme în jurul căreia s-au purtat discuții în toate comitetele, fie după ce toate comitetele și-au epuizat programul lor. Fiecare raport al co-

9. Documente, II, p. 231—232.

10. *Ibidem*, p. 232.

mitetelor trebuie să fie comunicat de către președinte, în întregime, Comisiei internaționale. Dacă această Comisie va avea de adresat întrebări, președintele ei va fi cel care le va adresa președintelui Adunării Ad-hoc¹¹.

d) S-a comunicat din vreme în toată țara ca duminică 22 septembrie 1857, când era fixată deschiderea festivă a lucrărilor Adunării, pretutindeni, «după poruncile ce se vor primi de la Prea Sfințitul Mitropolit, să se facă *Te-Deum-ul*». «Porunca» s-a vestit peste tot, «intocmai și tuturor boerilor și emploiaților»¹².

Pentru deschiderea solemnă a lucrărilor Adunării Ad-hoc din ziua de duminică 22 septembrie 1857, mitropolitul Sofronie Miculescu a alcătuit și o rugăciune anume, care s-a tipărit din vreme și s-a împărțit la parohiile din Moldova. Este o rugăciune «pentru Unire», care s-a folosit la ectenia mare din cadrul Sfintei Liturghii din duminica de 22 septembrie¹³.

La Iași, în acea sfințită duminică s-a oficiat serviciul divin în biserica «Sfântul Nicolae Domnesc» — biserică ctitorită de Marele Ștefan al Moldovei. «Sfinția Sa Mitropolitul — scria mai apoi *L'Etoile du Danube* — oficia cu toată pompa Bisericii noastre (Ortodoxe). Comisarii englez și rus, precum și consuli Puterilor garante, asistau la serviciul divin. Pe toate chipurile era zăgrăvită bucuria; însuși sir. H. Bulwer părea impresionat de sentimentul de reculegere al mulțimii; el era vădit mișcat. Își spunea probabil că în acest popor creștin proster-nat în fața lui Hristos, sălășluiește o parte din sufletul unei națiuni având deplină conștiință a drepturilor sale, mândră de trecutul său, plină de încredere în viitorul său».

La sfârșitul slujbei arhieresti, deputatul arhim. Neofit Scriban a rostit un înflăcărat cuvânt patriotic despre Unire. Apoi, în procesiune, s-a mers în sala amenajată anume pentru deschiderea lucrărilor Adunării.

11. *Ibidem*, p. 232—233.

12. *Documente*, I, p. 244.

13. Rugăciunea mitropolitului Sofronie al Moldovei pentru Unire avea formulări ca acestea: «Doamne Dumnezeul părinților noștri, întoarce-Ți și acum ochii Țăi cei îndurători către fiii și către toți locuitorii acestei țări păzite de Tine, și-i luminează totdeauna pentru fericirea nației Române și pentru sporirea și păstrarea Bisericii Tale și a Patriei comune ce Tu le-ai hărăzit. Cu însuflarea Sfântului Tău Duh, Dumnezeuul, luminează moldo-românii ca să-și poată alege pe cei mai vrednici și mai tari în credința lor, pentru a rosti și a sprijini dorințele folositoare întregii țări. Pentru ca să reverse peste noi și peste toată țara noastră harul Său și îndurările Sale... Încă ne rugăm Domnului Dumnezeului părinților noștri, ca să auză această rugăciune, care se face astăzi de către toți moldo-românii, ca să-i întărească pe dinșii în credința lor lor cea sfințită...».

Rugăciunea s-a tipărit și a fost pronunțată pentru prima dată cu prilejul alegerilor deputaților pentru Adunarea Ad-hoc. Tipărirea s-a făcut la «Buciumul Român» din Iași, cu următorul titlu: *Rugăciunea moldo-românilor la alegerea deputaților... pentru Divanul Ad-hoc după Tratatul de la Paris din 1856, martie în 18*. Un exemplar trimis la București a fost apreciat ca atare de conducerea Mitropoliei și scriitorul bisericesc Alex. Geanoglu Lesvidax (fratele Mitropolitului Neofit) a dispus retipărirea *Rugăciunii* de la Iași. Era, desigur, o dovadă foarte grăitoare a preturii și a solidarității depline. Editorul G. Ioanid a suportat cheltuielile retipăririi și exemplarele s-au împărțit pretutindeni gratuit, pentru Unire (Vezi: Mircea Păcuraru. *Atitudinea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române față de actul Unirii Principatelor*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 85).

Cu prilejul acestei prime ședințe a lucrărilor Adunării Ad-hoc din Moldova, mult încercatul și nebiruitul mitropolit Sofronie Miclescu, președintele Adunării, a rostit Cuvîntul solemn de deschidere, Cuvîntul pentru Unire.

Drept motto a folosit inspiratul text din Sfînta Scriptură: «*Innoi-se-vo ca ale vulturului tinerețile tale!*» (Psalmul 102, 5). Apoi, adresîndu-se «Iubiților frați compatrioți, cinstiților deputați ai tuturor claselor Moldovei...», arată că A-toate-mingîlietorul Dumnezeu a insuflat Puterilor Europei, care la Congresul de la Paris prin reprezentanții lor au hotărît, «să se îngrijească și de Țările Române». La Paris s-a statornicit ca un Divan Ad-hoc să fie convocat în fiecare Principat sub președinția Mitropolitului țării, Divan care să reprezinte interesele tuturor claselor sociale... «Iată că această mult dorită zi a sosit! Divanul își deschide ședințele astăzi...» și continuă: «Deci, iubiților! de la toți ni se cere acum de a avea cea mai mare luare aminte în vorbirile noastre ca și în lucrările noastre, și cea mai adîncă cumpătare și înțelepciune în rostirea dorințelor noastre; căci acestea, precum se știe, vor fi temelii fericirii viitoare a țării întregi și a fiecăruia în parte. Acum a sosit timpul ca fiecare să ne arătăm cu faptele, nu numai cu vorbele, cît ne iubim nația noastră cea cu un renume așa de antic și așa de frumos; cît prețuim țara ce ne-a dat toată ființa noastră și cît ținem la canoezele și religia părinților noștri, și la Biserica noastră care cu luminile sale ne-a scos din întuneric și din umbra neștiinței; ne-a păstrat limba și ne-a făcut o literatură a noastră proprie și care de la origine se combate împreună cu fiii săi, cu nația sa, asupra ori și cărei împilări. Vă mai repet iubiților compatrioți, că acum a sosit timpul de a dovedi lumii prin fapte nobletea singelui care circulă în noi, de a ne recomanda Europei întregi că merităm îngrijirea ei și că sîntem vrednici de garanția ce ne-a dat.

Să fim dar înțelepți și cumpătați în toate, căci întru acestea stă toată mîntuirea noastră! Nu vorbe multe și mari, nu împărecheri și părținiri, ci cu un gînd și o inimă, pentru folosul tuturor, fără osebite. Moldo-Românii, Românii de astăzi sînt toți tot una, ei au o origină, un sînge, o Patrie, o istorie, o credință, un Dumnezeu! Să ne silim dară ca totdeauna să fim așa ca să fim vii, și ca să învieze întru noi iubita noastră Patrie (subl. n. † N.V.). Să ne întrecem numai prin lucrarea virtuților. Numai virtuțile și meritul să ne deosebească înaintea lui Dumnezeu și înaintea scumpei noastre Nații!». Și mitropolitul Sofronie, președintele Adunării, conchide: «Deci, credință, iubiților, către Dumnezeu, credință către Patrie și către Nație! O reciprocă și o reală dragoste să ne însuflețească pe toți, pentru ca tinerețile iubitei noastre Moldo-Românie, după Proorocul-Împărat: «Să se înnoiască ca ale vulturului!». Iar Dumnezeuul părinților să dea nouă una să gîndim întru toate spre tot lucrul bun. Darul Domnului nostru Iisus Hristos cu duhul vostru, fraților! Amin»¹⁴.

14. Dim. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și Documente relative la Istoria Renașterii României*, vol. VI, Partea I, București, 1896 (se abreviază: *Acte și Documente*, VI, 1), p. 34—35.

Momentul atât de mult așteptat și cucerit prin atâtea eforturi și lupte, depuse deopotrivă și de mitropolitul Sofronie Miculescu, este acum cins-tit și pus în lumină chiar prin cuvîntul său rostit în calitate de președinte al Adunării Ad-hoc.

În succintul și atât de pătrunzătorul Cuvînt, cum se potrivea mai bine momentului istoric solemn, sînt puse în lumină, cu proiectarea pe toată durata lucrărilor Adunării istorice Ad-hoc din anul 1857 în Moldova: afirmarea pronoiei divine care lucrează prin oameni, inspirînd în acest caz pe reprezentanții marilor Puteri europene care au hotărît ca poporul român de la est și sud de Carpați să-și exprime deschis voința în privința viitoarei organizări a țării. Spre împlinirea acestui deziderat, în urma firmanului și a «ofisului» intern se deschide acum la Iași Adunarea Ad-hoc pentru Moldova. În acest moment crucial din istoria patriei noastre se cere din partea fiecărui deputat: «cea mai mare luare amînte» în toate, spre a se ajunge la țîntă știută și subînțeleasă: hotărîrea Unirii, «temelia fericirii viitoare a întregii Patrii» și a fiecăruia dintre cetățeni în parte. A sosit timpul să ne dovedim patriotismul adevărat, dragostea față de neam, față de țară, «ce ne-a dat toată ființa noastră». Înaltul ierarh cere să se acționeze în lucrările Adunării Ad-hoc «cu un gînd și cu o inimă», căci înfăptuirea Unirii noastre se întemeiază pe realitatea istorică: moldo-românii sînt «toți tot una».

Primul proces verbal al Adunării Ad-hoc a consemnat deschiderea în deplină legalitate a Adunării sub președinția mitropolitului Sofronie Miculescu. Înalt Prea Sfințitul Președinte «a deschis Adunarea printr-un Cuvînt potrivit cu solemnitatea de față». S-au ales doi secretari și anume: vornicul Costachi Roșca și Anastasie Panu. După citirea firmanului împărațesc, s-au ridicat participanții în picioare cu strigarea unanimă: «Să trăiască Puterile care au subscris Tratatul de la Paris!».

După închiderea primei ședințe din 22 septembrie 1857, s-a împărțit tuturor celor de față «ziarul moldovenesc dedicat Unirii». În oraș erau arborate steaguri trei-culori și alte însemne «citite» bine de reprezentantul Austriei, că se «refereau la Unirea Principatelor»¹⁵.

Conform principiilor mai înainte amintite, mitropolitul Sofronie Miculescu a participat cu înaltă responsabilitate, activ, la lucrările Adunării Ad-hoc în calitate de legitimă de președinte.

e) Ziua de luni 7 octombrie 1857, înscrisă în istoria desfășurării lucrărilor Adunării Ad-hoc de la Iași, este o zi de culme în istoria poporului nostru. Și despre hotărîrile de la Iași din această sfințită zi de octombrie se poate spune: «Biruit-a gîndul!» — întru cele temeinic ziditoare de suflet și de țară românească!¹⁶.

15. *Ibidem*, p. 35—36 și Gödel Lannoy către Buol, corespondență din 25 septembrie 1857 (*Documente*, II, p. 234).

16. Pe lângă deputați era de față și numeros public. Pe ușile sălii și pe coloane erau afișate, în extras, file cuprînzînd art. 1—20 din Regulamentul Adunării privind ordinea și ținuta publicului, prevederea drepturilor conferite președintelui. În fundalul sălii, unde se afla biroul prezidiului Adunării, erau arborate tablourile lui Ștefan cel Mare, Bogdan I, Petru Rareș, «încoronate cu flori». La ora zece, la deschiderea ședinței, toată asistența este în ținută de ceremonie, țărani poartă frumoasele lor costume naționale. Sînt prezenți toți consuli, cu excepția celui al Austriei. Biroul se alcătuiește în frunte cu Mitropolitul-președinte, avînd în dreapta sa pe C. Negri ca vicepreședinte și în stînga pe C. Hur-

A șaptea ședință a Adunării Ad-hoc: sînt prezenți 83 de membri. S-au pus la punct mai întii aspectele de organizare. Sînt exprimate mulțumiri suveranilor Puterilor garante.

Mihail Kogălniceanu citește propunerea care exprimă dorințele țării:

«Respectarea drepturilor Principatelor, îndeosebi a autonomiei.

Unirea Principatelor într-un singur stat cu numele de România.

Prinț strein cu moștenirea tronului și ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării.

Neutralitatea pămîntului Principatelor.

Puterea legiuitoare încredințată unei obștești Adunări.

Toate sub garanția Puterilor care au semnat Tratatul de la Paris».

După luările de cuvînt, mitropolitul Sofronie al Moldovei, președintele Adunării, consultă pe deputați întrebîndu-i: «Doriți Unirea? Întreaga Adunare se ridică și se reasează de trei ori strigînd: «Unire! Unire! Unire!».

Mitropolitul președinte al Adunării declară: «Unirea este proclamată și votată prin ședere și ridicare. Se va trece îndată la votarea nominală»¹⁷.

Se citește articolul din Regulamentul Adunării care prevede că votul se va face «prin ședere și ridicare» și poate fi susținut prin scrutin nominal. În virtutea acestui articol se face apelul și deputații sînt invitați succesiv să vină și să rostească cu glas mare votul său și să-l adeverească «tot-odată», prin subscrierea numelui său în act. După Regulament, înalt Prea Sfințitul Mitropolit, președinte al Adunării Ad-hoc, și-a dat votul la sfîrșit. «Înalt Prea Sfinția Sa, subscriind în capul actualui «Pentru» a rostit cuvintele: «Unde-i turma, acolo-i și păstorul!»¹⁸.

Mulți dintre deputați și-au «însoțit» voturile lor cu expresii de bucurie. Deputatul Gh. Sturdza a spus că mulțumește lui Dumnezeu pentru că vede cea mai frumoasă zi a neamului românesc; iar deputatul Ion Roată a zis: «Noi nu știm a ura, dar Dumnezeu știe a se-ndura!».

După votarea Unirii, deputații răspund Mitropolitului prin trei urale.

«Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul, în puterea art. 79 din Regulamentul Adunării, a declarat că *Adunarea a încuviințat Unirea*. Această declarație s-a primit cu unanimitate de urări și nesfîrșite aclamații: «Vivat Unirea!»¹⁹.

muzachi, primul secretar. Acesta din urmă citește un proiect de mulțumire către Puterile garante, care acordă dreptul românilor de a-și exprima liber voința lor. «Binecuvîntarea lui Dumnezeu să coboare asupra suveranilor care ne protejează!» — încheie oratorul. «Să le răsplătim un tribut comun de dreptate și pace, împreună cu sora noastră Adunarea Ad-hoc de la București. Să fim totii inspirați de dorința de Unire!» (Din Protocolul ședinței Divanului Ad-hoc din 7 oct. 1857, scris de ziaristul Beragnon. Vezi: *Documente*, II, p. 261—263).

17. *Protocolul cit., Documente*, II, p. 261—269.

18. *Acte și Documente*, VI, 1, p. 78. Episcopul de Roman, Nectarie Hermeziu a fost chemat primul la vot. El a semnat împotriva Unirii. S-a făcut liniște. Mitropolitul i-a făcut încet unele observații. L-a poftit apoi să-și pronunțe cu voce tare votul său, ceea ce a făcut. Toți ceilalți membri ai clerului semnează pentru Unirea Principatelor susținîndu-și verbal adeziunea lor (în Protocolul cit.).

19. *Acte și Documente*, VI, 1, p. 80 și Protocolul cit.

În acea seară au fost «luminată» multe case din Iași, astfel că s-au putut vedea și numeroase embleme unioniste²⁰.

Astfel, arhipăstorul, arhipăstoriții, și alături de ei toți oamenii de bine au putut vedea, au simțit întruchiparea unuia dintre cele mai înalte idealuri românești: *Unirea!*

f) Ca o urmare firească a Unirii Moldovei cu Muntenia, în perspectiva evenimentului era necesar să se preconizeze și crearea unui organ unitar, unic al Bisericii Române din Principate, înființarea unei autorități sinodale. S-a purces așadar la întocmirea acestui proiect.

Sub președinția mitropolitului Sofronie, în ședința din 4 noiembrie 1857, Adunarea Ad-hoc de la Iași își exprimă hotărârea ca Biserica Ortodoxă din Principatele Unite să fie recunoscută ca neatrnată și să se înființeze o autoritate sinodală centrală.

În cadrul acestei ședințe, deputatul D. Rallet a citit raportul Comisiei I, privind înființarea unei autorități sinodale centrale, ca organ unic al unei Biserici neatrinate. Se propune un Sinod unic de episcopi autohtoni, din ambele Principate, în probleme politice «un Sinod compus din episcopi și din mireni». Având în vedere situații «proaspete», se precizează:

«Luând în privire că (...) Patriarhii de Constantinopol și acum încă încearcă a jigni neatrănarea chiriarhilor Bisericii Principatelor, și de multe ori a exercitat chiar în cazuri politice înriuriri necuvenite asupra Mitropoliților și prin ei asupra acestei țări», lucrurile trebuiau clarificate. Situația era acută, cunoscută din recenta experiență, alit de dramatică, dar din care unioniștii ieșiseră biruitori în frunte cu invinovații ca vinovat principal, mitropolitul Sofronie, acum președintele Adunării care este în legitimă poziție de a lua hotărâri și să restabilească demnitatea Bisericii noastre, pentru ca asemenea situații să nu se mai repete niciodată în viața Bisericii și a Patriei noastre.

După discuțiile purtate pe marginea raportului prezentat: «Adunarea Ad-hoc a Moldovei rostește dorințele următoare:

1. *Recunoașterea neatrănării Bisericii Ortodoxe a Răsăritului din Principatele Unite de orice chiriarhie, păstrându-se însă unitatea credinței cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor;*

2. *Înființarea unei autorități sinodale centrale pentru treburile duhovnicești, canonice și disciplinare, unde va fi reprezentată și preoțimea de mir a fiecărei Eparhii și*

3. *Nici odinioară și nici într-un chip Mitropolii sau Episcopii țării nu vor putea fi aleși dintre străini sau dintre împămîntenți».*

Toți deputații prezenți la această ședință în număr de 79 au votat «pentru». A votat «în capul actului înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Sofronie Miclescu»²¹.

g) La cea de a 17-a ședință a Adunării Ad-hoc, din ziua de 12 noiembrie 1857, care-și desfășura lucrările sub președinția mitropolitului Sofronie, a fost citit de către Mihail Koqălniceanu raportul Comisiei a doua, în legătură cu acordarea de drepturi politice pămîntenilor care sînt creștini neortodocși.

21. Gădel Lannoy către Buol, raport din 9/21 oct. 1857 (în *Documente*, II, p. 261).

20. *Acte și Documente*, VI, 1, p. 152—161.

Raportul arată că nația română are în vedere interesul comun pentru toți locuitorii din Principate, că acest interes nu se poate întemeia decât pe aceleași drepturi și îndatoriri pentru toți pămîntenii, avînd în vedere că și în alte domenii, militar, public, este statornicită egalitatea îndatoririlor pentru toți; avînd în vedere că egalitatea îndatoririlor reclamă și egalitatea drepturilor pentru toți; avînd în vedere și principiul libertății de cult; considerînd că o țară atunci este fericită cînd este dreaptă pentru toți fiii săi; ținînd seama că de aceste drepturi s-au bucurat mereu la noi toți creștinii; știindu-se că drepturile politice sînt recunoscute atît pentru pămînteni cît și pentru împămîntenîți, de Reglementul Organic:

Adunarea Ad-hoc a Moldovei dorește și primește în viitoarea organizare a României următoarele principii:

Toți pămîntenii creștini se vor bucura de toate drepturile politice, întocmai ca și ortodocșii. Împămînteniții creștini trebuie să aibă dobîndită această calitate prin vot al Adunării Legiuitoare și pe urmă vor putea primi și drepturi politice.

Cînd s-a trecut la vot, au fost 42 voturi pentru și 36 contra²². Dar în vreme ce se desfășurau în sală discuții și dezbateri asupra acestei probleme sub președinția Mitropolitului, antiunioniștii s-au adresat pasiunilor fanatice din exterior pentru a manifesta împotriva Divanului și a hotărîrilor ce urma să le adopte. În acest caz, Mitropolitul, în calitate sa de președinte al Adunării Ad-hoc, a dispus și s-a executat liniștirea provocatorilor, chiar dacă printre ei se găsea și vreun preot ortodox a fost pus «la popreală». La scurt timp, jucerurile au intrat în rînduală. Erau proiectul și acțiunea determinate de o intrigă separatistă pentru a compromite Adunarea Ad-hoc²³, proiect și acțiune care au eșuat lamentabil.

h) În ședința Adunării Ad-hoc din 29 octombrie 1857, Mihail Kogălniceanu a pus problema condițiilor necorespunzătoare în care erau răsplîndite procesele verbale ale Adunării, care se publicau în «Buletinul Adunării». Se primise o depeșă de la Birlad care aducea la cunoștință că guvernul Vogoride «a poruncit să se ia înapoi Buletinele ședințelor Adunării ce se împărțise». S-a solicitat ca biroul Adunării să ceară lămuriri la guvern, «dacă s-au luat asemenea măsuri din ordinul său și din ce motiv». Înalt Prea Sfințitul Mitropolit a adus la cunoștința Adunării «că se va informa despre această împrejurare, și că nu vede că s-ar putea să fie vreo cauză pentru oprirea Buletinului, al cărui unic scop este numai ca țara să știe ce face Adunarea».

Nu s-a primit însă nici un răspuns de la guvern, astfel că în ședința Adunării din 9 noiembrie se reia problema cu date noi. Mihail Kogălniceanu arată acum că simț ținuturi în care pînă acum n-a străbătut nici un singur exemplar al Buletinului Adunării. Avînd monopolul presei, guvernul publica în «Gazeta de Moldavia» știri false și calomnii, iar «Buletinul Adunării» era distrus în sate de către «priveghetori» și jandarmi. Ce spun alogătorii?

22. *Ibidem*, p. 218—249.

23. *Documente*, VI, p. 107.

Înalt Prea Sfințitul arată că s-au făcut demersurile cuvenite către guvern, «însă fără rezultat», iar Mihail Kogălniceanu adaugă, apreciind eforturile vrednicului președinte al Adunării: «Cu toții nu ne-am așteptat mai puțin la patriotismul Înalt Prea Sfinției Voastre și al colegilor noștri membri ai Biroului». Se face propunerea de a se trimite o adresă către Comisia europeană, propunere care a fost aprobată urmînd a i se da curs²⁴.

Adunarea Ad-hoc a Moldovei, care a culminat cu lucrările ședinței din 7 octombrie 1857 cînd s-a luat hotărîre asupra Unirii viitoare a Moldovei cu Muntenia, a ținut 31 ședințe între 22 septembrie și 21 decembrie. Dintre aceste ședințe, 17 au fost prezidate de venerabilul mitropolit Sofronie Miculescu, 8 dintre ele în parte de către Mitropolit și în parte de vicepreședintele Costache Negri, 6 ședințe numai de către Negri.

Sîmbătă 21 decembrie, deputații au mers «în corpore» la Înalt Prea Sfințitul mitropolit președinte al Adunării Ad-hoc, «pentru a-și lua Congedie»²⁵, în vederea Sărbătorilor.

«Era o suflare puternică de reînviere, care trecea peste țară și căreia nici un obstacol din lume n-ar fi putut să-i pună stavilă...». În această atmosferă — spune Nicolae Gane — «o atmosferă înăltătoare, și-au îndreptat deputații pașii către Palat, în ziua de 21 decembrie 1857, pentru a participa la ședința de închidere a lucrărilor Adunării Ad-hoc de la Iași»²⁶, în vederea Crăciunului 1857 și a Noului An 1858.

Prin lucrările Adunării Ad-hoc desfășurate pînă la această dată, prin conținutul dezbaterilor ce au avut loc în cadrul lor, mitropolitul Sofronie Miculescu, alături de toți arhipăstoriții săi, și-au văzut împlinit în bună parte dezideratul esențial, începînd cu hotărîrea Unirii în ședința din 7 octombrie 1857. Pînă la deplina întruchipare și îndeplinire mai erau obstacole de trecut, dar nutreau nestrămutata speranță că le vor birui, așa cum s-a și întîmplat²⁷.

PREZIDAREA ADUNĂRII ELECTIVE DIN MOLDOVA LA 5 IANUARIE 1859

După susținerea aproape în unanimitate a programului unionist în cadrul Adunărilor Ad-hoc, atît la Iași cit și la București, *Unirea* se consideră — după expresia chiar a reprezentantului de la Iași al Austriei, Gödel Lannoy — «*un fait accompli*».

În primele luni ale anului 1858, Comisia de informare a Puterilor garante, care păstrase permanent legătura cu mitropolitul Sofronie Mi-

24. *Acte și Documente*, VI, 1, p. 126—127 și 192—196.

25. *Ibidem*, p. 498.

26. L. Boicu, *Iași, 5 ianuarie 1859, Dorința cea mai generală*, în «Magazin istoric», XVIII (1984), 1, p. 12.

27. Adunările Ad-hoc au înscris un moment istoric esențial, atît pe plan intern, marcînd succesul deplin al mișcării unioniste, cit și pe plan extern, fiind destinate a exprima dezideratele poporului român din Principate față de Europa. Adunarea Ad-hoc de la Iași, înainte de a-și încheia lucrările din luna decembrie, a votat o moțiune prin care se stabilea ca după acceptarea de către Puterile europene a Unirii Principatelor Române, să se întrunească laolaltă pentru a vota

oiescu, președintele Adunării Ad-hoc de la Iași, a trecut la întocmirea documentelor pe care era însărcinată să le prezinte Conferinței ce urma să se întrunească la Paris în 1858. În luna mai s-au deschis lucrările Conferinței, care avea să elaboreze o convenție privind organizarea «definitivă» a Principatelor Române. Reprezentantul Franței, Walewski, fiind și președintele reuniunii, a propus din nou Unirea Principatelor Române. S-au acceptat stipulații cu un cert sens «unionist» în schimbul menținerii unei separații politico-administrative — cu un caracter evident efemer.

Românii așteptau cu încredere hotărârile diplomaților din cadrul acestei Conferințe, ale cărei lucrări au continuat cu intermitențe pînă în august 1858¹.

Unirea se săvîrșea de fapt prin voința nestrămutată a întregului popor român. Conferința de la Paris a constituit un cadru legal european, un imbold în lupta românilor pentru înfăptuirea Unirii².

Rezultatul Conferinței de la Paris era considerat drept «un aranjament care putea duce la unitatea deplină, într-un viitor apropiat», românilor revenindu-le continuarea acțiunilor menite a concretiza realizarea statului național modern.

În temeiul art. 49 din Convenția de la Paris, au fost înlocuiți cai-macamii în funcție prin cîte o căimăcămie «colectivă», alcătuită din cîte trei reprezentanți în fiecare din cele două țări. În Moldova, Nicolae Conachi-Vogoride a predat căimăcămia lui Anastasie Panu și Vasile Sturdza, reprezentanți ai partidei naționale și Ștefan Catargiu, boier conservator³.

La Iași au început pregătirile pentru convocarea Adunării electivă.

Noua «căimăcămie» scrie un mesaj către mitropolitul Sofronie, arătînd că se apropie săvîrșirea actului solemn al alegerii domnitorului, act «la a cărui îndeplinire fiecare trebuie să vie cu spiritul liber de orice înfrîurire și cu inima curată...». Se subliniază că «Înaltul Arhiepiscop al țării are o misiune mare și sfîntă, aceea de a chema lumina cerească în cugetele alegătorilor, de a dezlega de jurămîntele cu care ar putea fi împovărate prin viclenia unei tîrde de partid și de a le însufla mintuitoarele simțiri a nepărtinirii și a datoriei către patrie»⁴. Și subscrișii actului — A. Panu și V. Sturdza — solicită mitropolitului Sofronie să binevoiască «a le da arhiepiscopicească împreună-lucrare în acest moment, care va fi pentru Moldova începutul unei epoci de fericire și de moralitate sau izvorul unui larg șir de calamități»⁵.

o lege electorală comună. Intențiile patrioților nu au putut fi însă realizate atunci. Datorită intervențiilor și îndemnuirilor boierimii reacționare, un firman împărătesc — dat în Moldova la 13 ianuarie 1858 — pune capăt existenței celor două Adunări (Acte și Documente, VII, p. 52—53 și Dan Berindei, *Epoca Unirii*, p. 51 și 67).

1. Dan Berindei, *Epoca Unirii*, București, 1979, p. 67—70 și Ștefan Pascu, *Făurirea Statului național unitar român*, vol. I, București, 1983, p. 142. În cadrul acestei Conferințe, în sprijinul Unirii noastre au pledat Prusia, Sardinia și mai ales Franța și Rusia, prin reprezentanții lor: contele Walewski și contele Kisseleff.
2. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 143.
3. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 73—76.
4. Scrisoare din 10 decembrie 1858, *Acte și Documente*, VII, p. 1286.
5. *Ibidem*. Cei doi cai-macamii, «în a căror inimă Dumnezeu poate citi», asigură pe mitropolitul președinte că sînt hotărîți a pune cea mai mare silință spre a pri-

Pentru toate acestea, caimacamii arată și solicită: «Rugăciunile și arhipăstoriceasca Voastră binecuvîntare sînt astăzi mai mult decît totdeauna trebuitoare, pentru a reșeza pe alegători în neafîrnarea cugetului lor. Binevoii, Prea Sfințite Părinte, a da convenitele voastre ordine ca, în zilele de 14, 16, 17 și 18 decembrie, cînd au a se săvîrși alegerile, să se oficieze un *Te-Deum* la toate bisericile și să asiste autoritățile locale împreună cu alegătorii, și să se citească în ființa lor arhipăstoriceasca dezlegare a jurămintelor cu care ar fi legați către o partidă sau către alta»⁶.

Răspunsul și dispozițiile chiriarhale date de mitropolitul Sofronie nu au întîrziat. Chiar a doua zi, în 11 decembrie 1858, Mitropolitul scria către Căimăcămia Moldovei⁷: «mai înainte încă de a începe guvernul actual» lucrările sale de pregătirea alegerilor de deputați, a rînduit oficierea unor necentenite rugăciuni prin sfințele biserici, rugăciuni prin care se cheamă lumina cerească în cugetele alegătorilor, și însuflearea mintuitoarelor simțiri a nepărtinirii și datoriei către patrie — cum solicita și adresa Căimăcămiei. Apropiindu-se acum momentul alegerilor de deputați «și după îndemnul ce ne-a făcut înalta Căimăcămie» a lucra împreună, va acorda arhierescă dezlegare de jurămintele celor ce au putut fi împovărați «prin uneltiri de partid»; se va oficia slujba *Te-Deum*-ului în toate bisericile, de față fiind autoritățile și alegătorii și cu acest prilej se va citi *dezlegarea*. Cheamă pe iubii săi fiu în Iisus Hristos, pe arhipăstorii, să vină fiecare «cu duhul slobod de orice înrîurire și cu inima curată» la îndeplinirea marelui act al alegerilor de deputați, iar el, în calitatea duhovnicească și ierarhică de arhipăstor, îi «dezleagă pe oricare ar fi legat la vreun fel de abateri în asemenea lucrare». Roagă fierbinte harul lui Dumnezeu să întărească tuturor credința către patrie celor ce s-ar fi îndepărtat de dînsa «prin vreun fel de ademenire abătută» și a pătrunde adînc inimile alegătorilor de sînta datorie «și chemare ce au astăzi a îndeplini către nație, care le încredințează soarta și viitorul ei» pentru Unire⁸.

După ce s-au făcut aceste dezlegări, a urmat convocarea Adunării electivă și apoi deschiderea lucrărilor acestui for duminică, a patra zi de Crăciun, 28 decembrie 1858, avînd ca președinte provizoriu pe Pe-

veghia și a conduce operațiile electorale pe calea adevărată a nepărtinirii și a dreptății, însă bunăvoința lor nu ar fi îndestulă dacă n-ar avea totodată și puternicul ajutor ce reclamă ei astăzi de la Mitropolit, «în numele patriei și a moralei lui Hristos».

6. Mai arată caimacamii că «*părinteștile cuvinte ale Păstorului sînt singure în stare de a teaduce în calea dreaptă turma rătăcită*» (subl. n. Ț. N. V.). «Ele singure pot, în fața altorului, să întărească credința către Patrie a celor ce s-ar fi depărtat de dînsa prin ademeniri egoiste și a pătrunde adînc inimile alegătorilor de sînta datorie ce au astăzi a împlini către Nația care le-a încredințat soarta și viitorul ei».
7. *Acte și Documente*, VII, p. 1292—1293.
8. Această scrisoare — *Carte de dezlegare* s-a tipărit în «Monitorul Oficial», nr. 17 din 18 dec. 1858, împreună cu Rezoluția Căimăcămiei din Moldova: «Aceasta, precum și circularele alăturate, pe de o parte prin telegraf, se vor împărtăși îndată la toți protoierii de prin ținuturi, comunicîndu-se de birourile telegrafice și la autoritățile ținutale, spre a se conforma și a afișa circularele spre obștească știință. Totodată se va publica în «Monitor» adresa Căimăcămiei către Prea Sfinția Sa, răspunsul de față și una din circulare și cu poșta se vor expedia în original circularele la adresele lor» (*Acte și Documente*, VII, p. 1294).

trachi Roset Bălănescu, Mitropolitul Sofronie propusese — fiind perioada sărbătorilor de Crăciun —, lucrările Adunării să înceapă după Bobotează, dar pentru că se pregătise totul și Căimăcâmia nu putea amîna deschiderea lucrărilor, Înaltul Ierarh arată: «nu putem să oprim această voință a Căimăcâmiei și îndată ce sănătatea ne va ierta (îngădui), vom păși a prezida Adunarea». Căimăcâmia își exprimă părerea de rău că din cauza ostenețelor sfințelor slujbe Mitropolitul nu poate prezida deschiderea Adunării și roagă să binevoiască a orîndui cele de cuviință pentru oficierea Te-Deum-ului⁹.

A doua ședință a avut loc miercuri 31 decembrie, a treia, vineri 2 ianuarie 1859, a patra, sîmbătă 3 ianuarie. Mitropolitul Sofronie Miclescu a prezidat ședința din 4 ianuarie, duminică¹⁰⁰ și istorica șe-

9. Dim. A. Sturza și J.J. Skupiewski, *Acte și Documente relative la Istoria Renașterii României*, vol. VIII, (1858—1859), București, 1900 (se abreviază: *Acte și Documente*, VIII), p. 164—165.
10. Duminică 28 dec. 1858 s-a oficiat mai întîi un Te-Deum, tot în biserica «Sfîntul Nicolae Domnesc» din Iași — vechea catedrală a Moldovei, unde se oficiase și cînd s-au început lucrările Adunării Ad-hoc din 1857, pregătitoarea Adunării electivă de acum pentru Unire. Apoi, deputații, printre care se găsea și colonelul Alexandru Ioan Cuza, s-au întrunit în sala mare de ședințe a Adunării. Secretarul de stat a dat citire Mesajului de deschidere, a anunțat că «Înalt Prea Sfinția Sa Părintele Mitropolit este împiedicat, din cauza ostenețelor sfințelor slujbe, a prezida Adunarea» și a fost pofțit cel mai în vîrstă dintre deputați, Petruchi Roset Bălănescu, a ocupa provizoriu scaunul președintelui. S-au discutat mai întîi probleme organizatorice care se impun la începutul desfășurării lucrărilor pentru alegerea domnitorului (*Acte și Documente*, VIII, p. 188). La a doua ședință, în 31 dec. 1858, prezidată provizoriu de același, s-au discutat în continuare probleme de organizare, validarea unor mandate și s-a constituit Adunarea de 52 deputați (*Ibidem*, p. 189). În 2 ian. 1859, s-a organizat a treia întrunire sub aceeași președinție provizorie. La apelul nominal făcut de secretarul Nicu Cătărgiu au răspuns 55 membri — trei fiind absenți: Mitropolitul Sofronie, vornicul Grigorie Balș și logofătul Ștefan Cătărgiu. La această ședință se discută absența incidentală a Mitropolitului de la președinția Adunării electivă și s-a luat hotărîrea ca o comisie alcătuită din V. Alecsandri, L. Roset și M. Kogălniceanu să discute cu mitropolitul Sofronie și să-l invite a veni și prezida lucrările Adunării electivă (*Acte și Documente*, VIII, p. 231 și 233—235). Lucru ce s-a și întîmplat începînd cu ședința din ziua de duminică 4 ian. 1859. Lipsa mitropolitului Sofronie Miclescu de la primele ședințe ale Adunării electivă a fost «incident regretabil» — cum l-a numit în ședința a treia scriitorul Vasile Alecsandri. Era vorba și de unele situații dificile, de care Mitropolitul nu putea să nu tîna seama în vremea eforturilor prounioniste. Încă de la 1 noiembrie 1858, cămăcamaul conservator Șt. Cătărgiu refuzase să semneze procesele verbale ale Căimăcâmiei, iritat de înlocuirea unor circumfiri de înțineri, probabil tot conservatori ca și el. Șt. Cătărgiu ținea la domnie. El scria mitropolitului Sofronie despre faptul că s-ar fi comis «legalități în listele electorale pentru Adunarea electivă» și că Mitropolitul, ca președinte al Adunării trebuie să adopte anumite măsuri. La 21 dec. 1858, Șt. Cătărgiu a fost înlocuit de cei doi Caimacami din partida națională, cu Iancu Cantacuzino. La 20 dec. 1858, cămăcămii V. Sturza și A. Panu împreună cu secretarul de stat A. Fotino, scriau mitropolitului Sofronie relativ la data începerii lucrărilor Adunării. Pentru că data stabilită coincidea cu sărbătorile Nașterii Domnului și după «propunerea Înalt Prea Sfinției Voastre nu se poate face deschiderea Adunării, Căimăcâmia se unește cu propunerea de a se amîna deschiderea Adunării la 28 decembrie și prin urmare Vă roagă ca în calitate de președinte al Adunării, să binevoiți a regula cele de cuviință...» (*Ibidem*, p. 104—105). Desigur că ei cunoșteau și celelalte situații create de Șt. Cătărgiu, care încercase să exercite presiuni asupra Mitropolitului pentru a paraliza tendințele partidei naționale. «Încercarea lui Șt. Cătărgiu — desigur îndemnat de Gödel Lannoy — de a fosi pe Mitropolit în lupta sa cu ceilalți doi cămăcami nu are pînă la urmă succes» (Dan Be-

dintă din 5 ianuarie 1859, cind Adunarea s-a pronunțat pentru alegerea colonelului Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii de la 1859.

Duminică 4 ianuarie, în Adunarea electivă întrunită sub președinția mitropolitului Sofronie, s-a citit mai întâi, după obicei, procesul-verbal al ședinței anterioare și s-a adoptat. S-a dat apoi citire multor petiții privitoare la înscrierea sau radierea petiționarilor din lista candidaților la domnie. «Se citește comunicația Căimăcămiei pentru înscrierea colonelului Al. Cuza în lista candidaților la domnie»¹¹. Se prezintă apoi o propunere a deputaților M. Kogălniceanu și alții, propunere în care se conchide :

«Înainte de a proceda la o deliberație privitoare la aplicarea convenției din 7/19 august, Adunarea declară că cea dintii trebuință, după cum și dorința cea mai aprinsă a poporului întreg este tot Unirea Principatelor Moldova și Valahia...».

În continuare se discută «lista civilă» a viitorului domnitor și «se încuviințează»¹².

În istorica zi de 5 ianuarie 1859, ședința Adunării electivă se deschide sub președinția mitropolitului Sofronie. După citirea apelului se prezintă textul procesului-verbal al ședinței trecute. Deputatul C. Hurmuzachi dă citire textului-proiect de mulțumiri către Puterile garante; în acest text s-au menționat și memorabilele zile de 7 și 9 octombrie 1857, cind Adunările Ad-hoc din Moldova și Muntenia au cerut în unanimitate Unirea Principatelor. Se dă citire apoi adresei trimise de deputatul N. Șuțu, care absentînd din pricina stării sănătății sale declară că își dă votul pentru colonelul Alexandru Ioan Cuza.

Sosind momentul solemn, președintele Adunării electivă a Moldovei, mitropolitul Sofronie, se ridică și declară : «Ziua pentru a se alege domnitorul țării a sosit !»

Înaltul chiriarih rostește apoi Cuvîntul următor :

«Această Adunare, menită pentru a fi legislativă, se găsește întrunită astăzi numai spre alegerea Domnului Țării. Nu mă îndoiesc, iubiiții mei compatrioți, că fiecare dintre dumneavoastră prețuiește cât de importantă este această operație și în ce grad viitorul țării se află legat de rezultatul ei.

Mai înainte de a păși în lucrare, eu rog pe milostivul Dumnezeu ca să ne lumineze și să ne povățuiască, spre a nimeri cu votul nostru pe acela dintre candidați care mai mult merită încrederea obștească și ale cărui legături cu țara cheazăsluiesc mai mult priincioasele cugetări ale sale către compatrioți.

Așadar, fiecare povățuit de al său cuget, îndeplinească chemarea sa cu depunerea votului pentru această alegere, care, potrivit cu înțelesul Convenției, trebuie neapărat să ia sfîrșit în ședința de astăzi !».

rindei, *Introducere la Documente privind Unirea Principatelor*, Vol. II, *Rapoartele Consulatului Austriei din Iași (1856—1859)*, București, 1959, p. LIV..

11. Adresa Căimăcămiei nr. 5 din 4 ianuarie 1859 : «Prin scăpare din vedere, netrecîndu-se în lista candidaților la domnie pe colonelul Alecu Cuza, care posedă toate calitățile cerute de art. 13 din Convenție. Căimăcămia cu onor poștește pe onorabila Adunare de a lua în cuvenita băgare de seamă dreptățile colonelului Cuza și a-l înscrie între candidații la domnie» (*Acte și Documente*, VIII, p. 321).
12. *Ibidem*, p. 304—308.

Ascultînd solemnă exhortație, la sfîrșit Adunarea strigă de trei ori : «Trăiască Mitropolitul!»

Președintele Adunării, mitropolitul Sofronie dă citire formulei de jurămînt-întrebare pentru deputați :

«Jurați că, în votul ce veți da, nu veți fi povățuiți de nici o privire de interes personal, de nici o îndemnare sau înrîurire streină, de nici o părtinire și că nu veți avea dinaintea ochilor voștri decît binele Principatelor Unite și viitorul Nației Române?».

Apoi, fiecare deputat fiind chemat nominal, se apropie de biroul prezidențial, sărută Evanghelia și Sfînta Cruce și rostește în auzul tuturor :

«Jur, și Dumnezeu să-mi fie întru ajutor!»

După aceste emoționante momente solenne, Mitropolitul coboară la biroul provizoriu așezat în mijlocul sălii, însoțit de vicepreședinte și de doi secretari.

Din întregul număr al deputaților se trag la sorți patru scrutători și anume : Milu, I. Pruncu, L. Catargiu și I. A. Cantacuzin. Apoi toți deputații, chemați de secretarul N. Catargiu, nominal după ordinea alfabetică, unul după altul se apropie de birou, «votează în glas mare și înscrie votul în rubrica respectivă a tabloului alegerii».

Ca președinte, Mitropolitul votează la sfîrșit și rostește apoi următorul Cuvînt :

«Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul

Să ne bucurăm și să ne veselim intru ea!» (Psalm CXVII, 24)

Au trecut sute de ani, iubiții mei compatrioți, de cînd Moldova pierduse dreptul său de a-și alege pe Domnul stăpînitor. Acum, cînd mila lui Dumnezeu s-a pogorît peste țara noastră ca ploaia pe pămînt, insuflînd în inimile prea puternicilor împărați ai Europei (cărora se cuvine din parte-ne adîncă mulțumire) și a căror numai aducere aminte face fericit pe un popor, am cîștigat iarăși drepturile noastre.

Zic dar cu Proorocul că «Aceasta este schimbarea dreptei Celui Prea Înalt» (Psalm CXVII, 15—16 și Daniel II, 21) ; și, precum în anul trecut am zis : «Unde este turma și păstorul», iarăși mai repet același cuvînt și împreună cu toată Adunarea, votez și subscriu pentru colonelul Alexandru Cuza, pentru Domnul stăpînitor al Moldovei!»

Apoi, scrutătorii, numărînd voturile, au găsit unanimitatea de 48 voturi pentru colonelul Alexandru Cuza și Adunarea pășește la subscrierea următoarelor acte :

1. Actul care constată alegerea de Domn, făcută în persoana lui Alecu Cuza.
2. Notificația din partea Adunării generale a Moldovei către Sultan, privind alegerea Domnului.
3. Împăntășirea făcută Locotenenței princiare despre alegerea Domnului, scrisă de mitropolitul Sofronie și de secretari.

După subscrierea actelor alegerii, Înaltul arhipăstor, mitropolitul Moldovei Sofronie Mițescu se ridică — și împreună cu el deputații și publicul — și proclamă cu glas mare pe colonelul Alexandru Ioan Cuza Domn al Moldovei!

După invitarea ce i s-a făcut de către președinte, Alexandru Cuza merge la tribună și face următorul jurămint în fața Adunării :

«Jur, în numele Prea Sfinței Treimi și în fața Țării mele, că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele Patriei, că voi fi credincios Constituției în textul și în spiritul ei, că în toată domnia mea voi priveghea la respectarea legilor pentru toți și în toate, uitaud toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cei ce m-au iubit și pe cei ce m-au urât, neavând înaintea ochilor mei decât binele și fericirea Nației Române! Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie întru ajutor!».

Președintele Adunării, mitropolitul Sofronie, înmînează domnitorului Alexandru Ioan Cuza actul prin care se constată alegerea sa, notifi-cația către Sultan și împărțășirea către Locotenența princiară¹³.

Se încheie astfel cu biruință un important și zbuciumat capitol din luptele românilor pentru Unire, la care mitropolitul Sofronie Miclescu a participat activ, tenace, pilduitor.

În acel 5 ianuarie din anul mîntuirii 1859, sunetul clopotelor tuturor bisericilor din Iași au umplut văzduhul. Ecurile au străbătut ținuturile Moldovei, au trecut Milcovul¹⁴, Carpații. În ochii Europei și ai lumii s-a făcut dovada că Unirea este singura rațiune de existență a românilor, cum avea să confirme și momentul următor, 24 ianuarie 1859.

Concluzii

Chipul distinsului ierarh Sofronie Miclescu, mitropolitul Moldovei, plin de blîndețe, înțelept și pașnic, s-a oglindit în istorie, în inima contemporanilor și a posterității, în paginile de cronici ale Unirii de la 1859,

13. *Ibidem*, p. 340—345; D. A. Sturdza. *Insemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile Ad-hoc în 7/19 și 9/21 octombrie 1857...* Extras din «Analele Academiei Române». Seria II. Tom. XXXIV, Memoriile Secțiunii Istoric-e, București, 1912, p. 97, 99—101 și N. Gane, *Din timpurile «Unirii»*, în volumul *Mărturiile despre Unire*, București, 1959, p. 392—393.
14. L. Boicu, *Iași, 5 ianuarie 1859. Dorința cea mai generală*, în «Magazin istoric», XVIII (1984), 1, p. 14. și 30. După marele act al Unirii de la 24 ianuarie de la București, Adunarea electivă a Moldovei s-a întrunit sub președinția mitropolitului Sofronie în ziua de 28 ianuarie, cînd s-a discutat și aprobat Răspunsul la Mesajul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, primit în sedința Adunării din 26 ianuarie, prin care se aducea la cunoștință că Adunarea electivă din Muntenia soră a ales și Alexandru Ioan Cuza a primit și frînele guvernului din București. În răspunsul de la 28 ianuarie de la Iași, se pune în lumină faptul că «s-a făcut un mare și puternic pas înainte întru realizarea eternei dorințe a neamului nostru: Unirea Principatelor (...), chiar în ziua de 5 ianuarie 1859. Adunarea electivă din Iași reînnoind dorințele Adunării Ad-hoc, rostite cu atîta unanimitate în zitele memorabile de la 7 și 9 octombrie 1857 (...), a arătat într-un chip manifest ce idee personalifică în Înălțimea Voastră (...), Adunarea electivă din București, dînd tot Înălțimii Voastre unanimitatea sufragiilor sale și așa proclamîndu-Vă de Domn al Principatelor Unite, a arătat lumii că Valahia, întocmai ca și Moldova, vede în Înălțimea Voastră bărbatul chemat de Providență pentru a întemeia în fapt și deplin Unirea ambelor țări într-un singur stat: *Statul României*». Tot în această sedință, s-a hotărît trimiterea unei adrese către Adunarea din Valahia, în care se spune că la 24 ianuarie 1859 s-a îndeplinit hotărîrea Adunării Ad-hoc de la București din 1857: «Patria și naționalitatea sînt în inima liecărui român. Unirea a devenit credința noastră (subl. n. f. N.V.). De acum fie soarta cit de contrară. Unirea este făcută pentru noi!» (*Unirea. 24 ianuarie 1859*. Cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la Unire, București, 1909, p. 124—126 și 133).

ca un dirz luptător în primele rânduri ale susținătorilor cauzei nobile a Unirii. S-a aflat permanent în mijlocul arhiepiscopilor, înfruntând cu demnitate împrejurări și evenimente nefavorabile, fiind un slujitor pilduitor al Sfintei noastre Biserici și al drepturilor sale¹, iubitor și zelos slujitor al aspirațiilor poporului și al patriei care în 1859 devine statul național român modern, la edificarea căruia și-au adus contribuția activă și preoții, clerul ortodox în fruntea căruia s-a aflat înaltul ierarh Sofronie Miclescu.

Cronicile vremii inserau că mitropolitul Sofronie al Moldovei a fost «bărbat mare, caracterizat printr-o rară pietate și care a purtat cirna arhiepiscopicească cu dignitate, cu iubire de Patrie și fără abatere de la spiritul religioasă lui Hristos, lăsând un nume rîvnit de toți urmașii săi și neuitat între români, mai cu seamă în timpul convocării Divanurilor Ad-hoc, unde el a fost cel mai călduros conlucrător la Unirea politică a

1. Interesul său, dus pînă aproape de jertfelnicie pentru problemele obștești ale Bisericii, pentru prosperitatea sa în condițiile noi de viață de după 24 ianuarie 1859, a făcut să nu fie totdeauna suficient înțeles și sprijinit. El și-a arătat deschis punctul de vedere privind organizarea și buna administrare a mănăstirilor pămîntene. În vara anului 1859, guvernul din Moldova, «pe motiv de proastă chivernisire (...), a dispus luarea a o parte din bunurile mănăstirilor pămîntene» — ca: Neamtu—Secu, Agapia, Văratec, Vorona. În 1860 se desființează așezămintele similare de la Dojlești, Zagavia. «Cum era de așteptat, astfel de măsuri au stîrnit protestul vehement al Mitropolitului Sofronie Miclescu» (Pr. prof. N. I. Serbănescu, *Biserica Ortodoxă Română în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, în «Glasul Bisericii», XL (1981), nr. 1—2, p. 157—158). Secularizarea averilor mănăstirilor închinatelor pentru care a luptat și mitropolitul Sofronie în preajma Adunărilor Ad-hoc se va face abia în anul 1863. Rînduielele care se introduceau în legătură cu așezămintele pămîntene din Moldova în anii 1859—1860, încercarea unor reforme care nu înleau seamă și de o anumită tradiție cum și de părerile și de socotința oamenilor Bisericii, au făcut ca la 8 noiembrie 1860 mitropolitul Sofronie Miclescu să-și înceteze activitatea sa obștească arhiepiscopicească (N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române contemporane, I, Istoria Bisericii din România (1850—1895)*, București, 1905, p. 97 și Ierom. I. Udîșteanu, *Ogor înfăienit*, Cernica, 1936, p. 93—94). În epocă, I. Heliade Rădulescu, făcînd comparație cu pozițiile și atitudinile obștești ale ierarhilor din Apus și de la noi, tragea concluzia că arhiepiscopii noștri au nevoie mai mult de a fi susținuți decît a avea o altfel de atitudine față de ei (vezi: *Biblicile*, Paris, 1858, p. III). Nicolae Iorga arăta că în vremea reformelor hotărîtoare făcute la noi de Cuza Vodă, datorită unor sfătuiri nu totdeauna potrivite, a fost îndepărtat din mijlocul arhiepiscopilor săi, zelosul mitropolit Sofronie Miclescu, spre sfîrșitul anului 1860 (vezi: St. Berchet, *Dovezi noi asupra secularizării averilor mănăstirești*, în «BOR», XLI (1923), nr. 12, p. 1041). Datorită unor hotărîri pripite, asupra cărora legal s-a revenit la începutul anului 1861, bătrînul mitropolit Sofronie Miclescu, în ziua de Sîntii Arhangheli 1860, pe cînd se găsea în catedrala mitropolitană «Sf. Gheorghe» din Iași, a fost luat în vrîmăea Sfintei Liturghii «cu tirănească neomenie, fără să-l mai lase să-și mai pună ceva la cale» și urcă «într-o trăsură înconjurată de jandarmi cu săbiile scoase l-au dus în surghiun la sfînta mănăstire Slatina» (Duhovnicul) Andronic, *Istorie pentru slintele Mănăstiri Neamtu și Secu*, ms. rom. nr. 160 din Biblioteca Mănăstirii Neamtu, f. 42r. Vezi și Manuscrisul rom. nr. 5695 de la BAR-București, p. 337 și 354 sq.). În același timp, arhiereul Vladimir Suhopan, numit în 1857 de caimacamul Voșoride egumen la Socola și refuzat de mitropolitul Sofronie pentru a apăra pozițiile luptei pentru Unire, dirija la Mănăstirea Neamtu înlocuirea starețului Gherasim cu un alt stareț, acum hironot de Suhopan, pe nume Timotei Popovici și exilarea fostului stareț la 14 no-

Principatelor, lăsînd în suvenirea tuturor remarcabilele cuvînte ce în entuziasmul său pentru prosperitatea Patriei a zis: «Unde-i turma-i și păstorul»².

ieembre în mănăstirea Coșula-Botoșani. De la Slatina lui Alexandru Lăpusneanu, mitropolitul Sofronie Miculescu mărturisea la începutul anului 1861: «...cred că ai auzit de ridicarea mea în jumătate de ceas, de ducerea mea cu jandarmi între puști și săbii, de închiderea mea în grozavele ziduri ale mănăstirii Slatina, sub grea pază de jandarmi, întrucît nici de zidurile și nici de porțile mănăstirii nu se poate apropia nimenea, fiind tratat ca un tâlhar din cei mai făcători de rele? Slavă lui Dumnezeu pentru toate! Că certîndu-mă m-a certat, iară moriții nu m-a dat!» (Scrisoare către ierom. Teofan Cristea, în *Istoria Mănăstirii Neamtu*, vol. V, prelucrare de arhierul Narcis Crețulescu după Duhovnicul Andronic, ms. rom. nr. 164, p. 15—18, Biblioteca Mănăstirii Neamtu și «*Sinodicul*» *Sintei Mănăstiri Neamtu din anul 1873*, ms. rom. nr. 195, f. 27, Biblioteca Mănăstirii Neamtu). În urma decretului de suspendare a mitropolitului Sofronie, decret care purta data de 7 noiembrie 1860, s-a început instituirea unui complet de judecată, compus din 12 arhierii. Ca jgătat pentru începerea judecătii se stabilise ziua de 15 februarie 1861. Între timp însă lucrurile au luat o altă direcție. La 7 decembrie 1860, «ministrul primar» Mihail Kogălniceanu a prezentat «cazul» mitropolitului Sofronie în fața Adunării electivă a Moldovei, unde s-a încuviințat ca o comisie compusă din cinci membri să alcătuiască un raport. În ziua de 17 ianuarie 1861, Lascăr Catargiu a citit acest raport în ședința Adunării; se aduceau «acuzățiunile foarte grave» guvernului care suspendase pe mitropolitul Sofronie Miculescu. Din comisia care a studiat «cazul» și a alcătuit raportul făceau parte: R. Rosetti, D. Cornea, I. Catargiu, G. Cucuțeanu și C. Catargiu (vezi: «Suplimentul extraordinar al Monitorului Oficial al Moldovei», Sesiunea 1860—1861, procesul verbal din 9 dec., p. 22 și procesul verbal din 20 ianuarie, p. 140). Guvernul care deciseese exilarea mitropolitului Sofronie și-a dat demisia. A doua zi, 18 ianuarie 1861, bătrînu și mult încercatul mitropolit Sofronie Miculescu a făcut *parietis*, din postu ce încă ocupa (detaliile cu privire la suspendare, pregătirile de judecare, dovedirea nevinovăției, căderea guvernului ce l-a exilat și reîntregirea Mitropolitului Sofronie, în studiul: Pr. prof. N. I. Șerbănescu, *150 de ani de la nașterea lui Alexandru Ioan Cuza*, în «BOR», LXXXVIII (1970), nr. 3—4, p. 357—358). În acel ianuarie îngheat, mitropolitul Sofronie scria din mănăstirea Slatina către domnitorul Alexandru Ioan Cuza: «Prea Înălțate Doamne, din locuința mănăstirii Slatina, unde mă aflu petrecînd, bolnav și necăjit; socotind că sfinșitul vieții mele cei amărite se apropie, scurgîndu-se sănătatea mea din zi în zi; și cugetînd în singurata mea locuință, cu durere vin, Prea Înălțate Doamne, a Vă ruga ca să binevoiți a încuviința retragerea mea din scaunul Mitropoliei Moldovei; și luînd în considerație neobositele mele slujbe, ce în curs de 35 ani am făcut Statului; în care timp, puteji singur mărturisii, că nu am refuzat concursul meu la toate lucrările privitoare către nație; Vă mai rog, Prea Înălțate Doamne, ca să-mi fie învitat locuința mea în Capitala (Iasi), unde, din pricina boalei mele cronice de care sufăr, sînt silit a fi lingă doctorul în care am toată încrederea a mă căuta, ca unul ce-mi cunoaște toată boala mea; și cu toată smerenția sînt al Înălțimei Voastre către Dumnezeu rugător, Sofronie Mitropolitul Moldovei, 18 ianuarie 1861, mănăstirea Slatina («Monitorul Oficial al Moldovei», nr. 87, 1861). Cuza Vodă a primit demisia în 19 ianuarie și a recomandat-o Consiliului de Miniștri, condus acum de Anastasie Poni, care la rîndul său a propus «să se încuviințeze retragerea Prea Sfinției Sale din funcțiunea de Mitropolit» și ca «orice proces sau urmărire din partea guvernului contra Prea Sfinției Sale să se curme». În aceeași zi — 19 ianuarie — domnitorul Alexandru Ioan Cuza a aprobat «propunerea» și, în același timp, a îngăduit ca «în retragerea sa în viața privată» înaltul ierarh Sofronie «să conserve titlul de Mitropolit, putînd a rezida oriunde ar voi» (Pr. prof. N. I. Șerbănescu, *studiu cit.*, p. 358).

2. *Bibliografia Prea Sfințitului Arhieru Marchian Poiesco, episcop Ierapoleos, fondatorul Școalei «Marchian» din orașul Botoșani (...)*, de Comisiunea priveghetoare asupra executării lucrului zidirii școalei după plan și deviz, Botoșani, 1869, p. 12.

În dubul Sfintei Evanghëlii, al învățaturii Sfinților Părinți și al milenarei noastre tradiții românești, mitropolitul Sofronie Miclescu avea într-un grad foarte înalt conștiința responsabilității sale în fața și în mijlocul păstorilor.

În momente cruciale pentru patrie, înaltul ierarh al Moldovei a urmat pilda «Mai-marelui păstorilor», care și-a pus sufletul și viața Sa pentru binele celor pe care îi călăuzea. Astfel avea mereu călăuză pașilor săi preceptele Domnului Iisus Hristos :

«Eu sînt Păstorul cel bun. Păstorul cel bun își pune viața pentru oile Sale... Eu sînt Păstorul cel bun și cunosc pe ale Mele și ale Mele Mă cunosc pe Mine... Păstorul cel bun... merge înaintea lor, și oile merg după el, căci cunosc glasul lui» (Ioan 10, 4).

Această înaltă învățătură a pastorației creștine a călăuzit fără conținere activitatea mitropolitului Sofronie în preajma Unirii din 1859, după cum însuși a mărturisit prin cuvinte, după cum faptele sale au adeverit cu prisosință.

Am arătat și în alte pagini că pietatea și înțelepciunea mitropolitului Sofronie al Moldovei «au fost un exemplu viu confracțiilor săi». A avut o arhipăstorie de adevărat părinte. «Pietatea și credința sa erau exemplare»³. În epoca Unirii însă, în fruntea clerului care s-a declarat de la început în favoarea Unirii Principatelor, «Mitropolitul care s-a ținut pînă acum departe de politică, a manifestat în chipul cel mai înalt simpatiile sale pentru vederile naționale. Unirea devine în gîndirea sa și o mai bună independență a Bisericii Române față de unele centre de influență externă»⁴.

Unul dintre cei mai înformați și buni cunoscători ai atmosferei din Iași și din toată Moldova din preajma Unirii și din ianuarie 1859, Victor Place, consilierul Franței, observa că :

«Mitropolitul a ascultat de importanța datoriei sale și de sfințenia misiunii sale. El a simțit că dacă boierii, corporațiile, țărani putuseră să se lase striviți, era datoria șefului Bisericii să ridice glasul, pentru că însăși înalta sa demnitate nu era respectată. El a simțit că atunci cînd un guvern în nebulie îndrăznește să se joace cu atîta curaj cu voînțele

3. *Ciaslovul*, tipărit la Mănăstirea Neamțu, 1874, f. 356 r și N. A. Bogdan, orașul Iași, 1913, p. 248. *Ciaslovul*, tipărit cu binecuvîntarea mitropolitului Calinic Miclescu, menționează : «La 1856, dorințele poporului român, între care punctul de căpitanie era Unirea, au fost în cel mai viu și mai puternic apărător. În acest timp avu a se lupta nu numai cu guvernul provizor; dar și cu strelnii care căutau a oprima dorințele românilor. Pentru aceasta el fu amenințat cu detronarea din scaunul mitropolitan, însă această amenințare nu făcîut alt, decît a-l întări mai mult în convingerile sale naționale. Adunarea națională din 1857, pentru lupta cu care s-a luptat acest părinte al Bisericii, în apărarea drepturilor Bisericii și a autonomiei naționale, i-a adresat în unanimitate mulțumirile cuvîncioase».
4. Din Corespondența trimisă din Iași în 1857 și publicată în «The Daily News», în *Acte și Documente*. IV, p. 885.

marilor Puteri, lui, ca președinte desemnat al Divanului și ca răspunzător în această calitate de sinceritatea și libertatea deciziilor care se pre-gătesc, îi revine sarcina de a nu lăsa să se îndeplinească fără protest (...). El a luat deci cuvântul (...) cu o forță, o măsură și o luciditate demne de un șef de Biserică. În vocea lui este strigătul unui întreg popor oprimat și ultragiătat, în ciuda garanțiilor pe care Europa întreagă i le-a dat și acest strigăt este cu atât mai mișcător cu cât este scos de un ierarh pe care îl copleșește vârsta, dar pe care pericolul poporului său l-a reîn-suflețit...»⁵ (subl. n. † N. V.).

Acest portret este cel mai luminos, după meritele sale, și este cel mai real ce poate fi conturat marelui luptător pentru Unirea Principatelor Române în anul 1859. Până acum, când aniversăm împlinirea a 125 de ani de la Unirea din 1859, nu i s-a consacrat un număr de pagini cuvenite pentru a se pune în lumină inestimabila sa contribuție pe care, cu smerenie dar și cu hotărâre, cu demnitate și cu eroism a adus-o la pregătirea Unirii noastre de la jumătatea secolului al XIX-lea, temelia pentru actul desăvirșirii, Marii Uniri din 1918.

La 18 mai 1861 și-a dat obștescul sfârșit⁶, în una din marile noastre cetăți ale Unirii care este Iașul moldav, alături de București și de Alba Iulia. A trecut la cele veșnice cu sufletul împăcat, cu conștiința datoriei

5. Depeșa lui V. Plăce către contele Walewski, din 26 mai/7 iunie 1857, în *Acte și Documente*, IV, p. 749—750.

6. Înapoiindu-se la Iași din nedreptul surghiun de la Slatina, «a petrecut» ultimele zile de viață în străvechea Capitală a Moldovei — Iași, unde s-a luptat cu dizenzie și a apărut cu demnitate sfânta cauză a Unirii, unde a biruit și a cucerit Unirea, împreună cu poporul român dreptcredincios. Revenit așadar la Iași, după zilele aspre ale lui ianuarie 1861, «neîncetat a bolit după surghiunirea cea tiranică», într-o casă pe care o cumpărase împreună cu nepotul său, arhiepiscop Calinic Miculescu, la scurt timp locotenent și apoi urmaș în vrednicia arhierescă unchiului său, în scaunul de mitropolit al Moldovei, și mai apoi mitropolit primit al Bisericii Ortodoxe Române. Casa aceasta a fost mai târziu cumpărată de la Calinic Miculescu de Petre Poni, iar de la acesta de Titu Maiorescu. În această casă mitropolitul Sofronie și-a dat obștescul sfârșit la 18 mai 1861. A fost prohodit cu toată cuvînția în biserica catedrală «Sf. Gheorghe» de la Mitropolie și înmormîntat la Mănăstirea Neamțu, după dorința ce-și exprimasă. A fost depus aici în exonartexul bisericii mari — Catedrala zidită de Ștefan cel Mare —, în ziua de Sfinții Împărați Constantin și Elena. Pentru cuvenitele pomeniri ale sufletului său a lăsat mănăstirii suma de două mii galbeni. La împlinirea a șapte ani s-a oficiat o slujbă întreit arhierescă pentru dezgroparea osemîntelor. În fruntea soborului de slujitori se găseau cei ce i-au fost apropiați în timpul vieții: mitropolitul Calinic Miculescu, arhiepiscop Filaret Scriban și Isaia Diodias — locotenent de episcop la Roman (*Opisul General, 1859—1935*, din Arhiva Mănăstirii Neamțu, nr. 230 din 25 oct. 1873; *Cartea de Aur a Mănăstirii Agapia începută în anul 1863*, Ms. nr. 2, p. 3, la Mănăstirea Agapia; Arhiepiscopul Filaret Scriban, *Istoria bisericească a românilor pe scurt*, Iași, 1871, p. 176—177; Episcopul Melchisedec, *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, partea a doua, București, 1875, p. 163 și Arhiepiscopul Narcis Crețulescu, *Din Inscricțiunile Mănăstirii Neamțu*, în revista «Arhiva» (din Iași), XX (1909), nr. 7—8, p. 334). După obiceiul străvechi de la Neamțu, după slujire, osemintele au fost așezate în gropnița de la Bogoslovu — cimitirul Mănăstirii (*Inscricțiunile Sfințelor Mănăstiri Neamțu și Secu*, adunate de sta-rețul Narcis Crețulescu la 1905, în «Arhiva» cit., p. 379).

împlinite în slujirea Bisericii și a patriei, pentru cauza Unirii. A slujit această nobilă cauză în chip necîntit, după cuviință, cu nestrămutată voință și energie chiar cînd a fost în joc demnitatea sa ecleziastică, cea socială și cea umană.

Chiar în epocă s-a afirmat, pe bază de fapte, că au fost mai multe momente cînd Înalțul Ierarh «a condus aripa unionistă din Moldova»⁷, în perioada premergătoare crucialului ianuarie 1859.

Deputatul Alecu Cuza, viitorul domnitor al Principatelor Unite, pornind de la activitatea pentru Unire a mitropolitului Sofronie care polariza voința și hotărîrea clerului din Moldova, arăta că slujitorii Bisericii noastre «au fost totdeauna, în toate momentele cele mari ale nației noastre, în fruntea noastră»⁸.

Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și alți fruntași unioniști, aflați atunci în miezul fierbinte al evenimentelor, au dat o apreciere deosebită activității mitropolitului Sofronie în sprijinul înfăptuirii Unirii de la 1859.

Era apreciat după prisosința meritelor sale faptul că Înalțul Ierarh moldovean dădea din nou viață, în chip pilduitor, îndeungatei tradiții românești ortodoxe, exprimată prin rolul Arhipăstorului în mijlocul obștii de-a lungul istoriei, încă din vremea Mușatinilor și a Basarabiilor. Linia sa de viață și slujire rămîne o linie de conduită obștească și patriotică a fiecărui ierarh, a fiecărui păstor rinduit a sluji Biserica Ortodoxă Română și cauza suveranității patriei.

Arătam că s-a recunoscut chiar în epocă «însemnătatea serviciilor» aduse de mitropolitul Sofronie Miculescu al Moldovei «cauzei naționale, recunoaștere făcută public», de exemplu de deputatul M. Costachi⁹. «Mitropolitul Sofronie Miculescu are meritul de a fi pus umăr puternic în luptele politice, fiind de partea partidei naționale și luptînd pentru reușita aspirațiilor ei»¹⁰.

Mitropolia Moldovei menționează în toate prilejurile oportune faptul că în vederea Unirii din 1859 «mai în toate comitetele unioniste erau și slujitori ai Bisericii. Aceștia au semnat adeviziuni la programul unioniștilor, au semnat proteste împotriva antiunioniștilor care foloseau metode necinstite, au rostit cuvîntări, predici, dezvoltînd ideile și sentimentele unioniste ale poporului. Ei au lucrat în sate și orașe pentru realizarea acestui măreț vis al neamului românesc. Exemplu viu de patriotism în-

7. Gödel Lannoy către Buol (în *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. II, *Rapoartele Consulatului Austriei din Iași (1856—1859)*, București, 1959, p. 427).

8. Procesul verbal nr. 3 al ședinței Adunării electivă din 2 ianuarie 1859 (Dim. A. Sturdza și J. J. Skupiewski, *Acte și Documente relative la Istoria Renașterii României*, vol. VIII (1858—1859), București, 1900, p. 232—233).

9. Același Proces verbal, *ibidem*, p. 235.

10. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 36.

flăcărat a fost însuși Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe a Moldovei, mitropolitul Sofronie Miculescu»¹¹ (subl. n. † N. V.).

Mitropolitul Sofronie al Moldovei a știut să împlinească cu prisosință celebrul dicton latin: *Qualis rex talis grex!* Contribuția sa obștească și patriotică răspundea unor cerințe acute ale timpului său; este și rămîne rodnică, pilduitoare și pentru noi cei de astăzi, este și rămîne astfel pentru ierarhii și pentru toți slujitorii Bisericii Ortodoxe Române.

ROLUL DECISIV AL FACTORILOR INTERNI LA ÎNFĂPTUIREA UNIRII PRINCIPATELOR

GHEORGHE VASILESCU

Eveniment crucial în istoria neamului, Unirea Principatelor a marcat o nouă treaptă pe drumul înfăptuirii idealului de unitate națională purtat, veacuri de-a rîndul, în inima și conștiința poporului nostru, a voinței sale nestrămutate ca toți românii să trăiască liberi și uniți într-o singură patrie.

Lupta românilor pentru unitate s-a amplificat, după cum este știut, în pragul epocii moderne, o dată cu revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, în vîltoarea căreia conștiința unității de neam s-a cristalizat într-o puternică conștiință națională, care a dat un nou impuls mișcării pentru emanciparea națională și socială, unirii teritoriilor românești aflate sub dominație străină. Revoluția de la 1821 a deschis, astfel, calea unor prefaceri înnoitoare în structura social-economică a Principatelor, care au pus cu stringență, la ordinea zilei, problema făuririi statului național, ca o cerință obiectivă a progresului societății românești în ansamblul ei.

Acest deziderat s-a afirmat cu putere în timpul revoluției de la 1848, cînd militanții pașoptiști din Moldova, Transilvania și Muntenia au adoptat programe identice, în cadrul cărora obiectivul cel mai imperios era unitatea tuturor românilor în frontierele aceleiași stat național, democratic, modern și independent. Unirea însă, așa cum împrejurările au dovedit-o, n-a putut fi realizată din cauza opoziției înverșunate a celor trei imperii limitrofe — otoman, țarist și habsburgic — care stăpîneau părți din teritoriul național. Existența unui stat unitar românesc le-ar fi pus în primejdie propria integritate teritorială, le-ar fi amenințat posesiunile. Iată de ce, revoluția de la 1848 din Țările Române, care reliefașe cît de acut se simțea nevoia unității, dar și cît de pregătită era națiunea de a o înfăptui, a fost înăbușită în urma intervențiilor militare ale marilor puteri vecine.

Aceasta, însă, n-a putut stinge voința de unitate și libertate a popoului, n-a putut opri un proces istoric cu multisekulare tradiții. Așa se

11. Redacția revistei «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LII (1966), nr. 1—2, p. 4.

face că în deceniul care a urmat revoluției, lupta pentru unire a devenit o cauză generală, antrenând activ largi pături sociale ale poporului, toate spiritele înaintate ale societății românești, care înțelegeau să acționeze în mod energic, atât pe plan intern, cât și extern, pentru câștigarea opiniei publice și a sprijinului politic și diplomatic al puterilor europene. Au fost editate publicații cu denumiri semnificative — «România viitoare», «Junimea română», «Republica română», ș.a. — care au constituit o adevărată tribună de susținere a dezideratelor Unirii. S-au stabilit legături cu Comitetul Central Democratic European, ce acționa pentru recunoașterea năzuințelor naționale ale popoarelor, s-a declanșat o vastă campanie pentru atragerea opiniei publice europene, a cabinetelor marilor puteri alături de cauza poporului român. În același timp, situația internațională, caracterizată prin redeschiderea «chestiunii orientale», a creat condiții favorabile pentru realizarea, în anii următori, a unității naționale românești. Oamenii politici români ai epocii. căliți în experiența politică a revoluției, au văzut în rivalitățile dintre marile puteri o posibilitate de a înfăptui, pe cale diplomatică, satisfacerea, cel puțin parțială, a unora din obiectivele de la 1848. Ei au fost conștienți că nu vor putea obține, din partea marilor puteri, recunoașterea, în același timp, a unirii și a independenței depline, de aceea, ținând seama de raportul de forțe și de relațiile internaționale existente în momentul respectiv, au cerut, în primul rînd, unirea Munteniei cu Moldova. Dusă cu abilitate și perseverență, cu un patriotism fără egal, propaganda românească în favoarea Unirii, ca și unitatea spirituală, bazată pe milenare antecedente, spiritul de ordine desăvîrșit și maturitatea politică remarcabilă, manifestate de poporul român în acele momente hotărîtoare ale destinului său istoric, au cîștigat sufragiile unanime ale opiniei publice și au atras sprijinul unor importante și influente cercuri politice și diplomatice.

Parte a unui fenomen general istoric obiectiv, exprimînd tendința națiunilor europene de a-și constitui organisme de stat independente, formarea statului național român s-a distins prin modalitatea prin care a fost realizat, prin unanimitatea cu care a fost declarată și impusă voința națională, prin implicațiile și consecințele sale internaționale. Preocupînd cercurile politice și diplomatice europene de la mijlocul secolului trecut, statul național român modern a fost făurît într-un cadru internațional, reprezentînd, prin aceasta, un moment al istoriei universale, dar realizarea sa, în acest cadru politic general european, a fost, înainte de toate, opera românilor înșiși. Astfel, Unirea Principatelor a reprezentat atât o problemă a politicii europene, cât și un act de voință, energic și unanim, al românilor ca națiune, care și-au revendicat identitatea și ființa în istorie prin constituirea statului național, treaptă necesară a dezvoltării unei societăți moderne, deschise spre progres. Temeiul noului stat național l-au reprezentat tratatele și înțelegerile internaționale ale căror hotărîri, în sprijinul cauzei românești, nu pot fi negate, numai că ele se cuvin, în virtutea realităților istorice, circumscrise factorilor care au făcut posibilă Unirea, soarta politică a Principatelor Române neputînd fi sustrasă deliberărilor forurilor europene.

După cum se cunoaște, în vara anului 1853 a izbucnit un conflict între marile puteri pentru avantaje economice și politice, cât și pentru

anexiuni teritoriale în Orient și sud-estul european. Războiul dintre Rusia și Turcia — declanșat în urma refuzului Porții de a accepta țarului rus așa-zisul «protectorat asupra creștinilor ortodocși» — intrat în istorie sub denumirea de «Războiul Crimei», și care a antrenat în vârtejul său Anglia, Franța și Sardinia de partea Imperiului otoman, a schimbat radical raportul de forțe pe plan european, a anihilat coeziunea imperiilor reacționare care se manifestaseră atât de puternic la 1848. Inițial, Austria și Prusia s-au menținut în neutralitate. La 21 iunie 1853, fără nici o declarație de război, armatele țariste au intrat în Principate și au ținut sub ocupație Moldova și Muntenia pînă în iulie 1854, cînd au trebuit să se retragă datorită mutării operațiilor militare în Crimeea. Locul lor a fost luat de trupele de ocupație habsburgice.

Înfrîngerea Rusiei țariste, izolarea politică a Austriei, slăbiciunea Turciei, sprijinul deschis acordat de Franța principiului naționalităților — cu scopul de a-și reface prestigiul și a-și recăpăta influența politică — au creat condiții favorabile pentru lupta popoarelor. În noile împrejurări, cînd Rusia, pentru a disloca alianța marilor puteri, s-a raliat politicii franceze, problema Principatelor, a Unirii lor, a devenit «nodul gordian» al politicii și diplomației europene, «piatra de încercare» pentru stabilirea noului echilibru european. Interesele deosebite ale puterilor în problema orientală au făcut din Unirea Principatelor un grav obiect de dispută și de litigii. În cadrul acestei lupte diplomatice care nu s-a limitat numai la puterile participante la conflict, ci s-a extins și asupra tuturor celorlalte state aflate în legătură cu participanții, românii, prin acțiunile întreprinse, au izbutit să sublinieze adevăratele dimensiuni ale problemei Unirii Principatelor de rezolvarea căreia depindea viitorul națiunii.

La 15 martie 1855 s-a deschis la Viena o conferință de pace la care au luat parte pe lîngă beligeranții și reprezentanții Austriei și Prusiei, constituindu-se, în felul acesta, grupul de state cunoscut sub numele de «cele șapte puteri». După ce marile puteri au convenit asupra garanțării integrității Imperiului otoman, au trecut la discutarea situației Moldovei și Munteniei și s-au înțeles să înlocuiască «protectoratul rusesc», cu unul colectiv. Cum trecerea celor două Țări Române sub «protectoratul colectiv» al puterilor europene impunea de la sine și schimbarea statutului lor de organizare internă, problema unirii Moldovei cu Muntenia a devenit o problemă europeană, iar soluționarea ei subordonată intereselor economice și politice ale acestora. Soarta Țărilor Române a intrat, astfel, în combinațiile de culise ale «concernului european», determinînd atitudinea marilor puteri față de situația lor politico-administrativă.

La 28 februarie 1956 s-a deschis Congresul de la Paris, avînd ca obiectiv principal încheierea păcii și restabilirea «echilibrului european» zdruncinat în urma Războiului Crimei. Un loc important în cadrul debaterilor și hotărîrilor Congresului a ocupat viitoarea organizare a Principatelor Române.

Încă înainte ca Unirea să intre în discuția curcilor guvernamentale ale Europei, opinia publică a continentului luase cunoștință în toate complexitatea ei de problema românească. Doleanțele românilor ajun-

seseră să nu mai fie o necunoscută în momentul deschiderii Congresului de la Paris, căci fuseseră larg popularizate în marile capitale europene. Personalități de seamă ale culturii românești, aflate în primele rânduri ale luptei pentru Unire, acționaseră prin diferite mijloace pentru afirmarea și cunoașterea în străinătate a dorințelor națiunii române. Frunțașii pașoptiști, emigranți în diferite centre ale Europei din cauza ocupării țării de către trupele străine, desfășuraseră o intensă campanie în favoarea Unirii, adresînd memorii diferiților suverani și demnitari din Occident, publicînd și răspîndind în diferite puncte ale continentului un mare număr de cărți și broșuri, numeroase articole în presă prin care demonstrau temeiul istoric al aspirațiilor poporului român, dreptul său de a trăi într-un stat național unitar. Cauza nobilă a făuririi statului național român modern găsisse un larg ecou și un sprijin activ din partea unor eminente personalități științifice și culturale din alte țări, ca și din partea unor influente publicații franceze, belgiene, britanice ș.a., care, dînd cele mai vii probe de simpatie față de români, luptaseră alături de ei, desfășurînd o vastă acțiune publicistică în favoarea Unirii Principatelor. Opinia publică internațională fusese, deci, obișnuită cu ideea Unirii printr-o acțiune multilaterală ce asocia eforturilor patrioților români pe cărturarii și oamenii politici străini, impresionați de însușirile românilor, de rezistența lor seculară față de oprimare, de dreptatea cauzei lor, de frumusețea creațiilor lor materiale și spirituale.

Deși cunoșteau dorința unanimă de unire a poporului român, delegații marilor puteri s-au pronunțat pentru sau împotriva ei, conform propriilor lor interese. Opoziție înverșunată au întîmpinat românii, mai ales, de la Imperiul otoman și de la cel habsburgic, puteri care, din rațiuni politice diferite care le situau însă, în acest caz, pe aceeași poziție, s-au pronunțat de la început împotriva unirii celor două Țări Române. Pentru Înalta Poartă, Unirea însemna constituirea unui stat românesc relativ puternic care ar fi dus, în ultimă instanță, la limitarea influenței sale economice și politice și, în același timp, ar fi constituit un pas hotărîtor spre dobîndirea independenței și înlăturarea suzeranității otomane. Unirea reprezenta pentru Imperiul habsburgic anihilarea tendințelor sale anexioniste și a celor de înfeudare economică și politică a Principatelor. Totodată, făurirea statului român modern, prin unirea Moldovei cu Muntenia, însemna formarea nucleului politic național în jurul căruia urmau să graviteze aspirațiile de unire ale românilor din toate provinciile aflate sub ocupație străină. Anglia a adoptat o poziție oscilantă, la început susținînd realizarea țelurilor românești, apoi opunîndu-li-se, pentru a sfîrși prin a se realătura înfăptuirii statului național român. Celelalte puteri europene au privit cu bunăvoință lupta românilor, sprijinînd-o, uneori, sau acceptînd faptele împlinite. Sardinia și Prusia, acționînd ele însele pentru constituirea statelor italian și german, au fost susținătoare firești ale mișcării unioniste românești. Franța, partizană a principiului naționalităților, dorînd constituirea la Dunărea de Jos a unui stat al unui popor romanic și considerînd că statul român unit va fi un punct de sprijin al influenței politice și expansiunii sale economice, a sprijinit Unirea, trebuînd, spre a

se ajunge la o soluție acceptabilă, să facă unele concesii puterilor potrivnice, prin urmare, un compromis. La rîndul ei, Rusia țaristă, urmărind dezmembrarea Imperiului otoman și înlăturarea influenței habsburgice din Țările Române, interesată fiind, după Războiul Crimeii, a conlucra cu Franța, s-a situat, de asemenea, pe poziția susținerii luptei românilor.

Dificultățile în calea înfăptuirii Unirii Principatelor erau, deci, multiple, adversitățile puternice, dar niciodată pînă atunci poporul român nu se aflate în condiții atît de favorabile luptei sale de emancipare politică. Învingătoare în conflictul recent încheiat ieșiseră puterile democratice ale Europei, absolutismul fiind în regres, ceea ce permitea micilor popoare din zona geografică în care acesta era influent să se reorganizeze în vederea unor acțiuni menite să contribuie la atingerea scopului final și constituirea unor state naționale centralizate, independente. Trebuie, însă, remarcat că cele patru puteri favorabile constituirii unui stat național românesc, nu s-au dovedit în măsură să rezolve ele însele problema în sine. Cedînd și căzînd la soluții de compromis cu puterile potrivnice Unirii, ele n-au făcut altceva decît să creeze românilor cîmp de acțiune, oferindu-le posibilitatea de a lupta pentru împlinirea năzuinței lor fundamentale din acea vreme.

Tratatul de pace s-a semnat la Paris la 30 martie 1856 și a stabilit următoarele în problema Țărilor Române: desființarea protectoratului rusesc, instituit în urma păcii de la Adrianopol; menținerea suzeranității otomane asupra Principatelor și trecerea lor sub garanția celor șapte puteri; întocmirea de către sultan, în colaborare cu ambasadorii puterilor semnatare de la Constantinopol, a unui firman electoral în baza căruia să se convoace, în ambele țări, adunări care să reprezinte interesele tuturor claselor; constituirea unei comisii speciale de informare, alcătuită din reprezentanții celor șapte puteri, care să se întrunească la București pentru a-i chestiona pe români asupra viitoarei organizări a Principatelor, rezultatele urmînd să fie prezentate unei conferințe a marilor puteri la Paris, care, printr-o convenție, va hotărî statutul lor definitiv, ce va fi apoi comunicat românilor printr-un hatîșerif. În cazul cînd liniștea internă din Principate va fi amenințată sau compromisă, Poarta va decide, împreună cu celelalte puteri semnatare, măsurile necesare, o intervenție armată neputînd avea loc fără un acord prealabil al puterilor garante. Cum plebiscitul nu se putea desfășura în prezența trupelor de ocupație, congresul a luat în discuție și retragerea trupelor austriece. Așadar, Tratatul de la Paris a creat celor două state românești, Moldova și Muntenia, o nouă situație internațională, ce consta în esență din faptul că marile puteri nu puteau exercita garanția lor și, mai ales, interveni în desfășurarea proceselor interne decît acționînd în consens, or, neîndoielnic, un astfel de consens se dovedise în nenumărate rînduri imposibil de realizat. De asemenea, Tratatul, cu toate că nu dădea Principatelor Unirea, o făcea posibilă prin recurgerea la dreptul de autodeterminare, concretizat în convocarea adunărilor ad-hoc, care deși restrictive prin decizia finală ce era rezervată unei conferințe europene, au creat un spațiu de manevră politică românilor, pe care ei l-au utilizat nu numai pentru a-și apăra ferm ceea ce concernul pute-

rilor Europei le dăduse, ci și pentru a-și deschide drum mai departe în procesul de constituire statal-național. Se crease, astfel, o situație concretă favorabilă, Principatele alcătuind un aspect important al crizei orientale, de care românii vor ști să se folosească în înlăptuirea obiectivelor lor.

Pentru pregătirea conferinței ce trebuia să soluționeze problema Principatelor, îndeosebi a Unirii lor, Tratatul de la Paris a prevăzut, așa cum s-a mai arătat, instituirea unei comisii speciale de informare, alcătuită din câte un reprezentant al țărilor semnatare. Comisia avea drept scop, ca pe baza propriilor constatări privind situația internă și externă a Moldovei și Munteniei, precum și a dorințelor exprimate de ele, îndeosebi prin intermediul Adunărilor ad-hoc, în vederea reorganizării lor, să întocmească un raport ce trebuia să fie înaintat conferinței spre analiză. Cu toate că această Comisie pentru Principate era europeană, numai prin investitură, căci fiecare comisar a respectat riguros instrucțiunile propriului guvern și nu prevederile Tratatului de pace, totuși, prin intermediul ei, Europa a fost informată asupra realităților românești.

O importanță deosebită au avut, însă, în acest sens, Divanurile ad-hoc de la Iași și de la București, organisme a căror creare fusese prevăzută în deciziile Congresului de la Paris, ca răspuns la obiecția Austriei și Turciei că Unirea n-ar fi o dorință unanimă în Principate. În scopul de a se pronunța asupra viitoarei organizări a Țărilor Române, Congresul hotărâse consultarea românilor, prin convocarea unor adunări, atât în Moldova cât și în Muntenia, alcătuite din deputați ai tuturor claselor sociale. Pregătirea alegerilor pentru Adunările ad-hoc a pus în evidență voința nestrămutată de unire a românilor din cele două Principate. S-au constituit Comitete Centrale ale Unirii la București și Iași, au fost editate publicații unioniste, broșuri și foi volante cu conținut unionist. În ambele Principate au avut loc nenumărate întruniri care s-au încheiat cu acte de adeziune față de Unire, semnate de sute de intelectuali, țărani, meșteșugari, comercianți, etc. Această unitate de simțire, gândire și acțiune explică de ce antiunioniștii în Principate alcătuiau o infimă minoritate, de ce românii au învins inverșunata opoziție externă, căci cea internă aproape că nu conta, de vreme ce se reducea la unii boieri conservatori manevrați din afara țării.

În același timp, lupta împotriva Unirii a devenit mobilul separatiștilor externi. Cum Unirea trebuia împiedicată numai în una din cele două țări, manevrele antiunioniștilor s-au îndreptat spre Moldova, care era mai departe de sediul, stabilit la București, al comisiei speciale de informare a celor șapte puteri și unde se găseau mai mulți adepți ai separatismului, îndeosebi în rândul boierimii conservatoare, care-și vedeau «amenințată», prin Unire, puterea politică și economică. Pentru a împiedica pronunțarea liberă a voinței naționale, puterile antiunioniste în frunte cu Imperiul otoman, prevalându-se de atribuțiile recunoscute prin Tratatul suzeranului, au inițiat aici o serie de acțiuni abuzive. Între altele, a fost instituit un regim fidel politicii separatiste, care a urmărit, prin violență și corupție, să disloce frontul unionist. Alegerile erau un prilej nimerit de menținere a separatismului. Dacă Divanul ad-hoc se

pronunța într-un sens separatist, planurile unioniștilor din amîndouă țările erau răsturnate. În acest scop s-a trecut la falsificarea alegerilor, întrebunțindu-se toate mijloacele pentru a-i înfrînge pe unioniști. Alegătorii au fost șterși în mod masiv de pe listele electorale, operațiunile de pregătire a alegerilor grăbite într-un mod nejustificat și în întreaga țară a fost instaurată o atmosferă de teroare, pentru a-i înspăimînta pe alegători și a-i determina să nu-i voteze pe candidații unioniști. Dar, abținerea de la vot a marii majorități a alegătorilor, a reprezentat un răspuns demn al poporului dat tendințelor separatiste, ceea ce a și determinat, în cele din urmă, anularea alegerilor falsificate. La intervenția puterilor favorabile Unirii și sub amenințarea izbucnirii unui conflict european din cauza problemei românești, cu asentimentul Angliei, s-a ajuns la repetarea alegerilor pentru Adunarea ad-hoc de la Iași, iar rezultatul final al noilor alegeri a fost un adevărat triumf al unioniștilor.

Desfășurate într-o atmosferă de fierbinte patriotism, de grijă pentru viitorul națiunii, lucrările Adunărilor ad-hoc au reliefat voința de unire a Principatelor Române. Adoptarea unor hotărîri similare de către cele două foruri naționale din capitalele celor două Principate, consensul tuturor claselor și categoriilor sociale, a maselor largi ale poporului de a înfăptui Unirea, a surprins Europa și a obligat la respect. Voturile reprezentanților națiunii în Divanurile ad-hoc — la 7 octombrie, la Iași, și la 9 octombrie 1857, la București — au demonstrat pregnant, în fața întregii lumi, nu numai adeziunea întregului popor la ideea Unirii, ci și hotărîrea de a înfăptui un stat liber, înzestrat cu instituții moderne, democratice. Modernizarea societății, ce trebuia să fie consecința firească a Unirii, era întrevăzută în cadrul unui program de largi reforme sociale și politice, capabile să întărească demnitatea umană și națională.

În conformitate cu prevederile Tratatului de la Paris, urma ca o nouă conferință europeană să ia în dezbateră și să promulge decizia finală în «chestiunea românească». Puterile antiunioniste au continuat să manevreze cu un arsenal variat de mijloace menite să descurajeze zelul românilor, să diminueze înclinările pozitive ale puterilor pronunioniste, să le antreneze într-o măsură mai mare decît în trecut la compromisuri de fond și abandon, ceea ce în parte au și reușit. Iată de ce, Conferința de la Paris din 22 mai—19 august 1858 și-a desfășurat lucrările sub auspiciile incertitudinilor, căutărilor, neliniștilor și temerilor ambelor tabere, ca să nu mai vorbim de români, iar Convenția adoptată fiind rezultatul unor înfruntări de opinii și de interese între puterile favorabile și cele ostile Unirii, prin urmare, o soluție de compromis. Convenția, care număra 50 de articole, prevedea, între altele, constituirea «Principatelor Unite ale Moldovei și Valahiei» sub suzeranitatea Imperiului otoman și garanția colectivă a marilor puteri semnatare ale Tratatului de la Paris. Ele urmau a se administra liber și în afara oricăror ingerințe ale Porții, în limitele stabilite de acordul intervenit între puterile garante și Poartă. Fiecare Principat va avea cite un domn și cite o adunare proprie, ce va funcționa cu concursul unei Comisii Centrale, cu caracter permanent, unică pentru ambele Principate, care va pregăti legi de interes comun, ce vor fi apoi votate de cele două adunări; o Curte de Casație comună; un șef suprem pentru cele două armate,

etc. Articolul 49 prevedea instituirea unei Cărmăcării provizorii compusă din trei persoane. Stipulații electorale erau apoi anexate Convenției, în care erau stabilite procedurile electorale bazate pe cens, prin urmare restrictive, condițiile de îndeplinit de către alegători, operațiunile electorale, etc.

Astfel, puterile garante, după o lungă dezbateră, realizaseră un consens, dar acesta nu corespundea decît în parte năzuinței românilor care își cereau drepturile legitime de a se număra printre națiunile libere ale lumii. Datorită opoziției puterilor potrivnice formării statului național român, Convenția de la Paris n-a înregistrat în stipulațiile ei dorința de unire atît de unanim și de categoric exprimată de reprezentanții națiunii române, dar ea n-a putut să nu reflecte, cel puțin în parte, dezideratul ardent al Adunărilor ad-hoc. Realizarea acestei năzuințe avea să revină românilor înșiși, care o vor face cu toată dăruirea patriotică. Convenția se înfățișa, deci, ca rezultatul unui șir de compromisuri ce n-au dat Unirea, ci doar unele șanse a căror izbîndă avea să depindă de români care, profitînd de orice «element» unionist al ei, vor înfăptui, într-un viitor apropiat, statul lor național.

Așadar, Convenția de la Paris crea numai cadrul general propice dezvoltării energiilor creatoare ale poporului român, lărgea drepturile la autonomie pentru înfăptuirea Unirii și, mai apoi, cucerirea independenței de stat, fără de care nu era posibilă o evoluție istorică normală. Cu toate acestea, esențialul era, totuși, înfăptuit prin Convenția de la Paris. Perspectiva Unirii se întrevedea cu certitudine, în pofida oricăror prevederi restrictive, mai ales a stipulațiilor electorale bazate pe cens, pe care se bizuiau forțele reacționare interne și externe în scopurile urmărite. La aceasta se adăuga și faptul că prevederile Convenției erau formulate în așa fel, încît permiteau mai multe interpretări, fără a mai vorbi de lipsa de precizie a celor de ordin restrictiv, adică a celor conservatoare. Dînd dovada simțului lor practic, românii, printr-o abilitate aplicare a lor, vor profita de posibilitățile ce li se ofereau tocmai prin caracterul «nedecis» al statutului fundamental ce li-l hotărîseră puterile garante și, în pofida a numeroase dificultăți, vor acționa cu îndrăzneală și eficacitate ca să împlinească dezideratul Unirii.

Prin urmare, deși Tratatul de la Paris din primăvara anului 1856, cit și Convenția de la Paris din vara anului 1858 au fost departe de a soluționa problema românească în dimensiunile și în măsura în care acest lucru era așteptat de români, ei au dobîndit, totuși, prin ele, instrumentele necesare pentru ca prin propriile forțe să meargă mai departe și să impună Europei propria lor soluție. Autonomiei celor două țări i se dăduse o nouă recunoaștere internațională și numai compararea noului statut acordat Principatelor cu cel anterior, cînd ele erau supuse intervențiilor puterii suzerane și, mai ales, ale celei protectoare, relevă saltul ce fusese realizat. Totodată, nu se poate trece peste cadrul de organizare modern care a fost stabilit prin Convenția de la Paris. Deși heteroclit și contradictoriu, acest document internațional asigură instituții și structuri moderne și oferea un întreg program de reînnoire socială, economică și politică. Este adevărat că marile puteri nu făcuseră, prin alcătuirea acestor stipulații pozitive ale Convenției,

decît să dea curs dorințelor exprimate de reprezentanții românilor inșiși în Adunările ad-hoc. Dar, oricum, problemei fundamentale a Unirii puterile garante nu-i dăduseră o rezolvare. Această rămînea a fi cucerită de poporul român. Lupta pentru realizarea Unirii trecea, de acum înainte, exclusiv în seama românilor, hotărîți să înfrîngă toate obstacolele ce li se ridicau în cale. Împrejurările erau departe de a fi ușoare. Nu era vorba de a fi puse marile puteri, și mai ales cele antiunioniste, în fața unui fapt împlinit, ci Unirea trebuia realizată în condițiile în care compoziția Adunărilor electivă din cele două Principate urma să fie rezultatul unor alegeri la care, în temeiul stipulațiilor electorale ale Convenției, nu mai erau chemați decît cîteva mii de oameni și aceștia reprezentînd, în bună măsură, interese ostile ideii de progres. Dar și acest impas a fost depășit. Națiunea n-a abdicat politic. Ea a continuat să acționeze și să impună privilegiatilor cu drept de vot, dorința și voînța ei. Este drept, totodată, că dușmani ai Unirii nu se puteau constata în interior, ci se înregistra doar o opoziție conservatoare care încerca să frîneze mersul spre progres, să atenueze un program unionist ce i se părea prea înaintat și, deci, «primejdios» pentru interesele ei. Cuvîntul hotărîtor a rămas, însă, poporului, adevăratul făuritor de istorie care, concentrîndu-și energiile în jurul constituirii și desfășurării lucrărilor celor două Adunări electivă, avea să-și dovedească, încă o dată, curajul și înțelepciunea, capacitatea de a influența și de a determina mersul evenimentelor, conținutul însăși al hotărîrilor acestor organisme reprezentative. La 5 ianuarie 1859, Adunarea electivă de la Iași proclama drept domn al Moldovei pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, unul din fruntașii revoluției de la 1848. Sub presiunea maselor populare, a zecilor de mii de meseriași, lucrători, comercianți, țărani adunați pe dealul Mitropoliei din capitală în zilele de 22—24 ianuarie 1859, Adunarea electivă de la București alegea ca domn al Munteniei tot pe colonelul Alexandru Ioan Cuza. Astfel, cele două adunări electivă, de la Iași și București, ca mandatate ale națiunii, alegîndu-l în unanimitate pe Alexandru Ioan Cuza domnitor al Moldovei și al Munteniei, au pus Europa în fața unui fapt împlinit, a unui act istoric ireversibil.

Iată cum, o problemă de însemnătate europeană, ce preocupase ani de-a rîndul guvernele continentului și publicistica politică a epocii, se vedea acum rezolvată printr-un act al celor direct interesați, care recurseseră la o soluție singulară, în baza căreia Unirea Principatelor fusese concretizată, dar, totodată, fără ca nimeni să poată invoca o călcare a stipulațiilor Convenției de la Paris, căci, aceasta, neprevăzînd o asemenea desfășurare a evenimentelor, n-o interzisese. Evident, faptul a surprins marile puteri europene, și în primul rînd pe cele ostile realizării unității statale a românilor. Europa s-a găsit, însă, în fața unei națiuni care s-a ridicat cu entuziasm și însuflețire în sprijinul Unirii, văzută nu numai ca un simplu act de ștergere a unui hotar nefiresc, ci și ca program minimal al făuririi noului stat.

Dubla alegere a lui Cuza a impus, în mod firesc, o sporire a activității diplomatice a Principatelor, nemaifîind vorba de obținerea recunoașterii unui act prevăzut de tratate, ci de acceptarea de către puteri a unui eveniment cu un caracter deosebit, a unui fapt ieșit din normalul

activității politico-diplomatice europene. Chiar a doua zi, la 25 ianuarie, însuși domnitorul s-a adresat puterilor garante pentru a le aduce la cunoștință evenimentul și, implicit, pentru a obține acceptarea de către Europa a faptului împlinit, a îndoitei alegeri, care reprezenta realizarea Unirii pe o cale ingenioasă. Lipsit de reprezentanți diplomatici sau consulari, țînărul stat național a trebuit să recurgă la misiuni speciale, trimițînd peste hotare reprezentanțe cu caracter temporar, a căror activitate s-a dovedit deosebit de eficientă. Folosind rivalitățile dintre puteri, țînărul stat a reușit să obțină, rînd pe rînd, consimțămîntul fiecărei puteri garante și sancționarea de către diplomația europeană a faptului Unirii.

Puterile garante au adoptat atitudini diferențiate față de îndoita alegere. Dacă Franța, Rusia, Sardinia și Prusia au întîmpinat vestea cu satisfacție, considerînd actul de la Iași și București drept o confirmare a justeții propriului lor punct de vedere, iar Anglia a adoptat o atitudine de expectativă, Imperiul habsburgic și cel otoman s-au situat pe poziții net ostile, plănînd, chiar, o intervenție armată care să înlătore prin forță noua stare de lucruri instaurată prin voința maselor. La 7 aprilie 1859, la Paris, s-a întrunit Conferința puterilor garante pentru a analiza situația excepțională în care se aflau Principatele Române în urma evenimentelor de la 5 și 24 ianuarie. Cele patru puteri favorabile Unirii, cărora li s-a alăturat și Anglia, au sancționat faptul împlinit. Opoziția celorlalte două puteri — Austria și Turcia — a fost inversunată, dar ineficientă, ele postîndu-se pe poziții izolate pînă în septembrie 1859 cînd, slăbit în urma înfrîngerii din Italia, Imperiul habsburgic s-a văzut nevoit să accepte ceea ce combătuse cu inverșunare, iar Poarta otomană n-a mai putut refuza investitura, persistența într-o atitudine negativă putînd să atragă consecințe mai grave pentru propriile-i interese în țările dunărene și să accelereze desprinderea lor din sistemul ei de dominație. Viena și Constantinopolul și-au dat astfel, consimțămîntul în fața inevitabilului. La sfîrșitul verii anului 1859 s-a înfăptuit, deci, consensul dorit de români, toate cele șapte puteri garante recunoscînd faptul împlinit. Poporul român biruise și înfăptuirea sa fusese sancționată. Se încheia, astfel, cu succes prima etapă pe calea unificării naționale a poporului român. Desigur, nu era vorba, încă, decît de acceptarea unei uniuni personale, pentru că recunoașterea dublei alegeri a lui Cuza n-a însemnat, totodată, acordul puterilor garante cu făurirea noului stat românesc, așa cum și-l doriseră românii, Principatele fiind constrînse la menținerea separației lor politico-statale, fiecare rămînînd cu propriul guvern, cu propria adunare și propria administrație. Protocolul din septembrie 1859 reflectase o decizie de compromis a puterilor garante, evoluția faptelor va fi însă alta și aceasta, din nou, datorită atitudinii și acțiunii românilor înșiși. A mai trebuit să treacă trei ani, pînă cînd să poată avea loc, în baza unui nou consens al marilor puteri, unificarea politico-administrativă a Principatelor și pînă cînd să se poată alcătui un singur guvern pentru întreg teritoriul Principatelor Unite Române și să se poată întruni laolaltă deputații moldoveni și cei munteni. Dar, și de data aceasta, n-a fost vorba de un gest spontan, de bunăvoința puterilor garante, ci consensul lor a fost determinat prin acțiunea

politică a domnitorului și sfetnicilor săi, întemeiată pe voința însăși a națiunii române, exprimată în ample manifestațiuni.

Lui Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii, i-a revenit o misiune deosebit de dificilă și anume, să desăvârșească ceea ce poporul dorea să se realizeze : unirea deplină. Cu tact, răbdare, înfrângind — prin acte de energie și de demnitate, dar și prin farmecul său personal — ostilitatea dinlăuntru și adversitatea din afară, a izbutit, în cele din urmă, să convingă marile puteri să-și dea încuviințarea pentru unirea deplină, administrativă și politică. La 24 ianuarie 1862, domnitorul a putut să declare, cu legitimă mândrie, că România era înfăptuită așa cum a dorit-o poporul. În capitala București s-au întrunit atunci guvernul și Adunarea legiuitoare. O altă etapă fusese depășită. Răminea ca noul stat să fie înzestrat cu instituțiile corespunzătoare, de natură să favorizeze progresul și să legitimeze Unirea. În numai 7 ani cât a domnit, Alexandru Ioan Cuza a săvârșit o operă uriașă. Înnoind structurile interne, a pus stabil bazele unui sistem modern pe care avea să se clădească cu fermitate România viitoare. În timpul guvernării a trebuit, adeseori, pentru a înfringe rezistența proprietarilor conservatori sau a puterilor ostile, să recurgă la politica faptului împlinit. Astfel a putut săvârși, prin lovitură de stat, cele două reforme fundamentale de care depindea progresul în viitor : reforma agrară și cea electorală.

Iată cum, un popor mic, prin străduință patriotică și neîndoielnică dibăcie a conducătorilor săi, sprijiniți, însă, pe concursul națiunii înțregi, și-a împlinit destinul și a constrâns puterile garante să-i accepte revendicările și, deseori, faptele împlinite. A fost aceasta o admirabilă manifestare a spiritului și a solidarității naționale, a voinței de afirmare politică, un act de mare forță și demnitate. Întreaga națiune a manifestat un spirit civic, o înălțime de spirit fără egal. Cu adevărat, Unirea a fost «actul energetic al întregii națiuni». Puține sint precedentele în istoria universală când o națiune, chemată să se pronunțe pe cale plebiscitară, să manifeste o asemenea unanimitate. Faptele nu pot fi explicate numai prin raportarea la împrejurările imediate. Geneza forței ideii de unitate, care a pus atunci în mișcare națiunea, trebuie căutată în adâncurile istoriei românești, având temeiuri profunde în orizontul pămîntului strămoșesc, în firea poporului și în trănicia lui neclintită, în legăturile lui sufletești cimentate prin unitate de grai, prin aceeași credință, aceleași datini și obiceiuri, în asemănarea întocmirilor și așezămintelor moștenite de la înaintași și, mai presus de toate, în puterea morală a conștiinței naționale, care și-au pus pecetea asupra națiunii în totalitatea ei.

Unirea Principatelor ne apare, astfel, după 125 de ani, în perspectiva istoriei, în toată complexitatea ei, ca o problemă aparținând unui context internațional, dar, totodată, ca un act a cărui înfăptuire în sensul dorit de poporul român s-a datorat, înainte de toate, celor direct implicați. Realizat în împrejurări favorabile, statul național român nu este, deci, rezultatul condițiilor externe, al unei conjuncturi, el nu poate fi înțeles, nici măcar în parte, ca un dar făcut neamului românesc din încrederea și simpatia lumii civilizate și nici ca o alcătuire întâmplătoare, săvârșită prin nebăgarea de seamă a dușmanilor. Unirea din 1859 a fost

rodul unei îndelungate lupte duse în spiritul ideilor de libertate, unitate și independență de către poporul român care, la fel ca și alte popoare, și-a afirmat dreptul inalienabil de a-și făuri propria soartă potrivit voinței și priceperii sale.

Ecourile cele mai grabnice ale Unirii s-au înregistrat în Transilvania, atentă la actul revoluționar de la București și unde, încă din 1848, se strigase că «toată mîndria românilor atîrnă de la unirea și bunăstarea Principatelor». Ziarele ce exprimau sentimentele maselor populare și ale intelectualității înaintate, — «Foaie pentru minte, inimă și literatură», «Gazeta Transilvaniei», ș.a. — au trecut, în entuziasmul cu care făceau elogiul Unirii, limitele impuse de cenzura austriacă. Unirea Țărilor Române reactualizase, mai mult ca oricînd, în Transilvania dorința unanim exprimată la 1848 pe Cîmpia Libertății: «Noi vrem să ne unim cu Țara!».

Unirea Principatelor, reformele ce i-au urmat, întărind forța economică, politică și militară a statului român, au constituit o premisă pentru cucerirea independenței naționale în anul 1877, pentru Unirea cea Mare din 1918, cînd s-a încheiat procesul firesc de formare a statului național unitar român, și implicit pentru victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, declanșată în august 1944. Actele istorice memorabile înfăptuite în anii 1859, 1877, 1918 și 1944 reprezintă — într-o înlănțuire logică și armonioasă — treptele de aur pe care a urcat poporul nostru pe drumul constituirii României moderne și contemporane, spre înfăptuirea idealului secular de unitate și independență națională.

România de astăzi se constituie, cu legitimă mîndrie, în moștenitoarea și promotoarea, la nivelul istoric superior al etapei de edificare a noii orînduirii, a aspirațiilor de unitate, independență, democrație, progres social și bunăstare, care au animat gîndirea și fapta generațiilor de înaintași, trecutul de luptă și sacrificii al întregului popor român.

• D O C U M E N T A R E •

BISERICA LUTERANĂ A SUEDEI

Noutăți importante : E. S. Arhiepiscopul Dr. Ollof Sundby, Primatul Suediei, la pensie ;
Relații bisericești româno-suedeze (1971—1983) ; Noul Arhiepiscop primat al Suediei ;
Perspective de viitor

Pr. prof. ALEXANDRU I. CIUREA

Presa bisericească din Suedia, și mai cu osebire săptămînalul Bisericii Luterane, purtînd numele : «*Svenska Kyrkans Tidning*» (Jurnalul Bisericii Suedeze), ne-a adus la cunoștință, în ultima vreme, cîteva evenimente de notorietate majoră, privind această importantă și influentă Biserică scandinavă. Date fiind bunele, frecventele și cordialele relații, dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica «de stat» a Suediei, socotim necesar și util să le atenționăm după cuviință.

Dar, mai înainte, pentru cititorul puțin avizat în treburile bisericești suedeze, intrucît s-a scris prea puțin în limba noastră, despre această Biserică și specificul ei, cîteva informații esențiale și fundamentale, foarte sumar expuse.

a. **Biserica Luterană Suedeză.** Apostolul încreștinător al suedezilor este socotit călugărul catolic ANSGAR, supranumit și «Apostolul Nordului», care a vizitat orașul comercial Birka, de pe insula Björkö, din lacul Mälaren, pentru prima dată, în anul 830. Acesta fiind apoi numit arhiepiscop de Hamburg-Bremen, în 831, Suedia va depinde de el și de acest scaun, pînă în 1104.

Cel dintîi arhiepiscop suedez, de Uppsala, a fost călugărul ȘTEFAN de la Alvåstra, care a fost hirotonit în anul 1164, în catedrala din Sens-Franța, unde papa se refugiase în timpul disputei cu Frederic Barbarosa. Hirotonia a fost efectuată de către arhiepiscopul Eskil de Lund, aflat și el acolo, în exil. Biserica Suediei a bătut, de curînd, o medalie specială, pe care o distribuie oaspeților de seamă, ce o vizitează, în onoarea primului arhiepiscop, ȘTEFAN, care a stat în fruntea acestei Biserici Catolice, timp de 21 de ani, 1164—1185.

O dată importantă, din viața Bisericii Suedeze Catolice, este anul 1477, cînd arhiepiscopul IAKOB ULFSSON obține agreementul scris al

papei, pentru întemeierea *Universității Catolice de la Uppsala*, existentă pînă astăzi, fiind cea mai veche universitate din nordul Europei.

Domnia regelui GUSTAV VASA (1523—1560) va aduce prefacerile cele mai substanțiale acestei Biserici Catolice. În timpul lui începe predică lui OLAVUS PETRI (1424), care-și făcuse studiile la Wittemberg, și fusese profund influențat de învățăturile lui Martin Luther.

În 1526, Liturgia (högmissa), este oficiată pentru prima dată în limba suedeză. În anul următor, apare Noul Testament, tradus și el pentru prima dată, în aceeași limbă, iar în 1541, Biblia în totalitatea ei. Prima Liturgie, în limba poporului, vede lumina tiparului în 1531. Înainte de refugierea ultimului episcop catolic al Suediei, JOHANNES MAGNUS, în Polonia, acesta a fost obligat de Gustav Vasa, să-l hirotonisească episcop pe LAURENTIUS PETRI, fratele mai mic al lui Olavus Petri, și el cu studii la Wittemberg, care devine astfel cel mai important conducător al Reformei suedeze (1531). Cum Johannes fusese hirotonit la Roma, în mod normal, ca episcop de Västeros (Suedia), iar acesta la rîndul său hirotonise pe Laurentius Petri, care este primul arhiepiscop al noii religii din Suedia (1531—1573), Biserica Suediei, mergînd pe acest fir, se mîndrește pînă astăzi, cu menținerea episcopatului istoric suedez și a succesiunii apostolice neîntrerupte¹.

La toate acestea, dacă mai adăugăm că același rege, care este adevăratul creator al statului suedez, Gustav Vasa, sub toate raporturile, a rupt legăturile cu Roma papală, prin Dieta de la Västeros, din 1527, înțelegem mai bine, cum a luat ființă și și-a făcut apariția concretă această «Biserică națională, reformată și autonomă», care este pînă astăzi, Biserica Suedeză.

Grație lui LAURENTIUS PETRI și spiritului său pașnic și neaventurist, Reforma lutherană din Suedia păstrează, pînă în zilele noastre, o serie de caracteristici care o diferențiază sensibil, de cea de pe continent, în sensul hirotonisirilor de care am amintit mai sus, al messei foarte apropiată de cea catolică medievală, al cultului morților, deși cremația se folosește acum foarte mult (80% la Stockholm), a păstrării unor icoane, obiecte sacre și chiar moaște în biserici, cum este cazul cu relicvele Sf. Erik, considerat sfinț și erou național, care se păstrează încă în cea mai mare catedrală a Scandinaviei, la Uppsala, și al altor elemente care ne atestă că Reforma suedeză a fost o reformă blîndă, cuminte, temperată, fără excese de violență, distrugerea obiectelor sacre și vărsare de sînge². De aceea, trebuie precizat că Reforma suedeză n-a făcut schîm-

1. Pentru discuția «succesiunii apostolice» și situația catolicismului din țările Scandinaviei, de la început și din zilele noastre, a se vedea: M. de Pallerets o. p., *Catholicisme en Scandinavie*, Collection «Christianisme contemporain», SPES, Paris, 1968, p. 23 sq.

2. Dacă dorim o documentare mai amplă asupra acestei Biserici, se pot consulta urm.: Robert Murray, *L'Eglise suédoise. Son histoire et son organisation*, Stockholm 1970; Idem, *Die Schwedische Kirche. Geschichte und Gegenwärtige Organisation*, Stockholm 1961; Institut Suedois, *Connaissance de la Suède*, Forum Stockholm, 1966, p. 21—22; Apoi în limba suedeză: Sten Carlsson și Jerker Rosén, *Svensk Historia*

bări radicale, nici în împodobirea bisericilor, în decorarea altarelor, în confecția veșmintelor bisericești, preoțești și episcopale³.

Fără a intra în detaliile istoriei de la Gustav Vasa și pînă la noi, vom releva, totuși, că «în mai 1858, șase femei au fost condamnate la expulzare din cauza apartenenței lor la credința catolică, ceea ce a indignat Europa întreagă»⁴, după care vin o serie de dispoziții legale, care marchează treptat și tot mai mult, o evoluție fericită, în viața acestei Biserici Lutherane, către abolirea fanatismului religios și apropierea tot mai mult, de Biserica deschisă, liberă și demofilă, cum este Biserica Suedeză, în zilele noastre.

Un merit deosebit l-a avut în această privință ilustrul arhiepiscop de Uppsala, Primat al Suediei, NATHAN SÖDERBLOM († 1931), care, pornind de la ideea scumpă lui, că «Biserica este darul lui Dumnezeu făcut poporului suedez», a ajuns la «*comunitatea de dincolo de granițele religioase, naționale și politice*», adică la conceptul ecumenic de bază, lucrînd, cu hotărîre, împotriva izolării religioase, dintre Biserici și confesiuni.

Cum se știe, lui i se datorează convocarea Conferinței ecumenice «Life and work», la Stockholm, în 1925, la care cu excepția Bisericii Romano-Catolice, toate Bisericile din lume au fost reprezentate, inclusiv Biserica Ortodoxă Română, care a trimis cea mai numeroasă delegație, în frunte cu mitropolitul NICOLAE BĂLAN († 1955).

De la aceasta și pînă în vara lui 1968, cînd s-au adunat la Uppsala, reprezentanții a 235 de Biserici din lumea întreagă, alcătuiind cea de a IV-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic, cînd Biserica noastră a fost reprezentată de I.P.S. IUSTIN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și alți delegați, este iarăși un pas mare făcut de Biserica Suediei, ceea ce demonstrează limpede rolul și locul pe care îl deține ea, în lumea creștină contemporană.

La cele de pînă aici, adăugăm că Biserica Suediei este împărțită în 13 eparhii, mai precis, 12 episcopii și o arhiepiscopie, conduse de 12 episcopi și un arhiepiscop-primat al Suediei. Înșirarea lor tradițională, istorică, se prezintă astfel: 1. Uppsala — arhiepiscopie; 2. Linköping; 3. Skara; 4. Strängnäs; 5. Västeros; 6. Växjö; 7. Lund; 8. Göteborg;

(Istoria suedeză), Ed. III-a, Stockholm Bonniers Boktryckeri, vol. I, 1969, vol. II, 1970; Berndt Gustafsson, *Svensk Kyrkohistoria* (Istoria Bisericii Suedeze), *Verbum, Handböcker i Teologi* (Manuale de Teologie), Stockholm, 1973; Bengt Strömberg, *Uppsala Årkesäte 800 år* (Arhiepiscopatul 800 de ani), Uppsala, 1964; apoi Robert Murray, *The Church of Sweden*, Allhem Majmö, 1960, trad. Nils G. Sahlén ș.a. Pentru raporturile actuale dintre Biserică și Stat este foarte importantă lucrarea: Karl-Gustaf Lindelöw, *Kyrka och Stat — hur blir det i framtiden?* (Biserică și Stat — Cum va fi în viitor?), Verbum, 1968.

3. R. Murray, *L'Église Suédoise*, p. 105.

4. Hans Jägerstad, *Sveriges historia i arta. Koncentrerad historisk uppslagsbok* (Istoria Suediei în date. Carte concentrată de referințe istorice), Stockholm, 1965, p. 103.

9. Karlstad; 10. Härnösand; 11. Luleo; 12. Visby; și 13. Stockholm, care a fost înființată ultima, în 1942, și are teritoriul cel mai restrins, dar populația cea mai numeroasă (aproape 2 milioane).

La o suprafață de 450.000 km², Suedia are astăzi o populație de 8,3 milioane locuitori, ceea ce înseamnă o densitate de circa 20 persoane pe km². Din populația totală, aproximativ 98% aparține Bisericii Lutherane Suedeze, care dispune de circa 3.000 pastori, biserici și capele. Pentru pregătirea clerului sînt două Facultăți de Teologie, una la Uppsala și alta la Lund, în cadrul Universităților respective, care sînt de stat. Biserica este confruntată cu o puternică lipsă de pastori⁵.

În martie 1958, Parlamentul suedez (Riksdagen), cu majoritate social-democrată „a recunoscut femeilor *«competența pentru preoție»* (behörighet till prästämbetet). Sinodul Bisericii (Kyrkomötet), sub președinția Arhiepiscopului-Primat Gunnar Hultgren (recunoscut de guvern la 28 iulie 1958), aprobă exact același lucru, la 27 septembrie din același an. Prima femeie, Margit Sahlin, este preoțită, însă, la 10 aprilie 1960⁶. În primele luni ale anului 1980, Biserica Suediei dispunea de un număr de 360 femei-preoți, care au antrenat și unele tulburări în viața Bisericii respective, unii episcopi abținându-se de a avea astfel de preoți în eparhiile lor (Göteborg, Visby ș.a.) sau luptînd public împotriva acestei practici (Stockholm). Biserica Suediei are, din 1922, un acord de intercomuniune cu Biserica Anglicană.

Culte existente în Suedia de astăzi se împart în două grupe: unul format numai din Biserica Lutherană, denumită curent, popular, dar neînscris în vreun text de lege, *«Biserica de Stat a Suediei»*, și al doilea, care se numește *«Bisericiile libere»* (Frikyrkorna), în care intră toate celelalte denominațiuni, Biserici, confesiuni, comunități etc., inclusiv Bisericiile Ortodoxe existente acolo (greacă, rusă, sîrbă, română, bulgară, finlandeză, estoniană etc.) și cele Vechi Răsăritene (armeană, siriană, coptă etc.).

Este numită curent, desigur, *«Biserică de Stat»*, pentru că, organic și economic, ea se află în strînsă relație cu statul. Dar, totodată, pentru că preoții ei sînt funcționari de stat, în sensul că ei țin Starea Civilă a populației (nașteri, căsătorii, decese, etc.). Cu excepția marilor orașe (Stockholm, Göteborg, Malmö ș.a.), unde există primării, în toate celelalte localități *«Biroul pastorului»* (pastorsexpedition) reprezintă autoritatea civilă a statului, cu toate atribuțiile lui.

5. R. Murray, *L'Eglise Suédoise*, p. 82—83.

6. B. Gustafsson, *op. cit.*, p. 134—135. Prin 1977, această primă femeie pastor din Suedia, Margit Sahlin, fiind interviuată de un reporter de la Radiodifuziunea suedeză asupra atitudinii Bisericii Ortodoxe, în legătură cu hirotonisirea femeilor, ea a răspuns: *«Biserica Ortodoxă nu admite hirotonisirea femeilor, pentru că este o Biserică moartă»*, ceea ce i-a atras, din partea preoților ortodocși din Suedia, unele replici adecvate, și ceva mai viu. Cînd numărul femeilor-preot a crescut în Suedia, ea a început să lupte pentru a ajunge episcop.

Celelalte denominațiuni creștine autointitulându-se «Biserici Libere», vor să sublinieze prin aceasta, cu oarecare malițiozitate, caracterul lor în opoziție, după ei, cu cel al Bisericii oficiale, care n-ar fi tocmai liberă, în raporturile ei cu statul.

După cel de al doilea război mondial, dar mai ales în decadele a șasea și a șaptea, accentuându-se mult procesul de emigrare al autohtonilor, dar crescându-i, în același timp, și standardul de viață, datorită puternicei industrializări, Suedia a fost nevoită să importe o puternică mină de lucru, de circa 600.000 de străini. Prezența acestora în Suedia a dus și la o nouă configurație religioasă. Astfel, Biserica Romano-Catolică a ajuns la 100.000 de credincioși, cu peste 100 de preoți și un episcop la Stockholm. Biserica Ortodoxă, și ea a atins cifra de 80.000 de credincioși, cu un mitropolit grec la Stockholm, un episcop rus și un sîrb, și o serie de parohii de diferite naționalități.

La toate acestea se cuvine să mai adăugăm că Biserica Suedeză desfășoară o amplă activitate misionară, într-o serie de țări din Asia și Africa (China, India, Malaezia, Africa de Sud, Tanzania etc.) și că dispune de mai multe parohii suedeze pentru conaționali stabiliți dincolo de frontierele sale (S.U.A., Argentina, Franța, Anglia, Germania, Finlanda ș.a.), ca și de o lucrare printre marinari. Pentru toate acestea, nu numai că cheltuiește sume importante, dar înțelege practic și celelalte Biserici, care întreprind acțiuni similare.

b. Arhiepiscopul OLLOF SUNDBY, la pensie. În Suedia, potrivit statutului funcționarilor publici, aplicabil și clericilor de toate gradele, bărbații sînt scoși automat la pensie, la 65 de ani, iar femeile la 62. Pentru arhiepiscopul Suediei se poate face, în anumite condiții, o păsuire specială de 1—2 ani. Cum Eminentă Sa Arhiepiscopul Dr. Olof Sundby, Primatul Suediei, este născut în anul 1917, făcîndu-i-se o păsuire de un an, a trebuit ca anul acesta, în luna Iulie, să se retragă, din postul pe care l-a ilustrat, cu deosebită strălucire, din 1972, cînd a fost instalat și pînă acum, cînd legea îl obligă să se retragă. A funcționat, deci, în această înaltă dregătorie, 11 ani și cîteva luni, aducînd Bisericii sale un spor de prestigiu internațional, fiind ales și ca unul din cei șase președinți ai Mișcării ecumenice, și întreținînd relații adecvate, în primul rînd cu Bisericile Lutherane, dar și cu altele, dintre care cea dintîi trebuie considerată Biserica Ortodoxă Română.

Pe plan intern, s-a ilustrat prin revizuirea și tipărirea unei mari cărți de rugăciuni, pusă la dispoziția tuturor credincioșilor, și mai cu osebire, printr-o nouă traducere a Noului Testament, de către Comisia biblică, și tipărirea lui în 1981, într-o ediție mult îmbunătățită stilistic, exegetic și tipografic, lucru care a constituit evenimentul bisericesc cel mai de seamă, nu numai al anului respectiv, dar poate chiar al întregii sale perioade de arhiepiscopat. Problema mai veche abordată de Biserica Suediei, încă din 1950, a intercomununii între diferitele confesiuni creștine activînd în această țară, a fost studiată de mai mulți teologi, care au expus într-o carte destul de voluminoasă, toate punctele lor de

vedere, carte editată și tipărită însă de Eminentă Sa Arhiepiscopul Ollof Sundby, în 1975⁷.

Încă în cursul lunii februarie 1983, corpul electoral s-a adunat pentru întocmirea unei liste de 3 candidați, în ordinea voturilor, din care Guvernul va confirma, ca arhiepiscop, pe unul dintre ei⁸. Arhiepiscopul Ollof Sundby, întrebat cum ar dori să fie succesorul său, a răspuns: «Un distins teolog, un bun și duhovnicesc conducător și un abil administrator»⁹. Organul electiv bisericesc, s-a pronunțat, în ordinea voturilor, pentru: 1. Episcopul *Bertil Werkström* de Härnösand; 2. Decanul catedralei din Uppsala, *Clarence Nilsson*; și 3. Episcopul *Arne Palmqvist* de Västerås¹⁰.

Primatul Ollof Sundby și-a încheiat cei 11 ani de arhiepiscopat cu o acțiune foarte grăitoare, pentru zilele noastre, și anume o Conferință Mondială cu subiectul «Viață și pace», care a avut loc la Uppsala, între 20—24 aprilie 1983, care a reunit delegați din 60 de țări, Biserica noastră fiind reprezentată de I.P.S. Dr. Antonie, Mitropolitul Ardealului¹¹.

c. **Relații bisericești româno-suedeze (1971—1983).** Spațiul de care dispunem este cu totul restrâns pentru a face o expunere exhaustivă. Ne vom limita numai la anumite date cu totul esențiale și la trimiterile de rigoare. De la început trebuie să spunem că, în această perioadă de timp, se trece de la relațiile sporadice și întâmplătoare, de pînă aici, la cele stabile și de adîncime, dintre cele două instituții și popoare, datorită organizării parohiilor ortodoxe române, ce aveau să ia ființă pe pămîntul Suediei, și al celorlalte țări scandinave. Cu alte cuvinte, se atinge acum o culme, față de trecut, și un prag greu de depășit pentru viitor. Lucrurile s-au petrecut astfel: la cererea unor credincioși români din Göteborg și Stockholm, a fost trimis în Suedia, de către Parohia Română, Preotul dr. Alexandru Ciurea, profesor la Institutul Teologic Universitar din București, între 14 aprilie și 2 mai 1971, care a săvîrșit cele dintîi servicii religioase, în limba română, în aceste localități, fiind ajutat de doctorandul Constantin Iana, care în acel timp făcea studii de specializare la Strasbourg.

Prima Liturghie în lb. română a fost oficiată la Göteborg, în noaptea de Înviere (17—18 aprilie) din 1971, în Clubul «Mamaia». La Stockholm,

7. Utgivare Årkebiskopen, *Gemensamt Nattvards Firande* (Editor Arhiepiscopul, împreună săvîrșind (celebrînd) împărtașania (Cîna), Fyris-Tryck, A. B. Uppsala, 1975, 251 pp. Cartea reșă cu probitate poziția ortodoxă (la unele discuții a luat parte și autorul acestor rînduri).

8. De la 1800 și pînă astăzi, Biserica Suediei a avut în fruntea ei 7 arhiepiscopi. Cu toții au fost aleși de guvernele respective, de pe liste cu trei candidați. În trei cazuri a fost numit primul de pe listă; în alte trei cazuri, ultimul; iar o singură dată, al doilea (Ruben Josefsson (1967—1972). Arhiepiscopul Ollof Sundby (1972—1983) a fost primul pe listă în 1972, împreună cu Arne Palmqvist și Clarence Nilsson. Contra-candidații săi îi vom întîlni și mai departe, cf. *Svenska Kyrkans Tidning*, nr. 5/4 februarie 1983, p. 4.

9. *Ibidem*.

10. *Ibidem*, Li se dau fotografiile și numărul voturilor obținute, în articolul: «Nu ligger bollen hos regeringens» (Acum mingea stă în mîna guvernului).

11. O dare de seamă în «R.O.C.» — Romanian Orthodox Church News — nr. 2, 1983, p. 53—54. Se va cita ROC.

grație prezentării la Primatul Suediei Ruben Josefsson¹², și la Pastor Primarius de atunci, AKE KASTLUND¹³, primele două Liturghii, în limba noastră s-au oficiat în biserica regală (Storkyrka — Biserica Mare)¹⁴, la 25 aprilie (altarul principal) și la 2 mai 1971 (altarul din dreapta)¹⁵. A fost o onoare deosebită pentru mica comunitate ortodoxă română să-și officieze primele două sfinte slujbe, în limba română, în capitala Suediei, în această memorabilă biserică. Este cazul să menționăm tot aici că, în toată șederea noastră în Suedia (1971—1978) ni s-au pus la dispoziție întotdeauna, cu înțelegere într-adevăr evanghelică, lăcașurile de cult solicitate de noi.

Tot în această perioadă (14 aprilie — 3 mai 1971), trimisul Patriarhiei Române, pentru prima dată, a contactat nu numai numeroși compatrioți, dar și o serie de autorități, în afară de cele menționate, ca: Administrația națională de imigrare (Invandrarverket), Consiliul Bisericilor Libere, din care avea să facă parte (Frikyrkorod), Grupul episcopal de contact cu creștinii strămutați, Organizația creștină a tinerilor, și altele, în vederea aprobării înființării celei dintâi parohii ortodoxe române din Suedia.

Întors acasă, la catedră, la 3 mai 1971, este numit în demnitatea de prorector al Institutului Teologic Universitar din București, pe trei ani¹⁶. În luna octombrie este însă trimis din nou la Stockholm, doar pentru trei săptămâni, pentru a vedea efectul demersurilor sale anterioare, în vederea înființării parohiei. Lucrurile întârzie, se depun mari stăruințe din partea românilor și, astfel, același este numit «prin transfer, de la Institut, la nou înființata Parohie Ortodoxă Română»¹⁷.

12. Primirea a fost foarte atentă și binevoitoare. A fost singura audiență la Arhiepiscopul R. Josefsson. În 1972 a încetat din viață.

13. Cu Pastorul Primarius AKE KASTLUND, ales episcop de Strängnäs în 1972, am rămas în cei mai buni termeni de prietenie, pînă la plecare (10.IV.1978). A asistat la liturghia din 2 mai 1971, vezi fotografia cu el în «Candela» nr. 3/1975, p. 37. A colaborat cu un articol la «Candela» (nr. 1/1975, p. 3—6); a vizitat România, la invitația Părintelui Patriarh Justinian («Candela» nr. 1/1973, p. 10—11); ROC nr. 2/1972, p. 33; și Ake Kastlund. *Öster om Väster. Intryk, Studier, Upplevelser i Asien Osteuropa* (Răsăritul despre Apus. Impresii, studii, descoperiri în Asia și Europa de Răsărit), Stockholm, 1972, p. 7. A ajuns președintele Ajutorului lutheran mondial (Luther hjälpen) în care calitate a ajutat parohia noastră de la Stockholm și Biserica Ortodoxă Română, ca urmare a cutremurului din 1977 («Candela», 1/1977, p. 77—78 și 86). S-a retras la pensie în 1981. S-au păstrat, în continuare, legăturile de corespondență. Ultima întâlnire, la 23 martie 1978 — «Candela», nr. 1/21/1978, p. 63.

14. Marea Biserică este menționată în 1279, dar ea este mai veche. Aici s-au încoronat cei mai mulți regi ai Suediei. Ea este, în același timp, biserica Reformei, căci aici a predicat OLAVUS PETRI. Aici se păstrează «cea mai frumoasă statuie ecevră de la Nordul Alpilor». Este vorba de Sf. Gheorghe omorînd balaurul, sculptură în lemn de stejar, din 1489, și totodată, un imens tablou al Judecării din urmă, din secolul XVI.

15. Citeva imagini de la acest serviciu religios de la Stockholm se pot vedea în «Candela» nr. 3/1974, p. 19; nr. 4/1974, p. 23 ș.a.

16. Începînd cu 10 iulie 1971. Adresa Cancelariei Sf. Sinod nr. 2308/1972.

17. Administrația Patriarhală nr. 19.220 și Departamentul Cultelor nr. 28024/1971. pe data de 1 noiembrie 1971. Începe o perioadă grea, în viața acestuia, fiind total

Spațiul nu ne îngăduie a insista pe linia autobiografică, și nici a întregii activități depuse, în cadrul parohiei. Vom continua, însă, expunerea sumară a relațiilor cu Biserica Suediei.

Începând cu audiența de felicitare, din 1972, când Em. Sa OLLOF SUNDBY începe să exercite funcția de Arhiepiscop-Primat al Suediei, direct și prin intermediul Pastorului Henrik Svenungsson, consilierul Arhiepiscopului pentru Relații Externe (Utrikesadjunkt), s-au menținut contacte apropiate și permanente, asupra activităților depuse de cele două Biserici, română și suedeză, pe toate planurile de activitate, al căror inel de legătură se credea chemat a fi noul paroh, din capitala Suediei.

Ca urmare, și după discuții ample, s-a ajuns la situația că Em. Sa OLLOF SUNDBY, Primatul Suediei, a făcut trei călătorii în România, ca invitat al Bisericii Ortodoxe Române, de care, în multe rânduri, s-a declarat perfect satisfăcut. Acestea sînt :

a) Între 2—12 mai 1975, împreună cu Doamna Birgitta Sundby — soția sa —, Pastor Primarius LARS CARLZON și HENRIK SVENUNGS-SON, consilierul pentru Relații Externe. Au fost însoțiți de Pr. prof. Al. Ciurea și au vizitat un mare număr de localități, mînăstiri și biserici¹⁸. S-a subliniat, cu aceste ocazii, adîncă semnificație a acestei călătorii «istorice», generatoare de noi relații între cele două Biserici, țări și popoare; începerea dialogului dragostei creștine, ca metodă ecumenică de lucru, și s-a stabilit un program comun de activitate. Presa suedeză a acordat un foarte larg spațiu¹⁹, acestei prime vizite a Primatului Suediei în România. Revista «Candela», organul oficial al Bisericii Orto-

lipsit de mijloace materiale și singur. În plus, la aproape 60 de ani de vîrstă, se angajează, din proprie inițiativă, să urmeze un curs intensiv de limbă suedeză, de 6 ore pe zi, timp de 2 ani (1971—1973). De abia în luna martie 1972, s-a acordat de Administrația națională de imigrare un prim ajutor de 15.000 k.r.s. nou-înființatei parohii ortodoxe române de la Stockholm, act ce va avea să însemneze recunoașterea ei, de fapt, de către statul suedez.

18. Programul întregii vizite în: ROC nr. 3/1975, p. 3—37 și 104 (Impresii); «Candela» nr. 2/10/1975, p. 46—47; B.O.R. nr. 5—6/1975, p. 576—586; «Candela» da unele fotografii ale «vizitei istorice»; nr. 2/10/1975, p. 3 și 5; nr. 3/11/1975, p. 7; nr. 4/12/1975, p. 11 și 15; nr. 1/13/1976, p. 49; Prof. Dr. Gr. Marcu, *Înaltă vizită ecumenică: Arhiepiscopul-Primat al Bisericii Luterane din Suedia la Sibiu*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 3—5/1975, p. 392—397, dă și fotografia arhiepiscopului. Cu această ocazie s-au făcut 5 albume conținînd imaginile vizitei. Trei s-au dat oaspeților, unul pentru Patriarhie și unul pentru Parohia Ortodoxă Română din Stockholm.

19. *Dagens Nyheter* (Noutățile zilei), sub semnătura lui Hans Green *Ärkebiskopen besöker patriarken i Bukarest* (Arhiepiscopul vizitează pe Patriarhul din București), 3.IV.1975, p. 3; *Svenska Dagbladet* (Foia zilnică suedeză), art. *Kyrkan och Staten sams i Rumänien* (Biserica și Statul împreună în România), 30.V.1975, p. 30; *Uppsala Nya Tidning* (Noul ziar din Uppsala), art. *Fromheten bland talket präglar hela Rumänien* (Evlavia poporului caracterizează întreaga Românie), 13 mai 1975, p. 8; *Dagen* (Ziua) din 14 mai 1975, p. 1 și 5, art. *Pull religiös trihet inom vissa ramar* (Deplină libertate religioasă în limitele date); *Dagen*, din 22 mai 1975, p. 1 și 12, dă alte declarații ale Arhiepiscopului, în legătură cu vizita, în B.O.R.; *Dagen*, din 27 mai 1975, p. 1 și 12, dă declarațiile Superiorului B.O.R. în legătură cu călătoria Arhiepiscopului, asupra activității parohiei sale în Suedia și trei fotografii ale acestuia; *Var Kyrka* (Biserica noastră), organul oficial al Bisericii din Suedia, nr. 2/23, din 29 mai 1975, p. 15, sub titlul *Rumänska Staten ser Kyrkan Som en viktig sektor* (Statul român vede Biserica ca un important sector); *Helsingborgs Dagbladet*, din 14 mai 1975, publică articolul «Biserica un important sector în România»; revista *Storkyrkobladet* (Foia Bisericii Mari) nr. 2/1975, dă declarațiile Pastorului Primarius, Lars Carlzon: *Det kan man Kalla*

doxe Române din Suedia și țările scandinavice, s-a bucurat, ca urmare a solicitărilor ei, de unele importante colaborări ale vizitatorilor²⁰, iar Pastorul Primarilor, Lars Carlzon, a ținut chiar o conferință publică, în legătură cu vizita «de neuitat» a delegației suedeze, la aproape un an distanță²¹. Vizita a mai avut și alte ecouri ulterioare²².

b) A doua călătorie în România a Em. Sale Arhiepiscopului Olof Sundby, la invitația Bisericii Ortodoxe Române, a avut loc între 13 și 17 ianuarie 1977, când i s-a conferit titlul de «Doctor honoris causa», al Institutului Teologic din București. Revista «Candela» a atenționat acest important eveniment, atât printr-un articol special, cât și prin publicarea prelegerii ținute la București²³, în fața profesorilor și studenților, cu titlul: «*Etica socială lutherană în societatea contemporană*», în ambele limbi, și care a impresionat profund.

c) În fine, ultima călătorie a conducătorului Bisericii Suedeze, de această dată, la invitația P. F. Patriarh IUSTIN, are loc între 27 septembrie și 3 octombrie 1982, fiind însoțit de: Rev. dr. BENGT HALLGREN, Decanul catedralei din Växjö, Rev. GEORGE PERRY, consilierul pentru Relații Externe al Arhiepiscopului și Dr. TORSTEN KÄLVEMARK, Director în Departamentul Universităților și Colegiilor din Suedia²⁴. Programul a fost variat și a inclus o serie de obiective bucureștene și din Mitropolia Olteniei. Delegația a fost însoțită, peste tot, de Pr. prof. dr. Al. Ciurea. A fost și aceasta o binevenită ocazie de a se accentua că, întâlnirea între cei doi înfrățitatori ai Bisericii, discuțiile teologice, ecumenice și de interes general uman, de la București, vor constitui un nou imboid de avansare pe făgașul apropierii dintre cele două Biserici, al promovării unității creștine, în dragoste și comprehensiune, al întâ-

mellan Kyrklig dialog (Acesta se poate numi dialog interbisericesc); *Kyrkans Informatjonscentral*, din 28 mai 1974, p. 45, un articol semnat de Lars Carlzon despre călătorie, ș.a.

20. Astfel, Em. Sa Olof Sundby, *Svensk Kyrkodelegation i Rumänien* (Delegație bisericească suedeză în România), în «Candela» nr. 2/10/1975, p. 3—7 (suedeză și traducere română), însoțită de fotografia autorului și aceea de la București, cu Patriarhul Justinian și parohul român de la Stockholm; apoi, Henric Svenungsson, *Besök i Rumänien* (Vizită în România), în «Candela», nr. 3/11/1975, p. 4—10 (ambele texte), reprodus după MED (Mission, Evangelisation, Diakon), nr. 6—7/1975, p. 8—9; și Lars Carlzon, *Det kan man Kalla mellankyrklig dialog* (Acesta se poate numi un dialog interbisericesc), în ambele limbi, «Candela», nr. 3/11/1975, p. 11—16. «Candela» devine, astfel, constant cronicarul relațiilor româno-suedeze, de toate felurile.

21. Conferința cu titlu: «Noaptea de Paști la București și Înălțarea Domnului la Sibiu», a fost ținută la 31 martie 1976, orele 19.30, în sala de festivități de la Sofiakyrkan din Stockholm. S-au executat, cu acest prilej, și unele bucăți bisericești și laice, de către ansamblul coral al parohiei, *Dagens Nyheter* din 31 martie 1976, a anunțat evenimentul; «Candela» nr. 2—3/15—15/1976, p. 59.

22. Menționăm că revistele *Röster i Raalo TV* (Glasul la Radio și Televiziune), nr. 20/1976, p. 36 și *Vpr Kyrka* (Biserica noastră), nr. 19—20/1976, p. 17, sub titlul și *Särbrörind Paștele în România*, au recomandat emisiunea TV de la 9 mai 1976, orele 9 dim., când s-a recomandat, în fond, evenimentul din anul precedent.

23. «Candela» nr. 1/17/1977, p. 12—21. La plecarea spre București, de la 13 ianuarie 1977, a fost condus de dl. Dr. Teodor Vasiliu, Ambasadorul României la Stockholm, de Henric Svenungsson și Prof. Al. Ciurea. Ultimele a fost prezent și la sosire («Candela» nr. 1/1977, p. 64—65). Despre această conferință de titlu s-a ocupat și revista suedeză MED nr. 3/1977, p. 15; mai pe larg, a se vedea în «B.O.R.» nr. 1—3/1974, p. 21 seq.; ROC nr. 1/1977, p. 37—47.

ritii prieteniei dintre popoarele român și suedez și al slujirii, cu rivnă neobosită, a păcii în lumea contemporană.

Singura vizită la cel mai înalt nivel, din acest interval de timp, a părții române, în Suedia, a fost cea efectuată de P. F. Părinte Dr. IUSTIN MOISESCU, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, între 14 și 20 octombrie 1981. Din delegația Bisericii Ortodoxe Române au mai făcut parte: I.P.S. Teotist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, I.P.S. Antonie, Mitropolitul Transilvaniei, Pr. prof. dr. Al. I. Ciurea și Pr. Gheorghe Bogdan, de la Redacția revistei «Glasul Bisericii»²⁵.

Prin posibilitățile ce le-a avut la îndemână, delegația română, prin glasul Intiiistătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Iustin, a transmis mesajul poporului român și al conducătorilor săi, către M.S. Regele CARL AL XVI-lea GUSTAV, către conducerea de stat, către masele largi populare și către credincioși, și nu mai puțin către românii stabiliți pe acele meleaguri, mesaj de bunăvoință, de încredere și pace. Presa suedeză a arătat un deosebit interes delegației române și bogatului conținut de idei cu care a venit în Suedia, acordindu-i un vast spațiu în coloanele sale²⁶. Ziarele au subliniat faptul că Suedia nu mai văzuse un Patriarh ortodox din 1925, când Patriarhul Fotie al Alexandriei participase la cunoscutele lucrări, de la Stockholm²⁷, dintre 19—30 august, organizate de Nathan Söderblom.

Nu trebuie uitat că Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la serbările închinat jubileului de 50 de ani, de la înființarea Mișcării Ecumenice, care au avut loc la Stockholm, între 5—10 septembrie 1975, prin P.S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, Pr. prof. dr. Gr. Marcu și Pr. prof. dr. Al. I. Ciurea²⁸. P. S. Episcop Antonie, actualul mitropolit al Ardealului, a vizitat de 3—4 ori Biserica Suediei. Ultima dată, chiar anul acesta, cu ocazia Conferinței «Viață și Pace», de la Uppsala²⁹, cum s-a mai spus.

De mai multe ori au vizitat Suedia și parohiile românești înființate acolo, P.S. Episcop Lucian Făgărășanul, de la Arhiepiscopia Ortodoxă Română din Paris, care a oficiat două hirotoniri de clerici români, la Stockholm (Storkyrkan — Ștefan Sandu — 1976) și la Lund, în catedrala episcopală (Mihai Radu — 1978). De asemenea, P. S. Episcop Vasile Coman al Oradiei, care face parte din Comisia de dialog cu Bisericele

24. Referințe ample în: *Telegraful Român*, nr. 41—42/1 nov. 1982, p. 4; ROC, ed. franceză, nr. 3/1982, p. 80—87 (se dau mai multe fotografii); «Candela», nr. 4/41/1982, p. 29—35; *Almanahul parohiei ortodoxe române din Göteborg*, pe anul 1982, p. 80.

25. Dări de seamă, în: ROC, ed. franceză, nr. 4/1981, p. 66—71; *Candela* nr. 3—4/36—37/1981, p. 2—27 și 31—43 (interesantul articol al Pastorului George Perry, în suedeză și română); *Almanahul parohiei ortodoxe române din Göteborg*, pe anul 1982, p. 7—33; B.O.R. nr. 11—12/1981, p. 1144—1175; *România Liberă* din 19 august 1981.

26. Menționăm *Svenska Dagbladet* din 19 oct. 1981, p. 1 și 21 (cu fotografii); *Uppsala Nya Tidning*, din 20/10/1981; *Dagen*, din 9/10/1981; *Dagen*, din 21 oct. 1981 (mai ales); *Vor Kyrka*, din 20 oct. 1981, ș.a.

27. Pr. Prof. M. Păcurariu, *Solii Ortodoxiei românești la Stockholm, în 1925*, în «Candela», nr. 2/32/1980, p. 12—18.

28. «Candela», nr. 3/11/1975, p. 54—55 și nr. 1/13/1974, p. 33 (foto).

29. ROC, ed. franceză, nr. 2/1983, p. 53 seq.

Lutherane, de mai multe ori³⁰, I. P. S. Adrian Hrițcu, actualul Arhiepiscop al Europei Centrale și Occidentale, Pr. prof. dr. D. Stănișoae care a ținut mai multe conferințe teologice, în cadrul «Zilelor bisericești» de la Uppsala³¹.

Din partea suedeză au mai vizitat Biserica noastră: Pastorul Henrik Svenungsson, pe atunci consilier pentru Relațiile Externe³², între 21 iunie — 1 iulie 1976, pentru a supune P. F. Patriarh JUSTINIAN (1948—1977) programul vizitei în Suedia, fixată pentru 2—12 septembrie 1976³³. Vizita a fost apoi fixată pentru anul următor (12—23 mai 1977), cînd nu s-a mai putut face, din cauza trecerii, la cele veșnice, a Întîistătătorului Bisericii noastre (26 martie 1977).

Este cazul să amintim că numeroase personalități bisericești suedeze au adresat Superiorului Bisericii Ortodoxe Române de la Stockholm, mesaje scrise și verbale, de condoleanțe³⁴, în legătură cu decesul celui de al treilea patriarh al României.

Biserica Lutherană Suedeză a fost reprezentată la festivitățile legate de întronizarea P. F. Dr. IUSTIN MOISESCU, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de la 19 iunie 1977, de Pastor Primarius LARS CARLZON, Vicepreședintele Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Suedia, actualul episcop de Stockholm (începînd din 1979), care a vizitat și mai multe mînăstiri (Cernica, Pasărea, Curtea de Argeș și Cozia), între 17—20 iunie 1977³⁵, condus de preotul român de la Stockholm.

Din discursul rostit de acesta, la masa oficială, este de reținut: «*Cu Biserica Ortodoxă Română are Biserica Lutherană Suedeză, vechi și adînci relații de prietenie, a căror semnificație a crescut, nu puțin, în anii din urmă, prin înfloritoarea lucrare a Parohiei Ortodoxe Române din Suedia, care a înaintat într-un șir întreg de orașe suedeze, și a însemnat foarte mult, nu numai pentru românii ce s-au stabilit în Suedia, dar de asemenea, pentru climatul ecumenic general din Suedia*»³⁶.

Două monahii suedeze, din gruparea «Surorile Sf. Duh», au vizitat, de asemenea, mînăstirile moldovene, în luna aprilie 1971³⁷, vizită întoarsă în Suedia, de maica Eustohia Ciucanu, stareța mînăstirii Agapia, în anii mai apropiați de noi.

Pentru a întregi tabloul, este cazul să menționăm un număr important de scrisori schimbate între conducătorii celor două Biserici, ca urmare a unor acțiuni întreprinse de cel dintîi preot, trimis să lucreze la Stockholm, care vor trebui cîndva tipărite, ele fiind documente importante ale relațiilor bisericești româno-suedeze.

30. Ultima dată la Duminica Rusaliilor din 1982, «Candela», nr. 4/1/1982, p. 25 (foto). 31. «Candela», nr. 3/11/1975, p. 53 seq.

32. Astăzi director al: «Ajutorului lutheran mondial — secția Suedia», un bun prieten al Bisericii noastre. Vezi art. despre P.S. Iosif Gafton în «Candela» nr. 4/1974, p. 40.

33. «Candela», nr. 2—3/14—15/1976, p. 59—60; nr. 1/1977, p. 66; «Candela», nr. 4/1976, p. 5—6; «Mitropolia Olteniei», nr. 5—6/1976, p. 473—495. Părintele Patriarh Justinian a ținut mult să viziteze Biserica Suediei, dar nu s-a putut...

34. Se pot vedea în «Candela», nr. 1/1977, p. 72 seq. Vezi și *Orthodox Tidning*, nr. 122/1977, p. 248, anunț decesul și nr. 123/1977 publică un necrolog semnat de Radu C. Miron, în limba suedeză. 35. «Candela», nr. 2/18, 1977, p. 61—62.

36. «Candela», nr. 3—4/19—20/1977, p. 34—35, dă discursul în suedeză și română. Pentru activitatea B.O.R. în Suedia, vezi și ROC — *L'Eglise Orthodoxe Roumaine en 1973*, București 1974, p. 152—153. 37. *Candela*, nr. 1/1973, p. 10.

În timpul arhiepiscopiei Em. Sale Olof Sundby, s-a fondat și s-a dezvoltat Biserica Ortodoxă Română din Suedia, ajungând la o organizație cu trei parohii (Stockholm, Göteborg și Malmö) și 12 filiale în patru țări (Suedia, Finlanda, Norvegia și Danemarca), cu trei publicații: «Candela» (1973), «Almanahul parohiei de la Göteborg» (1977) și «Credință și viață», de la Malmö (1980).

La Stockholm a luat ființă și un Institut de studii românești, o bibliotecă cu circa 1.000 de titluri și o discotecă cu peste 100 de plăci cu muzică cultă și populară, piese de teatru, etc.

Biserica de stat a Suediei, Primatul ei (1972—1983) și colaboratorii săi (H. Svenungsson, L. Carlzon, H. Sjöström, G. Perry ș.a.), ca și statul suedez, prin Administrația națională de imigrare și Consiliul Bisericilor Libere, ne-au venit într-ajutor, după ce s-a văzut seriozitatea lucrului nostru, moral și material. De altfel, toți cei 11 români, mai în vîrstă sau mai tineri, care au activat în cadrul Bisericii Ortodoxe Române din Suedia, pînă acum, ca preoți, cîntăreți și soțiile acestora, nu numai că au învățat cu toții limba suedeză, dar au devenit adevărați slujitori ai bunelor raporturi de prietenie dintre Bisericile, țările și popoarele respective.

Primul preot ortodox român, care a lucrat în Suedia (1971—1978), a fost onorat la superlativ, în special în anii din urmă, totuși culminînd cu acordarea de către M. S. Carl al XVI-lea Gustav a Ordinului «Steaua Polară» clasa I-a, în grad de cavaler, la propunerea Eminenței Sale Arhiepiscopului Dr. Olof Sundby.

Din scrisoarea celui din urmă spicuim: *«În această conferință de ordin este de văzut o recunoaștere, din partea suedeză, a semnificației pe care lucrarea Dumnevoastră... a avut-o pentru relațiile nu numai dintre Bisericile noastre, dar și dintre țările noastre... Doresc să vă exprim, în mod special, bucuria și prețuirea mea pentru legăturile pline de prietenie ce s-au încheșat între Dumnevoastră și mine personal, ca și între Dumnevoastră și colaboratorii mei. Sînt pe deplin încredințat că un bun fundament s-a creat pentru continuarea contactelor noastre fecunde. Cu cordiale salutări, al Dumnevoastră fierbinte devotat, Olof Sundby, Arhiepiscop».*

Acum, cînd ilustrul primat al Suediei, Dr. Olof Sundby, s-a retras de la cîrma Bisericii patriei sale, ne simțim datorii a-i exprima profundă admirație, respectuoase mulțumiri și adîncă recunoștință pentru tot ce a făcut ca prietenia celor două Biserici să înflorească atît de frumos și să constituie astfel, neîndoielnic, un punct culminant. Îi dorim, în continuare, sănătate deplină, bogate satisfacții evanghelice și viață îndelungată!

d. Noul Arhiepiscop-Primat al Suediei. Oficinosul Bisericii Luterane Suedeze ne aduce la cunoștință că, din cele trei persoane așezate pe listă, în ordinea voturilor obținute, de către organul electiv bisericesc, Guvernul suedez s-a pronunțat pentru primul și l-a numit ca Arhiepiscop de Uppsala și Primat al Suediei pe Em. Sa BERTIL WERKSTRÖM³⁸, fost pînă acum episcop de Härnösand, din 1975.

38. Svenska Kyrkan Tidning, nr. 8 din 25 febr. 1983, p. 1 și 2.

Eminența Sa este născut în 1928, a devenit pastor în 1954, a studiat la Lund (licențiat în teologie) și apoi la Universitatea din Chicago, o specializare ca preot de spital. A funcționat ca preot de spital, și la Clinica psihiatrică din Sundsvall, după care a fost ales episcop. Din cele declarate unor ziariști reiese că noul Primat, care-si va lua postul în primire în luna iulie a.c., este de părere că *«trebuie creată în Biserică o comuniune mai caldă și mai vie, că trebuie lăsate la o parte metodele învechite și că trebuie să ne ajutăm, mai mult, unii pe alții»*.

În ceea ce privește alternativa de «Biserică liberă», sau status quo, Em. Sa s-a pronunțat întotdeauna, dar mai ales la Adunarea bisericească din 1982, pentru o Biserică mai liberă (friare Kyrka).

Pentru funcția de episcop de Härnösand, unde actualui Primat a funcționat 8 ani (1975—1983), s-a făcut și acolo o listă cu trei persoane, de către Adunarea electivă, având în frunte pe Pastorul BENGT HAL-LGREN, Decanul catedralei din Växjö, care, cum știm, a însoțit pe Primatul Suediei, în cea de a treia călătorie la noi (27.IX. — 3.X.1982), prieten cu fostul superior de la Stockholm și cu preotul Mihai Radu de la Malmö, pe care i-a ajutat cu localul pentru serviciile lor religioase, de la Växjö. Acesta a fost confirmat ca episcop de Härnösand. În felul acesta, un alt prieten al Bisericii noastre s-a ridicat în ierarhia Bisericii Suedeze.

e. **Perspective de viitor.** Strădaniile constante și dezinteresate, ale preoților români din Suedia de pînă acum, relațiile cordiale satornicite în perioada dintre 1971—1983, atât între conducătorii celor două Biserici, cît și la nivel de ierarhi români și episcopi suedezi, toate celelalte stări de lucruri ce s-au țesut, cu grijă, de ambele părți, și moștenirea extrem de frumoasă și bogată, sub raportul unei bune cunoașteri și a dialogului dragostei dintre cele două înalte instituții bisericești, pe care o lasă Em. Sa Olof Sundby, urmașilor săi, Em. Sa Primatul Bertil Werkström, de acum, ne autorizează a crede că cele două Biserici vor face pași mai hotărîți și mai însemnați, pe făgașul lucrului evanghelic de slujire a sufletelor, a celor două țări și popoare și pentru pacea lor și a lumii întregi.

• R E C E N Z I I •

• • •, *România la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I—II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 1112 p. + 27 ilustrații și facsimile.

234 de documente în limbile: engleză, franceză, germană, italiană, maghiară, română, srbă, spaniolă și turcă, referitoare la pregătirea, înfăptuirea și eoul internațional al Unirii Principatelor Române, înfăptuită în ianuarie 1859, fac obiectul acestei lucrări-ghid în istoriografia românească referitoare la acest moment istoric din viața poporului nostru. Ele au fost selectate din colecțiile de microfilme și xerografii aflate în posesia Direcției Generale a Arhivelor Statului și provin din diferite arhive străine cercetate în ultima vreme de specialiștii români.

În marea lor majoritate, aceste acte inedite reflectă eforturile înaintașilor noștri pentru fșurirea unui stat național unitar precum și «mobilurile și gradul de autoimplicare al Puterilor garante în soluționarea cauzei românilor, modul în care ele au facilitat, au complicat sau au încercat să împiedice triumful acestei cauze».

Moment epocal în procesul realizării statului național unitar român, Unirea din anul 1859 reprezintă încununarea unui proces cu adevărat rădăcini în bimilenara istorie românească și cu repercusiuni dintre cele mai favorabile pentru dezvoltarea ulterioară a nației române. Eforturile românești pentru Unire și-au aflat și un vibrant ecou internațional, documentele inserate în această lucrare adevărind tocmai acest lucru. Depistate în arhivele și bibliotecile de peste hotare, documentele ce alcătuiesc primul volum, ca și lucrările din care au fost selectate părțile ce compun volumul al doilea, permit cunoașterea punctelor de vedere ale cercurilor politice oficiale europene asupra evenimentelor ce se petreceau în părțile sud-estice ale continentului după jumătatea celui de-al XIX-lea secol. Amintim că pînă la această dată avuseră loc mișcarea eteristă de la 1821, revoluția de la 1848, războiul Crimeii de la 1856, și că la aproape două decenii după actul Unirii Principatelor Române vor avea loc, în aceeași Europă de sud-est, ample mișcări de eliberare și emancipare națională, care vor marca profunde schimbări politice și geografice.

Documentele cuprinse în lucrarea ce face obiectul acestor rînduri arată varietatea reacțiilor marilor puteri ale vremii față de idealul românesc nutrit de secole: unirea tuturor românilor în granițele unui stat unitar și independent. Multe dintre aceste documente evidențiază inițiativele și strădanțiile poporului român pentru realizarea fireștilor și legitimizele sale dorințe, exprimînd în același timp și puternica manifestare a conștiinței naționale a românilor. Unele dintre acestea reliefează pregnant faptul că — indiferent de provincia în care trăiau —, între români au existat dintotdeauna permanente legături sociale, economice și culturale și că dorința de unire era unanimă; «Uniți-vă cu noi, frați români de dincolo de Milcov; peste undele lui vă întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și libertății. Muntean și moldovean sint toți români, sint frați, o singură nație. Uniți-vă cu noi, goiți pe tiranul al cărui nume va rămîne o pată vecinică în istoria țării; înălțați stindardul libertății și doblîndiți-vă sfințele drepturi. Uniți vom fi tari; uniți vom sta împotriva oricărei vrăjmași al libertății noastre» (p. 7). Aceleași simțămînte nutreau și românii locuitori pe versantul celălalt al Carpaților, despre care documentul nr. 5 consemnează: «Națiunea valahă sau română din Transilvania (cum a hotărît ea acum să se

numească, *ținând seama de originea ei națională și pentru a preîntîmpina orice conluzie cu slavii*), s-a constituit ca atare și a cerut emanciparea politică deplină». Cunosător deplin al realităților românești, autorul documentului continuă: «Dacă Transilvania rămîne în aceeași situație de pînă acum, atunci s-ar putea ca *românii — cel mai numeros și, în orice caz, cel mai vechi neam din Transilvania*, care pînă acum a fost sclav al celorlalte trei națiuni —, să fie recunoscuți ca a patra națiune prin superioritatea numerică a neamului lor» (p. 9—10). Și documentul nr. 49 glăsuiește în același sens al conștiinței naționale și al dorinței de unire «...căci dacă Principatele ar constitui un singur stat, cinci milioane de locuitori din Transilvania, Banat și Bucovina, de origine română, ar dori cu certitudine să se alăture acestui stat» (p. 121). Același document trădează însă și temerile puterilor străine direct interesate de mersul evenimentelor din Principate — doc. nr. 49 (p. 121) și doc. nr. 63 (p. 163). Pentru Austria în speță, problema Unirii Principatelor «avea o importanță nemijlocită», aceasta fiind pentru ea «o problemă a însăși dăinuirii ei» — doc. nr. 49 (p. 126); doc. nr. 70 (p. 181) și doc. nr. 75 (p. 194).

Preocupate de propriile lor interese puterile străine vor face tot ce le va sta în putință pentru a împiedica realizarea Unirii, mergînd pînă acolo încît vor exclude din listele electorale persoanele cunoscute cu prouinisme — doc. nr. 58 (p. 150), sau vor trece la falsificarea pur și simplu a aceluiași listă — doc. nr. 54 (p. 144). Despre asemenea ilegalități: citim și în doc. nr. 102 (p. 296). Iar cînd unele dintre așa-numitele puteri protectoare vin să ceară dreptul de a proteja Principatele, ele nu se gîndesc decît să le acorde protecția lupului (vol. II, p. 79).

Impotriva nenumăratelor piedici, ideea Unirii va triumfa totuși căci în ea nu era nimic josnic și satisfăcea și apropia toate conștiințele. Hotărît lucru, Unirea trebuia realizată: «Noi trebuie să avem Unirea; dacă Puterile nu ne-o recunosc, sîntem nevoiți să ne-o realizăm singuri» — doc. nr. 195 (p. 547). Cuza însuși mărturisea că «pentru reușita Unirii ei va fi primul care s-o proclame și va fi gata să se retragă pentru a face posibil acest aranjament» — doc. nr. 111 (p. 322).

Alegerea colonelului Alexandru Ioan Cuza și reacțiile față de această alegere sînt reletate în documentele nr. 105—109 (p. 299—312).

Vis-a-vis de această alegere reținem că era pentru prima dată în Moldova cînd o alegere se înfăptuia fără să se fi cheltuit nimic, fapt consemnat și de documentul nr. 105 (p. 303). Bucurîndu-se de o aprobare aproape unanimă, alegerea lui Cuza realizată fără întrișă, violențe sau corupție — doc. nr. 111 (p. 322), era expresia cea mai adevărată a sentimentului național — doc. nr. 111 (p. 321).

Dînd dovadă de un înalt patriotism și de maturitate, renunțîndu-se la animozitățile dintre reprezentanții partidelor vremii și prevalîndu-se de faptul că constituția admitea ca un moldovean să fie ales domn al Valahiei și invers — doc. nr. 117 (p. 338) și doc. nr. 131 (p. 369) —, alegătorii munteni cheamă pe tronul țării prin voturile lor pe același colonel Cuza, — doc. nr. 119 (p. 346—347) și doc. nr. 130 (p. 366). Era singura ipoteză la care reprezentanții puterilor garante nu s-au gîndit, pe care tratativele încheiate la Paris nu au prevăzut-o, dar pe care românii au avut-o în vedere și au pus-o în practică. Această dublă alegere era o dovadă grăitoare a sentimentului general în favoarea Unirii.

După tergiversări agasante, Poarta Otomană va accepta să acorde investitura de domn al Țării Românești și al Moldovei, unfului ales al națiunii — doc. nr. 163 (p. 463), doc. nr. 165 (p. 465) și doc. nr. 171 (p. 486). În acest sens sultanul Abdul Mehid I va trimite și actele de recunoaștere, — doc. nr. 173 (p. 495).

Unirea Moldovei cu Țara Românească a produs multă bucurie întregii suflări românești. Izbînda din Principate era și bucuria românilor transilvăneni care manifestau acum pentru restabilirea unui mare «Imperiu» daco-roman, — doc. nr. 184 (p. 520). Se pare că visul de refacere a daco-romanismului în granițele sale firești nu era străin lui Cuza — doc. nr. 208 (p. 582), căci se vorbea chiar de niste inițiative de atragere a românilor transilvăneni în acest sens — doc. nr. 205 (p. 573) și doc. nr. 207 (p. 576).

Documentul nr. 217, inserat în paginile de încheiere ale celui dintîi volum cuprinde o relevantă mărturisire de credință a alesului națiunii române la 1859, mărturisire care subliniază dorința fierbinte de unire a românilor, modul pașnic și am zice curat în care ea a fost realizată, precum și virtuțile de excepție ale aceluiași Cuza care dădea prin aceasta glas puternicelor sentimente patriotice de care era insuficient și care punea mai presus de orice, de propria-i persoană chiar, interesele

națiunii. «Pentru interesele și prosperitatea României — declara Cuza —, mă voi întoarce cu plăcere în viața particulară, lăsând un tron pe care nici nu l-am rivnit, nici nu l-am căutat, pe care nu l-am datorat decât stimei compatrioților mei și pe care l-am acceptat, chiar din prima zi, decât numai ca pe o povară obositoare. Nu mi va rămâne nimic de dorit dacă retragerea mea poate consolida independența României, poate da garanții reale prosperității sale» (p. 647—648).

Volumul al II-lea, elaborat de Biblioteca Centrală de Stat a R. S. României cuprinde material selectat din 31 de lucrări ce aparțin mai multor autori de diferite naționalități. «Selecțiile» reliefează necesitatea realizării Unirii celor două Principate Române, revenirea la vechile «capitulații» încheiate de acestea cu Sublima Poartă, «capitulații» care în mod practic nu știrbeau Țărilor Române libertatea de organizare internă și suveranitatea lor în raporturile internaționale, nu permiteau înstrăinarea, sub nici o formă, de către Imperiul otoman, a brazdelor străbune. Fragmentele selectate demonstrează în același timp că chiar și străinii erau conștienți de legitimitatea Unirii, de necesitatea realizării unității politice și administrative a tuturor provinciilor locuite de români. Mulți dintre autori înțelegeau pe deplin împotriva și reaua voință a unor puteri ca Austria care se temea ca românii aflați sub vremelnica lor jurisdicție să nu «ceară din nou ca pe Câmpia Blajului: «Vrem să ne unim cu Tara». Acest lucru reiese chiar din primul text selectat și inserat în volum: «Și să nu se uite că aceste cuvinte (*versurile primei strofe din poezia lui Vasile Alecsandri, «Deșteptarea României», n.n.*), nu erau adresate doar românilor din cele două Principate, ci și celor din Ungaria, din Transilvania, din Bucovina și din Basarabia» (p. 2). Din același text selectat reiese apoi că împotriva tuturor vicisitudinilor vremii și a nesfârșitelor piedici puse de Iacomele și nelezele puteri garante, românii nu vor ceda. Iarși și iarși ei vor relua acțiunile lor pentru împlinirea acestui frumos și totuși atât de firesc vis. «Înfrângerea moldo-vlahilor nu poate fi decât vremelnică și mișcarea care conduce Europa Orientală spre renaștere nu va ocoli neamul românesc» (p. 12). Ei, străinii, cunoșteau realitățile românești și erau sinceri atunci când afirmau: «Poporul român dăinuite nu numai în Valahia și Moldova...; este un popor în întregime latin, așa cum o arată și numele; teritoriul pe care-l ocupă în masă compactă este aproape vechea Dacie Traiană» (p. 21). Și «Să nu uităm că românii formează două treimi din populația Transilvaniei, în timp ce toate celelalte elemente reunite: unguri, secul, sași, greci, armeni, etc., formează în ansamblu cealaltă treime» (p. 13). Cunoșteau speranțele lor înșelate (p. 74—75) și că în ciuda tuturor vitregiilor sorții «românii au păstrat unitatea de rasă, unitatea de limbă, unitatea de obiceiuri și de simțire» (p. 79). Religiile lor era cunoscută și apreciată (p. 66), ca de altfel și calitățile soldatului român, despre care unul din autorii citați în volum scrie: «Se știe că de buni soldați sînt românii. Nu mai este nevoie să vorbim de timpul când lupta victorios împotriva națiunilor celor mai războinice și celor mai de temut din vecinătatea lor; dintre românii din imperiul său își recruta Austria cele mai bune trupe. Mai trebuie remarcat că în războaiele de la începutul acestui secol între turci și ruși, atunci când moldo-vlahii osclău între cele două influențe contrarii, victorios înclina întotdeauna înspre partea în care se alăturau detasamente de trupe românești» (p. 55).

Acest al doilea volum pune la îndemina cititorului un bogat material informativ privind trecutul nostru istoric, precum: desfășurarea evenimentelor din perioada post pașoptistă, raporturile cu totul speciale în care s-au aflat românii cu Poarta Otomană, interesele pe care le nutreau puterile străine aici, la grurile Dunării, etc. Ceea ce trebuie reținut din toate acestea este faptul că autonomia românească a putut fi adeseori îngrădită, dar niciodată desființată (p. 102) și că pretențiile drepturi ale puterilor vecine asupra Principatelor, fie asupra unei părți din teritoriul lor, fie de a se amesteca în treburile lor interne, n-au fost concesdate niciodată și nimănui de către Poartă, pentru simplul fapt că acestea nu-i aparțineau (passim).

Unirea era singura cale — fapt recunoscut și de străini — care putea asigura prosperitatea (p. 50); ea era totodată instrumentul material și resortul moral al oricărei propășiri (p. 57). Dacă conform «capitulațiilor» și vechilor datini Principatele Române aveau dreptul să încheie tratate de alianță cu puterile străine, cu atât mai mult ele îl aveau pe acela de a încheia între ele alianța cea mai strînsă și mai profundă, adică de a se uni (p. 108).

Împotriva tuturor piedicilor ce i s-au pus în cale atât în interior cât și în exterior Unirea a fost în cele din urmă înfăptuită și recunoscută. Jocul de interese

al marilor puteri, precum și ultimele acte ale domniei lui Cuza, ce adunaseră în jurul său dușmăniile boferilor, au dus la abdicarea celui dintâi domnitor al Unirii și la înlocuirea sa cu un prinț străin.

Cauza Unirii celor două Principate Române fusese totuși cîștigată și definitiv consfințită. În sînul statului unic nou creat viața națională se va dezvolta cu un plus de forță și de omogenitate ce vor avea ca rod ultim dobîndirea independenței și a suveranității statale.

*

Prin importanța și caracterul inedit al majorității documentelor, lucrarea *Români la 1859. Unirea Principatelor. Documente externe*, completează în mod fericit edițiile anterioare de documente referitoare la Unirea Principatelor Române, contribuind astfel la formarea unei viziuni de ansamblu asupra istoricului act înfăptuit în ianuarie 1859. Confirmînd unele date cunoscute, aducînd mărturie inedite ce permit studierea și clarificarea unor probleme dominante aflate în centrul politicii europene a timpului, cele două volume confirmă, mai presus de orice, locul și ponderea problemei românești, afirmarea dreptului de voință al poporului nostru pe plan internațional, Unirea împunîndu-se ca o necesitate și ca o victorie românească.

Lucrarea sporește în aprecieri și valoare și prin prezența notelor de la finele fiecărei lucrări înscrise în paginile celui de al doilea volum, note ce aduc corectări unor erori ale autorilor, precum și lămuriri asupra unor date și evenimente cunoscute mai puțin cititorilor și chiar specialiștilor.

Alexandru M. IONIȚA

MIHAIL DIACONESCU, *Spiritualitatea Daciei*, Ed. Cartea Românească, București, 1982.

Orice popor, prin fiii săi reprezentativi, indiferent de treapta de civilizație pe care a ajuns. — și poporul român îndeosebi — se apleacă cu interes și respect asupra trecutului său și al înaintașilor săi. Căci virtuțile și valorile strămoșilor și înaintașilor străbat secolele și se arată în urmași.

Călătoria spre zei, noul roman al lui Mihail Diaconescu este o amplă construcție epică a unei epoci îndepărtate în timp din istoria noastră, aceea a «împăratului» Burebista, stăpînitor peste regi geți, ca: *Dapix* al Capidavei de la Dunăre, *Coson cel Tânăr*, mai marele geților kelasigi și potlatensi, *Roles* al Sucidavei și mulți alți trufași stăpîni de «dăve»: *Carsidava* pe Prut, *Buridava* și *Acidava* de pe Olt, *Argedava* de pe Argeș, *Zargidava*, *Tamasidava*, *Setidava*, *Ziridava*, *Susudava*, *Clepidava*, *Netindava* geților napei și a geților, condusă de regele vasal *Dicomes*, *Rusidava* etc., precum și stăpînul cetăților grecești de pe tărîmul Pontului Euxin: *Mesambria*, *Odesos*, *Dionysopolis*, *Tirizis*, *Callatis*, *Tomis*, *Histria*, *Harpis*, *Tyras*, *Olbia* și *Apolonia*. Unii dintre acești regi îi erau prieteni sau vasali credincioși slăvitului împărat *Burebista*, ca: *Dapix* din *Capidava*, *Ziraxes* de la *Arrubium* și *Noviodunum*, *Dribal* de la *Apulum* (fratele împăratului), *Bitus* de la *Idata* — stăpînul geților sargați —, *Aulubeista* de la *Napoca* — stăpînul dacilor napei —, *Bitucentu* de la *Abrud* — stăpînul agatirșilor și al Munților *Apuseni* —, *Diuzen* — stăpînul orașului *Arcobadava* și al geților anasmensi —, *Tiamarcos* de la *Buridava* pe Olt, *Tarsa* de la *Zusidava* de pe rîul *Buzău*. — stăpînul geților caucacensi, nepotul împăratului —, *Bătrîntalis*, ruda împăratului, stăpînul dacilor bieți, din *Singidava* de pe *Mureș* etc. Iar alții, pe lîngă că nu se supuseseră niciodată pe deplin străluminatului *Burebista*, așteptau sau plîdeau clipa răfuieților cu acesta, ca *Dicomes* de la *Argedava*, cel pururea răzvrătit, și *Roles* de la *Sucidava*, căpeteniile tuturor răzvrătiților împotriva lui *Burebista*, cu legăturii și tocmeții ascunse cu romanii, dușmanii de moarte al lui *Burebista*, cărora li se adăugau *Coson* cel Tânăr de la *Acidava*, *Beithuceilas* de la *Doçidava*, vînzător de țară, șpinzurat de împărat, precum și alții mai mici, dregători și osteni.

Romancierul defrizează estetic teritoriul aproape virgin al vremurilor lui *Burebista*, pe baza unei documentații minuțioase, cu o remarcabilă valorificare a detaliului istoric într-o sinteză epică de anvergură, în care forța de imaginație a artistului și pasiunea acestuia pentru valorile de primă mărime din istoria zbuciumată

a poporului nostru, și-au adus bogata lor contribuție. În *Călătoria spre zei*, forța de imaginație a artistului, lucrând mai cu spor decît în celelalte romane, tocmai pentru că în acest teren virgin nu putea fi controlată prin informații obiective, a atins performanța unică de evocare a unei epoci istorice atît de îndepărtate din istoria poporului și pămîntului românesc. De altfel, marile realizări ale regelui Burebista pe plan politic, administrativ-social și militar, cunoscute doar fragmentar, nu puteau decît să impulsioneze profund, prin proporțiile lor unice, simțirea artistului Mihail Diaconescu și să-i mărească mult forța imaginației lui creatoare. Iar protagonistul romanului, Arhidamos, și el personalitate de pe fundalul aceleiași epoci istorice, cu rost precis să servească tezei romanului, este el însuși rezultatul marilor forțe de imaginație a artistului. De altfel, *Călătoria spre zei*, așa cum s-a remarcat și de alții, este un roman tezist, dar în sensul bun al cuvîntului, căci, cu argumentele ficțiunii, sînt prezentate cele două culturi și civilizații la fel de robuste, cea geto-dacă și cea romană, confruntîndu-se în contextul contemporaneității lor arhaice. Iar teza aleasă este urmărită mai mult decît prin toate celelalte personaje, prin Arhidamos.

Subiectul romanului și valorile pe care autorul ni le descoperă sînt legate de acest personaj-cheie, Arhidamos, fratele lui Agesilaos, «arhontele eponim» al cetății grecești Apolonia de pe malul Pontului Fuxin, pleacă în solie la împăratul Burebista, la Sarmizegetusa, ca să obțină scutirea de dări și de alte îndatoriri. Era o misiune foarte importantă și un drum greu pîndit de tot felul de primejdii, unele nebanuite, din partea dușmanilor împărăției lui Burebista, ca regii geți Roles și Coson cel Tânăr, Dicomos de la Argedava, ori grecul Protogenes din Apolonia, rivalul lui Agesilaos, care pîndeau momentul trecerii de partea romanilor, în cazul în care împărăția lui Burebista ar fi fost atacată, din sudul Dunării, de către marele imperator Caius Iulius Caesar, aflat acum pe culmile puterii lui. Călătoria plină de peripeții a lui Arhidamos la Sarmizegetusa, primirea soliei de către marele Burebista, participarea în continuare a eroului nostru la campania geto-dacilor conduși de Burebista contra lui Ariovist care năvălea în fruntea germanilor săi dintre nord-vest către centrul împărăției geților și plecarea, apoi, într-o altă solie, a lui Arhidamos, încredințat lui de Burebista, la Roma, ca să trateze pacea cu însuși imperatorul Caius Iulius Caesar, pînă la revenirea, în sfîrșit, în Apolonia, constituie subiectul romanului cu momentele lui principale.

Întreprinderea la care se angajează Arhidamos este nebanuit de grea și cu multe implicații pentru el și pentru cele două împărății și spiritualități care se confruntă. Decizia lui Arhidamos pentru această misiune și solie este luată într-un moment de cumpănă pentru Apolonia, cînd încordarea legăturilor dintre geți și romani se adîncea de la o zi la alta prin intense pregătiri de război de o parte și de alta, romanii pregătîndu-se de mulți ani să lovească împărăția Daciei, iar geții ca să se aperse, și cînd mulți dintre concetățenii săi înclinau către tutela romană.

Înainte de această mare călătorie, Arhidamos trecuse prin școala filosofilor din stoa Porticului din Atena și a retorilor și călătorise mult cu treburi negustorești în cele mai îndepărtate ținuturi ale Orientului, din care acumulasese o mare experiență de viață și o inițiere nu mai puțin bogată în tainele cunoașterii omului. Pentru el, «călătoria spre miazănoapte» în împărăția geților «nemuritor» devine o călătorie inițiativă: «O călătorie este ca o străbateră necurmată de alte și alte zări, ca o dezmărginire spre taine pe cît de nebanuite, pe atît de dorite. O călătorie este o ispită. E o încercare heuretică sub semnul cunoașterii». Așa îi învățasera pe oameni Herakles, Menelau și Ulise. Arhidamos, în ciuda temerii de necunoscut, de neprevăzut și de mari și nebanuite necazuri care pot însoți călătoriile printre oameni și pe meleaguri necunoscute, se gîndea serios la călătoria spre miazănoapte și o dorea. Căci o călătorie îi se părea lui o ispită pentru că «ea înseamnă bucurie. Bucuria cunoașterii. Descoperire. Descoperire de adevăruri mai ales». Și nu poate fi pe lume o bucurie mai mare decît cunoașterea adevărului, se gîndea el. Căci, «odată cucerit, adevărul e însă mai trînic ca piatra sau ca bronzul. Adevărurile sînt nemuritoare. Ele îi fac pe oameni mai tari și mai drepti. Numai pe măsură ce înving necunoscutul, oamenii ajung mai înțelegători de ei înșiși, adică mai tari». De aceea, «cunoașterea împărăției străluminatului Burebista putea fi și e o bucurie mai trînică decît multe altele de care avusese el parte pînă atunci» (p. 43 și 44). Călătoria aceasta spre miazănoapte îi apărea lui Arhidamos ca o călătorie spre sine însuși, ca o prefacere și o maturizare în gîndire și acțiune. Autorul ține să sublinieze și direct

această semnificație: «Răposatul părintele nostru, își aminti Arhidamos, mi-a spus de mai multe ori «că neamul lui dinspre mamă se trăgea dintr-un basileu get de lângă Cetatea Histria. Că acest basileu, Scuthes, despre care ne-a vorbit mereu, și-a măritat fetele cu oameni de mare vază din cetate». Iar Agesilaos, fratele lui mai mare, arhonte eponim al colății Apolonia, întărește acest adevăr: «Noi ne tragem din neam de basilei și ar fi drept să stăpânim cetatea Apoloniei ca basilei. Cinstea de arhonte eponim pe care o am mi-a fost dată de cei din Apolonia și pentru că laima neamului nostru o întrece cu mult pe a altora» (p. 22 și 23). În aceasta se cuprinde și justificarea călătoriei: «Un bărbat coborât din neam de basilei poate vorbi așa cum trebuie cu un împărat. Noi doi, reflectează Agesilaos, am putea face acest lucru. Pentru că noi ne tragem din geți. Din basilei geți» (p. 23). Convingerea că este coborât din basilei geți îl conduce pe Arhidamos pe toate drumurile în-tortocheate ale Daciei, spre Sarmizegetusa, precum și la templele și sihastrii geților. Și autorul apasă pe această convingere a lui Arhidamos: «Se ruga zeilor geți din toată inima. Știa acum că poate avea încredere în viitor. Sihastrul Auluporis îi lămurise foarte bine acest lucru. Își aminti de străbunii săi geți, de slăvitul rege Scuthes indesebi, care stăpânise ținuturile de pe lângă cetatea Histria și își măritase fetele cu greci bogați și de mare vază din orașele de pe malul Mării. El, Arhidamos, care se trăgea din neamuri de basilei geți, era aici, la Sarmizegetusa, ca de altfel peste tot în împărăția Daciei, acasă, între cei de un neam și un singe cu el. Se simțea get. Călătoria aceasta era, între altele, o călătoria spre sine însuși. Totdeauna fusese get. De aceea, străbunii săi și toți zeii geților îl ocroteau» (p. 192—193). În Sarmizegetusa se simțea la el acasă, cu al său. «Era liniștit. În clipa aceea, uitând cu totul de scopul soției, nu mai dorea parcă nimic altceva decât să înțeleagă dacă măria-sa străluminatul împărat Burebista este și el zeu sau nu» (p. 193 și 198).

Drumul lui Arhidamos de la Apolonia la Sarmizegetusa este un drum al cunoașterii geografice și istorice și, mai ales, al cunoașterii interioare. Prozatorul nostru, prin personajul său Arhidamos, caută să pătrundă cât mai adânc în miezul credințelor și miturilor, al valorilor spirituale și al eresurilor strămoșilor noștri, geto-dacii, precum și în problemele și atitudinile acestora față de viață, de muncă și de natură. De aceea, nu fără o rațiune, bine urmărită, momentele esențiale ale primei părți a cărții, adică ale marii călătorii a lui Arhidamos spre Sarmizegetusa, sînt cele ale inițierii acestuia în secretele înțelepciunii geților, în timp ce confruntarea cu dușmanul, prezentată în episoade secundare, incidentale, este fără mare importanță. Din același motiv întemeiat, Mihail Diaconescu s-a ferit să ne prezinte ca personaj principal al cărții pe regele dac Burebista și faptele sale strălucite, apelînd la un grec din Apolonia, Arhidamos, cunoscător deopotrivă atât al spiritualității grecești cît și al celei geto-dace, ca unul ce era coborât din geții nemuritori și, — dacă mai luăm în considerare și faptul că Troia a fost întemeiată de geți, și că părintele romanilor, Eneas, a plecat de aici, — apropiat și cunoscător al romanilor, drept pentru care merge să trateze pacea geților cu ei, la Roma.

Triumful spiritului asupra celor trupești este desăvîrșit aici. Căci marea aventură pe care o trăiește Arhidamos, în călătoria sa spre Sarmizegetusa, este cea sufletească în cadrul magnific al naturii geților, cu întinsul cîmpiei dunărene, cu munții și colinele Carpaților, în care se găsește Cogaiononul, locul sacru în care sălășluiesc divinitățile geto-dacilor, în frunte cu Zamolxis, înconjurați și slujiți de mulți sihaștri, avînd ca șef pe marele preot și sihastru Deceneu, sfetnicul de taină al lui Burebista și locțiitorul acestuia.

Prima parte a cărții, constituită din marea călătorie a lui Arhidamos în fruntea unei soliți din Apolonia la Sarmizegetusa, și intitulată: «Drumul spre sine» (p. 5—198), cuprinde prima inițiere a lui Arhidamos în filosofia și modul de viață al geților, după inițierea de acasă, în arta retoricii și filosofia celor din stoa Porticului din Atena și a acclora din îndepărtatele ținuturi ale Asiei.

Cu partea a doua a cărții, intitulată: «Flăcări și flori» (p. 199—304), sporește încărcătura dramatică a cărții, dar fără să depășească pe cea spiritual-filosofică. Arhidamos își completează și înclece prima inițiere în viața și spiritualitatea geților. Participarea împreună cu oștile lui Burebista la luptele cu triburile germanice ale lui Ariovist îi oferă lui Arhidamos prilejul celei de a doua inițieri, și anume în politica de pace și de apărare a integrității etnice și teritoriale dusă de Burebista. Acesta analizează și discută cu dregătorii lui Burebista atât în termenii cugetării antice cît,

mai ales, după anumite reprezentări filosofice actuale, problema păcii și a războiului, a luptei de apărare și aceea a respectării drepturilor altor neamuri de a se bucura de pământul pe care trăiesc și căruiua li culeg roadele. Burebista — îl asigură Dagisteu, mare dregător — nu jubeste războiul și n-a stărnit nici un război. «Că toate războaiele au fost iscate împotriva dorinței sale de pace. Că a fost sălit totdeauna să ia arma în mână și să lupte, tocmai când dorea mai puțin. De sute de ani, de pe timpurile mărilor-lor răposajilor regi Oroles și Rubobostes, străbunii slăvitului împărat Burebista, neamul dacilor se luptă pentru a-și păstra țara slobodă. Este, de fapt, o luptă fără răgaz. Noi simțem azi mai tari ca oricând pentru că simțem uniți. Firește, asta nu-l împiedică pe dușmani să rîvnească bogățiile noastre ... Aurul și argintul nostru, fierul nostru, locurile bune de arat și semănat pe care le stăpînim ... Iscusința noastră ... Femeile noastre ... Copiii noștri pe care vor să-i facă sclavi ... Înainte a pieri războaiele din lume, ar trebui să nu mai fie în oameni invidie, lăcomie și ură. Să nu mai fie nimic josnic. Oamenii toți ar trebui să fie mai buni și mai dreptți». Și aceasta o spune Burebista și învățătura neamului get: «Părinții noștri o spun: Ei ne povățuiesc să păzim legile omeniei ca pe bunul cel mai de preț. Străluminatul împărat este puternic pentru că păzește învățăturile neamului nostru. Bunătatea și omenia au totdeauna înlesniri adînci» (p. 207). Războiul este greu dar trebuie dus. «Străluminatul împărat a dorit pacea ... A schimbat numeroase solii și a făcut mai multe înțelegeri cu Ariovist. S-a vorbit chiar și de o înrudire între Ariovist și străluminatul nostru stăpîn care înclina să i-o dea de soție pe slăvita Candisa. Ariovist crede însă că numai stăpînirea Daciei îi va pune la îndemînă mijloacele cu care va putea să biruie Roma. Ariovist n-a făcut nicodată o taină din faptul că trăiește numai și numai pentru a-l birui pe romanii» (p. 208).

Burebista este convins de marile binefaceri ale păcii pentru el și pentru toți. Căci «așa cum dorește pacea între supușii săi sau împărăția Daciei pe de o parte, și celii săi germani, pe de alta, străluminatul Burebista năvălăduiesc din adîncul inimii să ajungă la înțelegeri și cu romanii. Pacea este sau a tuturor sau a nici unuia. Pacea adevărată are o cuprindere largă...» (p. 208). Dar pe aceasta Burebista nu o așteaptă cu brațele la piept, ci totdeauna pregătit pentru a o cuceri. Căci curtea străluminatului împărat și întreaga lui oaste se află acolo unde este el însuși (p. 209). Și nu numai bărbații, ci și femeile și copiii, care nu sînt mai prejos în materie de lupte și vitejie, ca în luptele cu Ariovist. Marele preot îl însoțește pe împărat. «El, marele preot, era, după legile vechi ale dacilor, lociitorul împăratului atunci cînd împrejurările o cereau. De aceea, îndemnurile la unire între toți geții, înțelegerile treptate dintre ei, supuneră pe care i-o arătaseră împăratului încă de la început, regii cei înțelepți care văzuseră în el un cap luminat și un stăpîn căruiua nu se rusinau să i se supună, rînduieșle pașnice înstăplinite peste tot, în satele și orașele sale. îl aveau drept meșteșugur iscusit și pe el, pe marele preot» (p. 231).

Deceneu intuise bine că lovitura grea și rana lui Burebista, în învîmăseala luptelor, veniseră din partea unora dintre dușmanii interni ai acestuia: Roles vicleanul de la Sucidava și Coson cel Tîrnă de la Actdava, în jurul cărora erau și alții, mai mult sau mai puțin tăinuți. Deceneu veghează atît la însănătoșirea grabnică a împăratului, cît și la identificarea și pedepsirea la timp a dușmanilor păcîc și unițății.

Cu partea a treia, intitulată «Înțelepciunea durerii», lucrurile se precipită. Trimis în solie la Caius Iulius Caesar pentru a tocni pacea între cele două împărății, Arhidamos pătrunde în lumea de intrigi și ambiții deșarte, a Romei. Cu aceasta are loc cea de a treia treaptă a inițierii lui Arhidamos în politica Romei precum și în civilizația și spiritualitatea romană. Și la Roma Arhidamos se simte, într-un fel, ca fiind la ai săi, în răspunsul dat lui Marcus Antonius: «Dar romanii sînt de neam bun... sînt tot geți de neam. Fiindcă ei sînt urmașii celor din Troia. Iar Troia a fost o cetate zidită în *llo tempore* de neamul geților» (p. 343).

În această situație, pacea între cele două împărății este «o datorie sfîntă. E o chemare foarte înaltă» (p. 344). De această chemare sfîntă nu poate fi străn nici marele Caesar, reflectează Arhidamos, contemplînd Templul Iertării din mijlocul Romei, ridicat din inițiativa și pornirea lui Caesar spre înțelegere. La această înțelepciune îl adusese pe Caesar durerea trăită mereu în războaie.

Arhidamos încearcă în fața lui Caesar sentimente asemănătoare cu cele încercate în fața lui Burebista, de uimire și admirație pentru virtuțile lor. Ca și Burebista, «în culmea slabei și a puterii fără margini, Caesar se învrednicea să se ridice deasupra răutăților și nimicnicilor omenești, a cruzimilor și a setei de răzbunare. Îndee-sebi, pentru a se dăruia binelui, iertării depline. Înțelepciunea durerii îl face mai milos

și mai bun. Caesar nu-l învingea numai pe dușmani. Știa să se învingă înainte de toate pe sine însuși» (p. 333). Caesar învingătorul putea să ierte și să îndemne și pe alții să ierte, cerind printr-o lungă scrisoare către Senat, să se înalte de urgență, în mijlocul Romei, Templul Iertării (p. 333). Vorbește și el aproape în aceiași termeni, despre război și pace, declarându-se pentru susținerea păcii înainte de toate (p. 347—352). Și Caesar are mulți dușmani între sfericții lui apropiați, dornici și el de mărire politică. Pe mulți dintre aceștia Caesar îi descoperă și îi pedepsește crunt, dar în luptă deschisă (ca pe Cnaeus Pompeius), iar alții, de la care nu se aștepta și pe care i-a ignorat, îl vor ucide ei miselește în plină sedință a senatului (Caius Cassius Longinus, Marcus Iulius Brutus și Gaius Valerius Maevius, care și-au împintat pumnalele în trupul lui Caesar lipsit de apărare).

După multe peripeții și sub semnele morții, Arhidamos cu întreaga lui solie reuși să se întoarcă în Dacia, poposind în cetatea Buridavei pe Olț, unde împreună cu împăratul Burebista se găseau adunați toți regii geți, între ei și dușmanii împăratului. Aici, ca și la Roma, Arhidamos asistă la strâpungerea, de asemenea, de către rivalii săi, cu pumnale, a împăratului Burebista, de a cărui fiică frumoasă și gingașă, Candisa, (murind și ea cu ocazia complotului) se îndrăgostise el. Cele întâmplate la Buridava cu Burebista și cu Candisa erau, de fapt, ultima înțiere a lui Arhidamos.

Prin portretele și sfârșiturile identice ale lui Burebista și Caesar, prin politicile lor simetrice despre pace și război, precum și prin frământările politico-sociale similare la Roma și în întreaga Dacie, care scot la suprafață grupări de pretendenți la puterea politică, prozatorul a urmărit să acrediteze ideea că cucerirea romană în ținuturile dunărene, pe malul Mării și mai apoi în întreaga Dacie nu apare ca o asuprire a unei lumi de către un agresor nemilos, ci ca o reintegrare firească a unui neam întors în locurile sale de origine. Căci, după Caesar și Burebista, stăpânirea romană, ajungând la Dunăre, repară drumurile dintre satele, cetățile și orașele de pe Dunăre și de pe malul Mării. Iar «pe aceste drumuri multe, bine păzite și mereu umblate, atît dinspre ținuturile Daciei la mare, cît și de la mare spre orașele de dincolo de arcul Carpaților, treceau oști romane, neguțatori romani, geți bărboși care se obișnuiau tot mai mult cu noua stare de lucruri, greci iscușiți în căutare nelănturată de noi cîștiguri. Romanii adevărați, care știau că străbunii lor din Latium se trag din Troia întemeiată de geți, spuneau, cu un fel de mulțumire liniștită, că ei se întorc, de fapt, acasă. Că pămîntul acesta li se cuvine de drept, ca de altfel și celelalte ținuturi gete, cele de la mînzănoapte de Dunăre pe care le rivneau mai departe.» (p. 391).

Prin documentarea istorică foarte solidă care îi stă la bază și prin forța de imaginație a artistului, capabil să-și imagineze, la nesfîrșit situații, personaje, locuri și însușiri ale acestora, *Căldătoria spre zei* este un roman monografic, exhaustiv, epuizînd toate laturile vieții geților din vremea lui Burebista. Autorul pătrunde adînc în realitățile social-politice și spirituale-religioase ale «nemuritorilor» geți, nepermițîndu-și nici un fel de compromisuri. Totuși, el nu se desprinde prea mult de datele furnizate de Vasile Părvan (Getica) sau de I. H. Crișan (*Burebista și epoca sa*) despre geto-dacii lui Burebista. Ceea ce îl ajută enorm de mult la aprofundarea spiritualității getice și a vieții politice a geto-dacilor este însă extraordinara lui putere de imaginație, care nu înfîlțeste date istorice obiective care s-o controleze pe toată întinderea ei. De exemplu, închîperea Sarmizegetus, cu ceremonialul fastuos de la curte și portretul lui Burebista, peștera sihastrului Auluporis și templul lui Zamolxis, sînt atractive în gradul cel mai înalt tocmai pentru că nu există nici un document despre înfățișarea acestora. De asemenea, și credința geților despre nemurirea sufletului, pe care autorul ține s-o ilustreze în nenumărate rînduri, este foarte atractivă în carte tocmai pentru că nu o documentează, ci o prezintă exozitiv într-un mod elevat creînd personajul Derzitalus la care iscoditorul Arhidamos privește cu uimire și gravitate, ascultînd rostirile lui despre jertfă și moarte, despre viață ca urmare a jertfei: «Nici o sîmîntă nu va da roadă pînă cînd nu se va întimpla prefacerea și pierrea ei. Adică jertfa ei ... Viața se întreține din jertfe ... Moarte prin jertfă nu mai e moarte. Ci doar un progres și o trecere. Este începutul unei altfel de viață.

Nimic pe lume din ceea ce este strălucitor și nemuritor nu se poate dobîndi fără stăruința jertfel. Noi, geții, credem în jertfă pentru că sîntem încrezători în viață. În minunile, frumusețile și ispitele ei. Pentru că le iubim ... Jertfa la care sînt chemat nu este moarte ... E o bucurie ... și o împlinire ... Împlinirea cea mai înaltă a vieții mele de pînă acum» (p. 115). Desigur, ideea de nemurire la vechii daci putea fi argumentată mai aprofundat, dar pe autorul nostru nu l-a interesat, căci se găseau iz-

voare, deși el ține să fie considerat ca un povestitor atotecunoscător și stăpîn pe mișcările și rostirile personajelor intrupate cu ajutorul ficțiunii.

Autorul vrea să spună totul în limitele subiectului cu privire la oameni, locuri, situații și filosofia care li însufletește în meandrele vieții. De aici, bogăția informației care cuimnează cu înțesarea paginilor uneori cu termeni grecești și latinești pentru a exprima însușirile multiple ale personajelor sale preferate: Arhidamos, Burebista, Caesar. Pe toți acești termeni li explicitează, pentru ca cititorul mai puțin avizat să nu întâmpine greutăți în înțelegerea lor.

Portretele personajelor, diversificate, individualizate și nuanțate în fel și chip, feburile oștețe originale și exotice descrise cu rafinament și lux de amănunte, precum și descrierile de natură și relația omului cu natura întreagă, amintesc de arta lui Sadoveanu și Hogas în același timp. De Sadoveanu îl mai leagă pe autor însuși Arhidamos, care este un alter Kesarion Breb cu călătoria lui de inițiere în politica Bizanțului, în filosofia egipteană și în tainele iubirii.

Stăpînind bine meșteșugul limbii, Mihai Diaconescu a realizat o expunere care satisface exigențele unui număr mare de cititori de variate condiții. Povesteste participativ și totodată detașat, obiectiv și măsurat, indiciu sigur al stăpînirii artei cuvîntului și de dominare a materialului și faptelor de viață reflectate.

Călătoria spre zei, recentul roman al lui Mihail Diaconescu, este o solidă și echilibrată construcție epică a epocii lui Burebista și o admirabilă introducere literară în spiritualitatea înaltă a geților, la îndemina unui larg public cititor, iubitor al trecutului îndepărtat al poporului nostru.

Pr. prof. dr. DUMITRU RADU

PANȚIRU GRIGORE, *Leționarul Evanghelic de la Iași*. Ms. 160/IV—34, Editura Muzicală, București, 1982, 223 p.

În ansamblul cercetărilor întreprinse de către muzicologii români asupra tezaurului muzical bizantin ce viază de secole pe pămîntul țării noastre, contribuțiile regretatului bizantinist Grigore Panțiru, au semnificație deosebită pentru faptul că este cel mai fidel și cel mai competent urmaș al bizantinistului de renume mondial, Preot I. D. Petrescu.

Studiile sale, unele publicate în revistele noastre bisericesti, iar altele — prin bunăvoința Editurii muzicale — în Studii de muzicologie și în unele numere ale revistei *Muzica*, sînt documente de înaltă ținută științifică, care trădează pasiunea, devotamentul, patriotismul fierbinte și totodată grija deosebită a autorului lor pentru trecutul nostru muzical, care este un bogat și trainic izvor de inspirație al compozitorilor români de toate genurile și din toate timpurile. În contextul acestor preocupări se înscrie și publicarea manuscrisului de la Iași, menționat mai sus, pe care Grigore Panțiru îl pune la îndemîna tuturor muzicienilor sub forma celor două semiografii: ecfonetică și linear-occidentală. Împărțită în trei mari secțiuni bine conturate, lucrarea este o realizare artistică exemplară și prin competența binecunoscută a autorului ei, aduce o contribuție științifică considerabilă la «descoperirea și descifrarea tuturor urmelor și documentelor muzicale», (Introd. pag. 5), ce constituie patrimoniul de aur al culturii muzicale medievale de pe pămîntul țării noastre.

În partea întâi a lucrării alcătuită din mai multe capitole, autorul arată în introducerea ei, aportul considerabil al profesorului Vasile Gheorghiu care pentru prima dată în istoria cercetărilor muzicologice din România atrage atenția oamenilor de specialitate asupra acestui manuscris de valoare istorică, lingvistică și artistică cu totul deosebită. Este arătat de asemenea punctul de vedere al muzicologiei moderne asupra acțiunii de transcriere a manuscriselor muzicale bizantine din notația ecfonetică în cea linear-occidentală, ca fiind imposibil de realizat, fapt ce l-a determinat pe Grigore Panțiru să demonstreze contrariul.

În continuare, referindu-se direct la manuscrisul citat, autorul face o descriere amănunțită a acestuia, arătînd totodată și numărul pericopelor evanghelice care îl alcătuiesc (18).

Cît privește data scrierii leționarului, Grigore Panțiru bazat pe argumente de ordin intern și extern, stabilește că manuscrisul a fost scris după căderea Constantinopolului (1453).

Referitor la autorul acestui manuscris, cercetătorul român este de acord cu părerea istoricilor A. D. Xenopol, C. Erbiceanu și N. Dosios, după care manuscrisul a fost întocmit de către patriarhul Constantinopolului, Ghenadios II Scholarios în mănăstirea Serrae din Macedonia, de unde, «un refugiat a adus manuscrisul în Moldova» (pag. 13).

Referindu-se la muzica manuscrisului, autorul face o prezentare detaliată a semiografiei acestuia, arătându-i în același timp corespondentul în notația linear-occidentală care este accesibilă tuturor muzicienilor din lume. Astfel, citind concluziile unor cercetători români și străini de mare autoritate științifică, autorul stabilește că semnele efonetice constituie cea mai veche semiografie muzicală a textelor Sfintei Scripturi în care au fost scrise și alte manuscrise muzicale ale epocii nu numai Lecționarul Evanghelic de la Iași pe care l-a dat publicării. Arată de asemenea că ajutor fiind de unele note critice făcute de către bizantinștii: Egon Wellesz și Carsten Höeg la studiul său privind semnele efonetice, precum și Indemnul stăruitor al marelui nostru bizantinist Pr. I. D. Potrescu de a aprofunda și problema recitativelor medievale, Grigore Panțiru a reușit să stabilească posibilitatea descifrării acestei milenare notații muzicale prin analiza critică a folosirii semnelor simple și mai ales compuse și suprapuse, aplicînd-o concret la analiza începutului și sfîrșitul unei pericope evanghelice care «poate lumina calea spre descifrarea tuturor semnelor și combinațiilor lor» (pag. 19).

Făcînd lumină în această «întunecată problemă», autorul stabilește cu maximum de precizie că notația efonetică este o notație precisă cu un bogat material teoretic de interpretare asemenea tuturor notațiilor muzicale existente în istoria muzicii universale vechi, moderne și contemporane.

În continuarea părții întâi a cărții, autorul se ocupă pe larg de structura muzicală a pericopelor care alcătuiesc acest manuscris, stabilind patru feluri de combinații ale incizelor sau celulelor melodice existente, în cele 18 pericope evanghelice, care dau ansamblul acestui document muzical, arătînd totodată importanța deosebită a acestuia din punct de vedere istoric și muzical, pentru că oferă «posibilitatea dezagării problemei descifrării notației efonetice, lucru rămas pînă acum nelămurit» (pag. 47).

Avînd în vedere preocupările sale și mult discutata problemă a «recitativelor medievale», autorul se ocupă în comparație cu acestea și de recitativul actual, și citînd concluziile unor cercetători români și străini ca: G. Breazul, Teodor Stupcaru, A. Z. Idelsohn etc., precizează următoarele: «tradiția recitativului efonetic s-a păstrat foarte bine pînă astăzi, deși într-o formă evoluată» (pag. 41).

Partea a doua a lucrării este rezervată celor 169 de facsimile din care 23 de pagini albe și 3 pagini care țin loc de coperi și ale manuscrisului respectiv.

În partea a treia, autorul redă sub forma celor două notații — efonetică și liniară — cele 18 pericope evanghelice care se citesc în unele duminici de peste an și la sărbătorile în cinstea Măicii Domnului, a Mintuitorului, a Sfintei Cruci și a Sfintului Apostol Toma.

Toate acestea dovedesc că în practica Bisericii creștine din secolul al XI-lea, atît citirea Evangheliei cît și a apostolului era mult apropiată de citirea Evangheliei și a apostolului din Biserica Ortodoxă a zilelor noastre, fapt ce obligă pe slujitorii bisericești de azi să nu se îndepărteze de această practică existentă de secole în Biserica prin introducerea de inovații străine de spiritul tradițional al Bisericii Ortodoxe de Răsărit.

Intervalul de cîvintă (sol-re) folosit în recitativul evanghelic potrivit afirmațiilor cercetătorului și păstrat în unele locuri prin tradiție și la noi, s-ar putea generaliza în întreaga Biserică creștină, ajungîndu-se în acest fel, la o practică liturgică și muzicală uniformă. Toate aceste eforturi susținute ale cercetătorilor români și străini îndreptate spre valorificarea tezaurului muzical bizantin, ne îndreptățesc să credem că vor duce și mai mult la cunoașterea și aprofundarea muzicii și practicii religioase din cele mai vechi timpuri, premisă sigură a apropierii diverselor ramificații ale trunchiului Bisericii creștine primare.

Ajungînd deci la capătul succinței prezentări făcute Lecționarului Evanghelic de la Iași, scos din negura uitării prin stăruința de zi cu zi a regretatului cercetător și muzician de prestigiu Grigore Panțiru și publicat de către Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor, ne facem plăcuta datorie de a constata cu satisfacție că alături

de celelalte publicații de muzică bizantină ale cercetătorilor: Sebastian Barbu Bucur, Titus Moisescu, Marin Ionescu etc., Lectionarul amintit contribuie substanțial la îmbogățirea tabloului muzical bizantin redat în notație lăzlar-occidentală accesibilă tuturor muzicienilor de profesie și muzicienilor amatori din țara noastră și de pretutindeni.

Meritele incontestabile ale autorului acestei cărți constau nu numai în faptul că prin stăruința de zi cu zi a reușit să-și însușească semiografia muzicală medievală, ci și pentru că a înlăturat pentru totdeauna părerea greșită susținută de cercetătorii români și străini că semnele ecfonetice ale manuscriselor bizantine ce datează din cele mai vechi timpuri, sînt imposibil de descifrat.

Preocupările îndelungate ale lui Grigore Panțiru de a valorifica cu maximum de eficiență bogatul tezaur muzical bizantin din patria noastră, sînt un exemplu demn de urmat de tinerii cercetători dornici de a cunoaște realizările artistice ale marilor noștri înaintași.

Tipărirea Lectionarului de la Iași de către Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.S.R., constituie nu numai un act de concretă apreciere a strădanilor cercetătorului amintit, dar se constată cu satisfacție și atenția deosebită pe care o acordă istoriografia românească manuscriselor muzicale vechi, a căror semiografie este ieșită total din uz în urma reformei muzicale din 1814 înfăptuită la Constantinopol de cei trei mari muzicieni: Hrisant de Madyt, Grigore Levitul și Hurmuziu Hartofilax.

Documentele muzicale de acest fel, pot oferi adesea argumente dintre cele mai importante pentru cercetarea trecutului muzical românesc, fiind în același timp mărturie de neclintit în favoarea existenței noastre istorice pe aceste străvechi meleaguri.

Ele ajută la înlăturarea impreciziei elasticității și libertății, vinovate foarte adesea în artă.

Și în sfîrșit redarea unor asemenea documente în limbajul universal al muzicii liniare pe portativ, nu mai poate da loc la aproximații și derogări muzicale, care ar îndepărta pe specialiștii de profundul mesaj artistic ce-l emană străvechile documente muzicale bizantine.

Pe lângă toate aceste argumente de ordin estetic enumerate mai sus — tipărirea Lectionarului Evanghelic de la Iași — constituie îndeosebi, un profund, vibrant și trainic patriotism al celui care a fost un asiduu consecvent cercetător al manuscriselor muzicii vechi bizantine, Grigore Panțiru.

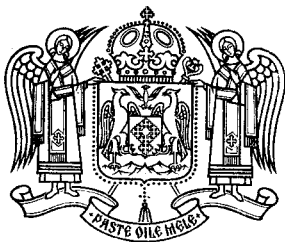
Diac. prof. MARIN VELEA

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA
BUCUREȘTI

40.803

P-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL CII — Nr. 3-4 MARTIE — APRILIE 1984

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CII — NR. 3 — 4 MARTIE - APRILIE 1984
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FĂGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*

Redactor : *ALEXANDRU M. IONIȚĂ*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințitul Mitropolitul, Prea Sfințitul Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericestii ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

CUPRINSUL

	pag.
Editorial: În slujba lui Dumnezeu și a oamenilor	157

VIAȚA BISERICESCA

Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu al Bisericii Ortodoxe Române, de Alexandru M. Ioniță	159
Cronica	161

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

Patriarhia Ecumenică; Patriarhia Ierusalimului; Biserica Ortodoxă Rusă; Bise- rica Ortodoxă Sîrbă; Biserica Ortodoxă Greacă, de Alexandru M. Ioniță	166

INDRUMĂRI PASTORALE

Prof. Iorgu D. Ivan, Cîteva îndrumări ale Sîntului Vasile cel Mare pentru cei care doresc să cunoască și să împlinească voia lui Dumnezeu	165
Pr. Ioan Mircea, Cele zece porunci, în lumina Noului Testament	175
Ierom. drd. Irineu Pop, Nădejdea ca virtute teologică și implicațiile ei în viața creștinului	187
Pr. Gheorghe Cuneșcu, Povăzuiți pastorale în scrierile lui Gala Galaction	202

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

Pr. asist. Nicolae V. Dură, Preocupări canonice ale ierarhilor români din sec. XVII—XIX, în lumina Pravililoarelor	217
Diac. prof. Marin Velea, Școala muzicală de la Putna, în context general ro- mânesc și balcanic (sec. XV—XVI)	232

DOCUMENTARE

Diac. conf. Nicu Moldoveanu, Cercetări asupra manuscriselor în notație bizantină existente în Biblioteca Națională din Viena	238
Pr. drd. Iulian Miculescu, Românii (vlahii) în spațiul carpato-balcanic, pînă la întemeierea Imperiului româno-bulgar	246

Pr. Scarlet Porcescu, <i>Știri inedite referitoare la zidirea bisericii «Sl. Ioan Botezătorul» din Schitul chinovial Prodrom de la Sf. Munte Athos</i>	256

RECENZII

† Nicolae, Mitropolitul Banatului, <i>Temeiurile învățurii ortodoxe</i> , Timișoara, 1981, 150 p., de Diac. conf. P. I. David	273
Dr. Antonie Pământdeală, <i>Nume și fapte în istoria culturii românești — sec. XVII—XIX — la Buzdu, Buzău</i> , 1983, 120 p., de Pr. Gh. Cunescu	275
Cristian Moiescu, Ana Maria Musicescu, Adriana Șirli, <i>Putna</i> , București, 1982, de Pr. Gh. Cunescu	276

ÎN SLUJBA LUI DUMNEZEU ȘI A OAMENILOR

Zidit după chipul lui Dumnezeu, omul s-a bucurat dintru început de darul dumnezeiesc al vieții: «Atunci luind Domnul Dumnezeu țărână din pământ, a făcut pe om, și a suflat în fața lui suflare de viață, și s-a făcut omul ființă vie» (Fac., 2, 7). Dumnezeu însuși este viață și izvorul vieții (Ps., 35, 9), iar omul, creat după chipul Său, nu «poate să fie înghițit de piere», nu poate fi menit morții.

Este adevărat că în urma neascultării și ca plată a păcatului a apărut în lume moartea, dar puterea ei, ea însăși a fost desființată prin Moartea și Învierea Mântuitorului a cărui venire în lume a avut drept scop tocmai împăcarea noastră cu Dumnezeu, readucerea noastră la viață, la viața cea nouă în Hristos. Fiind dar dumnezeiesc viața ține deci de Dumnezeu și postulează deschiderea către Dumnezeu. În acest sens viața implică slujirea, slujirea cu care sintem datori în primul rând lui Dumnezeu și apoi nouă înșine și semenilor noștri. Omul este cel care dă sens și valoare întregii existențe, întregii lumi și tot el este cel care are responsabilitate pentru ea în fața lui Dumnezeu. De aici și datoria și obligația pentru apărarea vieții, a vieții noastre, dar și a semenilor noștri, căci omul trăind în comunitate trebuie să aibă în vedere și viața celorlalți membri cu care conviețuiește. Această responsabilitate față de semen se întemeiază pe iubire, singura care poate nivela asperitățile, care poate anula deosebirile, singura care poate trece peste egoistele interese individuale. Creștinul adevărat urmează întocmai învățătura Mântuitorului și duce o viață plină de răspundere care constă în împlinirea poruncilor pe care i le-a descoperit și pe care i le-a dat Mântuitorul. Împlinirea acestor datorii înseamnă împlinirea condițiilor subiective ale mântuirii, care pe lângă credință cer din partea lui, a creștinului, și fapte bune. Iar faptele bune sînt făcute față de semenii, sînt menite a îmbunătăți pe creștin și pe semenii săi.

Slujindu-l pe om, Biserica îl slujește pe Dumnezeu. Iar în aceste momente ale existenței umane, cînd însăși viața lumii este în pericol, eforturile slujitorilor Sfințitelor Altare trebuie sporite și intensificate pentru salvarea vieții, pentru conștientizarea lumii asupra amenințării catastrofale care o pîndește.

Biserica și slujitorii săi nu pot lipsi de la acest efort general uman, putînd contribui — după măsura chemării și a mijloacelor pe care le au —, la promovarea păcii, a dreptății și a înfrățirii între popoare. Ilustrarea mesajului evanghelic se face prin reactualizarea teologiei păcii și umanismului creștin, a dragostei care să creeze între oameni și în lume un climat de încredere reciprocă, de înțelegere și colaborare. Neîfiind un for social-politic care să formuleze legi sociale sau să impună orînduirii economice ori sisteme politice, Biserica — cler și credincioși

— trebuie să rămână totuși angajată permanent față de valorile umane pe care are datoria să le slujească permanent, căci Biserica nu este numai o comunitate de credință și de cult, ci și o comunitate de slujire creștină.

În calitate de slujitori ai lui Dumnezeu, ai Vieții, oamenii Bisericii trebuie să sprijine mai activ eforturile în vederea-stingerii focarelor de război din diferite regiuni ale globului, trebuie să se angajeze cu toate forțele în apărarea păcii, în slujirea vieții. Eforturile lor în această direcție trebuie să albe în vedere nu numai preîntîmpinarea războiului și evitarea lui, ci și eliberarea noastră a tuturor, de spectrul lui sumbru, de amenințarea lui latentă; să urmărească eliminarea oricărei primejdii la adresa vieții. Ca niciodată în trecut, omenirea de astăzi are o mare și împreună-răspundere în fața istoriei, pentru că îi este dată acum posibilitatea să hotărască într-un mod direct și radical asupra destinului său, asupra vieții ei însăși.

Ca oameni ai Bisericii, să ne străduim neîncetat pentru apărarea dreptului la viață al celor prezenți, dar și al celor viitori, pentru pacea de azi, dar și pentru pacea de mâine.

Păzind legăturile păcii și unul pe altul cu dragoste întîmpinîndu-ne, vom putea lucra cu folos, fiecare la locul său, povățuîți însă cu toții de aceeași bună credință, pentru realizarea aceleiași dorințe — salvarea păcii, condiție a vieții. Străduindu-ne pentru pace, noi ne dovedim slujitori ai vieții, ai vieții noastre și a semenilor noștri și prin aceasta slujitori ai lui Dumnezeu — izvorul vieții și Viața însăși.

REDACȚIA

• VIATA • BISERICESCA •

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PRA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH Dr. IUSTIN MOISESCU

De cîtăva vreme ziua de 5 martie reprezintă pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română — cîer și credincioși —, un moment deosebit și plăcut. Și aceasta pentru că data de 5 martie marchează ziua de naștere a Întîistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin Moiescu, prilej care îndeamnă la reinnoirea sentimentelor de dragoste și de devotament.

Și în acest an un sobor de clerici, sub protia I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, a oficiat în Catedrala patriarhală slujba îndătinatului Te-Deum. Erau prezenți consilierii patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, reprezentanți ai învățămîntului teologic și ai presei noastre bisericesti, clerici și numeroși credincioși.

La sfîrșitul sfîntei slujbe, I. P. S. Mitropolit Nestor a rostit un cuvînt ocazional din care consemnăm :

«Sărbătorim astăzi, prin sfîntă rugăciune, aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Iustin. În oîpele acestea gîndurile noastre zboară spre locurile de baștină ale Prea Fericii Sale, spre plaiurile mioritice ale Muscelului. În aceste locuri de veghe ale vulturului s-a născut, la începutul celui de-al doilea deceniu al secolului nostru, Prea Fericea Sa. De la părinți și de la dascălii școlilor noastre a moștenit Prea Fericea Sa credința și rîvna pentru Biserică, precum și dragostea pentru patrie și viața oamenilor. Pregătirea teologică începută în țară a continuat în școlile teologice din marile capitale ale lumii, unde își va începe și cariera didactică. Frumosul început avea să fie întrerupt de grozăviile celei de a doua conflagrații mondiale. Dumnezeu i-a întărit însă puterile ca pe ale vulturului și tînărul profesor de pe atunci își va continua activitatea didactică mai întîi în Moldova lui Ștefan cel Mare, mai apoi în capitala țării, de unde, în anul 1956, a fost ales mitropolit al Ardealului. Dumnezeu a întărit iarăși tineretile Prea Fericii Sale, peste un an fiind ales Întîistătător al Bisericii Moldovei pe care o va conduce timp de peste două decenii, după care Dumnezeu l-a rînduit în fruntea Bisericii Ortodoxe Române. Vîrstă patriarhală cu adevărat avînd, Dum-

nezeu îl întărește spre a veghea asupra bunului mers al vieții creștine românești din țară și de peste hotare.

La această zi aniversară ne exprimăm hotărârea să-l sprijinim în activitatea sa și să-L rugăm pe Dumnezeu să-i întărească, precum vulturului, puterile sale spre împlinirea tuturor năzuințelor creștine. Dumnezeu să-i îndelungească viața cu sănătate și prosperitate».

Trecându-se apoi în Palatul patriarhal, în cabinetul de lucru al Prea Fericirii Sale, în numele celor prezenți, Înaltul Ierarh a continuat :

«Prea Fericite Părinte Patriarh,

Este o zi deosebită pentru noi toți credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, pentru toți cei care vă cunosc, vă stimează și vă apreciază.

În numele Sfințului Sinod noi am venit să vă reînnoim făgăduința ca pe cât ne este posibil să vă urmăm exemplul și să vă facem urarea de a ne trăi mulți și fericiți ani în slujba Bisericii noastre strămoșești!».

Răspunzînd, Prea Fericirea Sa a spus :

«Vă mulțumesc din toată inima pentru gândul bun pe care l-ați închinat astăzi, cu prilejul zilei mele de naștere. Sărbătorim această zi prin obișnuita muncă și activitate la care am fost chemați.

Mulțumesc în primul rînd lui Dumnezeu care m-a învrednicit să trăiesc pînă azi o viață destul de lungă. Vă mulțumesc și Dumnezeuavoastră tuturor pentru sprijinul pe care mi-l dați îndeosebi în lucrarea noastră bisericească. Nu știu cît am făcut. Ceea ce pot spune este că rivna mea și a membrilor Sfințului Sinod este de a face cît mai mult, cît mai bine și cît mai frumos în slujba Bisericii. Și dacă am realizat ceva, aceasta se datorează bunului Dumnezeu, Cel care, după cum scrie Sfințului apostol Pavel, lucrează în noi și ca să voim și ca să gîndim. În tot ceea ce facem să vedem întotdeauna voința lui Dumnezeu. Iubitori ai Sfintei noastre Biserici sintem toți și sint bucuroși că fiecare acolo unde lucrează pune toată rivna și tăria lui pentru a săvîrși ceea ce se cuvine să săvîrșim în Biserica noastră.

Noi sintem în primul rînd oameni ai Bisericii, dar ca cetățeni aparținem unei patrii. Activitatea noastră se desfășoară pe tărîm bisericesc și patriotic; trăim vremea în care întreg poporul român este angajat într-o lucrare epocală de înflorire a patriei noastre. Sintem recunoscători conducerii statului nostru pentru tot ceea ce săvîrșește și o asigurăm că o sprijinim cu toate puterile noastre.

Mulțumindu-vă încă o dată pentru prilejul acesta pe care l-ați ales pentru a fi împreună, vă exprim cele mai calde urări de bine și întărire pentru activitatea pe care o desfășurați pentru Biserică și pentru patrie. Fie ca Biserica noastră să joace în viața poporului rolul pe care dintotdeauna îl-a jucat pentru țara noastră, în țară și în lume».

Cu prilejul acestui moment aniversar, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare semnate de diverse personalități din țară și de peste hotare, cărora Întîistătătorul Bisericii noastre le-a răspuns cu călduroase mulțumiri.

ALEXANDRU M. IONIȚĂ

CRONICA

Luni, 2 ianuarie 1984. Potrivit tradiției, la orele 18,00 Prea Fericitul Patriarh Iustin s-a întîlnit cu preoții Capitalei și cu colaboratorii direcți din cadrul Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor. Corala preoților a executat un concert de colinde și cîntece de Crăciun și Anul Nou. În numele preoților Capitalei a vorbit Pr. Dumitru Iordache, parohul bisericii «Militari I». După aceea, în încheiere, Prea Fericitul Patriarh Iustin a ținut un ales cuvînt de Anul Nou.

Luni, 9 ianuarie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa Domnul Philip McKearney, ambasadorul Marii Britanii la București, însoțit de preotul bisericii Anglicane din București, Rev. Robert Broun. La primire au luat parte P. S. Episcop Vasile Tirgovișteanul, vicar patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Vineri, 27 ianuarie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa Domnul Harmuth Schultze Boysen, noul ambasador al R. F. Germania la București, într-o vizită protocolară de prezentare. La primire au luat parte P. S. Episcop Vasile Tirgovișteanul, vicar patriarhal, și Diac. asist. Ioan Caraza.

Vineri, 3 februarie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările ședinței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Vineri, 10 februarie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa Domnul Dimitrios Serbos, ambasadorul Greciei la București. La primire a luat parte P. S. Episcop Vasile Tirgovișteanul, vicar patriarhal.

Marți, 14 februarie, și miercuri, 15 februarie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Sinodului permanent, întrunit pentru rezolvarea unor probleme curente

Vineri, 17 februarie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a participat la consfătuirea cu șefii și delegații cultelor religioase din țara noastră, care s-a ținut în vederea pregătirii Conferinței Cultelor din România, ce va avea loc în luna iunie 1984.

Luni, 5 martie 1984. Ziua de naștere a Prea Fericitului Patriarh Iustin. Potrivit tradiției, după slujba Te-Deum-ului săvîrșită la Catedrala Patriarhală în prezența unor înalți ierarhi aflați la București, colaboratorii direcți ai Prea Fericirii Sale s-au prezentat la Cabinetul patriarhal pentru a adresa Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române urări de sănătate, fericire și mulți ani la cîrma destinelor Bisericii noastre strămoșești.

Vineri, 23 martie, și sîmbătă, 24 martie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, au participat, în calitate de deputați, la lucrările sesiunii Marii Adunări Naționale a R. S. România.

Duminică, 25 martie 1984. După oficierea Sfintei Liturghii, — la care au participat și: I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, P. S. Episcop Vasile Tirgovișteanul, vicar patriarhal, și P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Sf. Arhiepiscopiei a Bucureștilor —, Prea Fericitul Patriarh Iustin a oficiat — în fruntea soborului de slujitori, în Catedrala Patriarhală — slujba parastasului, cu prilejul împlinirii a șapte ani de la trecerea la cele veșnice a Fericitului întru adormire patriarh Justinian Marina.

Luni, 2 aprilie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a participat la un dejun oferit de ambasadorul Marii Britanii la București, cu prilejul vizitei în țara noastră a Excelenței Sale Episcopul anglican John Satterwaite de Gibraltar. La dejun au mai luat parte: PP. SS. Episcopi vicari Vasile Tirgovișteanul și Roman Ialomițeanul, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Marți, 3 aprilie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit la reședința patriarhală din București pe Excelența Sa Episcopul anglican John Satterwaite de Gibraltar, cu care prilej Prea Fericirea Sa a oferit un prînz în cinstea oaspetelui. A fost prezentat preotul anglican din București, Rev. Robert Broun.

Luni, 9 aprilie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe I. P. S. Mitropolit Damaskinos al Elveției, aflat în vizită în țara noastră, ca invitat al Patriarhiei Române. Oaspetele a fost însoțit de Pr. prof. Ion Bria de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Geneva. La primire precum și la discuțiile care au urmat, au participat:

P. S. Episcop Vasile Tîrgovisteanul, vicar patriarhal; Pr. Constantin Părvu, vicar administrativ și consilier patriarhal, și Pr. Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 11 aprilie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a asistat la slujba Sfintei Liturghii a Darurilor mai înainte Sfințite, săvârșită în biserica «Sf. Gheorghe» de la Mînăstirea Cernica, de lângă București, cu ocazia prăznuirii Sf. Ierarh Calinic de la Cernica, ale cărui sfinte moaște se găsesc în acest locaș. A fost de față I. P. S. Mitropolit Damaskinos al Elveției, de la Geneva, însoțit de Pr. prof. Ion Bria de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Joi, 12 aprilie 1984. Prea Fericitul Patriarh Iustin a avut o întrevvedere cu I. P. S. Mitropolit Damaskinos al Elveției, înainte de plecarea acestuia din țară, care a avut loc în după-amiaza aceleiași zile.

Sîmbătă, 21 aprilie 1984, la orele 24,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Sf. Arhiepiscopiei a Bucureștilor, înconjurati de slujitorii Catedralei patriarhale, au săvârșit slujba Sfintei Învieri, la care a participat o mulțime de credincioși. La sfîrșit a fost citită Pastorala de Sfintele Paști a Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Luni, 23 aprilie 1984, potrivit tradiției, la orele 18,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin s-a întâlnit cu preoții Capitalei și cu colaboratorii direcți din cadrul Administrației Patriarhale și al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Corala preoților a executat un minunat concert de cîntări de Paști. În numele preoților Capitalei a vorbit Pr. Iulian Șchiopu de la parohia «Parcul Rahovei». Prea Fericitul Patriarh Iustin a răspuns printr-un cald cuvînt prin care a reliefat însemnătatea slăvitului praznic al Învierii Domnului. Adresînd celor prezenți creștinescul «Hristos a înviat!», Prea Fericirea Sa le-a făcut urări de sănătate și de viață pasnică, de care omenirea de astăzi are atîta nevoie!

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

Academia ortodoxă din Creta, dependentă direct de Patriarhia Ecumenică, care și-a sărbătorit de curând cea de a 15-a aniversare a existenței sale, a găzduit în zilele de 4—14 aprilie 1984 lucrările Comisiei «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La lucrări — care au avut ca temă «Etapete către unitate» — au participat reprezentanți ai Patriarhiei Ecumenice, ai Bisericilor Ortodoxe și ai Bisericii Romano-Catolice.

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

Consiliul consultativ al Institutului ecumenic de la Tantur (Ierusalim) s-a reunit în zilele de 30 și 31 martie 1984 la sediul Institutului. Creat în 1972, în urma istoricei întâlniri dintre papa Paul VI și patriarhul Athenagora I, Institutul sus-amintit și-a orientat încă de la început activitatea spre o cercetare teologică fundamentală, într-o perspectivă creștină și ecumenică, activitate destinată să promoveze cercetarea pe bazele duhovnicești ale păcii în cadrul unui dialog al religiilor. Având pe ordinea de zi situația acestei instituții de învățămînt creștin, Consiliul consultativ s-a arătat preocupat mai ales de noile colaborări din cadrul Bisericii Ortodoxe.

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a numit — începînd cu luna martie 1984 — un nou exarh pentru Europa Occidentală, în persoana Mitropolitului Vladimir de Rostov, post în care îl succede pe Mitropolitul Filaret de Minsk.

Mitropolitul Vladimir Sabodan este în vîrstă de 49 ani și a îndeplinit pînă la această dată următoarele funcții: profesor și rector al Seminarului din Odessa; întronizat ca episcop în iulie 1966, este trimis apoi ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor; în 1968 este ales vicar al Mitropoliei din Kiev, apoi episcop de Cernigov, iar în 1973 rector al Seminarului și Acade-

miei teologice din Moscova-Zagorsk. În 1983 a fost numit mitropolit de Rostov, funcție pe care o păstrează și după chemarea sa în postul de exarh.

Cu ocazia aniversării a 100 de ani de la nașterea marelui teolog rus Paul Florensky, Patriarhia Moscovei a luat inițiativa întocmirii unei bibliografii complete a scrierilor sale. Ea a fost stabilită de către nepotul său, Preotul Andronik de la Zagorsk, și a apărut în vol. 23 din «Bogoslovskoie trudi» (Studii teologice) din acest an.

BISERICA ORTODOXĂ SIRBĂ

Publicația religioasă srbă «Pravoslavni misionar» (Îndrumătorul ortodox) a ajuns la cel de al 25-lea an de apariție. Amintim că ea apare la Belgrad, bilunar, în 38.000 exemplare și chiar din primul an de apariție — sub îngrijirea directă a Episcopului Hrisostom de Branicevo.

Începând cu acest an, de apariția acestei publicații se va ocupa Pr. Irineu Bulovic, asistent la Facultatea de teologie din Belgrad.

BISERICA ORTODOXĂ GREACĂ

Doi mitropoliți greci au trecut — la sfârșitul luni martie 1984 — la cele veșnice. Este vorba de Iakobos de Mithiana și de Policarp de Corfu. Cel dintîi, în vîrstă de 73 ani, fusese hirotonit întru episcop în 1965 și este autorul mai multor lucrări de zidire sufletească, de imne și poezii religioase. Cel de al doilea, un bun predicator, avea 60 de ani și din 1967 era mitropolit de Corfu.

ALEXANDRU M. IONIȚA

• INDRUMĂRI • PĂSTORALE •

CITEVA INDRUMĂRI ALE SFINTULUI VASILE CEL MARE PENTRU CEI CARE DORESC SĂ CUNOASCA ȘI SĂ IMPLINEASCĂ VOIA LUI DUMNEZEU

Prof. IORGU D. IVAN

Cel pe care i-a avut în vedere Sfântul Vasile cel Mare în străduințele sale de a le ușura înțelegerea Sfintei Scripturi, concretizate în așa-numitele «Reguli Mari» și «Reguli Mici», au fost cei care se retrag din lume, adică monahii sau asceții. Sfaturile și îndrumările date acestora pot fi însă tot atât de folositoare și celor care își duc viața în lume, cu obligații de familie și sociale, obligații care, deși se îndeplinesc cu eforturi mai mari, sint răsplătite totuși atunci când sint împlinite, ținându-se seama de aceste eforturi.

Astfel, în «Cuvînt înainte» la «Regulile Mari», Sfântul Vasile cel Mare arată cum se cuvine să începem și să perseverăm în străduința noastră de a cunoaște și împlini voia — adică poruncile — lui Dumnezeu, spunînd: «Se cuvine să începem cu purtarea de grijă pentru sufletele noastre, să ne întristăm pentru deșertăciunea vieții noastre de mai înainte; să luptăm pentru fapte bune în viitor spre preamărirea lui Dumnezeu și a Hristosului Său și a Duhului celui întru tot prea cinstit și sfînt. Să nu rămînem în stare de lenevie și lincezeală. Să nu pierdem pentru totdeauna, din cauza leneviei noastre, ocazia prezentă și să nu amînăm pentru ziua de mîine și pentru viitor începerea lucrurilor bune. Fiîndcă astfel vom fi găsiți nepregătiți cu privire la faptele bune de Cel care cere sufletele noastre și vom fi alungați din bucuria camerei de nuntă și vom vărsa în zadar și fără de folos lacrimi, tînguindu-ne atunci cînd pocăința va fi fără folos, pentru timpul vieții noastre pe care l-am întrebuițat rău. «Acum este timpul potrivit — spune Apostolul —, acum este ziua mîntuirii» (II Cor., 6, 2). Acesta este veacul pocăinței, acela al răsplătirii, acesta al răbdării, acela al mîngîierii. Acum Dumnezeu este ajutător celor care se întorc din calea cea rea; atunci va fi cercetător, înfricoșător și de neînșelat*, al faptelor, al cuvîntelor și al gîndurilor omenesti. Acum ne bucurăm de îndelunga

* Adică nici nu se înșeală nici nu poate fi înșelat.

răbdare a Lui; atunci vom cunoaște judecata Lui cea dreaptă adică atunci când vom învia, unii spre pedeapsa veșnică, iar alții spre viața veșnică și (când) fiecare va primi după faptele sale.

Noi spunem într-adevăr că dorim împărăția cerurilor, dar nu ne îngrijim s-o dobândim cu acele fapte cu care este cu putință să se realizeze aceasta; ci fără să ne ostenim deoc pentru îndeplinirea poruncilor Domnului, ne închipuim cu deșertăciunea minții noastre că vom primi onoruri egale cu cei ce s-au împotrivit păcatului pînă la moarte. Cine, stînd în casă sau dormind în timpul semănatului, și-a umplut brațul cu snopi în timpul secerișului? Cine a cules via pe oare n-a plantat-o și n-a cultivat-o? Fructele sînt ale aceluia ale cărora sînt și ostenelile; onorurile și cununile sînt ale învingătorilor. Cine îl va încununa vreodată pe cel care nici măcar nu s-a înarmat pentru întîmpinarea dușmanului? Căci nu trebuie numai să învingi, ci să și lupți legal, după cum spune Apostolul (II Tim., 2, 5). Aceasta înseamnă să nu se treacă cu vederea nici cel mai mic punct din cîte s-au poruncit, ci să se îndeplinească totul așa cum ni s-a poruncit. «Căci fericită este — zice Scriptura — *acea slugă pe care o va găsi Stăpînul, atunci cînd va veni, nu lucrînd oricum s-ar întîmpla*», ci «făcînd așa» (Luca 12, 43) (cum s-a poruncit); și «*dacă jertfești cu dreptate, dar nu împarți cu dreptate, ai păcătuit*». Noi însă socotim că am îndeplinit o poruncă (întrucît nu pot spune că am și împlinit-o, dat fiind că toate poruncile sînt așa de strîns legate între ele, după înțelesul cel drept al Scripturii, încît prin călcarea unei porunci sînt călcate în mod necesar toate celelalte), nu așteptăm mînia lui Dumnezeu pentru poruncile pe care le-am călcat, ci așteptăm răsplătiri pentru singura poruncă pe care am fi împlinit-o. Cel care a reținut unul sau doi talanți din cei zece care i s-au încredințat spre păstrare, iar pe ceilalți i-a dat înapoi, nu este socotit recunoscător pentru că a înapoiat partea mai mare, ci s-a dovedit nedrept și lacom pentru că a reținut partea mai mică. Dar ce să vorbim despre reținere cînd (și) cel căruia i s-a încredințat un talant și l-a restituit întreg și neatins, a fost condamnat, fiindcă n-a adăugat nimic la ce i s-a dat? Cel care a cinstit pe tatăl său zece ani, iar după aceea, l-a lovit o singură dată, nu este cinstit ca binefăcător, ci este condamnat ca ucigător de părinți. «Mergînd — spune Domnul —, *învățați toate neamurile, povăzuindu-le*», nu pe unele să le păzească și pe altele să le neglijeze, ci «*să păzească toate cîte am poruncit vouă*» (Matei 28, 19—20). Și Apostolul scrie la fel: «Nu dăm nimănui vreun prilej de sminteală, ca să nu fie defăimată slujirea, ci în toate ne înfățișăm pe noi înșine ca slujitori ai lui Dumnezeu» (II Cor., 6, 3—4). Căci dacă nu ne-ar fi necesare toate poruncile pentru mîntuire, nici nu s-ar fi scris toate, nici nu s-ar fi dispus ca toate să fie păzite în mod necesar. Ce folos aș avea din toate faptele bune dacă spunînd «nebune» fratelui meu, mă fac vinovat gheenei? Ce folos ar avea din libertatea pe care i-ar da-o mai mulți, cel care este ținut în sclavie de unul singur? Căci «cel care face păcat — zice Domnul —, este rob al păcatului» (Ioan 8, 34). Ce folos ar avea cineva de ar fi ferit de mai multe boli, dacă li este mistuit corpul de o singură boală?

Dar s-ar putea, — continuă Sf. Vasile —, ca cineva să întrebe : Cei mai mulți creștini care nu păzesc toate poruncile, nu vor avea nici un folos păzind câteva ? În cazul acesta e bine să ne aducem aminte de fericitul Petru, care după atâtea fapte bune făcute și după ce i s-a zis de atâtea ori fericit, pentru o singură greșeală a auzit (aceste cuvinte) : «De nu te voi spăla, n-ai parte de Mine!» (Ioan 13, 8). Iar atitudinea sfântului apostol Petru nu arată neglijență sau dispreț, ci este dovadă de cinste și respect (față de Domnul).

Și totuși cineva poate să spună : «Este scris că *oricine va chema numele Domnului, se va izbăvi*» (Ioan 3, 5), așa încît este de ajuns și numai chemarea numelui Domnului pentru ca cel care îl cheamă să se mîntuiască. Să audă însă și acesta ce spune Apostolul : «Dar cum vor chema pe cel în care nu au crezut?» (Rom., 10, 14). Iar dacă crezi, ascultă-L și pe Domnul care zice : «Nu tot cel ce-mi zice : Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel care face voia Tatălui Meu care este în ceruri» (Matei 7, 21). Însă și acela care face voia Domnului, dar nu așa cum vrea Dumnezeu și nici n-o împlinește din îndemnul dragostei către Dumnezeu, zadarnic își pune zelul în lucrul său, după cuvîntul Domnului nostru Iisus Hristos însuși, care spune că : «et o fac ca să se arate oamenilor, adevărul vă spun că își iau plata lor» (Matei 6, 5).

De aici a învățat și Apostolul Pavel să spună că «chiar dacă aș împărți toată averea și dacă aș da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu mi-ar folosi» (I Cor., 13, 3). În general eu văd aceste trei diferențe ale poruncii pentru nevoia indispensabilă a ascultării. Căci noi ne abatem de la rău, fie că ne înfricoșăm de pedepse și (atunci) sîntem în situația sclaviei, fie că împlinim poruncile, urmărind cîștigurile din leafă pentru folosul nostru propriu și prin aceasta sîntem la fel cu lefegiii, fie (că împlinim poruncile) pentru binele ca atare din dragoste față de cel care ne-a dat legea, bucurîndu-ne că ne-am învrednicit să slujim lui Dumnezeu cel atît de glorios și bun, și astfel sîntem în situația de fii. Și, fără îndoială, cel care împlinește poruncile lui Dumnezeu din teamă și gîndește neîncetat la pedeapsa pentru neglijență, nu va observa numai cîteva din aceste (porunci), iar pe altele le va neglija, ci va socoti pedeapsa pentru fiecare greșeală la fel de îngrozitoare pentru el. De aceea se ferecește cel care din evlavie se îngrozește, dar rămîne tare în adevăr, putînd să spună : «Pururea văd pe Domnul înaintea mea, fiindcă se găsește de-a dreapta mea, ca să nu mă clatin» (Ps., 15, 8), pentru că nu vrea să se neglijeze ceva din cele ce se datorează. Și «fericit este bărbatul care se teme de Domnul». Pentru ce ? Fiindcă «în poruncile Lui se va bucura mult» (Ps., 111, 1). Deci nu este propriu celor ce se tem să disprețuiască vreo poruncă pe care au primit-o sau s-o împlinească cu neglijență ; însă nici lefegiul nu va voi să calce vreo poruncă. Căci cum își va lua plata muncii lui în vie fără să fi împlinit cele convenite ? Căci chiar numai un singur lucru de-ar lipsi din cele necesare, aceasta face fără folos pentru stăpînul viei tot ce s-a lucrat. Căci cine va plăti salariu pentru pagubă celui care a pricinuit-o ? Al treilea fel de serviciu este cel făcut din dragoste. Așadar care fiu, dorind să placă tatălui său, după ce l-a bu-

curat cu lucruri mai importante, ar vrea să-l mihnească din cauza unor lucruri de mai puțină însemnătate? Mai cu seamă amintindu-și de Apostolul care spunea: «Și să nu mihniți pe Duhul cel Sfânt al lui Dumnezeu în care ați fost pecetluitui» (Efes., 4, 30). Deci, în care parte vor să fie rinduiți cei care au călcat cele mai multe porunci? Căci nici nu-și slujesc lui Dumnezeu ca unui Tată, nici nu-l se încred ca unuia care făgăduiește lucruri mari, nici nu-i servesc ca unui stăpîn. «Căci dacă eu sînt tată — spune Scriptura —, unde este cinstea mea? Și dacă eu sînt Domn, unde este teama mea?» (Mal., 1, 6). Căci «cel care se teme de Domnul se va bucura mult întru poruncile Lui» (Ps., 111, 1), iar «prin călcarea legii — spune Scriptura — necinstești pe Dumnezeu» (Rom., 2, 23). Căci cum să așteptăm pentru noi înșine fericirea vieții și cetățenie egală cu sfinții și bucurie cu îngerii înaintea lui Hristos, dacă am preferat viața de plăcere a trupului în locul vieții după poruncile (Domnului)? Cu adevărat inchipuiri de minte copilărească sînt acestea. Cum voi putea să fiu cu Iov eu care nici cea mai obișnuită supărare n-am primit-o cu recunoștință (lui Dumnezeu)? Cum voi putea să fiu împreună cu David eu care nu m-am arătat mărinimos față de vrăjmașul meu? Cum voi putea să fiu împreună cu David eu care nu l-am căutat pe Dumnezeu prin cumpătare continuă și rugăciune stăruitoare? Cum voi putea să fiu cu oricare dintre sfinți, eu care n-am umblat pe urmele lor? Care arbitru de întreceri ar fi atât de nepriceput încît să socotească vrednici de aceleași cununi pe învingător și pe cel care nu a luptat? Care comandant i-a chemat pe aceia care n-au participat la luptă să împartă prada în mod egal cu învingătorii?

Dumnezeu este bun, dar și drept. Iar specificul dreptului este să răsplătească după merit, precum este scris: «Fă bine, Doamne, celor buni și celor drepti la inimă. Iar pe cei care se abat la alte căi strimbe, Domnul îi va trece la un loc cu cei care fac fărădelege» (Ps., 124, 4—5). Dumnezeu este milostiv dar și judecător. Pentru că «Domnul iubește mila și judecata» (Ps., 32, 5). Pentru aceasta spune: «Mila și judecata Ta voi cînta Tie, Doamne» (Ps., 100, 1). Noi știm la cine se referă mila «căci — zice Scriptura — fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui» (Matei 5, 7). Vezi cit de judicios se folosește El de milă? Nici nu se îndură fără judecată, nici nu judecă fără milă, pentru că «Domnul este milostiv și drept» (Ps., 114, 5). Așadar, să nu cunoaștem pe Dumnezeu numai pe jumătate și nici să nu luăm iubirea Lui de oameni motiv de neglijență. Pentru aceasta există tunetele, pentru aceasta există trăsnetele, ca să nu se disprețuiască bunătatea (lui Dumnezeu). Acela care face să răsără soarele (Matei 5, 45) pedepsește și cu orbire (IV Regi, 6, 18). Cel care dă ploaie (Zah., 10, 1), plouă și foc (Fac., 19, 24). Acelea (soarele și ploaia) arată bunătatea lui Dumnezeu; acestea (orbirea și focul), asprimea Lui. Deci ori să-L iubim pe Dumnezeu pentru motivul cel dintîi, ori să ne temem de El pentru cel de al doilea, ca să nu ni se spună și nouă: «sau disprețuiești bogăția bunătații, blîndeții și îndulgingii răbdării a lui Dumnezeu, nepricepînd că bunătatea lui Dumnezeu te duce la pocîntă? Ci, după inima ta cea impietrită și nepocîntă îți aduni minie pentru ziua miniei» (Rom., 2, 4—5). Așadar, fiindcă nu este cu putință să se mîntuiască cei care nu fac fapte potrivit poruncii lui

Dumnezeu și nici nu este fără primejdie de a trece cu vederea ceva din cele poruncite (căci este îndrăzneală groaznică să ne facem judecători ai legiuitorului nostru și pe unele legi să le socotim bune, iar pe altele să le respingem), noi, luptători ai pietății, care am ales viața liniștită și lipsită de plăceri (lumesti), ca un ajutor pentru păzirea dogmelor evanghelice, să ne punem de acord împreună și să hotărîm ca să nu ne mai scape din vedere nici o poruncă. Căci dacă omul lui Dumnezeu trebuie să fie desăvirșit (II Tim., 3, 17), precum este scris și a dovedit-o și cuvîntul în cele de mai sus, este neapărată nevoie să se perfecționeze prin observarea tuturor poruncilor, pînă la măsura staturii depline a lui Hristos (Efes., 4, 13); pentru că și după legea divină, nu animalul cu defect, chiar dacă ar fi curat, se primește spre jertfă lui Dumnezeu. Așadar, acel lucru de care fiecare crede că este lipsit, să-l expună ca să fie examinat în comun. Căci mai ușor va fi aflat lucrul pe care nu-l cunoaștem, prin cercetarea stăruitoare a mai multora, din moment ce credem că, după promisiunea Domnului nostru Iisus Hristos, ne dăruiește aflarea lucrului căutat prin învățătura și luminarea Duhului Sfînt. Deci «așa cum mie mi se impune propovăduirea ca o necesitate și va fi vai mie dacă nu propovăduiesc Evanghelia» (I Cor., 9, 16), la fel și pe voi vă așteaptă o primejdie egală dacă veți neglija cercetarea și nu veți da dovadă de zel și de stăruință pentru păzirea (poruncilor) ce ni s-au încredințat și pentru împlinirea lor prin fapte. De aceea zice Domnul: «Cuvîntul pe care l-am spus, acela îl va judeca pe el în ziua cea de apoi» (Ioan 12, 48); și «sluga care n-a cunoscut voia Stăpînului său, și a făcut fapte vrednice de bătaie, se va bate puțin; iar cea care a cunoscut și n-a făcut, nici nu s-a pregătit pentru voia lui, se va bate mult» (Luca 12, 47—48).

În încheierea «Cuvîntului înainte», Sfîntul Vasile are în vedere atît datoria celui care vestește Evanghelia, de a o vesti fără greșală, cît și a celor care ascultă, de a fi atenți pentru înțelegerea clară a celor ascultate, pentru a le pune în aplicare, fără aminare, prin fapte. «Să ne rugăm, deci — spune Sf. Vasile — ca eu să vestesc cuvîntul fără greșală, iar pentru voi învățătura să devină roditoare. Așadar, fiindcă știm că cuvintele de Dumnezeu-inspiratei Scripturi vor sta înaintea ochilor noștri deasupra scaunului de judecată al lui Hristos (căci «Te voi acuza — spune Scriptura — și voi pune păcatele tale înaintea feței tale») (Ps., 49, 22), astfel să fim atenți cu înțelegere clară la toate cele ce se spun și să ne grăbim să punem în aplicare prin fapte învățăturile divine, pentru că nu știm în ce zi sau oră va veni Domnul nostru».

Urmînd metoda adoptată de Sfîntul Vasile cel Mare în expunerea poruncilor Domnului — întrebări și răspunsuri — ne vom referi de data aceasta la primele trei Reguli Mari fiindcă lămuresc pe cei care doresc să împlinească toate poruncile Domnului, cu care anume porunci trebuie să înceapă.

1. La întrebarea I — despre ordinea și înlănțuirea poruncilor Domnului, formulată astfel: «Fiindcă Sfînta Scriptură ne-a dat libertatea să întrebăm, înainte de toate trebuie să ne documentăm dacă există vreo ordine să înlănțuire în poruncile lui Dumnezeu, așa încît una să fie

prima, alta a doua și așa mai departe, sau toate țin una de alta și toate sînt egale între ele în privința punctului lor de plecare, așa încît ceii care ar vrea, li este îngăduit să înceapă de oriunde vrea, ca într-un cerc», Sfîntul Vasile răspunde : «Întrebarea este veche și a fost expusă de demult în Evanghelii, cînd un cunoscător de lege a venit înaintea Domnului și i-a zis : «Învățătorule, care este cea dintîi poruncă în lege ?». Și Domnul i-a răspuns : «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta și din tot sufletul tău și din toată puterea ta și din tot cugetul tău. Aceasta este cea dintîi și cea mai mare poruncă. Iar a doua, asemenea aceleia (este) să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Matei 22, 35—39 ; Marcu 12, 28—31). Domnul însuși a pus ordine în poruncile Sale stabilind ca întîia și cea mai mare poruncă pe cea despre iubirea lui Dumnezeu, iar ca a doua, după ordine și asemenea aceleia, însă mai mult o îndeplinire a celei dintîi și alîrnătoare de ea, pe cea care privește iubirea aproapei. Așadar, din cele spuse și din altele asemenea care sînt relateate în de Dumnezeu-inspiratele Scripturi, este cu puțință să ne încredințăm despre ordinea și înlăntuirea care există în toate poruncile lui Dumnezeu.

2. La întrebarea a II-a, formulată : «Despre iubirea de Dumnezeu și că înclinarea și puterea pentru păzirea poruncilor Domnului există la oameni din natura (lor). Așadar, să ne vorbești mai întîi despre iubirea lui Dumnezeu. Că, într-adevăr, trebuie să iubim, am auzit, dar cum se poate împlini aceasta dorim să știm», Sfîntul Vasile cel Mare a răspuns : «Iubirea de Dumnezeu nu se poate învăța. Căci nici să ne bucurăm de lumină și să rîvnim după viață n-am învățat de la altul, nici să iubim pe cei care ne-au născut sau ne-au hrănit nu ne-a învățat altul. Astfel, deci, și cu mult mai mult, învățarea iubirii de Dumnezeu nu vine din afară, ci deodată cu întocmirea vieții, adică a omului, ni s-a împlîntat oarecare rațiune ca sămînța * care are de la natură înclinarea (facultatea) de a-și însuși iubirea. Această sămînță de rațiune au primit-o și cei care învață poruncile lui Dumnezeu și prin harul lui Dumnezeu devin capabili s-o cultive cu sîrguință, s-o dezvolte cu înțelepciune și s-o ducă la desăvîrșire. Pentru aceasta și noi, după ce am aprobat rîvna voastră ca necesară pentru reușita scopului nostru, cu harul lui Dumnezeu și cu ajutorul rugăciunilor voastre, ne vom strădui ca să aprindem scînteia dragostei de Dumnezeu care s-a răcît în voi, cu puterea care ne-a fost dată prin Duhul Sfînt. Așadar trebuie să știm că iubirea de Dumnezeu, deși este o singură simplă virtute, prin puterea ei se împlinește și în ea se cuprinde orice altă poruncă. «Căci cel care Mă iubește pe Mine, zice Domnul, va păzi poruncile Mele» (Ioan 14, 23) și «În aceste două porunci se cuprind toată legea și proorocii» (Matei 22, 40).

Acum nu vom încerca să vorbim despre orice temă cu de-amănuntul, pentru că astfel ocupîndu-ne cu amănuntele, am pierde din vedere adevăratul înțeles al poruncilor ; ci după puterea și în măsura în care se încadrează scopului nostru vă voi aduce aminte despre iubirea pe care o datorăm lui Dumnezeu ; înainte de a începe vă voi

* Învățătura despre «*ενεργητικὸς λόγος*», în creștinism, se întîlnește pentru prima dată la Sf. Justin Martirul și Filosoful, în *Apologia*, 2, 13.

spune totuși că Dumnezeu ne-a înzestrat cu puterile (necesare) ca să împlinim toate poruncile pe care ni le-a dat, încît să nu ne revoltăm ca și cum ni s-ar cere ceva de care acum auzim pentru prima dată, nici să nu ne îngîmfăm ca și cum am restitui mai mult decît ni s-a dat. Căci cu aceste puteri, lucrînd corect și după cuvîntă, facem viața noastră virtuoasă prin pietate; dacă însă nu folosim acțiunea lor, alunecăm spre răutate. Iar definirea răutății este următoarea: folosirea rea și împotriva poruncii Domnului a darurilor pe care ni le-a dat Dumnezeu ca să facem binele; după cum tot așa de adevărat, virtutea cerută de Dumnezeu este folosirea acestor daruri ale lui Dumnezeu, cu bună știință, potrivit poruncii lui Dumnezeu.

Astfel stînd lucrurile, vom spune la fel și despre iubire. Deci, din moment ce am primit porunca să iubim pe Dumnezeu, avem împlîntată și puterea iubirii, din momentul primei creări a noastre; iar dovada acestui lucru nu există în afară de om, ci fiecare poate s-o învețe de la sine însuși și în sine însuși. Căci noi din natură sîntem doritori de ceea ce este bun și frumos, chiar dacă de cele mai multe ori fiecăruia îi pare bun și frumos altceva; și, fără s-o fi învățat noi, avem afecțiune pentru ai casei și pentru rudele noastre și arătăm spontan bună dispoziție, în fiecare zi, față de binefăcătorii noștri. Deci, ce este mai de admirat decît frumusețea dumnezeiască? Ce cugetare este mai plăcută decît măreția lui Dumnezeu? Ce dor al sufletului este atît de arzător și de nesuportat ca dorul ce vine de la Dumnezeu în sufletul acela care a fost curățit de orice răutate și spune din afect adevărat: «Sînt rănit (boinov) de dragoste» (Cînt., 2, 5). Cu totul de neexprimat și de nedescris sînt luminile frumuseții dumnezeiești, cuvîntul nu le poate arăta, urechea nu le poate prinde. Chiar dacă ai arăta splendoarea luceafărului, strălucirea lunii și lumina soarelui, toate sînt fără valoare ca să exprime măreția lui Dumnezeu, iar comparate cu lumina cea adevărată, ele rămîn mai în urmă de cum ar rămîne o noapte adîncă și întunecoasă, lipsită de lună, în comparație cu o după-amiază strălucitoare. Această frumusețe a măreției lui Dumnezeu nu se poate vedea cu ochii trupești, ci se poate pricepe numai de către suflet și de minte; la sfinții pe care i-a luminat, a lăsat în ei îndemnul de nesuportat al iubirii, încît disperînd de această viață, ziceau: «Vai mie, că exilul meu (pribegiea mea) s-a prelungit» (Ps., 119, 5); «cînd voi ajunge să mă arăt înaintea feței lui Dumnezeu?» (Ps., 41, 2); «este mai bine să mă desfac de trup și să fiu cu Hristos» (Pilde, 1, 23); și iarăși: «Însetat-a sufletul meu spre Dumnezeu cel tare și cel viu» (Ps., 41, 2); și «Acum liberează pe robul tău, Stăpîne» (Luca 2, 29). Tulburările de această viață ca de o temniță, erau nemîngiați în zburciunile lor aceia ale căror suflete le atinsese iubirea dumnezeiască. Nesăturăți deci de privirea frumuseții dumnezeiești, aceștia făceau rugăciune ca să se extindă la toată viața veșnică contemplarea dulceții Domnului. Astfel deci oamenii din natura (lor) doresc cele bune. În general, bun și vrednic de iubit este ceea ce este bun; iar bun este Dumnezeu; toate doresc binele; așadar toate doresc pe Dumnezeu.

Deci, ceea ce face bine de bună-voie se află chiar din natură în noi, aceia, cel puțin, care nu am fost pervertiți în cugetele noastre

de răutate. De aceea iubirea de Dumnezeu se cere de la noi ca o datorie indispensabilă, iar lipsa ei este pentru suflet cel mai insuportabil dintre toate relele. Căci înstrăinarea și îndepărtarea de Dumnezeu sînt mai insuportabile și decît pedepsele care se așteaptă în gheena, și pentru cel care le încearcă este mai greu decît (este) pentru ochi lipsirea de lumină, chiar dacă n-ar fi legată de durere sau (cum este) lipsirea de viață pentru vietele. Iar dacă iubirea copiilor față de părinți există din natură și aceasta este demonstrată și de obiceiurile animalelor neraționale și de înclinarea oamenilor către mame în primii ani ai vîrstei, atunci să nu ne arătăm mai neraționali decît copiii și mai sălbatici decît fiarele, purtîndu-ne fără iubire și ca străini față de Creatorul nostru pe care, chiar dacă nu-L cunoaștem cum este, din bunătatea Lui, sîntem datori să-L iubim mai mult decît orice și să-L adorăm și să ne îndreptăm neîncetat cu gîndul către El, cum se îndreaptă copiii spre mamele lor. Însă cel mai important dintre cei iubiți din impuls natural este binefăcătorul. Și aceasta, adică înclinarea către binefăcători, nu este proprie numai oamenilor, ci aproape tuturor animalelor. «Boul — spune Scriptura — cunoaște pe stăpînul său, și asinul ieslea stăpînului său» (Isaia 1, 3). Dar fie ca să nu se spună despre noi cele ce urmează: «Israel nu M-a cunoscut și poporul Meu nu M-a înțeles» (Isaia 1, 3). Căci ce să spunem despre ciine și despre multe alte animale de acestea, cită recunoștință arată către cei care le hrănesc.

Dacă din natură avem deci atîta bunăvoință și iubire față de binefăcători și ne dăm toată osteneala ca să le răsplătim binefacerile ce ne-au făcut, ce cuvînt poate să înfățișeze în mod demn darurile lui Dumnezeu? Pentru că acestea sînt atît de multe încît nu se pot număra; și ele sînt atît de mari încît și unul singur este de ajuns ca să ne facă să datorăm toată recunoștința celui care le-a dat. Pentru aceasta, voi trece peste celelalte (daruri) care, deși se disting fiecare prin mărime și strălucire, totuși fiind întrecute în lumină de către cele mai mari, așa cum desigur stelele sînt ascunse de razele solare, apar în mai slabă lumină față de acelea.

Nu vom vorbi deci despre răsăritul soarelui și despre cursul lunii, despre temperatura aerului, despre schimbarea anotîmpurilor anului, despre apa care cade din nori și cea care izvorăște din pămînt, chiar despre mare și întreg pămîntul, despre cele ce cresc din pămînt, despre vietățile ce trăiesc în ape, despre păsările și insectele din aer, despre nenumeratele feluri de vietăți, toate cite au fost întocmite pentru slujirea vieții noastre. Vom vorbi totuși despre ceea ce în putem trece cu vederea și nici nu-i cu putință să tăinuiescă cineva care are minte sănătoasă și judecată dreaptă, despre care este încă mult mai cu putință a vorbi în mod demn; că adică Dumnezeu l-a creat pe om după chipul și asemănarea Sa, l-a învrednicit de cunoașterea Sa, l-a înzestrat mai presus de toate vietățile, cu rațiune, i-a îngăduit să se desfășoare de neasemuitele frumuseți ale paradisului și l-a pus stăpîn peste toate cite se află pe pămînt; și apoi cînd, fiind înșelat de șarpe a căzut în păcat și prin păcat în moarte, și toate urmările legate de ea, Dumnezeu nu l-a lăsat fără să-i poarte de grijă, ci i-a dat la început o lege ca să-l ajute, a rinduit (apoi) ingeri ca să-l păzească și să-l îngrijească,

a trimis profeți ca să mustră răutatea și să învețe virtutea, a pus stavilă pornirilor spre răutate prin amenințări; prin promisiuni i-a trezit dorința spre cele bune; a arătat mai înainte, de multe ori, sfârșitul răutății și al virtuții cu exemplele diferitelor persoane, ca să învețe alții; și în ciuda tuturor acestora și a celor asemănătoare, nu și-a înțors fața de la noi când am stăruit în neascultare. Căci bunătatea Domnului nu ne-a părăsit și iubirea Lui față de noi n-am putut s-o împiedicăm, cu toate că am ofensat pe binefăcător cu indiferența noastră față de darurile Lui; dimpotrivă, am fost rechemați din moarte și am obținut însăși viața prin însuși Domnul nostru Iisus Hristos. Prin aceasta și felul binefacerii devine mult mai minunat: «Căci în chipul lui Dumnezeu fiind, nu răpire a socotit a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci s-a deșertat pe sine, chip de rob luînd» (Filip. 2, 6—7). Chiar durerile noastre Le-a luat asupra Sa (Hristos) și suferințele noastre le-a purtat și a fost rănit pentru noi, ca prin rănile Lui să ne vindicăm noi (Isaia 53, 4—5). El ne-a răscumpărat din blestemul legii, făcîndu-se pentru noi blestem (Gal., 3, 13) și a suferit cea mai necinstită moarte, pentru noi, spre a ne readuce la o viață glorioasă. Și nu s-a indestulat numai, că fiind morți ne-a făcut vii, ci ne-a dat și demnitatea dumnezeirii și ne-a pregătit locurile de odihnă veșnică, care întrec în mărima bucuriei toată cugetarea omenească. «Așadar cu ce vom răsplăti Domnului pentru toate cite ne-a dat nouă?!» (Ps., 115, 3). El este însă atît de bun încît nu cere nici o răsplătire, ci se indestulează numai dacă este iubit pentru cele ce a dat. Cînd cuget toate acestea (ca să-mi exprim simțămintele mele libere), cad într-o oarecare frică și extaz înfricoșător, ca nu cumva neluînd în seamă rațiunea sau prin îndeletnicirea cu lucruri deșarte să cad din iubirea lui Dumnezeu și să devin spre rușine lui Hristos. Căci cel care acum ne înșeală și ne silește cu toată ălcusînța vicleniei sale ca prin amăgiri lumești să pricinuiască în noi uitarea de binefăcătorul nostru, prigonindu-ne spre pieirea sufletelor noastre și dînd asalturi asupra-ne, (acela) va aduce atunci disprețul nostru înaintea Domnului ca o rușine și se va mindri cu neascultarea și căderea noastră; el care nici nu ne-a creat, nici n-a murit pentru noi, ne-a făcut totuși să-l urmăm întru neascultarea și în călcarea poruncilor lui Dumnezeu. Această ofensă împotriva Domnului și această trufie a vrăjmașului îmi pare mai grea decît pedepsele cele din gheena; căci (prin acestea) dăm dușmanului materie pentru mindrie și ocazie să se ridice împotriva aceluia care a murit pentru noi și a înviat, și căruia tocmai pentru aceasta îi datorăm mult, precum este scris (Rom., 8, 12). Atît numai despre iubirea lui Dumnezeu» — încheie Sfințul Vasile cel Mare, adăugînd: «Fiîndcă scopul, cum am amintit mai înainte, n-a fost să spun toate, căci este cu neputință, însă vă fac o scurtă rememorare a capitolului mai importante care să trezească totdeauna în sufletele voastre iubirea dumnezeiască».

3. La întrebarea a III-a — Despre dragostea către aproapele — pe care Sfințul Vasile o consideră ca a doua poruncă și ca ordine și ca putere, el a răspuns: «Am spus mai înainte că legea cultivă și hrănește puterile care se află în noi ca sămînță. Dar fiindcă am primit po-

runcă să iubim pe aproapele nostru ca pe noi înșine (se cade) să știm dacă avem de la Dumnezeu și puterea ca să împlinim această poruncă. Dar cine nu știe că omul este un animal blînd și sociabil și nu solitar * sau sălbatic? Căci nimic nu este mai propriu naturii noastre decît să fim sociabili întreolaltă, să ne folosim unul de altul și să iubim pe semenul nostru. Și drept urmare a sămînței pe care Dumnezeu a pus-o în noi, El cere și fructele, cînd zice: «Poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiți unul pe altul» (Ioan 13, 34). Și fiindcă a voit să îndemne sufletul nostru spre împlinirea acestei porunci, n-a cerut (ucenicilor) semne și puteri paradoxale ca dovadă că sînt ucenicii Lui (cu toate că și acestora le dăduse puterea prin Duhul Sfînt), însă le spune: «Din aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste între voi» (Ioan 13, 35). Și pretutîndeni așa fel leagă (Domnul) aceste porunci, încît binefacerea față de aproapele o referă la sine. Căci «flămînd am fost — zice El — și Mi-ați dat să mîncînc...» (Matei 25, 35) și apoi adaugă: «Intrucît ați făcut aceasta unuia dintre acești frați mai mici ai Mei, Mie Mi-ați făcut» (Matei 25, 40).

Așadar prin porunca întâi o poate împlini cineva și pe a doua; dar cu a doua ne întorcem îndată la prima; și cel care iubește pe Domnul, iubește ca o consecință și pe aproapele. Căci «cel care Mă iubește pe Mine — spune Domnul — va păzi poruncile Mele» (Ioan 14, 23). «Iar aceasta este porunca Mea: să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu pe voi» (Ioan 15, 12). Și iarăși, cel care iubește pe aproapele, împlinește și iubirea față de Dumnezeu, care ia binefacerea ca și cum I-a fost făcută Lui însuși. De aceea credinciosul serv al lui Dumnezeu, Moise, a arătat atît de mare dragoste către frații săi, încît a preferat să-i fie șters numele din cartea lui Dumnezeu, în care era scris, decît să nu-i ierte poporului păcatul (Ieș., 32, 32). Iar Pavel a îndrăznit să roage să fie anatema (lepădat) de la Hristos pentru frații săi care îi erau rude după trup, căci el voia, după exemplul Domnului, să se aducă pe sine ca preț de răscumpărare pentru mîntuirea tuturor; dar în același timp știa că este cu neputință să se instrăineze de Dumnezeu cel ce jertfește lui Dumnezeu din dragoste față de El și ca să îndeplinească pe cea mai mare dintre porunci, și că pentru aceasta va trebui să primească mult mai mult decît a dat. Din cele spuse pînă aici s-a dovedit îndeajuns de clar că Sfîntii au ajuns pînă la această măsură a iubirii față de aproapele».

Citirea cu atenție a înțeleptelor îndrumări amintite mai sus ale Sfîntului Vasile cel Mare, întocmite pentru creștinii care doresc să cunoască și să îndeplinească voia lui Dumnezeu, pe cei ce nu s-au abătut de la calea cea dreaptă îi va întări ca să meargă în continuare și mai hotărîți și mai statornici pe această cale, iar pe cei rătăciți îi va opri din drumul greșit pe care au apucat și îi va ajuta să revină la calea cea dreaptă, asigurîndu-și astfel mîntuirea sufletelor.

* Din această caracterizare a omului formulată de Epictet în «Dizertatiile» sale (2, 10), se vede că Sfîntul Vasile cel Mare era familiarizat cu concepția lui Epictet.

CELE ZECE PORUNCI, IN LUMINA NOULUI TESTAMENT

Pr. IOAN MIRCEA

«Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este marea și întâia poruncă. Iar a doua, la fel cu aceasta : Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. În aceste două porunci se cuprind toată Legea și proorocii» (Matei 22, 37—40). Porunca iubirii statornicește legătura între Dumnezeu și credincios, ca între tată și fiu. Această iubire față de Dumnezeu cu toată ființa noastră, — pe care-L recunoaștem de Ființă supremă, Creatorul lumii, Stăpînul, Dătătorul de viață, Sfînt și sfințitor, Purtător de grijă, Bun, Iubitor, Mîiosliv, Părinte iubitor, dar și Drept Judecător etc. —, ne fereste de alipirea de noi înșine și de bunurile trecătoare ale acestei lumi; dar, în același timp ne înalță inima la Dumnezeu și la bunurile cerești, dîndu-ne o putere care ne ajută să trecem peste toate greutățile vieții.

Legea veche limita iubirea de Dumnezeu și de aproapele numai la poporul iudeu, pe cînd Legea Nouă, dată de Mîntuitorul Hristos, o extinde la toate popoarele lumii, pentru că Dumnezeu fiind Tatăl tuturor, «voiește ca toți oamenii să se mintuiască și la cunoștința adevărului să vină» (I Tim., 2, 4). Să-L iubim dar pe Dumnezeu după cum se cuvine a-L iubi, căci aceasta este slava și cinstea, aceasta e lumina, aceasta fericirea cea mare, aceasta e plata cea mare, aceasta este împărția și plăcerea, aceasta mulțumirea, pe care cuvîntul nu o poate reprezenta, pe care mintea nu o poate pricepe îndeajuns, — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur în Omilia a VI-a la Epistola către Romani, p. 31. Iubirea de Dumnezeu, cînd este curată, se reflectă totdeauna în iubirea sinceră și față de aproapele, ca față de noi înșine. Căci : «Dumnezeu este iubire și cel ce rămîne în iubire (de El și de semenii), rămîne în Dumnezeu și Dumnezeu rămîne în el» (I Ioan 4, 16).

De unde cunoaștem voia lui Dumnezeu ? Din legile și poruncile din Sfînta Scriptură și din Sfînta Tradiție, precum și din rînduiriile firii omenești și ale firii înconjurătoare (Ps., 18, 1 ; Rom., 1, 20).

Între legile date de Dumnezeu oamenilor a fost mai întîi legea morală naturală, a firii, «scrisă în inimă», pe care o au și «păgînii care din fire fac ale legii» (Rom., 2, 14—15), înțelegînd că săvîrșirea binelui este cerută de însăși firea noastră; apoi cea dată prin viu grai lui Adam, lui Enoh, «al șaptelea patriarh de la Adam» (Iuda 14), lui Noe, «al optulea propovăduitor al dreptății» (II Petru 2, 5), lui Avraam, Isaac și Iacob, «care au primit și au propovăduit începuturile dumnezeieștii descoperiri». Păcatul a întunecat mintea oamenilor, dar n-a putut înlătura din inima lor legea morală naturală, sau a firii; căci această lege, prin mărturia conștiinței lor și prin judecățile lor îi invinuiește, sau îi apără (Rom., 2, 15). «Adică — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur — în locul Legii (scrise), e de ajuns conștiința cu cugetul. Prin aceasta a mai arătat cum Dumnezeu a făcut pe om destoinic spre alegerea virtuții și fugirea de cele rele» (Omilia VI la Romani).

Sfânta Scriptură ne spune că la patru sute treizeci de ani, de la făgăduința dată lui Avraam cu privire la urmașul său — Hristos (Gal., 3, 16—17), Dumnezeu a dat Legea scrisă pe cele două table de piatră, prin Moise, pe muntele Sinai, apoi le-a vorbit prin prooroci iudeilor. Dar Legea Veche era nedesăvârșită, pentru că nu putea mântui pe om (Evr., 7, 18); de aceea la plinirea vremii, venind Hristos — Fiul lui Dumnezeu — a descoperit Legea cea Nouă, care este desăvârșitoare și mintuitoare. Despre acestea Sfântul apostol Pavel spune: «După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri a vorbit părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe care L-a pus moștenitor a toate și prin care sînt toate» (Evr., 1, 1—2). Aceasta înseamnă că Legea cea Nouă este nu numai «supranaturală», ci și plinitoare și desăvârșitoare.

DECALOGUL

(cele zece porunci)

Vechiul Testament cuprindea Legea lui Moise cu cele cinci cărți ale lui și cărțile proorocilor și înțelepților. Dar Legea și rînduielele mozaice au fost date și au fost valabile și cu putere numai pentru poporul iudeu. Unele din aceste porunci au rămas valabile și pentru noi creștinii; altele însă, care erau temporale și pregătitoare, ca: legea jertfelor și ceremoniilor cu preoția levitică, cu sărbătorile și posturile ei, au fost desființate «pentru neputința și nefolosul lor» (Evr., 7, 11—18); ele au fost înlocuite cu cele ale Legii Noi: cu o nouă preoție, decurgînd din preoția lui Hristos, cu un nou fel de închinare «în duh și în adevăr», cu jertfe spirituale care însoțesc marea jertfă nesingeroasă în Sfînta Liturghie, cu Sfintele Taine lăsate de Mîntuitorul și cu noi sărbători legate de viața și opera Lui și a sfinților etc. «Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc.» (Matei 5, 17); fiind vorba și de Lege și de prooroci trebuie să înțelegem că El a venit să îplinească toate cele ce au scris Legea și proorocii despre El și opera Sa răscumpărătoare și să desăvârșească totodată Legea în poruncile și preceptele ei eterne. Că spune adesea: «Ați auzit că s-a zis celor de demult...; iar Eu zic vouă...» (Matei 5, 20—48).

Poruncile rămase valabile și pentru noi creștinii, pe care Mîntuitorul le-a desăvârșit sînt cele cuprinse în Decalog (cele zece porunci).

Primele patru porunci din Decalog privesc îndatoririle către Dumnezeu, iar cealalte șase, îndatoririle către aproapele, către societate și către noi înșine. De păzirea acestor porunci, complete și desăvârșite de Mîntuitorul, de împărtășirea cu Sfintele Taine, în Biserică și în ascultare de păstorii ei — care învață, sfințesc și călăuzesc pe creștini pe calea mîntuirii — este condiționată mîntuirea fiecărui creștin adevărat. Aceste porunci sînt expresia credinței în Dumnezeu cel adevărat — Unul în ființa Sa, dar întreit în fețe: Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh.

Porunca întâi a Decalogului: «Eu sînt Domnul Dumnezeuul tău care te-a scos din pămîntul Egiptului și din casa robiei; să nu ai alți dumnezei afară de Mine» (Ieș., 20, 2—3).

Ce ne învață această poruncă și ce ne cere? Ea ne învață că avem în cer un singur Dumnezeu adevărat, ființă spirituală, personală, supremă, pe care trebuie să ne străduim să-L cunoaștem, spre a-L adora, din inimă, «în duh și în adevăr». Dar El nu poate fi cunoscut în ființa Sa (Ioan 1, 18), ci din lucrările Sale: «Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mărilor Lui o vestește țaria» (Ps., 18, 1); sau «Pentru că ceea ce se poate cunoaște despre Dumnezeu este cunoscut de către ei (oamenii); fiindcă Dumnezeu le-a arătat lor.

În robia Egiptului evreii deprinseseră închinarea la «dumnezei mincinoși», care «nu sînt dumnezei prin fire» (Gal., 4, 8), uitînd pe Dumnezeu cel adevărat. De aceea li se poruncește să nu aibă alți dumnezei, afară de El; și numai Lui să I se închine, să-L slăvească și Lui să-I mulțumească. «Căci — precum scrie Sfîntul apostol Pavel Corintenilor închinători la idoli — deși sînt așa-ziși dumnezei, fie în cer, fie pe pămînt, precum și sînt dumnezei mulți și domni mulți —, totuși pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, din care sînt toate și noi întru El, și un singur Domn Iisus Hristos, prin care sînt toate și noi prin El» (I Cor., 8, 5—6).

Iubirea, slăvirea, mulțumirea, supunerea și adorarea datorate lui Dumnezeu sînt în Noul Testament atît de ordin intern — din toată inima, din tot sufletul și din tot cugetul —, dar și de ordin extern, prin diferite gesturi și acte, precum: ridicarea mâinilor, rugăciuni, facerea semnelui Sfintei Cruci, metanii, sărutarea sfințelor odoare (Crucea, Evanghelia, sfințele vase, odăjdii, icoane și moaște); apoi aducerea de daruri pentru Sfînta Liturghie, ca: prescuri, vin, tămîie, lumînări și untdelemn, ba chiar și prinoase din roadele pămîntului — pîine, fructe sau semințe, etc. —, spre a fi binecuvîntate de preot. Cele două feluri de închinare sînt unite laolaltă în Sfînta Liturghie.

În legătură cu «alți dumnezei» se pune întrebarea: mai sînt și altele de dumnezei, pe care-l interzice porunca? Da! De aceștia ne vorbește însăși Sfînta Scriptură. De pildă, despre cei lacomi de mîncare și băutură, ca bogatul cărui a-i-a rodit țarina (Luca 12, 16—21); pentru alții «pîntecele este dumnezeul lor» (Filip., 3, 19); și tot așa despre lăcomia sau iubirea de avuție, care este «închinare la idoli» (Col., 3, 5). Despre cei ce găsesc rostul vieții în plăcerile și dezmierdările de tot felul, Sfîntul Ioan Gură de Aur scrie: «Ai văzut cîtă răutate are în sine dezmierdarea? Dumnezeuul umora este banul, dumnezeul altora este pîntecele. Și oare nu sînt aceștia idololatri? De asemenea cei mindri, cei ce umblă după slava pămîntească, cei ce nu cugetă nimic duhovnicesc, ci își agonisesc totul pentru aici, și numai la aceasta cugetă, cu drept cuvînt că au pîntecele ca dumnezeu» (Omilia a XIV-a la Filipeni).

La fel sînt și toți ereticii (Tit 3, 10) și rătăciții, care au părăsit dreapta credință a Bisericii lui Hristos, ieșind de sub ascultarea ei (Matei 18, 17) și care se poartă ca «vrăjmași ai crucii lui Hristos» (Filip., 3, 18). Aceștia și-au făurit învățătura lor, unii numindu-se dumnezei, ca «potrivnicul» sau «omul nelegiuirii» (II Tes., 2, 4), alții «hristoși mincinoși» (Matei 24, 5, 24), «apostoli mincinoși» (și lucrători vicleni) (II Cor., 11, 23), «prooroci mincinoși și lupi răpitori» (Matei 7, 15; 24, 11, 24), «învățători mincinoși» (II Petru 2, 1), și «frați mincinoși» (II Cor., 11,

26; Gal., 2, 4), care «au luat aminte la duhurie cele înșelătoare și la învățăturile demonilor» (I Tim., 4, 1), «mereu învățind, dar neputând ajunge niciodată la cunoașterea adevărului» (II Tim., 3, 7). Pe unii ca aceștia Sfântul apostol Ioan îi numește chiar «antihriști» (I Ioan 2, 22; 4, 3; II Ioan, 7).

De asemenea păcătuiesc împotriva acestei porunci și a dreptei credințe: spiritiști, care cheamă sufletele morților; precum și cei ce fac farmece, sau vrăji, descințe și ghicitorii, etc., nesocotind puterea și voința lui Dumnezeu; plata acestora este osinda în «iezerul de foc» (Apoc., 20, 10; 22, 15).

Oare porunca întâi a Decalogului oprește cinstirea îngerilor și a sfinților, cum socotesc unii așa-zisi creștini? Nicidcum. «Dumnezeu fiind minunat întru sfinții Săi», cinstirea îngerilor și a sfinților (Iacob 2, 23), care au împlinit poruncile Lui (Luca 12, 4; Ioan 15, 14) și sînt «mostenitorii mîntuirii» slujită de îngerii (Evrei 1, 14), este chiar condiția dobîndirii mîntuirii. Numai că cinstirea lor nu e o adorare, care se cuvine numai lui Dumnezeu; și nimeni nu-i numește dumnezei. Ei sînt cinstiți pentru că prin viața lor virtuoasă s-au învrednicit încă de aici de mari daruri ale Duhului Sfînt făcînd și minuni, și pentru că însuși Dumnezeu i-a slăvit cu slava Fiului Său (Ioan 17, 22, 24), în cer lingă Sine, slujindu-I împreună cu îngerii (Apoc., 7, 10—11). Totodată ei participă, ca asistenți, chiar la Dreapta Judecată, și ca martori (Apoc. 18, 20; 20, 4; I Cor., 6, 2—3). Acolo «sfinții sînt la fel cu îngerii și sînt fii ai lui Dumnezeu (prin har), fiind fii ai învierii» (Luca 20, 36).

Pentru marea cinste și slavă de care s-au învrednicit și pentru darurile dobîndite, sfinții pot și mijlocesc pentru noi la Dumnezeu cu rugăciunile lor (Apoc., 8, 3—4), avînd asigurarea de la Mîntuitorul că «orice vor cere la Tatăl în numele Lui, îi se va da» (Ioan 14, 13; 15, 7).

A doua poruncă a Decalogului: «Să nu-ți faci chip cioplit, nici vreo asemănare a celor ce sînt sus în cer sau jos pe pămînt, sau în apă și sub pămînt. Să nu te închini lor, nici să slujești lor» (Ieș., 20, 4, 5). Care sînt chipurile cioplite și ce lucruri sau vietăți reprezintă acești idoli, numiți «dumnezei», s-a arătat mai înainte. Această poruncă este călcată de cei care în loc să se închine lui Dumnezeu cel adevărat, se închină la chipurile cioplite după asemănarea cu: soarele, luna și stelele, animale, păsări și țîrștoare, — chipuri numite idoli sau «dumnezei», a căror închinare se numește idololatrie.

Oprește oare această poruncă cinstirea Sfintei Cruci și a sfințelor icoane? Nicidcum! Pentru că în ele nu se dă închinare lemnului și celorlilor propriu-zise, ci sfinților zugrăviți pe ele. Și nimeni nu a numit vreodată Crucea sau icoana oricărui sfînt «dumnezeu». Heruvimii slavei, «care umbreau altarul împăcării» (Evrei 9, 5; Ieș., 25, 18), deși erau turnați din metal și cizelați, făceau parte din obiectele sfînte de la templu, ceea ce înseamnă că nu erau interzise de această poruncă.

În aceeași carte în care Moise scrie cele zece porunci, tot Dumnezeu îi spune lui Moise: «Iată am rînduit pe Bețaleel... și i-am umplut de duh dumnezeiesc, de înțelepciune, de pricepere, de știință și de iscusință la tot lucrul, ca să facă lucruri (cioplite) de aur, de argint și de aramă... să șlefuiască pietre scumpe pentru podoabe și să sape în lemn tot felul de

lucruri» (Ieș., 31, 2—5). Astfel, «Cortul adunării» cu toate lucrurile din el erau cioplite și lucrate de mîna omului, dar erau sfințite prin rugăciunile preoților, apoi stropite cu apa curățirii și cu sîngele jertfelor și unse cu «ungerea sfîntă», devenind obiecte «de mare sfințenie» (Ieș., 30, 25, 30; 31, 7—9). De aceea, oricine se atîngea de ele — în afară de preoți — era pedepsit cu moarte năpraznică, precum a fost: Core, Datan și Abiron (Num., 16, 1—35), ori ca cea a fiilsteniilor (I Regi, 5, 1—12; II Regi, 6, 6—7), sau cu lepra, ca regele Ozia (II Paral., 26, 16—23), etc. Cînd Belșatar, împăratul Babilonului a pîngărit la ospaț vasele sfinte, luate de tatăl său din templul din Ierusalim, a pierdut și tronul și viața (Danie] 6).

După tălcuitoarii Sfințelor Scripturi, apa și sîngele cu care Moise a stropit Cartea legii, poporul și vasele sfinte, au închipuit: apa botezului creștin și sîngele jertfei răscumpărătoare a lui Hristos.

Moise însuși a făcut un chip cioplit, la porunca lui Dumnezeu — șarpele de aramă, poruncit, fixat pe un stîlp — care, prin semnificația lui preînchipuitoare a morții lui Hristos pe Cruce, tămăduia pe cei mușcați de șerpi (Num., 21, 8—9; Ioan 3, 14). Sfințul Ioan Gură de Aur vede în acest șarpe spinzurat pe lemn și în iucarea acestuia «taina Crucii» (Omiilia despre șarpele lui Moise).

Porunca a treia: «*Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deșert, că nu va lăsa Domnul Dumnezeul tău nepedepsit pe cel ce ia numele Lui în deșert*» (Ieș., 20, 7). Dumnezeu apare ca aparținînd fiecăruia, ca un tată față de fiu: «Dumnezeul tău», Tatăl tău. Ce înseamnă a lua numele lui Dumnezeu în deșert? Și cum poate fi luat numele lui Dumnezeu în deșert? Numele lui Dumnezeu se ia în deșert ori de cîte ori este rostit din lipsă de respect, în glumă sau batjocură, ori prin purtarea necuviincioasă la Sfînta Liturghie și la celelalte Sfințe Taine etc.

Se ia în deșert numele lui Dumnezeu cînd se face un jurămint și se calcă, sau e un jurămint fals; prin injurături, blesteme, ocări sau diferite jurăminte și expresii, ca: zău, sau «pe Dumnezeul meu», «Dumnezeu mi-i martor», «așa să-mi ajute Dumnezeu», «să mă bată Dumnezeu», etc., roștite oricînd și oricum, fără cutremurare și fără sfiială, jurăminte făcute de obicei spre a ascunde adevărul.

Luarea numelui lui Dumnezeu în deșert este păcat de moarte și se numește hulă; iar hulitorii numelui Lui erau pedepsiți cu moartea (Lev., 24, 16), ca și hula împotriva Duhului Sfînt, care nu se iartă nici în acest veac, nici în cel ce va să fie (Matei 12, 32). Senaherib, împăratul Asiriei, hulînd pe Dumnezeu, a murit chiar de mîna fiilor lui (IV Regi 19, 20—37). Iar Irod Agripa I, regele iudeilor, a murit mîncat de viermi pentru că a îngăduit supușilor săi să fie asemănat cu Dumnezeu (Fapte 12, 20—23). Hulitorii și batjocoritorii (lui Dumnezeu) — zice Sfințul Ioan Gură de Aur — își ascut singuri sabia care-i va lovi și vor răspunde în fața lui Dumnezeu pentru toate injurăturile și batjocurile». Această poruncă oprește toate felurile de luare a numelui lui Dumnezeu în deșert, fiind supuse greiei osînde a morții.

Unii așa-zisi creștini, rătămăcind Sfințele Scripturi, consideră că această poruncă (a III-a) ar interzice jurămintul; de aceea îl refuză. Jurămintul drept este îngăduit și necesar. Dumnezeu însuși S-a jurat cînd

a dat făgăduința lui Avraam (Fac., 22, 16—17; Evr., 6, 13); iar Domnul Hristos s-a jurat de asemenea asupra Sa, zicînd: Amin, amin (adevărat, adevărat) zic vouă... (Ioan 11, 26), iar cînd arhierul Caiafa îl jură pe Dumnezeu să spună dacă El este Fiul lui Dumnezeu, recunoscînd necesitatea jurămîntului, răspunde: «Tu ai zis» (Matei 26, 64). Apostolii la rîndul lor recunosc necesitatea jurămîntului drept, pentru a se scoate la lumină adevărul, la temeliea lui fiind credința că Dumnezeu fiind atcutunoscător va pedepsi pe cel ce jură strîmb. «Pentru că oamenii se jură pe cel mai mare și jurămîntul e la ei o cheazăsie și sfîrșitul oricărei neînțelegeri» (Evr., 6, 16). Jurămîntul este, deci, lăsat de Dumnezeu, care «a pus la mijloc jurămîntul» (Evr., 6, 17). «Fiindcă printre oameni — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur — jurămîntul se pare mai vrednic de credință, de aceea l-a și adăugat» (Omilia a XI-a la Evrei).

Cu privire la luarea numelui lui Dumnezeu în deșert prin felul ușuratic în care se fac jurămintele de tot felul, ca și prin jurămîntul fals, Mîntuitorul grăiește: «Ați auzit că s-a zis celor de demult: Să nu juri strîmb, ci să îți înaintea Domnului jurămintele tale. Eu însă vă spun vouă: Să nu vă jurați nicidecum, nici pe cer, fiindcă este tronul lui Dumnezeu, nici pe pămînt, fiindcă este așternutul picioarelor Lui..., nici pe capul tău (sau ochiul tău)... Ci cuvîntul vostru să fie: ceea ce este da (adevărat), da; și ceea ce este nu, nu; iar ce este mai mult decît acestea, de la cel rău este» (Matei 5, 33—37; Iacov 5, 12).

Chiar cuvîntul rău este o batjocură la adresa lui Dumnezeu. De aceea îndeamnă Apostolul: «Din gura voastră să nu iasă nici un cuvînt rău, ci numai ce este bun, spre zidirea cea de trebuință, ca să dea har celor ce ascultă. (Și) Să nu întristați Duhul cel Sfînt al lui Dumnezeu, întru Care ați fost pecetluiti pentru ziua răscumpărării» (Efes., 4, 29—30).

Porunca a patra a Decalogului: «Adu-ți aminte de ziua odihnei ca să o sînțești. Lucrează șase zile și-ți fă în acelea toate treburile tale, iar ziua a șaptea este odihna Domnului Dumnezeului tău; să nu faci în acea zi nici un lucru, nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici sluga ta, nici boul tău, nici asinul tău, nici orice dobitoc al tău» (Ieș., 20, 8—10). Ce ne învață porunca aceasta? Că pentru muncă sînt rezervate omului șase zile, în care să ne facem toate treburile; dar a șaptea zi s-o închinăm Domnului. În această zi de odihnă să se odihnească tot omul cu cel ai casei lui și toate viețuitoarele de la curtea lui, așa cum însuși Dumnezeu a făcut la crearea lumii, pentru ca prin odihnă el și ele să capete forțe noi de muncă.

Pentru evrei, ziua de odihnă, de rugăciune și de cult a fost și este încă sîmbăta, pe care o țin ca sărbătoare național-religioasă, după scoaterea lor din robia Egiptului și în amintirea acestui eveniment. Căci așa precizează însuși Moise în Deuteronom (15, 15) cînd zice: «Adu-ți aminte că ai fost rob în pămîntul Egiptului și Domnul Dumnezeuul tău te-a scos de acolo cu mîna tare și cu braț înalt și de aceea ți-a poruncit Domnul Dumnezeuul tău să păzești ziua de odihnă (Sîmbăta) și s-o ții cu sfințenie». De atunci, deci, se impune în Vechiul Testament pentru iudei sîmbăta ca sărbătoare săptămînală; de atunci s-a rînduit și preoția levitică — începînd cu Aaron, fratele lui Moise, ca arhieru (Evr., 7, 11—18); de atunci încep a se aduce de către preoți și jertfele rînduite de Lege; și

de atunci și toate celelalte sărbători : Paștele, Cincizecimea, Sărbătoarea Corturilor și cea a Împăcării, etc., posturile și celelalte rînduiri (Lev., cap. 1—27).

Sabatul sau ziua de odihnă a evreilor avea să fie temporală și pre-gătitoare a altei zile, care avea să rămînă de-a pururea Duminica. Cea dintîi — sabatul — se numea «odihna» dată (de Moise și) Iosua (Evr., 4, 8). Odată cu schimbarea Legii și a preoției după rînduiala lui Aaron «pentru neputința și nefolosul ei» (Evr., 7, 11—18), în a mîntui pe om, au încetat și jertfele de animale, toate fiind înlocuite cu cele ale Legii Noi.

Pentru noi creștinii, ziua de odihnă săptămînală, de rugăciune și de cult, închinată Domnului, este Duminica, ziua în care a înviat Mîntuitorul Hristos și ne-a izbăvit «din robia păcatului» (Rom., 6, 16), a morții și a diavolului (Evr., 2, 14—15). El a fost ucis «pentru că dezlega simbăta» și pentru că se numea pe sine Fiul lui Dumnezeu (Ioan 5, 18; 10, 30—36; Matei 26, 63—64). La început, ziua în care a înviat Domnul se numea «ziua întîii a săptămîinii» (Matei 28, 1), sau «după ce a trecut simbăta» (Marcu 16, 1), așa cum se socoteau zilele săptămîinii la iudei; mai tîrziu însă, cînd creștinii s-au rupt și s-au despărțit definitiv de templu și de sinagogă, ziua învierii Domnului s-a numit Duminică (Apoc., 1, 10) și a devenit ziua a șaptea a săptămîinii.

Sărbătorirea Duminicii a început cu arătarea Domnului în aceeași zi a învierii celor zece apostoli, cînd a și suflat asupra lor Duh Sfînt, transmîndu-le harul apostolesc și preoțesc; în aceeași zi a săvîrșit El la Emaus Sfînta Euharistie (Luca 24, 13—31); Duminica următoare s-a arătat iarăși Apostolilor, cînd era și Toma cu ei; tot în ziua de Duminică s-a pogorit Duhul Sfînt, cînd a luat ființă Biserica; și de atunci Apostolii și creștinii săvîrșeau Sfînta Euharistie, în cadrul cultului, în fiecare Duminică (Fapte 20, 7; I Cor., 16, 1—2), cînd se făceau și colecte; în această zi de cult se adunau creștinii, ascultînd învățătura Apostolilor, se împărțeau cu Sfînta Euharistie, luau parte la rugăciunile Bisericii, la frîngerea pîinii (Fapte 2, 42; I Cor., 10, 16; 11, 20—32).

Deosebit de această semnificație a Învierii Domnului, Apologeții și Sfinții Părinți spun că în această zi s-a început creațiunea lumii, iar acum Duminica este și ziua noii creațiuni spirituale, prin Hristos, în care am devenit «făptură nouă» (II Cor., 5, 17; Gal., 6, 15).

Această nouă zi de odihnă a fost prezisă de Dumnezeu prin proorocul David, care zice: «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa» (Ps., 117, 24). Pe aceasta o făgăduise Dumnezeu cu jurămint (Ps., 94, 12; Evr., 4, 3). Iar Sfîntul apostol Pavel o numește «altă zi de odihnă»; «Căci dacă Iosua le-ar fi adus (evreilor) odihnă, Dumnezeu n-ar mai fi vorbit după acestea de o altă zi (de odihnă). Drept aceea, s-a lăsat altă sărbătoare de odihnă poporului lui Dumnezeu» (Evr., 4, 8—9), adică Duminica.

Ce ne mai învață porunca a patra? Ne învață să ținem cu sfințenie nu numai Duminica, ci și toate sărbătorile creștine, închinare Domnului și cele în cinstea Maicii Domnului, îngerilor și sfinților. Cum trebuie ținute Duminica și celelalte sărbători? Mai întîi a nu lucra

nimic din cele ce se fac în cele șase zile. Apoi a ne pregăti cu toată grija pentru cele ale sufletului, — mergînd la Biserică, să ne rugăm, să ascultăm Sfînta Liturghie și predica, și să luăm parte activă la cîntările liturgice; apoi după amiază, să vizităm bolnavii și să citim cărți de zidire sufletească: Sfînta Scriptură, Viețile Sfinților și alte cărți care ne învață să ne ferim de păcate (cu cuvîntul, cu gîndul și cu fapta) și ne ajută să sporim în fapte bune și mîntuitoare (Efes., 2, 8—10).

Porunca a cincea a Decalogului: «*Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pămînt*» (Ieș., 20, 12). Cu această poruncă se deschid îndatoririle către aproapele, către societate și către noi înșine, expresie a iubirii. Cei mai apropiați ai noștri sînt părinții, care ne-au născut, crescut și educat cu multe sacrificii, pentru a ne reda ca buni fii ai Bisericii și cetățeni cinstiți ai societății și patriei. Pentru că după Dumnezeu, părinții sînt cauza existenței noastre, care și-au revărsat în noi toată dragostea lor; la rîndul lor copiii sînt datori a-i iubi cu toată ființa lor, a-i respecta, și a-i ajuta la bătrînețe și în toate nevoile lor, cu cuvîntul și mai ales cu fapta. Astfel de ascultare, cinstire și dragoste atrage din partea părinților și a lui Dumnezeu binecuvîntare; pe cînd neascultarea, lipsa de respect și neajutorarea le aduce blestemul părintesc. «Cu fapta și cu cuvîntul — zice înțeleptul Isus Sirah — cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți vină binecuvîntarea de la ei. Că binecuvîntarea tatălui întărește casele fiilor, iar blestemul mamei le dărimă pînă la temelie» (Înțelepciunea lui Isus Sirah 3, 8—9).

În legătură cu această poruncă se pune însă — pentru zilele noastre, cînd s-au ivit atîtea devieri în ale credinței — întrebarea: dacă copiii trebuie să dea ascultare și cinstire unor părinți cu idei nu numai deviate de la dreapta credință, ci și antiumane și antisociale? Desigur că nu! Dovadă că semenii lor, societatea însăși, opinia publică vin în ajutorul unor asemenea victime. În acest sens, Sfîntul Ioan Gură de Aur se întreabă: «Dar dacă părinții poruncesc lucruri absurde?». Apostolul recomandă «ascultare în Domnul», adică ascultați-i în cele ce nu se împotrivesc lui Dumnezeu; dacă însă părintele ar fi eretic, nu trebuie a-i da ascultare deloc, căci porunca lui (a celui eretic) nu este intru Domnul (Omilia a XXI-a la Efeseni), adică după Domnul.

Porunca mai privește — sub aspect spiritual-social — și alte categorii de persoane care ne-au educat și format pentru societate, cărora se cade a le da cinste și respect; așa sînt păstorii Bisericii pentru credincioși, fiii lor duhovnicești, care i-au născut în Hristos prin botez și i-au îndrumat creștinește (I Petru 5, 2, 5); așa sînt și educatorii și profesorii pentru elevi și studenți; și tot așa cetățenii patriei au aceeași îndatorire față de conducătorii ei, care fac totul pentru binele lor (Matei 22, 21; Rom., 13, 1—8; I Petru, 2, 13—17). Toate aceste categorii de educatori sau îndrumători, etc., trebuie cinstiți și respectați ca niște părinți spirituali.

Porunca a șasea a Decalogului: «*Să nu ucizi*» (Ieș., 20, 13). Cele cinci porunci (6—10) care urmează — date sub forma negativă — se referă la dragostea, cinstirea și respectul față de aproapele nostru. Ce oprește porunca aceasta? Uciderea sau ridicarea vieții cuiva, ceea ce

constituie un păcat strigător la cer (Fac., 4, 10). În același păcat cad și sinucigașii. Viața fiind darul lui Dumnezeu, numai El are drept asupra ei; de aceea, cine ucide sau se sinucide, nesocotește și lovește darul și voința Lui.

Nu cad însă sub osinda acestei porunci cei careucid în legitimă apărare și ostașii care-și apără patria cu toate bunurile ei, ale semenilor și ale întregului popor.

Mai există oare și alte feluri de ucideri? Da, pentru că uciderea nu este numai cu fapta, ci și cu gândul și cu cuvîntul. Mîntuitorul Hristos însuși vorbește și de uciderea cu cuvîntul și cu gândul, cînd spune: «Ați auzit că s-a zis celor de demult: Să nu ucizi. Eu însă vă spun vouă: Că oricine se minie pe fratele său, vrednic va fi de osindă» (Matei 5, 21—22). Sau cum zice Apostolul iubit: «Oricine urăște pe fratele său este ucigaș de oameni și știți că orice ucigaș de oameni nu va avea viață veșnică» (I Ioan 3, 15). De aci se înțelege că minia, ura, invidia, răutatea, zavistia, calomnia sau defăimarea cinstei sau a bunului nume al cuiva, corupția, judecata nedreaptă, trufia, lipsa de milă față de cei în grele nevoi, sînt cu adevărat ucideri sufletești.

De asemenea, uciderea sufletească este și răpirea dreptei credințe mintuitoare, a celor slabi de cuget, atrași pe căi viclene la o rătăcire sau alta, prin falsificări sau tilcuii eretice ale unor texte scripturistice, și tot așa este sminteala altora, prin cuvînt, prin faptă, sau exemplu rău, lipsindu-i de mîntuirea la care sînt chemați toți oamenii.

Ucigașii spirituali ai altora sînt mai întîi ucigașii propriului lor suflet, după cum spune Sfîntul Vasile cel Mare: «Invidia sfîșie sufletele ce o odrălesc» (Omilia despre invidie). Apoi orice patimă duce mai întîi la depărtarea sufletului de Dumnezeu și odată cu sinuciderea sufletească, omul ajunge treptat și la sinuciderea trupului, într-un fel sau altul, precum sînt: bețivii, lacomii, leneșii și desfrînații etc. Ucigașii spirituali sînt deci și toți ereticii și sectarii, care răstălmăcind și falsificînd Sfintele Scripturi «spre a lor pierzare» (II Petru 3, 16), amăgesc pe oameni cu vorbe mieroase și făgăduințe iluzorii etc. (Apoc., 19, 20; 20, 10).

Porunca a șaptea a Decalogului: «Să nu fii destrînat» (Ieș., 20, 14). Porunca privește la prima vedere faptul material, adică păcatul trupesc al desfrînării între un bărbat și o femeie, în afara legiuitei căsătorii. Acest fel de raporturi, în afara căsătoriei sfințite prin Taina Cununiei — instituită pentru nașterea de copii spre perpetuarea neamului — poartă numirea de desfrîu sau curvie, cînd persoanele săvîrșitoare sînt necăsătorite; și adulter sau preacurvie, cînd păcatul se săvîrșește de cei căsătoriți cu persoane străine; deosebit de acestea este incestul — legătura trupească între rude apropiate (I Cor., 5, 1).

Alte păcate trupești sînt perversitățile sexuale sau «patimile de ocară» în care femeile și bărbații «au schimbat fireasca rînduială cu cea împotriva firii» (Rom., 1, 26—27). Așa se amintește de malahieni sau pederasta (I Cor., 6, 9) și de homosexuali sau sodomiți, sodomia fiind păcatul care a atras minia lui Dumnezeu. Din cauza acestui păcat El a nimicit cu foc în pucioasă cetățile Sodoma și Gomora, din Pales-

tina, scăpînd doar dreptul Lot cu cele două fiice, iar în locul acelor cetăți a apărut Marea Moartă» (Fac. 19, 1—25).

Desfriul sub orice formă necinstește trupul. «Căci trupul este făcut pentru Domnul, nu pentru desfrinare» (I Cor., 6, 13); și ca «mădular al lui Hristos», după răscumpărare, trupul devine «templu al Duhului Sfînt» (v. 15 și 19), sau «templu al lui Dumnezeu» (I Cor., 3, 16). Sfîntul Ioan Gură de Aur, arătînd că desfriul este cauzat de lăcomie și de îmbuibare, se exprimă astfel: «Nu învinovățesc natura trupului, ci desfrinarea cea necumpătată a sufletului. Căci trupul a fost făcut ca să meargă după Hristos» (Omilia XVII la I Corinteni).

Dar desfriul este păcat numai trupesc? Nu! Ci și sufletesc, pentru că pornește din inimă. În acest sens, Mîntuitorul Hristos grăiește astfel: «Ați auzit că s-a zis celor de demult: Să nu săvîrșești adulter. Eu însă vă spun vouă: Că oricine se uită la femeie poftind-o, a și săvîrșit adulter cu ea în inima lui» (Matei 5, 27—28). Prin urmare desfriul începe din poftă și dorință, zămislindu-se întîl în inimă, apoi trece la faptă. Că «fiecare este ispitit cînd este tras și momit de însăși pofta sa. Apoi pofta zămislind, naște păcatul, iar păcatul odată săvîrșit, aduce moarte» (Iacob 1, 15). Adulterul fiind păcat de moarte, femeia adulteră era ucisă cu pietre, după Lege (Ioan 8, 4—5).

Se vorbește și de desfriul în cuvînt, desfriul limbii. «Toți greșim în multe chipuri. Dacă nu greșește cineva în cuvînt, acela este bărbat desăvîrșit, în stare să înfrîneze și tot trupul. Foc este limba, lume a fără-delegii. Limba este un rău fără aștîmpăr; ea este plină de venin aducător de moarte. Cu ea binecuvîntăm pe Dumnezeu și Tatăl, și cu ea blestemăm pe oameni, care sînt făcuți după chipul lui Dumnezeu. Din aceeași gură ies binecuvîntarea și blestemul» (Iacob 3, 2, 6, 8—10). Deosebit de aceasta, desfriu în cuvînt și din inimă sînt toate birfelile, defăimările, glumele necuviincioase, bețlia, lenea, cîntecele deșănțate și citirea cărților care imboldesc la necurăție și desfriu. De aceea Sfînta Scriptură ne îndeamnă să fugim de desfriu, căci «desfrinații nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (I Cor., 6, 18—19; Efes., 5, 5).

Porunca a opta a Decalogului: «Să nu furi» (Ieș., 20, 15). Furtul este unul din păcatele care împiedică mîntuirea omului și moștenirea împărăției lui Dumnezeu. Ce este furtul și în cite chipuri se practică? Furtul este însușirea pe căi nedrepte și viclene a bunurilor sau a muncii altora. Furtul nu este numai însușirea unor obiecte sau bunuri ale altora — bogați sau săraci — ci această însușire pe căi necinstite se practică sub diverse forme de înșelătorie: falsificare de bani, delapidare din avutul public, cămătăria, mita, oprirea plății lucrătorilor (Iacob 5, 4) de către cei ce i-au angajat, evaziunile fiscale, neplata datoriilor față de stat, împrumuturile de bani sau de alte bunuri care nu se mai restituie, precum și practica de înșelătorie la măsurarea și la cîntărirea lucrurilor comercializate (stofe, alimente etc.).

Toate aceste forme necinstite practicate se numesc «furt». Chiar și leneșii, care refuză a munci, trăind pe seama familiei sau a societății, sau care terorizează și amenință grav familiile, comit prin aceasta păcatul furtului.

Există apoi furtul de ordin literar sau științific, când cineva plagiază creația altuia fără să-l indice, sau își însușește — fie prin stragere, fie sub altă formă — o invenție sau o descoperire etc.

Există și furt de ordin spiritual. Așa se vorbește de marele fur și răpitor nevăzut, care pune la cale toate răutățile și tot felul de furturi cunoscute și necunoscute. «De la oricine — zice Mîntuitorul — aude cuvîntul Împărăției și nu-l înțelege, vine vicleanul diavol și răpește ce s-a semănat în inima lui» (Matei 13, 19; Luca 8, 12), ca să nu rodească fapte bune, spre mintuirea celui ce le-ar face, ca să nu se mintuiască. În rîndul acestui fel de furt se numără și toate corupțiile celor naivi prin vorbe dulci și viclene, de către cei interesați, fie pentru a strica cîntea cuiva, a strica un cămin, sau chiar a pierde sufletele în numele unei credințe eretice, falsificînd Sfînta Scriptură.

Despre tot felul de asemenea «furi», Sfînta Scriptură spune clar: «Nici furii, nici lacomii, nici bețivii, (nici leneșii), nici batjocoritorii, nici răpitorii, nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (I Cor., 6, 10), partea lor fiind osînda veșnică.

Această poruncă ne învață nu numai să nu furăm, ci să muncim și să ne agonisim cîstit cele necesare vieții, iar din ceea ce ne prisosește să ajutăm și pe alții prin milostenie. Furtul, ca și minia, defăimarea și ura, este inspirat și pus la cale tot de diavolul. De aceea îndeamnă Sfîntul apostol Pavel: «Nu dați loc diavolului. Cel ce fură să nu mai fure, ci mai virtos să se ostenească lucrînd cu mîinile sale, lucrul cel bun, ca să aibă să dea și celui ce are nevoie» (Efes., 4, 27—28). Pentru că cel ce trîndăvește sau se ține de jafuri și furturi nu are dreptul să mînnă din munca altuia. Căci «dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mînnă» (II Tes., 3, 10).

Porunca a noua a Decalogului: «Să nu mărturisești strîmb împotriva aproapelui tău» (Ieș., 20, 16). Mărturia strîmbă — opusă mărturiei adevăruiei — este minciună, pentru că ascunde adevărul. Cînd această mărturie strîmbă este făcută împotriva aproapelui, pentru a-l păgubi, a-l defăima, sau a-l ucide — fizic ori sufletește — păcatul este și mai grav. Porunca oprește minciuna sub toate formele ei: mărturie mincinoasă, defăimarea numelui sau a calităților cuiva etc., bănuiala nedreaptă, ascultarea vorbirii de rău, îndrumarea greșită a aproapelui, spre a-l păgubi sau înșela în buna lui credință, fie pentru a-l păgubi în cele materiale, fie pentru a-i păta cîntea și onoarea.

Mărturiile mincinoase fac parte din păcatele care izvorăsc din inimă și spurcă pe om: «Căci din inimă ies: gînduri rele, ucideri, adultere, desfrînări, furtişaguri, mărturii mincinoase și hule» (Matei 15, 19—20).

Minciuna sub orice formă este urciune înaintea lui Dumnezeu. Tatăl minciunii și începătorul ei este diavolul, care a pricinuit alun-garea din rai a lui Adam și a Evei. Minciuna distruge ceea ce adevărul clădește. Ea nimicește cîntea, respectul, dragostea și încrederea între oameni, principiile sfînte care trebuie să cîrmuiască raporturile dintre noi și semenii noștri. Sfînta Scriptură ne amintește multe exemple de pedepse aspre date de Dumnezeu mincinoșilor, care au dat mărturie nesinceră. Așa ni se spune de Ghehazi, ucenicul proorocului Elisei, care

pentru minciună a fost pedepsit cu lepră și nu s-a mai vindecat (IV Regi, cap. 5); în Faptele Apostolilor (5, 3—10) ni se amintește de Anania și soția lui Safira, care au murit pe loc când «satana a umplut inima lor și au mințit Duhului Sfânt».

Pentru a ne feri de păcatul mărturiei mincinoase, care face pe om urit înaintea lui Dumnezeu, psalmistul David zice: «De vrei omule să vezi zile bune, oprește-ți limba de la rău și buzele tale să nu grăiască vicleșug sau minciună» (Ps., 33, 12—13). Sau să ne rugăm cu el: «Pune Doamne pază gurii mele și ușă de, îngrădire împrejurul buzelor mele» (Ps. 140, 3).

Minciuna intră în categoria păcatelor de moarte, care atrag osînda veșnică (Apoc., 21, 8): «Iar partea celor închinători la idoli și a tuturor celor mincinoși este iezorul care arde cu foc și cu pucioasă». Să ne ferim dar de orice fel de minciună și de mărturiile mincinoase, pentru a nu cădea sub osînda ce acestea atrag.

Porunca a zecea a Decalogului: «Să nu dorești nimic din cîte are aproapele tău» (Ieș., 20, 17). Textul întreg precizează astfel: «Să nu dorești casa aproapei tău; să nu dorești femeia aproapei tău, nici ogrorul lui, nici sluga lui, nici slujnica lui, nici boul lui, nici asinul lui și nici unul din dobitoacele lui și nimic din cîte are aproapele tău». Încheind Decalogul, această poruncă rezumă într-un fel poruncile anterioare date în forma negativă (6—9). Acelea priveau latura exterioară a faptelor, pe cînd porunca a zecea le arată sub aspect interior, ca pornind din inimă, unde se zămislESC înainte de a trece la fapte. În acest sens Sfîntul Iacob — ruda Domnului — grăiește: «Dumnezeu nu ispitește pe nimeni, ci ispita (1, 13) vine de la cel viclean (diavolul) (Matei 6, 13), care uneori intră și în inima oamenilor, ca în luda vînzătorul (Ioan 13, 2, 27). Și tot el zice: «Ci fiecare este ispătit cînd este tras și mormit de însuși pofta sa. Apoi, pofta zămislînd naște păcat, iar păcatul, odată săvîrșit, aduce moarte» (Iacob 1, 14—15). Cu alte cuvinte nu este de ajuns numai să nu furăm, să nu desfrînăm și să nu dăm mărturie mincinoasă, ci nici să nu le gîndim și să nu le dorim, fiindcă pofta sau dorința face începutul și planul trecerii la faptele dorite și gîndite. Deci păcatul trebuie smuls din rădăcină, prevenit prin curăția inimii de orice fel de asemenea pofte rele.

Cine-și curățește inima, va fi curat și în cuvînt și în faptă. Căci «dacă nu greșește cineva în cuvînt, acela este bărbat desăvîrșit, în stare să înfrîneze și trupul» (Iacob 3, 2). După cum se arată în poruncă, înțelegem că dorința vizează casa aproapei, femeia lui, ogrorul lui, slugile, dobitoacele de curte și păsările etc., adică toate bunurile mobile și imobile; într-un cuvînt pofta de aveau, răpînd avutul altuia, și cea a adulterului, pofînd femeia, copilele și slujnicele aproapei, în scop murdar, ceea ce înseamnă că nu-l iubește, ci-l urăște și-l pizmuește. Să ne ferim deci de orice fel de asemenea pofte urite care înjosesc și ne pătează cîntea; căci cine respectă bunurile și femeia sau copila altuia, se respectă pe sine și toate cele ale sale. Așa ne învață Mîntuitorul: «Ci toate cîte voiți să vă facă vouă oamenii, asemenea și voi faceți-le lor, că aceasta este Legea și proorocii» (Matei 7, 12). Cine vrea să-i necinstească altul soția sau copiii, ori să-i răpească bunurile?

Deși cele zece porunci nu vorbesc direct de datoriile către noi înșine, împlinirea lor intră între aceste datorii ale dragostei de Dumnezeu și de aproapele, dacă iubim pe aproapele, ca pe noi înșine, material și moral. Datoriile către noi înșine sînt: trupești și duhovnicești sau sufletești. Împlinirea celor zece porunci — ascultînd glasul conștiinței — ne aduce nu numai fericirea de a trăi ani mulți pe pămînt, ci și binecuvîntarea de a moșteni împărăția lui Dumnezeu și viața veșnică a luminii și a slavei, ferindu-ne de osînda veșnică și de întunericul cel chinuitor al iadului.

Creștinul are datoria de a se îngriji deopotrivă de sănătatea trupului, hrănindu-l, îmbrăcîndu-l și păstrîndu-l în curătenie, prin ferirea de păcatele și poftetele rușinoase trupești, iar în caz de boală să apeleze la știința medicală, urmînd tratamentul indicat. De asemenea, creștinul este dator a se îngriji și de sănătatea și mîntuirea sufletului ferindu-l de păcate și împărtășindu-se cu Sfintele Taine.

NĂDEJDEA CA VIRTUTE TEOLOGICĂ ȘI IMPLICAȚIILE EI ÎN VIAȚA CREȘTINULUI

Ierom. drd. IRINEU POP

1. Hristos, sacrament al nădejzii și țintă consistentă a ei

Poporul Israel a cinstit fidelitatea sa prin încredere și speranță neclintită. Avînd parte de opresiune și de amenințare cu distrugerea, nădejdea lui Israel în Domnul a fost pentru eliberare și mîntuire. Nădejdea lui a fost pentru prezența salutară a Dumnezeului legămîntului.

În Noul Testament, nădejdea în prezența lui Dumnezeu apare imediat și complet, deoarece experiența de bază este Emanuel, «Cu noi este Dumnezeu» (Matei 1, 23), Hristos, cel care garantează mîntuirea finală și în care avem suprema transparență și comuniune a lui Dumnezeu prin natura umană, asumată în ipostazul său dumnezeiesc¹.

În afară de Hristos nu există sfințenie, afară de El «nu există sub cer nici un alt nume, dat între oameni, în care trebuie să ne mîntuim noi» (Fapte 4, 12). De la început El este promisiunea creației, promisiune pentru om. În venirea Lui, El este împlinirea promisiunilor anterioare și, în același timp, promisiunea împlinirii finale.

Venirea lui Hristos, în întrupare, este culmea profetiei și a promisiunii credinței lui Dumnezeu. El nu este doar sacramental iubirii Tatălui, ci și promisiunea pe care ucenicii săi, cărora le-a promis Sfîntul Duh, vor fi în stare să facă acea dragoste vizibilă, iubindu-se unii pe alții, așa cum El i-a iubit (cf. Ioan 13, 34). El le-a arătat Ucenicilor pe Tatăl, pentru ca și aceștia să-l arate lumii și lumea îl va cunoaște pe El și pe Tatăl prin dragostea lor.

În Iisus Hristos, și numai în El, toți care rodesc în dragoste și dreptate sînt un semn al nădejzii, promisiunea lucrurilor ce vor veni.

1. Pr. lector D. Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic al Sf. Taine și problema intercomuniunii*, teză de doctorat, în «Ortodoxia», XXX (1978), nr. 1-2, p. 17.

În comportarea sa, Iisus Hristos este un semn vizibil și o chemare la nădejde. El împlinește profețiile Vechiului Testament. E robul lui Iehova și al omului și este recunoscut de Tatăl ca promisiune împlinită cu toate promisiunile viitoare: «Tu ești Fiul Meu cel iubit, într-o Tine am binevoit» (Luca 3, 22). El e «Proorocul eminent, care dă lumii o învățătură profetică, arătând în sine omul la capătul său eshatologic. În învățătura pe care o dă El se tâlmăcește pe sine însuși ca țintă finală și desăvârșită a omenirii. În învățătura Lui se vede ca prin oglindă viața lui dinainte și de după înviere, deci și omul așa cum e chemat să fie»². Hristos este pentru om o sursă inepuizabilă de nădejde.

Când Iisus întâlnește păcătoși, El face astfel încât trezește noi speranțe și aduce o nouă creație. Păcătoasei care îi spală picioarele cu lacrimi îi dă asigurarea că «iertate sînt păcatele ei cele multe, căci mult a iubit» (Luca 7, 47). Ultimele cuvinte de pe Cruce, cînd pecetluia legămîntul cu sînge, sînt promisiuni divine și umane care fac nădejdea posibilă pentru fiecare.

Învierea lui Hristos, este «sursa vieții inviate a tuturor credincioșilor, o confirmare a promisiunii care se va realiza»³. Învierea lui Hristos dă Ucenicilor săi asigurarea divină că ei vor fi întotdeauna cu Domnul în afara morții prin înviere. «Învierea apare și ca împlinire a nădejzii înscrise în inima oamenilor»⁴. Hristos este sacramentul, sursa și obiectul nădejzii de-a lungul vieții noastre pămîntești. Mărimea nădejzii este exprimată prin cuvintele: «Taina cea ascunsă din veacuri și din neamuri acum s-a arătat Sfinților Săi. Căroră a voit Dumnezeu să le arate care este bogăția slavei acestei Taine între neamuri, adică Hristos, cel dintru voi, nădejdea slavei» (Col., 1, 26, 27). De aici rezultă că Hristos este o Taină, un sacrament al nădejzii.

Individualismul îngust este exclus aici. Slava lui Dumnezeu se va manifesta pentru toată lumea. Toată creația dorește să aibă parte de acea slavă, care este garantată în preamărirea lui Iisus Hristos. «Noi prin nădejde ne-am mintuit» (Rom., 8, 24). Din moment ce Hristos e «nădejdea noastră, prin El promisiunile devin mai clare, mai ales promisiunea prezenței Dumnezeului celui viu prin Duhul Său, în asigurarea că noi vom fi totdeauna cu El în slava Sa, dacă sîntem credincioși legămîntului, poruncilor sale (Ioan, 14, 14—16).

Iisus este «ținta sau capătul final al tuturor drumurilor lui Dumnezeu către lume»⁵, este alfa și omega întregii existențe, fiind «același — ieri și azi și în veci» (Evr., 13, 8). Fără Hristos, marele sacrament al nădejzii, omenirea ar fi un caz fără speranță. «Cuvîntul lui Dumnezeu este El însuși un dar eshatologic. În viitorul ascuns al lui Dumnezeu pentru lume, El este deja prezent în formă de promisiune și de speranță trează»⁶.

Dumnezeul nostru este un Dumnezeu al nădejzii pentru că El susține nădejdea în noi și El este ținta ultimă a nădejzii noastre, «dar țin-

2. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, Buc., 1978, p. 116, 117.

3. Jürgen Moltmann, *Theology of Hope*, London, 1967, p. 211.

4. Wilhelm Bruening, *Wer ist Iesus Christus, Entwurf einer Christologie*, in Johannes Hütenbügel: Gott, Mensch, Universum, Styria, 1974, p. 619.

5. W. Bruening, *op. cit.*, p. 616.

6. J. Moltmann, *op. cit.*, p. 328.

tă reală, nefantezistă, corespunzătoare realelor aspirații ale umanității⁷. Împlinirea făgăduinței finale va consta într-o iubire totală a oamenilor față de Dumnezeu și întreolaltă. Numai în Iisus «se împlineste și năzuința noastră profundă după comuniunea cu Dumnezeu și întreolaltă și, prin aceasta, după viața eternă întru fericire, care nu poate fi decât o viață în iubirea desăvârșită»⁸.

Nădejdea are, deci, ca bază și parusia lui Hristos, adică reîntoarcerea glorioasă a Lui, în care se va manifesta slava mântuirii întregii lumi. Dar împlinirea făgăduinței finale depinde de împlinirea poruncii lui Hristos, «iar ținta poruncii Domnului este dragostea din inimă curată (I Tim. 1, 5). Ajuși la această stare nu va mai fi nici un interval spiritual, nici un interval egoist între oameni și între ei și Dumnezeu, cum spune Sf. Maxim Mărturisitorul⁹. Înaintarea spre această țintă a împărăției iubirii echivalează cu o înaintare a credincioșilor în asemănarea cu Hristos. Fiul lui Dumnezeu, întrupându-se s-a făcut modelul desăvârșit al omului. Spre statura Lui spirituală avem să tindem toți prin puterea Lui (Efes., 4, 13). Hristos este prin înșăși persoana sa profetului ultim. El se profețește pe Sine, se făgăduiește pe Sine, fiind totodată ultima făgăduință. El însuși este «nădejdea noastră» «nădejdea slavei noastre» (Col. 1, 27). El este «viitorul nostru» (J. Moltmann), nu numai ca Cel ce este înviat, ci și ca Cel ce este Modelul nostru desăvârșit și izvorul vieții noastre eterne și plene întru slavă.

Hristos, care a luat chip de om, este sursă a speranței, dar și țintă consistentă a ei, ca unul care a lăsat natura în starea sa actuală «pentru a ne fi ambianță și arenă a vieții pămîntești; în care ne este dată anticipativ și viața viitoare»¹⁰. La capătul eshatologic al timpurilor, oamenii și prin ei întreaga natură cosmică va fi eliberată de puterea răului și se va împărtași și ea de libertatea slavei la care vor fi ridicați oamenii. Dar oamenii trebuie să crească spre această țintă finală a nădejzii lor, spre desăvârșirea lor după chipul lui Hristos, prin eforturi susținute, punând la contribuție întreaga lor responsabilitate față de Dumnezeu, față de semenii, față de cosmos.

Baza solidă a speranței umane este faptul că peste sursele omenești există o sursă dumnezeiască, «Domnul cel îndurător», care îl invită la alergare și menține pentru el «cununa vieții» (Apoc., 12, 20), în schimbul cununii de spini pe care Hristos, a purtat-o pentru om.

Iisus Hristos este și rămîne ținta consistentă și pleneră (Filip, 1, 23) a nădejzii noastre și în El avem făgăduința vieții veșnice (Ioan 14, 1—5). Făgăduința aceasta e nemincinoasă căci dacă «El pe însuși Fiul său nu L-a cruțat, ci L-a dat morții, pentru noi toți, cum nu ne va da, oare, toate împreună cu El?» (Rom., 8, 32), toate cele nădăjduite. În Iisus Hristos noi avem și arvuna vieții veșnice. Deci, dorința după unirea cu Dumnezeu devine o nădejde statornică pentru că garantul împlinirii ei este Dumnezeu însuși, care a turnat această arvună a făgăduinței în inimile noastre (II Cor., 1, 21), prin Hristos «nădejdea lumii».

7. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 29.

8. *Ibidem*, p. 26.

9. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 65, Filocalia, vol. III, trad. în rom. de Prot. Dr. D. Stăniloae, Sibiu, 1948, p. 437.

10. Pr. lector D. Gh. Radu, *op. cit.*, p. 19.

2. Aspectul dinamic-eschatologic al nădejzii creștine

Omul nu trăiește numai în trecut sau numai în prezent, ci ființa lui este îndreptată în viitor. În viitor își proiectează idealurile, năzuințele sale. Orientarea în viitor, inerentă nădejzii, este un fenomen universal uman, că nu există om care să nu trăiască și în dimensiunea viitorului. Trecutul îl știm, prezentul îl simțim, dar viitorul vrem să ni-l construim după trebuința noastră. În orientarea spre viitor trebuie să distingem între simple visuri care pier ca aburii de apă dimineața la răsăritul soarelui, și nădejde.

Nădejdea e o dorință spre viitor care se vrea împlinită cu orice preț. Pentru ca să nu mă îndrept spre viitor cu toată nădejdea trebuie să văd în el, ceva bun care corespunde unei dorințe sufletești sau trupești. Deci, obiectul nădejzii mele este un bine care îmi este absolut necesar vieții mele ca om și mântuirii mele ca creștin. Împlinirea acestui bine sau ideal transformă nădejdea dintr-o simplă dorință într-o încredere puternică.

Deci, orientarea în viitor e o atitudine dinamică a creștinului guvernată de promisiuni divine. Ca și nădejdea, ea presupune o ancorare puternică în «Cel, ce este, Cel ce era și Cel ce vine» (Apoc. 1, 8), în Domnul Iisus, sacramentul, sursa și ținta finală a nădejzii, fără de care nu se poate nimic (Ioan 15, 5), că numai în El «toate viază și se mișcă»¹¹. Orientarea în viitor înseamnă o speranță absolută în victoria finală și îți dă vigilență și cumpătare în mijlocul tensiunii și a luptei prezente.

Nădejdea este firească omului care în chip natural este orientat spre viitor. Tendința aceasta spre viitor este sădită chiar în chipul lui Dumnezeu în om. Deci orientarea în viitor și nădejdea își au o bază solidă și o forță interioară: datul ontologic. Omul, avînd — după Sf. Maxim Mărturisitorul — ca principiu și cauză Rațiunea divină sau Cuvîntul lui Dumnezeu¹², e firesc să simtă că numai în iubirea infinită a lui Dumnezeu cel personal, sursa deplin și etern satisfăcătoare a sa, poate să-și găsească odihna și bucuria vieții, «Inquietum est cor meum donec requiescat in te», a spus Fericitul Augustin. Chipul lui Dumnezeu în om este un «primat al vieții spirituale, o centralitate, animată de aspirația funciară spre absolut. Este elanul dinamic al întregii noastre ființe spre arhetipul ei divin (Origen), este aspirația irezistibilă a spiritului nostru spre Dumnezeu (Sf. Vasile) ca persoană infinită, este erosul uman întins spre erosul divin (Sf. Grigorie Palama) care îi vine în întîmpinare cu infinitatea sa, susținînd și în spiritul uman tensiunea spre infinit»¹³. Acest elan dinamic, această întindere spre erosul divin, nu este altceva decît o intimitate a darului de Dumnezeu, sădită în chipul lui Dumnezeu în om, o sete de infinitate plină de speranță, este nădejdea întîlnirii și asemănării aici și dincolo cu Modelul nostru.

Promisiunea lui Hristos de a transfigura corpul ce aparține stării noastre umile și de a-i da o formă ca și aceea a corpului strălucitor

11. *Antifoanele, glasul III*, în «Catavasier», București, 1970, p. 96.

12. *Ambigua*, P.G., 91, Col. 1077 D.

13. Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Neuchâtel, 1959, p. 82—83.

(Filip., 3, 21) este o lege eliberatoare a nădejzii. Planul lui Dumnezeu este ca «viața lui Iisus să se arate în trupul nostru cel muritor» (II Cor., 14, 11), nu numai în ziua învierii, dar și în timpul pelerinajului pămîntesc.

Vișeslavțev spune: «Fără legătura cu Dumnezeu, omul nu poate fi cugetal. Raportarea la Absolut ține de ființa lui. Omul e înrădăcinat și ancorat în absolut»¹⁴. Omul tinde spre Dumnezeu cel personal pentru a-și asigura existența sa eternă și plenară într-o comuniune desăvârșită. Aceasta e o dorință, plină de speranța realizării, pe care nu poate să o înăbușe. «Omul nu se poate mulțumi să rămînă închis în relații cu realități finite. El are nevoie de relație cu realitatea infinită în care se include în aceași timp noutatea continuă, care nu se identifică numai cu interesul mereu nou al omului, ci și cu interesul mereu nou al acelei Persoane ineputabile, față de el»¹⁵.

Aceasta pentru că în chip este implicată ca o poruncă dumnezeiască tensiunea omului spre Dumnezeu. «Omul este o creatură care a primit porunca să devină Dumnezeu prin har», spune Sfîntul Grigorie de Nazianz¹⁶. De aceea el crede iubind și iubeste sperînd să ajungă la «asemănare», prin voința sa stimulată și ajutată de harul lui Dumnezeu. Un chip deplin este un chip ce se actualizează în mișcarea de asemănare. Această mișcare e susținută de nădejde, implantată în «chip» prin însuși actul creației.

Nădejdea e o însușire naturală sădită în ființa noastră. Ea, fiind o «certitudine a celor viitoare, apărută în persoana celui ce nădăjduiește»¹⁷, e dinamică și voluntară întreprinzînd tot efortul activ al omului, căruia îi pune în față alte și alte ținte, prin aceasta dezvoltînd chipul în asemănare.

Ca certitudine pe care o are omul despre anumite realități viitoare și despre împărțășirea ce o va avea el de acele realități, nădejdea este o credință orientată în viitor, o avansare, un salt peste vreme..., «este o siguranță într-un viitor fericit care ne umple tot mai mult de liniște»¹⁸.

Sădită în chipul lui Dumnezeu în om, nădejdea este acea «putere duhovnicească care, depășind omenescul și temporalul, se fixează în eternitate» în Dumnezeu, în ceea ce este spiritual, permanent și veșnic»¹⁹. Siguranța nădejzii în bunătățile viitoare ce ni le va da Dumnezeu, ne eliberează de frământarea grijilor lumescii, ne umple de liniște, cum spune Sf. Marcu Ascetul: «Nădejdea în Dumnezeu face inima largă, iar grija trupească o îngustează»²⁰.

Nădejdea ca însușire naturală și tensiune spre viitor împropătează elanul vieții în stadiul ei pămîntesc. În această orientare spre viitor omul nu experiază lumea ca pe o soartă impusă, ci modifică lumea și

14. *Das Ebedität in dem Sündental*, în col. «Kirche Staat und Mensch», russisch orthodox studien, Genf., 1937, p. 310—311.

15. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 394.

16. *In Laudem Basilii*, Or. 43, 48.

17. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia morală ortodoxă*, vol. III, București, 1981, p. 143.

18. *Ibidem*, p. 143, 145.

19. Pr. I. Mircea, *Epistola I-a a Sf. Apostol Petru*, teză de doctorat, în «Glasul Bisericii», XXXII (1973), nr. 9—10, p. 987.

20. Sf. Marcu Ascetul, *Despre cei ce-și Inchipule...*, 114, Filocalia, vol. I, trad. în rom. de Prot. Dr. D. Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 263.

o preface în scena activității sale istorice. Prin nădejdea sădită în chipul lui Dumnezeu din el, omul devine capabil de luptă și activitate constantă pentru cucerirea bunului sperat. Depășirea de sine este un fenomen continuu în viața omenească, pe care o întreține nădejdea ca un motor neodihnit.

Dezvoltarea ființei umane nu este o dezvoltare fizică, mecanică sau zoologică, ci o dezvoltare prin spirit, care se realizează prin efort plin de voință și fermitate, întreținut de nădejdea imprimată în om. Orientarea în viitor, plină de nădejde, arată că natura umană are un caracter dinamic, tinzând spre noi trepte de actualizare și împlinire. Orientarea în viitor și nădejdea ca însușire naturală arată că ființa umană e în curs de realizare continuă, de desăvârșire niciodată atinsă.

Se știe că nădejdea într-un viitor pămîntesc «nu cuprinde atîta certitudine cît cea religioasă»²¹. «Oricine poate privi în viitor, dar numai acei a căror încredere este întemeiată pe promisiuni divine pot merge spre viitor cu acea libertate care poate descifra voia lui Dumnezeu în vederea fidelității sale. Pe cînd smerenia este profeție, în revers nădejdea este memorie proiectată spre viitor»²². Tocmai cum istoria este una în dimensiunile sale de trecut, prezent și viitor, tot așa o memorie recunoscătoare combină inseparabil speranța responsabilă și pregătirea pentru chemarea lui «aici și acum». În această lumină noi vedem enorma importanță a sărbătoririi amintirii Domnului pînă ce El vine. «Dacă viața noastră e consistentă cu adorarea cea adevărată, numai atunci putem să-l adorăm pe Dumnezeu în Credință și adevăr și putem fi un semn al Speranței pentru lume»²³.

Părinții își pun nădejdea în copii și îi cresc pentru că întreaga lor ființă este încredințată de viitorul lor. Dreptii Vechiului Testament au trăit în nădejdea făgăduinței făcută de Domnul că le va trimite pe Fiul Său, iar creștinul trăiește cu nădejdea realizării depline a unirii sale cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfînt. Aprinsă în noi de Duhul odată cu harul baptilmal nădejdea este eficientă în susținerea mișcării de «asemănare» a chipului lui Dumnezeu în noi. «Speranța e minunată pentru că e adeseori creatoare, pentru că nu ajunge numai la lucruri care sînt undeva departe, ci ea și contribuie la crearea situațiilor pe care le imaginează. Dar pe de altă parte e în firea omului să fie creator, el dezvoltă, creînd ființa sa; deci omul trebuie să speră și să creeze prin speranță; pe lîngă aceea el are pentru speranța lui temeuri în experiența lui, constatînd că multe din cele ce le-a sperat le-a realizat»²⁴.

Deci nădejdea ca orientare într-un viitor durabil al promisiunilor dumnezeiești și netrecătoare, ca o așteptare cu încredere a fericirii veșnice, pe temeiul făgăduinței divine, îl face pe om mai activ în a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu, prin virtute. Acesta e *obiectiv* atins și susținut de nădejde, ca însușire naturală a omului cuprinsă în datul ontologic ca «memorie proiectată spre viitor» sau ca «vis al celor trei» pus în adîncul ființei omenești.

21. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia morală ortodoxă*, vol. III, p. 144.

22. R. A. Alves, *A Theology of Human Hope*, New York, 1971, p. 162.

23. J. M. Gustafson, *Can Ethics be Christian*, Chicago, 1975, p. 140.

24. Diacon Asist. Ion Bria, *Sensul activ al speranței creștine*, în «Ortodoxia», XXI (1969), nr. 3, p. 383.

Creștinul care poartă în suflet nădejdea, primită odată cu harul bap-tismal, se deschide spre evidențe supralumesti, spre împărăția cerurilor. El știe că trebuie să depășească clipa de viață cu speranța să fie mai mult, să se dăruiască mai mult în viitorul spre care tinde cu nădejde, avînd în El setea de eternitate. Prin fapte de iubire continui, ca răspun-suri mereu mai sporite la iubirea lui Dumnezeu, el se întinde spre ținta care nu e decît Dumnezeu însuși cu infinitatea arătată a iubirii Sale. Prin aceste virtuți, plin de nădejdea fericirii din viața viitoare, creștinul imprimă în sine trăsăturile chipului lui Hristos, sau dă formă umană în persoana sa însușirilor lui Dumnezeu, asemenea lui Hristos²⁵. Deci, creștinul, în primul rînd, tinde să realizeze în sine chipul lui Hristos, prin lucrarea Sfințelor Taine, prin rugăciune, prin virtuți, prin fapte de înțărare a purității sale, ale intensificării relației iubitoare cu Dumnezeu, fapte alimentate și susținute de nădejde.

Ajungînd aici creștinul poate să meargă mai departe, să «alerge» înainte. Cu cît alergă mai mult își dă seama că numai dincolo de pla-nul nostru temporal, acolo sus, vom primi cunună pentru străduințele ce le-am făcut aici.

Numai cine nădăjduiește să dăltuiască în ființa personală chipul lui Hristos, prin «alergarea» temporală și efort susținut, acela poate să nu-trească și nădejdea că se va împărtăși plenar de iubirea infinită a lui Hristos, de dobîndirea cununii în odihna bucuriei nesfîrșite. Astfel nă-dejdea apare ca o forță de dinamizare a vieții creștine în orientarea ei spre Bunul suprem, atîns desăvîrșit în «eshaton».

3. Conținutul nădejzii creștine și implicațiile ei pentru viața creștinului

Nădejdea creștină este curajul de a fi, a crește, a-și asuma riscuri în mijlocul incertitudinii și suferinței. Acest lucru este posibil întorcîndu-ne inima către Misterul Pascal al Morții și Învierii lui Hristos. Cu-rajul de a nădăjdui și suferi în libertate și fidelitate își are temelia în promisiunile lui Dumnezeu și în credința legămîntului, care e «incredințarea celor nădăjduite» (Evr., 11, 1) și ea deschide și luminează ochii inimii ca să pricepem ce sperăm (Efes., 1, 18).

Pe drumul istoriei, nădejdea conține risc, dezamăgire și multe sur-prize. J. Moltmann vorbește de «speranța-experiment», dar el vede întreaga istorie ca experimentul lui Dumnezeu cu creația și ca și expe-rimentul creștinismului cu istoria. Marele experiment ce se ridică din absoluta libertate a dragostei lui Dumnezeu este de a lăsa creatura să răspundă și să acționeze în libertate.

Creștinii știu că credința în Dumnezeu va reperta o victorie finală. «Credința creștină știe concret puterea judecății asupra tuturor ființe-lor»²⁶. Trebuie o mare nădejde, o nădejde curajoasă pentru a crede în Domnul istoriei și a trage din această credință concluziile, ca așa să te umpli de nădejde. Deci conținutul nădejzii este «năzuința plină de încre-dere spre posesiunea lui Dumnezeu, garantată de iubirea și făgăduința

25. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, P.G., 91, col. 1081 D.

26. J. Moltmann, *Experiment Hope*, Philadelphia, 1975, p. 36.

lui Dumnezeu»²⁷. Revelația se adresează în primul rînd nădejzii în împlinirea făgăduințelor dumnezeiești. În drumul spre această împlinire, nădejdea trebuie să fie *plină de curaj*. Pentru Teilhard de Chardin răul în toate formele sale înspăimîntătoare: in justiție, inegalitate, suferință și moarte «incetează teoretic să fie înspăimîntător dacă vedem evoluția istoriei în lumina triumfului final al fidelității lui Dumnezeu către libertatea Lui de a iubi»²⁸. Dar toate acestea rămîn practic înspăimîntătoare, dacă creștinii nu găsesc curajul să se opună răului într-o *nădejde solidară*. Aceasta este lecția pe care o învățăm prin credința în Domnul crucificat. Credința în Cruce nu numai că dă sens acceptării suferinței, dar te adîncește oamenilor sensibilitatea către suferința celor oprimați și bolnavi. Nimeni nu poate învăța pe alții o «teologie a speranței» dacă nu este implicat în suferința necesară opunerii în fața răului, după pilda lui Iisus Hristos, care «dacă n-ar fi murit pentru noi, nu ne-am fi mintuit; și dacă n-ar fi fost între morți, n-ar fi scuturat stăpînirea crudă a morții»²⁹.

Nădejdea conține un *optimism constructiv*. Trîind moralitatea Misterului Pascal creștinii învață o nădejde care e total diferită de optimismul superficial. Un optimism care ne spune: «Nu te necăji, totul va fi bine» contrazice credința noastră în Misterul Pascal și nu asigură pregătirea pentru înfruntarea realității. În ziua cînd iluziile se vor prăbuși, atunci nu va rămîne decît amărăciunea. Pesimismul de azi vine din optimismul superficial de ieri. Acei care caută numai succesul și fericirea neagă nădejdea creștină; ei sînt traumatizați cînd au de-a face cu eșecurile. Speriat de suferință pesimismul fuge de pe cîmpul de bătăie»³⁰.

Nădejdea creștină înseamnă *viață*, iar lipsa ei e lipsă de viață. Lipsindu-i curajul de a fi, creștinul și orice om renunță la plinătatea vieții. Fără nădejde în cele făgăduite de Dumnezeu, viața creștinului e lipsită de vlagă, de suport și de sens, fiindcă «nădejdea este aceea care dă impuls vieții creștine în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor, avînd ca țintă slava cerească»³¹. Suportarea greului vieții înseamnă suferință în unire cu Hristos, înseamnă dragoste care nădăjduiește. Nădejdea conține, deci, *credință creatoare și libertate*, care cresc cu fiecare «da» curajos la condițiile reale ale vieții.

Nădejdea creștină conține *moralitatea fericirilor* și îl face capabil pe cel ce oredă să trăiască această moralitate și prin urmare să guste și să vadă mai mult cît de bun este Domnul. Nădejdea este o adevărată «anticipare a veșniciei ce ne stă înaintea, căci prin nădejde ne-am mintuit» (Rom., 8, 14)³². A fi mintuit în nădejde înseamnă că viața adevărată, în Hristos, a început deja cu toate că mai trebuie testată.

Nădejdea, dacă e solidară ca a Sf. apostol Pavel, conține *bucurie*: «Mă bucur de suferințele mele pentru voi» (Col. 1, 24). Cei care individual sau colectiv și-au omorît eul egoist, vor culege roadele duhului:

27. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, Prof. Diac. Dr. O. Bucevschi, Prof. Dr. C. Pavel, Prof. Diac. Dr. I. Zăgrean, *Teologia morală ortodoxă*, vol. II, București, 1980, p. 32.

28. Th. de Chardin, *The Future of Man*, New York, 1964, p. 90.

29. Sf. Chiril din Alexandria, *Glaphyra*, lib. III, P.G., 69, col. 437.

30. Bernard Häring, *Free and Faithful in Christ*, vol. II, London, 1979, p. 399.

31. Pr. I. Mircea, *op. cit.*, p. 1043.

32. *Teologia morală ortodoxă*, vol. II, p. 32.

dragoste, bucurie, pace (Gal. 5, 22). Pentru credincios viitorul a început deja; Hristos este viața lui aici, acum și veșnic. Viața creștinului este astfel imprimată de o nădejde bucurioasă.

Nădejdea are multe implicații în viața creștinului; în nădejdea creștină omul se întoarce spre adîncul său, fiind în același timp acasă. Acolo se poate încredința el lui Dumnezeu. Acesta e chiar miezul procesului rugăciunii. Aceasta e nădejdea în dragostea adoratoare pentru Dumnezeu și în dragostea activă pentru aproapele. Nădejdea trăgîndu-și obîrșia din credință «așa cum copacul odrăsleşte din rădăcina sa», reprezintă așteptarea cu încredere a împlinirii tuturor făgăduințelor lui Dumnezeu prin harul și jertfa Mîntuitorului Hristos³³. Cel ce crede are conștiința că lucrurile bune sînt mai mult decît realitățile materiale, ele sînt semne ale prezenței și grijii iubitoare a lui Dumnezeu, și acestea ne îndeamnă să ne încredințăm Lui și să iradiem nădejde, făcîndu-le, ne îndeamnă să răspundem la promisiunile lui Dumnezeu prin nădejde fermă și activă.

Munca ca expresie a libertății creatoare, mai ales cînd e făcută în serviciul omenirii, îți dă o încredere de sine sănătoasă, un element indispensabil în nădejde. Cel ce muncește pentru alții are speranță, dar dacă omul lucrează numai pentru el ori își dedică energiile sale muncii și își pune încrederea numai în ea, atunci încrederea sa se clatină la orice eșec. Însă cel ce are conștiința clară că fără Dumnezeu noi nu putem face nimic pentru mîntuirea noastră, acela nutrește o nădejde activă și slujitoare³⁴.

Rugăciunea ne invită să nădăjduim și nădejdea ne dă indemn la rugăciune. Chiar Domnul ne spune clar în rugăciunea sa în ce trebuie să nădăjduim. În «Tatăl nostru» ne învață rugăciunea unei noi familii. Acolo nădejdea cere mai întii curajul de a trăi autentic ca niște copii ai lui Dumnezeu și Tată încît să putem spune cu adevărat «Tatăl nostru». Dacă ingenuchem în fața lui Dumnezeu în rugăciune noi înțelegem că nu este posibil să te rogi cu adevărat dacă în același timp tinjîm numai după pîinea noastră sau dacă uităm că oamenii vor mai mult decît pîine. Rugăciunea extinde nădejdea noastră către toți oamenii astfel ca să învățăm să împărțim pîinea dată de Tată și să ne organizăm toate talentele pentru ca nu numai să-i hrănim pe cei flămînzi, dar să-i facem să participe la muncă și la rezultatele sale.

Luînd parte împreună la Cuvîntul lui Dumnezeu și la Pîinea Euharistică noi înțelegem că putem nădăjdui la ospățul cereșc numai în acea solidaritate a nădejzii care întreaga noastră viață strigă: «Tatăl nostru». Aceasta pentru că nădejdea creștină este o nădejde pentru toți și pentru fiecare, după chipul lui Hristos, «care ne-a reprezentat în lupta sa cu păcatul, prin suferință, întrucît El ne substituia, prin dragoste, prin solidaritate, pe toți»³⁵.

Cel ce se roagă nădăjduiește ardent în pace și *reconciliere*. Nădejdea lasă libertatea dușului să reinnoiască inimile și prin noi fața pămîntului. Nădejdea plină de milă devine o nădejde responsabilă, o nă-

33. Sf. Grigorie de Nazianz, *De anima resurrectione*, P.G., XLVI, col. 29.

34. *Teologia morală ortodoxă*, vol. II, p. 36.

35. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Isus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 175.

dejde în solidaritate care e condiția sine qua non pentru o libertate și fidelitate creatoare. O nădejde individualistă va fi întotdeauna plină de frică și scrupulozitate. Putem învinge frica de mîntuirea noastră numai prin rugăciune plină de încredere marcată de nădejdea legămîntului. «Lucrați la mîntuirea voastră cu frică și cu cutremur» (Filip., 2, 12), spune Sf. Apostol Pavel, avînd în vedere complexitatea luptei și slăbiciunea omului credincios³⁶. Dar se cere curaj și o atitudine constantă pe linia binelui comun pentru că «Dumnezeu îi va ajuta pe cei drepti și-i va mîntui pe ei, că au nădăjdut în El» (Ps., 36, 40).

Fiecare din noi este chemat să sprijine nădejdea comună. Teilhard de Chardin vede în «speranța comună» singura direcție care poate duce sus «care prin organizare crescîndă duce la o mai mare sinteză și unitate. Aici ne despărțim de individualiști, de egoiști care caută să crească excluzîndu-i pe ceilalți din punct de vedere individual, național sau rasial. Viața se mișcă spre unificare. Încrederea noastră poate fi realizată numai dacă își găsește expresia într-o mai mare coeziune și mai mare solidaritate umană»³⁷. Solidaritatea este o problemă de aspirație și unitate comună. Pentru creștin ea este «viața în sine, cu toate aspirațiile sale pe care el trebuie să le îmbrățișeze într-un spirit de totalitate și unificare»³⁸. Creștinul trebuie să știe că contribuția sa la mîntuirea tuturor este domeniul în care propria mîntuire este realizată.

Nădejdea nu are sfîrșit și, prin urmare, credinciosul tinjește pentru slava finală de a fi total cu Dumnezeu. Dar accentul în Sfînta Scriptură este pus mai frecvent pe nădejdea în El și pe așteptarea tuturor bucuriilor de la El, mai mult decît pe definiția a ceea ce nădăjdum de la El. Deja acum credincioșii se pot bucura de nădejdea creștină, care trebuie să fie a noastră. Calitatea nădejzii creștine este marcată de răbdare, fidelitate și așteptarea venirii Domnului, care alături de încredere, curaj, optimism constructiv, solidaritate și bucurie constituie conținutul nădejzii.

Nădejdea pentru slava lui Hristos, Domnul înviat implică un irevocabil «da» către urmașul lui Hristos pe calea Crucii, către o trăire afară de păcat, devenind astfel pe deplin liber să spună «da» împărăției sale. Noi prăznuim sărbătoarea nădejzii și prăznuim nădejdea ca o sărbătoare pentru că este un dar de la Dumnezeu «e o vedere cu inima, deci e o convingere intimă, tainică, o stare de transparență a ființei noastre față de cele de dincolo de lumea aceasta»³⁹. Creștinul cunoaște sursa nădejzii sale: un Dumnezeu îngăduitor și darnic, care din iubire prin jertfa Fiului Său a împăcat cerul cu pămîntul și întru Acesta avem făgăduința vieții veșnice (Ioan 2, 25; 14, 1—5).

Prin recunoașterea umilă, laudă voioasă și rugăciune necurmată creștinul se ține pe drumul nădejzii creștine pînă la realizarea promisiunilor divine. Împlinirea făgăduinței lor este starea finală de totală perfecțiune. Iisus Hristos precizează natura acestei perfecțiuni, anunță împărăția cerurilor și arată că oamenii trebuie să se îmbunătățească, să crească și să se pregătească pentru ea. Sf. Pavel vorbește de sfîrșitul

36. *Teologia morală ortodoxă*, vol. II, p. 34.

37. Th. de Chardin, *op. cit.*, p. 72.

38. *Ibidem*, p. 79.

39. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia ortodoxă morală*, vol. III, p. 145.

cînd Hristos va supune toate lui Dumnezeu: «Cînd toate vor fi supuse Lui (lui Hristos), atunci și Fiul însuși se va supune Celui ce l-a supus Lui toate, ca Dumnezeu să fie totul în toate» (I Cor. 15, 28). După exegeza patristică la acest text, Fiul ca persoană treimică este supus din veșnicie Tatălui, dar ca Mîntuitor, El urmează să se supună, cînd îi va supune sieși pe toți pentru care s-a jertfit⁴⁰. Această încadrare a tuturor în Iisus Hristos «nădejdea slavei noastre» (Col., 1, 27) presupune, deci, o trăire a noastră pe linia unei frumuseți a curăției, a unui caracter superior. Obiectivul nădejzii fiind o tot mai multă sălășuire, iar la sfîrșit deplina sălășuire a lui Dumnezeu între oameni, nădejdea implică o permanentă purificare, o continuă creștere spirituală spre starea plenară a bărbatului desăvîrșit (Efes., 4, 13). Viitorul fericit în care nădăjdum va fi o prezență benevolă a lui Dumnezeu între noi, cînd El ne va coplesi cu darurile Sale, ca o concretizare a făgăduinței Sale.

Revelația cere credincioșilor să se pregătească pentru primirea făgăduințelor divine și să se facă prin eforturi apți pentru sălășuirea lui Dumnezeu în ei. Cei ce trăiesc în nădejdea moștenirii împărăției, a promisiunilor, trebuie să urmeze «calea zbciumului și a luptei neîntreprupte, calea dăruirii și a jertfelniciei, individuale și colective». Deși dar al lui Dumnezeu către lume, totuși împărăția lui Dumnezeu, obiectiv consistent și ultim al nădejzii, nu poate fi cucerită decît prin efort personal⁴¹. Credincioșii trebuie să-și pregătească haina de nuntă de acum în nădejdea de a gusta din ospățul Stăpînului. El trebuie să-și pregătească candelă cu «credința lucrătoare prin iubire» (Gal., 5, 6), asemenea feocioarelor înțelepte, așteptînd venirea Mirelui cu o nădejde plină de dinamism creator.

Deci nădejdea creștină în conținutul ei implică «părtășie cu Fiul lui Dumnezeu și cu toți semenii la opera înnoitoare pe care a inaugurat-o și a cărei țintă finală este lumea eliberată de păcat, vrednică de cinstea de a fi împărăție dumnezeiască»⁴². Cel ce nădăjduiește găsește totul în Iisus Hristos, că pe El Dumnezeu l-a dat pentru noi toți ca să ne și dăruiască toate împreună cu El (Rom., 8, 32); în El avem arvuna vieții veșnice (Rom., 5, 5), de aceea El este nădejdea lumii.

Domnul ne promite. Promisiunile Lui îndeamnă omul la supunere și la mulțumire, atunci cînd «alergarea» (I Cor., 9, 24—27) după viața veșnică înseamnă slujire în fapte bune, răspundere față de semenii, împlinirea voinței lui Dumnezeu, adică făcînd tot ce-i cu putință din punct de vedere uman, făcînd totul din recunoștință și pentru mărirea lui Dumnezeu.

Dumnezeu ne-a chemat «să fim împreună-lucrători (I Cor., 3, 9), să ducem pline la infomețați, dreptate în nedreptate, pace în lumea războaielor și a urii, bucurie și nădejde în lacrimi și decepții, dor de viață în resemnare. Trebuie să fim conduși de convingerea că fiecare fapt al ajutorării, care țintește binele omului constituie un semn al împără-

40. Origen, *Omiila a II-a la Psalmul XXX*, P.G., 12, 1329—1330.

41. Pr. Prof. D. Abrudan, *Dimensiunea socială a împărăției lui Dumnezeu*, în «Studii Teologice», XXXIII (1981), nr. 1—2, p. 150.

42. *Ibidem*, p. 152.

ției lui Dumnezeu»⁴³. Deci nădejdea ca forță naturală umană este legată de responsabilitatea individuală și colectivă și de efortul comunității umane. Primită din mila lui Dumnezeu prin credință stimulează omul la activitate, îi dă un imbold energic în direcția activității reale.

4. Raportul între nădejdea creștină și nădejdea naturală a societății umane contemporane

Nădejdea creștină și nădejdea naturală a societății contemporane se întâlnesc în mai multe privințe. Creștinii și societatea contemporană își pun nădejdea într-un viitor mai fericit al omenirii în care pacea, dreptatea, libertatea, egalitatea, bunătatea, sinceritatea, destinderea și iubirea să fie instaurate pe deplin în lume, în care relațiile dintre oameni și popoare să fie bazate pe o comuniune de iubire desăvârșită și toate potențele de umanitate să fie actualizate la maximum.

Lucrarea creștină și lucrarea societății contemporane pentru acest viitor mai bun, ale cărui orizonturi se tot largesc aducând noi surprize, este una și aceeași, pentru că toți constituie o comunitate umană unită în muncă și strădanile ei, toți formează o umanitate care a primit de la Dumnezeu stăpânirea asupra aceleiași naturi; toți am primit posibilitatea să «participăm încă de aici la viața dumnezeiască prin virtute»⁴⁴.

Nădejdiile legitime ale omenirii nu stau alături, paralele, de nădejdiile lui Hristos. Nădejdea pe care Hristos o aduce le include pe toate. «Noi putem vorbi lumii și să ne alăturăm nădejdiilor ei legitime numai dacă ne concentrăm asupra propriei noastre identități. Ca creștinii trebuie să știm ce ne-a promis Hristos și la ce putem spera. Aceasta ne face să discernem între multiplele nădejdi care se trezesc în epoca noastră»⁴⁵.

Desăvârșirea morală a umanității rămâne un obiectiv al nădejdi, care angajează efortul responsabil al tuturor oamenilor. Creștinii lucrează împreună cu toată societatea umană pentru luarea în stăpânire a naturii spre folosul întregii comunități umane, nu numai în sensul tehnic al cuvântului, ci și în sensul moral, adică în sensul eliberării omului de folosirea egoistă a naturii, în sensul folosirii bunurilor ca mijloace de sporire a iubirii inter-umane ca astfel toți să vadă lumea ca pom al vieții, ca un potir care ne poate îmbia la viața dumnezeiască, fără de moarte, ca o «grădină», prin care umblă Dumnezeu, ca rai al deplinătății vieții»⁴⁶. Nădejdea îl împinge pe orice om înainte, îl îndeamnă să crească. «O viziune mai realistă și mai creștină ne arată pământul mergând spre o stare în care omul va deveni, în sfârșit, o ființă adultă»⁴⁷.

Ca și nădejdea naturală, «nădejdea creștină ne îndeamnă la acțiune pentru schimbări importante în opinia publică, în înțelegerea și crearea culturii în sistemul economic și structurile națiunilor bogate»⁴⁸. Deci toți oamenii, fie că sînt creștini sau altfel de membri ai societății

43. Conf. Dr. Kozma Zsolt, *Impărăția lui Dumnezeu ca realitate și nădejde*, în «Studii Teologice», XXXIII (1981), nr. 1—2, p. 147.

44. Pr. lector D. Gh. Radu, *op. cit.*, p. 84.

45. Bernard Häring, *op. cit.*, p. 402.

46. Pr. Prof. Dr. D. Sănilă, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, p. 477.

47. Th. de Chardin, *op. cit.*, p. 19.

48. Bernard Häring, *op. cit.*, p. 436.

umane simt o responsabilitate comună pentru înnoirea vieții, nutresc nădejdea în ridicarea umanității pe trepte tot mai înalte de viață și sint pătrunși de convingerea că nădejdea lor într-un viitor mai bun nu se va realiza decît prin angajarea lor în «apostolatul speranței pentru lume»⁴⁹.

Nădejdea noastră nu e în afara istoriei prezente, pentru că încrederea noastră este în dragostea eternă, în Dumnezeu care este prezent în mijlocul istoriei umane și o conduce spre realizare. Pentru noi creștinii, promisiunile divine sint întrupate acum în mijlocul nostru, în tot universul. Nădejdea societății contemporane într-un viitor mai bun, societate din a cărei componență fac parte și creștinii, constituie o bază comună care-i leagă pe toți oamenii întreolaltă. Nădejdea creștină susținută de har, ca cea naturală, general-umană, susținută de puterile naturale, sint una, întrucît puterile naturale sint date tot de Dumnezeu ca și harul divin care le întărește.

Creștinii au astăzi responsabilitatea de a trăi după Evanghelie ca astfel să poată transforma lumea radical și s-o umple de nădejde corectă. «Dacă noi sintem «sarea pămîntului», oamenii vor înțelege că nădejdea viitorului nu este doar «bunăstarea» (well-being), dar mai presus de toate «a fi mai mult» (more-being). Aceasta se «poate realiza doar dacă trăim sinteza dintre În Sus și Înainte, între Deasupra și În Față»⁵⁰.

În nădejde noi așteptăm nu numai venirea finală a lui Hristos, la sfîrșitul vremurilor, dar și venirea continuă a Lui prin Biserică, a cărei existență e legată de împlinirea slujirii ei. «Pentru acest motiv ea nu este nimic în sine, dar tot ceea ce este ea, este că există pentru alții. Ea este Biserica lui Dumnezeu unde este o Biserică pentru lume»⁵¹. Teologia creștină afirmă că prin Biserică se împlinește sub puterea și călăuzirea Capului ei, Iisus Hristos, planul de pregătire a împărăției cerurilor sint angajați toți, nu numai creștinii. Ei nu se pot mîntui și desăvîrși ca oameni singuri, ci împreună cu toți frații lor în umanitate pentru care a murit și a înviat Hristos.

«Prin membrii ei care sint încadrați într-un context geografic și istoric determinant, Împărăția lui Dumnezeu se află în chip necesar în conexiune cu societatea și lumea prezentă. Ea a luat ființă în interiorul lumii și s-a implantat în mijlocul societății. De aceea urmărește același ideal, pe de o parte, eliminarea răului din lume, iar pe de altă parte, instaurarea unei vieți comunitare în continuu flux spre tot mai înalte trepte ale desăvîrșirii»⁵². Acest flux sau tensiune spre viitorul fericit este întreținut de nădejdea creștină și nădejdea naturală a societății umane contemporane.

Speranța naturală care împinge societatea umană spre viitor și o determină să acționeze pentru statornicirea unui climat de pace, colaborare și dezvoltare economică și socială este forța intrinsecă de care se servește Hristos în realizarea planului său. Înțelegînd sensul efor-

49. J. Moltmann, *Theology of Hope*, p. 328.

50. Th. de Chardin, *op. cit.*, p. 303.

51. J. Moltmann, *Theology of Hope*, p. 327.

52. Pr. Prof. D. Abrudan, *art. cit.*, p. 152.

tului și tensiunii spre un viitor mai bun, care animă azi societatea umană, creștinii au răspunderea să sprijine acest efort și să participe cu nădejde la făurirea idealului spre care se îndreaptă întreaga creație și care este desăvârșirea, împărăția cerurilor. Creștinii trebuie să fie pătrunși de convingerea că prin fiecare faptă a lor și a celorlalți membri ai societății umane, contribuie la conducerea omenirii și a lumii spre trepte de viață superioară mai apropiate de împărăția cerurilor. «Este imposibil să profesezi credință și speranță în Hristos și în același timp să nu te preocupe viitorul acestei lumi. Aceasta ar trăda speranța pe care Hristos o aduce ca Mîntuitor al lumii»⁵³.

Desigur, creștinii văd o legătură directă între sentimentul lor de răspundere pentru viitorul mai bun al lumii și Hristos, pe cînd ceilalți membri ai societății umane nu văd aceasta, deși au un sentiment acut de responsabilitate pentru viitorul lumii, ca un efect al lucrării lui Dumnezeu în ei, chiar dacă aceștia nu au conștiința acestui fapt. Teologia creștină afirmă că speranța creștină și efortul pe care-l implică și întreține ea se datorează harului. Dar și efortul desfășurat de ceilalți membri pentru un viitor mai bun al omenirii, pentru o lume mai bună și mai dreaptă, mai apropiată de împărăția cerurilor, se datorează tot puterii lui Hristos, care lucrează și în aceștia într-un fel ascuns.

Împărăția aceasta există de pe acum virtual în Hristos, în a cărui umanitate e așezată plinătatea existenței tuturor și din care, ca dintr-un focar, iradiază în forma accesibilă oamenilor infinitatea vieții divine⁵⁴, atrăgînd la sine pe toți frații săi întru umanitate asumați prin Înrupare și răscumpărați prin Jertfa, Moartea și Învieria Sa. Împlinirea împărăției lui Dumnezeu «nu este rezultatul unui proces de aspirație spontană și imediată, ci este acea realitate, care «în nuce» a fost și este prezentă. Identitatea între prezentă și plenitudine ne este demonstrată de poate cea mai «rezistentă» și expresivă pildă a lui Iisus, cea a grăuntelului de muștar (Matei 13, 31—32)⁵⁵. Această parabolă exprimă adevărul că atât cit va dăinui lumea, împărăția lui Dumnezeu se va afla într-un permanent proces de edificare și reînnoire. Și dacă acest proces dinamic îl sprijină societatea întreagă, creștinii trebuie să se alăture și să colaboreze cu societatea pentru realizarea speranței într-un viitor mai bun și să umple nădejdea umanității de sens. «Dacă noi sintem cu adevărat credincioși pămîntului, așa cum o vedem în lumina evoluției și mai ales a revelației, noi putem aduce acasă tot ce este bun și plin de speranță, într-o singură speranță creștină»⁵⁶.

Creștinii «au puțină simpatie pentru ideile ce susțin că societatea umană se duce spre declin. În astfel de climat intelectual creștinii trebuie să afirme că istoria rămîne deschisă libertății și creativității umane⁵⁷, și să arate întregii societăți umane că lumea în care trăim e o lume a posibilităților, o lume în care noi putem sluji viitorului, adevărul promis, dreptatea și pacea.

53. Bernard Häring, *op. cit.*, p. 401.

54. *Teologia dogmatică și simbolică*, vol. II, București, 1958, p. 638.

55. Conf. Dr. Kozma Zsolt, *op. cit.*, p. 144.

56. Bernard Häring, *op. cit.*, p. 403.

57. G. Baum, *Religion and Alienation*, New York, Paramus, Toronto, 1975, p.

Nădejdea societății este și ea «eshatologică», așa cum și nădejdea creștină este eshatologică, pentru că istoria întreagă «a intrat în eshaton și eshatologia realizată este însuși Iisus Hristos»⁵⁸. Tocmai de aceasta Biserica știe că existența sa în această lume «se datorește unui timp de grație dat de Dumnezeu și că trăiește într-o așteptare permanentă pînă la parusia lui Hristos. Această așteptare este o activitate continuă care se manifestă în predicarea Evangheliei și înstituirea semnelor împărăției lui Dumnezeu»⁵⁹, a păcii, a dreptății și a bucuriei.

Timpul și locul unde se înfăptuiește mîntuirea dumnezeiască sînt istoria și societatea, lumea actuală, unde activitatea noastră, desfășurată din recunoștință față de Dumnezeu, trebuie să aibă o orientare spre semenii noștri, să fie o activitate a nădejzii, o diaconie către semenii noștri, alimentată de nădejdea în promisiunile dumnezeiești. Aspirațiilor lumii de azi spre unitate, spre dreptate socială și spre pace, ca preludii ale împărăției cerurilor, trebuie să le răspundem cu întemeierea nădejzii în Hristos, care a transformat viața noastră într-o nouă nădejde al cărei țel este împărăția lui Dumnezeu.

Noua nădejde a împărăției ne conduce la o solidaritate cu așteptarea anxioasă a întregii creații «care așteaptă libertatea fiilor lui Dumnezeu» (Rom., 8, 22) în «viitorul lui Dumnezeu». Această nouă nădejde îl angajează pe creștin într-o continuă luptă, alături de efortul întregii societăți umane spre mai bine, pentru ca voia lui Dumnezeu să se realizeze în toate domeniile de viață (Rom., 6, 9; Gal., 3, 26—28). Trăind pentru Hristos, pentru Biserica Lui, pentru lumea pe care o iubește El, creștinul așteaptă întru nădejde manifestarea noii făpturi a lui Dumnezeu și a vremii în care Dumnezeu va fi toate în toți (Rom., 8, 18; I Cor., 15, 22). Astfel împărăția lui Dumnezeu în care toate lucrurile vor ajunge la dreptate, la viață, la pace, la libertate și la adevăr «este prezentă aici ca promisiune și nădejde pentru orizontul viitor al tuturor lucrurilor». «Promisiunea (pro-missio) împărăției este terenul misiunii (missio) iubirii către lume și în lume»⁶⁰.

Toți oamenii trebuie să-și conjuge eforturile pentru a înainta în mod real spre lumina viitorului, spre o comunitate în care voințele să fie cit mai unite, ca o anticipare a fericirii din împărăția cerurilor. Ca creștini avem menirea în această lume să conducem pe semenii noștri la Iisus Hristos și să arătăm drumul spre Tatăl nostru. Omul care are nădejdea în Dumnezeu nu poate face altceva decît să se atașeze planului de iubire al lui Dumnezeu, să se atașeze de noile posibilități ale prezentului, să amelioreze conviețuirea umană, să consolideze pacea și să respecte drepturile și demnitățile umane.

Creștinul știe că «cerul nou și pămîntul nou» (II Petru 3, 13) vor veni numai prin intervenția divină, dar nimeni nu are dreptul să spere în noul cer și pămînt, cu excepția celor ce au făcut totul pentru binele omului pe acest pămînt.

58. Conf. Dr. Kozma Zsolt, *art. cit.*, p. 143.

59. *Ibidem*, p. 144.

60. J. Moltmann, *Theology of Hope*, p. 223—224.

POVĂȚURI PASTORALE IN SCRIERILE LUI GALA GALACTION

Pr. GHEORGHE CUNESCU

Preot, teolog, profesor de teologie, scriitor literar și publicist militant, cu activități, realizări și merite dintre cele mai de seamă, de excepție chiar¹, părintele Grigorie — Gala Galaction s-a preocupat, de aproape și stăruitor, de situația preoților, formarea, pregătirea și îndrumarea lor teologică, etică, culturală și pastorală. Concepute și dorise o preoție ortodoxă română din zodia idealurilor și înălțimilor evanghelice-apostolice, și s-a zbatut, cu toate puterile și posibilitățile, pentru înfăptuirea ei. A declarat, când era misionar al Arhiepiscopiei Bucureștilor: «Lucrez incet, dar neîncetat, la marea transformare în care cred: o preoție nouă. Ca șoarecele din fabulă, rod, fără preget, lațul care ține prizonier pe leu; rod lațul care ne-a robit și ne-a ticăloșit și sint nebunește încredințat că într-o zi voi libera pe leul lui Iuda: eroica preoție de miine»².

Urmare, scrierile sale, pe lângă «dogmă și mărturisire de credință»³ și pe lângă idei, sentimente, probleme și fapte biblice, teologice, morale, sociale, bisericesti, democratice-umaniste, ecumeniste, cum s-a arătat⁴, mai cuprind numeroase postulate, deziderate, îndrumări, îndemnuri, referiri și sfaturi pastorale.

Pornite dintr-o concepție superioară și autentic creștină-ortodoxă despre preoție, precum și din dorința de îmbunătățire teologică, etică și socială a fraților preoți, observațiile, referirile, opiniile, doleanțele, orientările, îndrumările și îndemnul pastorale ale părintelui Grigorie s-au dovedit deosebit de judicioase, salutare, realiste și oportune, exprimate și formulate cu pricepere și dexteritate literare personale,

1. Justinian, Patriarhul României, *Un vrednic slujitor al Bisericii: Părintele Gala Galaction*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXII (1954), nr. 4, p. 433—435 (Aniversări), retipărit în *Apostolat social*, vol. 5, — *Pilde și îndemnuri pastorale*, 1955, p. 187—190; Prof. Teodor M. Popescu, *Gala Galaction*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXII (1954), nr. 5, p. 549—555 (Sărbătorirea Părintelui Gala Galaction, cu prilejul împlinirii vârstei de 75 ani, la Institutul Teologic din București).

2. Gala Galaction, «Nu vreau să ne laci popii», în «Adevărul literar și artistic», VI (1925), nr. 248, p. 2 (Dialogi-Epistole&Note).

3. Idem, *Pe dosul broderiei*, în «Dimineața», XXII (1924), nr. 11.691, p. 1 (Căzul de la biserică «Cuibul cu barză»).

4. Pr. Gheorghe Drăgulin, *Gala Galaction și relațiile dintre culte*, în «Glasul Bisericii», XXI (1961), nr. 5—6, p. 454—464; Preot A. Negoită, *Gala Galaction, primul ecumenist român*, în «Revista Culturii Mozaic», VII (1962), nr. 201, p. 5; Pr. Dumitru Soare, *Ideii și preocupări sociale în opera literară a lui Gala Galaction*, în «Mitropolia Ardealului», X (1965), nr. 1—3, p. 136—166; Pr. Victor N. Popescu, *Viața creștină în romanele lui Gala Galaction*, în «Mitropolia Olteniei», XVIII (1966), nr. 11—12, p. 991—996; Idem, *Concepția creștină în schițele și nuvelele lui Gala Galaction*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 11—12, p. 904—909; Pr. Gheorghe Cunesco, *Gala Galaction, precursor al ecumenismului actual*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 5—6, p. 660—664; Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *Generozitatea umană și alitudină ecumenică în scrierile lui Gala Galaction*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 1—3, p. 121—131; Pr. Gheorghe Cunesco, *Părintele Grigorie Pișculescu (Gala Galaction), apărător al Ortodoxiei românești*, în «Mitropolia Olteniei», XXXI (1979), nr. 4—6, p. 238—244.

girate de competență și autoritate indiscutabile, totdeauna sincere, o-neste și bine intenționate.

Mentținându-și însemnătatea și utilitatea, le amintim și le reactualizăm, într-o formă coordonată și sintetică. Ne limităm numai la îndrumările pastorale adresate preoților; cele referitoare la arhieriei, le-am arătat în altă parte⁵.

Scriitor literar înainte de a fi preot și profesor de teologie în facultate^{6bis} părintele Grigorie a imaginat și a prezentat literar câteva figuri de clerici, precum: Popa Tonea, în mișcătoarea năvălă *De la noi, la Cladova*, «bijuteria literaturii române», cum a fost apreciată⁶; Dionis, în povestirea *Dionis Grecoteiul*, un valah ajuns în a doua parte a vieții, purtat de mina lui Dumnezeu, mitropolit al Heracleei, unde fusese odinioară Sfântul Ioan Gură de Aur; călugării Gratie și Palamon, în năvălă omonimă; Aşa Pahomie, în lectura *Mustafa Efendi ajunge Macarie Monahul*, care s-a rugat liturgic o noapte întreagă, împreună cu călugării săi de la schit, și a câștigat rămășagul cu un necreștin despre adevăratul Dumnezeu și dreapta-credință, făcând să ningă în iulie; pastorul Vater Hermann, «un adevărat ostaș al lui Hristos», în reveria-comentar *Adamova* (completată în *Jurnal*)⁷; părintele Tarsicius Heel, în năvălă *Vioara lui Hugolin*; preotul de enorie Abel Pavel, în romanul *Roxana*; preotul Năstase, ieroschimonahul Silvestru, călugărul Agatanghel și arhimandritul Veniamin, în romanul *Papucii lui Mahmud*.

Clericii literari ai lui Gala Galaction au fost luați în seamă, citați și prezenți în asociații și referiri literare, cu specificarea că sînt oameni de credință și preoți autentici⁸. *Roxana* s-a bucurat de aprecieri elogioase din partea cititorilor și a criticii literare — «fericită îmbinare între teologie și literatură»⁹, «roman teologic»¹⁰, «roman misionar»¹¹, «pretext pentru punerea și rezolvarea de probleme spirituale»¹², «nu trebuie să lipsească din biblioteca nici unui slujitor al Bisericii»¹³; la fel *Papucii lui Mahmud* — declarat «roman creștin»¹⁴, «romanul înfrăți-

5. Pr. Gheorghe Cunescu, *Gala Galaction despre slujirea arhierescă*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 7—9, p. 652—666.

6bis. Idem, *Preoția Părintelui Grigorie-Gala Galaction*, în «Ortodoxia», XXXI (1979), nr. 2, p. 391—404; Idem, *Gala Galaction «ad cathedram»*, în «Studii teologice», XXVI (1974), nr. 3—4, p. 271—278.

6. Panait Istrati, *Citind pe Gala Galaction... în vacanță*, în «Adevărul literar și artistic», V (1924), nr. 192, p. 5.

7. Gala Galaction, *Jurnal*, vol. III, București, 1980, p. 84—90.

8. Iconom P. Vintilescu, *Preotul în literatura română*. În «Adevărul bisericesc», V (1916) nr. 3—4, p. 96—111, retipărit și în broșură; Dumitru Roman, *Preotul în literatura română*, în «Raze de lumină», I (1929), nr. 3, p. 147—149.

9. Petronius (Vasile Teperdei), în «Studentul», an. III (1930), nr. 16, p. 58—61 (Recenzii).

10. Perpesctsius, în «Cuvîntul», VII (1930), nr. 2.037, p. 1—2 (Mențiuni critice).

11. Idem, în «Cuvîntul», VIII (1931), nr. 2.047, p. 1—2 (1930 în literatură).

12. Al. A. Philippide, în «Adevărul literar și artistic», X (1931), nr. 526, p. 1 (Anul literar 1930).

13. Pr. A. Luțcan, în «Luminătorul», LIX (1931), nr. 2, p. 110—112 (Recenzii).

14. Arhim. I. Scriban, în «Luminătorul», LI (1932), nr. 8, p. 436—438 (Recenzii); Victor N. Popescu, în «Adevărul literar și artistic», XI (1932), nr. 613, p. 2.

rii spirituale»¹⁵, romanul pacificării sufletești și al înfrățirii sociale»¹⁶, «o carte mare, bună de pus în mâinile tineretului»¹⁷.

Îndrumări, îndemnuri, povețe, deziderate și doleanțe pastorale directe, părintele Grigorie a adresat preoților, în studii și articole, publicate în reviste și ziare, ecleziastice și laice, cu precădere în stil de scriitori, cu apelativul «Iubite frate întru Domnul!». S-a investit cu o supremă datorie de conștiință de a ajuta și îndruma pastoral pe «frații preoți», și a îndeplinit-o cu o perseverență de Caton. Explica, într-o scrisoare pastorală: «Eu unul îmi simt datoria neiertătoare să stăruiesc fără odihnă, să stăruiesc dincolo de hotarele măsurii și ale sfielii. Și dacă mă ierți, așa zice ca Sfântul Pavel: Vai mie, dacă voi tăcea!» (vezi Anexa — «Vai mie, dacă voi tăcea!»).

N-a tăcut! A vorbit, a scris, a instruit, a edificat, a admonestat, a povățuit, a restabilit și a reafirmat adevărurile ortodoxe, a sesizat, a demascat, a dezaprobat și combătut necruțător erorile și influențele eterodoxe.

Părintele Grigorie și-a îndreptat acțiunea de asistență și îndrumare pastorală — o adevărată campanie — pe două căi: o cale teoretică, de îndoctrinare dogmatică a preoților, pentru înarmare doctrinară și sufletească ortodoxă și rezistență la acțiunile și influențele eterodoxe; calea a doua, concretă și practică, s-a referit la ținuta și comportarea preoților în biserică și în viața publică.

A ținut să arate preoților, cu argumente biblice, dogmatice, teologice, patristice, cunoscute și mai puțin cunoscute¹⁸, și să-i facă să înțeleagă și să prețuiască, cu toate consecințele, măreția și eminența preoției creștine, a preoției ortodoxe: o preoție esențial și inalienabil euharistică, jertfitoare și harică, implicată indivizibil în Sfânta Euharistie liturgică, în Taina prezenței euharistice a Mîntuitorului Iisus Hristos, Dumnezeu și Om, continuarea, în veci, a Cinei celei de Taină¹⁹.

«Preoția Noului Testament pornește în lume, a demonstrat părintele Grigorie, de la Cina cea de Taină. «Aceasta să faceți spre pomenirea Mea» însemnează: Sfinte să fie mințile voastre, ca să puteți jertfi și ridica, spre ceruri, pururea, Trupul Meu și Singele Meu»²⁰. La fel, în articolul următor: «Din seara aceea fără de pereche și din jertfa singeroasă de a doua zi, de pe Golgota, au purces în lume jertfa cea nesingeroasă a Sfîntului Altar și preoția cea adevărată. Preotul creștin este un jertfitor și jertfa pe care o aduce el este, în veci, Mielul cel fără prihană jertfit singeros pe Cruce și învăluit, nesingeros, în vălurile Sfin-

15. Șerban Cioculescu, în «Adevărul», XLVI (1932), nr. 14.777, p. 1—2 (Cronică literară).

16. Perpessicius, în «Cuvîntul», IX (1932), nr. 2.460, p. 1—2 (Mențiuni critice).

17. G. Călinescu, în «Adevărul literar și artistic», XI (1932), nr. 579, p. 7 (Cronică literară).

18. Gala Galaction, *Aspru adevăr!* — dar adevăr, în «Biserica Ortodoxă Română», LII (1934), nr. 1—2, p. 13.

19. Mai dezvoltat, a se vedea la Pr. Gheorghe Cunescu, *Dreapta-credință în scrierile Părintelui Gala Galaction*, în «Mitropolia Otteniet», XXXV (1963), nr. 9—10, p. 595—611.

20. Gala Galaction, «*Aceasta să faceți spre pomenirea Mea!*», în «Curentul», (1936), nr. 3.166, p. 2 (Ziua Domnului).

tei Euharistii»²¹. Cu concluzia implacabilă: «Preoții cei adevărați jertfesc pururea pe Iisus Hristos, actualizînd, prin eternă minune, jertfa una și aceeași, consumată pe Golgota». Dar cu o consecință categorică pentru preoți: «În Biserica noastră sacramentală nu poate să fie viață adevărat creștină, *nici vlagă preotească*, fără convingerea supremă, că pe Altar, odihnește Iisus Hristos, Mielul înjunghiat, și că *tu, preot, ești unealta acestei jertfe preamărețe. Ești preot, în primul loc fiindcă aduci această Jertfă la Altar* (subl. ns.). Biserica adevărată, fără credința în prezența reală și obiectivă a Mielului înjunghiat, nu există. Preoția adevărată fără credință în realitatea jertfei aduse, în obiectivitatea acestei jertfe, n-a existat niciodată»²².

În acest fel, riguros demonstrat și argumentat dogmatic și teologic, a fundamentat și a restabilit chemarea și cinstea sacerdotală a preoților ortodocși de jertfitori euharistici, cinste fără egal, admirată și jinduită de ingeri.

Acestea, însă, impun și reclamă din partea preoților obligații de conștiință și pastorale, obligații de ținută și de conduită.

Preoții, i-a îndemnat Părintele Grigorie, trebuie să le spună credincioșilor, convingător și convinși ei înșiși, și să-i facă să înțeleagă, importanța deosebită a Bisericilor creștine-ortodoxe, ce sînt ele, ce se face în Sfîntul Altar, adică, să-i facă să priceapă că, în biserici, la Sfînta Liturghie, se repetă continuu Cina cea de Taină (cum și arată icoana de deasupra Ușilor Împărătești) și este prezent Mîntuitorul Iisus Hristos.

În consecință, prezența permanentă a Mîntuitorului Iisus Hristos impune o atenție excepțională a credincioșilor și a preoților față de biserici și în biserici. «Creștinul în Sfînta biserică, a explicat părintele Grigorie, și cu atât mai virtuos preotul: se găsește în casa Stăpînului și Împăratului său Iisus Hristos, iar Împăratul însuși este aci, de față, în jilțul său tainic»²³. Părintele Grigorie s-a arătat necruțător cu «spăimîntătoarea anarhie de cuget și de comportare» a unor preoți în Sfîntul Altar. A văzut, a depîns și a condamnat atitudini și comportări necorespunzătoare, vinovate precum: trecerea pe lingă Sfînta Masă fără nici un semn de atenție și de evlavie, cu epitrahil și fără, ca pe lingă o mobilă profană; pe Sfînta Masă și înaintea Sf. Chivot, geanta, căciula, umbrela, mănușile, hîrtii, reviste, resturi de luminări; în Sfîntul Altar, discuții, risete, glume, certuri, vociferări. «Simte acel preot (care se comportă în acest fel), știe acel preot, a întregat părintele Grigorie, că Iisus Hristos, întreg, Dumnezeu și Om, odihnește pe această Masă,

21. Idem, *Preoția creștină*, în «Curentul», IX (1936), nr. 3.167, p. 2 (Ziua Domnului).

22. Idem, *Euharistic—Preoție*, în «Curentul», IX (1936), nr. 3.194, p. 2 (Ziua Domnului). A se vedea și Gala Galaction, *Scrisori teologice — Piatra din capul unghiuului* (București, 1926, 111 p.), în care a restabilit și a reafirmat adevărurile de bază ale dogmaticii ortodoxe, confruntate cu ideile, enunțurile și pretențiile reformist-protestante, constituind o nouă Mărturisire de credință ortodoxă, cum și i s-a spus (Nichifor Crainic, în «Cuvîntul», nr. 425/1926, p. 1; «Apostol», nr. 7/1926, p. 55—56), care stă «strajă la porțile cetății ortodoxe. Cine citește cartea, o închide mai întîrit în credința ortodoxă și mai veghetor asupra comorilor ei de învățătură și de evlavie» (Prof. Teodor M. Popescu, *Gala Galaction*, loc. cit., p. 551).

23. Gala Galaction, *Aspru adevăr!* — dar adevăr, loc. cit., p. 14.

în Sfântul Chivot, ascuns sub vălurile euharistice? Răstignim iar și iar pe Iisus Hristos, dar nu spre mîntuirea noastră, ci spre osînda noastră, spre pierzania și aruncarea noastră în întunericul cel din afară!»²⁴.

A repetat și cu acest prilej adevărul capital că «Biserica noastră ortodoxă — înalt euharistică, integral euharistică — nu poate fi adusă înapoi la frumusețea și la puterea ei primară decît atunci cînd preoții ei vor înflori, ca merii, de iubire către Iisus Hristos Euharistic. Biserica noastră nu va putea să împlinească toate cite ne lipsesc și-i cerem, în zilele de față, decît atunci cînd inimile noastre (ale preoților) vor fi candelile aprinse și cădelnițe fumegînde, la picioarele Împăratului din Altar»²⁵.

Tot din datorile euharistice ale preoților, Părintele Grigorie a amintit «fraților preoți» și i-a îndemnat să se pregătească, după prescripțiile tipiconale, încă din ajunul duminicilor și sărbătorilor, pentru înțînirea de a doua zi cu Iisus Hristos Euharistic, la Sfînta Liturghie. A adresat două scrisori pastorale, în această privință, una către un preot finăr, a doua către un preot mai în vîrstă. Ambele le-a început la fel: «Miine e Duminică!» (vezi Anexa — *Miine e Duminică I și II*)²⁶.

Părintele Grigorie a mers cu îndrumările sale pastorale, în problemă, pînă la speciile euharistice — plinea și vinul. În trei articole succesive²⁷, a enunțat observații și propuneri. «Profșora» să fie frămîntată, coaptă și adusă la biserică de mîini pioase, iar vinul să fie dintr-o cantitate destinată Sfintei Prefaceri, nu de proveniență comercială, dubioasă și suspectă, cu specificarea că nepăsarea și neglijența preoților față de acestea amenință și acuză însăși substanța credinței sacerdotale.

Deduse din îndrumările pastorale doctrinare și conexe cu ele, se înscriu cele referitoare la ținuta și conduita preoților în afara Bisericii, în viața publică. Părintele Grigorie a exprimat și a formulat constatări, deziderate, indicații, îndrumări și sfaturi pastorale, privitoare și la aceste probleme colaterale. Nu le-a ocolit. A intuit, la preoții ortodocși români unele mentalități și procese sufletești, contaminări, tendințe și gusturi eterodoxe. Le-a dat pe față, le-a arătat obîrșiile și urmările nefaste, lucid, judicios și fără menajamente, le-a combătut și dezaprobat cu toată tăria și cutezanța, ca nimeni altul.

A observat la preoții ortodocși români tendințe de modernizare și de laicizare a înfățișării și a portului — reducerea, pînă la dispariția totală, a semnelor exterioare specifice ale preoției ortodoxe: barba și reverenda înlocuită cu costumul civil. A căutat să înțeleagă acest fenomen clerical ortodox român de «dezpreoțire progresivă», cum l-a numit, i-a descoperit rădăcinile și le-a arătat. A privit și a prezentat problema, cu seriozitate și îngrijorare, lucid, critic și perseverent; a con-

24. *Ibidem*, p. 16. 25. *Ibidem*.

26. Îndrumări similare a adresat preoților și Prof. Pr. Niculae M. Popescu — *Preotul cel bătrîn — Cum se pregătea pentru Sf. Liturghie*, în vol. *Preoți de mir adormiți în Domnul*, 1942, p. 205—208, cu referire la «paginile înaripate ale lui Gala Galaction».

27. Gala Galaction, *Observații și propuneri* («Glasul Monahilor», an. XVIII (1941), nr. 603, p. 1); *Cum este? — Cum trebuie să fie?* (Idem, nr. 606, p. 1); *Un monopoli trebuincios* (Idem, nr. 614, p. 1).

siderat-o deosebit de gravă, contrar aparențelor și opiniilor curente majoritare. A mărturisit că «sufletul nostru se întristează când vedem la unli preoți, nu numai tineri dar și mai bătrâni, o grăbită pornire de modernizare a pletelor, a bărbilor și a hainelor. Vom căuta să privim cu luare-aminte aceste pricini, la prima vedere indiferente și vom arăta că în dosul lor se ascund îndrumări și tendințe vătămătoare pentru Sfânta Taină a Preoției»²⁸.

Înțelege și este de acord că chipul și portul preoțesc ortodox tradițional — plete, barbă, haine largi și lungi — sînt frumoase dar dificile și incomode în viața publică, la mers²⁹, pe stradă, în călătorii (autobuze și tramvaie), la lucru. În aceste împrejurări mai potrivit ar fi costumul civil. Reverenda și suprareverenda să fie obligatorii numai în biserică și la ierurgii.

Concede și consideră explicațiile, opiniile și argumentele de acest fel nevinovate, raționale, întemeiate și practice, la prima vedere. «Nu le vom nesocoti». Aduagă chiar un argument în plus în favoarea moderniştilor: mărturia Sf. Apostol Pavel (*Rom.*, 14, 15—23), parafrazată și adaptată situației: nici tăierea pletelor și schimbarea hainelor, nici netăierea și neschimbarea lor nu înseamnă ceva, ci *făptura cea nouă*.

«Preotul ortodox, a arătat Galaaction, poartă în persoana lui sigiliul neșters al unei sfințiri unice. Prin punerea miinilor Episcopului — prin Sfânta Taină a Hirotoniei — el a primit puterea incomparabilă de a săvîrși, la Sfîntul Altar, Suprema Taină a Singelui și a Trupului lui Iisus Hristos. Prin aceasta, preotul ortodox este deasupra seminelor săi și nu mai poate să se confunde cu ei. Cine a primit hirotonia și se joacă cu ea, o ia în desert sau o tăvălește în păcate grele — vinovat se face de singele lui Iisus Hristos»³⁰. «Preoția lui Hristos cere sacrificii și separatisme necondiționate. Să fii preot și să mai poțtești să rămli la zaiarfeturi, la circiumă, la dansuri sau la palavre — este inadmisibil. Și ca să nu te amesteci cu bețivii, și ca să nu sari într-un picior, și ca să nu te ispitească negustoria, Biserica a pus asupra ta haina deosebitoare. Cel ce rîvnește preoția trebuie să știe din capul locului, că între el și lume — o dată hirotonit — cade sabia Sfîntului Arhanghel»³¹.

În concluzie, precizarea: «Aici totul stă în riguroasă legătură cu atitudinea, cu cunoștința, cu pătrunderea pe care o ai față de Sfîntul Altar. Dacă ai ajuns să înțelegi ce este și ce se săvîrșește la Sfîntul Altar, și cine ești tu, cînd te împărtășești cu Sfintele Taine, atunci re-venirea ta printre oamenii veacului și pofta să porți hainele lor civile și confundarea cu ei — sînt lucruri cu neputință»³².

28. Gala Galaaction, *Unii clerici vor să se facă asemenea cu mitrenii*, în «Glasul Monahilor», III (1926), nr. 50—51, p. 1—2.

29. Pentru înlesnirea la mers, Părintele Grigorie, de la preoție (în 1922) și cît a trăit, permanent îmbrăcat în reverendă și suprareverendă, obișnuia să poarte cizme în toate anotîmpurile anului, poalele reverendei lunecînd mai ușor pe carlmbi. Se făcuse notoriu. Cînova care îl însoțise în cîteva călătorii a întreat: «Cine va scrie poemul miraculoaselor cizme de șapte poștii, pe care ilustrul scriitor le-a purtat de la un capăt la altul al țării?...» (Eugen Jebeneanu, *Gala Galaaction la 80 de ani*, în «Gazeta literară», VI (1959), nr. 12, p. 1). O pereche de cizme de ale Părintelui Grigorie se pot vedea expuse în Camera memorială Gala Galaaction, din Muzeul Mînistrii Cernica.

30. Gala Galaaction, *Unii clerici vor să se facă asemenea cu mitrenii...*

31. *Ibidem*.

32. *Ibidem*.

Și continuarea finală: «Dacă voiți să înțelegeți de ce purtați o haină care vă deosebește de lume și dacă voiți să vă vindecați de nostalgia veșmintelor civile, învățați mai întâi ai cărui duh sînteți (Luca 9, 55) și meditați, în genunchi, cuvintele eterne: «De ați fi din lume, lumea ar iubi ce este al ei; dar pentru că nu sînteți din lume, pentru aceea vă urăște» (Ioan 15, 19)»³³.

Referindu-se iarăși la reducerea și desființarea semnelor exterioare ale preoției ortodoxe³⁴, a declarat la pogribania unui preot «conservator», ca și el: «Nu mă credeți atît de nebun să vă inchipuiți că plîng aci numai vechile giubele și frumoasele bărbi defuncte. Plîng acea psihologie peoțească deosebită care însoțește mai totdeauna un exterior tradiționalist»³⁵.

A definitivat problema, cu precizări și referiri la împrejurări concrete, într-un articol-scrisoare pastorală, adresat unui preot care i-a scris, manifestîndu-se surprins, nedumerit și nemulțumit de pledoariile și pretențiile «retrograde» ale profesorului de teologie și scriitorului literar Gala Galaction. Pentru actualitatea cuprinsului și frumusețea stilului literar, reproducem articolul-scrisoare la Anexă — *Intăișare și conduită*.

Cît privește comportarea preoților în viața publică, părintele Grigorie a formulat-o sintetic în înțeleapta zicăală populară românească: *Ori vorbește cum țî-e portul, ori te poartă cum țî-e vorba*, cu aplicarea: aceasta înseamnă că preoții să caute, cu tot dinadinsul și cu toată grija, să fie oamenii vorbeii lor. Comportarea și conduita publică ale preoților să fie cît mai conforme cu cele ce săvîrșesc și învață în biserică, cu predica lor; ei să fie cei dintîi executorii ai predicii lor; să fie cît mai mult oamenii teologiei și ai vorbeii lor³⁶.

O regulă de conduită publică clericală a desprins-o de la preoții care l-au botezat și i-au binecuvîntat copilăria. «Ei nu se arătau în lume decît cu slujbele lor bisericesti și cîteodată, foarte rar, în cerc restrîns, la prins pește cu năvodul. Acești oameni nu intrau în adunările gălăgioase, nu căscau gura pe uliță și mai ales nu călcau niciodată pragul circumișii»³⁷.

Pentru a se ține departe de zarva lumii, să aibă ocupații instructive și să reziste influențelor și distracțiilor profane, părințele Grigorie a recomandat preoților prietenia, «zăbava» — cum i-a zis cronicarul — prelungită și necesară, cu cartea — cu cartea teologică, literară, științifică. «Un slujitor al Altarului trebuie să fie un om cult, arăta el, pe lîngă alte însușiri și alte puteri. Este o cerință a veacului»³⁸. Mai explicit într-un articol următor: «Ca să fii dascăl ai altora, trebuie să fii tu singur ucenic multă vreme. Ca să înveți pe aproapele tău trebuie

33. *Ibidem*. 34. *Ibidem*.

35. Gala Galaction, *A murit un preot din vechea generație*, în «*Dimineața*», XXV (1929), nr. 8.115, p. 1.

36. *Idem*, *La început de păstorie nouă*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LVII (1939), nr. 7—8, p. 393—394.

37. *Idem*, *Biserica în copilărie*, în «*România*», II (1939), nr. 240, p. 3.

38. *Idem*, *Preoți culți*, în «*Curentul*», V (1932), nr. 1.638, p. 1 (Ziua Domnului). A se vedea și Gala Galaction, *Leviții*, în «*Cuvîntul*», I (1922), nr. 8—9, p. 212—215.

să fi adunat și să aduni necontentit multă învățătură»³⁹. A menționat că «una din cele dintii datorii ale preotului este să știe carte într-o măsură covârșitoare. Și anume carte felurită asupra acestei lumi pămîntești și asupra lumii superioare a duhului»⁴⁰.

Pentru însușirea unei culturi cit mai largi și mai temeinice a îndemnat pe studenții teologi și pe preoți să învețe limbi străine — măcar una dacă nu mai multe.

Ca să fie preoții cit mai feriți de tentațiile, situațiile, injuriile și batjocurile laice, a propus și a cerut ca, măcar în orașele reședințe episcopale, să se înființeze cămine preoțești, unde să se întâlnească și să se cazeze preoții. «O casă a noastră, cu bibliotecă, sală de conferințe, baie, bufet sau chiar bucătărie. O construcție impunătoare, cu monograma Mîntuitorului și proclamînd, în văzută lumii întregii aci, în București, că preoțimea ortodoxă a ajuns conștientă de forța și de demnitatea ei»⁴¹.

A mers, cu îndrumările, pînă la amănunte de conduită preoțească publică, pînă la obligația preoților de a se saluta unii pe alții cînd se văd și se întîlnesc pe stradă, ca dovadă de prețuire reciprocă și de bună-creștere teologică și civică. A scris și publicat un articol deosebit de personal, privitor la această «regulă elementară». Pentru felul cum a abordat, a expus și a argumentat problema, precum și pentru continutul ei actualitate, îl reproducem în Anexă — *O regulă elementară*.

Îndrumări utile a dat profesorul Gala Galaction studenților săi teologi, și, respectiv, preoților, referitoare la căsătorie implicit la însemnătatea, de prim ordin, a preoteselor în viața și activitatea pastorală a preoților.

Cu toate că părintele Grigorie înclina către preoția monahală și celibă, totuși devotate slujirii preoțești, despovărată de grijile și complicațiile familiei și ale copiilor (Abel Pavel din *Roxana* este celib), nu era exclusivist și extremist. A admis și căsătoria preoților, mai cu seamă că aceasta este specifică Ortodoxiei. Dar, a opinat și a susținut ca mariajele și căsniciile preoților să fie dintre cele superioare și binecuvîntate. A văzut în preotese cauzele ascunse, nevăzute, ale succeselor și biruințelor preoților, precum și ale dezastrelor și decăderilor lor. Ne-a spus la Facultate, la o oră duhovnicească:

— La o conferință misionară-pastorală s-a dezbătut, temeinic și cu lux de detalii, problema, cu multe laturi, a deficiențelor preoților, cau-

39. Gala Galaction, *Clerici superiori*, în «Curentul», VII (1934), nr. 2129, p. 1 (Ziua Domnului); a se vedea și în «Curentul», nr. 2428/1934 și nr. 3047/1936, p. 1 (Ziua Domnului).

40. *Ibidem*. Dezideratele părintelui Grigorie—Gala Galaction pentru continua cultivare și instruire a preoților au fost confirmate de știința pedagogică. «Cultura, și în special cultura filosofică, sînt necesare preotului, nu numai pentru a-și forma propria sa convingere, ci și pentru convingerea altora. Pe omul cult îl vom putea cuceri dacă noi înșine sîntem înarmați cu o cultură superioară, pătrunsă de spiritul creștin. Influența puternică pe care preoții protestanți și catolici o au asupra lumii culte din Apus se datorește, în cea mai mare parte, tocmai acelei pătrunderi filosofice a religiei creștine» (G. G. Antonescu, *Pedagogia generală*, București, 1944, p. 546; cf. Prof. I. Simionescu — membru al Academiei Române, *Scrisori către un preot*, București, 1943).

41. Gala Galaction, *Un cămin preoțesc — sau visuri peste visuri*, în «Crucea», II (1925), nr. 18—19, p. 1—2.

zele și remediile. Am cerut și eu cuvîntul și de-am spus că toate cîte s-au afirmat, în legătură cu problema discutată, sînt juste și bune. S-a scăpat din vedere și nimeni n-a vorbit de o cauză misterioasă, ascunsă și totuși principală a înălțării și decăderii preoților; nimeni n-a vorbit de înfrîurirea și rolul preoteselor în viața preoților, deși influența și misiunea lor sînt hotărîtoare într-o direcție și în alta, în bine și în rău.

Le-am mai spus și vă spun și vouă, că soția este un factor de capitală importanță în viața omului, respectiv, în viața preotului cu atît mai mult. Preoteasa poate să facă ca preotul să ajungă departe și sus în vrednicie și desăvîrșire preotească, și poate să fie cea mai mare nenorocire. Preoteasa este factorul X, resortul intim și tainic, viermele ascuns, al decăderii și prăbușirii preotului. În mare parte, preoții sînt operele preoteselor lor — psihologic, etic, cultural, social, pastoral. Cînd vedeți pe stradă un preot cu hainele șifonate și murdare, nu-l condamnați pe el, ci pe preoteasa lui — el este victimă.

În această privință, luați aminte voi care vă gândiți să vă preoțiți, cu cine vă căsătoriți. Uitați-vă bine pe cine luați tovarășă de viață, de preoție și de soartă. Căci este foarte greu să găsești ființa superioară și conștientă, care să te înțeleagă, să-ți cinstească preoția și să te ajute să-ți îndeplinești datoriile de preot creștin. Feriți-vă de căsătorii comerciale și grăbite. Astfel de căsătorii s-au dovedit nefaste pentru preoți»⁴².

Iar într-un articol, ocupîndu-se de succesele pastorale ale unui preot din București, a fericit ajutorul salutar oferit preotului de preoteasă. «Este o adevărată binecuvîntare de sus și este un evident semn de favoare dumnezeiască să ai lîngă tine — mai cu seamă cînd ești preot — pe tovarășul de viață înțeleghător, convins de rostul și de chemarea ta și nobil devotat idealului căruia tu te închini».

Nu mai puțin judicioase și actuale, se dovedesc îndrumările pastorale ale părintelui Grigorie privitoare la atitudinea și comportarea preoților față de eterodocși — în speță, față de adepții sectelor. N-a pregetat să califice prezența și proliferarea lor în parohii «biciul lui Dumnezeu pe spinarea preoților» — pentru trezire și stimulare la lecturi biblice și teologice, la idealism și zel pastoral-misionar, pentru stăvîlirea prozelitismului sectant și readucerea oilor rătăcite. A indicat cum să se procedeze: cu tact, cu răbdare și blîndețe, nu cu resentimente, polemic și brutalități, care le acordă o aureolă martirică gratuită, ce le este în favoare. Să-i combatem cu armele lor. Unde pătrund și se arată și oferă mai multă atenție, bunăvoință și ajutor — cu duh frățesc și cu dragoste binefăcătoare — față de cei nevoiași și suferinzi, față de cei care înclină spre ei și aderenții lor, să procedeze și preoții la fei. «Să fim și noi tot așa. Să facem și noi tot așa»⁴³. Dar totdeauna fără nici o concesie și nici

42. Idem, *Preotul M. Sorpoianu*, în «Curentul», V (1932), nr. 1555, p. 1 (Ziua Domnului).

43. A se vedea: Gala Galaction, *Cîteva din mijloacele și purtările sectanților față de aceia cari se duc după ei*, în «Misionarul», I (1929), nr. 2, p. 16—17; *Metode de propagandă practicate de sectanți* — Referat la Congresul misionarilor ortodocși români; *Lecțiile sectanților*, în «Curentul», III (1930), nr. 944, p. 1 (Ziua Domnului); *Biciul lui Dumnezeu*, în «Curentul», V (1932), nr. 1722, p. 1 (Ziua Domnului); *Obîrșia sectelor*, în «Curentul», VIII (1935), nr. 2757, p. 1 (Ziua Domnului); *Procedee greșite*, în «Curentul», II (1936), nr. 2963, p. 2 (Ziua Domnului).

o știrbire doctrinară ortodoxă. El a fixat, din capul locului, ca lege în relațiile interconfesionale și interbisericești, «o riguroasă contabilitate dogmatică», fiind în favoarea Bisericii Ortodoxe, depozitara recunoscută a învățaturii adevărate⁴⁴.

În acest fel, cum s-a văzut: deosebit de activ, superior teologic și cu înaltă conștiință ortodoxă, generos sufletește, sincer și cinstit, idealist și realist, îndrăzneț și intransigent, a dorit și a stăruit preotul și profesorul de teologie, părintele Grigorie — Gala Galaction, să învețe și să îndrumeze și pastoral pe frații săi preoți, ca să fie cât mai destoinici și cât mai plăcuți Tatălui Ceresc și cât mai folositori Bisericii și poporului.

ANEXA

«Vai mie, dacă aș tăcea!»

Iubite frate întru Domnul. Sînt peste patru luni de zile, de cînd am deschis, cu această cronică duminicală, un nebănuît plebiscit al conștiințelor. Și cei ce m-au urmărit de aproape și cei ce m-au cîlit întîmplător, au luat parte la această intimă verificare a propriilor convingeri. Deocamdată, rezultatul acestui vot sufletec îl știe numai Dumnezeu. Dar va veni vremea cînd vor începe să-l cunoască și oamenii. Ce mi-a răspuns inima ta de preot? De care parte ești tu? În ceasul pe care îl trăim o tranșee de foc împarte în două lumea creștină. Unii sîntem urmașii viguroși ai Sfinților Vasile, Grigore și Ioan; alții, pe știute sau pe neștiute, sîntem ucenicii celor ce tălară, în secolul al 16-lea, vinul lui Hristos și turnară în el apa raționalismului și a Reformației.

Ai urmărit tu cronicile mele? M-ai simțit tu aproape de inima ta, sau ți-am părut un înapoiat și un bigot lamentabil? Ești tu dintre cei ce vor să dăm la pămînt zidul Troiei și — sub pretextul necrod al unei mari izbînzii bisericești și naționale — să vîrîm în Troia noastră pravoslavnică născocirea unor străini, calul unei teologii eretice? Sau ești dintre acei oameni înțelepți care socotesc că mărturisirea noastră ortodoxă este mai presus de orice neguțătorie și mai presus de orice ciuintire interesată?

Fă-ți singur socotelile și așează-te printre cei ce mă aprobă sau printre cei ce sînt împotriva mea. Eu unul îmi simt datoria neiertătoare să stăruiesc fără odihnă, să stăruiesc dincolo de hotarele măsurii și ale sfîrșitului. Și dacă mă ierți, aș zice ca Sfîntul Pavel: Vai mie, dacă aș tăcea!

Din nenorocire, adîncul problemei pe care o urmăresc este invizibil, ba poate chiar inexistent, pentru priceperea și pentru slăbănogul creștinism al celor mai mulți dintre noi. Dar sînt zile de înfricoșat examen și nu mai putem răbda somnolența noastră de pînă aci.

Mai este, pentru noi, Sfîntul Altar o sacră realitate, ori nu mai este? Au ajuns bisericile noastre egale cu templele protestante, sau își păstrează încă nîmbul lor de mister și de Dumnezelle? Vor, cu adevărat, preoții noștri să semene la suflet, la teologie și la port cu intențenții calvini și cu pastorii luterani, sau vor să revie, cu poezîntă și cu tot dinadînsul, la sfința preotie euharistică?

Tu singur știi, în cugetul tău. Iubite frate, dacă, la aceste insistențe ale mele îmi răspunde, din inima ta, glas de clopote de argint sau batjocoritor hodoroș de tînchea!

44. Pr. Gheorghe Cunescu, *Părintele Grigorie Pișculescu (Gala Galaction) apărător al Ortodoxiei românești*, loc. cit.

Poate ești — mai știi! — încă prunc într-ale cunoștinței. Nu-ți dai încă seama de crâncena seriozitate a chestiunii. Sau, poate, de-abia azi, înțila oară, dal cu ochii de această cronică a mea.

Atunci, iață pentru frăția ta, a treizecea oară, despre ce este vorba: Biserica noastră ortodoxă crede, de două mii de ani, că în Sfînta împărțășanie este, cu adevărat, întreg și înfricoșat, viul nostru Dumnezeu Iisus Hristos, cu toată Dumnezeirea și cu toată neprihănta Sa omenire. Așadar, noi slujim și aducem divină jertfă la altar: Mielul cel fără prihană care ridică păcatul lumii. (...)

Iubite frate, să-ți ajute Dumnezeu să gîndești de-a pururi, în străfundul inimii tale răspunsul incomparabil:

«Cred Doamne și mărturisesc că Tu ești cu adevărat Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu. Care ai venit în lume să mîntuiești pe cei păcătoși, dintre care cel dintîi sînt eu!...».

(«Curentul», X (1937), nr. 3282, 21 martie, p. 2 — Ziua Domnului).

Mîine e Duminică (I)

Mîine e Duminică. Presupun, iubite frate întru Domnul, că ești hirotonit de scurtă vreme și că ești ajutorul unui preot mai bătrîn, păstorul unei parohii. N-ai putut să iei parte la slujba Vecerniei și, pentru cuvinte binecuvîntate, ai avut dispensa sefului canonic.

Ai venit acasă în faptul serii — de la școală, de la cancelarie, de la bibliotecă, și marea preocupare care trebuia să te stăpînească, de acum și pînă mîine la amiază, este Sfînta Liturghie la care vei lua parte. Ești încă prea tînăr și tot ceea ce ai învățat în Seminar și ai completat în Facultatea de Teologie, plutește pe sufletul frăției tale, ca un undelemn greu de absorbit. E mare depărtare între cele ce vedeai și îți închipuiai pe băncile școlii și această aspră realitate pe care începi s-o trăiești. Dar fii puternic în credința ta creștină și roagă-te neîncetat ca Mîntuitorul să ți-o sporească.

Mîine vei sluji Sfînta Liturghie. Aceasta trebuie să-ți fie singurul gînd — nerămutat și eliberator. Ia-ți din vreme măsurile necesare. În ajunul Sfîntei Liturghii, înlătură cu hotărîre: și o cină prea bogată, și lecturile profane, și petrecerile în familie, și necazurile, și afacerile, și orice prilej care-ți risipește cugetul și te robește treburilor și desertăciunilor vieții. Nici demîncarea, nici cugetele lumești, nici rîsul cel bezmetic, nici banii, nici angaralele vieții, nici poftetele pămîntesti, să nu tulbure ceasurile tale de veghe premergătoare Sfîntei Liturghii.

Ai sub mîna ta *Ceaslovul*, *Liturghierul* și vreo carte de rugăciuni. Ai *Sînta Scriptură*, sau măcar *Noul Testament*, sau măcar *Psaltirea*. Citește, astă seară, acasă, ceea ce trebuia să ascuți la biserică și mai ales fă-ți cu strășnicie «Rînduiala Sfîntei împărțășiri».

Obişnuiește-te, iubite frate, să citești această rînduială, în liniștea orelor de seară, mai înainte de a te lăsa odihnei. Nu te culca mai înainte de îndeplinirea acestei datorii. Nu te măgulii cu gîndul că te vei scula a doua zi, cu un ceas mai devreme și vei face atunci cele de cuvîntă. Nici nu te lăsa ispitit de nădejdea că vei putea să-ți spui rugăciunile în vremea Utreniei. Este o amîinare adînc păgubitoare. În timpul care precedă Sfînta Liturghie ai alte îndatoriri și alte rugăciuni. Rînduiala Sfîntei împărțășiri se face acasă, în tăcerea și în alinarea orelor de seară, cu pătrunderea cea mai cucernică și fără nici o întrerupere, sau întrelăsare.

Înfricoșata seriozitate pe care ți-o poruncește Sfînta Liturghie începe de cu seară, cu citirea scormonitoarelor și admirabilelor rugăciuni din Rînduiala împărțășirii. Vei citi aceste rugăciuni o viață întreagă, le vei citi uneori de cîteva ori pe

săptămână, poate, altădată, zi de zi. Nu te da obosit niciodată! Fă-le, pentru sufletul tău, pururea proaspete! Primește-le așa cum sînt: dătătoare de viață și dătătoare de nemurire!

După mulți ani de citire, vei ajunge să vezi că înțelepciunea și puterea sînt neprimitoare de cercetare și că — de-abia după ani de zile! — începi să le înțelegi și să le prețuiești ceva mai aproape de prețul lor de pietre scumpe duhovnicești.

Ești încă tînăr și la începutul sacrei experiențe pe care îți va dăru-o Stăpînul, dacă îl vei ruga stăruitor — ca altădată Solomon — să-ți dăruiască darurile înțelepciunii celei mai presus de fire. Ești încă tînăr. Roagă-te neîncetat să ajungi să verifici, în Sfîntul Altar, învățătura auzită în școală și garantată de Părinții Bisericii.

Iubite frate, mîine, la Sfînta Liturghie, te vei întîlni, mai mult decît atît: vei fi comeseanul, mai mult decît atît: vei primi, în ființa ta trupească și sufletească, pe Iisus Hristos, cu toată umanitatea și cu toată Dumnezeirea Lui!

În biserica unde vei sluji, lîngă un frate mai mare, preot ca și tine, în mijlocul unei adunări creștine — adeseori neînțelegătoare — tu te vei întîlni cu Mîntuitorul, tu vei lua loc și cinste printre comesenii din foisorul Sionului, tu vei primi mîncarea și băutura pe care le slujesc îngerii, dar care ne sînt hărăzite nouă oamenilor!

(«Curentul», X (1937), nr. 3247, 15 februarie, p. 2 — Ziua Domnului).

Mîine e Duminică (II)

Mîine e Duminică. Iubite frate întru Domnul, ai trecut printr-o săptămână grea: acasă ai avut neplăceri, strîmtorări de parale, o trecătoare boală în familie. La școală, la slujbă, ai auzit zvonuri, intrigi sau uneltiri viclene. Închipuirile și nădejdlile pe care ți le făceai, în preajma viitorului frăției tale s-au vestejit parcă deodată și nu mai știi prin ce minune se vor înviora din nou. Acesta este bilanțul săptămînii. Dar mîine este Duminică și te duci să slujești Sfînta Liturghie!

Mai întii, deschide Epistolă II către Corinteni a Sfîntului apostol Pavel și citește (12, 10): «Sînt bucuros de slăbiciuni, de defăimări, de nevoi, de prigoniri, de strîmtorări pentru Hristos, căci tocmai cînd sînt slab atunci sînt tare».

Aceasta însemnează că pentru cei ce s-au dăruit Domnului trup și suflet, există un fel de alchimie sufletească binecuvîntată și fără putință de greșală: toate necazurile, toate încercările din lumea aceasta, toate durerile trupești și morale, cînd sînt aduse și descărcate, la picioarele Mîntuitorului, se prefac în aur sufletesc, adică în mulțumire generală și în binecuvîntare pentru Stăpînul nostru. Cu ajutorul Celui ce ne-a iubit și ne-a răscumpărat putem să răsturnăm legile durerii și ale slăbiciunii și să imităm pe marii îndurători de altădată.

Iubite frate, acum la începutul deprinderilor duhovnicești, vei aștepta mult, te vei ruga mult și vei aduna puțin. Bogăția cea întru Hristos se agonisește mult mai greu decît amăgitoarele și primejdioasele bogății pămîntești. Fii stăruitor și adu-ți aminte neîncetat de pildele răbdării, puse nouă înainte de Sfînta Evanghelie.

Mîine, vei urca treptele Sfîntului Altar, ca să aduci înfricoșata jertfă a Trupului și a Sîngelui lui Iisus Hristos. Fii treaz, fii cu luare aminte și ascultă fremătul adînc al sfintelor dumbrăvi duhovnicești, prin care trebuie să treci astă-seară, pregătindu-te pentru Sfînta Liturghie de mîine. Ascultă împietrit, unește-te în simțire și cutremură-te cu cei ce au alcătuit citirile și rugăciunile ce-ți stau înainte. Nu este datorie, nu este poruncă, nu este înțelepciune și nu este altă viață mai presus de datoria, de porunca, de înțelepciunea și de viața sufletească iluminată, pe care ți le pun sub ochii minții rugăciunile premergătoare Sfîntei Liturghii.

Dezbracă de pe sufletul frăției tale toate grijile, toate temerile și toate poverile pămîntești. Mai înainte ca s-o ascuți miine, în biserică, auzi-o de acum înălțătoarea cîntare : «toată grija cea lumească acum să o lepădăm».

Luptă-te cu tenacitate să-ți creiezi, totdeauna în ajunul Sîntei Liturghii, o atmosferă sufletească de cerească lumină și de sălăvită sărbătoare. Nu e destul să-ți simți conștiința pornită spre împlinirea datoriei. Nu e destul să te pregătești ca predicator și ca învățător, pentru norodul ce te va asculta. Nu e destul să te consideri ca împlinind un rol social și național. Toate acestea sînt foarte bune și vor adăuga nouă, atunci cînd vom urca, atunci cînd vom atinge, pe aripile credinței, fericita culme a Taborului Euharistic.

Iubite frate întru Domnul, ceea ce te așteaptă miine, la Sîntul Altar, nu rabdă nici o comparație cu nimic pămîntesc și cu nimic de pe pămînt. Vei cunoaște, poate, în viață, succese, bucurii mari, biruințe și măguliri din partea semenilor sau a superiorilor frăției tale. Toate acestea sînt umbră și înșelăciune, pe lângă izvoarele de apă țîșnitoare, întru viață veșnică, din stîncă Sîntului Prestol.

Prin această lungă, statornică și neobosită pregătire sufletească, te vei apropia cu crescîndă vrednicie de lumina cea neapropiată. Folosul obșteșc și românesc pe care vrei să ni-l aduci, importanța și puterea pe care le vei dobîndi între noi, înțelesul suprem al chemării frăției tale, în familia și în pămîntul nostru, vor birui, vor dăinui și-și vor logodi răsplata vrednicului iconom, numai cu severa și înfricoșata condiție a devotamentului absolut pe care-l vei dovedi : *Celui ce sus șade împreună cu Tatăl și aici, împreună cu noi, nevăzut petrece !*

(«Curentul», X (1937), nr. 3255, 28 februarie, p. 2 - Ziua Domnului).

Înfățișare și conduită

Constatăm zilnic că un val imens de laicizare se ridică în jurul ostrovului ecleziastic. Este un flux poate de nebiruit, dar nu și vrednic de aprobare. Înfățișarea omului Bisericii nu trebuie să fie echivocă. Dacă au țesut, nu știu de unde, legi care tind să camufleze pe preot și să-l piardă printre civili, trebuie să susținem, cu toată tăria, că aceste legi sînt tendențioase.

Conceptia cea străveche și cea sănătoasă, este că preotul nu trebuie să se confunde cu cei ce nu sînt preoți. Nu sîntem bucușori deloc cînd vedem pe obrazul și pe capul tinerilor noștri clerici că briciul și foarfeca au șovăit și au scos o operă hibridă. Vă mărturisesc că asemenea «trei sferturi» la barbă și «una a doua» la cap, mă intristează și mă înfrudează.

Dacă preoțimea noastră nu poate să mai rabde barba patriarhală și pletele sfinților noștri popi de altădată, să se radă și să se tundă de-a binelea, adoptînd înfățișarea clerului occidental. Dar variațiile, fanteziile, originalitățile de astăzi, vorbesc rău despre creșterea și despre seriozitatea noastră sacerdotală.

Aceleași pesimiste observații trebuie să le facem și în privința costumului ecleziastic. El este obligator și este uniform. Preoții unei Biserici nu sînt soldați cu schimbul, ci sînt soldați pe toată viața. În portul hainelor noastre, trebuie să dăm pe față un accentuat spirit militar. Un soldat trebuie să poarte uniforma unității sale și trebuie s-o poarte cu un ritm special, cu o autosupraveghere care șade bine. La fel este și cu preotul. Poate să fie cald, cum este în aceste zile de iulie. Unui preot nu i se iartă neglijențele, alintările și simplificările pe care el le pot permite concetățenii săi civili.

Un preot poate să fie călător, în concediu, în vacanță, în vilegiatură. Toate aceste ocazii sînt pentru el binevenite ca să predice, fără vorbe, seriozitatea lui sacerdotală și sacra convingere pe care el o are despre militarismul preoțesc. Jalmnici sînt preoții care se lasă biruiți și anulați de restaurant, de excursul, sau de plajă!

Setea, căldura, foamea și orice împrejurare oricât de grea, nu trebuie să ne biruiască! Bodega, cafeneaua, restaurantul pe trotuar, grădinile cu lăutari sînt bune pentru toată lumea, dar sînt contraindicate pentru preot! Și dacă, în conștiința ta, nu ești convins că așa este (ceea ce ar fi un dezastru!...) cugetă cel puțin că smințești pe cei ce stau în jurul tău.

Poporul nostru (pentru cuvinte ascunse care ar trebui cercetate), nu e bucuros să se întîlnească cu preotul în localuri prea profane și la petreceri prea întrecute. Aș zice că este ceva din simțămîntul lui Sem și al lui Jafet, care aflînd că Noe, tatăl lor, a adormit de vin și stă dezgolit, în girliciul bordeiului, au mers la el de-a-ndăra-telea, și l-au acoperit cu un burnuz.

Dar trebuie, oare, să așteptăm ca poporul nostru să ne acopere cu burnuzul lui Noe? Ar fi prea tîrziu! Purtarea noastră, cea de sub ochii oamenilor, trebuie să fie o tîlcuire exactă și superioară a preocupărilor și a convingerilor noastre.

Cînd stai în cafenea sau la bodegă, mai comod decît un laic, cum să mai ai-duc aminte de hirotonia ta? Cînd treci printre noi, mai mult reformat decît reglementar, ce să mai cred eu despre rapoartele tale cu dogmatica ortodoxă?

Scumpe frate întru Domnul, care, în această zi cînd mă citești, ești poate de părere că greșesc, ori că exagerez, dă-ți seama că anticîmpările noastre exterioare, mici și parcă nevinovate, ne-au dus, pe nesimțite, la un capitol neașteptat de neașteptate emancipări dogmatice!

Această foarte înceată și ai zice indiferentă reformă exterioară, merge, pe nevăzute, dar mină în mină, cu alta mult mai gravă!

(«Curentul», X (1937), nr. 3406, 26 Iulie, p. 2 — Zîua Domnului).

O regulă elementară

Știe toată lumea că, între militari, există o prăvilă a respectului, pe care nimeni nu poate s-o treacă cu vederea. Un militar, cînd se întîlnește cu un alt militar, dacă sînt în același grad amîndoi, cuvința camaraderescă cere ca ei să se salute. Porunca nu-i obligă, cel puțin așa cum am observat între soldații simpli și între caporali. Mi s-a întîmplat să văd că un caporal nu salută pe alt caporal. Poate că este o latitudine lăsată gradelor inferioare. Am văzut însă, foarte bine că un locotenent, de pildă, salută pe alt locotenent. Probabil că este aici o anume regulă: care anume să salute întîi, dintre cei doi care sînt egali în grad.

Această obligație militară de luare în seamă și de recunoaștere a frăției militare prin salutul reglementar, este o frumusețe, pentru noi civili, deocamdată exterioară, dar ne dă gînduri de multă prețuire pentru lumea militară.

Militarii se salută între ei. Militarii își recunosc reciproc vrednicia, și ne fac să simțim mîndrul spirit de corp care li însuflețește.

Oricine va admite că și noi preoții sîntem o lume aparte, între concetățenii noștri. Preoțimea este și ea o oaste, și anume oastea Singurului Împărat care trăiește veșnic și a Cărui împărăție va dura cit cerul și pămîntul. Vechii scriitori bisericești, părinții și sfinții de odinioară au privit totdeauna pe slujitorii Sfîntului Altar ca pe o oaste duhovnicească, vrednică de toată cinstea semenilor noștri. Adevărul că preoțimea lui Iisus Hristos este cu adevărat un corp militar, se vede pe dinafară și din faptul că preoții poartă, și ei, uniforma lor. Nu putem cugeta, că va veni o vreme în care portul ecleziastic să nu mai fie obligatoriu și preoții să se confunde, ca aspect exterior, cu semenii lor laici. În privința aceasta, barba și pletele preoțești sînt încă un semn necesar și deosebit pentru slujitorii Sfintei Biserici. Este evident, prin urmare, că și preoția la fel cu milităria însemnează o lume închisă, cu prăvile și cu o viață specială.

Militarii cînd se întîlesc pe stradă, fie că se cunosc, fie că nu se cunosc, trebuie să-și cinstească tagma lor militară și să se salute între ei. Ar fi foarte firesc ca și preoții să facă la fel. Dacă militarii poartă toți, pe umăr sau pe braț, gradul lor ostășesc, nici preoții nu sînt lipsiți de vizibile semne exterioare care le determină vrednicia. Galonul și tresa stabilesc treapta la care se află ostașul nostru. În preoție lucrurile sînt mai simple: barba neagră, sau cărunță, sau albă, arată destul de limpede ce grad are preotul pe care îl întîlnești. Admițînd că se întîlesc doi clerici, unul negru ca corbul și altul alb-coliile, este evident că cel alb este un fel de colonel, pe cînd cel negru (dacă, firește, nu e vlădică), este mai mic: căpitan sau locotenent. Cuvînta cere, neapărat, ca preotul tînăr să salute duhovnicește pe preotul cel bătrîn.

Trebuie să deplîngem faptul vizibil, în toate zilele, că această sfințită regulă de cinstire a noastră înșine se mai păstrează decît foarte rar de către frații noștri preoți. Iată, un preot tînăr, alît de tînăr după barbă și după piete încît ai zice că este de-abia în primul său an de preoție. Se întîlnește cu doi, trei preoți, cari, după vîrsta lor, ar putea să fie cel puțin unchiul lui. Preotul nostru cel tînăr trece pe lîngă acești clerici bătrîni, rece, încrunțat, cu aerul că se gîndește la cea mai grea dogmă din Dogmatica Ortodoxă. În realitate, nu se gîndește la nimic. E pur și simplu un cuget grosolan, un cleric fără educație și un membru fără nici o demnitate și fără nici o conștiință al familiei preoțești.

Mă întîlnesc adeseori cu acești regretabili frați întru Hrisots cari, în feiul lor sergenți și sergenți majori, nu s-au gîndit niciodată că un preot cu barbă albă este cel puțin un căpitan.

Cu tristețe dar cu spirit frățesc și doritor de a-i îndrepta, mă opresc în dreptul acestor confratri disprețuitori și le spun cu smerenie: — «Binecuvîntează, Cinstite Părinte!».

(«Curentul», V (1932), nr. 1610, 25 Iulie, p. 1 — Ziua Domnului, retipărit în «Glasul monahilor», XIX (1942), nr. 669, 19 Iulie, p. 1).

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

PREOCUPĂRI CANONICE ALE IERARHIILOR BISERICII NOASTRE, DIN SECOLELE XVII—XIX, ÎN LUMINA PRAVILIOARELOR

Pr. asist. dr. NICOLAE V. DURA

Pentru Dreptul scris există diferite izvoare: legi sau pravile, hrisoave, ofise, anafonale, circulare etc. Aceste izvoare sînt necesare pentru cunoașterea și interpretarea textelor din punct de vedere strict juridic, precum și pentru aflarea originii, influențelor și transformărilor petrecute în dezvoltarea lor¹.

Pravilioarele redactate de ierarhii Bisericii noastre constituie un izvor prețios al dreptului românesc scris, și îndeosebi al dreptului canonic românesc.

Urmînd o tradiție canonică de veacuri, încetățenită și legitimată în baza vechiului obicei canonic al locului, vrednicii întru pomenire ierarhi ai Bisericii noastre strămoșești au întocmit și redactat, în graiul neamului, pravilioare, pastorale, predoslovii, cărți de hirotonie, lucrări cu caracter canonic-pastoral etc., care au constituit «pirga de învățătură a toată ceata preoțească»². Această «pirgă de învățătură», culeasă și adunată din canoane și din pravilele țării³, dă expresie tradiției canonice ortodoxe, care a servit și servește la formarea conștiinței pastoral-preoțești.

1. Vezi *Legiuirea Caragea*, București, 1955, p. III.

2. *Preoția*, Rîmnic, 1749, Predoslovie. Ms. nr. 270 C.R.V. Biblioteca Academiei R.S.R.; Cf. Pr. Dr. Gheorghe Ciuhandu, *Indreptarea prezbiterilor*, Sibiu, 1931, p. 45.

3. Vezi *Catalogul manuscriselor grecești întocmit de Constantin Litzica*, București, 1909, Ms. 605 (356), etc.; *Catalogul manuscriselor românești întocmit de Ioan Bianu*, tom. I, Ms. 109, 295, București, 1907, p. 243—244, 637—639, *Catalogul manuscriselor românești*, tom. II, întocmit de I. Bianu și R. Caracaș, București, 1913, Ms. nr. 703, 711, 713 etc.; G. Stempel, *Copiiști de manuscrise românești pînă la 1800*, București, 1959, p. 3—211; George Chirică, *Cercetări istorice asupra legislației Bisericii Române din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1895, p. 68—82; Pr. Chiril Pistrui, *101 manuscrise slave în Transilvania (sec. XII—XVII)*. I. Biblioteca Episcopiei Ortodoxe a Aradului, în «Biserica Ortodoxă Română» («B.O.R.», CXVI (1978), nr. 1—2, p. 136—139; C. Erbiceanu, *Descrierea manuscrisului arhim. Iacob Ioanitul. Sin-tagma sa alfabetică*, în «B.O.R.», XVI (1892—1893), p. 31—60; Idem, *Manuscrisul grecesc al lui Manuel Malax Notarul*, în «B.O.R.», XVI (1892—1893), p. 319—334; Radu Constantinescu, *Manuscrise și cărți vechi din bibliotecile Patriarhiei și a Sîntului Sinod*, în «B.O.R.», XCII (1974), nr. 7—8, p. 1040—1046.

În ciuda bogatului și variatului lor conținut canonic, pravililoarele, pastorațele, predosloviile, cărțile de hirotonie și, în general, lucrările cu caracter canonic-pastoral întocmite, traduse sau tipărite de ierarhii noștri sau doar cu blagoslovenia lor, au rămas încă necercetate. Profesorul Șt. G. Berechet a nutrit speranța că «...nu va întârzia ceasul când vreunul din fiii sfintei noastre Biserici va putea înfățișa cel mai prețios dar care va fi orînduirea bogatului tezaur al vieții juridice într-un asemenea manual de Drept canonic românesc»⁴. Din nefericire, un asemenea manual, care să înfățișeze vechile instituții și forme de organizare și conducere ale Bisericii noastre, n-a apărut încă; el ar putea fi însă suplinit prin studii canonice care să prezinte cele mai variate aspecte ale vieții noastre bisericești. De pildă, un studiu canonic privind tematica pravililoarelor ar avea darul să evidențieze preocupările canonice — variate și multiple — ale ierarhilor români din secolele XVII—XIX. Prin aceasta s-ar aduce o reală contribuție și la cunoașterea vechiului drept canonic românesc. Evident, un asemenea studiu ar putea furniza și un material documentar prețios, atât de necesar în procesul de reconstituire a fizionomiei vechiului tezaur al vieții juridice românești. Cercetarea unui asemenea bogat tezaur al vieții juridice bisericești poate contribui și la materializarea unui viitor ghid bibliografic canonic românesc, a cărui lipsă se resimte atât de mult astăzi.

În studiul de față vom prezenta preocupările canonice ale ierarhilor Bisericii noastre, din secolele XVII—XIX, în lumina unor pravililoare⁵ redactate în această perioadă de timp.

Vechile pravile românești adeveresc că poporul român a avut ca «îndreptare pentru ceale în parte dreptăți ale căcutorilor săi, ale sale nescrise... obiceiuri și.. pravilele împărătești ale romanilor...»⁶. Conștient că «...altă mai multă defăimare nu poate fi la un norod și mai virtos la cel de bună credință decît a vieții fără de pravili, adică sau să nu albă pravili, sau să nu urmeze după pravili...»⁷, poporul român s-a pripocsit dintru început cu o asemenea îndreptare sau pîrghii ale vieții obștești. Dar, asemenea pravile nu erau suficiente pentru a reglementa viața bisericească din Țările Române. Un cercetător al legislației Bisericii Ortodoxe Române afirma cu îndreptățire că pravilele lui Vasile Lupu și Matei Basarab «...nu erau suficiente pentru a stabili regulile unei bune discipline bisericești. De aceea ierarhii au căutat la trebuință a stabili niște reguli relativ la disciplina bisericească și a le publica; ele sînt cunoscute sub numele de pravililoare și cuprîndeau legiuiri și dispoziții despre care codicii de mai sus nu reaminteau»⁸. Aceste pravililoare expun de fapt doctrina canonică a Bisericii Ortodoxe privind administrarea Sfințelor Taine și dau îndrumări canonice duhovnicilor cu privire la aplicarea epitiimiilor în scaunul duhovnicesc. Învățătura bisericească a acestor pravililoare — adresată creștinilor și clericilor — are un

4. *Dreptul vechilor noștri ierarhi la judecarea mîrenilor*, în «B.O.R.», LVI (1938), nr. 11—12, p. 761.

5. Despre existența altor lucrări cu caracter pastoral-canonic, a se vedea Barbu Teodorescu, *Repertoriul cărții românești vechi, 1508—1830*, în «B.O.R.», LXXVII (1960), nr. 3—4, p. 339—366.

6. *Legiuirea Caragea ...*, p. 2.

7. M. Guster, *Chrestomație română*, vol. II, Leipzig-București, 1891, p. 124.

8. George Chirică, *Cercetări istorice asupra legislației...*, p. 69.

caracter catehetic și de îndrumare. Pentru duhovnici, respectivele pravilioane au constituit un temel și o călăuză canonică.

Bibliotecile țării păstrează numeroase pravile-manuscris⁹, redactate și de ierarii ai Bisericii noastre. Aceste pravile-manuscris, cât și cele tipărite, vădesc preocuparea constantă a ierarhilor noștri de a se observa și urma rânduiala canonică a Bisericii Ortodoxe.

În predoslovia Pravilei sale din anul 1632, Logofătul Eustratie ne incredințează că aceasta a fost «scoasă și tocmită și dentru multe sfinte scripturi cercată și găsită, pentru că indeamnă pe toți pravoslavnicii spre cunoștința vieții»¹⁰.

În pravilioara din anul 1651, intitulată «Mistrio sau Sacrament...», mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei a dat preoților prețioase îndrumări canonice privind modul de administrare al primelor două sfinte taine — Botezul și Mirungerea. Referindu-se la pregătirea adecvată ce se cere preoților pentru slujirea Sfințelor Taine, mitropolitul Ștefan îndemna pe preoți «...să se nevoiască, să petreacă și să locuiască întru bunătăți, în curăție, în trezvie și întru multă frica lui Dumnezeu, pentru că Sfințele Taine măcar de nu pot să se oprească și să se spurce de preoții cei păcătoși, necurați, nedestoinici, vicleni și răi; iar așa carii de ei deist-vuiaște și slujaște, acestea și iaste necurat și nedestoinic, acela popă căde în hazna morții de veci»¹¹. Așadar, după cuvîntul de învățătură al mitropolitului Ștefan, preoții trebuie să petreacă în viață curată, să fie vase ale Duhului Sfînt, chiar dacă starea lor morală nu condiționează validitatea Tainelor. Ei sînt obligați să tlcuiască poporului Tainele Bisericii, să explice simbolismul liturgic ai Bisericii Ortodoxe.

În aceeași pravilioară mitropolitul Ștefan cerea preoților «...să facă întii ceva învățătură înainte celora ce vor să ia această Taină — adică a Botezului, n.n. — și să le tlcuiască și să le arate puterea Tainei, facerea, folosul, rînduielele și ce semnează, după cum e învățătura sfintei Biserici a Răsăritului»¹².

Obligația preotului de a catehiza poporul dreptcredincios a fost preocuparea permanentă a mitropolitului Ștefan, dar ea rămîne actuală și astăzi. Preoții au datoria de a explica credincioșilor simbolismul Tainei respective și a le face cunoscută învățătura dogmatică, canonică și liturgică a Bisericii Ortodoxe despre acestea.

Mitropolitul Ștefan amintea preoților săi că, în conformitate cu rînduiala canonică a Bisericii Ortodoxe, nu au îndreptățirea de a săvirși hirotonia și de a sfinți Sfîntul Mir. «În știre să-ți fie o! preote! — preciza mitropolitul Ștefan — că... sfințirea Sfîntului Mir și hirotonia se cuvine episcopului, iar tu n-ai treabă»¹³.

În contextul aceleiași pravilioane mitropolitul Ștefan îndemna pe preotul vremii sale «să se nevoiască să caute de toată podoaba Bisericii, de sfințele veșminte, și pe ce se șterge să fie tot curate și va-

9. Vezi *Pravila Sfinților Părinți a lui Varlaam*. Ms. Rom. nr. 713, Biblioteca Academiei R.S.R.; *Pravila*. Ms. Rom. nr. 295; *Cirja arhlerescă*. Ms. Rom. nr. 1266, 1271; *Pravile*. Ms. Rom. nr. 1366 etc.

10. *Pravila aleasă*. Predoslovie, apud M. Gaster. *op. cit.*, p. 76.

11. *Mistrio sau Sacrament sau Taine*. Dovă de în cele șapte, *Botezul și Sfîntul Mir*..., Tirgoviște, 1651, publicată de C. Erbiceanu în «B.O.R.», XIV (1890), nr. 9, p. 679.

12. *Ibidem*, p. 681. 13. *Ibidem*, p. 683.

sele carele sînt de slujba altarului să fie frumoase și curate»¹⁴. Asemenea îndrumări pastorale izvorau din conștiința unui vrednic ierarh, bun cunoscător al rînduieilor și prescripțiilor canonice ale Bisericii Ortodoxe. Îndrumările sale canonic-pastorale rămîn actuale și pentru preoții de astăzi, pentru că ele sînt conforme cu doctrina canonică a Bisericii Ortodoxe și pot deci călăuzi activitatea pastorală a unui preot ortodox.

De la Sava Brancovici ne-a rămas o praviiloară numită «Zaconicul», în care se oglindește organizarea Bisericii transilvănene în secolul al XVII-lea, precum și activitatea canonic-pastorală a acestui mitropolit de Alba Iulia. Cercetătorii acestei praviiloare au afirmat că ea «cuprinde legiuiri mult mai vechi»¹⁵, cu caracter canonic și ortodox.

Mitropolitul Sava Brancovici cerea preoților ca să vestească cuvîntul lui Dumnezeu «în limba noastră, rumânește, carele ne-am născut, ca să înțelegă toți creștinii. Popii, care nu se nevoieșc cu rumănie, ci tot cu sîrbie, să se oprească din popie»¹⁶.

În «Așezămintele» sale, redactate în anul 1675, mitropolitul Sava Brancovici al Transilvaniei a condamnat obiceiurile necanonice încetățenite printre unii creștini: «Care nu vor să-și îngroape morții luna sau miercurea — spunea mitropolitul Sava Brancovici — la aceea popii să nu meargă»¹⁷. Printre altele, mitropolitul Sava anatematiza pe cei care «vor face foc în curte la Joi Mari sau la Blagoveștenie și vor pune masă și pline și zic că vin morții să se încălzească, și aruncă apă pe pajiște să beie morții»¹⁸.

În anul 1702 mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei a tipărit la Buzău «Învățătura preoților pe scurt. De șapte Taine ale Bisericii cu drept dovediri din Pravila Sfinților Părinți...». În predoslovie acestei praviiloare, mitropolitul Teodosie mărturisea că aflase despre unii preoți care se împotriveau «învățăturilor apostolicești și Tainelor sfintei Biserici, și mai ales de Sfîntul Botez, de Sfînta Cuminecătură și de Mirul cel Mare, care împotrivre în tot chipul a le smulge și a le dezrădăcina vom și ne silim»¹⁹. Pentru a întări cele spuse, mitropolitul Teodosie aduce temeuri canonice din pravilă, privind modul de administrare a Sfințelor Taine.

Condamnînd unele practici necanonice ale preoților în administrarea Sfîntului Botez, mitropolitul Teodosie hotăra: «Ca apa de la Botez să nu fie apă meșteșugită sau amestecată cu altceva, precum iaste apa de trandafir sau berea, sau altă apă fiartă cu dresuri; de iaste (apă) prea rece se poate încălzi cît să poată răbda firea trupului. Să fie atîta apă cît poate fi afundare într-însa de trei ori, precum învață Sfinții Părinți la Pravilă, cap. 141...»²⁰.

14. *Ibidem*, p. 680.

15. Pr. Mag. M. Colotelo, *Zaconicul Sîntului Ierarh Sava Brancovici*, în «B.O.R.», LXXIX (1961), nr. 7—8, p. 774; Cf. Dr. Augustin Bunea, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Blaj, 1907; Dr. Antonie Plămădeală, *Mitropolitul Ardealului, Sava Brancovici, mitropolit al Transilvaniei și martir al Ortodoxiei*, în «Telegraful Român», CXXXI (1983), nr. 21—24, p. 1—5.

16. M. Gaster, *op. cit.*, vol. I, p. 219.

17. *Ibidem*, p. 218.

18. *Ibidem*.

19. C. Erbiceanu, *Învățătura preoților pe scurt. De șapte Taine ale Bisericii cu drept dovediri, den Pravila Sînților Părinți ...*, de Chir Teodosie Mitropolitul, în «B.O.R.», XIV (1890), nr. 9, p. 704.

20. *Ibidem*.

În privința reprimării eterodocșilor «la credința ortodoxă», mitropolitul Teodosie amintea preoților că «...pentru calvinii, lutherani și papistași, veți ști că numai îi lepădăm de erezurile lor și-i învățăm credința creștinească, apoi îi ungem cu Sfântul Mir, iară nu-i mai botezăm. Iară pe papistași nu-i mai ungem, de mărturisesc ei că i-au uns ai lor, iară de nu i-au uns, îi ungem»²¹. Această practică a reprimării eterodocșilor, și îndeosebi a catolicilor, este conformă cu doctrina canonică a Bisericii Ortodoxe și vădește spiritul umanitar, creștinesc și ecumenist al ierarhilor noștri care n-au impus obligația rebotezării catolicilor²².

Despre elementele euharistice ale Tainei Cuminecăturii, mitropolitul Teodosie atrăgea atenția preoților «a servi cu piine dospită din făină de grâu curată și din apă neamestecată cu altceva. Și vinul să fie iară neamestecat cu altceva, nici cu pelin...»²³.

Adînc cunoscător al Pravilei, mitropolitul Teodosie a interzis preoților să lipsească din parohie, lăsîndu-i pe credincioși fără asistență religioasă. «...Cînd va vrea vreun preot din voi să meargă în cale undeva, sau va avea altă zăbavă, să roage pe alt preot vecin al său să-i păzească enoria sa, iară să nu-și lase turma pustie, precum auzim că mulți fac din voi. Că de va pieri cineva necăutat, voi veți da seama precum am zis»²⁴. Această poruncă a arhipăstorului Bisericii Ungrovlahiei era în deplină consonanță cu doctrina canonică a Bisericii Ortodoxe. În conformitate cu dispoziția canonului 15 apostolic, prezbiterul care se strămută dintr-un loc în altul sau își părăsește turma și merge în altă eparhie, împotriva voinței episcopului său, nu mai are voie să liturghisească. De altfel, canonul 6 al Sinodului IV ecumenic prevede că hirotonia se face cu destinație precisă. Cunoscător al acestor dispoziții canonice, mitropolitul Teodosie s-a străduit să înlăture practica necanonică a unor preoți din vremea sa.

În pravilioara sa, mitropolitul Teodosie condamna și interzicea obiceiul necanonic de a da oamenilor anafără cu vin (paști) de ziua Învierii Domnului, ca substituit al Sfintei Euharistii. «...De vreme ce Părinții sfinți n-au blagoslovit să ia toți anafără — preciza mitropolitul Teodosie — nu se cade să se dea tuturor nici la Paști...», pentru că «...celor neispoveduiți niciodată și celor ce nu se supun jugului legii, nici aghiazmă, nici anafără, să nu le dați, ca să vadă că și acelea sînt daruri sfințite, și nu se cade a le da tuturor»²⁵. Așadar, potrivit afirmației mitropolitului Teodosie, creștinul trebuie să se pregătească și pentru primirea aghiazmei și a anaforei, întrucît și acestea sînt daruri sfințite. Apoi, acestea nu pot înlocui primirea jertfei euharistice, singura în stare, prin participare, să unească pe creștini cu Hristos.

Ungerea cu Sfîntul Mir a credincioșilor la praznicele împărătești a fost o altă practică pe care mitropolitul Teodosie a sancționat-o în pravilioara sa: «Ca nu cumva să îndrăzniți să ungeți pe oameni la zile mari cu Sfîntul și Marele Mir (precum am auzit că fac oarecarii nechibzuiți), ci la zile mari să ungeți pre oameni cu untdelemn din candelă...»²⁶.

21. *Ibidem*, p. 705.

22. O astfel de practică a impus-o Sinodul de la Constantinopol întrunit în anul 1756.

23. C. Erbiceanu, *Învățătura preoților...*, p. 706.

24. *Ibidem*, p. 708.

25. *Ibidem*, p. 709—710.

26. *Ibidem*, p. 705.

După cum se poate constata, aceste practici necanonice —inclusiv ungerea cu Sfântul Mir la praznice — s-a datorat atît lipsei de învățatură a preoților din vremea aceea, cît și unui exces de evlavie care stăpînea mentalitatea epocii. Această pravilioară vădește totodată preocuparea metropolitului Teodosie de a pune capăt unor asemenea practici și de a statornici rînduiala canonică a Bisericii Ortodoxe în privința administrării Tainelor și a Ierurgiilor.

O pravilioară în cel mai adevărat sens al cuvîntului rămîne «Învățătura bisericească» a vlădicii Antim, din anul 1714. Această pravilioară a găsit în Pravilă izvorul principal de referință, iar în textul canoanelor justificarea afirmațiilor ei. Așa după cum mărturisea vlădica Antim în prefața pravilioarei, «grija cea mai mare și mai aleasă» n-a fost «ta «...fără numai chivernisirea Bisericii și spăsenia sufletelor oilor noastre cele cuvîntătoare...»²⁷.

În cuprînsul pravilioarei se află și un capitol special intitulat «Învățatură pentru spovedanie»^{27 a}, care a constituit un adevărat îndrumător canonic pentru preoți în scaunul duhovniciei. Asemenea învățături privind Taina Spovedaniei și aplicarea epitimiilor²⁸ se găsesc și în alte lucrări din secolele XV—XVII²⁹. Adevărate *libri manuale* ale preotului, aceste învățături pentru spovedanie — inserate de obicei în cuprînsul Molitfelnicului — sînt prescurtări ale unor compilații penitențiale mai vechi³⁰, care au servit ierarhilor noștri de odinioară drept cărți de judecată în scaunul duhovniciei³¹.

Prin pravilioara sa, vlădica Antim a dorit «ca să știe fieștecare duhovnic cum se cade să îndrepteze și cu ce mijloc trebuie să ispoveduiască pre cei ce vor veni la dînsul»²⁷. După cuvîntul său de învățatură, preotul duhovnic «trebuie să fie împodobit cu carte și fapte bune, să priceapă Sfintele Scripturi și canoanele Sfintei Bisericii noastre, cu care poate să îndrepteze pe oamenii ce se vor ispovedui la dînsul»³². El trebuie să administreze epitimiile «după învățătura sfintelor Pravile»³⁴.

În aceeași pravilioară, vlădica Antim a reamintit preoților și interdicția pe care o pun canoanele Bisericii Ortodoxe de a săvîrși slujbe bisericești în altă parohie fără încuviințarea parohului respectiv. «Vericare preot afară din enoria lui va face Liturghie sau o sfeștanie, sau va cununa, sau va ispovedui, sau va cumeneca prin cineva, și după ce va muri îl va îngropa, sau veri-ce alt lucru bisericesc va face fără de voia preotului aceuia, a căruia va fi enoria, unul ca acela de Pravi-

27. C. Erbiceanu, *Învățătura bisericească a Vlădicii Antim, Cartea noastră pentru către preoți*, în «B.O.R.», XVI (1893), nr. 11, p. 769—770.

27 a. C. Erbiceanu, *op. cit.*, în «B.O.R.», XXXIV (1916), nr. 12, p. 914—922.

28. Vezi Pr. Prof. P. Vintilescu, *Primirea și oprirea de la Sfînta împărtășire*, în «B.O.R.», LVI (1938) nr. 9—10, p. 728—740.

29. Vezi R. Constantinescu, *Manuscrise și Cărți vechi din Biblioteca Patriarhiei și a Sfîntului Sinod*, în «B.O.R.», XCII (1974), nr. 7—8, p. 1043; Pr. Chiril Pistrui, *101 manuscrise slave în Transilvania (sec XII—XVII)*, p. 129—148; C. Erbiceanu, *Manuscrisul grecesc al lui Manuel Malax...*, p. 319—334.

30. Vezi R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 1046; C. Erbiceanu, *Descrierea manuscrisului Arhim. Jacob...*, p. 31—60.

31. Vezi Prof. Șt. G. Berechet, *Dreptul vechilor noștri ierarhi...*, p. 742.

32. C. Erbiceanu, *Învățătura bisericească...*, în «B.O.R.», XVI (1893), nr. 11, p. 772.

33. *Ibidem*, XVII (1893), nr. 2, p. 130.

34. *Ibidem*, p. 134.

lele sfinților părinților noștri să leapădă de tot darul preoțesc, și-l vom lepăda și noi»³⁵.

Vrednicul arhiepiscop interzicea preoților de a săvârși Taina cununării persoanelor străine, necunoscute, și reamintea interdicția Bisericii de a săvârși a patra nuntă. «Nici unul din voi să nu îndrăznească să cunune vreun om sau vreo femeie străină dintr-altă țară, au din țara aceea și să fie neștiuți, pînă nu-i veți cerceta și-i veți ispiți..., iar carii vor fi a patra nuntă, nicidecum să nu îndrăznești a cununa»³⁶. Asemenea interdicții își aveau o tradiție veche în vlața Bisericii noastre. De pildă, Sinodul de la Tirgoviște din anul 1659, convocat și prezidat de voievodul Mihnea III Radu — la care au participat toți ierarhii țării — a luat hotărîri ce privesc neincuviințarea celei de-a patra căsătorii, cartea de mărturisire dată de duhovnic, controlul gestiunii bănești a mănăstirilor etc.³⁷.

În Pravila sa, vlădica Antim a povățuit pe preoți să nu ceară bani la săvîrșirea Tainelor și ierurgiilor Bisericii și îndeosebi la Taina Spovedaniei. Cît privește modul administrării acestei Taine — a Spovedaniei — vlădica Antim cerea preoților să nu ia aminte la fața omului, la poziția lui socială, ci să dea canon de pocăință după rînduiala prescrisă de pravilă pentru păcatele săvîrșite. «Bani să nu ceară pentru ispovedanie, ca și pentru celelalte Taine..., fără numai — preciza vlădica Antim — de-i va da cel ce se ispovduiaște de voia lui, în loc de milostenie, și asupra ispovedaniei să nu se rușineze de nici un om, nici să nu facă fățarie, ce numai pre fiește carele după cum îi vor fi păcatele să-l îndrepteze și să-l canonească după învățătura Sfințelor Pravili»³⁸.

În aceeași pravilă vlădica Antim amintea preoților că doar duhovnicul are îndreptățirea canonică de a spovedi: «Nici un preot care nu va avea voie de la arhieru să nu cuteze a ispovedui (fără numai de moarte), precum am înțeles că fac mulți ca să cîștige daruri»³⁹.

Referitor la Sfînta Euharistie, vlădica Antim amintea preoților săi că «taina Liturghiei iaste prefacerea pîinei și a vinului în trupul și sîngele Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, și iaste materia acestei Sfînte Taine, pîinea de grîu curat și vin curat și apă curată, și (închipuirea) sînt sfîntele cuvinte care le zice preotul după cuvintele cele domnești: și fă pîinea aceasta ... iar ce este în paharul acesta ... Prefăcîndu-le pe dînscele ... Și sfîrșitul Sfîntei Liturghii iaste să se jertfească Mielușelul lui Dumnezeu, pentru mîntuirea lumii»⁴⁰. După ce expune temeiul dogmatic al acestei Taine, vlădica Antim îndemna preoții să urmeze dispozițiile și normele canonice ale Bisericii Ortodoxe privind modul de administrare al Sfîntei Euharistii. Aceste cuvinte de îndrumare sînt în deplină conformitate cu învățătura Sfinților Părinți și îndeosebi cu a Sfîntului Vasile cel Mare, care a alcătuit, în anul 375, un «Cuvînt de îndru-

35. *Ibidem*, în nr. 3, p. 225.

36. *Ibidem*, p. 226—227, 233.

37. Vezi N. Iorga, *Doi contribuții la istoria bisericească a românilor*, în «Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist.», Seria II, t. XXXVIII (1915—1916), p. 471—483.

38. C. Erbiceanu, *op. cit.*, în «B.O.R.», XVII (1893), nr. 2, p. 134.

39. *Ibidem*, nr. 3, p. 237.

40. *Ibidem*, nr. 11, p. 682.

mare» pentru preoți, privind săvârșirea Sfintei Liturghii⁴¹. Acest îndrumător canonic-pastoral îl primea ficcare preot la hirotonie. După exemplul Sfintului Părinte, ierarhii Bisericii Ortodoxe au întocmit astfel de îndrumări canonic-liturgice pentru preoții lor.

«Învățătura bisericească» vădește cu prisosință grija vlădicăi Anlim pentru chivernisirea Bisericii, pentru instruirea preoților săi, pentru observarea și urmarea rînduieilor canonice ale Bisericii Ortodoxe în săvârșirea Sfințelor Taine.

Lucrările și pastoralele mitropolitului Antim Ivireanul, și îndeosebi pravilioara «Învățătura bisericească», au fost copiate și în celelalte provincii istorice românești⁴². De altfel, pravilioarele și în general lucrările cu caracter penitential au avut o largă circulație pe teritoriul locuit de români⁴³.

În anul 1751, mitropolitul Iacob Putneanul (1750—1758) a tipărit la Iași o pravilioară intitulată «Sinopsis», adică adunarea celor șapte Taine, a celor șapte Laude a Sfintei Biserici; canoanele din Sfinta Pravilă ce sînt trebuincioase la taina duhovniciei. Titlul pravilei rămîne sugestiv și în privința conținutului ei. În această pravilioară se află cuvinte de învățătură ale mitropolitului Iacob adresate creștinilor și îndrumări canonice pentru preoți privind modul de administrare a Sfințelor Taine, și îndeosebi instrucțiuni date duhovnicilor cu privire la aplicarea epitimiiilor.

Adresându-se creștinilor, mitropolitul Iacob spunea: «Drept aceea se cade cu inimă curată și cu smerenie să ne pocăim, iar nu cum zic unii, care și de ris este, mincînd și bind se deschide inima spre ispovedanie, și ca să nu zicem mai mult, plini de beție, fiind se ispitesc a face cele ce sînt ale spovedaniei, lucrînd împotriva acestei Taine»⁴⁴.

În aceeași pravilă, vlădica sfătuia pe duhovnici să nu lase vreun creștin fără merindea vieții veșnice. «...De se va întîmpla vreun om bolnav spre moarte și vrea să se precestuiască — afirma mitropolitul Iacob — să nu trimiți tu, preote, pre vreun om prost (n.n. — om de rînd), ci însuși să mergi cu epitrahil și în felon și cu capul gol, cu mare cercnicie, punînd în potir sînta precistanie și mergînd înainte cu lumină aprinsă pînă la bolnav; iar de va fi locul departe, atunci sînta precistanie să o iei cu cutioară și să o pui în sîn de-a dreapta, cu mare cuviință, ... și intrînd la bolnav să nu faci vorbă deșartă sau să rizi, fără numai să citești rînduiala cea pentru bolnavi»⁴⁵. Această îndrumare vădește preocuparea mitropolitului Iacob de a se respecta de către preoți dispozițiile și normele canonice ale Bisericii Ortodoxe, care

41. Cuvîntul de îndrumare al Sfintului Vasile cel Mare, trecut în rîndul «Precripțiunilor canonice», rămîne cuvînt de învățătură normativ pentru preoții tuturor veacurilor. Vezi acest cuvînt de îndrumare al Sfintului Vasile cel Mare la: Dr. N. Mihaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, însoțite de comentarii, vol. II, part. 2, p. 259.

42. De exemplu, la mînăstirea Agapia a fost găsită în anul 1871 Pravilioara «Învățătura bisericească». Vezi: Melchisedec, *Episcopul Romanului, Noțte istorice și arheologice adunate de pe la 48 monastiri și biserici antice din Moldova*, București, 1885, p. 39.

43. Prof. Dr. T. G. Bulat, *O carte bisericească pentru Banat tipărită la Iași în anul 1765*, în «Mitropolia Banatului», XX (1970), nr. 1—3, p. 140.

44. Melchisedec, *Episcopul Romanului, op. cit.*, p. 69—70.

45. *Ibidem*, p. 70.

dispun ca «...pentru cei ce pleacă (din viață) să se observe și acum legea veche și canonică, încit dacă pleacă cineva, să nu se lipsească de merindea cea mai de pe urmă și cea mai necesară...»⁴⁶.

În anul 1757, același vrednic arhiepiscop a tipărit o altă praviliaoară, intitulată «Cereasca floare...». Printre altele, această praviliaoară interzice preoților să spovedească, dacă nu au primit duhovnicia. «Darul a lega și a dezlega, a ierta și a ținea — se menționează în această praviliaoară — numai de la arhieru s-a dat și numai ei ca o matcă a izvorului preoției sînt îmbrăcați cu acest dar de la Domnul nostru Iisus Hristos și de la Sfinții Apostoli; ... Ci dar luînd numai blagoslovenie de la arhieru, atuncea sînt și preoții volnici și cu dar a ispovedui, a lega și a dezlega, însă după canoanele care hotărăsc Sfinții Părinți și Apostoli»⁴⁷. Mitropolitul Iacob se referă la canoanele 1 și 8 ale Sfintului Grigorie de Nyssa și 102 Trulan, care prevăd obligația duhovnicului de a da fiecărui penitent doctoria duhovnicească potrivit păcatelor săvîrșite de acesta; 34 al Sfintului Vasile cel Mare și 132 Cartagina, care interzic duhovnicului să divulge păcatele ce i-au fost mărturisite în Taina Spovedaniei; 28 Nichifor Mărturisitorul care îndrumă pe duhovnic să oprească de la Sfînta Cuminecătură, dar să nu interzică intrarea în biserică a celor ce mărturisesc păcate grele, ascunse; canoanul 30 Nichifor Mărturisitorul, care cere duhovnicului să procedeze cu chibzuială cu cei ce de bunăvoie își mărturisesc păcatele.

Bun cunosător al canoanelor Bisericii Ortodoxe, mitropolitul Iacob Putneanul a oferit preoților îndrumări canonice cu caracter practic, al căror conținut este actual și astăzi. Pravilioarele sale adevărate preocuparea constantă a ierarhilor noștri de a administra Tainele Bisericii în conformitate cu dispozițiile și normele canonice ale Bisericii Ortodoxe.

În anul 1768, mitropolitul Gavriil al Moldovei a tipărit la Iași pravilioara «Îndreptarea păcătoșilor, adică învățătura către cel ce se pocăiește; cum se cade să se ispoveduiască». Tradusă din grecește, această praviliaoară a fost de un real folos duhovnicilor în scaunul Mărturisirii.

În anul 1771 s-a tipărit la Iași, cu cheltuiala episcopului Ioanichie al Romanului, «Învățătura arhierască către preoți»⁴⁸. În această lucrare se fac mențiuni speciale pentru respectarea canoanelor și sînt redactate diferite îndrumări canonice.

În anul 1781, mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei a tipărit, în tipografia Mitropoliei de la București, «Praviliaoară cu învățătura bisericască de taina ispovedaniei, povățuitoarea obștei preoțești, celor ce au asupra-le sarcina duhovniciei, ca să știe începerea și săvîrșirea Tainei cum să o facă și alte învățături ce s-au mai adăugat spre folosul creștinului norod».

46. *Can. 13* — 1 cet, apud Dr. N. Mișas, *op. cit.*, vol. I, part. 1, p. 63; Cf. *Can. 52 Apost.*; 6 și 22 *Ancira*; 2 *Neocezarea*; 7 *Cartagina*; 73 *Sf. Vasile cel Mare*; 2 și 5 *Sf. Grigorie de Nyssa*.

47. Melchisedec, *Episcopul Romanului, op. cit.*, p. 71.

48. *Dan Simonescu* menționa că «nu cunoștea exemplarul tipărit, ci numai o copie manuscrisă, de pe la 1800» (*Bibliografia Românească Veche*, tom. IV, Ms. 376, București, 1944, p. 254).

Adresându-se duhovnicilor, mitropolitul Grigorie îi sfătuia să aplice epitimile «...cu mijlocul ce au orînduit Părinții Bisericii noastre, adică cu post și cu rugăciune și cu milostenie și cu alte fapte plăcute lui Dumnezeu; iar nu să îndemne pe creștini să mănince pămînt și carbuni și alte oarecare mojițești învățături, ca niște neînvățați»⁴⁹.

Condamnănd aspru asemenea practici, întîistătorul Bisericii Ungrovlahiei îndemna pe duhovnici să aplice epimia în conformitate cu cele rînduite de Părinții Bisericii Ortodoxe în canoanele lor. Același lucru îl ceruse cu insistență și mitropolitul Iacob Putneanul, încă din anul 1751. În pravililoara «Cereasca floare...», el mărturisea că «...unii din duhovnici nu știu cu ce chibzuială satanicească s-au obișnuit, de canonisesc ca să mănince acei greșiți și însărcinați cu păcate, atîtea litre de pămînt. Lucru cu adevărat diavolesc, fiindcă aseamănă pe creștini cu șarpele ce a înșelat pe Eva în rai și Dumnezeu l-a blestemat ca să nu aibă altă mîncare ci numai pămînt să mănince. O! ticăloșilor! creștinul este pecetluit cu pecelea lui Hristos, măcar de este greșit și păcătoș și voi îl asemănați cu șarpele; socotiți că în ce chip cu neînvățăturile și nelegiurile voastre asemănați pe alții, mai cumplit vor asemăna pe voi la înfricoșatul județ»⁵⁰.

În anul 1784 mitropolitul Gavriil al Moldovei a tipărit tot la Iași «Pravililoara — în care se cuprind cele Șapte Taine bisericesti cu care să se deprindă preoții, mai ales duhovnicii, ca să știe începerea și săvîrșirea Tainei cum să o facă»⁵¹.

Această Pravililoară conține numeroase instrucțiuni și îndrumări pentru preoții duhovnici, în conformitate cu doctrina canonică ortodoxă. Printre altele, mitropolitul Gavriil interzice preotului să săvîrșească vreo Taină sau ierurgie, «...sau veri ce altă lucrare bisericescă...» în parohie străină, «fără de voia preotului acelaia a căruia va fi enoria; pe unul ca acela, după pravila Sfinților Părinți îi vom lipsi de darul preoțesc; iar de se va întîmpla cuiva nevoie de moarte și preotul enoriei de va fi lipsind undeva departe, sau va fi bolnav, atunci de nevoia morții, preotul din enoria care va fi mai aproape să aibă voie să-l spovedească și să-l cuminece și de va muri, să-l îngroape (așijderea și la botez) pentru că de se va afla omul în cumpăna morții cînd va lipsi preotul vreunei enorii, și preotul celeilalte enorii chemîndu-se de oamenii bolnavului, de nu va vrea să meargă, ci de va pune pricină că are treabă sau vrajbă cu preotul enoriei și de se va întîmpla a muri acel bolnav negrijit, un preot ca acela se va lipsi de darul preoției, că a murit un suflet și a pierit, pentru a cărui mîntuire Dumnezeu s-a făcut om și a primit moartea; că se cade și preoților ce au enoriile aproape să dea unul altuia înștiințare cînd vor vrea să meargă undeva»⁵².

După cum se poate constata, mitropolitul Gavriil al Moldovei a vădit aceeași preocupare pentru instruirea și îndrumarea duhovnicilor, în conformitate cu dispozițiile normelor canonice ale Bisericii Ortodoxe, care nu îngăduie prezbiterului să se strămute dintr-un loc în altul, sau să nu poarte grijă de păstoriții săi, lipsindu-i de însăși merindea cea de pe urmă, adică Sfînta Euharistie.

49. Melchisedec, Episcopul Romanului, *op. cit.*, p. 79.

50. *Ibidem*, p. 72.

51. *Ibidem*, p. 72, 78.

52. *Ibidem*, p. 73—74.

În anul 1790 s-a tipărit la Iași Pravilioara instituită «Învățătură creștinească spre folosul de obște și mai ales a celor ce vor fi orânduți în vreun cin din cele sfinte și bisericești slujbe». O asemenea pravilă a fost folosit episcopilor și în scaunul de judecată bisericească⁵³.

În anul 1800 s-a tipărit la București, din porunca mitropolitului Dositei al Ungrovlahiei, «Carte folositoare de suflet, despărțită în trei părți, din care cea dintâi cuprinde învățătura către duhovnici, a doua, canoanele Sfântului Ioan Pustnicul, iar a treia, sfătuire către cel ce se ispovedește, tălmăcită din limba grecească...». Pentru duhovnici această Pravilioară a fost un adevărat ghid canonic, iar pentru candidații la hirotonie un manual de studiu⁵⁴.

În Pravilioara intitulată «Învățătura către duhovnici»⁵⁵, se prevăd indicații pastorale privind modul în care duhovnicul trebuie să se poarte cu cei bolnavi. «De este cineva bolnav, trebuie, o, duhovnice! să alergi îndată spre cercetarea lui, măcar de ar fi și la miezul nopții, măcar de va fi ploaie sau va ninge; și după ce-l vei mingia la boala lui, să-l îndemni mai întâi de toată doctoria trupească, să se spovedească de obște a tuturor păcatelor vieții sale»⁵⁶.

În biblioteca Șcheiană s-a păstrat un Codice ecleziastic care datează din secolul al XVIII-lea. După mărturia autorului Predosloviei, acest Codice de limbă greacă, în traducere românească, a avut menirea să servească episcopilor în scaunul de judecată, «...pentru toate pricinile ce se cade fleștecăriua din arhieriei să judece»⁵⁷. Prezența unor astfel de codici canonici în bibliotecile din țară — la minăstiri, școli bisericești și centre eparhiale — dovedește preocuparea ierarhilor noștri de a avea o călăuză canonică în materie de judecată bisericească. Dealtfel, dreptul ierarhilor la judecarea diferitelor pricini, de natură civilă și penală, s-a impus în baza dreptului consuetudinăr și al vechilor pravile.

Ținând seama de locul și de rostul Bisericii și clerului în structura juridică a statului feudal românesc, trebuie să amintim faptul că ierarhii români au îndeplinit și funcții legislative, judecătorești și de procedură judecătorească în viața civilă⁵⁸. Mărturiile epocii medievale românești adevăresc că împriuinății apelau la judecata arhierască și datorită faptului că în concepția lor canoanele — după care se făcea judecata — erau «mai umane decât legile judecătorilor»⁵⁹. Acestei realități i se adaugă și faptul că în posesia Bisericii se aflau și pravilele țării⁶⁰, și apoi cunoșcătorii acestora și ai Dreptului cutumiar erau prin excelență oamenii Bisericii.

53. Vezi: St. Berechet, *Judecata bisericească la primii creștini*, în «B.O.R.», XLI (1923), nr. 12, p. 915—921.

54. Vezi *Rînduiala Mărturisirii din sec. XIX*. Ms. rom., nr. 35, în posesia Bibliotecii Episcopiei Romanului.

55. Trad. de Grigorie și Gherontie, în anul 1800 (Vezi: George Chirică, *Cercetări istorice asupra legislației...*, p. 80—81).

56. George Chirică, *op. cit.*, p. 81.

57. Ion Bianu, *Catalogul manuscrisurilor...* tom. I, p. 243—244.

58. Vezi: Gh. Cronț, *Clerici, în serviciul justiției*, în «B.O.R.», LVI (1938), nr. 11—12, p. 11—38; Șt. Berechet, *Dreptul vechilor noștri ierarhi la judecarea mirenților*, București, 1938.

59. C. Erbiceanu, *Descrierea manuscrisului Arhim. Iacob...*, p. 56.

60. Vezi: C. Erbiceanu, *Material inedit pentru istoria Dreptului canonic oriental. Manuscrisul grecesc al lui Manuel Malax Notarul*, în «B.O.R.», XVI (1892), nr. 5, p. 319—334.

O legiuire din veacul XVIII precizează că diețile și foile de zestre întocmite de preoți și iscălile de protopopi, să fie întărite «și de către arhieru sau de către episcopii din partea locului»⁶¹. Această realitate este confirmată și de cele două lucrări ale lui Antim Ivireanul: «Învățătură bisericească la ceale mai trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților...», Tîrgoviște, 1710 (Bibl. Acad. R.S.R., C.V. 158) și «Capete de poruncă...», Tîrgoviște, 1714 (Bibl. Acad. R.S.R., C.V. 168), cărți în care se dau instrucțiuni preoților cum să întocmească astfel de acte.

Ierarhii cercetau și judecau diferite pricini de hotărnicii și partaj, de moștenire și mai ales chestiuni matrimoniale⁶². Din documentele vechiului Drept românesc aflăm că ierarhii Bisericii noastre primeau această însărcinare din partea Domnitorului: «...Pentru aceea Domnia mea — se adeverește într-un asemenea document — am socotit și am lăsat și i-am trimis la sfinția ta ca să-i judeci cum veri găsi mai cu dreptul de această piră. Așa să-i giudeci sfinția ta și ca să fie giudecată această piră și să nu se mai întoarcă nice dănăoară»⁶³.

Pentru judecarea cazurilor de natură civilă, penală și bisericească, ierarhii români s-au folosit de Pravilele țării, în care se arată procedura de judecată și canonisirea delincvenților. O astfel de Pravilă a fost și «Toiaagul Arhierieilor» (ἄρχιερατικὸν Ἀρχιερέων) redactată de Arhim. Iacob Ioanitul în anul 1645 și care a circulat și în Țările Române. Ea a fost de mare folos arhierieilor țării din această perioadă (sec. XVII—XIX), «spre a se conduce, în judecățile ce au avut, cit mai bine»⁶⁴.

Avînd ca model aceste Pravile de limbă greacă, ierarhii români au redactat diferite praviliiore și manuale de jurisprudență. Într-un astfel de manual, mitropolitul Antim al Ungrovlahiei preciza că «lucrul judecătorului este să caute cu nevoiță și cu minte întregă judecățile tuturor, neuitîndu-se nicidecum la fața cuiva, ci cu dreptate și fără de fațărie să judece și să dea fieșcōruia dreptate. Căci judecata este a lui Dumnezeu. Căci așa este porunca lui Dumnezeu. Pentru ca să nu supuie silniciei pe cei neputincioși și să le impresoare dreptatea»⁶⁵.

În anul 1802 episcopul bănățean Iosif I Șakabent de la Virșet a comunicat clerului din eparhie normele și obligațiile — împărțite în 40 de pravile⁶⁶ — de comportare atît în biserică cit și în viața particulară. În Pravila I se menționează că sînt «patru datorințe preoțești în Bogoslovîia păstorească: (A) A propovedui cuvîntul lui Dumnezeu cu vreme și fără vreme, îndreptînd credincioșii spre învățătura Evangheliei și întărîndu-i spre cunoștința credinței și creștinătății; (B) A-și petrece viața

61. *Pravilniceasca Condiță 1780*, București, 1957, p. 94.

62. Vezi: Mag. Stelian Izvoranu, *Elemente de Drept bisericesc în legiuirile veacului XVIII și XIX, pînd la Regulamentul Organic*, în «Studii Teologice», XI (1959), nr. 1, p. 61—72.

63. N. Iorğa, *Anciens documents de Droit roumain*, vol. II, p. 313.

64. C. Erbiceanu, *Descrierea manuscrisului...*, p. 34.

65. *Mitropolia de București*, în «B.O.R.», XVII (1893—1894), nr. 9, p. 749.

66. Vezi: P. Oldea, *Îndreptarea presviterilor, diaconilor și tuturor clerosului. O povățuire a episcopului Iosif I Șakabent de la Virșet (1802)*, Sibiu, 1931, apud. I. D. Suciu — R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria mitropoliei Banatului*, vol. I, Timișoara, 1980, p. 511—516.

sa asemenea invataturi, evanghelicești și printr-aceea puindu-vă înainte lui spre pildă viața sfintă, ca creștinii lui să urmeze; (C) În întocmirea Tainelor lui Dumnezeu, prin care se întăresc cei ce cred întru Hristos Domnul; și (D) Rugăciunea către Dumnezeu, intrucit fără de aceasta nici cuvântul lui Dumnezeu a propovedii, nici singuri sfânt a vieții, nici iarăși plăcut lui Dumnezeu Sfințelor Taine a sluji nu pot»⁶⁷.

În anul 1807 se tipărea la Iași «Tilcuirea celor Șapte Taine». Această pravililoară a fost tradusă și tipărită de mitropolitul Veniamin Costachi, care a adăugat la sfârșitul lucrării și o «învățătură pre scurt» pentru creștini și preoți, și «simbolul credinței tilcuit»⁶⁸. Învăătura pentru creștini și preoți este fundamentată pe textul canoanelor. Deși în titlul lucrării nu menționează, mitropolitul V. Costachi a inserat în corpul pravililoarei excerpte din opera canonică a Sfântului Ioan Postitorul, pe care le-a prelucrat și actualizat. În cuprinsul acestei pravililoare se menționează doar «a lui Ioan păcătosului, pentru cele Șapte Taine ale Bisericii, tilcuitoare privire și luminare»⁶⁹. Apoi se precizează că s-a făcut «...oarecare schimbare de țesătura scriitorului celui zis, și cu îndreptare și despărțire pe deasupra scrierii, pentru înlesnirea înțelegerii». Tilcuitoarea privire despre cele Șapte Taine este urmată de «a lui Ioan Păcătosului pentru sfânt și ingerescul chip al monahilor tilcuitoare privire».

În parafraza lucrării despre cele Șapte Taine a Sfântului Ioan Postitorul, mitropolitul Veniamin Costachi precizează, printre altele, că «pentru cele întâi de nevoie la toți și prea de obște» trei sînt Tainele Bisericii, «adică Sfîntul Botez, Sfînta Ungere și Impărtășirea Tainelor». Pocăința și Maslul sînt și ele «de obște», adică «la toți...», încă la cei mai desăvîrșiți cu vîrsta...». Referindu-se la Taina Pocăinței, mitropolitul Veniamin spunea: «...De vreme ce iaste cu neputință a nu greși cit de puțin omul, bine au voit Dumnezeu, chivernisitorul cel mare și minunat, și înțeleptul doftor, ca această bună doftorie și mintuitoare băătură a Pocăinței, lepădînd toată rana răutății și bubele păcatelor lui și uriciunea cea veninată, noi iarăși luminați și curați lui să ne facem...».

Despre Taina Cununiei, același arhipăstor al Moldovei afirma că este binecuvîntată de Biserică «spre facerea de copii și diadoxisirea neamului», pentru că nu există «scoposul nunții fără de chipul acesta».

Mitropolitul Veniamin Costachi atrăgea atenția preoților să nu săvîrșească vreo taină celor care nu doresc acest lucru. «Adecă pre cel ce nu voiește sau nu poate să se hirotonească, cine-l va hirotonisi? Și pre cel ce nu voiește să se împreune cu fâmee dupre lege, cine îl va împreuna cu vreo mireasă prin sfințita slujbă a nunții? Tainele au deci trebuință «...împreună cu ajutorul și darul și puterea cea de sus și de a noastră pornire și voie și sirguintă...», și de nesilita socoteală și voire...».

67. *Ibidem*, p. 511.

68. În titlul pravililoarei se precizează: «Tălmăcitu-s-au această sfîntă și mult folositoare carte ce se numeste *Tilcuirea celor șapte sfințite Taine ale Bisericii* ... din limba elinească de însuși Prea Sfinția Sa Părintele Arhiepiscopul și Mitropolitul a toată Moldavia Kiriu Kir Veniamin. Care cu blagoslovenia și cheltuiala Prea Sfinției Sale s-au îndreptat cu deadinsul și s-au dat și în tipar spre folosul cel de obște al moldovenilor. Adăugîndu-se pe urmă și o Învățătură pe scurt și Simbolul Kredinței tilcuite. În Tipografia Sfinției Mitropolii. În Iași, 1807».

69. *Ibidem*, p. 60-91.

Despre Sfintele Daruri, mitropolitul Veniamin reamintează preoților că ele «se prefac cu atotputernic darul Sfântului Duh prin rugăciunile preotului în Trupul și Sângele lui Hristos și mai presus de fire cu adevărat, și de cuvânt și de minte iaste...».

Cît privește darul hirotoniei, acesta dă posibilitatea celui care-l primește «să săvîrșească dumnezeieștile Taine ale Sfîntîtei Biserici, și să se facă mijlocitor între Dumnezeu și între oameni, și să sfințească și pe sineși și pe alții».

Referitor la vîrsta canonică pentru hirotonie, același mitropolit prevede «douăzeci de ani» pentru diacon și «treizeci preotului», «cu potrivire fieștecăruia rindului, după sfințitele canoane».

Deși în vremea sa nu se punea problema hirotoniei femeilor, totuși vrednicul ierarh a ținut să precizeze că — în conformitate cu doctrina canonică a Bisericii primare — «la preoție, bărbați sînt și nu femei felele cele ce o primesc...».

Cu privire la «cinstita nuntă», mitropolitul Veniamin concluzionează că «darul și puterea de sus... pricinuieste patului cinstea și neîntinarea...». Amîntea apoi că în «...zilele Sfîntului Post celui de patruzeci de zile și pînă la Săptămîna Luminată, nu să cade nici într-un chip să îndrăznească cineva sfințita cuvîntare a nunții, nici îndogodire să săvîrșească. Încă și pre a doua și pre a treia nuntă după lege în vreme și cu chip cuvîntos».

În pravilioara mitropolitului Veniamin Costachi este consemnat și un cuvînt pentru cei care au apostaziat de la credința Bisericii și pentru cei care se întorc de la vreun eres. Pe aceștia, «ungîndu-i iarăși cu Sfîntul Mir și înnoind... sfințita pecete, de iznoavă chemăm înapoi darul cel lepădat al Sfîntului Duh și îi așezăm ca mai înainte...». Această afirmație adeverește practica reprimirii eterodocșilor de către Biserica noastră în acea vreme.

Referitor la săvîrșirea ierurgiei sfințirii bisericii, mitropolitul moldovean îndemna pe preoți să o facă «după cum iaste lege și obicei la aceasta». După afirmația sa «...sfințirea și înnoirea dumnezeieștii biserici... să pare că să aduce supt săvîrșirea Mirului... și a ungerii...».

Îndrumările mitropolitului Veniamin sînt urmate de un cuvînt de învățătură despre îngerescul chip. Acest capitol intitulat «al lui Ioan Păcătosului. Pentru sfinț și îngerescul chip al monahilor tilcuitoare privire», este o prelucrare a materialului canonic al Sfîntului Ioan Postitorul. De altfel, Veniamin Costachi împărtășește părerea acestuia că «sfințita fecierie împreună cu îngerescul chip una oarecare din ceale sfințite Șapte Taine să numără», adică cu Taina Preoției. După părerea sa, «după căderea și lepădarea de sfințitul chip, de sfințele canoane să desparte și să afurisește...». Această afirmație impune un corectiv, și anume că ierurgia tunderii în monahism nu este o Taină, și nici nu poate fi asociată Tainei Preoției. Afirmațiile mitropolitului Veniamin Costachi despre îngerescul chip rămîn produsul tradiției monahale medievale, al cărui Părinte a fost și Ioan Postitorul.

Din prezentarea extensivă a pravilioarei mitropolitului Veniamin Costachi ne-am putut da seama că asemenea lucrări au fost pentru preoți adevărate călăuze canonice. Tematica variată și bogată a acestei pravilioare vădește cunoștințele canonice ale vrednicului ierarh și, totodată,

preocupările sale canonic-pastorale. O eventuală reeditare a acestei prăvălioare ar da posibilitate preoților să cunoască mai bine doctrina canonică a Bisericii Ortodoxe privind administrarea Sfintelor Taine.

O prăvălioară asemănătoare este și «*Învățătura pre scurt pentru nunți*», tălmăcită din grecește de mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei. Această lucrare a fost tipărită și la Iași, în anul 1832, «cu blagoslovenia și toată cheltuiala Prea Sfințitului Mitropolit al Sucevei și Moldaviei Kiriu Kir Veniamin Kostaki»⁷⁰.

Intr-o «*pravilă*» redactată în anul 1825 de ieromonahul Climent de la mănăstirea «Brâncoveanu» (Simbăta de Sus — Brașov) — care este de fapt o prelucrare, o remaniere a materialului canonic aflat în pravile mai vechi⁷¹ și care a servit ca manual de Drept bisericesc în școlile de pregătire a clerului —, găsim numeroase îndrumări canonice privind pregătirea și săvârșirea Sfintei Liturghii. De exemplu, capitolul IV este intitulat «*Pentru toți sfinții, adevărații preoți de nu-și vor ceti toată pravila adevărată slujba lor...*»; iar un paragraf din capitolul V este intitulat «*Pentru Liturghii*». În capitolul VII se vorbește despre «*Leturghiile ce se fac pentru vii*», iar în capitolul VIII «*Pentru Leturghiile ce se dau preoților, pentru cei vii și pentru cei morți*».

În capitolul X al acestei Pravile se prescriu indicații prețioase duhovnicilor. Intitulat «*Învățătură scurtă și lucrătoare către duhovnici, de la mulți adunată*», acest capitol îl introduce pe duhovnic în «*cunoștința dumnezeieștilor Scripturi și a dogmelor și a Sfintelor canoane*».

În Prăvălioara Ieromonahului Climent, ierarhii români din secolul trecut au găsit un bogat material informațional și documentar. Pastoralele și cărțile lor de preoție au găsit în această lucrare un temei pravilnic.

În anul 1844 s-a tipărit la Rîmnicu Vilcea «*Prăvălia manuală tradusă (scoasă) din Pravila cea Mare a Sfinților Părinți (ai) Sfintei Biserici drept-credincioase răsăritene pentru trebuința clericului bisericesc, cu o înțelegere mai largă și mai cu deslușire pentru starea spițelor (de) rudenii în pricina căsătoriilor*».

Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei a tipărit, în anul 1852, «*Manual de pravilă bisericească sau culegere din canoanele Sfinților Apostoli și dintr-ale Sfințelor Soboare, precum și din cele cuprinse în pravila bisericească veche*». Tot cu acest titlu au mai apărut două ediții, una la 1854 și alta în timpul păstoriei Sfintului Calinic la Rîmnicu Vilcea, în anul 1861. Pravila mitropolitului Nifon cuprinde legiuiri care se referă

70. Vezi *Învățătură pre scurt pentru Nunți, tălmăcită și intru acest chip așezată de Prea Sfinția Sa Părintele Mitropolitul Ungro-vlahiei Kir Grigorie* și dată în tipar în aceeași Tipografie a Sfintei Mitropolii din București. Intocmai tipărită cu blagoslovenia și toată cheltuiala Prea Sfințitului Mitropolit al Sucevei și Moldovei Kiriu Kir Veniamin Kostaki, în Tipografia Sfintei Mitropolii, în Iași, 1832.

71. Printre altele, Ieromonahul Climent — fost diacon Dincă, dascăl de școală teologică — mărturisea: «*Acestea le-am găsit eu scrise la sfânta mănăstire Brâncovenilor după un Ceaslov bogat de la Sibiu...*» (I. 8 v.). «*Pînă aici s-au scris din pravila împărătească, iar de aici înainte s-au scris dintr-o altă pravilă mai mică și numai pentru învățătura duhovnicilor...*» (I. 34). (Vezi *Prăvălia*, Ms. nr. 925. Biblioteca Acad. R.S.R.; Cf. *Catalogul manuscrisurilor românești întocmit de Ioan Bianu*, tom. I, București, 1907, p. 637—639).

la cler și judecata bisericească, la căsătorie și instrucțiuni pentru preoți⁷².

Din rîndul pravililoarelor fac parte și cele redactate «pentru vinzarea luminărilor în biserică»⁷³.

Unii ierarhi ai Bisericii noastre au tradus și manuale de Drept bisericesc⁷⁴. Prin aceasta au dorit să familiarizeze pe preoți cu noțiunile și cu materia Dreptului canonic ortodox, care fusese expusă în parte și în pravililoare.

În pravililoare, ierarhii și preoții Bisericii noastre au găsit temei pravilnic și dezlegările cerute de unele acte ce depășiseră granița canonicității⁷⁵.

Pentru preoții ortodocși români, pravililoarele au fost adevărate călăuze canonice privind administrarea Sfintelor Taine; ele vădesc, totodată, statornice preocupări canonice ale ierarhilor noștri pentru bunul mers al Bisericii.

Pravililoarele au nu numai o importanță documentară pentru Dreptul bisericesc românesc, ci și una de redescoperire și actualizare a tematicii canonice a acestora pentru preoții zilelor noastre, pentru că «nulli sacerdotum liceat canones ignorare».

ȘCOALA MUZICALĂ DE LA PUTNA ÎN CONTEXT GENERAL ROMÂNESC ȘI BALCANIC *

Sec. XV—XVI

Diac. prof. MARIN VELEA

Este bine cunoscut muzicienilor și tuturor oamenilor de cultură din țara noastră că valorificarea patrimoniului cultural național constituie în timpul din urmă, o preocupare permanentă a statului nostru. În sfera largă și impunătoare a acestuia, intră și inestimabilele valori artistice medievale care au constituit indeletniciri majore și permanente ale cercetătorilor români și străini. În contextul acestor preocupări, cu pasiune, dăruire și voință nestrămutată, cercetătorii români au depus eforturi susținute pe perioade îndelungate, cu scopul precis de a pune în lumină bogatele înfăptuiri culturale și artistice ale lumii medievale, de pe pământul românesc, «indispensabil pentru înțelegerea valorilor contemporane»¹.

Și unii și alții, conduși de pasiunea cercetătorului și totodată de semnalul tras în 1883 de către profesorul rus Emil Kaluzniacki care a semnalat existența manuscrisului unui «Irmologhion» cu criptograme ce

72. Vezi: Mag. Stelian Izovranu, *op. cit.*, p. 69.

73. *Pravile pentru vinzarea luminărilor în biserică*, F.V. XLV/224 (Biblioteca Academiei R. S. România).

74. Vezi: I. S. Berdnicov, *Dreptul bisericesc*, trad. Sil. Bălănescu, Episcopul Hușilor, București, 1892.

75. De pildă, ierarhii Bisericii noastre au dat dezlegare pentru căsătoria a doua, în conformitate cu prevederile Pravilei. Vezi: Dezlegare dată de mitropolitul Moldovei pentru cununia a doua, din 14 august 1833, F.V. XXXI/186, Biblioteca Academiei Române.

* Această lucrare a fost prezentată la cursurile de ghizi de la Techirghiol din primăvara anului 1983.

1. Sebastian Barbu-Bucur, *Filothel Sin Agâi Jipei, Psaltichie Rumânească, Cătăvasier*, I, București, 1981, p. V.

aparține ieromonahului Eustație de la Putna, au căutat — unii să stabilească adevărul provenienței acestui manuscris, iar alții, în mod tendențios — să atribuie întreaga activitate putneană altei tradiții decît celei autentice românești.

Nici pe cercetătorul rus Kaluzniacki, iar mai tirziu pe conaționalul său, A. I. Iațimirski, nu i-a interesat decît textele cifrate ale manuscrisului neglijînd latura muzicală, fapt, datorită căruia, s-au făcut afirmații neconforme cu realitatea provenienței acestui manuscris, de mare importanță istorică și artistică pentru cultura muzicală medievală românească.

De altfel, aceeași eroare o fac și cercetătorii români Ilie Bărbulescu și Ion Bogdan, care și ei și-au concentrat atenția tot asupra slovelor glagolitice folosite în manuscris, neglijînd total notația muzicală, perioada scrierii, conținutul și totodată proveniența acestui valoros document istorico-artistic.

Muzicologii români și străini de direcție au ignorat și mai mult aceste erori ale cercetătorilor amintiți, lăsîndu-le circulație nestingherită. Singurul dintre muzicologii de profesie care s-a ocupat de această problemă este cercetătoarea bulgară Raina Palikarova Verdeuil, dar care studiînd în grabă cîteva facsimile ale lui A. I. Iațimirski, reproduce erorile predecesorilor săi, afirmînd că acest manuscris intitulat «Irmologhion», «ar fi o simplă copie după un model bulgăresc»².

Lucrurile nu rămîn însă aici, intrucît alți doi cercetători bulgari, Stoian Petrov și Christo Kodov, merg mai departe, făcînd afirmații categorice privitoare la neautenticitatea creațiilor muzicale existente atît în manuscrisul lui Eustație cît și în alte manuscrise muzicale putnene.

Cu alte cuvinte, întreaga activitate culturală, dublată de cea muzicală existentă pe pămîntul Moldovei la mînăstirea Putna, în secolele XV—XVI și fixată în conștiința contemporaneității de către cercetătorii români pe bază de documente, ar fi de proveniență bulgară, datorită refugiuului călugărilor bulgari în Valahia, Moldova și Rusia după desființarea țării lor ca stat de către turci, în sec. al XIII-lea.

Ceva mai mult, se mai afirmă de către cercetătorii amintiți că odată cu venirea călugărilor bulgari pe meleagurile țării noastre, ei aduc totodată în cultura și mai ales în practica muzicală bisericească «vechiul cînt bisericesc bulgar». Tot prin acești călugări bulgari refugiați — se afirmă de către aceiași — ia ființă și mînăstirea Neamtu, iar Nicodim de la Athos, născut în Macedonia înființează mînăstirile Vodița și Tismana.

În urma acestor afirmații categorice ale cercetătorilor amintiți se ridicau desigur probleme care angajau întreaga intelectualitate românească. Mai întîi trebuia dovedit pe bază de documente existența unei activități culturale dublată de una muzicală la mînăstirea Putna în această perioadă.

Cu argumente științifice edificatoare, cercetătorii români ca: Ștefan Birsănescu, Radu Pava, Nicolae Ursu, Nicolae Smochină, Emil Turdeanu și cercetătoarea engleză A. E. Pennington, au arătat în lucrările

2. Raina Palikarova Verdeuil, *La musique byzantine chez les bulgares et les russes*, Copenhaga, 1953, p. 335.

lor înfloritoare activitate culturală și muzicală ce a existat la mănăstirea Putna în secolele XIV—XVI.

În al doilea rând, trebuia dovedit că activitatea muzicală ce fuziona cu cea de cultură generală era susținută de călugări români și nu străini, iar creațiile lor sînt în limba greacă și slavonă, dar de inspirație autentic românească.

Un rol extrem de important în această problemă îl joacă bizantinismul românesc: Pr. I. D. Petrescu, care a inițiat în România studiul documentelor muzicale medievale, profesorul și folcloristul Gh. Ciobanu, muzicologul doctor Cristian Ghenea; diac. prof. Grigore Panțiru și, în ultimul timp, prof. Sebastian Barbu-Bucur care a și publicat o teză de doctorat susținută la Conservatorul de muzică din Cluj, asupra lui Filotei sin Agăi Jipei — fost logofăt al lui Mircea cel Bătrîn.

Toți acești cercetători au ajuns la concluzia că la ctitoria voievoaială Putna, zidită în anul 1466, și sfințită în 1470, «a ființat o școală greco-slavo-română cu program de studii și cu profesori valoroși timp de aproape 100 de ani»³.

Deși această școală a avut un început mai modest (ca simplă școală elementară — în înțelesul modern al cuvîntului) totuși «Școala de la Putna se afirmă ca o instituție românească legată de societatea și nevoile țării»⁴. Ea avea un larg ecou nu numai în Moldova, «dar și peste granițele ei»⁵. A jucat apoi un mare rol în dezvoltarea culturii românești, prin faptul că a promovat oameni de aleasă cultură românească care au lăsat neamului nostru Letopisetul Putna I și II, cărți de muzică veche bizantină, prelucrări de pravile și alte lucrări de mare importanță pentru istoria culturii noastre.

Se afirmă că atît prin programa de studii, cît și prin scopul său, școala de la Putna era o instituție strîns legată de societatea românească și de nevoile ei specifice în acel moment al istoriei.

Se știe de asemenea că pe plan european în această perioadă, școala se făcea în limba latină. În școala de la Putna însă se predau disciplinele în trei limbi: greacă, slavonă și română. Ea a promovat interesul pentru istorie, pentru studii de drept, pentru astronomie și muzică, aducînd în acest fel reale servicii culturii poporului român. Astfel, Minejul pe luna octombrie a fost scris la Putna de către diaconul Trifan. Tot aici au fost copiate cuvîntările Sfîntului Ioan Hrisostom, de către călugărul Chiriac în anul 1470. Un Tetraevanghel de mare importanță pentru teologia românească a fost scris la Putna în anul 1502, de către călugărul Spiridon, iar Tipicul bisericesc pentru uzul călugărilor din mănăstire a fost copiat în limba medio-bulgară la anul 1523 de către călugărul Siluan, care a întocmit și o Pașcalie asemănătoare cu cea din anul 1492. Cît privește activitatea muzicală desfășurată în acest viguros centru de cultură românească, stau mărturie cele șapte manuscrise muzicale de origine putneană, iar altele două, recent descoperite de către cercetă-

3. Ștefan Bîrsănescu, *Școala greco-slavo-română de la mănăstirea Putna*, în «Revista de Pedagogie», nr. 5 din 9 iulie 1966, p. 20—26.

4. Grigore Panțiru, *Școala muzicală de la Putna*, în «Studii de muzicologie», vol. VI, București, 1970, p. 32.

5. Romeo Ghircioașu, *Contribuții la Istoria muzicii românești*, vol. I, București, 1963, p. 95.

toarea engleză A. E. Pennington vin să îmbogățească florilegiul-ul muzical putnean, ca mărturie a existenței unei puternice școli muzicale ale cărei principii de compoziție trebuie să fi fost identice cu cele laice din zilele noastre. De aceste manuscrise s-au ocupat în mod special bizantinistii Gh. Ciobanu și regretatul Diac. prof. Grigore Panțiru care au dovedit cu argumente de ordin intern și extern că afirmațiile cercetătorilor bulgari nu au bază științifică și sînt simple supoziții. Impotriva originii bulgare a melodiilor putnene se ridică înseși ele pentru că sînt: «melodii de tip bizantin ca stil, ca structură a ehurilor, ca notație și sistem de cadențe»⁶.

În ce privește afirmațiile muzicologului Stoian Petrov, făcute cu privire la existența unui «cînt bisericesc bulgar» la români, domnia sa aduce ca document edificator, scrisoarea domnitorului Alexandru Lăpușneanu, trimisă în 1558 comunității din Lyov, prin care cere să i se trimită patru cîntăreți buni pentru a fi învățați «cîntul grec și sîrb».

Și aici, muzicologul bulgar amintit greșește intenționat intrucît din cei patru cîntăreți buni pe care știm că i-a cerut Alexandru Lăpușneanu, face zece. Cît privește «cîntul grec și sîrb», despre care menționează scrisoarea, domnia sa îl transformă în «cînt bisericesc bulgar». Iată ce zice muzicologul român Gh. Ciobanu, cu privire la acest fapt: «Dacă schimbarea numărului cîntăreților de la 4 la 10 poate fi considerată ca simplă greșeală, înlocuirea specificării «cînt grec și sîrb» prin «cînt bisericesc bulgar» numai poate fi socotită simplă inadvertență»⁷.

O altă susținere a muzicologului amintit este aceea care se referă la catavasiile Florilor, pe care le consideră pe glas bulgăresc, alcătuite de către dascălul Șarban protopsaltul Țării Românești. Și aici, cercetătorul Gh. Ciobanu arată într-un studiu publicat în revista «Mitropolia Olteniei» nr. 5—6/1970, că aceste catavasii nu aparțin dascălului Șarban, care a trăit și a activat prin 1733 ci sînt creațiile muzicale ale lui Filotei sin Agăi Jipei, fostul dogofăt al lui Mircea cel Bătrîn, care a dat prima Psaltichie Rumânească în 1713, potrivit concluziilor cercetătorului Sebastian Barbu-Bucur, expuse în teza sa de doctorat menționată mai sus.

Cît privește strădaniile muzicologului Stoian Petrov, coroborate cu ale conaționalului său Christo Kodov, de a demonstra existența la români a unui «serviciu bisericesc slav» și a influenței melosului popular bulgar asupra melodiilor bisericești, cercetătorii români le consideră insuficient documentate, intrucît, este bine cunoscut faptul că odată cu creștinarea lor, bulgarii au primit «întregul serviciu liturgic bizantin, care se desfășura după reguli precise»⁸. Prin urmare, este vorba de un serviciu liturgic bizantin și nu slav, pe care sefii religioși ai bulgarilor își luaseră obligația să-l respecte, odată cu creștinarea lor.

Referitor la teza influențării muzicii bisericești de către cea populară, susținută de muzicologii bulgari amintiți, cercetătorii români sînt de acord, dar aceasta nu este o noutate. Fenomenul nu este singular, în-

6. Gheorghe Ciobanu, *Manuscrisele de la Putna și unele probleme ale culturii medievale românești*, în «Studii de Etnomuzicologie și bizantinologie», vol. II, București, 1979, p. 297. 7. *Ibidem*, p. 299.

8. Gheorghe Ciobanu, *Manuscrisele muzicale de la Putna și problema raporturilor muzicale româno-bulgare în perioada medievală*, în «Studii de Etnomuzicologie și bizantinologie», vol. II, București, 1979, p. 307.

trucți îl întâlnim la ruși și la românii din Transilvania, dar după secole și secole de circulație orală a cântării bisericești. «Nu poți accepta afirmația lui Stoian Petrov — zice Gh. Ciobanu — că în mai puțin de un secol s-a ajuns la o muzică bisericească bulgară cu trăsături proprii, răspândită peste tot»⁹. Și celelalte manuscrise muzicale putnene de care s-a ocupat cercetătorul Diac. prof. Grigore Panțiru și ultimele două descoperite de cercetătoarea engleză A. E. Pennington, vin să întărească și mai mult concluziile profesorului Gh. Ciobanu, și ale altor muzicologi români mai sus amintiți, cum că la Putna a fost o școală muzicală cu puternică tradiție culturală, în care au activat călugări români culti și înzestrați cu darul compoziției muzicale ca: Eustație, ritor, protopsalt și dascăl de cântare bizantină care a lăsat posterității prelucrări și opere originale cum sînt: Stihira Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, și care ocupîndu-se și cu dirijatul coral «a dirijat corul la înmormîntarea lui Ștefan cel Mare»¹⁰. Tot în opera manuscris a lui Eustație protopsaltul mai figurează și stihirile Sfîntului Dumitru, Stihirile de la Bobotează, Stihirile Sfîntului Procopie și altele.

Al doilea cărturar al Școlii culturale de la Putna, este Ierom. Antonie care ne-a lăsat un manuscris de muzică greacă și care cuprinde unele compoziții ale lui Eustație și ale altor cîntăreși români mai importanți.

Tot în galeria cărturarilor de seamă de la Putna din secolul al XVI-lea, se remarcă și figura proeminentă a ritorului Lucaci, care face frumoase studii de drept în Polonia și care întocmește o nouă prăvilă la cererea episcopului Eustație, fapt ce îl situează «printre fruntașii culturii românești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea»¹¹.

Șirul călugărilor menționați în manuscrisele putnene se continuă cu monahii: Agathonos, Hrisafi, Agalian, Antim, Klikeos, Teodosie Zotica — despre care bizantinistul Grigore Panțiru crede că nu era monah —, Redestin, Mahian, Gherasim, Lampadarie, Ioan Vlatir, Serpina, Manuel, Dometian Vlahul, monahul Loghin, monahul Teodul, Ioan Kladas, Ioan Heros, Manuel Thebaios, Manuel Phanaretos și alții. Este adevărat că cercetătorii nu au stabilit încă dacă toți călugării putneni sînt români, totuși, unii dintre ei ca: Eustație, Antonie, Lucaci și Dometian Vlahul sînt cu siguranță români atît prin origine cît și prin tematica conținutului și valoarea istorică și artistică a lucrărilor lor de mare importanță pentru cultura neamului românesc.

Cît privește activitatea acestor copisti și compozitori menționați care aparțin școlii muzicale putnene și pe care și cercetătorul rus A. I. Iațimirschi și bizantinologul occidental Egon Wellesz îi trec în cataloagele lor se poate spune în stadiul actual al cercetărilor că sînt o mărturie vie o bogată activitate muzicale desfășurată în renumitul centru de cultură românească Putna.

Concluzionînd asupra celor prezentate mai sus, ne putem da seama cît de greșite sînt acele teze care susțin că românii au împrumutat în

9. Gh. Ciobanu, *op. cit.*, p. 308.

10. Smochină N. Nicolae și Smochină N., *O prăvilă românească din veacul al XVI-lea. «Pravila Sfinților Părinși» după învățătura lui Vasilie cel Mare, întocmită de ritorul Lucaci, în 5181*, în «B.O.R.», LXXXIII (1965), nr. 11—12, p. 1043.

11. *Ibidem*, p. 1062.

Întregime muzica lor bisericească de la slavi și anume de la bulgari care au adus și au creat muzică pentru români iar călugării români numai au copiat creațiile lor cum eronat se exprimă Raina Palikarova Verdeuil în cartea sa¹². Tot greșite sînt și tezele cercetătoarei Elena Borisowa Tontschewa care prezentînd polihroniul dedicat domnitorului Alexandru Lăpușeanu la Festivalul Național de muzică veche de la Budgacz (Polonia), 1975, și păstrat în manuscrisul E. D. Clarke 14 în The Bodleian Library din Oxford, susținea că școala muzicală de la Putna, a preluat întocmai tradiția muzicală bulgară. Executat însă polihroniul de către corul studenților Institutului de muzicologie din Belgrad lucrarea prezentată a convins auditoriul, «că este o creație psaltică românească în cel mai autentic stil moldovenesc»¹³.

În concluzie, toate aceste încercări din partea unor cercetători străini de a revendica pentru cultura lor Manuscrisul lui Eustație — ca și alte manuscrise care aparțin școlii muzicale de la Putna — presupun din partea noastră o angajare fermă, atentă și susținută de a face tot ce este posibil ca această străveche cultură românească muzicală să fie temeinic studiată și făcută cunoscută mai întii românilor dar în același timp și specialiștilor străini pentru a cunoaște în toată amploarea ei această cultură care a viat secole de-a rîndul pe pămîntul românesc. Totodată, întreprinzînd această nobilă acțiune de cunoaștere profundă a creațiilor muzicale medievale de inspirație autentic românească s-ar înțelege pe deplin că limba slavonă nu a jucat în Biserica Română, rolul pe care îl atribuie unii cercetători.

S-ar înțelege de asemenea pe deplin că deși eram într-o perioadă de cultură cu influențe slavone, totuși în marele centru cultural al Putnei se cînta mai mult grecește decît slavonește, întrucît, adoptarea limbii slavone în cultul Bisericii noastre gîsea deja cîntarea bisericească română executată în greacă și latină cu o vechime de aproape cinci secole.

Toate acestea, adunate și valorificate de condeie prestigioase ale intelectualității românești, dovedesc în mod indiscutabil că, «a sosit timpul ca muzicologia românească să valorifice ceea ce de drept îi revine și îi revine»¹⁴.

12. Verdeuil Palikarova, op. cit., p. 215—216.

13. Cosma Viorel, *Musica Antiqua Europae Orientalis*, Budgacz, 1976, în «Muzică», nr. 12, 1975, p. 36.

14. Gh. Ciobanu, op. cit., p. 378.

· · D O C U M E N T A R E · ·

CERCETĂRI ASUPRA MANUSCRISELOR IN NOTAȚIE BIZANTINĂ EXISTENTE IN BIBLIOTECA NAȚIONALĂ DIN VIENA

Diac. conf. Nicu MOLDOVEANU

Manuscrise muzicale bizantine provenite din România și autori de cîntări români

România se poate mindri, pe drept cuvînt, cu o colecție foarte bogată de manuscrise muzicale bizantine cu text grecesc, românesc, slavon și bilingv.

Cele vechi, începînd cu secolul al XI-lea pînă la reforma lui Chrysant (1814, după alții 1831, cînd apare la Paris opera acestuia tipărită) sînt cercetate și catalogate de subsemnatul. (vezi: *Izvoare ale cîntării psaltice în Biserica Ortodoxă Română — manuscrise muzicale vechi bizantine (grecești, românești și româno-grecești)*, București, 1974).

Manuscrisele în cauză se ridică pînă acum la cifra de 215—220, celelalte mai noi, adică în notația chrysantică (sec. XIX-XX) fiind în jur de o mie.

Aceasta constituie o dovadă că românii, deși au avut norocul să posede tipărituri muzicale în notație psaltică, executate aici în țară și socotite pînă acum primele din Balcani (este vorba de tipăriturile lui Petru Efesiul de la Sf. Nicolae-Șelari din București, la 1820, apoi venind la 1823 cele ale lui Macarie Ieromonahul, executate însă la Viena), ei au iubit foarte mult manuscrisele copiate și infrumusețate de mina lor versată de veacuri în asemenea lucrări de artă.

Majoritatea acestor manuscrise s-au păstrat în țară prin diferite biblioteci publice, mînăstirești și particulare.

Împrejurările istorice însă au făcut ca unele manuscrise foarte importante să fie înstrăinate. Unele au fost probabil donate sau dăruite de către diverși monahi români, dar altele au fost luate, pur și simplu, de străini și duse prin bibliotecile din diverse capitale sau orașe ale Europei.

Cert este că din seria manuscriselor provenite din vestita școală de la Putna, cîteva se păstrează în bibliotecile din Moscova, Leningrad, Sofia, Leipzig, mînăstirea Leimonos de pe insula Lesbos etc.

Manuscrite muzicale bizantine provenite din România mai există și la Oxford, unul din secolul al XVII-lea, fiind prezentat de profesorul J. Raasted la cel de al XIV-lea Congres de Studii Bizantine (București, 1971)*, congres la care și subsemnatul a ținut o comunicare asupra manuscriselor vechi bizantine din România, apărută în Editura Academiei R.S.R., în 1976.

Altele se păstrează în diverse biblioteci din Macedonia.

În 1981, aflindu-mă la Viena cu o bursă de studii muzicale la Academia de Muzică și la Universitate, am cercetat cu atenție și interes deosebit manuscrite muzicale vechi-bizantine existente în Biblioteca Națională din Viena și am găsit într-adevăr câteva care interesează direct România.

Acestea sînt mss. gr. 100, 130 și 150 (poate mai există și altele), menționate de profesorul și bizantinologul Herbert Hunger în «Supplementum graecum», catalog tipărit la Viena în 1957.

Manuscrisul grec 150 a fost cumpărat de un preot român de la soția protopsaltului Costache Chiosea, înaintașul lui Anton Pann la catedra de muzică psaltică de la Seminarul Central din București și colaboratorul lui Macarie Ieromonahul. Acest Chiosea a murit la 1842. Deci manuscrisul a ajuns la Viena după această dată.

Manuscrisul 130 ca și ms. 100 conține cîntări compuse de Giobasku sau Iovașcu Vlahul, protopsalt român care, după muzicologii Ghiorghios Padadopoulos și Egon Wellesz, a activat după secolul al XIII-lea (vezi: Γεωργιος Ι. Παπαδοπουλος, Συμβολαι εις την ιστοριαν της παρ' ημιν εκκλησιαστικης μουσικης, Atena, 1890; 1977, p. 270; Egon Wellesz, *A History of Bizantine Music and Hymnography*, Oxford, 1949; 1962, p. 443).

Este vorba de Catavasiile Adormirii Maicii Domnului pe glasul 1 și ale Înălțării Sfintei Cruci pe glasul 8 ca și de o doxologie pe glasul 4.

Manuscrisul gr. 100, f. 43 r—46 r conține Catavasiile Adormirii Maicii Domnului, facerea lui Ivașcu psaltul (ποιηθεισα υπο υβασκου του ψαλτου). Ms. gr. 130, p. 604—609 conține doxologia pe glasul 4 a lui Ghiobascu (του Γιοβασκου).

Aceste cîntări le găsim și în manuscrisele gr. 93, 693 și 790 existente la Biblioteca Academiei R.S.R.

Ceea ce derutează puțin cu privire la epoca în care a activat acest Iovașcu Vlahul este însemnarea din ms. 130 în care se spune, după un Sfinte Dumnezeule, compus de Cosma Macedoneanul, care ar fi trăit în secolul XVII, că urmează doxologia (ετιρα του αυτοου μαθητη κυρ Γιοβασκου) (alta a ucenicului acestuia Kir Ghiobasku).

Cosma Macedoneanul era și el probabil macedo-român. Rămîne de stabilit epoca în care a trăit sau dacă există doi protopsalți cu același nume, dar care au trăit în epoci diferite, ceea ce este plauzibil.

Dar nu acest lucru este extrem de important, ci faptul că aceste cîntări compuse de un valah s-au impus pe o arie atît de largă.

Intr-adevăr sînt foarte frumoase, concise, clare, cu o linie melodică naturală, logică.

* Jorgen Roasted, *A 17th century manuscript of Byzantine music, recently acquired by the Royal Library in Copenhagen.*

Cel mai important însă dintre manuscrisele cercetate la Viena este *manuscrisul grec 100*. Este un Irmologhion care a aparținut mănăstirii Hurezi, zidită de Constantin Brincoveanu între 1690—1693 și înzestrată de acesta cu toate cele necesare și probabil și cu manuscrise muzicale. Acest manuscris vine să se adauge celor peste treizeci de irmologhioane vechi existente în România (vezi: Nicu Moldoveanu, *op. cit.*).

Este foarte frumos scris pe hirtie groasă cu filigran, coperti de carton presat, îmbrăcat în piele cu chenare marginale și florale în stil românesc. Are 75 file scrise și 30 albe. Copiști: Ștefan psaltul din insula Nios și *Vlad grămaticul și vameș la Ciineni*. F. 1 (jos): «Această carte iaste a mănăstirii Hurezi» (cu caractere chirilice).

CUPRINSUL MANUSCRISULUI

F. 1 Frontispiciu floral cu rozete și titlu: Ἀρχὴ αὐτῶν θεῶ το ἐρμολόγιον πάροχον τὰς Δεσποτικὰς εὐραῖς (începutul cu Dumnezeu cel Sfânt al Irmologhionului ce cuprinde sărbătorile împărătești) ποιημα (καὶ) ἐγχαλῶπισμα νέον πατρῶν (facerea și înfrumusețarea lui Neon Patron)

F. 1r—7v: Catavasiile Crăciunului, megalinarii și exapostilaria glas I

F. 7v—14r: Catavasiile Bobotezei, glasul 6

F. 14v—18r: Catavasiile Întîmpinării, glasul 3

F. 18r—24r: Catavasiile Buneivestiri, glasul 4

F. 24r—35v: Catavasiile Paștelui glas 1, de Gherman Neon Patron

F. 35v—39v: Catavasiile Cincizecimii, glasul 4

F. 39v—42v: Catavasiile Cincizecimii, glas 7

F. 43r—46r: Catavasiile Adormirii Maicii Domnului, glas 1, Facerea lui *Ivașcu psaltul*

F. 46r—64v: Catavasiile Sf. Cruci, glas 8

F. 65r—68r: Ușile pocăinței, glas 8 (cu ftoara) cromatică a glasului 2.

F. 68v—69r: Pîng și mă tînguiesc, glas 8, de *Vlad grămaticul*

F. 69v—70r—v albe

F. 71r—73v: (scris de altă mînă): Cîntări de la Sfînta Liturghie

F. 74—103: albe

F. 104r—v: Texte de cîntări (murabă — poeme) în limba turcă veche, pe glasul 8 și 2

F. 2r—8r (jos): (το παρ(ον) ταυτω(ι) ονομαζετη(ι) καταθασιερη(ι) μετ(ι) της μουσικου(ι) τεχνης ες(η) του δαυλ του θεου βλαδου(η) γραματη(η) και βαμεσ(η) του κοινανη επι εβσε(ι) 1682).

Textul acesta este foarte greșit. Se vede clar, și din alte texte care vor urma, că autorul nu știa prea bine grecește. (În tot cazul textul se traduce astfel: «Această carte ce se numește catavasier cu tehnica muzicii este al robului lui Dumnezeu *Vlad grămaticul și Vameș la Ciineni* în anul 1682»).

Altă însemnare de pe coperta I v chiar în românește (cu caractere chirilice) este din anul 1711: Să se știe cînd venea de la Tîrgoviște (...) cu nenea Udrea în dijmărit (... 7219/1711 n.n.).

Tot în acest manuscris se află, în românește, niște rețete de gălbî-nare, oprirea singelui, bube rele, un zodiac (în grecește și românește). F. 1r conține o însemnare din timpul lui Constantin Brincoveanu din anul 7206 (1698), dar mai întîi găsim anul 7162 (1654).

ἔτερό ἢ ἡ ἐστὶ ἐμου δούλος θυ̃ [θεσυ]

βλάντος γραμματικος

[alta glasul 8 este a mea robul lui

Dumnezeu Vlad gramăticul]

Ms. gr. 100
f. 69:

θρι νο και ο ο δυ ρο ο με ναι αι αι αι

αι αι αι ο ο ο ο ο ταν εν εν

νο ο η σω τον θα α α α να α α των

και αι με ι ι ι δο εν τοις τα φος κη με

νφν την και τη κο να θε ου πλα α α

σθη η σαν η μη υ υ και ο ρο ο

1) Se elimină chentimo. 2) Se elimină ipsiliu. 3) Idem.

ε ε κε ε ε ε τω ω δα να α τας ον

τα θε ε ε ε ου ου κε ου προ ο σα ξι ος γε

γρα πτε του κα ρι λον τωσ τοις με τασιν σεν τρωα να παυ σιν.

Καταβασίαις εἰς τὴν κύμησιν τῆς θεωτόκου
 ποιηθεῖσα ὑπο ὑβάσκου τοῦ ψάλτου
ΚΑΤΑΒΑΣΙΛΕ ΑΔΟΡΜΙΡΗ ΜΑΙΧΗ ΔΟΜΝΗΛΗ
 glosul 1, facerea lui Ivascu psaltui

Ms. gr. 100
 f. 73-76
 Oda 1

Πε ποι κηλ με ε ε νοι τι δει α δο ξη η

η τε ε ρα και κλε ης παρ α θε νε μι

μει ειν σου παιν τας σε νυ ρα γε το προς εν ευ φρο

5) Idem.

ο ευ α rei οic α va τραυ ω ηε voc.

Σοv Χρi 3ε ηo voc rap εic α ri i oc

α κλη η η α καα δαν τον τηυ ε κλη η οi αν 3η ηι

τραυ τωυ θε θε ου φε i α καα δυν α ηεic

Η αc ηc ουp ηc κη καα ουυ εκ τi κη η τον α

Oδα 3

ηο ο υο ηε ηη ευ δο ζοc ο τi δε ε δο ζα 3ε

ηε τα α Χο πυρ καα τηη ηα νου τω ου ω ω α δυν ταα

οi ηη τωυc ηαc εi 3ουc ε ζα αη Χου οταc ηαc ηι αηι

Oda 4

Ρετ στε ες πρω φι των ω και ε νειρ

μα τα τω σαρ κω σιν υ πε φυν ε την εκ παρ

δε ε νου σου Χρι σε φερλας α ζρα πη η ης σου εσε

φως ε ε θνω ε ε ξε λου σε εσ σε και φο νη η η

σι α βει ι σοε οε εκ να ρα λι α α α α σοι τι

λι να μειε σου δο ξα φι λαν θρο πε.

Oda 5

Το δει ει ον κοι α α α ρει τον κα α

λος τωνα σε των ων σου Χρι σε ε ε δε η η σω

με εξ αι δι ου παρ δο ξη ης συν α ι δι ον και

ενυ πο ζα τον ον λαμ φασ ας α που ρας μα παρ θε

νη κησ α πο ρα ζου τουε εν σκο τι και σκυ α σω

μα τω δει σα νε τει λεν η λι ος.

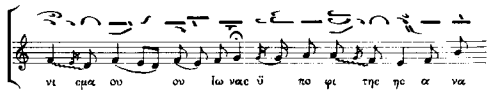
Οσα 6

Α λλ ον που το γε νεσ κη το ων εν το ο ο σθη

ον πυρ της τρι η με ραι τα φυσου τη η προ ει κο

νι σμα ου ου ίω ναε υ πο φι της ης α να

δε δι κτε σε σω με νους ραφτρος και προ πε πο τω α ου

νη ε δο α θει σω σι με τα φω νη α νε σε ω κυ ρι ε

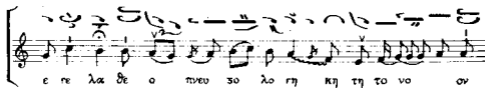
Oda 7

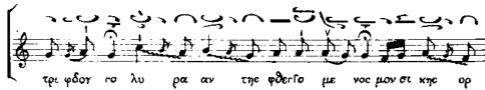
Ι τα μυ θει μο τε και τυ ρι θει ω ε ρο ς α αυ

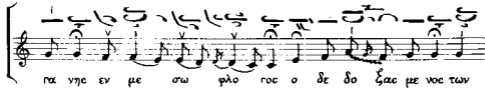
τι τα ττο με νο ς το μεν πυ ρ ε δρο σι ξε το θη μω δε ε

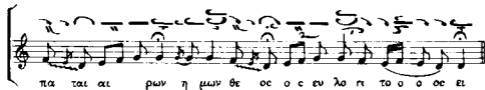
ε γε λα θε ο πνευ ζο λο γη κη τη το νο ον

τρι φθο ς το λυ ρα αν της φθο ς με νο ς μον σι κη ο ρ

να νη εν με σω φλο ρο ς ο δε δο ξα ς με νο ς των

πα ται αι ρων η μων θε ο ς ο ς εν λο γι το ο ο ς ει

Oda 8

Ε γε νε ε ε ε πα α α σε ε ε

μα α κα ρι ε ε ε ζο . με ε ε ε εν σε την

μω ω νιν θε ω τω ω κων

Οδο 9

Νε ε νη κυ υ ται αι αι της φε σε ω

ι ι ι ι ι ο ροι εν σε παρ θε νε α χραν ται

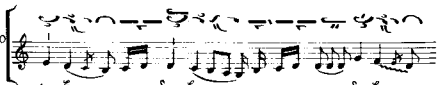
παρ θε νευ ει γαρ το ο ο κος και

ζω ην προ μνη ζε δε τε θα να α τος η με τατο κον παρ

θε ε ε ε νος και με τα θα να των ζω ω ω σα σω ω

ζηρ ει α ει ει δε ο ο το κε την κλη ι ρο νο μει αι σου

DOXOLOGIA GLAS 4 DE GIAOBASKOS

Ms. gr. 130
f. 604^v
609^r

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000
 1001
 1002
 1003
 1004
 1005
 1006
 1007
 1008
 1009
 1010
 1011
 1012
 1013
 1014
 1015
 1016
 1017
 1018
 1019
 1020
 1021
 1022
 1023
 1024
 1025
 1026
 1027
 1028
 1029
 1030
 1031
 1032
 1033
 1034
 1035
 1036
 1037
 1038
 1039
 1040
 1041
 1042
 1043
 1044
 1045
 1046
 1047
 1048
 1049
 1050
 1051
 1052
 1053
 1054
 1055
 1056
 1057
 1058
 1059
 1060
 1061
 1062
 1063
 1064
 1065
 1066
 1067
 1068
 1069
 1070
 1071
 1072
 1073
 1074
 1075
 1076
 1077
 1078
 1079
 1080
 1081
 1082
 1083
 1084
 1085
 1086
 1087
 1088
 1089
 1090
 1091
 1092
 1093
 1094
 1095
 1096
 1097
 1098
 1099
 1100
 1101
 1102
 1103
 1104
 1105
 1106
 1107
 1108
 1109
 1110
 1111
 1112
 1113
 1114
 1115
 1116
 1117
 1118
 1119
 1120
 1121
 1122
 1123
 1124
 1125
 1126
 1127
 1128
 1129
 1130
 1131
 1132
 1133
 1134
 1135
 1136
 1137
 1138
 1139
 1140
 1141
 1142
 1143
 1144
 1145
 1146
 1147
 1148
 1149
 1150
 1151
 1152
 1153
 1154
 1155
 1156
 1157
 1158
 1159
 1160
 1161
 1162
 1163
 1164
 1165
 1166
 1167
 1168
 1169
 1170
 1171
 1172
 1173
 1174
 1175
 1176
 1177
 1178
 1179
 1180
 1181
 1182
 1183
 1184
 1185
 1186
 1187
 1188
 1189
 1190
 1191
 1192
 1193
 1194
 1195
 1196
 1197
 1198
 1199
 1200
 1201
 1202
 1203
 1204
 1205
 1206
 1207
 1208
 1209
 1210
 1211
 1212
 1213
 1214
 1215
 1216
 1217
 1218
 1219
 1220
 1221
 1222
 1223
 1224
 1225
 1226
 1227
 1228
 1229
 1230
 1231
 1232
 1233
 1234
 1235
 1236
 1237
 1238
 1239
 1240
 1241
 1242
 1243
 1244
 1245
 1246
 1247
 1248
 1249
 1250
 1251
 1252
 1253
 1254
 1255
 1256
 1257
 1258
 1259
 1260
 1261
 1262
 1263
 1264
 1265
 1266
 1267
 1268
 1269
 1270
 1271
 1272
 1273
 1274
 1275
 1276
 1277
 1278
 1279
 1280
 1281
 1282
 1283
 1284
 1285
 1286
 1287
 1288
 1289
 1290
 1291
 1292
 1293
 1294
 1295
 1296
 1297
 1298
 1299
 1300
 1301
 1302
 1303
 1304
 1305
 1306
 1307
 1308
 1309
 1310
 1311
 1312
 1313
 1314
 1315
 1316
 1317
 1318
 1319
 1320
 1321
 1322
 1323
 1324
 1325
 1326
 1327
 1328
 1329
 1330
 1331
 1332
 1333
 1334
 1335
 1336
 1337
 1338
 1339
 1340
 1341
 1342
 1343
 1344
 1345
 1346
 1347
 1348
 1349
 1350
 1351
 1352
 1353
 1354
 1355
 1356
 1357
 1358
 1359
 1360
 1361
 1362
 1363
 1364
 1365
 1366
 1367
 1368
 1369
 1370
 1371
 1372
 1373
 1374
 1375
 1376
 1377
 1378
 1379
 1380
 1381
 1382
 1383
 1384
 1385
 1386
 1387
 1388
 1389
 1390
 1391
 1392
 1393
 1394
 1395
 1396
 1397
 1398
 1399
 1400
 1401
 1402
 1403
 1404
 1405
 1406
 1407
 1408
 1409
 1410
 1411
 1412
 1413
 1414
 1415
 1416
 1417
 1418
 1419
 1420
 1421
 1422
 1423
 1424
 1425
 1426
 1427
 1428
 1429
 1430
 1431
 1432
 1433
 1434
 1435
 1436
 1437
 1438
 1439
 1440
 1441
 1442
 1443
 1444
 1445
 1446
 1447
 1448
 1449
 1450
 1451
 1452
 1453
 1454
 1455
 1456
 1457
 1458
 1459
 1460
 1461
 1462
 1463
 1464
 1465
 1466
 1467
 1468
 1469
 1470
 1471
 1472
 1473
 1474
 1475
 1476
 1477
 1478
 1479
 1480
 1481
 1482
 1483
 1484
 1485
 1486
 1487
 1488
 1489
 1490
 1491
 1492
 1493
 1494
 1495

Κα θε κα ζην η με ραν ευ λο ο τη σω ω

ος και αι νε σω το ο νο μα σου εις τον αι

ω ω να και εις τον αι ω να του αι ω νος

Κα τα ξι ω σον κυ ρι ε εν τη η με ρα τα αυ τη.

α μα μαρ τη τους φυ λα κθη ναι η μας

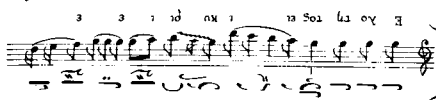
Ευ λο η τος ει ει κυ ρι ε ε ο θε ος

ων πα τε ρων η μων και αι νε ε τον και δε δο ξα

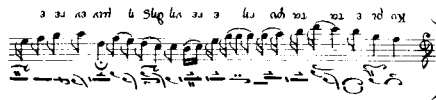

 ερωτες ενοχοι ονομασθησονται ονομασθησονται ονομασθησονται

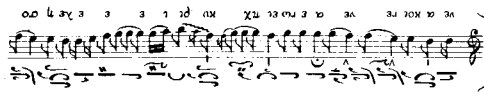

 ετοιμασθησονται ονομασθησονται ονομασθησονται

 ονομασθησονται ονομασθησονται ονομασθησονται

 ονομασθησονται ονομασθησονται ονομασθησονται

 ονομασθησονται ονομασθησονται ονομασθησονται

 ονομασθησονται ονομασθησονται ονομασθησονται

 ονομασθησονται ονομασθησονται ονομασθησονται

Δὸ εὐχὰ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν
 ἡμεῖς

οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἅπαντες ὡς ἡμεῖς
 οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἅπαντες ὡς ἡμεῖς

ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς
 ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς

ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς
 ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς

ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς
 ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς

ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς
 ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς

ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς
 ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς ὡς ἡμεῖς

ι ι ι ι ο ς α θ η α α α α α να

α α α α α α θ α να α τ ο ς με

α α α α α α α α τ ο ς α

α να α α α α

α τ ο ς ε λε η σου

η η μα α α α α α α

α α α α α α α α

F. 48 v—54 v : (το παρ(ον) δουλι(ον) εις μουσικοις τεχνης ονομαζεται) καταβασιαρ(ον) τριαι του ουλου θ(εου) δλωνιθως γραμματικος επι: ετος χϋ 1688). (Această carte de muzică ce se numește catavasier este a robului lui Dumnezeu Vlad grămăticul în anul 1688).

Pe f.

64 v este o însemnare a primului copist Ștefan psaltul din Hios. F. 65.v : Pe lângă o însemnare în grecește asemănătoare cu cea de sus apare și altă precizare : a scris-o Vlad grămăticul Crisnicul (paracliser — termen ce se păstrează în Transilvania). Denumirea aceasta mai apare și pe filele 14, 24, 50 v, 65 v.

Deci între anii 1688—1691 apare Vlad ca grămătic, vameș și crisnic. Credem că la Hurezi existau mai multe manuscrise muzicale bizantine în momentul în care această mare lavră, temeluită de evlaviosul domn Constantin Brîncoveanu, ajunge în 1718—1739 depozit militar pentru armatele austriece. Posibil ca acum să fi fost luat și manuscrisul lui Vlad grămăticul, de care va fi vorba în lucrarea de față, împreună cu alte cărți de valoare din vestita bibliotecă a Brîncoveanului, de către austrieci.

De ce să fi luat tocmai acest manuscris care fusese copiat cu câteva zeci de ani mai înainte? Fiindcă Vlad grămăticul își crease deja un nume în cultura românească prin copierea celor două cărți de literatură religioasă : Scara Sfîntului Ioan Scărarul și Mintuirea păcătoșilor¹ și probabil că Vlad fusese nu numai grămătic și vameș la una din trecătorile importante care făceau legătura cu Transilvania (Clîneii), ci poate și conducător de școală la unul din centrele de cultură vilcăneă.

În ținuturile vilcăne existau școli încă din secolul al XV-lea. La Cozia funcționa o școală minăstirească atestată documentar în hrisoavele domnești din 28 martie 1415, 18 martie 1419, 16 iunie 1436, 17 aprilie 1448, școală care a funcționat pînă în secolul al XVIII-lea². În secolul al XVI-lea funcționa o școală la Bistrița, conform documentului din 16 august 1506, alia în secolul al XVII-lea la Jibla și în alte părți.

Printre copiii de la Cozia se întîlesc nume ca : Teofil, Teofan, Ilarion, Ștefan ieromonahul, Serafim ieromonahul, Macarie Peștereanu, Ioachim din Bărbătești — grămătic, și altele ; nume de copisti se mai cunosc și de la Hurezi : arhimandritul Ioan din Cîmpulung, Rafail (Radu Copilul), Dionisie Eclesiarhul, Iosif Eclesiarhul, Mihăilă Copilul, Dumitru și Ioan Rîmniceanu și alții.

«La Rîmnic (atestat documentar la 4 septembrie 1388) avea să se desfășoare și o bogată activitate culturală. Aici sînt copiate un număr însemnat de cărți. Dintre manuscrisele zămislite la Rîmnic și care au înfruntat timpul ajungînd pînă în zilele noastre menționăm pe cele realizate de Vlad grămăticul (Scara Sfîntului Ioan Scărarul — 1693), Samuil ierodiarconul (Rugăciunea, 1750), Constantin Psaltul (Psaltichie — 1767),

1. Manuscrise păstrate în Biblioteca Academiei R.S.R. Scara Sfîntului Ioan Scărarul, ms. 3511, copiat înainte de 1690, 389 file, 21/15,5 cm ; ms. 2512, copiat în 1693, 411 file, aceleași dimensiuni.

Mintuirea păcătoșilor, ms. 3517, copiat n 1699, 450 file, aceleași dimensiuni.

Miscelaneu : Învățătură creștinească, cuvinte ale Sfinților Părinți, Literatură parenetică și altele, 397 file, 20/14 cm.

2. Costea Marinoina, Istoria cărții vilcăne, secolele XVII—XVIII, Craiova, 1981, p. 13.

Anatolie ierodiaconul (Divanul lui D. Cantemir, Izvodire a lumii — Cosmografia — 1774), Grigore Rîmniceanu (Miscelaneu teologic — 1780, Floarea darurilor — 1780, Rugăciunea — 1798, Pastorală lui Dosithei, Mina lui Damaschin — 1808, Aritmetică, Pascale, Trigonometrie), Nuțu logofețelu (Theatron politikon — 1787), Ioan Rîmniceanu (Ithica ieropolitica — 1779, Oglinda bogosloviei — 1779)³.

Forma superioară de învățămînt o reprezenta desigur școala gră-măticilor, unde se putea învăța gramatica, greaca, latina, matematica, muzica și celelalte arte libere⁴; tot aici gră-măticul, care era de obicei și conducătorul școlii, citea și comenta textele grele din literatura clasică, făcea exerciții de gramatică și de declamație etc.⁵.

«O activitate mai complexă se desfășura în școlile de pe lângă mî-năstiri, unde se putea organiza un învățămînt diferențiat, cu o școală pentru pregătirea preoților, aflată mai ales în grija episcopiei. Aici se punea accent pe cunoștințele de citit și de scris, pe memoarea unor texte și învățături morale ale părinților Bisericii; se însușeau tipicul diferitelor slujbe religioase și cîntările bisericesti; se realiza lectura cărților bisericesti, tîlmăcirea evangheliei, întocmirea predicii etc.»⁶.

Vitrii copisti, caligrafi, miniaturisti, tipografi învățau, mai întii, scrisul și cititul în limbile slavonă și română, iar unii dintre ei și în limba greacă. De altfel și inscripțiile păstrate în Oltenia arată că s-a folosit și limba greacă.

Vlad gră-măticul poate că era unul dintre aceștia, fiindcă avea ceva cunoștințe și de limba greacă de vreme ce compunea o cîntare cu text grecesc (e drept că textul este consacrat, deci exista și în alte colecții la slujba înmormîntării), și mai ales face cîteva însemnări în limba greacă (e adevărat cu multe greșeli).

Unde va fi învățat Vlad arta compunerii cîntărilor în notația bizantină, decît în școlile de la Bistrița, Cozia sau Rîmnic, unde a învățat și arta scrisului frumos ca și arta socotitului (aritmetica) de vreme ce va îndeplini și funcția de vameș la Cîineni, cum însuși semnează.

«Serviciul vămilor de la Cîineni, unde se făcea controlul mărfurilor care se scurgeau de la Sibiu spre Rîmnicu Vilcea, Slatina, Pitești, impunea cunoașterea scrisului, a cititului și a socotitului»⁷. Pe vremea aceea operațiile aritmetice nu erau stăpînite decît de oameni bine instruiți, mai ales că acestea s-au introdus în universități abia în secolul al XVII-lea.

Vlad gră-măticul a copiat patru cărți la Rîmnicu Vilcea, menționînd că a făcut aceasta din porunca episcopului Ilarion.

«Titlul de gră-mătic, iar mai tîrziu, cel de logofăt, ce-l purta Vlad, ne face să presupunem că el era laic și fusese angajat la Episcopia Rîmnicului nu numai să copieze manuscrise, ci și ca să învețe pe alții să scrie și să citească. Desigur că ucenicii lui vor fi fost mai mult călugări, aflați în serviciul episcopiei»⁸.

3. *Ibidem*, p. 41.

4. *Ibidem*, p. 28.

5. *Ibidem*, p. 30.

6. *Ibidem*, p. 95.

7. *Ibidem*, p. 95.

8. Nicolae Andrei și Gh. Părnuță, *Istoria învățămîntului din Oltenia, Craiova, 1977*, p. 83. A se vedea și Gabriel Ștrempel, *Copisti de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, 1959; A. Manolache și Gh. Părnuță, *Contribuții la istoria culturii și învățămîntului în Teleorman*, vol. I, București, 1973; Gh. Părnuță, *Istoria In-*

Interesant este că Vlad era și compozitor, căci la f. 68 v—69 v citim :

(ἔτερα πρ̄ ἐστὶ ἔρον δούλος θεοῦ) βλαντος Γραμματικος). (Alta glasul 8 este a mea rodul lui D-zeu Vlad Grămăticul). Este vorba de o cîntare de la morți : «Plîng și mă tînguiesc» cu text grecesc foarte greșit din punct de vedere ortografic. Această cîntare are un ambitus foarte mare, amintindu-ne de stilul cîntărilor din manuscrisele de la Putna. Această cîntare a lui Vlad iese din cadrul liniștit, monoton, cu mers melodic din treaptă în treaptă, cu mai puține salturi de cvartă, cvintă și foarte rar de octavă. Are o întindere de aproape două octave, ceea ce arată ori că Viad era un foarte bun cîntăreț, avînd o voce înaltă sau poate mărturiile conțin vreun secret ca în cele de la Putna. De aceea profesorul Gheorghe Ciobanu precizează următoarele cu privire la descifrarea manuscriselor de la Putna : «Rezultă clar — sperăm — că, în manuscrisele putnene, apechematele nu indică întotdeauna clar sunetul melodiei pe lângă care sînt puse și că înainte de a începe transcrierea unei melodii care are apechemă trebuie să ne lămurim dacă și în ce măsură are legătură cu sunetul de început al cîntării»⁹. Numai că cele de la Putna se găsesc în mai multe exemplare și deci se pot compara și descifra ceva mai ușor. Aceasta nu o putem compara decît în linia foarte marș cu varianta din manuscrisul lui Filotei ieromonahul de la 1713, folio 65 transcrisă de Sebastian Barbu-Bucur în *Filotei sîn Agăi Jipei. Psaltichie rumânească, I Catavasier*, București, 1981, p. 443—445.

Însemnările lui Viad în manuscrisul respectiv apar pînă în anul 1691, an în care ori probabil că a murit Vlad, ori că a donat manuscrisul, ori că mai tirziu vreun ucenic al lui Viad l-ar fi dus la școala de la Hurezi.

O problemă interesantă este și aceea în legătură cu două texte de cîntări fără note de la sfîrșitul manuscrisului.

Ceea ce m-a frapat și m-a bucurat totodată a fost expresia referitoare la textul acestor două cîntări : Rumänische Eintragungen in Kyrillische Schrift» (Însemnări românești în scrierea chirilică), asupra căreia vom reveni, precum și expresia : «Wallachische Arbeit» (lucrare românească) referitoare la copertă.

Fără aceste expresii din catalogul citat al profesorului H. Hunger, poate n-aș fi dat importanța necesară și n-aș și controlat poate cu deosebită atenție acest manuscris. Dar, spre surprinderea mea, profesorul Herbert Hunger n-a menționat nici însemnările, chiar în românește, de la începutul manuscrisului, nici numele psaltului român Vlad Grămăticul și vameș la Cîneni sau mai tirziu, crînicul (decît în indexul general de nume). Menționează în schimb, după cum am spus, textul celor două cîntări fără notație muzicală ca fiind românesc, ceea ce nu-i adevărat. Nu recunosc nici un cuvînt românesc și nici măcar slavon.

Sînt două texte de cîntece populare turcești în limba turcă veche (otomană), după cum m-a încredințat un coleg turc de la Academia de muzică din Viena.

vătămîntului și gîndirea pedagogică în Țara Românească, în secolele XVII—XIX. București, 1971.

9. Gh. Ciobanu și Marin Ionescu, *Antoighionul lui Evstatie protopsaltul Putnei*, București, 1983, p. 112.

Dacă manuscrisul aparținea la 1682 lui Vlad, care îl completează, înseamnă că trebuie să fi fost copiat mai înainte de această dată. Textele grecești scrise de Vlad conțin, după cum am mai semnalat, multe greșeli. Semnează odată: $\beta\lambda\alpha\nu\tau\omicron\varsigma$, odată $\beta\lambda\alpha\tau\theta\omega\varsigma$, altă dată însă curat românește $\beta\lambda\alpha\beta\lambda$ (f. 65 v). De altfel, Vlad era mîndru de triumful limbii române.

Nu se poate îndoi nimeni că Vlad grămăticul și vameș la Ciîneni, și din 1682 pînă în 1691 și crîsnic, este român. El a preluat probabil acest manuscris de la grecul Ștefan Psaltul din insula Hios, care activa tot pe aici pe la noi, ca mulți alți greci din epoca aceea. Și ca să pară și el grecizat sau poate să-și încerce cunoștințele de limbă greacă a scris însemnări și o cîntare cu text grecesc, dar defectuos.

Înainte de a reveni asupra cîntărilor compuse de Vlad, Ghiovascu și Ivașcu psaltul (dacă aceștia din urmă sînt doi), am vrea să menționăm și alte cîteva manuscrise muzicale pe care le-am cercetat la Biblioteca Națională din Viena. Acestea sînt următoarele: ms. 24, 90, 91, 118, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 180.

Interesant mi s-a părut și manuscrisul 150 în care se află cîntări compuse de Grigorie Lampadarul la cererea mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi, ca și ms. 90 care conține slujba Sfîntului Grigorie Decapolitul ale cărui moaste se află la mînăstirea Bistrița din Oltenia. («Magni Gregorii Decapoltis Histria vita et miraculorum item officium in eisdem Festo in Ecclesiis Greco-Valahiens celebrari consuetum. Vixit ante mille annos. Corpus autem integrum et nunc ostenditur in Templo Monasterii Valachia Cis-Alutana de Bistriza»). Ms. este grecesc. La fel de interesant mi s-a părut ms. 194 — Papadikie (Anastasiator + Antologie n.n.) din secolul XV (493 file) în care printre alții autorii, întîlnim numele lui Agathon și Agalian, protopsalți ce figurează și în manuscrisele noastre de la Putna din sec. XV—XVI.

În sfîrșit, manuscrisul gr. 130 în care se află catavasiile lui Ghiobascos și care conține 748 file, copiat de Mihail H. Dimitrios din Tesalia la 20 septembrie 1776, mi se pare foarte asemănător cu unul din manuscrisele muzicale bizantine de la Muzele Olteniei.

În acest ms. găsim Anixandarele pe glas 8 identice cu cele din manuscrisele de la Putna.

Mai întîlnim cîntări compuse de Kalist ieromonahul (p. 457), nume pe care îl găsim atît în manuscrisele de la Putna cît și în cele din Oltenia.

Toate acestea fac să credem că și acest ms. provine din România.

Să revenim acum la cîntările care ne interesează.

Cîntarea «Plîng și mă tînguesc», idiomela a 8-a pe glasul 8 ce se execută la slujba înmormîntării precum și ca «slavă» la stihovna vecherniei din simbăta morților, facerea lui Vlad grămăticul, se găsește foarte rar în manuscrisele muzicale vechi bizantine de la noi și anume: în «Psaltikie rumânească» (ms. rom. 61 de la B.A.R.) a lui Filotei sin Agăi Jipei (1713), f. 65 r-v, în ms. gr.—rom. 642, f. 147 r—148 v și în ms. rom. 4305 (Psaltikia lui Radu Duma Brașovan de la 1751), f. 332 v.

În transcriere liniară o întîlnim la Barbu-Bucur Sebastian în «Filotei sin Agăi Jipei. Opere I Catavasier» (București, 1981), p. 443—445.

Varianta aceasta însă din ms. gr. 100 de la Viena are o construcție foarte dificilă și din această cauză, fie mărturiile nu sînt corecte, fie că anumite semne muzicale exprimă altceva decît ceea ce trebuie sau sînt de prisos. De exemplu, s-ar putea ca chentima să nu fie necesară în anumite combinații de semne cum ar fi petasti—chentimă—ipsili suprapuse, care exprimă o octavă superioară și care se întîlnește de două ori la începutul cîntării, în rîndul 2 și 4, sau două chentime și ipsili sprijinite pe petasi ca și chentima și ipsili sprijinite tot pe petasti care exprimă cvintă—sextă și respectiv septimă. Dacă eliminăm chentima din prima combinație obținem formule aproape identice, iar melodia nu mai are un ambitus așa de mare. Ca și în cîntările pe glasul 8 din mss. de la Putna abundă mărturiile specifice glasului 1; doar două mărturii din glasul 8 întîlnim în această lucrare.

Nu același lucru se întîmplă cu descifrarea catavasiilor de la Adormirea Maicii Domnului, pe glas 1, compuse de Ivașcu psaltul, din manuscrisul gr. 100, ca și cu doxologia pe glasul 4 a lui Ghiobascu din ms. gr. 130. Acestea au o linie melodică limpede, cursivă, logică și frumoasă.

Oare Ivașcu și Ghiobascu vor fi una și aceeași persoană sau nu?

În cazul cînd nu ținem seama de stilul și vechimea cîntărilor rezultă că avem de-a face cu un oarecare amestec sau confuzie sau poate cu o oarecare inversare a acestor două nume. Deocamdată nu ne putem pronunța fiindcă problema trebuie studiată mai în amănunt.

Să vedem ce spun izvoarele întîlnite intîmplător.

În ms. gr. 130 Giovascu apare ca ucenic al lui Cosma Macedoneanul care, se știe cu aproximație, ar fi trăit în sec. XVII—XVIII, iar Ivașcu psaltul pare ceva mai vechi dacă judecăm după faptul că la 1682 i se reproduce, într-un manuscris, doxologia pe glasul 4, dovădindu-se prin aceasta că ea trebuie să se fi impus ceva mai de demult în circuitul muzical bisericesc.

Ghiorghios Papadopoulos spune în lucrarea citată mai sus (ed. 1977, p. 270), că Giobaskos Vlahos a ajuns la culme după secolul XIII (ἤμας κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα) și că a compus melodiile mai multor cîntări și ale unei doxologii pe glasul 4, catavasiile la Înălțarea Sfintei Cruci și la duminica a III-a din Post.

În ms. gr. 100 de la Viena se află între filele 43 r.—46 r. catavasiile Adormirii Maicii Domnului pe glasul 1, facerea lui Ivașcu psaltul și imediat pe filele următoare (43—46), catavasiile Sf. Cruci, pe glasul 8, la care nu mai menționează expres autorul, dar se pare că sînt ale aceluiași.

În schimb în ms. gr. 130, găsim doxologia pe glasul 4, facerea lui Ghiobascu.

Dar oricare ar fi relația acestor două nume cert este că ei sînt români, ca și Vlad grămăticul și vameș la Cîtineni. Că nu au compus în românește, cum ar pretinde unii, e lesne de înțeles și nu mai insistăm asupra acestui aspect.

Vom reproduce în anexă cîntările în cauză transcriindu-le și pe notație liniară.

ROMÂNII (VLAHII) ÎN SPAȚIUL CARPATO-BALCANIC PÎNĂ LA ÎNTEMEIEREA IMPERIULUI ROMÂNNO-BULGAR

Pr. drd. Iulian MICULESCU

În istoriografia românească a ultimului secol problema continuității daco-romane în Dacia, a originii poporului și limbii române s-a bucurat de o atenție prioritară. Desigur este un fapt firesc dacă ne gândim că originea, locul și momentul constituirii etnice sînt teme de primă importanță în istoria oricărei națiuni. Din nefericire, nu acesta este motivul care a determinat pe istoricii români să-și pună cu hotărîre pîna în slujba clarificării unor teze esențiale ale istoriei naționale. Românii au avut totdeauna conștiința dăinuirii lor pe aceste meleaguri, conștiință sintetizată atît de grăitor în cuvintele unui țaran român care, întrebât cu ocazia unei sărbătoriri a colonizării sașilor în Transilvania, de unul dintre aceștia, dacă și românii ar fi în stare să facă o asemenea sărbătoare, acesta a răspuns: «Noi nu avem ce să sărbătorim, pentru că nu sîntem veniți de aiurea; noi sîntem de aici»¹.

Pînă în secolul al XVIII-lea nu s-a pus cu acuitate la îndoială dreptul românilor de a locui pe teritoriul pe care-l locuiesc astăzi, mai ales în Transilvania, cînd au apărut teze neștiințifice care trebuiau să justifice ocuparea unor teritorii românești, denaturînd adevărul istoric în mod vădit.

Iacă din secolul al XVII-lea (1635) umanistul Nicolaus Olahus, de origine română (Olahus — Valahus) scria în lucrarea sa *Hungaria* cum nu se poate mai clar că: «Țara Românească mai înainte se numea Flacia de la Flacus care a adus acolo o colonie romană. Locuitorii se numesc români (...). Moldovenii au aceeași limbă, aceleași obiceiuri și aceeași religie ca și cei din Țara Românească (...). Neamul acesta (al Transilvănenilor, n.n.) este viguros... Românii au credința că sînt coloniștii romani. Dovada acestui lucru este faptul că ei au multe în comun cu limba latină. În această țară se găsesc multe monede de ale acestui popor, fără îndoială indicii puternice ale vechimii stăpînirii romane pe aici»².

Cu toate acestea, reprezentanții absolutismului austro-ungar tratau populația românească ca pe o națiune tolerată, lipsită de drepturile de care se bucurau celelalte minorități privilegiate. Această situație a determinat pe români să înceapă lupta de emancipare națională și socială. Unul dintre promotorii ei a fost episcopul inocențiu Micu-Klein (1692—1768) care cunoscuse operele lui Nicolaus Olahus și Dimitrie Cantemir și putea susține cu tărie originea nobilă română a conaștinilor săi și dăinuirea lor fără întrerupere pe pămînturile Transilvaniei din vremea lui Traian. El scrie petiții împărătesei Maria Tereza la Viena și Dietei transilvane de la Cluj-Napoca, cerînd pentru români, în virtutea celor două diplome leopoldine (1699, 1710), cel puțin o soartă egală cu a minorităților privilegiate: «Căci noi de pe timpul lui Traian... am fost moșteni în acel pămînt regesc și pînă astăzi stăpînim sate

1. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1975, p. 137.

2. Corneliu Albu, *Pe urmele lui Ion-Inocențiu Micu Klein*, București, 1983, p. 115.

intregi, deși asupriți cu mii de mizerii și felurite sarcini de cei puternici»³. Răspunsul primit la aceste petiții că iobagii români «cer niște lucruri pe care nimeni până acum nu a avut cutezanța să le ceară de la înaintașii noștri»⁴, prevestea că lupta va fi de durată. Revendicările politice ale românilor vor reapare în *Supplex Libellus Valachorum* (1791) și în lucrările corifeilor Școlii Ardelene. Se vor angaja în această dispută o seamă de învățați austrieci ca: I. Fr. Sulzer, W. Tomaschek, J. Jung, P. Hunfalvy, care vor ilustra în operele lor concepția statului absolutist austro-ungar. Acestora adăugăm un nume de nefastă amintire — Robert Roesler de care se leagă teoria imigraționistă dezvoltată cu mai mult zel decât ceilalți în lucrarea sa: *Rumänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Rumäniens*, Leipzig, 1871. Cit de mare a fost interesul istoricilor amintiți de a «clarifica» o problemă istorică se va vedea din faptul că după destrămarea statului austro-ungar a pierit și a cerceta cu atâtă pasiune trecutul nostru istoric. Zelul cercetării etnogenezei noastre va fi prezent la învățații maghiari până în zilele noastre, deosebi în cercurile reacționare ale emigranților maghiari⁵.

În fața unei asemenea ofensive lansată de reprezentanții teoriei imigraționiste, istoricii români nu au stat inactivi. Riposta a fost dată de A. D. Xenopol, N. Iorga, D. Onciul, V. Pârvan, P. P. Panaitescu, Gh. I. Brătianu, C. Daicoviciu, C. C. Giurescu și alții. Ei au apărat teza autohtoniei care constă în esență în:

- a) continuitatea neîntreruptă a dacilor în provinciile Dacia și Moesia după cucerirea romană (sec. II—III) și adoptarea limbii latine;
- b) conlucrarea acestora cu romanii într-o simbioză care va duce în final la formarea unei populații romanice, vorbitoare a limbii latine populare;
- c) continuitatea acestei populații după părăsirea romană și în vremea migrației popoarelor;
- d) contactul cu populațiile migratoare (în special slave) și asimilarea acestora⁶.

În sprijinul acestei teze, cercetările recente au adus numeroase dovezi arheologice, epigrafice, numismatice și chiar izvoare literare. După retragerea aureliană, romanitatea carpațo-danubiană este păstrată atât în mediul urban cât și în cel rural, unde populația autohtonă se întâlnește în numeroase așezări. Pentru secolul al IV-lea, întâlnim pe tot teritoriul României o cultură materială deosebit de evoluată, cu com-

3. Textul la Prof. E. Popescu, *Continuitatea daco-romană. Procesul de formare al poporului român și a limbii române. Rolul creștinismului*, în «Glasul Bisericii», XXXIX (1980), nr. 6—9, p. 573.

4. Corneliu Albu, *op. cit.*, p. 212.

5. Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, *Istoria României*, vol. I, București, 1971, p. 63.

6. Problema este abordată de Prof. E. Popescu, *Romanisierung und Assimilierung in römischer und spätrömischer Zeit (2—6 Jh.) auf dem Gebiete Rumäniens und deren Bedeutung für die Herausbildung, des rumänischen Volkes in Romanitas-Christianitas. Untersuchungen zur Geschichte und Literatur der römischen Kaiserzeit Johannes Straub, zum 70. Geburtstag am 18. Oktober 1982 gewidmet, herausgegeben von Gerhard Wirthunter Mitwirkung von Karl-Heinz Schwarte und Johannes Heinrichs*, Berlin 1982, p. 702—726.

ponență locală, romanică și dacică, cunoscută și acceptată de specialiști sub denumirea de cultura Sintana de Mureș⁷.

Un fapt important ce trebuie subliniat în legătură cu această cultură este că — așa cum dovedesc cu certitudine cercetările arheologice — ea nu încetează după părăsirea teritoriilor nord-dunărene de către goți și începutul invaziei hunice.

Între populația din nordul și sudul Dunării există o unitate etnică cu substrat geto-dacic și una de credință. De aceea, împărții din Constantinopol nu au socotit niciodată pierdute pentru totdeauna teritoriile de la nordul Dunării stăpinite de barbari. Se știe că încă în secolele IV—V Imperiul bizantin începuse reînțărirea limesului dunărean și reorganizarea provinciilor de la Dunărea de Jos greu încercate mai înainte. În afara capetelor de pod pe care le avea de-a lungul Dunării, din Banat până la vărsarea ei, Imperiul reușește să controleze, în secolele IV—VI, cu o mică întrerupere în timpul invaziilor hunice, un teritoriu între Turnu-Severin și Buzău, teritoriu demarcat de un val de pământ, denumit în literatura de specialitate «Brazda lui Novac».

În această perioadă, viața orașelor de pe Dunăre cunoaște o deosebită înflorire, culminând în vremea lui Justinian (527—565). Cercetările arheologice efectuate pe întregul teritoriu al României atestă o dezvoltare culturală relativ uniformă. Astfel la Bratei, Cipău, Ciumești, Tirgșor, Budureasca, Costișa, Botoșana, Dodești etc., apar în conținutul culturii materiale influențe provincial-romane, care ne permit să vorbim de o romanizare în epoca dintre stabilirea hunilor și slavilor⁸. Caracteristică pentru această perioadă este cultura materială Bratei, numită astfel după localitatea din mijlocul Transilvaniei (lângă Mediaș), unde au fost descoperite importante vestigii arheologice. Obiectele descoperite aici dovedesc continuitatea populației daco-romane în această perioadă⁹. Variantele culturii de tip Bratei pentru celelalte zone ale țării sînt: pentru Moldova cultura de tip Costișa-Botoșana¹⁰, pentru Muntenia și Oltenia cultura de tip Ipotești-Cindești¹¹, iar pentru Maramureș cultura de tip Berea-Ciumești¹².

Potrivit cu situația generală de criză din fostul Imperiu roman, numărul inscripțiilor datînd din sec. IV—VI este mult mai mic și în special cele pe piatră; de fapt, acestea erau caracteristice vieții urbane. Cu toate acestea, documentele epigrafice deosebite în Transilvania, Banat și Oltenia, mai puțin Moldova și Muntenia, atestă continuitatea populației romanizate, precum și aspecte ale vieții social-economice și religioase și după părăsirea Daciei de armata și administrația romană¹³.

7. Dan Gh. Teodor, *Apartenența etnică a culturii Drida*, în «Cercetări istorice», IV, Iași, 1973, p. 134—135.

8. Idem, *op. cit.*, p. 135—136.

9. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 129.

10. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI*, Iași, 1978, p. 131 și urm.

11. V. Teodorescu, *Despre cultura Ipotești-Cindești în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei*, în SCIV, 15 — 1964, 4, p. 485 și urm.

12. Material inedit aflat în Muzeul din Baia Mare, cf. Dan Gh. Teodor, *Apartenența etnică...*, p. 135.

13. Emilian Popescu, *Inscripțiile din sec. IV—XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 18.

Nu mai puțină importanță prezintă pentru problema în discuție tezaurele monetare descoperite în peste 160 de localități ale vechii Dacii. Ele atestă folosirea pe scară largă de către populația autohtonă romanică a monedei de bronz pentru schimb; se știe că moneda de aur mai rar utilizată era dată în special barbarilor drept subsidii conform tratatelor.

Plecând de la faptul că foarte multe obiecte de uz casnic și inscripții descoperite au un caracter creștin¹⁴, se poate sublinia că religia creștină a avut un rol determinant în procesul de romanizare și continuitate a populației romanice creștine. Istoriografia românească susține că a doua coordonată importantă a etnogenezei noastre, alături de romanizare o formează creștinismul. Imperiul bizantin continua să controleze o parte din regiunile din nordul Dunării din punct de vedere politico-administrativ și spiritual. El era interesat să trimită misionari în mijlocul populației nord-dunărene pentru a o menține cât mai legată de cea din sudul Dunării. Desigur, spațiul nu ne permite să tratăm aici probleme majore ca cea legată de începuturile creștinismului la români, rolul scaunelor episcopale dunărene la răspândirea creștinismului printre dacoromanii aflați sub stăpânire barbară, Biserica din «Goția» și martirii români; acestea pot constitui subiectul unui alt studiu¹⁵. Un lucru trebuie reținut totuși, și anume că «noi sintem români fiindcă am devenit creștini, și am devenit creștini, fiindcă am fost români»¹⁶.

Începând cu secolul al VI-lea, în sud-estul Europei își va face apariția un nou popor migrator: slavii. Izvoarele bizantine¹⁷ vorbesc despre prezența slavilor în regiunile dunărene încă din timpul domniei lui Iustin și mai apoi sub Iustinian (527—565). Descoperirile arheologice însă, atestă așezarea durabilă a slavilor pe teritoriul țării noastre abia în a doua jumătate a secolului al VI-lea, mai degrabă spre sfârșitul ei, când și izvoarele scrise amintesc mai frecvent de ei¹⁸. Este posibil totuși ca grupuri mai mici de slavi (îndeosebi anzii și sclavinii de care vorbesc izvoarele bizantine) să fi pătruns în regiunile est-carpătice în primele decenii ale secolului VI și să se fi așezat pe teritoriul Moldovei și nord-estul cîmpiei dunărene la jumătatea aceluiași secol așa cum vor să indice descoperirile slave mai timpurii de la Iași-Crucea lui Ferent, Tîrpești-Neamț sau Dracsini-Botoșani¹⁹.

Descoperirile arheologice ne ajută să stabilim și căile de pătrundere a slavilor în regiunile extracarpătice ale României. Astfel prima pătrundere mai de amploare ar fi avut loc prin nord-estul Moldovei, pe

14. Ion Barnea, *Les monuments paleochrétiens en Roumanie*, în «Arta creștină în România», vol. I, București, 1977.

15. Problema a fost abordată de mai mulți specialiști. Vezi în ultimă instanță studiul: Em. Popescu, *Creștinismul în Eparhia Buzăului până în secolul al VII-lea*, în «Spirituallitate și istorie la întorsura Carpaților», vol. I, Buzău, 1983, p. 159—277.

16. Radu Vulpe, *Romanitatea și creștinismul, coordonate ale etnogenezei noastre*, în «De la Dunăre la Mare», ed. Il. Galați, 1979, p. 21.

17. Jordanes, *Getica* 33. în «Fontes Historiae Daco-Romanæ», vol. II, București, 1970, p. 413.

18. Dan Gh. Teodor, *Apartenența etnică...*, p. 136—137; Idem, *Contribuții privind pătrunderea și stabilirea slavilor în teritoriile extracarpătice ale României*, în «Carpatica», V, Bacău, 1974, p. 110.

19. Idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 133.

valea Siretului și jos, spre estul Munteniei. O parte dintre aceștia au trecut prin pasurile Carpaților Răsăriteni în sud-estul Transilvaniei (Poian și Cernatu). Alte grupuri de slavi ar fi putut pătrunde prin partea centrală și de sud a Moldovei, mergând în aceeași direcție: sud-estul Munteniei. În restul teritoriului românesc slavii s-au așezat mai târziu, în cursul secolului al VII-lea.

Analizând vestigiile slave timpurii, specialiștii au ajuns la concluzia că slavii au adus în regiunile noi unde s-au așezat, cu concursul avarilor, în a doua jumătate a secolului VI mai cu seamă spre sfârșitul ei, o cultură materială puțin evoluată, aflându-se pe o treaptă inferioară de dezvoltare. Practicau o agricultură primitivă, cunoșteau puțin prelucrarea fierului și foloseau o ceramică arhaică lucrată exclusiv cu mina²⁰. La venirea lor, slavii luau contact cu populația locală creatoare a civilizației de tip Costișa-Botoșana, caracterizată prin folosirea ceramicii lucrată la roată și utilizarea uneltelor de fier și a obiectelor de podoabă de proveniență romano-bizantină. Din interferența acestor elemente materiale autohtone și a elementelor slave arhaice, s-a dezvoltat pe teritoriul Moldovei un aspect nou de cultură numit Suceava-Sipot aparținând celei de-a doua jumătăți a secolului VI și începutului celui următor²¹.

Prezența elementelor slave descoperite în așezările autohtone în această perioadă și neafiarea pînă acum a unei așezări pur slave ne face să tragem concluzia că procesul de conviețuire autohtono-slavă începu-se încă din secolul VII, în cadrul căruia elementele de cultură autohtonă au fost net superioare. Elementele autohtone sînt însușite de grupurile de slavi care conviețuiau cu populația locală păstrîndu-se cea unitate a civilizației cu caracter romanic de tip Bratei sau Ipotești-Cindefești. Procesul de asimilare culturală începuse pe tot teritoriul de la nordul Dunării, urmat de cel al asimilării etnice în care autohtonii au predominat. La aceasta a contribuit în mare măsură plecarea în sudul Dunării a unei întregi mase de slavi după anul 602, cînd cade Țesutul danubian. Înființarea celui de-al II-lea Caganat avaric în Panonia, care-și exercită dominația și asupra unei părți din teritoriul României, împiedică pentru o vreme pătrunderea unor noi populații slave sau turanice, favorizînd asimilarea de către autohtoni a resturilor slave care locuiau în nordul Dunării.

În sudul Dunării, procesul acesta de asimilare etnică are un curs diferit. Pătrunzînd în număr mare aici, slavii vor împinge o parte a populației autohtone romanizată spre zonele muntoase ale Balcanilor și ei vor forma regiuni compacte etnice, cunoscute sub numele de sclavinii. Pe de altă parte, populația autohtonă regrupată în zonele mai ferite va forma și ea comunități etnice compacte cunoscute sub numele de romani (vlahii). Cu timpul, slavii, atît cei rămași în nordul Dunării ca și cei stabiliți în sudul ei vor adopta cultura materială locală romanică care le era net superioară²².

20. Idem, *Contribuții privind pătrunderea...*, p. 111—112.

21. Idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 135—136.

22. Idem, *Apartenența etnică a culturii Dridu*, p. 140.

Asistăm astfel, începînd cu secolul al VIII-lea, așa cum atestă desul de clar cercetările arheologice, la răsîndirea aspectului celui mai timpuriu al unei noi culturi numită Dridu²³ (proto-Dridu), care acoperă întreg teritoriul locuit alădată de daci.

«Romanică și autohtonă în esența ei, cultura Dridu acoperă... aproape întreg teritoriul românesc cît și unele regiuni din sudul Dunării, fiind singura cultură materială locală atestată în spațiul carpato-dunărean în sec. VIII—XI»²⁴.

Aspectul de cultură materială Dridu timpurie se definitivează în cursul sec. VIII și prima jumătate a sec. IX cînd procesul de asimilare al slavilor de către autohtoni este pe cale de a se încheia în întreg spațiul nord-dunărean. Și din punct de vedere lingvistic, cercetările au stabilit că în sec. VIII—IX trebuie admisă apariția unei limbi deja constituite — româna comună — folosită de întreaga populație, încît slavii nu i-au putut modifica structura ei esențială²⁵.

Sfîrșitul sec. IX corespunde și momentului cînd romanitatea orientală — care cu timpul se va identifica cu poporul român — va apare menționată în izvoarele medievale externe. Această realitate etnică va fi prezentă în documente sub numele de *vlahii*, termen căruia i s-a consacrat o bogată literatură de specialitate.

Termenul de vlah își are originea la celții din Galia numiți volcae în izvoarele antice²⁶.

Denumirea de vlah a trecut la germani (*walh*) prin care ei desemnau pe vecinii lor romani și gali romanizați. Cu toate că mai tirziu germanii vor atribui acest nume numai locuitorilor din Peninsula italică, termenul nu-și va pierde sensul general, adică indicînd o populație romanică, vorbitoare a latinei populare. Cu acest sens general va fi și reluat de slavi, care făcînd cunoștință cu lumea și civilizația romanică, prin intermediul germanilor (sec. IX), aceștia din urmă le vor transmite și termenul înțilniț în vorbirea lor curentă²⁷. Așadar pentru slavi vlah înseamnă un străin, un neslav de limbă romanică²⁸. În lumea slavă se întîlnesc două forme ale termenului: *vlah* la slavii meridionali — cu această formă fiind înțilniț și la bizantini — și *voloh* la slavii de răsărit. În izvoarele scrise ale vremii vom întîlni și alte forme ca *valachus* în lumea catolică,

23. Numită astfel după așezarea datînd de la sfîrșitul mileniului I e.n., situată lângă Dridu, unde s-au întreprins săpături arheologice de către Ion Nestor și Eugenia Zaharia (1950—1960).

24. Ioan Nestor în *Istoria poporului român*, p. 108, cf. A. Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 16.

25. Dan Gh. Teodor, *Apartenența...*, p. 140.

26. Vezi de pildă Caesar, *De bello Gallico II*, 24 ș.a.

27. Prima mențiune în scris a termenului apare în biografia lui Metodie, apostolul slavilor și este aplicat italienilor numiți de acesta *wlach*.

28. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 13; vezi și Dr. I. Gherghel, *Cîteva contribuțiuni la cuprinsul noțiunii cuvîntului «vlach»*, în «Convorbiri literare», LII, București, 1920, p. 3—8; Dimitrie Onciul, *România în Evul Mediu*, art. în «Enciclopedia română», reprodus și în «Istorie», editie critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, II, București, 1968, p. 453; Eugen Stănescu, *Vlahii la sfîrșitul secolului al X-lea — începutul celui de-al XI-lea și restaurarea dominației bizantine în Peninsula Balcanică*, în «Revue des etudes sud-est européennes», tom. VI, nr. 3, 1968, p. 433 și toată bibliografia din nota 83.

apuseană, *blach* la unguri, *vlah* în limbile turco-asiatice, dar de fiecare dată se are în vedere aceeași realitate etnică.

Cu timpul, termenul de vlah a primit și accepțiuni secundare²⁹, cum ar fi aceea legată de ocupația lor pastorală. Unii cercetători³⁰, s-au grăbit să tragă concluzia că numele vlah ar fi echivalent cu păstor, refuzându-i caracterul etnic.

Trebuie să subliniem deci că menționarea acestui nume dat românilor de către străini în Evul mediu, marchează sfârșitul etnogenezii poporului român; el exprimă caracterul său romanic, conținutul de bază al expresiei fiind cel etnic³¹.

Primele știri scrise despre români se referă la populația românească din Transilvania. Este vorba de *Gesta Hungarorum*, cronica notarului Anonimus al regelui Bela scrisă în secolul al XII-lea³², dar care relatează evenimente petrecute la sfârșitul secolului al IX-lea. Anonimus istorisește că la sosirea ungarilor cuceritori în Panonia, ei au găsit acolo «slavi, Bulgari et Blachi ac pastores Romanorum». Ei vor reuși să supună ducatul lui Menumorut care-și avea reședința la Biharea, în centrul Transilvaniei, o țară condusă de viaahul Gelu (ubonitatem terrae Ultrasilvane, ubi Gelou quidam Blacus da minium tenebat), iar în Banat ducatul lui Glad, în pofida ajutorului primit de acesta de la cumani, bulgari și blaci (adiutorio Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum). Demn de menționat este răspunsul pe care Menumorut îl dă solilor regelui Arpad, care, invocând descendența acestuia din neamul lui Atila, vin să ceară cedarea pământurilor. «Și doar dacă acela (Atila) — spune Menumorut — a răpit prin violență această țară de la strămoșul meu, acum însă, grație stăpînului meu, împăratul din Constantinopol, nimeni nu poate să mi-o mai smulgă din minile mele»³³. Remarcăm la românii din Transilvania conștiința prezenței lor neîntrerupte pe meleagurile pe care se găseau și a dependenței lor de împăratul din Constantinopol pe care-l socotesc singura autoritate legală, după atâtea secole de asuprire străină.

Episodul cuceririi teritoriilor românești din Transilvania de către unguri la sfârșitul secolului al IX-lea este consemnat și de un alt izvor binecunoscut de istoriografia românească — *Cronica lui Nestor* scrisă în sec. XI de un autor necunoscut, în ciuda atribuirii călugărului Nestor. În ea se menționează că: «În anul 6406 (998), ungarii au trecut aproape de Kiev trecînd peste muntele numit astăzi încă «Oungourskoie», și au ajuns la Diepr unde au ridicat corturile lor, căci ei erau nomazi ca Polovtziens. Venind de la est, ei au trecut rapid munții înalți și zăși ungurești

29. Ana Comnena, *Alexiada VIII*, 3—4, cf. Al. Elian și Nicolae Șerban Tanașoca, *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. III, București, 1975, p. 109.

30. Str. Lisev, în «*Fontes Latini Historiae Bulgaricae*», III, Sofia 1965, p. 213, cf. Nicolae Șerban Tanașoca, *Din nou despre geneza și caracterul statului Asăneștilor*, în «*Revista de istorie*», tom. 34, 1981, nr. 7, p. 1305; J. Matl, *Zur Bezeichnung und Wertung fremder Völker bei den Slaven*, în «*Festschrift für Max Vasmer zum 70. Geburtstag*, am 28 Februar 1956, Berlin, p. 289—290.

31. Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 15.

32. În 1131 dacă este vorba de Bela II, cum cred unii cercetători sau între 1173—1196 după alții, dacă este vorba de Bela III.

33. Ștefan Pascu și Liviu Maior, *Culegere de texte pentru istoria României*, București, 1977, p. 29.

și au început să se bată cu Volochs și slavii care locuiau acolo. Căci mai înainte slavii locuiau acolo și volohii cuceriseră pământul slavilor. Însă după aceea, ungurii au izgonit pe volohi și au luat acest pământ în posesie și s-au stabilit acolo cu slavii după ce l-au supus și de atunci acest pământ se numește Ungaria. Și ungurii s-au apucat să se războiască cu Grecii și au devastat Tracia și Macedonia până la Thesalonic³⁴. Volohii, care luptă alături de slavi împotriva ungarilor năvălitori, sînt cu siguranță românii din Transilvania, aceiași întîlniți la cronicarul anonim al regelui Bela.

În ultimii ani s-au pus în valoare izvoare istorice de proveniență orientală care au în vedere istoria noastră medievală. Prima sîtare ne-o oferă *Geografia armenescă* atribuită lui Moise Chorenați. Scrisă în secolul al IX-lea, Geografia cuprinde un pasaj în care se descriu regiunile locuite astăzi de români: «Țara sarmaților, din care o parte e la răsărit de Zaghura, care e țara bulgarilor și germanilor, (se întinde) înspre Oceanul nordic pînă la țara necunoscută căreia îi zic Balak»³⁵.

Examinînd serios informațiile transmise de acest izvor armean, cercetătorii au stabilit că această țară necunoscută căreia i se zice «Balak» — nume pe care autorul l-a împrumutat poate din lumea bizantină (βάλυκος) — nu poate fi decît al vlahilor, adică al românilor³⁶.

O altă informație despre originea poporului român care ne parvine din Orient, este din lumea arabo-persană. Ne referim la tratatul geografului persan Gardizi intitulat *Podoaba istoriilor*, care descrie realitatea etnică politică a Europei de răsărit în secolul al XI-lea. Gardizi își scrie tratatul în aceeași perioadă în care Anonimus își alcătuea opera sitund între slavi (bulgari), ruși și unguri un popor din Imperiul roman (z Rum); și toți sînt creștini și pe ei li numesc N-n-d-r. Ei sînt mai mulți decît maghiarii, dar sînt mai slabi³⁷. Acest popor, de a cărui origine romană autorul este sigur, prin aceasta deosebindu-l de vecinii săi și pe care-l situează între Dunăre și un «munte mare» (Carpații), este poporul român.

Istoricul bizantin Kedren, descriind lupta de la Durostolon, din 971 dintre bizantini și rușii conduși de Sviatoslav «amintește de existența de o parte și de alta a Dunării a unor așezări omenești întărite, cu o populație locală stabilă. Locuitorii acestor cetăți vin la împăratul Tzimiskes să ceară iertare pentru că se aliază cu Sviatoslav, pîndindu-se împreună cu așezările lor. Între fortărețele situate în stînga Dunării, autorul bizantin amintește Constantia pentru a cărei identificare cercetătorii se opresc asupra cetății Constantiniana Daphne construită de Constantin cel Mare³⁸.

Din secolul al XI-lea datează și cea mai veche mărturie scrisă care se referă la românii din părțile de răsărit ale Carpaților, cei care mai tîrziu vor întemeia țara Moldovei. Descoperită pe o piatră comemora-

34. *Повѣсть временныхъ лѣтъ*, Moskova—Leningrad, 1950 I, p. 21 cf. Eugen Stănescu, *op. cit.*, p. 435.

35. Aurel Decel, *Relațiile româno-orientale*, București, 1978, p. 32.

36. *Idem. op. cit.*, p. 70, 71.

37. *Idem. Asupra unui pasaj din geograful persan Gardizi* (a. 1050), București, 1936, p. 3, cf. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 22.

38. Ion Barnea, *Stăpînirea bizantină asupra Dobrogei între anii 971—1185*, în «*Din istoria Dobrogei*», vol. III, p. 73—74.

tivă din insula suedeză Gotland, inscripția runică de la Sjönhem amintește de un tânăr vareg Rodfos, care fiind în călătorie prin țări străine a fost ucis de Blakumen. Specialiștii au văzut în etnonimul Blakumen forma scandinavă a numelui vlahilor³⁹. Având în vedere că drumul varegilor spre Constantinopol trecea pe litoralul moldovenesc al Mării Negre, greșit românii înfiliți de Rodfos sint cei ce locuiau la răsărit de Carpați.

Cu un nume asemănător — Blökumen — sint denumiți românii într-o operă literară islandeză (Saga lui Eymund) scrisă în secolul al XIII-lea, dar care transpune în scris o variantă orală mult mai veche, poate chiar din secolul al XI-lea⁴⁰.

Printre cele mai de seamă atestări medievale ale românilor nord-dunăreni sint considerate și cele din cronicile lui Nichita Choniates și Ioan Kinnamos, aparținînd secolului al XII-lea. Istorisînd episodul evadării din temnița a lui Andronic Comneanul⁴¹ (1164—1165), și fuga lui spre Galiția unde-și căuta salvare, Nichita Choniates ne spune că acesta, fiind «prins de vlahi (παρὰ βλάχων) la care ajunsese zvonul despre fuga lui, era dus din nou înapoi la împărat»⁴². Textul cronicarului bizantin prezenta anumite neclarități în ce privește locul unde prințul putea fi capturat de vlahi, devenind obiectul unor aprinse dispute neîncheiate nici astăzi. Astfel, în timp ce unii cercetători⁴³ văd în vlahii pomeniți de Choniates pe românii nord-dunăreni, chiar din Moldova, unde aceștia se învecinau cu statul halician, alții⁴⁴ îi localizează în sudul Dunării, în hotarele Imperiului.

Nu la mult timp după episodul istorisit de Choniates, un alt eveniment ne ajută să-i reîntîlnim pe românii din nordul Dunării participînd la viața politico-militară din această parte a Europei. Cronicarul bizantin Ioan Kinnamos, care în opera sa acordă o deosebită atenție domniei lui Manuel I Comnenul, descrie mai multe expediții militare ale acestuia în nordul Dunării. O astfel de expediție condusă personal de împărat în anul 1148 împotriva cumanilor, oferă acestuia prilejul de a străbate pămîntul românesc. Cu ocazia acestei expediții, Kinnamos amintește localitatea Demnitzikos⁴⁵, situată pe malul stîng al Dunării. Cercetătorii au identificat-o pe rînd cu Zimnicea, Turtucaia, Dinogetia iar în cele din urmă cu Turnu Măgurele⁴⁶.

În calitate de secretar imperiaș, Ioan Kinnamos este foarte bine informat asupra campaniei antimaghiare din anul 1167 cînd valahii sint

39. Victor Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*. București, 1982, p. 77; Aurel Decel, *Relații româno-orientale*, p. 87—88.

40. Victor Spinei, *loc cit.*

41. În 1154 împăratul Manuel I Comnenul (1143—1180) îl aruncă în închisoare pe vărul său Andronic Comnenul, viitorul împărat (1180—1185) sub acuzatia de complot împotriva lui.

42. Nichita Choniates, *Istoria*, în «Fontes...», vol. III, p. 251.

43. Aurel Decel, *Relații româno-orientale*, p. 88; Victor Spinei, *op. cit.*, p. 78.

44. Eugen Stănescu, *Vlahii lui Kinnamos și Choniates și prezența militară bizantină la nordul Dunării sub Comneni*, în «Revue des etudes sud-est europeenes», t. IX, nr. 3, (1971), p. 587—588.

45. Ioan Kinnamos, *Epitoma*, în «Fontes...», vol. III, p. 235.

46. Valaques, *Coumans et Byzantins sous le règne de Manuel Comnene*, în «Byzantina», tom. I. Tessaloniki, 1969, p. 169—176.

recrutați în număr mare în armata comandantului Leon Vatatzes. Dorind să-i pedepsească pe unguri, dușmani ai Imperiului în acel timp, împăratul trimite împotriva lor o armată sub conducerea lui Leon Vatatzes în care acesta a recrutat și o mulțime de vlahi, despre care se spune că sînt colonii de demult ai celor din Italia, «poruncindu-i să-i atace dinspre ținuturile de lângă Pontul zis Euxin, de unde nimeni niciodată nu a năvălit asupra lor»⁴⁷. Opiniile cercetătorilor în legătură cu originea geografică a vlahilor înrolați în armata lui Vatatzes sînt împărțite căci, în timp ce unii⁴⁸ îi consideră români din nordul Dunării, alții⁴⁹ îi localizează în sudul Dunării, mai sigur în tema Paristrion.

Textul acesta, dincolo de disputa pe care o ridică localizarea vlahilor, prezintă o importanță deosebită pentru că ne descoperă dovezile prezentei conștiinței originii romane la români, fie din nordul Dunării, fie din sudul ei⁵⁰. Pe ce cale i-a parvenit istoricului bizantin această prețioasă constatare nu știm; poate prin intermediul unui participant direct la această expediție, sau poate în calitatea sa de secretar imperial cunoștea nemijlocit realitățile în care Imperiul era angajat. Campania antimaghiară și-a atins obiectivul, Manuel Comnenul restabilind pentru multă vreme liniștea la hotarele de nord ale Imperiului și reușind să controleze o parte importantă din teritoriile nord-dunărene. Aflăm aceasta dintr-un discurs al mitropolitului Manasses al Tesalonicului ținut în 1173, în care, alături de alte popoare care au cunoscut autoritatea împăratului, apar menționați și sciții și dacii⁵¹.

După cum am văzut mărturiile scrise atestă prezența unei populații românești în tot spațiul carpato-danubian. Explicația numărului mic de mărturii scrise trebuie s-o căutăm în lipsa totală a izvoarelor interne ca urmare a vitezelor condiții de viață în care populația locală a fost obligată să trăiască.

În schimb, romanitatea sud-dunăreană, beneficiind de o situație politică mai bună — la adăpostul puterii bizantine — intră mai frecvent în atenția cronicarilor vremii.

Pînă nu demult, cea mai veche mențiune a românilor sub numele de vlahi era considerată cea din anul 976 intilnită în opera istoricului bizantin Kedrenos, dar după cum am văzut, *Geografia armenească* îi atestă pe români (Balak) cu un secol mai devreme. Înseamnă că termenul de βλάχη era cunoscut în lumea bizantină, cu mult înainte însemnării lui Kedrenos⁵². Episodul în care Kedrenos face mențiunea vlahilor este în legătură cu revolta antibizantină de la moartea împăratului Ioan Tzimiskes, condusă de cei patru frați: David, Moise, Aaron și Samuil,

47. Ioan Kinnamos, *Epitoma* în «Fontes...», vol. III, p. 239: «βλάχων πολὺν ὄμιλον, ὃν τῶν ἐξ Ἰταλίων ἔπαυται πάλαι εἶναι λέγονται».

48. Cercetătorilor mai vechi Th. Uspenskiĭ, L. Pic, D. Onciul, N. Iorga, V. Zlatarski, susținători ai acestui punct de vedere li se adaugă alții mai noi: A. Armbruster, op. cit., p. 24; Eugen Stănescu, «βλάχοι» p. 588—593.

49. A doua poziție este susținută de Roessler, B. P. Hașdeu, J. Jung, N. Bănescu, *Valaques, Coumans et Byzantins...* p. 177—180 și I. Barnea, *Sărbăria bizantină asupra Dobrogei între anii 971—1185*, în «Din istoria Dobrogei», III, p. 160—162.

50. Ș. Papacostea, *Les roumains et la conscience de leur romanité au moyen-âge*, în «Revue Roumaine d'Histoire», IV, 1965, 1, p. 19 și A. Armbruster, loc. cit.

51. *Valaques, Coumans et Byzantins...*, p. 181—183.

52. Aurel Decei, *Relații româno-orientale*, p. 74.

cunoscute sub numele de cei patru «Comitopuli». Relatind moartea celui dintii dintre ei, istoricul bizantin consemnează: «Iar dintre cei patru frați, David a murit curind, ucis de niște *vlahi călători* între Castoria și Prespa și așa-numiții «stejari-frumoși»⁵³.

În ce privește calificativul de ὄβριαι acordat de Kedrenos vlahilor pînă acum nu i s-a găsit o explicație clară. Unii cercetători⁵⁴ au pus termenul în legătură cu transhumanța ce caracterizează viața păstorilor vlahi, alții⁵⁵ l-au legat de ocupația de chervangii a vlahilor, iar mai recent s-a făcut o apropiere de termenul «kjelatori» întilnit în cronicile medievale sîrbești⁵⁶ în care vlahii nu erau numai păstori și agricultori, ci și transportori de produse.

În ultimii ani a apărut ediția critică a lui Skylitzes în care noul editor Hans Thurn opinează că menționarea vlahilor ar fi o interpolare a unui contemporan preluată apoi de Kedrenos⁵⁷. Se vorbește și de existența unei tradiții scrise bulgare după care David nu ar fi fost victima vlahilor, ci, după ce a domnit cîțiva ani s-a retras la minăstire⁵⁸.

Pornind de la faptul că menționarea scrisă a vlahilor din 976 se datorează unui istoric care a trăit în secolul al XI-lea și care se referă la o perioadă anterioară, aplică acest termen cunoscut de el unei epoci mai vechi; A. Armbruster⁵⁹ consideră că de fapt prima menționare sigură a vlahilor ar fi cea din anul 980, întilnită la istoricul bizantin Kekaumenos.

În acest an împăratul Vasile al II-lea Bulgaroctonul încredințează unui anume Niculiță (Νικουλίτζας), în schimbul slujbei de domestic al excubițiilor, «conducerea vlahilor din Elada»⁶⁰ care cuprindea Grecia de nord, Thesalia și Eubeea. Se atestă prin aceasta prima organizație de stat românească în sudul Dunării: Vlahia Mare, care ar fi avut un fel de autonomie în cadrul Imperiului bizantin⁶¹.

O altă știre despre prezența vlahilor sud-dunăreni datează tot din vremea împăratului Vasile al II-lea. După ce a încheiat cucerirea statului bulgar, împăratul se ocupă și de organizarea bisericească a teritoriilor cucerite. În acest scop dă niște diplome care aveau în vedere organizarea și jurisdicția noului arhiepiscopii de Ohrida. Intr-una din diplome, datată mai 1920 stabilește jurisdicția arhiepiscopului de Ohrida asupra vlahilor din toată Bulgaria (πᾶσαν βουλγαρίαν βλάχων)⁶². Organizarea bisericească a vlahilor se desăvîrșește în timpul lui Alexios I Comnenul (1081—1118) cînd într-o listă a episcopiiilor supuse Ohridei întil-

53. Georgios Kedrenos (Skylitzes), *Compendiu de istorii*, în «Fontes...», vol. III, p. 145: Τούτων δὲ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν Δαβὶδ μὲν εὐθὺς ἀπέβη ἀναρρηθὲς μέσῳ Κατορίας καὶ Πρέσπας καὶ τὰς λεγομένας Καλάς ἤρως παρὰ τινῶν βλαχῶν ὄβριων.

54. P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București 1969, p. 122—123.

55. Ion Barnea, *op. cit.*, p. 87.

56. Eugen Stănescu, *Vlahii la sfîrșitul secolului al X-lea...*, p. 414.

57. *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. III, p. 145, n. 67.

58. Eugen Stănescu, *op. cit.*, p. 408—409, și n. 3.

59. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 12 n. 2.

60. Kekaumenos, *Statuti și povestiri*, în «Fontes...», vol. III, p. 43—45.

61. Pr. prof. Mircea Păcuraru, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București 1980, p. 189.

62. *Știri referitoare la organizarea bisericească a vlahilor balcanici*, în «Fontes Historiae Daco-Romanae», vol. IV, București, 1982, p. 25.

nim și una a vlahilor. Dintr-o altă listă a acestor episcopii, din secolul al XIII-lea, aflăm și sediul episcopiei la Vreanoti, localitate identificată cu Vranje (Serbia)⁶³. Acestei episcopii a aparținut și un anume preot Ioan, cum aflăm dintr-o însemnare de pe un manuscris din secolul al XI-lea descoperit în biblioteca bisericii Sf. Clement din Ohrida: (Ἰωάννης, ἱερεὺς τῆς ἀνωτάτης ἐπισκοπῆς βλάχων).

Prezența românilor în cronicile vremii se face tot mai simțită în secolul al XI-lea când se intensifică tendințele de autonomie. Ei au creat dificultăți Imperiului bizantin în anul 1066 când îi întâlnim în fruntea răscoalei declanșată în Tesalia (tema Eladei) împotriva împăratului Constantin al X-lea Ducas. Cronicarul bizantin Kekaumenos⁶⁵ care ne descrie în amănunt desfășurarea evenimentelor din 1066 ne dă informații prețioase despre vlahi, viața și originea lor.

Din opera lui aflăm primele nume de vlahi ajunse pînă la noi. Aceștia sînt Verivoi Vlahul în casa căruia se adunau căpeteniile răscoalașilor și Slavota Carmalakes, care, în ciuda numelui său slav era de origine vlah. Îi întâlnim apoi pe vlahi acționînd alături de bulgari, pe care i-au atras de partea răscoalei. Aflăm că vlahii din Larissa și împrejurimi își aveau dobitoacele și «nevestele» în munții Bulgariei, unde pe timpul verii găseau pășuni bune pentru turmele lor. Aceasta este o știre însemnată legată de viața pastorală a vlahilor.

Răscoala o dată înfrîntă, Kekaumenos dă frîu liber indignării sale provocată de faptele vlahilor. Lăsînd la o parte aprecierile sale subiective negative, atenția ne este reținută de următoarele cuvinte: «(vlahii) nu țin niciodată credința cuiva, cum nu au făcut-o nici vechilor împărați romani. Împăratul Traian a trebuit să se lupte cu ei și i-a zdrobit făcîndu-l prizonieri. Așa-zisul rege al lor, Decebal, a fost ucis și capul său expus în mijlocul Romei pe o lance. E vorba aici de așa-numiții daci și bessi. Mai înainte trăiau în apropierea Dunării și pe Saos, pe care azi îl numim Sava, unde stau acum sîrbii, în locuri întărite de natură și greu accesibile...»⁶⁶.

Despre cucerirea Daciei de către Traian, Kekaumenos putea foarte ușor afla din izvoarele antice (Dio Cassius) sau prelucrări bizantine ale acestora, însă legătura pe care acesta o face între vlahii contemporani și vechii «daci și bessi» — lucru pe care nu-l putea afla din izvoare — implică existența unei tradiții mai vechi privind originea romană a vlahilor⁶⁷.

Amintirea unei migrări de populație românească de la nordul Dunării spre Balcani, așa cum s-ar putea înțelege din pasajul citat este o problemă mai veche a istoriografiei noastre, care revine tot mai mult

63. Silviu Drăgoimir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul mediu*, București, 1959, p. 13; «Fontes...» vol. IV, p. 25, n. 4.

64. Pr. prof. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 192; Eugen Stănescu, *op. cit.*, p. 430—431; Nicolae Popescu, «Ioan Preotul», *episcopul Aromânilor — cel mai bătrîn preot român, pe la anul 1050*, în «B.O.R.», nr. 52/1954, p. 457—458.

65. Kekaumenos, *Stăturii și Povestiri*, în «Fontes...», vol. III, p. 27—43.

66. Kekaumenos, *op. cit.*, p. 41. Spunînd că vlahii nu țin niciodată credința cuiva, cronicarul bizantin are în vedere necredința lor față de stăpînirea bizantină.

67. *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. III, p. 41, n. 70; A. Armbruster, *op. cit.*, p. 21—22.

în actualitate⁶⁸. Această posibilitate a unei migrări de la nord la sud și nu invers contrazice teoria roesleriană ce și-a făcut loc multă vreme în istoriografia europeană.

Către sfârșitul secolului XI și începutul celui următor, aflăm prețioase informații despre românii sud-dunăreni din opera Anei Comnena, fiica împăratului Alexios I Comnenul (1081—1118).

Astfel, în 1083, cu ocazia unei expediții împăratul trece printr-un saț de vlahi numit Ezevan⁶⁹, iar opt ani mai târziu (1091) ordonă cezarului Nichifor Melissenos să înroleze în armata destinată luptei împotriva pecenegilor recruți «dintre bulgari și dintre cei ce duc o viață nomadă». «Pe aceștia — spune Ana Comnena în continuare —, limba populară îi numește vlahi»⁷⁰. Folosind termenul «nomad» autoarea are aici în vedere fenomenul transhumanței caracteristic vieții păstorilor vlahi.

Tot din opera Anei Comnena aflăm că un fruntaș al vlahilor, cu numele Pudilă informează pe împărat în timp ce alți vlahi le arată invadatorilor cărările de trecere peste munți⁷¹.

Prin aceste informații avem dovada existenței unei populații românești pe malurile fluviului la sfârșitul secolului al XI-lea. Vlahii se dovedesc buni cunoscători ai drumurilor prin Balcani, lucru ce le va fi de folos în frământările politico-militare de la sfârșitul secolului al XII-lea.

Politica abilă a Comnenilor, în special a lui Manuel I, a dus la potolirea pe moment a aspirațiilor de autonomie ale populațiilor valahe și a altora din Peninsula Balcanică, dar politica neinspirată a lui Isaac Anghelos va duce la trezirea unor resentimente antibizantine și tendințe de independență ce se vor finaliza cu întemeierea unui stat independent româno-bulgar (1186).

Din cele arătate până aici, reiese că teritoriul românesc nu a fost niciodată o «terra incognita» sau o «terra deserta». Izvoarele scrise, arheologice, epigrafice și numismatice atestă continuitatea de-a lungul secolelor a unei populații romanice, protoromâne și apoi române în întreg spațiul carpato-balcanic. O realitate istorică care face să dispară ideea de «miracol» acordată procesului etnogenezei noastre de către unii istorici.

STIRI INEDITE REFERITOARE LA ZIDIREA BISERICII «SF. IOAN BOTEZĂTORUL» DIN SCHITUL CHINOVIAL PRODRUM DE LA SF. MUNTE ATHOS

Pr. SCARLAT PORCESCU

La Arhivele statului Iași¹ se păstrează șase scrisori expediate, în intervalul noiembrie 1856 — mai 1860, arhierelui Filaret Scriban Stavropoleos, rectorul seminarului «Veniamin» Socola, de către monahi²

68. Gh. I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București 1980, p. 56; Eugen Stănescu, *op. cit.*, p. 434—438.

69. Ana Comnena, *op. cit.*, p. 85.

70. *Ibidem.*

71. *Ibidem.*

1. Fond Seminarul «Veniamin», dosar 877.

2. Trei dintre ele semnate de Nifon ieroschimonah (în una cu titlul de «igumen»), două de Nictarie ieroschimonah, Atanasie schimonah și Nectarie monah iar una singură de Nictarie ieroschimonah.

care, la Sf. Munte Athos, se străduiau să înalțe biserica «Sfintul Ioan Botezătorul», de la schitul Prodom. De ce s-au adresat acești monahi arhierului Filaret Scriban?! Cred, înfi, pentru că numitul arhieru era o «față» remarcabilă a clerului — monahii atoniți cunoșteau, negreșit, prestigiul de care se bucura acesta — cu ușa, neconținut, deschisă, atât la mitropolitul Moldovei și Sucevei, în vremea aceea Sofronie Miclescu, cit și la căpeteniile de stat, iar, în al doilea rând, pentru că mica obște monahală românească, încheșată, la Sfintul Munte Athos, în anul 1852, avea un «metoc» situat în vecinătatea mănăstirii Socola-Bucium, așadar și cu Seminarul pe care-l conducea și unde locuia arhierul; înalta poziție pe care o avea Filaret Scriban în viața bisericească și, mai cu seamă, megieșia mănăstirii Socola cu metocul schitului atonit Prodom, probabil, și alte motive pe care nu le cunosc, au putut conduce la statornicirea unor relații între rectorul Seminarului și monahii români care se sileau ca să dea viață așezării românești atonite. Filaret Scriban era pentru ei, ucenicii săi, un povățuitor și un sfătuitor înțelept, «fața schitului(lor) în Moldova», și, firește, de aceea era el rugat ca să mijlocească buna rezolvare a problemelor pe care schitul le avea în Moldova.

Scrisorile, anexate la sfârșitul acestor rânduri, deși referitoare, în prim plan, la strădaniile unor călugări de neamul nostru de a aprinde și întreține făclia monahismului românesc la Athos, sînt interesante deoarece pun în lumină încrângătura condițiilor și împrejurărilor în care s-a zidit biserica «Sfintul Ioan Botezătorul» din schitul Prodom. Avînd, apoi, în vedere că, în sinul comunității românești atonite, s-au ivit, după anul 1867, unele neînțelegeri, regretabile, despre care, în diferite scrieri, avem relatări, unele neînțelemeiate pe documente, ba, chiar, tendențioase, scrisorile care se publică, acum, sînt concludente în legătură cu istoria schitului românesc Prodom din Sfintul Munte Athos în etapa 1852—1860. Avem, prin urmare, un material documentar prețios, care, într-o zi, va fi folosit la întocmirea unei monografii științifice asupra schitului nostru de acolo.

Înainte de a cunoaște ceea ce cuprind cele șase scrisori, consider că o scurtă relatare privind nașterea așezării călugărești române Prodom, și viața acesteia în cei dintii ani de existență apare cu totul necesară. Întîlnim, se știe foarte bine, urme ale evlaviei românești, peste tot, în Sf. Munte Athos.

Voievozi din cele două țări românești — Muntenia și Moldova — ierarhi, demnitari de odinioară sau credincioși, deseori, anonimi, înflăcărați de sentimentul înalt al iubirii frățești, al ecumeniei ortodoxe, s-au îndreptat, prin fapte ctitoricești, spre acest ostrov al monahismului răsăriten. Nu este cazul să amintesc, acum, contribuțiile fiilor neamului nostru la înălțarea, înveșmîntarea, înzestrarea și, în general, ajutorarea mănăstirilor atonite. Avem, deja, lucrări scrise de istorici și cercetători ai Ortodoxiei și ai vieții noastre bisericești care pun în lumină actele de binefacere ale românilor dreptcredincioși la Athos. Deși, gîndirea, sensibilitatea și bunăvoința românilor ortodocși sînt evidente pretutindeni, cu toate acestea, ei nu au în Sf. Munte o mănăstire mare a lor cum au celelalte Biserici ortodoxe surori.

Privirile fiilor neamului nostru s-au îndreptat, cu prisos de atenție spre așezările călugărești atonite, ca și spre alte centre ale Ortodoxiei, deseori, învăluite de necazuri, fără nici o îndoială, la îndemnul conștiinței lor ortodoxe și nu la acela al conștiinței lor naționale. Atît prin acte de binefacere, cît și prin monahii români care au viețuit, de-a lungul secolelor, în minăstirile mari ale Athosului sau în schituri mici și colibe, neamul nostru dreptcredincios a adus contribuții remarcabile la buna desfășurare a vieții spirituale și materiale a acestui ostrov al Ortodoxiei.

Drumețul care-și îndreaptă pașii spre așezările monahale atonite sau cercetătorul care caută, în arhive și biblioteci, adevărul istoric, înțilnește și cunoaște sensibilitatea ortodoxă română și, deopotrivă, substanțiala dărnicie a neamului nostru. Negreșit, într-o zi, se va găsi și omul care, întemeiat pe documente și tradiții istorice, va scoate în relief osîrdia unor sihaștri români cunoscuți prea puțin sau necunoscuți care au viețuit la Athos, în duhul patericului spre slava ortodoxiei și a neamului nostru.

O înfiripare monahală românească, la Athos, despre care avem importante știri în scrisorile anexate, a luat naștere în primele decenii ale secolului trecut. Potrivit documentelor³, pe la începutul secolului al XIX-lea, în chilia Ianicopulo («a cinstiului înainte mergător»), situată «în hotarele Sf. Lavre și supusă aceleia», «s-a nevoit fericitul întru pomenire Justin», «Diadohii» acestuia, Patapie și Grigore, au cerut mitropolitului Veniamin Costachi ca să mijlocească, prin intervenția sa la Patriarhia de Constantinopol, întemeierea și organizarea unui schit cu mai mulți călugări români în locul chiliei în care viețuise Justin — părintele lor duhovnicesc. «Pecetluita scrisoare de înființare a schitului», datată iunie 1820, cuprinde, între altele, următoarele: Schitul Sf. Ioan Botezătorul «să se zică de aici înainte obștieviețuiei nlc schit a binecinstitorului neam al moldovenilor» supus minăstirii Lavra; dchiul să fie pomenit și ascultat; schitul va avea viață de obște; se vor achita «impărăteștile dajdii, haraciuri⁴ și capitațiile⁵ celor ce întru acest sfînt schit se găsesc»; dacă vor fi mai mulți viețuitori, minăstirea Lavra va da teren pentru vie, grădină, pomi; din milosteniile primite se va oferi și călugărilor care viețuiesc în chilii sau colibe; odoarele, veșmintele și cărțile cite sînt și cite vor veni să nu fie instrăinate etc. Aceste hotăriri s-au luat de către adunarea mării Lavre «cu socotînța și voința celor în schit aflători moldoveni și s-au întărit cu monastiresca pecete și cu ale noastre iscălituri».

Revenind în țară «diadohii» Grigorie și Patapie nu s-au mai întors la Athos. La acești călugări și la alții din neamul nostru se referă autorii uneia dintre scrisori notînd că s-a mai încercat organizarea unei așezări monahale românești la Athos dar nu s-a izbutit «din pricină că îndată cum începea să ivea feuri de pricinii și împiedecări sau că mu-

3. Publicate în colecția «Uricarul», II, Iași p. 189, III, Iași, p. 409, XII, Iași, 1889, p. 95, 103, 108.

4. Tribuț impus odinioară de turci țărilor Românești; una dintre cele patru rate ale acestui tribuț.

5. Impozit, sub formă de cote fixe, perceput, în Evul mediu, pe fiecare cap de locuitor.

rea începătorii și țară străină fiind, lesne să risipe părinții în toate părțile neavind nici un sprijin mai puternic de nicăierea și așa răminea osteneala și cheltueala în zadar ba încă și de vorbă părinților greci zicând că neamul nostru românesc nu este destoinic nici statornic a întemeia măcar un mic lăcaș aicea în Sf. Munte».

La începutul anului 1852, doi cuvioși călugări, Nifon și Nictarie, originari din mănăstirea Horaia, stabiliți la Athos, au cumpărat de la mănăstirea Lavra, cu 7000 de lei, «proprii lor bani», locul pe care au viețuit mai înainte, Justin, Patapie și Grigore, în vederea întemeierii unui schit chinovial românesc. Printr-o carte, datată 18 aprilie 1852, mitropolitul Sofronie al Moldovei și Sucevei a dat călugărilor pomeniți, firește la cererea acestora, binecuvîntarea «de a începe și întemeia acest schit... în cinstea Sf. Ioan Botezătorul» (Prodrom). Ulterior, mitropolitul a acordat schitului un loc în apropierea mitropoliei pentru «odăi și mitoc celor ce vin de acolo» (1855), un ajutor anual din casa centrală a clerului (1856) și a fixat câteva reguli după care să se conducă monahii acestui schit: viața lor va fi de obște; pravila și slujba se vor săvîrși în moldoveneste; călugăriile și hirotoniile se vor face cu învoirea chiriarhului de la Iași; starețul va fi ales de părinții schitului, apoi întărit de mitropolitul Moldovei și Sucevei și de domnul acestei țări; starețul va cere povățuiri de la mitropolitul Moldovei.

Tot la începutul anului 1852, Nifon și Nictarie au intervenit la domnitorul Moldovei, Grigorie Al. Ghica, rugîndu-l ca să mijlocească înființarea schitului. «În unire cu mitropolitul» Sofronie, domnul, prin hrisovul datat 7 iulie 1853, după ce va fi luat legătura cu Patriarhia din Constantinopol și cu mănăstirea Lavra, a statornicit următoarele: deocamdată, în schit vor viețui 20 de călugări; dacă numărul lor va crește, mănăstirea Lavra va da mai mult pămînt; comunitatea schitului va plăti anual Lavrei 1000 de lei «supt numirea de drit chiriarhicesc», afară de «împărăteștile și localnicile dări... ce se hotărăsc de comunitatea Sf. Munte; pecetea schitului va avea în mijloc scena «Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul» și împrejur însemnarea: «Pecetea Sf. Schit moldovenesc a Sf. Ioan Botezătorul din Sf. Munte a Lavrei 1852»; domnul a hărăzit schitului 3000 de galbeni, depuși în casa centrală a administrației «Sf. Spiridon» din Iași; dobînda acestei sume de 300 galbeni anual, va fi trimisă schitului Prodrom pentru întreținere, în două rate, prin egumenul mănăstirii Sf. Trei Ierarhi din Iași; Grigore Al. Ghica a mai înzestrat schitul cu vase liturgice de argint, veșminte și cărți bisericești.

Izbutind să înființeze schitul Prodrom pentru români, cei doi călugări, Nifon și Nictarie, ajutați, negreșit de ceilalți viețuitori, spre a înfăptui ceea ce făgăduiseră, au început pregătirile în vederea zidirii bisericii și a chiliilor călugărești. Cele șase scrisori pun în lumină strădaniile călugărilor din schitul Prodrom consacrate zidirii bisericii, cum și unele evenimente care, circumstanțial, au survenit între anii 1856—1860.

Terenul pe care călugării români îl cumpăraseră de la mănăstirea Lavra cu 7000 de lei, glăsuiesc scrisorile, «n-au fost altă decît un loc pustiu, o ruină avînd o încăperi de doi sau trei oameni și un paraclis dezgolit și părăsit». Potrivit celor stabilite în hrisovul domnului Gri-

gore Al. Ghica, datat 7 iulie 1853, schitul chinovial românesc, odată ce a fost înființat, trebuie să plătească anual «impărăteștile și localnicile dări», iar minăstirii Lavra «dritul chiriarhicesc». Începând din 1852 până în 1856, haraciurile, «dosimata»⁶ și «flotimul» dat minăstirii s-au ridicat la suma de 1000 lei. În anul 1856, viețuiau foarte «strimtorați», în «schitișorul» întemeiat, «20 părinți», cum, de altfel, se hotărâse.

Referindu-se la faptul că schitul, «poartă gloriosul nume de schit moldo-român», ieroschimonahul Nifon, adînc mulțumit, face cunoscut arhierelui Filaret Scriban că prin «duhovniceștii fiii» săi, ca o pîrgă a întregii nații, neamul nostru s-a ridicat la un «punct de glorie înaintea celorlalte nații a Evropei». Totodată, el dorește să se știe că în schit se înalță «rugăciuni de zi și de noapte pentru patria lor și pentru prea fericiții și vrednicii de toată lauda ctitori», iar locașul de închinare se va ridica «spre cîntea patrii».

Cum «au dat și făgăduință la multe persoane», pe cînd se aflau în Moldova, viețuitorii schitului Prodrom au început lucrările pregătitoare ce aveau să culmineze cu zidirea bisericii.

Ei au «chemat (un) arhitect care-i cunoscut în tot Sf. Munte» (din scrisoarea datată 8 mai 1860, reiese că «arhitectul» era «un coșovlah foarte iscusit și deștept») și s-au «sfătuit destul de mult dimpreună și cu alte persoane ispitite în acest fel de lucrări». S-a hotărît, în cadrul discuțiilor purtate, să se aducă «apă îndestulătoare în ograda» schitului, să se facă o «sternă»⁷ în care să se stringă cit mai multă apă, «la malul mării să se facă o magale pentru sprijinirea materialului ce se va aduce cu caicile de pe la diferite locuri» și, în sfîrșit, s-a hotărît amenajarea drumului, «pentru a să putea pogori la malul mării și a să sui în cărcat până în deal la schit cale de jumătate de ceas». Apoi s-au tocmît de îndată meșteri și s-a strîns «cea mai mare parte de materiale», unele dintre ele specificate în scrisorile trimise de la Sf. Munte Athos.

La 21 noiembrie 1856, lucrările de construcție ale bisericii nu înceseră. Din scrisoarea care poartă această dată reiese că «temelia» locașului se va «pune cit de curînd». Scrisoarea datată 15 iunie 1857, arată că «lucrul bisăricii continuă cu nădejdea în Dumnezeu», ceea ce demonstrează că piatra fundamentală a locașului se așezase, foarte probabil, la începutul anului 1857. În aceeași scrisoare sînt unele referiri la «nenvoarea urmată între părintele Antim și D. K. Anastasie Pogor»⁸. Ieroschimonahul Nifon scrie arhierelui Filaret Scriban că nu poate veni în țară pentru a vedea despre ce este vorba deoarece este reținut «cu trebile zidirei bisericii».

În timpul lucrărilor au survenit și unele greutăți, amintite în scrisoarea datată 17 septembrie 1857, ca, de pildă, scumpetea și lipsurile. Arhierul Filaret este rugat să intervină la epitropia «Sf. Spiridon» ca

6. Dosimata — cîștig, sumă achitată la date fixe și care reprezintă o rată din arenda unei moși; flotim — despăgubire pentru cedarea unui teren, a unei întreprinderi comerciale, a unui contract; flodormă.

7. Rezervor în care se stringe apa.

8. Părintele Antim, viețuitor și conducător al metocului pe care schitul atonit îl avea la Bucium — Iași, ajunsese la unce nelumelegeri cu Anastasie Pogor, pricinute, probabil, de felul în care se colectau banii.

să nu micșoreze venitul pe care anual îl producea suma de 3000 galbeni hărăzită de Grigore Al. Ghica schitului. Deoarece, se pare, din motive necunoscute, unii ctitori și binefăcători din țară nu mai trimiteau «dania giuruită», ieroschimonahul Nifon cere ajutorul arhierelui Filaret.

Următoarea scrisoare, datată 7 martie 1860, este semnată de patru viețuitori din schitul Prodrom; ieroschimonahul Nifon nu apare printre ei, fapt care arată că el era plecat în alte părți după ajutoare. Din documente contemporane⁹ și chiar din corespondența pe care o semnalează reiese că Nifon plecase în Muntenia după ajutoare și chiar în Rusia. Între altele, călugării comunicau arhierelui Filaret că-și împlinesc «datoriile cerute țagmei monahicești»; ei mai vesteau că «lucrul bisericii merge înainte». Din moment ce avem, în scrisoare, referiri la «mademul de piatră moale cari s-au pregătit pentru bolțile și cubilele bisăricii»¹⁰, înseamnă că lucrările ajunseseră la partea superioară a edificiului, adică la boltire. Hotărâți să termine biserica, monahii de la Prodrom cer stăruitor arhierelui Filaret să le mijlocească trimiterea ajutoarelor făgăduite, între altele, «acela de la cucoana Ruxandra Roznovănița» în sumă de 1000 galbeni deoarece ei au împrumutat bani pentru continuarea lucrărilor.

Prin ultimele două scrisori, una din aprilie 1860 și a doua din mai 1860, desemnate și de ieroschimonahul Nifon, nefiind, el, la Sfântul Munte se cere insistent arhierelui Filaret Scriban ca să facă demersurile cuvenite pentru trimiterea banilor hărăziți, ca și a celor făgăduite de diferite persoane pentru ca locașul schitului să fie «isprăvit și îndestulat cu înzestrări pentru cât va sta lumea așazătă spre neîncetata slavoslovie lui Dumnezeu și spre cinstea și podoaba iubitei noastre patrii». Ceea ce săvârșesc ei acolo, la Athos, este, cum se menționează într-o scrisoare, «un lucru foarte bun»; dacă «patrioții noștri vor vedea, le va plăcea și nu vor zice că mult s-au cheltuit»; ei înștiințează că meșterii au lucrat, dar «toate pietrele din temelie și până la acoperemint spatele părinților le-au cărat». Spre a închide gura, îndeosebi a «părinților greci» care spun că românii nu-s vrednici să organizeze o așezare călugărească la Athos, viețuitorii de la Prodrom roagă să li se trimită bani ca să se poată isprăvi «macar numai bisărica»; între altele, ei mai comunică arhierelui Filaret că strădania lor de a zidi un locaș românesc este cunoscută în toată lumea ortodoxă și spre acest schit, «chinovion», se îndreaptă fii ai «nației romane», «ori din care parte de loc» și ei nu-i pot primi deși «sînt frați» intrucît nu au unde.

Pentru înălțarea bisericii Sf. Ioan Botezătorul din schitul Prodrom n-au contribuit numai moldovenii. Îndată după începerea lucrărilor de construcție ale bisericii, ieroschimonahul Nifon, starețul schitului, s-a adresat, la 15 martie 1857, mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei cerîndu-i ajutor și binecuvîntarea de a colecta de la credincioși deoarece «biserica se zidește și schitul s-a înființat spre slava lui Dumnezeu și cinstea întregului neam românesc». Mitropolitul, la 30 aprilie 1857, a

9. Ieromonahul Damian, *Chestiunea schitului românesc chinovial al Sf. Ioan Botezătorul din Sfântul Munte Athos*, București, 1879.

10. Termenul «mademul de piatră moale» denumește piatra ușoară provenită de la o carieră sau o mină în care se găsea acest material, iar termenul «cubile» denumește turlele bisericii.

îngăduit să se adune ajutoare în Mitropolia Ungrovlahiei pentru înălțarea bisericii de la Prodrom. Un act semnat de starețul Nifon, la 10 august 1859, adevărate că de la «credincioșii români din Valahia» s-au colectat «4226 de galbeni» prin părinții rânduți¹¹.

Starețul Nifon a călătorit și în Rusia cu scopul de a aduna ofrande pentru schit dar a scris «că este mare lipsă de bani și acolo ca și în Moldova». Nu știm cât a adunat, dacă, într-adevăr a adunat ceva în Rusia; reiese din scrisoarea datată aprilie 1860 că «oamenii din Basarabia unită»¹² și unii preoți din această regiune au oferit ajutoare.

Deși în cei dintii ani de existență, Prodromul a fost un schit moldovenesc, cu toate acestea, pentru zidirea bisericii din acel schit au contribuit și credincioșii din alte regiuni românești și chiar unii străini. De altfel, după unirea înfăptuită în anul 1859, în pofida unor neînțelegeri între monahii atoniți originari din diferite regiuni românești, schitul Prodrom a devenit o așezare chinovială călugărească a tuturor românilor.

Pe lângă știrile referitoare la lucrările de construcție ale bisericii, scrisorile conțin și alte informații. De pildă, aflăm că monahii schitului, în 1856, s-au adresat printr-o scrisoare, și caimacamului — atunci Teodor Balș — al Moldovei¹³, fără îndoială, în vreo problemă referitoare la schit. La Sf. Munte Athos, în primele luni ale anului 1857, au căzut ploii, de obicei, foarte rare pe acolo. Printre închinătorii soșii la schit, în 1857, unii erau din București. De la diferiți credincioși din Rusia s-au primit vase de argint și veșminte bisericești. Unii închinători ruși au dat indemnul de a se trimite în această țară «răvașe la felurile persoane» prin care să fie rugate să ajute schitul.

Unul dintre viețuitorii schitului, «părintele Grigore», a fost dat «la Sf. Munte ca să desăvârșească limba elină». Starețul Nifon a fost sfătuit prin scrisori, să nu trimită schitului ceea ce, eventual, a adunat în Rusia prin «mănăstirea Rusicunului de aceea care iese giuătate greci și giuătate ruși și după necazul ce au acum pe români pentru luarea moșiilor nu ne vor mai da nimică». Monahii de la Prodrom au fost sfățuiți, în țară, să nu ceară ca să li se dea și lor din veniturile pe care le aduceau moșiile afierosite minăstirilor din Sf. Munte, trecute, între timp, la Departamentul Culturii adică în etapa de «strămutare a așezăminturilor», pentru că grecii s-ar tulbura și le-ar pune piedici la înălțarea bisericii. De asemenea, să nu ceară să li se dea din veniturile pe care le aduceau moșiile minăstirilor Sf. Trei Ierarhi din Iași și Cotroceni din București datorite «di opștie la tot Sf. Munte».

Biserica Sf. Ioan Botezătorul a schitului românesc Prodrom, zidită cu ajutoare primite de la fiii neamului românesc, era terminată în anul 1866. Scrisorile care se publică, acum, cuprind știri interesante referitoare la lucrările de construcție ale acestei biserici, în intervalul 1957—1960. Aceste scrisori, așadar, au valoarea unor documente cu ajutorul cărora cunoaștem, în parte, cum, de către cine și în ce împrejurări a

11. Detaliile în broșura «Chestiunea schitului românesc chinovial...».

12. Județele Cahul, Bolgrad și Ismail, prin Tratatul de la Paris din 1856, fuseseră retrocedate Moldovei.

13. Teodor Bais a stat în fruntea Moldovei, în calitate de caimacam, începând de la 11 iulie 1856 până la 17 februarie 1857.

fost zidit acest sfânt locaş românesc. În diferite arhive de la Athos sau din ţară mai sînt, negreşit, numeroase documente privind istoria schitului Prodrom, la jumătatea secolului trecut, unele publicate iar altele necunoscute, cu ajutorul cărora s-ar putea cunoaşte cum s-au desfăşurat lucrările de construcţie ale bisericii pînă în anul 1866. Între timp, obştea călugărilor români s-a înmulţit pentru care s-au ciădit corpuri de chilii şi diferite atenaşe necesare unei gospodării şi, ulterior, s-a trecut peste unele disensiuni şi peste unele împerecheri regretabile statornicindu-se spiritul frăţesc de unitate românească.

La 20 aprilie 1866, C. A. Rosetti, ministerul Cultelor, făcea cunoscut mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei că guvernul român doreşte să fie trimis, la Sf. Munte Athos, arhierul Isaia Vicol Dioclias spre a sfinţi biserica schitului Prodrom nou construită. Ministrul făcea, totodată, mitropolitului Nifon rugămintea de a cere patriarhului ecumenic ca să dea arhierului Isaia binecuvîntarea canonică de a săvîrşi slujba sfinţirii. Un proces verbal, încheiat la 21 mai 1866, arată că sfinţirea a avut loc chiar în acea zi. La această ceremonie, arhierul Isaia Vicol a fost însoţit de arhimandritul Sofronie Vîrnab¹⁴.

Scrisorile la care m-am referit, în aceste cîteva rînduri, sînt documente istorice valoroase pentru cercetătorul care va încerca să scrie o monografie asupra schitului Prodrom. Pe lângă acestea ele sînt şi o documentare de limbă.

Înflînim în aceste scrisori, particularităţi dialectale (fonetice şi lexicale) ale graiului moldovenesc, ceea ce înseamnă că ele sînt scrise de moldoveni. De pildă, cazuri de rotacism: *pără* în loc de *plnă*; alternaŃe de grafie: *Biserica* — *bisărica*; *primi* — *primi*, *nedejde* — *nădejde*, *Dumnezeu* — *Dumnezău*, *di* — *de*, *răbdari* — *răbdare*, *mari* — *mare*, *iară* — *iarşi* — *iar*, *să* — *se* — *sî*, *faceş* — *faceşi*, *ieste* — *este*, *facim* — *facem*, *urmezi* — *urmezî*, *singur* — *săngur*, *ajutor* — *agiutor*, *lăcui* în loc de *locui*, *margă* în loc de *meargă*, *năsîp* în loc de *nisip* etc.; termeni care circulau mai cu seamă, în Moldova: *meremeturi*, *sternă*, *haraci*, *strănsură*, *hărăzit*, etc. Notez, în treacăt, că n-am redat aceste scrisori întocmai cum au fost ele scrise, n-am respectat, adică întru totul originalele deoarece, prioritar, le consider documente istorice şi, numai, în al doilea rînd documente de limbă.

ANEXE

I

Cu smerite mătării sărutăm dreapta PreasfinŃiei Voastre milostivi stăpîne

Scumpa, nepreţuită şi mult dorita scrisoarea Preo Sî. Voastre am primit-o cu mari bucurie şi înţelegînd atît acele ce mă sfătuiţi, cit şi despre starea fericită a sănătăŃii Preo SfinŃiei Voastre, înştiinţîndu-mă că să află întru deplinătate, ne-am

14. Ştiri privind sfinţirea bisericii se găsesc într-un scurt istoric al schitului Prodromul, scris de monahul Antonie Focşăneanu, la sfîrşitul secolului trecut; manuscrisul se află la preotul I. Mares, vicar administrativ la Episcopia Romanului şi Huşilor; unele ştiri şi în broşura «Chestiunea schitului românesc chinovial...» de Ieromonahul Damlan, Bucureşti, 1879, p. 19—20.

bucurat întocmai ca de însăși viața noastră. Dind slavă Întru tot milostivului și mult incuratului Dumnezeu din a cărui har și milă și cu rugăciunile Preo Sî. Voastre ne aliam și noi sănătoși dimpreună cu tot soborul adunat în schiștinile Prodom și careie acum după cum este știut poartă gloriosul nume de schiț moldo-român; o nume nou! O Moldavie fericită! pre care veacurile nu te-au putut rădica la acest punct de glorie înaintea celorlalte nații a Europei căci duhovniceștii filii tăi cari ești din sinul tau ca o pîrgă a întregii nații spre îmbrățișarea unii mai adevărate lepadări de sine, îndepărtarea sfîntului munte al Atosului, în cea strălucită și piină de duhovnicească desătare. Grădina maicii lui Dumnezeu în timpurile din urmă nu avea unde să-și plece capul, iară astăzi o epohă fericită! Numărul de 20 suflete piini de umilință și de respect cu atremur dă slavă Întru tot înduratului și mult milostivului Dumnezeu, vărsînd lacrimi de mulțămire înaintea prea curatei sale maici și Sfin. înainte mergătoriu, rugîndu-se în neprecumatele lor rugăciuni de zi și de noapte pentru patria lor și pentru prea fericirii și vredniciei de toată lauda cîtorii, cari ne-au ajutat, ne-au sprijinit și ne-au povăluit cu înțeleptele lor sfaturi, din care unul și cel mai zelos asupra acestui lucru sîntei Preo Sfinția Voastră, care ne-ai ajutat în toate privirile, și această dragoste a Preo Sfinției Voastre robind inimile noastre am voi ca toate lucrurile noastre să le mărturisim Preo Sfinției Voastre dacă ar fi cu puțință ca la toate să urmăim înțeleptelor sfaturi ci ni le veți da, însă mare depărtare este de la noi pără la Moldova, dar cu toate acestea harul lui Dumnezeu ne apropie gânditorii înlîrînd dragostea ca a unor fiu către părintele lor, de la carele așteptăm ajutoru ca de la o persoană prin care în stera Preo Sfinției Voastre ajutorează Dumnezeu, nu numai pe noi neputincioșii, ci și pe toată țara Moldovii după cum știm că este străbătută vestea pără la porțile împărățiilor Europei, iar, acum și în Sîntul Munte, care este socotit de lume împărătiilor moralului religios. Pentru aceasta de mare folos am socotit a fi pentru schiștorul nostru ca să înștiințăm pe Preo Sfinția Voastră despre toate împrejurările urmate de la începutul lucrării acestui schiștor spre a avea lămurită știință de sterea în care s-au aflat cînd l-am luat precum și toate cheltuielile cî s-au urmat, atît cu materialele, cît și cu cele ce neapărat au cerut trebuința a să face și fără de care nici au fost cu puțință, și acestia încă foarte strimtorarii.

Noi, Preo Sfinție, după venirea noastră de la Moldova vîind a ne ocupa de zidirea bisericii după cum am fost dat și făgăduință la multe persoane, am și chemat arhitect cari-l cunoscut în tot Sf. Munte și ne-am sfătuit destul de mult dimpreună și cu alte persoane ispite în acest felu de lucrări și am hotărît că biserica nu se poate face pără ce mai întîi nu vom avea apă îndestulătoare adusă în ogradă, precum și o sternă, asămînea la malul mării să se facă o magazie pentru sprijinirea materialelor ce să va aduce cu caiile de pe la alte locuri, precum și drumul de la schiț din vale pără acolo, pentru a să putea pogori la malul mării și a să sui încarcă pînă în deal la schiț cale de jumătate de ceas, cu toate că acest drum va sluji vecinic pentru descărcarea tuturor proviziilor trebuitoare ci le aducem de pe la alte ostroave, aceste dar neputîndu-le nici cum încungtura, am și tocmît de îndată meșteri care lucrînd neîncetat le apropie săvîrșirea. Acum cu ajutorul milostivului Dumnezeu, a Sf. Ioan Botezătorul și prin rugăciunile Preo Sfinției Voastre, am tocmît meșteri și pentru zidirea bisericii a cărei temelie nădăjdum a să pune cît de curînd. Pentru care cu smerenie cîzînd ne rugăm Preo Sfinției Voastre ca să binecuvîntați această întreprindere a noastră. Ca cu lesnire să se poată săvîrși acest sfînt lăcaș Întru slava lui Dumnezeu spre cinstea patrii și spre vecinica pomîntre și a Preo Sfinției Voastre, ca a unui sprijinitoriu și ajutoriu; Iiștoară de cheltuele am trimis și Preo Sfințitului Mitropolit ca să aibă știință de urmările noastre ca noi neștiînd acestea să samene vrăjmașul vreo neghînă din care să urmez vreo îndoială, ci din contra cu mari smerenie ne rugăm Preo Sfinției Voastre ca la vreun prilej cînd veți socoti după înțelepciunea ce v-au dat Dumnezeu să-l îndemnați a ne ajuta precum și pe alți boleri cari veți socoti Preo Sfinția Voastră. Ca doară am putea să ridicăm acest sfînt lăcaș, fiindcă cea mai mare parte de materiale o avem strînsă pînă acum. Pentru acestea toate din adănc inimii ne rugăm ca să nu ne lăsați nemângăiați, făcîndu-vă o idei de greutățile locului în care ne aflăm și cheltuețele urmate pără acum, căci cînd am luat în stăpînire acest locșor n-au fost altă decît un loc pustiu, o ruînă avînd o încăperi de doi sau trei oameni și un paracelis dezgolit și părăsit, ba încă și pentru acesta am plătit 7000 lei sfîntei

lavră când l-am luat în stăpînire și altele multe cheltuieli, din care numai cele ce s-au urnat de la venirea noastră acum în Moldova li supunem cunoștinței Preo Sfinției Voastre spre știință.

Rămîind la mila Preo Sfinției Voastre prea plecați și supuși slugi.

NIFON
Ieroshimonah

CHELTUELE URMATE ÎN ANUL ACESTA ȘI ACUM

Lei	Păr
1000	— plata haracurilor. Dosimata împreună cu filotimu ce-l dăm monastirilor cu-prînși pe vremi de patru ani de la 1852 până la 1856.
6000	— cuprinde cheitueala meremetului, adusul apei, depărtare 3500 coți, facere unli sterna pentru stringerea apei, asămîne și facerea magazii la malul mării;
1000	— s-au plătit pentru facerea a 2000 cîntari var, care 44 ocă cîntariu, câte 5 lei cîntariu.
750	— s-au plătit pentru aducerea a 1500 ocă năsip tot pentru biserică.
8750	Preo Sfințite ne rugăm ca să vă milostiviți a primi scrisoarea către ex-ceiența sa cămăcamul ca să o dați însuși Preo Sfinția Voastră că poate veți vorbi ceva după dragostea carea știim că aveți către acest sf. lăcaș.
	1856 noembrie 21

De la Sîntul Munte

Preo Sfințitului și mult milostivului nostru stăpîn chirio chirio Filaret Stavropoleos, rectorul seminarului Socola, cu smerită metanie să să dei la Fiș la Socola.

(Arhivele Statului Iași, Fond Seminarul «Veniamin Costachi», dosar 877, filele 169—170).

II

Preo Sfințite și mult milostive stăpîne

Cu toții dorim din suflet ca smerita noastră scrisoare să vă întîmpine sănătos, și dorind a ști și despre noi, iarăși cu smerenie vă înștiințăm că sîntem sănătoși pentru care dăm slavă lui Dumnezeu. Cu smerenie iarăși a vă înștiința că în Sf. Munte se află pace, liniște, desile ploii încă și astăzi urmează care este un lucru de minunat și foarte rar întîlnit pe aici. Lucrul bisericii continuă cu nădejdea în Dumnezeu, necăutînd la duhul veacului și la ispitele ce vin asupra noastră, căci toate cu ajutorul lui Dumnezeu și cu rugăciunile Preo Sfinției Voastre le biruim, dintre care una acum ne stă asupra și aceasta este nenovirea urmată între părințele Antim și D. K. Anastasie Pogor, și noi încurcați fiind cu trebile zidirei nu putem veni acolo, pentru aceasta i-am trimis ca în ceasul ce va primi scrisoarea noastră să dei demisie și să-și caute de drum unde va voi, iar paralele rămîn la mustrarea sfinției lui căci sînt păcate streine, însă de avem har înainte Preo Sfinției Voastre apoi ajutați-ne de am făcut bine, iar de am greșit apoi îndreaptă cum va fi mai bine după Dumnezeu.

Inchinători în primăvara aceasta am primit destui între care au fost și cîțiva români din București, de asemenea, am primit cîteva vase de argint și altele vestimentării din Rusia, și acum iarăși avem trimisă în Rusia 12 răvașe la felurile persoane însemnate, făcute după îndemnul rușilor inchinători dintre care unii și acum se află la Sf. Munte.

Ne-am înștiințat încă că ați primit pe Iancul Ștefănescul în școală și pentru aceasta cu umilință ne rugăm ca să aveți o deosebită purtare de grijă pentru dînsul căci pe fratele său Gheorghe l-am făcut călugăr în ziua de înălțare, acum îl pre-

gătim cât mai de grabă să-l dăm la școală pentru a se desăvîrși în limba elină, rugați-vă dar pentru dînsul și pentru noi păcătoșii care sintem a Preo Sfinției Voastre pecate și supuș slugi.

1857, iunie în 15.
Sf. Munte

NIFON
ieroschimonaș

Preo Sfințitului și al nostru prea milostiv stăpin și duhovnic Părinte *Filaret Stavropoleos* cu smerenie (Filele 175—176).

III

Cu smerite metanii căzînd ne închinăm Preo Sfinției Voastre Milostive stăpine

Am primit dorita scrisoare a Preo Sfinției Voastre din trecuta lună iulie și mult ne-am bucurat că sinleți sănătoși, și noi, asemenea cu ajutorul lui Dumnezeu și rugăciunile Preo Sf. Voastre ne aflăm sănătoși pentru care ne-ncetat trebuie a ne ruga lui Dumnezeu. În timpul de față foarte multe nevoi avem, știe numai unul Dumnezeu ce greutatea întîmpinăm, pe de o parte scumpetea, pe de alta zidirea și în toate strîmțorare și lipsă dar cu toate acestea să ne rugăm lui Dumnezeu ca pe toate să le biruim.

În primăvara trecută și mai încoace am scris de cîteva ori ca să vie părintele Antipa și nu știm cum o înțeles scrisorile noastre, că nu așa am scris după cum sfinția sa socotește că noi l-am oprit aici, ci alte îndemnuri am avut de l-am chemat; 1. ca să-l sfătuiam cum să urmeze în timpul cât va săde la mitoc; 2. ca să ne aducă strînsura ce au făcut de cînd s-au dus, ca unul ce este mai credincios; 3. și cea mai de nevoie să ne sfătuiam ce să facem acum cînd Sf. Spiridon vra a ne micșora venitul; așa dar ne rugăm Preo Sfinției Voastre ca să blagosloviți și să ne ertați că noi pentru aceste pricini l-am chemat, iară noi pentru altele oarecare.

Și în aceste grele împrejurări pentru noi ne rugăm Preo Sfinției Voastre ca să stăruiti cu toate puterile pentru acest Sf. schit care din nou să rădică, ca Epi-tropia Sf. Spiridon să nu micșoreze venitul a 3000 (drahme) ce pe de o parte este hărăzit prin hrisov domnesc nici de cum a se micșora, iară pe de alta să scăpăm de legăturile singhiliului patriarhicesc, iară încât să atînge de alte dăruiri ce-ar urma, să fie după voința dăruitorilor, precum arată chiar singhiliul; însă vă mai rugăm ca Preo Sfinția Voastră cînd va fi cu putîntă, să sfătuiți pe cironomia C. Casandra Ghiculesă (cari de părintele Antipa sînt bine cunoscuți), să nu oprească dania făcută de numita, pentru că aici să urmează panahizile și rugăciunile cu care noi ne-am însărcinat dar și D-nealor să nu oprească dania giuruită lui Dumnezeu, ca să nu le fie cu păcat.

Pe părintele Grigore l-am dat la Sf. Munte să desăvîrșească limba elină, vă rugați pentru dînsul și pentru noi cari sintem a

Preo Sfinției Voastre supuș slugi

NIFON
ieroschimonaș igumen

1857, septembrie 17, Sf. Munte
Onorat Preo Sfințitului și mult milostivului nostru stăpin *Filaret Stavropoleos*. La Iași.

(fila 183)

IV

Cu smerite și fierbi metanii ne închinăm cu toții Preo Sfinției Voastre al nostru prea milostiv stăpin

Iarăș îndrăznim a vă face supărări și cu a doua scrisoară aducîndu-vă aminte și de a noastră smerenie fiind că în vremea aceasta dupre cum am înțeles sinleți însărcinați cu multe și mari griji primînd asupra-vă nenumărate însărcinări în nădejdea și ajutorul puterii lui Dumnezeu. Și pentru aciasta credem că nu cu ușu-

rătate vă iaste a le cuprinde toate și a le isprăvi fiind tot trebi mari și greu de isprăvit. Ci însă noi sintem cu bună nădejdi și avem credință că vă va ajuta puterea lui Dumnezeu toate a le isprăvi di vremi ci sint lucruri plăcute lui Dumnezeu, fără numai dacă cu credință și cu rabdari veți străui.

Iată că vă înștiințăm și pentru noi ucenicii Preosfinției Voastre (pe care vă rugăm ca să-i cercetați mai des) cum că din mila lui Dumnezeu ne aflăm sănătoși cu toții silindu-ne după puteri a ne implini datorile cerute tagmei monahicești; lucru bisăricii mergi înainte până acum mademut de piatră moaică cari s-au pregătit pentru bolțile și cubilele bisăricii s-au isprăvit; marmurile s-au așazat, herestre, var, năsip și cărămîdă toate li-am închipuit, fără numai că ne-am îndatorat cu o mie de galbini care li-am luat cu dobîndă până cînd vom primi pre acela care li nădăjduim di la patrioții noștri; deci acum cu smerenie vă rugăm ca să nu vă supărați și grabnic să ne înștiințați ci nedejdi estii di acolo de unde știți că nădăjduim, pentru că noi după cum ne-au îndatorit părintele și după cum ne-ai scris și Preosfinția Voastră zicînd că bănuiesc patrioții di ce nu să faci bisărica. Iată că acum cu toate puterile ne-am pus ca dacă ni va ajuta Dumnezeu să o isprăvim în vara aceasta numai dacă di la Moldova nu ni să va întimpla vrea împiedicari din pricina paraliilor. In srurt noi in nedejde agiutorului lui Dumnezeu ne-am făcut gătire ca si mergă lucru înainte până la isprăvire pentru că di acum dacă vom slobozi mesterii neisprăvind bisărica mai mare pagubă vom ave, că atunce rămînem ziditori și cu bisărica neisprăvită. Încă și materialul adunat si răsipește și să prăpădește cari lucru în urmă puteți săngur să cunoașteți ci poate să să întimpla; iară dacă vom isprăvi bisărica măcar di vom rămîne și datori vom ave acistă mângăiere cum că avem bisărica. Și puternic ieste acela a căruia ieste bisărica a ni răsumpăra din datorii, vă rugăm încă și pentru acista ca alăturata scrisoare către D-neii Cuoana Ruxanda Roznovăria să facel osteneală ca sănour să o ducel pentru că li-am scris cum că Preosfinția Voastră sânteti fata schitului nostru în Moldova. Și cînd si va pute inlesni ca să dei ace mie de galbini pre cari o au hărăzit schitului, Preosf. Voastre să vă del pentru că sânteti ctitori la noi și știți chipul cum să ni-i trimiteți asămne și celelalti scrisori să le trimiteți pe om sigur ca să le împărțiască pre la locurile lor și încredințindu-ne rugăciunii Preosf. Voastre rămînem smeriți, preplecați și intru tot supuși.

*Nectarie, ieroschimonah
Ignatie, ieroschimonah
Atanasie, schimonah
Nectarie, monah*

1860, martie 7 zile

Preosfințitul Pre înțeleptului și al nostru pre milostiv stăpîn *Filaret Stavropoleos* cu smerenie să să dei la M. Socola (Fila 269).

V

Hristos a inviat și cu smerite metanii ne închinăm Preosfin. Voastre al nostru preamilostiv stăpîn

Prin smerită scrisoarea noastră facem cunoscut Preosf. Voastre cum că am primit scrisori de la părintele nostru Nifon, însă numai scrisoare fară ajutoriu până acum nimică. Și scrisorile care vi le-am trimis Preosfinției Voastre ca să le trimiteți nu le-au primit pentru că ne scrie că nu are nici o înștiințare despre noi încă de cînd era în Moldova iată anume 4 luni și mai bine și scrie că până acum nu li s-au dat voe de umblat ci asteaptă ca să li să sloboadă condică și blagoslovenie, însă ne scrie că este mare lipsă de bani și acolo ca și în Moldova. Cu toate acestea noi li-am scris ca mult puțin ce va da Dumnezeu să trimeată în Moldova la Preosf. Voastră și Preosf. Voastră să ne trimiteți aici pentru că de vor trimete de acolo trebuie să trimeată la mănăstirea Ruscunului de aicea care ieste giumătate ruși și giumătate greci și după necazul ce au acum pe români pentru luarea moșilor nu ne vor mai da nimică, iar din Moldova totdeauna vin oameni de-a noștri și cu chipul acesta lesne poate să ni-i aducă.

La pornirea părintelui în Rusia ne-au scris cum că au lăsat pe părintele Simion numai ca să stăruiască de a scoate banii schitului de pre la locurile știute și ei nu știm ce faci că niciodată nici nu ne-au scris nimic și fiindcă meșterii la Sfinții Apostoli au obiceiul de să duc la țara lor pentru aceasta pre mult vă rugăm ca cu chipurile care veți ști să economisiți ca în acea vreme să se afle aceia banii de la Sf. Spiridon și de la departament și de unde va mai da Dumnezeu pentru că acum nu ne cer meșterii atîta bani. Iară la ducirea lor din Sf. Munte nu mai avem ce mai zici, trebuie să ne îndatorim și să le plătim cu toate că și până acum sântem destul de datori plătind și dobîndă și din această pricină am fost silii a mai trimete și pe înfățășătorii acestia pe Sfinția sa d-nicul Maxim carele este om foarte iscusit în d-hovniceștile cunoștințe și îmbunătățită viață avînd și credim că să vor folosi mulți de sfinția sa din aceia ce iubesc pe Dumnezeu și mîntuirea sufletelor lor și fiindcă oamenii din Besarabia unită s-au îndreptat toți la noi a veni spre închinare și chiar ne-au scris preutul Iordachi din satul Chîșmichiu (?) care este giunătate ceas de la Reni ca să-i trimetem un părinte din schit în acele părți spre a putea strînge ceva ajutorului și de acolo pentru că sînt oameni evlavioși și milostivi. Și acum iarăși la Preosf. Voastră năzum și cădem rugîndu-vă ca să vă milostiviți și să-l îndreptați pre formi adică să-l faceți cunoscut preosfințitului mitropolit și să-i mijlociți scoaterea blagosloveniei spre umblarea cu conaica și recomandare la părintele Teoctist arhimandritul de la Ismail. Iară milostivul Dumnezeu pentru atîta dragoste ci-i arătați cătră sărăcutul nostru schit credim că nu vă va lăsa nemăngăiat nici în lumea aceasta nici în cealaltă că nemincinos este cel ce au zis că întru cât ați făcut unuia dintrăcești frați ai mei pre mci, mie ați făcut.

La mari nedumeriri și mîhnire ne aflăm pentru că nu avem nici un feliu de răspuns după atîtea scrisori ci vă trimitem și nu putem cunoaști, nu trimetiți sau trimetiți și să pierd.

Ertați-ne și nu ne urîți pentru că noi altă nădejde după Dumnezeu nu avem ci rugăciunilor Preosf. Voastre încredințindu-ne rămînem cu toții smeriți plecați și întru tot supuși.

NECTARIE
Ieroschimonaș

1860 apr.
(Fila 272).

VI

Cu smerite prea plecate și fiești metanii închinîndu-ne sărutăm sfințele blagoslovitelne mini al nostru prea milostiv stăpîn

Cu cea în Hristos sufletească mare bucurie am prîimit cinstița și sfința Preosf. Voastre scrisoare de care ne-am bucurat ca de un dar ceresc văzînd neadormita purtare de grijă ci aveți pentru întemeierea dumnezeiescului lăcaș al sărăcutului nostru schit.

Pentru că noi în vremea de față după Dumnezeu pe Preosf. Voastră vă avem de mîngăieri și sufletești și trupești și dintru aceasta cunoaștem cum că are Dumnezeu purtare de grijă și pentru noi rînduîndu-ne un asemenea părinte îndestulat de toate vrednicile, plin de Duhul lui Dumnezeu și iubitor de patriotism, mîngăietor și mijlocitoriu între oameni și între Dumnezeu, iară mai ales în această cumpănită vreme cu adevărat că unde vești Dumnezeu să biruiești rîndulala firii, pentru că la Dumnezeu toate sînt cu putință, mulțumit să fie ziditorul pentru toate acestea. Și cu fierbinți lacrimi ne rugăm lui Dumnezeu ca să îndelungeze viața (noastră) până la isprăvirea tuturor mijloacelor cerute unei săvîrșite chinovii adică isprăvit și îndestulat cu înestrări pentru cît va sta lumea așezată spre neîncetata slavoslovla lui Dumnezeu și spre cîntea și podoaba iubitei noastre patrii. Ca și noi și cei după noi în linște să putem îndeplini îndatoririle cerute chipului ce purtăm. Încă iarăși mai rugăm bunătatea lui Dumnezeu ca să ne învrednicească și chiar de a Preosf. Voastră împreună cercetare aceea, și credim că va fi aceasta pentru că cu credință cerem și nădăjdum, că și Preosf. Voastră vă veți bucura cînd chiar cu ochii veți vedea. Pentru

că măcar deși cu multă osteneală și cheltuială dar să face un lucru foarte bun; Încă socotim că oricine din patrioții noștri va vedea și va plăcea și nu va zice că mult s-au cheltuit, arhitector sau protomaistor avem un cotovlah foarte iscusit și deștept, toate pietrele din temelie și până la acoperământ spatele părinților l-au cărat, numai lucru l-au lucrat mesterii și precum v-am mai scris mesterii până acum banii n-au luat iară la Sfinții Apostoli, iunie în 29, fiindcă avem gând ca să părăsim lucrul bisericii și să dăm drumu la toți mesterii și atunci negreșit trebuiaște să plătim tot cît au lucrat până acum. Pentru aceasta prea mult vă rugăm dacă veți fi putut scoate știuții bani de pe la locurile știute precum ne-ati scris să grăbiți a-i trimete mai înainte ca să ne putem plăti de mesteri, iară de nu apoi macar răspuns să ne trimiteți ca să ne împrumulăm și de acoloa înainte cu totul din toate să facetăm.

Noi nici acum nu atît ne-am silit dar pentru că știm că patrioții de multe ori au început acest lucru în Sfîntul Munte și niciodată nu l-au mai isprăvit din pricină că îndată cum începa să iveau feluri de pricină și împiedicări sau că murea începătorii și iară străină fiind, lesne să risipie părinții în toate părțile neavînd nici un sprijin mai puternic de nicăierea și așa rămînea osteneala și cheltuiala în zadar, ba încă și de vorbă părinților greci zicînd că neamul nostru românesc nu este deosebit nici statornic a întemeia macar un mic lăcaș atcea în Sf. Munte. De o asemenea înfrîngere temîndu-ne și noi voiam ca atît cît să va putea să grăbim ca să isprăvim măcar numai biserica ca să lasă cuvînt că biserica s-au isprăvit și schitu s-au întărit și atunci nu mai arî cuvînt nimenea a mai zice nimic.

Iar de vreme ce Preosf. Voastră ne-ati scris ca să nu ne grăbim, iată de la Sf. Apostoli cu totul încetăm; însă vă facem cunoscut și aceasta fiind că schitul acesta mai în toată lumea s-au publicat și astăzi casă de acum s-au deschis pentru acela și oamenii ori din care parte de loc, de vor fi care sînt de nație română la noi s-au îndreptat și nu este cuvîntul acesta pentru mireni ci pentru călugări și pentru care vorlesca a rămînea la călugărie, că și de a-i primi nu putem și izgonindu-i văzîndu-i că să duc cu lucrările pe obraz ni să rupe inima de țalea lor pentru că sînt frații noștri încet ne vine a zice că mai bine țera de nu s-ar fi făcut, dect că s-au făcut și nu pot mai mulți să se mîngîie și să se mintuiască, că numai la o privegheri de va sta cineva atîta să îndumnezeiețe inima lui și sufletul lui încît nu se mai îndură a să duce; mai bucuros primește să rabde cele mai mari greutăți ale schitului și să albească mîngiere sufletului dect în altă mănăstire să fie prostoși. Și noi cunoastem că Dumnezeu v-au ordîndu în această vreme Preosf. Voastră asupra acestii atîta de mari trebî și poate că voiește Dumnezeu ca mai mulți să se mintuiască sub acoperîmintul acestei case; pentru aceasta Preosf. cît veți putea sîrguivi-vă a țazăstra această casă pentru mai mulți că și noi avem mai mari credință la Dumnezeu că vă va asigura numai de veți voi ca să stăruiti cu bărbăție fiindcă cuvîntul Preosf. Voastre are trecere astăzi în țară și cunoașteți cît folos și cîte suflete pot a să mintui din această mare ispravă.

Pentru trimiterea banilor cum veți socoti și Preosf. Voastră dacă veți găsi vreun om credincios și sigur care să vie acum mai în grabă aicea trimiteti-l cu acela, iară de nu apoi veți avea bunăte de a-i trimite tot prin epitropia Tarigradului ca și pe ceilalți dîndu-se de veste ca să mergem să-i primim. Iarăș vă rugăm ca să aveți bunăte a ne trimite și pomelnicul Preosf. Voastre pentru că măcar de stîm și păcătoși și întru toate nevrednici dar mare dragoste avem ca să pomenim acele nume care au născut un asemenea suflet după plăcerea Sfîntului Dumnezeu, pentru că Dumnezeu dragoste este și cel ce petrece în dragoste întru Dumnezeu și noi cunoastem că toate aceste din dragoste le faceți și dacă le faceți din dragoste negreșit iubiți pre Dumnezeu, pentru că ale lui Dumnezeu lucrări sînt și fericiti sînteți și iubiți pre Dumnezeu; fiindcă zice bunul nostru al tuturor stăpîn, Iubitul și preaducele nostru Iisus Hristos: Cel ce mă iubește pe mine, iubisă-va de tatăl meu și eu îi voi iubi pre el și la el vom veni și lăcaș la el vom face. Și atunci puteți singur a cunoaște dacă mai aveți nevoie de ceva nici în ceru nici pre pămînt. Pentru aceasta și noi văzînd atîta înfocată și dumnezeiască dragoste din care atîta vă grîjiți pentru mintuirea sufletelor omenești, cu lacrimi de bucurie multămim lui Dumnezeu și întru tot lăudatei sale malce cerești împărătesei născătoare de Dumnezeu că ne-au rînduit un asămîne purtătoriu de grijă întru carele să odihnește duhul lui Dumnezeu care cu atîta dorință iubitoare de Dumnezeu și iubitoare de fiii să îngrijă de a noastră mintuire.

Și mult ne cunoaștem datori a vă mulțămi neîncetat pînă la cea mai de pe urmă a noastră răsufare. Dar atîta nu este destul pentru asămînea faceri de bine; ci lăsăm ca neaglungerea noastră să o împlinească Dumnezeu cînd va răsplăti fieștecărui după purtările lui. Și încredințindu-ne rugăciunilor Preosf. Voastre rămînem smeriți prea plecați și intru tot supuși.

Nectarie, ierosh. duhov.

Atanasie, sh.

Nectarie, monah

Ignatie, ieroshimonah

Ni rugăm ca alăturatele scrisori să li dati la mitocul nostru ca să le trimeată cu bună siguranțe pre la locurile unde să vor afla aceste fețe.

Noi însă de cînd eram în Moldova am cercat ca să facă boerii parte și schitului nostru din veniturile Sfintului Munte și ei ne-au sfătuit ca să tăcem cuvîntul acesta pînă cînd vom face bisărica ca nu cumva turburîndu-să grecii să ni facă împedecări a nu faci bisărica. Iar acum fiindcă să faci strămutari asăzămînturilor foarte potrivită vremi esti a stărui pentru pricina aclasta.

Încă vă facem cunoscut și pentru aceasta cum că nouă chiar vodă si di la dipartamentul bisăriceesc ne-au spus că vîntul triisfetitelor și a Cotrocenilor nu esti hotărît la cari mănăstire să să deie ci di opștie la tot St. Munte; deci dacă grecii iau parti din acel venit cu cît mai di cuvîință esti ca să să împărtășască și filii patriei.

1860, mai 8

(Filele 277—278)

• R E C E N Z I I •

† Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Temeiurile învățăturii ortodoxe*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1981, 150 p.

Printre eparhiile cu intensă activitate în prevenirea infiltrației sectare și a prozelitismului de tot felul se află Arhiepiscopia Caransebeșului și Timișoarei. Tipăriturile Centrului mitropolitan atestă și grija deosebită pentru păstrarea și apărarea credinței noastre ortodoxe. Aria de activitate editorială este largă: istorie, artă, studii teologice, cărți de zidire sufletească, lucrări misionare.

Printre acestea din urmă se înscrie și lucrarea I.P.S. Sale Nicolae Corneanu, «Temeiurile învățăturii ortodoxe».

În *Introducere*, care este de fapt o mărturisire, înaltul ierarh, bun cunoscător al realităților ecumeniste de astăzi sfătuiește pe toți: «...îmbucurător pentru noi este însă faptul că de la o vreme încoace, sub influența cercetărilor teologice, cu osebire a celor biblice și, nu mai puțin a ecumenismului contemporan, opiniile creștinilor cu privire la Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție au început să se apropie înălțându-se multe din nepotrivirile și contradicțiile din trecut» (p. 6).

Asupra acestor «contradicții» care de fapt (în Bisericile despărțite, se oprește lucrarea, fiindcă, în egală măsură, atât Sfânta Scriptură, cât și Sfânta Tradiție sînt cu adevărat *Temeiurile învățăturii ortodoxe*.

În *Sfânta Scriptură* (p. 9—54). Se știe că fiecare religie are cărțile ei «sfinte», canonul ei și felul de interpretare și aplicare (tradiția). Sfânta Scriptură are izvorul în descoperirea lui Dumnezeu și scrierea ei «a făcut sub inspirația Sfântului Duh. Sfânta Scriptură reprezintă cuvîntul lui Dumnezeu, nu o justificare a credinței. De aceea Cartea Sfîntă trebuie interpretată în context istoric, cultural, nivel de civilizație, cînd a fost scrisă, scopul și plinirea spuselor, deci o întreagă pregătire. Ea nu poate fi lăsată izolată, în vid, ci într-o atmosferă proprie formării și interpretării ei care este Sfînta Tradiție.

Clarificînd termenii «accesul» la Biblie, citirea ei, limitarea sau interzicerea, interpretarea sau reducerea unor cărți și texte, «bibliolatria» ca și «demitizarea» și «desacralizarea», autorul explică cele patru obiecții referitoare la cuprins, interpretare, autentificate și valabilitate (mai ales a Vechiului Testament astăzi).

Sfînta Scriptură rămîne temelul scris al învățăturii creștine. Însuși Sf. Apostol Ioan, ca și ceilalți Sfinții scriitori, arată că «ereticii timpului același, pentru a-și sprijini rătăcirile, obișnuiau să interpoleze în Biblie ceea ce le convenea și să steargă ceea ce dezminșea concepția lor...» (subl. n., p. 15). Accesul la Sfînta Scriptură îl are oricine; interpretarea, înțelegerea, aplicarea, împărtășirea sau programarea aparține numai Bisericii. «Ortodoxia a pus și pune Sfînta Scriptură la îndemîna tuturor creștinilor, fără deosebire, cu precizarea că îi îndrumă mereu să apeleze la lumina cunoscătorilor și specialiștilor spre a nu greși» (p. 19). În ceea ce privește «tălmăcirea Sfîntei Scripturi», «Biserica are o întreagă «teologie exegetică și erminie creștină». Și pentru o clară înțelegere sînt indicate cîteva reguli, anume: regula contextului, locurilor paralele, ...împrejurări, motive și uzul vorbirii, aplicarea normei de credință și căutarea sensului dorit de autor în puținătatea slovei.

În același context trebuie văzut «Cuprinsul canonului Sfintei Scripturi» (componentă, «superioritatea» Vechiului Testament față de Noul Testament; Vechiul Testament face parte integrantă din Biblia creștină și nu poate fi eliminat).

La «Incheieri», se arată că «Sfânta Scriptură este întim legată de viața și învățătura creștină, de Biserică în primul rând. Biserica a păstrat, a citit și a explicat mereu Sfânta Scriptură. Sfânta Scriptură se înfățișează peste tot în gândirea și viața Bisericii Ortodoxe. Sfânta Tradiție însăși este impregnată de Scriptură. Scriptura este mădular și sediment al unei Tradiții care a existat înainte de fixarea scripturată...» (p. 37—38).

După această demonstrație sînt introduse 19 planșe (documente, manuscrise, titluri, cărți).

Ar fi fost bine dacă s-a spus ceva și despre «tipăriturile bibliilor confessionale și comerciale» de astăzi, fiindcă textele imprimare fără autoritatea Bisericii și traduse tendențios fac din Scriptură o carte de contrațiceri, o justificare a fanaticilor și bigoților, un răspuns la visurile celor chinuți de boli psihice și afecțiuni patologice-hormonale; o adunare de lucrări fanteziste, o banală mitologie citată de mulți ideologi și sociologi apuseni.

II. *Sfânta Tradiție* (p. 57—82), așa cum spuneam, este cadrul de formare al Scripturii, controlul autentic al textelor sfinte, este documentul viu și dinamic, permanent activ și a doua cale a descoperirii lui Dumnezeu prin viu grai; «ea s-a născut deodată cu intrarea omenirii în istorie» (p. 57).

Dacă Sfânta Scriptură este documentul devenit credință — bibliolatrie — Tradiția este înălțurată de multe curente, confesii și organizații creștine. În acest sens, sînt redată cinci obiectii sectare, sau «Argumentarea respingerii Sfintei Tradiții» (p. 59—61) și în același timp se arată «Netemeinicia învinuirilor aduse Sfintei Tradiții» (p. 62—64). În continuare se argumentează unitatea dintre Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, Legătura îndisolubilă dintre ele (1. Tradiția precede Scriptura; 2. Tradiția este izvorul Scripturii; 3. Tradiția a alcătuit Scriptura; 4. Tradiția a păstrat și transmis Scriptura; 5. Primele tîlcuiri ale Sfintei Scripturi).

III. Deși nu este nici tradiție, nici Scriptură, *Biserica* este păstrătoarea adevărului de credință și răspunzătoare pentru alterarea celor două căi ale descoperirii lui Dumnezeu. Asupra acestui fapt se oprește cap. V: Sfânta Scriptură și Biserica; VI: Tradiția apostolică și Tradiția patristică etc. Tot Biserica este aceea care cunoaște raportul dintre Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție (VII), ea și necesitatea și rolul tradiției (VIII).

În «Concluzii», lucrarea prezintă cîteva trăsături și convingeri că «paginile de față arată că Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție nu pot și nu trebuie despărțite, că ambele sînt strîns legate de Biserică. Așa au apărut în istorie și așa se cuvîne să rămîna pentru noi mereu, dacă vrem să păstrăm identitatea creștină pe care o reclamăm. «Deși s-a accentuat mai ales învățătura ortodoxă nu s-a neglijat partea controversată a Bibliei și Tradiției (obiectii sectare), «nu ne-a fost în gînd să ne socotim opiniile altora» (p. 97), și să subliniem că «studierea aprofundată a trecutului Bisericii, a creștinismului în general, ne ajută să înțelegem mai bine ce a însemnat și ce trebuie să însemne mereu atît Sfânta Scriptură cît și Sfânta Tradiție. *Nepotrivirile actuale* referitoare la temelurile crezului creștin *nu sînt noi*, ele repetînd parțial dispute pe care le-a înregistrat răbojul ei și perioada postapostolică. Am socotit deci potrivit să dăm, în anexă, o imagine a modulului cum a înțeles un creștin de la confluența veacurilor al II-lea și al III-lea locul Sfintei Scripturi în viața credincioșilor și a Bisericii, pornind de la ceea ce cunoșteau unii din ereticii vremii» (p. 98). Este vorba de «Actualitatea tratatului lui Tertulian «*Despre prescripția ereticilor*» (p. 117—125). Lucrarea se poate consulta și în limba română: *Apologie de limbă latină*, vol. 3, București, 1981, p. 127—171.

Referitor la problema Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții, fără alte comentarii, se redau documentele directoratului «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Eumenic al Bisericii: I. Scriptura, Tradiția și tradițiile (1963), (p. 128—137). Noi recomandăm și studiul-comentar: N. Chitescu, *Scriptură, Tradiție și tradiții*, în «*Orthodoxia*», XV (1963), nr. 3—4; II. *Autoritatea Bibliei* (1971), (p. 131—136); III. *Raportul asupra relației dintre Vechiul Testament și Noul Testament* (1974), p. 137—139.

Se înțelege, lucrarea este însoțită de aparat critic și explicații subsidiare.

Și prin această lucrare, I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu a înțeles dorința enoriașilor și i-a înarmat cu tot ceea ce trebuie unui adevărat credincios al Bisericii

strămăşeşti. Frazе delicate, nuanțe alese, capitole gîndite, edificări de granit fac din lucrare o cetate pe stîncă, o corabie sigură, o chemare autentică la *Temeiaurile învătăturii Ortodoxe* în care am fost, sîntem și vom fi.

Diac. conf. P. I. DAVID

Dr. Antonie Plămădeală, *Nume și lapte în istoria culturii românești* sec. XVII—XIX la Buzău, Editura Episcopiei Buzăului, 1983, 120 p., 16 X 24.

Noua carte a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Antonie Plămădeală se înscrie — ca și precedentele: *Clerici ortodocși, cititori de limbă și cultură românească* (1977) și *Dascăli de cuget și simțire românească* (1981) — pe linia preocupării perseverente a Înalt Prea Sfinției Sale de a actualiza contribuțiile Bisericii Ortodoxe Române la cultura națională, cum ne-a destăinuit într-o convorbire din octombrie, 1983.

Nume și lapte în istoria culturii românești (In) sec. XVII—XIX la Buzău este rod al celor doi ani (1980—1982) de păstorire a Înalt Prea Sfinției Sale, ca episcop, la Buzău. A cercetat arhiva Episcopiei, a citit atent documentele, a găsit și a scos la lumina zilei, precum mînerii cărbune și minereuri prețioase din adîncimile pămîntului, date și amănunte noi despre episcopii cărturari de la Buzău și contribuția lor la îmbogățirea culturii țării.

Prezintă, în acest fel, patru episcopi buzoieni (din 38 cîți au păstorit la Buzău): *Mitrofan* (1691—1702), *Chesarie* (1825—1846), *Filotei* (1850—1860) și *Dionisie Romano* (1865—1873). El formează cununa culturală a Episcopiei Buzăului și participarea acesteia la dezvoltarea culturii românești.

În prezentarea vieții și a activității lor, Înalt Prea Sfințitul Antonie a procedat, cum obișnuiește, riguros științific: examinează și verifică critic datele cunoscute, le întregeste, amendează opinii dovedite nefundate (chiar pe cele ale istoricului N. Iorga!), propune și formulează concluzii și aprecieri mai judicioase, cu precizări personale.

Astfel, a scos în evidență contribuția majoră a episcopului Mitrofan la introducerea bruitoare a limbii române în cult, prin *Biblia de la București* și numeroasele cărți de cult, traduceri și tipăriți «revolutionare», cum au fost numite, cu toata grija pentru limba românească, corectitudinea și frumuseea ei, însoțită de preocuparea didactică referitoare la copii. Cărțile tipărite de el erau și *manuale* de citire. Pentru preocuparea deosebită pentru limbă, «el (episcopul Mitrofan) nu trebuie uitat din nici o catagrafie a lingvisticilor români» (p. 14), opinează Înalt Prea Sfinția Sa.

O apreciere de ansamblu, de acest fel, a formulat despre Chesarie: «N-a fost scriitor. Abia avem de la el 13 pagini originale, în afară de unele cărți tipărite. Dar prin operele culturale pe care le-a creat, a fost mai mult decît scriitor. A fost creator de scriitori (subl. autorului). A fost catalizator de cultură, mijlocitor, într-o epocă în care tocmai de oameni ca el era nevoie. Nu întimplător a venit Dionisie Romano la Buzău în vremea sa» (p. 16). I-a recapitulat meritele: a înființat, la Buzău, primele școli, a reînviat tipografia și a tipărit numeroase cărți, a cititorit Seminarul, Școala de cîntăreți bisericești, Școala de pictură și sculptură, a tipărit «literatură pentru neamul românesc, îndrumări juridice, Abercedar religios» ș.a.

Repune, printr-un act de justiție reparatorie, în locul și considerația ce i se cuvin, pe episcopul Filotei, victimă a unui biograf din cale afară de părtinitor (după care s-a luat N. Iorga). «Cîteva clarificări sînt deci mai mult decît necesare, cu altă mai mult cu cît, dincolo de zona de umbră, în lumină, vom întîlni o personalitate vrednică de mult mai multă atenție decît i s-a acordat pînă acum în istoria culturii românești», a precizat Înalt Prea Sfințitul Antonie (p. 39). A operat clarificările și i-a stabilit vrednicile: cititor de biserică, iubitor de cultură, stăruitor pentru ridicarea nivelului cultural al preoților și poporului, participant la procesul de modernizare a țării prin învățămînt, prin tipăriți de cărți, precum *Biblia de la Buzău* — (a patra Biblie românească). A fost «om al națiunii și al culturii române, pe care o dorea în progres în ceea ce privește științele și, ceea ce dovedește o orientare nu numai realistă ci și foarte practică, dorea dezvoltarea mai ales a științei comerciale, simțind poate înaintea multora ce rol poate juca comerțul în dezvoltarea na-

țiunii. Nici o istorie a comerțului românesc, propune înalt Prea Sfințitul Antonie, n-ar trebui să omită acest amănunt și numele lui Filotei al Buzăului» (p. 51).

A descoperit merite noi, puțin și chiar deloc revelate și cunoscute, și episcopului Dionisie Romano, deși a fost personalitatea despre care s-a scris cel mai mult. Anume, calitatea de eseist și om de literă, iar pentru cele trei publicații proprii pe care le-a editat: «Vestitorul Bisericesc» (1839—1840), «Echo ecclésiastic» (1850—1851) și «Biblioteca religioasă-morală» (1850—1853), nu poate să fie omis din nici o istorie a ziaristicii românești. A fost, totodată, un patriot revoluționar și unionist. «Patriotismul său era național și social în același timp, dorind libertatea, egalitatea și frățietatea între toți. Nu se poate face abstracție de el (de Dionisie Romano) nici în istoria culturii românești și nici în istoria luptei pentru unitatea statală a poporului român. În Panteonul marilor bărbați ai trecutului nostru, un loc i se cuvine și lui (p. 94).

Completări, la *Nume și lapte în istoria culturii românești în sec. XVII—XIX la Buzău*, a făcut sub titluri, precum: *Episcopul Chesarie al Buzăului și revoluția lui Tudor Vladimirescu*, *Episcopul Filotei al Buzăului, îndrumător al clerului și monahilor*, *Presa religioasă și îndrumare pastorală la Episcopia Buzăului de-a lungul veacurilor*, *Trei descoperiri recente la Episcopia Buzăului* — 1. Foișorul brîncovenesc; 2. Piatra cu inscripție brîncoveană; 3. Descoperirea mormintului episcopului Ioasaf al Buzăului (1708—1716), necunoscut pînă acum.

A alăturat cărții un număr de 7 planșe ilustrative, cu portretele episcopilor Mitrofan, Chesarie, Filotei, Dionisie Romano. Temelile foișorului brîncovenesc (descoperit) și fațada brîncovească a palatului episcopal cum va arăta după restaurare (schite), Piatra cu numele lui Constantin Basarab Voievod, Cărmizile de sub capul episcopului Ioasaf, portretul episcopului Ioasaf pe vremea căruia s-a construit palatul brîncovenesc, portretul lui Constantin Brîncoveanu, fațada palatului, fără foișor, înainte de restaurarea începută în 1981.

Pentru chenarele și vinițele ornamentale de la începutul și sfîrșitul capitolelor, o mențiune de *nota bene* se cuvine tehnoredactorului V. Bogdan. Coperta, care înfățișează un portal cu pilastri și o urnă cu flăcări, aparține lui D. Șmalenic.

Cristian Moisescu, — Maria Ană Musicescu — Adriana Șirli,
PUTNA, Editura Meridiane (Seria *Comori de artă din România*),
București, 1982, 72 p., 85 ilustrații.

Intitularea acestei serii «Comori de artă din România» este dintre cele mai potrivite. S-au tipărit în ea volume de acest fel, cărți-album cu texte și reproduceri, despre Voroneț, Humor, Arbore, Dragomirna, Probota, Bălinești, Biserica domnească din Curtea de Argeș, și urmează Moldovița, Sucevița, Hurezi, care, într-adevăr, sînt comori de artă românească și fac parte din tezaurul cultural al țării și al lumii (se bucură de tutela UNESCO). Sînt de inestimabilă valoare și însemnătate, adevărind geniul creator artistic al poporului și, totodată, fondul lui etnic și sufletesc creștin. Mănăstirile și bisericile erau și rămîn acte de credință ale cîltorzilor și ale poporului, mărturia de artă religioasă-creștină.

La fel este ctitoria lui Ștefan cel Mare, mănăstirea Putna: comoară de artă și cultură și faptă de credință. O prezintă în acest fel și autorii Cristian Moisescu,

Maria Ana Musicescu și Adriana Șirli, reliefând, cu precădere, valoarea ei de monument de artă și cultură; Ștefan cel Mare a ridicat această mănăstire în semn de mulțumire lui Dumnezeu pentru biruința în bătălia de la Chilia (ianuarie 1465) — așa obișnuia Părintele Moldovei ca după fiecare victorie să ctitorească cîte o biserică — și în amintirea mamei sale, Oltea Doamna, sfîrșită în același an. Pentru acestea și pentru că voise ca mănăstirea Putna să fie necropola familiei sale, a stăruit să fie cea mai frumoasă și cea mai bogat înzestrată din toate ctitoriile sale; însă, poate pentru acestea, a avut parte de o istorie pe cît de glorioasă pe atît de tragică. În *Scurtă privire istorică* (p. 5—13), se arată, cu date și informații din cele mai noi documente, cercetări și săpături arheologice, odiseea, cu mai multe capitole, a mănăstirii Putna și schimbările arhitectonice prin care a trecut: arsă, avărită și distrusă de cîteva ori (în 1484, 1536, 1653, 1735) și tot de altfel ori rezidită și reînscăută din cenușă și ruine, adăugîndu-i-se numele altor ctitori și binefăcători: Alexandru Lăpușeanu, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, Eustatie Dabija, mitropolitul Iacob Putneanu (considerat al treilea ctitor, după Alexandru Lăpușeanu) și arhimandritul cărturar Vartolomeu Măzăreanu, pînă la lucrările de restaurare de astăzi. Autorii corectează afirmația «subiectivă» a cronicarului Ion Neculce că Vasile Lupu ar fi fost părtaș la jefuirea și profanarea mănăstirii de către ginerele său Timuș Hmeinișki și cazacii săi. «Este greu de admis astăzi că Vasile Lupu, domn iubitor de cultură și cu adînc respect pentru ctitoriile înaintașilor săi, a putut comite un act de asemenea impietate, mai ales față de un monument cu faima și prestigiul Putnei» (p. 9).

În cap. *Monumentele Putnei* (p. 14—28) prezintă: Biserica (cu hramul Adormirii Maicii Domnului), Turnul tezaurului, Casele domnești, Turnul de la intrare, Zidurile curții, cu date și specifice arhitectonice, precum și transformările petrecute în decursul veacurilor, însoțite de scheme. Arată, documentat și judicios, că biserica mănăstirii Putna ocupă un loc eminent în cadrul evoluției arhitecturii moldovenești, avînd un rol esențial în apariția și cristalizarea unor forme structurale și artistice, cu originale și valoroase inovații. Între acestea este și camera mormintelor (gropnița) dintre naos și pronaos — la loc de cinste deosebită. Dau numele celor înhumați, în ordine cronologică, în gropnița de onoare de la Putna. Ei sînt: Maria de Mangup, a doua soție a lui Ștefan cel Mare (1477); Bogdan și Petru, fiii lui, Ștefan cel Mare, morți în anii prundeii (1479, 1480); Maria, soția lui Radu cel Frumos al Țării Românești, adusă în captivitate (1500); Ștefan cel Mare, mormîntul central, cu lespeze de marmură de Carrara (1504); Maria-Voichita, a treia soție a lui Ștefan cel Mare (1510); Bogdan al III-lea, domn al Moldovei, fiul lui Ștefan cel Mare (1518); Maria, prima soție a lui Petru Rareș (1529). În afara bisericii, lângă temelie, în partea de sus, a fost înhumat, în noiembrie 1477, mitropolitul Teotist, care l-a uns domn pe Ștefan cel Mare, i-a fost sfetnic ascultat și, în 1470, a ctinosit mănăstirea. Ulterior, osemintele și lespezea funerară s-au mutat în exonartexul bisericii.

Chiar de la începutul existenței ei, mănăstirea Putna a fost un important centru de cultură românească (cap. *Putna, centru de cultură medievală*, p. 29—30), cu copişti, calligrafi și miniaturişti vestiți, ucenici ai renumitului Gavril fiul lui Uric de la mănăstirea Neamțu, cu zugravii, iconarii, sculptorii, legători de cărți, țesători, argintarii talentați. Aici s-a transcris *Letopiseșul Moldovei*, în cele două variante: *Letopiseșul Putna I* și *Letopiseșul Putna II*. A existat o școală de dieci și grămatici, cu dascăli cunoscuți precum Evtatie, Antonie, Lucaci. A funcționat și o școală de muzică (cap. *Școala muzicală de la Putna*, p. 31—37), cu psalți, copişti și compozitori autohtoni, cum a fost Evtatie, autorul *Imnului Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava*, Dometian Vlahul, Ioan Diaconu, Agathon, kir Gheorghe ș.a. De la ei au rămas manuscrise și

colecții de cîntări psaltice, străine și românești. «Școala de muzică de la Putna apare ca un fenomen artistic autohton unic, prin amploarea sa, în istoria muzicii noastre medievale» (p. 37).

Minăstirea Putna a fost nu numai creatoare de artă și cultură, ci și păstrătoare a creațiilor de artă și cultură, cum se vede în cap. *Muzeul minăstirii Putna* (p. 38—58, cu nota subliniară că acest capitol a fost tipărit, în 1967, în volum independent). Citează câteva din obiectele de artă și cultură cele mai de seamă. Se precizează că selecția s-a făcut avînd în vedere valoarea artistică și documentară a obiectelor, cu precădere pentru cele din sec. XV și XVI, în care arta românească a atins apogeul.

Au început cu broderia, care ocupă un loc de frunte în arta epocii (fapt mai puțin cunoscut), care, în timpul lui Ștefan cel Mare a constituit etapa clasică a artei medievale românești, prin măiestria tehnică și subtila nuanțare cromatică, amploarea compozițiilor, simetria arhitecturală, tensiunea dramatică a episodului prezentat, expresivitatea figurilor, puterea de evocare remarcabilă, calitatea poetică. Citează 19 obiecte: *Epitaf al reginelor Eutimia și Eupraxia* (a doua jumătate a sec. XV); *Bederniță* (sfîrșitul sec. XIV — începutul sec. XV); *Epitrahil* (1469, «isprăvit» din porunca lui Ștefan cel Mare); *Acoperămint la mormîntul Mariei de Mangup* (1477, capodoperă a broderiei medievale românești și cel mai vechi portret brodat, în mărime naturală, din arta românească); *Epitrahil* (ante 1480, de la Ștefan cel Mare și Alexandru); *Dveră* (1484, lucrată din porunca ctitorului); *Epitaf* (1490, idem); *Dveră* (1500, idem); *Dveră* (ante 1500, idem); *Epitrahil* (sfîrșitul sec. XV, idem); *Epitrahil* (sfîrșitul sec. XV, de la Ștefan cel Mare și Doamna Maria Volchița); *Omolof* (a doua jumătate a sec. XV, din fir de aur, argint și mătășă colorată); *Acoperămint pentru mormîntul lui Ștefan cel Mare* (lucrat din porunca lui Bogdan al III-lea); *Epitaf* (1516, lucrată din porunca vistiernicului Gavril Trotușan pentru Voroneț); *Pocrovă* (1535—1536, lucrat cu fir de aur de Doamna Elena Rareș) ș.a. Istoricul de artă și savant V. N. Lazarev a apreciat Muzeul de la Putna, pentru broderiile ce le posedă, ca «unul din cele mai de seamă din lumea întreagă».

Manuscrise. Ele continuă arta și școala fondată la minăstirea Neamțu, de marele artist Gavril, fiul lui Uric. *Tetraevanghelul* din 1429, scris și ilustrat de el (se află în Biblioteca Bodleiană din Oxford) a servit ca prototip manuscriselor românești din epoca lui Ștefan cel Mare. Specificile lor sînt: format mare, scrise pe pergament, în limba slavonă, caligrafie semluncială, regulată și elegantă, ornamente frumoase pe prima pagină, frontispicii late, formate din împletituri geometrice, frontispicii medii și mici din împletituri geometrice combinate. Din semnătura manuscriselor, se cunosc numele mai multor artiști care ne-au lăsat asemenea capodopere — Paisie, Ghenadie, Casian, Nicodim, Chiriac, Vasile, Iacob, Gherman, Palade, Pahomie, Spiridon ș.a. Au scris numeroase manuscrise (circa 59 manuscrise religioase de cult). Muzeul deține 13: *Evangheliar* (sec. XIII—XIV); *Mînei pe luna noiembrie* (1467, scris de monahul Casian pentru Ștefan cel Mare); *Cuvîntările Sf. Ioan Gură de Aur* (1470, scris de monahul Chiriac pentru Ștefan cel Mare); *Leastvița lui Ioan Scărarul* (1472, scrisă din porunca ctitorului, de monahul Vasile); *Tetraevanghel* (1473, scris din porunca ctitorului, de ieromonahul Nicodim de la Putna, pentru minăstirea Humor, cu portretul, în culori, al lui Ștefan cel Mare înghincheat la tronul Maicii Domnului); *Sbornic* (1474, scris, din porunca ctitorului, de ieromonahul Iacob); *Tetraevanghel* (1488—1489, scris, din porunca ctitorului, de monahul Paladie); *Tetraevanghel* (1504—1507, început din porunca lui Ștefan cel Mare și terminat prin grija lui Bogdan al III-lea); *Tetraevanghel* (1569, scris din porunca logofătului Petre Albotă); *Psaltire* (sfîrșitul sec. XV — începutul sec. XVI); *Psaltichie* (sec. XV—XVI, cu notație mu-

zicală); *Evangheliar* (1623, cumpărat de vel vornicul Constantin Roșca); *Evangheliar* (sec. XVI—XVII).

Argintărie și icoane. Autorii constată că, din acest gen de artă, feronerie și iconografie, s-au păstrat puține obiecte din numeroasele obiecte de uz liturgic și bisericesc, cu care a fost înzestrată minăstirea, dată fiind însemnătatea ei, dar fiind ușor de sustras și înstrăinat. Puținele obiecte ce s-au păstrat ne arată că ferecăturile manuscriselor și icoanelor, erau bogat ornate, lucrate mai mult «au repausés», figurile înfățișate mai mult în profil, ca sculpturile în lemn a crucilor. Sint lucrate mai mult de monahi — se cunoaște unul, Rafail. Citează: *Candelă* (1470, făcută la porunca lui Ștefan cel Mare); *Ferecătura Tetraevanghelului de la Humor* (1473, idem); *Ripidă* (1497, idem); *Triptic* (sfârșitul sec. XV, ar fi aparținut lui Ștefan cel Mare); *Ferecătura Tetraevanghelului din 1504—1507* (făcută din porunca lui Bogdan al III-lea); *Panaghiar* (1553, donat minăstirilor Moldovița de Ion Teclici și soția sa Teclia); *Colivar* (1567, donat de Alexandru Lăpușeanu); *Cristelniță* (1567, refăcută, din porunca lui Alexandru Lăpușeanu și a Doamnei Ruxandra, dintr-una dăruită de Ștefan cel Mare); *Ferecătura Tetraevanghelului din 1488*, (1569, lucrată din porunca Doamnei Ruxandra Lăpușeanu); *Ferecătura Tetraevanghelului pircălabului Petru Albot* (1571); *Ferecătura Tetraevanghelului din 1598* (scris și ferecat din porunca pircălabului de Hotin, Gheorghe Izlozeanu și a soției sale, Cristina); *Policantru* (1765, refăcut de mitropolitul Iacob Putneanu din altele vechi din epoca primului ctitor); *Icoana «Inălțării Domnului»* (1568, ferecată din porunca episcopului Romanului, Anastasie); *Icoana «Nașterii lui Iisus»* (1570, idem); *Icoana «Bolezul Domnului»* (1583, lucrată și ferecată de arhimandritul Dostei și ierodiaconul Anasie); *Icoana «Măca Domnului Rugătoare»* (1767, donată de mitropolitul Iacob Putneanu).

Sculptura în piatră. Excelează în Ieșezi de mormint, care reprezintă cele mai interesante și mai originale opere de sculptură în piatră, cu decorații vegetale și florale, palmete și sempalmete, cu intercalări de păsări, ciorchini de struguri, frunze de stejar, cu semnificațiile lor simbolice, cu chenare și texte funerare. Citează: *Stema Moldovei* — capul de bour, cu stea și semilună între coarne (1481, pe turnul de intrare în minăstire); *Piatra de mormint a Mariei de Mangup* (1477, piatră, chenar, și inscripție); *Piatra de mormint a fiilor lui Ștefan cel Mare, Bogdan și Petru* (1479—1480, gresie, cu chenar și inscripție); *Piatra de mormint a lui Ștefan cel Mare* (1492—1493, marmură albă, sculptură în relief, chenar și inscripție pe părțile laterale, dim. 1,025×0,770 m × 0,120 m grosime, 0,435 m înălțimea soclului); *Piatra de mormint a Mariei-Voichița* (i.d., începutul sec. XVI, marmură, chenar și inscripție); *Piatra de mormint a lui Bogdan al III-lea* (1517, gresie, chenar și inscripție).

Sculptura în lemn. Este o artă veche românească, avînd la îndemînă materialul, foarte bogat în obiecte de cult — temple, cruci, porți. Colectia minăstirilor Putna nu are un număr mare de cruci; cele păstrate sint prețioase prin calitatea lucrării, a materialului, ferecăturii și prin faptul că sint datate — cele mai multe au fost donate. Citează: *Loadă de lemn* (primele decenii ale sec. XV, chiparos, lucrată și ferecată deosebit de frumos și cu multă măiestrie); *Cruce* (1503, chiparos, lucrată din porunca lui Ștefan cel Mare, ferecată în argint aurit); *Cruce* (1566, comandată de pircălabul de la Orhei, Ion Bainschi, cu trei brațe și 16 reprezentări de o parte și 15 pe cealaltă parte, de sărbători și sfinți, sculptate, ferecată în argint aurit); *Cruce* (1639, comandată de hatmanul Gavril, fratele lui Vasile Lupu, și soția sa Liliana, pentru episcopul Atanasie al Rădăușilor, chiparos și ferecată în argint aurit); *Cruce* (1690, de la episcopul Dorotei al Hușilor, ferecată în argint aurit și inscripție în limba română); *Cruce* (1693, donată de mitropolitul Sava Balaci de la Suceava, ferecată în argint aurit, lucrată cu mare finețe). La o vizită la minăstirea Putna, Pă-

rintele Gala Galaction, văzînd valorile culturale și de artă românească, a declarat Muzeul minăstirii «o anexă a Academiei naționale» (n.n.).

În *Incheiere* (p. 57—58), se amintesc cîteva date și festivități aniversare și comemorative la minăstirea Putna; cea din anul 1870, respectiv 1871, la împlinirea a patru sute de ani de la înșosirea minăstirii Putna, festivitate organizată de studenții români de la Viena, la care au participat Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Ciprian Porumbescu, Ioan Slavici, A. D. Xenopol ș.a. Studenții au adus și au depus la mormîntul lui Ștefan cel Mare o urnă de argint cu pămînt din toate provinciile românești (și din cele aflate vremelnic sub stăpîniri străine), simbolizînd unitatea țării și a poporului (urna se păstrează în Muzeul minăstirii). Și festivitatea din iulie 1904, la comemorarea a patru veacuri de la astrucarea lui Ștefan cel Mare, cu participarea românilor din toate părțile țării.

Într-un număr de 85 de reproduceri, majoritatea colorate, se arată și vizual cele prezentate în text. Fotografieile și diapozitivele color se datorează lui Alexandru Comănescu (C.P. «Casa Sfințelii»), desenele — Emilia Moisescu. Un număr de 112 Note (59—63) formează aparatul documentar-bibliografic al cărții, în afară că fiecare exponat prezentat este însoțit de toate referințele. În ultimele pagini (65—67), s-a tradus, în text concentrat, în limba engleză de către Andreea Gheorghiușo și în limba franceză de Radu Crețeanu.

Textele și reproducerile dovedesc convingător afirmația autorilor că «minăstirea Putna, menită să fie reședință și necropolă domnească, loc de refugiu și apărare în caz de primejdie, centru cultural și artistic, reprezintă simbolul unei epoci de remarcabil progres economic, social și politic din istoria noastră, al luptei nestăvilită și permanente pentru independență și unitate» (p. 57). Am adăuga că simbolul este întrupat etern în mormîntul cu osemintele ctitorului, Ștefan cel Mare, de la care nu s-a stins niciodată cîndela.

Pr. Gh. CUNESCU

ANUNȚ

Institutul teologic universitar din București publică pentru ocupare prin concurs, postul de profesor de la Catedra vacantă de Studul Vechiului Testament (Introducere, Arheologia biblică, Exegeza și Limba ebraică).

Condițiile de prezentare la concurs, cerute candidaților sînt aceleași ca și în învățămîntul superior de stat, adaptate la specificul învățămîntului teologic.

Dosarele candidaților la concurs se vor depune la Serviciul de Învățămînt al Cancelariei Sf. Sinod (Str. Antim nr. 29, București, Sectorul V, cod 70666) și vor cuprinde: — Cererea de înscriere la concurs; Actele de studii; Memoriul de activitate didactică și științifică; Lista lucrărilor publicate; Cîte 5 exemplare din lucrările și studiile publicate; Acte de vechime în muncă, cu funcțiile îndeplinite.

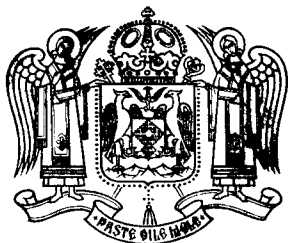
Termenul de candidare și înaintare a dosarelor este de la 15 noiembrie — la 15 decembrie 1984.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA
BUCUREȘTI

40.803

PI-4

VOCEAȘTI

PENTRU DEZARMARE ȘI PACE

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL CII — Nr. 5-7 MAI — IULIE 1984

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CII — NR. 5 — 7 MAI - IULIE 1984
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FĂGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUJOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timșoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*

Redactor : *ALEXANDRU M. IONIȚĂ*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, al Seminarilor teologice și ai Școlilor de căntăreși bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

CUPRINSUL

pag.

APEL către toate Bisericile și organizațiile creștine mondiale, religiile lumii și oamenii doritori de bine de pretutindeni	285

PASTORALE — SCRISORI IRENICE

Pastorala de Sfințele Paști — 1984 — a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin	288
Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh Iustin adresată înălțătorilor Bisericii Creștine cu prilejul Sfințelor sărbători ale Învierii Domnului — 1984	291
Scrisori și telegrame de felicitare primite de către Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Sfințelor sărbători ale Învierii Domnului — 1984	292

VIAȚA BISERICESCĂ

Ziua onomastică a Prea Fericitului Patriarh Iustin, de Alexandru M. Ioniță	304
Sesiunea de lucru a Departamentului de studii al Conferinței Creștine pentru Pace (București, 7—11 mai, 1984)	306
Colocviul Direcției de studii a Conferinței Bisericilor Europene întrunit în legătură cu Documentul de la Lima (B.E.M.), București, 25—27 iunie, 1984, de Pr. asist. Viorel Ioniță	311
Redacția, Plenara Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste	314
Redacția, Conferința pregătitoare a Cultelor din România, București, 17 februarie, 1984	317
Redacția, Adunarea Cultelor din România, pentru dezarmare și pace, București, 21—23 iunie, 1984	319

RECENZII

Giuleanu Victor, <i>Melodica bizantină</i> , Editura muzicală, București, 1983, 390 p.	541

A P E L

CĂTRE TOATE BISERICILE ȘI ORGANIZAȚIILE CREȘTINE MONDIALE, RELIGIILE LUMII ȘI OAMENII DORITORI DE BINE DE PRETUTINDENI

Profund îngrijorați de accelerarea într-un ritm fără precedent a cursei înarmărilor care constituie o gravă amenințare la adresa păcii și securității, putând duce omenirea în pragul unui holocaust nuclear, conducătorii și reprezentanții Cultelor din România, determinați de credința și convingerile lor religioase și în numele credincioșilor pe care îi păstoresc, s-au întrunit din nou la București, în zilele de 21, 22 și 23 iunie 1984, în Adunarea consacrată discutării problemelor dezarmării și păcii.

La această Adunare au participat și reprezentanți ai unor Biserici, culte religioase și organizații creștine mondiale pentru a dezbate împreună principalele evoluții din viața internațională, agravată de intensificarea înarmărilor nucleare, de apariția și acumularea de noi stocuri de arme, de conflictele ce au loc în diferite zone ale globului, de primejdia amplasării de noi rachete nucleare pe continentul european.

Împreună cu toți oamenii doritori de pace de pretutindeni, constatăm cu neliniște că în arsenalele lumii există deja depozitate cantități imense de arme atomice cu o putere de distrugere inimaginabilă, care pun în cea mai mare primejdie însăși existența și viitorul planetei noastre.

Producerea și amplasarea de noi arme și rachete nucleare nu numai că nu pot constitui, în nici un fel, un mijloc de întărire a securității și păcii, ci, dimpotrivă, sporesc și mai mult gradul de insecuritate a popoarelor, pericolul distrugerii vieții și a civilizației umane. Amenințarea vizează atât statele care au recurge la aceste arme, cât și toate celelalte state, pentru că în condițiile unui război nuclear, nimeni nu va putea rămâne în afara efectelor și consecințelor sale catastrofale. Este un adevăr incontestabil că folosirea armelor nucleare ar duce nu numai la pierderea unui număr uriaș de vieți omenești, ar transforma

în ruine tot ce a creat civilizația de-a lungul timpului, ci și la distrugerea întregii umanități, a înseși condițiilor vieții pe pământ.

În fața acestui adevăr dramatic, este tot mai evident că alternativa la pericolul unui război nimicitor o reprezintă numai adoptarea unor măsuri concrete, efective de dezarmare, și în primul rând nucleară, oprirea amplasării de noi rachete, înghețarea și reducerea cheltuielilor militare, însoțite de măsuri de dezangajare militară, de destindere și sporire a încrederii, care să ducă la asigurarea păcii și securității popoarelor. Aceasta pune în evidență rolul statelor și popoarelor lumii, al forțelor progresiste, al tuturor oamenilor iubitori de pace de pretutindeni care sînt chemați, mai mult ca oricînd să-și unească eforturile și să militeze activ pentru oprirea cursei înarmărilor nucleare, pentru înlăturarea pericolului de război, instaurarea unui climat de pace, destindere, încredere și cooperare în întreaga lume.

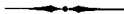
Adunarea noastră a dat o înaltă apreciere și a exprimat totalul său sprijin față de propunerile și inițiativele președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu, vizînd oprirea amplasării de către S.U.A. a rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune în unele țări din vestul Europei și a contramăsurilor nucleare anunțate de Uniunea Sovietică, pentru reluarea negocierilor sovieto-americane în scopul realizării unui acord care să ducă la eliminarea rachetelor nucleare și apoi a oricăror arme nucleare din Europa și din lume.

Bisericile, religiile lumii și credincioșii lor nu pot lipsi din rîndurile celor care luptă pentru apărarea și salvagardarea cauzei păcii, pentru ocrotirea vieții și progresul societății omenești. Călăuziți de învățăturile noastre de credință, pe care le propovăduim, și ferm convingși că deși situația internațională este marcată de mari primejdii, forțele progresiste de pretutindeni, acționînd unite, dispun de puterea necesară de a impune stoparea nesăbuitei curse a înarmărilor nucleare, ne simțim datorii ca de pe poziția și cu mijloacele noastre, prin forța cuvîntului și a exemplului, să milităm pentru înlăturarea cauzelor care zădărnicesc pacea: înarmarea nucleară, criza economică mondială, generată în cea mai mare parte de aceasta, discriminările și stările de neîncredere dintre state și popoare.

Conștienți de înalta responsabilitate pe care o implică misiunea noastră religioasă în lume, adresăm un Apel stăruitor tuturor Bisericilor, religiilor lumii, organizațiilor creștine mondiale și oamenilor doritori de bine de pretutindeni, cerându-le să-și sporească și mai mult strădaniile, acum, pînă nu este prea tîrziu, pentru apărarea vieții, pentru oprirea cursului periculos al înarmărilor și salvagardarea omenirii de la o catastrofă nucleară.

Exprimîndu-ne azeziunea și solidaritatea cu oamenii doritori de bine de pretutindeni și făcîndu-ne auzită vocea pentru dezideratele noastre de pace, dreptate, dragoste și adevăr, să-i determinăm pe aceia care dețin destinele omenirii să procedeze de urgență la transformarea arsenalelor atomice în grînare, a rachetelor balistice în pîinea cea de toate zilele, necesară milioaneilor de înfomețați, a bombei cu neutroni în medicamente, să transforme centrele militare agresive în instituții ale păcii, astfel ca lumea, cu toate valorile ei, să fie eliberată de spectrul distrugerii, iar viața să dăinuie pe întregul pămînt.

ADUNAREA CULTELOR DIN ROMANIA
PENTRU DEZARMARE ȘI PACE
București, 21—23 iunie 1984

• PASTORALE-SCRISORI IRENICE •

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU,
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR
CREȘTINI, HAR ȘI PACE DE LA DUMNEZEU ATOATEȚIITORUL,
IAR DE LA NOI PĂRINTEASCĂ BINECUVÎNTARE

Iubiți credincioși,

«Hristos a inviat!»

Minune a minunilor și taină a tainelor, învierea Domnului nostru Iisus Hristos din morți stă în centrul vieții noastre creștine. Ea ne-a descoperit pe Mântuitorul ca Domn al tuturor și Dumnezeu atotputernic; din ea a izvorit biruința vieții asupra morții și a binelui asupra răului; ea este temelul unirii noastre cu Dumnezeu și al păcii desăvârșite între oameni și popoare; pe ea se clădește viețuirea noastră ca filii ai lui Dumnezeu și din ea răsare învierea noastră cu duhul în vremea de acum, iar învierea cu trupul la sfârșitul veacurilor. De aceea, trăind aceste adevăruri mai intens și mai statornic decât oricare altă obște creștinească, Biserica Ortodoxă este deseori numită *Biserica învierii*.

În adevăr, întreaga noastră gândire teologică, evlavia și slujbele noastre bisericești sînt strîns legate de învierea Domnului nostru Iisus Hristos. Iar prăznuirea ei nu are nimic asemănător cu ea în frumusețea și adîncimea trăirii noastre religioase.

Dreptmăritori creștini,

Mai mult decât oricare altă făptură văzută ori nevăzută, Prea Cuvata Maică a Domnului nostru Iisus Hristos a trăit, în toată plînatatea ei, bucuria de negrăit a învierii Fiului său. Tradiția bisericească veche

mărturisește că Mîntuitorul s-a arătat Maicii Sale chiar în clipa ridicării Lui cu trupul din mormînt. Într-o cîntare de demult se spune că ea a văzut pe Iisus «sculindu-se prea frumos din mormînt, biruitor...», cu «totul strălucit, fără asemănare în frumusețe, ca un mire leșind cu trupul din cămara gropii...». Atunci «s-a umplut de bucurie și a strigat: Fiul meu și Dumnezeu meu, măresc învierea Ta cea mai presus de cuvînt».

Fără îndoială, fiind cea dintîi care a văzut pe Mîntuitorul înviat din morți, Maica Domnului va fi fost și cea dintîi propovăduitoare a învierii Lui. Sfinții evangheliști stăruiesc mai ales asupra îngerilor ca vestitorii dintîi ai învierii Domnului, iar asupra apostolilor ca martori ai învierii.

Iubiți fii sufletești,

Lipsa corpului din mormînt și arătările Domnului nostru Iisus Hristos în fața Sfintei Sale Maici, în fața unecilor Săi, în fața femeilor care-L slujiseră și în fața multor alora dintre credincioșii care-L cunoscuseră în vremea cînd fusese viu, constituie desigur temeuri necîntite ale învierii Mîntuitorului.

Un loc aparte între cei care au văzut pe Mîntuitorul viu, după moarte, îl ocupă însă Sfinții Apostoli. Este adevărat că unii dintre ei s-au convins cu greutate de învierea Domnului nostru Iisus Hristos. Dar ei au fost rînduși de Dumnezeu să dea mărturie despre învierea Fiului Său. De aceea la alegerea unui alt apostol, în locul lui Iuda, Sfîntul Apostol Petru a spus că trebuie să fie ales unul care să fie împreună cu ceilalți apostoli martor al învierii lui Hristos.

În adevăr, în chiar cele dintîi cuvîntări ale lor în fața credincioșilor, Sfinții Apostoli mărturiseau că «pe Iisus L-a înviat Dumnezeu», faptă pentru care «ei toți sînt martori» (Fapte II, 32; III, 15; V, 32). Sfîntul Apostol Petru precizează, la un moment dat, că «Dumnezeu a înviat pe Iisus a trei ză și i-a dat să se arate... lor, martorilor mai dinainte rînduși de El...» (Fapte X, 40—41). Iar Sfîntul Pavel, vorbind despre arătarea lui Iisus în fața sa pe drumul Damascului, ne spune că El i-a zis: «Spre aceasta m-am arătat ție ca să te rînduiesc slujitor și martor...» (Fapte XXVI, 16; XXII, 15), martor al Învierii.

Dreptmăritori creștini,

Înviind din morți, Mîntuitorul nu s-a întors la viața Sa de mai înainte. El a păstrat în adevăr trupul în care s-a născut. Dar trupul acesta, la înviere, s-a schimbat. Domnul nostru Iisus Hristos a venit în lume ca oricare urmaș al lui David, cum zice Sfîntul Apostol Pavel, ca orice om. Dar, prin înviere El s-a arătat Fiul lui Dumnezeu în putere, cuprins de Duhul Sfinșeniei (Rom. I, 4). În El «locuiește acum trușește toată plînătatea Dumnezeirii», iar «toate vîștierile înțelepciunii și ale cunoștinșei sînt ascunse în El» (Col. II, 9; II, 3). El este înveșmîntat din nou cu «mărirea pe care a avut-o la Dumnezeu mai înainte ca lumea să fie» (Ioan XVII, 5). Pe scurt El este Domn al tuturor. Căci «în El bine-

voit-a Dumnezeu să sălăsluiască toată plinătatea și printr-Insul pe toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ fie cele din ceruri făcînd pace printr-Insul, prin sîngele crucii Sale" (Col. I, 19—20). Așadar, pe toate ființele «din ceruri și de pe pământ» care se răspîndiseră în toate laturile, fugind de la fața Lui și viețuind în vrăjmășie unele cu altele a binevoit Dumnezeu «să le adune iarăși în Hristos» și să le pună sub domnia Lui pentru a le aduce apoi la sînul Său părintesc de Dumnezeu și Tată (Efes. I, 10).

Isus Hristos este «pacea noastră», zice Sfîntul Apostol Pavel. El «a surpat peretele din mijloc al despărțiturii» dintre oameni, vrăjmășia, pentru a-i zidi într-un singur om, în El, și pe acela să-l împace cu Dumnezeu (Efes. II, 14—17). Acesta este temeiul adînc al păcii noastre creștine; din el decurge datorla noastră de făcători de pace.

Iubiți fii duhovnicești,

În această sîntă zi de luminată prăznuire a învierii Domnului, vădînd cu toții «unitatea duhului în legătura păcii» (Efes. IV, 3) cu inimă curate să înălțăm cugetul nostru către Totputernicul Dumnezeu, rugîndu-L stăruitor să ne păzească întru pacea pe care a dăruit-o El lumii, prin Fiul Său, Domnul nostru Isus Hristos. Sufletelor noastre să le dăruiască înseninare, liniște și bunăvoință față de semenii noștri; în lume să dompească bună înțelegere, prietenie și pace.

Cu rugăciuni fierbinți să însoțim toate acțiunile pe care le întreprindem pentru apărarea păcii, fiind deplin convinși că pe calea păcii merge Dumnezeu împreună cu noi. Iar dacă pe această cale merge Dumnezeu cu noi, nimeni nu va putea să ne înfrîngă.

De pace în toate zilele vieții noastre avem trebuință. Îndeosebi, în vremea de acum, cînd plutește în aer amenințarea declanșării unui război cu cele mai înspăimîntătoare unelte de distrugere, nu avem o altă datorie mai sîntă de împlinit decît apărarea păcii și prin aceasta, apărarea propriei noastre vieți, apărarea vieții semenilor noștri, apărarea tuturor bunurilor existente pe pământ. Avînd pace, toate acestea vor fi păstrate, iar dacă pacea se va pierde, pierdute vor fi și toate acestea.

Cît privește binefacerile păcii nu este nevoie să căutăm mult și de parte în trecut. Este de ajuns să punem față în față grozăviile anilor de război cu realizările pe plan mondial sau local în ultimii patruzeci de ani. De o parte, moarte și distrugeri de tot felul, iar, de alta, viață și înfăptuiri, iarăși de tot felul și pretutindeni.

Înflorirea țării noastre, spre pildă, în vremurile pe care le trăim noi, după terminarea războiului și așezarea noli orînduirii sociale, este rod al muncii poporului nostru, într-o epocă de pace în lume.

În toate ramurile de activitate, țara noastră a urcat culmi neatîns neîncotată în trecut. Se dezvoltă acum din plin științele și artele; fără încetare se înnoiește felul de gîndire și capătă forme alese modul nou de viață. Înfăptuiri epocale a înscris în istoria țării industria românească, iar agricultura se găsește în plină dezvoltare. Astfel, înfrățiți cu omul, cîmpurile și munții, apele și pădurile, avuțiile și frumusețile

-Insul pe toate
ceruri făcînd
0). Așadar, pe
diseră în toate
nele cu altele
să le pună sub
de Dumnezeu

stol Pavel. El
ani, vrăjmășia,
pace cu Dum-
noastre creș-

Domnului, vă-
V, 3) cu inimi
Dumnezeu, ru-
tut-o El lumii,
istre să le dă-
oștri; în lume

care le între-
pe calea păcii
șă cale merge

Indeosebi, în
clansării unui
e, nu avem o
prin aceasta,
r noștri, apă-
toate acestea
vor fi și toate

im mult și de-
vilele anilor de
i patruzeci de
alta, viață și

e le trăim noi,
iale, este rod

ulmi neatîns
i artele; fără
se modul nou
lustria româ-
stfel, înfrății
și frumusețile

țării își aduc acum, fiecare, partea sa de contribuție la zidirea țării noastre noi.

În această atmosferă de strădanii pentru înnoirea și propășirea patriei să ieșim cu bucurie în întimpinarea împlinirii, la 23 August, anul acesta, a celor patru decenii de viață liberă, independentă și suverană a poporului nostru.

Pe cîrmuitorii țării, în frunte cu Președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, întru cinstire și prețuire să-i ținem; în slujba poporului, pe tărîm bisericesc și național, să stăm; dragostea de patrie și de Biserică în chip statornic să le împerechem, iar pacea lumii să o apărăm.

O dată cu acest cuvînt de învățătură și povățuire, în ziua aceasta a luminatului praznic al Învierii Domnului, vă împărtășesc tuturor arhierescă binecuvîntare, întîmpinîndu-vă cu vestirea: «*Hristos a înviat*».

Al vostru de tot binele voitor și pururea către Domnul fierbinte rugător,

† IUSTIN.

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOAREA IRENICĂ A PEA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN
ADRESATĂ ÎNTÎISTĂTĂTORILOR BISERICILOR CREȘTINE
CU OCAZIA PRAZNICULUI ÎNVIERII DOMNULUI — 1984

PREA IUBITE FRATE ÎN HRISTOS,

«*Hristos a înviat!*»

A mărturisi cu inimă curată învierea Mîntuitorului Iisus Hristos înseamnă a mărturisi, împreună cu Sfîntul Apostol Pavel că Iisus Domnul nostru: «*S-a dat spre moarte pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră*» (Rom. IV, 25), făcîndu-se «*începătură a învierii celor adormiți*» (I Cor. XV, 20).

Cu adevărat Domnul nostru Iisus Hristos a murit pe cruce cu trupul omenesc, dar a înviat în trup ceresc; a murit în slăbiciune, dar a înviat întru putere; a murit întru umîlțită desăvîrșită, dar a înviat întru mărire dumnezeiască.

Din împărăția întunericii în împărăția luminii, din împărăția vieții veșnice și a fericii, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos nu s-a ridicat singur. De la moarte la viață și de pe pămînt la cer, împreună cu Sine, Hristos Dumnezeu ne-a trecut și pe noi. Mîntuindu-ne de păcat, care este pricina morții, El «*ne-a făcut și pe noi vii, împreună cu Sine*» (Col. II, 13) și ne-a dăruit puterea de a vieții împreună cu El în veșnicie.

Dumnezeu ne-a făcut fiii Săi, hărăzindu-ne făgăduința de a ne face părtași firii Sale Dumnezeiești (II Petru I, 4). Pentru a ne putea ridica

însă la primirea acestei stări, trebuie să aducem și din partea noastră «toată sîrguința și să adăugăm la credința noastră fapta bună, iar la fapta bună cunoștința, la cunoștință înfrînarea, la înfrînare răbdarea, la răbdare evlavia, la evlavie îngăduința frățească, iar la îngăduința frățească dragostea» (II Petru I, 4—7).

Dovada clară a trecerii noastre de la moarte la viață, prin învierea Mîntuitorului este viețuirea noastră în dragostea frățească. «Noi știm — spune Sfîntul Evanghelist Ioan — că ne-am strămutat de la moarte la viață, fiindcă iubim pe frați; cine nu iubeste pe fratele său, rămîne în moarte» (I Ioan III, 14).

Aceste sfînte cuvinte constituie pentru noi un permanent îndemn de a întări legăturile dragostei frățești între toate Bisericile creștine, între popoarele noastre, între oamenii de bine de pretutindeni. Este de datoră noastră ca împreună să sprijinim aspirațiile Bisericilor spre unitate, aspirațiile popoarelor spre pace, aspirațiile oamenilor spre a trăi în dragoste frățească.

Stăpîniți de aceste simțăminte Vă îmbrățișăm frățește în ziua acestui sfînt și dumnezeiesc praznic, rugînd pe Mîntuitorul Iisus Hristos cel înviat din morți, să ocrotească sfînta Biserică pe care o conduceți și să călăuzească spre tot lucrul bun pe credincioșii pe care îi păstoriți.

Cu frățească dragoste în Hristos cel înviat,

† IUSTIN,

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISORI ȘI TELEGRAME DE FELICITARE
PRIMITE DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN,
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE ÎNVIERII DOMNULUI — 1984

Prea Fericite și Prea Stînțite Arhiepiscop al Bucureștiului, Mitropoli al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României, frate iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al Smereniei noastre, Domnule Iustin, îmbrățișînd frățește în Domnul pe venerabila voastră Prea Fericire, cu deosebită bucurie Vă înțîmpinăm!

Cu sufletele luminate de sărbătoare și de bucurie duhovnicească și laudînd, împreună cu toată turma credincioșilor, strălucita Înviere din morți a lui Hristos, am primit cu mare bucurie, împreună cu venerabilii noștri frați, epistola Prea Fericirii Voastre, trimisă nouă cu ocazia acestor zile sfînte. Salutul pascal și urările transmise ne-au mărit bucuria și siguranța unității dintre noi, ca și a păcii Sfîntului așezămînt.

Răspunzînd cu drag și deosebită cinste Venerabilei Voastre Prea Fericiri și răspunzîndu-Vă cu salutul pascal «Adevărat a înviat!», rugăm pe Mîntuitorul nostru Hristos, care a înviat întru slavă din mormînt, nimicînd cu puterea Lui moartea și iadul, să învrednicească pe Prea Fericirea Voastră, împreună cu turma voastră binecredincioasă, să

arta noastră
bund, iar la
are răbdarea,
a îngăduința

prin învierea
ă. «Noi știm
de la moarte
său, rămîne

ment îndemn
cile creștine,
leni. Este de
lor spre uni-
spre a trăi

n ziua aces-
isus Hristos
o conduceți
și păstoriți.

oxe Române

STIN,

li, Mitropo-
le a Româ-
nă-slujitor
ste în Dom-
rie Vă în-

bnicească și
Înviere din
venerabili
ceastă aces-
bucuria și

oastre Prea
viat!», ru-
ă din mor-
nicească pe
ncioasă, să

serbați amintirea Sfintei Sale Învieri întru mulți ani, spre slava slăvitului său nume și a Sfintei Biserici.

Imbrățișindu-Vă încă o dată în Hristos Care a înviat, rămînem cu dragoste frățească și deosebită cinste, al venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† DIMITRIE,

Patriarhul Constantinopolului

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului, Prea iubite și mult dorite frate și împreună-slujitor cu Smerenia noastră, Domnule Iustin,

Cu ocazia strălucitei, de viață și de bucurie sărbători a Învierii Mîntuitorului Hristos, venim către Venerabila Voastră Prea Fericire și Vă adresăm salutul frățesc și cordial în Hristos cel ce a înviat.

În Învierea lui Hristos se incununează întreaga sa operă mîntuitoare, de aceea și umple de bucurie și veselie pe cei ce cred în El. A fost nimicit boldul morții, al păcatului și al răului moral. Tot pămîntul s-a umplut de strălucire duhovnicească; credința și nădejdea Ucenicilor și a Apostolilor lui Hristos au fost întraripate, Biserica a triumfat și a fost vestit pînă la marginile pămîntului adevărul evanghelic al renașterii și mîntuirii.

Predica creștină are fundament iar credința are sens; ele nu sînt simple noțiuni, așa cum spunea și Apostolul Pavel. Pentru că, pentru aceasta, Învierea lui Hristos este garanția învierii noastre.

Dacă mesajul Învierii a fost, în decursul istoriei omenirii, totdeauna actual, el este și mai actual acum, în vremurile noastre grele. El este mesaj dătător de viață și de bucurie, care ne spune că izbăvirea noastră sigură se află numai în Hristos care a înviat.

Lumea întreagă trece printr-o criză serioasă, este tulburată și suferă. Nedreptăți, calamități, nenorociri, lipsuri, foamete și nesiguranță încearcă popoarele pămîntului. În mijlocul acestor nenorociri și tulburări prin care trece omenirea, sinceri adoratori ai Mîntuitorului Hristos, uniți în credință și dragoste, sînt chemați ca să facă pretutindeni cunoscute cuvintele sale, ale păcii celei veșnice și ale dreptății.

De aceea, ca întîistătători ai Bisericilor Ortodoxe Autocefale, să ne rugăm Mîntuitorului Hristos, care a înviat, să izbăvească întreg neamul omenesc de relele care amenință lumea întreagă și să îndemne pe conducătorii popoarelor la mai multă prudență, așa încît să fie evitată o nouă conflagrație mondială.

Acestea zicînd, imbrățișăm întru Hristos pe Venerabila Voastră Prea Fericire și rămînem cu deosebită dragoste iubitor frate și întru toate binevoitor,

† NICOLAE,

Patriarhul Alexandriei

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, frate prea iubit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al Smereniei noastre, Domnule Iustin, îmbrățișând Irățește în Domnul pe venerabila Voastră Prea Fericitie, cu deosebită bucurie Vă întimpinăm!

Contemplînd încă o dată Învierea lui Hristos, ne închinăm Sffntului Domnului Iisus, celui fără de păcat, slăvim pe Cel ce este Lumină din Lumină, pe Cel ce este Unul din Treime, pe Cel care a pățimit pentru noi cei păcătoși, a murit, a fost îngropat și a înviat a treia zi, pe Cel care ne-a învrednicit pe noi să serbăm încă o dată Minunea minunilor, cea una și unică din toate vremurile. Cine a văzut un mort înviat a treia zi? Fericiți cei care au crezut în Înviere și în Domnul care a înviat! Înviind din morți, Domnul ne-a dat nouă, robilor săi păcătoși și nevednici, pace și porunca de a ne iubi unii pe alții. Iar roada Duhului este dragostea.

În aceste vremuri grele, Biserica trebuie să-și facă misiunea ei. Noi, cei aleși de sus pentru a păstori turma lui Hristos, avem datoria să veghem, să nu dormim, ca nu cumva să vină lupii și s-o sfîșie. Uneltele celui viclean pîndesc, așteptînd ocazia să răpească pe cît este cu putință mai mulți aleși și credincioși, ca în felul acesta să slăbească puterea turmei și la momentul potrivit să lovească Sfînta noastră Biserică și s-o nimicească. Să nu fie! Ce vom spune atunci Dreptului Judecător? Dacă avînd ochii îngreunați de somn sau dormitînd, cel viclean va răpi turma? Vai, ce clipă va fi atunci! Să veghem, deci, și să ne rugăm ca nu cumva să vină Mirele la mijlocul nopții și să ne găsească dormind. Să ne întărim în credință și să întărim pe credincioși, pentru că sfîrșitul este aproape. Semnele pe care ni le-a dat Domnul prevestesc sfîrșitul lumii: oamenii se autonimesc, uitînd învățătura sfîntă despre iubire. Cel viclean, prin adepții săi de pe pămînt, provoacă războaie și sfîșieri reciproce în lume, semănînd răutate în sufletele fraților și ale fiilor noștri, iar exemplul cel mai apropiat pentru noi este Libanul.

Prin urmare, avînd ca armă iubirea, să intervenim în războiul îngrozitor din Liban și întărindu-ne de sus, să facem totul pentru împăcarea taberelor rivale, lăudînd totdeauna pe Domnul nostru Iisus Hristos, Dumnezeuul iubirii și al păcii.

Rugîndu-ne totdeauna ca Domnul care a înviat din morți să dea Prea Fericitii Voastre și Arhierellor Voștri sănătate, putere și ani mulți, spre slava Sfîntului său nume și al Sfîntei noastre Ortodoxii, ca și turmei voastre creștine, îi înălțăm cîntarea de slavă a Învierii: *Hristos a înviat!*

Al Prea Fericitiei Voastre iubitor frate în Hristos și întru toate dori-tor de bine,

† IGNATIE al IV-lea,
Patriarhul Antiochiei

te prea iubit
iei noastre,
e venerabila

*Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilui,
Îmbrățișare sfântă în Iisus Hristos cel ce a înviat din morții.*

ăm Sfântului
Lumină din
timit pentru
a zi, pe Cel
a minunilor,
nviat a treia
re a înviat!
și nevred-
Duhului este

Astăzi, când omenirea străbate clipe din ce în ce mai dramatice, — dat fiind că în secolul XX mai sînt încă nerezolvate probleme sociale care pot aduce nenorocirea și nimicirea făpturii celei «după chipul și asemănarea» lui Dumnezeu și a creaturilor sale de pe pămînt —, venim la Templul cel Sfînt să retrăim duhovnicește, prin credință, și cu toată ființa noastră, pe Hristos care de bunăvoie a suferit patimi înfricoșătoare, a fost scuiptat, a fost pălmuț, a murit pe cruce și a stat trei zile în mormînt, «ca să dezlege pe morții cei din veac legați și pe noi să ne conducă la înviere».

nea ei. Noi,
toria să ve-
nie. Unelte
este cu pu-
tească pute-
tră Biserica
Judecător ?
lean va răpi
ca rugăm
că dormind,
a că sfîrșitul
esc sfîrșitul
espre iubire.
ie și sfîșieri
și ale fiilor
ul.

Se bucură și se veselește împreună cu noi Ierusalimul și Biserica Sionului, pentru că «lumina și slava Domnului peste ea a strălucit» (Isaia 50, 1), acum cînd Hristos, «mai frumos cu chipul decît oamenii toți», a ieșit din mormînt ca dintr-o cămară, «făcîndu-se nouă început al învierii și nestrîcaciunii», lăsîndu-ne mărturie peste veacuri, vie și de neclintit, despre Sfîntul său pogorămînt, Mormîntul nou, «în care nimeni nu fusese încă pus» (Ioan 19, 41).

ăzboiul în-
tru împăca-
sus Hristos,

Inconjurînd, așadar, mormîntul dătorilor de viață și fericite din care a răsărit neamului omenesc bucuria, viața, lumina cea nelnerată și mîntuirea, înălțăm caldă rugăciune către Hristos Mîntuitorul, care a înviat, ca să dăruiască lumii întregi, mult încercată, pace și mare mîlă; să lumineze cu lumina care a răsărit din mormînt în timpul Învierii Lui, mințea celor puternici ai pămîntului, ca să arate dragoste față de semenii și împreună să purceadă la soluționarea problemelor sociale; să ne învrednicească pe noi toți să serbăm și să preamărim împreună «Paștile care izbăvește de intristare, Paștile cele mîntuitoare, Paștile care sfințește pe toți credincioșii».

orți să dea
și ani mulți,
i, ca și tur-
rii : Hristos

Părtași fiind ai acestei bucurii generale aduse de Înviere, adresăm Prea Fericirii Voastre salutul pascal «Hristos-a înviat!» și vă rugăm frățeste să transmiteți bunele noastre urări Prea Sfințitelor Arhieriei, și îmbrățișîndu-Vă cu sărutarea Învierii, dorim să aveți parte de ani mulți, fericiri și aducători de mîntuire și rămînem al venerabilei Voastre Prea Fericirii iubitor frate în Hristos,

† DIODOR,
Patriarhul Ierusalimului

toate dori-

Prea Fericirii Sale

*Prea Fericitului Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor*

IE al IV-lea,
al Antiohiei

Prea Fericite Părinte Patriarh, mult iubite întru Domnul, Prea Fericite Vlădică!

În aceste zile strălucitoare ale salvării noastre, cînd cerurile se luminează, pămîntul se bucură și lumea cea văzută și cea nevăzută sărbătorește luminoasa Înviere a lui Hristos, Vă adresez cordialul salut pascal, «Hristos-a înviat!».

Învîngînd moartea, înălţîndu-se din mormînt, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru, a dăruit oamenilor viaţă veşnică şi a umplut de o bucurie nespūsă inimile ucenicilor săi.

Bucuria Învierii lui Hristos, împărtăşită de către toată creştinătatea, este pentru noi cu atît mai mare cu cît se apropie anul 1988, an în care vom sărbători jubileul unui mileniu de la creştinarea Rusiei.

Pregătindu-ne pentru acest mare eveniment, noi mulţumim Domnului pentru bunătatea Sa nemărginită faţă de Biserica Ortodoxă Rusă, pentru îndurarea sa.

Binecuvîntată fie întotdeauna slujirea Sfintei Biserici a lui Hristos, faptele sale pentru binele poporului lui Dumnezeu, forţele sale pacificatoare.

Sărbătorind astăzi Noul şi Sfîntul Paşte şi avînd în această sărbătoare un izvor nesecat de speranţă nestrămutată că Dumnezeu, înviîndu-L pe Iisus Hristos ne-a înviat şi pe noi odată cu puterea Lui (I Cor. 6, 14), din toată inima Vă urez, Prea Fericite, bucurie paşcală deplină, belşug şi ajutorul fără de sfîrşit al Domnului, pentru îndeplinirea slujirii şi răspunderilor ce le aveţi.

Cu dragoste statornică în Învierea Domnului,

† PIMEN,

Patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureştiului, Mitropolit al Ungrovlăhiei, Locţiitor al scaunului din Cezareea Capadociei şi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, doriţi şi iubiţi fraţi în Hristos şi coliturghisitor al Smereniei noastre, Domnule Iustin, îmbrăţişîndu-Vă trăgeşte în Domnul, adresăm Prea Fericirii Voastre cele mai cordiale urări şi Vă întîmpinăm cu salutul pascal plin de bucurie: «Hristos a înviat!»

Nu există pe planeta noastră altă salutare mai plină de bucurie decît aceasta. Această salutare vesteşte marea adevăr că Domnul nostru Iisus Hristos este într-adevăr Fiul lui Dumnezeu, biruitor al morţii şi Mîntuitorul lumii.

Întregul creştinism se întemeiază pe Hristos Dumnezeu-Omul cel înviat. Şi rugăciunea noastră, şi credinţa, şi nădejdea, şi dragostea noastră, şi toate celelalte virtuţi. Dacă El n-ar fi înviat, creştinismul n-ar fi existat. Numai El însuşi, Domnul Hristos cel veşnic viu, dă putere creştinismului şi-i sporeşte viaţa pe pămînt. Apostolatul Sfinţilor Apostoli este neconţinut mărturie a Învierii Domnului Hristos, Dumnezeu-Omul. Aceasta este realitatea pe care a trăit-o neîncetat întreaga lume creştină pînă în zilele noastre, ca substanţă şi conţinut al vieţii şi fiinţei noastre.

Prin Învierea lui Hristos-Dumnezeu şi omului i-a fost dată viaţa, adică a fost făcut nemuritor cu sufletul.

Cu aceste gînduri Vă adresăm încă o dată cele mai bune urări cu dragoste frăţească şi rămînem al Prea Fericirii Voastre frate şi împreună-slujitor pururea devotat în Hristos Mîntuitorul cel înviat.

† GHERMAN,

Patriarhul Serbiei

ni Dumnezeu,
umplut de o

creștinătatea,
8, an în care

im Domnu-
todoxă Rusă,

a lui Hristos,
forțele sale

ceastă sărbă-
zezeu, învin-
a Lui (I Cor.
șală deplină,
epălnirea slu-

l întregii Rusii

al Ungrovlav-
riarh al Bise-
coliturghisitor
/ă trăjește în
e urări și Vă
înviat !»

e bucurie de-
omnului nostru
r al morții și

zeu-Omul cel
agostea noas-
nismul n-ar fi
i putere creș-
ților Apostol
mezeu-Omul.
lume creștină
linței noastre.
st dată viața,

bune urări cu
ite și împreu-
t.

† GHERMAN,
strialhul Serbiei

*Prea Fericirii Sale IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericirea Voastră,
Prea iubit frate și coliturghisitor întru Hristos, dătător de viață,*

Luminați de razele strălucitoare ale prea slăvitei Învieri a lui Hristos, fiii Sfinței Biserici Ortodoxe sărbătorească, plini de bucurie duhovnicească, biruința asupra iadului, biruința vieții !

«Paștile cele sfințite astăzi nouă s-au arătat, Paștile cele nouă și sfințe, Paștile cele mari, Paștile credincioșilor...» (*Služba Învierii* — Pentecostar). Sfânta Biserică face să răsună de dulci cîntări sfințele sale locașuri și umple inimile credincioșilor creștini ortodocși cu salutarea plină de bucuria biruinței : «Hristos a înviat ! — Adevărat a înviat !»

Și cum să nu fii fericit în această zi pe care Dumnezeu a făcut-o să ne bucurăm și să ne veselim întru ea (Ps., 117, 24), cînd Domnul Hristos cel înviat din mormînt ne întîmpină cu dulce salutare : «Pace vouă !», «Bucurați-vă !» (Luca 24, 36 ; Ioan 20, 19 ; Matei 28, 9).

Și ce mare mîngiere ne dă credința în Mîntuitorul înviat : «Eu sînt Învierea și Viața ; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi» (Ioan 11, 25), căci «cu moartea pre moarte călcînd», El s-a făcut «incepătură a celor adormiți» (I Cor., 15, 20).

În numele sfinței noastre credințe, salutăm pe Prea Fericirea Voastră prea iubită și printr-o îmbrățișare pascală vă dovedim dragostea noastră frățească întru Hristos cel înviat, Dătătorul de viață.

În «această aleasă și sfință zi, praznic al praznicelor și sărbătore a sărbătorilor» (Cîntarea a 8-a din Canonul Paștilor), rugăm pe Hristos Domnul înviat să-și pogoare binecuvîntarea cerească asupra Voastră, asupra Sfinței Voastre Biserici și a credincioșilor săi, dorindu-Vă din belșug bucurii duhovnicești, sănătate, îndelungă înzîlire cu bogate roade, și să reverse asupra lumii o pace binefăcătoare și viață din belșug (Ioan 10, 10).

Aducînd slavă în duh prin imnul pascal «Ziua Învierii ! Să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm...».

Ne încredințăm Sfințelor Voastre rugăciuni și rămînem al Prea Fericirii Voastre frate iubit și coliturghisitor întru Hristos cel înviat.

† MAXIM,
Patriarhul Bulgariei

Prea Fericitului IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor

*Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate în Hristos,
Hristos a înviat !*

Mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să aniversăm încă o dată marea sărbătoare a Sfințului Paște, în pace și fericire.

Astăzi ne apar clar în minte acele zile îndoliate care preced Învierea lui Hristos.

Teama și umirea au stăpînit inimile Apostolilor. Ei nu doreau să meargă în Galileea, după cum le poruncise Mîntuitorul, neașteptîndu-se să-l întîlnească acolo, pe El care fusese batjocorit, răstîgnit și pus în mormînt. Mîntuitorul, înviat din morți, le mai poruncește o dată, reînnoindu-le credința (Matei 28, 10).

Odată cu Învierea sa, Domnul nu numai că a reînnoit credința ucenicilor săi, dar le-a întărit și voința, dîndu-le darurile Sfîntului Duh.

În zilele noastre omenirea simte tot umire și teamă în fața viitorului din cauza înstrăinării interioare și depersonalizării. Credem însă că omul va obține cu ajutorul lui Dumnezeu puterea sufletească să învingă orice obstacol.

Ne rugăm astăzi pentru pace în întreaga lume, pentru întărirea dragostei și a relațiilor dintre popoare și state.

Vă salutăm, Prea Fericirea Voastră, cu dragoste frățească cu ocazia marelui sărbători a Învierii lui Hristos, și fie ca Domnul atotputernic să vă ajute în înalta Voastră slujire!

*Hristos a înviat!
Adevărat a înviat!*

Vă îmbrățișez cu dragoste frățească și rămîn al Vostru credincios în Hristos.

† ILIA II,
Patriarhul Catolicos al Intregii Georgii

*Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, frate iubit
în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al Smereniei noastre,
Domnule Iustin,*

Sintem copleșiți de bucurie schimbînd scrisori cu Voi, cu ocazia luminatei zile a Învierii Domnului.

Căci Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, deși a murit ca om, ca Dumnezeu a strălucit nouă din motmînt frumos ca un soare al dreptății.

Și a binevoit pacea, celor de aproape și celor de departe, chemînd pe toți la slăvita lui împărăție, împărăția păcii, a iubirii și a bucuriei, la mărirea slavei sale și a tuturor bunurilor izvorite din Învierea Lui.

De aceea și noi, slujitorii păcii sale și ai împăcării, murmurînd imnul de slavă în dragoste, Vă îmbrățișăm și spunem din inimă Venerabilei și Prea Cinstitei Voastre Prea Fericiri, ca semn al păcii și comuniunii, Hristos a înviat!, cerînd pentru voi de la Cel ce a înviat darurile sale spre binele și bunăstarea Prea Sfîntei Voastre Biserici și a popoului Vostru binecredincios.

Acestea zicînd, îmbrățișăm frățește încă o dată pe Prea Fericirea Voastră întru Hristos care a înviat, și rămînem iubitor frate în Hristos,

† SERAFIM,
Arhiepiscopul Atenei

e preced Învie-
i nu doreau să
neasteptându-se
tignit și pus în
o dată, reînno-

it credința uce-
șfintului Duh.
ă în fața viito-
ri. Credem însă
fletească să în-

u întărirea dra-
ească cu ocazia
ul atotputernic

ristos a înviat!
frate a înviat!

ostru credincios

. II,
al întregii Georgii

âne, frate iubit
reniei noastre,

Voi, cu ocazia

ca om, ca Dum-
ul dreptății.

leparte, chemând
și a bucuriei, la
Învierea Lui.

, murmurând im-
n inimă Venera-
ul păcii și comu-
a înviat darurile
serici și a popo-

e Prea Fericirea
frate în Hristos,

† SERAFIM,
rchiepiscopul Atenai

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilui, prea iubit și mult dorit Nouă frate și împreună-slujiitor, DOMNUL IUSTIN, îmbrățișând frățeste în Domnul pe Venerabila Voastră Prea Fericire, Vă adresăm cu deosebită plăcere salutul

Hristos a înviat!

Fiul lui Dumnezeu, care pentru noi oamenii s-a răstignit și s-a îngropat, se ridică din mormint biruitor și triumfător, eliberând pe oameni de sub stăpânirea morții și făcându-i părtași ai vieții veșnice și martori ai împărăției lui Dumnezeu. De aceea întreg neamul celor muritori îl preamărim cîntînd: «Prăznuim omorirea morții, nimicirea iadului și începătura altei vieți veșnice. Și cîntînd, lăudăm pe Pricinitorul cel unul binecuvîntat Dumnezeuul părinților noștri și prea slăvit».

Umpluți de harul pascal și strălumițați de lumina neînserată a Învierii, înălțăm laudă și mărire Dătătorului de viață Cel înviat din morți și Răscumpărătorul întregii zidiri, pentru că ne-a învrednicit pe noi și întreaga lume creștină să prăznuim și anul acesta sărbătoarea sărbătorilor și ne bucurăm cu bucurie mare și felicităm pe Venerabila Voastră Prea Fericire cu ocazia acestei zile, înălțînd în același timp, din toată inima, rugăciuni către Dumnezeu pentru sănătatea și întărirea Prea Fericirii Voastre, pentru pacea, bunăstarea și prosperitatea Bisericii pe care o conduceți.

Rugînd pe Prea Fericirea Voastră nouă dorită să transmită salutările și urările noastre pascale și celor ce Vă înconjoară, Sfîntului Sinod, cinstiților ierarhi și iubiților frați, Vă îmbrățișăm din nou în Hristos cel înviat și răminem al Venerabilei Voastre Prea Fericirii frate iubitlor în Hristos,

† HRISOSTOM
Arhiepiscopul Ciprului

Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului IUSTIN, Locțiitor al scaunului din Cezarea Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

*Prea Fericirea Voastră,
iubit întru Domnul Preafericit Vlădică,*

Împreună cu Prea Fericirea Voastră, sărbătorim «Paștele Domnului Salvator» (Canon, cîntul 4), veșdica Înviere a lui Hristos, Cel care a dăruit oamenilor victoria luminoasă asupra morții și a păcatului. Într-o credință unică, în numele întregii noastre Biserici și în numele meu personal, Vă felicit, Prea Fericite Arhipăstor și binecuvîntez turma Voastră ca sărbătorile Sfîntelor Paști să Vă aducă prosperitate.

Hristos a înviat!

A intrat în natura noastră, a urmașilor lui Hristos, convingerea că totul este creat de Mîntuitorul lumii. Acestea toate s-au înfăptuit de către Creator pentru mîntuirea noastră. Credem fără șovăire că prin Răstîgnirea și Învierea lui Hristos s-a înfăptuit răscumpărarea noastră. Da-

runile lui Dumnezeu au îmbogățit Biserica, iar noi, turma duhovnicească a Bisericii, o sfințim pre ea.

Cu rugăciuni și imnuri însuflețitoare, smeriți ne rugăm Domnului nostru să binecuvinteze turma Voastră și întreaga omenire, să o păzească de cel mai mare rău, lovitura de moarte, războiul nuclear. Dumnezeu să Vă dăruiască belșug, pace, sănătate și zile îndelungate.

Cu adevărat Hristos a înviat!

Cu dragoste fiască întru Hristos, smerit Vă sărut,

† DOROTEI,

Mitropolit de Praga

Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului IUSTIN, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Locuitor al scaunului din Cezareea Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor

*Prea Fericirea Voastră,
Stințite Vlădică de Domnul iubit,
Hristos a înviat!*

„Pământul întreg Ție îi se închină, pe
Tine te cîntă, Ție îți înalță slavă».

Astăzi toată suflarea creștină prăznuiește Învierea Sfință a lui Hristos. Se bucură cerul și pământul. Viața a învins, iar în ceruri îngerii cîntă.

Dar bucuria participării la această sfință sărbătoare este departe. Bucuria firească este îndepărtată de acele gânduri ticăloase și dorințe criminale, care în locul dragostei aduc ura, în locul păcii aduc vrajbă și răutate, născocirea de diverse arme menite să aducă pieirea omenirii. Ce s-a petrecut oare și către ce anume tind cei care pregătesc omenirii catastrofa apocaliptică?

Doamne! Cine a pingărit, oare, sfințul și minunatul Tău ogor mănos? N-ai semănat Tu oare sămînță bună în țarina Ta? De unde dar atîta neghină? (Matei 13, 27).

Astăzi noi sărbătorim victoria asupra diavolului, dușmanul neamului omenesc. Domnul Iisus Hristos este de-a pururi aducător de victorii. El a dăruit pace viețuitoarelor sale, întregului pămînt dragostea sa.

Crezînd în El, ca într-unul din Tatăl născut, adevăratul nostru Dumnezeu, Mîntuitorul și Răscumpărătorul neamului omenesc, ne închinăm Lui, singurul fără de păcat, rugîndu-L să ne ajute în lupta cu cei care urăsc viața și fac fărădelegi.

Prea Fericirea Voastră, Vă rog să primiți din partea Bisericii noastre și a mea personal, cele mai călduroase urări de bucurie și belșug pentru Sfința Voastră Biserică, pentru Prea Fericirea Voastră, pentru clericii și mireni pe care îi păstoriți.

Fie ca pacea să triumfe în lumea întreagă!

Al Vostru smerit și iubitor frate întru Hristos,

† VASILE,

Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia

Prea Fericirea Voastră,

Domnul nostru Iisus Hristos «s-a înălțat pe sine viu după patima sa, prin multe semne doveditoare» (Papte 1, 3).

Confirmăm și noi în lumea contemporană mărturia celor ce au văzut Învierea și ne salutăm cu vestea cea bună :

Hristos a înviat — Adevărat a înviat !

La 22 ianuarie a încetat din viață, la vârsta de 42 de ani, în speranța învierii și a vieții veșnice, cel mai tânăr episcop al Bisericii noastre, P. S. Alexei, episcop de Joensuu. Ne exprimăm din inimă recunoștința pentru compasiunea și rugăciunile Prea Fericirii Voastre.

Salutându-Vă cu dragoste, rămân al Vostru umil frate în Hristos cel înviat,

† PAUL,

Arhiepiscop de Karelia și al întregii Finlande

*Prea Fericitului Patriarh IUSTIN,
al Bisericii Ortodoxe Române*

Prea Fericirea Voastră, iubitul nostru frate în Domnul !

În această perioadă măreață și dătătoare de speranță care este Postul Sfintei Învieri a lui Hristos, Domnul nostru, împărtășim cu Prea Fericirea Voastră bucuria în Mîntuitorul cel înviat și Vă salutăm cu cuvintele veșnice ale speranței creștine :

*Hristos a înviat !
Adevărat a înviat !*

Fie ca Domnul nostru Iisus Hristos, care a suferit, a murit și s-a ridicat din morți, pentru noi și pentru a noastră mîntuire, și ne-a deschis porțile cerului, să Vă dea sănătate, să îndrumeze pe Prea Fericirea Voastră și pe toți ierarhii, preoții și credincioșii Sfintei Voastre Biserici în adevăr și dragoste creștină.

Vă rugăm să ne pomeniți pe Noi și Biserica noastră în rugăciunile Prea Fericirii Voastre.

Cu dragoste în Hristos, Domnul nostru,

† BASELIUS MARTHOMA MATHEWS I,

Catolicos al Orientului și Mitropolit de Malankara

*Prea Fericirii Sale IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Prea Fericirea Voastră,

Vestea cea Bună a Sfintei Învieri a Domnului nostru Iisus Hristos luminează viața întregii omeniri și însuflețește nădejdea noastră de a

ne elibera din legăturile păcatului și ale morții, nădejdea noastră cea mare de mîntuire a sufletelor.

Căci «Hristos a înviat din morți cu moartea pre moarte călcînd și celor din morminte viață dăruindu-le».

Cu această Vestă bună salutăm pe Prea Fericirea Voastră și Vă adresăm cele mai calde urări pentru ca, luminat de harul Domnului Înviat, să puteți continua cu înalta Voastră autoritate duhovnicească sfințitul Vostru apostolat cu bogate roade, pentru propășirea marii Voastre Biserici istorice și pentru întărirea fraternității creștine în lumea întreagă.

Fie ca harul Sfintei Învieri să sporească și mai mult dragostea și bunăvoința dintre oameni și popoare, precum și cooperarea pașnică dintre toate statele.

«Toate ale voastre cu dragoste să se facă» (I Cor., 16, 14), «căci toți sînteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus» (Gal. 3, 26).
Cu frățescă și respectuoasă dragoste întru Domnul,

† VASKEN I.

Catolicos al tuturor armenilor

Prea Fericirii Sale IUSTIN, Arhiepiscop al Bucureștilor și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirea Voastră,

Am plăcerea să transmit Prea Fericirii Voastre scrisoarea pascală a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea.

Profit de acest fericit prilej pentru a prezenta Prea Fericirii Voastre cele mai bune urări și a Vă încredința de rugăciunea mea devotată. Fie ca lumina și puterea Domnului Înviat să Vă fie dăruite din belșug în îndeplinirea slujirii Voastre atât în sinul Bisericii Voastre cît și în slujirea refacerii unității Bisericilor noastre.

Vă rugăm să primiți, Prea Fericirea Voastră, expresia dragostei mele frățesti și respectuoase în Domnul,

Cardinal JEAN WILLEBRANDS

Prea Fericirii Sale IUSTIN, Arhiepiscop al Bucureștilor și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

«Har vouă și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul nostru Iisus Hristos» (I Cor., 1, 3)

Apropiata sărbătorire a Paștilor va duce la apogeu meditația asupra misterului Învierii care s-a aflat în centrul anului jubiliar care se încheie în Biserica Romano-Catolică. Într-adevăr, Misterul paschal se află în centrul revelației, el este realizarea supremă a milostivirii divine pentru toți oamenii tuturor timpurilor.

Prin Jertfa și Învierea lui Hristos, omul primește darul împăcării cu Dumnezeu și pîrga vieții veșnice. El este chemat să facă parte din comuniunea unică de credință a celor mîntuiți.

«Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul său cel Unu! Născut l-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan 3, 16).

Această credință unică și această nădejde comună reunesc într-o unitate de nezduncinat, în ciuda dezbinărilor care dăinuie, pe toți membrii Bisericilor noastre care, prin Taine, participă la Moartea și la Învierea lui Hristos, pentru «a umbla întru înnoirea vieții» (Rom., 6, 4).

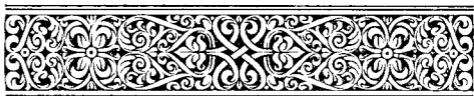
Iată de ce Bisericile noastre sînt chemate să mărturisească împreună credința în Învierea Celui care dă sens deplin existenței omenești. Anul acesta avem bucuria ca datele sărbătoririi Paștilor să coincidă. Această fericită împrejurare va arăta mai limpede credința noastră comună. Într-adevăr, Bisericile noastre și toți ceilalți creștini vor vesti împreună Moartea Domnului pentru mintuirea tuturor oamenilor și vor proclama viața veșnică dată întru Hristos cel Înviat.

Această Bunăvestire răspunde mării necesități a lumii noastre : să regăsească sensul plenar al vieții ca dar al lui Dumnezeu. Ea ar trebui să contribuie la izbînda asupra ispitelor morții care asaltează omenirea de astăzi și la restabilirea și consolidarea păcii și fraternității între toți oamenii.

Vestirea Învierii a constituit dintotdeauna principala misiune a Bisericii. Astfel, o asemenea vocație și urgențele epocii noastre cer încă noi eforturi pentru deplina împăcare între creștini, spre a putea vesti Învierea într-un singur glas și în chip convingător. Apostolii, care l-au văzut pe Domnul înviat și l-au atins cu minile lor, în acest fel au vestit-o pentru că toți să fie în comuniune cu Tatăl și cu Fiul Înviat (I Ioan, 1, 2—3), prin Duhul care ne este dat.

Împărtășind credința în acest Mister, reinnoind hotărîrea noastră de a face totul pentru a adînci fraternitatea dintre Bisericile noastre, și nădăjduind că într-o zi vom putea, ca ucenicii din Emaus, să împărțim Pîinea Vieții cu Prea Fericirea Voastră, Vă rog să credeți în asigurarea dragostei mele frățești și călduroase întru Domnul Înviat.

† IOAN PAUL al II-lea

• VIAȚĂ BISERICEASCĂ •

SĂRBĂTORIREA ZILEI ONOMASTICE A PREA FERICITULUI PATRIARH Dr. IUSTIN MOISESCU

1 Iunie. Zi de sărbătoare în calendarul Bisericii, zi de bucurie pentru întreaga suflare creștină ortodoxă românească, din țară și de peste hotare, bucurie prilejuită de prăznuirea Sfântului Iustin Filosoful și Martirul, patronul Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin.

La momentul de mijloc al zilei, Înalți ierarhi, consilleri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și ai Administrației Patriarhale, profesori de teologie, reprezentanți ai presei bisericești, cadre administrative și numeroși credincioși au participat la slujba Te-Deumului săvârșit în Catedrala Patriarhală de către un sobor de sfințiți slujitori sub protia Înalt Prea Sfințitului Nestor, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei.

La sfârșitul sfinteii slujbe Înaltul Ierarh a ținut și un vibrant cuvânt ocazional din care redăm următoarele :

«Sfânta noastră Biserică sărbătorește astăzi pe Sfântul Iustin Filosoful și Martirul. Tot în această zi ea serbează și onomastica Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Întâistătătorul și Arhipăstorul Bisericii Ortodoxe Române. În aceste momente gândurile noastre se îndreaptă, mai mult ca oricând, spre epoca de jertfelnicie creștină din primele veacuri cind a trăit, a activat și a suferit și Sfântul prăznuit astăzi.

În acele veacuri de răsruce din viața creștină și a lumii întregi, Sfinții și martirii și-au pus viața la temelia Bisericii, urmînd pilda Mîntuitorului Hristos, pentru apărarea și întărirea dreptei credințe.

După primii ani de viață și absolvirea cursurilor școlare, Sfântul Iustin Filosoful și Martirul s-a oprit la Roma, capitala Imperiului roman, unde înființează prima școală creștină. În lucrările pe care le-a scris Sfântul Iustin a subliniat unitatea neamului omenesc, universalismul învățăturii creștine, și a formulat pentru întia oară învățătura despre Logos. Se știe că și unii dintre filosofi au contribuit la lămurirea și răspîndirea credinței creștine, motiv pentru care adeseori ei sînt înfățișați în pictura bisericească. Astfel, în frescele exterioare de la multe din bisericile și minăstirile noastre pot fi văzute, ca într-un cadru ilustru, imaginile acestor filosofi creștini care — prin viața și activitatea lor — au adus servicii importante creștinismului.

Ca și Sfântul Iustin Filosoful și Martirul, Prea Fericitul Patriarh Iustin încă din tinerețe a fost dascăl de teologie, căutînd să promoveze dialogul teologic interortodox și intercreștin, interconfesional, atît în țară cît și în nivel internațional, și fiind preocupat de colaborarea interreligioasă în vederea rezolvării problemelor care frămîntă lumea de astăzi.

Începînd cu anul 1961 cînd Biserica Ortodoxă Română devine membră în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a reprezentat Biserica noastră în marile organizații creștine internaționale, făcînd cunoscută voința ei fermă de pace și de colaborare. Astfel, rămînînd același mesager al unității și frățietății, chiar zilele trecute, cu ocazia vizitel pe care a făcut-o Bisericii Eladei — în Atena milenară și contemporană —, Prea Fericitul Patriarh Iustin s-a exprimat ferm pentru colaborare între oameni și popoare, pentru pace. Presa grecească a reținut din cuvîntările Prea Fericirii Sale că problema cea mai arzătoare a zilelor noastre — pacea —, cu toată complexitatea ei, poate să fie apărută și întărită de creștini, de toți oamenii doritori de liniște și de viață.

După puterile noastre făgăduim și noi să urmăm pilda Prea Fericirii Sale de a fi în dialog și în colaborare fructuoasă pentru Biserica noastră, pentru poporul nostru român și pentru problemele lumii contemporane.

Rugăm pe Dumnezeu să îndelungească zilele Prea Fericitului Patriarh Iustin și să le îmbogățească cu noi realizări în slujba Bisericii noastre și a credincioșilor noștri.

După întonarea îndătinatului Polihroniu, s-a mers în Cabinetul de lucru al Prea Fericitului Patriarh Iustin, unde I. P. S. Mitropolit Nestor, adresîndu-se Prea Fericirii Sale, a spus :

«Prea Fericirea Voastră,

Ziua de bucurie duhovnicească pe care azi o sărbătorește întreaga Biserică Ortodoxă este în chip firesc și bucuria Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericirea Voastră ca Întîistătător împărtășiți — după cum se știe — bucuriile cu apropiatii colaboratori. În numele membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, al colaboratorilor Prea Fericirii Voastre, al preoților și al tuturor fiilor duhovnicești, am venit să Vă mărturisim dragostea noastră fiască, să Vă mărturisim încă o dată atașamentul nostru pentru slujirea Prea Fericirii Voastre și să Vă facem respectuoasa urare de a ne trăi întru mulți ani, pentru a putea sluji mai departe idealurile creștine pe care încă din fragedă tinerețe le urmați».

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a mulțumit pentru frumoasele și sincerele cuvinte adresate, și, continuînd, a spus :

«Orice om primește cu bunăvoință urările care i se fac cu diferite prilejuri din viață. Cînd acestea sînt legate însă de activitatea cuiva, sînt primite cu oarecare strîngere de inimă, fiindcă nimeni — oricît de destoinic ar fi —, nu reușește să facă în viață atît cît ar trebui și atît cît ar dori să facă. Este loc și pentru mai mult și pentru mai bine. Și eu îmi dau seama de aceasta.

Sînt bucuros că Biserica noastră își împlinește misiunea ei cu destoinicie și face ceea ce se cuvine să facă în societatea noastră românească. Fără a ne lăuda, putem spune că preoțimea noastră își face din plin da-

toria. Sînt și cazuri care ne întristează, dar acestea sînt tot mai rare. Activitatea Bisericii noastre este tot mai aleasă; atît în interior cît și în exterior avem din zi în zi rezultate tot mai bune și aceasta se datorează fără îndoială și activității apropiaților noștri colaboratori, activității tuturor acelor care se străduiesc în ogrorul Bisericii. Îl rog pe Dumnezeu să ne ajute să mergem mai departe pe această cale și să sporim realizările noastre bune de pînă acum.

La mulți ani și Dumnezeu să vă ajute!».

Întreaga asistență a intonat *Imnul patriarhal*.

Cu ocazia acestui popas sărbătoreasc, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare prin care i s-au adresat sincere urări de sănătate și de rodnică arhipăstorire.

ALEXANDRU M. IONIȚĂ

SESIUNEA DE LUCRU A DEPARTAMENTULUI DE STUDII AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE (C.C.P.)

București, 7—11 mai 1984

La invitația Bisericii Ortodoxe Române s-a ținut la București, între 7—11 mai 1984, o sesiune de lucru a Departamentului de studii al C.C.P. La această întrunire au participat: directorul Departamentului de studii, Prof. dr. Gerhard Bassarak (R.D.G.), vicepreședinte al C.C.P.; Pastor dr. Liubomir Mirejovsky, secretar general al C.C.P. (R. S. Cehoslovacia); membrii Departamentului de studii și reprezentanții a șase (din cele zece Comisii) ale acestui Departament, reprezentînd 11 țări din trei continente.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la lucrările întrunirii prin: I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, membru în Comitetul de lucru al C.C.P.; Pr. Ilie Georgescu, membru în Secretariatul internațional al C.C.P.; Pr. prof. dr. Ioan Ică, membru în Comisia teologică a Departamentului de studii al C.C.P.; Pr. Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române; Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal al sectorului Relații Externe Bisericești; Pr. asist. Viorel Ioniță și Diac. asist. Ioan Caraza, de la Institutul Teologic Universitar din București. Din partea Bisericilor Protestante din țara noastră au fost prezenți la întrunire: Dl. Prof. dr. Pentek Arpad, rectorul Institutului Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca, reprezentantul Bisericii Reformate, și Dl. Prof. dr. Cristoph Klein, prorectorul Institutului Teologic Protestant Unic, ramura luterană — Sibiu, reprezentantul Bisericii Evanghelice de Confesiune Aügustană din R. S. România.

Lucrările întrunirii au început în dimineața zilei de marți, 8 mai, printr-un serviciu religios oficiat în biserica Seminarului Teologic din București, de către un sobor avînd în frunte pe P. S. Episcop Vasile

Tirgovişteanul, vicar patriarhal și rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București.

În afara serviciului religios de deschidere, participanții la această sesiune de lucru a C.C.P. au mai rostit diverse rugăciuni și scurte meditații la începutul și sfârșitul lucrărilor din fiecare zi.

Prima ședință a fost începută prin cuvîntul de salut adresat participanților, în numele Prea Fericitului Patriarh Iustin, de către I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei.

A urmat o scurtă prezentare a participanților, apoi constituirea comitetului de redactare a Comunicatului final, în care au fost aleși: Pr. Ilie Georgescu și Dr. Dieter Kraft (R.D.G.), în Comitetul de redactare a protocolului, respectiv a procesului-verbal, au fost aleși: Prof. dr. Carl-Jürgen Kaltenborn (R.D.G.) și Mag. Klaus Ehrler (din Berlinul de Vest).

În continuare, președintele Prof. G. Bassarak a prezentat ordinea de zi a întrunirii.

A urmat la cuvînt Pastor dr. L. Mirejovsky, secretarul general al C.C.P., care a transmis participanților un cuvînt de salut din partea președintelui C.C.P., Episcopul Dr. Karoly Toth, și a Mitropolitului Dr. Filaret de Kiev și Galiția, președintele Comitetului de continuare a lucrărilor C.C.P., — și a subliniat importanța acestei întruniri pe calea pregătirii următoarei Adunări generale a C.C.P. Secretarul general a menționat apoi pericolul militar și ideologic care se opune consolidării păcii și în fața căruia angajamentul creștinilor trebuie să aibă un caracter global.

În ultima parte a primei ședințe a început prezentarea rapoartelor din partea Comisiilor. Primul referat a fost susținut de Prof. dr. Karol Gábris (R. S. Cehoslovăcia), președintele *Comisiei teologice*, care a prezentat un rezumat asupra lucrărilor ultimei întruniri a acestei Comisii (Zweifall — R. F. Germania, 1983).

Sedința a II-a a fost dedicată *Comisiei pentru combaterea rasismului*. Reprezentantul acestei Comisii, Past. Christie Rosa din Sri Lanka, a pornit de la prezentarea întrunirii acestei Comisii ținute la Hofgeismar (R. F. Germania) în anul 1982 și a evidențiat pregătirea consultației C.C.P. care va avea loc între 22—26 mai a.c., la Lusaka. Vorbitorul a subliniat faptul că atitudinile rasiste provoacă, printre alte efecte negative, și blocarea luptei de clasă a minorităților din diferite părți ale lumii. În discuțiile care au urmat, Pastor Verner Sanss (R. F. Germania) a menționat unele aspecte privind situația minorităților din lumea occidentală, după care a luat cuvîntul Pr. director Dumitru Soare: «Avînd în vedere că și eu am participat la reuniunile Comisiei «Antirasism» a C.C.P., ca discutații al Bisericii Ortodoxe Române, și totodată ținînd seama de faptul că Dvs. cei de față vă aflați în România, aș dori să adaug cîteva cuvinte referitoare la ultima parte a cuvîntării Rev. Christie Rosa, și anume la cea privind minoritățile naționale. Aș vrea astfel să vă informez că în România problema minorităților naționale a fost rezolvată într-un mod cu totul deosebit. La noi, în ultimii ani deja nici

nu se mai folosesc cuvintele «minorități naționale», ci «naționalități conlocuitoare». Deosebirea de termeni este semnificativă. Ea exprimă realitatea că toate naționalitățile care locuiesc în România (români, maghiari, germani, sirbi, evrei, turci, și alții) sînt cu adevărat egali, toate avînd aceleași drepturi, fără a suferi discriminări de nici un fel, ci rămînînd strîns unite în aceleași aspirații de propășire a patriei și trăind laolaltă în bună înțelegere și frățietate.

De altfel, o asemenea rezolvare firească și justă a problemei naționale în România a prilejuit cultelor religioase din țara noastră să realizeze așa-numitul «ecumenism local», care își desfășoară activitatea cu rezultate din cele mai bune și pe care desigur că cei mai mulți dintre Dvs. le cunoașteți foarte bine».

Au urmat la cuvînt : Prof. dr. Leslie Shyllon (Sierra Leone), care a subliniat importanța studiului asupra minorităților în perspectiva celei de a VI-a Adunări generale a C.C.P. ; președintele, Prof. G. Bassarak, care a arătat că «inima C.C.P.-ului bate în activitatea Comisiilor sale» și că viitorul acestei Conferințe depinde de angajarea Comisiilor ; Prof. dr. K. Gabris a recomandat apoi să se insiste asupra coordonării și interdependenței Comisiilor de studii.

În continuare, Pastor dr. L. Mirejovsky a abordat punctul al doilea de pe ordinea de zi, prezentînd participarea C.C.P. la următoarele patru acțiuni :

1. A doua sesiune specială O.N.U. pentru dezarmare (iunie-iulie 1982) ;
2. Cea de a VI-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Vancouver — Canada (iulie-august 1983) ;
3. Conferința mondială de la Praga pentru viață și pace, împotriva unui război atomic (iunie 1983) ;
4. Masa rotundă de continuare a Conferinței religiilor de la Moscova, împotriva pericolului militarizării spațiului cosmic (1983).

Sedința a III-a, prezidată de către Pastor Rolf-Dieter Günther (R.D.G.), a debutat printr-un referat susținut de D-na Pastor M. Hradecna de la Praga asupra activității *Comisiei de femei* a C.C.P. Vorbitoarea a menționat ședințele acestei Comisii din 1981 și 1983, ca și pregătirea unei Consultatii la Brno în acest an, evidențiind apariția unei atitudini aistorice printre tineretul de astăzi cu privire la rolul femeii în viață și societate, mai ales în lumea Occidentală, ca și rolul șomerilor din țările capitaliste în lupta pentru pace.

Dl. Slavco Valcanov (R. P. Bulgaria) a prezentat în continuare un referat asupra situației din Orientul Apropiat și din Balcani, subliniind strădanția de a păstra zona Balcanilor liberă de arme nucleare, fiind menționată și contribuția României în acest sens. Au luat cuvîntul Pastor Ch. Rosa și Mag. K. Ehrler, care au evidențiat necesitatea unificării mișcării de eliberare a Palestinei în aplanarea conflictului din Orientul Apropiat.

În cadrul *ședinței a IV-a* Pastor R. D. Günther (R.D.G.), reprezentantul *Comisiei C.C.P. pentru problemele O.N.U.*, a insistat asupra le-

găturilor dintre C.C.P. și O.N.U., recomandând ca anul O.N.U. pentru tineret — 1985 — să fie pregătit și de către C.C.P. și să se combată critica negativă împotriva activității O.N.U.

Pr. G. Goncharov (U.R.S.S.) a prezentat apoi o scurtă dare de seamă asupra ultimei întruniri a *Comisiei pentru Securitate în Europa*, de la Liebfrauenberg — Franța, 1983, și asupra pregătirii următoarei întruniri, care va avea loc în octombrie 1984 la Beienrode — R. F. Germania. Pr. prof. Ioan Ică a prezentat în acest context referatul intitulat «Punctul de vedere românesc față de Actul Final de la Helsinki», primit cu deosebit interes și inclus pentru valoarea sa între documentele oficiale ale întrunirii.

Sedința a V-a a fost dedicată *Comisiei pentru Orientul Apropiat*, din partea căreia Past. W. Maechler (Berlinul de Vest) a raportat asupra ultimei întruniri (R.S.S. Armeană, 1982) și a subliniat pericolul permanent pentru situația din Orientul Apropiat, care constă în existența unor grupări extremiste fundamentaliste în toate cele trei mari religii din zonă (iudaism, islamism și creștinism), care duce la intensificarea confruntărilor războinice. Pr. Ilie Georgescu a prezentat punctul de vedere românesc cu privire la situația din Orientul Apropiat, situație care nu poate fi soluționată decât pe cale pașnică prin asigurarea dreptului popoarelor din zonă la autodeterminare.

Au mai luat cuvântul: Prof. C. J. Kaltenborn și Mag. K. Ehrler, care au menționat acțiunile de continuare a discuțiilor legate de cele 10 principii de la Helsinki, după care Pr. Ilie Georgescu a prezentat propunerile țării noastre făcute la Conferința de la Stockholm.

Această ședință a încheiat prima zi de lucru a întrunirii.

Sedința a VI-a. După o scurtă meditație rostită de către Prof. G. Bassarak, a urmat prezentarea referatului intitulat «Mișcarea pentru pace și politica în Europa Occidentală», întocmit de Prof. Renate Riemeck (R. F. Germania), absentă, referat care a fost citit de Past. W. Sanss (R. F. Germania).

Sedințele VII și VIII. În contextul lecturării procesului verbal din prima zi de lucru a întrunirii, Prof. G. Bassarak a evidențiat contribuția materială și spirituală de o valoare deosebită pe care Bisericele din România o depun de mai mulți ani în slujba păcii. Vorbitorul a exprimat regretul că această contribuție nu a fost valorificată suficient de către C.C.P., dar a exprimat speranța unei mai strânse colaborări pe viitor.

Aceste două ședințe au fost apoi dedicate discuțiilor legate de proiectul întocmirii unui catehism al păcii, ca și a unui material de popularizare a celor 10 principii de la Helsinki. Au luat cuvântul: Prof. dr. C. J. Kaltenborn (R.D.G.); Prof. K. Gabris (R. S. Cehoslovacia); Pastor J. Karasszon (R. P. Ungaria); Past. Ch. Rosa (Sri Lanka); Pr. prof. Ioan Ică (România); Past. W. Maechler (Berlinul de Vest); Dr. L. Shyllon (Sierra Leone); Prof. G. Bassarak (R.D.G.); Prof. Ch. Klein (România); Past. M. Hradecna (R. S. Cehoslovacia); Diac. asist. Ioan Caraza (România); Past. W. Sanss (R. F. Germania) și K. Ehrler (Berlinul de Vest). S-au făcut o serie de propuneri cu privire la titlul,

forma și conținutul proiectului de catehism al păcii, proiect care rămîne în atenția Departamentului de studii.

Sedințele IX și X au fost dedicate discuțiilor privind dezvoltarea, dar și implicațiile negative ale procesului electronizării societății moderne. La baza discuțiilor au stat următoarele două referate: «Evoluțiile recente și impactul tehnologiei noi», prezentat de Pastor Ch. Rosa, și referatul asupra clubului de la Roma, cu titlul «Înflorire și decădere — Microelectronica și Societatea», susținut de către Prof. G. Bassarak. Dezvoltarea tehnicii moderne este analizată din perspectiva antirasismului și a luptelor de eliberare pe care le implică și în contextul cărora rămîne în atenția C.C.P. În încheiere a fost citit și aprobat comunicatul final al întrunirii.

La sfîrșitul celei de a doua zile de lucru, Pastor Mila Hradecna a rostit o rugăciune pentru pace.

Sedința a XI-a. Cea de a treia și ultima zi de lucru a întrunirii a început cu o rugăciune rostită de către Pastor J. Karasszon (Ungaria). Prof. G. Bassarak a propus apoi o listă de 14 probleme care să constituie capitole ale volumului de documente pe care Departamentul de studii îl are în proiect pentru cea de a VI-a Adunare generală a C.C.P.

S-a reluat apoi discuția supra referatului prezentat de către Pastor. dr. L. Shyllon, intitulat «Imperativele morale ale păcii», evidențiindu-se aspectul moral al angajamentului în slujba păcii. Au luat cuvîntul: Pastor J. Karasszon (Ungaria); Past. W. Maechler (Berlinul de Vest); Prof. G. Bassarak (R.D.G.); Prof. C. J. Kaltenborn (R.D.G.); Prof. K. Gabris (R. S. Cehoslovacia) și Pr. Dumitru Soare (România). Reprezentantul român a spus: «Sînt întru totul de acord cu propunerea Prof. Gabris să se recomande C.C.P. să susțină la O.N.U. ca dezarmarea să fie considerată unul din drepturile omului. În legătură cu aceasta, aș dori să adaug că este necesar să se precizeze și următoarele puncte:

1. Problema dezarmării nu este numai o problemă politică, ci și una etică, o problemă de morală creștină.
2. Nu numai un război mondial, ci înseși producerea și acumularea de arme nucleare constituie o crimă împotriva umanității.
3. Armele nucleare de orice fel să fie interzise și puse în afara legii. În nici o situație și pentru nici un motiv să nu se recurgă niciodată și nicăieri la folosirea acestor arme».

Sedința a XII-a. Pr. asist. Viorel Ioniță a prezentat referatul «Idei asupra intensificării activității pentru pace», material intrat în documentele de protocol ale întrunirii. Au mai luat cuvîntul: Pastor Ch. Rosa, Prof. C. J. Kaltenborn, Prof. K. Gabris, Mag. K. Ehrler, Pastor R. D. Günther, care au făcut diferite propuneri privind continuarea activității Departamentului de studii al C.C.P. Dintre acestea amintim: Continuarea preocupării în legătură cu proiectul unui catehism pentru pace; Acțiuni de intensificare a activității de apărare a păcii; Unitatea mișcării pentru pace; Analiza proiectului de duminici ale rugăciunii pentru pace; Strategia globală a forțelor păcii; Ordinea informațională internațională; Contribuții la mobilizarea opiniei publice în favoarea

Conferinței de la Stockholm; Colaborarea între creștini și necreștini în slujba apărării păcii; Analiza atitudinilor naționale și confesionale față de proiectul unui catehism al păcii.

În încheierea lucrărilor întrunirii, Prof. G. Bassarak a mulțumit mai întâi gazdeilor pentru condițiile de lucru create și apoi tuturor pentru contribuția adusă la buna reușită a lucrărilor acestei întruniri. Sesiunea de lucru a Departamentului de studii al C.C.P. de la București s-a încheiat cu o binecuvîntare rostită de către I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei.

În după-amiaza aceleiași zile, oaspeții au vizitat minăstirile: Țigănești, Căldărușani și Cernica.

În ziua de vineri, 11 mai, o delegație a sesiunii de la București, în frunte cu Prof. dr. G. Bassarak, a fost primită de către Prea Fericitul Patriarh Iustin. Cu acest prilej, oaspeții au mulțumit încă o dată pentru bunele condiții de lucru care au concurat la buna reușită a întrunirii și au exprimat nădejdea unei mai strînse colaborări între Biserica Ortodoxă Română și C.C.P.

Sesiunea de lucru a Departamentului de studii al C.C.P. desfășurată la București a evidențiat pe de o parte gravitatea și complexitatea problemelor care amenință pacea și viața lumii de astăzi, iar pe de altă parte necesitatea angajării ferme și globale în slujba apărării bunului cel mai de preț al omului pe pământ: viața prin asigurarea păcii.

**COLOCVIUL DIRECȚIEI DE STUDII A CONFERINȚEI
BISERICILOR EUROPENE ASUPRA DOCUMENTULUI
DE LA LIMA (B.E.M.)**

București, 25—27 iunie, 1984

La invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Direcția de studii a Conferinței Bisericilor Europene, care are ca director pe Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, a organizat între 25—27 iunie 1984, la Institutul Teologic de grad Universitar din București, primul colocviu dintr-o serie de patru întruniri, asupra implicațiilor pe care le ridică receptarea de către Biserici a documentului «Botez, Euharistie, Ministeriu» (B.E.M.), elaborat la Lima în 1982 de către Comisia «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Acest colocviu, avînd ca temă «Influența filosofiei și a dezvoltării gândirii asupra receptării documentului B.E.M. în diferitele tradiții ale Bisericilor», a fost organizat în strînsă legătură cu Comisia «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, comisie reprezentată la București prin actualul său director, Prof. dr. Günther Gassmann. La colocviu au mai fost prezenți, alături de secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, Dr. G. G. Williams, participanți din 20 de țări europene, reprezentanți ai Bisericilor membre în această organizație.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin Pr. prof. dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București; Pr. prof. dr. Ioan Ică, de la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu; Pr. Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române; Diac. Ioan Caraza, Pr. Viorel Ioniță, de la Institutul Teologic de grad Universitar din București, și Diac. Dorin Oancea, de la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu, ultimii trei făcând și serviciul de traducători.

Funcția de președinte al întrunirii a fost exercitată de către Prof. Alain Blancy din partea Bisericii Reformate din Franța, iar cea de vice-președinte, de către Past. Reinald Elliger, reprezentant al Federației Bisericilor Evanghelice din R. D. Germană.

Lucrările colocalizate de la București s-au desfășurat în ședințe plene și pe secții, potrivit celor trei Taine abordate de documentul B.E.M. și anume: secția I — Botezul; secția a II-a Euharistia, și secția a III-a — Preotia.

Lucrările întrunirii au fost inaugurate printr-un serviciu divin oficiat de Past. Martin Hauser din Elveția. La deschiderea lucrărilor a luat cuvântul și P. S. Episcop Vasile Țirgovșteanul, vicar patriarhal și rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București, care a transmis din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin, participanților, urările de bun venit și de succes.

În referatul introductiv, Pr. prof. Dumitru Popescu a reliefat că începând din Evul mediu gândirea teologică, înțelegând aici pe cea occidentală, a fost influențată în mod hotărâtor de filosofia greacă și s-a ajuns astfel la conturarea unei concepții dualiste asupra raportului dintre spirit și materie, dualism care a fost apoi generalizat asupra raportului dintre suflet și trup, Dumnezeu și creație, Biserică și lume etc. Concepția aceasta dualistă este însă străină mesajului genuin al Evangheliei ca și gândirii patristice. Aplicat la cele trei Taine în discuție, dualismul acesta care în documentul B.E.M. a fost oarecum depășit, constituie un factor ce îngreunează receptarea Documentului de către unele Biserici, acestea fiind tributare gândirii filosofice dualiste. Cel de al doilea referat intitulat: «Bazele doctrinare și dogmatice ale Tainelor în învățătura ortodoxă», întocmit de către Pr. prof. Dumitru Stăniloae, tradus și prezentat de către Pr. asist. Viorel Ioniță, aprofundează ideea că prin Sfintele Taine harul Duhului Sfânt acționează atât asupra sufletului, cât și asupra trupului, lucrarea dumnezeiască implicând, ca și în actul răscumpărării, atât spiritul cât și materia, în aceasta fiind dată unitatea care exclude dualismul filosofic grecesc, de care s-au lăsat influențate în gândirea lor Bisericile din Occident.

Cel de al treilea referat, prezentat de Prof. Alain Blancy, a avut ca temă: «Condițiile filosofice pentru receptarea textului B.E.M. în Europa — puncte de referință și reflecții».

Autorul evidențiază contextul cultural care determină formarea concepțiilor doctrinare în unele Biserici, vorbind despre necesitatea decolonizării culturale a Bisericilor, adică strădania de a depăși limitele contextului cultural local și a ajuns la receptarea coordonatelor generale ale teologiei creștine.

Lucrările propriu-zise ale colocviului de la București s-au desfășurat în discuțiile din cele trei secții, care au fost apoi rezumate în trei scurte referate, acestea constituind de altfel documentele elaborate de întrunire.

În referatul secției întâi s-a evidențiat constatarea că în documentul B.E.M. a fost depășit dualismul dintre spirit și materie, datorită faptului că acest document își bazează afirmațiile sale pe citate din Sfânta Scriptură.

În raportul secției a doua s-a subliniat faptul că dualismul filosofic s-a concretizat în gândirea teologică a unor Biserici occidentale pentru o separare în Euharistie între cuvânt și sacrament, ca și între individual și comunitar; de aceea, așa cum se arată în documentul B.E.M. cu privire la Euharistie, receptarea Euharistiei trebuie să aibă consecințe asupra vieții noastre zilnice și asupra responsabilității în societate.

Secția a treia a subliniat în referatul său că diferențele de concepție asupra preoției între Răsărit și Apus, spre exemplu, se datoresc evoluției gândirii, care în Răsărit a păstrat mai mult caracterul familial comunitar, iar în Apus pe cel individual autoritar. Acest fapt a dus în Apus la formarea unei concepții despre o preoție exterioară și separată de harul lui Dumnezeu, reprezentativă pentru Hristos pe pământ. Una dintre dificultățile remarcate de referatul acestei secții constă în conceptul de ministeriu, care are un cu totul alt sens decât termenul de preoție din teologia ortodoxă.

Colocviul de la București a evidențiat existența și rolul factorilor neteologici în acest caz a celor de ordin filozofic, cu privire la atitudinea și concepția Bisericilor în procesul de receptare a documentului de la Lima asupra Botezului, Euharistiei și Preoției.

Documentele elaborate de colocviul de la București urmează să fie rezumate într-un singur referat și trimis Bisericilor membre spre a le stimula în discuțiile lor cu privire la receptarea documentelor B.E.M.

Pr. asist. VIOREL IONIȚA

PLENARA CONSILIULUI NAȚIONAL

al Frontului Democrației și Unității Socialiste și a Comitetului Central al Organizației Democrației și Unității Socialiste

Sub președinția D-lui Nicolae Ceaușescu a avut loc la București, în ziua de joi, 28 iunie a.c., Plenara Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste (F.D.U.S.).

Pe ordinea de zi au fost înscrise următoarele probleme :

1. Activitatea consiliilor Frontului Democrației și Unității Socialiste și a organizațiilor componente pentru mobilizarea oamenilor muncii la îndeplinirea prevederilor Planului național unic de dezvoltare economico-socială pe anul 1984 și pe întregul cincinal și întimpinarea celei de a 40-a aniversări a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, cu rezultate deosebite în toate sectoarele de activitate.

2. Participarea Frontului Democrației și Unității Socialiste la înfăptuirea politicii promovate de statul nostru dedicate consolidării păcii, realizării colaborării între toate popoarele lumii.

3. Raport cu privire la proiectul planului național unic de dezvoltare economico-socială a României pe anul 1985.

4. Raportul cu privire la schița preliminară de dezvoltare economico-socială a României în perioada 1986—1990.

5. Propuneri cu privire la convocarea Congresului al III-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

6. Dezbateră proiectului Programului de alimentație științifică a populației.

În cadrul dezbaterii participanții și-au exprimat hotărârea lor neștrămutată de a sprijini pe toate căile obiectivele mărețe ale poporului nostru, înfăptuirea idealurilor sale de pace, de ridicare a patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație.

Sub semnul deplinei unități și al profunde adeviziuni patriotice, participanții la Plenară au exprimat voința întregii noastre națiuni ca la Congresul al XIII-lea al P.C.R. să fie reales în funcția supremă de secretar general Domnul Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al poporului român.

Din partea Cultelor din țara noastră, care participă în calitate de membru la activitatea Frontului Democrației și Unității Socialiste, au luat cuvîntul la plenară înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor al Olteniei și Em. Sa Episcopul Paul Szedressy al Bisericii Evanghelice Sinodo-Presbiteriene din Cluj-Napoca.

Dind expresie sentimentelor de cald patriotism de care sînt însuflețiți slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, I.P.S. **Mitropolit Nestor al Olteniei** a spus :

*«Mult stimată Domnule președinte Nicolae Ceaușescu,
Onorată Adunare,*

Putem spune, cu îndreptățită mîndrie, că vatra noastră străbună, România, străbate o epocă a înnoirilor, a unor mari împliniri pe care istoria le va pomeni de-a pururi. Și întotdeauna aceste mărețe realizări, care vor dăinui în timp și în conștiința neamului românesc, vor fi înscrise în cartea de istorie sub titlul «Epoca Ceaușescu». Asemenea marilor bărbați, a căror personalitate rămîne veșnic în memoria pămîntului nostru strămoșesc, Dl. președinte Nicolae Ceaușescu s-a identificat total cu destinele poporului din care a odrăslit, iar viața sa este o pildă vie de dăruire pentru înflorirea națiunii noastre.

Urcușul țării în cei 40 de ani de la eliberare este o chezășie că ne aflăm pe un drum bun; acești 40 de ani de libertate și prosperitate națională sînt chezășia înfăptuirilor noastre viitoare, sînt chezășia cutezanțelor noastre, a idealurilor pe care ne propunem să le împlinim. Pentru Biserica noastră strămoșească, ca și pentru celelalte culte din Republica Socialistă România, slujirea vieții celei noi, socialiste, a năzăuințelor și idealurilor țării noastre va fi întotdeauna o datorie sacră.

Concepția D-lui președinte al Republicii, Nicolae Ceaușescu, referitoare la construirea noii orînduiri în țara noastră, ca operă a tuturor fiilor ei, fără deosebire de naționalitate, de convingeri religioase sau de altă natură a inclus în acest context și aportul clerului și credincioșilor Bisericii noastre Ortodoxe, ca și al celorlalte culte, la făurirea vieții noi în patria noastră.

Zilele trecute au avut loc la București lucrările *Adunării Cultelor din România, pentru dezarmare și pace*, la care au participat și numeroși reprezentanți de frunte ai unor Biserici și organizații religioase mondiale.

Adunarea a dat o înaltă apreciere și și-a exprimat totalul său sprijin față de propunerile și inițiativele președintelui României socialiste, Dl. Nicolae Ceaușescu, privind oprirea amplasării de către Statele Unite ale Americii a rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune în unele țări din Vestul Europei și a contramăsurilor nucleare anunțate de Uniunea Sovietică, pentru reluarea negocierilor sovieto-americane în scopul realizării unui acord care să ducă la eliminarea rachetelor nucleare și apoi a oricăror arme din Europa și din lume. În mod firesc s-a evidențiat că Bisericele, religiile lumii și toți credincioșii lor nu pot și nu trebuie să lipsească din rînduielele celor care luptă pentru apărarea și salvagardarea cauzei păcii, pentru ocrotirea vieții și progresul societății omenești.

Vă asigurăm, și cu acest prilej, mult stimată Domnule Președinte, că vom sluji cu credință și cu dragoste țara noastră, poporul nostru, că vom sprijini cu multă însuflețire politica internă și externă a României socialiste, că vom contribui la înflorirea patriei, la triumful păcii pe pămînt».

Em. Sa Episcopul Paul Szedressy s-a referit, în cuvîntarea sa, la largul democratism în spiritul căruia a fost rezolvată problema naționalităților conlocuitoare în patria noastră, spunînd :

«Excelența voastră, Domnule președinte Nicolae Ceaușescu, Onorat Prezidiu,

Participarea Cultelor religioase din țara noastră la activitatea Frontului Democrației și Unității Socialiste constituie o mărturie practică a deplinei democrații a orînduirii socialiste din țara noastră. Aflați într-o strînsă unitate, toți cetățenii țării, români, maghiari, germani și alte naționalități, sînt conștienți că binele și fericirea fiecăruia decurg din binele și fericirea patriei în care s-au născut, trăiesc, și unde prin munca lor își pot realiza o viață demnă, prosperă, în condițiile unei constante și multilaterale dezvoltări a țării, fiecare cincinal fiind o etapă istorică de noi înfăptuiri.

Așa cum a arătat cu diferite prilejuri Excelența sa, Dl. Nicolae Ceaușescu, România poate servi drept exemplu de felul cum a fost rezolvată problema naționalităților conlocuitoare în această țară, o rezolvare care se remarcă prin justetea și umanismul ei, adică drepturi și îndatoriri egale pentru toți cetățenii.

În calitatea mea de conducător al Cultului Evanghelic (luteran) Sinodo-Presbiterian, țin să relev că Biserica noastră, care cuprinde credincioși de naționalitate maghiară și slovacă, își desfășoară activitatea într-un climat de deplină libertate religioasă, la fel ca toate Cultele din țara noastră. Ne simțim cu toții părtași la viața țării, pe care o dorim tot mai înfloritoare.

Sîntem convinși că țara noastră, datorită hărniciei cetățenilor ei și înțeleptei conduceri, în frunte cu Excelența sa Dl. Nicolae Ceaușescu, va cunoaște în anii ce vin noi împliniri. Această încredere se bazează pe realizările pe care România le-a înfăptuit în cele patru decenii care au trecut de la istoricul act de la 24 August 1944, care a marcat începutul unei noi ctitorii — România socialistă.

Salvgardarea păcii este problema fundamentală a epocii noastre și se impune mai mult ca oricînd să stringem rîndurile pentru a se putea preîntîmpina acea așa-zisă «noapte nucleară» despre care auzim vorbindu-se din ce în ce mai mult și care ar duce la distrugerea planetei noastre».

Arătînd că atît clerul cît și membrii unităților parohiale cunosc și pretuiesc la reala valoare toate îndemnurile, acțiunile și hotărîrile care constituie rodul neobositei activități a președintelui Nicolae Ceaușescu în favoarea păcii, vorbitorul a subliniat :

«Realizarea, traducerea în viață a acestor îndemnuri și hotărîri au asigurat și vor asigura și în viitor un cadru potrivit pentru desfășurarea activității de cult în condițiile libertății religioase, garantate de legile țării. Sprijinim din toată inima politica de pace a țării noastre și vom acționa cu hotărîre pentru triumful idealului nobile ale păcii, așa cum ne-am angajat și în Apelul adoptat de Adunarea Cultelor din Ro-

mânia, pentru dezarmare și pace, adresat tuturor Bisericilor și organizațiilor creștine mondiale, religiilor lumii și oamenilor doritori de bine de pretutindeni».

În aceeași zi și într-o atmosferă de entuziasm angajare cetățenească a avut loc și Plenara Comitetului Central al Organizației Democratice și Unității Socialiste.

Numeroși vorbitori care au participat la discuții au făcut cunoscută voința lor și a celor pe care îi reprezintă de a-și aduce contribuția la făurirea, în patria noastră, a societății socialiste multilateral dezvoltate, la ridicarea continuă a nivelului de viață materială și spirituală a poporului nostru.

Din partea Cultelor din țara noastră au luat cuvîntul: *P. S. Episcop Vasile Coman*, al Episcopiei Ortodoxe Române din Oradea, și *Prof. Pentek Arpad*, rectorul Institutului teologic Protestant de grad universitar din Cluj-Napoca, care au exprimat în cuvîntările lor identitatea de voință și simțire a slujitorilor și credincioșilor Cultelor cu întregul popor, cu idealurile sale de pace, de libertate și prosperitate.

REDAȚIA

CONFERINȚA PREGĂTITOARE A CULTELOR DIN ROMÂNIA

Avînd să promoveze viața ca cel mai mare bun din lume și desfășurarea acesteia, Biserica trebuie să-și îndrepte activitatea sa de slujire cu deosebire către «cei mai mici» ai Evangheliei, către cei apăsați, exploatați și dornici de o viață nouă. Pentru aceasta Biserica trebuie să militeze permanent cu toate mijloacele de care dispune pentru promovarea unei mai bune, mai largi și mai active colaborări în vederea rezolvării problemelor vitale și urgente ale lumii de azi.

În acest context trebuie să subliniem că lucrarea principală a Bisericii în etapa actuală a existenței omenirii este promovarea împăcării (II Cor., 5, 18), apărarea și consolidarea păcii, pentru că pacea este condiția fundamentală și necesară pentru întreaga dezvoltare a lumii, precum și pentru împlinirea misiunii sale.

Biserica este în lume pentru pace în primul rînd, pentru ca să afirme primatul colaborării armonioase și rodnice. De aceea ea are o mare răspundere pentru așezarea păcii în lume. Insușindu-și necontenit o nouă luare de cunoștință asupra situației din lume, Biserica trebuie să mijlocească o și mai operativă răspundere a credinței creștine în fața capitalei probleme a păcii. În acest sens ea va adînci și amplifica pregătirea unei simțiri umane comune pentru o viață mai bună a tuturor oamenilor prin așezarea unei orînduirii sociale mai drepte și a instau-

rării unei noi ordini economice internaționale, dovedindu-se suflet al dreptății care salvează pe cel oprimat și suflet al iubirii care ajută pe cei în nevoi.

Firește, pentru a putea atinge astfel de obiective, Biserica trebuie să desfășoare o susținută activitate, în multiple și variate forme și avînd la inima ei toate necazurile și aspirațiile firești ale contemporaneității. Se știe că pentru lumea noastră de azi, pentru întreaga planetă salvarea și întărirea păcii, a însăși existenței sale este chestiunea cea mai arzătoare.

Este și motivul pentru care, la inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, șefi și reprezentanți ai cultelor din Republica Socialistă România s-au întrunit la Palatul patriarhal în ziua de vineri 17 februarie 1984, pentru a da glas sentimentelor care îi animă pe toți cei cărora le este scumpă pacea și, în virtutea credinței religioase, se simt responsabili față de viața și existența lumii.

Deschizînd ședința, Întîistătătorul Bisericii noastre a ținut un cuvînt de introducere în care s-a referit la situația internațională, la eforturile depuse de conducerea statului nostru, personal de președintele Nicolae Ceaușescu, pentru întărirea și promovarea păcii între oameni și poare iar în încheiere a făcut propuneri în vederea organizării unei n. Adunări a Cultelor pentru pace și dezarmare.

Întru totul de acord cu propunerea organizării unei întruniri de dicate cauzei care frămîntă omenirea veacului nostru, toți cei prezenți și-au exprimat mulțumirile pentru această inițiativă și hotărîrea de mîlita cu și mai sporite eforturi în rîndurile credincioșilor pentru înstaurarea păcii, pentru evitarea îngrozitorului pericol care amenință însăși existența planetei — războiul nuclear.

Inițiativa organizării unei noi Adunări pentru dezarmare și pace Cultelor din țară, împreună cu reprezentanți ai Cultelor de peste hotar înscrie în contextul desfășurării, în întreaga lume, a unor largi acțiuni pentru susținerea păcii și în vederea preîntîmpinării primejdiei nucleare.

Consfătuirea întrunind unanimitate de voturi, participații au făcut și propuneri concrete privind data, locul, organizarea și desfășurarea unei Adunări generale pentru dezarmare și pace, la care să participe conducători și reprezentanți ai tuturor Cultelor din țara noastră, ca invitați de peste hotare.

În încheierea discuțiilor Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin mulțumit participanților pentru prezență, pentru intervențiile făcute pentru adeziune.

A adresat, de asemenea, mulțumiri reprezentanților Departamentului Cultelor — participanți la această întrunire, — și conducerii stat pentru înțelegerea arătată și pentru înlesnirile organizării proiectatei Adunări.

let al
tă pe

ebuie
me și
pora-
anetă
a cea

ărinte
nți ai
alatul
senti-
și, in
exis-

uvint
turile
icolae
și po-
ei noi

ri de-
ezenți
de a
ru in-
enitanță

pace a
notare,
cțiuni
cleare.

făcut
ararea
rticipa
ca și

stin a
ute și

amen-
erii de
proiec-

ADUNAREA CULTELOR DIN ROMÂNIA PENTRU DEZARMARE ȘI PACE București, 21—23 iunie, 1984

Învățătura creștină întemeiată pe Sfânta Scriptură ne încredințează lămurit că înțliul drept, inalienabil și imprescriptibil, al fiecărei ființe umane este dreptul la existență, la viață, la pace. Viața și pacea sînt drepturi fundamentale ale ființei umane, aspirații supreme ale întregii umanități, de unde și îndatorirea noastră a fiecăruia în parte și a tuturor la un loc de a le respecta, de a le iubi și a le apăra.

Pentru orice om și îndeosebi pentru un creștin, pacea este bunul cel mai de preț, deoarece ea este condiția esențială a vieții și expresia vrierii celei sfinte a lui Dumnezeu. Dumnezeu creștinului este Dumnezeul păcii (Rom., 15, 33; Filip., 4, 9; Evr., 13, 20) iar împărăția Lui este pace și bucurie în Duhul Sfînt (Rom., 14, 17).

Ca Domn al păcii Mîntuitorul condamnă omuciderea, violența și vrajba (Matei 5, 21—22), condiționează împăcarea cu Dumnezeu de împăcarea cu semenii (Matei 5, 23—26) și recomandă ucenicilor săi să cultive, în viața socială, dreptatea, facerea de bine și pacea. Cînd îi trimite pe Apostoli la propovăduire Mîntuitorul le încredințează, în primul rînd, misiunea de a fi crainici și slujitori ai păcii (Matei 10, 12; Luca 10, 5—6). Misiunea Bisericii este legată organic de mîntuirea credincioșilor, într-o lume mai bună, în care să stăpînească dragostea, pacea și dreptatea care — după învățătura noastră creștină, — stau la temelia rezolvării tuturor problemelor.

Evanghelia păcii și a mîntuirii (Efes., 1, 13 și 6, 15) adusă și lăsată lumii ca legămînt sfînt de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, care este pacea noastră (Efes., 2, 14), a fost propovăduită spre trăire și urmare tuturor neamurilor din toate timpurile și din toate locurile (Marcu 16, 11), pacea sa fiind vestită celor de departe și celor de aproape (Efes., 2, 17), căci Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștință adevărului să vină (I Tim., 2, 4).

Înscriindu-se pe linia acestor coordonate Biserica Ortodoxă Română a propovăduit și a trăit fără încetare adevărurile evanghelice, a sădit și a întărit în permanență în sufletele păstoriților săi simțul de dreptate și de dragoste față de semenii, contribuind prin aceasta la statornicirea unei atmosfere de pace și de bună înțelegere între credincioșii de orice neam și credință așezați pe pămîntul țării noastre. Slujirea sinceră și dezinteresată a poporului este firul roșu care a străbătut întreaga istorie a Bisericii noastre. Iar astăzi cînd norii negri ai unui devastator cataclism nuclear amenință întreaga P. anetă și însăși viața ei, alături de poporul nostru care desfășoară vli manifestări în favoarea păcii și pentru restabilirea încrederii între oamenii de pretutindenii, Biserica Ortodoxă Română sprijină toate inițiativele menite să salveze pacea Terrei și viața ei. Ea însăși întreprinde și organizează acțiuni constructive în acest sens, Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace,

care și-a desfășurat lucrările la București în zilele de 21—23 iunie a.c., fiind un argument grăitor.

Astăzi când pacea a devenit preocuparea tuturor oamenilor, ca slujitori ai Evangheliei nu putem asista ca simpli spectatori, indiferenți în fața pericolelor ce se acumulează pe zi ce trece. Nu trebuie să ne lășăm conduși de evenimente, nici nu trebuie să ne resemnăm. Ideile clare sînt mai puternice decît produsul lor, bombele. Mîntea omului le-a realizat, tot ea le va descompune. Împărtășim ferma convingere că armele tot mai multe și tot mai sofisticate nu slujesc păcii pentru că pacea nu poate fi apărată nici cu bombe, nici cu cele mai perfecționate rachete, fie ele chiar și cu rază medie de acțiune. Pacea nu-și poate afla securitatea în escaladarea cursei înarmărilor, după cum nici un fel de armament nu poate fi pacifist. Nici o armă cu neutroni, nici o rachetă nu poate egala în fața istoriei o pline caldă, o frunte de copil inseninată de mîngîierea părintelui, odihna bătrînului care poate privi liniștit la urmașii lui și la viitorul lor. De aceea trebuie să ne facem auzită vocea și dorința noastră sinceră și hotărîtă pentru pace, pentru înlăturarea catacлизмului nuclear al cărui rezultat nu poate fi decît cenușa și bezna nucleară. Este și motivul pentru care, la inițiativa Întîistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, Cultele din R. S. România s-au întrunit într-o Adunare consacrată păcii și dezarmării, Adunare găzduită de Institutul Teologic de grad Universitar, la care au participat, alături de conducători și reprezentanți ai Cultelor din țară, și numeroși invitați de peste hotare.

Adunarea și-a deschis lucrările în dimineața zilei de joi 21 iunie.

Erau prezenți :

Prea Fericitul Patriarh IUSTIN al Bisericii Ortodoxe Române :

I. P. S. Mitropolit TEOCTIST al Moldovei și Sucevei ;

I. P. S. Mitropolit ANTONIE al Ardealului ;

I. P. S. Mitropolit NESTOR al Olteniei ;

I. P. S. Mitropolit NICOLAE al Banatului ;

I. P. S. Arhiepiscop ANTIM al Tomisului și Dunării de Jos ;

I. P. S. Arhiepiscop ADRIAN al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală ;

P. S. Episcop EPIFANIE al Buzăului ;

P. S. Episcop EFTIMIE al Romanului și Hușilor ;

P. S. Episcop EMILIAN de Alba Iulia ;

P. S. Episcop VASILE al Oradiei ;

P. S. Episcop VASILE TIRGOVIȘTEANUL, vicar patriarhal ;

P. S. Episcop vicar ROMAN IALOMIȚEANUL al Arhiepiscopiei Bucureștilor ;

P. S. Episcop vicar PIMEN SUCEVEANUL al Arhiepiscopiei Iașilor ;

P. S. Episcop vicar LUCIAN FAGĂRĂȘANUL al Arhiepiscopiei Sibiului ;

P. S. Episcop vicar DAMASCHIN SEVERINEANUL al Arhiepiscopiei Craiovei ;

P. S. Episcop vicar TIMOTEI LUGOJANUL al Arhiepiscopiei Timișoarei ;

P. S. Episcop vicar JUSTINIAN MARAMUREȘANUL al Arhiepiscopiei Clujului ;

P. S. Arhiereu vicar GHERASIM PITEȘTEANUL, al Episcopiei Rîmnicului și Argeșului;

P. S. Arhiereu vicar GHERASIM HUNEDOREANUL al Episcopiei Aradului.

Institutul Teologic de grad Universitar din București :

Pr. prof. DUMITRU RADU — Prorector; Pr. prof. CONSTANTIN CORNIȚESCU; Pr. prof. ȘTEFAN ALEXE; Pr. prof. NICULAE ȘERBĂNESCU; Pr. prof. CONSTANTIN GALERIU; Dl. prof. EMILIAN POPESCU; Pr. prof. NICOLAE NECULA; Diac. conf. NICU MOLDOVEANU; Diac. conf. PETRE DAVID; Lector REMUS RUS; Pr. asist. VIOREL IONIȚĂ; Diac. asist. EMILIAN CORNIȚESCU; Diac. asist. IOAN CARAZA; Pr. asist. ALEXANDRU STAN; Pr. asist. NICOLAE DURĂ; Pr. asist. SANDU ȘTEFAN; Pr. MIRCEA GOREȚCHI-spiritual; Pr. CONSTANTIN COMAN — spiritual; Dl. VIRGIL IONESCU — secretar șef; Dl. AUGUSTIN RUSU — secretar II.

Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu :

Arhid. prof. CONSTANTIN VOICU — Rector; Pr. prof. DUMITRU ABRUDAN — Prorector; Pr. prof. IOAN ICA; Pr. prof. MIRCEA PĂCURIARIU; Arhid. prof. IOAN FLOCA; Pr. prof. VASILE MIHOC; Pr. prof. ILIE MOLDOVAN; Pr. prof. SĂBASTIAN ȘEBU; Prof. AUREL JIVI; Diac. lector DORIN OANCEA; Dl. asist. VASILE LEB.

Administrația Patriarhală :

Pr. CONSTANTIN PĂRVU — vicar administrativ patriarhal; Pr. DUMITRU SOARE — directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă; Pr. NICOLAE DIACONU — directorul Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române; Arhim. IRINEAE CHEORBEJA — consilier patriarhal; Arhim. NIFON MIHAIȚĂ — consilier patriarhal; Pr. SABIN VERZAN — consilier patriarhal; Pr. CONSTANTIN BĂDESCU — consilier patriarhal; Pr. GHEORGHE BOGDAN — inspector general bisericesc; Dl. MIRCEA ȘTEFAN IONESCU — contabil șef; Dl. ION NEAGU — consilier juridic; Dl. ALEXANDRU IONIȚĂ — redactor; Dl. ȘTEFAN GÂNCEANU — redactor; Dl. FLORIN ROȘCA — redactor.

Arhiepiscopia Bucureștilor :

Pr. OCTAVIAN POPESCU — vicar administrativ; Pr. DINU PROVIAN — consilier administrativ; Pr. VASILE BRIA — consilier administrativ; Pr. ILIE GEORGESCU — consilier administrativ; Pr. MIHAI MARINESCU — consilier administrativ; Pr. NICOLAE TURCU — consilier administrativ; Pr. ION NEAMU — consilier administrativ; Pr. DUMITRU DIMA — directorul Seminarului Teologic din București; Pr. prof. FLORIN BOITAN — Seminarul Teologic din București; Pr. prof. GHEORGHE SIRBU — Seminarul Teologic din București; Prot. CONSTANTIN TOMA — Protoieria III Capitală; Prot. ION PARASCHIVESCU — Protoieria Sectorului Agricol Ilfov.

Aspecte de la slujba Te-Deum-ului oficiat în Biserica «Sfânta Ecaterina»
Înainte de deschiderea lucrărilor

Arhiepiscopia Iaşilor :

Pr. CONSTANTIN SÎRBU — vicar administrativ; Pr. COSTACHE BUZDUGAN — consilier administrativ; Pr. MIHAI VIZITIU — directorul Seminarului Teologic Neamţu; Pr. prof. VASILE IRINA — Seminarul Teologic Neamţu; Prot. VASILE HRESTIC — Protoieria Fălticeni; Prot. GHEORGHE DIACONU — Protoieria Botoşani.

Arhiepiscopia Sibiului :

Arhid. GHEORGHE PAPUC — consilier administrativ; Pr. MIHAI SĂMĂRGHÎȚAN — consilier administrativ; Prot. LUCA DĂNILĂ — Protoieria Sibiu; Prot. ZENOVIE MOȘOIU — Protoieria Braşov; Prot. ZAHARIE ROMUL — Protoieria Făgăraş; Arhid. VENIAMIN TOHĂNEANU — stareţul Minăstirii Brîncoveanu din Sîmbăta de Jos.

Arhiepiscopia Craiovei :

Pr. IOAN RĂDUȚ — consilier administrativ; Prot. IOAN IOANICESCU — Protoieria Băileşti; Prot. PUFAN CRĂCIUN — Protoieria Drobeta-Tr. Severin; Pr. prof. ȘTEFAN RESCEANU — directorul Seminarului Teologic din Craiova; Protos. prof. VASILE PRESCURE — Seminarul Teologic din Craiova; Ierom. VINCENȚIU GRIFFONI — redactor.

Arhiepiscopia Timișoarei :

Pr. ILIE SÎRBU — consilier administrativ; Prot. VASILE PETRICA — Protoieria Reșița; Prot. IOAN TIGRIȘ — Protoieria Lugoj; Pr. prof. TRĂILA GHERGA — directorul Seminarului Teologic din Caransebeș; Diac. SILVIU ANUICHI — redactor.

Arhiepiscopia Tomișului și Dunării de Jos :

Arhim. IERONIM MOTOC — vicar administrativ; Pr. IGOR JECHIU — consilier administrativ; Pr. DUMITRU GĂUREAN — inspector eparhial; Prot. STANCIU MALIÎA — Protoieria Galați; Prot. DUMITRU STĂNEI — protoieria Constanța.

Arhiepiscopia Clujului :

Pr. OCTAVIAN PICU — consilier administrativ; Prot. TRAIAN MAN — Protoieria Cluj-Napoca; Prot. TEOFIL HERINEANU — Protoieria Dej; Pr. prof. CONSTANTIN BRADEA — directorul Seminarului Teologic din Cluj-Napoca; Pr. prof. DUMITRU COLOTELO — Seminarul Teologic din Cluj-Napoca.

Episcopia Rimnicului și Argeșului :

Pr. ION DUMITRESCU — vicar administrativ; Pr. ION CALIN — consilier administrativ; Prot. CONSTANTIN DEJAN — Protoieria Pitești; Prot. ION NETOI — Protoieria Corabia.

Episcopia Buzăului :

Pr. TEOFIL DUMITRESCU — vicar administrativ; Pr. NICOLAE POPESCU — inspector eparhial; Prot. GRIGORE PETRACHE — Protoieria Rm. Sărat; Pr. prof. CRISTIȘOR MANEA — directorul Semina-

rului Teologic din Buzău; Prof. NICOLAE ABAZA — Seminarul Teologic din Buzău.

Episcopia Romanului și Hușilor :

Pr. IOAN MAREȘ — vicar administrativ; Pr. CONSTANTIN CAZAN — consilier administrativ; Prot. RAUL ROȘNIȚA — Protoieria Roman; Prot. RADU VASILE — Protoieria Bacău.

Episcopia de Alba Iulia :

Pr. TOMA PĂUNESCU — vicar administrativ; Pr. PETRU PLEȘA — consilier administrativ; Prot. ILIE DAMIAN — Protoieria Reghin; Prot. GHEORGHE BENGHEA — Protoieria Cimpeni.

Episcopia Aradului :

Pr. FLOR TEODORESCU — vicar administrativ; Pr. IACOB BUPTE — consilier administrativ; Pr. TEODOR GREUCEAN — consilier administrativ; Prot. OCTAVIAN PĂTRAȘCU — Protoieria Petroșani.

Episcopia Oradiei :

Pr. LUCIAN AUGUSTIN — vicar administrativ; Pr. NICOLAE MARA — consilier administrativ; Diac. TEODOR SAVU — inspector eparhial; Prot. NICOLAE BLAGA — Protoieria Oradea.

BISERICA ROMANO-CATOLICĂ :

P. S. Episcop JAKAB ANTAL — Conducătorul Episcopiei Romano-Catolice — Alba Iulia; Mons. IOAN ROBU — Administrator Diecezan al Arhiepiscopiei Romano-Catolice — București; Mons. PETRU GHERGHEL — Provicar general al Arhiepiscopiei Romano-Catolice — București; P. S. Episcop Auxiliar BALINT LAJOS — Episcopia Romano-Catolică — Alba Iulia; Pr. Can. EUGEN TREBITS — Rectorul Institutului Teologic Romano-Catolic — Alba Iulia; Pr. prof. ALOIS FECHETE — Prorectorul Institutului Teologic Romano-Catolic — Iași; Dr. DASZKAL ȘTEFAN — Protopop Oradea; Pr. SEBASTIAN KRAUTER — Protopop Timișoara; Pr. SIPOȘ FRANCISC — Protopop Satu-Mare.

BISERICA EVANGHELICĂ ȘI LUTERANĂ C.A. :

Eminența Sa ALBERT KLEIN — Episcopul Bisericii Evanghelice C.A. Sibiu; Dl. HANS HERMANSTATTER — curator general; Protopop AUGUSTIN SCHULLER — Sighișoara; Prim-preot GÜNTER AMBROZI — București; Prof. CRISTOPH KLEIN.

BISERICA EVANGHELICĂ LUTERANĂ S.P. — CLUJ-NAPOCA

Eminența Sa PAUL SZEDRESSY — Episcopul Bisericii Evanghelice Luterane S.P. — Cluj-Napoca; Prof. LENGYEL LORAND — Institutul Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca; Pr. ANTAL LASZLO — București.

BISERICA REFORMATĂ :

Eparhia Reformată Cluj-Napoca

Eminența Sa Episcopul NAGY GYULA — Conducătorul Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca și președintele Sinodului Bisericii Reformate; TUNYOGI CS. GYULA — prim curator eparhial; PENTEK AR-

PAD — rectorul Institutului Teologic Protestant Unic Cluj-Napoca; Prim preot ALBU ZOLTAN — consilier ecumenic al Episcopiei București.

Eparhia Reformată Oradea :

Eminența Sa PAPP LASZLO — conducătorul Eparhiei Reformate Oradea; VIDITS GHEORGHE — vicar eparhial.

BISERICA UNITARIANĂ :

Eminența Sa KOVACS LAJOS — Episcopul Bisericii Unitariene; BARABASY LASZLO — curator general; Prof. ERDŐ IANOS — vicar.

BISERICA CREȘTINĂ DE RIT VECHI :

P. S. Episcop vicar KYPRIAN SAVICI; P. S. Episcop vicar LEONID SAMOILĂ; Cons. IACOB IVANOV.

ARHIEPISCOPIA ARMEANO-GREGORIANĂ — BUCUREȘTI :

I. P. S. Arhiepiscop DIRAYR MARDICHIAN — conducătorul Arhiepiscopiei Armeano-Gregoriene, București; Arhim. ZAREH BARONIAN, vicar administrativ.

VICARIATUL ORTODOX SIRB — TIMIȘOARA :

Pr. MARCOVICI VLADIMIR — Vicar.

CULTUL MOZAIC :

Eminența Sa Dr. MOSES ROSEN — Șef Rabin al Cultului Mozaic; Dl. SCHECHTER EMIL — secretar general al Federației Comunităților Evreiești din R. S. România; Dl. BLUMENFELD TEODOR — președintele Comunității Evreiești din București.

CULTUL MUSULMAN :

Eminența Sa Muftiul IACUB HAGI MEHMET — Conducătorul Cultului Musulman; Dl. REGEP HAGI SALIH — Imamul geamiei musulmane din București; Dl. OSMAN HAGI NEGEAT — Imamul moscheii din Constanța.

CULTUL CREȘTIN BAPTIST :

Pastor MIHAI HUȘANU — Președintele Cultului Creștin Baptist; Pastor IOAN BUNACIU — directorul Seminarului Creștin Baptist — București; Pastor IOACHIM ȚUNEA — consilier cu relațiile externe ale Cultului Creștin Baptist; Prof. VASILE TALPOȘ — Seminarul Creștin Baptist — București.

CULTUL CREȘTIN ADVENTIST DE ZIUA A ȘAPTEA :

Dl. DUMITRU POPA — Președintele Cultului; Dl. NICOLAE POPESCU — secretar general al Cultului; Dl. NELU DUMITRESCU — consilier cu probleme administrative; Dl. IOAN CIUCĂ — președintele Conferinței București; Dl. DEAC GRIGORIE — președintele Conferinței Sibiu.

Delegați români și străini asistând la slujba Te-Deum-ului

CULTUL CREȘTIN DUPĂ EVANGHELIE :

Dl. MELITON LAZAROVICI — Prim delegat al Cultului Creștin după Evanghelie.

CULTUL PENTICOSTAL :

Pastor PAVEL BOCHIAN — Președintele Cultului ; Dl. MATACHE DUMITRU — vicepreședintele Uniunii Cultului Penticostal ; Dl. ALEXE VAMVU — secretar general al Cultului ; Pastor ȘANDRU TRANDAFIR — directorul Seminarului Penticostal — București ; Pastor GOG LAZAR.

PARTICIPANȚI DE PESTE HOTARE :

Delegați din partea organizațiilor religioase mondiale

Dr. GÜNTHER GASSMAN, — directorul Comisiei «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor ; Dl. GLEN GARFIELD WILLIAMS, secretar al Conferinței Bisericilor Europene ; Dr. LUBOMIR MIREIOVSKY, secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace ; Dr. EDMOND PERRET, secretar general al Alianței Reformate Mondiale ; Dl. SAM DAHLGREN, director pentru Europa al Federației Lutherane Mondiale ; Pastor KNUD WUMPELMANN, secretar general al Federației Baptiste din Europa ; Dr. GIANFRANCO ROSSI, secretar general al Asociației Internaționale pentru Apărarea Libertății Religioase ; Dr. E. C. THOMAS, președinte al Uniunii Comunităților Penticostale din S.U.A. și Canada.

INVITAȚI AI CULTELOR

Anglia: Revd. Robert Braun, reprezentantul Arhiepiscopului de Canterbury și Revd. Martin Kettle ;

Austria: Episcop Nikolaus Hummel, Biserica Veche Catolică ;

Bulgaria: Prof. Totju Koev, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Bulgare ;

Cipru: Arhim. Dionistos Kikku, Biserica Ortodoxă a Ciprului ;

Elveția: Past. Martin Hauser ;

Finlanda: Arhim. Ambrosie, Biserica Ortodoxă a Finlandei ;

Franța: Prof. Alain Blancy, Biserica Reformată din Franța ;

Grecia: Prof. Vlassios Pheidias și Pr. Ghennadios Limouris, Biserica Ortodoxă a Greciei ;

Italia: Dr. Francisco Strazzari, corespondentul ziarului «Il Regno» — Bologna ;

Iugoslavia: P. S. Episcop Danilo, vicar patriarhal, Patriarhia Serbiei ; Prof. Blagota Gardasevici, Institutul Teologic din Belgrad ;

Olanda: Dr. Cornelius Pieter van Andel, Biserica Reformată Olandeză ;

Polonia: Dr. Nicolaj Kozlowsky, Biserica Ortodoxă din Polonia ; Past. Adam Kleszcynski, Biserica Metodistă din Polonia ;

Portugalia: Dr. Augusto Rui Rodriguez, Biserica Presbiteriană din Portugalia ;

R. D. Germană: Episcop Dr. Heinrich Rathke de Mocklenburg ; Prof. Renald Elliger, Federația Bisericilor Evanghelice din R.D.G. ;

R. F. Germania : Episcop Dr. **Joachim Heubach** de Bückenburg ; Past. **Kösch**, vicarul episcopului J. Heubach ; Prof. dr. **Asselmeyer**, Biserica Evanghelică din R.F.G. ; Rev. **Johannes Gerber**, Biserica Luterană din R.F.G. ; Dr. **Lambert Delong**, Biserica Penticostală din R.F.G. ;

Suedia : Prof. **Ake Andren**, Biserica Luterană din Suedia ;

S. U. A. : Dr. **Alexander S. Haraszti**, reprezentantul Asociației Evanghelice «Billy Graham» ;

R. P. Ungară : Episcop **Ferez Josef**, Biserica Unitariană ; Prof. **Tibor Almaszi**, Biserica Baptistă ; Past. **Kalman Hustzi**, Biserica Reformată ; Dr. **Kocsis Elmer**, directorul Seminarului Teologic — Debrețin ;

U. R. S. S. : I. P. S. **Filaret**, Mitropolit de Kiev, Patriarhia Moscovei ; Prof. **A. I. Osipov**, Academia Teologică din Moscova ; Past. **Benjamin Fedichkin**, Biserica Baptistă din U.R.S.S. ;

Vatican : Mgr. **Jean François Arrighi**, subsecretar al Secretariatului pentru Unitate ; Mgr. **Eleuterio Fortino**, de la același Secretariat ; Prof. **Gregor Larentzakis**, Patriarhia Ecumenică.

Din partea Departamentului Cultelor au participat : Dl. președinte **Ioan Cumpănașu** și Dl. director **Ioan Popescu**.

De asemenea erau prezenți reprezentanți ai Radio-Televiziunii Române, ai Agerpresului și ai unor agenții din străinătate.

ȘEDINȚA PLENARĂ DIN 21 Iunie 1984

Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace și-a deschis lucrările în ziua de joi 21 iunie, orele 9,30. La masa Prezidiului au luat loc :

Prea Fericitul Părinte Patriarh **Iustin** al Bisericii Ortodoxe Române ; I. P. S. **Teoctist**, Mitropolitul Moldovei și Sucevei ; I. P. S. **Antonie**, Mitropolitul Ardealului ; Ex. Sa **Iacob Anai**, conducătorul Episcopiei Romano-Catolice de Alba Iulia ; Mons. **Ioan Robu**, administrator diecezan al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București ; I. P. S. **Dirayr Mardi-chian**, conducătorul Eparhiei Armeano-Gregoriene din București ; Em. Sa Episcopul **Albert Klein**, conducătorul Bisericii Evanghelice C.A. — Sibiu ; Em. Sa Episcopul **Paul Szedressy**, conducătorul Bisericii Evanghelice S.P. — Cluj-Napoca ; Em. Sa Episcopul **Gyula Nagy**, conducătorul Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca ; Em. Sa Episcopul **Laszlo Papp**, conducătorul Eparhiei Reformate-Oradea și președintele Sinodului Bisericii Reformate ; Em. Sa Episcopul **Lajos Kovacs**, conducătorul Bisericii Unitariene ; P. S. Episcop **Kyprian Savici**, reprezentantul Cultului Creștin de Rit Vechi ; Dl. **Dumitru Popa**, președintele Cultului Adventist de Ziua a Șaptea ; Dl. **Mihai Hușanu**, președintele Cultului Baptist ; Dl. **Meliton Lazarovici**, prim delegat al Cultului Creștin după Evanghelie ; Past. **Pavel Bochian**, președintele Cultului Penticostal ; Em. Sa **Moses Rosen**, Șef-Rabinul Cultului Mozaic și Dl. **Muftiu Mehmet Iacob**, conducătorul Cultului Musulman.

Secretariatul a fost alcătuit din : P. S. Episcop **Vasile Tîrgovișteanul**, vicar patriarhal și rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București ; Arhid. prof. **Constantin Voicu**, Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu ; Pr. prof. **Eugen Trebits**, rectorul Institu-

tului Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia; Pr. prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București; Prof. Lengyel Lorand, Institutul Teologic Protestant Unic, secția maghiară; Pr. Constantin Pârnu, consilier vicar patriarhal și Past. Ioachim Țunea, consilier cu Relațiile Externe ale Cultului Baptist.

Amintim că pentru buna organizare și desfășurare a lucrărilor Adunării Cultelor din România pentru dezarmare și pace a activat un comitet format din: I. P. S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului; P. S. Episcop Vasile Tirgovișteanul, vicar patriarhal și rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București; Pr. Constantin Pârnu, consilier vicar patriarhal; Arhim. Nifon Mișăiță, consilier patriarhal; Pr. Dumitru Soare, directorul Editurii Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române; Past. Albu Zoltan, consilier ecumenic al Episcopiei Reformate din Cluj-Napoca; Past. Ioachim Țunea, consilier cu Relațiile Externe ale Cultului Baptist; Dl. Emil Schechter, secretar general al Federației Comunităților Evreiești din România și Diac. asist. Ioan Caraza — Institutul Teologic de grad Universitar din București ca secretar.

Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, pe care o redăm în rîndurile de mai jos, a marcat deschiderea lucrărilor Adunării; ea a înfățișat celor prezenți motivele acestei întruniri, cauzele care au generat neliniște și încordare în rîndul oamenilor de pe întreaga planetă, temeinicia luptei pentru evitarea catastrofei și pentru salvagardarea păcii, precum și atitudinea pe care trebuie să o ia Bisericile — slujitorii și credincioșii lor —, în problema păcii, a vieții și progresului lumii noastre:

*Prea Cinstiți conducători ai Cultelor,
Stimate Doamnă Președinte al Departamentului Cultelor,
Distinsă Adunare,*

«Eu am venit pentru ca oamenii viață să aibă și din belșug să aibă» (Ioan 10, 10). Acestea sînt cuvintele pe care le-a rostit Mîntuitorul spre a defini oarecum rostul venirii Sale în lume. În alte împrejurări El a lămurit această zicere precizînd că ne-a adus de la Dumnezeu viața veșnică și fericirea. Pentru înfăptuirea lor ne străduim noi acum. Luptînd pentru pace, luptăm pentru viață, străduindu-ne pentru înfăptuirea României celei noi, căutăm fericirea.

Aceste idealuri izvorăsc, pe de o parte din firea poporului nostru, iar pe de altă parte din convingerile noastre religioase.

Onorată Adunare,

Pacea a fost todeauna un element constitutiv al sufletului românesc, al concepției și practicii noastre de viață. Însăși așa-numita omenie, specifică neamului românesc, poate fi înscrisă în fruntea virtuților noastre tradiționale. Ea se referă la pacea și buna înțelegere între oameni, la prietenie și ajutorare, la ospitalitate, la bunătatea și dragostea frățescă între ei. Omenia cuprinde deopotrivă atitudini asemănătoare și față de lumea celor necuvîntătoare sau chiar față de firea neînsuflețită.

Tot ceea ce caracterizează un om de omenie se reflectă într-un anumit fel în viața întregului popor.

Poporul nostru nu s-a lăsat ispitit de gândiri expansioniste, n-a rivnit la teritorii care nu-i aparțineau, n-a purtat niciodată vreun război de cucerire, întreg şiragul de lupte pe care au fost siliţi să le poarte înaintaşii noştri s-a limitat la apărarea propriului lor pământ, la apărarea «moşiei», adică a teritoriului moştenit de la înaintaşii noştri, moşi sau strămoşi. S-au străduit românii să-şi apere fiinţa lor naţională, s-au zbatut să-şi păstreze întregul lor patrimoniu cultural. Au luptat vitejeşte pentru viaţa şi bunurile lor materiale sau spirituale.

De aceea, în chip firesc, intruchipind virtuţile neamului nostru, preşedintele ţării, Domnul Nicolae Ceauşescu, se afirmă ca personalitate politică integrată în marea mişcare pentru pace în lume şi îndeosebi în viaţa naţiunii noastre. Iată cum exprimă Domnia sa voinţa de pace a poporului nostru: «Imperativul cel mai arzător al zilelor noastre este unirea eforturilor şi conlucrarea tot mai strânsă a popoarelor, a celor mai largi forţe sociale şi politice, indiferent de concepţiile lor filosofice şi religioase, a întregii opinii publice mondiale, pentru oprirea agravării situaţiei internaţionale, pentru reluarea şi continuarea curentului spre destindere şi colaborare, pentru promovarea fermă a unei politici de respect şi a independenţei şi suveranităţii popoarelor, de securitate şi pace».

Alături de pace, în ţara noastră stă hotărârea naţiunii de a-şi zidi o viaţă nouă. Şi în acest domeniu, conducerea ţării, în frunte cu Domnul Nicolae Ceauşescu, şi-a asumat citoria. Istoria noastră înscrie acum cele mai frumoase pagini din viaţa ei.

În acelaşi spirit, Biserica Ortodoxă Română, pe temeiul învăţăturii ei religioase şi pe experienţa ei de secole, se simte deplin integrată în viaţa, idealurile şi năzuinţele credincioşilor ei, ale poporului nostru, străduindu-se permanent să-şi aducă obolul ei atît pentru zidirea vieţii celei noi în ţară, cît şi pentru apărarea păcii în lume. Ea este deplin convinsă că pacea constituie condiţia firească, autentică, a vieţii şi a progresului ei calitativ şi cantitativ. De aceea Biserica este solidară cu întregul nostru popor şi ia parte la toate eforturile lui pentru pace şi progres.

Fără îndoială, participarea la lupta pentru apărarea păcii, constituie astăzi o necesitate absolută pentru orice popor, pentru orice om. Pacea este acum grav ameninţată. Competiţia înarmărilor a atins proporţii uriaşe, unice în istorie, iar criza morală merge mîna în mîna cu criza politică, socială şi economică. În diferitele domenii ale vieţii se instaurază încetul cu încetul un grav dezechilibru. Sumele fabuloase care se cheltuiesc pentru înarmare se iau de la gura copiilor din statele mai sărace; asistenţa medicală este redusă; ştiinţa şi artele încep să devină privilegii ale oamenilor înstăriţi. Pe scurt, noua ordine economică cere transferul cheltuielilor de la înarmare la slujirea valorilor care apără şi garantează o viaţă demnă şi îndestuitoare pentru toţi oamenii. O nouă ordine în lume întemeiată pe dreptate devine din zi în zi tot mai imperios necesară. Astfel, criza economică va putea deveni una din principalele cauze ale tulburării păcii în lume, ale izbucnirii unui nou război.

Onorată Asistență,

Nu am intenția să analizez toate aspectele dezarmării și păcii. Aceasta se va putea face în cursul Adunării noastre. Ceea ce trebuie însă limpede subliniat este adevărul că pacea este indivizibilă. Mai mult

ca oricând, astăzi se cere ca pacea să fie integrală din punct de vedere moral și totală din punct de vedere geografic. Apoi, după cum războiul prinde întâi chip în sufletele noastre și apoi se manifestă în afară, tot astfel și pacea trebuie realizată întâi înăuntrul nostru. Numai în asemenea extensiuni, fiecare națiune și fiecare ins își poate avea reală securitate. Salutăm desigur gândurile de limitare a războaielor sau crearea de zone denuclearizate care reprezintă expresii ferme și pilduitoare ale voinței de pace și care pot evita, local și temporar, primejdia. Dar ce fel de liniște poate da conștiinței cu adevărat creștine numai o zonă limitată, neutră, de pe planetă, știind că în alte părți ale spațiului uman alte ființe suferă și mor? Creștinul trăiește ca pe ale sale durerile celorlalți: «Dacă suferă un mădular, toate măduarele suferă împreună» (I Cor. 12, 26), zice Apostolul. Profund gândind, pentru conștiința creștină o salvare egoistă a vieții unora nu este satisfăcă-

toare. De aceea, aceste zone denuclearizate noi dorim să se extindă, să fie cât mai multe, pînă la identificarea cu întreaga planetă.

Noua realitate cu care sîntem confrunțați, — aceea de distrugere totală, în eventualitatea unui război nuclear, ne obligă, de altfel, să concepem salvarea umanității nu numai local, ci universal. Mesajul universal al mîntuirii ne obligă la concepția unei păci unîversale. Apărăm pacea și viața tuturor, pentru că tot neamul omenesc și toată lumea sînt creația lui Dumnezeu care este «Domnul tuturor». Prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu în lume, nu numai Biserica, ci întreaga umanitate, într-un anumit fel, devine trup al lui Hristos. Mîntuitorul ni se revelează ca Domn al tuturor.

Întregul mesaj al Mîntuitorului, întrupat în omul păcii face din virtutea păcii, pentru creștini, o poruncă dumnezeiască. Apostolii și-au împlinit misiunea ca solii ei și au înțeles-o ca o condiție și o componentă a împărăției lui Dumnezeu, care pentru Sfîntul Pavel este «dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom. 4, 17). În cele mai critice momente ale vieții lor au rămas, neabătuți, pînă la sacrificiu, oameni ai păcii. Au văzut în ea salvarea umanității.

Privită și de noi în acest larg orizont și ca o imperioasă cerință a timpului nostru, pacea ni se impune astăzi ca o gravă răspundere. Asemenea talanților, și darul ei divin trebuie cultivat. Numai lucrînd darul, culegem fructul. Toți sîntem împreună răspunzători pentru apărarea păcii și slujirea vieții, fiindcă toți beneficiem de bunurile ei. Nimeni nu poate rămîne străin de ea. Toate opțiunile sînt aici convergente spre pace.

Pacea se obține prin strădania și luptă. Trebuie să milităm pentru înlăturarea tuturor cauzelor care o zădărnicesc: înarmarea nucleară, criza economică născută în cea mai mare parte din aceasta, neînțelegerile politice, discriminările sociale și mai ales neîncrederea între oameni și popoare. Trebuie să ajutăm pe conducătorii de state să restabilească în conștiința umană valorile morale autentice, în sensul că nu afirmarea puterii, care generează în conflicte, ci dimpotrivă afirmarea încrederii, a dreptății, a cooperării, a întraajutorării, a respectului, a avantajului reciproc și, mai profund, a dragostei frățești, reliefează adevărata sumă de valori care slujesc viața.

Datoria Cultelor și a credincioșilor din țara noastră de a apăra pacea izvorăște astfel din conștiința noastră religioasă cu care slujim lui Dumnezeu, prin slujirea oamenilor, dar în același timp și din calitatea noastră de fii ai poporului din care facem parte. Atît prin rugăciunile lor, prin propovăduirea cuvîntului, prin educarea credincioșilor în acest spirit, cît și prin participarea la diversele întruniri intercreștine și inter-religioase, cultele și-au exprimat cu tărie atît dorința lor de a trăi în pace între ele, cît și de a sprijini orice efort pentru apărarea ei în lume. Iar ca fii ai patriei sîntem angajați să sprijinim ferm toate propunerile și inițiativele de pace ale statului nostru.

În această atmosferă de trezire a conștiinței popoarelor pentru apărarea propriei lor vieți, Biserica Ortodoxă Română ca și celelalte Culte și-au intensificat lucrarea lor pentru apărarea păcii. Ele sînt solidare cu întregul nostru popor și iau parte la toate strădanile lui pentru crearea climatului de pace, pentru zidirea unei vieți noi în patria noastră și pentru apărarea păcii în lume. Ele sînt conștiente că pro-povăduirea păcii este o necesitate vitală.

Astăzi trebuie militat nu numai pentru preîntîmpinarea războiului, ci și pentru eliberarea omenirii de orice amenințare și teroare. Pacea nu e o simplă tăcere a armelor, ci desființare a lor. Spiritul uman, capacitatea creatoare, progresul, realizarea unei tot mai depline calități a vieții, toate acestea nu se pot înlăptui decît într-o atmosferă de pace reală și statornică.

De aceea, chiar în acest climat internațional în care suspiciunea, neîncrederea între state, încearcă încă să motiveze continuarea înarmărilor, să genereze noi cantități de arme tot mai sofisticate, datorită noastră de slujitori ai religiei, odată cu vigilența neslăbită în lupta pentru pace, este să menținem și să susținem în suflete credința și speranța în această virtute fundamentală și de neînvins. Să ajutăm pe oameni să nu-și piardă încrederea în-un viitor mai bun al lumii și să nu slăbească deloc puterea, capacitatea lor de muncă creatoare. Chiar în cele mai critice momente, Mîntuitorul poruncește: «Prindeți curaj, ridicăți capetele voastre!» (Luca 17, 18). Munca noastră ziditoare să dovedească tocmai virtuțile păcii.

În acest scop, cu forța spiritului, a cuvîntului și a exemplului, cu convingerea dreptății acestei cauze sacre, trebuie să luptăm mai ales pentru aceste obiective: scoaterea în afara legii a armamentului nuclear, a armelor chimice și biologice; încheierea de tratate între cele două blocuri și între state, în care să fie eliminată forța și amenințarea cu forța; o dezarmare echilibrată și treptată pînă la acel nivel care să nu mai reprezinte nici o amenințare pentru existența și viața popoarelor. Împreună cu acestea să milităm pentru cultivarea unui climat de încredere, prin eliminarea suspiciunilor, solicitînd conducătorilor de state și popoare dovezi concrete care să ilustreze dorința lor sinceră de pace; prin eliminarea limbajului și oricărei acțiuni care exaltă violența și, mai profund, printr-o educație susținută care să ducă la eliminarea din conștiința oamenilor a gîndurilor și planurilor războinice. Toate diferendele dintre state să fie rezolvate pe calea tratativelor, prin dialog și nu prin război. Toate conflictele să fie rezolvate prin idei, prin apeluri la rațiune și nu prin apelul la forță.

În acest scop, propunem ca Adunarea noastră să adreseze un APEL către toate Bisericile, Religiiile și Organizațiile religioase din lume, de a-și spori eforturile în vederea realizării idealurilor lumii contemporane de pace, dreptate, egalitate, libertate, încredere între oa-

meni și popoare, bunăstare și progres, mai ales pentru înfăptuirea dezarmării generale și totale.

Înșuflețit de acest binecuvîntat țel de înfăptuire a păcii pe pămînt și de slujire a vieții, deschidem lucrările noastre, invocînd cuvintele profetului biblic: «Doamne, revarsă pacea noastră, căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut» (Isaia 26, 12).

În incheiere, vă rog să-mi îngăduiți să dau glas sentimentelor de bucurie, de care sîntem cuprinși cu toții, constatînd că Adunarea noastră pentru manifestarea voinței de dezarmare și pace este onorată de prezența Domnului președinte al Departamentului Cultelor și a altor reprezentanți ai unor autorități de stat sau organizații obștești. Tuturor le aducem calde mulțumiri pentru cinstirea pe care o arată Adunării noastre, precum și pentru interesul pe care îl acordă apărării păcii în lume.

Avem de asemenea marea satisfacție că împreună cu noi se află acum și distinșii reprezentanți ai Conferinței Bisericilor Europene, împreună cu secretarul ei general, Dr. Glen Garfield Williams. Găsindu-se la București pentru a exprima unele probleme teologice, ei au socotit de bine să se facă împreună lucrători cu noi, participînd la lucrările Adunării Cultelor din România pentru dezarmare și pace.

Mulțumind deopotrivă tuturor celor care într-un fel sau altul se ostenesec, împreună cu reprezentanții Cultelor din țară, să-și aducă contribuția lor pentru dezarmare și pace, îi îmbrățișăm cu frățească dragoste.

Pe marginea cuprinzătoarei expunerii a Intîlșătătorului Bisericii noastre, primită cu vii aplauze, participanții — reprezentanții bisericești din țară și de peste hotare —, au luat cuvîntul relieffînd necesitatea sporirii eforturilor în vederea salvagărdării păcii, a vieții planetei noastre, de la o posibilă catastrofă nucleară. Mîntea omului a realizat ucigătoarele arme nucleare, tot ea trebuie să lupte și pentru dezamorsarea lor. Pacea, dezarmarea și păstrarea condițiilor naturale ale vieții sînt probleme ale întregii umanități și ele nu constituie numai apanajul politicienilor, diplomaților și specialiștilor, ci și al credincioșilor și slujitorilor Sfintelor Altare, care au misiunea sfîntă de a sădi în sufletele oamenilor imperati vele păcii, virtutea nobilă a dragostei pentru viață. Problema păcii s-a pus și se pune în discuție mai mult decît oricînd în istorie, căci niciodată nu s-au văzut pe orizontul planetei nori mai amenințători și mai înfricoșători, gata să se descarce asupra Corolarului Creației — OMUL.

Nefiînd nimic mai bun de rîvnit din cîte se pot dori și din cîte se pot afla pe acest pămînt decît pacea, nu poate fi pentru Biserică — cler

și credincioși — o cauză mai sfântă decît de a o apăra și promova. În concepția creștină, adevărata fericire nu poate exista pe acest pămînt decît acolo unde sălășluiește pacea. Pacea este o condiție fundamentală a existenței, un imperativ moral sub semnul căruia poate înflori în sufletul omului adevărata bucurie de a trăi.

În lupta pentru pace noi creștinii trebuie să fim uniți în credința în Hristos care este pacea noastră, care ne-a împăcat cu Dumnezeu și care ne-a incredințat slujirea împăcării între oameni. Bisericile trebuie să țină trează conștiința omenirii și să activeze cu responsabilitate comună împotriva amenințării globale a unui război nuclear.

Convinși de dreptul fiecărui om și al fiecărui popor la pace și la viață liberă de amenințările holocaustului nuclear, vorbitorii au arătat temeinicia luptei împotriva războiului și necesitatea transformării cursei înarmărilor într-o cursă a salvării și întăririi păcii, într-o cursă a instaurării încrederii între oameni și popoare, pentru o viață lipsită de spectrul morții nucleare.

Prezentăm în cele ce urmează gândurile și dezideratele conducătorilor și reprezentanților Cultelor din țară și de peste hotare prezenți la această nouă Adunare a Cultelor din România, pentru dezarmare și pace :

Excelența sa **Jakab Antal** — *conducătorul Episcopiei Romano-Catolice — Alba Iulia :*

«Biserica noastră Romano-Catolică a acționat întotdeauna împotriva războiului și pentru pace. Papa Pius cel Sfînt a murit în anul 1914 de amărăciune pentru că, în pofida tuturor intervențiilor pe lângă guvernele implicate, nu a putut să oprească izbucnirea primului război mondial. Papa Pius al XI-lea avertiza asupra pericolului hitlerismului, care amenința cu teroare omenirea civilizată, prin enciclica : «Mit brennender Sorge», în 1936. Papa Pius al XII-lea, prin enciclica «Opus iustitiae Pax» a luat protecția și sprijinirea tuturor refugiaților în sferile unde a putut să pătrundă. Avertismentele date în timpul războiului deja declanșat, — spunînd că acest război este total greșit și singura rezolvare justă ar fi numai restabilirea păcii sub orice preț și sacrificiu — nu au găsit ascultare. Acest apel a fost pronunțat public de sârbătoarea înălțării Domnului în 1942. În cuvîntarea sa adresată păstorilor săi cu ocazia Crăciunului anului 1947, suveranul pontif afirma : «Nu merită nume de om acela care se gîndește că rezultatele tehnicii moderne s-ar putea folosi ca armă contra omenirii».

Din momentul în care înarmarea atomică a început să amenințe omenirea, papa Paul al VI-lea, cu 16 ani în urmă, a introdus «Ziua Păcii», cu care se începe de atunci fiecare an. Aceasta se manifestă prin devoțiunile speciale ale credincioșilor noștri pe baza apelului de pace, care se dă publicității de către Papă. Cine urmărește activitatea Papei Ioan Paul al II-lea se va convinge că tema centrală a recepțiilor din fiecare miercuri, precum și recepțiile diplomaților și grupurilor oamenilor de ști-

ință, — este exprimarea datoriei tuturor oamenilor de a propovădui pacea între popoare. Este dorința firească de a scăpa de coșmarul războiului nuclear, care infectează și activitățile noastre cele mai pașnice.

Papa Ioan Paul al II-lea a primit în ziua de 8 mai 1983 în audiență un grup de 500 de savanți și cercetători, dintre care 40 laureați ai premiului Nobel, cărora le-a amintit de obligația lor morală ca prin activitatea pe care o desfășoară să urmărească progresul și pacea. Este regretabil că o parte din rezultatele cercetărilor științifice se transformă în armamente.

Biserica noastră Catolică a fost prezentă la Helsinki, la Belgrad, Madrid și, în aceste zile, la Geneva militând cu responsabilitate și curaj pentru dezarmare și arătând că războiul nuclear nu este ceva fatal, că el poate fi evitat cu prudență și bunăvoință desăvârșită.

Ideea sfântă a păcii este protejată și propagată de noi și cu ocazia catehizării copiilor și a tineretului, cu ocazia pregătirilor pentru primirea Mirungerii, cu ocazia exercițiilor spirituale care se țin mai ales în timpul Postului Paștilor, cel puțin trei zile.

Clerul și credincioșii Episcopiei Romano-Catolice din Alba Iulia, acordă o atenție deosebită educării tineretului și celorlalți oameni ai muncii în spiritul păcii și sprijină acțiunile și inițiativele țării în care ne-am născut și trăim, ale președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pe plan internațional, pentru pace trainică, dezarmare generală și totală și pentru cooperare între oameni și popoare.

Credincioșii și preoții pe care-i reprezintă sint hotărâți să acționeze în această direcție deoarece în România, în calitatea lor de naționalitate conlocuitoare, li s-au creat toate condițiile pentru afirmare și liberă dezvoltare a capacității lor creatoare, pentru desfășurarea normală a vieții lor culturale și religioase.

Șef-Rabin Dr. Moses Rosen — conducătorul Cultului Mozaic :

«Vă vorbesc în numele Cultului Mozaic care, din prima zi a creării Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, adică din 1949, adică de 35 de ani, aduce întreaga sa adeviziune la înfăptuirea nobilei cauze a păcii în lume, prin lupta și munca poporului român și a naționalităților conlocuitoare.

O fac într-o triplă calitate, nu numai pentru că noi aparținem poporului care a adus pentru prima dată în lume, prin glasul profeților săi, nobilele idei ale păcii, ale dreptății, contra asupritorilor, contra urii de rasă; ale poporului care, prin glasul lui Ieșaia Navi a întrevăzut vremurile în care, lăncile se vor transforma în pluguri, în care, în sfârșit, lumea să nu mai fie o lume de lupi, ci lupul va putea să trăiască împreună cu mielul — indeobște cunoscute.

Nu numai din această cauză, dar și pentru că am suferit toți de pe urma războaielor, toate popoarele, chiar și cele care s-au considerat învingătoare până la urmă, au câștigat războiul unii din fruntea lor, dar nu popoare. Dar am fost victima celui din urmă război mondial. Biblia, Cartea cârților, care este comună tuturor, care ne unește în dragoste și în înfrățire, ne istorisește despre primele începuturi ale speciei umane și parcă vedem tabloul zilelor noastre. Doi frați, doi oameni, stăpînesc întregul pământ, și comentariul nostru Midrașim spune că ei și-au împărțit oarecum și meseriile. Cain a devenit agricultor și Abel a devenit păstor și s-au înțeles să facă schimburi economice: «Eu îți dau ție lina mea, ca să ai cu ce să te îmbraci, și-mi dai mie grîul tău, ca să am ce mîncă».

Și, totuși, Cain n-a putut suporta aceasta care, pe atunci, nu căpătase formula de «coexistență pașnică». Interesant este că textul biblic nici nu spune de vreun conflict între Cain și Abel, nici nu este vreo motivare. Cain îl omoară pe Abel. E prea strîmt pămîntul pentru el, pentru acești doi, și vrea să-l stăpînească pe de-a-ntregul. Cred că nu e nevoie să se actualizeze această imagine biblică care amenință acum lumea cu o catastrofă cum n-a mai putut fi, care amenință lumea acum ca un Auschwitz atomic pe scară mondială, care ne aduce în față imaginea a două puteri în care fiecare se teme să nu devină un Abel și poate deveni fără voia lui, un Cain. În fața acestei primejdii este elementar ca noi, slujitorii de culte, noi care slujim pe același Dumnezeu, în diferite limbi, la diferite altare, în România Socialistă nu mai sîntem puși să ne luptăm prin zizanii ci să ne unim și să sprijinim toate inițiativele și acțiunile pentru pace. Nu mai există în țara aceasta regimul de altădată al lui «divide et impera» — împarte-i pe oameni pentru ca popoarele să se lupte între ele, naționalitățile să se lupte între ele, ca să se stăpînească.

Trăim într-o țară în care, dimpotrivă, principiile dragostei și ale frăției între toși oamenii sînt propovăduite. Este, deci, elementar și logic ca Bisericile eliberate, definitiv eliberate de prejudecățile urii de rasă, să se unească în acest suprem efort pe care omenirea întregă îl face, în care România, sub înțeleapta conducere a Domnului Ceaușescu, are un rol precumpănitor prin propunerile omenești, înțelepte, umaniste pe care le face, ca nici unul nici celălalt să nu amenințe viața Europei, căci asistăm la acest spectacol care, ar putea face ca, pînă la urmă, primele victime să nu fie din rîndurile lor, ci din cele ale celor mici.

Permiteți-mi o scurtă digresiune. Nu este vorba de umor aici, dar e un umor amar. Șalom Alehem are o schiță în care doi cazaci merg la drum și întîlnesc doi evrei și atunci pun mîna pe ei și spune unul: Nu le face nimic; ăsta e evreul meu, ăsta e evreul tău; și se așează la masă, la o răspîntie de drum și dau de mîncare și evreilor lor. La un moment dat unul îi spune celuilalt: Șnel al tău se uită urît la Meer al

meu, dacă o să continue așa îi dau o palmă. Atunci celălalt îi spune că dacă ai să atingi pe evreul meu, am să-l zdrobesc și eu pe al tău. Pe scurt, încep să apere fiecare pe evreul său, zdrobindu-l pe evreul celuilalt. Cam această imagine, care este tragicomică, avem în Europa de astăzi, cea de Răsărit și cea de Apus.

Nu vrea nimeni să devină «evreu», spunea Elie Whisel, marele scriitor, purtătorul premiului Medicis — copilul de la Sighet care a fost scos, la vârsta de 14 ani, împreună cu tatăl său și cu mama sa și frații săi și alți 150.000 de evrei din casele lor și aruncați de către hortiștii fasciști în cuptoare, împreună cu alte 6 milioane de evrei. Spunea Elie Whisel: «Toată omenirea, fiecare om, astăzi, candidează pe postul său de evreu. Auschwitzul nu mai este un monopol evreiesc. Auschwitzul este o amenințare pentru fiecare om care are puțin simțul răspunderii și care are ochii deschiși și-și dă seama că ne aflăm pe marginea prăpastiei». De aceea, frățietatea noastră, ajutorul nostru reciproc, este nu numai un element moral, ci unul de instinct de conservare, dacă vrem să trăim, dacă vrem să existăm dacă vrem să respectăm ceea ce reprezentăm noi. Dragostea de oameni, toate legile au un singur Tată Ceresc și dacă are un singur Tată Ceresc nu se poate să nu-ți iubești fratele. Aceasta este morala noastră, spunea tot Elie Whisel și, pentru că uneori a spus niște lucruri care dau de gândit, spunea: «Antiteza dragostei nu este ura, antiteza dragostei este indiferența». Oamenii au alunecat pe marginea prăpastiei și au dat milioane și zeci de milioane de victime pentru că au stat indiferenți. Pentru că nu au înțeles pericolul. Fascismul a fost precedat de antisemitism, antisemitismul a adus fascismul și fascismul a adus războiul, și cine nu-și aduce aminte de această axiomă, nu poate lupta pentru pace. Nu este o axiomă din istorie, ci este o axiomă pe care am trăit-o nu numai noi evreii. Au murit 400.000 de evrei uciși de fasciștii hortiști, dar au murit 600.000 de români într-un război nedrept antisovietic și au murit 6.000.000 de evrei, a fost distrusă cultura și civilizația europeană. Acesta este apelul, acesta este memento-ul care sesizează întreaga condiție umană și cine, dacă nu noi, care reprezentăm dumnezeirea, mesajul dragostei și al frăției, nu trebuie să fie în primele rânduri ale unei asemenea lupte de conservare a culturii, a civilizației, de salvare a ceea ce a rămas din condiția umană.

Îmi permiteți să-mi termin cuvîntul meu cu o evocare a unui cîntec pe care l-am auzit acum în ultimele zile, în pelerinajul prin nordul Transilvaniei, de multe ori cîntat, un cîntec de-al unui poet de-al nostru, pe care l-a cîntat în ajunul catastrofei celei mai. El vorbește acolo despre orașelul nostru care arde.

«Arde orașelul nostru, arde — spune el — și voi stați cu brațele încrucisate. Dacă vă este drag orașelul, dacă vreți să-l salvați, puneți mîna pe unelte, stingeți focul atîta cît mai este timp». Acesta este și, în

esență, Apelul pentru pace pe care toată omenirea îl urmează și noi, desigur, vom fi în primele rânduri ale acestei lupte pentru apărarea omului.

Vă mulțumesc.

Dr. **Edmond Perret** — *secretar general al Alianței Reformate Mondiale* :

«Este o cinste și o bucurie pentru mine să particip la această Adunare și să vă aduc salutul frățesc al celor 157 de Biserici din lumea întreagă care alcătuiesc Alianța Reformată Mondială, precum și cel al membrilor Comitetului său Executiv.

Alianța Reformată Mondială acordă o deosebită atenție problemei păcii în zilele noastre. Din acest motiv, Comitetul său Executiv a propus Bisericii un «Pact pentru pace și dreptate».

Angajamentul pentru pace și dreptate trebuie să fie considerat drept o îndatorire spirituală, cerută de însuși Dumnezeu. «Problema păcii se leagă într-adevăr, în mod direct, de angajamentul nostru față de Dumnezeu, Dumnezeul păcii», proclamase Adunarea noastră generală în august 1982. A trăi după Evanghelie implică o luptă constantă pentru apărarea vieții pe care Dumnezeu a dăruit-o întregii omeniri și întregii creații.

Angajamentul pentru pace este astăzi de cea mai mare urgență, pentru că trebuie să ținem piept unor arme a căror capacitate de distrugere poate duce la suprimarea oricărei forme de viață. Lumea trăiește sub amenințare și nimeni nu poate rămâne indiferent la ceea ce se întâmplă. Sintem conștienți de greutatea enormă care apar atunci când această atitudine față de cosmos trebuie transpusă în realitatea politică. Recunoaștem aceste greutăți și ne asumăm riscurile. Dar pe de altă parte sintem convinși că doar pe baza unei certitudini determinate se va accentua voința politică de a găsi o ieșire din acest impas, precum și noi soluții.

Dar pacea nu implică numai o «luptă împotriva», ci necesită și o «luptă pentru». Căci pacea înseamnă o comunitate trăind în respect reciproc, solidaritate și dreptate. O angajare în favoarea păcii comportă mult mai mult decât lupta împotriva înarmărilor. Nu putem neglija celelalte forțe care amenință omenirea — foamea, sărăcia, exploatarea, discriminarea, represiunea —, care duc în mod inevitabil la violarea drepturilor umane fundamentale. Nu există angajare în favoarea păcii fără o angajare asemănătoare în favoarea dreptății. Pacea și dreptatea sînt nedespărțite.

Iată de ce Alianța Mondială Reformată, cu prilejul Adunării sale generale din 1982, a desemnat două domenii anumite în care o angajare reinnoită este necesară :

— pacea este amenințată de intolerabila nedreptate a foamei, a malnutriției și a sărăciei. Nu ne putem resemna pur și simplu să acceptăm situația de față.

— pacea este amenințată de discriminare și de presiune. Dacă Bisericile vor să slujească cauza păcii, ele trebuie să-și însușească cauza drepturilor omului. Hristos le cere să fie prezente pretutindeni unde demnitățile omenească este în cauză, îndeosebi atunci când sînt violate drepturile umane fundamentale. O mișcare de protest este necesară pentru a menține cel puțin un minimum de protecție a drepturilor omului. Iată de ce Adunarea noastră generală a cerut insistent Bisericilor membre să se angajeze într-o campanie împotriva utilizării torturii.

Trebuie să învățăm din ce în ce mai mult să mărturisim și să acționăm împreună prin eforturi concrete. În momentul în care lupta pentru pace și dreptate întâlnește o rezistență crescîndă, în care mulți oameni sînt ispitiți să cedeze, avem mare nevoie de mărturia și de încurajarea Bisericilor, a cultelor, a creștinilor, a tuturor fiilor lui Dumnezeu din alte țări.

Dintr-o acțiune ca această Adunare poate să rezulte o mișcare de reînnoire spirituală comună.

Știm că nu putem determina cursul istoriei. Viitorul nu se află în mîinile noastre. Dumnezeu are propriile sale căi pentru ca Împărăția Sa să vină. Dar cînd noi ne rugăm «Vie Împărăția Ta», trebuie să facem tot ce ne stă în putință pentru a ne opune distrugerii vieții. Atîta timp cît trăim, sîntem chemați să fim martorii iubirii lui Dumnezeu pentru toate ființele omenești și pentru întreaga creație.

Fericii fiii lui Dumnezeu, căci ei vor fi chemați să fie făcători de pace. Cred că o asemenea inversare a Fericirii din Predica de pe Munte este îndreptățită și că pentru noi, astăzi, constituie atît o chemare cît și o făgăduință.

Vă mulțumesc.

Eminența Sa Papp Laszlo — conducătorul Epatriei Reformate — Oradea :

«Nu sînt sigur, dar presupun că fiecare vocație își are tentația specifică. Oare care este tentația noastră, a preoților? Cred că nu greșesc, dacă o numesc «symbolism». Mai explicit vorbind, influența simbolurilor exercitată asupra gândirii și vorbirii noastre.

Mă grăbesc să vă dau un exemplu actual, și anume: în luna februarie am fost invitat în Capitală la două consfătuiri. Ambele au avut aceeași temă: pacea. Prima a avut loc la sediul Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, cealaltă la Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române. Deci una într-un local așa-zis laic, iar alta într-un centru bisericesc. Dar amîndouă axate pe aceeași temă, în aceeași lună, cum v-am spus. Ulterior, făcînd analiza celor două consfătuiri, mi-a venit ideea că data lor fixată în luna februarie, era ceva simbolic: a discuta modalitățile

apărării păcii în luna denumită februarie, e semnificativ, deoarece cuvântul «februarie» își are originea în cuvântul latin «februarius» (*Dictionarul Explicativ al Limbii Române*, București, 1975, p. 327), iar aceasta derivă din numele zeului Februus al etruscilor, care a devenit mai târziu zeul Pluto la romani. Februus era zeul morților, iar Pluto cel al infernului (*Dictionnaire Encyclopédique Quillet*, Paris, 1969, p. 2449).

Cunoscând înțelesul noțiunilor care nu se potrivesc cu pacea, sau chiar sînt împotriva ei, — ca de exemplu cursa înarmărilor, războiul atomic etc., — cred că nu mai e necesar să continui aceste referiri mitologice, constatînd că luna februarie a fost foarte reușit aleasă pentru cele două întruniri legate de problema arzătoare a contemporaneității: lupta împotriva «cavalerilor morții», care doresc să împingă lumea în «infernul nuclear». Am accentuat intenționat cuvîntul «luptă», care presupune o activitate fără răgaz, deusă simultan cu vorbe și cu fapte. Sînt conștinși că pe acest cîmp special de bătăie vorbele devin fapte, iar faptele sînt grăitoare.

Au venit cele două războaie mondiale, cu sacrificiile umane și materiale inexprimabile în cifre. Biserica noastră a început să vadă cu claritate că apărarea păcii este datoria primordială a celor ce se numesc după Domn al Păcii (Isaia 9, 5). De aceea s-a grăbit să colaboreze sincer în comunitatea ecumenică binecuvîntată a Cultelor din țara noastră la elaborarea principială a sarcinilor concrete ce o așteaptă pe acest teren. Iar în cadrul social oferit de conducerea patriei noastre a învățat să promoveze — atît acasă, cît și în străinătate — interesul nostru al tuturor: asigurarea unui viitor strălucit, nu numai fără arme nucleare, dar fără orice arme, pentru cei aproape cinci miliarde de oameni, fără deosebire de credință, de rasă, de limba maternă, de convingere filosofică.

Pentru promovarea acestui interes multiplu, — în familia Cultelor din țară —, și Bisericii noastre li sînt puse la dispoziție posibilități minunate, inspirate de principiile umaniste întruchipate în practica democratică a orînduirii societății patriei noastre. Și anume: în condițiile libertății religioase garantate de Constituția țării noastre, caracterizată de deplina egalitate a tuturor Cultelor religioase, — într-un cadru social armonios, în care s-a realizat egalitatea deplină a tuturor cetățenilor, fără umbra cea mai palidă a oricărei discriminări, — așa încît realitățile noastre pot oferi altora, și din acest punct de vedere, un exemplu demn de urmat!

Biserica Reformată din România se va strădui și în viitor ca această convingere să nu rămînă o «poziție oficială» a conducătorilor și deservitorilor ei, ci să fie înrădăcinată — prin propovăduire și prin pastorație — în conștiința și în activitatea zilnică a enoriașilor ei, ca fiecare membru cleric și laic al Bisericii noastre luptătoare pentru pace, — în

calitatea lui de cetățean loial și credincios devotat —, prin comportarea lui exemplară și munca lui cinstită, să devină un luptător neînfriecat împotriva «cavalerilor morții», avînd un obiectiv major anihilarea pentru totdeauna a «infernului nuclear» !

Relevînd, în acest context, contribuția activă și responsabilă a poporului român la cauza păcii, dăm glas sentimentelor noastre de justificată mîndrie, aleasă stimă și profundă recunoștință față de gîndirea Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, care, de-a lungul celor aproape două decenii, de cînd conduce destinele patriei, a imprimat politicii interne și externe românești noi dimensiuni valorice, un dinamism fără precedent și o largă perspectivă, asigurînd prezența României în politica mondială, la cote superioare de prestigiu.

I. P. S. Filaret al Kievului — care a dat citire mesajului adresat de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rîsii, adresat Adunării Cultelor din România pentru dezarmare și pace :

«Dumneavoastră, celor care v-ați întrunit la București la invitația iubitei noastre surori, Biserica Ortodoxă Română, vă transmit un cordial salut și vă urez, din tot sufletul, succes și activitate rodnică pentru întărirea păcii și echității în relațiile dintre popoare. Dumnezeu, cel prea mărit în Treime, să binecuvînteze lucrările voastre.

Doresc să-mi exprim profunda satisfacție pentru organizarea acestei Adunări, care, sîntem convinși, va deveni un eveniment important în activitatea pacificatoare interreligioasă a Bisericilor, pentru preîntîmpinarea războiului și destinderea încordării internaționale; de asemenea, doresc să-mi exprim recunoștința față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, pentru frățeasca invitație de a participa la lucrări.

Dragi prieteni, iubirea creștină de pace se bazează pe normele morale profund evanghelice, luate întotdeauna ca semn de dragoste față de aproapele nostru, dragoste propovăduită de Iisus Hristos. Noi credem cu tărie că activitatea pacificatoare conține în sine o însemnătate eshatblogică, deoarece alfel toate bunurile create în această viață trecătoare, se duc odată cu omul în veșnicie.

Biserica Ortodoxă îndeplinindu-și cu adevărat misiunea sa de salvare a oamenilor și de aducere a lor pe calea mîntuirii, recunoaște că propovăduirea păcii este parte integrantă a activității sale bisericesti.

Slujirea socială a Bisericii este o expresie a conștiinței sale launtrice, deoarece pacea este dată nouă de Creatorul tuturor bunurilor.

În zilele noastre toți oamenii de bună credință sînt profund neliniștiți de proporțiile crescînde ale producției diferitelor arme din ce în ce mai perfecționate, în primul rînd a celor nucleare, care amenință însăși existența vieții pe pămînt.

Despre aceasta s-a vorbit și la Conferința Mondială a reprezentanților religiilor, care a avut loc la Moscova în anul 1982. «Un factor nou în lumea de astăzi este — s-a spus în documentul final al Conferinței de la Moscova — faptul că pentru prima oară în istoria omenirii, catastrofa nucleară amenință întreaga viață, iar un război nuclear nu se poate termina decît cu o catastrofă generală».

Dezvoltînd aceste idei, Conferința interreligioasă a Mesei Rotunde «Cosmosul fără arme», care s-a desfășurat la invitația Bisericii Ortodoxe Ruse la Moscova în luna aprilie a acestui an a declarat: «Apărarea cosmică și acțiunile militariste în cosmos nu numai că sînt grele din punct de vedere tehnic și că presupun cheltuieli imense, dar sînt periculoase pentru viața întregii omeniri, pentru întreaga viață pe planeta noastră». Acum, ca niciodată mai înainte, reprezentanții religiilor au datoria de a păstra sfîntul dar al vieții și al păcii, ca fiind condiții esențiale ale vieții.

O îngrijorare legitimă este provocată de creșterea amplasării de arme nucleare în Europa Apuseană, a rachetelor nucleare americane și tendința Statelor Unite de a obține superioritate militară.

O mare neînștie este provocată de asemenea, de intenția actualiei administrații americane de a folosi cosmosul în scopuri militare, ceea ce duce la cheltuieli imense de resurse intelectuale și materiale și la creșterea probabilităților unui război atomocigător. Toate acestea se petrec în timp ce foamea și sărăcia în țările în curs de dezvoltare fac să piară zilnic zeci de mii de vieți omenești, pentru salvarea cărora a venit pe lume Mîntuitorul lumii, Domnul Iisus Hristos.

Pentru noi, statele participante la Helsinki, este deosebit de importantă acțiunea care s-a început la Stockholm și anume — Conferința pentru măsuri de întărire a încrederii, siguranței și a dezarmării în Europa, în succesul căreia întregul popor al țării noastre și-a pus mari speranțe.

Astăzi, din păcate, nu se văd schimbări importante în ceea ce privește destinderea, dar avem deplină încredere că, cu ajutorul lui Dumnezeu gîndurile rele ale conducătorilor de state, sub influența mișcărilor sociale antirăzboinice se vor îndrepta spre bine.

Adunarea noastră, dedicată dezarmării, vine să întărească speranțele noastre creștinești.

Încă o dată, iubiți frați și surori, vă transmit cele mai sincere urări de bine. Fie încununată de succese depline întrunirea voastră ale cărei lucrări sperăm să constituie încă un pas pe calea acelei binecuvîntate zile în care popoarele «preface-vor săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în seceri». Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu vor mai învăța războiul» (Isaia 2, 4). Dumnezeu să binecuvînteze lucrarea voastră».

Dr. Alexander S. Haraszi — S.U.A., reprezentantul Asociației Evanghelice «Billy Graham» —, care a dat citire cuvîntului semnat de Past. Billy Graham :

«A fost o mare cinste pentru mine să primesc invitația I.P.S. Antonie al Ardealului, președinte al Comitetului pregătitor al acestei Adunări, de a fi prezent la această Adunare, care a fost chemată să discute responsabilitatea directă a credincioșilor față de problema păcii.

Din păcate, a fost cu neputință să fiu prezent. Doresc să vă asigur de interesul meu profund față de Adunarea Dvs. I-am rugat pe un reprezentant al meu, Dr. Alexander S. Haraszi, să asiste la Adunarea Dvs. ca observator al meu și de asemenea să vă citească textul discursului meu pe care l-aș fi rostit personal dacă aceasta ar fi fost cu putință. Totuși, nutresc dorința să mă aflu împreună cu Dvs. cu alt prilej. Aștept cu plăcere să vă întilnesc personal și să cunosc Bisericele Dvs. Patria Dvs. are o istorie lungă și eroică.

Este de un mare interes pentru mine că în anul următor va avea loc aniversarea a 100 de ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Dar mai știu că poporul român cunoaște o lungă istorie a toleranței religioase și a respectului mutual care este evident și prin prezența la Adunarea Dvs. de astăzi. Doar la cîteva decenii de la nașterea Reformei, principiul libertății religioase a fost proclamat la faimoasa Adunare națională de la Turda. Este bine cunoscut în țara mea că Bisericile românești au avut o existență înfloritoare și continuă să se dezvolte. Știu, de asemenea, că o comunitate evreiască supraviețuiește în România în pofida măsurilor represive crude ale regimului fascist și speranța mea este că voi întilni reprezentanți ai Comunității mozaice, cînd voi vizita România.

Tema păcii în epoca nucleară mi-a reținut îndelung atenția în anii din urmă. Grija mea față de escaladarea continuă a armamentului internațional este mai mare astăzi decît a fost vreodată. Și continui să fiu tot mai îngrijorat. Nu cred că există problemă morală de importanță mai mare pentru civilizația viitorului decît aceea a păcii.

Trăim într-o epocă care nu are egal în istoria omenirii. Datorită dezvoltărilor tehnologice din ultimele cîteva decenii astăzi — pentru prima oară în îndelungata istorie a omului — avem puterea să distrugem viața de pe fața acestei planete. Puterea distructivă a armelor nucleare și, trebuie să adaug că și teribilele arme biochimice distrugătoare în masă care s-au dezvoltat, depășesc aproape înțelegerea.

În această situație, cei dintre noi care sînt credincioși au răspunderea specială de a fi făcători de pace în lumea noastră. Răspunderea noastră nu derivă, în mod simplist, din dorința autoconservării, ci din faptul că viața este sfîntă și ne-a fost dăruită de Dumnezeu. Pentru aceia dintre noi care sîntem urmașii lui Iisus Hristos, răspunderea derivă, de asemena, atît din exemplul cit și din mandatul lui Hristos însuși, care este numit în Sfînta Scriptură Domnul Păcii. Iisus a spus: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9).

Nu am intenția să avansez posibile soluții politice la amenințările întîmpinate de lumea noastră, pentru simplul motiv că nu mă consider

IANA

tației
ut de

Anto-
Adu-
scute

sigur
n re-
narea
dis-
st cu
t pri-
ricile

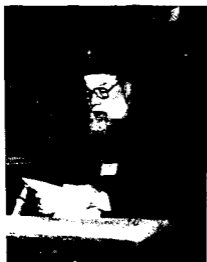
avea
ericii
gă is-
vident
nii de
nat la
i țara
tinuă
ravie-
mului
nității

n anii
inter-
să fiu
rtantă

atorită
pentru
distru-
or nu-
ătoare

ăspun-
nderea
ci din
Pentru
ea de-
tos in-
spus :
hema»

ințările
onsider

I. P. S. Mitropolit Teoctist Arăpaș

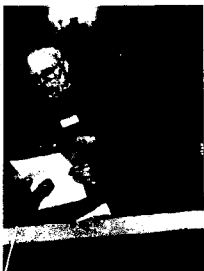
I.P.S. Mitropolit Antonie Plămădeală

I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu

P.S. Episcop Vasile Tîrговиșteanul,
vicar patriarhal

Em. Sa Jakab Antal

Mons. Ioan Robu

I. P. S. Dirayr Mardichian

P. S. Kyprian Savici

Em. Sa Moses Rosen

Em. Sa Albert Klein

Em. Sa Paul Szedressy

Em. Sa Gyula Nagy

Em. Sa Laszlo Papp

Em. Sa Lajos Kovács

DI. Past. Dumitru Popa

DI. Past. Mihai Huşanu

expert în acest domeniu extrem de complex. În plus, în calitate de conducători religioși, sper că vom depăși interesele ideologice sau naționale înguste și vom aduce în fața lumii o viziune spirituală a căii spre pace. Totuși, nu trebuie să uităm niciodată că înarmarea nu este o chestiune politică, ci una morală și trebuie să o tratăm ca atare.

Situația internațională este extrem de încordată. Să sperăm că nu ne aflăm la începutul unei perioade noi a războiului rece, deoarece un război rece poate conduce foarte ușor către un război al bombelor. Chiar dacă un război convențional ar fi pe punctul de a începe, nu există nici o siguranță că nu va fi escaladat într-un holocaust nuclear global care va însemna practic sfârșitul. Un război rece duce la dispariția încrederii și la o tendință periculoasă către acțiunile provocatoare. Din nefericire, găsim mult prea multe exemple de acest fel astăzi, oferite din toate părțile. Națiunile trebuie să ajungă la o înțelegere care să accepte dreptul tuturor națiunilor la autoapărarea legitimă și care să nu accepte agresiunea. Avem, de asemenea, nevoie de un nou nivel al încrederii. În mod repetat, națiunile introduc sistemele armelor noi, afirmând că răspund la acțiunile celeilalte părți. Ambele părți însă se tem să nu fie întrecute de cealaltă parte și se străduiesc să câștige supremația. Această teamă trebuie — într-un fel sau altul — să facă loc încrederii între națiuni cu ideologii diferite. Trebuie să acceptăm dreptul fiecăruia la existență și să lăsăm istoria să judece care este calea cea mai bună.

Avind acestea în cuget, îngăduiți-mi să sugerez câteva trepte de care ar trebui să se țină seama pentru împiedicarea curentului ce ar conduce la un Armageddon nuclear.

Avem nevoie de pocăință personală înaintea lui Dumnezeu, dacă vrem să ne împăcăm cu El și să scăpăm de judecata sa. Mai mult decât atât, națiunile, conducătorii și popoarele să renunțe la mândria lor, la lăcomia lor, la pofta de putere și să acționeze pentru ușurarea suferinței celor înfometăți și săraci.

În al doilea rând, să-i îndemnăm pe conducătorii lumii noastre, atât din Răsărit, cât și din Occident, să facă pașii necesari pentru a opri creșterea armamentului, pentru reducerea lui și pentru aducerea lui cel puțin la nivelul minim al înțelegerii dintre puterile majore. Nu sînt un pacifist, nici nu pledez pentru dezarmarea unilaterală. Totuși pericolele lumii noastre sînt atât de mari încît este necesar, cîteodată, să-ți asumi riscuri. Retorica trebuie înlocuită de fapte. Acest adevăr este posibil, dar cele două supraputeri și aliații lor vor avea nevoie de curaj, și de bunăvoință pentru a pune binele întregii umanități mai presus de interesul îngust național, politic, economic sau ideologic.

Care ar putea fi unii dintre acești pași specifici? Mai întîi, noi ar trebui să-i îndemnăm pe conducătorii marilor puteri să facă un efort conștient pentru a renunța la retorica ostilă și incendiatoare. În plus, pentru promovarea unui spirit de înțelegere și încredere, sper ca, conducătorii supraputerilor să se poată întîlni și să ajungă să se cunoască unul pe celălalt în condiții normale. Am discutat aceasta cu conducătorii din propria mea țară și cred că ei ar primi propunerea cu o aten-

ție plină de simpatie. Trebuie făcut tot efortul posibil pentru creșterea schimburilor culturale, științifice și educative dintre națiuni. Ca parte componentă din aceasta, contactul dintre credincioșii din țări deosebite poate fi foarte valoros în pregătirea păcii și a înțelegerii. Marile puteri ar trebui să caute sincer și imediat să redeschidă negocierile ce pot conduce la reducerea de armament mutuală, echilibrată și verificabilă în rîndurile națiunilor. Cercul vicios al neîncrederii continue care conduce la dezvoltarea și desfășurarea unor noi arme devastatoare, trebuie să fie spart. Să nădăjduim că Statele Unite și Uniunea Sovietică vor relua, fără întârziere, discuțiile privind reducerile de armament.

Ca un al treilea pas major pe care l-am sugera să fie făcut astăzi, să ne dedicăm din nou personal sarcinii de a fi făcători de pace în lumea noastră.

A fost privilegiul meu să vizitez mai multe țări socialiste, precum : Ungaria, Polonia, R.D.G., Cehoslovacia și Uniunea Sovietică. În cursul lunii mai 1982 am fost la Moscova să predic Evanghelia în biserici și să adresez o chemare la pace la o Conferință internațională a conducătorilor religioși. Erau conducători ai tuturor religiilor lumii. Am participat la această Conferință ca invitat al Sanctității Sale Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii. Cu acest prilej, l-am întîlnit și pe Prea Fericitul Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române. Un lucru care m-a impresionat în mod deosebit a fost adinca preocupare a Bisericilor pentru pace. Vă pot asigura că această preocupare este împărtășită de multe alte țări din lume, inclusiv de patria mea. Sînt bucuros că Bisericile din România au fost pregătite pentru a face față acestei Adunări importante, pentru a discuta răspunderea oamenilor credinței față de păstrarea păcii și de promovarea înțelegerii. Aceste Biserici, și în mod special Biserica Ortodoxă Română, au impresionat profund Consiliul Ecumenic al Bisericilor, precum și Federația Luterană Mondială, Federația Mondială Presbiteriană și Alianța Baptistă Mondială, și multe altele. Doresc ca Adunarea Dvs. să aducă o însemnată contribuție, o mai bună înțelegere în familia națiunilor, a politicii patriei Dvs., Republica Socialistă România, și a președintelui Nicolae Ceaușescu.

Mulți oameni ai credinței, se întrebă dacă pacea va fi vreodată posibilă sau dacă se poate ajunge vreodată la reduceri semnificative de armament. Să nu cedăm niciodată în fața acestui fel de pesimism, ci să ne dedicăm din nou la a face tot ce este cu putință pentru a acționa alături de toți oamenii de bunăvoință în clădirea unor punți ale înțelegerii și să încurajăm toate eforturile depuse în favoarea păcii. Vreau să-mi reafirm astăzi hotărîrea de a face tot ceea ce este posibil pentru a ajuta cauza păcii adevărate. Trăim într-o vreme dificilă și periculoasă, dar nu trebuie să renunțăm niciodată la nădejde și nici să devenim indiferenți. Nu există justificare morală pentru distrugerea vieții umane de pe fața acestei Planete. Ca unul care îl urmează pe Iisus Hristos, am inima plină de pace și de speranță, deoarece într-o bună zi voința lui Dumnezeu se va împlini cu adevărat pe pămînt, cum se împlinește și

în ceruri, Fie ca Domnul să ne dea curaj și înțelepciune să fim făcători de pace în lumea noastră, indiferent care ar fi împrejurările.

Vă mulțumesc și Dumnezeu să vă binecuvinteze și să vă îndrume când vă întilniți pentru cauza păcii».

Eminența Sa **Albert Klein** — *conducătorul Bisericii Evanghelice C.A. — Sibiu* :

«Străduințele pentru pace din întreaga lume sînt îngreunate prin faptul că cuvîntul pace a devenit unul din termenii prea uzitați, care în limbajul mediilor de abia mai sînt folosiți și înțeleși în sensul lor original. Se observă tendința de a vorbi deja de pace, unde nu se mai aud decît focuri de arme. Dar cuvîntul pace face parte din cuvintele de bază ale revelației lui Dumnezeu cum se poate observa în întreaga Sfințită Scriptură. Are locul său în Liturgia creștină pentru că exprimă mai mult decît absența războiului. Este misiunea propovăduirii creștine de a revela mereu înțelesul său plin din Sfînta Scriptură, cu privire la împrejurările schimbătoare. Slujirea păcii de către Biserici va avea temeiul ei solid numai dacă va fi orientată la mesajul păcii cuprins în Sfînta Scriptură, adică la evanghelia păcii (Efes., 2, 17).

Amintim că în Vechiul Testament cuvîntul pace — șalom — exprimă cuprinzătoarea orînduire a lumii și a vieții, așa cum corespunde ea voinței lui Dumnezeu. Nu o orînduire statică, ci dinamică, care, deși este darul lui Dumnezeu, se înfăptuiește prin activitatea omului, potrivit poruncilor lui Dumnezeu. Aceasta presupune că exercitarea puterii să fie în slujba păcii, asigurînd o orînduire de viață (un sistem social) în care cei neajutorați, văduvele, orfanii, săracii și străinii să fie ajutați să-și găsească dreptul lor și protejați față de asupritorii lor. De aceea și stăpînitorii sînt legați față de lege și faptele lor se vor judeca în raport cu dreptatea. Ordinea și liniștea aparentă într-un sistem de nedreptate nu înseamnă pace și este condamnată de prorocul Ieremia cu cuvintele: «Ei zic: «Pace, pace» și numai pace nu-i!» (Ier., 6, 14). Originea păcii este voința de mîntuire a lui Dumnezeu. De la Dumnezeu așteaptă poporul său un nou legămînt de pace (Isaia 54, 10); care va fi o rînduială universală de pace. În această nădejde apropierea noțiunii de pace de cea a mîntuirii devine aparentă. Niciodată pace nu înseamnă numai o stare sufletească a individului. Șalom este o realitate socială și descrie orînduirea cea bună a poporului, care corespunde voinței lui Dumnezeu.

Dar statornicirea păcii și apărarea ei tîin de noi, cum ne arată și Iisus Hristos: «Feriți-vă făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9). De aceea, și noi ca slujitori ai Altarului și trăitori pe aceste meleaguri ne simțim datori să sprijinim cu toate puterile noastre propunerile și acțiunile președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, și ale întregului popor, pentru pace în Europa și în lumea întreagă.

Noi credincioși și preoții Bisericii noastre sîntem hotărîți să sprijinim politica de pace a țării în care trăim, deoarece statul, rezolvînd în mod democratic și umanist problema națională, ne-a creat cadrul necesar pentru a ne manifesta ca naționalitate germană. Dispunem de ace-

leasi condiții de muncă și de viață ca toți cetățenii țării, avem cărți, ziare, reviste și școli în limba noastră, iar credincioșii pot să se roage și să asculte predica în limba germană.

În Iisus Hristos, în care Dumnezeu se arată ca Dumnezeu al păcii (Rom., 16, 20), avem însuși temelul luptei noastre pentru apărarea păcii și sprijinirea acțiunilor pentru pace.

Din Epistola lui Pavel către Efeseni (2, 14—18) reiese cu o deosebită claritate, că pacea între oameni este o consecință a păcii înstituite de Dumnezeu în Hristos. Pentru că Hristos, prin moartea sa «a surpat zidul vrăjmășiei, întemeind pacea și împăcînd cu Dumnezeu pe cei doi — iudeii și grecii — prin cruce într-un singur trup».

Hristos este pacea noastră, deschizîndu-ne prin Jertfa sa calea de a conviețui în pace, dar nu fără participare activă la slujirea păcii. Ca cei împăcați cu Dumnezeu, sîntem chemați să căutăm pacea și să o urmărim (I Petru 3, 11), să nu răsplătim nimănui răul cu rău, să nu ne răz-bunăm singuri ci, pe cît stă în puterea noastră, să trăim în bună pace cu toți oamenii (Rom., 12—17—19).

Slujirea noastră pentru pace depășește granițele Bisericii în care propovăduim aceasta. Nu vom aștepta deci o asemenea orientare la împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui (Matei 6, 33), la oamenii de stat din lumea întreagă, în ale căror mâini este dată puterea politică. Vom sprijini însă străduințele lor pentru destindere, dezarmare, pace și împăcare și îi vom ruga să dea mereu semne noi ale voinței lor de pace. Să nu pierdem din vedere că slujirea păcii trebuie să înceapă cu clarificarea relației noastre cu Dumnezeu, cu îndreptarea noastră spre El, care ne oferă în Fiul său împăcarea, îndemnîndu-ne să fim făcători ai păcii».

Prof. Gregor Larentzakis — Patriarhia Ecumenică :

«Sînt bucuros că sînt prezent la această Adunare și că vă pot adresa salutul Patriarhiei Ecumenice.

Domnul nostru a spus : «Pace Vouă ! Pacea Mea dau vouă !» Nu trebuie să pierdem din vedere această pace.

Toate forțele din toate Bisericile și religiile, ca și instanțele politice de pretutindeni, pot crea cu ajutorul lui Dumnezeu atît premisele păcii, cît și pacea însăși, pentru ca popoarele să poată trăi în încredere, ba chiar în iubire.

Acest lucru este valabil pentru popoare ca entități, dar și pentru fiecare om în parte, pentru că toți oamenii au valoare egală ; după concepția noastră, creștină, fiecare om în comuniune cu ceilalți este chipul lui Dumnezeu celui întreit, chiar înainte de naștere. Repet, chiar și cei ce nu s-au născut încă, viața nenăscută. De aici poate începe realizarea dreptului la viață și trăirea păcii.

Deci noi avem datoria deosebită și misiunea, conform mandatului Domnului nostru, să întreprindem totul pentru menținerea păcii. Altfel ne facem vinovați în fața lui Dumnezeu și față de aproapele nostru. Resemnarea și pesimismul nu-și au loc în viața noastră. Iar ca creștini, noi știm că după moarte vine învierea.

Din această cauză, consider inițiativa Dvs., a Bisericilor creștine din România, ca pe o contribuție importantă și optimistă pentru conști-

entizarea datoriei noastre în Răsărit și în Apus, pentru apărarea și păstrarea păcii pentru noi cei de astăzi și pentru generațiile viitoare.

Fie ca Dumnezeu să ajute această inițiativă pentru ca ea să devină un succes și un mesaj important pentru toată lumea !»

Mgr. Jean François Arrighi — *subsecretar al Secretariatului pentru Unitate al Vaticanului* :

«Permiteți-mi ca în numele confratelui meu Mgr. Fortino și al meu personal — delegați pentru a participa din partea Sediului Apostolic la această Adunare — de a vă exprima mulțumirile noastre pentru invitația care ne-a parvenit prin mijlocirea Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București. Doresc de asemenea să mulțumesc celor care ne-au oferit prietenia și încrederea, celor care ne-au oferit șansa de a revedea Bisericele surori, de a lua contact cu frații noștri catolici și de a revedea încă o dată frumoasa dumneavoastră țară.

A vorbi despre dezarmare și pace înseamnă a vorbi despre un angajament al tuturor creștinilor. Prea Fericitul Patriarh Iustin spunea că apărarea păcii renaște în conștiința noastră religioasă. Într-adevăr, în toate părțile, Bisericile își iau angajamentul să apere pacea.

Fie-mi permis să reamintesc că în fiecare an, — iar inițiativa are acum aproape 20 de ani —, Pontiful Roman a decis ca 1 ianuarie să fie pentru Biserica Romano-Catolică «Ziua Păcii». Această inițiativă a primit din ce în ce mai mult adeziunea Bisericilor Catolice din întreaga lume. Aceasta nu este numai o ceremonie exterioară, ci este o pregătire prin mijloace catehetice în Școlile Catolice, în parohii și în mișcările acțiunii catolice. Pregătirea acestei zile pentru pace privește toate dicasteriile, toate departamentele Curiei Romane. Anul trecut, subiectul mesajului pe care Papa l-a transmis Bisericii Catolice și care a parvenit tuturor Bisericilor Creștine și șefilor de guverne, vorbea de dialog ca necesitate prealabilă a păcii. Și îmi permit să subliniez acest argument, dialogul — necesitate prealabilă a păcii, pentru a arăta că Biserica Romano-Catolică activează permanent pentru pace și nu numai la Roma, ci și în alte țări, de pildă : Episcopii din Germania Federală au publicat o scrisoare pastorală intitulată «Dreptatea construiește pacea»; Episcopatul Nord American a publicat o scrisoare pastorală intitulată «Sfidarea păcii»; Compatrioții mei francezi au publicat o scrisoare intitulată «Căstigați pacea»; Episcopul Belgian a publicat o altă scrisoare intitulată «Dezarmare pentru construirea păcii», iar Episcopul olandez a publicat scrisoarea «Pacea în dreptate».

Cu câteva luni în urmă, la Geneva, s-a ținut o Conferință asupra dezarmării. Delegatul Sediului Apostolic, Mgr. Silvestrini, care împarte cu cardinalul secretar de stat grija pentru politica religioasă a Sfintului Scaun, a ținut o Conferință asupra dezarmării și păcii. Și îmi place să subliniez că atunci când Mgr. Silvestrini a luat cuvântul, era de față și ambasadorul României.

A promova pacea, a educa în spiritul păcii, a salva pacea, iată domeniile în care Biserica poate aduce contribuția sa specifică. Este necesar ca toți oamenii să se angajeze în acțiuni etice, capabile de a asigura în mod durabil pacea. Pacea presupune punerea în lucru a valorilor

spirituale, precum : adevărul, libertatea, dreptatea, solidaritatea. Pacea este o sarcină pentru care trebuie să ne simțim răspunzători.

Cu câteva zile în urmă, la Geneva, la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Papa Ioan Paul al II-lea adresa o chemare tuturor creștinilor, spunând : «Apărarea omului, a demnității sale, a libertății sale, a drepturilor sale în sensul plener al vieții sale, este o preocupare majoră a Bisericii Catolice. Intervenind în favoarea omului, indiferent de regimurile politice ale țărilor, respectăm nobila și dificila funcție a celor care își asumă sarcini spre binele comun al tuturor. Și noi întreținem un dialog și chiar relații stabile pentru a face să progreseze dreptatea și pacea.

Socotind că nu are rolul de a interveni în modurile de guvernare, Biserica Romano-Catolică dorește ca Bisericile și Comunitățile creștine să-și ridice glasul împreună cu ea pentru o autentică libertate de conștiință, pentru dreptate și pentru pace».

Nu mai am nimic de adăugat la aceste cuvinte atât de autorizate, decît să-mi exprim marea bucurie de a fi participat la această Adunare ale cărei rezultate și importanță — sînt sigur — vor depăși granițele țării dumneavoastră și vor marca o piatră de hotar pe calea dificilă pe care creștinii s-au angajat împreună pentru apărarea dreptății și a păcii».

Eminența Sa Muftiul Iacob Mehmet — conducătorul Cultului musulman din R. S. România :

«Este un adevăr binecunoscut în lumea contemporană că în lupta pentru apărarea păcii, prin înfăptuirea unei dezarmări reale pentru făurirea unei lumi a colaborării internaționale fără arme și fără războaie, țara noastră s-a aflat întotdeauna, printre factorii cei mai activi.

Inițiativele de pace ale României, acțiunea permanentă a D-lui președinte Nicolae Ceaușescu pentru crearea unei lumi fără arme și mai cu seamă fără arme de distrugere în masă, sînt binecunoscute în întreaga lume.

În ultima vreme, cînd acumularea unui imens arsenal atomic pe continentul european a atins proporții de necrezut și nedorit de nici un popor, intervențiile și inițiativele de oprire a acestei curse fără precedent în istoria multimilenară a omenirii, inițiativele României, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, au constituit un pas hotărît în stăvilirea declanșării unei asemenea conflagrații mondiale. Este incontestabil că popoarele lumii, întreaga noastră planetă se află într-o epocă de răscruce. Acest adevăr a fost sesizat în repetate rînduri de șeful statului român.

Istoria a dovedit în repetate rînduri că opinia publică mondială a jucat întotdeauna un rol hotărît în apărarea păcii.

Forța și posibilitățile opiniei publice de pretutindeni își vor spune și acum cuvîntul în instaurarea în raporturile interstatale a unor principii și norme de drept și de etică, capabile să asigure stabilitatea, încrederea reciprocă, securitatea și buna înțelegere între popoare, buna învoire între oameni «așa cum spune Sfînta Scriptură», principii pentru care luptă cu cuvîntul și cu fapta Culele religioase din țara noastră.

Iată deci de ce Culele religioase, în deplină unitate, sprijină activ toate strădaniile organelor noastre de stat, pentru progresul patriei, pentru apărarea păcii.

La deschiderea unei geamii noi, acum aproape două decenii, le spunem enoriașilor prezenți la festivitate: «Iubiți enoriași, atunci când plecăm frunțile de cincii ori pe zi pe pământul sfânt al patriei, trebuie să ne gândim că acest pământ sacru pentru oricare din noi este stropit cu singele a milioane de eroi ce s-au jertfit pentru apărarea acestei glii strămoșești. Iar noi, urmașii lor, sîntem datori să o apărăm atît cu cuvîntul cît și cu fapta, urmînd cu mindrie faptele strămoșilor noștri».

Animați de aceleași sentimente patriotice credincioșii tuturor Cultelor precum și deservenții lor, s-au aflat întotdeauna în fruntea tuturor acțiunilor pentru apărarea cauzei păcii, cîerind cu hotărîre oprirea cursei înarmărilor și a amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune pe teritoriile unor state europene.

Unindu-și glasul cu cel al oamenilor de bine din lumea întreagă, întregul popor, la al cărui iureș s-au antrenat clerul și credincioșii tuturor Cultelor, s-au ridicat în ultimele luni cu toată hotărîrea în sprijinul apărării bunului celui mai de preț al oamenilor, cîerind rîspicat oprirea amplasării de noi rachete nucleare pe teritoriul Europei.

Strălucitele inițiative de pace ale D-lui președinte Nicolae Ceaușescu, Apelul FDUS și al Marii Adunări Naționale adresat parlamentelor, au însuflețit întregul popor și oameni de toate vîrstele au spus un rîspicat Nu amplasării de noi rachete americane pe continentul nostru care a fost veșnic frîmîntat de războaie.

Înainte de a încheia această modestă intervenție cu ocazia acestei mărețe manifestații pentru pace a clerului și credincioșilor tuturor Cultelor din Romînia, vă cer să-mi îngăduiți să citesc din versurile Pîrintelui Traian Rusu din Lipova: «Pentru cei ce contra morții se revoltă / Pentru cei ce-nalță curcubeu spre boltă / Pentru pacea lumii, pentru dezarmare / Preoții înalță rugi de la altare. // Apără-ne, Doamne, țara tricolorul / Zorile albastre și întreg poporul / Mama care naște-n casă bucurie / Omul ce ridică-n slavă, o nouă Romînie».

Pastor **Mihai Hușanu** — *președintele Cultului Baptist* :

«Cînd norii negri se frîmîntă cu grămada amenințînd viața de pe bătrîna și însingurata noastră planetă, unii disperă neputincioși cuprinși de uraganul furibund al înarmării, iar alții rămîn apatici din pricina micimii lor în fața forței infernale ce a împînzit toate unghiurile pămîntului.

Alții își fac socoteli de beneficii ori înșelătoare visări salvatoare, gîndind că în timp ce unii vor fi victime ale declanșării războiului termo-nuclear — ei vor jubila «fericiți».

Ca slujitori ai «Cuvîntului» implorăm pe Dumnezeu ca sublima strădanie a omenirii să fie înfăptuită chiar acum, cînd s-ar părea că e imposibil.

Îl implorăm pe Acela la care toate sînt cu putință să ne rostească ca odinioară Ucenicilor care stăteau cu ușile închise de frică: «Pace vouă».

Dorim ca mirii și miresele fiilor oamenilor să aibă siguranța că nimeni și nimic sub soare nu le va frînge dreptul lor de a munci și jertfi

împreună, de a plînge și a rîde, de a se dăruși și a se realiza împreună, pînă la adînci bătrîneți.

Dorim ca tezaurul multimilenar al omenirii să fie pus în slujba Omului și nicidecum să fie transformat în scrum și cenușă pe care s-o spulbere crivățul morții atomice.

De ce aceste doruri ne copleșesc pe toți fiii Terrei ?

Deoarece pacea este «sublima strădanie a omenirii». Pacea este dorința și visul unanim al tuturor pelerinilor de sub soare... !

Pacea este și tezaurul cel mai de preț — înaintea oricăror concepții și filozofii despre lume și viață.

Dar pacea este luptă și jertfă. De ce ?

1. Deoarece e cea mai actuală și vitală nevoie a omenirii.

Înaintea cuceririlor spațiale, înaintea transplanturilor de organe, înaintea prefacerilor pe orice plan ar fi ele, înaintea lichidărilor celor mai jalnice stări ale omenirii, înaintea oricăror divizări în concepții, în fruntea tuturor, stă PACEA !

2. Deoarece e cea mai nobilă acțiune a omului pe pămînt.

De ce pacea este sublima strădanie a omenirii ?

Să urmărească pacea, să trăiască în pace cu Creatorul său, cu semenul său, cu el însuși și după învățătura Mîntuitorului Hristos chiar cu dușmanii săi.

Îmi stăruie în cuget această întrebare : De ce pacea este sublima strădanie a omenirii ?

3. Este unanimă, deoarece este strădanie mondială.

Textul sfînt ne poruncește să urmărim pacea cu «toți oamenii». Și cei din Nord și cei din Sud, și cei din Apus și cei din Răsărit, toți oamenii trebuie să lupte pentru pace.

Cine nu înțelege această poruncă a vieții, nu-și înțelege menirea pe pămînt. Am fost creați să trăim, nu să ne nimicim unii pe alții.

Fie ca această luptă a celei mai binecuvîntate cauze să triumfe prin înfăptuirea mărețului țel cîntat de titanul muzicii clasice în Simfonia a IX-a, precum și în versiunea cîntată și de credincioșii din Bisericile noastre : Dătător de fericire / Ești tu, Doamne, tuturor / Rîu de viață și iubire / Curgă din al tău izvor, // Tu ești Tatăl / Hristos, frate, / În Tine toți ne iubim, / Învață-ne a ierta toate și / Ca frați noi să trăim».

Părăsind domeniul limbajelor teologic și poetic și referindu-ne la aspectele concrete și practice ale problemei de care ne preocupăm aici și acum, vrem să subliniem că noi, conducerea nou-aleasă a Cultului Baptist, în numele nostru și al tuturor pastorilor și credincioșilor bapțiști, ne exprimăm satisfacția de a participa la o asemenea manifestare pentru pace. De asemenea, vrem să asigurăm organele de stat că sîntem pe deplin solidari cu politica internă și externă a statului nostru, că sprijinim și vom sprijini politica de pace și colaborare cu toate popoarele lumii, dusă de România socialistă și de neînfricatul și dirzul luptător pentru pace, care este președintele Nicolae Ceaușescu, cunoscut și apreciat în acest sens de marea majoritate a popoarelor lumii.

Cu atît mai mult vrem să acționăm în această direcție, cu cît în țara noastră ni s-au creat toate premisele necesare practicării în deplină libertate a credinței noastre, bucurîndu-ne de toate drepturile și li-

ună,
mu-
spul-

bertățile presupuse de desfășurarea în bune condiții a activității noastre; dispunem de case de rugăciuni, de cărți și reviste de cult, de un Seminar pentru pregătirea pastorilor, cu un cuvânt de toate condițiile necesare desfășurării vieții noastre religioase.

do-

Toate acestea sînt motive și stimulente care determină întărirea hotărîrii noastre de a sprijini din toate puterile noastre lupta poporului român pentru dezarmare și pace».

cep-

Eminența Sa Nagy Gyula — conducătorul Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca și președintele Sinodului Bisericii Reformate :

«Sînt prezent la acest înalt forum al Cultelor din România ca reprezentant al Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca.

șene,
celor
ii, în

Mulțumesc din toată inima Prea Fericitului Patriarh Iustin pentru străduințele sale neobosite, izvorîte dintr-o adincă credință, pentru organizarea acestei Adunări și pentru faptul de a ne fi invitat la această frățească consfătuire.

i șe-
chiar

Ni se oferă ocazia ca în numele poporului credincios, al preoților și întiiștătorilor Bisericii noastre, să depunem o mărturie plină de responsabilitatea credinței, în problema securității Europei și a păcii.

lima

1. Despre securitatea Europei și pacea ei trebuie să vorbim cu deplină convingere și responsabilitate. Acest lucru înseamnă în primul rînd că problema pe care o discutăm este chestiunea vitală a popoarelor și națiunilor ce locuiesc în Europa. Noi sîntem îndreptății ca să evaluăm și să păstrăm moștenirea și tradițiile sfinte ale trecutului nostru milenar, udate cu sînge și lacrimi! Noi, popoarele Europei, sîntem îndreptății, pe baza dreptului și datorii noastre strămoșești, să ne îngrijim de viitorul nostru și de făurirea lui după credința și responsabilitatea noastră. Datoria noastră e ca să realizăm aspirațiile, nădejdea și idealurile noastre despre securitate și pace, împreună cu toate condițiile necesare lor.

prin
fonia
ricile
ță și
Tine

2. Sîntem europeni în limitele condiționate de realitate și ca oameni credincioși, și ca Biserici și comunități religioase. Biserica și omul credincios nu sînt realități rupte de viață. Ea trăiește în lume, în condițiunile orizontale ale ei și este pârtașă a tuturor harurilor verticale, care obligă la slujire!

ne la
aici
tului
bap-
stare
ntem
a, că
ppoa-
uptă-
ut și

În Faptele Apostolilor 17, 26 citim: «Dumnezeu a făcut dintr-un sînge tot neamul omenesc, ca să locuiască peste toată fața pămîntului». Tot Dumnezeu a «așezat și hotarele locuirii lor», dar «și vremile cele de mai înainte rinduite». Nouă ne-a rinduit hotarele locuirii noastre în Europa!

nt în
depli-
și li-

3. Scopul omului pe pămînt este crearea condițiilor pentru o viață demnă, prin desființarea foametei, a răminerii în urmă, a beznei spirituale, cit și asigurarea progresului, dezvoltării, înfloririi economice și culturale, împreună cu un echilibru stabil! Dimpotrivă, în ciuda acestora, se risipesc miliarde pentru mașinării din ce în ce mai noi, din ce în ce mai sofisticate, pentru distrugerea vieții, pentru nimicirea omenirii și a vieții întregi.

Milioane de oameni sînt înfricoșați de nesiguranță, de nelcredere, de periclitarea securității și păcii! Și acestea amenință în primul rînd siguranța și pacea Europei!

Iată numai câteva date din statisticile Institutului Internațional de Studiul Strategiei din Londra și din anuarul Institutului de Cercetare pentru Pace din Stockholm :

a) În 1973 s-au cheltuit 273 miliarde de dolari pentru înarmare. Suma aceasta, anul trecut a ajuns la 800 miliarde ! Dacă creșterea continuă și pe mai departe, în următorii cinci ani se va ajunge la 4.350 miliarde, iar după zece ani la 6.700 miliarde și numai pentru arme noi și mai perfecționate !

b) 96% din armele nucleare stocate sînt proprietatea statelor militarizate din Europa ! O rachetă cu rază medie de acțiune «Pershing 2» (care corespunde cu o sută de mii de bombe de tip Hiroșima), a și o rază de acțiune de 1.800 kilometri, iar viteza este de 14.000 kilometri pe oră. Racheta «Cruise» poate zbura la o înălțime mai mică de 50 m, apărută în contra detectării radar, urmînd în mod automat denivelajunile terenului sau valurile mării.

c) Și mai înfricoșătoare este dezvoltarea informaticii prin sateliții artificiali. Pentru nimicirea unei rachete lansate, poate emite informații în zecimi de secundă, iar pentru contralovituri are nevoie de circa 4 minute. Dacă persoana însărcinată cu decizia nu poate hotărî în acest răstimp — atunci se poate decide cu ajutorul unui «ordinator» în mod automat ! Acest fapt însă arată că din luarea deciziei se poate exclude omul care a conceput-o și care e responsabil !

4. În situația aceasta noi, ca oameni credincioși, cu responsabilitate impusă de credința noastră, trebuie să declarăm tot ceea ce se așteaptă de la noi !

Trebuie să recunoaștem că primul război mondial a pornit de pe pămîntul Europei ca și cel de-al doilea. Europa este cea mai periclitată zonă din punct de vedere al declanșării unui război nuclear și de aceea securitatea păcii, este datoria noastră primordială ! Oare de ce țeste tocmai datoria noastră ? Pentru că Biserica are un dar specific. Dumnezeu a făcut legămînt cu ea. În acest legămînt, Dumnezeu ne dăruiește viața, darurile vieții, bucuria, fericirea, siguranța, pacea. Iar noi sîntem datori cu supunere !

Legămîntul lui Dumnezeu nu este legămînt al distrugerii, al discordiei, al dușmăniei, al dorinței de a subjugă pe alții ; dimpotrivă, el seamnă legămîntul păcii, al dreptății, al adevărului și iubirii !

În istoria legămîntului și a poporului acestui legămînt ne înconjoară un nor de mărturii !

Înaintea noastră au pășit dascăli mari ai securității și păcii.

Vreau să amintesc numai două exemple : 1) Un savant distins cu premiul Nobel, care a slujit omenirea cu dragostea lui Hristos pînă la venerabila vîrstă de 90 de ani, a spus următoarele : «Binele moral este respectul față de viață, tot ceea ce apără viața, o păzește, o face posibilă ; rău e tot ce cauzează suferință sau distruge viața !» Teologul protestant cunoscut de toată lumea, Karl Barth, a spus în explicația sa despre porunca a șasea (Kirchliche Dogmatik, III, 4) că problema este de ordin personal : ce faci sau nu faci în multiplele posibilități pentru evitarea războiului ? Cum gîndești și cum vorbești ? Ce ai

făcut și ce ai omis pînă acum? Ce faci și ce omiți să faci tocmai acum? Ce plănuiești să faci sau să nu faci?

5. Ce am făcut noi pentru securitatea și pentru pacea Europei?

Declar cu răspunderea credinței că datoria și responsabilitatea noastră este buna *informare permanentă*: cine, ce și unde face? *Mobilizarea* la locul nostru și în slujba noastră, ca fiecare credincios să-și cunoască datoria! *Educația* copiilor și adulților noștri, orientarea lor, ca să facă totul, cu gîndul, simțămîntul și sacrificiul său pentru asigurarea și pacea vîlleii noastre. Cooperarea reciprocă, urmarea conducătorilor noștri, în lupta milioanelor de oameni, în manifestațiile lor, în revendicările lor. Vrem viață, securitate, pace, fericire pe pămîntul și în lumea noastră. Să ne rugăm neconținut, pentru că rugăciunea înseamnă putere și noi avem promisiunea, că rugăciunile noastre vor fi ascultate și împlinite!

În încheiere: Mărturisirea noastră de credință ne întrebă: «Tu de ce te numești creștin?». Răspunsul: «Pentru ca să mărturisesc numele lui Dumnezeu, să mă sacrific Lui și ca în viața aceasta să mă lupt împotriva păcatului și a satanei, împotriva conștiința liberă» (32).

În numele credincioșilor, preoților, înțîistătorilor Bisericii mele și în numele meu personal promit și făgăduiesc că vom mărturisi numele său în cuvinte și fapte; vom lupta cu conștiința liberă împotriva păcatului și a satanei, împotriva înarmării și distrugerii și vom face tot ce ne stă în putință pentru viață și pace.

De aceea, solidăr cu voința de pace a întregului popor, împreună cu preoții și credincioșii Bisericii mele, vom sprijini din toate puterile noastre inițiativele statului nostru și personal ale președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru pace, securitate și cooperare în Europa și în lumea întreagă, convinși fiind că realizarea păcii și securității nu poate avea loc prin amplasarea de arme nucleare tot mai sofisticate, ci prin renunțarea la ele și edificarea încrederii între oameni.

Ca episcop al Bisericii Reformate din România, care îmi desfășor activitatea în limba maternă a credincioșilor, respectiv în lb. maghiară, vreau să subliniez că statul nostru a soluționat problema națională prin asigurarea folosirii limbii materne de către naționalitățile conlocuitoare, atît în societate cît și în bisericile noastre. Avem cărți de cîntece, Sfînta Scriptură, Catehismul din Heidelberg, etc., care se tipăresc permanent, în funcție de nevoile noastre. Toți credincioșii și preoții care fac parte din episcopia noastră dispun de largi posibilități pentru a se manifesta liber din punct de vedere religios și etnic».

Dr. Lubomir Mirejovsky — *secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace* :

«Mai întîi vreau să-mi exprim bucuria pentru invitația adresată de a participa la această Adunare. O considerăm o Adunare foarte importantă și iată de ce: Conferința Creștină pentru Pace, poate face util mesajul său de pace în lume, dacă membrii ei, Bisericile, sînt cu totul angajați în lupta pentru pace. În mișcarea noastră nu am putea înțelege corect problemele lumii, nu am putea înțelege nici responsabilitățile noastre în fața provocărilor lumii noastre, dacă oamenii angajați în această luptă nu ne-ar ajuta să înțelegem.

Noi știm că în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace, contribuția Bisericii Ortodoxe Române a avut întotdeauna un înțeles specific și o valoare deosebită în ceea ce privește pacea. Abordarea teologică a problemei păcii și dreptății a fost unul dintre punctele de forță ale muncii noastre. În al doilea rând, această situație din România, unde coexistă religii diferite are un înțeles specific. Pentru că tocmai frații din România sînt cei care au promovat în rîndurile noastre cooperarea dintre diferite religii în lupta pentru pace și dreptate.

Sîntem bucuroși de a vedea în cadrul acestei Adunări că reprezentanții diferitelor religii stau unul alături de celălalt și-și exprimă preocuparea comună pentru pace, arătînd că Duhul Sfînt este cel care conduce peste tot în lume, peste toți oamenii, chemîndu-i la lupta pentru apărarea și salvarea vieții umanității.

Știm foarte bine că, numai cu cîțiva ani în urmă, religiile justificau războaiele. Chiar astăzi, frați și surori, în cîteva locuri din lume au loc războaie care sînt motivate religios. Sîntem acum împreună pentru a discuta viitorul omenirii, o lume a păcii care va fi o lume a cooperării dintre popoarele noastre, dincolo de tradițiile și concepțiile religioase.

Frați și surori din România, voi aduceți mesajul poporului și guvernului vostru, pe care noi îl considerăm foarte important pentru că România și poporul român știu bine ce înseamnă războiul și dificultățile apărării independentei. Aprecîem propunerile făcute de guvernul român, în diferite adunări, conferințe mondiale și la O.N.U. și, în special, ultima, care militează pentru limitarea și reducerea bugetelor militare, și pentru neagresiune.

Așa că înțelegerea spirituală, politică și morală a necesităților lumii contemporane — care trebuie să fie a unei lumi responsabile față de marile pericole ale acestui moment istoric, — este de o înaltă valoare.

Acum, cînd există mai multe arme decît sînt necesare pentru distrugerea omenirii, este mare nevoie de unitatea forțelor noastre luptătoare pentru pace, de unitatea, puterea și integrarea forțelor morale, filosofice și, bineînțeles, intelectuale ale lumii de astăzi.

Fraților și surorilor, vă doresc succes în această Adunare. Ne rugăm ca această Adunare să fie o treaptă, o contribuție pentru unitatea credincioșilor din România, o contribuție la unitatea forțelor luptătoare pentru pace, o contribuție pentru pace și dreptate între oameni».

Eminentă Sa Paul Szedressy — Conducătorul Bisericii Evanghelice S.P. — Cluj-Napoca :

«Nu este deloc ușor să se formuleze un răspuns satisfăcător la întrebarea dacă descoperirea energiei nucleare a slujit interesele și progresul omenirii sau contribuie la distrugerea ei. Nu putem uita că în timpul anilor '40 ai secolului nostru energia nucleară a fost folosită. Folosirea energiei atomice fusese prezentată omenirii în condiții tragice : prin bombardarea și distrugerea orașelor nipone : Hiroșima și Nagasaki.

Atunci, chiar la început, ca și azi în fața omenirii au stat posibilitatea și chiar obligativitatea unei alegeri : viața sau moartea.

Se descoperise o nouă sursă de energie care putea sluji interesele omenirii, cu atît mai mult cu cît către mijlocul secolului, dar mai ales

În ultimul sfert de veac, ieșirea din criza energetică devenise o problemă vitală. Această criză a început să influențeze chiar și viața din țările dezvoltate, nu numai pe aceea din țările subdezvoltate sau aflate în curs de dezvoltare. Omenirii i-a fost oferită șansa de a alege viața!

Prin urmare a existat ceva cu totul nou, incurajator, s-a ajuns la minunate perspective, la vise care prevedeau că energia nucleară va reforma bazele aprovizionării populației cu energie. Dar lucrurile nu s-au oprit aici. Descoperirea energiei nucleare, folosirea drept armament a acestei energii poate duce până la distrugerea totală a omenirii, poate să provoace o tragedie fără seamăn. Omenirea nu poate scăpa de acest coșmar, de această vedenie dramatică.

În această situație conștiința omenirii, din toate părțile Terrei, a format un cor uriaș și a încercat să dirijeze la masa tratativelor părțile intrate în conflict, pentru a salva viața, fericirea, cultura — cu alte cuvinte ca să supraviețuiască. Ne aflăm în faza căutării soluțiilor prin dialog, prin convorbiri și este necesar ca peste tot să se treacă la promovarea și asigurarea încrederii reciproce.

Încrederea trebuie să devină deci o realitate, un imperativ. Aceasta cu atât mai mult, cu cât în practică se afirmă un mare adevăr, pe care să-l scoatem în evidență cu ajutorul unui aforism al lui V. Eftimiu: «Totdeauna șoferul celălalt este vinovat». Desigur, se poate afirma că această constatare este o formulare mult prea scurtă și nu poate fi aplicată în toate împrejurările existente. Totuși, trecând acum la o formulare biblică, nouă nu ne este deloc străină expresia oarecum ironică a lui V. Eftimiu, deoarece cunoaștem cuvintele Mintuitorului: «De ce vezi paiul din ochiul fratelui tău și birna din ochiul tău nu o iei în seamă? Sau cum vei zice fratelui tău: lasă-mă să scot paiul din ochiul tău și iată birna este în ochiul tău?» (Matei 7, 2—3).

Ne aflăm într-o conferință de pace și dorim ca hotărârea noastră să fie auzită chiar și acolo unde părțile aflate în conflict examinează ochiul celălalt și vor să măsoare și paiul și birna! Ne aflăm într-o conferință de pace și dorim din toată inima să se împlinească ceva care mărește încrederea, reduce pericolul declanșării unui nou conflict, al unui nou război nuclear, nimicitor, cu perspectivele unei tragedii apocaliptice. Ne aflăm într-o conferință de pace și dorim ca întâlnirea noastră să constituie o treaptă spre scopul final: o viață în pace, fără arme, fără amenințări, fără ură, fără dușmănie.

În drum spre realizarea acestor deziderate, noi înșine, Cultele religioase sîntem chemați la masa dialogurilor, la practica zilnică a unor exemple în găsirea soluțiilor pașnice.

Este categoric un imperativ, că fără o dezarmare totală primejdia declanșării unui război nimicitor nu poate fi înlăturată.

Dar ce înseamnă de fapt dezarmarea? Ea este un proces complex, care presupune, ba chiar necesită o dezarmare spirituală, cu alte cuvinte: cînd se cere să se renunțe la folosirea forței sau la folosirea amenințării cu forța se cere totodată renunțarea la convingeri potrivit cărora unul sau altul ar poseda adevărul întreg și se crede infailibil, iar pe celălalt îl judecă drept unul care umblă pe căi greșite, rătăcite.

Dacă dezarmarea ni se pare un proces în care succesul nu ne surdise și rezultatele par să întârzie, această stare de lucru se datorează tocmai faptului că primul pas hotărîtor îl așteptăm din partea cealaltă.

Secretarul general al Națiunilor Unite cu prilejul unei vizite efectuate către sfîrșitul lunii februarie într-una din țările socialiste, s-a întâlnit cu reprezentanții vieții publice, între care și reprezentanții ai Cultelor religioase. Cu acest prilej dl. Perez de Cuellar a relevat rolul important pe care îl au Cultele religioase prin faptul că: «o datorie specială a Bisericilor constă în asigurarea și păstrarea temeliei morale a păcii și dreptății. Pe bază morală și argumente etice Bisericile trebuie să găsească soluții împotriva oricărei forme a conflictelor armate». Această bază moral-etică poate fi susținută și printr-un studiu teologic aprofundat despre învățătura Sfințelor Scripturi în privința păcii și a iubirii. Dincolo de această preocupare internă, nouă ne revine răspunderea în privința activității dinamice prin crearea unei atmosfere deschise, sincere, gata întotdeauna fiecare din nou să fie atent și să păstreze respectul necesar față de toți, cu care trăim împreună într-un oraș, într-o țară și în această lume. Cultele religioase din întreaga lume să nu depună armele spirituale de care dispun: rugăciunea, căutarea adevărului, formarea unei baze morale și a argumentelor etice, indispensabile în pregătirea dezarmării și apărarea păcii.

După cum este cunoscut, România și președintele Nicolae Ceaușescu folosesc toate ocaziile și toate modalitățile, atât cele practice, politice și diplomatice, cât și cele teoretice pentru a sensibiliza opinia publică mondială și factorii direct răspunzători pentru a se trece urgent la măsuri care să creeze premisele necesare realizării dezarmării și păcii. Aceste demersuri s-au bucurat și se bucură de adeziunea întregului popor, a credincioșilor, preoților, pastorilor și ierarhilor tuturor Cultelor din țara noastră.

I. P. S. Teoctist Arăpaș — Mitropolitul Moldovei și Sucevei :

«Prin însuși actul creației, Dumnezeu ni se descoperă ca Dumnezeu dragostei și al păcii. Cuvîntul cel dintru început : «Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră» (Fac., 1, 26), reflectă în iconomia dumnezeiască și de bună seamă pentru istoria mîntuirii pacea supremă, pacea Sfintei Treimi, atât de necesară vieții omului, devenirii sale.

Drama lui Cain care l-a ucis pe Abel avea să devină început al multor nedreptăți și suprimări de vieți omenești. În toată perioada veterotestamentară pacea este nădejde și profeție. Proorocul Isaia, inspirat de către Duhul Sfînt rostea profetic despre Domnul păcii : «Și mare va fi stăpînirea lui și pacea lui nu va avea hotar» (9, 6). Nu însă numai atât. Binefacerile păcii sînt invocate asupra poporului deznădăjduit prin cereri stăruitoare : «Doamne, revărsa pacea peste noi, căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut» (Isaia 26, 12). Este semnificativă această invocare. Omul recunoștea că Dumnezeu «a făcut toate lucrurile noastre pentru noi». Iar aceste lucruri erau sub amenințarea distrugerii pentru că nu mai erau ale «noastre», deoarece se pierduse prin căderea în păcat darul comuniunii umane, care ar fi trebuit să fie în istorie expresia comuniunii treimice.

Oamenii, ajunși în această stare au conștiința depărtării: «Pace, pace celor de aproape și celor de departe, zice Domnul» (Isaia 57, 18). «De aproape și de departe» reprezintă pentru umanitate conștiința unei sciziuni, a unei rupei, cauza ațitor neînțelegeri și a războaielor nimicitoare. «Dumnezeul dragostei și al păcii» (II Cor., 13, 11) este și al nădejzii. El nu ne-a părăsit și «la plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul său, născut din femeie, născut sub lege, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să dobîndim înfierea» (Gal., 4, 4—5). Opera minuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos este pace și viață. Semnificativ este în acest sens faptul că aducînd împăcarea omului cu Dumnezeu, prin jertfă, El cheamă de la moarte la viață, întîmpinîndu-și Apostolii cu vestirea păcii: «Pace vouă» (Ioan 21, 19—22) primul cuvînt rostit către ei după slăvita sa Înviere. Pacea adresată Apostolilor odată cu trimiterea la predicare a însemnat pentru ei porunca sfîntă de a o răspîndi și de a o sădi în sufletele tuturor, ca pe un drept al fiecăruia în parte și drept, de asemenea, în viața popoarelor.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos nu numai că a binevestit «pace vouă celor de departe și celor de aproape» (Efes., 2, 17), ci a dat un fundament slujirii păcii, apărării ei, ca pe un drept sfînt al omului și popoarelor. Întru apărarea păcii și vieții și spre statornicirea acestor valori, atît de amenințate în zilele noastre, se cade a depune și a ne spori eforturile. Drept fundamental al omului și al popoarelor, pacea trebuie apărată cu și mai mare ardoare, fără întrerupere, în mai mare măsură decît cei care o nesocotesc și vor să transforme Europa și lumea în «întineric și în umbra morții» (Luca 1, 79). Ca drept legat de ființa umană și condiție de dezvoltare a popoarelor, pacea, care include o întreagă scară de valori sociale — libertate, egalitate, prietenie, încredere —, nu poate fi îngrădită, nu poate fi limitată, deoarece «ea nu are hotar» (Isaia 9, 6). Reluînd această idee străveche, Sfîntul Grigorie de Nyssa deschide orizontul unei continue lucrări pentru ca pacea să rodească pe pămînt, să fie cunoscută și să apropie popoarele. «Dumnezeu dă pace, spune acest Sfînt Părinte în așa măsură ca pe ea să nu o aibă fiecare numai pentru sîne, ci din prisosința cea bogată să dea și acelora care nu o au, căci «fericiți sînt făcătorii de pace» (Matei 5, 9). Făcătorii de pace sînt nu numai cei ce au pacea, ci și aceia care dau pace altora, dar unul nu poate acorda altuia ceea ce el însuși nu are. El voiește ca tu să fii mai întîi săturat de bunurile păcii, ca apoi să dai din acest bun și altora care au trebuință» (*Despre fericiți*, Cuvîntul al VII-lea, în P.G., 44, 1284). Într-adevăr, pacea — acest drept fundamental al omului și al popoarelor —, ca dar dumnezeiesc și timp al dobîndirii mîntuirii este amenințată în vremea noastră de cursa nesăbuită a înarmărilor și de pericolul izbucnirii unui nimicitor cataclism nuclear.

N-am fi la înălțimea misiunii și crezului nostru, n-am fi cu adevărat închinători Dumnezeului păcii, dacă am rămîne pasivi, dacă n-am lua aminte, cît nu este prea tîrziu, la primejdia care se abate asupra omenirii. În credința, voința și hotărîrea fiecărui fiu al acestui pămînt, al popoarelor, stă puterea de a preveni o catastrofă nucleară, de a trezi conștiințele conducătorilor popoarelor întru respectarea și apărarea dreptului lor la pace. La această tribună exprim nu numai convingerea mea

în prețuirea și apărarea păcii, dreptul fundamental al oamenilor și popoarelor, ci și hotărârea clerului și credincioșilor din Mitropolia Moldovei și Sucevei. Vrednici păstrători ai credinței părintești, împodobiți cu virtuți și daruri deosebite, ei au înălțat pe aceste plaiuri voievodale, ca pretutindeni în scumpa noastră țară, cților și cetății noi ale păcii și fericirii, durându-le cu mintea și brațele lor pentru veșnicirea poporului nostru și a fillor lui.

Ca și acești ziditori de viață nouă, într-un singur glas sprijinim strădanile conducerii noastre de stat, demersurile și apelurile adresate conducătorilor de popoare și forurilor internaționale, în vederea realizării unui dialog constructiv și pentru înfăptuirea grabnică a dezarmării și a nimicirii tuturor rachetelor din Europa și din lume. Socotim că strădaniile închinatp păcii vor fi încoronate cu roade îmbelșugate, că forțele uriașe ale păcii vor birui pe cele ale războiului, că sufletul și avintul în-tregii omeniri pentru dreptate și un viitor luminos sint mult mai tari decit armele ucigătoare. Iar «Domnul va binecuvînta pe poporul său cu pace» (Ps., 28, 11).

În aceste zile premergătoare aniversării gloriosului jubileu al eliberării patriei, afirmîndu-ne totala adeziune la întreaga politică internă și externă a statului nostru, și puternic mobilizați de exemplul personal al Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, de neobosita dăruire și devotamentului nemărginit cu care slujește țara și poporul, noi, reprezentanții Cultelor din România ne angajăm, în numele credincioșilor pe care-i păstorum, să nu precupețim nici un efort pentru a contribui la ridicarea României socialiste pe noi culmi de civilizație și progres».

LUCRĂRILE PE SECȚII

În după-amiaza aceleiași zile, *Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace* și-a desfășurat lucrările în trei secții, fiecare din ele avînd o temă în dezbaterp, fixată de Comitetul de organizare al Adunării.

În Secția I s-a discutat despre «*Răspunderea Cultelor pentru apărarea vieții și pentru pace*».

La masa Prezidiului au luat loc : I. P. S. *Teoctist Arăpaș*, Mitropolitul Moldovei și Sucevei ; P. S. *Episcop Iacob Antal*, conducătorul Episcopiei Romano-Catolice de Alba Iulia ; Em. Sa *Paul Szedressy*, conducătorul Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca ; Em. Sa *Kovacs Lajos*, conducătorul Bisericii Unitariene, și Dl. *Muftiu Iacob Mehmet*, conducătorul Cultului Musulman.

Pr. prof. *Ioan Ică* de la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu, și Pr. *Constantin Părvu*, consilier și vicar administrativ patriarhal, au îndeplinit sarcinile de secretariat.

S-a luat cuvîntul de către cei prezenți, iar la sfîrșit s-a dat citire Concluziilor formulate de Prezidiu. Redăm în paginile următoare intervențiile următorilor participanți, precum și textul Concluziilor :

i po-
Mol-
lobiți
dale,
cii și
rului

stră-
con-
zării
și a
ăda-
rțele
il in-
tari
u cu

libe-
ră și
al al
evo-
anții
are-i
area

Di. Emil Schechter — *secretar general al Federației Evreiești din R. S. România :*

pen-
din
e al

ăra-

opo-
pis-
ucă-
con-
orul

1 Si-
hal,

itire
ster-

«În numele Eminenței Sale D-lui Șef Rabin Dr. Moses Rosen, președintele Federației Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România, vă adresez Dvs., cucernici slujitori ai Bisericii'or și distinse personalități din multe țări, un cald și frățesc salut. El este concretizat în formula cu care credincioșii evrei se salută de milenii și care este și mesajul adus de ei omenirii: «Șalom Alechem — Pace vouă».

Ne-am adunat, reprezentanți ai diferitelor Biserici, culte, rituri și organizații religioase. În mod inerent, există între noi deosebiri în ce privește modul cum concepem Divinitatea și în care o slujim. Dar, pe deasupra oricăror deosebiri, există un summum de principii etice, care ne sînt comune și prin aceasta ajută să ne înfrățească întru promovarea lor.

Incontestabil, printre acestea la loc de frunte se situează ideea păcii. Cauza păcii este de esența religiei însăși. Din suprema poruncă a Decalogului, «să nu ucizi», a decurs, ca un corolar firesc, împotrivirea religiilor față de războaiele de agresiune și cotropire, ucigătoare de ființe nevinovate; s-a afirmat misiunea sacră a cultelor de a apăra dreptul oamenilor și al popoarelor la pace, la o viață liberă și demnă.

Nicicînd acest rol al religiei nu s-a impus cu atîta acuitate ca în prezent, cînd — datorită dezvoltării tehnicii militare — un război mondial purtat cu arme nucleare, ar pune sub semnul întrebării însuși omul, creația supremă a Divinității, însăși viața pe planeta noastră. În această perspectivă, pentru credincioșii tuturor cultelor, pentru toți oamenii de bine nu există năzuință mai fierbînte decît aceea de a elibera omenirea de coșmarul războiului.

Și, se înțelege, că noi, evreii, care știm ce înseamnă holocaust, exterminarea în masă, «soluție finală», nu putem fi decît în primele rînduri ale celor care se împotrivesc unui holocaust atomic.

Nu este însă destul a dori menținerea păcii. Pacea, — subliniază Șef-Rabinul cultului nostru, D-l Dr. Moses Rosen —, «trebuie apărută, pacea presupune lupta împotriva tuturor ațîțătorilor la război». Pentru a apăra pacea, e necesară o activitate energetică și neîncetată.

În această nobilă luptă pentru pace, slujitorii cultelor au neîndoielnic locul și răspunderea lor deosebită, și aceasta poate fi relevat cu satisfacție, că clericii se află printre cei mai activi militanți ai frontului păcii.

Este firesc ca acțiunea lor în favoarea păcii să se desfășoare cu mijloace specifice, ca «arma» lor de luptă să fie cu precădere cuvîntul inspirat de etica religioasă. De o importanță excepțională în acest sens sînt în opinia noastră combaterea fermă a urii față de om, față de popoare și rase, cultivarea iubirii între semenii, a prieteniei și apropierii între popoare.

A pune stavilă ascensiunii noilor fețe ale răului și întunericii, a lua poziție împotriva acestor manifestări, sînt îndatoriri de onoare ce incumbă clericilor în virtutea adevăratului ecumenism, al umanismului religios și al interesului vital al păcii.

Totodată, lupta pentru pace implică, din partea slujitorilor altarelor, sprijin hotărît pentru orice pas care ne apropie de nobilul ideal.

Țara noastră și-a atras prețuirea întregii lumi pentru politica ei externă de pace, dezarmare, oprirea amplasării de arme atomice, des-tindere și colaborare internațională.

Sînt de o stringentă actualitate inițiativele repetate ale președintelui Nicolae Ceaușescu și, în mod special, propunerile în legătură cu ne-amplasarea în Europa a rachetelor cu rază medie de acțiune, de desființare a acelor existente și de reluare a tratativelor între marile puteri nucleare, pentru denuclearizarea continentului nostru.

Populația evreiască din România, alături de toți cetățenii țării, susține ferm aceste propuneri, întreaga politică externă inițiată de președintele țării, pe care D-l Șef-Rabin a definit-o ca o politică «cu cap și cu suflet».

Doresc ca această adunare să stimuleze gîndul și fapta slujitorilor cultelor, îndemnînd lor către credincioșii lor, contribuind astfel ca, prin acțiunea hotărîtă a popoarelor, cauza păcii și înfrățirii popoarelor să triumfe».

I. P. S. Antim Nica — *Arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos* :

«Pacea — aspirație sacră a omenirii, îmbrățișată de înțelepții și vizionarii tuturor veacurilor și propovăduită de marile religii — este pusă în grea primejdie în vremea noastră.

Întreaga omenire se află în prezent într-o încordare fără precedent pentru soarta sa, din cauza intensificării cursei înarmărilor de distrugere în masă, care a întrecut orice măsură și pune în pericol însăși viața umană, bunul cel mai de preț ce ni s-a dat pe lume. În loc să se bucure de marile realizări ale tehnicii și ale descoperirilor științei, care, folosite în scopuri pașnice, pot face viața mai fericită, sufletul omenirii este întristat peste măsură de primejdia distrugerii a tot ce s-a creat de mîntea omenească cu mari strădanii de-a lungul miilor de ani ai existenței sale.

«A fi sau a nu fi» este problema la ordinea zilei de astăzi.

Pe arena internațională se mențin focare de război care macină zilnic viețile de oameni nevinovați și bunuri materiale și culturale incalculabile, iar contradicțiile dintre unele state se mențin încordate, fără să se ajungă la o înțelegere. Pe de altă parte se continuă să se amplaseze în diferite țări occidentale noi rachete purtătoare de încărcătură nucleară, cu rază medie de acțiune, cu toate protestele maselor populare, din țările respective, ca și ale opiniei publice mondiale.

Se urmărește de asemenea ca pămîntul, apa, spațiul cosmic, să fie folosite de cercurile militariste ca teatru de război, pînă în primejdie în același timp regnul animal și vegetal și însăși existența vieții pe pămînt. Cît de înfricoșător este și numai gîndul acesta sîmțitor despre planeta noastră — pămîntul — cu toată podoaba lui, care ca o mamă ne naște și ne hrănește, să devină un pustiu selenar din cauza omului!

În fața acestei cumplite perspective toată zidirea lui Dumnezeu, întreaga natură se cutremură și suferă împreună cu noi, după cuvîntul Apostolului Pavel: «Știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri» (Rom. 8, 22).

Dar Dumnezeu n-a creat lumea aceasta pentru pieire, ci pentru viață, iar pe fiecare om l-a rînduit să fie un colaborator al Său (I Cor. 3, 9). «Fiți rodnicii și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și supuneți-l» (Fac. 1, 28) — este binecuvîntarea sa veșnică asupra întregului neam omnesc, cît va fi lumea. Iar Mîntuitorul a venit pe pămînt «ca lumea viață să aibă și încă din belșug» (Ioan 10, 10).

Viața este însă în cea mai strînsă corelație cu pacea. «Cine voințe să iubească viața și să vadă zile bune — zice Sf. apostol Petru — să se ferească de rău și să facă bine, să caute pacea și s-o urmeze» (I Petru 3, 10—11). Pacea nu este o acțiune de moment, ci ea constituie o deprindere și un efort constant, o luptă permanentă pentru bine.

În fața situației atît de încordate țara noastră, conștientă de pericolul în care se află pacea și viața omenirii, prin glasul autorizat al președintelui Nicolae Ceaușescu, recunoscut pe plan mondial ca stegar al păcii, s-a manifestat în permanență și consecvent prin numeroase acțiuni, documente de Stat, propuneri și inițiative în cadrul O.N.U. și al altor organisme internaționale, pentru oprirea cursei înarmărilor, în

primul rînd a celor nucleare și pentru asigurarea păcii și a colaborării între toate popoarele lumii.

În marea problemă a asigurării păcii și securității în lume sînt angajate și Bisericile creștine, ca și alte religii ale lumii, căci toate propovăduiesc pacea și luptă împotriva răului și a violenței sub orice formă, considerîndu-le ca păcat împotriva lui Dumnezeu și a oamenilor. Cît va fi omenirea, ea are nevoie de pace, de încredere, de dreptate, iar Bisericile de pretutindeni au datoria de a ajuta societatea umană să se lepede de egoismul și ura care înăbușă la unii sentimentele nobile care sînt zidite de Creator în firea omului.

Biserica Ortodoxă Română, precum și celelalte culte religioase din țara noastră, strîns unite, participă la acțiunile poporului nostru pe plan extern pentru apărarea vieții, pentru pace și dezarmare. De asemenea cultele din țara noastră sprijină cu loialitate strădaniile ce se depun de către conducerea de stat și de întreaga națiune pentru zidirea vieții noi în patria noastră, pentru destindere și cooperare între popoare.

Biserica noastră, prin clerul și credincioșii ei, slujește cu dragoste cauza poporului nostru, pacea, unitatea și prosperitatea patriei, ca pentru Dumnezeu, aceasta făcînd parte din misiunea ei de bază în toată istoria neamului nostru».

Pastor Ioachim Țunea — *consilier cu relațiile externe ale Cultului Baptist* :

«Pacea a fost și este cel mai prețios bun al omenirii din toate timpurile. Pacea este și astăzi o năzuință puternică către care tinde întreaga omenire, pentru că ea este temelie existenței umane. Toți oamenii de bună credință iubesc pacea și doresc ca ea să stăpînească pe pămînt, întrucît numai sub domnia ei se poate realiza bunăstarea și fericirea.

De fapt, pentru noi, slujitorii Cultelor, înfăptuirea păcii este o poruncă și o misiune dumnezeiască, pe care trebuie să o împlinim pe pămînt, pentru că Dumnezeu nostru este un Dumnezeu al păcii; Iisus Hristos, Domnul nostru, este Prințul păcii; Evanghelia Lui este Evanghelia păcii, și toți slujitorii Cultelor sînt chemați să fie vestitori și făcători de pace în lume.

Conștiința de răspundere deosebită pe care noi, slujitorii cultelor o avem pentru apărarea vieții, considerăm că tocmai aici, pe ogorul păcii, se deschide un cîmp larg pentru misiunea noastră, în care ne putem manifesta din plin pentru promovarea spiritului de înțelegere între oameni și popoare.

Cunoștința că Dumnezeu vrea pace și că cei ce Îl slujesc sînt împreună-lucrători cu El la marea operă a păcii, constituie un puternic imbold în năzuința pentru pace a tuturor slujitorilor Cultelor.

De aceea, în legătură cu formele de manifestare ale Cultelor pentru slujirea păcii, aș dori să amintesc că Dumnezeu ne-a dăruit nouă, slujitorilor Cultelor, cea mai puternică armă, în fața căreia tremură și iadul, și aceasta este predica. Prin ea noi putem destrăma și chiar nimici urzile de înarmare și război. Să folosim deci această armă și în predicile noastre, să arătăm în mod permanent cît de prețioase sînt vremurile de pace, singurele vremuri în care oamenii pot construi cu adevărat.

În felul acesta altarele și amvoanele de la care propovăduim principiile învățaturii creștine trebuie să fie adevărate focare care să încălzească inimile oamenilor pentru pace, înfrățire, iubire și încredere, determinându-i să se exprime împotriva alunecării omenirii spre un nou război mondial, care în condițiile de astăzi ar deveni un adevărat cataclism.

În cadrul conferințelor periodice la care participă slujitorii Cultelor sînt dezbătute subiecte cu caracter social și doctrinar, cultivîndu-se spiritul păcii și al înțelegerii între oameni de toate vîrstele, de toate categoriile sociale și de toate naționalitățile.

În publicațiile teologice ale Cultelor, învățătura despre înfrățire, despre unitate și iubire, își găsește un loc foarte important, scopul acestei învățături fiind strîns legat de educația pentru pace a tuturor slujitorilor Cultelor și implicit a credincioșilor acestora.

De asemenea, în toate seminariile și institutele de învățămînt superior din cadrul Cultelor, în care sînt pregătite cadrele de slujitori ai Bisericilor, instruirea lor religioasă este împletită în mod armonios cu educația în spiritul păcii, al înfrățirii și al umanismului de care are nevoie astăzi întreaga omenire.

Conducătorii Cultelor, profesorii de teologie și reprezentanții Cultelor din țara noastră, participînd la întrunirile organizațiilor religioase internaționale, prin cuvîntul lor contribuie în mod pozitiv la găsirea celor mai bune soluții pentru rezolvarea problemelor care frămîntă omenirea contemporană: dezarmarea, înfrățirea, zidirea încrederii între oameni și popoare, cooperarea, toate acestea avînd ca scop slujirea păcii.

Urmînd exemplul președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, care s-a făcut mesagerul păcii pe toate meridianele pămîntului, reprezentanții cultelor din țara noastră înfățișează la întrunirile religioase internaționale concepția realistă și sănătoasă despre pace a țării noastre, care se bucură de o tot mai mare apreciere pretutindeni.

Sîntem încredințați că mesajul păcii și al buneii înțelegeri între oameni, transmis pămîntului în melodia îngerească de la Betleem este preluat astăzi de fiii păcii și purtat în întreaga lume, în scopul edificării unei noi lumi — lumea păcii, a încrederii și a dreptății.

Preot Constantin Părvu — vicar administrativ patriarhal :

«Problema păcii, problemă vitală pentru întreaga omenire, poate fi slujită și sprijinită de pe multiple planuri, inclusiv de pe planul religios pe care se situează cultele și noi toți cei de aici care aparținem unuia dintre acestea.

Problema vieții umane și cea a existenței planetei noastre sînt astăzi mai mult ca oricînd condiționate de problema păcii. De aceea, pentru noi, slujitorii și membrii Cultelor din România, slujirea păcii este o îndatorire primordială, iar una din formele de slujire a păcii și înfrățirii credincioșilor Cultelor din România, la care doresc să mă refer în cuvîntul meu, este ecumenismul practic local.

Unul din fenomenele caracteristice ale vieții creștine din veacul nostru, care a influențat și influențează puternic gîndirea teologică și lucrarea Bisericilor, este năzuința către unitatea creștină, iar mișcarea

de refacere a unității a dobândit denumirea de ecumenism. Nefiind încă posibilă o unitate în mărturisirea aceleiași doctrine comune și a practicării intercomuniunii, Biserica Ortodoxă Română, celelalte Biserici și culte creștine din țara noastră, au găsit ca cea mai adecvată pentru cunoașterea reciprocă, pentru apropierea și colaborarea în perspectiva unității, calea ecumenismului practic local, adică a întîlnirii și lucrării comune în problemele de doctrină, atît cît este posibil deocamdată, dar mai ales în o seamă de probleme care-și găsesc fundamentarea lor în învățătura creștină, și anume în problemele sociale și în cele care privesc bunăstarea, progresul și fericirea întregului nostru popor.

Această colaborare și conlucrare pe tărîmul ecumenismului practic, la noi, în România, a depășit de mult delimitările creștine, el deschizîndu-se și polarizînd în acțiunile sociale și obștești nu numai cultele creștine, ci și pe cele necreștine.

Ecumenismul practicat de Cultele din România se datorează pe de o parte rezolvării problemei naționale de la noi în spirit profund umanitar și democratic. În același timp se datorează principiilor libertății religioase care guvernează raporturile dintre Cultele de la noi și relațiile lor cu autoritatea de stat.

Se știe că în România funcționează și sînt recunoscute de lege 14 Culte religioase. Ele sînt egale în fața legii și autonome în ceea ce privește raporturile dintre ele. Aceste condiții conduc în mod nemijlocit la crearea unei atmosfere de respect reciproc între slujitorii și credincioșii Cultelor de la noi, la înfrățirea dintre ei, la unitatea de colaborare în acțiunile obștești, în probleme de slujire și apărare a păcii, la îndeplinirea îndatoririlor de cetățeni ai țării în care trăiesc, indiferent de naționalitate sau credință religioasă.

Ecumenismul local practicat de Cultele religioase din România este expresia dorinței lor de înfrățire în slujirea idealurilor de unitate în Hristos, «ca toți să fie una» (Ioan 17, 21), dar el constituie în același timp și o contribuție la unitatea poporului român, la unitatea și apropierea dintre culte.

Ecumenismul practic local al Cultelor de la noi este totodată o treaptă superioară a solidarității umane pe care au pășit și merg împreună clerul și credincioșii cultelor creștine cu cei ai cultelor mozaic și musulman. Practicarea lui sporește respectul reciproc și mărește încrederea naționalităților conlocuitoare în viitorul fericit al întregului popor român. Istoria atestă că în împrejurări deosebite, credincioșii cultelor din România s-au simțit și au acționat solidar în virtutea iubirii evanghelice, a apostolatului social și a umanitarismului, apărînd și slujind unitatea de neam, independența și suveranitatea poporului și patriei noastre.

Adevăratul nostru ecumenism local este cu totul străin ideologiei și practicării prozelitismului de orice fel, știut fiind că prozelitismul generează învrăjbire confesională și este o încălcare a libertății de conștiință și a libertății religioase. În România, de mult locul prozelitismului provocator de vrajbă și neînțelegeri, a fost luat de frățietatea confesională care slujește unității poporului, edificării societății actuale, armoniei și păcii tuturor fiilor țării noastre.

Aș putea spune că nu întâmplător zilele acestea aniversăm 35 de ani de la înalta consfătuire a șefilor de culte din țara noastră, care a avut loc la 23 iunie 1949, din inițiativa regretatului patriarh Justinian. În aceste trei decenii și jumătate formele conlucrării și cooperării interconfesionale s-au amplificat și diversificat, au dobândit dimensiuni noi și au statornicit un climat confesional ale cărui efecte pozitive se resimt în relațiile dintre naționalitățile conlocuitoare, cimentând unitatea poporului român.

O deosebită importanță pentru promovarea ecumenismului în țara noastră au avut și au Conferințele teologice interconfesionale — 43 la număr pînă acum —, care prin tematica lor teologică, de etică creștină și etică socială, au contribuit la cunoașterea, apropierea și înfrățirea Cultelor religioase de la noi, la prețuirea reciprocă de care se bucură profesorii de teologie, la înfrățirea clerului și credincioșilor cultelor religioase.

Marile probleme care frământă omenirea contemporană și îndeosebi problema păcii, a dezarmării, a vieții și existenței, au făcut obiectul unor largi dezbateri în cadrul acestor conferințe, relevîndu-se puncte de vedere și răspunderea Cultelor religioase în legătură cu aceste probleme. În cadrul acestor conferințe, reprezentanții Cultelor și-au exprimat adeviziunea la politica internă și externă a statului nostru, la inițiativele și acțiunile pentru pace întreprinse de Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele țării noastre, dînd astfel dovada integrității Bisericilor și Cultelor din România în realitățile vieții sociale contemporane.

Această integrare a fost apreciată totdeauna de conducerea de stat din țara noastră: «În condițiile istorice actuale, cînd poporul român își făurește o viață nouă, socialistă, în care fiecare cetățean își poate manifesta din plin personalitatea, poate participa la edificarea patriei libere, independente și fericite, Bisericii Ortodoxe Române, — ca și celorlalte culte religioase —, îi revine îndatorirea de a sprijini din toate puterile această măreață operă constructivă», spunea Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, la primirea Prea Fericitului Patriarh Iustin, cu prilejul înmînării Decretului de recunoaștere ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Expresia aprecierii de care se bucură cultele religioase din țara noastră din partea conducerii de stat, este prezența reprezentanților lor în marele forum al națiunii române «Frontul Democrației și Unității Socialiste», precum și faptul că unii clerici și conducători de culte sînt membri ai Marii Adunări Naționale.

În concluzie la cele expuse mai sus, putem afirma că ecumenismul local practicat de Cultele religioase din România este o realitate istorică vie, care a pătruns adînc în conștiința și viața clerului și credincioșilor acestora, realitate care a schimbat profund și pozitiv relațiile dintre cultele de la noi, legîndu-le de viața poporului în mijlocul căruia trăiesc și își desfășoară activitatea. De aceea, în mod unanım și solidar, ierarhii Bisericilor din România, conducătorii Cultelor religioase și toți credincioșii lor, au răspuns la inițiativa președintelui Republicii Socialiste România și la Apelul pentru dezarmare și pace al

Frontului Democrației și Unității socialiste, angajându-se în mod ferm să sprijine realizarea marelui deziderat al omenirii contemporane: salvarea păcii, salvarea vieții, salvarea existenței planetei noastre».

Arhim. dr. **Zareh Baronian** — *vicar administrativ al Episcopiei Armeano-Gregoriene din București* :

«Cuvîntul «Pace», semnificația lui, dorința de pace, urarea de pace și în sfîrșit tot ce se poate înțelege prin acest cuvînt multilateral și existent în toate dicționarele popoarelor, îl găsim în Sfînta Scriptură într-un număr de o sută de fraze sau pericope: de 34 ori în Vechiul Testament și de 66 ori în Noul Testament.

O primă concluzie s-ar putea trage de la faptul că problema păcii, sau unei păci, sau necesitatea păcii în viața popoarelor, a fost, a rămas și va rămîne cea mai importantă problemă de rezolvat pentru toate națiunile care doresc să pășească pe drumul progresului și civilizației, al destînderii, al cunoașterii reciproce și al colaborării în spiritul dragostei, după cum spunea Sfîntul apostol Pavel în epistola către Efeseni (2, 23) : «Pace, fraților, și dragoste!».

Avînd ca teme acest adevăr biblic, Biserica Ortodoxă Română, Cultele religioase din România, atît prin participarea lor la adunările organizațiilor creștine locale, cît și mondiale, au promovat și promovează neabătut ideea păcii ca o necesitate absolută pentru progresul națiunilor în general.

Amintim aici unele acțiuni și poziții ale Cultelor religioase pentru apărarea păcii, exprimate în cadrul unor adunări ale organizațiilor creștine mondiale, în cursul anului 1983.

Astfel, în cadrul întrunirii ecumenice pentru pregătirea participării la adunarea generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la Vancouver (Canada), participanții s-au axat asupra problemei esențiale a întrunirii și anume «Dumnezeu ca garant al vieții și păcii».

Între 7—11 februarie 1983, în cadrul lucrărilor sesiunii Secretariatului internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, delegatul Bisericii Ortodoxe Române, în cuvîntul său, s-a referit pe larg asupra poziției pe care România o are în problema păcii, dezarmării, creșterii încrederii între state, precum și acțiunile întreprinse de statul român în vederea instaurării unui climat de înțelegere, dragoste și pace.

Problema păcii a fost prezentă și pe ordinea de zi a întrunirii grupului de lucru «Europa și Orientul mijlociu» al Conferinței Bisericilor Europene, la care a participat și un delegat al Bisericii Ortodoxe Române.

În cadrul acestei întruniri ce a avut loc la Geneva în zilele de 16—17 februarie 1983, unul din subiectele principale a fost : «Responsabilitățile comune ale Bisericilor din Europa și Orientul mijlociu în acțiunile pentru pace și înțelegere».

Problema păcii n-a lipsit, de asemenea, nici de la întrunirea comisiei speciale pentru securitate europeană a Conferinței Creștine pentru Pace, ce s-a desfășurat între 21—25 februarie 1983, la Liebfrauenberg (Franța), organizată de către Federația protestantă din Franța.

La această întrunire, delegatul român, în intervenția sa, a scos în relief eforturile depuse de Biserica Ortodoxă Română, de celelalte Culte religioase din România, pentru promovarea unui climat de pace și distindere în întreaga lume.

O nouă mărturie a relațiilor frățești bazate pe dragoste și pace a fost vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române în Armenia, în toamna anului trecut, care a participat la festivitățile omagiale ce au avut loc la Eciimiadzin.

Amintim aici că dintotdeauna raporturile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, dintre poporul român și poporul armean, au fost întemeiate pe principiile dragostei și păcii.

Poporul român a fost dintotdeauna profund atașat ideilor păcii, prieteniei, conlucrării cu alte națiuni.

Iată deci că și în prezent pornind de la aceste idealuri, patria noastră, România, și conducătorul ei, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, nu precupețesc nici un efort, spre soluționarea pașnică a tuturor problemelor pe calea tratativelor ce privesc progresul și pacea lumii.

Cu aceste năzuințe, amintind cuvintele Apostolului, inchei spunând: «Milă vouă și pace și iubirea să se înmulțească» (Iuda 1, 2)».

P. S. Episcop vicar Justinian Maramureșanul — Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului :

«Consider că noi toți ne aflăm aici în exercițiul misiunii. Pentru că toți slujitorii lui Dumnezeu sînt în primul rînd slujitorii păcii, ai respectului, ai dragostei între oameni. Iar cînd ne abatem de la aceste comandamente, nu mai sîntem slujitorii lui Dumnezeu. Există deosebiri confessionale între noi, dar în problema păcii toți slujitorii lui Dumnezeu sîntem întotdeauna solidari, împotriva indiferenței care este antiteza iubirii, — cum a spus Eminența sa Dr. Moses Rosen. Solidaritatea umană în scopuri bune întotdeauna m-a impresionat adînc.

În această înclinație spre solidaritate eu văd măreția și triumful omenirii față de toate forțele răului ce-l înconjoară pe om. Împotriva tuturor relelor ce amenință minunata ființă umană, și dinăuntru și din afară, și din partea unor puteri fizice, cum ar fi întunericul și lumea moartă ce ne înconjoară, dincolo de atmosfera planetei noastre, pămîntul fiind o insulă izolată într-un imens pustiu, o insulă ce trebuie să înfrunte un ocean fără de margini, al cărui întuneric poate fi suportat de oameni numai strîngîndu-se unul lîngă altul, privindu-se în ochi unul pe altul, ațîngîndu-și prin aceasta spaimele și neliniștea. Iar cînd ne coborîm cu gîndul aici pe pămînt, uneori chiar și natura înconjurătoare este ostilă omului, acestei ființe suave care, prin darurile, prin calitățile pe care le are, sfidează pustiul și moartea.

Forțe dușmănoase îl pîndesc pe om și din lumea spirituală ce se află dincolo de granițele lumii materiale, și de acolo aceste forțe urmăresc pașii omului și în mod perfid caută să-l facă să-și uite originea lui imperială, originea lui de fiu al cerului, originea lui dumnezeiască, ca astfel omul să decadă și să devină un instrument al celui rău.

În fața acestor forțe negative care vin dinlăuntru și din afară, omul simte nevoia să fie solidar cu semenii lui, pe care dorește să-i conștientizeze, să le stimuleze trezia, să-i îndemne să-și țină privirea îndreptată spre un ideal ce este sacralizat de cruce, de întruparea lui Dumnezeu, prin care Dumnezeu, căutându-l pe om, s-a solidarizat cu el și l-a salvat din starea de singurătate în care omul se găsea.

Dacă omul însă nu se solidarizează și el cu Dumnezeu, viața lui, existența lui, alunecă spre fapte lipsite de sens și de rațiune. Dar dacă viața se ancorează în poruncile date omului de către Dumnezeu, dintre care una, cea mai sfântă, este: «Trăiți în pace cu toți oamenii» (Rom., 12, 18), deodată totul se înseninează, toate își primesc sens și rațiune. Spațiul nu mai este pustiu, pământul nu mai este o insulă izolată, înconjurată de o lume ostilă, viața nu mai este o enigmă tulburătoare, pentru că ea este străbătută de străfulgerări încercate de frumusețe și fericire infinită, după care aspiră orice ființă omenească.

În tot ce face omul, eu văd acest efort de realizare plenară a lui, de eliberare a lui de sub imperiul neputinței și neștiinței.

Prin unitate, prin solidaritate, umanitatea va reuși să stăpânească și să biruiască răul.

De aceea, această Adunare care are drept scop de a întări solidaritatea umană este de o mare importanță pentru noi cei de astăzi.

Dorința noastră a tuturor este ca la aceste întruniri și întâlniri, acum mai mult decât oricând, să fim solidari în marea luptă pentru viață, pentru pace.

Să fim solidari prin aceasta împotriva tuturor relelor ce ne pîndesc.

Să fim solidari și să ne împotrivim tuturor relelor din noi și împotriva tuturor relelor ce ne pîndesc din afară.

Să fim solidari și să ne împotrivim tuturor gândurilor războinice care neliniștesc omenirea.

Să fim solidari pentru triumful binelui, pentru triumful dreptății și libertății pe pământ.

Cu toate puterile să apelăm la solidaritatea umană, în care eu văd salvarea omenirii.

Să fim solidari pentru apărarea și biruința păcii în lume.

Noi ierarhii, preoții, pastorii și credincioșii din România, prin activitatea pe plan intern și extern a președintelui Nicolae Ceaușescu, avem un minunat exemplu de dăruire pentru cauza mobilizării tuturor forțelor și conștiințelor favorabile păcii, armoniei și fericirii tuturor popoarelor și oamenilor».

Prot. Vasile Hrestic — Protoieria Fălticeni :

«Dintotdeauna poporul român a iubit pacea. Cu toate acestea pe plaiurile Mioriței au suflat adesea vânturi de război care au purtat pe aripile lor, în neant, floarea tinereții, pîrjolind case și ogoare.

Iată de ce și noi, ca slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, la îndemnul inițiativei președintelui Nicolae Ceaușescu, nu putem lipsi din

rindurile celor care se ostenesc pentru apărarea păcii și ocrotirea vieții oamenilor pe pământ.

Urmind întocmai ideile și chemările umanitare ale tuturor oamenilor de bine de pretutindeni, pentru cauza nobilă a păcii, și noi, ca preoți ortodocși de pe meleagurile Fălțiceniilor și Sucevei, simțim în conștiința noastră responsabilitatea de a ne găsi alături de întregul popor, angajați ferm în lupta pentru dezarmare și pace, pentru destindere și statornicirea unui climat de încredere și colaborare între toate națiunile lumii.

Acum când un cumplit apocalips pîndește respirația caldă a copiilor noștri, respirația lumii întregi, tresărim în fața acestei amenințări, și ca preoți avem datoria sfântă de a stabili o legătură imediată între existență și conștiință.

De aceea, în numele «Evangheliei Păcii» pe care o propovăduim, ne implicăm în orice acțiune care susține cauza păcii, a liniștii pe continentul european și în întreaga lume, pentru oprirea amplasării de noi rachete, retragerea și distrugerea celor existente și trecerea la măsuri concrete pentru dezarmare.

Azi, când problema războiului și a păcii a devenit o condiție a existenței la nivel planetar, ca preoți ortodocși români, nu avem dreptul de a rămîne în afara marelui front al păcii, deschis de marele erou al păcii, Domnul Nicolae Ceaușescu. Și aceasta cu atît mai mult cu cît pacea este darul lui Dumnezeu.

Însuși Mintuitorul cînd «a venit, pacea a binevestit» (Efes., 2, 17—18). Pacea își are originea în Sfînta Treime și, ontologic, în întreaga creație. Ea nu este un dar pe care omul trebuie să-l primească pasiv, ci este un dar care obligă pe fiecare la acțiune. Ea nu face parte numai din învățătura Bisericii, ci din însăși ființa ei, căci fără pace Biserica s-ar îndepărta de Dumnezeu, ar nega pe Hristos.

Pacea este voia lui Dumnezeu, este tihna oamenilor de pretutindeni, este condiția muncii, rodul rugăciunii, este chemarea noastră a celor de azi, a celor de mîine.

În aceste zile, omenirea are datoria să calculeze cîtă încărcătură de viață trebuie să aibă cuvîntul «Pace» pentru a dezamorsa rachetele nimicitoare și să nu se lase prinsă în mrejele celor ce nu fac altceva decît să se întrecă în forțe de distrugere.

Ca slujitori ai unor principii morale ce se întemeiază pe iubire, avem datoria de a susține, de pe poziția noastră, toate acțiunile și inițiativele pentru instaurarea păcii, pentru salvarea vieții. Fiecare este răspunzător pentru pacea altuia și toți avem aceeași responsabilitate pentru pacea generală.

Porunca păcii este porunca ceasului de față. Ca tînăr slujitor al Bisericii Ortodoxe Române, vreau ca ramura de măsline să fie mereu verde, iar porumbelul păcii să fie veșnic liber.

Să pășirăm în ființa noastră nădejdea tare și neclintită că pacea va birui deoarece Domnul nostru Iisus Hristos ne-a spus: «Pacea Mea las vouă, Pacea Mea dau vouă... Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze» (Ioan 14, 27)».

P. S. Emilian Bîrdaş — *Episcop de Alba Iulia* :

«Slujirea Bisericii în lume își are izvorul în Mintuitorul Iisus Hristos, care a venit în lume ca El însuși să slujească «Și să-și dea viața preț de răscumpărare pentru toți...». El a trimis pe Sfinții Apostoli și prin aceștia întreaga ierarhie a Bisericii, spre a împlini această lucrare de slujire; căci a zis : «Precum M-a trimis Tatăl, vă trimit și Eu pe voi» (Ioan 20, 21). Biserica, prin învățătura sa, actualizează permanent umanitatea lui Hristos și slujirea Lui ca act de iubire în cadrul căruia El descoperă lumii pe Dumnezeu, prin ascultare față de Părintele Său, astfel punind începutul împărăției Sale celei veșnice în lume. «Nimeni nu cunoaște deplin pe Tatăl afară de Fiul» (Matei 11, 27), iar Fiul «...chip al lui Dumnezeu nevăzut» (Col., 1, 15). S-a pogorît pe pământ ca să slujească făpturii, izbăvind-o din păcat și din moarte.

Iisus Hristosul, Mintuitorul, aflindu-Se în templu, a citit din prorocia lui Isaia cuvintele care-l definesc slujirea în lume : «Duhul Domnului este peste Mine pentru că M-a uns să vestesc săracilor Evanghelia, și celor orbi, vederea; să slobozesc pe cei apăsați și să vestesc anul de îndurare al Domnului» (Luca 4, 18—19).

Iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui sînt măsura împlinirii Legii și a prorociilor, fiind culmea spre care trebuie să tindă creștinul în calitatea sa de frate după har al lui Iisus Hristos, omul fiind chemat spre împlinirea idealului împărăției păcii, a echității și a demnității umane. Biserica creștină, urmînd învățătura dumnezeiescului ei întemeietor, își face din slujirea lumii scopul său permanent. Ea n-a făcut niciodată o delimitare între slujirea adusă lui Dumnezeu și cea adusă lumii, slujitorii ei avînd conștiința că în semenul nostru este chipul lui Dumnezeu creat (Fac., 1, 26) : «Să facem om după chipul și asemănarea Noastră»; iar în altă parte se spune : «Căci bărbatul nu trebuie să-și acopere capul, fiind chip și slavă a lui Dumnezeu» (I Cor., 11, 17). Cu alte cuvinte, Biserica, prin slujitorii ei, împlinește porunca Mintuitorului, aceea de zidire a Trupului lui Hristos în om. Biserica creștină a slujit totdeauna comunitatea umană, în diferitele etape ale devenirii ei istorice, căutînd permanent să îplinească această lucrare pentru realizarea împărăției păcii pe pămînt, să descifreze semnele prezenței lui Dumnezeu și s-o orienteze spre ținta finală : desăvîrșirea omului, condiția esențială a dobîndirii împărăției veșnice (Matei 5, 48), căci se spune : «Fiți desăvîrșiți, precum și Tatăl vostru cel cereș desăvîrșit este!».

În zilele noastre, prin slujire, Biserica este chemată să salveze făptura creată de minile lui Dumnezeu de la moarte, de la un holocaust care ar putea distruge omenirea prin armele nucleare și alte mijloace de distrugere în masă. În fața acestei primejdii ce pune în pericol întreaga zidire a lui Dumnezeu, Biserica trebuie să-și intensifice și mai mult slujirea sa în lume pentru împiedicarea «fărădelegii care se lucrează acum în lume» (II Tes., 2, 7), lucrînd pentru pacea pe care Hristos a lăsat-o testament al său (Ioan 14, 27) : «Pacea Mea vă las vouă, pacea Mea dau vouă», ca bunul cel mai de preț al omenirii, prin care se dă sens întregii zidiri. De aceea Biserica are îndatorirea să descopere oamenilor adevărul că în fiecare ființă umană sălăsluiește Duhul lui Dumnezeu, ea fiind chemată să realizeze în fiecare om chipul lui Dumnezeu

prin trăirea în pace cu sine și cu semenii, prin aceasta creindu-se o responsabilitate față de el și față de lumea întreagă. Avînd responsabilitatea și conștiința misiunii ei în lume, Biserica, prin slujitorii ei, trebuie să realizeze testamentul Mîntuitorului — «Pacea Mea dau vouă!» —, pacea fiind o condiție esențială a vieții, de afirmare a demnității umane.

În acest sens, Sf. Ioan Gură de Aur spune: «Nu natura însăși a lucrurilor ne face să pierdem pacea, ci slăbiciunea sufletului nostru». De aceea, «creștinul este dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa, și dacă este necesar, chiar cu primejduirea vieții și a bunului său nume», ne spune scriitorul bisericesc Origen.

Noi, slujitorii Bisericii, care avem menirea și îndatorirea de a continua slujirea lui Hristos în lume, trebuie să facem din lucrarea păcii preocuparea noastră de fiecare zi, prin aceasta fiind încredințați că slujim lui Dumnezeu, oamenilor și societății în care trăim, realizînd astfel pe pămînt împărăția păcii și a iubirii între oameni!

La aceasta ne îndeamnă apoi însăși vocația de pace a poporului român, manifestată de-a lungul istoriei sale. Această vocație ne cere să sprijinim din toate puterile noastre inițiativele și acțiunile României socialiste, ale președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, și ale întregului nostru popor, pentru pace, dezarmare și securitate în Europa și-n lumea întreagă, știind că pacea este condiția vieții umane și componentă esențială a mîntuirii ineseși.

În numele clerului și credincioșilor din Episcopia Ortodoxă de Alba Iulia, ne luăm angajamentul să depunem în continuare toate eforturile pentru ca prin rugăciune și cu mijloacele practice ce ne stau la îndemînă, să ne aducem contribuția noastră la promovarea păcii și bunei-învoiri între oameni».

Preot Constantin Sirbu — vicar administrativ al Arhiepiscopiei Iașilor :

«Pacea este o altă față a iubirii, iubirea și creșterea în ea fiind condiție și cadru al vieții în pace, cînd energiile creatoare umane se pot manifesta în toată plenitudinea lor.

Fiind într-o legătură organică cu iubirea, pacea este, de asemenea, într-un raport natural și cu dreptatea, așa cum sugestiv o inserează Psalmul 84, 11 : «Dreptatea și pacea se vor săruta». Mai mult, pacea este un element constitutiv al Evangheliei, un dar de la Dumnezeu, de la Hristos Domnul păcii ; însă spre a se menține, a se dezvolta și a ajunge la biruințe depline, ea postulează angajarea tuturor forțelor umane pentru pace, ea este un dar și o cucerire permanentă.

Astfel se explică angajarea întregului nostru popor, mai mult, a întregii omeniri, pentru cauza păcii, a vieții în lume, atît de grav amenințată de escaladarea fără precedent și mereu ascendentă a cursei înarmărilor, în primul rînd a înarmării nucleare, care amenință existența civilizației și a vieții pe planetă.

Clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, conștienți de aceasta, aderă cu hotărâre și cu deplină convingere la toate eforturile ce se fac pentru menținerea păcii, a destinderii între oameni și popoare, dînd astfel expresie voinței dintotdeauna de pace a poporului român. Ei fac acest lucru și acum cînd toate popoarele au intrat în corul planetar al păcii, cerînd cu insistență oprirea diabolicei curse a înarmărilor, acum pînă nu este prea tîrziu, căci o declanșare a arsenalului atomo-nuclear existent, potrivit tuturor previziunilor, ar fi cîntecul de lebadă al unei planete care s-ar stînge în moarte.

Urînd exemplul viu al președintelui României socialiste, Dl. Nicolae Ceaușescu, poporul nostru, și noi alături de el, facem apel la rațiune, chemăm națiunile Europei și ale lumii întregi să vegheze pentru ca nu cumva nesăbuita cursă a înarmărilor să facă din continentul nostru un cimitir al civilizației, umbrît de cuiperici atomice, și pentru ca nu cumva nebunia negustorilor morții să triumfe asupra vieții.

Pentru noi creștinii, pentru noi cei care sîntem trăitori ai Evangheliei lui Hristos care ferește pe făcătorii de pace, a sprijini eforturile pentru înfăptuirea păcii înseamnă — așa cum arăta în una din cuvîntările sale Prea Fericitul Patriarh Iustin — o lucrare în vederea mîntuirii noastre: «Pentru noi, oamenii Bisericii, pacea și cooperarea sînt componente ale mîntuirii însăși, căci în Hristos s-a realizat pacea omului cu Dumnezeu, pacea și frăția între oameni și larga colaborare a oamenilor în slujba vieții, a păcii și a mîntuirii proprii».

De acum, noi slujitorii și fiii Bisericii Ortodoxe Române, trebuie — spunea I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, la sesiunea anuală de lucru a Adunării eparhiale din 4 decembrie 1983 —, «să fim în fruntea sprijinitorilor acestei chemări de apărare a păcii, din țara noastră, și a celor ce doresc ca în această luptă pentru cauza păcii să fie alături de toți oamenii de bine din lume».

De altfel, în acest sens se înscriu și hotărârile Sfîntului Sinod, apelurile Bisericii noastre, atașamentul slujitorilor Altarului strămoșesc, exprimat la Conferințele preoțești față de chemările F.D.U.S. din septembrie 1983, ferma și hotărîta noastră angajare, a tuturor închinătorilor Domnului păcii, de a fi cu fapta și cu cuvîntul deplinii făcători de pace.

Aceste chemări sînt pentru noi angajament deplin și hotărît. Cler și credincioși trebuie să avem deplina încredere că sfînta cauză a păcii va triumfa, iar viața va fi astfel apărată de orice sumbră amenințare a morții.

Să ne rugăm, deci, Dumnezeului vieții, să ne rugăm Dumnezeului păcii, pentru întărirea puterilor noastre, ale tuturor doritorilor de bine din întreaga lume, ca să putem duce lupta la bun sfîrșit, lupta cea mare, lupta și munca pentru un viitor fericit, în care să nu ne înpăimînte teroarea atomică, ea să putem duce cu vrednicie, cu dreptate și cu cinste de români, o existență pașnică, liberă și demnă».

Pr. consilier Vasile Briă — *Arhiepiscopia Bucureștilor* :

«Permiteți-mi să prezint în cadrul acestei secții gîndurile ce nutesc, hotărîrea mea de a fi un susținător al păcii.

În primul rând trebuie să arăt că sînt slujitor al unei parohii din București, unde ultimul război mondial și-a lăsat amprenta pe conștiințele celor ce l-au trăit, iar candelile ce stau de veghe la căpățiiul celor ce-au murit nevinovați în bombardamentul din 4 aprilie 1944, răscolesc trecutul.

Cînd vorbim de salvarea și apărarea vieții pe planeta noastră, socotesc că argumentele creștine trebuie reamintite acelor minți infierbîntate de păcatul mindriei care-i determină să uite de principiile umanitare ce trebuie să călăuzească activitatea lor.

Învățăm și propovăduim că zămislirea vieții își are izvorul în Dumnezeu și că am fost zidiți în Hristos Iisus spre fapte bune (Eies., 2, 10); că am devenit hristofori și împreună-umblători întru cele sfinte.

Cunoscînd că peretele din mijloc al despărțiturii a fost surpat de Hristos, care este pacea noastră, noi slujitorii sfințelor altare, cit și credincioșii parohiilor noastre, sîntem conștienți de importanța lucrării în viața păcii.

În al doilea rînd, glasul conștiinței și al rațiunii noastre ne spune că trebuie să stăruim în a înăbuși pornirile egoiste înrădăcinate în firea omului și să deschidem larg porțile inimii și brațele spre a îmbrățișa cu dragoste de frate pe tot omul cu care venim în legătură, indiferent de neam, de credință sau alte condițiuni.

În al doilea rînd, conștientizarea noastră și a enoriașilor noștri asupra pericolelor ce amenință viața trebuie să fie împletită cu rugăciunea și cultivarea iubirii, spre a-i cunoaște lărgimea, lungimea, adîncimea și înălțimea acesteia (Efes., 3, 18).

Sînt alături și eu de toți cei ce iubesc viața cea desăvîrșită în Hristos și sînt lucrători în opera de perpetuare a păcii și dragostei în lume. De asemenea, făcîndu-mă ecoul gîndirii și simțirii credincioșilor pe care-i păstoresc, permiteți-mi să exprim atașamentul nostru față de politica internă și externă a statului nostru, față de politica României și a D-ului președinte Nicolae Ceaușescu, de pace și prietenie cu toate popoarele lumii.

Pr. Octavian Popescu — vicar administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor :

«Dacă cuvîntul meu nu va fi la înălțimea cuvîntărilor rostite de antevorbitorii mei, aceasta se datorează faptului că nu am pregătit un cuvînt scris. Problema fiind mult prea importantă, fiind vorba de «a fi sau a nu fi», cum zice Shakespeare, orice om de bine trebuie să fie luptător pentru pace. Ceea ce mi se pare curios este faptul că sub aspectul civilizației și al științei, lumea a înaintat foarte mult — străbătînd văzduhul, adîncurile mărilor și alergînd cu viteza sunetului; sub aspect moral însă omenirea a rămas mult în urmă. Fiarele trăiesc în haite și nu se sftșie, iar omul, de cînd și-a îngrădit bucata de pămînt, caută felurite mijloace, de la bită pînă la rachetă, de a se apăra sau de a cotropi alte terenuri. Ceea ce mi se pare și mai curios este faptul că sînt războaie

tocmai între popoare creștine. Georges Blond — istoricul francez care a scris cartea «Les fous de Dieu», tradusă în românește sub titlul de «Furiosii Domnului», arată că timp de trei secole s-au luptat romano-catolicii cu hughenoții, făcând mai multe victime decît primele trei veacuri de persecuții creștine. Astăzi sînt recrudescențe la Belfast în Irlanda. Deci ceea ce socot eu că lipsește omenirii și mai ales creștinilor, este virtutea dragostei, mai ales că popoarele ce fac parte din cele două blocuri militare, sînt creștine.

De asemenea, socot că ne rugăm prea puțin pentru pace. La 23 octombrie 1981, Dl. Nicolae Ceaușescu a cerut în cadrul unei consfățuri a FDUS-ului Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin să facă parte din comisia celor cinci pentru redactarea Apeului și a adăugat: «Dumneavoastră preoții să vă rugați pentru pace». Într-adevăr. Sîntem oameni ai rugăciunii și cunoaștem puterea rugăciunii (Iacov 5). Cînd Moisi se ruga pentru poporul biblic care se lupta cu amaleciii, biruiau israeliții; cînd obosea, biruiau amaleciii; și atunci a pus pe Aaron și Hur să-l sprijine mîinile la rugăciune, și a biruit poporul biblic.

Se cheltuiesc pentru înarmare 800 de milioane de dolari anual, și 1/3 din omenire este subnutrită. Trebuie să facem orice efort pentru o nouă ordine economică în omenire.

Sfîntul apostol Pavel ne îndeamnă: «Urmăriți pacea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu». Această «urmărire» înseamnă: efort, alergare, luptă, prindere și menținere, cu orice preț. Pacea este bunul suprem și merită orice efort».

Eminența Sa Paul Szedressy — conducătorul Bisericii Evanghelice S. P. din Cluj-Napoca :

«Bisericile creștine, Culele religioase din țara noastră — potrivit mărturisirilor lor de credință, tradițiilor lor, sînt diferențiate în ce privește înțelegerea și interpretarea învățaturii Evangheliei, în săvîrșirea slujbelor religioase, respectiv în mărturisirea credinței lor religioase.

Acest lucru este evident și corespunde libertății religioase, asigurate de Constituția țării, de Legea Generală a Cultelor și de Statutul de organizare și funcționare a Cultelor religioase recunoscute. Biserica creștină și culele religioase sînt însă unite în promovarea și realizarea marilor idealuri care slujesc fericirea fiecărui om, propășirea întregii națiuni și au ca scop final supraviețuirea întregii creații.

Este suficient să mă refer aici la adevărul indiscutabil că la baza învățaturii creștine, la temelie credinței religioase stau porunci divine, care nu și-au pierdut cu nimic valoarea, însemnătatea și necesitatea lor. Să ne gîndim doar la faptul, că încă cu peste 3000 de ani în urmă au existat deja porunci care au apărut și reglementat viața familială, au interzis omorul, desfrîul, furtul, minciuna și au arătat deslușit sursa discordanței umane: dorința de a stăpîni ceea ce aparține altuia, rîvna după bunurile altuia (Ieș., 20). De aceste porunci divine sîntem legați

și prin cuvintele Mintuitorului: «Să nu sôcotiți că am venit să stric Legea sau proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc» (Matei 5, 17).

În respectarea acestor deziderate majore nu putem avea nici o îndoială că ar exista vreo neînțelegere între Culte din țara noastră. Cîtăm în acest sens acele cuvinte, rămase întipărite în amintirea noastră, pe care le-a rostit P. F. Patriarh IUSTIN la cel de al II-lea Congres al FDUS în 1980: «Ne găsim aici pentru a da mărturie despre solidaritatea noastră cu fiecare dintre Dvs., cu toți fiii poporului nostru, în strădaniile comune de a zidi viața cea nouă în țara noastră nouă».

Iar în ceea ce privește unitatea Bisericilor creștine cu celelalte culte religioase, solidaritatea ce ne leagă pentru realizarea scopului final — supraviețuirea întregii creaturi — să ne aducem aminte de formularea tematicii cu prilejul Conferinței de pace din 1982, organizată la Moscova: «Reprezentanții religiiilor pentru salvarea darului sfînt al vieții de o catastrofă nucleară». Trebuie să subliniem deci, că cultele din România sînt solidare, sînt unite în tot ceea ce privește prețuirea vieții, valoarea ei și sînt unite în toate acțiunile care slujesc apărarea vieții.

Susținem această teză pe baza următoarelor considerente:

a) Cultele religioase din România sînt solidare în slujirea omului, semenului nostru. Cultele religioase nu vor să cunoască în această privință deosebiri de naționalitate, de confesiuni, de limbă sau de rasă. Un exemplu grăitor să ne fie acel samarinean care, deși socotit străin, în drumul său s-a oprit lingă călătorul atacat, suferind, și i-a oferit în momentele cele mai grele ale vieții sale un ajutor pentru a putea supraviețui. Astfel, expresia «semenul» nostru primește în lumina Noului Testament noi dimensiuni. De asemenea, Apostolul Pavel, elimină orice deosebire de origine între iudei și greci, sau barbari, între învățați sau neînvețați (Rom., 1).

b) În această ordine de idei și pentru că am abordat problema naționalităților relev faptul că Cultele religioase sînt solidare cu modul umanist și democrat în care s-a rezolvat problema națională în țara noastră. Slujbele bisericești sînt oficiate în limba maternă a credincioșilor, în cazul Bisericii în numele căreia vorbesc, în limba maghiară și slovacă și tot în limba maternă ne este asigurată cartea de cîntări, de rugăciuni, Micul Catehism al lui M. Luther și alte publicații bisericești. De asemenea, pregătirea viitorilor preoți are loc în limba maternă, firește cu condiția ca ei să însușească paralel și limba statului și o limbă de largă circulație.

c) Cultele din România sînt unite în sprijinirea oricărei acțiuni care intră în raza ridicării nivelului calitativ și spiritual al vieții umane. Nu ne este indiferent ce se întimplă acolo unde cu ajutorul științei și tehnicii celei mai moderne și avansate, se duce o luptă pentru salvarea vieții, pentru redarea ei și a integrității fizice, dacă dintr-un motiv sau altul omul a pus în pericol propria-i viață sau semenului său.

d) Sîntem uniți, de asemenea, în acțiunea de sprijinire a tuturor preocupărilor care caută să elimine cauzele principale, spirituale sau materiale ce scurtează viața omului. Este important să avem o privire generală asupra tuturor cauzelor care influențează viața, o reîmprospătează sau o ruinează.

Acum, adunînd aceste gînduri, concluzia nu poate fi decît una singură. Dacă sîntem uniți pentru salvarea vieții, pentru înlăturarea mizeriei, pentru o viață mai bună, pentru mai multă dreptate, bunătate, iubire, toate aceste lucruri la un loc înseamnă : P A C E.

— Evident, condițiile de care dispun Culte nu sînt la fei în țările Europei sau în țările altor continente. Principalul însă rămîne neschimbat : necesitatea solidarității Cultelor, în condițiile existente.

Și aceste condiții există. Ele au fost create, mai ales după sfîrșitul celui de al doilea război mondial, nu într-o singură zi, dar treptat, treptat, și sînt rodul muncii unor înaintași de seamă și conducători de Biserici și Culte religioase, cărora le mulțumim mult, și numele lor — chiar dacă nu le putem aminti aici — nu sînt uitate.

— Care sînt semnalmentele acestei solidarități cu care sîntem pătași ? Un ecumenism local practicat de generația de după război și care este în continuă confirmare și întărire ; contacte personale între reprezentanții Cultelor, bunele relații între aceștia și organele centrale și locale de stat, participarea activă a Cultelor religioase în organizația F.D.U.S. ; un cler care nu se izolează de credincioși, ci rămîne un trup și un suflet cu întregul popor pe care-l slujește.

— A sprijini o operă constructivă nu poate să fie doar o îndatorire impusă, condiționată de împrejurări exterioare. Solidaritatea despre care mi-am propus să spun cîteva cuvinte, mai precis : solidaritatea între Cultele religioase din România, ca premisă de fapt existent și nu doar ca un deziderat, trebuie să fie o forță motrice lăuntrică, care dirijează activitatea cultelor și a fiecărui credincios legat într-un fel de cultele existente. Astfel duhul păcii, respectul reciproc, o muncă înfrățită între toți cetățenii țării să devină caracteristici «sine qua non», adică fără de care cultele religioase nu-și pot afirma existența lor. La acest deziderat dorim să aducem și noi, clerul, reprezentanții Bisericii Evanghelice Sinodo-presbiteriene contribuția noastră, atît prin participarea la această Adunare, cît și prin sprijinirea inițiativelor și acțiunilor țării noastre și personal ale Domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, în slujirea și apărarea păcii în Europa și în lumea întreagă, convingîndu-se că pacea este condiția «sine qua non» a desfășurării și apărării vieții ineseși și a planetei noastre, condiția supraviețuirii întregii creații.

Arhid. prof. Constantin Voicu — *rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din Sibiu :*

«În cuvîntul meu mă voi referi la impactul cu totul, negativ al cursei înarmărilor asupra dezvoltării omenirii și păcii popoarelor, și în contrast cu aceasta, impactul pozitiv al dezarmării generale asupra progresului și dezvoltării popoarelor și păcii în lumea întreagă ; sau, altfel spus, legătura strînsă care există între dezarmare, dezvoltare și pacea lumii. Pentru că nu poate exista azi o pace efectivă în lume fără dezarmare reală și dezvoltare rapidă și echitabilă a tuturor popoarelor, acestea fiind ineseși componentele esențiale ale păcii lumii în contemporaneitate și fără de care ea ar fi doar un cuvînt gol.

Impactul cursei înarmărilor asupra progresului și dezvoltării economice și sociale ale omenirii este cu totul negativ și catastrofal. Prin uriașele fonduri materiale și umane pe care le absoarbe anual — cursa înarmărilor nu reprezintă numai o uriașă risipă inutilă și absurdă de materii prime și energetice și o grea povară pe umerii tuturor popoarelor, ci și o frână puternică în calea progresului dezvoltării economico-sociale a popoarelor, fiind principalul factor de menținere și adâncire a marilor decalaje pe ansamblul dezvoltării țărilor pe glob, al crizei economice și energetice mondiale și al subdezvoltării a cel puțin 2/3 din populația lumii.

În același timp, prin înghețarea bugetelor militare pentru început cu cel puțin 10% — cum a propus președintele Nicolae Ceaușescu — se deblochează dintr-o dată mari fonduri de materii prime în valoare de 50—60 miliarde de dolari anual, care se pot folosi în folosul dezvoltării economico-sociale a fiecărei țări și a ajutorării țărilor și popoarelor care trăiesc în sărăcie absolută. În felul acesta se creează condițiile înălțurării efective a vechii ordini bazate pe inechitate și inegalitate care întreține și adâncește continuu nemulțumirile și e o sursă permanentă de tensiune și insecuritate pe glob, ca urmare a împărțirii lumii în țări bogate și sărace. Numai prin soluționarea problemei subdezvoltării în lume și stimularea dezvoltării rapide și echitabile a tuturor popoarelor, prin diminuarea continuă a cheltuielilor militare și înfăptuirea dezarmării generale se va putea edifica o nouă ordine mondială, o lume mai bună și mai dreaptă — singura cheazășie sigură a păcii, securității și propășirii popoarelor.

Omenirea este pusă azi în fața alternativei: moarte sau viață.

Alternativa are azi aceeași semnificație ca odinioară în Vechiul Testament: «Iată pun înaintea voastră viața și moartea, binele și răul, dreptatea și războiul; alegeți însă viața, binele, dreptatea și pacea, ca să puteți trăi voi și urmașii voștri».

Toți deservenții și credincioșii Cultelor noastre religioase nu cunosc decât o singură opțiune: lupta susținută — alături de toți oamenii de bine de pretutindeni — pentru apărarea și ocrotirea vieții, pentru pace.

Potrivit convingerilor și credinței noastre religioase, păcatul și răul, războiul și nedreptatea nu sînt o fatalitate de care nu mai putem scăpa în veci, pentru că ele au fost învinse în Jertfa Fiului lui Dumnezeu și în El noi toți am primit puterea de a le stopa și învinge, oricît de copleșitoare și amenințătoare ar fi forțele răului.

Sintem realiști și încrezători că: prin puterile Duhului, prin apelul la rațiune, care în atîtea rinduri au salvat omenirea, găsind calea înălțurării primejdiilor grave ce o amenințau, ca și voința și eforturile conjugate ale tuturor oamenilor și popoarelor, sintem convinși că popoarele — omenirea întreagă — vor ajunge pînă la urmă să-și impună voința lor neabătută, de dezarmare și pace, realizînd aici, pe pămînt, viziunea mesianică a profetilor: prefacerea tunurilor și rachetelor în unelte ale păcii, în pîine și grîu pentru toți.

Solia Evangheliei păcii lui Hristos, credința și convingerile noastre religioase ne întăresc această speranță și încredere de nezdruccinat și nu ne dau nici un alt drept de a acționa altfel decât luptând alături de toți fiii patriei noastre și oamenii de bine de pretutindeni, pentru curmarea definitivă a înarmărilor și războaielor din viața omenirii, pentru dezarmarea generală și dezvoltarea tuturor popoarelor, pentru o lume mai bună și mai dreaptă, a păcii, înțelegerii și cooperării».

Pr. prof. Ioan Ică — *Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu* :

«Eforturile susținute ale statului nostru în sprijinul salvării vieții și păcii pe planeta noastră, care se bucură de unanimă apreciere în viața internațională, se înscriu pe linia tradiției bimilenare de pace a poporului român, a cărui concepție și voință de pace cu toate națiunile și popoarele o intruchipează și o afirmă azi statornic în lume, pe toate planurile și la toate nivelurile, în frunte cu președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu.

În actuala situație internațională deosebit de gravă, prin intensificarea fără precedent a cursei înarmărilor nucleare, de amplasare de noi rachete pe continent, ce poate împinge omenirea în pragul unei catastrofe mondiale nucleare, președintele Nicolae Ceaușescu este primul șef de stat care a mobilizat întregul popor pentru apărarea dreptului la viață și pace al tuturor oamenilor și la îndemnul său, statul nostru a lansat stăruitoare Apeluri către toate statele și popoarele, la rațiune și solidaritate, pentru a face totul pentru oprirea cursului deosebit de periculos al evenimentelor și a se trece la dezarmarea generală și totală.

Apărarea și salvarea păcii pe planeta noastră a fost de altfel o preocupare constantă a politicii externe a României și ea s-a concretizat în numeroase inițiative și propuneri constructive, menite să ducă la destindere, înțelegere și colaborare între toate statele, pentru apărarea dreptului popoarelor la o viață liberă și independentă. Între aceste inițiative și propuneri românești pentru pace amintim numeroasele Documente și Declarații ale României în cadrul O.N.U. și C.S.C.E., ca și «Declarațiile comune» din cadrul relațiilor cu diferite state, precum și Apelurile F.D.U.S. și ale M.A.N. (1981, 1983) pentru dezarmare și pace, către toate statele și popoarele iubitoare de pace din lume, ca și Scrierile către conducătorii S.U.A. și U.R.S.S. pentru oprirea amplasării de noi rachete în Europa, și alte inițiative, care toate sînt pătrunse de un profund umanism și înaltă responsabilitate pentru soarta și viitorul omenirii.

Aceste inițiative au găsit un larg ecou în viața internațională, pentru că ele sînt în consens cu interesele vitale și aspirațiile de pace, independență și progres ale tuturor popoarelor lumii, oferind o viziune realistă și o bază trainică de soluționare a problemelor fundamentale ale epocii noastre și cheamă la solidaritate cu toți oamenii și popoarele inițiatori de pace, pentru a face auzită și a impune voința lor nestrămutată de a trăi în pace și a se dezvolta liber. «Mă adresez încă o dată — a spus recent președintele României — șefilor de state și guverne,

oam
forțe
aven
pret
sch
tinde
trate
mon

rindu
popc
hotă
nest
cred
pace
tru
liber
zeaz
Din
finiti
ale
și p
intru
a bi
efort

rea
ficăr
noas

Dom
care

toru
inde
toate
Evar

2), c
rare,
pe c
matc

bărb
care
care

oamenilor politici, popoarelor din Europa, cu chemarea de a ne uni forțele, de a acționa în interesul păcii și vieții popoarelor noastre. Noi avem ferma convingere că popoarele, forțele progresiste și realiste de pretutindeni, strâns unite, dispun de forța și capacitatea necesară de a schimba cursul evenimentelor și de a asigura reluarea politicii de destindere, de colaborare, de a putea impune soluționarea problemelor prin tratative, de a opri înarmările, de a realiza noua ordine economică mondială, de a asigura pacea și independența tuturor națiunilor lumii».

Inițiativele de pace ale statului nostru au găsit un larg ecou și în rindul credincioșilor Cutilor din România, care, alături de întregul popor și de forțele iubitoare de pace din întreaga lume, le sprijină cu hotărâre și consecvență nu numai pentru realismul lor și încrederea nestrămutată în triumful cauzei păcii, dar și pentru că ele corespund credinței și convingerilor lor religioase. Potrivit învățăturilor noastre, pacea lumii în Hristos, bazată pe dreptate, este una și indivizibilă pentru toți oamenii și implică respectarea dreptului la viață și dezvoltare liberă și echitabilă al tuturor oamenilor și popoarelor, și ea se realizează prin împreună-lucrarea noastră cu Dumnezeu și cu toți oamenii. Din punct de vedere creștin pacea popoarelor înseamnă înlăturarea definitivă a războiului din viața omenirii și convertirea armelor în unelte ale păcii; în termeni concreți, pacea prin dezarmare, pentru dezvoltare și pentru progresul tuturor. Răul și războiul nu mai sînt o fatalitate, întrucît în Hristos, Domnul vieții și al păcii, noi am primit puterea de a birui răul și păcatul, încît prin puterile Duhului și prin voința și eforturile unite ale tuturor, pacea și dezarmarea pot fi impuse.

Stă în puterea noastră, deci, ca strîns uniți, să impunem respectarea dreptului la pace și viață pentru toți oamenii și popoarele, să edificăm o lume mai bună și mai dreaptă, a păcii și frăției, pe planeta noastră».

P. S. Episcop vicar **Lucian Făgărășanul** — *Arhiepiscopia Sibiului* :

«îmnul păcii, cîntat de mulțimea de «oaste cerească» la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, este cel mai frumos mesaj de pace pe care Dumnezeu l-a trimis oamenilor.

Pacea cîntată de Ingeri, lăsată lumii ca testament de către Mintuitorul Hristos celor de aproape și celor de departe (Efes., 2, 17), cit și îndemnul Sfîntului Apostol Pavel adresate către toți oamenii din toate timpurile, în decursul celor două mii de ani de cînd se vestește Evanghelia pe pămînt, n-au fost respectate (Rom., 12, 18).

«Oamenii vărsători de sînge», cum îi numește psalmistul (Ps., 58, 2), deseori s-au ridicat împotriva celor drepti, a celor lipsiți de spă-rare, aducînd prin aceasta lacrimi, dureri, pierderi de vieți omenești — pe care le-a creat Dumnezeu —, precum și atîtea distrugerii de valori materiale și spirituale.

Toți aceia care au pierit din pricina războaielor, în afară de alți bărbați, femei și copii, erau semenii noștri, erau fiii Părintelui ceresc, care au murit departe de căminele și familiile lor, fără să știe de ce, și care, în condiții de pace, la un loc cu marea familie umană, ar fi putut

și ei să-și pună toate capacitățile lor fizice și intelectuale în slujba omenirii, în slujba vieții, în slujba păcii.

Prin munca lor, alături de cei care au supraviețuit, poate că lumea de azi ar fi avut o altă înfățișare, progresul ar fi fost mult mai avansat, civilizația ar fi fost pe trepte mult mai înalte, superioare, și n-ar fi fost alta durere și suferință în inimile a milioane de familii.

Din nefericire, nu toți oamenii știu, nu pot să tragă învățămintele necesare din toate cele ce s-au întâmplat de pe urma războaielor. Cheltuielile care se fac neincetat, fără opreliște, pentru înarmare, pentru distrugerea lumii, sînt deosebit de mari, inestimabile.

Niciodată de-a lungul zbugiumatei sale existențe omenirea n-a cunoscut un moment de răscruce atît de îngrijorător ca acela pe care îl trăiește astăzi. Este vorba de realizări de cele mai moderne arme, care pot distruge tot ce s-a înfăptuit de milenii, cu multă trudă, cu inteligență și dăruire. Pericolul care rezultă din imensul arsenal nuclear va anihila — pe lângă distrugerea bunurilor materiale —, viața însăși.

Subliniind acest lucru, Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, spunea: «După Hiroșima, mulți dintre cei care au produs bomba atomică au înțeles, au recunoscut că au greșit. Acum, însă, situația este alta, este de așa natură că, în cazul cînd se vor folosi armele nucleare, nu va mai fi probabil cine să recunoască că a greșit și, în același timp, cine să-i tragă la răspundere».

Cunoscînd toate aceste stări de lucruri, oamenii de bună credință de pe toate laturile pămîntului se organizează în mitinguri de pace, lansează apeluri pentru pace, caută o unitate comună, un front comun pentru a stăvili acest pericol de distrugere.

Pentru noi toți, pentru oamenii din lumea întreagă, chemarea la pace trebuie să constituie o chemare la datorie, deoarece toți sîntem răspunzători pentru pacea lumii, pentru apărarea vieții. Orice război, în perspectiva umană, este un război fratricid, o încălcare flagrantă a normelor eticii.

Preocuparea de pace, impulsionată de inimi curate și cinstite, din toate așezările țării noastre, a străbătut, prin neobosită dăruire a Domnului Nicolae Ceaușescu, pînă la marii conducători de state, culminînd pînă la tribuna Națiunilor Unite, care a organizat o sesiune specială închinată păcii și dezarmării.

Este de la sine înțeles că nu se poate trăi credința numai prin cuvînt, ci și prin fapte. Slujitorii nu sînt numai ascultători ai cuvîntului, ci și ai împlinirii lui. În acest sens, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin zice: «Toate acțiunile care se întreprind pentru propășirea patriei și apărarea păcii în lume să găsească la noi, fiii Bisericii Ortodoxe Române, sprijin puternic și statornic».

În cadrul acestei ample manifestări de pace ne aflăm aici, reprezentanți ai Cultelor din diferite țări, pentru a apăra pacea și viața în lume».

Pr. prof. Ștefan Alexe — Institutul Teologic de grad Universitar din București :

«Pacea și dezarmarea sînt două probleme de importanță vitală pentru lumea de azi și de mîine. Dezvoltarea tehnicii într-un mod uimitor și utilizarea acesteia pentru producerea de armament nimicitor, fac din pace și dezarmare două probleme existențiale. Armament, și mai ales armament nuclear, înseamnă distrugere, moarte; iar dezarmare și pace înseamnă viață. Între înarmare și dezarmare se confruntă moartea cu viața. Această confruntare devine și mai temerară prin producerea și amplasarea de armament nuclear în diferite regiuni, ceea ce face ca dezarmarea să devină problema cea mai arzătoare a timpului nostru, problema numărul unu, pentru toate întrunirile din continentul nostru și de pe toată fața pămîntului. Și aceasta va rămîne pînă cînd glasul rațiunii și al înțelepciunii va triumfa, pînă cînd se va înfăptui dezarmarea generală și totală și amenințarea războiului nuclear va fi nimicită prin vorbe, adică prin tratative, după expresia atît de sugestivă a Fericitului Augustin. Singura cale pentru a ne apăra viața și viitorul nostru și al copiilor noștri este realizarea păcii în lume, între oameni și popoare, iar primul pas în această privință este dezarmarea!

Tema secției noastre, și anume: «Răspunderea Cultelor pentru apărarea vieții și pentru pace», mobilizează conștiințele noastre și le angajează să găsească drumuri eficiente care să ducă la realizarea idealurilor de pace, de dreptate, de egalitate, de frățietate, de încredere între oameni și popoare, de prietenie și de iubire.

Aș dori să amintesc numai două puncte care să arate că tinerii teologi, elevi, studenți și doctoranzi, care se pregătesc în instituțiile de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Române, nu sînt străini de problemele fundamentale care frămîntă lumea contemporană. S-a amintit în această conferință de mai multe ori cuvîntul *conștientizare*. Aceasta înseamnă cu alte cuvinte rezultatul unui proces de educație. Ei bine, tineretul nostru din școlile teologice primește o educație specială pentru a deveni propovăduitori ai păcii, soli ai păcii, pentru a deveni împreună-lucrători ai «Domnului Păcii» (Isaia, 9, 5) și păstrători credincioși ai unei moșteniri dumnezeiești, adică ai păcii lăsată testament de Însuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos (Ioan, 14, 24).

Studenții teologi beneficiază de o literatură despre pace, bogată, prin tipăriturile Patriarhiei Române și ale centrelor eparhiale, precum și de experiența profesorilor care participă la diferite dialoguri teologice și întruniri ecumeniste în țară și peste hotare.

De asemenea, la Institutele teologice există o catedră specială de ecumenism, la care se pune un accent deosebit pe efortul Bisericii creștine de a-și reface unitatea inițială și de a da mărturie lumii de dragostea creștină.

Mai mult, sînt organizate conferințe speciale, în care sînt dezbătute toate problemele care interesează atît dezvoltarea poporului nostru cit și viața omenirii întregi.

Al doilea element care întărește conștiința tineretului nostru de la Instituțiile de învățămînt teologic este rugăciunea. Programul unei zile de muncă începe cu o rugăciune comună și se termină cu o rugăciune

comună. Amintesc că la rugăciunea de seară, ei se roagă ca patul în care au să se odihnească să nu se prefacă în mormint. Slujbele religioase din timpul săptămînii, în general și Sfînta Liturghie în special, sînt axate pe crearea omului păcii și al dragostei, căci «preoția», după expresia marelui umanist creștin din secolul IV, Sfîntul Ioan Gură de Aur, «este semnul iubirii lui Hristos. Ea e semnul iubirii turmei lui Hristos pe care a încredințat-o păstorului» (*Despre preoție*, II, 1).

În sfîrșit, doresc să amintesc și faptul că în toate strădaniile noastre, personale și colective, noi nu sîntem singuri. Înainte de Înălțare Mîntuitorul a făgăduit Apostolilor Săi: «Și Eu voi ruga pe Tatăl și alt Mîngietor vă va da vouă, ca să fie cu voi în veac, Duhul Adevărului, pe care lumea nu poate să-L primească, pentru că nu-L vede, nici nu-L cunoaște; voi îl cunoașteți, că rămîne la voi și în voi va fi» (Ioan 14, 16—17).

Sfîntul Duh-Dumnezeu este «Domnul de viață făcătorul» și El, după cum ne încredințează Sfîntul apostol Pavel, «vine slăbiciunii noastre într-ajutor» (Rom., 8, 26), și prin botez ne unește într-un singur trup (I Cor., 12, 13). De aceea, dumnezeiescul Apostol îi îndeamnă pe efeneni: «Silindu-vă, să păziți unitatea Duhului, întru legătura păcii» (Efes., 4, 3).

Semnificația Cincizecimii pentru vremea noastră este și aceea a chemării la unitatea creștină și la unitatea neamului omenesc în fața unei primejdii de moarte, a chemării la dragoste și pace, între Biserici și între oameni de limbi, neamuri, rase, culturi și obiceiuri diferite. Sfîntul Duh este duhul înțelegerii, al sfatului și al înțelepciunii. De aceea și lucrarea noastră pentru pace trebuie să fie viguroasă: «Dumnezeu nu ne-a dat duhul temerii, ci al puterii și al dragostei și al înțelepciunii» (II Tim., 1, 7). «Cei ce fac dezbinări nu au Duhul (Sfînt)», spune Sfîntul apostol Iuda în epistola sa (1, 19).

Devenind pnevmatofori, adică purtători ai Duhului Sfînt, Cel care curățește toată întinăciunea sufletului și face să deosebim cu claritate binele de rău, lumina de întuneric și viața de moarte, creștinii de preutindeni vor deveni apostoli și apărători neînfracați ai păcii și ai vieții, dovadă astfel că sînt răspunzători pentru apărarea vieții și pentru pace.

Ca dascăl și slujitor al Bisericii Ortodoxe Române, dar și ca cetățean al acestei țări, mă angajez să educ viitorii preoți și credincioșii în spiritul atașamentului față de politica internă și externă a statului nostru, față de propunerile și inițiativele pentru dezarmare și pace ale României Socialiste și ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu.

Prof. **Augustin Schuller** — conducătorul Protoieriei evanghelice din Sighișoara :

«În II Timotei 1, 7, se spune: «Dumnezeu nu ne-a dat duh de frică, ci de putere, de dragoste și de chibzuință». Aceasta ne îndrumă spre smerenie și la conlucrare, la coexistență cu oamenii care gîndesc altfel decît noi. În sensul acesta astăzi vrem să ne ascultăm unul pe celălalt și să vorbim unul cu altul.

Cum am putea să tăcem cind pacea este în pericol și cind se depun toate eforturile pentru menținerea păcii? Oamenii din întreaga lume își ridică glasul împotriva înarmării și împotriva instalării de rachete nucleare în Europa. În marele cor al acestui protest care înconjoară lumea, vrem să fie auzit și glasul nostru. Căci pacea nu numai că face posibilă viața, pacea este însăși viața. Biserica noastră nu va sta deoparte cind întregul popor român își va manifesta voința de pace.

Străduințele și voința întregii populații pentru pace se manifestă și se exprimă cel mai vizibil în Apelul pentru pace al Frontului Democratice și Unității socialiste.

Deplina azeziune față de acțiunile și inițiativele de pace profund umane ale poporului și statului român a fost exprimată în telegrame adoptate de credincioșii și slujitorii Bisericii noastre și de organele noastre de conducere bisericești, și adresate președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, arătându-se că oamenii de pe aceste meleaguri au avut todeauna vocația păcii, luptând pentru ea. Misiunea noastră ca slujitori ai Bisericii este de a fi făcători și luptători pentru pace (Matei 5, 9) și de a slui împăcării generale (II Cor., 5, 18).

În anul 1530 reformatorul Martin Luther spunea: «Pacea este bunul cel mai valoros pe pământ, ea include într-însa toate celelalte bunuri». Luther continuă, spunând: «această pace este rezultatul unei propovădului bune a Sfintei Evanghelii».

Dacă începutul Bisericii este împăcarea oamenilor cu Dumnezeu, înfăptuită prin Iisus Hristos (II Cor., 5, 18—21), atunci Biserica nu are altă cale de parcurs decît aceea de a predica împăcarea între oameni. La fel descoperim astăzi că expresia biblică «Șalom» trebuie înțeleasă în întregime — ca pace pe lume și pace cu Dumnezeu, ca binefacere și mîntuire. Dacă spunem cuvintele apostolice «El este pacea noastră» (Efes., 21, 4), atunci știm că aceasta înseamnă pace cu Dumnezeu și împăcare între oameni.

Drumul spre viitor nu poate fi decît un drum al păcii. În sensul acesta Bisericile din România susțin inițiativele și acțiunile de pace pe care le desfășoară poporul român. Noi nu vrem numai ca războiul să fie evitat, vrem cu întregul popor român împreună cu care trăim și muncim în frăție și bună înțelegere ca pacea să fie asigurată și astfel să slujim viața».

Pr. prof. **Constantin Bradea** — *directorul Seminarului Teologic din Cluj-Napoca* :

«La această Adunare a Cultelor din România, pentru dezarmare și pace, s-au spus în ședințele plene și în lucrările pe secții atât de frumoase cuvinte despre pace și s-au subliniat cu atîta realism ororile și pericolurile unui potențial război nuclear.

Ne gîndim la viitorul tinerilor noștri învățăcei, ca și la viitorul propriilor noștri copii, și ne exprimăm speranța fierbinte că Dumnezeu le va asigura acestora șansa vieții, că vor avea parte de un viitor liniștit și că nu se vor prăbuși ei, dimpreună cu noi înșine, într-un apocalips de radiații ucigătoare, de cenușă otrăvită și de calcinare atomică.

Pentru acest motiv lucrările acestei Adunări ne umplu sufletele de bucurie și de speranță că în cele din urmă rațiunea va triumfa.

În străduințele noastre în favoarea păcii, noi creștinii ortodocși avem exemplul Mîntuitorului Hristos, al Sfinților Părinți și scriitorii bisericesti din epoca patristică, care au fost ei înșiși mari promotori ai păcii lumii din timpul lor. Să-mi fie îngăduit să citez cîteva exemple în acest sens din literatura patristică.

La începutul secolului I și începutul secolului II, *Sfîntul Clement Romanul*, în Epistola I către Corinteni, spune: «Participînd la multe lucruri mari și slăvite, să ne întoarcem în grabă la ținta păcii, care ne-a fost dată nouă de la început; să ne ațintim privirile spre Tatăl și Ziditorul întregii lumi și să ne lipim de binefacerile și darurile neîntrecute ale păcii». *Sf. Ignatie al Antiohiei* († 107), în epistola sa către Efeseni, afirmă că «nimic nu este mai bun decît pacea»; iar marele învățat *Origen* (185—254) subliniază în Comentariul său la Epistola către Romani următoarele: «Creștinul este dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa și, dacă este necesar, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume».

Pacea și binefacerile ei au fost laudate și de Sfinții Trei Ierarhi. *Sf. Vasile cel Mare* afirmă în Epistola a 166-a următoarele: «Ce este mai dulce de auzit decît numele păcii? Sau ce este mai sfînt și mai plăcut lui Dumnezeu decît să trudești pentru ea?».

Iar *Sf. Ioan Gură de Aur*, în Omilia a III-a la Epistola către Coloseni, se exprimă despre pace în felul următor: «Ne rugăm, cerînd îngerul păcii și pretutindeni cerem pace, fiindcă nimic nu este asemenea ei. La biserică, în rugăciuni, în cuvinte de urare, întîiștătorul Bisericii dă pacea zicînd: Pace vouă! Pentru ce? pentru că ea este maica tuturor bunurilor, temelie al bucuriei. De aceea și Hristos a poruncit Apostolilor, cînd intră în case să spună aceasta îndată, ca un fel de simbol al bunurilor. Întîiștătorul Bisericii nu zice numai: Pace vouă! ci și Pace tuturor! Căci ce folos dacă vom avea pace cu unul, iar cu altul război și luptă? Care este cîștigul? Și în corp, dacă unele mădulare sînt liniștite, iar altele tulburate, nu se poate statornici niciodată sănătatea, ci prin buna rînduială, prin acordul și pacea tuturor. Atît de mare bun este pacea, încît sînt numiți fii ai lui Dumnezeu cei ce o fac și o clădesc. Pe bună dreptate, deoarece și Fiul lui Dumnezeu pentru aceasta a venit pe pămînt, ca să facă pace între cele de pe pămînt și între cele din cer. Dacă făcătorii de pace sînt fii ai lui Dumnezeu, potrivitii ei sînt fii ai diavolului».

Șirul exemplelor care s-ar putea întinde pe multe pagini îl vom încheia cu un pasaj din lucrarea Fericitului Augustin, *De civitate Dei*: «Pacea este un bun atît de mare încît chiar în cele pămîntești și trecătoare nimic nu este mai plăcut decît să auzi de ea, nimic mai rîvnit să dorești, nimic mai bun să găsești. După cum nu există nimeni care nu voiește să se bucure, tot așa nu există nimeni care nu voiește să aibă pace».

Deci, lucrînd pentru pace în zilele noastre, urmăm pilda și îndemnul Sfinților Părinți, străluciți dascăli ai creștinilor din toate timpurile și din toate locurile.

În același timp, în calitate de dascăl vreau să subliniez că mă străduiesc împreună cu tot corpul profesoral, să educ viitorii preoți în spiritul atașamentului față de politica de pace a României și a D-lui președinte Nicolae Ceaușescu».

Pr. consilier **Ioan Răduț** — *Arhiepiscopia Craiovei* :

«Dumnezeu s-a descoperit oamenilor ca Dumnezeuul păcii și al dragostei, iar Mintuitorul Iisus Hristos S-a intrupat ca lumea viață să aibă și încă din beșug» (Ioan 10, 10).

Astăzi însă, cu îngrijorare observăm că vertiginoasa cursă a înarmărilor, mai ales înarmarea nucleară, amenință securitatea lumii, amenință însăși viața pe planeta noastră.

Mai mult, aberanta cursă a înarmărilor frânează dezvoltarea economică și împiedică folosirea normală a resurselor materiale necesare prosperității și fericirii oamenilor.

De aceea, în zilele noastre, când amenințarea unei catastrofe nucleare este tot mai accentuată, punând în pericol darul sacru al vieții, oamenii de pretutindeni își manifestă dorința lor de pace, opunându-se hotărât cursei aberante a înarmărilor și războiului, apărarea vieții și a păcii fiind cel mai important imperativ al epocii noastre.

Viața și pacea sînt idealurile dintotdeauna ale oamenilor. Pentru aceea, cît încă nu este prea târziu, se cuvine să facem totul ca viața, pacea, securitatea și încrederea să triumfe pe pămînt. Pentru că încrederea în lume se poate înfăptui numai într-un climat de largă colaborare, de respect, eliminându-se forța și amenințarea cu forța, și numai prin respectarea dreptului fiecărui om și popor de a-și organiza viața în conformitate cu voința și aspirațiile sale.

Singura alternativă pentru salvarea vieții de la dezastrul nuclear este opunerea cu hotărîre împotriva înarmărilor și trecerea la măsuri concrete pentru dezarmare.

În acest scop să ne unim eforturile pentru apărarea vieții, să ne manifestăm hotărîrea și voința fermă și activă la apărarea vieții și a păcii. Să ne ridicăm glasul cu fermitate și să exprimăm voința noastră spunînd un NU dezastrului nuclear și un DA pentru pace și pentru viață. Să facem totul, — și avem datoria sacră în acest sens —, pentru salvarea vieții, pentru statornicirea colaborării în Europa și în lumea întreagă.

Voința de pace a poporului român, a noastră a tuturor, se identifică cu strălucitele inițiative de pace ale Domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, concretizate în însușitoarele chemări ale F.D.U.S., și avem încrederea că dreptul sacru la viață, la existență, prin voința unită a tuturor popoarelor, va fi realizat.

Ca slujitor al Bisericii Ortodoxe, alături de toți fiii patriei noastre dragi, îmi exprim hotărîrea de a face totul pentru pace, pentru viață, știînd că numai trăind în bună pace (Rom., 12, 18), Domnul păcii va fi cu noi (II Cor., 13, 11)».

Prof. Pufan Crăciun — Protoieria Drobeta-Turnu Severin :

«Milioane de oameni, ființe cu rațiunea luminată și suflete curate, indiferent de rasă, de credință, de naționalitate, de orientare politică, de sex, de la cei mai mici pînă la cei mai vîrstnici, cetățeni ai planetei Pămînt, se ridică astăzi ca un stăvilă de neînfrînt împotriva războiului și distrugerii, împotriva nopții atomice și a forțelor oarbe care vor să transforme viața într-un coșmar înflorător și să-i frîngă durata și cursul ascendent.

Glasul popoarelor de pretutindeni se face auzit cu tot mai multă putere — izvorînd dintr-o singură rațiune și dintr-o singură voință, a ființei lumii contemporane doritoare de pace și viață —, și se ridică împotriva tuturor celor ce nu înțeleg că omenirea mai are multe lucruri de făcut și de realizat pentru progres și pentru civilizație, pentru libertate și bunăstare, pentru noi cuceriri pașnice pe plan spiritual și material, că omenirea trebuie să tindă spre cît mai multă lumină și că nu-i este permis nimănui să devieze acest drum de speranțe nobile, spre prăpastia întunericii.

Este cu atît mai regretabil acum, cînd în acest secol XX — secolul progresului, culturii și tehnicii înaintate —, în loc să se înregistreze un curs binefăcător în mersul vieții noastre, vedem că uriașe avuții se risipesc pentru fabricarea de arme sofisticate și distrugătoare, în timp ce mai mult de un sfert din populația globului suferă de foame, este măcinată de boli necruțătoare, este lipsită de adăpost și ocrotire, iar masca indiferenței proliferază ca și cînd aceste neajunsuri planetare n-ar exista, ca și cînd nu ar mai fi nimic de făcut pentru specia umană decît să se autodistrugă.

Ne alăturăm oamenilor de bine de pretutindeni și cerem să se renunțe la înarmare, la pregătirile pentru război, la tendința de încordare a vieții internaționale, iar fondurile alocate în arme și echipamente de distrugere să fie folosite în scopuri umanitare, să fie investite în bunuri materiale și spirituale, în așa fel încît aceste fonduri să constituie principalul sprijin pentru înlăturarea bolilor, sărăciei și tuturor nefericirilor din lume.

Ca reprezentant al preoților și credincioșilor de pe istoricele meleaguri ale Mehedințiului, de la marginea de țară unde străjuiește piciorul podului lui Traian, adevărat act de naștere și testament al națiunii noastre, din cetatea Drobeta, unde vestigiile grăiesc despre frămîntatele vremi de odinioară, unde s-a plămădit o parte din ființa poporului român, — mărturisim aici, alăturarea noastră de toți fiii patriei și ne exprimăm întreaga adeziune la permanentele inițiative de pace ale statului nostru, ale D-lui președinte Nicolae Ceaușescu, angajîndu-ne să contribuim și pe mai departe la toate acțiunile nobile care militază pentru libertate, independență, unitate națională, pentru pace și bună înțelegere între oameni și popoare.

Fiind conștienți că pacea este bunul cel mai de preț, vom lupta cu cuvîntul și cu fapta, angajînd în această acțiune întreaga noastră ființă, pentru apărarea acestui sfînt și vital ideal, pentru a ne învrednici și noi să fim alături de cei fericiți de Mîntuitorul Iisus Hristos, Domnul Păcii, ca făcători și iubitori de pace !

Să triumfe între oameni dragostea de oameni !
 Să triumfe rațiunea iubitoare de viață !
 Să triumfe Pacea pe planeta Pământ !».

Pr. Dumitru Găureanu — *Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos :*

«Este o bucurie și o cinste pentru mine că am fost invitat să particip la această lucrare a Cultelor religioase din România, la care sînt invitați și reprezentanți de peste hotare.

Dacă la prima vedere pare o bucurie și o cinste, privită însă prin rostul ei organizator intrinsec, constat că prezența mea aici îmi creează mai mari obligații ca celătean și preot, mă propulsează pe noi coordonate de responsabilitate față de credincioșii mei și mă îndatorează ca, permanent să mă rog și să ne rugăm mai stăruitor lui Dumnezeu pentru pacea lumii.

Sîntem conștienți că Mîntuitorul Hristos este prin excelență Domnul păcii. Salutul cu care a întîmpinat pe Sfinții Apostoli și pe femeile Mironosițe după Înviere, a fost «pace vouă !», iar asigurarea mîngîietoare ce ne-a lăsat tuturor este : «Pacea Mea dau vouă, pacea Mea las vouă».

Biserica noastră a propovăduit și urmat dintotdeauna pacea, și-a crescut fiii duhovnicești în duhul păcii și a binecuvîntat toate eforturile celor care, cu lupta, cu viața și cu singele lor, au pecetluit pacea, ca element esențial, vital și existențial pentru toți oamenii pămîntului.

Și în zilele noastre Biserica Ortodoxă Română, care și-a conjugat viața cu cea a poporului, salută, binecuvîntează și-și aduce contribuția binefăcătoare în problema dezarmării și păcii și sprijină cu timp și fără timp, politica de pace a statului nostru și a D-lui președinte Nicolae Ceaușescu.

Biserica noastră arată fiilor ei duhovnicești că poporul nostru este un neam pașnic, că n-a purtat niciodată războaie de cîtopire, ci numai de apărare, făcînd tot ce a putut ca să-și apere flința națională, nevoile și neamul.

Au venit zile bune, dar iată că același principiu al răului, care aruncă venină în griul curat, nu se potolește, ci umblă «ca un leu, cău-tînd pe cine să mai înghită» ; vrea și folosește tot felul de mijloace nesăbuite, demențiale, ca să transforme întreaga Terră într-un pustiu sinistru, lipsit de cel mai mare dar pe care Dumnezeu l-a dat omului — «Viața».

În fața unei asemenea stări de lucruri nimeni dintre iubitorii de pace nu poate rămîne indiferent. Noi, slujitorii bisericești avem chemarea cea mai sfințită și sîntem autorizați să facem educația religioasă a credincioșilor noștri, din dorința de a statornici în inimile lor o nouă ordine morală, de a spulbera războiul psihic deja declanșat în sufletele lor și de a-i reinnoi și îmbărbăta pentru noi eforturi de apărare a păcii și a vieții.

Noi creștinii nu putem accepta să știm că în fiecare 7 minute, pe Terra moare un om de foame ; nu suportăm ideea că superputerile lumii au pregătit pulbere distrugătoare ca fiecare om să poată muri de cîteva sute de ori ; sîntem indignați să aflăm că investițiile pentru

inarmare se ridică la sume fantastice, din care numai o mică parte de s-ar folosi spre bine, ar putea schimba fața lumii.

Cu toții, preoți și credincioși, vrem să dovedim prin viața și activitatea noastră că omul este măsura faptelor și faptele sînt măsura omului.

Incredințați că prin lucrarea păcii îndeplinim condiția de a deveni fiii lui Dumnezeu, ne angajăm să facem tot ce ne stă în putință, de pe poziția noastră și cu mijloacele noastre, să fim nu numai beneficiari ai păcii, ci și făcători ai ei.

Sîntem convinși că fără pace nu avem pîine, fără pîine nu avem viață, iar fără viață ne pierdem mintuirea, scopul final al apariției și trăirii noastre pe acest pămînt».

Prot. Grigore Diaconu — Protoieria Botoșani :

«Vă rog să-mi fie îngăduit ca mai întîi să vă mărturisesc că la acest forum al păcii, persoana mea reprezintă clericii și credincioșii de pe meleagurile scîldate de doină și legendă, cu un trecut glorios și un prezent minunat — Botoșani.

Aș dori să amintesc că la Botoșani s-a născut Luceafărul poeziei românești — Mihai Eminescu, care prin versul său nemuritor a oglîndit neasemuit de frumos dragostea, dreptatea socială, cinstea, sentimentele patriotice, dorul de libertate și măreția sufletului românesc. Consider că astăzi poezia sa este cunoscută aproape întregii lumi.

În Botoșani s-a născut marele istoric Nicolae Iorga, a cărui operă constituie un izvor de documentare istorică nu numai pentru poporul nostru, ci și pentru multe alte popoare.

Să mai amintim doar că tot la Botoșani a odrăslit vioara lui Enescu, pe ale cărei strune a cîntat în chip minunat bogăția de frumuseți ce împodobesc sufletul și inima românului.

Atașamentul Bisericii noastre față de cauza păcii izvorăște din învățătura descoperită nouă, în care se găsesc marile doctrine pentru înfăptuirea nobilului ideal al omenirii, pentru apărarea păcii, apărarea vieții, bunul suprem cu care Dumnezeu a înzestrat făptura Sa. De aceea «omul nou» cel văzut de Sfîntul Apostol Pavel — bărbatul desăvîrșit, care este creștinul împlinit duhovnicește — nu poate decît să-l urmeze în toate pe Hristos, Cel care este «Calea, Adevărul și Viața» și la nașterea Căruia mulțime de oaste cerească proslăvea: «Slavă întru cel de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire!». Domn al Păcii cu adevărat este Mintuitorul Iisus Hristos, profetit și împlinit în ieslea Betleemului.

De aceea cei care lucrează pacea în lume, «fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9), pentru că ei lucrează la instaurarea prin dragoste a *Împărăției cerurilor între oameni*.

Iată de ce noi, slujitorii Evangheliei lui Hristos, sîntem datori să ascultăm și să împlinim îndemnul pe care ni-l face dumnezeiescul Apostol Pavel: «Să urmărim cele ale păcii și ale zidirii unuia către altul, pentru ca pacea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu, să păzească inimile și cugetele noastre întru Hristos Domnul nostru».

Ca și pînă acum, credincioșii și slujitorii Bisericii Ortodoxe Române vom sprijini toate inițiativele poporului român, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, menite păcii și dezarmării. Aceasta o facem cu conștiința că sintem fiii acestui popor, că ne bucurăm împreună cu toți fiii patriei noastre de același văzduh de lumină, același soare, de binefacerea condițiilor optime de viață.

Sînt incredințat pe deplin că această Adunare a cultelor din țara noastră, pentru dezarmare și pace, va constitui încă un mărgăritar de mare preț adăugat la activitatea pe care acestea o desfășoară în lupta pentru pace, pentru viață, la care este angajat întregul nostru popor, împreună cu toți iubitorii de pace din lumea întreagă.

Pr. prof. Ilie Moldovan — *Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu* :

«A vorbi despre pace ca despre idealul de viață al poporului român înseamnă a ne referi, de la început, la însăși esența istoriei sale din Carpați și de la Dunăre. Trecutul lui este constituit de un lanț neîntrerupt de dăruiri și de jertfe. Pentru neamul românesc, pacea a fost o misiune pe care și-a îndeplinit-o cu sfințenie, în chip modest și fără zgomot, așa cum se cuvine stîncii să tacă și să reziste. În vârtejul veacurilor, peste poporul nostru s-au revărsat, din cele patru colțuri ale lumii, adevărate valuri de urgie, cum se exprimă un cronicar, dar el s-a arătat, în milenara lui dăinuire, neclintit și ferm. Păstrător tăcut și îndrjzit al civilizației romane, ca și al rădăcinilor sale dacice, poporul român și-a făurit propriul lui destin, apărînd cu generozitate întreaga cultură europeană. Cu același elan, depune în zilele noastre un efort susținut și conștient de a zădărnici și de a birui războiul, care ar putea să însemne pentru omenire un holocaust final. Apelurile sale neînterupte adresate forțelor progresiste de pretutindeni și în genere rațiunii umane însăși, prin conducătorii săi, pentru încetarea cursei înarmărilor, izvorăște din adîncul ființei sale naționale și exprimă vocația sa de solidaritate cu toți oamenii de bună credință din lumea întreagă.

În idealul de pace al poporului român ideea și acțiunea fac una, așa cum este focul și lumina lui. Acest neam n-a cunoscut închistarea într-un egoism etnic, nu a știut ce înseamnă pofta sălbatică de cotropire a altor popoare și de stăpînire a pămîntului străin; în schimb a știut ce este iubirea și pacea, sufletul lui lărgindu-se și modelîndu-se în lumina dragostei de alții, ca și în realizarea efectivă a idealului său de pace și dreptate pe pămînt. Este semnificativ faptul că primele vorbe românești, consemnate în cronicile străine, au fost cuvintele: «*Torna, torna fratres*», atestînd adevărul că frăția noastră s-a referit totdeauna nu numai la neamul românesc și la glia strămoșească, ci la toate popoarele cu care a conviețuit. Tot atît de semnificativă este și ideea formulată în Proclamația de la Islaz, la 1848, în care se spune: «Strigarea Românilor e strigare de pace, strigare de înfrățire». În spiritul acestei «strigări» vorbim despre o vocație a solidarității cu toți oamenii, la români, căci în orice moment important al existenței lor ei au respectat dreptul la viață al altor popoare, au adresat apeluri de înfrățire pentru cucerirea libertății și dobîndirea bunei stări sociale. Idealul

păcii în istoria poporului român este o sinteză, vie de mii de ani, între sentimentul patriotic și dragostea pentru întreaga omenire. În numele acestei sinteze din adâncul ființei noastre, președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, trimite astăzi, când pericolul unui război nimicitor este tot mai amenințător, mesajele pe care le adresează conducătorilor popoarelor lumii, încercând să le țină trează responsabilitatea pentru destinele omenirii.

Înfăptuirea înfrățirii și a bunei înțelegeri între oameni și neamuri este un ideal al poporului român, dar este și o misiune a Bisericii noastre strămoșești. Biserica Ortodoxă Română nu a rămas nepăsătoare la chemarea neamului pe care ea îl slujește, iar în zilele noastre, urmînd propriile sale credințe, arată înțelegere deplină față de idealurile sfinte ale acestui neam, afirmîndu-se printr-o prezență vie în munca și strădanile menite să răspundă marilor imperative ale lumii contemporane. Cu scopul afirmării valorilor vieții și a primatului ei, Biserica noastră osîndeste toate păcatele generatoare de asuprire, război și nimicire. Idealul comun al Bisericii și al neamului îl exprimă în chip minunat Mitropolitul Dosoftei, ctitorul poeziei culte românești, în cuvinte de psalm, cu care, de fapt, și încheiem: «Cine-și face zid de pace / Turnuri de frăție / Duce viață fără greață / Ntr-a sa bogăție. / Că-i mai bună dempreună / Viața cea frățească / Decit arma ce destramă / Oaste vitejească».

Pr. Ioan Călin — *Episcopia Rîmnicului și Argeșului* :

«În zilele noastre omenirea se află la o mare răspintie a existenței sau a nimicirii sale. Două sînt căile care i se deschid în față: calea vieții și calea morții. Și aceasta datorită faptului că în ultimii ani, în viața internațională au apărut noi probleme, noi conflicte care au dus la agravarea relațiilor mondiale. Au avut loc numeroase manifestări ale politicii de forță, inclusiv acțiuni militare de consolidare și reîmpărțire a zonelor de influență, de amestec în treburile interne ale altor state, de încălcare a independenței și suveranității unor popoare.

În mod deosebit a luat amploare cursa înarmărilor și în primul rînd a celor atomo-nucleare, ceea ce a dus la creșterea pericolului unui nou război mondial, al unei catastrofe nucleare.

Niciodată omenirea nu s-a aflat într-o situație atît de gravă. S-a ajuns la o asemenea situație încît oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, îndeosebi la dezarmarea nucleară, și asigurarea păcii, au devenit problema fundamentală a epocii noastre.

În această situație, așa după cum sublinia într-una din cuvîntările sale președintele Nicolae Ceaușescu, sarcina primordială a epocii noastre este oprirea cursei înarmărilor. Răspunderea față de propriile popoare, față de pacea și existența întregii umanități, impune conducătorilor de state, guvernelor, forțelor politice de pretutîndeni, opiniei publice mondiale să acționeze cu toată hotărîrea în această direcție.

Preocupată de problema păcii și securității în lume, R. S. România a lansat numeroase Apeluri, — vibrante chemări la rațiune —, care sînt expresia profundă a idealului său de veacuri, dorința de a-și făuri prezentul și viitorul în pace, pentru a-și canaliza toate energiile sale creatoare, exclusiv în direcții constructive.

ADU

de:
naț
corper
vol
Scr
turrin
Ad
oai
cașii
me
de
tatcu
ati
nu
da
oa
cli
pr
ca
inț
nicri
de
ne
pe
rit
vă
ra
ii
«F
(Nan
nccu
să
8 -

Credința noastră creștină privitor la dezideratul zilelor noastre — dezarmarea și pacea — se bazează pe egalitatea dintre oameni, dintre națiuni și rase, pe respectarea personalității umane și pe creșterea neconținută a iubirii față de aproapele.

Participarea noastră a slujitorilor și a credincioșilor noștri la lupta pentru pace, nu este izvorită dintr-o adaptare de circumstanță la nevoile epocii noastre, ci se bazează pe învățătura creștină dată în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție, propovăduită de Sfinții Apostoli și mărturisită de Biserică peste veacuri.

Potrivit învățăturii creștine, toți oamenii sînt fii ai aceluiași Părinte ceresc, toți oamenii de pe suprafața pămîntului sînt urmașii lui Adam, plămădiți din același sînge (Fapte 17, 26) și înseamnă că toți oamenii, toate popoarele, trebuie să trăiască în pace și bună înțelegere, ca frați.

De aceea pentru noi slujitorii Bisericii, precum și pentru credincioșii noștri, nu poate fi preocupare mai temeinică, nu poate fi hotărîre mai urgentă, nu poate fi un rost mai nobil, mai dumnezeiesc, ca acela de a ne afla în primele rînduri ale celor ce apără viața, pacea, dreptatea și viitorul omenirii.

Conștiinței fiind că, lepădînd lucrurile întunericii și îmbrăcîndu-ne cu armele luminii (Rom., 13, 12) și avînd convingerea că, unindu-ne atît glasurile cît și forțele spre a ne face împlinitori ai Cuvîntului, nu numai ascultători ai lui (Iacob 1, 2), noi slujitorii Sfințelor Altare avem datoria sfințită de a sprijini toate eforturile întregului nostru popor și ale oamenilor de bine de pretutîndenî, pentru instaurarea în lume a unui climat de pace și colaborare. Amvoanele, de la înălțimea cărora noi predicăm învățăturile religioase, trebuie să devină în acest timp focare care să încălzească inimile credincioșilor noștri, să transforme conștiințele, să determine curente și opinii care să împiedice alunecarea omenirii către un cataclism mondial.

Dovedind o profundă conștiință a responsabilității noastre față de credincioșii noștri care-și trăiesc viața în realitățile sociale ale lumii de astăzi, ca slujitori ai Mîntuitorului Iisus Hristos, pretutîndenî unde ne-am afla, trebuie să depunem cu dragoste și dărulire toate eforturile pentru a educa și forma credincioșii noștri din fiecare parohie în spiritul luptei neconținute pentru apărarea păcii, convinși fiind de adevărul că ea — pacea — distruge teama și alungă vrăjmășia; este garanția armoniei și frumuseții universului. Pe astfel de propovăduitori îi mîngîie și îi încurajează Domnul nostru Iisus Hristos cu cuvintele: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiil lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 12).

Luptînd pentru pace, sîntem integrați astfel în efortul comun și în angajarea întregului popor român pentru realizarea acestor sînte și nobile idealuri ale întregii lumi contemporane.

Pentru triumful deplin și definitiv al păcii în lume, noi, împreună cu credincioșii noștri, trebuie ca neconținut să «muncim pentru Pace, să luptăm pentru Pace și mai ales să ne rugăm pentru Pace».

Pr. prof. **Dumitru Colotelo** — *Seminarul Teologic din Cluj-Napoca* :

«Biserica, vestitoare și împlinitoare a voinii lui Dumnezeu, trebuie să fie receptivă în momentele decisive ale istoriei, prin manifestarea dimensiunii ei slujitoare din perspectiva specificului său religios-moral. Altfel, credincioșii își pierd încrederea în ea, în forța ei de promovare a binelui.

Biserica Ortodoxă Română s-a arătat în decursul istoriei, slujitoare fidelă a idealurilor superioare ale credincioșilor ei : neatîrnare, unitate, dreptate, ș.a. Astăzi cel mai scump și, concomitent, cel mai stringent ideal al credincioșilor noștri este pacea. În același timp, din punct de vedere teologic, apărarea păcii de către Biserică și prin Biserică apare axiomatic. Astfel, chipul lui Dumnezeu din om și prin extensiune chipul lui Dumnezeu din omenire, trebuie protejat, trebuie făcut transparent prin menținerea păcii în lume. Creșterea omului din referatul biblic al Genezei nu se referă desigur numai la primii oameni, ci este o poruncă dată omenirii pentru întreaga ei existență și presupune progresul permanent spre realizarea binelui sub diferitele sale aspecte, realizare care nu se poate concepe decât în condițiile păcii, care conferă armonia proprie progresului. Viața ca dar al lui Dumnezeu trebuie protejată atât individual, cât și în totalitatea ei. Pe de altă parte, dezideratul unui cer nou și al unui pămînt nou nu se poate înlăptui nicidecum prin distrugere, ci prin edificare în pace și liniște.

Trăim cu toții momente de nesiguranță în ce privește viitorul, datorită primejdiei mari care ne amenință. Un pericol mare iminent poate paraliza pe cei slabi ; pe cei puternici îi poate angaja însă la cote maxime și uni în lupta comună pentru evitarea unui deznodămînt fatal.

Se știe că exemplul bun poate avea uneori efecte pozitive incalculabile. De aceea, Bisericile creștine, toate religiile lumii care doresc pacea, trebuie să mărturisească această dorință a lor în primul rînd prin exemplul păcii instaurate între ele. Și cred că un astfel de exemplu este ecumenismul local din țara noastră și fără îndoială, în modul cel mai clar, Adunarea de față.

Lupta pentru pace, după cum vedem, nu dă întotdeauna rezultate spectaculoase și imediate. De aceea se impune stăruință în eforturile noastre comune pentru formarea unui spirit al păcii. În acest sens un exemplu concludent de dăruire și devotament ni-l oferă Dl. președinte Nicolae Ceaușescu.

Datoria preotului este de a proteja viața fiecărui credincios ce i s-a încredințat, în totalitatea ei. Datoria Bisericilor, a religiilor în general, este de a proteja viața tuturor credincioșilor pe care-i păstoresc, a întregii omeniri.

În memoriile diferiților participanți la ultima conflagrație mondială citim relatări cu privire la fapte de eroism ale unor ostași care au dat dovadă de o dăruire de-a dreptul inimaginabilă în care și-au amplificat toate capacitățile la maximum pentru cauza pe care au slujit-o. Îmi pun întrebarea dacă nu este mult mai potrivit ca, în contextul în care cîștigarea unui război nuclear este mai mult decât iluzorie, Bise-

ricile noastre, toate forțele de bine, să dinamizeze absolut toate valențele umane pentru înfăptuirea unor adevărate fapte de eroism pe frontul păcii».

Arhid. prof. Ioan Floca — *Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu* :

«Problema răspunderii pentru apărarea vieții și a păcii este o problemă vitală și generală. Această problemă preocupă azi pe toți factorii de răspundere din societatea modernă. Între acești factori se numără și cultele religioase, în calitatea lor de subiecte de drept, persoane morale sau juridice purtătoare de drepturi, îndatoriri și răspunderi în cadrul comunității umane.

De unde revine cultelor religioase răspunderea pentru apărarea vieții și a păcii? Care sînt temeiurile acestei răspunderi?

Aceasta revine din dreptul firesc, natural, divin, sădit în ființa omului. Viața este un dar al lui Dumnezeu, iar pacea și buna-înțelegere între oameni constituie scopul suprem al credincioșilor ca indivizi, dar și colectivitate, ca organizație religioasă. Aceasta în temeiul mesajului divin transmis de Dumnezeu la Nașterea sa: «Pe pămînt pace și între oameni bunăvoie». Iisus însuși a venit ca lumea viață să aibă și mai multă să aibă. El a spus despre sine că este «Calea, Adevărul și Viața». S-a numit pe sine Domn al păcii și a venit să împace pe om cu sine însuși, cu Dumnezeu și cu semenii, a venit să-l mîntuiască pe om, să promoveze viața, pacea și buna-înțelegere.

Din toate acestea decurg pe seama credinciosului și a comunității organizate ca cult o serie de drepturi, îndatoriri și răspunderi, între care și aceasta pe care o discutăm: răspunderea pentru apărarea vieții și pentru pace.

Pentru a ne lămuri asupra acestei probleme este necesar, consider, să arătăm care sînt formele de răspundere din acest punct de vedere, și care sînt mijloacele prin care ne putem achita corespunzător de aceste răspunderi.

Răspunderea pentru apărarea vieții și a păcii ce revine cultelor poate îmbrăca următoarele forme de răspundere:

1. O răspundere de conștiință față de conștiința proprie, dar și față de formarea conștiinței semenilor noștri, a credincioșilor, atît ca indivizi cît și ca grup, colectivitate, organizație, etc.

Se cunoaște faptul că conștiința, ca totalitate a ideilor, concepțiilor, reprezentărilor despre lume și viață, poate influența în bine sau în rău comportamentul social al omului.

Pornind de la această constatare, cultelor religioase le revin anumite drepturi, îndatoriri și răspunderi. Cultele răspund de felul cum educă, îndrumă și formează pe membrii lor.

În Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție avem suficiente argumente care ne îndatorează la o activitate organizată în scopul apărării vieții și a păcii. Aceasta pentru că viața ca dar al lui Dumnezeu nu ne aparține. Neapartinîndu-ne, nu putem nici dispune de ea. Nimănu-i este permis a lua ceea ce nu poate da. Noi avem dreptul să trăim, dar și îndatorirea să păstrăm, să apărăm viața.

2. Răspunderea social-politică, răspunderea față de societate, semenii, comunitate umană.

Aceasta decurge din dreptul și îndatorirea credinciosului și a societății religioase organizate ca cult de a sluji omului și societății, vieții, păcii și bunei-înțelegeri între oameni.

Culte religioase din patria noastră s-au angajat hotărât și plenar în acțiunea de slujire a poporului; sprijină acțiunile spre binele omului întreprinse de România și de președintele Nicolae Ceaușescu, de pe pozițiile proprii ale cultului și cu mijloace specifice acestora, spre binele și folosul tuturor. Slujitorii Cultelor de la noi, într-o unitate și comuniune specifică ecumenismului local, slujesc interesele poporului nostru drept-credincios.

Statul socialist român asigură desfășurarea acestei activități, creînd un cadru legal de libertăți, în deplină egalitate.

3. Răspunderea moral-etică și juridică.

Dreptul și îndatorirea credinciosului și a organizației religioase de a promova moralitatea menită să asigure o viață în pace și bună-înțelegere, atrage după sine și răspunderea corespunzătoare în caz că nu se respectă viața, moralitatea și pacea.

Pentru aceasta Bisericile stabilesc norme și îndrumări etice, porunci morale și sancțiuni juridice sau canonice, ce le aplică celor ce încalcă ordinea de drept și ordinea canonică sau juridică din societate.

4. Răspunderea materială decurge din dreptul și îndatorirea credinciosului și a cultului de a crea condițiile necesare asigurării vieții și păcii, bunei-înțelegeri între oameni, care constă în obligația de a repara orice prejudiciu cauzat vieții și păcii.

Culte religioase din patria noastră s-au angajat material ori de câte ori viața a fost pusă în primejdie și pacea a fost tulburată. În timpul calamităților naturale, cultele au contribuit material și s-au angajat plenar în lupta pentru apărarea vieții și a păcii în lumea contemporană.

5. Răspunderea față de Dumnezeu.

Apărînd un dar primit de la Dumnezeu, ne achităm de răspunderea ce avem față de Cel ce ne-a creat, ne apărăm și ne mintuiește.

Răspunderea Cultelor, indiferent de forma ce o îmbracă, trebuie să fie angajată, activă și colectivă.

Culte religioase din patria noastră au înțeles aceasta și s-au angajat cu toată răspunderea la lupta îndreptată împotriva celor ce vor război, a celor care atentează la viața însăși pe planeta noastră. Ecumenismul local românesc este un exemplu viu de acțiune comună și unitară, de pe poziții specifice fiecărui cult. Chiar Adunarea noastră de azi este o dovadă concretă a angajării cultelor la această luptă pentru apărarea vieții și pentru pace, și un exemplu viu al răspunderii pe care și-o iau cultele din patria noastră.

În calitate de dascăl de teologie, vreau să arăt aici că noi slujitorii Bisericii și ai școlii bisericesti, beneficiind de libertățile, egalitatea și drepturile acordate prin legile țării, cultelor religioase, de societatea civilă, de statul socialist român, conștienți de îndatoririle și răspunderile ce ne revin în situația actuală, cînd lumea se frămîntă înspăimîntată de pericolul unei noi conflagrații războinice, ne angajăm cu toată

responsabilitatea de a forma slujitori bisericești, gata să apere viața, pacea și bună-înțelegerea între oameni.

Mijloacele prin care ne îndeplinim îndatoririle ce ne revin și prin care ne achităm de răspunderea ce avem, sînt cele comune Bisericii, și anume :

1. Propovăduirea cuvintului lui Dumnezeu, a învățăturii Bisericii, promovind dragostea și apărînd viața și pacea, la catedră, de pe amvon, în biserică și la orele de catehizare.

2. Rugăciunea și meditația, prin care ne călim, ne formăm și solidăm sprijinul lui Dumnezeu, la care toate sînt cu putință și care singur poate face tot ceea ce dorește și vrea.

3. Exemplul personal, comportîndu-ne ca oameni ai păcii în slujba vieții.

4. Activitatea noastră, angajarea noastră pozitivă, implicația noastră în viața socială, lupta noastră.

În concluzie, putem spune că prin această atitudine a noastră, noi, dascălii, ca și ceilalți slujitori ai Bisericii, preoți și ierarhi, ne încadrăm pe linia tradiției de totdeauna a Bisericii noastre care în trecut ca și azi a fost și este angajată în slujirea poporului român, a patriei noastre, alături de toți factorii de răspundere, pentru apărarea vieții și a păcii.

Acesta este și motivul pentru care Biserica Ortodoxă Română, alături și împreună cu celelalte Culte religioase din patria noastră, în condiții de libertate, egalitate și frățietate, create de statul nostru socialist, se angajează să lupte pentru apărarea vieții și a păcii cu spirit de răspundere, cerînd cu hotărîre, în condițiile concrete de azi, împreună cu ceilalți factori de răspundere socială, să se treacă neîntîrziat la dezarmare și pace, la pace prin dezarmare, pentru dezvoltare. Aceasta pentru că pacea și dezvoltarea nu pot fi asigurate decît prin dezarmare, prin distrugerea tuturor focarelor de război și asigurarea bunăstării și a bunei înțelegeri între oameni, prin muncă cinstită din partea tuturor celor capabili de muncă.

Prin aceasta răspundem și semnăm și apelurile lansate de conducerea patriei noastre pentru apărarea vieții și a păcii.

Pr. consilier Teodor Greuncean — Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmeagului :

«Prezența noastră aici, la această Adunare pentru dezarmare și pace, și tot ceea ce s-a făcut ieri și azi, este o lucrare bineplăcută lui Dumnezeu și de folos tuturor oamenilor din lumea întreagă.

Cea mai mare îndatorire moral-creștină și socială a slujitorilor Bisericii și a credincioșilor, este de a lupta pentru pace.

Pacea lumii este mesajul dumnezeiesc adus de Domnul Hristos la Nașterea sa : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire» (Luca 2, 14), dar și testamentul Domnului Iisus Hristos lăsat pe pămînt în ultima cuvîntare rostită către Apostoli : «Pace vă las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan 14, 27).

De atunci au trecut mai bine de nouăsprezece veacuri, de când ne rugăm, neîncetat Domnului, pentru «pacea de sus», dar și pentru «pacea a toată lumea».

De ani și ani de zile se poartă lupta omenirii, ca și lupta Bisericii și a slujitorilor ei, pentru înlăturarea războiului, pentru dezarmare, pentru «vremlă cu pace» în întreaga lume.

Un institut de studii din Viena a prezentat date statistice cu referire la strădaniile omenirii în lupta pentru pace. Acolo se spune că în ultimele șase secole s-au încheiat 4711 tratate, pacte și acorduri, dintre care au fost respectate doar 14. Se spune mai departe că în aceeași perioadă, în întreaga lume au avut loc 14.500 de războaie, în care au pierit peste trei miliarde de oameni și care au costat 20.000 de miliarde franci elvețieni.

Astăzi situația s-a agravat pe plan mondial și în mod special pe continentul nostru, cursa înarmărilor a devenit extrem de periculoasă.

În fața acestei situații, în fața acestei realități, răspunderea omenirii este mare, după cum mare este și răspunderea cultelor pentru apărarea vieții și pentru pace.

Este adevărat că rugăciunea și privegherea sînt arme creștinești în lupta pe care oamenii de toate neamurile și credințele o poartă pentru întărirea păcii.

Dar trebuie să sporim formele de luptă pentru pace, pentru dezarmare. Numai rugăciunea pentru pace, neînsoțită de osteleni și acțiuni pentru pace și dezarmare, nu asigură pacea, după cum nici rugăciunea pe care o rostim pentru «piinea cea de toate zilele» nu asigură piinea dacă nu muncim pentru aceasta.

Lupta pentru pace și dezarmare constituie pentru fiecare dintre noi o problemă de onoare, de eroism chiar. Origen insistă asupra datoriei creștinului de a apăra pacea «cu munca sa, cu truda sa și, dacă este nevoie, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume».

Este necesar ca toți oamenii din lume să fie conștienți de acest lucru, iar făuritorii de arme să-și dea seama că tot ce fac ei este rău și împotriva vieții — cel mai scump dar dat omului de către Dumnezeu.

În țara noastră toți cetățenii sînt fii ai păcii; de la cei mai tineri, școlii patriei, care cu suflute neprihănite rostesc versuri închinare păcii și cîntă imnuri în cinstea ei, pînă la cei mai vîrstnici, care se roagă și varsă lacrimi de bucurie pentru cauza păcii. În țara noastră, unde toți cetățenii, indiferent de neam, de limbă și de convingeri religioase, trăiesc în pace și înfrățire unii cu alții și muncesc împreună pentru aceeași cauză — bunăstarea și fericirea tuturor —, întîlnirea noastră la București și lucrarea noastră de două zile, aici, este o mărturisire elocventă a voinței noastre de pace cu toți oamenii și cu toate popoarele. Exemplul cel mai strălucit pentru noi, dar și pe plan mondial, este neobositul luptător pentru pace, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu.

În calitatea mea de slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor, împărtășesc în mod sincer atitudinea întregului popor român față de problemele păcii și dezarmării, și, în numele fraților preoți ortodocși români și al bunilor credincioși din părțile Aradului și ale Hunedoarei, cărora solia păcii le este scumpă, mărturisesc crezul meu fierbinte față de Domnul nostru Iisus Hristos, Care «a venit în lume, ca lumea viață să aibă

și din belșug să aibă», Care va menține pacea în inimile noastre, între noi și în lumea întreagă, și ne va lumina pe toți cei ce îi slujim și pe toți cei ce credem în El, ca să petrecem în dragoste și frățietate, pentru ca «precum în cer, așa și pe pământ» să fie pace și între oameni bunăvoire».

Pr. prof. **Constantin Galeriu** — *Institutul Teologic de grad Universitar din București* :

«Teologic, lumea este operă a iubirii divine. Originea și modelul nostru se află în iubirea divină creatoare, în comuniunea de ființă și viață, de voință și lucrare a Prea Sfintei Treimi — Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt; a Persoanelor divine care, în unitate absolută, Trei sînt — Una sînt. Altfel spus, la obîrșia existenței noastre se află Dumnezeuul iubirii, al armoniei, «Dumnezeul păcii» (I Tes., 5, 23).

Înrădăcinați în această obîrșie a iubirii și păcii, purtăm și oglindim în noi, profund, originar, armonia divină. Cultul divin ortodox evocă semnificativ faptele: «Oglinzi ale frumuseții Tale, Treime».

Și aceasta în acordul Sfintei Scripturi, care ne spune: «Dumnezeu, toate cîte a făcut, erau bune foarte» (Fac., 1, 31). Iar cînd și noi reflectăm mai adînc la existență, această realitate ni se revelează. Binele este principiul creației. Totul provine dintr-o afirmație originară și din iubire. Iubirea este începutul și anterioară oricărei dezbinări și dedublări. Din iubire ne naștem și noi și orice faptură. De asemenea originare sînt: încrederea, speranța, dreptatea, activitatea creatoare, pacea. Neîncrederea, deznădejdea, dezbinarea, violența, sînt posterioare, secundare în existență, ca și orice negație. «Dacă istoria universului ar fi început cu războaiele, nici un om n-ar mai fi în viață astăzi», afirma una din conștiințele lucide ale secolului nostru (M. Gandhi). «Faptul că sînt încă atîția oameni vii în lume, dovedește că lumea nu este bazată pe forța armelor, ci pe forța adevărului și a iubirii». De aceea, cu toată realitatea tragică a războaielor în istorie, fundamental toți purtăm în noi mai adînc și de nedistrus chipul divin al iubirii, al conștiinței și libertății, principiul binelui, credința și nădejdea în pace, în viață. Să facem activ chipul divin din noi.

În acest spirit amindouă Testamentele, și cel Vechi și cel Nou, au în inima mesajului lor pacea: cu Dumnezeu, cu semenii, cu creația, cu sine. Mesia este anunțat de Profeți ca «Domn al păcii» (Isaia 9, 5), al păcii ca «roadă a dreptății» (Isaia 38, 17), al restaurării dreptății, al sfințeniei care e menită să cuprindă întreaga creație, adică și «vietuitoarele cîmpului și păsările cerului...» (Osea 2, 20). Iar consensul în acest termen fundamental, ca un «simbol al bunurilor», se impune pînă într-atît încît un om îl poate întîmpina pe semenul său cu salutul «Pace ție!»; salut care evocă deodată o stare originară și o aspirație permanentă. Cerul Nașterii precum și cel al Învierii se deschide tot în vestirea ei. Ca și îngerii pe păstori, Hristos cel înviat întîmpină pe ucenici cu «Pace vouă!». Învierea se instituie fundament al păcii Aceluia care «a desființat în trupul Lui, prin Întrupare și prin Cruce vrăjmășia» (Efes., 2, 15—16), «ca să împace într-însul toate, atît cele de pe pământ, cît și cele din ceruri» (Col., 1, 20).

Dar Hristos a cucerit pacea și viața prin crucea, prin jertfa Sa. Iar suprema Sa jertfă ne-a dăruit și suprema viață, învierea. În Hristos noi avem astfel și temelia și viziunea profundă a lucrării păcii și a slujirii vieții. În El învățăm că pacea este și dar și responsabilitate și nevoită, jertfă. «Asemenea talașilor, — cum spunea Prea Fericitul Patriarh Iustin —, darul păcii trebuie lucrat», rodit. Numai luptînd «cu armele luminii», firește, ca slujitori ai «Domnului păcii», alături de toți acei oameni, astăzi tot mai mulți, care recunosc valoarea primordială, nepieritoare și creatoare a păcii, vom culege fructul ei: apărarea și salvarea vieții. Toate energiile noastre trebuie dedicate acestui țel, în acest ceas în care e pusă în cumpănă, în risc, viața lumii. Noi sintem oameni ai Bisericii, teologi, dar sintem în același timp și cetățenii unei țări în care pacea constituie una din preocupările ei majore. Noi alcătuim poporul român care a avut, are și va avea întotdeauna vocația păcii. Facem parte din milioanele de cetățeni ai patriei care ne-am pus semnătura pe Apelul adresat sesiunii speciale a O.N.U., pentru dezarmare. Sintem fiili poporului al cărui președinte, Domnul Nicolae Ceaușescu, a inițiat și condus ample acțiuni și manifestări pentru apărarea păcii, în acest sens fiind bine cunoscut și apreciat în lume. De aceea încadrarea noastră, ca teologi și cetățeni, în această acțiune, corespunde pe deplin politici statului nostru, de pace și colaborare cu toate popoarele lumii.

Prin rugăciune, prin cuvîntul, prin scrisul, prin întreaga noastră ținută și activitate, să lucrăm fără preget în unire cu toți slujitorii păcii, să se restaureze în conștiința lumii de astăzi, a celor responsabili pentru ea, credința în valorile fundamental-umane, a acelora care-l definesc pe om: în bine, în adevăr, încredere, dreptate, cooperare, iubire fraternală; în sensul autentic al puterii, respectul față de aceste valori. Să atragem tot mai stăruitor atenția asupra scopului moral al cunoașterii și al cercetării, căci «făptura așteaptă cu nerăbdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu» (Rom., 8, 19). Pentru noi cunoștința este un dar al Duhului Sfînt (Isaia 11, 2), Domnul de viață Făcătorul. În consecință, sensul teologic al științei este numai slujirea vieții. Să milităm pentru producerea unei mutații radicale, din direcția înarmării în direcția unei dezarmări controlate și treptate, pînă la acel nivel în care omenirea să fie eliberată de orice amenințare și teroare, iar pacea să redevină mediul firesc al vieții pentru noi, al pregătirii «împărăției lui Dumnezeu în inimă și între oameni, care este dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom., 14, 17). Noi, slujitorii păcii să arătăm că purtăm această împărăție în noi și lucrăm neosteniți pentru ea, pentru pace și viață în plenitudinea ei».

CONCLUZII

Secția I

1. O gravă amenințare planează astăzi asupra vieții și civilizației umane de pe întreaga suprafață a pămîntului. Este pericolul războiului nuclear care întinecă orizontul și face să se instaleze în suflete nesiguranta și teama de pieire.

2. O serie de cauze precum: slăbirea încrederii între state, accentuarea din ce în ce mai mult a decalajelor economice dintre țările bogate și cele sărace, existența în diferite zone ale globului a unor focare de război, tendința de împărțire a lumii în zone de influență, au determinat sporirea cheltuielilor militare și implicit acumularea unor uriașe cantități de armament atomic. Un fapt grav îl constituie amplasarea de către S.U.A. a unor noi rachete nucleare cu rază medie de acțiune în unele țări din Europa occidentală, ceea ce a determinat hotărîrea U.R.S.S. de a trece la contramăsuri nucleare și la întreruperea negocierilor sovieto-americane de la Geneva.

3. În fața acestor situații omenirea încearcă o profundă stare de neliniște și caută din răspuțeri să găsească, acum, pînă nu este prea tîrziu, o ieșire din impas în care s-a ajuns în ce privește negocierile pentru dezarmare. Convinsă de urgența adoptării unor măsuri care să împiedice declanșarea războiului pustiitor, ea își manifestă cu hotărîre voiața de pace și pretinde, în modul cel mai ferm, respectarea dreptului la viață, libertate, dezvoltare și fericire pentru toți oamenii.

4. Manifestațiile, marșurile, mitingurile, adunările populare și marile demonstrații pentru pace care au loc pe toate meridianele și mai ales în Europa, de unde au izbucnit cele două conflagrații mondiale, sînt dătătoare de speranță și stimulative pentru orice conștiință cinstită și pătrunsă de spiritul responsabilității pentru soarta omenirii.

5. România, prin glasul autorizat al președintelui ei, Dl. Nicolae Ceaușescu, printr-o serie de acțiuni și propuneri, și-a exprimat poziția fermă față de cursul periculos al evenimentelor din ultima perioadă de timp. Ea militează consecvent pentru oprirea cursei nestăvilite a înarmărilor, în primul rînd nucleare, pentru renunțarea la forță în relațiile dintre state, pentru o pace durabilă pe întreaga planetă. Poporul nostru a primit, în acest sens, cu vie satisfacție mesajele adresate în august 1983 de către președintele țării, Nicolae Ceaușescu, președintelui Sovietului Suprem al U.R.S.S. și președintelui Statelor Unite ale Americii, prin care a fost formulată propunerea de a se relua cursul tratativilor și a se promova un dialog care să ducă, în final, la eliberarea continentului de rachete nucleare, atît cu rază medie de acțiune, cît și tactice.

Același interes l-a trezit documentul «Poziția României, concepția și considerentele președintelui Nicolae Ceaușescu, privind măsuri de încredere și securitate pentru dezarmare în Europa», prezentat în 20 ianuarie 1984 Conferinței de la Stockholm.

6. Într-o astfel de atmosferă de intensă preocupare pentru salvagardarea cauzei păcii, Cultele din țara noastră, care prin însăși esența învățăturii lor de credință sînt menite să slujească binelui și vieții, se simt și ele datorate să contribuie, de pe propria poziție, cu mijloacele specifice și fără de nici o ezitare, la promovarea păcii și înțelegerii între popoare.

7. La baza angajării lor sincere în sprijinirea acțiunilor pentru apărarea dreptului sacru al omenirii la viață și pace, Cultele așează, pe lângă temeiurile firești împărtășite de toți oamenii, și temeiuri religio-morale, moștenite din Revelația naturală și supranaturală.

8. În primul rînd este proprie tuturor cultelor convingerea că avem același Dumnezeu, care a creat cerul și pămîntul și este izvorul vieții. Acest Dumnezeu ne poruncește să ne ferim de rău și să facem bine, să apărăm și să prețuim viața omenească, pentru că El voințește să se perpetueze această viață pînă în ziua de apoi.

9. În al doilea rînd, este proprie de asemenea tuturor cultelor, credința că omul este făptura care se bucură de cea mai înaltă valoare în univers. El are imprimată în ființa sa pecetea chipului lui Dumnezeu și este purtătorul darului sacru al vieții.

10. Aceste două daruri dumnezeiești cu care a fost înzestrată ființa umană, impun un respect aparte și o grijă deosebită față de om.

11. Respectul față de om înseamnă mai ales respect față de viața lui, care este un dar sfînt și care se cere ocrotită și ferită de orice pericol și suferință. Apoi, respect față de mediul ambiant, adică față de lumea aceasta în care el își duce existența.

12. Din punct de vedere creștin, valoarea și demnitatea ființei umane și prin ea, a întregii lumi, sporește în chip nelimitat prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu și mai ales prin jertfa pe care a adus-o El pentru mîntuirea tuturor. Prin singele său vărsat pe cruce, Hristos l-a răscumpărat pe omul cel zidit după chipul lui Dumnezeu, din legăturile morții, încît orice atentat la viața omului devine, după Întrupare, un dublu păcat, o dată pentru că este îndreptat împotriva omului purtător al darului dumnezeiesc al vieții, apoi pentru că îl afectează pe același om răscumpărat, pe cel pentru care s-a plătit un preț infinit.

13. Stimulate în activitatea lor de aceste temeuri de ordin religios-moral, Cultele sînt hotărîte să-și intensifice astăzi mai mult ca oricînd slujirea lor față de lume și să propovăduiască pacea, luptînd împotriva războiului și violenței, pe care le socotesc păcate împotriva lui Dumnezeu și a oamenilor.

14. Convingerea pe care o împărtășesc toți slujitorii și credincioșii Cultelor este că stă în puterea popoarelor de a preîntîmpina războiul și a păstra pacea. Viața s-a dovedit întotdeauna mai tare decît moartea și binele mai tare decît răul.

15. Pentru salvarea omului și a lumii de la distrugerea și moartea pe care le-ar aduce declanșarea războiului atomic, se impune unirea tuturor forțelor iubitoare de pace, solidarizarea oamenilor de bine de pretutindeni. Cultele sînt ferm decise să pornească pe această cale a colaborării cu toți factorii care urmăresc instaurarea unui climat de pace, securitate și colaborare. În fața pericolului atomic, ele condamnă cu fermitate pe cei care, orbiți de setea de stăpînire și minăți de interese necinstite, caută să distrugă lumea pe care Dumnezeu voințește să o păstreze și să o conducă spre desăvîrșire.

16. În spiritul ideii lui mesianic al păcii universale propovăduit de profeți (Isaia 2, 4), Cultele cer să fie oprită producerea de noi armamente, iar cele existente să fie transformate în unelte folositoare propășirii vieții și fericirii oamenilor. Ele adresează un apel fierbinte guvernului S.U.A. pentru a renunța la amplasarea în continuare, în Europa, a noi rachete nucleare cu rază medie de acțiune și pentru a le retrage pe cele deja amplasate, și deopotrivă guvernului U.R.S.S., pentru renunțarea la

aplicarea contramăsurilor anunțate. Atrag, de asemenea, atenția guvernelor țărilor europene pe teritoriul cărora au fost sau urmează să fie amplasate noi focare nucleare, asupra pericolului pe care îl reprezintă acest fapt pentru propriile lor popoare, dar și pentru viața întregii lumi.

17. O chemare pătrunsă de cea mai sinceră prețuire pentru inteligența și puterea de creație a geniului uman, adresează Cultele, oamenilor de știință și tuturor celor care făuresc și minuesc tehnologia modernă, cerind să facă totul pentru a pune știința și tehnica în slujba vieții, păcii și fericii omenirii, și nu a morții și distrugerii universale.

18. Conștiințele de misiunea pe care o au de îndeplinit, Cultele înțeleg să se dedice, în continuare, cu și mai multă dăruire, propovăduirii ideilor păcii, sădirii în conștiințele oamenilor a responsabilității pentru soarta omenirii, ceea ce presupune o intensificare a activității de educație a propriilor credincioși pentru pace, pe toate căile și prin toate mijloacele ce le stau Cultelor la îndemână, adică prin predică, prin presă și literatură teologică, prin slujbele și rugăciunile speciale destinate păcii.

19. Înțelegând că pacea este un dar al lui Dumnezeu făcut oamenilor, potrivit cuvintelor Mîntuitorului care zice : «Pacea Mea las vouă, Pacea Mea dau vouă» (Ioan 14, 27), Cultele sînt convinse că această pace nu devine totuși eficientă și nu se realizează practic în istorie fără contribuția noastră. Pacea se obține prin strădani și lupte și de aceea ele se alătură cu toată hotărîrea celor care se străduiesc să înlăture cauzele care zădărnicesc pacea : înarmarea nucleară, criza economică determinată de aceasta, neîncrederea și suspiciunea.

20. Cultele religioase se declară solidare în primul rînd cu întregul nostru popor, care dorește pacea și luptă pentru instaurarea ei. Ele întimpină cu deosebită satisfacție și sprijină inițiativele și strădaniile neobosite ale președintelui țării, Nicolae Ceaușescu, care duce peste tot solia de pace a poporului român și arată un viu interes creării unui climat de pace, zidirii unei vieți prospere în patria noastră, apărării și sporirii șanselor păcii în întreaga lume.

Tema secției a doua s-a intitulat «*Dezarmarea. Cheltuielile militare, povară pe umerii omenirii*».

Cei care au luat cuvîntul au subliniat importanța luptei pentru pace în contextul escaladării tot mai vertiginoase a cursei înarmărilor, necesitatea intensificării eforturilor tuturor viețuitorilor planetei în acest sens, precum și oprirea neîntîrziată a amplasării de noi rachete pe continentul european și trecerea la îndeplinirea unui program concret de dezarmare generală.

Prezidiul secției a fost alcătuit din : I.P.S. *Nicolae Corneanu*, Mitropolitul Banatului ; Em. Sa *Laszlo Papp*, conducătorul Eparhiei Reformate Oradea ; P. S. Episcop *Kiprian Savici*, conducătorul Cultului Creștin de Rit Vechi ; Em. Sa *Moses Rosen*, Șef-Rabinul Cultului Mozaic ; Pr. vicar

Vladimir Marcovici, conducătorul Vicariatului Ortodox Sîrb din Timișoara, și Dl. Mihai Hușanu, președintele Cultului Baptist. Secretarii sec-

ției au fost: Pr. prof. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului Teologic de grad Universitar din Sibiu, și Prof. Lengyel Lorand de la Institutul Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca.

Iată și intervențiile participanților la tema susmenționată, ca și Concluziile ce s-au formulat la sfîrșit:

I. P. S. Nicolae Corneanu — *Mitropolitul Banatului*:

«Nu spun nimic nou afirmînd că pe zi ce trece oamenii de pe întreg întinsul pămîntului devin tot mai conștienți de pericolul pe care îl prezintă armele nucleare, halucinanta cursă a înarmărilor. Perspectiva dispariției biologice a speciei umane, odată cu anihilarea tuturor sau aproape tuturor formelor de viață terestră în urma utilizării chiar a unei mici părți din stocul acestor arme, a inspirat o multitudine de scrieri literare, științifice, științifico-fantastice, ca și filme, piese de teatru, creații artistice. Dar și fără a merge atît de departe cu investigarea efectelor posibile ale febrei înarmărilor nucleare, omenirea este îngrijorată, pe bună dreptate, în tot atît de mare măsură, de faptul că împingînd lumea în pragul unui holocaust nuclear, cursa înarmărilor are consecințe din cele mai grele asupra popoarelor, chiar și fără ca armele respective să fie folosite. Pentru că, sustrăgînd circuitului productiv imense resurse, esca-

lada
grad
viață
lor d
Nico
getel
rile ș
grav.
rilor,

tuale
de fo
stare
chia)
este
tr-ur
tacti
boiu

curs
rane
nucl
care
aduc
term
ținăt
cu d
nilor

amii
Și n
că p
Mea
nici
șeșt
(Fili

ziun
inte
și d

Cat

sult
xult
adu
fluv
așe:

Jada înarmărilor și a cheltuielilor militare afectează în cel mai înalt grad dezvoltarea economică și socială în lume, mutilează condițiile de viață ale popoarelor, afectează grav posibilitățile de creștere a nivelului lor de trai. În acest sens România, prin glasul președintelui ei, Domnul Nicolae Ceaușescu, atrage atenția că «dacă va continua creșterea bugetelor militare în ritmurile din ultimii ani, aceasta va submina măsurile și semnele unei redresări economice, va duce la o înrăutățire și mai gravă a situației economice generale. Dacă nu se va opri cursa înarmărilor, atunci și perspectivele economice sînt puse sub semnul întrebării».

Un fenomen foarte nou și foarte interesant în cadrul opoziției actuale față de politica înarmărilor nucleare și în general față de politica de forță, în condițiile existenței imenselor arsenale nucleare actuale, în stare să distrugă de mai multe ori, de citeva zeci de ori, omenirea și chiar planeta pe care trăiește ea acum, după cum au calculat experții, este relevarea de către specialiștii cei mai autorizați a faptului că într-un război nuclear orice teze ale războiului clasic, orice strategii și tactici, își pierd valoarea, inclusiv cele referitoare la descurajarea războiului prin înarmarea preventivă.

Pe măsură ce cresc primejdia și implicațiile prezente și viitoare ale cursei înarmărilor, se confirmă că problema fundamentală a contemporaneității este lupta pentru dezarmare și în special pentru dezarmare nucleară. Este o luptă în care omenirea trebuie să-și spună cuvîntul, în care slujitorii altarelor și credincioșii de toate convingerile trebuie să-și aducă contribuția. Eforturile perseverente și unite ale tuturor pot determina forurile de conducere ale statelor și în primul rînd ale celor deținătoare de arme nucleare, să adopte hotărîri raționale, în conformitate cu dreptul fundamental la viață, la pace, la dezvoltare, al tuturor oamenilor, al tuturor popoarelor și țărilor lumii.

În ce ne privește, ca oameni ai religiei, nu putem să nu ne aducem aminte de cuvintele profetului Ieremia care se lamenta: «Pace! Pace! Și numai pace nu-i!» (6, 14). În același timp însă păstrăm nădejdea tare că pacea va izbîndi, deoarece Iisus Hristos Domnul ne-a spus: «Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă ... Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze» (Ioan 14, 27). «Și pacea lui Dumnezeu, care covîrșește orice minte, va păzi inimile și cugetele noastre, întru Hristos Iisus» (Filip., 4, 7).

În încheiere aș vrea să folosesc această ocazie pentru a exprima adeziunea mea, a credincioșilor, preoților și ierarhilor din Banat la politica internă și externă a statului nostru, la propunerile și inițiativele de pace și dezarmare ale României și ale D-lui președinte Nicolae Ceaușescu.

Pr. prof. Alois Fehete — *prorectorul Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași* :

«În acest ultim pătrar al veacului XX am ajuns pe culmile progresului și ale civilizației, dar în același timp am urcat și crestele paradoxului. Sîntem în stare, pușini, să consumăm mîncăruri exotice aduse de la tropice, dar milioane de oameni mor de foame. Stăvilim fluvii, schimbăm cursuri de ape, conducem supranave de unul singur, așezați pe fotoliu și cu ceașca de cafea în față, dar nu reușim să ajungem

la vecinul nostru, la semenul nostru, la omul de peste drum, de peste riu, de peste hotare. N-am ajuns la sintonia idealului uman pentru că în tre inimile noastre am stocat armament. Nu ne mai auzim, nu ne mai înțelegem, nu mai simțim cum din sufletul nostru răsare aceiași cîntec de dor de progres, de dor nou, de dor de frumos, de dor de bine, pentru că în vecinătatea noastră zăngănesc armele. De teama exploziei iminente tresărim la nevinovatul fulger în care străbunii noștri vedeau semnul rodniciei. Tresărim la zborul senin al porumbeilor terorizați de zborul stilizat al greoaielor bombardiere.

În fața acestor situații exasperante, care este atitudinea tineretului nostru și ce trebuie să facem pentru a o conștientiza mai mult asupra datorțiilor ce-i revin în căutarea, favorizarea și construirea păcii?

În ultimii ani, în cadrul impresionantelor mobilizări care au unit cele mai diverse forțe politice și sociale împotriva războiului, pentru dezarmare și pace, tineretul n-a rămas pasiv ci și-a spus cuvîntul cu fermitate și la unison cu toate mințile lucide. Șiruri neinterupte de marșuri și ștafete ale păcii, mitinguri și simpozioane, demonstrații și întruniri ale tinerilor, sînt inițiative cu rezonanță internațională ce denotă cu elocvență dorința de pace a generațiilor ce vor fi pilonii societății de mîine. Avînd conștiința că războiul nuclear nu poate fi decît dovada «unui paroxism al demenței colective», că înarmările înseamnă irosirea de uriașe resurse umane și materiale, tinerele generații din lumea întreagă se înscriu cu entuziasm pe marele front al păcii în lupta pentru exercitarea dreptului la viață, pentru fiecare om și în fiecare colț al lumii. Tineretul patriei noastre se alătură acestor mișcări viguroase și întărind solidaritatea cu tinerii de pretutindeni, se pregătește intens pentru A.I.T. — amplă manifestare ce va fi organizată în 1985.

În contextul imediat al A.I.T., ce va avea ca deviză: «Participare — Dezvoltare — Pace», se va organiza și cel de al XII-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, pus sub deviza: «Pentru Solidaritate antiimperialistă, Pace și Prietenie». Vor fi abordate probleme majore ce preocupă în mod prioritar omenirea deceniului nostru, printre care: destinderea, înfăptuirea urgentă a dezarmării, asigurarea păcii, instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale, soluționarea pe cale exclusiv pașnică a tuturor litigiilor, lichidarea oricăror forme de discriminare socială și rasială.

Toate aceste activități trebuie să ducă, așa cum sublinia președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, la «intensificarea participării tineretului din Europa și din toate țările lumii la eforturile generale pentru soluționarea marilor probleme ale epocii noastre, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, a păcii și colaborării».

Dacă este adevărat că pacea se naște din ordinea armonioasă (omnium rerum pax tranquillitas ordinis), datoria noastră, a celor care lucrăm pentru formarea conștiințelor, constă în a educa tineretul în spiritul bunei-înțelegeri, al concordiei și frăției, învățîndu-l să evite cu multă generozitate pasiunile egoismului, ale mîndriei, urii, răzbunării și dușmăniei. În acest sens, Conciliul Vatican II, prin Constituția Pastorală *Gaudium et Spes*, atrage atenția tuturor celor care se ocupă cu

este
ă în-
mai
ntec
ntru
nen-
nnul
porul

tului
upra

unit
t de-
fer-
ruri
uniri
ă cu
ii de
vada
sirea
a în-
ntru
lț al
se și
itens

re —
mon-
itate
ajore
are :
stau-
iarea
orme

edin-
rtici-
jene-
ntru

ioasă
care
ul în
te cu
nării
Pas-
ă cu

educarea tinerilor sau contribuie la formarea opiniei publice, să ia seama la responsabilitățile ce le revin de a promova în rindurile tineretului numai sentimente frumoase și alese, nobile și pașnice, insistând asupra necesității de transformare și schimbare în bine a inimilor. De aceea, pentru ca aspirațiile nobile ce clocotesc în inimile și voințele tinerilor să poată fi realizate, este necesar ca ei să fie îndrumați în așa fel încât să poată descoperi și respecta în aproapele toate dimensiunile ființei sale. Ca atare, se va acorda educației spirituale o importanță deosebită, bine știind că omul nu poate fi redus numai la sfera necesităților sale materiale și că nu putem măsura progresul numai cu valorile economiei. Nu se va putea da naștere la o lume mai bună și nici nu se va putea instaura o ordine socială mai perfectă dacă nu se va ține cont de ordinea morală pentru a cărei făurire este necesar să se acorde prioritate valorilor spiritului uman: adevărul și iubirea, libertatea și dreptatea, care vor trebui să fie coloanele de susținere a unei societăți umane, demne și pașnice.

Plecându-ne genunchii în adorarea Dumnezeului Păcii, să-I cerem pacea pentru care ne vom dispune prin trăirea eroică a adevărului și a dragostei».

R. S. Arhiereu vicar Gherasim Piteșteanul — Episcopia Rîmnîcului și Argeșului :

«După cum ne este cunoscut, la creație Dumnezeu, când a voit să facă ființa cea mai perfectă, a făcut-o după chipul și asemănarea Sa. Acea ființă, acea creatură, este omul.

Deci cine caută săucidă pe om este protivnicul lui Dumnezeu, este luptător împotriva cerului. Inșul și înspăimîntătorul armament de care se vorbește astăzi, și în special cel nuclear, are ca obiectiv de distrugere tocmai omul și odată cu el viața de pe Terra.

Poporul nostru, urmînd pilda neabătută de pace a strămoșilor noștri, care n-au dus niciodată luptă de asupra a altui neam, se înscrie — în frunte cu vrednicul bărbat de stat, Domnul Nicolae Ceaușescu — printre popoarele care luptă pentru pace.

Este cunoscut că armele nucleare au încetat de mult a mai constitui monopolul unei singure țări. Un război nuclear localizat nu mai este posibil astăzi.

De aceea cerem oprirea cursei înarmărilor și în special a celei nucleare, fie pe pămînt, fie în cosmos. Apărarea păcii, apărarea vieții, constituie pentru noi, slujitorii Bisericii lui Hristos, cauze sfinte pe care le slujim cu devotament, atît ca fii ai poporului nostru iubitor de pace, cît și din convingerile noastre religioase, ca împlinitori ai Testamentului Mintuitorului : «Pacea Mea las vouă».

Ca arhiereu al Eparhiei Rîmnîcului și Argeșului, în numele preoților și al credincioșilor din această parte de țară, îmi unesc glasul cu al tuturor oamenilor de bine de pe tot globul pămîntesc și cu al îngerilor de la peștera din Betleem, și strig : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire !».

Dl. Nicolae Popescu — *secretar general al Cultului Adventist de Ziua a Șaptea* :

«Din săbiile lor își vor făuri fiare de plug și din sulilele lor coșoare ; nici un neam nu va mai trage sabia împotriva altuia și nu vor mai învăța să facă război» (Miheia 4, 3).

Pacea veșnică, universală, este profetizată ca o realitate mesianică viitoare : «Lupul și mielul vor paște împreună, leul va minca paie cu bou, și șarpele se va hrăni cu țărăină. Nici un rău, nici o vătămare nu se va face pe tot muntele Meu cel sfânt, zice Domnul» (Isaia 65, 25). Și iarăși : «Pustia și țara fără apă se vor bucura ; pustietatea se va veseli și va înflori catrandafirul, se va acoperi cu flori...» (Isaia 35, 1, 2).

Sînt previziuni care angajează pe credincios, pe omul religiei, în acțiunile păcii, ale mîntuirii.

De cîteva decenii omenirea trăiește sub o teribilă amenințare și povară, aceea a cursei înarmărilor. Este o amenințare, o povară mereu crescîndă : în 1977 omenirea plătea pentru înarmare 400 miliarde dolari ; în 1982, 800 miliarde ; azi ? ... miine ? ...

Sumele alocate armatei în întreaga lume sînt de două ori mai mari decît cele acordate asistenței medico-sanitare sau învățămîntului. Cu banii cheltuiți pentru înarmare într-un singur an, se pot construi 10 milioane de locuințe noi, 200 mii km de autostrăzi, 8 milioane paturi de spital, 200 de orașe cu 200 mii de locuitori.

Cheltuielile militare pe timp de 12 zile, în întreaga lume, echivalează cu cheltuielile necesare alimentației, locuinței, serviciilor, sănătății, învățămîntului, pentru un miliard de locuitori din țările în curs de dezvoltare. Sumele cheltuite în lume, în mai puțin de o zi, pentru înarmări, ar fi suficiente pentru vaccinarea tuturor copiilor Planetei împotriva celor mai grave boli contagioase. Cu cheltuielile de două zile ale armatelor din lume s-ar putea procura fondurile necesare lichidării analfabetismului în lume.

Această risipă este făcută într-un timp cînd un miliard de oameni suferă de foame, un miliard sînt analfabeți, 1,4 miliarde nu au apă potabilă, 1,4 miliarde nu pot beneficia de îngrijire medicală și aproximativ un miliard nu au locuință corespunzătoare. Se spune că 80% din bolnavii lumii sînt bolnavi din cauza apei infectate. Această apă ar putea fi purificată cu costul pe două săptămîni al cursei înarmărilor.

Deci, armele acumulate în lumeucid deja în fiecare an zeci și sute de milioane de oameni. Aceasta pentru că prin producerea lor sînt cheltuite fonduri care ar putea fi destinate să-i hrănească pe cei infomețați și să-i adăpostească pe cei fără acoperiș.

Este imoral, inuman și scandalos că sume atît de mari ce ar putea pune capăt suferințelor de nedescris pe care le îndură atîtea popoare sînt folosite la pregătirea sinuciderii generale.

Dacă cele 800 miliarde dolari alocați anual pentru înarmare pe Planeta noastră ar fi îndreptați spre sectoarele ce acționează pentru viață și nu pentru moarte, dacă cei peste 500 mii de savanți, specialiști de înaltă calificare, angajați în laboratoarele militare, ar schimba radical destinația cercetărilor lor, dacă n-ar mai lucra pentru «distrugearea dușmanului» ?

Atunci ar folosi capacitățile lor în bătaia pentru lumină, pentru viață, contra unor boli necruțătoare ce continuă să facă ravagii.

Atunci spre țările sărace ale lumii, spre cei infomețați, nu s-ar mai transporta tancuri, mitraliere, obuze și alte arme, ci tractoare.

Milioanele de tone de carburanți nu s-ar mai irosi pe blindate, avioane, nave și mijloace auto angajate în zecile de conflicte locale existente în lume, nici în manevrele și demonstrațiile de forță de pe întinse zone din lumea noastră, de pe mări și oceane, în patrulele permanente pe cerul planetei; toate ar deveni disponibile pentru viața pașnică, pentru cei lipsiți. Milioanele de tone de oțel, plumb, aluminiu, uraniu, cupru, titan, cadmiu, n-ar mai fi folosite la tancuri, avioane de luptă, submarine, rachete, ci în nave comerciale, tractoare, locuințe, spitale, mijloace de educație, pentru om, pentru viață.

După cum se cunoaște, statul nostru a folosit toate prilejurile: prezența reprezentanților săi în organizațiile internaționale, efectuarea unor vizite în străinătate de către conducerea țării noastre, primirea vizitei unor conducători de stat sau a unor personalități politice, culturale și științifice din străinătate, declarațiile și comunicatele comune semnate de România, etc., — pentru a sublinia că realizarea dezarmării se corelează strins cu înfăptuirea unei noi ordini economice și politice internaționale, cu lichidarea subdezvoltării și cu folosirea în scopuri pașnice a resurselor materiale, tehnice și umane de care dispun statele lumii.

Președintele Nicolae Ceaușescu atrăgea atenția că «nu trebuie să uităm că se pot oricând găsi ireversibili care să apese pe trăgaciul armamentelor nucleare, că un accident întâmplător poate declanșa distrugerea atomică a lumii. De aceea, problema distrugerii armamentelor nucleare este o necesitate vitală și trebuie să facem totul pentru a obține aceasta».

Iată de ce la acțiunile pentru dezarmare, pentru pace, la care participă forțe sociale de o amplitudine deschisă, de cele mai diferite orientări politice, filosofice și religioase, sintem prezenți și noi, adventiștii de Ziua a șaptea, așa cum ne învață Mîntuitorul nostru, care este «Dumnezeul păcii», care este «Iubire».

Convingerea că slujim Dumnezeului păcii este pentru noi un puternic îmbold de a fi împreună-lucrători cu El la marea operă a păcii.

În încheiere vreau să exprim adevărul credincioșilor pe care îi reprezint, la politica externă a statului nostru și să-mi exprim satisfacția pentru că în societatea noastră există condiții egale de manifestare atât pentru cultele creștine istorice, cit și pentru cele apărute ulterior care recunosc autoritatea constituției și a statului».

P. S. Roman Ialomîțeanul — Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor :

«Între țelurile urmărite și dorite dintotdeauna de popoare se înscrie și realizarea păcii între oameni. Literatura populară o cîntă și o preamărește, filosofii și înțelepții lumii o doresc și o recomandă, iar religiile pămîntului o descriu în cărțile lor sfinte.

Dumnezeu, Părintele nostru ceresc, poruncește ca noi să iubim pacea, să o dorim și să luptăm pentru ea. Fără ea nu poate fi progres și înaintare spre desăvârșire. De aceea Mîntuitorul, cînd trebuia să se despărta de oameni, lasă ca testament Bisericii Sale, pacea: «Pacea Mea o dau vouă, pacea Mea o las vouă!».

Mulți dușmani, văzuți și nevăzuți, se ridică împotriva păcii și voiesc prin diferite mijloace să tulbure armonia vieții oamenilor, care izvorăște din pace.

Astăzi lumea întreagă este îngrijorată că pacea lumii este amenințată și că la orizont se iyesc norii grei ai unui nou război distrugător.

Ceea ce sensibilizează acum puternic opinia publică, privind soarta păcii, este creșterea și intensificarea cursei înarmărilor. Arsenalele militare se înmulțesc și se măresc, și în componența lor intră arme din ce în ce mai distrugătoare. Toți factorii de răspundere, popoarele, organizațiile mondiale, oamenii de pretutindeni, se pronunță să se pună capăt acestei curse a înarmărilor și să se treacă neîntîrziat la dezarmare.

Ca ierarh ortodox român sînt mîndru că președintele Nicolae Ceausescu și România și-au cîștigat un binemeritat prestigiu internațional datorită persistenței și îndelungatelor eforturi depuse în lupta pentru pace.

Și noi ne alăturăm acestora, și în numele vieții și al învățăturii Bisericii, cerem să se pună capăt cursei înarmărilor și să dispară orice armă ucigătoare.

Există însă opinia că pacea poate fi asigurată prin așa-zisul echilibru al forțelor. Dar această pace este oare o pace adevărată? O pace întemeiată pe frică este o pace adevărată? Nu! Pacea adevărată nu naște frica, ci dragostea și securitatea adevărată, fără teamă. O astfel de pace dorim să se instaureze în lume. De aceea ne pronunțăm pentru o dezarmare totală, să nu mai fie arme distrugătoare, ci pacea lui Hristos, pacea cea adevărată, să domnească în lume. Pentru această pace ne rugăm lui Dumnezeu, această pace o voiește Dumnezeu, această pace au văzut-o în vedeniile lor profeții, cînd rosteau: «Cit de frumoase sînt pe munți picioarele trimisului care vestește pacea» (Isaia 52, 7).

Pr. consilier **Mihail Marinescu** — *Arhiepiscopia Bucureștilor* :

«Autorul vieții omului este Dumnezeu. Nimeni nu poate impieta asupra vieții omului și nu poate dispune de viața omului în afară de Dumnezeu.

Iată de ce pentru apărarea vieții omenești, pe continentul european, ca și în toate celelalte zone ale lumii, continuă puternice manifestații ale popoarelor pentru pace, împotriva absurdei curse a înarmărilor, a armelor de distrugere în masă, în primul rînd a celor nucleare, și pentru dezarmare. Această amplă mișcare consacrată păcii, dezarmării și securității pe planeta noastră, relevă cu putere că popoarele de pretutindeni, conștiente de forța lor, sînt decise să determine, acționînd unite, un curs nou al vieții politice internaționale, să impună trecerea la măsuri efective de dezarmare, de înlăturare a spectrului unui război nuclear nimicitor.

Țara noastră, România, nu trăiește în izolare, în afara lumii ce ne înconjoară și de care sintem legați prin mii și mii de fire. Pentru ceea ce poporul nostru se străduiește să realizeze, are nevoie de pace, în Balcani, în Europa, în lume. De aceea, eforturile statului nostru, ale președintelui Nicolae Ceaușescu de a asigura ascensiunea țării pe toate laturile de activitate (economică, politică, cultural-spirituală), se împletesc strâns cu activitățile pe care le desfășoară în planul vieții internaționale.

România, în marile foruri internaționale, și-a precizat cu claritate poziția sa fermă și sinceră privind acțiunea de pace și dezarmare, precum și pentru o nouă ordine economică în lume. Statul nostru, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu sînt cunoscuți în lumea întreagă datorită insistenței cu care militează pentru realizarea acestor obiective.

Lupta pentru pace, pentru progres și dezvoltare, stabilește între toate popoarele una din cele mai solide legături.

Rînduită să îplinească în lume însăși lucrarea pentru care Fiul lui Dumnezeu — Domnul Păcii — s-a întrupat, Biserica n-a încetat nici o clipă să propovăduiască Evanghelia Păcii. Nici o latură a misiunii Bisericii în lume nu arată mai clar divinitatea ei ca acțiunea de sta-tornicire și apărare a păcii.

Pacea este condiția existenței umane, a propășirii și fericirii omului. Ea izvorăște din dragoste și se întemeiază pe dragoste fiind singura cheazăie a vieții fericite pe pămînt. Pacea este darul împăcării omului cu Dumnezeu și al oamenilor între ei.

Promovarea cauzei păcii a fost și este una dintre coordonatele majore care au determinat ierarhii, clerul și credincioșii, să sprijină cu toată ardoarea acțiunile puse în slujba păcii.

Alături de întreaga preoțime ortodoxă română, — după indemnul și exemplul pilduitor al membrilor Sfîntului Sinod, în frunte cu Întîistătătorul său, Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu al Bisericii Ortodoxe Române —, ne pronunțăm cu un NU categoric împotriva acțiunilor de înarmare și cu un DA uriaș pentru dezarmare, cheltuielile militare constituind cea mai mare aberație în fața vieții și cel mai crunt flagel împotriva prosperității, fericirii și păcii omenirii.

Em. Sa Papp Laszlo — *conducătorul Eparhiei Reformate Oradea* :

«Dictionarul Politic», publicat la Editura Politică în 1975, ne dă în forma negativă definiția lapidară a noțiunii de «pace», constatînd că pacea este o «situație în care nu există conflicte armate sau războaie între state» (p. 422). Sint convins că dacă am încerca să-i dăm acestei noțiuni o definiție în forma pozitivă, ar necesita un spațiu de timp de multe ori multiplicat față de acela ce ne stă la dispoziție.

De aceea mă voi limita acum să mă opresc — tot lapidar — la două componente, dacă vreți, în același timp și două condiții esențiale, ale păcii, și anume: securitatea și cooperarea, fără de care pacea ar fi nu numai fragilă, dar și iluzorie.

Permiteți-mi să mă refer iarăși la Dictionarul amintit, care ne dă definiția foarte reușită a noțiunii securității internaționale: «Securitate

internațională, stare a relațiilor interstatale caracterizată prin garanțarea păcii, dezvoltarea de sine stătătoare, fără amestec din afară, a statelor, înlăturarea forței și amenințării cu forța în raporturile dintre state, preîntâmpinarea și combaterea agresiunii, crearea climatului necesar cultivării unor relații de comprehensiune între popoare, intensificării schimburilor economice, tehnico-științifice, culturale, sportive, fără restricții de nici un fel. Securitatea internațională presupune înfăptuirea în comun, de către state, a unor măsuri, fie și ca urmare a unor tratate internaționale, care să pună statele la adăpost de orice agresiune, să asigure promovarea și respectarea, în relațiile internaționale, a principiilor suveranității și independenței naționale, integrității teritoriale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, excluderea forței și amenințării cu folosirea ei în raporturile interstatale, norme fundamentale ale dreptului internațional, deopotrivă obligatorii pentru toate statele, față de fiecare stat» (p. 538).

Sînt de părere că nu e necesar să mai căutăm definiția noțiunii de «cooperare», deoarece acest citat o include sumar, dar în același timp și foarte explicit, și anume: cultivarea «...unor relații de comprehensiune între popoare, în vederea intensificării schimburilor economice, tehnico-științifice, culturale, sportive, fără restricții de nici un fel».

Sînt foarte fericit, dacă mă gîndesc la politica internațională a țării noastre, a președintelui Nicolae Ceaușescu, care la diferitele foruri europene și mondiale, nu numai în declarații și comunicate solemne, dar și în practica de toate zilele, — întreținînd relații diplomatice cu 139 state și realizînd schimburi economice și comerciale cu 150 țări («Scînteia», 30 decembrie 1983) —, dă exemplu de urmat altora în ceea ce privește cooperarea multilaterală în interesul securității continentale și generale, cu obiectivul suprem: realizarea păcii fără arme nucleare și convenționale pentru întreaga omenire. Sînt pe deplin convins că aceste eforturi cinstitute ale noastre sînt și vor fi totdeauna binecuvîntate de Domnul nostru, care ne-a dat această existență nu pentru a ne nimici, ci pentru a trăi și a crea în dragoste și stimă reciprocă!

În încheiere, vreau să subliniez că preoții și credincioșii reformați, care s-au născut și trăiesc în România și au relații de frăție, prietenie și bună conviețuire cu fiii poporului român, au sprijinit și vor sprijini și în viitor inițiativele țării noastre și ale președintelui Nicolae Ceaușescu consacrate promovării păcii, securității și cooperării în Europa și în lume, transformării Balcanilor și a altor regiuni de pe continentul european în zone denuclearizate, soluționării tuturor conflictelor pe calea tratatelor și buneii înțelegeri. Sîntem hotărîți să acționăm astfel deoarece în țara noastră oamenii muncii de naționalitate maghiară dispun de toate condițiile manifestării lor libere și neslingherite pe plan cultural și religios».

Dl. Tunyogi Gyula — *prim curator eparhial* — Cluj-Napoca :

«Sînt fericit pentru cîntea cu care am fost onorat de a fi prezent la Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace.

Fac parte din conducerea Bisericii Reformate, cult în care credincioșii se salută între ei cu salutul preluat de la Apostolul Pavel : «Pace vouă de la Dumnezeu», salut pe care îl folosesc din secolul XVI. Prin aceasta credincioșii noștri, împreună cu credincioșii cultelor frățești, dovedesc că sînt adînc pătrunși de dorința păcii, fără de care nu există viață, viața primită de la Dumnezeu.

În săptămînile trecute am citit în revista «Science» un articol scris de un colectiv de oameni de știință în materie nucleară, prin care avertizau asupra pericolului nuclear. În cazul unui conflict militar, între deținătorii armelor nucleare, chiar dacă războiul s-ar extinde numai pe o parte a globului pămîntesc, cataclismul ar fi total. Nu numai că ar pieri toate ființele umane și tot ce înseamnă viață, ci și solul, pămîntul care ne hrănește, ar deveni cenușă, schimbîndu-se fundamental, precum și clima care ne asigură viața. Zeci de ani ar fi necesari pentru a porni din nou viața pe teritoriul afectat. Însă chiar și aceea viață ar fi infectată de radiațiile prezente, presupunînd un fel de început mizerabil, lipsit de acele binefaceri de care ne bucurăm azi.

Sîntem fericiți că trăim în scumpa noastră patrie, care prin președintele său, Domnul Nicolae Ceaușescu, duce drapelul luptei pentru pace, luptă la care ne asociem cu trup și suflet, fiind conștienți că numai pe această cale vom putea salva viața și viitorul.

De asemenea, în calitate de membru component al unei Biserici care are credincioși maghiari vreau să exprim mulțumirea noastră Domnului președinte Nicolae Ceaușescu pentru faptul că punînd la baza soluționării problemei naționale, asigurarea egalității pe plan economic, a dat substanță și conținut tuturor celorlalte drepturi de care se bucură naționalitatea maghiară.

«Pace vouă de la Dumnezeu !».

P. S. Episcop-vicear **Damaschin Severineanu** — *Arhiepiscopia Craiovei* :

«Dezideratul și imperativul cel mai important al oamenilor și popoarelor epocii noastre îl constituie pacea și securitatea internațională. Marile și multiplele acțiuni de pace care au avut și au loc în întreaga lume sînt o dovadă clară a faptului că toate popoarele doresc pacea pe care o consideră drept singurul mijloc sigur al realizării speranțelor lor de progres și bunăstare materială și spirituală, de asigurare a vieții pe planeta noastră.

Împotriva aspirațiilor de mai bine și fericire a oamenilor stă cursa înarmărilor, care în ultimul timp a luat proporții alarmante, cheltuielile militare din anul trecut pe glob ridicîndu-se la fabuloasa sumă de 800 miliarde dolari. Aceste cheltuieli imense sînt o povară greu de suportat pe umerii omenirii în general și ai țărilor în curs de dezvoltare în special. Cursa înarmărilor are grave consecințe asupra dezvoltării economice, culturale și sociale a tuturor popoarelor. De aceea dezarmarea apare în ochii oamenilor, ai tuturor popoarelor, ca singura cale rezonabilă de asigurare a păcii și securității în lume, a bunăstării oamenilor.

Așa după cum arată Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele R. S. României, «omenirea a ajuns într-un stadiu când nivelul înarmărilor, îndeosebi arsenalul nuclear, pune în pericol însăși civilizația, existența societății omenеști. De aceea problema fundamentală a epocii noastre este problema preîntîmpinării războiului și asigurarea păcii. Mai mult ca oricînd trebuie să facem totul pentru a bara calea războiului, pentru a asigura pacea. Nu există țel mai înalt decît dezarmarea, în primul rînd dezarmarea nucleară, și asigurarea securității fiecărei națiuni, a păcii mondiale».

Desigur că prioritatea în procesul dezarmării generale o deține dezarmarea nucleară. Trebuie să înceteze producția de arme nucleare și să se treacă la reducerea treptată a stocurilor existente pînă la desființarea lor totală.

Noi, în calitate de creștini, și toți oamenii în general, adepți ai oricărei credințe religioase, nu putem sta indiferenți față de perspectivele unui cataclism atomic. Trebuie să facem totuși pentru ca acest cataclism să nu aibă loc, pentru a înceta cursa înarmărilor, pentru ca fondurile alocate fabricării de arme tot mai perfecționate de distrugere în masă, să fie eliberate și dirijate spre asigurarea unei vieți prospere.

De aceea și cu acest prilej îmi exprim adevărul total la politica internă și externă a statului nostru, care face tot ce-i stă în putință pentru a promova pacea, destinderea, dezarmarea, independența și suveranitatea pentru fiecare dintre popoarele lumii».

Prot. Traian Man — Protoieria Cluj-Napoca :

«În dorința de a-mi aduce contribuția la desfășurarea lucrărilor celei de a II-a secții a Adunării Cuțelilor din România pentru dezarmare și pace, am fost ajutat în parte de antevorbitorii mei, care au arătat în mod pregnant consecințele înarmării: foamea, lipsurile, bolile, ignoranța, mizeria, și prin opoziție, consecințele dezarmării: bunăstarea materială, belșugul, condițiile de sănătate, de progres al științei în slujba omului.

O altă față a acestor constatări o constituie însă consecințele morale care impregnează atmosfera vieții ce o trăim. Înarmarea aduce: teama, neîncrederea, nesiguranța, neliniștea. Dezarmarea rodește liniștea, încrederea, siguranța, dorul și dragul de a trăi.

Promotorii războiului și ai drumului spre război, adică ai înarmării, încearcă să găsească justificări afirmînd că războiul ar fi un factor de progres, intrucît în timp de război este concentrată inteligența umană, punînd-o la lucru pentru noi descoperiri, pentru noi invenții care apoi, după război, să fie puse în slujba omului. Ce încercare subtilă de a induce în eroare omenirea! Care au fost urmările celor două războaie mondiale? Arătînd că primul război mondial s-a încheiat cu apariția tancurilor pe cîmpul de luptă, că al doilea război a încetat după lansarea bombei atomice, cineva l-a întrebat pe marele savant Einstein cum s-ar termina al treilea război mondial. Savantul a răspuns: «Nu știu. Știu însă că dacă s-ar purta un al patrulea război mondial, oamenii s-ar război cu pietre și cu măciuci». Oare își dădea seama Einstein de amploarea distrugerilor unui nou război mondial, admitînd că vor exista

oameni care s-ar mai război, sau, parafrazînd cuvintele Sfintei Scripturi: «Oare Tu, Doamne, cînd vei veni, vei mai găsi credință pe pămînt?», am fi mai îndreptățiți să spunem: «Oare Tu, Doamne, cînd vei veni, vei mai găsi viață pe pămînt?».

Slujitorii ai celui care a fost proorocit ca «Domn al Păcii», ai Aceluia care a venit ca «lumea să aibă Viață și încă din belșug», nu ne îndoiim că Domnul Păcii va birui, că viața va fi din belșug. Dacă cel ce ne-a creat, ne-a creat fără să fim întrebați, nu ne va mintui fără colaborarea noastră. Pentru a fi părtași, ca fiii ai Lui, ai vieții sale, ne cere să fim «făcători de pace».

De pe pozițiile noastre de deservenți ai diverselor culte religioase, avem obligația de a sădi în sufletele credincioșilor pe care îi păstoriim, încrederea în biruința păcii. Credincioșii pe care îi păstoriim sînt oameni ai muncii: pe ogoare, în fabrici și uzine, în laboratoare, la catedre și alte locuri de creație. Fiecare dorește ca munca lui să fie ocrotită, să ajungă să-și vadă și să se bucure de roadele muncii lui, — dorințe care se pot realiza numai în condiții de liniște, în condiții de pace. Terenul este pregătit și așteaptă semănătura bună a Cuvintului.

Ce șanse avem? În ce ne putem încrede? Ce ne dă putere să mergem pe acest drum de propovăduitori ai păcii?

În primul rînd stă gîndul că nu sîntem singuri. Că în năzuințele noastre mărșăluiesc împreună cu noi milioane și milioane de oameni, pe umerii cărora apasă povara înarmărilor. Este conștiința trezită a omenirii că stă în puterea celor mulți de a stăvili înarmarea și războiul.

Un alt motiv de încredere în izbînda cauzei pentru care luptă, — pacea —, constă în credința că în aceste strădăni de apărare a vieții prin pace, stă și lucrează împreună cu «Domnul Păcii», cel ce vrea ca «lumea să aibă viață și încă din belșug». «Iar ei au plecat și au propovăduit, Domnul lucrînd împreună cu ei și întărind cuvîntul prin semnele care urmau» (Marcu 16, 20).

Plecăm și noi de la această Adunare a Cultelor din România pentru dezarmare și pace, încredințați că Domnul va lucra împreună cu noi și vor urma și semnele puterii Cuvintului, ale Domnului Păcii.

De asemenea este o puternică sursă de optimism și de speranță politica de pace și de prietenie cu toate popoarele lumii dusă de România Socialistă și Dl. președinte Nicolae Ceaușescu pe care o sprijinim cu toate puterile noastre.

Prof. Lengyel Lorand — *Institutul Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca* :

«Se poate constata că în urma cursei de înarmare, mai ales a celei nucleare, și în consecință, în urma creșterii pericolului unui nou război mondial, a crescut rolul opiniei publice care se manifestă contra cursei de înarmare și contra amplasării noilor arme nucleare în unele țări ale Europei. Mijloacele de telecomunicație ne informează despre acțiunile mobilizatoare ale opiniei publice.

(a) După cum se știe, există la Stockholm un institut care cercetează problemele păcii — «Stockholm Peace Research Institut» (SIPRI) —, care în anuarul lui din 1983 comunică date alarmante referitoare la creșterea cheltuielilor militare în ultimii trei ani (750 miliarde de dolari pe an) — o povară crescândă pe umerii popoarelor. Pe lângă acest factor economic apăsător, opinia publică mondială ce s-a pronunțat împotriva cursei de înarmare, este și mai mult influențată de faptul că omenirea și-a dat seama că prin producția și amplasarea armelor nucleare este periclitată însăși viața întregii lumi.

(b) În anul trecut agenția «France Presse» a publicat o sinteză a acțiunilor de protest desfășurate în luna octombrie 1983 în diferite țări ale Europei de vest. Aceste manifestări au marcat punctul culminant al acestei «toamne fierbinți». Opinia publică a mobilizat numai în R. F. Germania circa trei milioane de oameni. La Roma au manifestat un milion de oameni, La Londra și Bruxelles, 300 de mii. Zeci de mii la Viena și Stockholm, iar în S.U.A. mii de persoane au protestat contra amplasării noilor rachete nucleare americane în Europa, purtând inscripții: «Amintiți-vă de Hiroshima — preveniți Euroshima» (Remember Hiroshima — Prevent Euroshima).

Deși rolul mobilizator al opiniei publice a crescut în ultimii ani, totuși trebuie să consemnăm cu regret unele voturi parlamentare contra acestei voințe unanime a opiniei publice: în cinci state din Europa de vest guvernele au aprobat amplasarea pe teritoriul țărilor respective, a rachetelor americane cu rază medie de acțiune.

(c) Exemplificare: Relevante ne apar rezultatele sondajelor de opinie publică făcute în aceste țări: Italia — 60,7% dintre italieni se pronunță împotriva; în Anglia, Institutul Gallup și ziarul londonez «Daily Telegraph» constată că majoritatea cetățenilor britanici sînt ostili amplasărilor rachetelor americane pe teritoriul țării lor. Bruce Kent, secretarul general al Campaniei pentru Dezarmare nucleară (C.N.D.), a declarat că sosirea rachetelor americane va accentua decizia și fermitatea cetățenilor britanici de a continua lupta împotriva amplasării lor. Un sondaj de opinie efectuat de Institutul «Sinus» din München arată că trei din patru alegători vest-germani se pronunță împotriva amplasării rachetelor americane. La fel și săptămînalul «Stern». Vești asemănătoare au sosit și din Olanda și Belgia.

Pe baza considerentelor acestor trei exemplificări putem constata că rolul mobilizator al opiniei publice este în creștere, dar totodată este necesară o conștientă întărire a ei, pentru ca opinia mondială să se poată transforma într-adevăr «într-o armă împotriva armelor» — așa cum a formulat Liselotte Waldheim în «Le Courier de l'UNESCO».

Realitatea arată că pentru a da forță acțiunilor mobilizate de opinia publică în favoarea dezarmării, nu este suficient doar să condamnăm războiul sau, și mai puțin, îngrijorarea și angoasa în fața pericolului crescînd pe care-l generează acumularea de arme pe planetă. Este necesar înainte de toate să existe o opinie clară, care să încurajeze și să susțină acțiunile îndreptate spre edificarea securității internaționale

prin dezarmare. De aici, preocuparea la nivelul unor instituții internaționale pentru ceea ce UNESCO a numit «Educația pentru dezarmare». Întemeiată pe credința că războaiele pot fi prevenite prin schimbarea atitudinii oamenilor, educația pentru dezarmare este concepută ca un proces vast, ce implică forțe foarte diverse, ce se adresează direct sau indirect tuturor celor ce pot influența decizia guvernelor în favoarea păcii. Pentru că în primul rînd guvernele sînt acelea care pot reduce și, eventual suprima arsenalele care amenință viața planetei. Cunoșcînd starea forțelor și a materialului militar existent în diferite țări, amenințarea pe care armele nucleare o fac să planeze peste lume, costul armamentelor și cheltuielile militare din fiecare țară, tendințele cercetării și industriilor legate de armament, perspectivele reconverșirii în scopuri pașnice a resurselor și bunurilor absorbite de cursa înarmărilor, — rolul opiniei publice mondiale va deveni o armă tot mai eficace împotriva armelor.

Sînt bine cunoscute și recunoscute inițiativele și eforturile președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, și ale statului și poporului român făcute și depuse pentru cauza dezarmării generale și totale și în primul rînd a dezarmării nucleare, prin formarea unei opinii mondiale în favoarea dezarmării și păcii.

Considerăm că este suficient să amintim doar Apelul lansat de F.D.U.S., care a avut un mare răsunset atît în sinul poporului nostru cît și pe plan mondial. Sînt binecunoscute și recunoscute acțiunile Federațiilor Mondiale ale Bisericilor, ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor și diferitelor federații confesionale, prin care Bisericile s-au pronunțat pentru dezarmare și pace.

Bisericile sînt conștiente că nu ele rezolvă problemele majore ale omenirii, cum sînt: dreptatea socială, noua ordine economică internațională, și mai ales dezarmarea și pacea; dar pe baza credinței creștine bazate pe Sfînta Scriptură și pe Sfînta Tradiție, ele au descoperit că în slujirea lor de propovăduire a Evangheliei, mărturisirea despre viață, care este darul lui Dumnezeu, are prioritate. Pe baza acestei credințe și slujiri, Biserica își aduce contribuția sa la formarea opiniei publice a credincioșilor, pentru ca ei să se încadreze — și pe baza credinței lor — în lupta comună a întregii omeniri pentru dezarmare și pace. Vreau de asemenea să arăt că la noi la Institut educăm viitorii preoți și prin ei pe credincioși în spiritul păcii și armoniei universale, al relațiilor de frăție și bună înțelegere cu poporul român, cu care ne bucurăm împreună de toate roadele muncii noastre comune».

DI. Vasile Talpoș — *secretar general al Cultului Baptist* :

«Situația economică mondială trece prin faze deosebit de critice în zilele noastre. Raportate la cursa înarmărilor, perspectivele economice mondiale sînt îngrijorătoare și chiar dezastruoase. Prin proporțiile atinse, această cursă a înarmărilor ridică în fața omenirii probleme de o gravitate fără precedent.

Competiția nefirească privind continua acumulare a mijloacelor de distrugere, mai ales când acestea depășesc de nenumărate ori potențialul de distrugere totală a omenirii, trădează netemeinicia și monstruoșitatea acesteia. Actuala cursă a înarmărilor, în mersul ei ascendent, ar conduce nu numai la pericolul unui război ce poate distruge civilizația umană, dar aceasta însăși, chiar fără de război, exercită efecte deosebit de nefaste asupra economiei mondiale.

În raport cu situația economică mondială, cursa înarmărilor trebuie să fie apreciată drept imorală și monstruoasă, de către oricare om de bine. Privită din punctul vedere al enormelor cheltuieli alocate pentru producerea mijloacelor de distrugere, cât și din punct de vedere al stărilor îngrijorătoare ale sectoarelor în care aceste sume ar trebui alocate, cursa înarmărilor își merită dezaprobară unanimă din partea umanității. Cîteva date pot fi concludente :

La Conferința Internațională pentru Denuclearizarea Europei s-a estimat că arsenalul nuclear al marilor puteri a crescut după cel de al doilea război mondial într-un ritm care se poate măsura prin apariția la fiecare jumătate de oră a unei bombe atomice de forța celei ce a distrus Hiroshima. Omenirea deține bombe nucleare gata să explodeze, care ar putea distruge un milion de Hiroshime. Este știut că în anul 1978, de pildă, cheltuielile militare s-au ridicat pe cap de locuitor la 92 dolari, în timp ce programele umanitare din cadrul O.N.U. pentru ajutorare s-au cifrat la abia 57 de cenți pe cap de locuitor. Consecințele cursei înarmărilor sînt cu adevărat catastrofale pentru viața economică mondială. De fapt, costul armamentelor moderne este în permanentă creștere și toate ramurile economice și ale vieții sociale sînt periclitare datorită acestui fapt.

În același timp, 30 pînă la 40 milioane de oameni mor de foame în fiecare an și 1,500 milioane de oameni nu-și pot permite nici cea mai elementară îngrijire medicală. Sute de milioane de oameni nu au nici măcar minimum necesar unei vieți normale pentru ei și copiii lor. Programele de dezvoltare industrială, cît și soluționarea unor multiple probleme sociale ca: sănătate, alimentație, învățămînt etc., în țările în curs de dezvoltare sînt private de resurse majore ce ar putea rezolva multe probleme privind latura economică.

Cunoscînd această dezastruoasă situație, sîntem fericiți că țara noastră se află printre țările ce militează activ pentru pace și dezarmare. Așa cum afirmă cu consecvență președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, problema fundamentală a zilelor noastre este dezarmarea, care cere o rapidă și neîntîrziată rezolvare.

Privind cursa actuală a înarmărilor, situația e și mai gravă și nu putem să nu constatăm că acest miriapod veninos nu numai că folosește, dar și mușcă nesățios și lacom, și distruge bună parte din binecuvîntările ce ar reveni omului.

Noi, ca urmași ai lui Hristos, Prințul Păcii, nu putem trece cu vederea cuvintele Mîntuitorului care zice: «Fericiți făcătorii de pace, căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9).

În lumina acestor fapte și stări, considerăm că este în spiritul lui Dumnezeu și al Scripturilor și în acord cu toate aspirațiile de bine să zicem un NU hotărît cursei înarmărilor. Darul vieții și al bunăstării se cuvine oricărei ființe umane, potrivit cu scopul Creatorului. Cursa înarmărilor este imorală și nejustificată. Renunțarea la continuarea acestui joc diabolic privind viața și nevoile omenirii, este un imperativ indiscutabil.

Sîntem convinși că stoparea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare pe calea tratativelor sincere ar oferi economiei mondiale resurse suficiente pentru acoperirea tuturor nevoilor umanității.

În acest sens, ca slujitor al Cultului baptist și ca cetățean român, în numele meu, al credincioșilor și al pastorilor bapțiști din țara noastră, vreau să-mi exprim adevărată deplină față de politica internă și externă a statului nostru, față de eforturile și contribuția deosebit de însemnate ale României socialiste și ale președintelui Nicolae Ceaușescu la mobilizarea tuturor forțelor pentru realizarea unei Europe unite, fără arme nucleare, bazată pe respectarea orînduirii social-politice din fiecare țară, și la promovarea prieteniei și colaborării între toate popoarele lumii. De asemenea vreau să folosesc această ocazie și să exprim mulțumirea și satisfacția credincioșilor și pastorilor bapțiști pentru faptul că-și pot desfășura nestingheriți propria viață și credință religioasă.

DI. REGEP SALIH — *imamul geamiei din București* :

«Permiteți-mi, vă rog, să încep cuvîntul meu cu tradiționalul salut al Islamului : «Esseleamualeykum !» — Pace vouă !

La această Adunare, unde se dezbate cea mai stringentă problemă cu care este confruntată în prezent omenirea — menținerea păcii și lupta împotriva creșterii cursei înarmărilor pe plan mondial —, aș vrea să-mi exprim unele păreri și propuneri pentru realizarea acestor deziderate ale umanității.

Etapa istorică în care ne aflăm este fără nici o îndoială perioada cea mai strălucitoare a științei și tehnicii. Dacă cuceririle minții și spiritului uman ar fi puse în slujba fericirii omului, lumea s-ar transforma într-adevăr «în raiul pe pămînt», — așa cum spune poporul.

Ce păcat însă că lucrurile nu stau tocmai așa. Invențiile minunate ale spiritului și geniului uman sînt folosite de multe ori tocmai în scopuri de distrugere a semenilor noștri și a civilizației universale. În timp ce în cea mai mare parte a globului milioane de bărbați, femei, copii, tineri și bătrîni, sînt lipsiți de cele mai elementare condiții de existență, în altă parte nu milioane, ci miliarde se cheltuiesc pentru fabricarea celor mai năstrușnice instrumente de distrugere a omenirii, a civilizației create în decursul mileniilor, în loc de a căuta mijloace de înlăturare a sărăciei și mizeriei în care se scaldă — așa cum am spus — milioanele de oropsiți ai soartei.

Atunci se pune întrebarea : Ce e de făcut ? Spre bucuria maselor largi, a tuturor oamenilor cinștiți și de bună credință din lume, în zilele

noastre există forțe și îndrumători care nu precupețesc nici un efort și nu crută nici un sacrificiu pentru zădărnicierea intențiilor distrugătoare ale unor elemente puse în slujba forțelor răului.

În acest context aș vrea să subliniez cu legitimă mândrie că țara noastră, în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu, care este recunoscut pe plan mondial ca arhitectul indiscutabil al planurilor de pace și de luptă împotriva înarmărilor, constituie pilda demnă de urmat a tuturor luptătorilor pentru pace. Avem profunde convingeri că prin lupta organizată a tuturor maselor, pregătitorii unui nou măcel vor fi nevoiți să cedeze și să se supună forței invincibile a voinței unanime a luptătorilor pentru fericirea noastră a tuturor, pentru liniștea și fericirea popoarelor din lume și a generațiilor viitoare.

Pentru realizarea acestui deziderat însă este necesară o muncă continuă de luminare, de mobilizare a tuturor maselor, trebuie dusă o uriașă activitate de trezire a conștiinței umane în așa fel încât toți laolaltă să se ridice ca o fortăreață invincibilă, de nepătruns, în fața ațîțătorilor și să-i oblige ca enormele cheltuieli ce se fac pentru distrugere, să-și schimbe destinația pentru crearea condițiilor de viață civilizată, prosperă, tuturor semenilor noștri.

Reiese de aici cât de imensă este misiunea ce revine slujitorilor spirituali, clericilor în general, noi fiind aceia care ne adresăm direct conștiinței umane, în conformitate cu misiunea noastră spirituală.

Ce poate fi mai nobil, mai demn de stimă, mai înălțător, decât o activitate pentru binele, pentru liniștea semenilor noștri, pentru pace în lume, pentru o luptă dirză împotriva ațîțătorilor la distrugere.

Nimeni nu trebuie să se îndoiască că noi nu vom precupeți nici un efort în privința îndeplinirii cu cinste a misiunii noastre, pentru realizarea idealurilor supreme ale omenirii de azi — menținerea păcii și oprirea creșterii cursei înarmărilor.

Aș vrea să închei cuvîntul prin citarea unui verset din cartea noastră sfîntă — Coranul: «Oh! voi credincioși! Respectați pe Allah, pe Profet și pe conducătorul țării în care trăiți».

Inspirați din învățătura acestui verset, vom urma cu profund atașament drumul luminos arătat de conducătorul țării noastre, Dl. președinte Nicolae Ceaușescu, pentru realizarea idealurilor de pace ale umanității, și vom educa în același timp pe păstorii noștri să fie buni credincioși și cetățeni devotați și patrioți înflăcărați ai patriei noastre, R. S. România, întrucît un adevărat credincios nu poate fi decât un cetățean devotat și patriot înflăcărat al țării în care trăiește».

Pr. Vladimir Marcovici — *conducătorul Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara* :

«Poporul român, prin vocație, este un popor iubitor de pace și dornic de a trăi în frățietate și colaborare cu celelalte popoare. El nu a încălcat niciodată granițele altor popoare și n-a răpit nimănui liniștea, glia și bunurile cîștigate. Dorința și nevoia de pace o simțim cu toții astăzi cînd pericolul unui nou război nuclear este tot mai amenințător.

În uriașă mișcare pentru pace și dezarmare, în care activează toți oamenii iubitori de pace din întreaga lume, cultele religioase au datoria să-și aducă întreaga lor contribuție. Biserica Ortodoxă și celelalte culte și-au înțeles rostul și menirea ce le revin în societatea și țara în care își desfășoară activitatea, promovind pacea prin toate mijloacele ce le sînt specifice, înțelegînd că «roada dreptății se seamănă întru pace de către cei ce lucrează pacea» (Iacob 3, 18).

După învățătura creștină, oamenii trebuie să trăiască în frățietate ca fii ai aceluiași Părinte. Pacea între oameni, ca rezultat al unității neamului omenesc, este adevărata viață pe care trebuie să o trăiască omenirea. Pacea fiind poruncă dumnezeiască, este expresia voinței divine. Dumnezeu este iubire, El este Dumnezeuul Păcii.

În baza mandatului încredințat Bisericilor creștine de către Mintui-torul nostru Iisus Hristos, de a deveni «făcători de pace», ele nu pot rămîne pasive în fața creșterii amenințării la adresa păcii în lume. Dumnezeu creștinilor este «Dumnezeul păcii». Ca «Domn al păcii» El condamnă omuciderea, violența și vrajba. Așadar, lupta pentru pace este pentru fiecare creștin o datorie sfîntă. Creștinii au în vedere responsabilitatea lor față de pericolul în care se află omenirea, precum și obligația lor de a contribui la supraviețuire, la păstrarea vieții pe pămînt. În asemenea momente, cînd lumea se ridică împotriva pericolului iminent ce amenință viața, creștinii nu pot rămîne pasivi, ci se pronunță, cerînd să se depună toate eforturile în vederea salvărdării păcii.

Noi creștinii, sîntem convinși că numai trăirea noastră în pace face posibilă mărirea lui Dumnezeu și umplerea ființei noastre cu slavă. Acolo unde nu este pace, nu este nici Dumnezeu, și unde nu este Dumnezeu, acolo adevărata mîrire este absentă. Astfel, teologia păcii și teologia mării se contopesc în marele program stihuit de cetele îngeresti deasupra Pruncului divin.

Expresia: «Mărire întru cei de sus...» este în primul rînd o chemare spre pace, deoarece nu putem mări pe Domnul Păcii cît timp ne aflăm în vrăjmășie cu El și cu cei asemenea nouă. A-l urma pe Hristos înseamnă a împîini cuvintele mesajului ceresc: «pe pămînt pace...!». Domnul a răspîndit pretutîndeni Cuvîntul păcii, a ostenit «să îndrepte picioarele oamenilor pe calea păcii» (Luca 1, 79). El ne-a lăsat ca moștenire pacea sa. Ce am făcut oare noi oamenii cu acest sfînt lăsamînt? Au oare toți creștinii pacea Lui în inimile lor? (Ioan, 16, 33). Avem oare toți conștiința că Dumnezeu ne-a chemat să trăim în pace? (I Cor. 7, 15).

Mulți creștini se aseamănă acelor care au refuzat să participe la Cina cea mare, pretextînd felurite motive. «Ei nu cunosc calea păcii — zice Profetul — și pe urmele lor nu este nici o dreptate; cărările lor sînt întortocheate și cine pornește pe ele nu știe de pace» (Isaia 59, 8), și în acest caz, cum mai poate fi mărît Dumnezeuul Păcii?

Indemnul Scripturii: «caută pacea și aleargă după ea» (I Petru 3, 11), «trăiți în pace cu toți oamenii» (Rom. 12, 18; Efes. 4, 3) — poate și trebuie să devină pentru noi un prilej de profundă meditație despre chemarea noastră de creștini și despre înțelesul cîntării din noaptea sfîntă a Nașterii Domnului. Aceasta cu atît mai mult astăzi cînd pacea pămîntului este amenințată de norii negri ai răutății omenesti.

Salutul păcii «Pace vouă!» sau «Pace ție!», rostit oarecînd de Împăratul Păcii, Hristos Domnul, este în fond esența Evangheliei și a creștinismului. În acest salut se cuprinde programul de viață al creștinului de totdeauna, creștinul fiind un om al păcii și un «făcător de pace». El știe că nu se poate socoti printre «fiii lui Dumnezeu» atîta timp cît viața sa nu dă mărturie despre osteneala lui întru cele ale păcii. Mărturia creștinului în lume este și trebuie să fie o mărturie despre pace. Numai așa poate el aduce o adevărată închinare lui Dumnezeu și îl poate mări cu adevărat. Creștinul trebuie să fie în mijlocul semenilor săi, aidoma îngerilor din noaptea sfîntă, un înger al păcii.

Creștinismul este religia păcii. Biserica Ortodoxă a propovăduit întotdeauna pacea, buna-înțelegere între oameni și dreptatea. Aceasta a fost misiunea ei de-a lungul veacurilor și așa va fi și în viitor: fără abdicări, fără compromisuri, fără renunțare.

Viitorul omenirii se clădește sub ochii noștri, un viitor luminos, plin de viață și de bucuria de a trăi. De aceea se cuvine să luptăm în unitate, împotriva răului, a înarmărilor, care sînt de la diavol.

Pacea ne este scumpă; ea ne asigură viața, fericirea de a trăi. La glasurile sutelor de mii de oameni de bine de pe toate continentele, ale tuturor românilor care cer, ca într-o simfonie, pacea, o doresc și luptă pentru apărarea ei, ne alăturăm și noi, clerul și credincioșii ortodocși sîrbi din România, cu toată inima, sprijinind toate inițiativele și propunerile românești pentru pace și dezarmare. În același timp, vrem să subliniem că aspirațiile de pace și prietenie ale credincioșilor și preoților sîrbi sînt admirabil reflectate de politica externă înțeleaptă și clarvăzătoare a României socialiste care, după cum se știe, are ca principal arhitect pe președintele Nicolae Ceaușescu, personalitate politică de talie mondială.

Este o dorință legitimă, firească, umană; creștină și cetățenească. Și credem cu tărie că dorința noastră se va împlini cînd toți vom ridica glasul în apărarea celui mai de preț bun dat de Dumnezeu — viața».

Pr. Dumitru Soare — *directorul Editurii Institutului Biblic și de Misiune:*

«Lumea contemporană se află în fața unui ansamblu de probleme deosebit de grave. Ea e bîntuită de furia unor adevărate uragane economice, politice și militare care produc suferințe adînci, derută, teamă și neîncredere. Dar deasupra tuturor acestora, și în strînsă legătură cu ele, factorul hotărîtor care determină, întreține și amplifică îngrozitorul coșmar al omenirii îl constituie demențiala cursă a înarmărilor, care planează asupra omenirii ca o imensă negare a ființei umane, ca o sinistă perspectivă a distrugerii realizărilor și creațiilor ei.

Ceea ce este însă și mai grav e faptul că înarmările au consecințe dezastruoase în viața popoarelor chiar și fără ca armele respective să fie folosite. Sustrăgînd economiei mondiale imense resurse materiale și umane, spre a le irosi în mod absurd și cinic, escaiada înarmărilor și a cheltuielilor militare mutilează condițiile de viață ale întregii omeniri. Între cursa înarmărilor și criza economică mondială există o strînsă relație: cu cît sporesc înarmările, cu atît se înrăutățește criza.

Aceasta afectează toate statele lumii, dar în mod deosebit pe cele în curs de dezvoltare, ceea ce duce la sporirea contradicțiilor dintre țările bogate și cele sărace.

Adâncirea continuă a stării de subdezvoltare în care se află mai bine de două treimi din populația planetei noastre a creat în lume o situație nespus de critică pe care președintele României, Dl. Nicolae Ceaușescu, a caracterizat-o drept «o bombă cu grave consecințe sociale». Justetea unei asemenea aprecieri este confirmată de fapte care atestă că opoziția dintre minoritatea de țări bogate și majoritatea de țări sărace în care este împărțită lumea de astăzi are consecințe tot atât de dezastruoase ca și efectele unor arme nucleare.

Numeroase studii, statistici și grafice de tot felul atrag atenția că, dacă înarmările vor continua în același ritm, în următorii ani, țările din lumea a treia vor avea de suferit din ce în ce mai mult de pe urma crizei economice. Dar care statistică ar putea reda în toată complexitatea sa fenomenul sărăciei și întreaga dramă a uriașelor mase de oameni care poartă pecetea mizeriei și a disperării? Cine ar putea descrie situația unor asemenea oameni fără drepturi, fără speranțe, fără demnitate umană, cufundați în bezna analfabetismului și murind de foame, pentru că în loc de pline seminii lor le oferă arme?

Dar și în țările dezvoltate criza economică lasă urme adânci din cauza sporirii înarmărilor. Șomajul în continuă creștere, inflația, bugetele de austeritate și programele economice tot mai reduse întocmite de țările occidentale în ultimii ani arată că actuala criză economică depășește, prin proporțiile ei, marile crize economice din trecut. Iar situația grea la care s-a ajuns — și care tinde să se înrăutățească — nu este altceva decât rezultatul faptului că restricțiile bugetare se aplică la toate compartimentele ocrotirilor sociale, dar nu și la proiectele pentru înarmare, care, în loc să fie reduse, sînt sporite continuu.

În fața acestei situații, e clar că instalarea de noi rachete în Europa, prin cheltuielile enorme pe care le implică, nu face altceva decât să adâncească și mai mult impasul economic în care se află omenirea. De aceea e firească reacția opiniei publice care cere tot mai stăruitor, prin glasurile a milioane de oameni de pe întreg pământul, oprirea curselor înarmărilor și înlocuirea programelor de înarmare cu programe de dezvoltare economico-socială. Aceasta este singura cale rațională, de a depăși actuala situație, pe cât de critică pe atât de anacronică, în care se zbate omenirea. Trebuie să ne unim eforturile, pentru a dezamorsa această bombă cu efecte sociale deosebit de grave, creată de deturmarea resurselor economice de la obiectivele lor umanitare.

Sîntem deosebit de bucuroși că Adunarea în care ne aflăm ne oferă și nouă, reprezentanții credincioșilor, prilejul de a ne ridica glasurile cu hotărîre în sprijinul acestei nobile acțiuni. Noi mărturisim, potrivit învățăturii creștine, că menirea omului este aceea de a crește, de a umple pământul și de a-l stăpîni (Fac., 1, 28; 9, 1). Pământul a fost creat de Dumnezeu pentru a fi sursă de viață a omului, și nu depozit de arme care contrazic viața. Avem menirea de a cultiva pământul, pentru a scoate din el pîinea cea de toate zilele, de a-l înfrumuseța tot mai mult, de a-l sfinți prin muncă stăruitoare și curată, dădătoare de bunăstare și viață, nu de a-l pingări prin închiderea în adîncurile lui, sau prin presărarea

pe suprafața lui a armelor aducătoare de nefericire și moarte. «Ceea ce va semăna omul, aceea va și secera» (Gal., 6, 7), spune cuvîntul Scripturii. Să ia aminte la acest adevăr cei ce seamănă pămîntul cu arme și să-și dea seama, pînă nu e prea târziu, că irresponsabila cursă a inarmărilor nu este altceva decît un perfid bumerang al morții care se poate întoarce oricînd și împotriva lor.

În ce ne privește, legămîntul nostru e ferm și stăruitor: să facem tot ceea ce e cu putință pentru a reda pămîntului și oamenilor rosturile lor firești!».

În calitate de slujitor bisericesc pe ogorul scrisului vreau să-i asigur pe cei prezenți că voi face tot ce depinde de mine pentru punerea cuvîntului în slujba apărării păcii, pentru susținerea politicii de pace a statului nostru și a președintelui Nicolae Ceaușescu».

Pr. consilier Dinu Proviian — Arhiepiscopia Bucureștilor :

«Cu profundă îngrijorare constatăm că în viața internațională s-a ajuns astăzi la o încordare deosebit de gravă. S-au acumulat pe lîngă neîncredere și multe armamente, inclusiv armamente nucleare, ceea ce a dus la creșterea uriașă a pericolului unui nou război.

Pe de altă parte, există și pericolul ca un calcul greșit, recunoscut de toți, să ducă la declanșarea unui război mondial, cu consecințe incalculabile, care poate distruge civilizația și viața pe planeta noastră.

În acest context internațional, apelul F.D.U.S. pentru dezarmare și pace, din 20 sept. 1983, prin care în unanimitate reprezentanții poporului român au chemat din nou la unire în jurul mărețului stîndard al păcii, care s-a adăugat inițiativelor de mare răsunet din ultimii ani ale țării noastre, ale președintelui ei, Domnului Nicolae Ceaușescu, vizînd eliminarea pericolului unui nou război, instaurarea în lume a unei păci drepte, cadru propice dezvoltării, progresului și fericirii tuturor locuitorilor Terrei.

Este convingerea noastră fermă — se spunea în acest Apel — că stă în puterea popoarelor ca prin acțiuni unite, tot mai energice, să se oprească evoluția periculoasă a evenimentelor, să se impună adoptarea de măsuri concrete care să ducă la eliminarea pericolului războiului, la înfăptuirea dezarmării, și, în primul rînd, la dezarmarea nucleară. Conclucînd strîns, popoarele pot făuri cea mai puternică armă — arma unității, arma păcii, arma colaborării.

Dacă s-ar înfăptui dezarmarea, s-ar elibera sume imense pentru o industrie de pace, în slujba omului, pentru hrană, pentru desalinizarea apei de mare, pentru irigații, pentru educație, pentru dezvoltare.

România a dat pentru susținerea acestui deziderat un mic exemplu de țară mică, dar cu inimă mare: înghețînd unilateral cheltuielile militare pe o perioadă de doi ani. E nevoie astăzi de curajul dezarmării unilaterale. Dar dacă sîntem realiști, știm că așa ceva nu e posibil decît în climatul unei ordini morale bine instaurate, într-un climat de încredere reciprocă, de onestitate politică și economică.

Pentru Bisericile creștine, pentru slujitorii și credincioșii lor, Apelul F.D.U.S. pentru dezarmare și pace a constituit o nouă chemare la datorie. Căci creștinii sînt responsabili nu numai în fața oamenilor, ci și

ADU

în f.
Hris
Dup.
pen
Iisu;
trici
caredict
pata
ave.
jude
rea
cuvdial
func
gloț
oric
cint
pioxoste
oanpăr
legi
mul
furnApr
și r
I Pe
date
chiepen
arexefor
penRon
tul :pen
vfm
de a

10. -

în fața lui Dumnezeu, pentru pacea lumii. În însăși ființa Bisericii lui Hristos este înscrisă vocația de a sluji pacea, înfrățirea, colaborarea. După învățătura creștină, toți oamenii sînt fiii aceluiași Dumnezeu și pentru răscumpărarea tuturor a venit în lume și S-a jertfit Mîntuitorul Iisus Hristos. Orice război este, din această perspectivă, un război fratricid și o încălcare flagrantă a poruncii iubirii tuturor semenilor, pe care ne-o dă Fiul lui Dumnezeu.

Situația lumii contemporane, profund divizată de interese contradictorii, amenințată de spectrul războiului nuclear, purtînd pe fața ei pata rușinoasă a mizeriei și subdezvoltării, constituie un permanent avertisment pentru Biserici și pentru creștini că vor răspunde în fața judecării dumnezeiești pentru orice lipsă a lor de la datoria de a fi «sarea pămîntului» și «lumină lumii», de a fi ferment al înnoirii lumii după cuvîntul Evangheliei.

Omenirea contemporană avertizată și de cele două războaie mondiale, cu ororile lor fără precedent în istorie, este în ansamblul ei profund doritoare de pace. Acțiunile pentru pace se înmulțesc pe întreg globul pămîntesc și se manifestă în forme tot mai variate. Mai mult ca oricînd, oamenii zilelor noastre vorbesc despre pace, scriu despre pace, cîntă pacea, își strigă pe străzi, în demonstrații de tot mai mare amploare, dorința de pace.

Bisericile și credincioșii lor nu pot lipsi din rîndurile celor care ostenesc pentru apărarea păcii, pentru ocrotirea și promovarea vieții oamenilor.

În imnul cîntat de îngeri la Nașterea Mîntuitorului, — «pace pe pămînt și bunăvoință între oameni» — aceste două noțiuni stau în strînsă legătură cu slava lui Dumnezeu. De aceea noi creștinii nu ne putem mulțumi să aducem slavă lui Dumnezeu, neglijînd lucrarea păcii în lume, care înseamnă de fapt adevărata slăvire a lui Dumnezeu. Sfinții Apostoli ne învață că Dumnezeu ne-a chemat spre pace (I Cor., 7, 15) și ne îndeamnă să căutăm și să păzim pacea (Evr., 12, 14; Efes., 4, 3; I Petru 3, 10), și să urmărim faptele păcii (Rom., 14, 19). «Creștinul este dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa... și dacă este necesar, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume», spune Origen».

Niciodată nu vor fi prea multe cuvîntele despre pace, rugăciunile pentru pace, îndemnul la pace, dacă acestea vor contribui la diminuarea răului care se opune păcii.

Biserica Ortodoxă Română socotește o datorie sfîntă sprijinirea efortului întregului nostru popor, a oamenilor de bine de pretutîndeni, pentru instaurarea în lume a unui climat de pace și colaborare.

Pe linia acestei atitudini, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române se străduiesc a împlini lucrul Domnului, arătîndu-se cu cuvîntul și cu fapta adevărați făcători de pace.

Integrîndu-ne, cu toată sinceritatea, în marele front al luptătorilor pentru pace din lumea întreagă, rugăm pe Bunul Dumnezeu să binecuvînteze toate acțiunile duse, pentru ca lumea viață să aibă, cu putința de a se elibera de pericolul unui cataclism nuclear.

Înainte noastră se găsesc astăzi viața și moartea, binele și răul... Fie ca Dumnezeu să ne dăruiască viața, ca să trăim noi și urmașii noștri! (Deut., 30, 11)».

Dr. Barabasy Laszlo — *Curator general al Bisericii Unitariene din România* :

«Am ascultat cu luare aminte referatele și cuvântările rostite de antevorbitorii mei pe marginea temei abordate de secția noastră.

Cred că — pentru a ne putea da seama de importanța covârșitoare a problemei — nu greșim dacă răsfoim paginile istoriei.

Incepînd încă din antichitate și pînă în zilele noastre s-au exprimat mai multe concepții privind războiul și pacea. Dintre acestea amintesc doar două: teza antică «Si vis pacem, para bellum» (Dacă vrei pace, pregătește-te de război), și declarația lui Montecocculi din sec. XVII: «Pentru război ai nevoie de trei elemente: Bani, bani, și bani!».

Prima teză s-a dovedit falsă, deoarece cursul istoriei a arătat că pregătirile de război nu au vizat niciodată menținerea păcii; din contră, se urmărea supunerea altor popoare și acapararea de bunuri pentru folosul citorva și în dauna celor mulți.

Fără să evocăm cele din trecutul îndepărtat, gîndindu-ne numai la al doilea război mondial, pe care mulți dintre noi l-am trăit, putem să ne dăm seama cîte nenorociri și pagube umane și materiale ar provoca un alt război, mai ales unul purtat cu armament nuclear. Astăzi, ca urmare a progresului tehnic, s-au creat noi tipuri de arme care pun în pericol însăși existența Planetei.

În ceea ce privește afirmațiile lui Montecocculi este de ajuns să mă refer la datele statistice privind cheltuielile militare și de înarmare arătate de către antevorbitorii mei.

Iată motivele pentru care Bisericile trebuie să-și sporească eforturile pentru înlăturarea războiului din viața omenirii și să-și aducă contribuția lor în lupta pentru pace și pentru realizarea dezarmării, ca prim pas întru salvarea acestora.

În calitate de cetățean român de naționalitate maghiară, vreau să-mi exprim adevăratele față de politica internă și externă a statului nostru, față de inițiativele și propunerile de pace ale președintelui Nicolae Ceaușescu».

Diac. conf. P. I. David — *Institutul Teologic de grad Universitar din București* :

«Așa cum se știe, pericolul grav care amenință nu numai existența noastră, ci și a planetei, îl constituie astăzi înarmările nucleare de diferite tipuri și dimensiuni. Situația creată, mai ales în Europa, odată cu instalarea de rachete americane cu rază medie de acțiune și a contramăsurilor anunțate de URSS, face ca vigilența popoarelor din această zonă să sporească. «Cînd arde casa vecinului, sări să stingi focul, nu să fugi», spune un proverb românesc.

Tara noastră fiind preocupată de liniștea și pacea poporului român și a vecinilor săi, își propune să facă tot ceea ce este posibil pentru menținerea încrederii, respectului și păcii în Balcani. Aflați în calea fur-

tuni
au f
tice
aici
Mac
de t
lor»
mei,
drur

abăt
timu
orga
sau
perii
Nico
pașa
de e
tanti

susti
todo
— n
com
Orto
Vlad
denț
tat a

preș
zare,
tare
unui
Euro
tină,
de s
relor
tru c
ener

s-a l
iunie
fiat
Balce
parte
finali
unor
xiste
parti

tunilor, strămoșii noștri și-au apărât neabătut ființa și glia, căci Balcanii au fost ținta tuturor migrațiunilor, iar locurile carpato-danubiano-pon-tice au fost pilnia și filtrul din Asia spre centrul Europei și invers. Pe aici invazia lui Darius se destramă (513 î.d.Hr.), iar strategul Alexandru Macedon își croiește «drum spre Babilon» (323 î.d.Hr.). În aceste locuri, de unde ne-am luat ființa, Burebista, «cel mai viteaz dintre regii tracilor» (Herodot), ridică stavilă împotriva gîndurilor expansioniste ale Romei, ca apoi ibericul împărat Traian să supună Dacia pentru a-și crea drum sigur spre centrul Asiei.

Și pe cînd eram în formare ca popor, peste noi și peste Balcani s-a abătut furtuna migrațiunilor dinspre Occident spre Orient și invers, ultimul pîrjol fiind invazia mongolă din 1241. În focul acestor bătălii, s-au organizat statele prefeudale românești, ca și statele balcanice rămase sau crescute în această zonă. Fiind așezate la «răscurse de vînturi», Imperiul otoman pune stăpînire pe zonă, mai ales după cruciada de la Nicopole (1396); Principatele Române totuși scapă de transformarea în pașălc. Acest regim le-a dat posibilitatea să încerce timp de cinci sute de ani aproape imposibilul: dezrobirea Balcanilor, — cea mai importantă acțiune fiind Cruciada lui Mihai Viteazul (1594—1595).

Ideea-forță a unității neamului românesc și pacea cu vecinii a fost susținută permanent și de credința comună a popoarelor din zonă: ortodoxia. Este cunoscut faptul că la curtea lui Constantin Brîncoveanu, — martir al credinței —, își duceau activitatea împotriva dușmanului comun, — tirania otomană —, patriarhii apostolici și ierarhii Bisericii Ortodoxe din Balcani. Așa se face că la declanșarea revoluției lui Tudor Vladimirescu popoarele din zonă s-au trezit, multe obținînd independența, iar după războiul din 1877—1878, regiunea Balcanilor și-a căpătat autonomia și suveranitatea.

Aceste motive, fapte și idei stau și astăzi la baza inițiativei președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru denuclearizarea Balcanilor. Desigur, inițiativa nu-i izolată, ci se include în căutarea mijloacelor și metodelor de descătușare a popoarelor de teroarea unui război nuclear, prin crearea unor zone denuclearizate în Balcani, Europa Centrală, Europa de Nord, Adriatică și Mediterana, America Latină, Africa, Orientul Mijlociu, Oceanul Indian, Asia de sud, Pacificul de sud. În același timp, propunerea concordă cu voința tuturor popoarelor din zonă, se încadrează în principiile O.N.U., ale Conferinței pentru dezarmare de la Geneva și ale Asociației Internaționale pentru energia atomică.

Prin inițiativa majoră a României — denuclearizarea Balcanilor — s-a încununat «o operă de pionierat» (cîteva repere: 10 sept. 1957, 6 iunie 1959, 21 iulie 1972, 5 noiembrie 1975, 25 iunie 1976); s-au evidențiat «elementele definitorii ale conceptului românesc» (denuclearizarea Balcanilor) care sînt: componentă a politicii externe a statului român; parte a securității europene și a luptei pentru dezarmare; coordonate și finalități esențiale; imperativul unei ample cooperări; statornicirea unor relații noi; proiectul nu este îndreptat împotriva nimănui; inexistența unei tentative de bloc; relații bune cu toate celelalte state; participarea la discuții a unor state din afara zonei; o abordare gradu-

ală; însemnătatea climatului politic favorabil. Multe din aceste principii și puncte de vedere sînt susținute și de statele balcanice cu poziții specifice, anume: Turcia și Grecia, făcînd parte din NATO; România și Bulgaria, fiind membre ale Tratatului de la Varșovia, Iugoslavia, făcînd parte din grupul țărilor neangajate, iar Albania, deocamdată abținîndu-se. Ca atare, inițiativa României nu este izolată, ci aceasta se include în cadrul general al eforturilor pentru dezarmare și folosirea pe scară largă a energiei nucleare în scopuri pașnice, o caracteristică a stabilității de denuclearizare militară care prevede garanții din partea superputerilor nucleare. Deci statutul de denuclearizare a Balcanilor urmează a fi guvernat atît de principiile general-valabile ale dreptului internațional contemporan, cît și de principiile specifice zonelor libere de prezența armelor nucleare.

Țările membre ale unei zone lipsite de arme nucleare în Balcani ar urma să-și asume în principal zece obligații*.

În același timp se cere Angajamentul de respectare al zonei denuclearizate de către statele posesoare de arme nucleare și de către alte state, ca și acceptarea sistemului de verificare și control. În sfîrșit, Mecanismul instituțional al statului de denuclearizare a Balcanilor ar cuprinde: *Conferința generală* a «Agenției pentru denuclearizarea Balcanilor» (ADB), *Consiliul executiv*, *Consiliul științific și Secretariatul*.

În concluzie, inițiativa României, a președintelui Nicolae Ceaușescu, pentru denuclearizarea Balcanilor, și-a găsit un larg ecou în inimile locuitorilor din această zonă, dovadă deseori contacte la cel mai înalt nivel la București, Ankara, Atena, și de atîtea ori, și recent, la Sofia și Belgrad.

Biserica Ortodoxă Română, toate Bisericile ortodoxe din zona Balcanilor, ca și celelalte culte creștine și ne creștine, contribuie și vor contribui cu specificul muncii lor, printre altele, și la realizarea celui mai temerar proiect pacifist al zilelor noastre și al zonei noastre: denuclearizarea Balcanilor, — prin aceasta, impunînd o temelie de netăgă-

* Acestea sînt: 1. să nu întreprindă nici o activitate care ar permite dezvoltarea, experimentarea sau producerea de arme nucleare și de dispozitive nucleare explozive; 2. să nu achiziționeze, să nu primească și să nu intre în alt mod, direct sau indirect, în interesul unor terți sau prin orice alte canale, în posesia armelor nucleare și a componentelor sistemelor acestor arme; 3. să nu permită amplasarea, depozitarea sau stocarea pe teritoriile lor a armelor și a celorlalte componente ale sistemelor de arme de acest tip; 4. să nu contracte facilități de lansare sau orice alte facilități pentru experimentarea sau utilizarea armelor nucleare; 5. să nu permită pe teritoriul propriu crearea sau menținerea de baze militare dotate cu arme nucleare, vectori și alte componente ale acestui sistem de arme; 6. să ceară eliminarea de pe teritoriul lor a bazelor militare străine dotate cu arme nucleare și alte componente făcînd parte din sistemul acestui gen de arme; 7. să nu accepte producerea de arme nucleare de către terți pe teritoriul lor; 8. să nu confere terților dreptul de a introduce temporar, de a transporta sau de a tranzita teritoriul propriu cu arme nucleare și alte componente ale sistemelor de arme nucleare, inclusiv dreptul de intrare în porturile lor a navelor purtătoare de asemenea arme; 9. să nu participe direct sau indirect, în experimentarea, folosirea, producerea, posesiunea sau controlul armelor nucleare; 10. să nu îngăduie lansarea de arme nucleare spre interiorul zonei sau din interiorul acesteia în alte direcții.

duit la dezarmarea Europei, la diminuarea tensiunii și în același timp a creșterii «dinamicii păcii și încrederii între popoarele din lumea întreagă».

Diac. Teodor Savu — *inspector eparhial — Oradea :*

«Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Nicolae al Banatului, a citat în cuvântul de deschidere a lucrărilor secțiunii noastre și următoarele cuvinte ale Mintuitorului : «Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă!».

Acestea sînt cuvinte cu caracter de testament, de lăsamînt, cum spune poporul nostru, lăsamînt încredințat de Domnul ucenicilor săi, Sfinților Apostoli, Bisericii sale, pe care El a întemeiat-o ca așezămînt de mîntuire și de împăcare a omului cu Dumnezeu, cu sine însuși și cu aproapele.

Dar nu este un testament oarecare, un testament mărginit de o serie de clauze juridice, care să indice executorului modalitatea de împlinire a dorinței testatorului. Nu. Ci acesta este un testament dumnezeiesc, care se execută, se aduce la îndeplinire prin legi morale, fondate de legea iubirii aproapelui, prin lăsarea la libertatea deplină a aceluia ce propovăduiește mesajul de «pace pe pămînt și între oameni bunăvoire», de a-și alege singur cele mai potrivite mijloace de sădire a păcii, întii în propriul său suflet și apoi în al enoriașilor săi.

În funcție de soliditatea acestei sădiri a păcii în sufletele enoriașilor, putem aprecia și măsura gradul în care slujitorii unei Biserici și-au îndeplinit mandatul divin.

După înălțimea gradului în care un popor simte și trăiește efectiv pacea, spunem că acel popor are, într-o măsură mai mare sau mai mică, vocația păcii.

Despre poporul român s-a spus de atîtea ori și de către atîția — și nu numai români — că este iubitor de pace, pașnic prin vocație. Mai adăugăm însă că poporul român este — în aceeași măsură — și iubitor de dreptate, pentru că o pace care nu este bazată pe dreptate (așa cum sublinia cu tărie azi, în ședința plenară, reprezentantul Bisericii Anglicane), nu mai e pace. O astfel de pace nu poate dăinui. Noi am cunoscut o astfel de pace : dictatul de la Viena, din 1940, care a adus atîtea suferințe poporului român din Transilvania de Nord, din partea ocupației hortiste. De aceea vrem în continuare și pentru totdeauna, o pace bazată pe dreptate.

Afirmația că poporul român este pașnic prin vocație are la bază constatări istorice indubitabile, bine documentate, care atestă că poporul român n-a dus niciodată de-a lungul existenței sale bimilenare vreun război de agresiune, ci numai de apărare, atunci cînd alții au încercat să-i răpească libertatea, independența, sau să-i știrbească integritatea teritorială.

Firea lui pașnică, iubirea lui de pace dreaptă, este genial cuprinsă de Mihai Eminescu în Scrisoarea a III-a, în dialogul dintre Baiazid și Mircea cel Bătrîn, cînd, la întrebarea celui dintîi : «Ce vreți voi ?», cel de-al doilea răspunde : «Noi, bună pace!».

Iată vocația de pace a poporului român, condensată doar în cîteva cuvinte de cel care a spus — iarăși cu tărie și adevăr — că Biserica Ortodoxă este mama sufletească a credincioșilor români, ceea ce vrea să spună că Biserica Ortodoxă Română și slujitorii ei au contribuit în mod substanțial la formarea spiritualității credincioșilor români, spiritualitate în a cărei țesătură sînt nenumărate fire de urzeală și băteală, cu puternică încărcătură evanghelică, între care și iubirea de pace.

Un alt fiu al poporului român care a știut să dea expresie în chip eclatant vocației pentru pace a poporului român, a fost strălucitul bărbat de stat Nicolae Titulescu. Pentru el, pacea era un act sacru, pentru a cărei temeluire și dăinuire trebuie să luptăm continuu, pentru că ea nu este ceva static, ci este ceva dinamic, în continuă mișcare, pentru a cărei dăinuire trebuie să învingem doi mari adversari: indoiiala și neîncrederea.

Continuator al acestei politici de pace este în zilele noastre președintele Nicolae Ceaușescu, neobosit luptător pentru pace în întreaga lume, campion al păcii, ale cărui repetate mesaje și apeluri pentru dezarmare și pace adresate poporului român și popoarelor lumii, precum și conducătorilor acestora, sînt și ele, prin excelență, un rezultat și o probă de nedezmințit a vocației de pace a poporului român!

Un obiectiv de seamă al acestor apeluri este tocmai ceea ce urmărea și Nicolae Titulescu: înlăturarea indoiiei și neîncrederii din viața politică internațională, prin înlăturarea cărora s-ar ajunge la o pace perpetuă, la o pace eternă.

În spiritul celor de mai sus, este de la sine înțeles că Bisericii Ortodoxe Române și slujitorilor ei le este un lucru cu totul firesc să adere la toate chemările de pace ale conducătorilor patriei noastre, ea socotind aceste apeluri în concordanță cu învățătura evanghelică, și fiind convinsă că în felul acesta este și o execuție fidelă a testamentului Întemeietorului Bisericii, care a spus: «Pacea Mea dau vouă, pacea Mea las vouă!».

Ca unul ce vin dintr-o parte a țării noastre unde trăiesc aproape toate cultele reprezentate în această Adunare și unde am putea spune că sînt într-o ședință continuă de împreună-lucrare, de trăire practică a ecumenismului, la care ne îndeamnă neîncetat, în eparhia noastră, P. S. Episcop Vasile, — voi încheia, în spirit de larg ecumenism (fiindcă avem între noi și distinși reprezentanți ai atîtor culte de peste hotare), cu îndemnul din ectenia mare: «Pentru pacea a toată lumea, Domnului să ne rugăm!».

Prof. Constantin Dejan — Protoieria Pitești :

«Sîntem aici în numele convingerii că nici o categorie socială, nici o categorie umană, oricare ar fi ea, nu poate fi angajată mai plenar în problema păcii, problema fundamentală a epocii noastre, decît aceea a slujitorilor Cultelor. A sluji lui Dumnezeu, înseamnă a sluji omului, mîntuirii lui, dar și îmbogățirii, înfrumusețării și ocrotirii vieții umane sub toate aspectele ei.

Sintem aici spre a ne mărturisi credința noastră în biruința binelui, în forța spiritului, a convingerilor și conștiinței, pentru a trăi în sfințită comuniune de gânduri sentimentul că aspirațiile noastre, izvorînd din esența cuvîntului lui Dumnezeu, nu sînt simple «pia desideria», că ele răspund voinței lui Dumnezeu și aspirațiilor celor mai profunde ale oamenilor și popoarelor.

Sintem aici ca să ne împărtășim certitudinea că nimic nu ne dă dreptul să fim sceptici cu privire la finalitatea strădaniilor noastre consacrate păcii și fericirii oamenilor, că datoria noastră cea mai sfințită este de a ține permanent mobilizate conștiințele pentru apărarea păcii, să «biruim răul cu binele», să ridicăm neîncetat în calea celui mai mare rău ce amenință viața omenirii, inexpugnabilele bariere ale conștiinței.

Sintem aici pentru ca, alături de toți oamenii din țara noastră și de pretutindeni, alături de toți cei ce cu brațul, cu mintea și cu simțirea lor făuresc progresul și viitorul patriei noastre și al întregii lumi, în voința de pace a poporului nostru și a oamenilor de bine din întreaga lume; să ne țesem și să ne împletim prezența noastră cu toată ființa, și noi, slujitorii Cultelor, care prin însăși natura misiunii noastre, nu putem fi decît cei mai devotați, mai statornici și hotărîți sprijinitori ai tuturor acțiunilor pentru pace.

Calea păcii este calea vieții și a fericirii. Pacea și viața sînt inseparabile în concepțiile ce slujim. Toate acțiunile ce se întreprind pentru apărarea păcii în lume găsesc în noi cel mai puternic ecou și sprijin. Știm, simțim și vedem, cunoaștem din experiența dureroasă a istoriei, că pacea nu se statornicește de la sine în lume. Sînt forțe uriașe care urzesc și uneltesc împotriva ei. Sînt în lume oameni, grupări, ideologii, care încearcă să justifice sau să încurajeze pregătirile pentru declanșarea cataclismului mondial ce planează asupra muncii și fericirii oamenilor. S-ar părea că omenirea și-a pierdut simțul conservării, că într-o oarbă pornire sinucigașă, de autodistrugere, investeste uriașe mijloace materiale și cuceriri ale științei, nu pentru a spori binele omenirii, nu pentru împuținarea sărăciei, nu pentru apărarea și scotirea vieții, ci pentru nimicirea ei. Imense mijloace de distrugere se îngmădesc mai ales pe continentul nostru, amenințînd să transforme pămîntul oamenilor într-un înspăimîntător pustiu, lipsit de orice urmă de viață.

Ca și ucenicul vrăjitor din legendele medievale, care uitase formula magică ce-i permitea să stăpînească forțele malefice dezlănțuite, știința și tehnica de azi, puse în slujba nimicirii, și-au uitat menirea, aceea de sporire și ocrotire a vieții, de îmbogățire și facilitare a existenței umane.

Dacă nu este îngăduit nici unui om să rămînă indiferent față de pericolul ce planează asupra tuturor, cu atît mai mult nu ne este îngăduit nouă, slujitorilor Cultelor, să nu ne ridicăm împotriva celui mai monstruos atentat la viața omenirii întregi. Pe umerii noștri, nu ai generațiilor trecute sau viitoare, apasă răspunderi uriașe. Ce lume vom lăsa noi urmașilor noștri, cînd însăși viața, cel mai minunat lucru din univers, viața care vine de dincolo de noi și de înțelegerea noastră, este pusă sub semnul întrebării?

În numele celui ce a venit ca «lumea viață să aibă și încă din beșug», ne revine datoria, în primul rând, de a striga de la toate amvonțele că sînt inumane și constituie o renegare a celor mai sfinte imperative etice aceste diabolice mijloace de distrugere!

Conștiințe în conștiința contemporanilor noștri, avînd misiunea de a ține necurmat aprinse sfintele chemări ce innobilează viața oamenilor, vom afirma cu tărie și fără preget avertismentul marelui stegar al păcii, președintele Nicolae Ceaușescu, că «nimeni nu are dreptul să se joace cu viața omenirii!».

Sîntem și rămînem cu întregul sentiment al răspunderilor ce ne revin, prezenți în lupta pentru făurirea unei lumi fără arme și fără războaie, trăind în întreaga noastră ființă năzuințele și strădaniile poporului nostru, de care ne leagă toate fibrele ființei noastre, ca cetățeni devotați ai patriei, ca slujitori ai lui Dumnezeu și ai oamenilor.

Exprimîndu-ne deplina solidaritate cu toți cei ce luptă pentru biruința responsabilității față de destinele omenirii, sîntem încredințați că conștiința slujitorilor Cultelor și a credincioșilor din toată lumea, va ridica în fața primejdiei atomice o stavilă de netrecut, pentru ca viața și pacea să nu mai fie amenințate de înfiorătorul spectru al urgiei atomice, pentru ca înfrățirea între oameni și popoare — idealul sfînt care trebuie să ne unească pe toți oamenii, și mai ales, pe slujitorii Cultelor — să triumfe pentru totdeauna în lume.

Arhim. dr. **Irineu Cheorbeja** — *consilier patriarhal* :

«Am ascultat expunerile din sedințele plenare și din secție, unde s-a vorbit despre situația actuală a înarmărilor și a consecințelor ce ar urma dacă s-ar folosi aceste arme.

Chiar dacă luările de cuvînt nu mai aduc ceva nou, ele întăresc adeziunea unui membru sau a unei unități prezente la lupta generală și care se alătură la ideea urmărită prin această Adunare generală a Cultelor din România.

Vreau să arăt numai în cîteva cuvinte în ce fel cheltuielile militare devin o povară pe umerii omenirii. Este un lucru îndeobște cunoscut că un buget al unui stat se întocmește din veniturile ce se realizează în acel stat și se cheltuiește după nevoile imediate sau de perspectivă ale statului respectiv. Dacă o bună parte din acest buget se afectează cheltuielilor așa-zise militare, în realitate pentru înarmare, desigur că numai o mică parte se mai poate repartiza celorlalte nevoi și în felul acesta se nasc imediat restricțiile, scumpirile sau lipsurile bunurilor de larg consum. Vreau, în acest sens, să arăt că președintele Nicolae Ceaușescu a subliniat de mai multe ori, cu multă claritate, influența negativă a cheltuielilor militare asupra folosirii raționale a resurselor materiale și umane.

Iată deci că înarmarea are două laturi distincte. Mai întii aspectul de perspectivă — pericolul potențial al distrugerii omenirii, problema de care se discută intens în toată lumea și asupra căreia s-a oprit și Adunarea actuală a Cultelor din România —, și al doilea aspect este

consecința imediată a acestei înarmări, cu efectul negativ asupra vieții economice și social-culturale a omenirii.

Mă voi referi numai asupra asistenței medicale. În această ramură, în țările cu bugete militare mari se observă următoarele :

1. O reducere bugetară pentru construirea de spitale, policlinici și dispensare.

2. Reducerea sau desființarea asistenței gratuite a bolnavilor ;

3. Reducerea medicației gratuite pentru boli maligne sau cronice (cum sînt : cancerul, TBC, ateroscleroză, etc.) ;

4. Reducerea sumelor alocate pentru cercetarea științifică în domeniul medical. Centrele pentru cercetări au bugete din ce în ce mai mici ;

5. Utilarea unităților sanitare costisitoare mult redusă și realizări reduse de aparatură nouă ;

6. Prețuri ridicate pentru medicamente și pentru asistență medicală, încît se zice în aceste țări : «decît să te îmbolnăvești, mai bine să mori».

Este evident că bugetele militare reduc sumele alocate celor mai nobile preocupări ale omenirii, precum și celor mai stringente nevoi ale celor suferinzi.

Omenirea — pe lîngă vigilența mereu crescîndă — trebuie să caute și să găsească soluții care să anihileze orice armă distrugătoare, și să-i împiedice pe cei ce pregătesc și predică moartea, precum și pe cei ce doresc moartea acestei planete, să-și ajungă scopul lor nebun.

Închei, folosind cuvintele Sfintei Scripturi : «privegheați și vă rugați!».

P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul — vicar patriarhal :

«Toți oamenii care doresc bunăstarea, progresul și fericirea lumii de azi și de mâine sînt pe deplin conștienți că au datoria sfîntă să se încadreze în forțele care promovează pacea, asigurarea unui climat de destindere, de securitate și colaborare în Europa și în lumea întreagă. Această atitudine, indiferent de apartenența filosofică, politică sau religioasă, izvorăște din convingerea că numai într-o lume fără arme, fără aplicarea unei politici de forță, sau de amenințare cu forța, omenirea poate să trăiască liber, în respect față de demnitatea omului, pentru propășirea tuturor.

Adunările pentru pace în Europa și lumea întreagă, care întrunesc din ce în ce mai mult și tot mai frecvent tot mai mulți participanți, reprezintă un indiciu că popoarele devin zi de zi tot mai conștiente de pericolul înarmărilor.

Pe meridianele planetei noastre popoarele sărace plătesc scump tributul cursei înarmărilor. În loc ca guvernele să-și concentreze eforturile în direcția bunăstării și a dezvoltării economice, pentru a înlătura inflația și șomajul, cu scopul asigurării energiei și materialelor prime în primul rînd, ele neglijează aceste obiective, plasîndu-le pe

un plan secundar, iar fabricarea de noi arme distrugătoare devine preocuparea principală. Sume uriașe sînt destinate în bugetele unor state cheltuielilor militare, în scopul acumulării de noi arme ucigătoare tot mai perfecționate, sub pretextul așa-numitului «echilibru de forțe». Rațiunea sănătoasă arată însă în mod clar că, pentru atingerea acestui scop se impune nu creșterea ritmului de înarmare, ci reducerea armelor atomice existente la un nivel pe cît posibil mai scăzut.

Deeturnarea de resurse materiale și umane în scopul înarmării agravează fenomenul subdezvoltării multora din statele lumii și accentuează decalajul între țările bogate și sărace.

Cursa înarmărilor în continuă creștere, nu numai că limitează posibilitatea depășirii crizei economice, dar sporește și mai mult pericolul distrugerii civilizației și chiar a vieții pe pămînt. Folosirea resurselor materiale, financiare și umane, pentru înarmare, constituie o piedică serioasă în calea progresului social și a celui educativ. Numai de la cel de al doilea război mondial s-au cheltuit pentru înarmare peste șase mii miliarde de dolari. «O mică parte din aceste sume — dintr-un singur an — ar fi fost suficientă pentru atingerea obiectivului de ajutor public, fixat pe plan internațional de către O.N.U., în cadrul celui de al treilea deceniu consacrat dezvoltării (1981—1990)» — declara recent un reprezentant al acestui organism.

Statisticile arată că pentru sănătatea publică se cheltuiesc numai 60% din cheltuielile pentru înarmare. Resursele pentru cercetări medicale reprezintă doar o cincime față de cele destinate pentru cercetări în scopul perfecționării de noi arme. Aproximativ patru sute de mii de oameni de știință (majoritatea din cele două blocuri) sînt angajați în cercetări militare, iar activitățile militare absorb resurse ce reprezintă două treimi din venitul total al țărilor celor mai sărace. Studii și anchete au dovedit că sumele alocate pentru înarmare ar putea crea mai multe locuri de muncă în sectorul civil decît în cel militar. În felul acesta se dovedește că și în acest sector cursa înarmărilor are efecte indirecte de reducere a ocupării forței de muncă. În plus, nu trebuie uitat faptul că această forță ar putea fi folosită în scop util și creator pentru societate.

Această inversare de priorități aduce suferință pentru lumea de azi, iar pentru generațiile viitoare deschide perspective tot mai întunecate. Astfel, rezultă clar că relația bugete militare — bugete economico-sociale, nu poate fi alta decît cea de opoziție.

Conștiința creștină nu poate fi nepăsătoare în fața acestor realități triste ale lumii de azi. În solidaritate cu voința întregii omeniri, egal și pe deplin îndreptățită la bunăstare și fericire, credem și exprimăm cu fermitate opinia că aceste bunuri trebuie să fie folosite pentru a înlătura mizeria, foametea, ignoranța și bolile de tot felul, care macină milioane de oameni. Înghetarea bugetelor militare, așa cum a procedat conducerea țării noastre, în frunte cu Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, care a fixat cheltuielile militare pînă în anul 1985 la nivelul celor din 1982, constituie un pas realist, hotărîtor și necesar pe această

cale. De asemenea, propunerea românească de reducere cu 20% a cheltuielilor militare față de nivelul anului trecut, până în 1985, este de un profund realism și ar constitui un pas important în această privință. Acestea, ca și noua ordine economică internațională, sînt cu adevărat soluții realiste pentru depășirea impasului în care se află lumea de azi.

În calitate de ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, dar și de rector al Institutului Teologic din București, unde educăm și formăm pe viitorii preoți în spiritul acestor idei, îmi exprim totala adevărată față de toate inițiativile și acțiunile statului nostru și ale președintelui Nicolae Ceaușescu, dedicate realizării dezarmării, promovării păcii și colaburării între popoare și, în general, asigurării progresului omenirii.

În deplin acord cu convingerea noastră religioasă și în conformitate cu răspunderea socială pe care o avem, credem că se impune o lume mai dreaptă care să asigure pentru toate popoarele în mod egal posibilități de afirmare în domeniul material și spiritual».

Pr. prof. Mihai Vizitiu — *directorul Seminarului Teologic Neamtu* :

«Darul cel mai de preț pe care Dumnezeu l-a dat omului este viața, iar omul are datoria de a o apăra și păstra, pentru că Dumnezeu nu vrea moartea celei mai frumoase creaturi ci, dimpotrivă, vrea ca «aceasta să trăiască și să se bucure de viață», după cum ne arată profetul Iezechiel.

Iar Mîntuitorul Hristos, Domnul păcii, întărește cuvintele profetului, spunînd : «Eu am venit ca lumea viață să aibă și încă din belșug» (Ioan 10, 10). De aici înțelegem că nimeni, în afară de Dumnezeu, nu are nici un drept asupra vieții cuiva și nici chiar asupra celei proprii, și că fiecare dintre noi sîntem răspunzători în fața lui Dumnezeu atît pentru viața noastră cît și pentru a aproapelui nostru, viață pe care trebuie s-o aducem ca dar lui Dumnezeu, așa cum ne rugăm la fiecare slujbă divină : «Pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm» (Ectenia). Cine atentează asupra vieții cuiva, comite un atentat împotriva lui Dumnezeu, Dătătorul de viață. Iar una din formele de atentat împotriva vieții, deci împotriva lui Dumnezeu, este înarmarea. Pentru că, în timp ce în unele părți din lume se cheltuiesc sume fabuloase pentru înarmare, care nu poate avea altă consecință decît distrugerea vieții, în alte părți, milioane de oameni mor de foame și de sete. Multe zone ale lumii sînt un fel de drum între Ierusalim și Ierihon, din vremea Mîntuitorului, pe care se află căzuți în suferință milioane de oameni a căror viață este în primejdie. Acești suferinzi au nevoie de un ajutor frătesc, de o faptă asemenea aceleia a Samarineanului milostiv, pentru ca și ei să se împărtășească de bucuriile și frumusețile vieții.

Ce se poate face în cazul acestora ? Soluția ne este dată de Sfînta Scriptură : «Să prefacem săbiile în pluguri și lăncile în seceri». Deci renunțarea la înarmare, trecerea la dezarmare și prefacerea armelor, aceste îngrozitoare unelte ale morții, în unelte ale vieții, unelte pentru lucrul pămîntului pe care Dumnezeu l-a binecuvîntat să fie mijlocul prin

care omul să-și asigure cele necesare menținerii vieții și în care pot încăpea absolut toți oamenii. Ne întrebăm însă, cu maximă îngrijorare : ce ar putea deveni pământul dacă s-ar declanșa un război nuclear ? Un desert, dacă nu cumva, dat fiind încărcăturile nucleare existente, s-ar dezintegra complet, pământul rămânând, după expresia biblică, «netocmit și gol». Cui i-ar folosi și cine s-ar bucura de un astfel de pământ, dacă ar mai rămâne cineva în viață, ceea ce este foarte puțin probabil. Menținerea vieții, bunăstarea, sint deci condiționate de realizarea păcii.

În calitatea noastră de slujitori ai Domnului păcii, sintem chemați și avem ca sfință îndatorire să «căutăm pacea cu toți oamenii», cum se exprimă Sfințul apostol Pavel. Dar «a căuta pacea», în concepția paulină înseamnă a lucra permanent pentru înfăptuirea ei și aceasta în deplin acord cu cuvintele Mîntuitorului care fericește pe cei ce făuresc pacea și nu pe cei ce o așteaptă în mod pasiv. Lucrarea de înfăptuire a păcii face parte din misiunea Bisericii noastre. Ea nu este o lucrare de circumstanță, ci are la bază testamentul Mîntuitorului : «Pace dau vouă, pacea Mea las vouă». De aceea orice inițiativă în favoarea păcii a fost, este și va fi sprijinită de Biserica noastră. Una din propunerile președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru O.N.U. este : «Educarea tinerilor în spiritul principiilor păcii și umanismului». Ca profesor de seminar consider că îmi îndeplinesc o îndatorire sfință de a sădi și cultiva, în mod permanent, în sufletele tinerilor aceste înalte idealuri ale păcii și umanismului, dragostei față de toți oamenii, atașamentului lor ca viitori preoți față de politica internă și extrenă a statului nostru, față de propunerile și inițiativele de pace ale președintelui Nicolae Ceaușescu, pentru ca la rîndul lor să cultive aceste valori în sufletele credincioșilor pe care-i vor conduce.

Ca cel care am cunoscut suferințele ultimului război mondial, fiind lipsit de mîngîierile tatălui, plecat pe front, și avînd mereu în minte zbcuciumul și lacrimile mamei, ca și lipsurile materiale pe care le-am îndurat, îmbrățișez cu toată ființa mea noile inițiative de pace ale președintelui țării noastre și împreună cu toți colegii profesori de la Seminarul ce-l reprezintă, ne angajăm activ, cu mijloacele specifice muncii noastre, în marele front al luptătorilor pentru pace, convinși fiind că mesajul înțeles de la Nașterea Domnului este realizabil, mai cu seamă dacă mai presus de orice ambiții, oamenii vor pune dragostea și întra-jutorarea frățească. Sperăm că focul dragostei frățești va încălzi inimile tuturor conducătorilor de state pentru ca aceștia să intre în istorie ca făuritorii unei lumi a păcii și buneii înțelegeri, a omeniei și respectului, potrivit cu demnitatea noastră de purtători ai chipului Domnului Dumnezeuului păcii din noi».

Arhid. Silviu Anuichi — redactorul revistei «Mitropolia Banatului» :

«Climatul politic internațional mereu mai viciat de viciul demențial al cursei înarmărilor nucleare, trezește puternice reacții printre oamenii de bine de pretutindeni. Starea de îngrijorare și tensiune în

creștere, în ciuda voinței de pace a unor mulțimi de oameni ce cumulează o imensă energie vitală, ridică problema aprofundării calitative a luptei pentru dezarmare și conviețuire pașnică pe întreaga noastră planetă. Biserica creștină nu a fost și nu poate rămâne străină de efortul general orientat în direcția salvărdării vieții pe întreaga noastră Terră. Se aud mereu mai multe glasuri care cer o reconsiderare a acțiunilor desfășurate pe mapamond în slujba păcii, cu evaluarea critică a victoriilor și eșecurilor înregistrate pînă acum și cu propuneri vizînd un necesar salt calitativ care să ducă la instaurarea reală a unui climat trainic de pace, de repudiere definitivă a războiului sub toate formele sale. Este vorba, cu alte cuvinte, despre formarea și extinderea unei noi dimensiuni «a păcii» în conștiința personală a fiecărui om, care să devină un tonic viu, un minunat stimulent intern de profundă combustie, în stare să angajeze plenar întreaga ființă umană și pe toate deopotrivă pentru salvărdarea păcii și a vieții. Este deci necesar un salt calitativ în lupta pentru pace și dezarmare.

Cheltuielile pentru înarmare, mereu în creștere, au ajuns la sume fabuloase, inimaginabile pentru orice minte normală. Stocarea și proliferarea rachetelor nucleare, în căutarea de arme mereu mai sofisticate, este firesc să creeze o stare de adîncă neliniște în sufletele oamenilor, o stare de tulburare internă datorată unei amenințări care poartă amprenta unei posibile morți violente, oricînd potențială.

Inițiativele și eforturile întreprinse pe plan internațional pentru oprirea cursei înarmărilor și dezarmare, în primul rînd nucleară, de către România, prin glasul președintelui Nicolae Ceaușescu, corespund pe deplin aspirațiilor legitime ale tuturor popoarelor. De aceea, țara noastră și președintele Nicolae Ceaușescu, «omul păcii», se bucură de un real prestigiu internațional și de simpatie pretutindeni. Pe de altă parte, Biserica noastră, prin glasul Prea Fericitului Patriarh Iustin, a chemat și cheamă mereu toate Bisericile și organizațiile religioase la coeziune în lupta pentru cel mai nobil ideal al omenirii contemporane.

Cred în această nobilă cauză și mă alătur și eu cu toată puterea și convingerea personală la toate acțiunile întreprinse de țara și Biserica noastră, fiind hotărît să fac tot ceea ce îmi stă în putință pentru promovarea păcii».

Pr. prof. Constantin Cornițescu — Institutul Teologic de grad Universitar din București :

«Ne aflăm în a doua zi a discuțiilor legate de pace, de idealul de totdeauna al omenirii, de premisa perpetuării vieții și a oricărui progres material și spiritual.

S-a relevat zilele acestea încă o dată că temeiurile angajării noastre pentru apărarea păcii se află în Sfînta Scriptură. S-a spus că în Sfînta Scriptură Dumnezeu este numit «Dumnezeul păcii», pentru faptul că poruncile Sale au rostul de a promova pacea între oameni ; s-a spus că Întruparea Fiului Său n-a avut alt rost decît acela de a instaura pacea cu un întreit aspect : a omului cu Dumnezeu, cu sine însuși și cu semenii săi.

Aceste temeuri, ca multe alte temeuri scripturistice, au fost pe larg expuse de antevorbitorii mei, așa că nu voi mai stăruia asupra lor. Acestora, așa adăuga însă numai câteva din reflexiunile Sfinților Părinți — interpretii cei mai autorizați ai Sfintei Scripturi — referitoare la pace.

(a) «Nimic nu este mai bun decât pacea», spune Sfântul Ignatie al Antiohiei.

(b) «Toate bunurile de care se poate bucura cineva : averi, școli, locuri de agrement, nu valorează nimic fără pace», zice Sfântul Grigorie de Nyssa.

(c) «Pacea» — spune Fericitul Augustin — «este un bun atât de mare, încât dintre bunurile pămîntești și trecătoare, nimic nu este mai plăcut decât ea, nimic mai de rivnit, nimic mai bun să găsești».

(d) Sfântul Ioan Gură de Aur o socotește drept mama tuturor bunurilor. «Ne rugăm» — zice el — «cerînd pace și pe ingerul păcii, fiindcă nimic nu este asemenea ei. La biserică, în rugăciuni, în litanii, în cuvinte de urare, o dată, de două ori, de trei ori și de mai multe ori, întîlștătorul Bisericii dă pace, zicînd : «Pace vouă ! Pentru ce ? Pentru că ea este mama tuturor bunurilor, temei al bucuriei».

(e) «Pacea între frați» — spune Petru Hrisologul — «este voința lui Dumnezeu, bucuria lui Hristos ; ea este desăvîrșirea sfințeniei, regula dreptății, învățătoarea adevărului, păzitoarea vieții curate».

(f) «Pacea este darul ceresc și de mîntuire adus de Hristos, starea de liniște în care cineva își realizează mîntuirea», spune Sfântul Vasile cel Mare. «Ce este mai dulce de auzit decât numele păcii ? Sau ce este mai sfînt și mai plăcut omului decât să trudească pentru ea ?» — spune același Sfînt Părinte.

(g) În viziunea Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești pacea se întemeiază în primul rînd pe dreptate. Isidor Pelusiotul zice : «Pacea amestecată cu dreptatea este un bun dumnezeiesc ; dacă una din ele lipsește, se vatămă frumusețea virtuții. Pentru că pace există și între răufăcători și între lupi ; la cei dinții pentru vatămarea oamenilor, iar la ceilalți pentru distrugerea turmelor. Dar noi nu putem numi pace pe aceea care nu este împodobită cu dreptate».

Pacea însă nu se realizează rămîind la simpla emitere de principii ; pentru statornicirea ei este nevoie de angajare concretă și de convingerea și a altora să facă la fel. De aceea, în al doilea rînd, așa vrea să amintesc câteva din acțiunile întreprinse de poporul nostru, la inițiativa președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, cunoscut arhitect și campion al luptei pentru salvarea păcii :

1. Mesajele adresate la 22 august 1983 președinților Uniunii Sovietice și Statelor Unite ale Americii, în care se propunea amnarea amplasării rachetelor cu rază medie de acțiune pînă la sfîrșitul anului 1984 și continuarea negocierilor de la Geneva. Se propunea apoi U.R.S.S. și S.U.A., să adopte hotărîri de înghețare a cheltuielilor militare pe viitorii doi ani, la nivelul anului 1983, apoi să se treacă la reducerea cheltuielilor militare. Consecvență acestor principii, țara noastră a luat măsuri de reducere a cheltuielilor sale militare, hotărînd totodată în 1982 să nu mai sporească aceste cheltuieli pînă în 1985.

2. O serie de apeluri pentru pace adresate forțelor progresiste din întreaga lume.

3. Propuneri pentru crearea de zone denuclearizate.

4. Propunerile pentru realizarea unui climat de încredere și pace, făcute la conferințele de la Helsinki, Madrid și Stockholm. Reamintesc câteva dintre propunerile făcute pentru a fi examinate la prima fază a Conferinței de la Stockholm :

— Renunțarea la manevre militare multinaționale de-a lungul frontierelor dintre state ;

— Crearea de-a lungul frontierelor dintre state a unei zone de 50—100 km în care să nu aibă loc manevre, deplasări și concentrări de forțe armate și armamente ;

— Stabilirea de-a lungul frontierelor dintre țările membre ale NATO și țările participante la Tratatul de la Varșovia, a unui culoar liber de arme de nimicire în masă și, în perspectivă, de orice armamente și forțe militare, cu excepția forțelor de ordine la frontieră ;

— Interzicerea efectuării de manevre sau deplasări cu nave sau avioane care au la bord arme nucleare, de-a lungul frontierelor terestre și maritime, cu celelalte state pe o zonă de 50—100 km ;

— Limitarea forțelor armate participante la manevrele militare ;

— Convenirea de măsuri pentru prevenirea unui conflict nuclear din eroare sau accident ;

În sfârșit, s-a propus :

— Încheierea unui tratat general european de nerecurgere la forță și la amenințarea cu forța ;

— Înghețarea cheltuielilor militare, la nivelul anului 1984, apoi trecerea la reducerea lor, și

-- Interzicerea propagandei de război».

Prot. Dănilă Luca — Protoieria Sibiu :

«Sînt fericit că am prilejul să rostesc un cuvînt în acest vechi locaş de cultură teologică și simțire românească, în legătură cu problema păcii — bunul cel mai de preț al omenirii.

Misiunea încredințată nouă de Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, ca și menirea noastră, este de a vesti pacea și a arăta tuturor; căci nu există altă lucrare mai sfințită decît aceea de a-ți aduce contribuția la statornicirea unei păci trainice în lume. Dumnezeu fericește, iubește și ascultă pe făcătorii de pace. Dacă am înceta ca să vorbim despre pace, ar însemna să abdicăm și să renunțăm deliberat la slujirea la care am fost chemați și ne-am alăturat celor răzvrătiți împotriva Domnului Păcii.

Să nu uităm nicicînd cuvintele Mîntuitorului nostru Iisus Hristos : «Așa să lumineze lumina voastră înaltea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune, să preamărească pe Dumnezeu Tatăl cel din ceruri».

Am înțeles din cuvintele exprimate în plen, ca și astăzi de către unii delegați de peste hotare, că nouă, slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române, ne este ușor să vorbim despre pace. Este foarte adevărat și recunoaștem și-i mulțumim bunului Dumnezeu că sîntem fiii unei Bise-

rici care de-a lungul veacurilor, prin vrednicii ei slujitori, a lucrat la statornicirea păcii trainice în lume; dar în același timp și fiii unui popor iubitor de pace. În problema păcii cuvîntul nostru l-am spus răs-picat și nu pe ocolite sau cu anumite rezerve. Da! Da! și niciodată Nu! Pentru noi românii pacea este un lucru sfînt la care ținem ca la lumina ochilor.

Ne este ușor — așa cum au mărturisit-o cu atîta sinceritate mulți dintre distinși oaspeți de peste hotare —, pentru că purtătorul acestui sfînt mesaj — exprimat cu hotărîre prin voința de neclintit a întregu-lui popor — este întiul bărbat al țării noastre, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, recunoscut de toți oamenii iubitori de pace din lu-mea întreagă ca luptător dirz și neînfricat pentru cauza păcii.

Între slujitorii Cultelor din patria noastră domnește pacea, iar cre-dincioșii noștri înfrățiți în muncă se simt în aceeași măsură fii ai ace-leiași mame bune — România.

La întîlnirea cu Domnul Păcii nu dorim să ne facem de rușine, să auzim adresîndu-ni-se cuvintele: «Duceți-vă de la Mine, blestemaților, că ați lipsit de pîine pe cel flămînd, că ați lipsit de apă pe cel insetat, de ajutor pe cei bolnavi, de viață pe frații voștri care nu v-au făcut nici un rău!».

Să facem totul pînă nu este prea tîrziu, și aceasta cu mijloacele pe care le avem la îndemînă și de pe poziția pe care ne aflăm. Tot ceea ce facem să facem cu inimă curată, să fim modele de curățenie sufle-tească, de bunătate, de răbdare, de iertare, ca să fim plide vrednice de urmat pentru credincioșii noștri, întru toate. Nouă nu ni se cere să cu-noaștem numărul armelor, tehnica lor, pentru că avem un rol mai mare și anume să ne ocupăm ca din sufletele oamenilor să dispară ura și dușmănia și să reușim ca fiecare suflet omenesc să fie cuprins de iu-birea aproapelui — chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

În numele preoțimii sibiene și al meu personal, ne luăm angaja-mentul ca să slujim cu tot devotamentul cauza păcii — dorința de bine a tuturor oamenilor din lume».

Pr. Manea Cristîșor — *directorul Seminarului Teologic Buzău* :

«Între măsurile parțiale de limitare a pericolului nuclear se situ-ează și crearea, în diferite regiuni ale lumii, a zonelor denuclearizate, din punct de vedere militar.

Într-adevăr, ne este indeobște cunoscut că, în condițiile lipsei de rezultate în negocierile de dezarmare, ale creșterii neîncetate a arsenale-lor nucleare, a apărut în rîndurile statelor neposesoare de asemenea arme — preponderent state mici și mijlocii — ideea asigurării unei ab-sențe totale a armelor nucleare din diferite regiuni ale lumii, ca o mo-dalitate prin care se evită amenințarea statelor respective de un atac nuclear sau implicarea lor într-un război nuclear.

Stabilirea de zone libere de arme nucleare trebuie privită ca făcînd parte organică din procesul complex al acțiunilor conducînd la dezarmare nucleară, ca o verigă a acestuia.

Conceptul de zonă liberă de arme nucleare și conținutul acesteia, care să aibă o valabilitate universală, se află în curs de cristalizare și

constituie una din preocupările importante ale comunității internaționale în domeniul dezarmării, inclusiv în cadrul Organizației Națiunilor Unite.

Pînă în prezent, eforturile pentru scoaterea de sub incidența pericolului nuclear a unor regiuni ale lumii prin crearea de zone libere de arme nucleare s-au soldat cu încheierea mai multor tratate și anume: Tratatul cu privire la Antarctica; Tratatul asupra principiilor care guvernează activitatea statelor în domeniul explorării și exploatării spațiului extra-atmosferic, inclusiv Luna și alte corpuri cerești, care interzice prezența armelor nucleare în aceste spații; Tratatul privind interzicerea amplasării de arme nucleare și alte arme de distrugere în masă pe fundul mărilor și oceanelor și în subsolul acestora.

România se situează pe un loc important în cadrul activității de susținere a măsurilor de dezarmare și dezangajare militară, în crearea de zone de pace și colaborare, lipsite de arme nucleare, în diferite regiuni ale lumii.

Este bine cunoscută poziția președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, de a se transforma Balcanii într-o zonă fără arme nucleare și de a se extinde crearea unor astfel de zone, atît în nordul și centrul Europei, cît și în alte părți ale lumii. Crearea unor astfel de zone este posibilă, ca dovadă că ea s-a materializat deja în afară de tratatele amintite și într-un tratat privind America Latină, tratat internațional care instituie o zonă liberă de arme nucleare pe o întinsă regiune populată a globului, precum și în rezoluția Adunării generale privind Africa.

Totodată trebuie menționat și faptul că s-au prezentat asemenea inițiative referitoare la alte zone ale globului — Europa Centrală, Europa de Nord, Adriatică și Mediterana, Orientul Mijlociu, Asia de Sud-Est, Oceanul Indian, Extremul Orient și Pacificul, Pacificul de Sud, etc.

Țara noastră a acționat în mod consecvent pentru făurirea unei asemenea zone în regiunea unde este situată, România propunînd statelor balcanice încă din anul 1957 crearea în Balcani a unei zone de pace și colaborare, și convocarea în acest scop a unei Conferințe interbalcanice la nivel de șefi de guverne. Această propunere a fost dezvoltată în anul 1959, cînd s-a propus transformarea Balcanilor într-o zonă a colaborării și păcii, liberă de arme nucleare. De asemenea, în documentul de poziție prezentat de țara noastră la O.N.U. în 1975, România a reiterat propunerea privind transformarea Balcanilor într-o zonă de bună vecinătate, de cooperare și pace, liberă de arme nucleare, fără baze militare și fără trupe străine.

Avînd în vedere că acordurile de înfăptuire a zonelor libere de arme nucleare pot și trebuie să răspundă și să corespundă unor cerințe de bază, între care: să ofere garanții de securitate egale pentru toate părțile, pe baza angajamentului solemn al statelor deținătoare de arme nucleare de a nu le utiliza împotriva țărilor din zonă, de a nu amenința cu folosirea lor și de a respecta statutul de zonă denuclearizată; să nu limiteze, în nici un fel, utilizarea energiei nucleare în scopuri pașnice, ci, dimpotrivă, să asigure dreptul și posibilitatea pentru toate statele, pe bază de egalitate și fără discriminare, de a desfășura cercetări

în acest domeniu și de a utiliza cuceririle științei nucleare pentru dezvoltarea lor, — ne dăm seama că existența zonelor denuclearizate și perspectiva înmulțirii și extinderii lor reprezintă pași importanți în înfăptuirea dezarmării.

Că zonele denuclearizate, primate prin prisma exigențelor dezarmării, constituie o măsură tranzitorie de limitare a pericolului nuclear, ce se integrează într-un sistem de măsuri vizând prevenirea proliferării armelor nucleare, stăvilirea cursei înarmărilor nucleare și eliminarea acestor arme din arsenalul statelor, — este fapt atestat și de documentul românesc privind dezarmarea, prezentat la O.N.U., în care, în această privință se spune: «Asemenea zone, protejate împotriva atacului sau a amenințării cu folosirea armei nucleare prin garanții corespunzătoare, ar trebui extinse în mod treptat și s-ar prezenta ca prefigurare a unei lumi de mâine, în întregime eliberată de arme nucleare».

«Și voi îmi veți fi mie martori în toată lumea, începînd de la Ierusalim».

Am ales acest citat din Sfînta Scriptură, care la prima vedere nu are nimic comun cu cuprinsul cuvîntului meu de astăzi, dar care arată că orice lucru bun are un început în spațiu și timp, care apoi se poate extinde și dezvolta. Un proverb din înțelepciunea populară spune: «Un lucru început este pe jumătate ca și făcut». Telul este nobil, idealul este sfînt — de a realiza pacea —, dar ca să fie atins și realizat trebuie început cu ceva, de undeva.

Fie ca acest deziderat, care sună ca o profeție, să se înfăptuiască spre binele și fericirea tuturor fiilor Terrei, mari și mici, de azi și de mâine !»

Prot. Stanciu Mălița — Protoieria Galați :

«Ne este tuturor cunoscut că Biserica și lumea nu se exclud, intrucît noi toți sintem fiii celui Prea Înalt și frați între noi. De aceea putem preciza că Biserica, împreună cu slujitorii ei, deși nu are o misiune economic-socială sau politică (întrucît Evanghelia nu se ocupă în mod special de formele și structurile sociale), din punct de vedere etic, Biserica pe care le slujim fiind instituții morale, comunități ale iubirii, avînd ca membri pe credincioșii noștri ce aparțin societății pe care de altfel o alcătuiesc, — considerăm că pacea, egalitatea, dreptatea și dezarmarea, fac parte din patrimoniul nostru spiritual ce aparține întregului neam omenesc.

Pacea face parte din substanța învățăturii creștine și este un element esențial al slujirii lui Hristos pe pămînt, căci Dumnezeu nu este al neorînduirii, ci al păcii, și trebuie să fim uniți în cuget și să trăim în pace, pentru ca Dumnezeu dragostei și al păcii să fie cu noi.

Iată de ce nu ne poate fi indiferent dacă amenințarea războiului va continua să planeze asupra vieții noastre. Nu ne poate fi indiferent dacă armele vor continua să se înmulțească, nu ne poate fi indiferentă soarta păcii.

Cunoaștem cu toții că dintotdeauna, — dar mai ales din anul 1955, de cînd a devenit membră a O.N.U., — România a militat pentru destindere, securitate, pace și colaborare pe toate continentele. De-a lungul

anilor s-a cristalizat o adevărată concepție românească despre securitate, pace și dezarmare, concepție prin care se dovedește umanismul creativității și cutezanța politicii statului nostru și a președintelui Nicolae Ceaușescu.

Față de pericolul amenințării păcii, noi toți slujitorii lui Dumnezeu sîntem și trebuie să fim slujitori ai vieții, ai binelui, ai luminii, ai înfrățirii și ai păcii. Căci, — așa cum preciza Prea Fericitul Patriarh Iustin într-una din cuvîntările sale —, nu poate cineva care trădează cauza păcii să nu fie în același timp și un trădător al Mîntuitorului Hristos.

Personal îmi exprim speranța că va veni o zi în care omenirea va atinge acea ordine umană ce va pune capăt suferințelor, nedreptăților, și că această comunitate a omenirii va întrona înțelegerea umană, pacea, colaborarea și dragostea.

De aceea, consider că noi toți cei ce-L slujim pe Domnul și Stăpînul vieții noastre, pe Domnul păcii, pe cel ce pururea ne îndeamnă la lucrarea strădaniei spre zădărnicierea faptelor celor ce urzesc moartea, răul și întunericul, — trebuie să muncim pentru pace, să luptăm pentru pace, să ne rugăm pentru pace».

Prot. Ion Nețoi — *Protoieria Corabia* :

«În actuala situație economică internațională cursa înarmărilor și cheltuielile militare reprezintă o grea povară pentru toate popoarele lumii, ea frînind progresul economic și social, cooperarea dintre state, provocînd grave perturbații economice, alimentînd inflația și dezechilibrul, și ridicînd bariere artificiale în calea transferului de tehnologii și a schimburilor comerciale între națiuni.

După cum este cunoscut, cheltuielile militare au atins astăzi niveluri foarte ridicate. La întrebarea : care este adevăratul preț al înarmărilor ? nu se poate răspunde, firește, printr-o simplă enumerare de cifre, pentru că indiferent de rezultatul calculului matematic, în reala estimare a cheltuielilor militare trebuie avute permanent în vedere consecințele sociale ale înarmărilor, resimțite astăzi pe toate planurile activității umane. De aceea, prețul cursei înarmărilor trebuie în prezent evaluat în funcție de subdezvoltarea economică, căci a ajuns atît de ridicat încît grevează condițiile de existență în oricare dintre țările lumii. Factura, mereu mai scumpă, a cheltuielilor militare este însă în primul rînd plătită cu vieți omenеști. Intensificarea înarmărilor ucide chiar și atunci cînd armele tac. Ucide fizic și moral, numărul victimelor fiind atît de ridicat încît se consideră, pe drept cuvînt, că omenirea este confruntată, între altele altele, și cu pericolul distrugerii latente. Nu este, oare, o sfidare aruncată civilizației pămîntene faptul că, în epoca celui mai avîntat progres tehnico-științific, foamea continuă să facă ravagii ?

Din această perspectivă, înghețarea și reducerea cheltuielilor militare, urmată de folosirea mijloacelor eliberate pentru nevoile dezvoltării economico-sociale ale fiecărei țări, inclusiv ale țărilor în curs de dezvoltare, se vedește a fi o primă și necesară etapă pe calea dezarmării. Eliberarea fondurilor materiale și a forțelor de cercetare științifică,

absorbite în prezent de industria de armament, ar contribui la soluționarea și mai rapidă a problemei alimentației pe plan mondial.

România socialistă, în frunte cu strălucitul său conducător, președintele Nicolae Ceaușescu, consideră, în acest context, că este necesar ca în locul programului de înarmare, să se inițieze programe de dezvoltare economică-socială, de lichidare a șomajului, a subdezvoltării, a împărțirii lumii în țări bogate și sărace, să se aloce mijloacele financiare, umane, științifice, cerute de ridicarea bunăstării materiale și spirituale a popoarelor, reducându-se substanțial și continuu cheltuielile militare.

Și noi, preoții din Protoieria Corabia, împreună cu reprezentanții și credincioșii Cultelor din România, căutăm pacea și o sprijinim cu hotărâre și consecvență în toate aceste inițiative și acțiuni ale statului nostru, cu mijloacele noastre, nu numai pentru realismul și profundul lor umanism, ci și pentru că ele corespund însăși credinței și convingerilor noastre religioase proprii.

Iată de ce, de pe pozițiile noastre religioase, ne ridicăm din nou glasul împotriva cursei nesăbuite a înarmărilor, a risipei și sacrificiilor inutile și absurde de înarmare; ne ridicăm pentru transformarea acestor curse a înarmărilor într-o cursă a vieții, a păcii și progresului tuturor. Numai prin reducerea cheltuielilor militare și prin dezarmare omenirea va scăpa de coșmarul izbucnirii unui război pustiitor și numai astfel se vor putea crea condițiile favorabile instaurării unei păci reale pe planeta noastră.

Trăiască și domnească pacea pe pământ !

CONCLUZII

Secția a II-a

1. Prin acumularea unor uriașe stocuri de arme în lume, ca și prin continuarea lor perfecționare, cursa înarmărilor a căpătat astăzi dimensiuni care frizează absurdul, devenind o plagă ce cuprinde toate regiunile lumii.

2. Pe lângă intensificarea vertiginoasă pe care a înregistrat-o în ultimul timp cursa înarmărilor nucleare — prin instalarea pe continent a încă 372 de rachete americane cu rază medie de acțiune și a contramăsurilor nucleare întreprinse de Uniunea Sovietică, ce împinge lumea în pragul unui holocaust nuclear — ea are o serie de consecințe negative din cele mai grave, chiar și fără ca armele respective să fie folosite.

3. Pe planul relațiilor dintre state, cursa înarmărilor — determinată de politica de forță și împărțire a lumii în sfere de influență și dominație, este principalul factor de menținere și adâncire a diviziunii lumii în alianțe și blocuri militare, ce întretine suspiciunea și neîncrederea și afectează grav cooperarea dintre state.

4. Pe planul economico-social, escaladarea continuă a cursei înarmărilor și a cheltuielilor militare este, de asemenea, un factor de menținere și adâncire a subdezvoltării unei mari părți din omenire, a crizei economice mondiale, precum și de sărăcire, poluare și degradare a Terrei.

5. În actuala criză mondială energetică și de materii prime, cursa înarmărilor reprezintă o risipă uriașă, inutilă și absurdă, monstruoasă și imorală, care absoarbe anual imense fonduri materiale și umane — circa 500.000 de oameni de știință și peste 800 miliarde de dolari — ce sînt deturnate sistematic în scopuri militare neproductive, în detrimentul progresului și dezvoltării popoarelor, în timp ce creșterea economică a țărilor lumii a treia practic a încetat, menținându-se în jur de zero în 1983, datoria lor externă a ajuns la fantastică sumă de 800 miliarde dolari, iar peste un miliard și jumătate de săraci absoluți din zonele vitrege ale planetei avînd un venit zilnic sub un dolar.

De aceea, uriașele cheltuieli militare reprezintă azi o grea povară pentru fiecare locuitor al planetei și pentru toate statele și popoarele lumii și o frînă puternică în calea progresului, dezvoltării economico-sociale mondiale și cooperării între state. Îndeosebi popoarele sărace plătesc scump tributul cursei înarmărilor.

7. Această deturnare a uriașelor fonduri materiale și umane în scopul acumulării de arme tot mai perfecționate, sub pretextul realizării așa-numitului «echilibru de forțe» și inversare de priorități, de la preocupările omenirii pentru dezvoltare, la cele pentru înarmare, în loc să aducă liniște, pace și bunăstare, aduc dimpotrivă, suferință și nesiguranță pentru lumea de azi, iar pentru generațiile viitoare deschid perspective tot mai întunecate. Căci sporirea neconținută a cheltuielilor militare nu afectează numai țările în curs de dezvoltare, ci adîncește criza economico-socială și în țările dezvoltate, prin șomajul în continuă creștere, inflație, bugele de austeritate și programe economico-sociale tot mai reduse.

8. În această situație, omenirea e pusă azi în fața alternativei: continuarea cursei înarmărilor și sporirea neîncetată a cheltuielilor militare în detrimentul progresului și dezvoltării popoarelor, sau stoparea acestei curse nebunești și înfăptuirea dezarmării generale în folosul progresului și bunăstării tuturor popoarelor. Opinia publică mondială cere azi tot mai stăruitor, prin glasul a milioane de oameni de pe întreg pămîntul, oprirea neîntîrziată a cursei înarmărilor și amplasării de noi rachete pe continent și trecerea la înfăptuirea unui program concret și eficient de dezarmare generală, în primul rînd de dezarmare nucleară. În acest scop țara noastră, președintele Nicolae Ceaușescu, au propus înghețarea tuturor cheltuielilor militare la nivelul anului 1983 și reducerea lor treptată, cu cel puțin 10—15%. România, oferind un exemplu demn de urmat, și-a redus cheltuielile militare cu două miliarde lei și a hotărît înghețarea acestora pînă în 1985 la nivelul anului 1982.

9. Dacă și celelalte state ar urma această pildă nobilă, s-ar face un pas concret spre destindere și dezamorsarea bombei cu efecte sociale din cele mai grave, cum a fost numită subdezvoltarea, economisindu-se importante resurse de materii prime și s-ar debloca mari fonduri în valoare de 80—120 miliarde de dolari anual în scopul progresului și dezvoltării tuturor popoarelor, îndeosebi a celor sărace. Prin reducerea continuă a cheltuielilor militare și înlocuirea treptată a programelor de înarmare cu programe de dezvoltare economico-socială, de lichidare a subdezvoltării, a marilor decalaje între țările bogate și cele sărace, precum

și a crizei economice mondiale, s-ar elimina vechile stări nedrepte ce mențin nemulțumirile și tensiunile în lume, ca urmare a împărțirii în bogați și săraci, și s-ar crea condițiile edificării unei noi ordini morale, economice și politice mondiale care asigură pacea și propășirea tuturor.

10. Toate aceste inițiative și propuneri ale statului nostru, ale președintelui Nicolae Ceaușescu de dezarmare și pace, au găsit un larg ecou în rindul credincioșilor Cultelor din România, care, alături de întregul popor și de toate forțele iubitoare de pace din lume, le sprijină cu hotărâre și consecvență, nu numai pentru realismul și profundul lor umanism, dar și pentru că ele corespund credințelor și convingerilor noastre religioase.

11. Noi toți mărturisim unanim că menirea omului este de a crește, a se înmulți, a umple pământul și a-l stăpîni, ca dar al lui Dumnezeu, împreună cu toate resursele lui, spre folosul tuturor, pentru a fi sursă de viață a omului și nu pentru distrugerea ei. Avem menirea de a cultiva pământul pentru a scoate din el piinea cea de toate zilele și tot ceea ce este de folos vieții și dezvoltării noastre, de a-l înfrumuseța și sfinți prin munca noastră stăruitoare, dătătoare de belșug și bunăstare, descătuișind toate energiile lui în folosul vieții și nu al morții și nici de a închide în adîncurile lui sau de a împrăștia pe suprafața lui rachete nucleare aducătoare de nefericire și de moarte.

12. Credința în Dumnezeu, Domnul vieții și al păcii, ne obligă :

- să stăm în slujba vieții și a păcii, și nu a morții și a războiului ;
- să punem toate cuceririle geniului uman, ale științei și tehnicii celei mai înaintate, exclusiv în slujba păcii, progresului și dezvoltării tuturor oamenilor și popoarelor ;

- să prefacem armele în unelte folositoare ale păcii (Isaia, 2, 4), transformînd rachetele în pluguri și seceri, iar meșteșugul războiului în meșteșugul bune înțelegeri și conlucrări între toți oamenii și popoarele pentru instaurarea împărăției mesianice a păcii și dreptății.

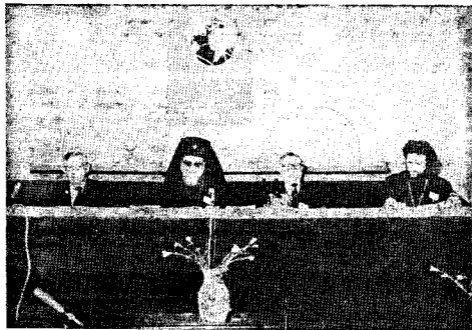
13. De aceea, în lumina învățăturilor și convingerilor noastre religioase și a dreptului sacru al fiecărui om la viață liberă și independentă, spunem un DA dezarmării generale, pentru dezvoltare și pace, și un NU hotărît intensificării nesăbuite a cursei înarmărilor nucleare care este cu totul nejustificată, inumană și imorală. Renunțarea pentru totdeauna la acest joc diabolic privind viața și nevoile imperioase ale omenirii este imperativul major și de maximă urgență astăzi.

14. Avem ferma convingere că oricît ar fi de amenințătoare și copleșitoare forțele răului și ale războiului, actuala cursă nesăbuită a înarmărilor nucleare nu este o fatalitate de neînlăturat, căci în Hristos, Domnul păcii, noi toți am primit puterea de a învinge răul și păcatul și că prin puterile Duhului și voința și eforturile conjugate ale tuturor oamenilor și popoarelor, pacea și dezarmarea pot fi impuse pînă la urmă și salvardată viața pe planeta noastră.

Stă în puterea noastră să edificăm o lume mai bună și mai dreaptă, o lume a păcii și a frăției.

În Secția a III-a s-a discutat despre «*Securitate și cooperare în Europa. Oprirea amplasării rachetelor cu rază medie de acțiune. Retragerile și distrugerea celor existente.*»

Ca membri ai Prezidiului au fost desemnați : I. P. S. *Nestor Vornicescu*, Mitropolitul Olteniei ; I. P. S. *Dirayr Mardichian*, conducătorul Arhiepiscopiei Armeano-Gregoriene din București ; Mgr. *Ioan Robu*, Administrator Diecezan al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Bucu-

restii ; Em. Sa *Albert Klein*, conducătorul Bisericii Evanghelice C. A. — Sibiu ; Em. Sa *Gyula Nagy*, conducătorul Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca, și Dl. *Pavel Bochian*, președintele Cultului Penticostal.

Serviciul de secretariat a fost asigurat de Pr. prof. *Nicolae Necula* de la Institutul Teologic de grad Universitar din București, și de Arhim. *Nifon Mihăiță*, consilier patriarhal.

Pe marginea temei abordate s-a luat cuvîntul de către mai mulți participanți, iar la sfîrșitul intervențiilor Prezidiul a formulat Concluziile. Redăm în rîndurile de mai jos atît textul intervențiilor cit și al Concluziilor, după cum urmează :

I. P. S. *Nestor Vornicescu* — *Mitropolitul Olteniei* :

«Pe lîngă înfăptuirile epocale datorate științei orientate în acest sens pozitiv, pentru progres și civilizație, una dintre cele mai importante cuceriri ale științei contemporane, energia nucleară, manipulată politic

în sens negativ, poate îndrepta omenirea către o catastrofă nucleară. Este grav amenințată pacea, bunul cel mai de preț al omenirii, expresie și materializare a dreptului suprem al oamenilor și națiunilor — dreptul la viață.

Cu crescînd îngrijorare constatăm faptul că securitatea europeană este grav afectată prin acumularea fără precedent de armament nuclear pe bătrînul nostru continent, armament capabil să distrugă de mai multe ori nu numai Europa ci întreaga planetă, civilizația făurită de omenire de-a lungul mileniilor.

Orice nouă măsură de înarmare nucleară generează noi tensiuni, determină contramăsuri de aceeași natură, accentuînd sentimentul de neliniște al popoarelor.

Implicată direct în această situație-limită produsă prin escaladarea cursei înarmărilor, Europa își asumă răspunderea asupra evoluției evenimentelor. De milenii acest continent a îmbogățit tezaurul culturii și civilizației umanității, dar au rămas vii în memorie cele două experiențe tragice pe care le-a trăit în acest secol — cele două conflagrații mondiale declanșate în Europa. Învățămintele dureroase ale acestor experiențe, cei 40 de ani de relativă pace, cu perioade alternînd între destindere și încordare, trebuie să determine la o atitudine de luciditate, la rațiune.

Apărarea vieții și a păcii este imperativul total și cel mai acut al epocii noastre. Decurgînd din acest imperativ, securitatea și cooperarea europeană sînt premisele fundamentale ale păcii mondiale.

Este necesar mai mult decît oricînd ca statele europene să participe direct, pozitiv, la adoptarea unor măsuri concrete, eficiente de dezarmare generală, pentru o Europă a păcii și colaborării, a securității și încrederii. Acesta este și singurul rezultat pe care îl așteaptă omenirea de la Conferința de la Stockholm — forul actual cel mai autorizat pentru soluționarea situației atît de primejdioase în care se găsește Europa.

Referindu-se la perspectiva etapei actuale a Conferinței, președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, sublinia că este de cea mai mare importanță să se continue eforturile «pentru consolidarea și dezvoltarea rezultatelor obținute, pentru făurirea unei Europe unite, a păcii și colaborării, ceea ce va avea un rol important asupra întregii vieți mondiale».

Interesele vitale ale popoarelor europene impun astăzi, mai mult decît oricînd, să se acționeze concret pentru o Europă unită, constituită din state independente și suverane, dezvoltînd relații multilaterale care să contribuie la întărirea încrederii și securității pe continent și în întreaga lume.

«Problema problemelor», problema păcii impune astăzi în cel mai înalt grad abordarea ei în contextul universal, planetar contemporan — cel politic și diplomatic, cel al civilizației materiale și spirituale. Pacea și securitatea unui stat nu pot fi astăzi dobîndite și menținute prin eforturi izolate, în scopuri izolate, în absența păcii și securității pentru toate celelalte popoare.

Astfel, interdependența, pe care o găsim mai puțin adevărată de istorie prin condiționări obiective, este impusă de realitatea contemporană în aceste zile când se constată o evidentă dihotomie a progreselor științei — într-un sens creator, constructiv, și în altul distrugător, malefic, în acest prezent când dezvoltarea fără precedent a înarmărilor și a tipurilor de arme cu putere de distrugere aproape nelimitată poate avea consecințe catastrofale la nivel planetar.

Adesea, evoluția evenimentelor obligă la regândirea unor concepte, la restructurarea lor. În contextul contemporan, ceea ce numim pacea relativă este un deziderat insuficient, intrat în desuetudine. Cu un sfert de secol în urmă, conceptul de coexistență pașnică părea să acopere necesitățile conviețuirii popoarelor fără manifestări de agresiune. Iată că omenirea contemporană, apropiindu-se de sfârșitul ultimului secol al mileniului al doilea, trebuie să reformuleze conceptul, înțelegând că această coexistență trebuie restructurată și circumscrisă plenitudinii în conceptul Proexistență — angajare activă în «slujire» — am spune noi creștinii, în includerea totală a existenței și intereselor unora în existența și interesele celorlalți.

Proexistența este un principiu esențial și definitoriu pentru Creștinism, dar este promovat și de marile religii ale lumii. Este un principiu promovat de Mișcarea Ecumenică — și a fost formulat elocvent de secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Past. Philip Potter, la inaugurarea centrului ecumenic din Frankfurt (R.F.G.), în Februarie 1978.

Putem medita profund în acest sens, noi creștinii, pe versetele epistolelor pauline: «Purtați-vă sarcinile unii altora...» (Gal., 6, 2) și mai departe: «Silindu-vă să păziți unitatea Duhului, întru legătura păcii» (Efes., 4, 3). Precepte asemănătoare conține și învățătura celorlalte mari religii.

Astfel de concepte-precepte își au echivalentul în cerințele vieții mondiale contemporane de colaborare multilaterală, de cooperare în baza principiilor care reglementează relațiile internaționale. În acest sens, România, țară cu vocația istorică a păcii, în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu își declară solidaritatea activă cu toate mișcările pentru pace de pe glob, cheamă popoarele Europei la luciditate și rațiune pentru asumarea unei responsabilități crescute față de prezentul și viitorul umanității, acționează concret pentru cooperare între toate statele europene pentru adoptarea unor măsuri eficiente întru prezervarea păcii, pentru destindere și securitate pe continent și în întreaga lume.

Spiritul de responsabilitate al fiecărui stat ca și al fiecărui cetățean al Terrei de asemenea nu poate fi conceput izolat, imperatiivele epocii și contextul actual mondial implică necesitatea coresponsabilității. Însăși întrunirea noastră confirmă înțelegerea cu luciditate a acestui imperativ. Nu «răspundem» numai fiecare în parte, ci toți împreună. Înțelegem ca o îndatorire fundamentală pentru toate cultele participarea activă la eforturile pentru salvagardarea păcii, pentru cooperare mondială, pentru

securitatea Europei și a lumii prin acțiuni energice capabile a contribui la înlăturarea primejdiei nucleare și a izbucnirii unui nou război cu consecințe dezastruoase incalculabile.

Singura atitudine eficientă pentru apărarea păcii, la latitudinea fiecărui stat european este de a-și exprima cu fermitate opțiunea — unica posibilă — pentru securitate regională și generală și a nu se limita la declarații, ci a contribui la adoptarea de măsuri concrete și eficiente pentru interzicerea continuării amplasării de armament nuclear și trecerea la denuclearizarea spațiilor pe care în prezent se află amplasat, precum și distrugerea lui.

Să ne unim eforturile pentru apărarea vieții, să demonstrăm hotărâre de neclintit și voință fermă, activă, de a contribui la securitatea Europei, la apărarea vieții pe frumoasa planetă albastră unde este loc pentru noi toți. Să traducem în faptă voința noastră de a nu îngădui ca «noaptea nucleară» să întunece definitiv frumusețea zilei, să distrugă binefacerile luminii. Pentru că «noaptea nucleară» ar schilodi ireversibil ființa umană, pe care Dumnezeu o cheamă la perfecțiune, ar distruge imensa civilizație de milenii a lumii, distrugând în același timp în mod definitiv echilibrul energetic și climatic al Terrei.

Considerăm că atitudinea și fapta noastră trebuie să aibă o dublă direcție inseparabilă: să reflectăm profund și responsabil și, mai ales, să acționăm ferm și neîntârziat, în spiritul coreponsabilității și al existenței pornind de la evidența faptului că energia creatoare a omului este inepuizabilă, dar tot pe atât ființa și viața sa sînt fragile; pe cît natura, biosfera, este inepuizabilă în manifestările bogăției darurilor sale, pe atât este de vulnerabilă.

Avem datoria sacră de a ne aduce contribuția activă la o amplă și fără sincope mobilizare a conștiințelor și pentru traducerea dezideratelor în faptă, pentru a determina schimbarea radicală a actualului curs al evenimentelor și a se crea condițiile necesare unei rodnice și trainice conlucrări internaționale în măsură să asigure dezvoltarea fiecărei națiuni, progresul continuu social-economic și moral-spiritual al umanității.

Să acționăm fără contenire pentru eliminarea armelor ucigătoare prin trecerea neîntârziată la măsuri reale și eficiente de dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară, pentru eliberarea omenirii de cosmarul primejdiei dezastrului atomic, pentru un climat de încredere și securitate pe continentul european și pe întreaga planetă».

P. S. Vasile Coman — Episcopul Oradiei :

«Una din problemele fundamentale ale omenirii din zilele noastre este apărarea vieții oamenilor în fața primejdiei unui nou război, de data aceasta atomic, primejdie din ce în ce mai amenințătoare.

Omenirea nu a cunoscut, în decursul istoriei ei frămîntate, un moment mai dramatic decît acela pe care îl trăiește în zilele noastre. Pe de o parte descoperirile științifice și tehnice uimitoare care i-ar putea

asigura un viitor luminos, pe de altă parte folosirea acestor descoperiri în scopul distrugerii a tot ceea ce inteligența umană a construit până în prezent, distrugerea însăși a vieții, bunul cel mai prețios al omului.

Cursa neincetată a înarmărilor care ajunge anual la cheltuieli de sute de milioane de dolari; amplasarea de rachete nucleare în Europa și în alte părți ale lumii; întreruperea negocierilor de la Geneva dintre S.U.A. și U.R.S.S., pentru reducerea armamentelor; focarele de război din ce în ce mai numeroase pe glob; nereușita încercărilor de rezolvare a problemelor litigioase dintre state, pe baza tratativelor; foametea și sărăcia locuitorilor din lumea a treia, chiar a celor din țările dezvoltate (sunt peste 800.000 de milioane de oameni care trăiesc în condiții de existență subnormală); mortalitatea infantilă care atinge anual cifra de peste 20 milioane; formele directe sau indirecte de asuprite a oamenilor; rasism, colonialism și neocolonialism, sunt tot atâtea semne îngrijorătoare și primejdii care stau în față și apasă viața oamenilor. Dacă nu vor fi oprite și înlăturate până nu este prea târziu, ele duc la transformarea întregii planete într-o masă amorfă, fără viață pe ea.

Este destul să amintim că după datele statistice, încărcătura nucleară existentă azi pe glob este de cinci ori mai mare decât ar fi necesar pentru distrugerea vieții pe pământ.

În fața unui asemenea spectru apocaliptic în istoria omenirii a luat naștere mișcarea pentru pace, pentru tuturor popoarelor de pe glob, constituindu-se marele front al luptătorilor pentru înlăturarea pericolului unui nou război, pentru dezarmare, pentru instaurarea păcii și pentru salvarea vieții pe planeta noastră.

În toate țările lumii, pe toate meridianele, se aude răspicat glasul maselor populare pentru pace, pentru înlăturarea războiului. Ele resping teoria falsă că pacea se poate apăra prin arme, îndeosebi nucleare. Este o cumplită eroare, un păcat împotriva umanității, încercarea de a distruge viața oamenilor prin război. Cine a văzut Hiroșima, Dachau și Auschwitz, nu poate nici măcar gândi la mitul salvator al războiului.

De asemenea, în calitate de episcop transilvănean, vreau să arăt că ororile hortiste și fasciste la care a fost supusă populația din nordul Transilvaniei în timpul Dictatului de la Viena, este o dovadă în plus și un avertisment al istoriei noastre că trebuie făcut totul pentru a contracara și suprima politica de învrăjbită între popoare și de apologie a războiului, care au ca susținători o serie de grupuri neofasciste și militariste din țările capitaliste.

În Europa și pe toate celelalte continente au loc mișcări și manifestări pentru pace. Popoarele cer neincetat reducerea armamentelor, încetarea amplasării de rachete cu rază medie de acțiune în Europa și în alte părți ale lumii. Există un front larg și cuprinzător din Nord și Sud, din Vest și Est, în care forțele progresiste ale lumii cer reducerea cheltuielilor de înarmare. Peste tot se exprimă îngrijorarea pentru

viitorul omenirii, cerindu-se statelor producătoare de armament nuclear încetarea fabricării de noi arme atomice și reducerea celor existente.

Nicicând nu s-a auzit și nu s-a văzut o atît de unanimă împotrivire la război și exprimarea hotărîtă a voinței de pace a tuturor oamenilor, tineri și bătrîni, bărbați și femei, oameni de știință și muncitori care cer, într-un glas, încetarea pregătirilor pentru război, aflarea căilor de asigurare a unei păci trainice, bazată pe dreptate și echitate.

Milioane de oameni din Europa, America, Asia, Africa, China, Japonia și Australia, luptă pentru instaurarea păcii și salvarea vieții pe planeta noastră, pronunțîndu-se tot mai ferm și mai activ, prin manifestări de masă, prin conferințe, simpozioane și tratative pentru instaurarea păcii în lume.

Poporul român, adînc iubitor de pace, se află în rîndul oamenilor de bine și al popoarelor luptătoare pentru o viață mai bună, în care să domnească pacea și dreptatea, spiritul de echitate și înfrățire între toate popoarele. Spiritul de omenie, echitate și dreptate, caracteristic poporului nostru, l-a îndemnat să fie mereu în rîndul popoarelor iubitoare de pace, dînd dovadă de aceasta prin reducerea cheltuielilor de înarmare și militînd pentru crearea de zone fără arme nucleare în Balcani. El își exprimă vocația sa pentru pace prin reprezentanții săi atuorizați în forurile internaționale și în toate ocaziile în care s-a dezbătut problema păcii.

«Avem ferma convingere, — spunea Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele țării noastre —, că acționînd unite, popoarele lumii, forțele progresiste, toți oamenii care doresc pacea și iubesc viața, pot să oprească cursul evenimentelor spre răpăstie, să asigure o politică nouă de colaborare și pace, de respect al independenței naționale a fiecărui popor».

Iată de ce noi, ierarhii și slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, împărtășim și sprijinim cu toată convingerea activitatea internă și internațională desfășurată de președintele Nicolae Ceaușescu, ca și inițiativele și propunerile românești pentru dezarmare, securitate, dezvoltare și pace, măsuri care se bucură astăzi de apreciere în toată lumea.

Ca oameni ai credinței în Dumnezeu avem o mare răspundere în fața lui Dumnezeu și a umanității pentru salvarea vieții oamenilor de un holocaust atomic și datorita de a sluji cu devotament la altarul păcii, al colaborării între popoare și al salvării vieții pe planeta noastră.

Din mijlocul acestei mărețe Adunări pentru pace, să pornim spre locurile noastre de muncă, «gata fiind pentru Evanghelia păcii» (Efes., 6, 15) și pentru propovăduirea împărăției lui Dumnezeu, care este «dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom., 14, 17)».

Dl. Th. Blumenfeld — *președintele Comunității Evreilor din București* :

«Adunîndu-mi gîndurile spre a le înfățișa înaltea acestui areopag al păcii, mi-am amintit de cuvintele Em. Sale Domnul Șef Rabin Dr. Moses Rosen, rostite la o ședință a Consiliului Național pentru Apăra-

rea Păcii: «Lupta pentru pace nu e doar o lozincă alcătuită din contradicții, ci dimpotrivă, ea presupune veghe activă, sprijin hotărât al oricărui pas care se apropie de acest ideal».

De curind am aflat de sumbrele concluzii ale Conferinței științifice internaționale ce a avut loc la Washington în noiembrie 1983, pe tema: «Lumea după războiul nuclear».

Pregătită timp de doi ani de un grup de o sută de savanți — fizicieni, biologi, chimiști, meteorologi —, Conferința amintită și-a propus să cerceteze și să aprecieze care pot fi schimbările climatice provocate de un război nuclear, după explozia a numai două sute cincizeci de rachete Pershing (ipoteza minimă). Rezultatul: la o săptămână după explozii, globul — înconjurat de un cer de fum gros pînă la cinci kilometri — ar intra în întuneric, iar în lipsa radiației solare, fotosinteza ar înceta, apele — toate apele — s-ar acoperi de un strat de gheață de aproximativ un metru. Ne-am întoarce, fiind scufundați într-o desăvîrșită «iarnă atomică», cumva parcă la epoca dinainte de a se fi născut viața pe pămînt.

Ca cetățean al R. S. România, am privilegiul de a putea aduce o modestă contribuție, atît a mea, dar mai ales a celor pe care-i reprezint, la politica consecventă de pace a țării noastre, adînc chibzuită și ferm elaborată de președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu.

Într-una din cuvîntările sale din martie 1984, Domnia sa avertiza: «Se poate spune că acum cursa înarmărilor a intrat într-o nouă etapă, foarte periculoasă. Spre deosebire de toate tipurile de armamente, chiar cele mai sofisticate, arma atomică are o calitate pe care nu o poți găsi la nici un fel de alt armament — aceea că ea duce la distrugerea a înseși condițiile vieții pe planeta noastră».

Deci nu se pune în nici un fel problema că realizarea și amplasarea de noi arme nucleare pot constitui un mijloc de întărire a securității și păcii. Dimpotrivă.

«România și politica ei externă spune Dl. Șef Rabin Dr. Moses Rosen stîrnesc respectul și admirația întregii lumi, pentru că e credincioasă, în mod consecvent, politicii de dezarmare».

Glasul președintelui Nicolae Ceaușescu răsună azi în lume ca un glas profetic care cheamă la rațiune, care pătrunde în adîncul sufletului. El este cu atît mai mult admirat și trezește respectul tuturor, cu cît vine de la un popor mic ca număr dar curajos, care își afirmă crezul și principiile, aceleași în orice situație și față de oricine».

Nimeni nu poate pune la îndoială că politica externă a României corespunde și în această privință nu numai intereselor cetățenilor ei, ci însăși umanității.

Fiecare individ cu un dram de conștiință este ceea ce filosofii greci numeau un «zoon politicon», ca atare el subscrie la chemarea președintelui României.

Să facem totul pentru apărarea dreptului suprem al oamenilor la existență, la viață! — așa cum sună și chemarea președintelui României».

Prim preot **Günther Ambrosi** — *Biserica Evanghelică C. A.* — *București* :

«Niciodată în istoria omenirii pacea nu a fost atât de prezentă ca în zilele noastre, în mintea, în conștiința și în fapta semenilor noștri de pretutindeni.

Ofensiva de primăvară pentru dezarmare și pace din acest an a cunoscut în zilele de Paști un moment de amplă manifestare, în care sute de «pelerini ai păcii» au traversat țările lor.

Cursa înarmărilor și recurgerea tot mai frecventă la forță, extinderea conflictelor armate, adâncirea focarelor de criză și a crizei din relațiile economice internaționale, amenință tot mai mult lumea și riscă să evolueze într-un conflict general.

Paralel cu aceasta, popoarele din întreaga lume se pronunță pentru negocieri și tratative, pentru lichidarea conflictelor și stărilor de tensiune pe cale pașnică.

Lumea așteaptă ca marile puteri, cărora le revine o răspundere deosebită, în loc de confruntare, să înceapă din nou să negocieze în vederea opririi cursei înarmărilor și începerea procesului de dezarmare.

Biserica Evanghelică C.A. din R. S. România, comunitățile noastre, enoriașii noștri, împreună cu celelalte culte religioase din România, alături de toți cetățenii patriei noastre, sprijină și susțin inițiativele și propunerile concrete formulate de țara noastră și de președintele Nicolae Ceaușescu pentru a se evita orice pas nou într-o direcție contrară intereselor popoarelor, pentru a se trece la soluționarea, pe calea tratativelor, a problemelor ce privesc în mod direct pacea și liniștea în Europa și în lume.

Asemenea inițiative și propuneri ale României și ale Domnului Nicolae Ceaușescu, caracterizate de o mare responsabilitate față de însuși prezentul și viitorul omenirii, au cuprins practic întreaga sferă a problematicii păcii și dezarmării, care face obiectul diferitelor foruri de negocieri, cum sînt :

— *Tratativele sovieto-americane privind rachetele cu rază medie de acțiune ;*

— *Conferința pentru d ezarmare de la Geneva ;*

— *Reuniunea general-europeană de la Madrid ;*

— *Conferința de la Stockholm pentru m asure de încredere și securitate în Europa ;*

— *Reuniunea de la Atena a țărilor balcanice la nivel de experți în problema transformării Balcanilor într-o zonă a păcii și bunei vecinătăți, colaborare și înțelegere, liberă de arme nucleare.*

Se poate spune, așadar, că întreaga activitate internațională a țării noastre are drept ax fundamental imprimarea unui nou curs în viața internațională, crearea unui climat mondial pozitiv, condiție pentru realizarea destinderii, care să asigure dezvoltarea și edificarea unei lumi mai bune și mai drepte».

Past. Pavel Bochian — preşedintele Cultului Penticostal :

«Mintuitorul nostru Iisus Hristos ne-a lăsat porunca cea mare a iubirii din care rodeşte pacea. Cuvîntul lui ne îndeamnă : «Să trăiţi în pace unii cu alţii» (Marcu 9, 50). Îndemnul la pace este dat şi în epistolele Apostolilor, care au scris : «Trăiţi în pace cu toţi oamenii».

Porunca iubirii şi îndemnul de a trăi în pace trebuie să ne călăuzească în fiecare zi şi în fiecare ceas al vieţii, mai ales acum cînd într-o parte sau alta a lumii continuă producerea celor mai distrugătoare arme, care pot nimici viaţa pe întregul pămînt.

Sporirea pericolului de război cere intensificarea luptei pentru pace. Mişcarea pentru pace trebuie să folosească toate posibilităţile existente pentru promovarea coexistenţei şi colaborării paşnice. Ea va avea succes deplin cînd interesele ei vor fi strîns legate de interesele dreptăţii sociale. Pentru biruinţa păcii şi a dreptăţii este necesară stoparea cursei înarmărilor şi trecerea la dezarmarea generală şi totală.

Biserica noastră penticostală împreună cu toate Bisericile şi cu toţi oamenii care iubesc viaţa, cerem ca toate popoarele lumii să-şi unească eforturile pentru găsirea celor mai bune căi de oprire a agravării actualei situaţii internaţionale ; pentru încetarea cursei periculoase a înarmărilor ; pentru salvarea omenirii de la o catastrofă nucleară ; pentru instaurarea unui climat de încredere în Europa şi în lume.

Situaţia actuală s-a agravat prin începerea amplasării rachetelor nucleare americane cu rază medie de acţiune în unele state din apusul Europei şi prin contramăsurile adoptate de Uniunea Sovietică. Astfel, în Europa s-a deschis o nouă cursă a înarmărilor, care duce la agravarea situaţiei pe continent, la creşterea pericolului declanşării unui dezastruos război nuclear.

Exprimînd voinţa de pace a poporului român privitor la interesele şi aspiraţiile tuturor popoarelor europene de a se ajunge la un acord care să asigure oprirea amplasării noilor rachete, reducerea şi lichidarea celor existente, preşedintele Nicolae Ceauşescu a întreprins, după cum se cunoaşte, numeroase iniţiative concrete, un larg program de acţiune, realist şi eficient, a cărui aplicare ar conduce la reducerea substanţială a conflictelor existente deja astăzi pe glob, la înfăptuirea dezarmării şi în primul rînd la lichidarea armamentului nuclear, la instaurarea unui climat de pace, destindere şi colaborare.

Sprîjinind întru totul activitatea profund principială, plină de răspundere pentru interesele ţării, ale poporului român, desfăşurată de Domnul preşedinte Nicolae Ceauşescu în favoarea păcii şi dezarmării, slujitorii Cultului Penticostal din România îşi reafirmă şi cu acest prilej întreaga lor adeviziune la politica internă şi externă a statului nostru. Această conduită a noastră este determinată şi de faptul că pentru prima dată în istoria cultului nostru drepturi şi libertăţi religioase depline ne-au fost asigurate de statul socialist şi nu de cel burghez. În acest sens noi, penticostalii, considerăm că de revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, am beneficiat nu numai în calitate de cetăţeni, ci şi în calitate de credincioşi».

Past. Ion Bunaciu — *directorul Seminarului Teologic Baptist* :

«Bătrina Europă a fost leagănul unei vechi culturi și civilizații. Tot aici au avut loc cele mai mari descoperiri ale lumii. Dar Europa a fost și scena celor mai mari și cumplite războaie pe care le-a cunoscut lumea. Numai în prima jumătate a acestui veac continentul nostru a fost pus în două războaie ale căror flăcări au cuprins aproape toată lumea. Dacă analizăm cauzele care le-au provocat vom vedea că n-au fost altele decît contradicțiile economice și politice dintre cîteva state europene pentru acapararea de zone de influență și dominație în lume, care n-au putut fi rezolvate decît pe calea armelor.

Vremurile acelea au apus, luînd cu ele toate jertfele omenești, suspinele și nemișterea celor rămași, dar problemele care le-au generat au rămas tot nerezolvate, ba chiar s-au agravat.

A sosit timpul ca popoarele europene să fie solidare și unite, concentrîndu-și toate eforturile pentru înlăturarea oricăror obstacole în calea buneî înțelegeri și păcii dintre ele. Multe din țările continentului european sînt apropiate între ele nu numai printr-o vecinătate geografică, ci și prin relații străvechi de cultură și comerț care au existat între ele și chiar prin înrudiri ancestrale. Toate acestea constituie motive și mai temeinice de unitate și solidaritate a tuturor popoarelor europene pentru instituirea unei securități trainice pe continentul nostru.

Este îmbucurător faptul că popoarele europene au devenit tot mai conștiente că securitatea lor nu va fi sigură prin creșterea și modernizarea potențialului militar, ci prin reducerea lui. Nu armele cele mai noi și mai distrugătoare ne vor face viața mai sigură pe pămînt, ci distrugerea lor.

Așa cum preciza președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, «un plus de înarmare nu înseamnă deloc mai multă siguranță, ci dimpotrivă, un spor de primejdii».

Constatăm că în toate țările Europei sînt organizații de masă care cer prin marșuri și demonstrații reducerea arsenalului militar, cer securitate și dezarmare, desființarea blocurilor militare, care au scindat Europa noastră și au ridicat ziduri de despărțire între state și popoare.

Poporul român, în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu, a militat și militează neobosit pentru instaurarea unui climat de pace, securitate și bună înțelegere între oamenii și popoarele Europei și ale întregii lumi, făcînd propuneri concrete, realiste și constructive ca : înghețarea cheltuielilor militare, reducerea lor cu 20% față de anul 1982, pînă în 1985, tratative de dezarmare între cele două mari alianțe militare, desființarea blocurilor militare, reluarea tratativelor de la Geneva pentru oprirea amplasării rachetelor americane cu rază medie de acțiune în Europa și a contra-măsurilor sovietice anunțate, etc.

Expresie a voinței de pace și securitate a poporului român, a fost limitarea cheltuielilor militare pînă în anul 1985, la nivelul celor din 1982. La inițiativele de pace ale președintelui țării noastre, tot poporul a răspuns ca un singur om, înrolîndu-se în marea front al doritorilor și făcătorilor de pace.

Apreciez ca un fapt pozitiv și de mândrie națională acțiunile președintelui țării noastre pe care le desfășoară pe plan mondial pentru a convinge statele și pe conducătorii lor că pacea și securitatea în lume se vor putea realiza numai prin reducerea cheltuielilor militare și desființarea blocurilor militare. Dovada concludentă a seriozității cu care conducătorul țării noastre privește această problemă este faptul că în țara noastră nu au crescut cheltuielile militare și nici nu avem baze militare străine pe teritoriul țării noastre, demonstrând prin toate acestea că este solidară cu orice locuitor din Europa care luptă pentru pace și securitate prin dezarmare.

Noi creștinii, slujitorii Evangheliei, nu putem avea altă atitudine decît de unitate și solidaritate cu toți oamenii de bine din Europa care doresc să asigure continentului nostru securitatea și pacea prin dezarmare. Credem că aceasta este una dintre cele mai nobile acțiuni în care ne putem înrola pentru că prin ea se va realiza profeția lui Isaia : săbiile vor fi transformate în pluguri și nimeni nu va mai dori războiul.

Prof. Erdő János — vicarul Episcopiei Unitariene din Cluj-Napoca :

«Cu profundă îngrijorare constatăm agravarea crescîndă a situației mondiale, ca urmare a escaladării fără precedent a cursei înarmărilor, a producerii și amplasării noilor tipuri de armament nuclear și a accentuării marilor decalaje economice între statele industrializate și cele subdezvoltate. Semnificativ pentru actuala situație este că țările în curs de dezvoltare, în care trăiesc peste două treimi din omenire, nu beneficiază decît de o cincime din produsul mondial.

Această situație nedreaptă constituie o puternică frînă în cadrul dezvoltării întregii umanități și periclitează perspectivele păcii și securității pe planeta noastră. De aceea o nouă ordine economică internațională este imperios necesară în vederea lichidării subdezvoltării și făuririi păcii și a dreptății sociale în lume.

Noua ordine economică va corecta inegalitățile și va pune capăt nedreptăților actuale ; va permite eliminarea decalajului crescînd dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare ; va asigura generațiilor prezente și celor viitoare o dezvoltare economică și socială armonioasă și tot mai accelerată.

R. S. România și-a adus o contribuție de seamă la elaborarea documentelor O.N.U. privind edificarea unei noi ordini economice mondiale și militează permanent și stăruitor pentru făurirea unei lumi a dreptății și colaborării între popoarele lumii, egale în drepturi și stăpîne pe propriul lor destin. Președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, în contactele cu diferite personalități, oameni de stat și diplomați din lume, s-a pronunțat cu fermitate pentru aplicarea în fapt a noii ordini economice internaționale. Domnia sa a declarat : «Una din condițiile stabilității și păcii, ale depășirii greutăților economice, este soluționarea într-un mod nou a problemelor subdezvoltării și realizarea noii ordini economice internaționale, care să asigure mai multă echitate, mai multă dreptate socială și să țină seama de necesitatea de a deschide calea lichidării subdezvoltării și asigurării progresului economic și social mai rapid pentru mai bine de două treimi din omenire».

Culte religioase au îndatorirea sacră de a-și aduce contribuția de pe poziția lor specifică și cu mijloace proprii, la promovarea și înfăptuirea noii ordini economice mondiale. Temeiurile religioase și teologice la baza unei lumi mai drepte și mai bune, sînt numeroase. Toți frații, copii ai lui Dumnezeu (I Ioan 3, 1—2), un trup, cum spune Apostolul Pavel. Și dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună (I Cor., 12, 12 și 26). De aici și dreptul tuturor popoarelor lumii de a trăi în frăție, iubire și înțelegere, colaborînd și ajutîndu-se reciproc. Sfînta Scriptură ne învață că cine iubește pe Dumnezeu, iubește și pe fratele său (I Ioan 4, 21). Iar porunca iubirii față de aproapele (Marcu 12, 31) se referă la toți oamenii din lume, indiferent de rasă, religie sau neam. În consecință trebuie să fim solidari și împreună responsabili de soarta celorlalți oameni, precum trebuie să purtăm sarcinile altora ca să împlinim astfel legea lui Hristos (Gal., 6, 2).

Participarea Cultelor religioase din țara noastră la crearea unei noi ordini economice mondiale, în contextul actual, se poate face pe diferite căi. Înainte de toate, Cultele și credincioșii pot spune: da, necesității acestei noi ordini economice salvatoare. Ei se pot alătura celor care vor și pot construi o nouă ordine economică. Ei pot fi importanți factori de influență și de opinie prin toată lucrarea pastorală și prin diaconia socială.

Potrivit credințelor și convingerilor noastre, noi, Cultele și credincioșii susținem poziția țării noastre și a Domnului președinte Nicolae Ceaușescu privind instaurarea noului ordini economice mondiale. Sîntem ferm convinși că prin lupta unită a tuturor oamenilor și popoarelor, omenirea va realiza această nouă ordine economică și prin ea o lume mai dreaptă și mai bună, în care toate națiunile să se bucure de binefacerea progresului, dreptății și ale păcii trainice».

Prim preot Albu Zoltan — *consilier ecumenic al Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca* :

«Pe zi ce trece, omenirea constată cu profundă îngrijorare agravarea situației internaționale. Se continuă vechi conflicte și apar altele noi, în diferite zone ale lumii. Cursa înarmărilor nucleare a intrat într-o escaladă fără precedent. Rachetele sînt pregătite pentru a intra în acțiune, iar noi arme cu mare putere de distrugere sînt fabricate și amplasate într-o parte sau alta a lumii. Cine nu cunoaște astăzi capacitatea de distrugere a unei singure rachete Pershing sau Cruise? Sau grovăzia morții declanșate dintr-o singură armă nucleară?»

De aceea, cercuri tot mai largi din întreaga lume sînt acum conștiente de necesitatea unor măsuri ferme pentru încetarea cursei înarmărilor și îndeosebi a înarmării nucleare.

Țara noastră, hotărîtă să acționeze alături de celelalte popoare ale lumii pentru salvarea păcii, pentru dezvoltarea colaborării între toate națiunile, a declanșat ample acțiuni pentru oprirea cursei înarmărilor.

Afirmarea voinței de pace a poporului nostru n-a fost primită cu indiferență nici de către Cultele religioase din țara noastră. Astfel în ședința plenară a Bisericii reformate reprezentanții dreptcredincioșilor

din toată țara și-au exprimat totala adevărată la Chemarea pentru pace lansată de F.D.U.S. În cuvântările lor, PP. SS. Episcopi Nagy Gyula și Papp László s-au referit la dorința tuturor preoților Bisericii noastre, precum și a dreptcredincioșilor ei, de a se alătura celor mulți ce se ridică întru apărarea păcii, cu toată responsabilitatea credinței, urmînd cuvîntul Evangheliei, după care «după făgăduința Lui, așteptăm ceruri noi și un pămînt nou, în pace». Acest punct de vedere a fost prezentat de delegații Bisericii Reformate la diferite conferințe și consultații internaționale.

Ținînd seama de faptul că în Europa s-a acumulat deja cea mai mare parte a armamentelor nucleare, cit și a armamentelor clasice și stau față în față cele două blocuri militare opuse, sîntem de aceeași părere cu guvernul țării noastre care a cerut negociatorilor de la Geneva să ajungă la un acord care să ducă la oprirea amplasării noilor rachete nucleare cu rază medie de acțiune, la retragerea și distrugerea celor existente.

Dînd expresie voinței de pace și colaborare a întregului nostru popor, președintele Ceaușescu și guvernul țării noastre consideră necesar să se acționeze ferm pentru : oprirea lucrărilor de amplasare a noilor rachete nucleare americane ; stocarea celor aduse pe continentul european și stoparea aducerii de noi rachete în Europa. În același timp Uniunea Sovietică să anuleze contramăsurile anunțate. Să fie reluate tratativele de la Geneva, pentru a se ajunge la un acord care să asigure oprirea amplasării de rachete nucleare, reducerea și distrugerea celor existente pînă la eliberarea Europei de orice fel de arme nucleare.

Considerăm că țările pe teritoriul cărora urmează să fie amplasate noile rachete pot avea și ele un rol important în depășirea impasului la care s-a ajuns, în sensul că aceste țări pot cere amînarea amplasării rachetelor pînă la realizarea unui acord. Aceasta ar reprezenta o mare contribuție la cauza păcii, destinderii și colaborării și ar corespunde și intereselor propriilor popoare.

Apelul Marii Adunări Naționale atrage atenția tuturor statelor europene să contribuie activ la găsirea căilor pentru depășirea actualii situații în vederea opririi cursei înarmărilor pe continent.

«Ar fi în interesul tuturor popoarelor — a accentuat președintele României în interviul acordat ziarului italian «Il Tempo» — și cu deosebire al popoarelor europene să se ajungă la situația de a nu mai exista nici un fel de rachete nucleare în Europa. Pînă la realizarea acestui obiectiv noi considerăm că este necesar să se acționeze pentru acorduri intermediare, care să asigure o reducere echilibrată a rachetelor și de o parte și de alta, pînă la eliminarea lor completă». Ca preot care slujește în limba maternă a credincioșilor, respectiv în limba maghiară, vreau să subliniez modul democratic și umanist în care statul român a soluționat problema națională, prin asigurarea aceluiași drepturi și libertăți, de iure și de facto, naționalităților conlocuitoare, inclusiv celei maghiare, ca tuturor cetățenilor țării. Ca urmare a acestui fapt, toți credincioșii pe care-i păstoresc dispun de largi posibilități pentru a se manifesta, conform propriilor aspirații, atât pe plan social cit și religios».

P. S. Epifanie Norocel — *Episcopul Buzăului* :

«În vremea noastră, ca niciodată în istorie, amenințarea de primejdie: distrugerii totale prin cursa aberantă a înarmărilor care poate duce la declanșarea unui război nuclear. Până nu este prea târziu, toți oamenii din lume și îndeosebi conducătorii marilor puteri trebuie să gîndească că este amenințată însăși viața planetei noastre.

Poporul român care este din fire pașnic a cultivat și în trecut, iar în prezent promovează cu perseverență, mărețele idealuri de pace, colaborare și înfrățire între toți oamenii. Astfel, prin cel mai autorizat glas al președintelui Nicolae Ceaușescu și prin luările de poziție ale celorlalți reprezentanți ai săi, România, în repetate rânduri, a luat atitudine hotărîtă cu inițiative proprii, foarte constructive pentru cauza păcii în Balcani, în Europa și în lumea întreagă. S-a propus «conlucrarea tot mai strînsă a popoarelor, a celor mai largi forțe sociale și politice, indiferent de concepțiile lor filosofice și religioase, a întregii opinii publice mondiale, pentru oprirea agravării situației internaționale, pentru reluarea cursului spre destindere și colaborare între toate popoarele».

În legătură cu agravarea pericolului unui nou război mondial, președintele României, Domnul Nicolae Ceaușescu, a subliniat că este absolut necesar «să ne unim toate forțele Europei, pentru a împiedica amplasarea noilor rachete, pentru trecerea la distrugerea celor existente, pentru asigurarea securității fiecărei națiuni europene și în întreaga lume».

În acest context, Apelul Marii Adunări Naționale a R. S. României, adresat Sovietului Suprem al U.R.S.S., Congresului S.U.A., parlamentelor din țările europene și din Canada, nouă și elocventă inițiativă de pace a României, a Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, ne îndatorează și ne mobilizează și pe noi, slujitorii Cultelor, să ne unim și mai mult eforturile, ca prin acțiuni hotărîte să sprijinim cauza nobilă a păcii, asigurarea destinderii, a colaborării între oameni și popoare.

La această acțiune, profund umanitară, de sprijinire a eforturilor ce se depun de către poporul nostru și de toți oamenii de bine de pretutindeni, pentru asigurarea păcii mondiale, dezvoltarea relațiilor de colaborare și înfrățire între oameni și popoare, contribuie constructiv toți clericii și credincioșii noștri, avînd convingerea puternică că astfel slujesc viața și fac dovadă că sînt ucenicii și împlinitorii volii Domnului Hristos care a venit pe pămînt ca lumea «viață să aibă și încă din belșug» (Ioan 10, 10).

Așa cum sublinia Prea Fericitul Patriarh Iustin într-o împrejurare asemănătoare, «bucuria de a trăi în lumea aceasta este adînc înrădăcinată în ființa noastră. Viața aceasta este cel mai mare dar dumnezeiesc făcut omului. Bucuria de a trăi dă vieții noastre un sens dumnezeiesc. Avem viață ca și Dumnezeu. De aceea, datori sîntem să o păzim ca un dar dumnezeiesc».

Așadar, noi toți care ne-am adunat aici pentru a ne exprima dorința de pace și hotărîrea că vom fi permanent apărătorii și slujitorii

ei, să ne rugăm, împreună cu profetul Isaia, astfel: Doamne, revarsă pacea peste noi, căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut!» (26, 12)».

Pr. consilier Costache Buzdugan — Arhiepiscopia Iaşilor :

«Freamătul pe care omenirea contemporană îl cunoaşte, ne arată tuturor că viaţa omului şi a planetei sînt grav ameninţate. Tehnica şi în primul rînd acest fantastic arsenal al înarmărilor, l-au depăşit, în bună măsură, pe om. Departe însă de a depăşi voinţa oamenilor de bine de pretutindeni! Sîntem cu toţii solidari în acest sens. Vrem ca lumea viaţă să aibă şi încă din belşug. Vrem ca investiţiile pentru înarmare să se transforme în bunăstarea popoarelor.

Dezarmarea ar aduce rezolvarea multor probleme vitale pentru ţările subdezvoltate şi în curs de dezvoltare. În acest sens, cu mîndrie patriotică, vrem să ne referim la importanţa şi semnificaţia politică majoră a sublinierilor preşedintelui Nicolae Ceauşescu privind legătura strînsă dintre dezarmare şi instituirea unei noi ordini economice şi politice internaţionale.

Mesaj şi poruncă, pacea este vocaţia slujirii oamenilor de bine. În viaţa creştină ocupă un loc central de vreme ce invocăm la Sfînta Liturghie şi la celelalte slujbe «pacea de sus şi mîntuirea sufletelor noastre». Ne rugăm ca Bunul Dumnezeu să-şi reverse pacea peste noi. Avem conştiinţa că «făcătorii de pace, fiil lui Dumnezeu se vor chema». Potrivit acestei atît de nobile chemări şi avînd convingerea că în lucrarea noastră nu sîntem niciodată singuri, ci avem ajutorul lui Dumnezeu, cerem ca să se găsească cele mai eficiente căi şi mijloace care să ducă la dezarmare şi în primul rînd la dezarmare nucleară. Nu vrem ca cei mici, copiii, să crească sub spectrul cataclismului nuclear. Nu vrem ca bunurile civilizaţiei umane să fie distruse.

Nu vrem ca pămîntul pe care a propovăduit Mîntuitorul să fie victimă unui atac atomic, care l-ar distruge.

De aceea, noi cerem tuturor celor ce poartă răspunderea, să asculte glasul luptătorilor pentru pace şi să întreprindă măsuri care să ducă la statornicirea unei păci trainice pe pămînt».

Pr. prof. Dumitru Radu — prorectorul Institutului Teologic de grad Universitar din Bucureşti :

1. «Un prim temei teologic care implică Bisericele şi toate religiile de altfel, precum şi pe noi toţi, în lupta pentru statornicirea păcii, securităţii şi cooperării în Europa şi în lumea întreagă, este faptul că viaţa este darul lui Dumnezeu făcut omului încă de la creaţie: «Şi luînd Domnul Dumnezeu ţărîna şi s-a făcut omul fiinţă vie» (Fac., 2, 7; I Cor., 15, 45 şi 47). Izvorul vieţii omului şi al vieţii întregii noastre planete este Dumnezeu însuşi: «Că la Tine este izvorul vieţii, întru lumina Ta vom vedea lumină», spune psalmistul (Ps., 35, 9).

Dar dumnezeiesc, viaţa este valoarea supremă a omului pe pămînt, întrucît acesta este suportul tuturor celorlalte valori. Dată în dar, viaţa

este apoi principala drept fundamental al omului, sursă a tuturor celorlalte drepturi.

Viața nu este numai dar dumnezeiesc și drept fundamental, ci și misiune de realizat de către oameni și popoare. Fiecare ins și fiecare popor are o misiune de realizat, după măsura darului primit, în comunitatea celorlalți inși și popoare.

2. Pacea este dar dumnezeiesc și roadă a lucrării omului cu harul lui Dumnezeu. Ea nu este numai o simplă și nici sublima **sfortare** a omului, ci un act de dreptate, dacă avem în vedere că fiecare om și fiecare popor are dreptul la viață, la existență demnă, liberă. Pacea este condiția desfășurării normale și afirmării vieții pe pământ, în familie, în societate, în marea familie a neamului și în și mai marea familie a tuturor neamurilor și popoarelor, în familia umanității întregi.

3. Securitatea, element indispensabil al păcii, a constituit totdeauna și este astăzi, mai mult ca oricând, aspirația profundă și legitimă a umanității actuale. Căci, în contextul escaladării, fără precedent a înarmărilor nucleare, pacea lumii întregi și securitatea popoarelor și statelor sînt grav amenințate. De aceea Bisericiile și religiile, cu credincioșii și teologii lor, nu pot sta indiferenți ci, dimpotrivă, noi toți trebuie să ne implicăm în mișcarea și lupta energică pentru securitate și pace.

4. Dacă viața ca dar dumnezeiesc este cum spuneam primul temei teologic al implicării noastre în lupta pentru securitate și cooperare, al doilea temei al acestei implicări, și primul temei direct al securității și cooperării, este caracterul comunitar sobornicesc al ființei și vieții umane.

După învățătura creștină, dar și după învățătura celorlalte religii, omul este chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Fac., 1, 26). În virtutea acestui fapt, toți oamenii sînt fii ai lui Dumnezeu și frați între ei. Toți împreună poartă chipul lui Dumnezeu și împreună se realizează ca oameni și își lucrează mîntuirea. De aceea, fiecare se simte implicat în viața celorlalți. Pacea și securitatea sînt lucrarea tuturor și pe toți îi privește.

5. Neamurile, popoarele sînt colectivitățile umane în care oamenii își duc existența. Fiecare om este o existență personală nerepetată și nerepetabilă. Neamurile, de asemenea, sînt grupări de existențe nerepetate și nerepetabile, voite de Dumnezeu. Neamurile au existat încă înainte de Turnul Babel. Turnul Babel a rupt însă conglăsuirea neamurilor, acestea devenind dușmane, exterioare unele altora. Prin Hristos, care a cuprins în Sine pe toți și pe toate, oferindu-le mîntuirea și prin venirea Duhului Sfînt în lume la Cincizecime, s-a refăcut, cum zice Sf. Grigorie de Nyssa, marea conglăsuire a oamenilor și neamurilor.

Securitatea și cooperarea sînt exprimări și rezultate ale acestei conglăsuiri. Acesta este și motivul adunării noastre de aici, ca împreună să conglăsuim pentru apărarea vieții, păcii și securității în Europa și în întreaga lume.

Cooperarea este exprimarea directă a conglăsurii. La această conglăsuire sînt invitate nu numai popoarele și neamurile, ci și Bisericiile și religiile acestora.

6. În activitatea popoarelor și statelor pentru securitate și cooperare, noi vedem însă și voința lui Dumnezeu. Căci, să ne fie permis să spunem, că cele zece principii ale Actului final de la Helsinki, menite să normeze relațiile dintre state și să asigure securitatea și cooperarea în Europa și în lumea întreagă, își găsesc temeiuri și în învățătura Bisericilor și religiilor noastre. Dumnezeu a creat pe om ca ființă rațională și liberă, iar neamurile, cu specificul și misiunea lor în lume. Sfințul Apostol Pavel spunea că Dumnezeu a creat pe toți dintr-un singur singe, și că neamurile să fie lăsate să se dezvolte liber (Fapte, 14, 15). La judecata universală, neamurile vor aduce fiecare slava sa.

7. Bisericile nu sînt factori de decizie, dar ele nu pot rămîne indiferente la ce se întîmplă în lume. Ele trebuie să se implice în aspirațiile popoarelor și neamurilor după pace, securitate și cooperare. Dar cum pot ajuta Bisericile și religiile popoarele în această lucrare complexă? Fiecare Biserică și toate religiile au suficiente temeiuri în învățăturile lor pentru edificarea încrederii între oameni și popoare. Securitatea este de altfel o lucrare a încrederii între popoare.

Bisericile și religiile să promoveze omnia și frățietatea, largă înțelegere. De altfel, orice om, în adîncul ființei sale simte necesitatea de a se deschide spre altul, spre alții, indiferent de convingeri religioase, filosofice și politice. Convergența și cooperarea își au temeiuri în însăși ființa și viața noastră omenească.

Iată pe scurt cîteva dintre temeiurile teologice ale implicării Bisericilor și religiilor și ale oamenilor de credință în mișcarea pentru stoparea inarmărilor nucleare și distrugerea tuturor armelor. Iată aici și motivele pentru care Biserica noastră și noi teologii și toți credincioșii sprijinim inițiativele și acțiunile concrete ale poporului nostru, personal ale președintelui statului nostru, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru pace și securitate în Europa și în lumea întreagă, printr-o largă cooperare între oameni și popoare.

Securitatea și pacea sînt roadele conglăsurii tuturor inșilor umani, aparținînd diferitelor popoare, Biserici și religii».

Dr. Hans Hermanstätter — curator general al Bisericii Evanghelice C.A. — Sibiu :

«De cînd Domnul președinte Nicolae Ceaușescu conduce destinele patriei noastre am putut observa o caracteristică fundamentală a politicii externe românești, anume aceea că obiectivele și principiile sale corespund unor necesități obiective, țin cont de cerințele dezvoltării sociale contemporane, de interesele vitale ale poporului nostru, și, în același timp, de aspirațiile majore ale popoarelor de pretutîndeni. Această oglindă de deplină unitate — realizată în mod consecvent de statul nostru — între îndatoririle naționale și îndatoririle sale internaționale. Așadar, politica externă și internă a României socialiste se condiționează reciproc și formează un tot unitar indisolubil.

Se știe că țara noastră în politica externă acționează consecvent pentru depășirea divergențelor existente între unele țări socialiste, pentru cooperarea activă cu țările în curs de dezvoltare și nealiniate și pentru extinderea relațiilor cu țările capitaliste dezvoltate.

Dar locul central, de cea mai mare importanță în politica și activitatea internațională a țării noastre, îl ocupă preocuparea pentru oprirea neîntârziată a cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, în primul rând la dezarmarea nucleară, precum și reducerea încordării, înlăturarea focarelor de conflict, pentru preîntâmpinarea războiului și consolidarea păcii. În acest sens România a prezentat forurilor internaționale, cu diferite prilejuri, o seamă de propuneri și documente, precum:

- declarația comună a Consiliului de Stat și a guvernului, dată publicității la 25 noiembrie 1983, în care este cuprinsă chemarea vibrantă de a se renunța la măsurile și contramăsurile luate de către guvernele S.U.A. și U.R.S.S.;
- apelurile directe ale președintelui Nicolae Ceaușescu adresate conducătorilor U.R.S.S. și S.U.A., ai statelor pe teritoriile cărora ar urma să se instaleze noile rachete nucleare, ai tuturor statelor europene;
- apelul adresat U.R.S.S. de a renunța la contramăsurile anunțate, de amplasare a rachetelor nucleare în R.D. Germania și Cehoslovacia, precum și în alte zone ale lumii.

— reluarea negocierilor de la Geneva, dintre reprezentanții U.R.S.S. și S.U.A.;

— organizarea unei întâlniri sovieto-americane, mai întâi la nivelul miniștrilor de externe, iar apoi la cel mai înalt nivel;

— reactivarea negocierilor de la Viena, privind reducerea forțelor armate și armamentelor în Europa centrală;

— apelul Marii Adunări Naționale a R. S. România, din 21—22 martie 1984, adresat Sovietului Suprem al U.R.S.S., Congresului S.U.A., parlamentelor din țările europene pe teritoriul cărora se amplasează rachete nucleare cu rază medie de acțiune, parlamentelor din celelalte țări europene și din Canada, pentru găsirea celor mai bune căi, până nu este prea târziu, pentru oprirea agravării situației internaționale, încetarea cursei periculoase a înarmărilor și salvarea omenirii de la o catastrofă nucleară, pentru instaurarea unui climat de pace, colaborare, încredere și înțelegere în Europa și în lume.

La toate aceste acțiuni și măsuri ale Guvernului nostru și ale președintelui Nicolae Ceaușescu, izvorite dintr-un măreț și nobil spirit umanist, toți enoriașii și preoții Bisericii noastre, alături de ceilalți cetățeni ai patriei, și-au dat și-și dau adevărată și deplină.

În concluzie permiteți-mi să afirm că nicicând, în nici o perioadă a istoriei sale România nu s-a bucurat de un asemenea prestigiu internațional, nu a avut atîta prieteni cum are astăzi pe toate meridianele lumii. De asemenea vreau să-mi exprim satisfacția și mulțumirea pentru că naționalitatea germană dispune în România de toate condițiile pentru a se manifesta nestingherit pe plan social și religios».

P. S. Episcop vicar **Timotei Lugojanul** — *Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului* :

«Astăzi este un lucru cunoscut că istoria lumii este scrisă nu de un popor sau altul, ci de toate popoarele, care își simt mai mult ca oricînd responsabilitatea ce le revine laolaltă și fiecăruia în parte față

de soarta, de viitorul omenirii. Așa se întâmplă că pe lângă întâlnirile la nivel înalt ale reprezentanților lor, au loc manifestări ale oamenilor de bine de protutindenți, stringeri de semnături, marșuri ale păcii, adunări cu luări de poziție pentru zădărnicierea planurilor de război, etc. Referiri în acest sens se pot face la cel mai încercat dintre continente în decursul istoriei și totodată cel mai periclitat astăzi, acela pe care trăim. Din cele prezentate cu de-amănuntul pînă acum se desprinde realitatea că în fața primejdiei nesăbuitei curse a înarmărilor, a amplasării rachetelor nucleare, a cheltuielilor militare care cunosc o creștere continuă, estimările cifrindu-se pentru sfîrșitul anului curent chiar la o mie miliarde dolari.

Inițiativele de mare importanță ale președintelui Nicolae Ceaușescu prin temeiul lor concret și practic, găsesc permanent o largă audiență în cele mai înalte foruri internaționale, bucurîndu-se de apreciere unanimă. Interesul pentru rezolvarea problemelor majore ale contemporaneității și realizarea înfrățirii între popoare, România îl arată între multe altele de pildă și prin aportul la o colaborare cît mai rodnică a țărilor balcanice, în vederea înfăptuirii în această latură a globului pămîntesc și a continentului european, a uneia dintre zonele libere de arme atomice. Pe drumul dorit al devenirii Europei drept continent al păcii sau cum se exprimă deja uzual — Europace, poporul român s-a înscris prin însăși tradiția sa de unitate și conlucrare plină de omenie, așa cum s-a relevat atît în plenul adunării cultelor din România, pentru dezarmare și pace, cît și în lucrările secției din care facem parte, consacrate securității și cooperării în Europa. O maximă a strămoșilor noștri sfătuia: «cedat arma togae», adică armele să cedeze. În fața elocvenței. Pacea nu poate fi garantată prin înarmare.

Într-o piesă a lui Cehov o replică avea un mare adevăr: dacă în decorul primei scene există undeva o armă, este imposibil ca pînă în ultimul act ea să nu fie folosită! Tot așa este greu de crezut că armele sînt produse cu gîndul și scopul de a fi folosite ca simple elemente de decor. Europa, cu alte cuvinte, nu are nevoie de decorul macabru al unui cataclism datorat armamentului nuclear. Trebuie așadar întreprins totul ca pe continentul nostru nu zăngănitul armelor, ci cuvîntul rațiunii să fie respectat.

Biserica are această armă a cuvîntului și faptei ziditoare de citadele ale păcii. Biserica Ortodoxă Română, cu Bisericile și Cultele din Republica Socialistă România, în unitatea întregului nostru popor și în plinătatea spiritului ecumenic, răspunde cerinței privind pacea lumii, viața umanității, dezvoltarea generală. S-au scurs doar cîteva zile de la sărbătoarea Pogorîrii Sfîntului Duh, care în acest an a fost ținută de către toate Bisericile și confesiunile creștine în unitatea aceleiași date. Or, pacea se numără între darurile și roadele Duhului Sfînt (Gal., 5, 22). Prin strădaniile susținute să facem a spori acest dar atît de scump fiecăruia și această roadă prețioasă pentru toți. Adunarea noastră, acum și aici, să constituie un imbold în lucrarea de așezare definitivă a păcii în lume».

P. S. Episcop vicar **Pimen Suceveanul** — *Arhiepiscopia Iașilor* :

«Dezarmare și pace — iată două imperative ale lumii contemporane. Am putea spune că este vorba despre viață și despre moarte, iar mîntuirea se dobîndește în cursul vieții, viață care este un dar dumnezeiesc și față de care trebuie să avem cea mai înaltă responsabilitate.

Vocația noastră creștină este ca lumea viață să aibă și încă din belșug. Răspunderea față de împlinirea acestei vocații nu este numai a unui om, care-L mărturisește pe Iisus Hristos ca Domn al păcii.

Împărtășim cu toată ființa inițiativele pe care conducerea superioară de stat, personal Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, le-a întreprins în vederea rezolvării anumitor conflicte la masa de discuții și mai ales în ceea ce privește poziția țării noastre față de dezarmare, în primul rînd dezarmarea nucleară.

Sădind în suielele credincioșilor noștri darul păcii, avem convingerea că ne unim cu toți oamenii de bine de pretutindeni pentru sălășluirea păcii pe pămînt și a bunei învoiri între oameni.

Îmi este deosebit de plăcut că de aici, de la această tribună, adresez rugămîntea către factorii de răspundere pentru ca Conferința noastră să-și realizeze pe deplin scopul și să găsească un adînc ecou în rîndurile popoarelor europene.

Dezarmarea și pacea presupun instaurarea unei noi ordini economice și politice, precum și a unei noi ordini morale în viața contemporană. Să nu uităm că făcătorii de pace sînt fericiți în rîndul al VII-lea. Dreptatea, bunătatea, milostenia, pacea celor de aproape și pacea celor de departe sînt astăzi unite fiindcă pacea o dorim cu toții. Prin aceasta ne împlinim una din cele mai nobile slujiri, ca fii ai lui Dumnezeu și fii ai unui popor pentru care pacea este un dat ontologic.

Fie ca Bunul Dumnezeu să-și reverse pacea asupra întregii lumi !»

P. S. **Eftimie Luca** — *Episcopia Romanului și Hușilor* :

«Una din problemele esențiale ale contemporaneității este fără îndoială acțiunea pentru pace, destindere, colaborare, dezarmare, apărarea drepturilor fundamentale ale omului la viață, a existenței statelor ca independente, egale și stăpîne pe soarta lor.

Cu toții cunoaștem că pe bătrînul continent european au fost atîtea războaie care au dus la ruină, suferințe, subjugări, pierderi de vieți omenești, de bunuri materiale și spirituale.

În Europa, ca și în alte părți continuă cursa înarmărilor, amplasarea de rachete nucleare, fabricarea de tot felul de arme atomice, încît continentul european s-a transformat într-un arsenal de arme atomice, necunoscute pînă acum în istorie.

Înteruperea negocierilor sovieto-americane de la Geneva; lupta pentru zone de influență, recurgerea la forță, — toate duc la un cataclism nuclear.

Sute de mii de savanți lucrează în așa-zisul «laborator al morții» pentru arme noi de distrugere.

Întreagă lume se întreabă: va fi pace sau război? Pacea de azi este cu totul altfel ca cea de ieri, iar războiul are alte dimensiuni: va fi un ultim război din lume prin puterea armelor existente de azi, iar pacea nu-și mai are nici un sens, căci pământul ar intra în rindul planetelor lipsite de ființe raționale.

Declanșarea unui război constituie o crimă, un atentat la dreptul la viață al tuturor oamenilor.

Față de pericolul ce ne stă în față trebuie pus capăt cât mai repede cursei înarmărilor și trebuie trecut la dezarmare generală și totală. Preîntâmpinarea războiului și asigurarea păcii sînt probleme fundamentale ale zilelor noastre. Se cere o acțiune unită a popoarelor care iubesc viața și pacea.

Pacea este astăzi lumina care trebuie să călăuzească viața oamenilor și a popoarelor. Trebuie să sporim eforturile în apărarea acestui suprem bun al omenirii.

În învățătura Bisericii noastre găsim izvoare nesecate de indemn pentru a fi mesagerii păcii și ai vieții în lume. Fericitul Augustin zice: «Este o mare glorie să ucizi războiul prin cuvînt sau să obții pacea prin pace și nu prin război».

În numele credinței noastre, în numele Dumnezeului păcii pe care îl propovăduim în diferite chipuri, să ne unim glasurile și strădaniile, spre a obține din partea conducătorilor de state să interzică experiențele cu astfel de arme, manevrele, să dispună retragerea rachetelor existente, pentru evitarea războiului atomic în omenire.

Este o datorie sfîntă a tuturor Cultelor din lume ca să acționeze alături de celelalte organisme laice, pentru salvarea vieții oamenilor și intronizarea păcii în lume, căci «Dumnezeul nostru este Dumnezeul vieții și al păcii». De asemenea vreau să asigur autoritățile că preoții și credincioșii din episcopia noastră vor sprijini cu toate puterile lor politica României și a președintelui Nicolae Ceaușescu de pace și prietenie cu toate popoarele».

Pr. consilier **Ilie Georgescu** — *Arhiepiscopia Bucureștilor* :

«Ne aflăm împreună în această Adunare a păcii, reprezentanți ai creștinilor, mozaicilor și musulmanilor din România, pentru a doua oară într-o mare reprezentanță a Cultelor, pentru a dezbate împreună și a ne spune cuvîntul nostru în actuala și atît de vitala pentru noi toți problemă a păcii pe pămînt.

Mă bucur că alături de noi se află, ca și la prima noastră Adunare pentru dezarmare și pace, reprezentanți ai unor Biserici și organizații religioase din alte țări. Mă bucur de această prezență căci știu că azi în întreaga lume se ridică glasuri hotărîte împotriva războiului, glasuri la care aderă credincioși ai tuturor cultelor și religiilor lumii.

Ca român, mă bucur de activitatea desfășurată de conducerea statului nostru în favoarea păcii și înțelegerii. Românii au fost întotdeauna iubitori de pace și creatori ai păcii. Românii n-au dus niciodată o politică de agresiune și au căutat sincer soluții concrete pentru edificarea încrederii între oameni, pentru colaborare și pace.

Cer permisiunea de a reaminti cîteva din ultimele inițiative ale statului nostru în această direcție.

Cu prilejul redeschiderii sesiunii a doua de la Stockholm a Conferinței pentru măsuri de încredere, securitate și dezarmare, în luna mai care a trecut, la fel ca și în ianuarie acest an, România, din dorința mersului înainte al lucrărilor acestei reuniuni internaționale, a prezentat o serie de noi propuneri realiste în vederea trecerii de la cuvinte frumoase în favoarea păcii, la acțiuni concrete. Din rindul acestora amintesc :

- notificarea prealabilă a manevrelor și mișcărilor de trupe de anvergură ;
- limitarea și restrângerea unor activități militare de anvergură în zone sensibile ;
- nedislocarea de noi trupe ;
- neamplasarea de noi baze militare pe teritoriul altor state ;
- încurajarea și sprijinirea creării de zone ale colaborării pașnice și bune vecinătăți, fără arme nucleare ;
- stabilirea unui sistem de informare reciprocă în problemele legate de securitatea statelor ;
- încheierea unui tratat general-european de nerecurgere la forță și la amenințarea cu forța ;
- înghețarea bugetelor militare.

De asemenea, cu prilejul inaugurării Canalului Dunărea-Marea Neagră, președintele României, Domnul Nicolae Ceaușescu, reafirma dorința poporului român de a se opri amplasarea de către S.U.A. a noilor rachete cu rază medie de acțiune în unele state vesteuropene și în același timp, oprirea contramăsurilor anunțate de guvernul sovietic.

Încă o dată se exprimă dorința de a se relua tratativele sovieto-americane de la Geneva, în scopul realizării unui acord privind eliminarea totală a rachetelor și a tuturor armelor nucleare.

Securitatea nu se poate realiza prin creșterea fără precedent a armamentului tot mai sofisticat ; crearea așa-zisului «echilibru al forțelor» face să crească primejdia războiului, nu să o diminueze. Asigurarea securității reale presupune ca statele să se afle la adăpost de orice agresiune militară, presupune protejarea și garantarea pentru toate statele a independenței și suveranității naționale, presupune respectarea integrității teritoriale, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța.

Ca oameni ai Bisericii, apreciem și susținem inițiativele românești de pace și sintem preocupați de crearea unui climat de destindere și cooperare în Europa.

Nu vrem ca realizările minții omenești, creațiile valoroase ale poporului român ca și ale altor popoare, operele de artă să fie date focului nuclear. Nu vrem ca cei pe care îi păstorum să fie victimele războiului. Nu vrem ca elevii școlilor noastre, studenții noștri, tineretul nostru, fiii noștri, să fie aruncați Molochului atomic. Nu vrem ca frumoasa planetă albastră pe care trăim să fie transformată într-un cimitir rătăcitor printre stele.

Astăzi, apostolia noastră înseamnă slujirea omului spre împlinirea năzuințelor lui, înseamnă slujirea vieții și a păcii.

Vrem să triumfe rațiunea dată nouă de Dumnezeu pentru ca lumea să aibă viață, și încă din belșug, în așteptarea Domnului Păcii și a Împărăției sale».

Arhid. consilier **Gheorghe Papuc** — *Arhiepiscopia Sibiului* :

«Ne aflăm aici oameni de naționalități și de credințe diferite, bu numai de pe întreg cuprinsul patriei noastre, ci și din alte țări europene, pentru a ne spune cuvântul nostru într-o problemă cum alta mai arzătoare nu este în zilele noastre : apărarea păcii, apărarea vieții.

Prin neșabuita cursă a înarmărilor din anii noștri — «ultima nebunie a omului» — cum se arăta într-un recent document al O.N.U., omenirea pare că și-a pierdut busola, aflându-se la «o fatală răscruce din istoria sa», după cum afirmă un alt document cu caracter internațional.

Sintem cu toții slujitori bisericești, iar mijloacele noastre de lucru sînt spirituale. De aceea, într-un context ca cel în care ne aflăm acum și pe marginea temei ce ne este dată spre dezbateră : Securitate și cooperare în Europa — aș ruga să-mi permiteți să reamintesc o învățătură a Mîntuitorului, pe care se pare că nu o avem mereu în cuvenită atenție și care este mereu de o negrăită actualitate.

Din uriașul val de lumină adus în lume de Mîntuitorul Iisus Hristos, o puternică undă o constituie învățătura pe care El a exprimat-o pentru prima dată în istoria omenirii, atunci cînd cu un anumit prilej a rostit cuvintele : «Voi toți sînteți frați» (Matei 23, 8).

«Voi toți sînteți frați». Cită încărcătura de lumină aveau aceste cuvinte pentru ascultătorii Mîntuitorului de acum 2000 de ani, într-o lume cînd mulți dintre oameni erau sclavi, considerați simple unelte de muncă, chiar de către filosofi de talia lui Aristotel ! Și cite ziditoare semnificații se desprind din ele, ce temei solid, pentru cooperare, pentru dezarmare și pace, reprezintă ele și pentru noi, fiii de astăzi ai Pămîntului.

Uriașele cheltuieli pentru înarmare, care amenință atît de mult pacea lumii și însuși viața pe planeta noastră, poluarea, subnutriția și fenomenele de foamete, analfabetismul existent încă în multe țări ale lumii, deteriorarea fertilității și desertizarea pămîntului etc., nu se pot rezolva decît prin lucrarea unită a tuturor oamenilor, a tuturor popoarelor, ceea ce ne obligă să avem mereu înaintea ochilor noștri sufletești cuvintele Mîntuitorului nostru Iisus Hristos : «Voi toți sînteți frați».

Cu cît vom adînci mai mult și cu cît vom trăi la scară mai mare adevărul acestor cuvinte, cu atît marile probleme ale zilelor noastre se vor simplifica și viața va deveni mai demnă de trăit și mai fericită pentru toți oamenii.

Într-o lume în care adevărul că toți oamenii sînt frați este cultivat cu stăruință și trăit cu dragoste, inegalitățile dintre oameni și popoare se vor atenua, primejdia războaielor scade, asuprirea și crimele de orice fel se vor rări. Conviețuirea frățească dintre cultele și naționalitățile conlocuitoare din țara noastră este un exemplu grăitor în această privință.

Într-o lume în care dragostea de frate este cit de cit vie, nu se mai nasc doctrine șovine, ideologii rasiste sau alte curente extremiste, care au împins de atîtea ori lumea la războaie și la asasinări în masă.

Sintem într-adevăr frați. Sintem frați prin obirșia noastră comună, provenind cu toții din aceiași protopărinți și avînd cu toții același Ziditor, același Tată ceresc. Ne-a spus atît de potrivit tot Iisus Hristos Domnul nostru, cînd ne-a învățat să ne rugăm : «Tatăl nostru», ceea ce

înseamnă că pe Dumnezeu nu-l putem numi Tată dacă pe ceilalți oameni, indiferent ce nume și culoare ar avea, nu-i recunoaștem ca frați. Tălmăcind această rugăciune, Sfântul Ioan Gură de Aur spune între altele: «Ia seama cit de exact ne învață El iubirea întreoialtă și cum ne obligă la o atitudine plină de dragoste. Căci n-a zis: Tatăl Meu, ci Tatăl nostru, pentru ca, lămurii fiind asupra faptului că avem un Tată comun, să ne arătăm unii altora o frățească bunăvoință. Învățându-ne să zicem Tatăl nostru — continuă Sf. Ioan Gură de Aur — Domnul înlătură dușmănia, stărpește mândria, elimină invidia, alungă inegalitatea și face loc maicii a tot binele: dragostea».

Sfântul apostol Pavel spune: «Vai mie dacă nu voi binevesti», — ceea ce exprimă o negrăită responsabilitate înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, și știm cu toții cit a alergat acest Apostol, ce eforturi uriașe a depus, ce jertfe a făcut pentru a vesti mîntuirea în Iisus Hristos, adevăr de care era conștient că omenirea are atîta nevoie!

A sosit momentul ca, asemenea Sfîntului apostol Pavel, să spunem și noi, ca slujitori bisericești: «Vai nouă, dacă nu vom vesti cu mai multă stăruință și convingere că toți oamenii sînt frați, că frați fiind, sînt îndatorați să trăiască frățește întreoialtă, să se ajute frățește unii pe alții, om cu om și popor cu popor, să beneficieze frățește de bunurile acestui pămînt». A sosit momentul să spunem: «Vai nouă dacă nu vom arăta cu mai multă tărie oamenilor cit de bine este și cit este de frumos cînd frații sînt împreună» — cum exclamă cu adevărat inspirat Psalmistul David. A sosit momentul să spunem: «Vai nouă dacă nu vom lucra mai mult la zidirea încrederii între oameni și popoare; vai nouă dacă nu vom spune mai ales oamenilor, fiilor nostri duhovnicești, ceea ce Iosif a spus fraților săi după ce li s-a descoperit în Egipt: Nu vă certați pe cale! — cu alte cuvinte: Sînteți frați, conviețuiți deci frățește!».

În felul acesta vom realiza și noi o dezarmare, fără de care dezarmarea cealaltă se pare că nu este cu putință și anume dezarmarea lăuntrică, dezarmarea spirituală, smulgerea din sufletele oamenilor a urii, a lăcomiei după bunurile nemuncite, a mîndriei luciferice, a setei oarbe de putere și stăpînire, și a altor asemenea otrăvitoare buruieni care au împins omenirea în situația primejdioasă în care se găsește astăzi.

Să nu recupețim deci nici un efort în această nobilă lucrare, alături de care să rugăm cu căldură și stăruință, zi de zi și ceas de ceas, pe Părintele nostru cereșc, să reverse lumină în sufletele mai-marilor popoarelor, să le dea gîndul cel bun de a conduce destinele omenirii spre limanul înfrățirii, al dragostei, al unei păci drepte și trainice, generatoare de bucurie pentru toți oamenii. Cred că Dl. președinte Nicolae Ceaușescu oferă un strălucit exemplu despre modul în care poate fi îmbinată slujirea propriului popor cu lupta pentru salvărdarea omenirii și a păcii de pericolul unui război nuclear».

Em. Sa Gyula Nagy — *conducătorul Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca și președintele Sinodului Bisericii Reformate* :

«În ședința plenară am examinat părerea noastră asupra problemei cuprinse în tema centrală. Acum doresc să îndrept privirile asupra unei probleme de detaliu, aceasta fiind: «Pericolul creșterii cîrsei înarmărilor».

«Înarmarea» a început de fapt odată cu producerea armelor secrete «FAU» (Socialismul Național Hitlerist) și a bombelor atomice lansate asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki.

După «tratatul de pace» care a încheiat cel de al II-lea război mondial, cursa înarmărilor a cunoscut o dezvoltare nebunăscă.

În această direcție, Institutul Internațional pentru Studii Strategice din Londra și Institutul de Cercetări pentru Pace din Stockholm dau unele date care prevestesc o catastrofă și care sînt în contradicție cu orice cugetare normală.

Cercetările efectuate constată, de asemenea, că în perioada 1952—1982 înarmarea nucleară în întreaga lume a crescut de 60—100 ori. În prezent circa 60.000 de arme atomice, de diferite tipuri, sisteme și de rază de acțiune, sînt stocate sau gata direcționate asupra țintelor, putînd fi folosite în orice moment. Majoritatea acestora, circa 50.000 focoase, sînt amplasate în Europa.

Renumitul publicist francez Michel Tatu, în lucrarea sa «La bataille des euromisiles», este de părere că 96% din focoasele stocate, respectiv armamentul nuclear, se află în Europa, în posesia puterilor care sînt implicate și obligate militar. Conform unei știri publicate de Agenția de Presă Tanjug, se spune că în Marea Mediterană și în zona acesteia staționează circa 90—100 nave militare și sînt în stare de funcționare circa 500 sisteme atomice, perfectate de unele țări care nu aparțin de această zonă.

În menținerea supremației politicii militare, guvernul Statelor Unite se pregătește pentru extinderea înarmărilor cosmice. Sistemul de sateliți ASAT se pregătește pentru producerea și perfecționarea «sateliților criminali», ceea ce înseamnă un pericol deosebit de mare.

René Dzagoyan, un specialist american consideră că cu ajutorul unui ordinator folosit în informatică, cu fracțiunea de secundă după primirea informației, ordinatorul, într-un timp relativ foarte scurt, circa 4 minute, poate acționa automat lansarea spre țintă a rachetei, excluzînd cugetarea omenească!

Nu doresc să continui. Amintesc doar unele consecințe pe care cursa înarmărilor le provoacă:

- Pericolul războiului nuclear care atîrnă ca spada lui Damocles asupra capetelor noastre, a stabilității incertitudinea;
- Sporește zilnic neîncrederea, fapt ce îndeamnă priverile nu asupra a ceea ce se vorbește, ci asupra a ceea ce se face;
- Rupe echilibrul de forțe, mărind prin aceasta pericolul;
- Activitatea războiului rece otrăvește pacea vieții;
- Cursa înarmărilor evidențiază faptul că milioane de oameni cad pradă foametei și puțini sînt aceia care posedă totul;
- Înarmarea lovește serios țările subdezvoltate, dar provoacă și mai multe necazuri țărilor în curs de dezvoltare;
- Crește numărul milioanele de șomeri;
- Se reduc sumele alocate pentru scopuri culturale;
- Devine din ce în ce mai grea producerea de medicamente și acordarea asistenței medicale;
- Crește criza energetică;

— Devine din ce în ce mai grea rezolvarea pe calea tratativelor a tuturor problemelor existente;

— Devine din ce în ce mai grea încheierea liberă a diferitelor relații și tratative între țări, indiferent de ordinea lor politică sau socială.

În consecință, deci, cursa înarmărilor constituie un serios obstacol în fața asigurării unei vieți demne de om, a pînii de fiecare zi, a îmbrăcămîntei, a dreptului la muncă și la învățătură, a libertății, păcii și independenței, factori care asigură dezvoltarea vieții.

Avînd în vedere aceste consecințe, noi muncim și ne rugăm pentru micșorarea procesului de înarmare, pentru dezarmare parțială și totală, pentru oprirea producerii de arme nucleare, pentru folosirea forței atomice existente în scopuri pașnice, pășind astfel pe drumul care asigură securitatea și pacea pe întregul pămînt. Urmînd această cale, nu facem altceva decît să ne îndeplinim datoria noastră de slujitori ai lui Hristos, «Domnul Păcii», și de fii ai patriei noastre dragi, împărtășind și sprijinind toate acțiunile și propunerile țării noastre, ale președintelui ei, Domnul Nicolae Ceaușescu, propuneri și inițiative care se bucură azi de un tot mai larg ecou și de o tot mai binemeritată apreciere pretutindeni».

Arhim. Nifon Mihăiță — consilier patriarhal :

«Astăzi se fac intense pregătiri pentru război în spațiul cosmic, se elaborează, se fabrică și se experimentează arme care pînă recent se credea că nu există decît în filme.

Plecînd de la aplicații militare mai vechi, ca folosirea sateliților în scopuri de recunoaștere, navigație și telecomunicații, experții militari sînt pe cale de a pune la punct sisteme ce vor transforma spațiul extraterestru într-un cîmp de luptă. Se apelează în acest scop atît la oamenii de știință, cît și la tehnologiile și instalațiile cele mai avansate, la cele mai noi cuceriri ale genului uman.

Cercetările în domeniul militarizării cosmosului au început prin dezvoltarea sistemelor de sateliți destinați să asigure o strategie de recunoașterii și avertizării despre utilizarea armamentului nuclear și au continuat cu punerea la punct a unor arme care să distrugă sateliții. Arsenalele superputerilor s-au îmbogățit astfel cu o nouă armă, extrem de sofisticată și de primejdioasă, arma rachetospațială purtătoare de încărcătură de luptă care, teoretic, poate fi «parcată» pe orbite circumterestre, la altitudine de sute, mii și zeci de mii de kilometri. În timp ce spațiul periterestru este «poluat» cu diferite tipuri de sateliți a căror destinație este executarea unor misiuni cu caracter militar, se studiază în prezent și posibilitatea ca însăși Luna să fie transformată într-un arsenal de stocare a armamentului nuclear.

Ca urmare, omenirea este confruntată cu o nouă latură tehnologică a competiției militare, care și așa frizează limitele absurdului, cu o nouă deturnare a științei de la menirea ei firească — de factor al progresului, bunăstării și civilizației — și a orientării geniului uman în direcții ostile omului și valorilor create de umanitate.

Popoarele, forțele progresiste și oamenii doritori de bine de pretutindeni au temeiri puternice de îngrijorare în legătură cu această nouă dimensiune a cursei înarmărilor, cu altă mai mult cu cât ea nu mai este, în prezent, de domeniul ficțiunii științifice, ci tinde să devină, într-un viitor apropiat, o crudă și primejdioasă realitate.

Pe măsură ce marile puteri se vor angaja în cursa înarmărilor spațiale, va deveni mai greu să se încheie tratate, iar riscurile de declanșare accidentală a unui război nuclear vor crește. Defectarea unui satelit nu riscă oare să fie interpretată în mod greșit drept începutul unui atac? Ce-i de făcut pentru a împiedica proliferarea unor sisteme militare naționale în spațiu?

Așa cum o dovedesc amplele mișcări din tot mai multe țări ale lumii, conștiința umanității refuză spectrul distrugerii, ea dorește să fie eliberată definitiv de coșmarul apocalipsului nuclear, să iasă, prin dezarmare, din situația deosebit de gravă a intensificării înarmărilor, reclamă cu vigoare asigurarea celui dintii drept al omului — dreptul la viață, la existență liberă.

Circumscrise în chip firesc, aspirațiile de pace ale întregii omeniri, ale tuturor popoarelor lumii, eforturile neîntrerupte ale României socialiste pentru punerea în aplicare a unui program concret de acțiune în vederea dezarmării, și în primul rând a celei nucleare, perseverența și frecvența cu care se fac auzite, în forurile internaționale, propunerile, inițiativele și sugestiile românești de rezolvare a acestei probleme vitale pentru întreaga comunitate mondială, evidențiază pregnant cât de important este ca glasul rațiunii să se facă auzit, să trezească forțele de apărare și de iubire din fiecare din noi.

În cadrul programului complex de măsuri preconizat în acest scop de țara noastră, se prevede, între altele, necesitatea încheierii în cel mai scurt timp a unor convenții privind interzicerea tuturor experiențelor cu arme nucleare, precum și prevenirea noilor descoperiri științifice și tehnice pentru producerea și dezvoltarea unor noi tipuri de arme sau sisteme de distrugere în masă, care să completeze Tratatul din 1967 privind spațiul extraatmosferic și Tratatul din 1972 de limitare a sistemelor de rachetă anti-rachetă. O contribuție în acest sens pot aduce oamenii de știință. Realizarea unității de vederi asupra obiectivelor umaniste concrete ale științei în lumea contemporană, în cadrul unor întâlniri de tipul celei organizate la București sub egida «Oamenii de știință și pacea», dezvoltarea, în rândul comunității științifice, a unui cod deontologic, care să contribuie la orientarea opțiunii oamenilor de știință când e vorba de participarea la programe militare, sporirea contribuției lor la studiul mecanismelor și consecințelor cursei înarmărilor în cadrul unor grupuri de lucru pe lângă marile foruri internaționale, elaborarea unor programe pentru reconversivitatea cercetărilor militare și dezvoltarea aplicațiilor civile, iată numai câteva argumente.

România apreciază că scoaterea în afara legii a armelor nucleare, încetarea producerii lor și lichidarea stocurilor existente constituie o exigență fundamentală a vieții internaționale.

Desigur, problema angajează în primul rând țările puternic înarmate, blocurile militare, dar nu se rezumă doar la acestea, ci cuprinde toate țările și statele lumii.

Demersul ferm al Domnului președinte Nicolae Ceaușescu pentru a fi oprită noua cursă a înarmărilor nucleare, pentru a fi luate în seamă avertismentele oamenilor de știință și a se apăra drepturile supreme ale oamenilor, ale popoarelor, la existență, la viață, constituie o înflăcărată pledoarie atît pentru instaurarea în viața internațională a unui concept nou de relații în consens cu interesele tuturor popoarelor și în interesul acestora, cît și pentru mutații calitativ noi, superioare, în gîndirea oamenilor».

Pr. Gheorghe Bogdan — *inspector general bisericesc* :

«Trăim, de aproape două zile, într-o atmosferă sărbătorească în care se dezbate și se analizează una dintre cele mai arzătoare probleme ale lumii contemporane, problema păcii și a dezarmării.

Cred că nu greșesc dacă mi-aș îngădui să numesc această atmosferă sărbătorească «bucuria păcii». Fac această afirmație deoarece, pe drept cuvînt, toți participanții la această Adunare, prin luările de cuvînt, prin pozițiile pe care le-au adoptat față de problema păcii, ne oferă cadrul și atmosfera de bucurie a păcii.

Mi s-a oferit prilejul să constat că în această atmosferă de înțelegere și respect reciproc, s-a realizat cu adevărat acel dialog sincer dintre oameni, indiferent de convingerile lor politice, indiferent de confesiunile cărora aparțin, în care — așa cum sublinia un filosof creștin — s-a desființat persoana întii și a doua, adică «eu» și «tu», transformîndu-se într-una singură, «noi». «Noi», uniți prin dorința de pace, de frățietate, de dragoste și înțelegere. Iată de ce mi-am îngăduit să definesc această Adunare «bucuria păcii».

Este într-adevăr o mare bucurie să constăți că oamenii aparținînd diferitelor confesiuni și popoare, se ridică uniți în aceleași cugete și simțiri, împotriva armelor nucleare care amenință astăzi, mai mult ca oricînd, pacea, înțelegerea și cooperarea dintre toate națiunile lumii, punînd în același timp în primejdie viața pe acest continent, pe întreaga planetă.

Din cuvîntările rostite de către participanți, atît în plenul Adunării cît și pe secții, s-a relevat cu prisosință că pacea și existența continentului și a planetei sînt puse sub o grea amenințare datorită înarmărilor nucleare și a măsurilor luate de unele state de a accepta instalarea de noi rachete distrugătoare pe teritoriile lor, astfel că nu voi repeta ce s-a spus.

Eu mă voi referi la o problemă despre care nu s-a amintit în cursul dezbaterilor și anume: recent am citit un articol în revista «Lumea», care ne informa că în unele țări occidentale se construiesc adăposturi antiatomice, adăposturi care, chipurile, ar putea asigura supraviețuirea unora și în cazul unui război atomic.

Știri dintr-o revistă suedeză (SIPRI), citată și de presa noastră, arată că astăzi se cheltuiesc în dolari care se fac pentru o singură rachetă, ar putea să fie întreținute mai multe zeci de grădinițe de copii anual. Îmi unesc glasul cu toți cei care cer cu hotărîre ca milioanele de dolari ce se cheltuiesc pentru înarmarea nucleară să fie transformate în piine pentru cei flămînzii, în medicamente pentru cei bolnavi,

în aj
de ră

trebu
buie
să fi
Scip

fami
al de
care
mai
aces
conv
ite l
foart
sean
tragi
lume
cere

cu l
peri
reali
frăț

nost
mov
Nico
resc
asig
este
verz
nere
tuaț

mișl
datc
pen'
smo

Dun
cioș
trag
apli
pe l
junç
ega.
Ace

în ajutoare pentru cei din țările slab dezvoltate. Nu vrem nici un fel de război, de orice natură ar fi el.

Nimănui nu-i poate servi un război nuclear. Rosturile omenirii nu trebuie să se mai hotărăscă prin zăngănit de arme, iar popoarele trebuie să se străduiască pentru «a nu se învăța a se bate», ci pentru ca să fie «pace între cei apropiați și între cei depărtați», așa cum ne învață Scriptura.

Fie-mi îngăduit să amintesc aici un moment emoționant din viața familiei mele. Tatăl meu, care a participat pe ambele fronturi în cel de al doilea război mondial, în calitate de sanitar, la întoarcere, după fierecare rugăciune de masă își făcea cruce, zicându-ne: «rugați-vă să nu mai aveți război». Copil fiind nu-mi dădeam seama de ce a făcut din acest indemn un adaos la rugăciune. Mai târziu, la maturitate, m-am convins că rămăsese marcat pentru totdeauna de ororile și durerile trăite în cel de al doilea război, despre care însă nu ne-a vorbit decât foarte târziu, atunci cind și-a dat seama că putem să înțelegem ce înseamnă a trăi în pace și a nu cunoaște războiul cu toate urmările lui tragice. Dacă atunci, cu armamentele respective, au existat șanse ca lumea să-și continue existența, un război nuclear ar reduce totul la tăcere și n-ar mai exista viață pe întreaga planetă.

Iată de ce sînt alături de toți oamenii de pe întreg globul care cer cu hotărîre ca popoarele să fie eliberate de frica armei nucleare, de pericolul unui dezastru atomic și depun strădanii pentru pace, pentru realizarea unui climat trainic de destindere, înțelegere și colaborare frățească între toate națiunile lumii.

Iată pentru ce mă înscriu alături de voința de pace a poporului nostru și la principiile politicii externe ale statului nostru, promovate cu atîta înțelepciune și devotament de către Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele țării noastre, principii ce urmăresc realizarea unei Europe unite, fără arme nucleare, în care să se asigure dezvoltarea egală a fiecărei națiuni. Dintre acestea, așa cum este arhicunoscut în lumea contemporană, la loc de cinste se află suveranitatea și independența statelor, neamestecul în treburile interne, nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forța, rezolvarea tuturor situațiilor conflictuale pe calea tratativilor, etc.

Ca slujitori ai lui Dumnezeu și ai oamenilor, de pe poziția și cu mijloacele noastre, în parohiile noastre sau oriunde activăm, sîntem datori să depunem toate eforturile pentru pacea și înfrățirea oamenilor, pentru ca așa cum spune profetul «fiecare să stea liniștit sub vița și smochinul lui și nimeni nu-l va înfricoșa».

Trebuie să folosim calitatea noastră de vestitori ai Cuvîntului lui Dumnezeu în lume, ținînd seama de trebuințele spirituale ale credincioșilor din vremea noastră și de problemele lor. Ar fi greșit să ne retragem într-o propovăduire teoretică a Evangheliei lăsînd la o parte aplicarea practică a mesajului divin. Datoria aceasta ne revine tuturor pe linia unei tradiții de veacuri a Bisericii noastre Ortodoxe care, de-a lungul veacurilor, a sprijinit lupta poporului român pentru libertate, egalitate, unitate spirituală și națională, pentru pace și o viață mai bună. Acest lucru îl face și astăzi Biserica Ortodoxă Română, aducîndu-și

contribuția sa la eforturile națiunii noastre pentru cauza păcii și colaborării între toate popoarele, precum și pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte, fără arme și fără războaie.

Convinși fiind că prin Domnul Hristos pacea devine o realitate primind o direcție și un conținut moral desăvârșit, să dovedim tuturor, prin viața și faptele noastre, că lupta pentru pace este o datorie care include în ea glas de istorie și conștiință creștină, și aceasta, deoarece, așa cum este cunoscut, pe astfel de slujitori îi mîngîie și-i întărește Dumnezeu Păcii cu cuvintele: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema». Asociindu-mă cu antevorbitorii mei, spun NU hotărît războiului; DA păcii și bunei înțelegeri dintre oameni și popoare.

Pr. prof. **Vasile Mihoc** — *Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu* :

«Sîntem fericiți pentru ocazia ce ni se oferă de a ne exprima în acest cadru solemn adevărul deplin la marea cauză a păcii. Cele trei zile pe care le petrecem împreună, meditînd asupra păcii, vorbind și rugîndu-ne pentru pace, constituie un prilej excepțional nu numai de a face să răsune dorința noastră de pace, ci și de a medita asupra calității misiunii noastre. Săvîrșim aici împreună ceea ce — sînt sigur — facem fiecare dintre noi în mod permanent, prin silința pe care ne-o dăm zi de zi de a sădi în inimile credincioșilor, ale studenților noștri, gîndul păcii. S-a spus aici că războaiele se nasc în mintea oamenilor. Ca slujitori ai cultelor religioase ne sîlim să tăiem răul din rădăcină, să izgonim războiul din minți și din inimi.

Acțiunea în slujba păcii ține de esența misiunii noastre. Imnul în-geresc de la Betleem ne învață că nu putem aduce mărire lui Dumnezeu în mod autentic fără a ne sili să realizăm pacea pe pămînt și bunăvoința între oameni. Sfîntul Apostol Pavel ne spune că pacea este bun fundament al împărăției lui Dumnezeu. «Împărăția lui Dumnezeu — zice el — este pace, dreptate și bucurie în Duhul Sfînt». Trebuie însă să înțelegem și trebuie să înțeleagă toți credincioșii Bisericilor noastre că nici împărăția lui Dumnezeu, nici vreunul dintre bunurile ei, nu se realizează fără contribuția noastră. Împărăția lui Dumnezeu este opera sinergismului divino-uman. Sfintele Evanghelii ne arată că nici ucenicii Domnului nu înțelegeau acest lucru înainte de Cincizecime. Cînd Domnul, în drum spre Ierusalim, era cu gîndul la patimi și moarte, doi dintre ucenici, Iacov și Ioan, îi cer favoarea de a fi așezați de-a dreapta și de-a stînga Sa în împărăția pe care o va instaura. Ei credeau atunci că împărăția lui Dumnezeu se va realiza fără ei, printr-un act divin unilateral. Ce le răspunde Mîntuitorul? Ei cer scaune de onoare, iar Domnul le vorbește de paharul și de botezul sacrificiului suprem. Momentul este grăitor pentru creștinii de totdeauna. Împărăția lui Dumnezeu nu se realizează fără noi. Și nici pacea, element esențial al acestei împărății. E adevărat, pacea este în primul rînd dar al lui Dumnezeu. El o dăruiește lumii și de la El o așteptăm și o cerem. Dar pacea este și misiune a noastră, poruncă dumnezeiască pentru noi. Domnul zice: «Pacea Mea o dau vouă», dar pe de altă parte fericește pe făcătorii de pace și-i numește fii ai lui Dumnezeu. Fericirea a VII-a, culme a exprimărilor biblice des-

pre pe
la cali

Îr
rachel
despre
perfor
însă f
a-i ale
folosif
chiar
nația
atențe
zeu pe
N
aceast
cunos
despre
zice c
mai ar
bil.

C
să aju
slujba
S
nobil
voi st
politic

p
din S.

«
că tal
pacea
bire, f
Mîntu
pe car
urmat
povăd
Pentru
cel m
cele
torulu
bune»
și s-o

C
nit un
a cult
aceast
în pac

pre pace, trebuie să ne fie mereu îndemn spre a ridica slujirea noastră la calitatea voită de Dumnezeu.

În tema secției noastre este vorba și de arme sofisticate, cum sînt rachetele cu rază medie de acțiune. Desigur, noi știm destul de puțin despre caracteristicile tehnice și ne putem imagina numai destul de vag performanțele acestor arme. Dar nici nu e nevoie să știm mai mult. Știm însă foarte bine un lucru: aceste armeucid,ucid mulți oameni, fără a-i alege pe cei vinovați de cei nevinovați. Și mai știm ceva: chiar nefolosite, acele arme seamănă frica, neîncrederea, pesimismul, ura etc.; chiar nefolosite, ele înseamnă deturnarea unor imense valori de la destinația lor firească, spre pregătirea unor orori inimaginabile. Înarmarea atentează astfel grav la bunul vieții de înaltă calitate voită de Dumnezeu pentru om și restaurată de Mîntuitorul Hristos prin Cruce.

Nu se poate realiza pacea adevărată fără dezarmare. Ne-o spun aceasta încă profețiile mesianice ale Vechiului Testament. Este atît de cunoscut — și a fost citat aici de mai multe ori — textul din Isaia, 2, despre prefacerea armelor în unelte pașnice. Iar prorocul Iezechiel zice că fericita generație a dezarmării va arde vreme de șapte ani numai arme, fără a mai avea nevoie, în această perioadă, de alt combustibil.

Cît de mult dorim să fim noi această generație! Să fim noi cei care să ajungem a folosi energia stocată în arme, inclusiv cele atomice, în slujba promovării mai binelui pe pămînt!

Să lucrăm toți — cu încredere și rivnă — spre atingerea acestui nobil ideal! În încheiere, în calitate de profesor, vreau să spun că mă voi strădui să educ studenții în spiritul păcii și al atașamentului față de politica de pace a României și a președintelui Nicolae Ceaușescu.

Pr. prof. **Mircea Păcurariu** — *Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu* :

«S-a spus mereu că atributul esențial al creștinismului este pacea, că talantul cel mai de preț lăsat de Mîntuitorul Iisus Hristos a fost pacea lumii. Viață și nu moarte, iubire și nu ură, libertate și nu înrobire, pace și nu războaie! Acesta este supremul mesaj adus în lume de Mîntuitorul, care a așezat iubirea și pacea la temelia noii «împărății» pe care a adus-o El. Porunca cea nouă a iubirii și a păcii a fost și este urmată de toți aceia care cred în El și în adevărurile pe care le-a propovăduit și le propovăduiește neîncetat prin slujitorii Bisericii Sale. Pentru orice om, și mai cu seamă pentru un creștin, pacea este bunul cel mai de preț, deoarece este condiția esențială a vieții și expresia voii celei sfinte a lui Dumnezeu. Creștinul iubește viața, ea fiind darul Creatorului. El știe că «acela care voiește să iubească viața și să vadă zile bune», este dator «să se ferească de rău și să facă binele, să caute pacea și s-o urmeze» (cf. I Petru 3, 10—11).

Credincios acestor învățături, poporul român a răspîndit necontenit un duh de pace, de respect reciproc și de frăție între toate popoarele, a cultivat spiritul irenic de care vorbim mereu astăzi, încă de pe cînd această noțiune nu era cunoscută. În mod instinctiv, românul a trăit în pace cu cei ce s-au așezat peste veacuri în țara sa — maghiari, ger-

mani, armeni, sîrbi, evrei, turci, tătari —, socotindu-i cu adevărat frați ai săi, împărțind cu ei bucuriile și necazurile, făurind împreună o serie de valori spirituale și materiale. Biserica românească n-a făcut niciodată vreo deosebire între credincioșii ortodocși ai neamului său și între credincioșii care aparțineau altor neamuri și confesiuni, ci a recunoscut egalitatea tuturor înaintea lui Dumnezeu. Pe pămîntul românesc n-au fost niciodată războaie religioase ca în atîtea țări ale Europei medievale, n-au fost prigonii nicîcînd credincioșii de alte confesiuni, ci dimpotrivă, huseții și apoi creștinii de rit vechi (lipovenii), persecutați în propriile lor țări, armenii, nevoiți să-și părăsească țara sau evreii care, neavînd atîtea sute de ani o țară a lor, și-au găsit adăpost printre români. Cu alte cuvinte, Biserica Ortodoxă Română a propovăduit și a trăit fără încetare adevărurile evanghelice, a sădit și a întărit în sufletele credincioșilor ei simțul de dreptate, de omenie și de dragoste de aproapele, contribuind — prin aceasta — la statornicirea unei atmosfere de pace și de înfrățire între toți locuitorii pămîntului românesc, indiferent de neam și de credință religioasă.

Dar unii cărturari mireni și teologi români au fost, în decursul istoriei, adevărați «făcători de pace» în sensul obișnuit al cuvîntului. Mi-aș îngădui să citez o lucrare parenetică din primele decenii ale veacului al XVI-lea, *Invățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, una din primele lucrări de mare valoare literară și teologică la noi, în care, într-un capitol special, se tratau probleme privind pacea și războiul. Se recomandă, ca în cazul năvălirii «unor oști mai multe și cu putere mai mare» decît a românilor, să caute să se împace «prin cuvinte bune și blinde», ca astfel să fie salvate viețile unor oameni nevinovați și bunurile lor, iar lupta să înceapă numai în cazul refuzului propunerilor de pace. Peste un secol, mitropolitul Matei al Mirelor, egumenul Mînaștirii Dealu, în «Sfaturile» adresate unui domn muntean, Alexandru Iliș, îl îndemna ca «pe vecini cu multă înțelepciune fă-i să stea în pace și trimite des la ei soli de bunăvoință și scrisori de pace, ca în vederea păcii». Iar la scurt timp, învățatul mitropolit de neam român Petru Movilă al Kievului, în Sfaturile adresate fratelui său Moise, cu prilejul urcării pe tronul Moldovei (1630), îl îndemna — între altele — «să trăiască în pace cu toți cei dimprejur» și să lupte pentru apărarea patriei în caz de primejdie. Am dat aceste trei exemple care nu erau altceva decît «apeluri de pace», indemnuri la «negocieri» sau la «tratative» pentru pace, firești, în condițiile de atunci. Se adaugă la acestea, numele unor ierarhi sau alți clerici români, care au fost trimiși să încheie tratative de pace cu vecinii lor, sau unii care au împiedicat declanșarea unor ciocniri armate, tot în vederea apărării vieții credincioșilor și a pămîntului strămoșesc.

Din aceste mari fapte ale trecutului, reiese că poporul român a știut întotdeauna să prețuiască și să apere pacea. Chiar dacă uneori, datorită împrejurărilor vitrege de atunci, Biserica a binecuvîntat luptele de apărare a țării, ea a făcut aceasta fiind conștientă că apărarea vieții este o datorie morală impusă omului încă de la creație, aceeași îndatorire avînd-o și față de neamul căruia îi aparține, de soarta căruia Biserica noastră s-a simțit întotdeauna răspunzătoare. Ea a fost conștientă că poporul nostru își poate desfășura energiile creatoare numai în liber-

tate și în pace, a fost conștientă că rolul ei în viața poporului se verifică numai prin contribuția pe care și-o aduce la progresul social, la ridicarea vieții culturale și economice, la binele comun.

Credincioasă tradițiilor de apărare a păcii și a libertății din trecut, în zilele noastre Biserica Ortodoxă Română sprijină cu fermitate înaltele principii umanitare promovate de țara noastră și de președintele Nicolae Ceaușescu pe arena vieții internaționale, știind că rezolvarea lor va duce la instaurarea păcii pe pământ. Trăind în lume, ea nu se poate izola de lume, de aspirațiile ei, de durerile ei, de bunurile ei. Învățămintele tragice ale celui de al doilea război mondial sînt încă vii în memoria popoarelor. Prea mulți oameni au murit în lagăre de concentrare sau pe cimpurile de luptă, prea multe orori și crime au fost comise, prea multe dureri, lacrimi și suferințe s-au abătut peste atîtea milioane de oameni nevinovați! De aceea, la diferite congrese mondiale pentru dezarmare și pace, la Conferințele mondiale ale reprezentanților religiilor pentru pace, în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în Conferința Bisericilor Europene, în dialogul cu alte Biserici, și în multe alte întruniri intercreștine sau interreligioase, solii Ortodoxiei românești au făcut cunoscută voința credincioșilor ei de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate popoarele lumii, indiferent de neam, de limbă sau de credință religioasă, de a contribui la apărarea și consolidarea păcii pe pământ.

În actualele împrejurări internaționale, cînd Europa «a devenit un imens arsenal de arme nucleare, de noi arme de distrugere în masă, cînd viața întregii omeniri este amenințată», toți slujitorii Bisericii Ortodoxe Române consideră că au datoria sfîntă de a face totul pentru a determina oprirea cursei înarmărilor, pentru ca Europa și lumea întregă să fie eliberată de arma nucleară, de pericolul unui dezastru atomic.

Ca fii ai Bisericii Ortodoxe Române, ca fii ai neamului românesc care a avut de îndurat atîtea suferințe de pe urma unor lupte duse pe pămîntul țării sale, și mai ales în cele două războaie mondiale, ne alăturăm milioanei de semeni ai noștri, pătrunși de imensa răspundere ce o avem pentru soarta contemporanilor, dar și a generațiilor următoare, stăruind în rugăciunile noastre «pentru pacea a toată lumea», «pentru unirea tuturor», pentru pacea deschizătoare a unei noi ere în istoria omenirii. Ne vom dovedi astfel fii vrednici ai poporului nostru și următori ai strălucitelor tradiții de libertate, de pace și de dragoste între oameni pe care le-au cultivat strămoșii noștri și pe care Biserica noastră le-a binecuvîntat întotdeauna».

Pr. prof. **Gheorghe Sirbu** — *Seminarul Teologic din București* :

«Cel ce urmărește desfășurarea situației internaționale cu minte lucidă și cu dragoste fierbinte de viață și de pace înțelege că lumea se află în miezul unor importante evenimente.

Cine nu știe că pacea și securitatea lumii de astăzi sînt grav amenințate? Competiția înarmărilor, provocată de interese și ambiții egoiste, a atins proporții primejdioase, unice în istorie. Dezvoltarea uimitoare a tehnicii și utilizarea acesteia pentru producerea de armament ucigător, de instrumente ale morții, fac din pace o problemă vitală. Ar-

mamentul, și mai ales armamentul nuclear, cu care unii vor să populeze pînă și spațiul supraterestru, înseamnă „distrugere și moarte”; iar dezarmare și pace înseamnă viață. Între înarmare și dezarmare se confruntă moartea cu viața.

Mîntuitorul ni se revelează ca «Domn al păcii» (Rom. 16, 20). Evanghelia propovăduită de El este Evanghelia păcii (Fapte 10, 36; Efes., 6, 15), a păcii pe care ne-a lăsat-o ca testament, spunînd: «Pacea Mea dau vouă, pacea Mea las vouă» (Ioan 14, 27). El «a venit și pacea a binevestit celor de departe și celor de aproape» (Efes., 2, 17) și «dă pace oricui care lucrează binele, fie iudeu, fie elin» (Rom., 12, 18).

Ca Domn al Păcii, cunoscînd firea nestatornică și ambițiile oamenilor, Mîntuitorul întrezărește războiul ca rezultat al neînțelegerilor omenești, cînd prevede sfîrșitul Ierusalimului. Fiul lui Dumnezeu a plîns de mai multe ori ca om, în viața Sa pămîntească. Sfînta Scriptură ne spune că Mîntuitorul, privind cetatea Ierusalimului, îi prevestește acesteia zdrobirea și plînge de mila acesteia (Luca 19, 41—44).

Plînsul Mîntuitorului este expresia participării sale omenești la suferința omului care, din pricina nestatorniciei sale, este în stare să se ridice împotriva semenului său și să distrugă bunurile acestuia. Plînsul său nu este o atitudine a descurajării și a înfrîngerii, pentru că Hristos, Domnul Păcii, este biruitorul morții și El este cel care ne-a îmbărbătat: «Iar cînd vor începe să fie acestea, — referindu-se la amenințarea suferinței umane adusă de războaie —, prindeți curaj, îmbărbătați-vă și ridicați capetele voastre, pentru că răsкупărea voastră se apropie» (Luca 21, 28).

Îmbărbătarea omului este una dintre virtuțile de bază ale firii sale și la aceasta face apel Hristos, restauratorul acestei firi. Mesajul creștin este, în acest sens, un mesaj al îmbărbătării omului nu pentru biruință în războaie, ci pentru biruință asupra războiului și asupra răutății omenești.

În străfundul credinței noastre creștine este statornicit adevărul și credința că firea omenească, oricît de sălbăticită ar fi în pasiunile și pornirile sale, poate fi din rădăcină schimbată și imblînzită. De aceea, datorită și rostul preoțimii a fost și este de a lucra asupra acestei firi, sădind în ea permanent nădejdea biruinței binelui asupra răului, a înfrîngerii morții și jzbinda vieții. Sîntem, de aceea, recunoscători celor care, de oriunde ar fi, inițiază și conlucrează în spiritul mesajului creștin, ocîrmuitorilor noștri care, din voia lui Dumnezeu, nutresc aceleași gânduri și aceleași sentimente de pace și bunăvoințe între oameni.

Pacea este astăzi problema vitală a omenirii. Pacea se obține prin nevoițe și luptă constructivă pentru înlăturarea tuturor cauzelor care o zădărnicesc și, în primul rînd, a înarmării nucleare.

Apărarea păcii este o datorie care izvorăște din conștiința noastră religioasă cu care slujim lui Dumnezeu, prin slujirea oamenilor, dar în același timp și din calitatea noastră de fii ai poporului din care facem parte.

În acest spirit noi, slujitorii Bisericii noastre strămoșești, pe temeiul învățăturii ei religioase și pe experiența ei de secole, ne simțim pe deplin integrați în viața, idealurile și năzuințele credincioșilor noștri,

străduindu-ne permanent să ne aducem obolul nostru, atât pentru zidirea vieții celei noi în țară, cât și pentru apărarea păcii în lume.

De aceea sintem pe deplin solidari cu politica internă și externă a statului nostru, care sub conducerea înțeleaptă a președintelui Nicolae Ceaușescu, creează premisele bunăstării și progresului pe plan intern și ale păcii și armoniei pe plan extern.

Sintem pe deplin convinși că pacea constituie condiția firească a vieții și a progresului spiritual și material. De aceea, noi sintem solidari cu întregul nostru popor și cu toți oamenii doritori de bine din întreaga lume, și luăm parte activă la toate eforturile lor de pace, «păzind unirea duhului, în legătura păcii» (Efes., 4, 3).

Pr. consilier Ioan Mareș — Episcopia Romanului și Hușilor :

«S-au scurs abia doi ani și jumătate de cînd, în această sală și în același scop, din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Dr. Iustin Moisescu, glasul conducătorilor și al slujitorilor diferitelor culte din țara noastră și de peste hotare, a exprimat în numele cultelor pe care le reprezintă și ale credincioșilor pe care-i păstoresc, simțămintele și dorința de pace, condamînd cu hotărîre transformarea Europei și a planetei noastre într-un arsenal nuclear.

Planeta noastră, cu viața ei multimilenară, cu cuceririle și frumusețile ei, este amenințată astăzi cu dezintegrarea, cu moartea.

În fața acestei amenințări apocaliptice se ridică o forță mult mai puternică și anume energia spirituală a tuturor popoarelor iubitoare de pace, capabilă să anihileze intențiile diabolice ale celor ce doresc să piardă omenirea într-un cataclism atomic.

Din această forță spirituală de neînvins fac parte cele mai multe națiuni ale planetei noastre, oameni de diferite categorii sociale, care prin mitinguri, congrese, conferințe și întruniri, organizate în masă pe plan local, național și internațional, cer libertate și dreptate, pace și egalitate, armonie și frăție, pline și zile mai bune.

Luptă și cer excluderea războiului și a morții din viața omenirii ; cer «ca pe pămînt să fie pace și între oameni bunăvoire».

Poporul nostru, cu o istorie bimilenară, zămislit în duhul «evangheliei păcii», «care niciodată nu a dorit al nimănui», ci a fost de ajuns cu al său (*Prefața cărții de învățătură a mitropolitului Varlaam al Moldovei*), a slujit, a luptat și a apărut acest măreț ideal, cu jertfa vieții lor.

Biserica noastră strămoșească, în tot trecutul său istoric s-a identificat cu mărețele idealuri și aspirații ale poporului pe care l-a slujit.

Pacea este piatra de temelie a Bisericii noastre și slujirea ei este lumină călăuzitoare a misiunii noastre. Pacea și ecumenismul sînt coordonatele apostolatuului nostru social.

Ca slujitori ai Evangheliei păcii știm că Mîntuitorul nostru Iisus Hristos «ca Domn al iubirii, al iertării și al păcii», s-a jertfit pe lemnul crucii, pentru ca «lumea să aibă viață și mai mult să aibă» (Ioan, 10, 10).

De pe muntele fericirilor răsună peste veacuri în conștiința neamurilor glasul Mîntuitorului care fericește pe «făcătorii de pace».

Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți ne îndeamnă «să trăim în pace unii cu alții» (Rom., 12, 18).

În acest context, Biserica noastră străbună muncește și se roagă în «duhul păcii», actualizat permanent, în Jertfa Euharistică, jertfa păcii.

«Domnul păcii» binecuvintează această comuniune organizată de Prea Fericitul Patriarh Iustin în spiritul păcii evanghelice; binecuvintează toate inițiativele și eforturile întreprinse de Sfântul Sinod, de slujitorii și credincioșii Bisericii noastre, de înalții ierarhi și conducători de culte din țara noastră și de pretutindeni, în împlinirea acestui măreț deziderat al lumii contemporane.

În numele credincioșilor pe care-i păstoresc, în numele slujitorilor și al credincioșilor din «Țara Moldovei de Jos», depunem mărturie de credință să slujim vieții, păcii și unității neamului nostru românesc, avînd convingerea că «Domnul păcii» este cu noi, pentru că sfință și dreptă este dorința și credința noastră.

De asemenea ne angajăm să sprijinim lucrarea cea dinlăuntru și cea din afară a statului român și a conducătorului nostru, Dl. Nicolae Ceaușescu, deoarece ne conduce pe drumul bunăstării și al fericirii care presupun și cer pacea în lume.

Viața ne aparține și nimeni nu are dreptul să ne-o suprimă. Zidurile despărțitoare dintre popoare nu ajung pînă la cer, ele aparțin lumii. De aceea la glasul unit al întregii omeniri, ele se vor spulbera ca zidurile Ierihonului.

Pacea este taina fericirii noastre. Cînd pacea va lua locul războiului, atunci făgăduințele fericirilor biblice se vor împlini și oamenii vor trăi vremuri mesianice. Pînă atunci nu vom înceta să propovăduim pacea și iubirea dintre oameni și popoare. Nu vom înceta să cîntăm imnurile înfrățirii universale. Nu vom înceta să ne rugăm pentru vremuri cu pace și pentru pacea a toată lumea.

O, Doamne ! binecuvintează gîndurile și inițiativele de pace ale poporului Tău, și «ucide armele morții înainte ca ele să ne ucidă pe noi». Vom munci, ne vom ruga și vom lupta pentru ca «pe pămînt să fie pace și între oameni bună voire».

Diac. asist. **Emilian Cornițescu** — *Institutul Teologic de grad Universitar din București* :

«În ultima vreme pe toate meridianele planetei noastre se fac auzite tot mai mult nenumărate voci ale oamenilor iubitori de pace și dornici de a trăi în libertate, de a făuri o viață prosperă pe tărîm material și spiritual. Pacea este cuvîntul de aur al tuturor oamenilor, din toate timpurile, deoarece numai prin mijlocirea ei se păstrează pe pămînt firul vieții și se pune stavilă celor care învață arta de a ucide pe semenii lor și de a distruge toate cuceririle lumii civilizate. Ea are un ecou adînc în conștiința fiecărui credincios, deoarece este de obîrșie divină și Sfînta Scriptură este cartea păcii.

Pe bună dreptate s-a spus că pacea unește pe oameni în spiritul frățietății, al libertății, încrederii, înțelegerii reciproce și totodată duce la crearea unor posibilități de a înlătura orice pericol al dușmanilor ei care se opun muncii creatoare și vieții liniștite.

În lumina Sfintei Scripturi, viața omului este un dar de la Creatorul său, care se păstrează în siguranță numai atunci când popoarele trăiesc în bună înțelegere, numai atunci când, după cuvîntul profetului Iezechiel, toți locuitorii cetăților vor ieși și vor arde armele, scuturile și pavezele, arcurile, săgețile, lăncile și sulițele (39, 9). Dacă pacea și următorii ei sînt vrednici de lauda lui Dumnezeu, cei care atentează la libertatea și viața semenilor lor, care sînt tot creaturi ale lui Dumnezeu, sînt condamnați cu asprime, deoarece războiul, așa cum aflăm din rugăciunea Iuditei, nu trebuie să mai fie, și Tatăl cel ceresc este cel care pune capăt luptelor sîngeroase (9, 7). Din cauza vărsării de sînge, regele David a fost oprit să zidească un locaș de închinăciune lui Dumnezeu, lucrare pe care o va împlini fiul său Solomon, căci acela va fi pașnic și va da liniște tuturor celor dimprejurul său (I Paral., 22, 8—9). Pacea cea fără hotar ar trebui să nu lipsească de pe frontispiciul locașurilor închinare Principelui păcii — Sar Șalom (Isaia 9, 5). Urmarea ei însemnînd zidirea unei lumi noi, care prefăce stocurile de arme în unelte agricole și tehnice (Isaia 2, 4). Fratricidul a fost condamnat de Dumnezeu, întrucît izvorăște din pornirile rele, egoiste. De aceea cine zice că iubește pe Dumnezeu și urăște pe semenul său, acela nu grăiește adevărul (I Ioan 4, 20).

Sfînta Scriptură ne învață că pacea este un lucru dumnezeiesc, aducător de armonie, iar războiul o plagă, o energie distrugătoare care se opune rațiunii și soluționează în mod arbitrar neînțelegerile dintre oameni. Dreptul la viață al fiecărei națiuni o obligă să trăiască în pace și să se afirme în istoria universală prin biruințe spirituale și culturale și nu prin izbînzii militare, care sînt vremelnice și nesigure. De pace au nevoie toate popoarele, mari sau mici, întrucît războiul duce la pierde și, din cauza lui, istoria timpurilor vechitamentare ne arată că vestite imperii ale antichității — sumerieni, acadeeni, asirieni, babilonieni, etc. — au dispărut, cultura și civilizația lor fiind cunoscută de un număr mic de specialiști. În această situație, mărturiile scripturistice și evenimentele din istoria universală ne arată adevărul că cei ce caută pacea își asigură viața, iar cei ce folosesc lupta sînt expuși pericolului de a pieri. Fărădelegile popoarelor puternice au fost condamnate cu vehemență de profeții Isaia, Ieremia și Naum, ultimul profetînd căderea Ninivei (capitala Imperiului asirian).

Sămînța păcii, ca și creștinismul, a pătruns pe meleagurile patriei noastre din sec. I și ea a rodit în sufletele strămoșilor noștri dornici de a trăi în bună pace cu toți oamenii (Rom., 12, 10). De-a lungul secolelor, ei au dovedit lumii că sînt crainici ai păcii și iubitori ai gleei lor, ideal pe care îl slujesc azi cu mult elan fiii României socialiste și în mod cu totul deosebit cel mai iubit fiu al poporului român, Dl. președinte Nicolae Ceaușescu. Duhul păcii a dominat și domină toate acțiunile îndreptate spre binele și fericirea popoarelor, el trebuie să aibă prioritate în toate obstacolele ce se ridică împotriva vieții.

Ca teologi și în același timp ca fii ai patriei noastre, trebuie să slujim idealurile mărețe ale păcii, deschizătoare de largi perspective în făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră. Realizarea securității și cooperării în Europa înseamnă salvagardarea păcii

și evitarea măcelului nuclear. Pacea este o problemă practică, care angajează pe toți oamenii și în ceasul de acum ea trebuie, prin fapte, să se instaureze mai mult în lume.

Prot. Vasile Petrica — Protoieria Reșița :

«Municipiul Reșița, unde funcționez ca protopop ortodox român, este unul din cele mai vechi și importante centre siderurgice din țară. Oamenii lui de peste 200 de ani plămădesc în cuptoare fierul, supunându-l vocii și dorinței lor, dându-i chipul ce-l doresc. În lupta aceasta cu fierul li s-a imprimat în suflet ceva din forța și trăinicia metalului. Și unul dintre poeții contemporani, referindu-se la munca plămădirii metalului, a zis :

«Și fierului de-l dai numai bătaie,
el îți dă înapoi surzenie și ură.
Și dacă dorești ca după voie să-ți incovoie
dă-i, înainte de orice, căldură».

Deci fierul își primește miădierea care-l duce la diverse forme numai prin dogorirea căldurii. Această idee legată de munca cu metalul putem s-o transpunem cu chip de semnificație în raporturile dintre oameni. Și așa putem zice că adevărate legături între oameni apar și se cimentează numai acolo unde se degajă căldura dragostei. Deci oamenii, pentru a munci, pentru a crea, au nevoie de raporturi firești de dragoste și nu de opusul ei. Dragostea o descriu prozatorii, o cîntă poeții și o transpun în imagini pictorii și sculptorii, și o fac să răbufnească din adîncuri muzicienii. Dar în plenitudinea ei a descris-o doar Apostolul Pavel, cel care a fost denumit «gura lui Hristos». El a zis că «dragostea niciodată nu piere». Iar Mîntuitorul Hristos cînd a fost să definească imaginea adevăratului creștin, a zis : «Întru aceasta vor cunoaște oamenii că ai Mei ucenici sînteți, de veți avea dragoste între voi». Așa fiind, dragostea devine o virtute teologică. Transpunînd-o în mediul social, ea primește o formă concretă, creînd un cadru precis, căci ea pleacă din inimile oamenilor și pătrunde în sfera relațiilor interumane, devenind ceea ce știm a fi o mare valoare, și anume : pacea.

Toți sîntem conștienți ce înseamnă pacea și ce poate aduce opusul ei, războiul. Știm că pacea înseamnă viață iar războiul, păcat și moarte. Înțelegem azi mai mult decît oricînd că pacea e primejduită și războiul este posibil. Războiul dus în condițiile actuale, ale tehnicii avansate, înseamnă război nuclear, care poate pune capăt creației lui Dumnezeu.

De aceea ca teologi, avem responsabilități să vestim, și să vestim curajos și direct, idealul păcii și să cerem cu tărie ca să se treacă la dezarmare intrucît stocurile de armament nuclear constituie prin ele însele o mare primejdie. În acest sens avem de urmat extraordinarul exemplu al președintelui Nicolae Ceaușescu care și-a atras dragostea, simpatia și stima poporului român și a opiniei publice mondiale pentru că a transformat lupta pentru pace în obiectivul major al vieții și activității Domniei sale.

Dezarmarea e necesară pentru că cheltuielile legate de crearea armamentului nuclear constituie o povară enormă pentru popoarele sărace și slab dezvoltate, a mării majorității a omenirii deci.

De aceea, să ne pronunțăm ferm pentru dezarmare și să ne exprimăm dezacordul nostru față de tendința de creare și stocare de arme atomice. Acest cerc vicios în care s-a intrat — de a se săpa groapa omenirii prin investire de bani și inteligență umană — trebuie să înceteze. Aceasta depinde nu numai de marile puteri, ci și de noi, oamenii Bisericii, căci știm că multe pot face cei buni împreună.

Fie ca această chemare a Cultelor din România, pentru dezarmare și pace, să însemne un pas înainte pentru realizarea acestui sfânt ideal!».

Pr. inspector **Nicolae Popescu** — *Episcopia Buzăului* :

«Nu ne alarmăm în disperare, dar sîntem îngrijorați de faptul că astăzi 40.000 de copii mor zilnic în lume de malnutriție, iar cheltuielile militare au atins imensa cifră de 800 miliarde de dolari, existînd deja pe glob arme nucleare capabile să distrugă de cinci ori viața pe pămînt și să transforme planeta noastră într-un deșert radioactiv.

Conștient de acest mare pericol, poporul român mereu doritor de pace a lansat noi Apeluri de pace și dezarmare, manifestîndu-și tot mai puternic hotărîrea sa de a face totul pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru trecerea la dezarmare și în primul rînd la dezarmarea nucleară, chemînd la realizarea acestor deziderate toate popoarele, toate forțele progresiste și realiste din lume, toți oamenii doritori de bine, indiferent de convingerile lor politice, filosofice și religioase.

Avînd la bază ideile și acțiunile președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu, Apelurile, așa cum sînt concepute, exprimă o profundă stare de spirit, o hotărîre ce definește în fapt ființa națională a poporului nostru, dornic să-și făurească prezentul și viitorul în pace, dornic să-și consacre capacitatea de creație, forțele și resursele, exclusiv în direcții constructive pentru apărarea vieții și a păcii pe pămînt.

Sîntem convocați la această Adunare tocmai pentru ca noi, slujitorii cultelor din România, alături de întregul nostru popor, să ne spunem cuvîntul în problemele dezarmării și ale păcii. Dar cum și prin ce mijloace ?

Știm că misiunea noastră în lume este nu numai de a sfinți și conduce poporul, dar și a-l învăța. Și în acest context, ca factori de educație și îndrumare obștească, noi avem rolul important ca prin acest cuvînt să distrugem războiul, învățînd pe credincioșii noștri să trăiască uniți în dragoste și pace, avînd în primul rînd exemplul nostru personal.

Convinși de avantajele păcii, să atragem cu mijloacele noastre specifice pe toți oamenii doritori de pace, și împreună cu ei să căutăm să influențăm sau să izolăm pe aceia care mai cred că prin înarmare se aduce un plus de securitate.

De-a lungul istoriei noastre de două ori milenare, Biserica Ortodoxă Română a fost întotdeauna alături de credincioșii ei, iar astăzi mai mult ca oricînd își ridică energic glasul împotriva înarmărilor nu-

cleare, împotriva instalării de noi rachete în Europa, cerind statornicirea păcii și încrederii între oameni și popoare.

Ca fii ai acestei Biserici, ca cetățeni ai scumpei noastre patrii — R. S. România — și ca membri ai F.D.U.S., urmînd tradiția de veacuri a unei rodnice slujiri în folosul binelui și păcii, clerul și credincioșii Bisericii noastre — inclusiv cei din Eparhia Buzăului, din care și eu fac parte — au aderat din toată inima la ideile nobile cuprinse în Apelurile pentru dezarmare și pace ale F.D.U.S. și în Apelurile M.A.N. către parlamentele și parlamentarii din statele europene, S.U.A. și Canada.

Lucrările prezentei Adunări ne-au oferit prilejul să ne manifestăm gîndurile și convingerile noastre cu privire la foloasele păcii, dar mîine va fi ziua bilanțului și documentele pe care le vom adopta vor fi noi chemări la rațiune.

Spunînd un NU hotărît înarmărilor și oricărei forme de război, ne angajăm că vom fi întotdeauna alături de poporul nostru, de toate popoarele și de toți oamenii doritori de bine, și că ne vom spori străduirile noastre pentru ca pe pămînt să fie pace și între oameni bună-voire».

Pr. prof. Vasile Irina — *Seminarul Teologic Neamțu* :

«Coborît din codrii verzi de brad din Munții Neamțului, de pe vatra de adîncă spiritualitate românească, Mînăstirea Neamțu, pe a cărei piatră de credință și de viețuire stă focarul de cultură teologică, Seminarul de la Neamțu, al cărui dascăl de limbă românească sint, am astăzi acest fericit prilej, ca de la această înaltă tribună a Adunării Cultelor din România, să-mi exprim din toată inima mărturisirea de credință în legătură cu problemele arzătoare ale bătrînei noastre Terra : securitatea mondială, cooperarea în Europa și în întreaga lume, oprirea amplasării rachetelor cu rază medie de acțiune, retragerea și distrugerea celor existente, dezarmare generală și totală, și un NU hotărît războiului.

Cele trei zile în care am fost chemați aici să petrecem în colaborare, înțelegere, dragoste și unitate de gînd și faptă, rod al libertății cultelor în România socialistă, își găsesc parcă o impresionantă asemănare cu cele trei zile de neliniște a «oitei birsane» din balada Miorița, care-și vestește stăpînul de planul celorlalți doi tovarăși ce-și puseseră în gînd ca la apus de soare să-l omoare pe acesta. Într-adevăr ne încercăm pe toți neliniște de spectrul sumbru al unui cataclism nuclear, în care rațiunea de a fi ar putea fi învinsă de o anumită rațiune de a nu fi. Atunci, asemenea poetului, ne-am cutremura, nu de moarte, ci de veșnicia ei. Căci într-o eventuală conflagrație mondială nu vor putea să rămînă nici învingători și nici învinși.

De aceea, răspundem chemării conducătorului țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, de a face totul pînă nu va fi prea tîrziu, ca războiul să fie exclus din viața popoarelor și pacea să stăpînească peste întreaga planetă. Pacea este un temelie izvorit din însăși învățătura Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. La pace ne îndeamnă apoi și firea popoului nostru, născut în dureri, căci a fost așezat în calea tuturor răută-

ților. Dominanta structurii sale de neam e sentimentul prieteniei, al omeniei, buna conviețuire cu toate națiunile conlocuitoare din țara noastră, sentimentul dreptății, al echității, al respectului reciproc și al intrajutorării. Istoria noastră demonstrează *spiritul de înțelegere, dragoste și pace* al poporului nostru. El a fost dintotdeauna prieten cu tot ce mișcă în țara asta — «riul, ramul» —, dar iubirea lui de moșie a fost un zid care nu s-a înfiorat și nici nu se înflorează de vreo faimă baiazidă. Exemplul cel mai concludent ni-l oferă conducătorul țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, care stă în fruntea frontului de luptă pentru pace, și cheamă omenirea la dezarmare, progres social și la realizarea unui climat de pace și de înțelegere între oameni și popoare.

În sfârșit, argumentul cel mai convingător al atitudinii noastre de respingere a războiului, îl constituie urmările dezastruoase ale războaielor din trecut, dar mai ales ale urmărilor ce ar avea loc în urma unui război nuclear mondial.

Poetul Eugen Jebeleanu, în poemul său «Surisul Hiroșimei», în capitoul VI intitulat «Noaptea soarelui», redă urmările bombardamentului atomic săvârșit asupra orașului Hiroșima în 1945 :

«Un trăsnet! / Deodată, toate ceasurile au stat / O gheară a scăpat / și a sfîșiat din creștet văzduhul / Urlind, încovoiat, văzduhul zămislește sicrie de cenușă, / mari dricuri ce se surpă, / flăcări și cenușă / și leagă cerul și pămîntul / cu stîlpi de flăcări și cenușă /».

După distrugerea orașului nu se mai văd decît cimitire inexistente... inexistente / Morminte inexistente... vînt... vînt... vînt... vînt...! Iar mai cu seamă se vede cenușa celor trecuți prin flăcări, dar care au glas și spun : «Nu știu a cui sînt ; toți s-au preschimbat în mine, / Nu știu cine sînt, sînt însă».

Condamnînd pe cavalerii forței și adepții războiului imoral, cenușa, chiar cenușa celor morți, îi avertizează amenințător pe făcătorii de războaie : «Nu vă jucați cu mine, ucigași, / căci v-alunec printre degete, sînt vie, / zvîrliți-mă-n ocean, e-n van! / în cupa voastră sînt, și sînt leșie / Fugiți! căci sînt cenușă, pot intra / ca umbra lunecînd pe sub ușă / și să mă cern pe chipul vostru-n somn / și să vă dau sărutu-mi de cenușă».

Să dăm tărie conștiinței noastre drepte și să facem ca pacea să domnească veșnic pe pămînt !».

Pr. Teofil Dumitrescu — *vicar administrativ al Episcopiei Buzăului* :

«Știm că în prezent cursa înarmărilor și îndeosebi a înarmărilor nucleare afectează grav ansamblul relațiilor internaționale, aruncă poveri de nesuportat pe umerii popoarelor, face să planeze asupra omenirii cele mai mari pericole din întreaga sa istorie.

Continuarea acestei curse însemnează o risipă absurdă de resurse umane și materiale, frînarea dezvoltării economice și agravarea decalajelor existente. Și totuși mii de laboratoare lucrează pentru producerea armelor chimice și bacteriologice, în scopuri de distrugere. Sumele destinate cercetărilor și producerii de arme tot mai nimicitoare se ridică la zeci de miliarde de dolari, aproximativ o pătrime din totalul fondurilor alocate pe plan mondial cercetărilor științifice.

Suma totală destinată anual înarmărilor este de 20 de ori mai mare decât ajutorul acordat țărilor sărace, deoarece numai un singur avion de luptă ultramodern echivalează cu costul unui milion tone porumb, în timp ce în lume mai există milioane de oameni care mor de foame, alte milioane care mor de sete și alte milioane care mai înoată încă în întunericul neștiinței de carte.

Toate acestea ar putea constitui premisele dezlănțuirii unui nou conflict mondial, în care fiecare parte ar folosi toată forța și toate mijloacele de care dispune pentru a-l distruge pe celălalt, ceea ce ar duce la moartea și dispariția vieții pe pământ, știut fiind că puterea încercărilor nucleare existente este de cinci ori mai mare decât ar fi necesar pentru transformarea globului pământesc într-un deșert radioactiv.

În această gravă situație nu există altă sarcină mai urgentă decât aceea de a se întreprinde acțiuni hotărâte și energice, atât din partea guvernelor, cât și din partea opiniei publice, pentru a determina marile puteri ale lumii să stopeze competiția militară și să treacă la dezarmare, în primul rând la dezarmarea nucleară.

Fiecare ființă omenească are sfânta datorie să devină un factor activ, viu și dîrz, un luptător neobosit pentru pace, și să condamne cu hotărîre orice tendință de acumulare de arme nucleare pe teritoriul Europei, precum și oriunde în întreaga lume, pentru ca popoarele să trăiască în liniște, să se consacre muncii și luptei pașnice pentru prosperitate.

În această privință, inițiativele de pace ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu sînt o grăitoare expresie a voinței de pace a poporului român, o vibrantă și înflăcărată chemare la acțiune și responsabilitate în apărarea păcii și a vieții popoarelor, sînt valoroase documente ce reflectă în modul cel mai convingător profunđa preocupare a poporului nostru pentru viața și pacea întregii lumi.

În asemenea împrejurări ce putem face noi, slujitorii Bisericii lui Hristos, împreună cu credincioșii noștri? Lumea vrea pace. Toți oamenii sînt fiii lui Dumnezeu și toți au dreptul la viață și la pace.

Vom înțeți rugăciunile noastre către Dumnezeu pentru liniște și pace pe pământ. Noi, slujitorii Sfințului Altar, împreună cu credincioșii noștri, declarăm solemn încă o dată că aderăm cu toată ființa noastră la acțiunile pentru pace ce se desfășoară în țară și în lume, și rugăm pe Mintuitorul Iisus Hristos, Domnul Păcii, să ne ajute să fim peste tot slujitori ai păcii, ca pacea să fie atotstăpîitoare în sufletele noastre, în familiile noastre, în toată lumea, ca în pace să producă uzinele, în pace să rodească ogoarele, în pace să se ctitorească pentru toți o viață tot mai bună și mai fericită, în pace să poată crește copiii, viitorul țării și al omenirii.

Trăiască și înflorească pacea pe pământ !».

CONCLUZII

Secția a III-a

Viața umană, dar dumnezeiesc suprem pe pământ, și planeta însăși, sînt astăzi mai mult ca oricînd amenințate cu distrugerea printr-un cataclism nuclear provocat de însăși mintea și mina omului.

Din nefericire, și ca un paradox al civilizației și al culturii, Europa — în care acestea au atins cele mai înalte culmi — a devenit un imens arsenal de arme nucleare tot mai sofisticate și cu o putere de distrugere totală.

Securitatea, element indispensabil al păcii, a constituit totdeauna și este și astăzi una dintre aspirațiile cele mai profunde și legitime ale umanității. A fost o vreme când se credea că securitatea statelor depinde de posedarea celor mai ucigătoare arme. Astăzi, în contextul escaladării fără precedent a înarmărilor nucleare, pacea lumii întregi și securitatea popoarelor și a statelor sînt grav amenințate.

1. Asistăm la o înrăutățire sporită a relațiilor internaționale prin producerea în serie și amplasarea rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune, precum și a altor arme de distrugere în masă, pe continentul european și în alte părți ale lumii. De aceea, pe drept cuvînt, putem spune că niciodată în istoria ei milenară omenirea nu s-a aflat în fața unei situații atît de grave, care pune în pericol însăși viața și existența planetei. Căci este suficient să amintim că datorită proliferației și amplasării rachetelor nucleare, fiecare locuitor al Europei poate fi ucis de 114 mii de ori. Pe de altă parte, uriașele fonduri destinate înarmărilor constituie un obstacol serios în calea dezvoltării și progresului general al omenirii.

Nestăvilita cursă a înarmărilor nucleare aduce după sine tensiuni internaționale, întreține și intensifică conflictele apărute și aprinde noi conflicte în diferite părți ale lumii, fiind un obstacol în calea destinderii, accentuînd și alimentînd dorința de înarmare a statelor care fac parte din alianțe militare diferite. Totodată, această cursă a înarmărilor amenință securitatea statelor, sporește sentimentul de nesiguranță și mărește riscul războiului nuclear care ar duce la dispariția vieții înseși. Primele victime ale unui astfel de război vor fi popoarele și statele Europei.

Voind să trăiască în liniște și în siguranță, în cooperare și bună înțelegere, popoarele Europei au desfășurat ample acțiuni de masă prin care și-au manifestat opoziția lor fermă față de aceste înarmări, precum și hotărîrea lor de a determina cele două mari superputeri nucleare și statele deținătoare de arme nucleare sau care au acceptat astfel de arme pe teritoriul lor, de a renunța la producerea, procurarea și folosirea lor.

2. Oprirea cursei înarmărilor și în special a celor nucleare, constituie un prim pas, hotărîtor, spre securitate și cooperare în Europa și în lumea întreagă. Este știut că un plus de înarmare nu înseamnă deloc mai multă siguranță ci, mai degrabă, un spor de primejdii. Astfel, amplasarea rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune, în unele țări apusene ale Europei, constituie cel mai mare pericol la adresa securității europene. De aceea, cea mai importantă problemă care se impune pentru existența și securitatea Europei în momentul actual este oprirea instalării noilor rachete americane cu rază medie de acțiune, precum și a contra-măsurilor nucleare anunțate de Uniunea Sovietică, reluarea negocierilor sovieto-americane în vederea realizării unui acord

care să ducă la eliminarea rachetelor nucleare și apoi a oricăror arme nucleare din Europa și din lume.

3. Statornicirea păcii și înlămurarea securității în Europa și în întreaga lume, impun anumite măsuri și acțiuni concrete din partea factorilor de decizie și a popoarelor, în spiritul principiilor înscrise în Actul final de la Helsinki și a conferințelor Post-Helsinki — Madrid și Stockholm. Conferința de la Madrid a însemnat o etapă pe linia întăririi încrederii și colaborării între statele semnatare ale Actului final de la Helsinki. Conferința de la Stockholm pentru măsuri de încredere și securitate și pentru dezarmare în Europa trebuie să ducă la statornicirea unor înțelegeri pozitive, îndreptate spre reducerea pericolului de război, întărirea stabilității în relațiile internaționale pe continentul european. Ea poate avea un rol important în depășirea situației create în Europa, în reluarea și afirmarea politicii de destindere, de încredere, de dezarmare, securitate și pace.

România, președintele Nicolae Ceaușescu, au devenit un simbol al luptei pentru destindere, securitate și pace în Europa și în întreaga lume. Sînt bine cunoscute inițiativele și acțiunile României în acest sens, între care amintim înghețarea și reducerea cheltuielilor militare pentru înarmări, retragerea trupelor țărilor celor două blocuri de pe teritoriul altor state; desființarea bazelor militare de pe teritorii străine; angajamentul solemn de a nu amplasa arme nucleare de nici un fel pe teritoriul altor state; acordarea de garanții statelor care renunță la arme nucleare că, în nici o împrejurare, nu se vor folosi aceste arme împotriva lor.

România dă o atenție cu totul deosebită opririi amplasării de rachete nucleare cu rază medie de acțiune și distrugerii celor existente în Europa.

De asemenea, România consideră necesară și urgentă reluarea tratatelor sovieto-americane pentru realizarea unui acord care să ducă la eliminarea totală a rachetelor cu rază medie de acțiune și apoi a celorlalte arme nucleare din Europa și din întreaga lume.

În sprijinul securității și cooperării în Europa, țara noastră se pronunță și acționează pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării, fără arme nucleare și baze militare străine. În același timp, ea sprijină crearea unor zone fără arme nucleare atât în Nordul și centrul Europei, cât și în alte regiuni ale lumii.

Propunerile, inițiativele și acțiunile românești ale președintelui Nicolae Ceaușescu pentru statornicirea păcii, securității și cooperării între state și popoare au ca obiectiv apărarea vieții și crearea condițiilor de dezvoltare a acestora. Avînd în vedere realismul și profundul lor umanism, reprezentanții și credincioșii Cultelor din România le sprijină cu fermitate și consecvență, întrucît acestea își găsesc fundamentare și în credințele și convingerile lor religioase.

4. Națiunile și popoarele sînt realități umane voite de Dumnezeu (Fapte 14, 15), avînd menirea de a se dezvolta liber și independent, după specificul lor etnic, în armonie și conlucrare cu celelalte popoare și națiuni. Securitatea și cooperarea acestora sînt voite de Dumnezeu și își au temeiurile lor în însăși ființa și viața omului.

5. Securitatea și cooperarea nu-și pot găsi împlinirea decât într-un climat de încredere reciprocă. Bisericele creștine și toate religiile sînt chemate să contribuie la edificarea încrederii între oameni, condiție esențială a cooperării în slujba păcii și securității.

ȘEDINȚELE PLENARE DIN 22 ȘI 23 Iunie 1984

Vineri 22 și sîmbătă 23 iunie 1984, la orele 9,00, Adunarea Culelor din România pentru dezarmare și pace, și-a reluat lucrările în plenară.

Participanții din țară și de peste hotare și-au prezentat gîndurile și poziția lor, subliniind necesitatea urgentării acțiunilor în favoarea păcii, pentru înlăturarea pericolului nuclear care amenință planeta noastră și însăși viața ei.

Luările de cuvînt s-au continuat după cum urmează :

Dr. Dumitru Popa — *Președintele Cultului Adventist de Ziua a Șaptea* :

«Pacea deplină, eternă, iată esența și obiectivul religiei lui Hristos, căci sîntem asigurați că «lucrarea neprihănirii va fi pacea, roada neprihănirii — odihna și liniștea pe vecie. Poporul Meu va locui în locuința păcii și în adăposturi liniștite» (Isaia 32, 17—18). Fiul lui Dumnezeu și Fiul omului rostea cu valoare de legămint : «Căci Eu știu gîndurile pe care le am cu privire la voi, gînduri de pace și nu de nenorocire, ca să vă dau un viitor și o nădejde» (Ier., 29, 11).

Reamintim aceste adevăruri statuate de cel care este «Domn al păcii», pentru a evidenția îndatorirea ce ne revine de a contribui la promovarea idealurilor de pace și bună înțelegere între oameni și popoare.

Trebuie să recunoaștem că omenirea trăiește în prezent perioada cea mai dramatică din întreaga ei istorie. În condițiile proliferării armelor nucleare, problema păcii nu mai este numai o problemă de ordin politic, ci în aceeași măsură este o problemă de ordin moral și religios, o problemă de viață și de moarte. Și dacă nimeni nu poate rămîne indiferent atunci cînd este în pericol viața cuiva, cu atît mai mult cei a căror credință este ancorată puternic în cel care este Izvorul vieții și a cărui lucrare în mijlocul omenirii a fost să aducă belșug de viață și pacea.

Momentul istoric pe care-l trăim cere ca nu numai să vorbim despre pace, ci să și acționăm puternic pentru apărarea cauzei păcii în lumea întreagă. Este datoria și chemarea noastră de a promova idealurile de pace între oameni și națiuni, de a fi elemente catalizatoare în lupta pentru eliberarea omenirii de coșmarul holocaustului nuclear. Este logic, drept și propriu pentru creștini ca să fie exponenții păcii și ai bunelor relații între oameni și să promoveze pacea. A face altfel ar însemna să ne renegăm rolul și chemarea pe care le avem în această lume. Viața miliardelor de oameni, de bărbați și femei, bătrîni, tineri și copii, a credincioșilor Bisericilor noastre, existența noastră indivi-

duală se află în joc și sîntem datori să facem totul pentru a sprijini orice efort care se face spre binele, pacea și armonia între oameni.

Culte religioase nu pot sta departe de această nevoie fundamentală a omenirii de astăzi, fără să-și piardă identitatea și menirea pe care le au în această generație. Ne identificăm cu nevoia de pace a omenirii și cu năzuințele și acțiunile întregului nostru popor, în frunte cu președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, de a apăra bunul cel mai sfînt dat oamenilor — viața. Sîntem datori a fi factori activi în această nobilă acțiune de promovare a idealurilor de pace, cooperare și bună înfrățire între oameni și popoare, pentru apărarea dreptului suprem al omenirii la existență, la viață, pentru a asigura generației prezente și viitoare o viață demnă și pașnică.

Noi, credincioșii și pastorii Cultului Adventist de Ziua a Șaptea, sîntem mindri că România socialistă și președintele Nicolae Ceaușescu au adus și aduc o contribuție de excepțională însemnătate, recunoscută și pe plan internațional, la întărirea și sporirea rindurilor frontului pentru apărarea păcii, la combaterea și izolarea cercurilor și grupărilor militariste și imperialiste, favorabile înarmării și pregătirii statelor pentru confruntare militară, la promovarea prieteniei și colaborării între toate popoarele lumii. Cauza păcii este și trebuie să rămînă esența religiei, menirea și chemarea noastră ca slujitori ai Evangheliei Păcii.

Îmi exprim mulțumirea pentru organizarea acestei Conferințe a Cultelor religioase din România Socialistă, pentru pace. Ocazia aceasta în sine are o valoare de simbol pentru viața și activitatea noastră în contextul vieții și problemelor contemporane. Dacă oamenii s-ar cunoaște mai bine, s-ar iubi mai mult.

În climatul plăcut al libertăților religioase de care ne bucurăm în patria noastră, Cultul creștin adventist de ziua a șaptea își desfășoară viața și activitatea, bucurîndu-se de echitate socială și libertate religioasă deplină, asemenea tuturor cetățenilor țării, ceea ce ne face să fim gata — așa cum facem și astăzi — de a ne angaja cu tot ceea ce avem și sîntem de partea binelui, spre a fi acea picătură necesară înclinării balanței în favoarea păcii, a vieții, a armoniei, a bucuriei și muncii creatoare, în acest moment crucial al istoriei omenirii».

Mons. Ioan Robu — *Administrator Diecezan al Arhiepiscopiei Romano-Catolice — București* :

«Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace s-a înscris în mod minunat în cadrul general de solidaritate activă a României cu toate popoarele lumii și cu forțele păcii de pretutindeni, fiind o manifestare firească în contextul activității pentru pace desfășurată de întregul nostru popor, în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu, luptător neînfricat pentru realizarea acestui scump ideal al umanității. Propunerile și inițiativele pentru pace ale președintelui țării noastre și ale României socialiste au constituit și pentru Culte cadrul firesc de manifestare a acestei dorințe de a apăra pacea și viața.

Sîntem prezenți aici pentru a da glas speranței noastre că omenirea are capacitatea nu numai să supraviețuiască, dar să devină mai bună și mai dreaptă. Speranța noastră este privire încrezătoare spre Dum-

nezeu și spre oameni; spre Dumnezeu care i-a dat Bisericii misiunea de a predica Evanghelia păcii; spre toți oamenii de bunăvoință, conștienți de responsabilitatea lor în problema păcii.

Alături de celelalte Culte din țara noastră și de peste hotare, creștinii Bisericii Catolice au fost și rămân mereu conștienți de vocația lor plină de responsabilitate de a propovădui pacea în lume. «Stați deci tari, avînd mijlocul vostru încins cu adevărul și îmbrăcîndu-vă cu platoșa dreptății. Încălțați picioarele voastre, gata fiind pentru Evanghelia păcii» (Efes., 6, 14—15). «Să urmărim cele ale păcii și cele ale zidirii unuia de către altul» (Rom., 14, 19).

Tema vestirii păcii în Sfintele Scripturi este mereu reluată de documentele magisteriului bisericesc și de documentele pontificale, învînd că dezideratul păcii trebuie să se transforme în interogativ asupra sensului, condițiilor propriei existențe, personal și comunitar. Pacea este și darul lui Dumnezeu și cucerirea oamenilor. Iar oamenii, primesc, cucerind pacea, în măsura în care merg pe drumul sincerității, al adevărului, al dreptății, al libertății — acestea fiind elementele de bază ale încrederii reciproce, ale realizării binelui comun mondial, care este pacea: sinteză și încoronare a oricărei aspirații.

Sîntămîntul de responsabilitate creștină în problema păcii inspirat de Scriptură, de magisteriul bisericesc, de actele pontificale este susținut de rugăciunea creștinătății pentru pace. Cu această rugăciune noi însoțim completînd dialogul dintre supraputerile lumii și astfel exprimăm — încrezîndu-ne în Hristos mort și înviat —, certitudinea biruinței asupra răului și a morții.

Ascultînd strigătul lumii pentru pace, noi, slujitorii lui Dumnezeu, formulăm în adorație și rugă suspînul cel mai adînc: «Dă-ne, Doamne, pacea. Fă să fim ziditori ai păcii; unde este ură, să vestim iubirea; unde rănește ofensa, să dăruim iertarea; unde bîntuie discordia, să construim pacea».

Noi preoții și credincioșii Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București ne angajăm să sprijinim cu mijloacele noastre specifice politica statului nostru și a președintelui Nicolae Ceaușescu de oprire a amplasării rachetelor cu rază medie de acțiune americane în unele state vest-europene, de anulare a contramăsurilor anunțate de Uniunea Sovietică, precum și de promovare a păcii și cooperării între toate popoarele lumii».

Eminența Sa Lajos Kovács — conducătorul Bisericii Unitariene :

«Sub imboldul și în deplin consens cu Apelul pentru dezarmare și pace lansat de F.D.U.S., la data de 31 octombrie 1981, a avut loc la București, în zilele de 25—26 noiembrie ale aceluiași an, Conferința pentru pace a Cultelor religioase din România, la care au participat 200 de delegați din țară și 47 personalități din conducerea Bisericilor de peste hotare. La această întrunire a fost exprimată pentru prima oară, cu deplină unitate de vederi poziția fermă a Cultelor din R. S. România, în legătură cu problema dezarmării și păcii, și în principal cu pericolul unui război nuclear.

Această poziție hotărâtă a fost însușită în mod unanim în cadrul unor adunări pentru pace, de către preoții Bisericii Unitariene. De asemenea, la ultima sa ședință anuală, Consiliul Superior al Bisericii noastre a aderat cu toată convingerea la diversele apeluri pentru dezarmare și pace, adoptate de Frontul Democrației și Unității Socialiste, precum și de Consiliul de Stat, Marea Adunare Națională și Guvernul Republicii Socialiste România.

În adunările pentru pace menționate mai înainte, desfășurate într-o atmosferă însuflețită și la un nivel ridicat, preoții, conducătorii și credincioșii noștri și-au exprimat adinca îngrijorare, că un al treilea război mondial ar putea distruge tot ce a creat în decursul mileniilor cultura și civilizația umană. Viața pașnică a căminelor noastre, dezvoltarea materială și spirituală a popoarelor lumii, înfăptuirea tuturor aspirațiilor și năzuințelor noastre etice sînt puse sub semnul întrebării în perspectiva unui groaznic război nuclear. Chiar și misiunea viitoare a Bisericii noastre s-ar dovedi a fi fără rost: ar mai rămîne oare după un război atomic oameni care să-și deschidă inimile pentru a primi în ele iubirea lui Dumnezeu și învățăturile Evangheliei?! Omenirea este pusă în situația de a lua o decizie, o hotărîre de care va depinde viitorul și existența însăși a generației noastre și a celor care ne urmează.

Prima condiție a vieții este pacea. Numai în condiții de pace poate exista viață adevărată. Dumnezeu este Dumnezeul păcii, propovăduiește Sfînta Scriptură și afirmăm și noi. Dumnezeu dă omenirii plinitudinea păcii: pacea în conștiința umană, pacea între om și om, pacea între Dumnezeu și om.

Pacea este o fortăreață în care își pot găsi adăpost și apărare toți cei care doresc să trăiască în comunitatea frățească a păcii și iubirii aproapelui. Chiar dacă în ce ne privește nu putem fi în mod determinant constructorii sau veghetorii acestei fortărețe, a păcii, totuși, putem și trebuie să contribuim cu cărămizile noastre la înălțarea acestui măreț edificiu.

Oamenii, în orice colț al globului ar locui ei, rivnesc la viață și nu la moarte, doresc pacea și nu războiul. Ei vor, ca orice cucerire a științei și tehnicii să slujească nu nimicirea vieții, ci dimpotrivă: păstrarea, dezvoltarea și innobilarea acesteia.

Pacea constituie și o problemă a credinței. Viața este un dar, un factor al realizării de valori. Realizarea valorilor presupune viață. Apărarea păcii este deci nu numai un drept, ci și o datorie primordială, aceasta reprezentînd apărarea vieții. Noi credem în menirea și misiunea omului și de aceea alegem și slujim viața. Credem și susținem că fără pace nu i-am putea sluji nici pe Dumnezeu și nici pe oameni. De aceea muncim și ne rugăm pentru pace, pentru a ne înfăptui aici pe pămînt împărăția lui Dumnezeu.

În decursul a peste patru veacuri, crezul religios și programul etico-religios al vieții, pe care le slujește Biserica Unitariană, au fost determinate de Evanghelie, de năzuințele spre progres, de idealul de viață propovăduit în întreaga învățătură a lui Iisus Hristos. În spiritul acestor

tora răsună în sufletele noastre cu o veșnică actualitate: «Ferițiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema».

E necesar, ca alături și în conlucrarea cu toate celelalte Biserici frățești, noi, conducătorii și credincioșii Bisericii Unitariene, în spiritul poruncii Evangheliei, să luptăm și să ne rugăm ca idealurile și năzuințele de pace ale omenirii să triumfe asupra spiritului războiului, al forței și urii.

Învățăturile Sfintei Evanghelii ne luminează calea și sarcinile: slujirea fără preget a binelui, a dreptății, păcii, progresului și perfecționării neconținute. În spiritul Evangheliei misiunea noastră este aceea de a ne alătura cu sinceritate, fără ezitare aceluia care militează pentru triumful cauzei sfinte a păcii, împotriva răului, a urii, cruzimii, egoismului și distrugerii, de a ne alătura aceluia care sint hotărâți să lupte până la sacrificiul pentru salvarea păcii, ca pe globul nostru pământesc să existe cât mai puține suferințe și lacrimi și cât mai mult suris și rază de soare.

Aceasta înseamnă că sprijinim cu toate puterile și faptele noastre, cu întreaga noastră conștiință toate apelurile și demonstrațiile de pace care propagă cu neclintită convingere justiția și necesitatea acțiunilor și luptei hotărâte și conștiente împotriva războiului nuclear, a distrugerii demente, militând pentru asigurarea vieții pașnice, drepte și ideale a omului, a popoarelor lumii.

În calitate de conducător al Bisericii Unitariene din România, îmi exprim și cu acest prilej adeziunea mea sinceră, și prin mine a tuturor credincioșilor Bisericii noastre, la toate inițiativele și propunerile președintelui țării noastre, Dl Nicolae Ceaușescu, luptător neobosit pentru cauza păcii, și ale României pentru dezarmare, securitate, pace, liniște și bună înțelegere între toate popoarele lumii.

La finele lunii iunie a.c. va avea loc la Tokio, capitala Japoniei, cel de al XXV-lea Congres mondial al Asociației Internaționale pentru Libertatea Religioasă, de care aparține și Biserica noastră, tema acestuia constituind-o, «Calea religiei spre pace». În spiritul celor expuse, reprezentanții Bisericii noastre, care vor participa la acest Congres, vor da glas cu tărie poziției noastre ferme în această problemă, susținând astfel cauza sfintă a păcii.

Credincioșii unitarieni sprijină politica de pace a R. S. României și datorită faptului că în calitatea lor de oameni ai muncii de naționalitate maghiară se bucură de drepturi și libertăți religioase depline, dispun de toate condițiile pentru dezvoltarea lor pleneră, pentru a-și practica nestingheriți propria lor confesiune religioasă».

P. S. Episcop Dr. **Joachim Heubach de Bückenburg** — R. F. Germania :

«Consiliul Bisericii Evanghelice din Germania mulțumește pentru amabila invitație adresată și vă transmite cordiale salutări și urări de binecuvântare pentru reușita acestei Adunări.

Biserica Evanghelică din Germania a condamnat războiul ca mijloc de confruntare între popoare. Astfel, în memorandumul Bisericii Evanghelice din Germania din 1981 se spune: «Războiul nu mai poate fi socotit astăzi ca o continuare a politicii cu alte mijloace. Amenințarea cu

război nu este o politică responsabilă. Misiunea politică este depășirea amenințării cu forța printr-o politică de pace. În condițiile epocii nucleare nu mai poate exista un război just. Acesta este sensul afirmației că o acțiune războinică, indiferent de proporții, nu poate fi justificată vreodată printr-o intenție sau temei. Biserica Evanghelică din Germania consideră de datoria ei să insiste asupra depășirii actualei situații și să aducă în discuția opiniei publice propuneri constructive. Pe lângă cele care vizează îmbunătățirea condițiilor politice de cadru, creșterea încrederii și promovarea procesului de control al inarmărilor se află și propunerea de creare a unor zone denuclearizate în Balcani și în Nordul Europei.

Orice pas spre limitarea instalării de arme atomice trebuie considerat, în principiu, ca progres. El trebuie să aducă ambelor părți un câștig de securitate.

Aș vrea să explic pe scurt în patru puncte concepția Bisericii Evanghelice din Germania.

1. Noi simtem convinși că astăzi pentru Răsărit și pentru Apus securitatea constituie un interes comun, și nu poate fi dobândită prin confruntare. Ea trebuie să fie căutată de ambele părți.

2. Tocmai creștinilor și Bisericilor le revine în mod deosebit misiunea să îndemne popoarele, din rațiunea iluminată de iubirea lui Hristos, de a interveni pe lângă oamenii politici, ca aceștia să devină conștienți de dependența reciprocă și de responsabilitatea comună față de pericolele cursei inarmărilor și de condițiile de viață ale tuturor oamenilor.

Pentru această părtășie este important în controlul armamentelor să se creeze ambelor părți securitate egală și avantaje egale.

3. O serie întreagă de chestiuni politico-militare îngreunează rezolvarea grabnică a problemelor. Competența noastră ca Biserici este sensibilizarea morală și spirituală a conștiinței noastre și a conștiinței tuturor. Fie ca Dumnezeu să dea tuturor Bisericilor puterea de a înțări voința popoarelor și a politicienilor și de a păși pe calea concesiunii la tratative și să pună mai mult preț pe securitatea comună, decât pe cea proprie. Orice pas spre dezarmare trebuie să aibă sprijinul nostru. Toată prețuirea pentru politicienii care sint gata să facă acest lucru în mod sincer.

4. Ca creștini noi avem astăzi misiunea de a invoca pe Dumnezeu prin rugăciunile stăruitoare și continuă pentru ca să trimită harul păcii tuturor popoarelor.

Să mulțumim lui Dumnezeu în fiecare zi, iubiți frați, pentru că ne dăruiește harul păcii din afară și al păcii lui Hristos.

Dl. Sam Dahlgren — *director pentru Europa al Federației Luterane Mondiale* :

«Este pentru mine o mare bucurie de a mă afla aici și de a transmite un salut din partea Federației Mondiale Luterane și din partea secretarului ei general, Dr. Carl Man.

Sintem foarte bucuroși pentru inițiativa întreprinsă de Cultele reigioase din România.

Gr

ternaț

corată

blemă

De

ticism

relații

mea a

lor. M

nicii a

Îr

nădej-

p

vede

în cor

mani

nica a

S

viitoa

în ac

pentr

p

tiste l

nare.

la ac

impă

motiv

rile, :

mare

posib

care

holo

între

este

feri t

trotu

ceast

de ir

din b

tăm

ceru

vate

la o

buie

totu

Grija pentru pace se află astăzi pe ordinea de zi a organizațiilor internaționale și a Cultelor religioase. Această grijă pentru pace este ancorată solid în comunitățile noastre. Instaurarea păcii a devenit o problemă de mare prioritate și în rândul generațiilor mai tinere.

Dar în această activitate pentru pace astăzi este vorba de un scepticism și de o resemnare tot mai crescînde. Resemnarea ține de faptul că relațiile internaționale s-au înrăutățit în ultimii ani. Războaiele din lumea a treia se intensifică și mai mult datorită amestecului supraputerilor. Mulți dintre Dvs. sînteți de fapt reprezentanții lor. Proliferarea tehnicii armelor atomice face să crească pericolul.

Întrebarea este, desigur, unde pot Bisericele da mărturie și realiza nădejdea în această situație ?

Pacea lui Dumnezeu, care este mai presus de toată mintea, nu prevede nici un program politic cum să se poată păstra pacea lumii astăzi, în condițiile specifice de astăzi. Într-o lume în care imaginile de dușmani motivate ideologic, interese economice contrare și evoluții în tehnica armelor, păstrarea păcii devine o misiune tot mai dificilă.

Sper din toată inima ca această Adunare să fie un impuls pentru viitoarea sesiune a Federației Luterane Mondiale, ce își va desfășura în această vară lucrările la Budapesta, pe tema «În Hristos — nădejdea pentru lume».

Pastor Knud Wumpelmann — *secretar general al Federației Baptiste Europene* :

«Apreciez mult acest prilej de a participa la această importantă Adunare. Împărtășim convingerile și grija împreună cu Dvs., cei prezenți la această Adunare, că Biserica creștină trebuie să deschidă calea spre împăcare și întărirea încrederii între națiuni. Aș vrea să accentuez trei motive, în numele cărora creștinii din toate denomițiile, din toate țările, sînt datori să se unească și să lucreze alături pentru pace și dezarmare. Pentru că este datoria noastră creștină ca să facem tot ceea ce este posibil pentru a proteja darul sfînt al vieții. Viața omenească și orice alt fel de viață lucrează urgent împotriva ororii amenințătoare a holocaustului nuclear. Africanișpun că atunci cînd elefanții se luptă între ei, iarba este aceea care suferă cel mai mult. Acest lucru nu mai este adevărat. Supraputerile, în aceeași măsură ca și aliații lor, vor suferi toți la un loc. Vom suferi cu toții, dacă un oarecine își va pierde controlul asupra sa însuși, eliberînd acele colosale și aproape nelimitate puteri de distrugere, pe care le are omenirea la îndemînă astăzi. Și aceasta se poate întîmpla atît de ușor, într-o atmosferă de neîncredere, de încordare și de politică a securității egoiste. Unii creștini spun : știm din Biblie că sfîrșitul trebuie să vină ; așadar, de ce să încercăm să luptăm împotriva pianurilor lui Dumnezeu ?

Apostolul Petru spune : «Ziua Domnului va veni ca un hoț și apoi cerurile se vor prăbuși cu un mare zgomot și elementele vor fi dizolvate de foc, și pămîntul planetei noastre va fi înghițit». Nu putem gîndi la o descriere mai exactă a unui dezastru nuclear. Desigur, sfîrșitul trebuie să vină și, desigur, pentru fiecare dintre noi va veni moartea. Și, totuși, dacă ne îmbolnăvim, facem tot ce ne este în putință pentru a sal-

va darul sfânt al vieții, cât ne va fi cu putință. Același lucru trebuie să se petreacă și cu viața acestui pământ bun.

Un al doilea motiv pentru care noi toți ne aflăm împreună este acela că nebuneasca înmulțire a armelor ucide zilnic mii de oameni, chiar dacă nu este folosită nici una dintre aceste arme. Este, într-adevăr, datoria noastră creștinească să ne ridicăm împotriva acestor arme. La Conferința Creștină Mondială de la Upsala, unul dintre vorbitori a făcut o profundă impresie asupra noastră. El a spus: «Sinteti atât de îngrijorați în legătură cu rezultatele privind Europa în cazul unui război nuclear. În țara mea există oameni care nu cunosc măcar cuvântul nuclear. Dar cunosc ce înseamnă foamea. Numai un mic procentaj din banii și din îndeminarea folosită pentru realizarea armelor și pentru dezvoltarea noilor sisteme de distrugere ar fi suficient pentru hrănirea a sute de milioane de oameni. Și numai o mică părticică din banii alocați pentru cheltuielile militare ale lumii în perioada ultimilor zece ani ar fi suficientă pentru a pune la dispoziție apă limpede și sănătoasă pentru întreaga omenire. Așa cum stau lucrurile astăzi, 80% din decesurile din lumea a treia sînt provocate de apa de băut nepotabilă. Iar pentru vaccinarea tuturor copiilor, împotriva celor cinci maladii ar fi necesari numai 40 cenți din fiecare sută de dolari cheltuiți în scopuri miitare. Nu se poate justifica să se cheltuiască atât de mulți bani pe mijloace de distrugere, cînd nevoia de hrană, de apă potabilă și medicamente este atât de mare».

În al treilea rînd, este vorba despre gîndirea tradițională lipsită de nădejde în privința destinderii și a căutării securității numai pentru unii. Dacă această gîndire tradițională va fi schimbată, cine ar putea face aceasta dacă nu noi, în calitatea noastră de creștini, care trebuie să deschidem drumul? Bisericele din R. D. Germană au adoptat un slogan în timpul din urmă: «Teme-te pentru încredere!» E un slogan bun. Nu trebuie să ne temem a avea încredere în așa-ziișii noștri vrăjmași. Nu e greu s-o facem, probabil, deoarece avem o imagine greșită a acestui vrăjmaș. În calitate de creștini, cu siguranță trebuie să îndrăznim a crede în Dumnezeu.

Devine din ce în ce mai evident pentru toată lumea că nu se poate clădi securitatea doar pentru noi înșine, că această atitudine nu va conduce decît de-a dreptul în ceea ce se numește capcana securității. În timpuri ca acesta al nostru, este necesar în mod urgent, ca cineva să aibă îndrăzneala de a avea încredere, nu în arme și în rachete rapide, ci în Dumnezeu. Mulți creștini, din nefericire, spun că nu este de nici un folos ca o mină de creștini să încerce să schimbe lumea. Există alte puteri, precum ar fi financiarii, militarii de profesie, oamenii de știință, ambițioșii etc., care sînt oameni mult mai influenți decît sîntem noi. Nu cred că este așa. În ultima vreme a fost clar că atunci cînd creștinii se unesc și dau glas vocilor profetice, această voce este auzită. Sînt sigur, de asemenea, că contează atunci cînd creștinii sprijină toate puterile bune ale acestei lumi. Unul dintre lucrurile cele mai încurajatoare care a avut loc în ultimii ani au fost eforturile în favoarea păcii ale președintelui acestei țări. Dar, mai mult decît orice, cred că contează să avem încredere în Dumnezeu. Pentru că nu există nici o altă supra-

putere în afară de Dumnezeu din ceruri. Și El are toată puterea în mîinile Sale. Dacă s-a întîmplat vreodată să fie nevoie de susținerea creștinilor, a tuturor denominațiunilor din toate țările pentru protejarea darului sfînt al vieții, pentru dreptate și pentru grija față de cei care suferă și de a se găsi o cale nouă de gîndire, aceasta se întîmplă astăzi. Fie ca Dumnezeu să ne ajute pe noi toți, să fim credincioși față de îndatoririle noastre creștine, față de această lume».

I. P. S. Arhiepiscop **Dirayr Mardichian** — *conducătorul Eparhiei Armeano-Gregoriene din București* :

«În clipa cînd porumbelul cu ramura de măslin a poposit pe bibliicul Ararat el a devenit simbolul cel mai prețuit al păcii, pentru toate popoarele lumii. Simbolul vieții ce se opune cu înverșunare puterilor ȳefaste ce amenință progresul omenirii, soarta civilizației umane, viitorul omenirii.

Deasupra planetei noastre planează spectrul amenințător al războiului. Trăim într-o lume plină de incertitudini și suspiciuni și care se află în pragul unui război distrugător. Spaima este în fața fiecărei uși. Un asemenea pericol nu a mai fost niciodată în istoria omenirii: într-o secundă neagră și necugetată întreaga planetă poate să se transforme în cenușă. Nu vor fi aleși, nici un popor nu va rămîne în afara acestui pericol. Iar în urmă nu vor mai fi învingători. Ci numai învinși. Asta ar însemna distrugerea civilizației umane.

Ce este mai important pentru om decît bunătatea, izvorul de viață, fericirea și munca creatoare? Pacea.

Pacea este o cerință a vieții, a gîndirii umane, e o necesitate a tuturor oamenilor dincolo de credințe sau ideile filozofice.

Noi, ca reprezentanți ai poporului armean, ce a trecut de-a lungul milenarei sale existențe prin sînge și foc, a suferit și s-a chinuit de-a lungul atîtor nenorociri, din care s-a ridicat prin credință și încrederea într-o lume mai bună și mai dreaptă, exprimăm năzuințele lui cit și ale Bisericii Armeane într-un ideal al păcii.

Biserica Armeană se roagă ca mirosul prafului de pușcă să dispară, atmosfera să se limpezească, iar cerul să fie curat, senin, fără tunuri și bombe.

E în puterea noastră să obținem acest deziderat al întregii omeniri. Avem nevoie de pace ca de apă, aer, piine, e o uriașă nevoie de pace și prietenie între popoare.

Dar nu e de ajuns să o dorim, să vorbim, ci trebuie să adăugăm voînța noastră, rugăciunile noastre, munca noastră, ca această dorință să capete trup și formă începînd de azi, nu de mîine.

Soarta întregii omeniri este mai mult ca niciodată în mîinile noastre. Și sîntem răspunzători pentru viitorul ei.

Numai omul cîruia îi este sete știe prețul apei, spune o vorbă veche. Numai cel infometat simte mirosul piinii. Iar poporul armean care a trecut prin atîtea încercări, ale cărui rugăciuni, poezie, muzică, arhitectură și întreagă istorie sînt scrise cu sînge, știe cît poate să valoreze pacea. Izgoniți de pe pămîntul lor strămoșesc, purtînd cu ei povara chinurilor și a atîtor nenorociri, mulți armeni au găsit de cîteva

sute de ani un colțisor de țară unde și-au întemeiat un nou cămin, unde au muncit și muncesc alături de frații lor români, cu credință și devotament pentru bunăstarea și binele noii lor patrii, pentru care au vărsat iar sînge, în Războiul de Independență și în cel pentru făurirea statului național unitar din 1918.

Știm care e prețul războiului: sînge și moarte. De aceea nu mai vrem să fie război!

Adunați aici toți laolaltă, ne facem ecoul glasului președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, ale cărui inițiative de o admirabilă clarviziune și răspundere umanitaristă nu privesc doar soarta poporului său ci a întregii omeniri, a întregii umanități.

Să facem astfel, Onorată Asistență, unind eforturile și gândurile popoarelor și Bisericilor noastre într-un singur glas, ca zăngănitul armelor să înceteze».

P. S. Danilo, Episcop vicar patriarhal — Patriarhia Serbiei :

«Sîntem adînc recunoscători Prea Fericirii Sale Patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române de a fi invitat pe Patriarhul Serbiei la această Adunare pentru dezarmare și pace a Cultelor din România. Neputînd fi prezent m-a delegat să transmit acest scurt mesaj: «Pacea este rodul dragostei lipsite de egoism, iar dragostea este o energie a lui Dumnezeu. Cei fără Dumnezeu nu cunosc pacea. Nu există pace fără inimă curată și nu există inimă curată fără pocăință înaintea lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă că noi ar trebui să chemăm toate națiunile la pocăință înaintea lui Dumnezeu. Pocăința este fiica nădejdi. Iar nădejdea cu dragoste este darul lui Hristos. El este Domnul păcii, pe care nu o poate dărui lumea. Noi ar trebui să ne rugăm Dumnezeului nostru să ne dăruiască harul profetic al curajului de a-î învăța pe conducătorii zilei de astăzi cum să facă dreptate pentru toți oamenii și toate națiunile. Cu toată smerenia să facem tot ce putem pentru pace, pentru ca astfel să fim înfiați de Dumnezeu».

DI. Meliton Lazarovici — prim delegat al Cultului Creștin după Evanghelie :

«Au trecut aproape 50 de ani de cînd se discută la Geneva problema păcii. Diplomații care au participat la început la discuții au îmbătrînit, milioane de oameni au pierit datorită războiului și discuțiile pentru dezarmare sînt pare-se, în același punct ca la început. Adică practic nu s-a făcut nimic. N-a fost distrus nici un cartuș, nici o pușcă. Mai mult, au fost puse la punct și perfecționate armele nucleare. În schimb s-au scris zeci, sute de tone de documente în care se vorbește de necesitatea dezarmării.

Amară reflecție, dar și mai amară realitate. Vorbele și declarațiile nu au acoperire în fapte. Nu rareori responsabilitățile asumate sînt încălcate. A sosit, cu alte cuvînte, timpul faptelor, pînă nu este prea târziu. Este convingerea fermă a României, a președintelui Nicolae Ceaușescu că lumea de azi dispune de capacitatea necesară pentru a schimba în bine cursul evenimentelor, că oamenii politici vor înțelege că singura cale de supraviețuire a omenirii este acționarea în consens

cu aspirațiile de pace, de destindere, colaborare și securitate ale popoarelor.

Prin glasul conducătorului său, Dl. Nicolae Ceaușescu, poporul român exprimă un apel vibrant la grijă și răspundere pentru prezentul și viitorul omenirii și, în același timp, convingerea că, prin acțiuni concrete, cu participarea constructivă a tuturor statelor, problema majoră ce confruntă lumea contemporană, pacea, va fi întărită prin măsuri eficiente și echitabile.

În concepția românească urgența trecerii la acțiuni reclamate de imperativele umanității este dictată de întrunirea mai multor factori. Mai întâi, de actualele condiții internaționale, când restabilirea și dezvoltarea dialogului și încrederii reciproce, întărirea securității fiecărei națiuni devin fundamentale pentru asigurarea păcii, a destinderii și cooperării în lume.

Intr-adevăr, situația internațională a ajuns la o încordare extrem de gravă. Se poate spune că niciodată de la terminarea celui de al doilea război mondial, omenirea nu s-a aflat într-un moment de asemenea gravitate. Situația s-a agravat în mod deosebit în ultima perioadă ca urmare a trecerii la amplasarea rachetelor nucleare americane cu rază medie de acțiune în unele state europene.

Iată de ce, actualul tablou al vieții internaționale oferă imaginea unei desfășurări, fără precedent ca amploare, de forțe angajate în lupta pentru pace, pentru dezarmare.

Pe străzile și piețele Europei se desfășoară demonstrații și marșuri ale păcii; în săli modeste sau mari incinte, au loc mitinguri, conferințe; în fața bazelor militare se instalează tabere ale păcii; zeci și sute de localități sînt proclamate, prin voința cetățenilor lor, zone de-nuclearizate; pe apelurile pentru pace se aștern milioane și milioane de semnături. Toate acestea pentru că, în virtutea rațiunii, nimeni și nimic n-ar putea justifica măsurile de escaladare a cursei înarmărilor nucleare în Europa și în lume.

Marile acțiuni pentru pace și dezarmare desfășurate în ultimii ani în țara noastră și care au angajat întregul popor român, adeviziunea deplină și sprijinul unanim acordate de națiunea noastră, inițiativelor de pace și dezarmare ale președintelui Nicolae Ceaușescu, apelurile adresate Uniunii Sovietice și Statelor Unite, celorlalte state europene, de a opri amplasarea noilor rachete, și de a retrage și distruge pe cele existente, de a se relua negocierile de la Geneva, atestă voința și hotărîrea de pace a poporului român.

Demersurile și inițiativele președintelui Nicolae Ceaușescu vizind colaborarea internațională, eliminarea primejdiei nucleare, triumful păcii pe planeta noastră au fost reafirmate de Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România care a adresat la 22 martie 1984 un Apel Sovietului Suprem al U.R.S.S., Congresului S.U.A., parlamentelor din țările europene pe teritoriul cărora se amplasează rachete nucleare cu rază medie de acțiune, parlamentelor din celelalte țări europene și din Canada, de a-și uni eforturile și de a conlucra tot mai strîns pentru găsirea celor mai bune căi pentru oprirea agravării situației internațio-

nale, pentru încetarea cursei periculoase a înarmărilor și salvarea omenirii de la o catastrofă nucleară, pentru instaurarea unui climat de pace și colaborare, încredere și înțelegere în Europa și în lume».

Dl. Gianfranco Rossi — *secretar general al Asociației Internaționale pentru Apărarea Libertății Religioase* :

«În numele Asociației Internaționale pentru Apărarea Libertății Religioase, pe care am cinstea să o reprezint aici, doresc, înainte de orice, să exprim față de organizatorii acestei Adunări pentru dezarmare și pace, cea mai vie recunoștință pentru inițiativa lor foarte importantă.

Este urgent să punem la contribuție totul pentru a apăra dreptul suprem al oamenilor și al popoarelor la pace, la existență, la viață adevărată. Conferințe ca cea de față s-ar cuveni să se organizeze pretutindeni pentru a face să răsunе în lume un strigăt puternic de alarmă, capabil să reducă la tăcere glasurile ce împing națiile către cursa înarmărilor.

Cred că noi toți cei prezenți aici sîntem de acord să contribuim la instaurarea în Europa și în lume a unui climat de încredere, de dialog, de înțelegere și cooperare, climat ce poate garanta umanității pacea și securitatea. Dar pentru a se instaura acest climat nu este suficient să lansăm apeluri guvernelor; trebuie, mai ales, să promovăm o lucrare de educare în spiritul păcii între indivizi și popoare. Or, contribuția confesiunilor religioase se poate dovedi decisivă în acest domeniu.

Apariția epocii nucleare ce a urmat exploziei celor două bombe atomice de la Hiroșima și Nagasaki, din 1945, i-a îndemnat pe Einstein să lanseze următorul avertisment : «Lumea noastră trebuie să facă față unei crize de tip nou. Forța elibefată de atom a schimbat tot, în afară de modul nostru de a gândi; mai mult, sîntem tirîți spre o catastrofă fără precedente. O formă nouă a gândirii este esențială dacă umanitatea vrea să supraviețuiască și să progreseze». Da, o formă nouă a gândirii este necesară, așa spune indispensabilă, speciei umane pentru a scăpa de distrugere și a se dezvolta.

Războaiele se nasc în mințile oamenilor și tot în mințile oamenilor trebuie cîștigată bătălia pentru viață și pace.

Fiecare ar trebui să fie condus să recunoască din plin că în ciuda diversității de naționalitate, rasă, limbă, religie și cultură, în toți oamenii există o egalitate fundamentală și că fiecare individ reprezintă o unicitate și o identitate de natură care fac din toată umanitatea, o singură și mare familie ai cărei membri sînt toți frați.

Este esențial să ajungem cu toții să ne considerăm ca frați, indiferent de naționalitatea noastră și de religie sau de convingerea noastră filosofică sau politică.

Credincioșii pot juca un rol foarte important în ceea ce privește educarea omenirii în spiritul fraternității universale.

Scrierile sfinte ale fiecăreia dintre marile religii ale lumii se referă la vederi universaliste. Găsim exprimată manifest în Cărțile sfinte ale hinduismului, creștinismului, budismului, islamismului și ale altor

religii o linie de gândire ce tinde să facă din umanitatea întregă o posibilă comunitate.

Religiile care sînt reprezentate aici învață anume să se creadă într-un Dumnezeu, Creator și Tată al tuturor ființelor umane. Oamenii au toți același Tată. Ei toți sînt recunoscuți ca frați și trebuie să-i considereți ca atare, chiar dacă profesează credințe religioase diferite sau nu profesează nici una, adică chiar și dacă sînt agnostici sau ateî.

Este foarte important dacă vrem să educăm oamenii în spiritul fraternității și al păcii, să-i învățăm, de asemenea, respectul diversităților și, în special, respectul dreptului fundamental al fiecăruia la libertatea de gândire, de conștiință și de religie sau convingere.

Din nefericire, intoleranța fondată pe religie sau pe convingere este încă larg răspîdită în lume. Prea multe persoane consideră pe acela care profesază o religie sau o ideologie deosebită de a lor ca pe niște inamici de combătut.

Dar aceia care aderă la o altă ideologie decît cea adoptată de noi nu ne sînt în mod necesar adversari. Trebuie să-i considerăm ca pe niște frați, să-i înțelegem, să-i respectăm și să-i iubim. Dacă se ajunge la instaurarea acestui climat al fraternității universale, este natural să se refuze recurgerea la amenințare sau la folosirea forței pentru reglarea diferendelor dintre națiuni, pentru că se va fi înțeles că războiul dintre frați este irațional, imoral și că principiul etic al reglementării pașnice a conflictelor este singura cale demnă de omul cu adevărat civilizat.

Creștinii din primele veacuri cunoșteau acest sentiment al fraternității universale și se opuneau, în chip hotărît, oricărei forme de război.

La mijlocul sec. II al erei noastre, filosoful și apologetul creștin Iustin proclama pentru cititorii săi păgîni: «Și noi care ne dedicăm cu plăcere războiului în masacrarea mutuală, și în tot felul de alte nedreptăți, pretutindeni în lume ne-am preschîmbat armele în instrumente ale păcii, spadele noastre în fier de plug, lăncile noastre în unelte agricole; cultivăm pioșenia, dreptatea, iubirea frățească, speranța și credința care provin de la Tatăl prin mijlocirea Mîntuitorului răstîgnit».

Aceasta este schimbarea de gândire de care are nevoie lumea. Trebuie preschîmbate armele în instrumente ale păcii. Trebuie să se pună capăt nebuniei risipei de energii, folosite pentru fabricarea armamentelor, deoarece această risipă face să crească neîncetat gradul de lipsă de securitate a popoarelor și pericolul anihilării a milioane de vieți omenești.

Trebuie căutate și găsite, într-un spirit al fraternității, al încrederii și respectului mutual, forme de cooperare între Răsărit și Apus, între Nord și Sud, pentru a se clădi un adevărat climat al păcii, securității, libertății, dreptății și progresului.

Îngăduiți-mi să închei, citind și adoptîndu-le, ca ale mele, cuvintele unui necredincios, ilustru în țara mea, Italia. Este vorba despre președintele Republicii Italiene, Sandro Pertini, care este un mare apărător al cauzei păcii:

«Trebuie distruse toate armele atomice și folosită energia nucleară pentru a face omenirea să progreseze pe calea păcii. În umbra rachetelor nu vom avea niciodată pace. Și dacă nu vrem să cadă asupra noastră blestemul celor tineri, noi trebuie să depunem toate eforturile pentru ca să se instituie dezarmarea totală și controlată. Ne vom bate pentru a asigura triumful păcii, pentru ca inteligența să înfrângă instinctele bestiale, pentru ca oamenii să se simtă cu toții frați și uniți întru același destin, pentru ca cel mai puternic să-l susțină pe cel mai slab și pentru ca ei să înainteze pe calea vieții».

Dr. E. C. Thomas — *președintele Uniunii Comunităților Penticostale din S.U.A. și Canada :*

«Sînt în mod deosebit onorat de a fi fost invitat să asist la această Adunare pentru dezarmare și pace și de a mă bucura de ospitalitatea acestei țări minunate, și a mă adresa unui atît de important grup de oameni ai Bisericii.

Vorbesc în numele a aproximativ 10 milioane de penticostali din America.

Ieri și în dimineața aceasta am avut privilegiul de a asculta multe cuvinte interesante privitoare la pace. Conținutul acestor cuvîntări scoate în evidență interesul pe care îl avem pentru pace în lume și, de asemenea, în propria noastră viață. Încă din vremea cînd îngerii cîntau «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire» există o imensă dorință în inima mulțimilor pentru pace. Totuși, în decursul veacurilor, războaiele au continuat, războaiele cu stăruință au fost îmbrățișate de popoare și de fiecare națiune din lume. Statele Unite au simțit aceasta într-un mod foarte acut. Și în mod continuu simțim efectele războaielor lungi ale trecutului. Și ale războaielor posibile din viitor. Mulți dintre cei care s-au adresat Conferinței de față au înaintat propunerea dezarmării. În mod natural aceasta trebuie să vină, și trebuie să vină din partea tuturor națiunilor. Neîndoielnic, a fost și este un lucru trist că atîția bani au fost cheltuiți pentru războaie și unelte ale războiului, bani care ar fi putut fi folosiți cu înțelepciune pentru progresul omenirii de pretutindeni. Și, cu siguranță, pentru hrănirea celor infomețați care au nevoie de hrană astăzi. Deși recunosc că dezarmarea este importantă și necesară, aș vrea să înțelegeți că unii dintre factorii comuni ai războiului sînt lăcomia și teama, lăcomia pentru putere, putere mondială, care accelerează agresivitatea împotriva țărilor mai slabe. Lăcomia a devastat omenirea în decursul tuturor veacurilor și continuă să o facă. Pînă ce lăcomia nu va fi înjugată la fraternitatea lumii, pentru omenire războiul va continua. Pînă ce lăcomia nu va fi înjugată la recunoașterea că omul este responsabil pentru vecinul său, luptele vor continua.

Socotesc că baza pentru înjugarea lăcomiei și a temerii trebuie găsită în textul de aur «Făptuiește pentru ceilalți, așa cum ai vrea să făptuiești ei pentru tine».

Vă sînt recunoscător pentru interesul Dvs. față de pace, pentru dorința Dvs. pentru pace. Nu numai pentru dorință, ci și pentru eforturile

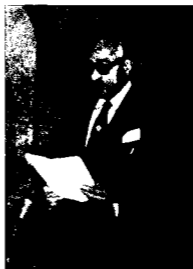
DI. Past. Meliton Lazarovici

DI. Past. Pavel Bochian

Mons. Petru Gherghel

Prof. Pentek Arpad

Dr. Günther Gassman

Dr. Glen Garfield Williams

Dr. Lubomir Mirejovsky

Dr. Edmond Perret

DI. Past. Knud Wumpelmann

DI. Sam Dahlgren

Dr. E. C. Thomas

Pr. prof. dr. Dumitru Popescu

Mgr. Jean François Arrighi

P. S. Episcop Nicolaus Hummel

I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului

P. S. Episcop-vicar Danilo

AD

Dv
pa
co
re
fie
pa
cu
lui
și

Ac
mi
bin
că
Sfi
că
dir
ad

de
se
șor

Ce
tor
cal
de
el
mî
un
ma
lor

me
per

lor
nar
DI
tru
po
am
tici
in
per

15 -

Dvs. pentru pace, dorința sinceră și evidentă a președintelui Dvs. pentru pace. Cred că fiecare dintre noi trebuie să continue să se roage în mod constant în favoarea eforturilor pentru pace și pentru acțiuni în vederea păcii. Pacea în inimile oamenilor și pacea pentru fiecare națiune în fiecare continent. Pe cînd puterea politică continuă să vorbească despre pace și poate să facă anumite eforturi în vederea ei, noi sîntem mereu cu gîndul la faptul că pacea lumii va veni cînd omenirea va găsi pacea lui Iisus Hristos în inima ei. Vom continua să ne rugăm alături de Dvs. și să vă dăm sprijinul nostru în favoarea păcii».

Arhim. Dionisos Kikku — *Biserica Ortodoxă a Ciprului* :

În momentul cînd Biserica mea mi-a cerut să particip la această Adunare pentru pace și dezarmare, mi-au venit în minte cuvintele psalmistului : «Caută și urmărește pacea, întoarce-te de la rău și făptuiește binele». În Noul Testament citim că Iisus Hristos este pacea noastră, că Împărăția lui Dumnezeu este printre ceilalți și că pacea Duhului Sfînt și Împărăția lui Dumnezeu este în noi. Aceste învățături ne arată că pacea este, înainte de toate, o chestiune personală, așa încît fiecare dintre noi trebuie să coboare pacea în sine însuși, făcînd astfel, el aduce pacea celor din jurul său.

Se spune că atunci cînd împărtășim cu ceilalți simțămintele noastre de bucurie, ele se dublează. În temeiul acestui principiu, mesajul păcii se răspîndește printre oameni. Și pe temeiul acestei rațiuni se desfășoară și această frumoasă Adunare.

Ieri și astăzi, am auzit vorbitori referindu-se la președintele Nicolae Ceaușescu ca la un făcător de pace. Aceasta mi-a reamintit de o călătorie pe care a întreprins-o în Libia și la Cairo, desigur și pentru a calma tensiunea existentă acolo. Aceasta îmi amintește, de asemenea, de activități ale primului ministru al Greciei. Cu un an sau doi în urmă el a propus denuclearizarea Balcanilor. Cred că această propunere rămîne încă deschisă. Recent primul ministru al Greciei a semnat, împreună cu reprezentanții a încă alte cinci țări, un document pentru dezarmare ce a fost distribuit membrilor Consiliului Securității al Națiunilor Unite și conducătorilor marilor puteri.

Cînd vorbim despre dezarmare și pace, ne gîndim de obicei la armele nucleare. Pericolul este tot mai apropiat. Dar cînd există un alt pericol mai apropiat, acela se îndepărtează.

Eu ca cipriot, sînt preocupat de situația din Cipru. Prezența trupelor străine în insulă nu poate duce la asigurarea păcii și nici la soluționarea problemelor existente. Ieri, în timpul pauzei, am discutat cu Dl. Lubomir Mirejowski, secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace, despre preocupările și frămîntările cipriotelor. I-am spus că poporul cipriot trebuie lăsat să-și hotărască singur soarta, fără nici un amestec din afară. Conducătorul turc, încurajat de Turcia, nu a participat niciodată, de bunăvoie, la discuțiile bilaterale. Guvernul cipriot, în două rînduri i-a înaintat propuneri constructive pentru o rezolvare permanentă a conflictului, dar el n-a răspuns în nici un fel.

Ca un ultim cuvînt, împărtășesc acestei Adunări dorințele de succese ale Arhiepiscopului Hrisostomos. El vă cere Dvs., tuturor și fiecăruia în parte să vă amintiți de Cipru în rugăciunile Dvs. și în rezoluțiile Adunării Dvs.».

Arhim. Ambrozie — *Biserica Ortodoxă a Finlandei* :

«În numele I.P.S. Sale Arhiepiscopul Pavel al Bisericii Ortodoxe din Finlanda, doresc să-mi exprim dragostea frățească și salutări cordiale acestei Adunări. Bisericile noastre din Răsărit și din Apus au sărbătorit, în acest an, împreună marile sărbători ale creștinătății. Am împărtășit cu toții marea bucurie a Sfințelor Paști, a minunii înălțării Domnului și am trăit împreună clipele Pogoririi Duhului Sfînt. Trăim clipele perioadei Rusaliilor, care deschid perspectiva activității Bisericii în lume. Potrivit învățăturii Bisericii noastre, noi comemorăm în aceste momente viața și activitatea Sfinților care au propovăduit credința în lume. Exemplul lor ne invită să ne angajăm în lucrare concretă pentru pace și dezarmare în cadrul fiecărei Biserici. Țara noastră, Finlanda, este o țară mică. De-a lungul anilor noi am luptat în multe războaie. Astăzi, vedem că vocația noastră este să luptăm și să ne angajăm în mod activ, în strădania pentru pace și dezarmare, în Europa. Adeseori, Finlanda a fost menționată, cum este cazul și cu ocazia acestei întruniri, ca exemplu al coexistenței pașnice, atît în ceea ce privește relațiile ei interne, cît și externe. După părerea noastră, starea păcii nu va fi niciodată ceva stabil, ceva permanent realizat, ci o țintă și o angajare spre care noi trebuie să ne îndreptăm permanent. În ultima parte a anilor '70, oamenii au vorbit despre «spiritul de la Helsinki» în nădejdea realizării unor soluții permanente, a tensiunilor existente între diferite părți ale continentului nostru. Fie ca «spiritul de la București» să ne inspire pe noi, toți ortodocșii și creștinii, precum și pe toți oamenii care aparțin diferitelor religii, spre o continuă căutare a păcii și dragostei în Europa, în același grad, între toate religiile și între toate popoarele.

În calitate de creștini, trebuie să ne aducem aminte că curățirea «amintirilor» este parte integrantă din activitatea ecumenică, după cum este și parte integrantă din lucrarea pentru pace. Din fericire, dominarea lumii de către creștini aparține perioadei de «trecere» din istoria omenirii. Astăzi, toți credincioșii și comunitățile religioase au fost invitate să slujească nu în calitate de conducători și stăpîni ai întregii creații, ci ca semne ale speranței, împăcării și dragostei, gata să împărtășim tot ce avem unii cu alții. Fie ca Domnul să ne dea putere și înțelepciune pentru aceasta. Fie ca «spiritul de la București» să înflorească».

Pastor Pavel Bochian — *Președintele Cultului Penticostal* :

«Domnul Iisus a venit în lume să ne îndrepte pe calea păcii.

Noi, reprezentanții Cultului Penticostal, împreună cu reprezentanții tuturor Cultelor, prezenți la această Adunare pentru pace, în calitate noastră de slujitori ai lui Dumnezeu și ai oamenilor, ne

bucurăm că Părintele nostru ceresc a creat omul să fie cea mai minunată ființă de pe pământ.

Cu privire la destinul dat de Dumnezeu omului, psalmistul David a spus: «Cînd privesc cerurile, luna și stelele pe care le-ai făcut îmi zic: Ce este omul ca să te gîndești la el? L-ai făcut cu puțin mai jos decît cerurile și l-ai încununat cu slavă și cu cinste. I-ai dat stăpînire peste lucrările mîinilor Tale» (Ps., 8, 3—6).

Într-adevăr, noi oamenii sîntem inzestrați de Creator cu minte, înțelepciune și cu darul vorbirii pentru a ne înțelege unii cu alții. Peste toate acestea avem și o lumină înăuntru ființei noastre numită conștiință, care ne îndeamnă la săvîrșirea binelui și care ne muștră cînd nu-l îndeplinim sau cînd facem rău.

Dacă oamenii s-ar lăsa călăuziți de glasul conștiinței, folosind talentele cu care sînt inzestrați și darul vorbirii numai pentru a se înțelege unii cu alții cum să facă binele, viața ar fi îmbelșugată și fericită, n-ar mai exista în lume sărăcie, foamete și mai ales n-ar mai fi războaie.

Astăzi, mai mult ca oricînd, cunoștințele oamenilor s-au ridicat la un nivel fără precedent în istorie. Știința a realizat numeroase descoperiri care ușurează munca și fac să sporească bunurile necesare vieții. Este regretabil însă că în același timp s-au descoperit și au fost inventate mijloacele deucidere în masă a oamenilor și de distrugere a bunurilor realizate prin muncă și jertfe.

Niciodată omenirea n-a cunoscut un moment de răscruce ca cel pe care îl trăiește astăzi: pe de o parte realizări și perspective dintre cele mai minunate, pe de altă parte primejdia distrugerii a tot ce s-a înfăptuit cu multă strădanie, inteligență și dăruire. Cele aproximativ opt sute mii de dolari care se cheltuiesc anual pentru înarmare reprezintă o povară grea pe umerii tuturor popoarelor.

Pacea nu se realizează singură. Ea trebuie cucerită, dar nu cu arme, ci prin negocieri, pentru crearea unui climat favorabil trăirii popoarelor în bună înțelegere, în iubire și prietenie.

Este o mîndrie pentru noi să arătăm că politica externă a României socialiste, activitatea de excepțională însemnătate a președintelui Nicolae Ceaușescu are ca o trăsătură dominantă sublinierea rolului deosebit al mobilizării tuturor popoarelor, al tuturor oamenilor muncii, al tuturor organizațiilor de masă și obștești la lupta pentru apărarea păcii.

La aceste inițiative și noi, slujitorii Cultelor, prezenți la această Adunare pentru pace, aducem contribuția noastră.

Fiind în slujba Domnului păcii și în slujba vieții răspîndim cuvîntul iubire prin care oamenii pot deveni fii ai păcii. Iubirea înlătură suspiciunile dintre oameni și state. Pentru înlăturarea groaznicului coșmar al războiului nuclear care amenință lumea întreagă, este imperios necesar să fie reluate și intensificate negocierile și cooperările între conducătorii statelor pentru întărirea încrederii între oameni și popoare.

În numele iubirii față de oameni și în lumina învățăturii Sfințelor Scripturi, ne simțim datori să ne unim glasurile noastre pentru a chema

Întreaga omenire și pe conducătorii popoarelor, să rezolve toate problemele prin tratative și negocieri, pentru că «lucrul acesta este bun și bine primit înaintea lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru» (I Tim., 2, 3). Mișcarea pentru pace în care se include și Adunarea noastră trebuie să folosească toate posibilitățile existente pentru a se promova o politică de coexistență și colaborare pașnică, deoarece iubim viața și luptînd pentru pace, luptăm pentru apărarea vieții. Numai în climatul binefăcător al păcii, al înțelegerii și colaborării se sting din lume focarele oricărei dușmăнії, ale războaielor și ale sărăciei, pentru ca în locul lor să fie iubire și bunăvoință între toți oamenii».

I.P.S. Arhiepiscop **Adrian Hrițcu** — *conducătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală*:

«Considerăm un adevărat privilegiu participarea la această Adunare, ce a căpătat caracterul unui adevărat simpozion, la care se dezbate prețioasa problemă a vieții pe pămînt. De aceea, în calitate de îndrumător duhovnicesc al clerului și credincioșilor noștri ortodocși români din cuprinsul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, aduc mărturie că sintem deplin conștienți de primejdia pe care o reprezintă perfecționarea mijloacelor de nimicire a vieții și civilizației mondiale.

În această situație, deosebit de gravă, în țările Europei se desfășoară marșuri de protest și manifestații la care iau parte oameni de cele mai diferite convingeri politice, filosofice și religioase. La aceștia se alătură și frații noștri de credință și obirșie, stabiliți în diferite țări europene. Deși departe de țara de origine, ei au rămas «uniți în cuget și-n simțiri» cu frații cei de un neam și de o credință. Cu virtuțile străbunilor, cu aspirațiile spre pace și prietenie ale poporului din care au odrăslit, ei doresc sincer o domnie a păcii celei adevărate care «covârșește toată mintea».

Inițiativele pentru pace și propunerile de dezarmare ale președintelui Nicolae Ceaușescu au larg răsunet pe întreaga arenă mondială. Cu românească satisfacție am constatat în Occident cum presa, radioul și televiziunea apreciază originalitatea și luciditatea acestor manifestații. Fiind pline de responsabilitate, aceste inițiative se bucură de aprecierea unanimă și de sprijinul unanım al clericilor și credincioșilor noștri ortodocși români de peste hotare.

De aceea, mărturisesc aici adevărul nostru deplin la nobile acțiuni pentru pace pe care poporul român, împreună cu celelalte popoare ale lumii, o desfășoară în acest moment crucial pentru întreaga omenire.

Hotărîrea noastră neclintită de a sprijini activ năzuința pentru eliberarea lumii de spectrul apocaliptic, dorim să fie considerată ca un adevărat crez și coordonată a vieții noastre de zi cu zi.

Întrarmați cu «pavăza credinței și sabia Duhului lui Dumnezeu», încinși cu resursele sufletești moștenite din moși strămoși, nu vom conțeni să propovăduim pacea, prietenia și dragostea între țări și popoare. Împreună cu prorocul Isaia adresăm întregii omeniri chemarea de a preface «lăncile în pluguri» (39, 9), acum pînă nu este prea tîrziu.

Pentru realizarea acestui imperativ al zilelor noastre este bine să nu ne limităm numai la propovăduirea păcii, ci să ne angajăm deplin la făurirea unui echilibru moral și spiritual în lumea întreagă.

Cu bunăvoință și omenie românească, împreună cu cfnstii slujitori și credincioși pe care îi reprezintă, dorim : o Europă fără ură și fără frica morții nucleare, căci altă alternativă nu există.

Și dacă, totuși, sintem nevoiți să vorbim de rachete, atunci vom spune hotărît : nu acceptăm decît un tip de asemenea arme : o rachetă de tip PACE, propulsată de încărcătura ce se numește VIAȚĂ !.

Revd. **Martin Kettle** — *Anglia* :

«Doresc să exprim mulțumiri cordiale Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin pentru invitația de a participa la această Adunare pentru pace și dezarmare a Culelor din România.

De asemenea, aș dori să mulțumesc Bisericii Ortodoxe Române pentru ospitalitatea ei.

Eu aduc salutul Comitetului pentru Misiune și Unitate al Sinodului General al Bisericii Angliei. Noi, anglicanii, sintem încă în atmosfera sărbătoririi Sfintei Treimi și trăim viziunea unității în Dumnezeu : Tatăl și Fiul, uniți în unitatea dragostei Duhului Sfînt. Chemarea și rugăciunea noastră este ca toată lumea să fie cuprinsă în această pace a lui Dumnezeu care depășește orice înțelegere.

După cum ni s-a atras atenția ieri, viziunea păcii nu este o iluzie idealistă, ci este înrădăcinată în realitatea Rusalilor, acea reinversare a Babilonului și a amestecării limbilor și culturilor ; iar viziunea păcii este înrădăcinată și în realitatea eshatologică a viziunii lui Isaia, atunci cînd toate națiile se vor întîlni pe Sfîntul Munte al lui Dumnezeu, fiecare cu bogățiile deosebite ale tradiției proprii, însă călătorind cu un singur scop, spre centrul istoriei umane : Dumnezeu descoperit în Iisus Hristos.

În lupta pentru pace este esențial, înainte de toate, ca toți cei care se numesc creștini să trăiască împreună în pace. Comunitățile românești ce-și desfășoară activitatea în Regatul Unit al Marii Britanii sînt un exemplu pentru noi în acest sens. Mulțumim lui Dumnezeu care ne-a condus spre o unitate mai mare în ultimii ani și pentru crescînda cooperare dintre religii la cauza păcii. Desigur, nu a scăpat atenției Dvs. faptul că în anii din urmă în Marea Britanie, precum și în multe alte țări din Apus și din Răsărit, mișcarea pentru pace s-a întărit din ce în ce mai mult. Ea este preocupată de chemarea adresată tuturor națiunilor de a trăi împreună în pace și respect reciproc. Biserica Angliei sprijină deplin aspirațiile și inițiativele Bisericilor din România pentru pace și cheamă toate națiunile, de orice nuanță politică, și de orice nivel economic să trăiască în respect reciproc față de drepturile fiecăruia, față de integritatea teritorială și autodeterminare. Mulți dintre cei prezenți la această Adunare au vorbit despre indivizibilitatea păcii. Pacea din omul lăuntric, prin mijlocirea lui Iisus Hristos, este oglindită și autentificată în pacea dintre oameni. Iar pacea dintre oameni este strîns legată de cauza internaționalismului, cauză față de care Bisericile britanice s-au angajat permanent.

În Bisericile noastre accentul se pune pe ajutorarea celor săraci. Puțini au fost cei care au putut să nege puterea argumentelor Comisiei Brandt, iar sumele uluitoare care sînt cheltuite în Apus și în Răsărit pentru fabricarea de arme nucleare și convenționale ar putea fi ușor folosite într-un singur an să transforme soarta țărilor în curs de dezvoltare.

Cea mai tragică consecință a tensiunii politice dintre supraputeri este indiferentismul față de nevoile practice ale celor săraci. Acesta este un factor major în mișcarea de pace a Bisericilor din Anglia. O altă consecință a indivizibilității păcii este imposibilitatea de a separa pacea și dreptatea. Pacea fără dreptate nu este pace, iar cel mai important test de dreptate se găsește în domeniul drepturilor umane și al problemei minorităților. Nici o țară nu a ajuns la perfecțiune în această privință. De aceea, este nevoie de atenție permanentă pentru că pacea nu se poate realiza în defavoarea drepturilor omului. Chestiunea este valabilă și în contextul relațiilor dintre națiuni. Țările din Europa sînt confruntate cu pericolul cutremurător al holocaustului nuclear. În același timp, ele sînt confruntate și cu o chemare și o ocazie unică, a instaurării păcii și a salvării vieții pe planeta noastră.

Noi putem fi interpreți și mediatori între Marile Puteri, care încearcă să trăiască între ele în pace și încredere reciprocă. Adeseori ne-am luptat unul cu altul; trebuie să arătăm acum lumii ce înseamnă a trăi în pace. Și noi putem să ne străduim să realizăm acest scop, în așa fel încît întreaga Europă, din partea ei cea mai din Apus și pînă la hotarul ei cel mai din Răsărit, să fie eliberată de instrumentele distrugerii în masă. Ne vom ruga și ne vom strădui să realizăm progres în tratative, la Geneva sau în alt loc, și împreună cu frații și surorile din comunitățile religioase din România ne vom strădui pînă ce vom realiza pacea lui Dumnezeu care să stăpînească inimile oamenilor și viața popoarelor».

Pr. Dumitru Popescu — *director de Studii în Conferința Bisericilor Europene* :

«Semnarea actului final de la Helsinki a trezit mari speranțe în rîndul popoarelor și națiunilor din Europa pentru cooperare, securitate și pace. Din nefericire însă realitatea a demonstrat contrariul; fiindcă în loc să se ajungă la o progresivă înghețare a armamentului nuclear s-a ajuns la o progresivă înghețare a relațiilor dintre Est și Vest. Consecința a constat în apariția unei curse a înarmărilor fără precedent care planează ca o umbră a morții asupra întregii omeniri. Apreciem în mod deosebit această Adunare fiindcă ea își aduce în acest context de încordare și tensiune internaționale o contribuție importantă la apărarea dreptului sacru de viață al oamenilor pe pămînt; apreciem în mod deosebit această Adunare fiindcă numeroase Biserici, aici prezente, — Biserica Ortodoxă, Biserica Luterană și Biserica Reformată — sînt membre ale Conferinței Bisericilor Europene și împreună cu celelalte Culte din România militează în mod consecvent pentru încredere, pentru dezarmare, pentru securitate și pace în Europa — scopul principal al Conferinței Bisericilor Europene (C.B.E.).

Această organizație a constituit un punct de legătură prin intermediul Bisericii ei membre între Estul și Vestul european. Scopul principal al acestei organizații a fost acela de a ține împreună și de a aprofunda comuniunea între Biserici, pentru ca pe această cale ele să poată juca un rol de promovare a încrederii, a cooperării și securității în Europa. De aceea, cele două principale ramuri de activitate ale C.B.E. au constat pe de o parte în ecumenismul din Europa, adică în preocuparea de a aprofunda comuniunea dintre Biserici, iar pe de altă parte în slujirea păcii, în spiritul actului final de la Helsinki.

Între unitatea creștină, între aprofundarea comuniunii dintre Biserici și problema păcii și securității, există o legătură foarte profundă.

Situația europeană însă nu poate fi despărțită de situația altor continente și în special de situația regiunilor subdezvoltate. În timp ce se cheltuiesc sume colosale pentru fabricarea unor arme sofisticate, capabile să prolifereze moartea pe toate meridianele și în toate direcțiile globului, în același timp în lume există regiuni unde milioane de oameni suferă sau mor de foame în fiecare an. Aceste sume trebuie convertite pentru salvarea acestor oameni care suferă și care n-au ce să mănince și a acestor regiuni defavorizate ale lumii. Dacă cursa înarmărilor proiectează în viitor o catastrofă nucleară care poate să amenințe omenirea, foamea și sărăcia reprezintă un flagel care face în fiecare zi, în fiecare an, milioane și milioane de victime. De aceea C.B.E., în numeroasele consultații pe care le-a organizat, a evidențiat, împreună cu alte organizații ecumenice internaționale, legătura indisolubilă dintre justiție și pace.

În fine, un alt domeniu de preocupare al C.B.E. îl constituie legătura dintre pacea exterioară a lumii și pacea interioară a omului. Din ce în ce Bisericiile și teologii își dau seama că cursa înarmărilor și in justiția socială sînt provocate de tendința către violență, către exploatare și dominare, care își găsesc în ultimă instanță originea lor în subconștientul uman. Nu putem spune că în subconștientul uman nu există niște elanuri generoase, elanul de a te sacrifica pentru aproapele tău, însă în același subconștient există și porniri sălbatice care amenință omenirea în permanență. O amenință și o vor amenința totdeauna cu suferința, cu distrugerea și cu moartea. Or, una dintre slăbiciunile Teologiei și ale spiritualității în Europa a fost, a constat, în faptul că a dat o prea mare importanță conștientului și a tratat cu multă indiferență problemele puse, ridicate, de subconștientul uman. Dacă Hristos este prezentat în Sfînta Scriptură ca Lumina lumii, aceasta n-o face Scriptura numai pentru faptul că Hristos a venit să ne împărtășească un conținut intelectual, să ne vorbească despre pace și despre justiție, ci pentru faptul că din Hristos radiază de la Cincizecime o lumină care este capabilă să pătrundă pînă în adîncurile subconștientului uman, să împrăști negurile violenței și negurile resemnării, pentru a face să se afirme în om, și prin om în societate, justiția și dreptatea. De aceea Hristos nu separă niciodată pacea și dreptatea de persoana umană; El totdeauna spune: «Fericiți făcătorii de pace...», «Fericiți cei flămînzi și însetați de dreptate...». Bisericele au în același timp misiunea să lupte împotriva cursei înarmărilor, dar să lupte și împotriva acestei dezarmări inter-

oare a omului de forțele malefice care produc atâtea suferințe și dureri în lume.

Nu trebuie să fim pesimiști. Pentru prima dată în istoria omenirii, de 40 de ani de zile n-au existat războaie în Europa. Este un fapt cu totul unic; însă aceasta nu trebuie să ne facă să cădem într-un fals optimism. Toate acestea se datoresc faptului că forțele păcii împreună cu Biserica au spus un NU hotărât războiului. Astăzi nu se mai pune problema războiului, ea a devenit o problemă insolubilă. Singura posibilitate de supraviețuire a omenirii o prezintă pacea. Dar Bisericile, din acest punct de vedere, în cadrul C.B.E. și în cadrul altor organizații ecumenice internaționale, pot să aducă o contribuție consecventă, pentru că această «Lumină» a lui Hristos, lumina interioară, este forța care-i determină permanent, împotriva tuturor dificultăților, să lupte pentru încredere, pentru dezarmare, pentru pace și securitate.

Bisericile pot face acest lucru într-un mod foarte eficient fiindcă diferit de un stat care are ambasador doar în capitală, Bisericile își au mesagerii și crainicii păcii în fiecare sat.

Mulțumesc !».

Pastor Martin Hauser — Elveția :

«La începutul cuvintului meu doresc să vă transmit salutările frățești din partea consinodalilor mei și cele ale Bisericii Reformate din Freiburg (din Elveția). Țin, de asemenea, să vă mulțumesc călduros, pentru tot ceea ce se face astăzi aici pentru noi toți, pentru pace, la inițiativa Bisericii Ortodoxe Române și a Întâistăătorului ei, Prea Fericitul Patriarh Iustin, care ne-a invitat într-un mod atât de amabil.

Unul dintre marii teologi români, Părintele Dumitru Stăniloae, pune, în Teologia sa dogmatică, în evidență relația teologică care există între toți oamenii și Hristos care este în același timp și Logosul.

Cred că această afirmație, care se bazează pe scrierile Sfinților Părinți, este de o foarte mare importanță practică, în măsura în care putem fi conștienți de aceasta, pentru că aceasta înseamnă, spus pe scurt, că fiecare om are în sine o relație, o esență divină care-i parvine de la Dumnezeu; acesta este motivul pentru care este aberant și contradictoriu ca oamenii și popoarele să nu se poată iubi și să nu se înțeleagă. Dar știm cu toții că Dumnezeu nu ne-a lăsat singuri, ci ne-a trimis pe Hristos care a înviat pentru a învinge moartea și ne-a dat o putere cu totul aparte nouă și Bisericii, pentru ca să putem într-un alt mod să creăm, să recreăm umanitatea întru noi. Tot ceea ce vă spun acum din fericire corespunde unei experiențe practice, adică mă gândeam că noi, creștinii, din Biserică câteodată atât de diferite și trăind în contexte asemănătoare sau foarte diferite, ajungem pînă la urmă să găsim, traversînd toate obstacolele, un numitor comun, pe care ne putem baza și, pas cu pas, să avansăm spre o mai bună înțelegere, spre pacea dintre noi, dintre Biserică, și apoi putem să contribuim prin acest mijloc la pacea care trebuie să se stabilească în lume.

Acum aproape un an am avut ocazia să particip la o conferință pentru pace la Moscova și în rapoartele noastre am subliniat că este în sarcina Bisericii să adune oamenii și să se creeze contacte care să treacă

peste granițe care sînt uneori atît de ridicate între țările noastre și uneori chiar între Bisericile noastre. La Moscova ne-am angajat să facem totul ca legăturile dintre Biserici să se mențină și să fie create, mereu spre binele tuturor, și mă întreb aici dacă am făcut îndeajuns în acest sens. Personal sînt convins — și fac această mărturisire personală — că n-am făcut chiar totul, dar ocazia care ne este dată odată cu această Adunare, este o ocazie fantastică de a recrea legăturile între Biserici, încît într-o lume unde adesea se aud mai mult discuții politice foarte agresive putem să aducem un alt element și eu ne urez nouă tuturor ca aspirațiile noastre care se formulează tainic în interiorul templului nostru, al Bisericilor noastre, să poată domni în exterior, așa încît lumea să poată simți ceva din telurile noastre care sînt primordiale, esențiale pentru pacea lumii, mai ales astăzi.

Împreună cu soția mea am avut ocazia de a cunoaște Biserica Ortodoxă Română. Citeodată erau neînțelegeri între culte și din nefericire între Biserici, dar în același timp s-a legat un contact care ne leagă foarte profund și în acest sens, și ca o mărturie mi-ar place să vă citesc una din poeziile pe care soția mea mi-a înmînat-o înainte de a pleca, pentru a o citi aici :

«România, țară acoperită de zăpadă sau de drumuri șerpuitoare în jurul copacilor negri

În jurul caselor de lemn verde ce ascund sub acoperișul lor mare și pierdute pe pante

Biserici colorate care guvernează credința și povestea unui popor fericit și nefericit

Cîmpul limpede al copiilor în noaptea înstelată care anunță Crăciunul în accente dulci, unde izbucnește voia bună.

Pereții Voronețului, unde cerul se reflectă, unde pămîntul vine să vadă destinul său misterios, soarele mîngiind într-o mare sărbătoare cîmpul de turnesol, claritatea ochilor lor

Doina, cîntec intens venit de atît de departe, care ne dă speranțe și tristeți surde ;

Familii întîlnite lingă foc, care-și împart pîinea și vinul ;

Cîmpul țăranilor în liniștea serii, sub copacii înfloriți dansînd pe dealuri

Nădejdea pascală renăscută în fiecare an, întîlnită în taină, purtată ca o flacără transmisă fără zgomot și care încetîșor face turul pămîntului

Forța dragostei descoperită acolo,

Adîncimile ascunse ale întîlnirilor omenești, priviri și cuvinte care ne citesc ca niciodată pămîntul românesc.

Dr. **Augusto Rui Rodriguez** — *Biserica Presbiteriană din Portugalia* :

«Dragi frați și surori întru Hristos,

În numele Bisericii Presbiteriene din Portugalia și în numele meu personal, doresc să mulțumesc în primul rînd Bisericii Ortodoxe Române pentru invitație și ospitalitate. De asemenea doresc să vă transmit tuturor celor prezenți salutul nostru frățesc și să vă asigurăm de sprijinul Bisericii noastre în acțiunile desfășurate împotriva cursei înarmă-

rilor și pentru promovarea păcii. Resimțim în viața noastră cotidiană consecințele acestei curse a înarmărilor. Știm perfect, și din proprie experiență că augmentarea cheltuielilor militare slăbește economia țărilor sărace, sărăcindu-le și mai mult, în timp ce țările bogate își sporesc avuțiile, vânzând arme țărilor sărace; știm de asemenea că aceste cheltuieli militare reduc posibilitățile de ameliorare a condițiilor de viață a poporului în domeniile sănătății, învățămîntului, al ocrotirii bătrînilor. Sume uriașe se cheltuiesc pentru achiziționarea de arme — adeseori nefolositoare, pentru că sînt deja depășite și nu servesc la nimic. Mai știm, de asemenea, din proprie experiență că ucigătoarea cursă a înarmărilor militare pentru așa-numitele rațiuni de securitate, are ca efect diminuarea libertății individuale și pune în pericol exercitarea îndatoririlor omului. Timp îndelungat a existat în rîndul credincioșilor noștri o oarecare suspiciune privind mișcările desfășurate în favoarea păcii. Astăzi însă ei înțeleg că nu pot face altceva decît să se opună scandalului exploatării fricii, exploatării terorii, creșterii stocării de arme atomice.

Fie ca Dumnezeu și Domnul nostru al tuturor, să ne ajute în eforturile noastre, în lupta noastră pentru promovarea păcii, pentru liniștea și viața oamenilor de pretutindeni !».

Episcop Ferenz Josef — Biserica Unitariană din Ungaria :

«Înainte de orice, aș vrea să exprim mulțumirile mele sincere pentru invitația de a participa la această foarte importantă Adunare. În timpul ultimilor ani am asistat la multe adunări similare și mișinguri, și impresia pe care am avut-o în timpul acestor două zile este foarte bună. Socotesc că noi toți trebuie să ne dăruim cauzei păcii și să ne exprimăm hotărîrea împotriva războiului atomic, gata de a incendia omenirea. În continuare aș vrea să spun ceva despre activitatea în slujba păcii, a Bisericii noastre Unitariene, în țara mea. Noi sîntem membri ai Conferinței Creștine pentru Pace, prezidată de episcopul calvin Toth al cărui nume e de bănuît a fi cunoscut multora dintre dumneavoastră. Facem tot ce ne stă în putință în propriile noastre Biserici, precum și în relațiile noastre interbisericești, și de asemenea împreună cu romano-catolicii, care reprezintă majoritatea în țara noastră, pentru salvarea și întărirea păcii. Nu intenționez să repet toate cîte s-au spus despre dezarmare și pace, și despre datoria și menirea noastră în privința acestor probleme. Aș dori doar să adaug o frază, spunînd că noi Unitarieni din Ungaria, precum și frații noștri din România, aparținem de Asociația Internațională pentru Libertatea Religioasă, care se intru-nește în conferințe trienale, următoarea avînd să aibă loc la Tokio, în Japonia, la sfîrșitul lui iulie, iar acolo vom discuta aceeași problemă pe care o discutăm aici, luînd în special în considerație punctele de vedere ale acelor necreștini care viețuiesc în Est — budistii, șintoistii, și celelalte Biserici surori.

Vă sînt recunoscător pentru invitația de a fi prezent la această Adunare și sper în succesul ei, dăruît prin harul lui Dumnezeu.

Vă mulțumesc !».

Prof. Totju Koev — Biserica Ortodoxă Bulgară :

«Îmi revine plăcuta misiune de a transmite din partea Sanctității Sale Maxim al Bulgariei, a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, precum și a creștinilor ortodocși din Bulgaria — urările lor de succes Adunării Cultelor religioase din România, Adunare dedicată celei mai importante probleme contemporane — problema păcii.

Întreaga omenire se află astăzi în fața dilemei hamletiene: «a fi sau a nu fi». Această întrebare se pune fiecăruia dintre noi. Deosebirile etnice, social-economice, politice, ideologice și oricare altele rămân pe planul al doilea. Soluția justă a acesteia depinde de faptul dacă darul sfânt, viața, este păstrată sau pământul va fi transformat într-un înfricoșător pustiu, dacă omul va da urmare destinației sale sădite în el de Creator sau va nimici valorile seculare ale culturii și pe sine însuși.

Independent de deosebirile confesionale, credincioșii din Bulgaria sînt una în strădania și activitatea lor pentru a-și aduce contribuția la împiedicarea unei catastrofe nucleare ce amenință lumea.

Asociațiile și organizațiile religioase mondiale, precum și toți credincioșii pot și trebuie să-și aducă contribuția lor la menținerea vieții pe calea dezarmării și a întăririi încrederii comune. Îndatorirea noastră ca oameni credincioși este :

- de a atrage atenția oral și în scris, cu cuvîntul și cu fapta, asupra pericolului cursei înarmărilor pe pămînt și în cosmos;
- de a colabora la întărirea încrederii între popoare;
- de a contribui la întărirea conștiinței etice a omenirii;
- de a acționa pentru instaurarea unei păci trainice și a dreptății sociale, în convingerea că nu poate exista o pace justă fără dreptate;
- de a colabora cu toate mișcările și grupările pentru pace care își iau răspunderea pentru binele întregii omeniri.

Fie ca Dumnezeu cel atotputernic să binecuvînteze nobilele Dvs. strădăni în lucrarea păcii și pentru păstrarea darului sfînt al vieții».

Prof. dr. Penteek Arpad — rectorul Institutului Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca :

«Problema păcii și a buneii înțelegeri între oameni constituie dezideratele fundamentale ale Bisericii de la începuturile ei. Acestea au devenit imperative primordiale mai ales în secolul nostru, datorită dramaticelor încercări la care a fost supusă omenirea prin cele două pustiitoare conflagrații mondiale. Contribuțiile Bisericilor la consolidarea păcii s-au intensificat îndeosebi de la cel de al doilea război mondial încoace, astfel încît astăzi orice teolog în adevăratul sens al cuvîntului, se arată preocupat și trebuie să-și aducă contribuția reală, concretă la menținerea și consolidarea păcii.

Prima noastră întrebare în chestiunea păcii și războiului trebuie să aibă în vedere natura specifică a contribuției Bisericilor: «Oare are credința creștină un conținut specific al păcii?».

Din perspectiva Bisericilor ieșite din Reformă, răspunsul la această întrebare nu poate fi decît acesta: «Pacea este transformarea specifică a lumii proclamată de Sfînta Scriptură; omenirea trebuie să se conducă după prescripțiile și impulsurile izvorite din concepția biblică a păcii,

pace care covârșește orice minte (Filip. 4, 7); pacea nu poate fi săvîrșită decît prin eforturile seculare ale umanității, căci este deopotrivă o realitate socio-logică și eshatologică.

Vechiul Testament vorbește despre șalom ca despre o viziune asupra istoriei, a circumstanțelor pacifist-religioase ale lumii însăși, ca despre o situație concretă dată o dată pentru totdeauna. Locul șalomului este lumea și implică atît bunăstarea omenească cît și totalitatea comunității cu Dumnezeu. Pacea este «un dar dumnezeiesc» (Ps. 85), care conține valori profund lumești. În viziunea Vechiului Testament, pacea are semnificațiile unui proces evolutiv în contextul căruia Dumnezeu oferă în mod constant dovada mereu proaspătă a oportunității și posibilității instaurării păcii în forme concrete.

Noul Testament și, în special, Iisus Hristos continuă tradiția vechi-testamentară a șalomului. Porunca: «Căutați pacea cu toată lumea» (Evr., 12, 14; Rom., 12, 18; 14, 19; Iacov 3, 18), pe lîngă dimensiunea socială capătă și una hristologică, întrucît pacea lui Dumnezeu s-a realizat în Hristos și se finalizează în viața și opera lui.

Multe pasaje din Noul Testament ne interzic două lucruri: — să spiritualizăm și să individualizăm pacea, în sensul că ea s-ar referi numai la relația dintre Dumnezeu și om și nu și, în același timp, la relația dintre om și om; — să vorbim despre pace ca o stare între Dumnezeu și condițiile individuale ale omului. În schimb, Sfînta Scriptură vorbește despre datorita omului de a promova reconcilierea în toate aspectele vieții concrete, deoarece «El a făcut din cele două lumi una, adică a surpat peretele din mijloc, de despărțire» (Efes., 2, 14). Astfel, sensul biblic al păcii cuprinde în sine toate acțiunile umane destinate instaurării și menținerii păcii.

În concluzie, întrebării formulate la început îi putem răspunde argumentat prin faptul că:

În primul rînd, căutarea, instaurarea și păzirea păcii, reducerea neîncrederii, a dușmăniei și a violenței este și trebuie să rămînă o activitate primordială a Bisericii, izvorită din credință, încadrîndu-se în criteriile și principiile biblice ale păcii, ca atribut distinctiv fundamental al omului credincios și al Bisericii.

În al doilea rînd, în zilele noastre, responsabilitatea în menținerea păcii este un semn indispensabil al mărturiei despre Hristos. Pacea, dezarmarea și păstrarea condițiilor naturale ale vieții sînt probleme serioase ale întregii umanități, astfel încît nu pot fi lăsate numai în seama politicianilor, diplomaților și specialiștilor angajați în dispute; ea este o mare problemă a tuturor și, în aceste condiții, cînd pacea este atît de serios periclitată, Biserica are responsabilitatea de a interveni activ în favoarea păcii.

În al treilea rînd, pacea despre care vorbește Sfînta Scriptură este o realitate «dăruită lumii de către Dumnezeu» (Rom., 5, 11) și, prin urmare, ea este un proces dinamic care cheamă Biserica și credincioșii la acțiune, la rezolvarea rațională a conflictelor de orice fel, la colaborarea cu toți aceia care momentan gîndesc altfel, la solidarizarea cu cei care suferă și speră.

În al patrulea rînd, pacea reală, în sensul biblic al cuvîntului nu înseamnă propovăduirea unei «păci interioare» sau «individuale», in-

dependentă de pacea generală, universală. A propovădui astfel înseamnă a restringe nepermis de mult voința globală de pace a lui Dumnezeu și acela care crede că va putea face pace pe pământ trecînd peste poruncile și învățăturile lui Dumnezeu, îl desconsideră implicit pe omul adevărat și lumea lui.

Datorită acestui fapt — Onorat Prezidiu și Onorată Asistență — în calitate de rector al Institutului Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca, pornind de la răspunderea pe care o avem în propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu printre semenii noștri, înțelegem perfect marea răspundere pe care o avem și față de cauza păcii și vieții pașnice a tuturor națiunilor lumii și ne alăturăm Apelului Marii Adunări Naționale a R. S. România adresat Sovietului Suprem al U.R.S.S., Congresului Statelor Unite ale Americii și parlamentelor țărilor europene «pentru a opri amplasarea rachetelor nucleare, pentru a se trece la eliminarea tuturor armelor nucleare de pe continentul european și apoi la dezarmarea generală, la făurirea unei lumi a păcii și a colaborării, fără arme și fără războaie».

Document de înaltă valoare politică și morală, Apelul urmînd altor chemări emenate din aceeași voință unanimă a poporului nostru și purtînd girul celui mai reprezentativ fiu al țării, constituie un act de conștiință națională, o mărturie grăitoare a puternicului sentiment de răspundere față de destinele țării, ale Europei și ale lumii, sentiment izvorît din vocația de pace a poporului român și întemeiat pe neabătuta sa unitate de gîndire și acțiune. Apelul prin conținutul său dezvăluie esența profund mobilizatoare a politicii României Socialiste, a concepției Domnului președinte Nicolae Ceaușescu despre rolul popoarelor în făurirea propriilor destine.

«Pornind de la marea răspundere pe care o avem față de popoarele noastre — spunea Domnia Sa — să punem mai presus de orice, interesele supreme ale apărării vieții, popoarelor, ale civilizației umane, să acționăm și să facem totul pentru făurirea unei lumi a păcii și colaborării internaționale».

Adeziunea noastră la acest Apel se întemeiază pe credința în posibilitatea concilierii, a rezolvării pe cale pașnică a tuturor chestiunilor litigioase dintre statele mari și mici, pe încredințarea că forța rațiunii este mai puternică și mai eficientă decît forța armelor. Afirmăm aceasta, pornind de la realitatea concretă pe care o oferă politica internă și externă a patriei noastre, de la modul rațional, științific și umanist în care sînt abordate de conducerea statului român problemele fundamentale ale omului, ale cetățeanului statului socialist român, indiferent de naționalitate și credință religioasă. Totalitatea drepturilor naționalităților conlocuitoare reflectă felul cum se înțelege interpretarea egalității între toți cetățenii români, indiferent de naționalitate. Statul garantează prin puterea legii dreptul de a folosi limba maternă în școli și în Biserică, argument care atestă soluționarea profund umanistă a drepturilor naționalităților și care contribuie în mod vădit la făurirea unității dinamice a națiunii socialiste.

Una din caracteristicile fundamentale ale politicii românești de soluționare a problemei naționale o constituie convingerea fermă că nu

se poate vorbi de o adevărată egalitate în drepturi acolo unde nu sînt condiții egale de muncă și de viață, că nu este suficient doar să proclamăm principiile egalității și echității, ci trebuie asigurate, înainte de toate, condițiile materiale pentru îndeplinirea efectivă a acestora. Amplasarea rațională a forțelor de producție și dezvoltarea lor corespunzătoare pe întreg teritoriul țării constituie condiția esențială a egalității în drepturi a tuturor cetățenilor patriei, fără deosebire de naționalitate, participarea lor la viața economico-socială a țării, la învățatură și cultură, fiind toți beneficiari, în aceeași măsură, ai roadelor civilizației moderne. Domnul președinte Nicolae Ceaușescu a definit astfel esența egalității naționale: «Egalitate este atunci cînd oamenii pot să trăiască din plin, să se bucure în mod egal de bunurile materiale și spirituale create prin munca lor unită».

Posibilitatea folosirii, a păstrării și dezvoltării limbii materne a constituit în istorie și constituie și azi un factor esențial al însăși păstrării identității proprii a popoarelor și comunităților etnice. În România socialistă, folosirea neîngrădită a limbii materne este nu numai un principiu constituțional, ci și o realitate palpabilă cu o arie largă, cuprinzînd întreaga viață politico-statală.

Conștiința națională este un element constitutiv al responsabilității noastre cetățenești, iar perspectivele dezvoltării multilaterale a naționalităților conlocuitoare, sentimentul lor de frățietate și de respect reciproc, constituie chezașia faptului că dincolo de felul în care numim un lucru sau altul, dincolo de faptul cum accentuăm sau pronunțăm, astăzi este mai necesar ca oricînd să vorbim limba PĂCII!

Sîntem chemați, noi cei de aici și din întreaga lume, nu numai să spunem un NŪ hotărît războiului, ci, afirmînd principiile păcii să dovedim prin faptele noastre largile posibilități de conlucrare pașnică, să dovedim că, mai presus de micile deosebiri care ne despart, există marile asemănări care ne unesc: credința în pace și în cuvîntul Domnului».

Prof. Nicolaj Kozlowsky — *Biserica Ortodoxă din Polonia* :

«Este un mare privilegiu și o cinste deosebită să mă aflu aici, la această întrunire. În numele Bisericii Ortodoxe Poloneze și al meu aș dori să-mi exprim recunoștința și mulțumirile față de Prea Fericirea Sa Patriarhul Iustin pentru amabila invitație de a participa la această Adunare.

Pacea și dezarmarea sînt strîns legate, fiind probleme cruciale în acest moment al istoriei noastre. Pacea nu poate fi realizată prin înarmare. Domnul nostru Iisus Hristos a adus pace și dragoste în lume. Noi sîntem ucenicii Săi și prin urmare trebuie să ne iubim unii pe alții, nu să ne urîm. Însă, așa cum se poate vedea, pacea este amenințată. Prin urmare, datorita noastră este de a lupta pentru păstrarea păcii, pentru supraviețuire în acest moment critic al istoriei noastre. De aceea este atît de important să sprijinim toate inițiativele luate în apărarea păcii. Lumea este din nou amenințată de război, de războiul nuclear. Forțele răului doresc să ia din nou în mîinile lor soarta lumii. Națiunea poloneză știe foarte bine ce înseamnă războiul. Este suficient să ne reamintim de cel de-al doilea război mondial, cînd am pierdut milioane de

oameni din sinul poporului nostru. Nu mai putem accepta repetarea acestui lucru. Un alt război, războiul nuclear, ar distruge întreaga viață de pe această planetă. Prin urmare, noi creștinii și toate popoarele avem dreptul și obligația de a ridica vocile noastre împotriva lui. Înarmarea nu este o cale a păcii. Folosirea puterii nu este calea de a rezolva problemele. De aceea, noi sprijinim dialogul, noi sîntem pentru reluarea discuțiilor de la Geneva după înlăturarea binecunoscutelor obstacole care au dus la întreruperea acestor tratative. Credem și sîntem convinși că popoarele tuturor națiunilor își dau seama că pacea, dreptatea și cooperarea sînt necesare pentru supraviețuire. Biserica Ortodoxă Poloneză a participat la multe întruniri pentru pace. Toți oamenii noștri sprijină cu tărie pacea. Nu există nici o problemă care să nu poată fi rezolvată prin discuții și dialog. Pacea nu poate fi apărută prin producerea unor arme nucleare din ce în ce mai sofisticate. Înarmarea, care merge pînă în cosmos, trebuie să fie oprită, înainte de a fi prea tîrziu. Oamenii din toate părțile lumii doresc pacea și au nevoie de pace. Credem în înțelepciunea popoarelor, care nu doresc distrugerea vieții și care lucrează în pace pentru binele generațiilor viitoare. Fie ca Domnul nostru Iisus Hristos, Domnul Păcii, să ne ajute și să ne dea tărie pentru a ne dărui viețile noastre cauzei păcii.

Mons. Petru Gherghel — *provicar general al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București* :

«Biserica, fidelă întru totul Intemeietorului ei, are aceeași misiune pe care a avut-o și o are în lume Hristos Iisus, după expresia clară prezentată de către Apostolul Neamurilor în Epistola către Efeseni : «El este Pacea noastră» (2, 14) ; a împăcat prin sîngele Trupului Său pe iudeu cu cel păgîn și toate lucrurile fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri (Col., 1, 20). El este împăciitorul universal și pacea tuturor.

Pacea nu este numai o simplă coexistență a persoanelor care nu nutresc în suflet ură, nici nu înseamnă un schimb indiferent de relații inter-umane, ci pacea este un apel lansat către fiecare persoană pentru a realiza în mod eroic Omul cel nou care trăiește în străfundurile sale acea liniște desăvîrșită care nu va înceta niciodată. «Nu vă amăgiți, — scria Sf. apostol Pavel Colosenilor —, dezbrăcați-vă de omul cel vechi și de faptele sale și îmbrăcați-vă cu omul cel nou care se înnoiește spre deplină cunoștință după chipul celui care l-a creat. În această reînnoire nu mai este nici grec, nici iudeu, nici barbar, nici scit, nici rob, nici liber, ci Hristos este totul în toți» (Col., 3, 9—11).

Biserica, care a primit mandatul de a prezenta lumii Evanghelia mîntuirii și a Păcii, nu poate avea altă rațiune de a fi decît în această lămină a Intemeietorului ei. Ea trebuie să se adreseze oamenilor și să fie în serviciul oamenilor.

În acești ani pe care îi trăim, cînd ororile războiului mai persistă în memoria oamenilor și noi amenințări apar la orizont, întreaga familie umană a ajuns la un moment decisiv în progresul maturizării sale. Ea nu va putea construi o lume nouă dacă oamenii nu se vor îndrepta cu o inimă schimbată spre adevărata pace.

Din acest motiv mesajul evanghelic, în armonie cu aspirațiile și idealurile cele mai înalte ale neamului omenesc, strălucește și mai pu-

ternic cînd proclamă de fericiți pe făuritorii păcii, deoarece «fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Gaudium et Spes, nr. 77).

Problema păcii s-a pus și se pune în discuție mai mult decît ori-cînd în istorie. Ea este simțită într-un mod cu totul deosebit în țările continentului european, căci niciodată nu s-au văzut pe orizontul lumii nori mai amenințători și mai întunecați ca în zilele noastre, gata să se descarce peste capetele oamenilor.

Biserica Romano-Catolică, în frunte cu Sfîntul Părinte Ioan Paul al II-lea, cunoscînd toate aspirațiile fiilor ei și valoarea celui mai mare dar care este *viața*, nu încetează de a propovădui și a cere ca în lume să se instaureze pe deplin adevăratul climat al fericirii și al progresului, pacea. Fiind mereu alături de om, ea condamnă cu tărie orice fel de război, de agresiune, de violență, de încălcare a drepturilor sfinte ale persoanei umane și ale națiunilor.

Nefiind bun mai de preț între bunurile acestui pămînt decît pacea, nefiind un dar mai scump despre care se poate vorbi, decît pacea, nefiind nimic mai de rîvnit din cîte se pot dori și din cîte se pot afla pe pămînt decît armonia și pacea, nu poate fi cauză mai sfîntă decît a o apăra și de a o promova. Așa a înțeles-o Hristos și Biserica.

Acest lucru vrem să-l facem și noi și sîntem fericiți cînd, dînd cultură Bisericii, astăzi ne adăugăm glasul nostru la glasul tuturor oamenilor de bunăvoință, la glasul tuturor românilor pașnici și vrednici și sprijin, de pe pozițiile noastre, strădaniile și inițiativele României și ale președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru pace și securitate în Europa și în întreaga lume.

Vrem pace pe întregul pămînt, pentru oamenii planetei noastre și pentru întregul univers».

P. S. Episcop vicar Kyprian Savici — conducătorul Bisericii Creștine de Rit Vechi — Brăila :

«Problema primordială a zilelor noastre, de a cărei soluționare depinde satisfacerea aspirațiilor de progres și bunăstare a popoarelor, o constituie statornicirea unei păci trainice în lume.

În epoca actuală, în condițiile existenței unor imense stocuri de arme de exterminare în masă, care generează primejdii fără precedent pentru civilizația umană și amenință viața pe planeta noastră, și însăși existența planetei, problema păcii a devenit și mai acută. De aceea, fiecare creștin are datoria sfîntă de a contribui la apărarea păcii cu toate puterile ființei sale.

Pacea este o condiție fundamentală a existenței; ea este un imperativ moral important, sub semnul căruia poate înflori în sufletul omului adevărata bucurie de a trăi.

Prosperitatea omenirii întregi se poate înfăptui numai în condițiile păcii universale. Viața pașnică aduce fericirea noastră, iar învrăjbirea aduce nenorocire.

A dori și iubi pacea cu adevărat, este spre binele fiecărui om. Fericirea lui nu este cu puțință în afara dorinței de a înfăptui pacea. Buna înțelegere și armonia, bunăvoirea între oameni, toate acestea întăresc solidaritatea umană.

decit
ca m
derne
și ră

funde
exist

nesig
rilor

țione
noi a

cuvin
țile

foarte
preșe

mai r
o cor

suri i
rii p

și co

au a
să se

toriu

pe p
blem

a ap

sinc

sprij
mai

suve

noas
lumi

spun

să re
pent

fetizi
ceva

noas

16 —

În concepția creștină, adevărata fericire nu poate exista pe pământ, decât acolo unde sălășluiește pacea. De aceea trebuie făcut totul, pentru ca minunatele cuceriri ale geniului uman, ale științei și tehnicii moderne să fie puse numai în slujba păcii și progresului și nu a distrugerii și războiului.

Toate eforturile omenirii trebuie îndreptate spre apărarea dreptului fundamental al popoarelor, al oamenilor, dreptul la viață, la pace, la existență liberă.

Astăzi, omenirea străbate o gravă criză marcată de instabilitate și nesiguranță, de neîncredere în relațiile internaționale, de cursa înarmărilor și de noile conflicte și focare de război.

Europa a devenit un imens arsenal de armie nucleare și se intenționează să se amplaseze noi rachete nucleare cu rază medie de acțiune, noi arme de distrugere în masă, amenințând viața întregii planete.

În actuala situație gravă internațională, sînt chemate să-și spună cuvîntul toate popoarele, organizațiile mondiale, Bisericiile și organizațiile internaționale și toți oamenii doritori de bine de pretutindeni.

Teoria lansată cu privire la un război nuclear limitat este falsă și foarte periculoasă, lipsită de orice sens. Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, a arătat pe drept cuvînt, de mai multe ori, că teoria războiului nuclear limitat nu este în fond decât o cortină de fum și numai oprirea cursei înarmărilor și trecerea la măsuri efective de dezarmare reprezintă condiția primordială a salvării păcii, a normalizării vieții internaționale, a promovării destinderii și cooperării între statele și popoarele lumii.

Chemările, inițiativele și acțiunile președintelui Nicolae Ceaușescu au avut un larg răsunset pe plan mondial, contribuind ca opinia publică să se pronunțe cu hotărîre împotriva amplasării de noi rachete pe teritoriul Europei.

Biserica Creștină de Rit Vechi a sprijinit întotdeauna și sprijină de pe pozițiile și cu mijloacele ei specifice, poziția României în marile probleme ale omenirii contemporane, între care la loc central se află aceea a apărării păcii, a vieții oamenilor, împotriva unui război catastrofal.

Ca slujitori ai Sfințelor Altare, avem datoria sfîntă de a ne angaja sincer, devotat și plener în efortul general, și creștin și uman, pentru sprijinirea aspirațiilor tuturor popoarelor, pentru o viață mai bună și mai dreaptă, pentru cooperare între națiuni în spiritul independenței și suveranității naționale.

Bunul și atotputernicul Dumnezeu să binecuvînteze strădaniile noastre la statornicirea iubirii și bunăvoinții între toate popoarele lumii.

I. P. S. Antonie Plămădeală — Mitropolitul Ardealului :

«Nu am intenția să țin propriu-zis o cuvîntare; ceea ce vă voi spune nu urmează canonul de alcătuire al unei cuvîntări. M-am gîndit să renunț la introducerea, m-am gîndit să renunț la cuvintele de legătură pentru diferitele idei și să trec direct la cîteva idei, poate mai mult sintetizînd ceea ce cei mai mulți dintre Dumneavoastră ați spus, să spun ceva în cîteva sentințe despre omul confruntat cu absurdul, în vremea noastră, despre pace și război. Problema păcii nu este o problemă oare-

care. E problema despre care nu poți să nu vorbești, pe care nu o poți amina pe mine. Dacă o lași pe mine, alternativa e că nu va mai exista un mine. Problema păcii nu e problema cuiva, a unora doar, din vreun continent, din vreo zonă, dintr-un așa-zis lagăr ideologic, e problema tuturor. Bombele, rachetele, după cum știți, s-au «deșteptat» foarte mult în ultima vreme. Știu să urmărească o țintă, să meargă într-un loc anumit, știu să urmărească chiar o țintă în mișcare. Dar bombele nu știu să selecționeze ființele umane. Bombele omoară orbește și fiecare dintre noi e o victimă posibilă. Ucigașul nu ne cunoaște, ne ucide la întâmplare, și se crede la adăpost moral pentru că nu operează chiar cu mâna lui, ci apasă pe un trăgaci sau pe un buton.

Se vorbește astăzi în multe medii de posibilitatea unui război nuclear limitat. Dar nu e vorba de a alege între un fel sau alt fel de război — cu arme convenționale, cu bombe, cu bâte, cu săbii, cu arme atomice sau nucleare. Nu e vorba de a alege între un război și altul, ci e vorba de a termina o dată pentru totdeauna cu războiul de orice fel. Așa cum, de altfel, învață toate religiile, așa cum învață și religiile reprezentate astăzi în această sală. Războiul e o rușine pe obrazul omenirii. E incompatibil cu inteligența și cu rațiunea umană. Și acest lucru trebuie spus mereu, iară și iară.

Problema cursei înarmărilor, dacă e s-o privim cu luciditate și curaj, e o problemă de bun simț elementar. Nu are nevoie de explicații prea sofisticate, pentru ca să emiți o judecată de valoare asupra ei. Urmările cursei înarmărilor sînt evidente, și aici s-a vorbit — mai mulți vorbitori au vorbit despre aceasta —: foame, subdezvoltare, poluarea sufletelor și a conștiințelor orientate, de altfel, de fapt dezorientate, spre teamă, creșterea urii, a egoismului. Bunul simț cel mai elementar cere stoparea cursei înarmărilor. Altfel, nu va mai fi cine să aibă bun simț. Noi, trebuie să-i facem — ca oameni ai religiilor — pe cei care conduc omenirea astăzi — în numele nostru, de altfel — să înțeleagă acest lucru și să înțeleagă voința noastră, a tuturor.

Ați auzit, desigur toți, despre balenele sinucigașe. Un fenomen ciudat și aproape inexplicabil. Colonii întregi de balene eșuează pe plăji, voind ele să facă așa, ca să moară: se sinucid. Oamenii par, în ultima vreme, a fi dat în mintea balenelor sinucigașe. Deși chiar în viața balenelor, există și antiteze. De pildă, citeam într-un ziar, deunăzi, că un pui de balenă a eșuat pe o plajă. Ca să-l salveze, o ceată imensă de balene mature au încercat totul ca să salveze puilul de pe plajă, multe dintre ele plătind cu viața lor încercarea, pentru că nu s-au mai putut întoarce de pe plajă înapoi în apă. Pentru un pui de balenă! Va fi ajuns pînă la ele pilda cu oaia cea pierdută? Numai unii dintre oameni merg orbi spre prăpastie, nu pentru a salva un pui de om, ci zămisbind arme cît mai multe ca să ucidă puilul de om și cît mai mulți oameni. Fiecare piesă dintr-o armă agresivă — și toate armele sînt, pînă la urmă, agresive — e un simptom de nebunie. Vorbim de balenele sinucigașe dar ele n-au rațiune. Cel puțin prin aceasta se justifică, poate; dar cum să-l justifici pe om? Omul nu poate fi justificat, el poate fi doar convertit: convertit la pace, convertit la viață, reconvertit la viață. Drepturile fundamentale ale oamenilor pornesc de la dreptul fundamental la

viață și de la dreptul la pace. Numai Dumnezeu — spunem noi, în Mărturisirea de credință — este Domnul de viață Făcătorul. Viața îi aparține lui Dumnezeu; numai El are dreptul să dispună de viață. Dumneavoastră știți sau, dacă nu știți, cei care sînteți de alte confesiuni, că în Ortodoxie sinucigașilor nu li se asigură asistență religioasă. Nu e voie să li se facă nici măcar o rugăciune, nu e voie să fie duși în biserică și nu e voie să fie înmormîntați în cimitir cu ceilalți credincioși. De ce? Pentru că au dispus singuri de viața lor, de care numai Dumnezeu are dreptul să dispună. Nici o armă, nici o bombă nu se creează pentru viață și pace. Toateucid. Trebuie să fie scos în afara legii dreptul de a face bombe. Altfel, dreptul la pace e o vorbă fără acoperire. Și e ciudat că amenințările care ne pîndesc și de care ne temem nu vin din altă planetă. Iată paradoxul, iată inadvertența, inexplicabilă aproape pentru o minte sănătoasă. Noi înșine ne amenințăm pe noi, noi, oamenii. Ca și cum cu o mînă am amenința-o pe cealaltă, uitînd că asta ne distruge pe noi înșine. Gura ar amenința urechile, nasul ar amenința ochii și picioarele ar amenința capul. N-am numit împlător picioarele. Din tot ce se petrece acum în lume, se pare că unii au început să gîndească cu picioarele. Trebuie să restaurăm omul în poziția normală, firească, cu capul la locul lui. Oamenii religiilor — cred eu — au un cuvînt esențial de spus în această privință și o acțiune concretă și eficientă de desfășurat. Acum, mai în urmă, sîntem informați că războiul se mută și în cer. Înalt Prea Sfințitul Filaret ne-a vorbit despre o masă rotundă, la Moscova, cu titlul «Un cosmos fără arme». Războiul se mută în spațiu, între sateliți și împotriva sateliților. Se fură lumii și bucuria curată a stelelor cerului, luna, poezia și frumusețea. Utlîndu-ne în sus, vom vedea în loc de constelațiile care spun slava lui Dumnezeu și facerea mîlînilor Lui — cum spune Psalmistul —, vom vedea și în sus ură și explozii. În locul îngerilor, pe care i-am presupus întotdeauna că zboară la înălțimi, se pregătesc să zboare liber, eliberați din legăturile lor, diavolii. S-a citat aici un scriitor originar din România, Elie Whisel, care spunea că astăzi antiteza dragostei nu este ura, ci indiferența. Există indiferență din disperare și indiferență din indolență. Nici una să nu fie a noastră. S-a spus și se spune mereu, în toate conferințele pentru pace, în toate intrunirile intercreștine, și nu numai între creștini: nu poate fi pace fără dreptate socială. Nu poate fi dreptate socială, fără o nouă ordine economică internațională. O pace fără dreptate socială și fără egalitate, fără acces liber la resurse pentru toți oamenii și pentru toate popoarele, o pace fără echilibru economic, e o pace în echilibru nestabil. O pace a fricii, a frămîntărilor, o pace în vertigiu. Ea nu poate duce și nu poate sfîrși decît cu război. E atît de complicată situația, încît unii nu mai cred în posibilitatea realizării dreptății sociale, ca bază pentru o pace trainică. De aceea, nu vîd decît o alternativă: sau moartea prin război, sau o pace fără dreptate, preferîndu-se de către unii cea din urmă spre a se evita războiul. Dar aceasta e o falsă dilemă. A alege între moarte și o pace fără dreptate înseamnă a sacraliza agonia, a accepta drept normală o lume pe dos, monstruoasă. Soluția e pace prin dreptate socială, pentru care oamenii sînt capabili, sînt inzestrați pentru că au rațiune.

Tara noastră cere acest lucru neîncetat, cu timp și fără timp. În lume e nevoie de o restaurare și de o reabilitare a omului, a funcțiilor minții și a inimii, a logicii. Fără aceasta nu se va ajunge la o adevărată nouă ordine economică internațională. Acestea însă trebuie să-i premeurgă o nouă ordine morală. Oamenii trebuie să înțeleagă că trebuie să se reazeze pe alte baze înainte de a putea schimba lumea; înainte de a putea schimba lumea trebuie să se schimbe oamenii. De aici, necesitatea educației pentru pace, pentru care noi, oamenii religiilor, avem o chemare cu totul și cu totul deosebită. Omul, să nu mai fie omului lup — homo homini lupus —; omul să nu-i mai fie omului lup, să-i fie frate. Să se restaureze valorile și însușirile esențial umane: generozitate, echitate, egalitatea, dragostea, dreptatea, respectul pentru viață. Să se restaureze încrederea în cuvânt. Să se respecte cuvântul dat, să se respecte tratatele și legile internaționale, să se restaureze încrederea omului în om. Da să fie da și nu să fie nu, și nimeni să nu se mai teamă că în dosul unui da se ascunde un nu sau în dosul unui nu se ascunde un da. Aceasta nu va face niciodată să crească încrederea ci, dimpotrivă, va face să crească suspiciunea și neîncrederea. Fără această restaurare a ființei umane, acum mutilată, fără restaurarea unei noi ordini morale, vor lipsi instrumentele adecvate construirii unei ordini economice internaționale, și pacea va fi amenințată iară și iară. Cred că și în această privință, a unei restaurări a ordinii morale în conștiința oamenilor, religiile pot contribui, poate mult mai mult decât oricine altceva, și sînt convins, și am auzit aici, că toți reprezentanții lor sînt gata să o facă. Problema păcii nu e o problemă pentru mine. De altfel, unii consideră că războiul a și început, în fapt. Dacă am lua un singur exemplu, el ar putea fi prin el însuși concludent. Se moare de foame astăzi? Se moare foarte mult, și de sete, și de subdezvoltare sub toate formele ei. De ce? Pentru că se cheltuiește aproape totul pentru înarmare. Se cheltuiește totul pentru război. Morțile acestea nu sînt, oare, consecințe ale unui război? Reducerea cheltuielilor militare ar fi primul pas spre încetarea și a acestui război nevăzut, cu consecințe atît de dezastruoase. Reducerea cheltuielilor militare pînă la stoparea lor definitivă ar fi calea trecerii în fapt la pace. Cîte nu s-ar putea face cu milioanele care se aruncă zilnic pe arme ucigașe. Și, gîndiți-vă că toate aceste milioane sînt produsul muncii oamenilor, sînt produsul efortului, al sudorii oamenilor de pe pămînt. Ei bine, acest produs al muncii lor se cheltuie împotriva oamenilor, absurd, și noi trebuie să ne pronunțăm împotriva absurdului. O fi mergînd absurdul în teatrul așa-zis al absurdului, dar în viață nu generează nimic altceva decît absurd. Ideologiile care se confruntă astăzi, și care sînt gata să facă război, sînt elaborări ale minții omenești, chiar dacă ele pornesc de la conflicte sau de la motive economice. Dar ele sînt elaborări ale minții omenești. Normal este ca diferendele să fie rezolvate tot prin mijloacele minții, prin dialog, la nivelul omului și civilizației vremii noastre. Aceasta ar fi, cu adevărat, omenește. Civilizația bitei a trecut de mult. Dar pe atunci omul nu avea nici un cuvînt. Între timp, a alcătuit Divina Comedie, a alcătuit Luceafărul și Simfonia a IX-a, și cîte n-am mai putea încă menționa. Între timp a reușit să pună piciorul pe Lună și reușește să trimită nave în spațiu, pe care le conduce de pe Pămînt. Ei bine, acestui om nu-i stă

bine cu bîta în mînă, fie că bîta e bită la modul propriu, fie că bîta e un trăgaci de mitralieră, fie că e un buton de lansare a unei rachete. Ideologiile nu-și vor rezolva competiția dintre ele prin război, deși, trebuie să spunem, că fiecare dintre ele are această spreanță secretă. Și această speranță secretă, care este o înșelăciune, este foarte periculoasă. Ea trebuie demascată. S-a spus de către cineva că cenușa ideologiilor, după un război nuclear, oricare ar fi ele, va fi aceeași. Nu se va deosebi una de alta. O tristă unitate de sfîrșit. Dar nu aceasta este unitatea către care tind omenirea. Sper că măcar acest lucru toți oamenii îl pot înțelege, și asupra lui toți pot cădea de acord.

La Vancouver, în vara trecută, am auzit o declarație a unei doamne din Insulele Marshall, din Pacific, care se plîngea de poluarea atomică a apelor Oceanului din jurul insulelor, ape din care ei își extrag, în cea mai mare parte, mîncarea. Poluate din deșeurile atomice care se aruncă în vecinătate și care vor duce la moartea tuturor vietăților din apele Oceanului din acele părți. Aceasta în timp ce ei, insularii, au trăit de milenii în pace și înțelegere, fără să facă nimănui nici un rău și fără să se simtă în ceartă cu cineva. Spunea acea doamnă — și lucrul a impresionat — că în vocabularul lor, în limba lor, nici nu există cuvîntul *dușman*. Cu ei, ca și cu mulți alții, prin urmare, se repetă uciderea inocenților, oarbă, inumană, barbară. Ce bine ar fi și ce firesc ar fi pentru fiii lui Dumnezeu să poată și ei scoate din vocabularul lor cuvîntul *dușman*. Să fie toți oamenii frați și prieteni. Războiul nu e inevitabil. Depinde de noi să-l facem sau să nu-l facem. Să nu-l facem, ci să-l evităm. Sfîntul Pavel zice că omul este împreună-lucrător cu Dumnezeu (I Cor., 3, 9). Poate că Dumnezeu vrea să ne cunoască părerile, poate că vrea să ne cunoască punctul de vedere în această problemă. Să ni-l spunem cît mai limpede. Și dacă ar fi ca Dumnezeu să procedeză la un vot, mîinile noastre ridicate pentru pace să le covîrșească pe cele ale voitorilor de război. Aduceți-vă aminte că ține Dumnezeu seama și de număr. Avraam l-a întreat: «Doamne, dacă vor fi cincizeci vei salva cetatea?». «Voi salva-o». «Dar dacă vor fi numai patruzeci?». «Și atunci». «Dar dacă vor fi numai zece?». «Și atunci». N-a găsit nici zece. La noi să găsească cît mai mulți. Aceasta contează și în fața oamenilor, aceasta va fi cîntînd, fără îndoială, și în fața lui Dumnezeu.

Președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, cunoscut pe plan mondial pentru dăruirea și pasiunea cu care luptă pentru pace, a lansat mai de mult o chemare realistă, puternică, o chemare care este *mereu, mereu actuală*: *pace, cît nu e prea tirziu! Să fie aceasta hotărîrea și strigătul nostru, al tuturor!*

Dr. Glen Garfield Williams — *secretar general al Conferinței Bisericilor Europene*:

«În numele celor 115 Biserici membre ale Conferinței Bisericilor Europene, răspîndite de-a lungul și de-a latul continentului european, de la Atlantic și pînă în Uniunea Sovietică și din Islanda pînă jos, în partea de Răsărit a Mediteranei, vă aduc salutul lor și ne bucurăm cu această ocazie că aceasta nu este doar un privilegiu, ci și un prilej de comuniune și, mai ales, pentru discuții și meditații privind pacea și dezarmarea.

Problema păcii, a încrederii reciproce și a destinderii formează împreună unul dintre principalele scopuri ale Conferinței Bisericilor Europene. Sîntem preocupați de pacea dintre Biserici și dintre confesiuni. De asemenea, sîntem preocupați de pacea dintre națiuni și popoare. Există două adevăruri în legătură cu lumea modernă. În primul rînd lumea în care trăim este o lume înarmată și o lume care se înarmează. În timp ce veneam spre țara Dvs., citeam unul dintre cele mai prestigioase ziare din lume, în care se afla un articol de seamă, și în care se afirma că înarmarea este din nou intensificată.

O lume înarmată, o lume desfigurată, o lume nedreaptă este o lume extrem de periculoasă. Însă, în același timp, este și o lume secularizată. Și aceasta ne interesează și pe noi, deoarece are efecte în contextul activității diferitelor comunități religioase.

Noi nu sîntem politicieni. Nu sîntem diplomați, nu avem o putere politică structurală. Nu am face noi un lucru mai bun cu timpul nostru dacă am fi acum altundeva și nu am vorbi despre pace? Cred că este un lucru esențial că noi, nepoliticienii, noi care sîntem fără o putere politică structurală, noi cei care nu avem importanță în ochii multora, trebuie să ne ocupăm acum cu problema păcii și dezarmării. Orice ar spune alții, noi avem o contribuție de adus, deoarece pacea aparține mesajului nostru și misiunii noastre, oricare ar fi convingerile noastre religioase. Nu întîmplător Conferința Bisericilor Europene a ales ca temă a viitoarei sale Adunări generale «Slavă lui Dumnezeu și pace pe pămînt». Mesajul de pace, strădanțiile de pace sînt esențiale în mesajul nostru și, prin urmare, misiunii și rațiunii noastre în această lume.

În al doilea rînd, nu trebuie să uităm că prin activitatea comunităților religioase, milioane de credincioși din Europa sînt informați și angajați în lupta pentru pace și dezarmare.

Și, în al treilea rînd, oricare ar fi credința noastră religioasă, oricare ar fi convingerile credinței noastre, noi aducem în discuțiile privind pacea și dezarmarea o perspectivă care nu poate fi descoperită în discuțiile pur umaniste. Prin convingerile religioase pe care le avem noi punem istoria acestui moment în istoria veacurilor viitoare. Deși aceasta nu reduce pericolul, ea aduce însă verdea speranței într-un context în care realitatea ar fi, pur și simplu, neagră sau albă.

Și, în al patrulea rînd, permiteți-mi să adaug două observații finale. Dialogul interprofesional și interreligios în care sîntem angajați chiar și în clipa de față, în perspectiva celor pe care deja le-am spus, este, prin el însuși, o contribuție de valoare la pace. În timp ce încercăm să realizăm încrederea unul în altul, în calitate de credincioși, în timp ce ne străduim să discutăm unul cu celălalt pentru a ne accepta ca frați, noi contribuim în sfera noastră la întărirea acelei încrederi care este atât de esențială. Acesta este punctul la care eu și voi, frați și surori în Domnul, intrăm împreună în înțelepciunea păcii la nivelul încrederii reciproce, al înțelegerii reciproce, al frățietății, care este singura temelie pe care destinderea și dezarmarea internațională poate fi construită. Noi trebuie să ajutăm popoarele și națiunile Europei să trăiască împreună, altminteri cu siguranță vom muri împreună. Cealaltă remarcă are în vedere experiența pe care am avut-o în Conferința Bi-

sericilor Europene și sînt fericit să pot afirma că există o creștere permanentă și puternică a angajării Bisericilor creștine și a creștinilor în lupta pentru pace, în lupta pentru înțelegere, în lupta pentru frățietate.

De aceea, noi încurajăm toate eforturile de acest gen și sîntem fericiți că putem contribui la sensibilizarea credincioșilor pentru a-și juca rolul lor de cetățeni cu o dublă responsabilitate: responsabili în fața aproapelui lor și în fața lui Dumnezeu, în societatea în care noi trăim. Societățile sînt diferite, situațiile noastre sînt diferite, însă sarcina noastră este aceeași: stabilirea condițiilor în care omul să poată nu numai să trăiască ci să se și dezvolte.

Sîntem cu toții recunoscători pentru concertul de ieri seară. Probabil unii dintre Dvs., știți că sînt originar din Țara Galilor. Și nouă, galezilor, ne place foarte mult să cîntăm în cor. Două dintre punctele din programul de ieri seară m-au mișcat foarte mult: cîntecul «Doamne, pe noi miluiește-ne» pe care l-am auzit pentru prima oară în Uniunea Sovietică. A fost cîntat într-o minăstire la Odesa, de către un diacon tinăr a cărui voce îmi persistă încă în urechi. Iar cînd l-am reascultat aseară, am fost profund mișcat; al doilea, «Aleluia» de Häendel. Trebuie să mărturisesc că ori de cîte ori ascult această melodie, sînt pur și simplu transpus undeva, nu știu unde, dar sînt transpus, în afară de mine.

Să ne amintim că această cîntare, «Aleluia», este pentru preamărirea Împărăției lui Mesia ce va să vină. Aleluia, pentru că El nu este numai promis, ci a și venit, după cum noi creștinii credem. Punctul central al corului «Aleluia» este o afirmare extraordinară a Aceluia care trebuie să fie sfătuitor minunat, Dumnezeu cel atotputernic, Tatăl cel veșnic, Prințul Păcii. Dumnezeu să ne facă urmași efectivi ai credinței noastre și ai Aceluia care este Prințul Păcii. Fie ca Acesta să însemneze și o chemare a generației noastre pentru acest mod de activitate și pentru acest loc.

Dumnezeu să vă binecuvînteze».

Prof. Renald Elliger — *Federația Bisericilor Evanghelice din R. D. Germană* :

«În zilele acestea s-au spus multe cuvinte frumoase, și îmi este teamă că eu nu voi putea fi pe aceeași linie.

În primul rînd, vreau să spun ca rugăciune, cuvintele: «Vino Dumnezeu Creator, Duhule Sfînte». Nutresc convingerea personală că în Evanghelia Mîntuitorului Iisus Hristos vine la noi voia lui Dumnezeu. Și, odată cu El, eliberarea de neliniște și teamă, și de falsă liniștire. Există în R. D. Germană, și totodată și în cadrul Bisericii, voci care afirmă că s-au spus pînă acum destule cuvinte pentru pace. Și poate că și unii dintre noi am auzit aici prea des acest cuvînt. Din aceasta provine experiența că termenul *Pace* se folosește adesea în lume pentru a acoperi o comportare nepașnică. Noi să nutrim convingerea, — și avem ca teme în această privință făgăduința Domnului nostru Iisus Hristos, — căutării dialogului pentru rezolvarea problemelor. Noi chemăm, în acest sens, și comunitățile noastre să practice educația pentru pace. Noi le chemăm să se pronunțe împotriva fixării asupra unei anu-

mite imagini a dușmanului și adresăm, de asemenea, chemarea de a depăși pericolul indiferenței și al sentimentului nepuținței, față de violențele politice. În sensul lui Iisus, este vorba de o pace la care să fie părtașe ambele părți, în înțelegere și punere în valoare reciprocă, fără întrebuintarea violenței. Este vorba de o pace la care se caută împăcirea și este vorba de a urmări o îmbunătățire reciprocă a stărilor și a relațiilor, ca scop principal. Nu este vorba numai de refacerea punctului de plecare sau de o corectare a propriei atitudini. Cine vrea pacea în acest fel se opune, eventual, celui care este mai puternic și, uneori, chiar și împotriva părerii conducătorilor. Cine vrea pacea în acest fel trebuie să poată renunța, din când în când, la simpatii și să se plaseze între scaunele celor care se ceartă. Și aceasta pare să fie și misiunea Bisericilor. În discuțiile ecumenice s-a impus convingerea că Bisericile trebuie să-și întărească eforturile pentru a găsi o mărturie comună într-o lume divizată, să se opună cu noi puteri amenințărilor împotriva păcii și a supraviețuirii și să se angajeze pentru dreptate și demnitate umană. La această concluzie a ajuns cea de-a VI-a Adunare generală a CEB. Sinodul Bisericilor Evanghelice din R.D.G. a urmat acestei chemări și a declarat: «Fabricarea și staționarea de arme atomice reprezintă, ca și folosirea lor, o crimă împotriva umanității».

Prof. Tibor Almaszi — *Biserica Baptistă din Ungaria* :

«Sint fericit că particip la această Adunare a Cultelor pentru pace, ca delegat al Uniunii Baptiste din Ungaria.

Documentele care au fost prezentate, fie în sesiunile plenare, fie în diferite secții, au fost interesante și foarte constructive. La fel și diferitele contribuții. Pacea, despre care am discutat aici, este mai mult decât simpla pace a lumii. Pacea lăsată de Iisus Hristos include tot ceea ce lumea dorește astăzi. Însă, în același timp, ea are un sens mult mai profund. Ea nu este un simplu armistițiu, nu este o simplă reducere de arme. Ea este acceptarea voinței lui Dumnezeu. Ea este hotărârea de a trăi în pace cu Dumnezeu. Dacă nu aș trăi în pace cu Dumnezeu, cum aș putea avea pace cu semenii mei? Prin urmare, este datoria noastră de a fi ambasadori ai lui Hristos și de a cere lui Hristos ca toți oamenii să fie împăcați cu Dumnezeu (II Cor., 5, 20). Fie ca Iisus Hristos să ne binecuvinteze și să avem, astfel, minunata sa pace veșnică».

Dr. Günther Gassmann — *directorul Comisiei «Credință și Constituție» din cadrul C.E.B.* :

«Pentru mine este o mare cinste și bucurie să vă pot aduce urările și salutările Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva. Mișcarea Ecumenică a fost, de la bun început, o mișcare pentru pace. Când și-au început lucrarea cei dintâi premergători ai Consiliului Ecumenic de la Geneva, lumea trecea pentru prima dată printr-un război de proporții mondiale. Șocul și zguduirea acestei trăiri noi și îngrozitoare, a contribuit, în mod esențial, la nașterea și creșterea Consiliului Ecumenic și a fost semnificativ faptul că cele două prime Conferințe premergătoare pentru Credință și Constituție și pentru un Creștinism prac-

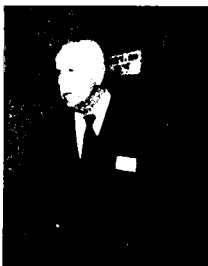
P. S. Episcop Dr. Joachim Heubach
de Bückenburg

P. S. Episcop Dr. Heinrich Rathke
de Möcklenburg

Prof. Gregor Larentzakis

P. S. Episcop Ferenz Josef

Arhim. Ambrozje

Arhim. Dionisios Kikku

Revd. Robert Braun

Revd. Martin Kettle

Past. Martin Hauser

Dr. Cornelius Pieter van Andel •

Dr. Augusto Rui Rodriguez

Dr. Kocsis Elmer

Prof. Renald Elliger

Prof. Tibor Almaszi

Prof. Totju Koev

Dr. Nicolaj Kozłowski

tic, au avut loc, în 1920, la Geneva. Aceste două conferințe au avut loc în același an și în același loc unde a luat ființă și Societatea Națiunilor. Și este tot atât de important că Enciclica Patriarhiei Ecumenice, din anul 1920, este un indiciu pentru legătura dintre Mișcarea Ecumenică și Societatea Națiunilor. Și astfel, și în această Enciclică și în cele două Conferințe s-a văzut o strânsă legătură între strădania națiunilor pentru pace și o nouă comunitate internațională și între strădania Bisericilor pentru o comuniune mai strânsă între ele inesele. Începînd cu acel an, problema unei fundamentări mai profunde pentru asigurarea păcii în această lume a devenit o parte esențială a Mișcării Ecumenice. Consiliul Ecumenic al Bisericilor, rezultat al fuzionării celor două direcții — Credință și Constituție și Creștinism Practic — în anul 1948, a preluat mărturia creștină pentru pace și a intensificat-o. Nu există în lume o altă comuniune care să se poată angaja atât de intens pentru pace ca C.E.B., cu cele 300 de Biserici membre. Căci aici este vorba de o comunitate care depășește toate granițele sistemelor politice, conflictelor și concepțiilor ideologice. Și de aceea, această comunitate ecumenică dă tuturor Bisericilor membre șansa de a deveni, în această lume, un semn al împăcării și al păcii chiar, și acolo unde între națiuni acest lucru nu este încă posibil. Aceasta înseamnă că strădania noastră pentru o comuniune ecumenică mai strânsă între Biserici constituie, totodată, un aport pentru pace în această lume. Această contribuție la întărirea păcii și la împăcare își are însă temeiul profund în faptul că Dumnezeu, Creatorul, Proniatorul și Sfințitorul ne-a chemat să fim colaboratorii săi în creația sa, pentru ca ea să se păstreze pînă ce El o va duce la desăvîrșire și nu pînă ce o vor nimici oamenii. C.E.B. se bucură și este recunoscător pentru faptul că s-a ținut această Conferință la București, în aceste zile; el speră și urează ca ea să aibă rezultate pozitive în strădania pentru pace».

P. S. Episcop **Nicolaus Hummel** — *Biserica Vechi-Catolică din Austria*:

«Mi-era aproape teamă că nu mai rămîne nimic de spus. Totuși, vă rog să-mi îngăduiți să vă spun cîteva cuvinte pe care doresc să le încep cu salutul Celui Înviat către ucenicii Săi: «Pacea Mea dau vouă». Acest salut conține ofertă și solicitare, dar și o misiune pentru noi în viitor. Problema păcii implică două aspecte: este chemarea adresată fiecăruia dintre noi, adresată fiecărui creștin de a căuta pacea interioară, și am impresia că Adunarea ce va urma este pentru Trupul lui Hristos pe pămînt ca o căutare a păcii interioare, pe cînd Adunarea care are loc acum are ca scop căutarea păcii exterioare, care nu ne privește numai pe noi ca creștini, ci, în afară de aceasta, întreaga omenire; și, prin aceasta constituie, în cel mai înalt grad, o problemă politică. Ne este cunoscut faptul că această latură a activității Bisericii nu pune altfel de probleme. Domnul a prevăzut o astfel de situație cînd a spus: «Pacea Mea dau vouă, dar nu cum v-o dă lumea». Orice situație politică am avea în vedere, peste tot auzim că fiecare dorește pacea. Și totuși se încearcă să se obțină pacea prin înarmare și prin intimidare, ca celălalt să renunțe la poziția sa. Acest lucru constituie,

în esență, o amenințare la adresa vieții altuia, pe cînd Domnul, prin pacea Sa, oferă și dă viață. Să căutăm, deci, în interiorul nostru o înarmare a aceluia duh care mărturisește că noi sîntem pentru pacea pe care vrea să ne-o dea Domnul, acolo unde arma nu mai este bomba atomică, ci iubirea și unde tunul cu care se trage nu este din fier ci din inimă. Și cînd căutăm această cale, noi avem pe Sfîntul Duh drept călăuză. Cînd Domnul și-a luat rămas bun de la ai Săi, le-a mai spus că ei nu trebuie să aibă teamă.

Noi devenim tari mai ales atunci cînd, în calitatea noastră de Biserici creștine, arătăm și dovedim că sîntem una pe această cale. Bisericii Ortodoxe Române îi datorăm faptul că aceste temeuri pe care se sprijină intrunirea noastră au fost alese în acest fel și ei aș vrea să-i mulțumesc și în numele Bisericii mele. Faptul că noi ne putem împreuna minile și pe această cale a unității și ne putem ruga împreună îmi dă prilejul de a aminti imaginea ce ne este cunoscută din evenimentul Crăciunului. S-au exprimat deja aprecieri la adresa cîntărilor corale de ieri seară. Ele ne dau puterea să ne asociem corului de la Belleem: «Pace pe pămînt și întru oameni bunăvoire». Acest lucru ne revelează pe Hristos în fiecare dintre noi, într-un chip nou și vă mulțumesc pentru posibilitatea ce mi s-a oferit de a lua cuvîntul».

Dr. Cornelius Pieter van Andel — *Biserica Reformată din Olanda* :

«Sînt recunoscător pentru faptul că mi s-a oferit ocazia de a participa la această Adunare a Cultelor din România pentru dezarmare și pace, deoarece această temă — tema păcii — este o temă foarte dezbătută și în Bisericile din țara mea, din Olanda. Cele două mari Biserici Reformate s-au pronunțat de două ori în legătură cu această temă și au solicitat poporului și guvernului să refuze instalarea de rachete nucleare în Olanda. Sîntem convinși de faptul că nu armele asigură pacea, ci dragostea reciprocă. Sîntem convinși și de faptul că Bisericile au misiunea lor proprie și posibilitățile pentru a asigura pacea. Există, din fericire, căi ce duc de la unul la altul, între oameni și popoare, între Biserici și membrii lor, în Răsărit și în Apus, în Europa. Și, din fericire, avem prin aceasta ocazia de a încerca să desființăm concepția de dușman. Considerăm, această Adunare o posibilitate de a ne întîlni între noi și de a ne cunoaște și de a ne iubi. Sînt foarte recunoscător pentru faptul că am putut să mă aflu aici, în aceste zile, și că pot să plec acasă, în Biserica și în țara mea, cu convingerea că și Cultele religioase de aici, din România, sînt preocupate de faptul ca pacea să fie asigurată. Domnul Dumnezeu, care ne-a arătat iubirea Sa prin Iisus Hristos, să binecuvînteze toate strădaniile noastre pentru ca noi să trăim într-o lume în care viața să fie posibilă».

Rev. Robert Braun — *reprezentantul Arhiepiscopului de Canterbury* — *Anglia* :

«Aduc Bisericilor din România și comunităților iudaică și islamică salutările Bisericii Anglicane și ale Arhiepiscopului de Canterbury.

Pacea, cred, nu este o țintă la care putem să ajungem imediat și nu o vom aduce mai aproape dacă vom acționa în așa fel încît să se pară că o aducem. Nici nu trebuie să căutăm o pace rapidă care nu

este pace, în care răul ar putea să prevaleze neschimbat. Nu pot vedea cînd sau cum s-ar putea realiza o pace veșnică. Acest țel poate fi extrem de îndepărtat. Probabil dincolo de viețile noastre. Cu toate acestea, sarcina majoră a creștinilor trebuie, în mod sigur, să fie de a ajuta la crearea unei înțelegeri și deschideri internaționale în care națiunile să nu mai poată lua în mod serios posibilitatea unui conflict armat. Națiunile trebuie să caute, prin controlul armelor și diplomație, să își reducă armamentul nuclear, inuți de mare și extrem de costisitor. Totuși, numai dreptatea, libertatea, deschiderea și încrederea internațională pot transforma actualele noastre condiții.

În calitate de creștini cred că putem să ne rugăm și să lucrăm pentru o pace pe care ne-o permite starea noastră actuală de păcătoșenie. Între timp, noi trebuie să ne pocăim și să cerem și altora să facă același lucru, în speranța că Dumnezeu ne va da o lume mai bună și mult mai sfințită. Închei, dînd citire — cu îngăduința Dvs. — mesajului încredințat de Arhiepiscopul de Canterbury: «Salutări Adunării Cultelor din România pentru dezarmare și pace. Cred că creștinii au o mare contribuție la înțelegerea și reconcilierea internațională, în special atunci cînd politicienii găsesc dialogul dificil, cu condiția ca Bisericile să nu fie doar un simplu ecou al retoricii Răsăritului sau Apusului. Nădăjduiesc că Adunarea Dvs. va aduce o astfel de contribuție autentică. Al vostru frate în Hristos, Robert, Arhiepiscop de Canterbury».

Dr. Kocsis Elmer — *directorul Seminarului Teologic din Debrețin — Ungaria:*

«Este pentru mine o deosebită cinste și bucurie de a putea participa în numele Bisericii Reformate din Ungaria, la această Adunare pentru dezarmare și pace a Bisericilor și Cultelor religioase din România. Cu îngăduința Dvs. transmit Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin cele mai calde urări de binecuvîntare din partea Episcopului Barta, președintele Sinodului Bisericii Reformate din Ungaria.

Biserica mea acordă o înaltă apreciere activității pentru pace a Bisericilor din România, pe care ele o desfășoară de mai multe decenii, în toată lumea, sub conducerea Bisericii Ortodoxe Române.

Ne amintim cu bucurie și recunoștință de vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, împreună cu delegația Bisericii Ortodoxe Române, precum și a delegației Bisericii Reformate din România, din anul 1983, în Ungaria, care a însemnat un pas înainte în statornicirea relațiilor ecumenice dintre Bisericile noastre, precum și a prieteniei dintre popoarele noastre.

În lupta pentru pace, noi creștinii ne simțim uniți în credința noastră comună în Dumnezeu, Creatorul, Mintuitorul și Înnoitorul acestei lumi. Noi sintem uniți în credința în Iisus Hristos care este pacea noastră și care ne-a împăcat cu Dumnezeu-Tatăl și ne-a încredințat slujirea împăcării între oameni și în Biserică. Credem și în Duhul Sfînt care ne unește prin înlăuntruirea iubirii și ne dă bogăția darurilor Duhului și puterea de a ne îndeplini chemarea noastră.

Această credință nu este o credință exclusivă ci înseamnă că noi, creștinii, trebuie să slujim altora, tuturor oamenilor și popoarelor. În

vremea noastră nădejdea creștină capătă o însemnătate foarte mare față de încordarea continuă din cadrul politicii internaționale. Mulți oameni sînt lipsiți de nădejde în ceea ce privește viitorul, sau indiferenți față de acesta. Biserica își are temeiul nădejzii ei în izvorul nesecat al făgăduințelor lui Dumnezeu. Noi creștinii credem că puterile Împărăției lui Dumnezeu vor ieși biruitoare asupra păcatului și a morții, asupra oricărei dureri a omenirii. Noi credem că Dumnezeu conduce lumea nu spre o nimicire, ci spre o înnoire. Credem, de asemenea, că oamenii vor putea fi educați și conduși de la egoism, la slujire, de la particularism, la universalitate, de la ură, la prietenie și frățietate și de la război, la pace.

Biserica Reformată din Ungaria, împreună cu celelalte Biserici membre ale Consiliului ecumenic din Ungaria a participat la toate întrunirile forurilor mondiale pentru pace, în cadrul CCP și în asociațiile mondiale profesionale și interprofesionale. În această activitate, noi am colaborat cu mulți creștini din România și i-am cunoscut ca frați devotați. În acest an, în Ungaria s-a constituit un Consiliu interconfesional pentru pace pentru a se organiza mai intensiv activitatea pentru pace la toate nivelurile și la nivelul parohiilor. Prima mare adunare a acestui Consiliu al păcii, împreună cu mișcarea pentru pace a preoților catolici și cu reprezentanții comunităților evreiești din Ungaria a avut loc, la 29 martie. Peste 400 de oameni ai Bisericii au depus mărturie pentru voința lor hotărîtă de pace. Bisericele pot lupta, cu puterea lor spirituală și morală, împotriva puterilor demonice, împotriva puterilor iraționale, care vor să nimicească omenirea. În zilele noastre se așteaptă mai mult din partea samarineanului milostiv decît în perioada biblică. Cum pot ajuta Bisericele unei omeniri care ar putea fi atinsă de o catastrofă nucleară? Samarineanul de astăzi trebuie să împiedice pe agresor și pe agresori de a ucide, de a ataca pe oameni și de a comite ucideri în masă. Bisericele pot ține trează conștiința omenirii și pot lupta cu o responsabilitate comună cu toți oamenii de bine, fără deosebire de concepții filosofice, religie și ideologie împotriva amenințării globale a unui război nuclear. Și așa cum au spus mulți vorbitori înaintea mea, trebuie să condamne ideea unui război nuclear limitat. Pacea și dreptatea nu pot fi separate una de alta. Mitropolitul Antonie a subliniat, ieri, în mod excepțional acest lucru. Aș vrea să menționez în completarea celor spuse de I. P. S. Sa că, dacă pînă mai deunăzi deviza: «Si vis pacem para bellum» era valabilă, astăzi, noi trebuie să formulăm această zicală «Si vis pacem para justitia». O pace fără o ordine economică mondială dreaptă nu poate fi puternică și durabilă. Un vechi proverb latin spunea: «Fiat justitia, preat mundus». Filosoful marxist maghiar Tamasz Toldes a întrebat, la un dialog internațional marxist-creștin, ținut în luna februarie a.c.: «Există o dreptate și un adevăr filosofic, religios, ideologic de dragul cărora să fie nimicită omenirea? Noi trebuie să alegem alternativa unei toleranțe și formulăm invers vechea zicală «Fiat justitia ut floreat mundus». În acest fel lumea va prospera și adevărul va căpăta valoare. Este important, dar nu suficient, de a lupta împotriva războiului numai cu apeluri pentru pace. Noi trebuie să elaborăm alternative și modele ale activității

pentru pace. Noi trebuie să aducem dovada convingătoare că pacea este avantajoasă și posibilă nu numai pentru țările socialiste, ci și pentru alte sisteme sociale, și pentru țările capitaliste și, mai ales, pentru lumea a treia. Noi trebuie să practicăm o cercetare obiectivă, adîncă și convingătoare pentru pace, să transformăm spirala cursei înarmărilor într-o spirală a încrederii. Ca comunitate internațională Biserica este foarte potrivită pentru o astfel de strădanie.

Oamenii de știință afirmă că ideile și viziunile bune au valoare la fel de mare ca și o practică bună. Aceasta înseamnă că și această Adunare pentru pace nu produce numai vorbe, ci și fapte. Ideile și viziunile care s-au desfășurat aici pot fi traduse în fapte. Chiar și faptul de a organiza și întruni o astfel de Adunare este o faptă deosebit de importantă. Exprim gazdelor acestei Adunări binecuvîntarea Domnului și succes pentru nobilele Dvs. strădanii și puteți conta pe noi și pe asociații noștri în lupta împotriva morții și pentru viață».

P. S. Episcop Heinrich Rathke — R. D. Germană :

«Participarea noastră la această Adunare este semnul că noi vrem să facem, împreună cu Dvs., tot ce este posibil pentru menținerea păcii. De pace ține dezarmarea, de pace ține dreptatea internațională, de pace ține iubirea față de toți oamenii, pe care i-a făcut Dumnezeu.

Un lucru aș vrea să adaug: de pace ține și adevărul. Este mai întîi un adevăr amar: oamenii au creat între timp arme atît de îngrozitoare încît pot nimici cu ele lumea. Sfînta Scriptură cunoaște de mult acest adevăr. Simbolul din Isaia, cap. 2 a devenit hotărîtor pentru activitatea pentru pace a Bisericilor. Un al doilea adevăr amar care ține de pace și care rămîne adesea ascuns este acela că pacea este amenințată de forță, prin concentrarea forței și prin concurența marilor puteri. Nici chiar Biserica nu este sigură în fața ispitei forței. Noi cunoaștem acest lucru din episodul ispitirii Domnului nostru Iisus Hristos. El nu a îngenuncheat în fața forței acestei lumi. De aceea, datorita noastră e să nu îngenunchem în fața nici unei forțe din această lume. Creștinii îngenunchează numai la rugăciune. Martin Luther ne învață să ne temem, să iubim și să avem încredere în Dumnezeu mai presus de toate celelalte lucruri. Astfel, încrederea este aportul hotărîtor al creștinilor pentru pace în lume. Noi avem libertatea pentru încredere fiindcă îl avem pe Dumnezeu.

În aceste zile eu am ascultat cu atenție ce experiențe ați făcut Dvs. în România, în istorie, pentru pace.

Și noi, germanii, avem experiențe din istorie. Este prima experiență dureroasă. Poporul nostru a provocat un război și a împins, prin aceasta multe popoare în nenorocire. Trebuie să ne sperie faptul că germanii au luat din nou armele în mînă. De aceea, noi, Bisericile din R. D. Germană ne-am exprimat cu hotărîre împotriva faptului ca tinerii să primească din nou arma în mînă. Dacă există o educație pentru pace, atunci trebuie să se înceapă cu tinerii și cu copiii. S-a spus adesea că de pe pămîntul german nu trebuie să mai înceapă niciodată nici un război. Eu sprijin cu hotărîre această propunere. Dar acest lucru nu trebuie să rămînă numai o mărturisire-a buzelor. Ne mîhnește faptul că

s-au instalat rachete cu rază medie de acțiune, prima oară, tocmai pe pământul celor două Germanii. Bisericele Evanghelice au protestat împotriva acestui fapt încă de la bun început. O grea moștenire a Bisericilor noastre din Germania este faptul că ele s-au legat prea mult, în perioadele anterioare, cu puterea guvernantă. Noi a trebuit să învățăm și să și fixăm, în scris, acum 50 de ani, în Mărturisirea de la Bremen, faptul că Biserica trebuie să urmeze mai întâi cuvântul lui Dumnezeu. Astfel, cuvântul Bisericii, în dialog, care ține de pace, poate fi și un cuvânt critic. De aceea, strădania noastră este și pentru aceia care iscălesc prin propria lor atitudine, acest cuvânt pentru pace.

Conferința se termină astăzi. Ce se va întâmpla cu cuvântările și rezoluțiile noastre? Să sperăm că ele vor fi auzite de către alții și luate în serios. Eu doresc ca comuniunea atîtor religii să fie practică nu numai în cadrul Adunării, ci și în toate zilele. Am încredere în puterea rugăciunii și în puterea Sfintului Duh, că El ne va da curajul inimilor, care este necesar pentru a face pași pentru pace. Am văzut în sala acestei Adunări și niște icoane. Imaginea unuia dintre ele m-a însoțit în aceste trei zile și mă va însoți întotdeauna. Este icoana Mîntuitorului și Izbăvitorului nostru. El a cîștigat pentru noi viața și pacea prin Crucea Sa. El se roagă pentru noi. De El avem nevoie».

A urmat la cuvînt *Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie Plămădeală*, Mitropolitul Ardealului, care a făcut și o sinteză a lucrărilor pe secții, pe care o redăm în rîndurile ce urmează :

«Permiteți-mi să subliniez și cu acest prilej, rolul acestei Adunări a Cultelor din România pentru dezarmare și pace, pentru promovarea cauzei păcii și a înțelegerii între popoare.

Adunarea generală a Cultelor din R. S. România, pentru dezarmare și pace, în ședințele plenare și în lucrările celor trei secții, dezbătînd tema principală *Dezarmarea și pacea în condițiile lumii actuale*, formulează următoarele concluzii, în baza rapoartelor celor trei secții :

1. *Raportul secției I*, în cadrul căreia a fost aprofundată tema : *Răspunderea Cultelor pentru apărarea vieții și pentru pace*, arată că, mai ales în ultimele decenii, Cultele din țara noastră, conștiente de răspunderea lor față de misiunea pe care o au de îndeplinit în raport cu Dumnezeu și cu oamenii, se simt îndatorate să contribuie, de pe propria poziție, cu mijloacele specifice și fără nici o ezitare, la promovarea cauzei păcii și înțelegerii între popoare.

La baza angajării lor sincere în sprijinirea acțiunilor pentru apărarea dreptului sacru al omenirii la viață și pace, Cultele așează, pe lângă temeiurile firești, împărtășite de toți oamenii și temeiuri religios-morale, din Revelația dumnezeiască. Un astfel de temei este credința că viața este un dar dumnezeiesc, ea trebuie să fie ocrotită și respectată, sprijinită să se dezvolte și să se desăvîrșească.

Un alt temei religios comun tuturor Cultelor este acela că omul reprezintă făptura cea mai aleasă a lui Dumnezeu, fiind creată după chipul și asemănarea Sa.

Lumea este cadrul firesc rînduit de Dumnezeu în care omul se realizează ca ființă rațională și liberă, purtător și creator de valori în slujba unor înalte idealuri.

Stimulate, în activitatea lor, de aceste temeluri de ordin religios-moral, Cultele sînt hotărîte să-și intensifice astăzi, mai mult ca oricînd, slujirea lor față de lume și să propovăduiască pacea, luptînd împotriva războiului și violențelor de tot felul, păcate care sînt îndreptate împotriva vieții și civilizației umane și, în ultimă instanță, împotriva lui Dumnezeu.

Înțelegînd că pacea este un dar al lui Dumnezeu făcut oamenilor și o condiție indispensabilă pentru perpetuarea și afirmarea vieții, Cultele sînt convinse că această pace nu se realizează practic în istorie fără contribuția noastră. Pacea se cucerește prin strădani și lupte și, de aceea Cultele se alătură cu toată hotărîrea celor care urmăresc să înlăture cauzele ce zădărnicesc pacea și să statornicească un climat favorabil înfrățirii și colaborării între oameni și popoare.

În spiritul idealului mesianic al păcii universale, Cultele cer să fie oprită producerea de noi armamente, iar cele existente să fie transformate în unelte folositoare vieții și fericirii umane.

Ele adresează o chemare oamenilor de știință și tuturor celor care făuresc și mînuiesc tehnica și tehnologia modernă să facă totul pentru a pune știința și tehnica în slujba vieții și păcii, și nu a morții și distrugerii universale.

Constiente de menirea lor, Cultele înțeleg să se dedice cu și mai multă dăruire propovăduirii ideilor păcii și sădirii în conștiințele oamenilor a responsabilității pentru existența și viitorul omenirii, folosind în acest scop predica, presa și literatura teologică, slujbele religioase și toate celelalte mijloace de care ele dispun.

Cultele din țara noastră sprijină acțiunile poporului nostru pentru pace și întîmpină cu deosebită satisfacție inițiativele președintelui Nicolae Ceaușescu pentru biruința cauzei păcii, zidirii unei vieții prospere în patria noastră.

2. Aprofundînd tema *«Dezarmarea, cheltuielile militare povară pe umerii omenirii»*, participanții la discuții din secția a II-a, și-au manifestat, în unanimitate, profunda lor îngrijorare față de cursul deosebit de periculos pe care l-a luat astăzi cursa înarmărilor nucleare prin instalarea de noi rachete cu rază medie de acțiune pe continentul european, care pot împinge lumea în pragul unui holocaust nuclear și care are consecințe negative dintre cele mai grave asupra omenirii, chiar și fără să fie folosite armele respective.

Pe planul relațiilor dintre state, cursa înarmărilor menține și adîncește diviziunea lumii în alianțe și blocuri militare, întreține suspiciunea și neîncrederea și afectează cooperarea dintre state, iar pe plan economico-social, mărește și mai mult subdezvoltarea unei mari părți din

omenire, decalajele existente, criza economică mondială, precum și sărăcirea și degradarea Terrei. În actuala criză energetică și de materii prime, cursa înarmărilor reprezintă o uriașă risipă, inutilă și absurdă, care absoarbe gigantice fonduri materiale și umane, ce sînt deturnate sistematic în scopuri militare neproductive, în detrimentul progresului și dezvoltării popoarelor, în timp ce două treimi din omenire suferă de grave lipsuri și are o datorie externă egală cu bugetul militar actual — de peste 800 miliarde dolari.

Toți vorbitorii au subliniat că uriașele cheltuieli militare reprezintă o grea povară pentru locuitorii planetei, ce frînează progresul și dezvoltarea economico-socială și întreține criza economică mondială. Îndeosebi popoarele lumii a treia plătesc scump tributul lor cursei înarmărilor.

Opinia publică mondială cere azi tot mai stăruitor oprirea neîntîrziată a cursei înarmărilor și a amplasării de noi rachete pe continentul european și trecerea la înfăptuirea unui program concret de dezarmare generală. Vorbitorii și-au exprimat adevărată unanimitate față de propunerea țării noastre de înghețare a cheltuielilor militare la nivelul anului 1983 și reducerea lor treptată cu cel puțin 15%. În felul acesta s-ar face un pas concret spre destindere și s-ar debloca fonduri mari, în valoare de 80—120 milioane dolari anual, în scopul progresului și dezvoltării tuturor popoarelor, creîndu-se condițiile edificării unei noi ordini morale, economice și politice mondiale, care asigură pacea și progresul tuturor.

Participanții la discuții au mărturisit unanim că menirea omului este de a crește, de a se înmulți și să păzească pămîntul, ca dar al lui Dumnezeu, spre folosul tuturor, pentru a fi sursa de viață a omului și nu pentru distrugerea lui.

Credința în Dumnezeu, Domnul vieții și al păcii, îl obligă să stea în slujba vieții și a păcii, să pună toate cuceririle genului uman în slujba progresului și dezvoltării popoarelor și să prefacă armele de război în unelte folositoare ale păcii, transformînd rachetele în pluguri și seceri, iar meșteșugul războiului în meșteșugul bune înțelegeri, concilierii între toți oamenii, pentru instaurarea împărăției mesianice a păcii și a dreptății.

De aceea, în lumina învățăturilor și convingerilor noastre religioase și a dreptului sacru la viață al fiecărui om, cu toții spunem un DA dezarmării generale, pentru dezvoltare și pace, și un NU hotărît intensificării nesăbuite a cursei înarmărilor nucleare, care este cu totul nejustificată, imorală și inumană. Renunțarea pentru totdeauna la acest joc diabolic privind viața și nevoile imperioase ale omenirii este imperativul major și de maximă urgență astăzi.

3. În raportul secției a III-a, în cadrul căreia a fost dezbătută tema *«Securitate și cooperare în Europa. Oprirea amplasării rachetelor cu rază medie de acțiune. Retragerea și distrugerea celor existente»*, se arată că securitatea, element indispensabil pentru menținerea păcii și

dezvoltarea vieții și progresul general uman, a constituit întotdeauna una dintre aspirațiile cele mai profunde și legitime ale umanității privind existența și viitorul ei.

Grava înrăutățire a relațiilor internaționale prin producerea și amplasarea unor noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa poate împinge lumea în pragul unui cataclism nuclear. Oprirea cursei înarmărilor și, în mod special, a înarmărilor nucleare, constituie pasul hotărâtor spre securitate și cooperare în Europa și în lumea întreagă. Este falsă teoria că sporirea armamentelor nucleare ar putea duce la realizarea unui echilibru de forțe pe plan mondial. Mai degrabă această măsură sporește pericolul distrugerii vieții și civilizației umane.

Participanții la Adunarea Cultelor sprijină propunerea presedintelui Nicolae Ceaușescu de a se face totul pentru oprirea amplasării de către SUA a rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune în unele țări din vestul Europei și a contramăsurilor anunțate de Uniunea Sovietică, pentru reluarea tratativilor sovieto-americeane, în vederea realizării unui acord care să ducă la eliminarea rachetelor nucleare și apoi a oricăror arme nucleare din Europa și din întreaga lume.

Convingerea unanimă a Cultelor, ca — de altfel — a întregii opinii mondiale, este aceea că securitatea nu se poate constitui cu ajutorul armelor, ci exclusiv pe baza negocierilor și a dialogului. De aceea, Cultele acordă o deosebită atenție Conferințelor post-Helsinki și, în mod special Conferinței de la Stockholm pentru măsuri de încredere și securitate și pentru dezarmare în Europa, sperând că pe această cale se va ajunge mai repede la înțelegeri pozitive care să diminueze pericolul de război și să ducă în final, la eliberarea completă a omenirii de coșmarul războiului nuclear.

Securitatea și cooperarea nu-și pot găsi împlinirea decît într-un climat de încredere reciprocă, iar pentru realizarea acestui deziderat își pot aduce contribuția lor esențială și Cultele religioase, alături de oamenii de bine de pretutindeni».

La sfîrșitul acestei lecturi, I. P. S. Mitropolit Teoctist Arăpaș a invitat pe P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, să dea citire *Apelului către toate Bisericile și organizațiile creștine mondiale, religiile lumii și oamenii doritori de bine de pretutindeni*, pe care participanții din țară și de peste hotare la această Adunare consacrată păcii și dezarmării, l-a adoptat ca document oficial.

Amintim aici că în după-amiaza zilei de vineri, 22 iunie 1984, orele 18,00, participanților la Adunarea Cultelor din România, pentru dezarmare și pace, li s-a oferit — în sala de festivități a Institutului Teologic de grad Universitar din București — un frumos și bogat concert prezentat de Corul studenților Institutului Teologic și de Corala Catedralei Pa-

triarhale, coruri dirijate de Diac. conf. Nicu Moldoveanu și respectiv Pr. Iulian Cârstoiu. Concertul a fost alcătuit din cîntece religioase și patriotice.

În încheierea lucrărilor *Adunării Cultelor din România, pentru dezarmare și pace*, Înalt Prea Sfințitul Teoctist Arăpaș, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a ținut un vibrant cuvînt în care a evidențiat hotărîrea fermă a Cultelor din țara noastră pentru a sluji cauza păcii. Apoi a adresat tuturor participanților sincere mulțumiri pentru prezență și pentru largul concurs pe care l-au dat în vederea bunei reușite a lucrărilor Adunării, iar la sfîrșit a dat citire textului de telegramă adoptat de Adunarea de la București, telegramă ce a fost adresată președintelui Nicolae Ceaușescu, neobosit luptător pe frontul păcii, și pe care o redăm în rîndurile de mai jos :

T E L E G R A M Ă

Excelenței Sale
Domnului NICOLAE CEAUȘESCU,
președintele Republicii Socialiste România

Conducătorii și reprezentanții Cultelor din Republica Socialistă România, întruniți în Adunarea solemnă consacrată dezbaterii problemelor dezarmării și păcii, desfășurată la București, în zilele de 21, 22 și 23 iunie 1984, cu participarea reprezentanților unor Biserici, religii și organizații creștine mondiale, își exprimă profunda admirație pentru neobosita dăruire și devotamentul nemărginit cu care Domnia Voastră, mult stimată Doamnă președinte, acționați pentru propășirea patriei, pentru binele și fericirea poporului, pentru apărarea păcii, promovarea destinderii și colaborării.

Pe fundalul complex, zbuciumat, stîșnit de contradicții al epocii pe care o traversează în acest moment omenirea, marcată de agravarea fără precedent a situației pe plan mondial, România proiectează imaginea luminoasă a unei țări al cărui țel este de a contribui la triumful păcii și colaborării, la asigurarea vieții și demnității tuturor națiunilor lumii.

Cu deplînd îndreptățire putem afirma că datorită eforturilor neobosite depuse de dumneavoastră, mult stimată Doamnă președinte, România are astăzi în lume mai mulți prieteni ca oricînd, realizările ei sînt tot mai cunoscute și prețuite pretutindeni pe glob, iar numele Domniei Voastre este pronunțat cu profundă stimă pe toate meridianele.

Strălucitele dumneavoastră inițiative și acțiuni consacrate păcii și dezarmării, care și-au găsit o nouă și elocventă expresie în Apelul adresat de Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România Sovietului Suprem al U.R.S.S., Congresului S.U.A., parlamentelor țărilor europene pe teritoriul cărora sînt instalate rachete cu rază medie de acțiune, parlamentelor altor state europene și Canadei, vibranta chemare la acțiune hotărîtă pentru eliminarea primejdiei războiului nuclear, pentru apărarea dreptului fundamental al oamenilor, la viață, al națiunilor, la existență liberă și demnă, pentru triumful păcii pe planeta noastră — ne îndatorează și ne mobilizează și pe noi, slujitorii Cultelor, să ne unim și mai mult eforturile pentru a sprijini mai eficient măsurile întreprinse pentru apărarea păcii, asigurarea destinderii, promovarea colaborării și fraternității între oameni și popoare. Desfășurată în spiritul idealurilor de pace și libertate, de progres și civilizație, ce caracterizează voința și faptele poporului român, Adunarea noastră a demonstrat, încă o dată, hotărîrea slujitorilor Altarelor, a credincioșilor pe care-i păstoresc, de a contribui cu toată energia, prin mijloace specifice, la eforturile pe care popoarele, forțele progresiste, iubitoare de pace din lume, le depun pentru apărarea celui mai sfînt, dar și celui mai amenințat drept al omenirii, dreptul la viață, la existență.

Insuflețiți de preceptele noastre religioase și pentru a preveni o catastrofă ce ar distruge planeta, noi, conducătorii și reprezentanții Cultelor din România, împreună cu distinșii oaspeți de peste hotare, dînd expresie sentimentelor și voinței tuturor membrilor comunităților noastre, am adresat un apel către toate Bisericile, religiile lumii și tuturor oamenilor de bine de pretutindeni, chemîndu-i să acționeze, împreună cu popoarele cărora le aparțin, cu toate forțele iubitoare de pace, pentru încetarea cursei înarmărilor, oprirea amplasării noilor rachete americane pe continentul european și a contramăsurilor nucleare anunțate de U.R.S.S., pentru reluarea tratativelor sovieto-americane în vederea realizării unui acord care să ducă la eliminarea rachetelor nucleare, a oricăror arme nucleare din Europa și din lume.

Dînd expresie gîndurilor noastre de adînc respect pentru tot ceea ce ați făcut și faceți în apărarea păcii și promovarea progresului, afirmîndu-ne totală adevărate la întreaga activitate internă și externă a statului nostru, urmînd însufleșitorul Dumneavoastră exemplu de slujire devotată a patriei și poporului, ne angajăm, mult stimat Domnule președinte, ca, într-o neclintită unitate cu țara, să sprijinim, cu toată ființa noastră, mărețele acțiuni consacrate păcii, să stimulăm în con-

știința oamenilor și a popoarelor încrederea și speranța într-o lume fără războaie, eliberată de coșmarul distrugerii atomice, să relevăm și să susținem puterea și capacitatea lor de muncă creatoare spre binele și folosul întregii umanități.

**ADUNAREA CULTELOR DIN ROMÂNIA
PENTRU DEZARMARE ȘI PACE**
București, 21—23 Iunie, 1984

Pacea a fost și rămâne o țintă și o angajare spre care noi trebuie să ne îndreptăm permanent. Starea păcii nu va fi niciodată ceva stabil, ceva permanent realizat.

Pacea între toți oamenii, ca rezultat al unității neamului omenesc, este adevărata viață pe care trebuie să o trăiască omenirea. Îndemnul Sfintei Scripturi: «Căutați pacea și alergați după ea» (I Petru, 3, 11), trebuie să devină pentru noi toți un prilej de profundă meditație asupra chemării noastre de creștini. În mijlocul tulburărilor de tot felul prin care trece omenirea, sinceri adoratori ai Mântuitorului Hristos, uniți în credință și în dragoste, sint chemați ca să facă pretutindeni cunoscute cuvintele Sale, ale păcii celei veșnice și ale dreptății.

Bisericile pot și trebuie să-și aducă o reală contribuție la împăcarea lumii, cu condiția ca ele — activitatea lor — să nu fie doar un simplu ecou al retoricii Răsăritului sau Apusului — după cum se exprima unul din participanții la Adunarea ce a făcut obiectul acestor pagini.

Să ne străduim să trăim în pace împreună, căci nesalvînd pacea — cu siguranță vom muri împreună.

Să ne rugăm lui Dumnezeu să izbăvească întreg neamul omenesc de relele care amenință lumea întreagă și să îndemne pe conducătorii popoarelor la mai multă prudență, așa încît să fie evitată o nouă conflagrație mondială.

REDACȚIA

• R E C E N Z I I •

Giuleanu Victor, *Melodica bizantină*, Editura muzicală, București, 1983, 390 p.

Privită în ansamblu, acțiunea de descifrare a manuscriselor bizantine vechi și a partiturilor bizantine moderne, precum și transcrierea lor în notație occidentală, a devenit pentru cercetătorul zilelor noastre o preocupare de primă importanță, iar pentru compozitorii și muzicologii români un larg cîmp de laborioase cercetări și totodată un bogat izvor de inspirație în vederea întocmirii unor lucrări pe pian mai complex al creației corale românești sau de inspirate lucrări instrumentale și vocal-simfonice în stil bizantin.

Pe firul acestei constatări situăm apariția lucrării teoreticianului Victor Giuleanu — profesor doctor la Conservatorul de muzică din București — și intitulată *Melodica bizantină*.

Profund cunoscător al tuturor contribuțiilor aduse de teoreticienii și compozitorii de muzică bizantină veche și modernă, profesorul Victor Giuleanu își întocmește lucrarea după planul general de alcătuire al unui tratat de teorie a muzicii laice, dînd pentru prima dată în literatura de specialitate în notație liniară o lucrare a cărei menire este de a îmbogăți strădaniile muzicologiei românești contemporane și totodată de a «pune în valoare resursele expresive ale unei arte legate cu atît de multe fire de spiritualitatea poporului nostru» (Prefață, p. 7).

Împărțită în trei părți bine conturate și precedate de o introducere, cartea are drept scop expunerea sistematică a teoriei muzicii vechi bizantine, strîns legată de cea a muzicii bizantine moderne, precum și luarea unei atitudini categorice împotriva susținerilor nefondate științific a teoreticienilor muzicii bizantine privind, «microtoniile, cromatismul, ornamentele etc...».

În partea introductivă, autorul face o privire retrospectivă asupra ariei de răspîndire a artei bizantine precum și asupra celor trei mari perioade stilistice existente în muzica bizantină de la începuturi pînă în prezent: 1) 'stilul' paleo-bizantin; 2) stilul medio-bizantin și 3) stilul neo-bizantin.

Toate cele trei perioade își au caracteristicile lor semiografice, melodice și de conținut, precum și personalități creatoare de anvergură care atrag — prin operele lor — atenția nu numai a specialiștilor, ci și a tuturor oamenilor de cultură și de artă muzicală în stil autentic bizantin.

În partea I a cărții, intitulată STUDIUL TEORETIC 1, (Sistematica 1), autorul prezintă în cele 7 capitole care alcătuiesc această parte, întreaga teorie a muzicii vechi bizantine referitoare la intervale, genuri, funcționalitatea treptelor, ritmul, metrica, timpul și semiografia muzicală bizantină, care «constituie un obstacol în operațiunile de transcriere fidelă prin semnele notației occidentale care ar conferi acestei arte o mai mare putere de circulație, de prelucrare și de valorificare prin mijloacele componsticii universale» (p. 105).

În partea a doua, intitulată STUDIUL TEORETIC 2 (Sistematica 2) sînt prezentate în cele șase capitole rezervate acestuia, toate problemele legate de stările cîntărilor modale: ornamentică, modulație, dinamică, agogică, formule de cadență etc.

Astfel, în capitolul: *Stările cîntărilor modale*, autorul însoțind explicațiile teoretice cu exemple muzicale luate din creațiile mezoizilor medievani: Sîntatul Ioan Damaschin (6.6—749) și Ioan Cucuzel (sec. XII—XIII) și a compozitorilor de muzică bizantină modernă: Anton Fann, Ștefanache Popescu, Ioan Popescu-Pasarea etc., prezintă trăsăturile distinctiv ale melodiei bizantine după cele patru stări modale (recitativa, irmologica, stihirică și papadică).

În capitolul intitulat: *Ornamenta în muzica bizantină*, sînt tratate pe larg; mai întîi p. o. lema stăruitor ce brazdează cele trei perioade ale culturii muzicale bizantine amintite mai sus, precum și starea evolutivă a semiografiei acestora, arătîndu-se, în concluzie, că figurile ornamentale ale muzicii bizantine din această perioadă au fost traduse și asimilate în formele clasice din muzica universală (apogisturi, ororderi, mordente etc.), cu deosebirea însă, «că execuția lor în spiritul și atmosfera bizantină specifică nu poate fi redată în scris» (p. 140).

În capitolul: *Procedee compoștice sau de travaliu în muzica bizantină*, sînt explicate cele șapte modalități folosite atît de compozitorii medievani cît și de cei contemporani pentru crearea melodiei bizantine moderne.

Toate cele șapte procedee: imitația, variația, improvizația, centonizarea, sistemul diapasonului și al roții, principiul atracției sunetelor și isonul, sînt nu numai procedee de travaliu ci și de recunoaștere a unei melodii autentice bizantine, reținute la alta scară de compozitorii de muzică vocală, simfonică și vocal-simfonică universală.

Cît privește îmbrăcarea melodiei bizantine în haina armonică adecvată, autorul crede că nu numai în melodia bizantină, dar și în cîntecul popular «isonul constituie una din soluțiile originale de armonie și polifonie bizantină» (p. 156), ceea ce este perfect adevărat. (n.n.).

Un alt capitol, care alcătuiește partea a doua a cărții, este cel al *Modulației*. Utilizînd exemple muzicale demonstrative autorul expune bogăția categoriilor modulațiilor existente în muzica bizantină medievală și modernă contemporană, alcătuite cu ajutorul itoraletelor principale și secundare.

Ajutat de principiile generale ale modulației din teoria muzicii liniare occidentale, lărgeste de asemenea conceptul de modulație în muzica bizantină, stabilind trei criterii: 1) criteriul persistenței; 2) criteriul direcției; 3) criteriul unității de gen.

În capitolul rezervat *Dinamicii și agogicii muzicale* precum și *Formulelor și cadențelor modale*, sînt expuse comparativ principiile generale de dinamică și agogică, variatele aspecte cu caracter dinamic pe care le îmbracă melodia bizantină «detectate direct din substanța și structura melodiei, unde acționează în mod logic principii de dinamică expresivă» (pag. 179).

Capitolul *Formule și cadențe modale* are scopul de a arăta importanța deosebită pe care o au formulele melodice, cadențele și pluralitatea modală în muzica bizantină care constituie «o cale importantă de pătrundere și cunoaștere a legităților de compunere în muzica bizantină» (pag. 191). Toate aceste mijloace compoziționale folosite cu ingeniozitate de către creatorii de muzică bizantină, au făcut ca structura acestei melodii să fie bogată în expresivitate, inteligibilitate și să aibă logică durabilă de construcție și în același timp un profund și evocator mesaj tematic.

Partea a treia a cărții intitulată: *Studiul morfologic privind cîntările celor opt moduri bizantine*, este rezervată analizei morfologice a acestora, precum și dobîndirii rolului hotărîtor pe care îl vor avea particularitățile structurale ale melodicii bizantine în travaliul compoștistic românesc, de la care muzica bizantină așteaptă «noi stilizări, transfigurări și esențializări compoștice care să-i pună în valoare ceea ce are mai de preț în sfera celorlalte arte sonore universale» (Postfață, p. 390).

Rezervîndu-i-se fiecărui mod cîte un capitol din partea a treia a cărții, în primul capitol al acestei părți, autorul prezintă întregul angrenaj structural al glasului I, (dînsul numește adesea moduri, glasurile noastre bisericești) ilustrînd cu exemple concludente luate din bogata creație muzicală bizantină medievală și modernă, toate aspectele de fond și formă, ce concură la alcătuirea expresivității deosebite care caracterizează acest glas și care constituie «punctul de plecare și orientare pentru întreg diatonismul bizantin» (p. 196).

În capitolul al doilea al cărții este analizată în detaliu osatura, aspectele și substratul armonic al glasului al cincilea, arătîndu-se contribuția măestrilor cîntării bizantine românești la îmbogățirea expresivității melodice a acestui glas.

Cît privește armonizarea acestuia cu ajutorul *dublului ison*, pe care autorul îl sugerează și la unele cîntări din glasul I, îl consideră a fi dătător de «inspirată

frumusețe artistică și originală expresie» (p. 253), dînd ca exemplu concludent piesa liturgică «Pre Tine Te laudăm» de Ioan D. Kirescu, lucrare nelipsită din repertoarele formațiilor corale bisericești.

În capitolele trei și patru sînt analizate structural caracteristicile melodico-ritmice deosebite ale glasurilor cromatico II și VI, diferențele specifice ale acestora, precum și posibilitățile lor de adaptare la cadrul general de îmbrăcarea a unei haine armonice adecvate.

Astei, glasul al doilea cromatic a cărui linie melodică polarizează în jurul treptei a V-a în tetracordul superior și treptei a III-a în tetracordul inferior, utilizează structuri diatonice și cromatice, «cu regi și principii ce acționează în aiaza celor indecuse cunoscute în muzica modală gregoriană» (p. 257).

Toate celelalte pîrghii susținătoare ale angrenajului funcțional al glasului al II-lea cromatic, sînt analizate de autor cu ajutorul exemplurilor muzicale luate din creația compozitorilor: Petru Lampăușă, Gheorghe Crețanu, Anton Panu, Ștefanacne Popescu, Dimitrie Cătuvas, etc., dovedind atmosfera autentic bizantină ce o degajă frecvențele schimbări între cromatic și diatonic utilizate cu ingeniozitate de melodia glasului cromatic II.

În ceea ce privește haina armonică a acestui mod, autorul pledează pentru utilizarea *triplului ison*, pentru, «o armonie subordonată melodiei» (p. 275), fapt, ce ar îmbogăți și mai mult expresivitatea și mesajul tematic al acestuia.

În continuare, este analizat celălalt glas cromatic (VI) a cărui înrudire structurală este probată printr-o serie de caracteristici similare, fiind plagalul glasului II cromatic.

Glasul VI românesc însă, se deosebește de glasul VI folosit de celelalte popoare ortodoxe printr-o continuare «tendință de ieșire din timpul dens cromatizat spre diverse luminșuri diatonice și enarmonice ale altor moduri» (p. 287).

Cîntarea papadică a acestui glas reprezintă însă culmea gîndirii melodice în care sînt utilizate cu prisosință toate procedeele proprii travaliului compoistic bizantin, utilizate și de marele compozitor român George Enescu în Sonata a treia pentru pian și vioară, «ce s-a impus și a intrat definitiv în repertoriul marilor virtuozii ai instrumentului» (p. 300).

Capitolele cinci și șase sînt rezervate prezentării glasurilor III și VII, plagale ca înrudire structurală și enarmonice ca angrenaj funcțional.

Deși au aceeași bază (Fa), prezintă totuși unele deosebiri privitor la cadențe, formule de acordaj, planuri modale etc. fapt ce dovedește valoarea melodică și cîntar armonică a acestor glasuri cu vechi rezonanțe bizantine de tip medieval.

O prezentare amănunțită face autorul glasului VII, forma *varis* cu cele două variante: diatonică și enarmonică.

Varianta diatonică cu diverse trepte mobile ca: V și VII alterate superior, IV și VIII alterate inferior, subtilități de funcțiuni modale des întîlnite în cîntecul popular românesc, sînt «dovadă a relației strînse dintre cîntarea bizantină și ambianța folclorică în care s-a dezvoltat» (p. 336).

A doua variantă a acestui glas este cea enarmonică, variantă, foarte rar întîlnită în creațiile de muzică bizantină modernă. Aceasta, deși utilizează în structura sa din abundență sferurile de ton, totuși centrul polarizator îl constituie sunetul Si bemol, iar cîntările sînt executate în maniera tonalității Si bemol major.

Premise ca totul noi aduce autorul în modalitatea de îmbrăcare în haină armonică potrivită a glasului VII *varis*, fapt nefîlnit în lucrările maestrilor muzicii corale religioase: D. G. Kiriac; Gh. Cucu; Teodor Teodorescu; I. D. Chirescu; Nicolae Lungu etc.

În continuare, în ultimele două capitole ale părții a treia sînt analizate cele două glasuri diatonice: IV autentic și plagalul său, glasul VIII.

Insistînd asupra particularităților deosebite ce le prezintă acest al IV-lea glas diatonic al muzicii bizantine, atît din punct de vedere al angrenajului funcțional, cît și din punct de vedere al dificultății de intonație ce se întîlnește în practica zilelor noastre, autorul scoate în evidență bogăția de structuri melodice, variatele planuri modale, precum și problemele tratării armonice ce se ridică în special privind cele două modalități de execuție ale glasului: *Lêghetos* și *Papadic*.

«Cântările leghetos — scrie autorul — pun pe planul tratării armonice modale aceleași probleme și cer aproximativ aceleași soluții ce decurg din melodii populare care au la bază modul frigid» (p. 355).

Glasul VIII — ultimul glas diatonic al muzicii bizantine — este prezentat de către autor ca fiind un corolar al diatonismului bizantin cu desfășurare melodică deosebită în care și-au etalat puterile creatoare, măestrîi cîntului bizantin: Ioan Cucuzel, Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanul, Ștefănașe Popescu etc.

Și aici, ca și în prezentarea celorlalte glasuri, autorul cu meticulozitatea-i unanim recunoscută dovedește prin exemple muzicale luate din creația compozitorilor amintiți — compozitori de mare autoritate științifică — tumultul melodic, complexitatea de imagini și ritmica fluidă ce decurge din cîntările scrise de acești vrednici înalțași și muzicii bizantine românești și orientale.

Ajungînd la capătul prezentării acestei cărți se cuvine a enumera cîteva concluzii ce se desprind din această importantă publicație de specialitate.

Mai întîi, subliniem rolul de instrument de lucru pe care l-ar putea avea în mîinile profesorilor de muzică bisericească psaltică de la școlile teologice din Patriarhia Română.

Subliniem de asemenea rolul de îndreptar pentru oamenii de artă muzicală laică, necunoscători al notației acestei muzici, dar dornici să pătrundă în tainele creației muzicale bizantine și, în fine, subliniem generoasa idee a autorului de a atrage atenția oamenilor de cultură în general asupra producțiilor acestui mare focar de artă care a fost Bizanțul; unde pictura, sculptura, arhitectura și muzica au atins cele mai înalte culmi ale măiestriei.

În concluzie, publicarea de către Editura Muzicală a lucrării *Melodica bizantină*, constituie nu numai un act de aleasă cultură românească, dar și un profund și bine-meritat omagiu adus tezaurului muzical bizantin care a dăinuit timp de mai multe veacuri pe pămîntul românesc, precum și creatorilor și susținătorilor acestuia, al cărui număr muzicologia încă nu l-a stabilit definitiv.

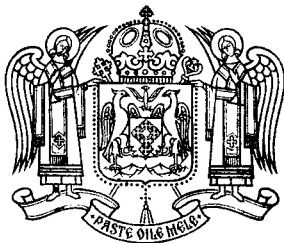
Diac. Marin VELEA

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
BUCUREȘTI

40.803

PT-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL CII — Nr. 8 - 10 AUGUST — OCTOMBRIE 1984

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CII — NR. 8 — 10 AUGUST - OCTOMBRIE 1984
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FĂGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*

Redactor : ALEXANDRU M. IONIȚĂ

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințitul Mitropolitul, Prea Sfințitul Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

C U P R I N S

Pag.

Redacția, A XI-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă	549
I.P.S. Mitropolit Teoctist Arăpaș, Să umblăm întru înnoirea vieții	558

VIAȚA BISERICESCĂ

Vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin, în Grecia, de Ț Vasile Tîrgovisteanul, Episcop-vicar patriarhal, și Arhid. Ion Bănățeanu	563

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Capela ortodoxă română din Baden-Baden (R. F. Germania); Parohia ortodoxă română din Solia; Printre credincioșii ortodocși români din Australia și Noua Zeelandă, de Alexandru M. Ioniță	592

INDRUMĂRI PASTORALE

Ț Vasile, Episcopul Oradiei, Îmbunătățirea activității pastoral-misionare a preotului	597
Drd. Adrian Alexandrescu, Despre organizarea lucrărilor de pictură bisericească	613

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

Drd. Aurelian Marinescu, Contribuția religiei geto-dacilor la întemeierea și păstrarea unității statului dac sub Burebista	623
Drd. Ilie Catrinoiu, Influența bizantină pe teritoriul Munteniei în sec. VII—XIII, în lumina izvoarelor literare, arheologice și numismatice	631

ANIVERSĂRI — EVOCĂRI

- Pr. Alex. Stănciulescu-Birda, *Revista «Biserica Ortodoxă Română» la 110 ani de la apariție, 1874 — octombrie — 1984* 645
- Preotul Niculae Șerbănescu, *Constantin Vodă Brîncoveanu, domnitorul Țării Românești (1688—1714), cu prilejul comemorării a 330 de ani de la nașterea sa și a 270 de ani de la moarte, 1654—1714 — 1984—15 august* 660

DOCUMENTARE

- Pr. drd. Vasile Muntean, *Iconoclasmul bizantin (sec. VII—IX) în lumina noilor cercetări* 684
- Pr. drd. Vasile Juravle, *Liturghia creștină descrisă în Constituțiile Apostolice, în comparație cu Liturghiile ortodoxe de azi* 690

RECENZII

- Wilhelm Nyssen, *Die Flamme des Heils (Flacăra mântuirii)*, Köln, 1983, de Pr. Nicodim Belea 702
- M. Gaster, *Literatură populară română*, București, 1983, de Pr. dr. Gh. I. Drăgulin 704

65.

684

690

A XL-A ANIVERSARE A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

660

Eveniment de importanță majoră în desfășurarea întregii istorii a poporului român, insurecția națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, reprezintă încununarea firească a luptei seculare împotriva exploatării și asupririi străine, pentru eliberare socială și națională.

684

690

702

704

O caracteristică fundamentală a istoriei poporului nostru, care a determinat însuși modul lui de existență, inseși idealurile sale, a constatat în lupta necurmată pentru dezvoltarea de sine stătătoare și păstrarea ființei de stat, pentru libertate, independență și unitate națională. Românii și-au apărat întotdeauna ceea ce li se cuvenea după drept și după dreptate; ei au înfruntat cu dirzenie și spirit de sacrificiu invazii și dominații străine, au obținut — cu prețul a numeroase jertfe umane și materiale —, victorii răsunătoare împotriva unor dușmani puternici și bine înzestrați din punct de vedere tehnic. Nici un cōtropitor, nici o forță agresivă, oricât de mari și de puternice au fost, nu au putut suprima aspirațiile și hotărîrea poporului nostru de a trăi unit, liber și stăpîn pe pămîntul moștenit de la străbuni. Vicisitudinile și înfrîngerile temporare nu au ingenuncheat românimea; dimpotrivă, au oțelit-o, i-au întărit dragostea de patrie și voința de a nu ceda în fața nici unei greutăți, de a nu pregeta în fața nici unei jertfe pentru independența și libertatea patriei. «Asemenea eroilor legendari — afirma și președintele Nicolae Ceaușescu —, în întreaga sa istorie milenară, poporul român a găsit mereu în sine puterea de a renaște, chiar și după cele mai grele înfrîngerii, ridicîndu-se la luptă cu și mai multă forță. Victoriile obținute i-au sporit elanul și neînfricarea, îndemnîndu-l să continue neabătut eforturile și bătăliile pentru împlinirea năzuințelor sale vitale».

Capacitatea poporului român de a se opune hotărît cōtropitorilor și de a acționa unit, fără șovăire, pentru a depăși momentele grele prin care a trecut, și-a găsit o strălucită concretizare în victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. De altfel această victorie are o legătură logică, organică, cu luptele anterioare duse de poporul român. Analiza aprofundată a evenimentelor din august 1944 pune în evidență faptul că această victorie nu a fost rezultatul unor factori întîmplători, al unei situații conjuncturale interne sau externe — chiar dacă evenimentele au avut loc în împrejurări politico-militare internaționale favorabile —, ci actul energic de voință al întregului nostru popor, rezultatul afirmării unui larg consens național, bazat pe necesitatea vitală, obiectivă a realizării unor țeluri de care depindea însăși soarta poporului român.

23 August 1944 a constituit un moment de răscruce în destinul poporului nostru, unind, în timp, bogatul trecut de luptă pentru libertate

și dreptate socială, pentru desăvârșirea unității naționale și pentru independența de stat, cu viitorul pe care națiunea avea să și-l făurească în mod liber și suveran, în noua epocă pe care a deschis-o, epoca transformării socialiste a societății românești. Prin actul istoric de la 23 august 1944 România a intrat într-o nouă epocă a istoriei sale; lupta antifascistă și de eliberare națională s-a dezvoltat rapid într-o amplă mișcare socială, care a cuprins principalele forțe revoluționare ale societății: clasa muncitoare, țărănimea, masele largi populare, hotărâte să pună capăt exploatarei și asupririi, dependenței față de puterile străine, să asigure un curs progresist, innoitor, al societății românești. Evenimentele istorice din august '44 au deschis calea unor profunde transformări revoluționare în societatea românească, au inaugurat o nouă epocă în istoria țării — epoca împlinirii idealurilor și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale, a afirmării României ca națiune liberă și demnă în rîndul națiunilor lumii.

Revoluția victorioasă din august 1944 reprezintă începutul unei noi ere în bimilenara istorie a poporului român; de ea sînt legate toate marile înfăptuiri din anii ce au urmat, instaurarea puterii democratice, muncitorești-țărănești, înfăptuirea revoluției socialiste și edificarea noli orînduirii sociale.

În cele patru decenii care au trecut de la actul istoric din 23 august 1944, în societatea românească s-au produs schimbări structurale dintre cele mai profunde, de ordin politic, social și economic. Din ansamblul celor 40 de ani glorioși se detașează pregnant ultimele două decenii, care au determinat un curs hotărît în direcția stimulării noului, a dezvoltării continue a democrației socialiste, a creșterii participării maselor la soluționarea tuturor problemelor, a imprimat un profund dinamism întregii opere de edificare a noli orînduirii, a dat impulsuri puternice energiilor și capacității de creație a poporului în lupta pentru o nouă calitate, superioară, în toate domeniile.

La împlinirea a 40 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, bilanțul mărețelor realizări obținute în dezvoltarea social-economică a țării, înfăptuirile întregului popor, conferă victoriei de la 23 august 1944 întreaga sa semnificație istorică pentru destinele poporului român, pentru afirmarea sa liberă și independentă în rîndul popoarelor lumii, pentru progresul multilateral al României.

Mărețea aniversare a patru decenii de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă constituie un prilej deosebit pentru a înfățișa, succint, drumul glorios străbătut de poporul nostru, de toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, spre înaltele țeluri ale orînduirii noastre.

În cei 40 de ani de viață liberă, România s-a afirmat ca una din cele mai dinamice societăți contemporane și, în același timp, ca o țară liberă și suverană. Dintr-o țară agrară, slab dezvoltată, România socialistă a devenit un stat industrial-agrar, cu o industrie puternică și o agricultură avansată, cu un nivel de trai material și spiritual în continuă creștere.

Ca urmare a unor ample programe de investiții, producția industrială românească este în prezent de 103 ori mai mare decât în 1945, industria națională asigurând aproape 90% din utilajele și mașinile necesare programelor de investiții. Prin crearea a noi și numeroase capacități de producție în toate județele țării, realizate pe baza celor mai avansate cuceriri ale tehnicii moderne, ponderea populației ocupate în industrie și în celelalte ramuri neagricole a crescut de la 23,6% în 1945, la 43,5% în 1965 și la 71,7% în 1984. Ca o reflectare sintetică a remarcabilelor progrese înregistrate în dezvoltarea industriei naționale, contribuția acestei ramuri de bază a economiei la crearea venitului național a sporit de la 26,5% în anul 1945, la 48,9% în 1965 și la 63,3% în acest an jubiliar. Ca urmare a eforturilor îndreptate spre dezvoltarea potențialului industrial al țării, la o serie de produse deosebit de importante pentru economia oricărei țări, cum ar fi producția de oțel, tractoare, îngrășăminte chimice, ciment, țesături și altele, producția pe locuitor din țara noastră este apropiată sau identică cu cea înregistrată în țări cu vechi tradiții industriale. Imaginea potențialului de care dispune economia românească, tehnica ei de vîrf, sînt ilustrate de dezvoltarea industriei miniere, de dezvoltarea industriei constructoare de mașini, de dezvoltarea industriei românești de autovehicule.

Marile succese obținute în dezvoltarea și diversificarea producției de ceramică, de materiale izolatoare, de marmură, de produse sanitare, de portelanuri, ș.a. demonstrează prefacerile socialiste ce au survenit în acești ultimi ani și se constituie în mărturii ale celor patru decenii de libertate, convertite în valori perene. 1800 de mari unități chimice ridicate numai după 1965 stau mărturie ritmului alert în care s-a dezvoltat această ramură prioritară a economiei socialiste românești. Dintre tehnologiile aplicate în ultimele trei cincinale 95% își au originea în unitățile și laboratoarele Institutului central de Chimie — unitate etalon a cercetării științifice și ingineriei tehnologice românești.

Cresterea continuă a calității producției și diversificarea acesteia au dat posibilitatea sporirii participării României la schimburile economice internaționale. Țara noastră întreține în prezent relații economice, comerciale și de cooperare cu 150 de țări, față de numai 17 în 1945 și 29 în 1950, iar volumul comerțului nostru exterior a crescut față de 1950 de 4,8 ori în 1965 și de 46 ori în 1984. Toate acestea demonstrează preocupările permanente ale muncitorilor, specialiștilor și cercetătorilor români de a realiza producții din ce în ce mai mari, produse care să permită obținerea unei productivități superioare și produse care prin calitățile lor să fie competitive cu cele mai bune din lume.

Concomitent cu dezvoltarea rapidă a industriei, substanțiale progrese a înregistrat și altă ramură de bază a economiei — agricultura. Transformarea pe baze socialiste a agriculturii a creat largi posibilități pentru creșterea producției și sporirea contribuției acestei ramuri la dezvoltarea economică a țării. Încă în urmă cu un deceniu și jumătate președintele Nicolae Ceaușescu arăta că, odată cu împlinirea în ritm intens a industrializării, trebuie să se acorde «o atenție deosebită dezvoltării agriculturii — factor de mare însemnătate în ansamblul economiei naționale, de sporire a avuției țării. Între industrie și agricultură există o strînsă

legătură și condiționare reciprocă. Orice subapreciere a unuia din aceste principale sectoare economice, orice rămânere în urmă a unuia sau altuia, poate provoca disproporții în dezvoltarea economică generală, poate avea repercusiuni negative asupra întregii vieți sociale».

La bilanțul celor 40 de ani de libertate, agricultura românească se prezintă ca o ramură înfloritoare, în plină dezvoltare intensivă, capabilă să asigure în condiții tot mai bune aprovizionarea cetățenilor, nevoile economiei naționale. Ca rezultat al unui lung și fructuos proces de transformare, care a vizat toate aspectele agriculturii, sîntem în măsură să producem azi de 7,2 ori mai mult decît acum patru decenii, creșterea fiind deopotrivă cantitativă cît și, mai ales, calitativă. Într-un răstimp istoric relativ scurt, ca urmare a cooperativizării, și transformării socialiste a agriculturii, a repunerii în drepturi a acestei tradiționale indevalețniri, agricultura a devenit o ramură de bază a economiei naționale.

Odată cu creșterea fără precedent a bazei tehnico-materiale, a avut loc și un larg proces de perfecționare a organizării și conducerii democratice a întregii activități în agricultură. Au fost constituite Uniunea Națională și uniunile județene ale cooperativelor agricole de producție; a luat ființă Congresul consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, ale întregii țărănimii, ca for suprem de conducere a treburilor din agricultură; au apărut Consiliul Național și Consiliile județene ale agriculturii, Comisia centrală și cele locale ale producătorilor agricoli din zonele necooperativizate. Eforturile financiare pentru dezvoltarea agriculturii românești se concretizează în investiții de mari proporții. În 1945 se alocă modesta sumă de 0,1 miliarde lei pentru investiții în agricultură. În 1965 s-a ajuns la 9,2 miliarde lei, iar în 1984 valoarea investițiilor în agricultură se ridică la 40,8 miliarde lei. În 1945 agricultura românească beneficia de 9.600 tractoare, iar la ora actuală dispune de 170.000. La capitolul combinelor autopropulsate, în anul 1984 agricultura românească este dotată cu 58.000 de asemenea utilaje, față de 3.000 cîte existau în 1965. Dezvoltarea fără precedent, creșterea neîntreruptă a producțiilor vegetale și animale, a rolului și locului agriculturii în angrenajul vieții social-economice a țării au condus la ridicarea continuă a nivelului de trai al țărănimii, a gradului de confort și civilizație a populației sătești.

Progresul economic permite printre altele, și asigurarea condițiilor materiale necesare dezvoltării și modernizării învățămîntului. Între marile realizări ale socialismului în țara noastră se numără și crearea unui învățămînt modern, care asigură pregătirea cadrelor pentru toate domeniile de activitate. Dezvoltarea pe care a cunoscut-o învățămîntul românesc în acești ani oferă o imagine concludentă a marilor progrese înfăptuite de poporul nostru într-unul din sectoarele importante ale vieții spirituale, cu implicații dintre cele mai profunde în viața economică și socială, întrucît școala a pregătit și pregătește forța de muncă necesară tuturor sectoarelor de activitate.

De-a lungul timpului, școala românească s-a afirmat ca păstrătoare a tezaurului spiritual al poporului, cultivînd conștiința națională, dragostea de patrie, idealurile de libertate, independență și suveranitate,

hotărîrea de a lupta și a munci pentru îndeplinirea aspirațiilor sociale și naționale.

Inaugurînd o epocă nouă, de aprofundare și prefaceri în toate domeniile, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a ridicat pe o treaptă superioară tradițiile înaintate ale școlii românești, asigurînd condiții pentru democratizarea învățămîntului și ridicarea nivelului general de instruire și cultură a întregului popor. Anul școlar 1974/1975 a marcat generalizarea învățămîntului de 10 ani, România situîndu-se astfel printre țările cu un învățămînt dezvoltat. În întreaga țară s-au creat condițiile necesare îmbinării, pe toate treptele de învățămînt, a studiului, cu munca practică, producătoare de valori materiale și spirituale. Pregătirea temeinică și multilaterală pentru muncă și viață a tinerilor, reprezintă o sarcină fundamentală a fiecărei discipline de învățămînt. «Totul pentru om și viitorul său» este deviza conducerii statului nostru. Ca să dezvoltăm conștiințele tuturor cetățenilor patriei și să facim din fiecare o personalitate, este nevoie ca toți să fie luminați, să fie cultivați. Iată și motivul pentru care învățămîntul românesc este obligatoriu și complet gratuit. Radioul, televiziunea, teatrele, cinematografele, casele de cultură, căminele culturale, sint pretutindeni și la îndemîna tuturor. Bibliotecile, ziarele, revistele, tot felul de tipărituri, contribuie de asemenea la îmbogățirea culturală a tuturor fiilor țării.

Victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 august 1944, a deschis epoca în care, pentru prima oară în istoria României au devenit posibile lichidarea oricăror forme de inegalitate, discriminare și asuprire socială și națională, rezolvarea problemei naționale și asigurarea deplinei egalități între toți fiii patriei fiind rezultatul uriașelor transformări revoluționare din anii revoluției și construcției socialiste. Rezolvarea problemei naționale și înfăptuirea egalității depline — spunea președintele Nicolae Ceaușescu — constituie o mîndrie pentru statul nostru socialist, demonstrînd, și în această privință, superioritatea socialismului, a concepției socialismului științific privind înfăptuirea relațiilor noi, de prietenie, de frăție, de egalitate între oameni.

Cele 40 de județe ale țării au cunoscut în anii construcției socialiste profunde transformări care au determinat schimbarea din temelii a societății românești. Importante obiective economice și social-culturale: Canalul Dunăre-Marea Neagră, Metroul bucureștean, Transfăgărășanul, Uzinele Olcit, hidrocentrala Porțile de Fier, combinatele siderurgice de la Galați și Călărași, platformele chimice de la Pitești și Midia-Năvodari, șantierul naval de la Tulcea și Mangalia, combinatul petrochimic Azomureș și multe altele cetăți ale industriei și culturii, sint tot atîtea puterice mărturii ale permanentei preocupări a statului nostru pentru ridicarea la o viață economică prosperă a tuturor zonelor și localităților țării.

Amplasarea unitară și echilibrată în teritoriu a unităților economice, a instituțiilor de învățămînt, cultură, sănătate, dezvoltarea orașelor și satelor, dezvoltarea generală a forțelor de producție în toate județele și zonele țării constituie premisa principală, factorul determinant al realizării deplinei egalități între toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate.

Piatră de hotar în istoria României, glorioasa revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a deschis nu numai era unor profunde transformări revoluționare în viața socială a patriei, dar a constituit totodată punctul de plecare al unei politici externe noi, pe deplin corespunzătoare intereselor fundamentale ale poporului român și, în același timp, celor mai profunde aspirații de libertate, independență națională și pace, ale tuturor națiunilor lumii. România socialistă s-a afirmat în aceste ultime patru decenii ca o prezență vie, dinamică, pe arena mondială. Printr-o participare activă la dialogul internațional, prin spirit de inițiativă, consecvență, principialitate, țara noastră a adus și aduce o contribuție substanțială la eforturile pentru soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane în concordanță cu voința și interesele popoarelor.

O trăsătură definitorie a politicii externe românești o constituie dezvoltarea raporturilor de prietenie, colaborare și solidaritate cu toate țările socialiste, și în primul rând cu cele vecine. În același timp, România a dezvoltat și dezvoltă în continuare relații de prietenie, colaborare și solidaritate cu țările în curs de dezvoltare și nealiniate. Totodată, pe baza principiilor coexistenței pașnice, România dezvoltă larg colaborarea cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială, participînd activ la diviziunea internațională a muncii, la schimbul mondial de valori materiale și spirituale, la dialogul internațional îndreptat spre soluționarea marilor probleme ale lumii de azi. O caracteristică esențială a activității externe a României este imperativul păcii. Întreaga suită de acțiuni și inițiative întreprinse de țara noastră, personal de președintele Ceaușescu în acest domeniu, este străbătută de acest imperativ, pentru că în viziunea românească pacea trebuie să servească exclusiv omului, propășirii sale. România se bucură, în acest al 40-lea august liber, de recunoașterea internațională a atașamentului său la edificarea unei lumi a păcii. O pace la a cărei edificare și consolidare este hotărîtă să contribuie atât prin continuarea și amplificarea realizărilor sale interne, cit și prin solidaritatea sa militantă cu toate forțele devotate păcii, colaborării și înțelegerii din întreaga lume.

Istoria vieții *Bisericii Ortodoxe Române* din ultimele patru decenii nu poate fi despărțită de chipul nou al patriei datorită faptului că ele s-au dezvoltat în aceleași condiții sociale nou create în țara noastră, condiții care au influențat în mod fericit și desfășurarea vieții religioase. Se știe că Biserica Ortodoxă Română și-a împletit dintru început activitatea ei cu destinele și aspirațiile poporului căruia ea aparține.

Prin doctrina, predaniile și așezămintele sale canonice, precum și prin intrupările sale morale, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit continuu aspirațiile și țelurile nobile ale poporului român.

Eforturile încordate ale poporului nostru pentru înlăturarea nedreptăților, pentru făurirea unei societăți mai bune, au găsit în mulți dintre

sfinții slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române sprijin și avint patriotic. Socotim potrivit a aminti aci spusele înfiistătorului Bisericii noastre de acum patru decenii, patriarhul Nicodim Munteanu : *«In acest ceas hotărîtor (24 august 1944, deci a doua zi după declansarea insurecției, n.d.), pentru destinul neamului românesc, cînd s-a făcut marel pas pentru salvarea țării, Biserica strămoșească stă ca întotdeauna alături de poporul român»*. Apreciind evenimentele de la 23 August 1944 ca pe un act istoric ce «a pornit din inima și din adîncna convingere» a poporului și care a înlăturat regimul dictaturii și ne-a redat libertățile democratice», patriarhul Nicodim îi binecuvînta «pe toți aceia care muncesc cu suflet și cu foc pentru propășirea neamului românesc întru dreptate și libertate» și-i îndemna pe credincioși și pe toți slujitorii Bisericii să sprijine eforturile și năzuințele de mai bine ale întregului nostru popor.

Biserica Ortodoxă Română a înțeles să dea tot sprijinul său poporului ridicat într-un suflet pentru democratizarea tuturor formelor de viață românească, fapt recunoscut și de conducerea statului care arăta că întregul guvern, precum și forțele politice concentrate în Frontul Național Democrat au înțeles că prin marile schimbări prin care trece țara, «Biserica nu trebuie să lipsească, ci să fie alături, și ne-am bucurat cînd am văzut că Biserica a înțeles noile vremuri care s-au deschis pentru istoria poporului român».

Integrarea ei în noile realități sociale de după 23 august 1944 a fost firească și în spiritul învățăturii și menirii ei în lume, de slujire a lui Dumnezeu și a oamenilor. În răstimpul celor patru decenii care au trecut de la glorioasa victorie socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, Biserica Ortodoxă Română a fost o prezență activă în viața patriei, urmărind fără încetare slujirea poporului, sprijinirea eforturilor pentru ridicarea nivelului său de viață, pentru promovarea apropierii și înțelegerii între popoare, a păcii statornice în lume. De pe poziția și cu mijloacele ei proprii, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit strădaniile și realizările păstoriiților săi pentru edificarea vieții celei noi în patria noastră. La îndemnul și sub îndrumarea ierarhilor, preoții și credincioșii au sprijinit acțiunile obștești de transformare socialistă a agriculturii și de înnoire a satului românesc. Promovînd consecvent ecumenismul local cu celelalte culte din țara noastră, la nivel interbisericesc și interteologic, Biserica Ortodoxă Română a contribuit la înfrățirea românilor cu celelalte naționalități conlocuitoare. În relațiile sale externe, Biserica noastră a desfășurat o susținută activitate pentru promovarea păcii în lume și a bunelor relații între oameni și popoare. În contactele cu diferite Biserici și confesiuni creștine, în forurile creștine internaționale, precum și cu ocazia diferitelor vizite, întâlniri și conferințe, Biserica Ortodoxă Română a acționat pentru promovarea înalțelor idealuri și aspirații de pace, dreptate, libertate și cooperare, făcînd astfel cunoscut și afirmînd prestigiul țării și al poporului nostru.

Etaple caracteristice în înfăptuirea chipului nou al Bisericii Ortodoxe Române cuprînd : reîntregirea în anul 1948 a Bisericii Ortodoxe

Române din Transilvania; reorganizarea învățămîntului teologic sub conducerea Bisericii; organizarea cursurilor periodice de îndrumare misionară și pastorală a preoților și a conferințelor preoțești, toate urmărind permanenta pregătire a problemelor care frământă societatea în mijlocul căreia ei trăiesc; organizarea temeinică a Institutului Biblic și de Misiune pentru a putea pune la îndemîna preoților și credincioșilor literatura teologică, literatura moralizatoare, cartea și obiectele de cult, public și particular, întreținerea locașurilor de cult, restaurarea și conservarea monumentelor de artă bisericească, părți constitutive ale Patrimoniului Cultural Național etc. Toate acestea sînt mărturii ale activității desfășurate de Biserica noastră strămoșească în răstimpul celor patru decenii, acum aniversate. Ele au fost posibile datorită noilor condiții de viață create după marea victorie din august 1944. Integrîndu-se acestora, Biserica Ortodoxă Română s-a alăturat poporului, împreună cu credincioșii săi, și s-a încadrat cu toată convingerea în noua orînduire, demonstrînd prin întreaga sa lucrare de pînă acum că ea și-a însușit cauzele și aspirațiile pentru care luptă poporul român. Sprijinind cu loialitate inițiativele și acțiunile conducerii noastre de stat pentru desăvîrșirea vieții noi în patria noastră și pentru promovarea păcii, a apropierii și a colaborării între popoare, Biserica Ortodoxă Română se bucură sincer de toate înfăptuirile realizate de poporul nostru — muncitori, țărani și intelectuali, între care se numără și credincioșii noștri ortodocși —, și a luat parte cu fapta și cu cuvîntul la întreaga operă de împlinire a năzuințelor spre mai bine ale poporului și de rezolvare a problemelor arzătoare ale contemporaneității, considerînd că e de datoria ei să îplinească — pe lîngă misiunea propovăduirii Evangheliei și a aducerii credincioșilor la Hristos —, și slujirea omului în societatea în care acesta trăiește, adică să îplinească slujirea întregii omeniri.

La aniversarea a patru decenii de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, clerul și credincioșii români ortodocși — însuflețiți de sentimentele sărbătorești ale întregului popor — făgăduiesc să sprijine cu sporită rîvnă eforturile pentru creșterea necentenită a potențialului economic și a patrimoniului spiritual al țării, pentru îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață ale tuturor oamenilor muncii, pentru apărarea independenței și suveranității patriei și sporirea prestigiului ei în lume, pentru promovarea înțelegerii între oameni și popoare, pentru pacea a toată lumea.

Totodată, prin glasul autorizat al Întîistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, ei au adresat conducerii superioare de stat, personal președintelui Nicolae Ceaușescu, următoarea

TELEGRAMĂ

Excelenței Sale
 Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
 Președintele Republicii Socialiste România

Cu prilejul celei de a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a poporului român, membrii Sfințului Sinod, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, cu profund respect, aleasă stimă și deosebită cinstită își îndreaptă gândurile către Domnia Voastră și către înalta conducere de stat, aducându-Vă omagiul lor fierbințe de dragoste și devotament, pentru marea operă istorică concretizată în rodnice și bogate înfrățiri, de care se bucură astăzi întregul nostru popor.

Acești 40 de ani petrecuți sub semnul libertății deplină, au demonstrat alesele virtuți creatoare ale poporului nostru, înzestrat cu neschizate resurse sufletești de a lupta, de a gândi, de a învăța, de a înfrupta și de a se jertfi pentru făurirea unui viitor luminos al scumpei noastre patrii, care mai ales în ultimii aproape 20 de ani se bucură de un prestigios renume, sub înțeleapta și clarvăzătoarea conducere a Domniei Voastre.

Bromovind cu fermitate principiile suveranității și independenței naționale, ale dreptății și bunăstării tuturor oamenilor, ați făcut cunoscută pretutindeni dorința poporului român de a trăi în pace, bună înțelegere și cooperare cu toate țările lumii, asigurând în acest fel o magistrală îmbinare a patriotismului cu solidaritatea internațională.

Mulțumindu-Vă pentru strădanile pe care le depuneți pentru viața fericită a poporului nostru și pentru pacea întregii lumi, cu prilejul acestei mari sărbători a țării noastre libere și prospere, Vă rugăm să primiți prinosele noastre de aleasă cinstită pentru jertfelnică dăruire în slujba patriei, precum și asigurarea că nu vom precupeți nici un efort pentru a sprijini fără încetare toate inițiativele conducerii noastre de stat, menite să contribuie la întărirea unității de gândire și simțire românească și la ridicarea pe noi trepte de civilizație și progres a patriei noastre dragi, Republica Socialistă România.

† IUSTIN,
 PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

REDACȚIA

SĂ UMBLĂM INTRU INNOIREA VIEȚII

Din bilanțul marilor împliniri ale acestor patru decenii de lumină pe care le aniversăm la 23 August din acest an, face parte la locul cel mai înalt și grija pentru om — factorul tuturor uriașelor transformări materiale și spirituale. Prezente la fiecare pas, toate aceste innoiri poartă pecetea trăsăturilor omului nou, a gândirii și vrednicilor lui puse în slujba înfloririi României contemporane. În tot acest măreț prezent, cu agonisirile și frământările lui, cu avântul și năzuințele îndreptate spre viitor, se descoperă omul care gândește și creează, care se dăruiește la dimensiunea acestor înfăptuiri.

În cei 40 de ani de viață nouă din țara noastră s-au înscris în cronica ei fapte și vrednicii, cutezante și împliniri nemaîntilnite în trecut, datorită elanului jertfelnic și creator al tuturor fiilor acestor strămoșești plaiuri, din rindul cărora n-au lipsit și fiii Bisericii noastre — cler și credincioși. În acești ani de lumină, numele și activitatea multor preoți s-au înscris, de asemenea, în rindul celor care au contribuit la făurirea innoirilor poporului nostru. Acest fapt vădește integrarea Bisericii noastre — care, secole de-a rindul a fost una cu poporul — în realitatea trăită de toți fiii săi, în sprijinirea, de pe poziții specifice, la zidirea vieții noi în patria noastră. Cuvîntul lor părintesc, rugăciunile înălțate pentru mai marii lor au sădit convingeri de nezdruccinat și i-au ancorat astfel prin iubire de braza și bunurile țării.

Atmosfera de muncă și înfăptuirii pe care o trăim alături de întregul nostru popor se cade să ne înliurească adînc în responsabilitatea și conștiințozitatea cu care să privim misiunea noastră. Tineretea slujitorilor de acum, ca și a celor ce se află pe băncile școlilor de învățămînt teologic este, pe lângă altele numeroase, expresia noului, a vitalității și dinamicii slujirii noastre bisericesti.

Preotul zilelor noastre simte chemarea aproapelui de care este legat prin împărtășirea acelorași idealuri, căci și unul și altul sînt purtătorii acelorași nădejdi și împlinatorii acelorași năzuințe de înnoiere a vieții și înflorire a patriei. Dacă în trecut nu toți fiii acestui pămînt străbun se bucurau să ajungă pe treptele de afirmare socială la care erau îndreptățiți, din cauza nedreptăților sociale, astăzi toți beneficiază de lumina științei, culturii și tehnicii. Dacă în trecut de acest apanaj se bucurau numai unii, datorită unor împrejurări speciale, astăzi fiii poporului nostru de la orașe și sate intră pe ușile universităților cu îndreptățirea și mîndria de a fi ajuns în acest loc prin propria lor muncă. S-a redat astfel omului valoarea lui, valoarea cuvenită celor ce o merită. Se promovează munca, cinstea, conștiința demnității, a egalității tuturor intru dobîndirea științei și culturii.

Potrivit învățăturii noastre creștine, noi nu ne desăvirșim izolați unii de alții, ci împreună cu alții și uniți prin alții. De aceea și Sfințul apostol Pavel, arătînd chemarea noastră creștină de a fi unii altora ajutători și

deci împreună-ostenitori spre tot lucrul bun cu toți oamenii, ne îndeamnă: «Purtați sarcinile unii altora și așa veți împlini legea lui Hristos» (Gal. 6, 2). De aici, ca din atâtea alte perle ale Evangheliei, izvorăște responsabilitatea noastră ca slujitori ai Bisericii în aceste frumoase vremuri. Preotul trebuie să sprijine năzuințele drepte și curate ale semenilor săi. Este însă greu, dacă nu imposibil, să contribuim la creșterea sufletească a altora, dacă tu însuși nu te străduiești întru înnoirea vieții tale proprii. Nu poți dărui altora ceea ce tu însuși nu ai. Prin Domnul nostru Iisus Hristos ne-am renăscut la viața cea nouă, în Duhul Sfânt, îmbrăcându-ne în «omul cel nou», care este făcut după chipul lui Dumnezeu în dreptatea și sfințenia adevărului (Efes., 4, 24), spre a sluji la înnoirea credincioșilor. Aceasta este chemarea noastră de slujitori ai lui Dumnezeu și ai oamenilor. Pe drumul acesta au pășit Apostoli și Părinți ai Bisericii, iar pilda lor a fost urmată de marii ierarhi ai Bisericii noastre strămoșești, ale căror ctitorii și opere strălucesc pe întinsul țării. Sfatul și învățătura să nu lipsească din metodele pastorale, potrivit cuvîntului Sfîntului apostol Pavel: «Sfătuind pe orice om și învățînd pe orice om, întru toată înțelepciunea, ca să înfățișăm pe tot omul, desăvîrșit în Hristos» (Col. 1, 28). Trebuie să fie osteneala noastră zi de zi, lucrarea pe care să o împlinim «cu timp și fără timp» (II Tim., 4, 2). Prisosind în «dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, bunătațe, facere de bine, credință, blîndețe, înfrînare, curăție» (Gal., 5, 20—23), ne vom face pilde vrednice de urmat și altora, adică păstoriților noștri. Din prisosul păcii noastre, al dragostei și muncii noastre, din prisosul conștiințiozității și responsabilității noastre vor lua putere credincioșii în împlinirea tuturor chemărilor pe care le presupun munca unită a tuturor, elanul creator care a înfrățit pe toți fiii poporului nostru. Munca noastră ca orice formă de binefacere devine astfel o prelungire a rugăciunii, a liturghisirii noastre. Cultivarea virtuților și veghea la care ne îndeamnă Sfinții Părinți ai Bisericii, se răsfrîng în slujirea aproapelui, a cerințelor obștești.

Cînd vorbim de toate aceste transformări, de toate aceste binefaceri, datorate marelui act istoric și eroic de la 23 August 1944, privirile noastre se îndreaptă spre paginile de istorie și de actualitate cărora sîntem martori. Cartea cea mare a vieții ni se deschide ca o oglindire a părtășiei noastre la istoria cea nouă a poporului nostru, la împlinirile mărețe care au înnoit și întinerit chipul țării, la înnoirea și transformarea însăși a oamenilor. Cel care este pasionat de misiunea lui, cel care este pătruns că trebuie să fie prezent în cartea vrednicilor obștești, acela este mereu preocupat de ceea ce a făcut sau nu, de ceea ce se cuvine a face. Acest lucru se cere să-l avem în vedere mai ales în acești ani rodnici, ani de experiență, de noi învățăminte, de frămîntări și căutări, dar și plini de bucuria agonisirilor epocale în visteria spirituală și materială a țării.

La aniversarea celor patru decenii de la gloriosul 23 August 1944 sîntem prezenți și noi, și credincioșii noștri. De aici se cuvine să rezulte și hotărîrea de a ne spori eforturile în sprijinirea muncii avîntate a poporului nostru. Trebuie să pășim cu dragoste și devotament, cu încredere și conștiință apostolică pe acest drum.

Ne este cunoscut indemnul Mîntuitorului adresat Sfîntului apostol Petru pe malul lacului Tiberiada: «Depărtează la adînc și lăsați în jos

mrejele voastre ca să pescuiți» (Luca 5, 4). Acest îndemn de a arunca «mrejele» noastre cuvîntului păcii și vieții mai la adînc, își are în ceasul de față o neîbănuț de mare actualitate. Făcînd bilanțul tuturor împlinirilor noastre, în aceste zile de mare sărbătoare pentru întregul nostru popor, trebuie să avem în inimi mai mult ca orîcînd acest îndemn de a ne spori eforturile în apărarea păcii-și a vieții pe pămînt, atît de amenințate, pentru a da putere și a face și mai bogată lucrarea noastră. Apărarea păcii și a vieții, valori neprețuite ale omului de totdeauna, constituie o permanentă grijă pentru Biserica noastră și pentru enoriașii incredințați nouă spre păstorie. Întreaga omenire, dornică de pace, însetează după aceste valori și luptă din răzputeri pentru triumful lor. Aceasta înseamnă a aborda problemele vremurilor noastre, a răspunde tuturor cerințelor cu toată sollicitudinea și angajarea, cu toată dăruirea și responsabilitatea, de pe poziția lucrării noastre specifice preoțești. Atunci vor vorbi faptele mai mult decît cuvintele despre felul în care fiecare își înțelege și împlinește rostul său de slujitor al Altarului strămoșesc și fiu al vetrei străbune.

Permanent trebuie să privim la aceste cerințe, la înțelesul adînc al faptelor și împlinirilor din acești ani de viață nouă din țara noastră, pentru a fi conștienți de importanța lucrării noastre, pentru a fi actuali epocii pe care o străbatem. La vremea lor s-au arătat de mare actualitate mitropoliții Dosoftei și Veniamin Costachi, Grigorie Dascălu și Antim Ivireanul, Varlaam și Simion Ștefan. Coloane ale culturii noastre ei au rămas în panteonul Bisericii și al țării pentru că au fost slujitori ai vremurilor în care au trăit. Lucrarea lor a fost atît de actuală pentru vremea lor, încît după atîtea secole, aceasta apare ca piatră de temelie pentru dezvoltarea culturii noastre, iar ei adevărați promotori ai unor imense și îndrăznețe înnoiri. Această «ancorare» în realitățile vremurilor în care au trăit, a făcut ca talentatul mitropolit Dosoftei, de la înălțimea jilțului său mitropolitan, continuînd opera diaconului Coresi, să ridice limba română pe care o vorbeau «la vatra lor țărani» — cum spune preotul poet Alexei Mateevici — la o treaptă superioară făurînd limba liturgică, limba poporului, prin tipărirea Sfintei Liturghii în cele două ediții, din 1679 și 1683, împlinire epocală, atunci cînd nici un popor din Europa nu avea Liturgia în limba sa proprie.

Asemenea celor dinaintea noastră și potrivit îndemnului Mintuito-ului, să pășim cu mai multă hotărîre la activitatea pastorală, împlinindu-ne cu toată rîvna îndatoririle pastorale. Se cere să fim permanent mai atenți și mai exigenți cu noi înșine, spre a ne înfățișa adevărați străjeri ai dreptei învățături, ai unității de credință și ai Evangheliei păcii. Conștienți de puterea harului Duhului Sfînt, să luăm pildă de la Sfîntul apostol Pavel care mărturisește chemarea de a sluji Biserica «al cărei slujitor m-am făcut — zice el — potrivit iconomieii lui Dumnezeu, că mi-a fost dat mie pentru voi, ca să aduc la îndeplinire cuvîntul lui Dumnezeu». (Col., 1, 29). Emoția de la hirotonie ar trebui să rămînă vie toată viața. Responsabilitatea și fiorul trăit în clipa depunerii jurămîntului la primirea titlului de licențiat în Teologie trebuie, de asemenea, să rămînă la fel de vii toată viața, izvor permanent de noi și noi împliniri în activitatea de slujire a credincioșilor. Faptul că preotul a odrăslit din aceeași

tulpină ca și fiii acestui pământ românesc, legați trup și suflet de brazda lui, de frumusețile țării, de roadele muncii lor, trebuie să-i mărească zelul său, să-i învioreze entuziasmul slujirii sale.

La altar sau la amvon, în mijlocul credincioșilor sau în sinul familiei, el trebuie să fie pildă tuturor, în fapte, în atitudini, în felul de a gândi și a vorbi. Când săvârșește slujba dumnezeiască stăpînit de evlavie, credință și pătrundere, preotul oglindește pe Marele Preot Iisus Hristos. Când răspunde cu toată conștiințiozitatea și în orice timp la cerințele duhovnicești ale enoriașilor, luminînd nedumeririle și frământările lor, el se află la datoria sa de părinte și frate al tuturor. Când iese în fața sfințelor uși cu inima plină de dulceața cuvîntului lui Dumnezeu spre a o împărtăși fiilor săi sufletești, el dovedește că merită trimiterea la apostolat de către însuși Mintuitorul Hristos, cînd a spus: «Mergînd, învățați toate neamurile...» (Matei 28, 19). Cînd are fericirea cea nespusă de a oferi Sfintele Taine cu miini nevinovate, el atunci poate avea mulțumirea de a fi păstrat cu credincioșie «odorul» încredințat lui de către arhiepiscopul hirotonisitor. El simte și trăiește bucuria de a fi izbutit să împlinească deplin «lucrul de evanghelist», după îndemnul: «Slujba ta, fă-o deplin» (II Tim., 4, 5). A sădi încredere și curaj, dragoste de muncă și de pace, atașament față de înfăptuirile poporului nostru și față de țară, iată orizont de pastorație. Cel ce se izolează de enoriași și de năzuințele lor actuale, se izolează de chemarea sa preoțească. Nu poate trăi bucuria slujirii sale și rămîne lipsit de realitatea vieții, un însingurat. Și nimic nu poate fi mai înfricoșător decît izolarea, decît însingurarea.

Sprîjinind elanul muncii creatoare a întregului nostru popor, ziditor de țară și de pace, slujitorul altarului mărturisește prin truda și devotamentul său hotărît, că face parte din marea obște românească, unită de-a pururi în cuget și simțire.

Participarea tuturor fiilor acestor plaiuri la marea sărbătoare a celor 40 de ani de viață nouă și liberă, la marea noastră sărbătoare națională, cere ca fiecare să fie îmbrăcat în haină de nuntă. Să participăm și noi, slujitorii altarelor strămoșești, la această sărbătoare cu haina cea de nuntă a iubirii de țară și de conducătorii ei și să ne bucurăm împreună cu întregul popor. Gîndul, cuvîntul și fapta noastră de slujitori ai Bisericii și fii ai patriei noastre dragi, să se îndrepte pururea spre tot ce se inițiază, se zidește, și se desăvârșește pe chipul cel nou al țării. Să ne angajăm cu toată hotărîrea în sprîjinirea elanului creator al întregului nostru popor pentru dezvoltarea și înflorirea țării noastre și al fiilor acestui pământ străbun.

Să urmărim pilda conducerii noastre de stat, a președintelui țării, Domnului Nicolae Ceaușescu, care, neobosit veghează, neprecupețind nici un efort, la bunăstarea și înflorirea țării, și la menținerea păcii și apărarea vieții în lume. Ca tribun al înalțelor principii de dreptate socială, cooperare și independență pentru toate popoarele de pe pămînt, Domnia Sa nu încetează să arate primejdia înarmărilor, pericolul unei catastrofe nucleare, stărîind asupra urgenței dialogului, a soluției uriașe de binefăcătoare a tratativilor. În atmosfera de agravare a situației internaționale numai conștiința luminată și responsabilitatea tuturor celor ce le

este scumpă viața și viitorul omenirii, pot însenina frunțile și pot sădi încrederea atât de necesară în zilele noastre. Propunerile Domniei Sale și apelurile îndreptate către marile puteri și conducătorii tuturor țărilor, sînt mărturii ale acestei preocupări de găsire a celor mai practice soluții pentru menținerea păcii, chezașia viitorului lumii și a planetei. Toate aceste preocupări au un mare ecou în inimile tuturor oamenilor, conștiinți de urmările groaznice ale declanșării unui cataclism nuclear. Clerul și slujitorii Bisericii noastre, asemenea întregului popor, sprijină cu hotărîre strădania aceasta, cu convingerea că în felul acesta orizontul lumii se va lumina.

La marea noastră sărbătoare — 23 August — cînd toți fiii plaiurilor românești sînt hotărîți să făurească noi și mărețe înfăptuiri, să fim stăpîniți de aceeași neclintită hotărîre, în înțelepciunea conducerii noastre de stat, în unitatea de muncă și înfăptuiri din epoca mărețelor împliniri, «epoca Ceaușescu».

Să mulțumim Bunului Dumnezeu pentru pacea și agonisita harnicului nostru popor și să cinstim eroii scumpi jertfiți acum patru decenii pentru libertatea și deplina independență a țării noastre, ale căror trupuri au rămas în pămînturi străine, mărturii pentru veșnicie ale dreptății și păcii în lume.

† TEOCTIST,

MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

sădi
le și
rilor,
oluții
te a-
nști-
lerul
a ho-
l lu-

rilor
tăpi-
re de
iniri,

nicu-
cenii
tru-
otății

• VIAȚA • BISERICĂȘCĂ •

VIZITA ÎN GRECIA A PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN ÎN FRUNTEA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE ROMĂNE

(24—29 mai, 1984)

La invitația Prea Fericitului Arhiepiscop Serafim al Atenei și a toată Grecia, și a Sfântului Sinod al Bisericii Greciei, Prea Fericitul Patriarh Iustin, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, a făcut o vizită oficială acestei Biserici, între 24—29 mai 1984.

Din delegația Bisericii Ortodoxe Române au făcut parte : II. PP. SS. Mitropolii Teoctist al Moldovei și Sucevei, Antonie al Ardealului, Nestor al Olteniei ; P. S. Episcop Vasile Tirgovișteanul, vicar patriarhal ; Arhid. Ion Bănățeanu, secretarul Cabinetului Patriarhal, și Arhid. Laurențiu Movileanu, de la Catedrala Patriarhală din București.

La plecare, pe Aeroportul Otopeni erau prezenți membri ai Sfântului Sinod, consilieri ai Administrației Patriarhale și ai Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, alte persoane oficiale.

A fost prezent Dl. Ion Popescu, director în Departamentul Cultelor.

De asemenea a fost prezent Dl. Dimitrios Serbos, ambasadorul Greciei la București.

Joi, 24 mai 1984, orele 16, 25, Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu ceilalți membri ai delegației, au sosit la Atena. La Aeroportul internațional Anatolikon delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost întâmpinată de Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim, de membrii Sinodului permanent al Bisericii Greciei, de I. P. S. Mitropolit Varnavas, președintele Comisiei Sinodale Permanente pentru relațiile interortodoxe și intercreștine ; I. P. S. Mitropolit Hrisostom de Peristeri, directorul Centrului Interortodox de la Mănăstirea Pendeli ; de alți ierarhi și clerici ai Bisericii Greciei. Din partea guvernului grec a fost de față Dl. Iannis Kapsis, ministrul adjunct la Ministerul de Externe al Greciei.

A fost prezent, de asemenea, și Dl. Nicolae Ecobescu, ambasadorul R. S. România la Atena.

La coborârea din avion, Prea Fericitul Patriarh Iustin a fost întâmpinat de Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim, care a rugat și a însoțit pe

Prea Fericitul Patriarh Iustin să treacă în revistă garda militară de onoare constituită în cinstea sa, în timp ce fanfara aviației intona un mars de onoare.

Aspect de la primirea oficială de pe aeroportul internațional «Anatolikon» din Atena

După cuvenita prezentare a oficialilor s-a format o impresionantă procesiune condusă de motocicliști și de un echipaj al poliției care străbătând bulevardele Faliro și Singru s-a îndreptat spre hotelul «Marea Britanie» din Piața Constituției, unde aveau să fie găzduiți Prea Fericitul Patriarh Iustin și ceilalți membri ai delegației. Pe tot acest traseu, precum și în centrul Atenei, ca semn al atenției deosebite ce se acorda oaspeților români, erau arborate drapelele României și Greciei.

La orele 18,00 a avut loc primirea oficială a delegației Bisericii Ortodoxe Române în Catedrala «Bunavestire» a Sfintei Arhiepiscopii a Atenei. În Catedrală erau prezenți, pe lângă membrii Sfântului Sinod al Bisericii Greciei, alți ierarhi greci, episcopii vicari ai Arhiepiscopiei Atenei, ministrul adjunct de la Ministerul Învățămîntului și Cultelor, Dl. Stelios Papatemelis, numeroși clerici și credincioși. La sfîrșitul cuvenitei doxologii, Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim a salutat pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și pe ceilalți membri ai delegației, cu următoarele cuvinte:

«*Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor, Domnule Iustin,*

Din clipa instalării Prea Fericirii Voastre pe dislinșul tron patriarhal al Bisericii Ortodoxe Române surori, dorința arzătoare și continuă a Bisericii Greciei a fost să vadă pe Prea Fericirea Voastră în mijlocul ei.

Și iată că astăzi se împlinește această dorință și ne bucurăm în mod deosebit pentru aceasta, atit noi personal, cit și Sinodul ce ne inconjoară, venerabila ierarhie, clerul și binecredinciosul popor al Preasfintei noastre Biserici.

Legăturile care unesc cele două Biserici sînt străvechi și foarte strînse, după cum mărturisește însă istoria acestora. Devin însă și mai strînse odată cu venirea Prea Fericirii Voastre în fruntea Bisericii Române surori, printre altele și datorită faptului că Prea Fericirea Voastră a trăit viața Bisericii noastre, a gustat și s-a inițiat în teologia grecească.

Dînd glas sentimentelor noastre de dragoste și de bucurie profundă, Vă adresăm Prea Fericirii Voastre și suitei Prea Fericirii Voastre urarea tradițională «Bine ați venit!», împreună cu mesajul pascal «Hristos a înviat!».

Răspunzînd la salutul adresat, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit, în grecește, următoarea cuvîntare :

«*Prea Fericirea Voastră,*

La invitația Prea Fericirii Voastre, noi, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române am venit aici pentru ca, alături de reprezentanții Bisericii Ortodoxe a Greciei, să ne rugăm împreună și să ne împărțim la același altar cu Sfîntul Trup și Sfîntul Sînge al Domnului și Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos ; am venit aici pentru a da unii altora sărutarea frățească a păcii și a dragostei dintre noi ; am venit aici pentru a reîmprospăta sentimentele de prietenie dintre Bisericile și popoarele noastre ; am venit aici, iubiți frați, pentru a pune o nouă verigă în lanțul de aur al legăturilor frățești dintre noi, dintre Bisericile noastre, dintre țările noastre.

Din adîncul sufletului mulțumim Prea Fericitului Serafim și Înalt Prea Sfințiților Mitropoliți, membri ai Sfîntului Sinod, pentru frățeasca invitație de a vizita Biserica soră a Greciei și pentru călduroasa primire pe care ne-ați rezervat-o.

*Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți Mitropoliți,*

Vizita noastră în Biserica Greciei se înscrie în tradiția bunelor relații care au existat dintotdeauna între Bisericile noastre, moștenitoare deopotrivă ale aceleiași credințe și tradiții apostolice.

Aceste relații de frățietate și prețuire reciprocă s-au manifestat prin schimburi de vizite între Întîistătătorii Bisericilor noastre surori, prin contacte între reprezentanți de frunte ai acestora, precum și prin diverse forme de intrajutorare materială sau spirituală, atunci cînd una sau alta dintre Bisericile noastre au traversat epoci istorice mai grele.

Intîlnirile noastre se înscriu, de altfel, într-o tradiție existentă deja în Biserica primară, și anume aceea de a menține unitatea credinței, de a cultiva dragostea prin intrajutorare frățească și de a împărtăși reciproc experiența de viață și de pastorație, pentru păstrarea unității tru-

Prea Fericitul Patriarh Iustin răspunzînd cuvîntului de *Bun venit* adresat de Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim al Atenei și al întregii Elade

pului tainic al lui Hristos și a conștiinței ca toți creștinii «să aibă o singură gîndire, un singur cuget, o singură credință, făcîndu-se o singură dragoste», cum zice un scriitor din vremea veche.

Aș mai adăuga, în același context, faptul că relațiile frățești dintre Bisericile noastre se conjugă, în mod fericit, cu relațiile de prietenie care au existat dintotdeauna și există și astăzi între popoarele grec și român. Două popoare care nu o dată în decursul istoriei lor și-au unit destinele în lupta pentru apărarea libertății și independenței naționale. Iar astăzi, ținînd seama de nevoile credincioșilor noștri, ale popoarelor noastre și în general ale omenirii de acum, Bisericile noastre se găsesc din nou acolo unde misiunea lor le cheamă. Ele își aduc contribuția lor la strădaniile oamenilor și popoarelor pentru înlăturarea pericolului nuclear, pentru realizarea unei zone denuclearizate în Balcani, pentru statornicirea unei păci trainice în lume.

Ca Biserici care au slujit totdeauna popoarele în sinul cărora s-au născut și trăiesc, ca Biserici care și-au identificat aspirațiile și idealurile lor cu aspirațiile și idealurile fiilor lor duhovnicești, credincioșilor lor,

i deja
ei, de
reci-
i tru-

ie
singur

lntre
care
l ro-
des-
e. Iar
noas-
e din
or la
i nu-
sta-

s-au
urile
lor,

Bisericile noastre se găsesc acolo unde datorita lor sacră de apărare a vieții credincioșilor le cheamă. Așadar, Bisericile noastre se întâlnesc nu numai în apărarea dreptei credințe, ci și în slujirea popoarelor noastre.

Împletindu-și firele existenței sale cu firele vieții poporului, Biserica a fost prezentă în mijlocul credincioșilor sprijinind aspirațiile, strădaniile și faptele lor. Din năzuințele înalte ale credincioșilor ea a făcut propriile sale năzuințe; biruințele și înfringerile erau comune țării și Bisericii.

Îndeosebi pe vremea stăpînirii otomane în Balcani simbioza națiunii cu Biserica se învederează mai mult decît în oricare altă perioadă a istoriei noastre. Apărătorii țării se înfățișează atunci ca apărători ai creștinătății.

Iancu de Hunedoara, spre pildă, a rămas în istoria Transilvaniei ca «*erou al creștinătății*». În Moldova a rămas mare și în același timp *sfințit*, Ștefan. El a domnit 47 de ani, două luni și trei săptămîni; a zidit 44 biserici și a purtat 36 războaie. A fost numit nu numai *părinte al patriei*, dar și *erou al creștinătății și atlet al lui Hristos*.

*Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiti Mitropoliți,*

În persoana Prea Fericirii Voastre, a Înalt Prea Sfințiilor Mitropoliți, a clerului și credincioșilor prezenți la această catedrală, salutăm frățește întreaga obște binecredincioasă a Bisericii voastre, în numele nostru personal, al Înălților ierarhi ce ne însoțesc în această vizită, și al poporului binecredincios al Bisericii Ortodoxe Române.

Rugăm pe Bunul și Atotputernicul Dumnezeu să trimită asupra noastră, în această adunare frățească, binecuvîntarea Mîntuitorului Hristos cel înviat, pentru ca să pecetluiască, cu harul Sfîntului Duh, înțînirea noastră și să lumineze înțelegerea și calea noastră spre roade cît mai bogate și rezultate cît mai pozitive, așa încît să ne facem unii altora bucuria deplină, cum spune Sfîntul apostol Pavel: «*Avînd aceeași iubire, aceleași simțiri, aceeași cugetare*» (Filip., 2, 2), și să ne mîngîiem împreună «*prin credința noastră laolaltă, a voastră și a noastră*» (Rom., 1, 12).

Bine v-am găsit în frumoasa și ospitaliera Dumneavoastră țară!

Catedrala Sfintei Arhiepiscopii a Atenei, cu hramul «*Bunavestire*», este o biserică măreață ce se înalță în imediata apropiere a colinei Acropole. Ea a fost construită între anii 1844—1855 de către patru arhitecți greci. În interiorul bisericii se află mormîntul patriarhului ecumenic Grigorie al V-lea, martirizat la Constantinopol în anul 1821 și ale cărui oseminte au fost aduse la Atena după 50 de ani de la moartea sa, în anul 1871.

Vineri, 25 mai 1984, la orele 9,15, Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de toți membrii delegației, a făcut o scurtă vizită Prea Fericitului Serafim la sediul Sfintei Arhiepiscopii a Atenei. Membrii delegației române s-au întreținut în sala tronului cu Întîistătătorul Bisericii Greciei, cu cei doi episcopi vicari ai Arhiepiscopiei Atenei, — P. S. Vasilios și P. S. Evthimios —, cu alte persoane oficiale.

De la sediul Arhiepiscopiei Atenei s-a plecat către minăstirea Petrakis, sediul Sfântului Sinod al Bisericii Greciei. Cei doi Întâistătători de Biserici, împreună cu suitele lor, au fost întâmpinați, în sunetele clopote-

În vizită la sediul Arhiepiscopiei din Atena

lor, în incinta minăstirii — ce era împodobită cu drapele bizantine, românești și grecești —, de către obștea minăstirii, în frunte cu starețul acesteia, Arhim. Hrisostom Rumeliotis.

Minăstirea Petrakis este fondată în sec. XVII. Este împodobită cu prețioase picturi, cele mai vechi datind din anul 1719. În pronaosul bisericii au fost pictați recent sfinți locali din toate Bisericile Ortodoxe surori, printre care aflăm și o icoană a Sfântului Calinic de la Cernice și una a Sfintei Filoftea.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a binecuvîntat mulțimea adunată pentru a-l primi, și după intonarea polihroniului, întreaga suită a urcat în sala de ședințe a Sinodului Permanent. La orele 11,00, întreaga delegație a Bisericii Ortodoxe Române a luat parte la sesiunea festivă a Sinodului Permanent al Bisericii Greciei.

În prezența tuturor membrilor Sinodului Permanent și în numele acestora, Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim, președintele Sinodului Permanent, a adresat Prea Fericitului Patriarh Iustin și celorlalți membri ai delegației, următorul cuvînt de salut :

«Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhi-

ea Pe-
ori de
pote-

episcop al Bucureștilor, Prea iubit frate în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor, Domnule Iustin, îmbrățișînd în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, cu multă bucurie Vă salutăm!

Moment de la ședința festivă a Sfintului Sinod al Bisericii Greciei

e, ro-
virețul

tă cu
ul bi-
doxe
ica și

pen-
at în
gație
modu-

mele
dului
nem-

or al
Arhi-

Prea Fericite,

Vă primim astăzi, împreună cu suita Prea Fericirii Voastre, cu bucurie duhovnicească și cu deosebită plăcere, în această sală sfințită în care Corpul de conducere al Prea Sfintei noastre Biserici cercetează și se pronunță asupra tuturor problemelor ei administrative și apără, cu un interes mereu treaz, conform cu sfintele canoane, izvoarele Sfintei noastre Ortodoxii.

În spiritul general al acestei idei, Sfintul Sinod al Bisericii Greciei primește aici, în această sală, pe conducătorul frate în Hristos, Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, apărător și ei al aceleiași credințe și prin urmare bun cunoscător și deosebit de familiarizat cu astfel de răspunsuri și probleme.

Prilejul de față constituie însă pentru noi o sursă de deosebită emoție, datorită faptului că împreună-luptători ai Ortodoxiei se întîlnesc în același loc, ca atunci «...cînd a sosit ziua Cincizecimii» (Fapte 2, 1) și vorbesc «aceeași limbă» ca în ziua aceea de naștere a Sfintei Biserici a lui Hristos, cînd «fiecare îi auzea pe ei vorbind în limba sa» (Fapte 2, 6), întelegînd — prin limba Sfintului Duh — unii altora dragostea și nevoile.

În acest sens, Prea Fericite Patriarh Iuștin, în clipa aceasta preasfințită, așa cum Prea Fericirea Voastră și însoțitorii Prea Fericirii Voastre pășiți în locașul acesta al Bisericii Greciei, tot așa și Smerenia noastră, împreună cu Sfântul Sinod ce ne înconjoară, ne simțim împreună-locuitori, spiritualicește vorbind, cu Prea Fericirea Voastră, cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop ce înconjoară pe Prea Fericirea Voastră, cu cucernicul cler și evlaviosul popor român, în locașurile venerabilei Biserici Române surori, ca într-un locaș comun al nostru și al vostru. Și aceasta, Prea Fericite și Sfințite Frate, este minunatul dar tainic al credinței și dragostei comune în Domnul nostru cel înviat, potrivit cu cereașca aceea conviețuire, după care «...toți cei ce credeau erau laolaltă și aveau toate de obște...» (Fapte 2, 44).

De aceea, Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, sub semnul acestei indivizibile și de nezdruccinat unități de credință și de dragoste, salutăm istorica vizită a înțeleptului conducător spiritual al Bisericii Române surori și a celor dimpreună cu Prea Fericirea Voastră, în speranța că vom putea oferi o ospitalitate avraamică.

Drept pentru care, primindu-Vă cu dragoste fierbinte în Hristos, Vă adresăm tradiționalul «Bine ați venit!».

Răspunzînd, Prea Fericitul Patriarh Iustin a spus următoarele :

*«Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințitul Mitropoliți,
Membri ai Sfîntului Sinod grec,*

Delegația Bisericii Ortodoxe Române are astăzi din nou ocazia să se afle împreună cu Prea Fericirea Voastră și cu membrii Sfîntului Sinod permanent al Bisericii Greciei.

Îngăduiți-ne ca în numele nostru personal, al Înalt Prea Sfințitilor Mitropoliți Teoctist al Moldovei și Sucevei, Antonie al Ardealului și Nestor al Olteniei, al Prea Sfințitului Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și secretarul Sfîntului Sinod, — care mă însoțesc —, al tuturor ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, să aducem Prea Fericirii Voastre, Înalt Prea Sfințitilor Mitropoliți membri ai Sfîntului Sinod grec și tuturor clericilor și credincioșilor Bisericii Greciei, un cordial salut, plin de caldă prețuire și de iubire în Domnul Iisus Hristos. Vă reinnoim totodată mulțumirile noastre pentru cinstea și primirea pe care ni le-ați rezervat, precum și pentru atenția deosebită pe care o acordați vizitei noastre la Atena.

Prea Fericirea Voastră,

Vizita noastră constituie în primul rînd o confirmare a bunelor legături și a raporturilor frățești care există și au existat totdeauna între Biserica Ortodoxă Greacă și Biserica Ortodoxă Română. În al doilea rînd, ea are în vedere o colaborare și mai strînsă pentru discutarea și soluționarea importanțelor probleme care preocupă Biserica Ortodoxă, raporturile ei cu celelalte Biserici creștine din lume și problemele care frămîntă omenirea contemporană.

Asemenea probleme au constituit pentru noi o preocupare neînteruptă de vreme ce legăturile noastre cu celelalte Biserici n-au conținut niciodată. Cînd vorbesc de celelalte Biserici, mă gîndesc în primul rînd

la Biserica Greciei, cu care Biserica Română a păstrat legături cu totul frățești, mai strînse poate decît cu oricare altă Biserică.

Aceste legături urcă peste veacuri pînă în vremea nașterii poporului nostru și a primirii religiei creștine, două evenimente diferite, la alte neamuri, dar strîns unite la noi. Nașterea poporului nostru coincide cu creștinarea lui.

Este adevărat că strămoșii noștri sînt daco-romani, adică daci romanizați; dacii, populația autohtonă de atunci pe pămîntul actual al României, iar romanii, armatele cuceritoare care veneau de la Roma. Marea mulțime a populației a fost desigur dacă, dar învingătorii au impus limba și cultura lor. Insuși creștinismul nostru primar este de origine latină. Limba bisericească veche este o dovadă certă în acest sens.

Nu este însă mai puțin adevărat că îndeosebi în cetățile dace de pe malurile Mării Negre se găseau și mulți greci. Inscriptiile vechi, știrile istorice și numeroase alte urme arheologice, ca și numele sfinților ori ale unor ierarhi de atunci, mărturisesc cu prisosință acest adevăr. Așadar, legăturile noastre cu lumea greacă sînt mai presus de orice îndoială.

În Epistola către Romani, Sfîntul apostol Pavel spune că a propovăduit Evanghelia lui Hristos pînă în Iliria, adică pînă aproape de granițele României de astăzi, în plină romanitate însă, în vremea de atunci. Dar Apostolul nostru, este Sfîntul Andrei. El a propovăduit Evanghelia în țara noastră, îndeosebi pe malurile Pontului Euxin, pe malurile Mării Negre. Urmele pașilor lui se păstrează pînă în zilele noastre, în tradiții literare, în toponimie și în vestigii arheologice.

Dar dacă despre o Biserică organizată nu se poate vorbi decît numai cînd în fruntea ei apar episcopi, atunci existența Bisericii noastre este confirmată în secolul al III-lea, fiindcă un episcop, Evangelicus, este pomenit la Tomis în anul 290. Alt episcop este prezent la Sinodul de la Niceea, în 325. După aceea știrile despre alți episcopi devin tot mai frecvente. Relații strînse cu țara noastră au avut Sfîntul Vasile cel Mare și Sfîntul Ioan Hrisostom. În general se poate spune că raporturile noastre bisericești cu grecii au fost foarte strînse, de vreme ce Biserica noastră se găsea sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. Ele s-au făcut simțite în toată istoria noastră bisericească.

Lăsînd deoparte vremurile care au precedat organizarea Bisericii noastre ca Patriarhie, amintim că în anul 1927, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea, în drum spre Locurile Sfinte, a făcut o vizită oficială la Atena, fiind primit cu mare cinste și cordialitate de învățatul arhiepiscop al Atenei și al întregii Grecii, Hrisostom Papadopoulos, de membrii Sfîntului Sinod al Greciei, de clerici și de mulți credincioși.

Încă de atunci, patriarhul Miron a arătat înalților ierarhi greci necesitatea convocării unui sinod panortodox care să studieze toate chestiunile care interesează Ortodoxia. Totodată a scos în relief faptul că Bisericii Greciei îi revine îndatorirea de a scoate din literatura creștină scrisă în limba greacă veche «apa cea vie» din care să se adape toate Bisericile Ortodoxe din lume.

Amintim, de asemenea, că predecesorul nostru, patriarhul Justinian a vizitat, între 30 aprilie și 5 mai 1971, Biserica Greciei cu ocazia inaugurării Centrului Interortodox de la Minăstirea Pendeli și a altor așezăminte bisericesti din Atena. Delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu smerenia mea ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei, a participat la cele trei conferințe panortodoxe de la Rhodos, din 1961, 1963, și 1964, colaborând fructuos, cu delegații Bisericii Ortodoxe Grecești și delegațiile celorlalte Biserici Ortodoxe pentru dezbaterăa unor probleme interortodoxe și intercreștine.

Din partea Bisericii Ortodoxe Grecești a vizitat Biserica Ortodoxă Română, în octombrie 1955, cu ocazia canonizării unor sfinți români și a comemorării a 70 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române, o delegație de înalți ierarhi.

Amintim, de asemenea, vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române, în iunie 1968, de o delegație a Bisericii Ortodoxe Grecești, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop de atunci. Alte vizite au fost făcute Bisericii noastre de către delegații Bisericii Grecești în 1975, cu ocazia semicentenarului Patriarhiei Române și comemorării a 90 de ani de la recunoașterea autocefaliei ei, precum și cu ocazia intronizării noastre la 19 iunie 1977.

Aceste contacte au ținut aprinsă flacăra prieteniei dintre Bisericile noastre și au întărit legăturile dintre țările noastre.

În timpul nostru, legăturile frățești și prietenești dintre cele două Biserici se realizează sub multiple aspecte: schimb de scrisori irenice între înfiștătorii celor două Biserici la marile sărbători ale Crăciunului și Pastelui, vizite reciproce, participare la diferite congrese și întruniri interortodoxe și intercreștine, conferințe ținute de profesorii Facultăților și Institutelor Teologice, schimb reciproc de studenți români și greci la Facultățile de Teologie din București, Atena și Tesalonic.

Menționăm cu acest fericit prilej colaborarea fructuoasă care există între ierarhii și teologii Bisericilor noastre, în vederea pregătirii temelor care vor fi discutate la Sfântul și Marele Sinod Panortodox.

*Prea Fericită Voastră,
Înalt Prea Sfinți Mitropoliți,*

Aflindu-ne în mijlocul Înalt Prea Sfințiilor Voastre, în această atmosferă sărbătorească, nutrim convingerea fermă că vizita noastră va contribui la adâncirea și strângerea tot mai mult a legăturilor de sinceră frățietate și prietenie care au existat totdeauna între Bisericile noastre ortodoxe, între poporul român și poporul grec.

Vă exprimăm încă o dată mulțumirile noastre cele mai călduroase pentru aleasa primire cu care ne-ați onorat și vă îmbrățișăm cu dragoste fierbinte și sfântă în Domnul Hristos, căruia se cuvine cinstea, mărirea și închinăciunea, în vecii vecilor. Amin !».

În această înaltă atmosferă evocatoare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost decorat cu «Crucea cea Mare a Sfântului Apostol Pavel», cea mai

înaltă distincție acordată de Biserica Greciei. De asemenea, membrii ierarhiei ai delegației au primit «Crucea de Aur a Sfântului Apostol Pavel», iar ceilalți doi membri ai delegației cu «Crucea de Argint a Sfântului Apostol Pavel».

Decorarea Prea Fericitului Patriarh Iustin cu «Crucea cea Mare a Sfântului apostol Pavel»

A urmat o recepție în sala de festivități a Institutului de Misiune internă și externă a Bisericii Greciei, «Apostoliki Diakonia», la care au luat parte, în afară de participanții la ședința festivă a Sinodului permanent, și alți ierarhi și clerici, secretari sau membri ai comisiilor sinodale permanente, directorul revistelor centrale ale Bisericii Greciei, Prof. Evangelos Theodoru, și altele persoane.

A fost prezent și ambasadorul României la Atena, Dl. N. Ecobescu.

În după amiaza aceleiași zile, la orele 18.00, delegația Bisericii Ortodoxe Române, însoțită de Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim, I. P. S. Mitropolit Varnavas, Arhim. Damaskinos Vracas și de Protos. Ștefanos Avramidis, a făcut o vizită la Ministerul Învățămîntului și Cultelor din Grecia. Delegația a fost primită de către Dl. ministru Apostolos Kaklamanis, și de ministrul adjunct Dl. Stelios Papatemelis.

Intr-o atmosferă cordială a avut loc un prețios schimb de păreri în cadrul cărora a fost reliefată contribuția importantă a Bisericilor Ortodoxe la menținerea și cultivarea relațiilor de prietenie și frățietate între popoare, contribuția de neprețuit a Bisericilor României și Greciei la progresul spiritual al celor două popoare și la lupta lor comună pentru instaurarea definitivă a păcii în Balcani și în întreaga lume. Au fost subliniate de asemenea bunele raporturi ce există între Biserică și Stat atât în Grecia cât și în România, raporturi ce se bazează pe respectul reciproc și pe colaborare în special în domeniul social.

Dl. Ministru a oferit membrilor delegației minunate copii după opere de artă ale anticității grecești, lucrate în atelierelor Muzeului Național de Arheologie.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit D-lui Ministru o vază mare, artistic împodobită cu motive naționale românești.

De la Ministerul Învățămîntului și Cultelor, delegația română, însoțită în continuare de Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim și condusă de Dl. ministru Kaklamanis, precum și de Dl. ministru adjunct Papatemelis, au făcut o vizită la Facultatea de Teologie a Universității din Atena. Incluziunea în program a unei vizite la Facultatea de Teologie, a produs mare bucurie, fiindcă Prea Fericirea Sa a fost student al acestei Facultăți, între anii 1930—1934, iar în anul 1937 i-a acordat titlul de doctor în Teologie. Astăzi Facultatea de Teologie este instalată într-o impunătoare clădire nouă, construită într-un stil arhitectonic modern, cu spații largi, clădire ce face parte din orașelul studentesc situat la periferia Atenei — Zografu —, unde se vor muta toate Facultățile.

La intrarea în clădirea Facultății, oaspeții au fost întâmpinați de P. S. Episcop Anastasios Iannulatos, decanul Facultății, de cei doi președinți: al secției teologice, Dl. Savvas Aguridis, și al secției pastorale, Dl. Nicolaos Nisiotis; de către profesori onorari și titulari ai Facultății, de către ceilalți membri ai corpului didactic și de către foarte mulți studenți.

Prea Fericitul Patriarh Iustin și ceilalți oaspeți au fost primiți în sala de ședințe a Facultății, unde P. S. Episcop Anastasios a rostit următoarea cuvîntare de salut:

«Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Domnule Iustin,

Prea Fericite Arhiepiscop al Atenei și a toată Grecia, Domnule Serafim,

*Excelețele Voastre Domnilor Miniștri,
Venerabilă suită a Sfințiilor Ierarhi,
Iubiți colegi, Profesori și Studenți,*

Hristos a înviat!

Facultatea de Teologie a Universității din Atena este mândră și se bucură nespus astăzi pentru că are deosebita cinste să primească pe distinsul ei fost student, Iustin Moiescu, premiantul anului 1934, și căruia în anul 1937 i-a acordat titlul de doctor în Teologie, cu calificativul «Exceptional».

Să-l primească pe acesta după 50 de ani, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, ca pe unul dintre cei mai distinși ierarhi ai Bisericii Ortodoxe, personalitate de renume, strălucire și de prestigiu internațional.

Desigur, la emoția și la bucuria acestei întâlniri participă și suferențele profesorilor Facultății din perioada aceea, văzînd pe energicul și plin de zel student al lor, pe care l-au iubit atîta și căruia i-au transmis ce au avut mai de preț din înțelepciunea și din experiența lor.

Facultatea de Teologie a Universității din Atena a rămas de-a lungul anilor și va fi și în continuare un organism viu, cu continuitate și unitate, evoluînd în mod dinamic și continuînd să se dezvolte în cadrul aceleiași tradiții și al aceleiași dorințe arzătoare de slujire a Bisericii și a Teologiei. Urmărește cu deosebit interes evoluția, progresul duhovnicesc și contribuția pe toate planurile a absolvenților ei, participînd la bucuriile și la încercările prin care aceștia trec. După cum este bine cunoscut sute de episcopi ai Bisericii Ortodoxe, care slujesc Biserica în diferite părți ale lumii, sute de profesori universitari și mii de profeți și de profesori din învățămîntul mediu s-au hrănit din izvoarele teologice ale acestei Facultăți. Din eforturile și din activitatea neobosită a absolvenților acestei Facultăți s-au ivit în sinul Ortodoxiei încercări înnoitoare dintre cele mai importante, în cadrul monahismului, al misiunii interne și externe, al slujirii sociale.

În tot timpul acestei jumătăți de veac de la absolvirea Facultății, Prea Fericite, cunoaștem foarte bine că ați făcut cînte într-un mod unio acestei Facultăți. În fazele succesive și ascendente ale carierei teologice a Prea Fericirii Voastre, ca profesor la Seminarul «Nifon Mitropolitul», ca profesor de Noul Testament la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din Varșovia, ca profesor la aceeași catedră a Facultății de Teologie din Suceava și apoi, între anii 1949—1956 al Institutului Teologic din București, ați slujit disciplinele teologice și în general gîndirea ortodoxă, cu originalitate și cu multă putere spirituală.

În continuare, ca Mitropolit al Ardealului, ca Arhiepiscop de Iași și Mitropolit al Moldovei, și în ultimii șapte ani ca Întîistătător al Prea iubitei nouă Biserici Ortodoxe Române, atît în domeniul de imediată răspundere al Prea Fericirii Voastre, cît și ca participant în calitate de conducător de delegație la Conferințele Panortodoxe și ca personalitate distinsă în Mișcarea Ecumenică, ați oferit întotdeauna contribuții mature și deosebit de prețioase, conjugînd o solidă cunoaștere teologică

cu o rară capacitate de conducător, împletind experiența cu vederea profetică, fidelitatea față de tradiție cu neliniștea creatoare.

Cînd ne gîndim la aportul Prea Fericirii Voastre la Ortodoxia de pretutindeni, trăim sentimentul unei profunde recunoștințe față de Dumnezeu pentru tot ceea ce în mod minunat a lucrat prin Prea Fericirea Voastră, precum și o deosebită emoție astăzi, deoarece cu prilejul primei vizite oficiale a Prea Fericirii Voastre în Grecia ca Întîlștătător al Bisericii Ortodoxe Române, ne onorați cu binecuvîntata prezență a Prea Fericirii Voastre.

Cu cucernicie ne rugăm să se înnoiască «ca ale vulturului tinerețile» Prea Fericirii Voastre și pentru mulți ani încă să răspîndiți «lumina și nădejdea Învierii, sufletul și puterea Cincizecimii». Să vă bucurați și să vă veseliți în Domnul!

Vă adresăm rugămîntea, Prea Fericite, să vă rugați să învrednicească Dumnezeu și Facultatea noastră de Teologie — Facultatea Voastră —, ca, mereu înnoită și răspunzînd corect diverselor probleme și provocărilor epocii noastre neliniștite, să continue să-și aducă contribuția ei Bisericii și culturii teologice, pregătind slujitori ai «Evangheliei slavei fericitului Dumnezeu», capabil să continue lupta binecuvîntată a Prea Fericirii Voastre pentru o Ortodoxie vie, care să predice și să trăiască în Hristos cel înviat dragostea, libertatea și dreptatea, continua înnoire în Duhul Sfînt a naturii umane, a societății și a zidirii întregii.

Sfîrșind cuvîntul său, Prea Sfințitul Episcop Decan a făcut Prea Fericitului Patriarh Iustin o deosebit de plăcută și emoționantă surpriză, prezentîndu-i foaia matricolă a Facultății în care era înmatriculat ca student, ca absolvent și ca doctor în Teologie, și spre amintirea vizitei la Facultatea de Teologie, i-a oferit ultimele volume ale Anuarului Științific al Facultății, legate în piele, precum și lucrarea «Tezaurul Sfințului Munte».

Prea Fericitul Patriarh Iustin, vădit emoționat, a răspuns Prea Sfințitului Decan, spunînd următoarele :

*«Prea Sfințite Părinte Decan,
Domnilor Profesori,
Iubiți studenți,*

Cu adîncă emoție am pășit pragul acestui înalt și prestigios for de cultură teologică. Venind astăzi aici, în noua clădire a Facultății de Teologie din Atena, am retrăit anii cînd zi de zi, îmi îndreptam pașii spre fostul ei local din cadrul Universității, pentru a asculta, cu mare încîntare, strălucitoarele prelegeri ale atîtor profesori de neuitată memorie, cunoscuți în toată lumea ortodoxă.

Cu toată mulțimea anilor care au trecut de atunci pînă acum, chipurile dascălilor mei de la Atena n-au dispărut din fața ochilor mei, iar amintirea lor ca mari teologi ai Ortodoxiei a rămas neștearsă în cugetul meu. Numele lor sînt scrise cu litere de aur nu numai în Teologia Bisericii Greciei, dar și în Teologia întregii Ortodoxii și în general a lumii creștine. Hristos Andruțos, Grigore Papamihail, Amilcar Alivizatos, Constantin Dioveniotes, Dimitrie Baľanos, Vasile Ștefanidis, George Sotiriu, Nicolae Luvaris, Panaghiotis Bratiotis și Vasile Velas —

ederea
cia de
Dum-
ricirea
al pri-
tor al
ență a

reșile»
ina și
și să

iceas-
oastră
provo-
ția ei
slavei
Prea
ăiască
noire

ea Fe-
priză,
iat ca
vizitei
știin-
sfintu-

Sfin-

For de
ții de
pașii
mare
ă me-

, chi-
ei, iar
cuge-
logia
eral a
iviza-
heor-
as —

sint nume care fac cinste neamului grecesc și Bisericii Ortodoxe. Ca beneficiar al darurilor lor firești și al strădaniilor lor cărturărești, să-mi fie îngăduit ca în ziua de astăzi să-mi exprim recunoștința față de dascălii mei de odinioară și să le aduc un pios omagiu.

Prea Fericitul Patriarh Iustin vorbind la Facultatea de Teologie din Atena

Dar Facultatea de Teologie din Atena a avut un rol și în menținerea și întărirea unității teologice dintre toate Bisericile Ortodoxe. Mai mult, ea a atras și tineri teologi din alte Biserici creștine, care au cîștigat prin studiile făcute în cadrul ei o mai bună înțelegere și o simpatie pentru Ortodoxie, fapt menit să ușureze apropierea între Bisericile creștine.

Sîntem deosebit de bucuroși să sublinicăm că astăzi, între școlile de învățămînt teologic din România și cele din Grecia există legături multiple, prin schimburi de profesori care conferențiază la Facultatea de Teologie din Atena și Tesalonic, și profesori greci care conferențiază la Institutele Teologice din București și Sibiu, schimburi reciproce de studenți teologi români și greci, schimburi de publicații teologice, colaborări la pregătirea temelor viitorului Sfînt și Mare Sinod, ș.a. Exemplificînd, putem aminti că numai în ultimii zece ani, la Institutul Teologic Universitar din București au studiat 10 studenți greci, iar la Facultatea de Teologie din Atena și Tesalonic au făcut studiul de specializare 8 tineri teologi români. Toate acestea sînt deosebit de utile, ambele Biserici aducînd contribuții importante la propășirea Teologiei ortodoxe și a vieții bisericesti.

Există desigur și alte posibilități de colaborare care trebuiesc valorificate în viitor.

Rog pe Bunul Dumnezeu să dăruiască Facultății de Teologie din Atena harul și binecuvîntarea Lui, pentru a-și putea împlini misiunea ei în viața Bisericii».

A urmat vizitarea bibliotecii, a sălilor de curs, a amfiteatrelor și a paraclisului Facultății, unde s-a oficiat Polihroniul pentru Întîistătătorii celor două Biserici.

În seara aceleiași zile, delegația Bisericii Ortodoxe Române a luat parte la cina oficială oferită de Ministerul Învățămîntului și Cultelor, la hotelul «Astoria» din Atena, pe terasa special amenajată, cu vedere spre Acropole.

Sîmbătă, 26 mai 1984, la orele 19,30, a avut loc recepția oficială oferită de Ambasada R. S. România la Atena și de către ambasadorul român, Dl. N. Ecobescu, în cinstea Prea Fericitului Patriarh Iustin. Recepția a avut loc în noua clădire a Ambasadei române, construită în stil tradițional românesc, împodobită cu mobilier și tapițerii artistice executate în țară. Recepția s-a desfășurat într-o atmosferă călduroasă, oferind participanților prilejul unei întîlniri deosebit de prietenești și a unor contacte rodnice și constructive.

Duminică, 27 mai 1984, în Catedrala «Bunavestire» a Sfintei Arhiepiscopii a Atenei s-a oficiat de către Întîistătătorii celor două Biserici, înconjurați de un sobor impresionant de Mitropoliți, Sfînta Liturghie solemnă. Au slujit toți membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim a rostit următoarea cuvîntare :

«Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, al Smereniei Noastre iubit frate în Hristos și împreună-slujitor, Domnule Iustin,

În ziua Cincizecimii Dumnezeu a chemat prin Sfîntul Duh pe toți oamenii la unitate. De aceea, Biserica Ortodoxă din toată lumea, fără deosebire de neam sau limbă, are aceeași învățătură dogmatică, același cult și în general aceeași tradiție religioasă și bisericească. O Biserică ortodoxă locală îmbrățișează altă Biserică ortodoxă locală ca pe o Biserică soră și astfel în clipa aceasta sfîntă ne exprimăm față de persoana prea iubită nouă a Prea Fericirii Voastre dragostea curată și sinceră pe care o nutrim față de binecredinciosul popor ortodox din România, pe care îl conducem în mod bine plăcut lui Dumnezeu, începînd din anul mîntuirii 1977.

Sfînjite frate, eforturile și luptele celor două Biserici ale noastre sînt comune. Angajate în Hristos, a cărui Înviere sărbătorim încă, înaintează pe drumul pe care l-a deschis Dumnezeuiescul întemeietor al Bisericii, care ne duce la propovăduirea Evangheliei către oameni, la adevăr și la mîntuire. În drumul acesta comun și în luptele lor comune, Bisericile noastre pot să prezinte o mulțime de sfinți, martiri, clerici virtuoz și călugări smeriți, figuri memorabile care strălucesc pe firmamentul istoriei bisericești universale. De la trecerea Sfîntului apostol Pavel prin țările noastre și de la întemeierea primelor Biserici creștine, pînă în timpurile din urmă, Prea Sfînta Biserică soră a României nu a încetat

să dea lumii vrednici mărturisitori și martiri ai credinței noastre neînținate. Deja, înainte de Constantin cel Mare a curs din belșug sînge de clerici și de laici. Episcopi iluștri au strălucit de atunci încoace pe firmamentul Ortodoxiei și s-au distins la Sinoadele Ecumenice. Sînt de altfel cunoscute legăturile Sfîntului Munte Athos cu monahismul românesc, iar în perioada stăpînirii turcești contactele dintre popoarele noastre au devenit tot mai strînse. Și înainte de dobîndirea autocefaliei în 1885, dar și după aceasta, luptele pentru apărarea credinței au hărăzit Bisericii Ortodoxe Române distinși slujitori bisericești. De asemenea, ea a avut o prezență activă și în normalizarea vieții sociale. Cunoaștem foarte bine înființarea de școli, încurajarea și cultivarea literelor, a artelor și a științelor, de către cadrele superioare dar și inferioare ale Bisericii Românești. Nu ne scapă nici nivelul strălucit al Facultăților și al Institutelor Teologice; de asemenea nici faptul că în Biserica Dumneavoastră funcționează minăstiri cu tradiție îndelungată; că au fost restaurate și reconstituite monumente bisericești și creștine în general, la care au lucrat și artiști greci din Tinos. Dar și în timpul din urmă schimbările reciproce de vizite între Întîistătătorii celor două Biserici ale noastre scot în relief legăturile frățești dintre acestea.

De negrăit este — fiți incredințat Prea Fericite — bucuria mea, a fraților mei ierarhi și a binecredinciosului nostru popor, precum și sentimentele de desfătare sufletească care umplu inimile noastre, deoarece cu vizita de astăzi a Prea Fericirii Voastre și a onoratei suite a Prea Fericirii Voastre, contribuți, acceptînd frățeasca noastră invitație, la continuarea acestei tradiții și la strîngerea și pe mai departe a celor mai bune relații care există deja între noi. Astăzi, în timpul acestei sărbătorii Sfînte Liturghii, bucuria aceasta a devenit delectare sufletească de mare intensitate, deoarece împărtășindu-ne din potirul comun al credinței, am fost conduși la deplina unitate în Hristos cel înviat.

Nu există clipă mai sfîntă și mai frumoasă decît aceasta, Iubite Patriarh. Și nici fericire mai mare. Binecuvîntat fie numele Dumnezeului celui Sfînt, care ne-a învrednicit să ne împărtășim cu prea curatele daruri și taine ale Sale. Ca semn al acestei bucurii, al acestei iubiri, al acestei frățietăți, oferim din inimă și aceste daruri materiale, în amintirea celor spirituale și ca o confirmare a acestora.

Darurile acestea sînt modeste și nevrednice pentru Prea Fericirea Voastră. Fiți sigur însă, Prea Fericite, că Vă sînt oferite cu sentimentele cele mai sincere, care dorim să îplinească puținul acestei oferte. Vă rugăm, de aceea, să luați în seamă marea și deosebita importanță simbolică a lor. Sînt o urmare a comuniunii depline, așa cum am mai spus, prin potirul comun în Hristos cel înviat.

De aceea, Vă rog să le primiți împreună cu cele mai cordiale urări de sănătate, lungime de zile pentru Prea Fericirea Voastră, de ajutor și de înțelepciune de la Domnul, pentru folosul turmei ce o păstoriți, ca prin aceasta să fiți condus la pășunea cea mîntuitoare. Amin!».

Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim a oferit în dar Prea Fericitului Patriarh Iustin o cîrjă arhipăstorească; înalt Prea Sfîntiților Mitropoliți și Prea Sfîntitului Episcop le-au fost oferite engolpioane, iar celor doi arhidiaconi, cruci pectorale.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Iustin, rostind următoarea cuvintare :

*«Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiile Voastre,
Iubit cler și dreptmăritori creștini,*

Permiteți-mi mai întâi ca în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, să transmit ierarhilor, clerului și poporului binecredincios al Greciei, cu care ne-am unit cugetele în rugăciune la această Sfântă și Dumnezeiască Liturghie, un salut frățesc și bunele noastre doriri de propășire materială și spirituală. Permiteți-mi, de asemenea, să mulțumesc pentru primirea călduroasă cu care ne înconjuțați și pentru atenția deosebită pe care o acordați vizitei noastre.

Prea Fericirea Voastră,

Vizita noastră se înscrie în cadrul firesc al bunelor relații tradiționale existente între Bisericile și popoarele noastre și are ca scop întărirea acestor legături și colaborarea tot mai strânsă în acțiunile care preocupă în mod deosebit lumea noastră contemporană.

Este îndeobște cunoscut faptul că din cele mai vechi timpuri între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greciei, între poporul român și poporul grec au existat strânse legături. Aceste legături au fost multiple și s-au bazat totdeauna pe stimă și respect reciproc, fiind însuflețite de idealuri comune. Despre ele ne-am referit în mod special la întâlnirea noastră cu membrii Sfântului Sinod al venerabilei voastre Biserici, cu două zile în urmă. Dorim totuși să subliniem că aceste legături frățesti au fost continuate și sporite până în zilele noastre prin vizitele pe care și le-au făcut ierarhii Bisericilor noastre.

*Prea Fericirea Voastră,
Distinși ascultători,*

Deși alcătuim Biserici locale diferite, noi facem parte cu toții din Biserica cea Una a lui Hristos, din trupul Său tainic. Și cum Biserica are cap pe Hristos și se întemeiază pe învățătura Lui, activitatea celor care o alcătuiesc, în cazul de față, activitatea Bisericilor noastre, trebuie să fie străbătută de duhul Mântuitorului Hristos. Pentru că «dacă n-are cineva duhul lui Hristos, nu este al Lui» (Rom., 8, 9). A fi în Biserică, înseamnă a trăi în Hristos, înseamnă a urma prin cuget și faptă pe Mântuitorul Hristos, după exemplul Apostolului Pavel care zice: «am fost răstignit împreună cu Hristos și trăiesc. Dar nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine. Și viața pe care o trăiesc acum în trup, o trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu, care m-a iubit și s-a dat pe Sine Însuși pentru mine» (Gal., 2, 20).

În cadrul trupului tainic al Mântuitorului Hristos este și trebuie să fie o unitate deplină, o colaborare perfectă și firească în același timp, după cuvîntul Apostolului : «Noi toți am fost botezați de un singur Duh, ca să alcătuim un singur trup ... și toți am fost adăpați de același Duh ... și dacă suferă un mădular, toate mădularele suferă împreună cu el;

cuvin-

dacă este prețuit un mădular, toate mădulele se bucură împreună cu el» (I Cor., 12, 13, 26).

Caracteristica vieții în Hristos și în Biserică este iubirea. «Poruncă nouă vă dau vouă» — spune Mântuitorul Apostolilor Săi — «să vă iubiți unii pe alții. Prin aceasta vor cunoaște toți că sinteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste întru voi» (Ioan 13, 34—35).

Or-
redin-
ceastă
re do-
lea, să
pentru

adițio-
intări-
e pre-

i între
nân și
ultiple
jite de
lnirea
ici, cu
rățești
e care

În timpul Sfintei Liturghii oficiate în Catedrala «Bunavestire» din Atena

ji din
ca are
r care
uie să
re ci-
ză, în-
[intui-
1, fost
Hris-
esc în
Înșuși

Iubirea despre care vorbește Mântuitorul este fără margini: ea cuprinde pe toți aceia care poartă în sufletele lor chipul lui Dumnezeu și merge până la jertfirea fericirii proprii pentru fericirea aproapelui. În numele acestei iubiri, Fiul lui Dumnezeu «S-a desertat de slava Sa cea cerească» (Filip., 2, 7—8) și și-a dat viața pentru lume și pentru mântuirea ei.

Astăzi, mai mult ca oricând, omenirea are nevoie de iubire jertfelnică, pentru a-și tămădui rănilile provocate de vrăjmășia și ura care în multe părți ale lumii au semănat suferință, neîncredere și moarte.

De aceea noi, ca slujitori ai lui Dumnezeu, credem cu tărie și mărturisim că numai iubirea poate să reazeze și să readucă întreaga omenire la starea cea dintâi.

În spiritul acestor afirmații, viața unei Biserici locale nu este și nu poate fi indiferentă unei alte Biserici surori. Cu atât mai mult cu cât mântuirea, scopul nostru suprem, nu se realizează în izolare, ci în comuniune, împreună și în funcție de mântuirea semenilor noștri.

ie să
timp,
Duh,
Duh ...
u el;

Prea Fericirea Voastră,

Biserica Mântuitorului Hristos a fost și va fi întotdeauna aceeași. Această stabilitate care depășește timpul și spațiul i-o dă Mântuitorul Hristos, capul ei, și Duhul Sfânt care o străbate și-i dă viață. Diferite au fost numai problemele care i s-au pus în decursul veacurilor, cărora de fiecare dată le-a dat răspunsul cuvenit. Pentru că Biserica nu este o unitate închisă, preocupată exclusiv de chestiuni dogmatice, ci este un organism viu, sensibil și deschis lumii din care face parte. Totdeauna în pas cu problemele epocilor pe care le-a străbătut, ea s-a făcut tuturor toate, ca pe toți să-i câștige pentru Domnul.

Cea mai stringentă problemă a zilelor noastre este problema păcii. Trăim într-o epocă de mare tensiune în care se risipesc în mod absurd sume enorme pentru înarmare, pentru distrugerea vieții cu cele mai ucigătoare arme atomice și nucleare. Oamenii de știință estimează că armamentul deja acumulat poate nimici de mai multe ori viața pe pământ.

Biserica, urmînd exemplul Mântuitorului, care a venit în lume ca lumea «să aibă viață și încă din belșug» (Ioan 10, 10), și care a proclamat ca lege de aur iubirea de Dumnezeu, și în egală măsură, iubirea aproapelui, este chemată să contribuie cu mijloacele ei specifice și de pe pozițiile ei proprii, la sprijinirea eforturilor omenirii pentru apărarea vieții, pentru făurirea unei lumi fără arme, fără războaie, fără amenințări cu forța, precum și pentru ridicarea omului de pretutindeni la treapta demnității sale, prin înlăturarea oricăror discriminări rasiale și nedreptăți sociale.

Bisericile de pretutindeni sînt chemate să colaboreze tot mai activ la slujirea binelui comun, a bunăstării și fericirii tuturor oamenilor și la instaurarea unei păci drepte și trainice în lume.

Sîntem convinși că acționînd în acest fel, noi săvîrșim nu numai un act umanitar, ci și un act sacru, impus de însăși învîțătura Mîntuitorului. Pentru că slujind oamenilor, slujim lui Dumnezeu.

Prea Fericirea Voastră, Dreptmăritori creștini,

Aș dori să închei cuvîntul meu, cu chemarea către toți cei de aici cu care ne-am unit cugetele în rugăciune, să implorăm pe Bunul și Atotputernicul Dumnezeu, să reverse peste noi toți dragostea Sa cea nemărginită, care să rodească bogat în noi toți, în Biserici, în popoare și în lumea întreagă, darul unității, înfrățirii și păcii».

Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit în dar Prea Fericitului Arhiepiscop Serafim un engolpion și o cruce; celorlalți mitropoliți membri ai Sfîntului Sinod, le-a oferit engolpioane; iar membrilor arhieriei ai comisiei sinodale pentru relații intercreștine și interortodoxe, cruci pentru binecuvîntare. Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit de asemenea o icoană mare a Maicii Domnului pentru Catedrala Sfintei Arhiepiscopii a Atenei.

La amiază a avut loc masa oficială oferită de Prea Fericitul Serafim și de Sinodul permanent al Bisericii Greciei, în cinstea Prea Fericitului Patriarh Iustin și a delegației însoțitoare. Masa a fost oferită la Mînaști-

rea Pendeli, în clădirea Centrului interortodox. Mănăstirea Pendeli a fost fondată în anul 1578. Este așezată la poalele muntelui de marmură, Pentelikon, care a furnizat marmura pentru construcția partenonului și a altor temple antice. Biserica mănăstirii, cu hramul Sfânta Treime, păstrează în interior o serie întreagă de picturi bizantine deosebit de valoroase din punct de vedere istoric și artistic.

La sosire, oaspeții au fost întâmpinați de către P. S. Episcop Hristostom de Dodonis, egumenul mănăstirii. După o scurtă vizită în biserica mănăstirii și după un scurt popas în arhondaricul mănăstirii, delegația Bisericii noastre, împreună cu cei care o însoțeau a fost invitată în sala mare a Centrului interortodox, unde a urmat masa oficială.

În cuvîntarea rostită cu acest prilej, Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim a spus următoarele :

«Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Din nou doresc să exprim sentimentele de dragoste și de bucurie care mă stăpinesc atât pe mine cât și pe frații mei ierarhi, cu ocazia prezenței aici a prea iubitei nouă Prea Fericierea Voastră și a onoratei suite a Prea Fericii Voastre. Această dragoste și bucurie dorim să o exprimăm și prin prinzul acesta care este încă o dovadă a dragostei noastre, după dumnezeiasca jertfă pe care am săvîrșit-o împreună și de care ne-am bucurat duhovnicește, împărtășindu-ne cu Prea Curatele Taine ale Domnului nostru Iisus Hristos.

Aș dori să fiți sigur, Sfințite frate, că nu vă simțim aici ca pe un străin, ci ca pe un frate adevărat și ca pe un om al casei. De aceea și prinzul acesta nu constituie numai cinstea pe care o acordăm unui distins oaspete al nostru, ci și expresia o dată în plus a frăției și unității dintre noi.

Am amintit puțin mai înainte, în Catedrala Atenei, luptele comune și legăturile de nezdruccinat dintre cele două Biserici ale noastre. Dar cine poate să uite vremurile grele de sclavie la același cotropitor a popoarelor noastre ortodoxe, perioadă în care au apărut și s-au dezvoltat și eforturile comune de scuturare a jugului. Nu numai că au manifestat aceeași nădejde de eliberare și același atașament față de credința ortodoxă, prin care și-au fortificat puterile și s-au ridicat împotriva tiranului, dar mai mult, au colaborat și au luptat împreună.

Frumoasa Dumneavoastră țară de altfel a oferit găzduire multor comercianți greci, care prosperînd acolo, au ajutat din punct de vedere material revoluția noastră, devenind între altele și cîtori de minunate biserici și mănăstiri. Astfel, în persoana Prea Fericii Voastre vedem într-adevăr un iubit și mult dorit frate iar vizitei Prea Fericii Voastre îi acordăm cea mai mare importanță, întrucît aceasta reinviorează legăturile celor două popoare ortodoxe ale noastre și marchează continuarea luptelor și a eforturilor noastre comune, atât pentru credința noastră, cât și pentru asigurarea libertății și a păcii. Ori de cite ori a fost nevoie, Biserica a binecuvîntat armele pentru reușita luptei de eliberare națională. Mitropolitul Moldovei Veniamin a fost cel dintîi care a binecuvîntat în biserica Sfinții Trei Ierarhi drapelul lui Ipsilanti, care purta pe o parte semnul Sfintei Cruci și icoana Sfinților Împărați Constantin și Elena, iar pe cealaltă parte pasărea Phoenix renăscută din cenușa pro-

prie. În continuare, în fața lui au depus jurământul oamenii Comandan-
tului, care cu puțin timp înainte lansase chemarea : «luptă pentru cre-
dință și pentru patrie !».

Astăzi, din nou Biserica binecuvintează eforturile popoarelor noas-
tre pentru progres și pentru pace, pentru viața în Hristos, singura în
măsură să asigure adevărata pace. Într-adevăr, se vorbește foarte mult
și de către mulți în zilele noastre despre pace. Cu toate acestea, continuă
încă să existe războaie locale și conflagrații. Aceasta pentru că nu poate
fi concepută pacea fără Dumnezeu. Pacea este însuși Hristos, Cel care
de îndată ce Îi gustăm, imediat ne izbăvește, ne eliberează de orice ne-
liniște, de orice problemă, de orice pericol. Dacă acest lucru nu va fi
înțeles de către conducătorii lumii acesteia, atunci nu va exista pace.
Pacea nu poate fi restabilită prin tratate care pot fi și sint încalcate
imediat după semnarea lor. Pacea ne-o dăruiește numai Dumnezeu, iz-
vorul tuturor bunătăților și ziditorul Sfintei noastre Biserici.

Să ne rugăm, deci, Prea Fericite, ca mesajul de pace al Bisericii
noastre să ajungă și la urechile celor ce nu-l aud și să le înmoaie tăria
inimilor, celor care pentru multe și diferite motive au pierdut contactul
cu Biserica lui Hristos, au fost lipsiți de harul Lui și au pierdut lumina
cea adevărată.

Cu aceste gânduri, Prea Fericite, ridic paharul pentru sănătatea
Prea Fericirii Voastre, a suitei Prea Fericirii Voastre și a binecredin-
ciosului popor al Bisericii Ortodoxe Române surori, urînd ca bunătățile
Dumnezeului celui Sfînt, binecuvîntarea și nemărginita Lui milă să se
reverse din belșug peste popoarele noastre dreptcredincioase. Amin !».

În continuare a toastat Prea Fericitul Patriarh Iustin, care a spus
următoarele :

*«Prea Fericite,
Înalt Prea Sfinții,
Prea Cuvioși Părinți,
Stimați Domni,*

Trăim astăzi una dintre cele mai însemnate zile din viața noastră.
Aflați împreună, în același loc, am dat mărturie în fața lui Dumnezeu și
a oamenilor, că sîntem uniți cu legături de nedesfăcut. Toți cei care
mărturisim credința cea adevărată, alcătuim Biserica cea «Una, Sfîntă
Sobornicească și Apostolească». Această unitate, sfințenie, sobornici-
tate și apostolicitate, le vom păzi cu multă sfințenie, cu strășnicie.

Iar pacea întregii lumi o vom sluji ca pe cel mai mare tezaur al
omului, cunoscînd că de pace depinde viața noastră, viața întregii lumi.

Cu deosebită bucurie constatăm că între Bisericile noastre surori,
între Bisericile Ortodoxe Română și Greacă, au existat totdeauna ra-
porturi frățești de colaborare, a existat întotdeauna o deplină unitate
dogmatică și cultică, a existat unitate «în cuget și în simțiri», avînd ace-
eași credință lucrătoare prin dragostea în Domnul nostru Iisus Hristos.

Strămoșii grecilor de astăzi, ca și strămoșii românilor, — daco-ro-
manii —, au primit Evanghelia mîntuirii și a păcii direct de la Sfinții
Apostoli. Apostolii creștinătății au propovăduit la Atena, la Tomis, la
Corint și la Roma.

Bisericile noastre ortodoxe s-au fundamentat și au continuat să existe și să lucreze mîntuirea oamenilor pe temelia Apostolilor.

Unitatea noastră este mărturisită și acum, din moment ce ne aflăm împreună în acest așezămînt minăstiresc. Am venit și noi aici, precum aievea închinătorii de pe drumul spre mare, de la gurile Dunării și din munții Carpați. Inima noastră ne îndeamnă tot timpul vieții noastre ca să slujim împreună, cît putem mai bine, problemele actuale, Bisericile și popoarele noastre, așa cum s-a constatat din discuțiile pe care le-am purtat și din dialogul rodnic al dragostei noastre frățești. Din timpurile apostolice și post apostolice, din epoca patristică, popoarele și Bisericile noastre au continuat viața lor specifică, în ciuda multor dificultăți istorice.

Evocăm cu emoție trecutul, ca să înțelegem mai bine prezentul și ca să lucrăm mai rodnic în epoca contemporană.

Intr-adevăr, așa cum afirmă arheologul român Vasile Pârvan, membru al Academiei Greciei, România și Grecia au zidit casele lor pe aceleași pietre ale istoriei. Atît noi, cît și grecii, ne simțim în Biserica Ortodoxă ca niște «pietre vii» (I Petru 2, 5). Casa noastră comună este Biserica, cea Una, Sfîntă, Sobornicească și Apostolească, care are drept cap pe Domnul nostru Iisus Hristos.

La începutul stăpînirii otomane în Balcani, lupta noastră a fost comună, pentru apărarea unității noastre ortodoxe și pentru răsturnarea jugului tiran. Evocăm cu evlavie în clipa de față luptele lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Iancu de Hunedoara, Mihai Viteazul. Evocăm cu emoție pe marii cîtori : Vasile Lupu, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, și pe urmașii acestora. Pomenim de asemenea eforturile, încununete de succes, pentru apărarea Ortodoxiei și pentru renașterea Bisericilor și a statelor noastre în secolul trecut.

Ca și în trecut, așa și în prezent, popoarele noastre își aduc o prețioasă contribuție la înțelegerea, pacea și colaborarea în Balcani. Avem aceleași concepții în ceea ce privește problemele ecumenice. Lucrăm împreună la pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod. Lucrăm împreună, de asemenea, în dialogurile cu celelalte Biserici creștine, colaborăm în toate organizațiile creștine internaționale.

Ne bucurăm iarăși că Bisericile noastre autocefale își împlinesc cu evlavie rolul lor în păstrarea integrității Ortodoxiei și depun eforturi comune în vederea păstrării unității ortodoxe, sprijinind în același timp strădanile tuturor popoarelor pentru înfăptuirea colaborării, păcii, încrederii și frăției.

Cu aceste gînduri și mărturisiri, ridic paharul în cinstea Prea Fericitului Arhiepiscop Serafim al Atenei și a toată Grecia, a Înalț Prea Sfinților Mitropoliți și a tuturor celor prezenți în această sală, pentru menținerea și adîncirea legăturilor frățești dintre Bisericile noastre, pentru instaurarea definitivă a păcii între oameni și între popoare!».

În aceeași zi, spre seară, Prea Fericitul Patriarh Iustin a vizitat clădirea cea veche a Universității în care a studiat.

Luni, 28 mai 1984, orele 11,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin și ceilalți membri ai delegației au făcut o vizită protocolară președintelui Republicii Elene, Domnul Constantin Karamanlis. Delegația Bisericii Orto-

doxe Române a fost însoțită în această vizită de Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim și de I. P. S. Mitropolit Varnavas. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Iustin a transmis președintelui Republicii Elene salutul și urările de fericire și prosperitate pentru întreg poporul grec din partea președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae

În vizită la președintele Republicii Elene, Dl. Constantin Karamanlis

Ceașescu. La rîndul său, Domnul președinte Karamanlis, după ce a scos în evidență personalitatea proeminentă a conducătorului statului român, apreciind că Domnia Sa s-a făcut cunoscut în întreaga lume pentru inițiativele sale de pace, a rugat să i se transmită aceleași urări de sănătate și fericire.

La orele 13,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin și ceilalți membri ai delegației au făcut o vizită ministrului adjunct, Iannis Kapsis, responsabil cu problemele Bisericii din cadrul Ministerului Afacerilor Externe al Greciei. Cu acest prilej au avut loc importante schimburi de păreri referitoare, printre altele, la situația Ortodoxiei în diaspora și la așezămintele românești de la Sfîntul Munte Athos. Întîlnirea s-a desfășurat într-un climat călduros și a fost deosebit de constructivă.

La orele 14,00, Domnul ministru Iannis Kapsis a oferit din partea guvernului grec o masă oficială în cinstea Prea Fericitului Patriarh Iustin și a însoțitorilor săi, la hotelul «Marea Britanie».

Cu această ocazie Domnul Ministru I. Kapsis a ținut un scurt cuvînt, evidențînd importanța vizitei Prea Fericitului Patriarh Iustin în

Grecia, pentru dezvoltarea și pe mai departe a legăturilor prietenești și foarte strinse care există deja între cele două țări, România — Grecia.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Iustin, care a spus următoarele :

«Vizita pe care o facem în țara dumneavoastră se înscrie pe linia dorinței de a promova cât mai mult cu putință legăturile dintre Bisericele noastre ortodoxe, avînd convingerea că în acest fel vom contribui totodată și la dezvoltarea și adîncirea legăturilor frățești dintre popoarele noastre, la propășirea țărilor noastre și la slujirea năzuințelor de apropiere, conlucrare și pace ale omenirii contemporane. În acest fel noi ne dovedim într-adevăr slujitori ai popoarelor noastre și slujitori ai omenirii în care viețuim.

Asemenea trăsături caracterizează deopotrivă atît Biserica Greacă, precum și Biserica Română. Ca și celelalte Biserici Ortodoxe, Bisericele noastre, în tot cursul existenței lor, au pus accentul pe păstrarea și apărarea dreptei credințe. De aceea se și numesc *Ortodoxe*. Pe de altă parte, în funcție de nevoile spirituale și materiale ale fiilor lor duhovnicești, ele și-au desfășurat activitatea în țările respective. Cu mijloacele lor specifice și-au adus contribuția la promovarea unei vieți libere și îndestulate a credincioșilor lor. Totodată, purtînd în inimile lor simțămîntul dragostei frățești, grecii și românii au cultivat neîncetat prietenia, cooperarea și întrajutorarea, atît în soluționarea marilor probleme, cit și în viața de toate zilele.

De adevărate războaie între ele nici nu se poate vorbi. Dimpotrivă, pacea a constituit idealul de totdeauna al popoarelor noastre.

Este o mare bucurie pentru noi toți să constatăm că și astăzi relațiile dintre popoarele noastre se dezvoltă în spiritul legăturilor tradiționale de prietenie, precum și în interesul înțelegerii și buneii vecinătăți în Balcani, al destinderii și cooperării în Europa și în întreaga lume.

La întîlnirile care au avut loc, îndeosebi în ultimii ani, conducătorii popoarelor noastre au pus în evidență faptul că este necesar, pentru binele comun, să se instaureze un climat de încredere, cooperare și securitate în întreaga zonă a Balcanilor.

Bisericele noastre, care propovăduiesc pe Mîntuitorul ca Domn al păcii, se bucură de asemenea inițiative și sprijină cu tărie toate acțiunile menite să ducă la destindere, încredere, prietenie, cooperare și pace între popoare, nu numai în zona Balcanilor, ci și în întreaga lume.

Se spune deseori, că fiecare epocă își are problemele ei. Uneori desul de rar de altfel, o liniște desăvîrșită se așterne pe un continent sau altul, dînd oamenilor răgazul să progreseze în cultură și civilizație, în bunăstare materială și propășire spirituală, în înțelegerere și comuniune frățească ; alteori frămîntări speciale, sau mișcări de eliberare națională se nasc, unele după altele, dînd naștere la tulburări în societate și la necazuri în viața oamenilor. Cele mai amare epoci sînt însă vremurile de război dintre popoare. Către o vreme ca aceasta, în chip voluntar sau involuntar, se îndreaptă o mare parte a omenirii în vremurile noastre.

Pe zi ce trece, situația internațională devine tot mai îngrijorătoare. În diferitele părți ale lumii persistă stări de neînțelegere, de tensiune, de criză, care tind să se adîncească fără încetare. Cursa înarmărilor, mai ales a celor nucleare, a luat o amploare fără precedent, amenințînd în-

treaga omenire cu primejdia izbucnirii unui nou război, mai întins și mai nimicitor decât oricare alt război în trecut. În fața omenirii stă acum perspectiva nu numai a distrugerii oricăror bunuri create de om, dar a distrugerii însăși a vieții de pe planeta noastră.

Este adevărat că țările noastre aparțin unor alianțe diferite. Dar în fața ambelor alianțe se află aceeași perspectivă: distrugerea. De la înarmarea atomico-nucleară, trecându-se recent la instalarea de rachete de o parte și de alta a lumii, omenirea a făcut un nou pas mai aproape de nimicirea ei. În loc să se îndrepte pe calea luminoasă a păcii, unii oameni stăruiesc să meargă pe calea întunericului.

Fără îndoială, la rindul lor popoarele iubitoare de pace își sporesc și ele acțiunile de împiedicare a izbucnirii unui nou război, a unui război atomico-nuclear. Aceste acțiuni au creat desigur o atmosferă de pace în multe părți ale lumii. Dar ele n-au izbutit pînă acum să împiedice înarmarea marilor puteri.

După cum se știe, conducerea țării noastre desfășoară o consecventă politică de pace, în frunte cu președintele ei, Domnul Nicolae Ceaușescu. Sintem siguri că Excelența Sa, Domnul președinte Karamanlis, care a vizitat România de mai multe ori, nutrește aceleași sentimente pentru pace, nu numai între Grecia și România, ci și între statele din Balcani și în general între toate popoarele lumii.

Felicităm cu acest prilej pe Excelența sa Domnul Andreas Papandreu, primul ministru al guvernului elen, pentru eforturile susținute și pentru cunoscutele inițiative ale Domniei sale în vederea apărării păcii.

Să fie rezolvate pe calea tratativilor toate neînțelegerile, o nouă ordine economică internațională bazată pe principii noi să fie cît mai curînd înfăptuită. Dezarmarea generală și totală să se realizeze fără întârziere. Pacea în lume să fie pusă în drepturile ei firești.

Este adevărat că Biserica nu are puterea de a porni sau opri un război. Ea are însă în misiunea ei sarcina de a împlini voia lui Dumnezeu în lume. Or, voia lui Dumnezeu este păstrarea păcii pe care Fiul Lui iubit, Domnul nostru Iisus Hristos, ne-a adus-o de la El, Părintele nostru al tuturor. Apărarea păcii este o poruncă dumnezeiască.

De aceea, noi, slujitorii Bisericilor, avem datoria să ne sporim eforturile pentru a trezi în sufletele credincioșilor — și nu numai în ale lor, ci în ale tuturor oamenilor — conștiința responsabilității comune față de valoarea fundamentală a existenței umane, care este viața. De aceea, ne exprimăm voința noastră de a continua să fim solidari cu toți oamenii doritori de bine de pretutindenți în lupta pentru împlinirea aspirațiilor de pace ale omenirii.

Mulțumindu-vă din adîncul inimii pentru primirea binevoitoare, plină de dragoste, pe care ne-ați acordat-o, vă rog să-mi îngăduiți să ridic paharul pentru promovarea și adîncirea prieteniei tradiționale dintre poporul român și poporul elen, pentru bunăstarea și continua propășire a țărilor noastre, pentru pace traică și dreaptă în întreaga lume».

Spre seară, Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu ceilalți delegați ai Bisericii Ortodoxe Române, au făcut o plimbare pînă la Capul Sunio, stațiune turistică aflată la circa 70 km de Atena. Au fost însoțiți de I. P. S. Mitropolit Varnavas, Arhim. Damaskinos Vrakas, Protos. Ștefa-

nos Avramidis și de directorul ziarului «Ekklesiastiki Alitheia», care a făcut și oficiul de ghid. La Sunio a fost vizitat cunoscutul Templu al lui Poseidon, datind din anul 444 î.d.Hr. Dintre cele 34 de coloane cite avea templul inițial, astăzi mai sînt în picioare 9 pe latura de sud și 6 pe latura de nord.

La întoarcere, oaspeții români și gazdele au servit cina la una din renumitele pescării din stațiunea Glifada, din apropierea Atenei.

Întîlnirea dintre Prea Fericitul Patriarh Iustin și primul ministru al Greciei, Dl. Andreas Papandreu

Marți, 29 mai 1984, ultima zi a vizitei oficiale a Prea Fericitului Patriarh Iustin în Grecia; dimineața, a fost vizitat Seminarul Teologic «Rizarion» din Atena, precum și reședința Prta Fericitului Arhiepiscop Serafim al Atenei, unde cei doi înfiistătători s-au întreținut într-o atmosferă frățească.

La orele 13,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu ceilalți membri ai delegației, însoțiți de Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim, au făcut o vizită protocolară prim-ministrului elen, D-l Andreas Papandreu. Prea Fericitul Patriarh Iustin a transmis D-lui Papandreu urările președintelui Nicolae Ceaușescu, și a fost rugat de către prim-ministrul elen să transmită mulțumirile sale însoțite de aceleași urări de sănătate și fericire președintelui României.

La orele 18,30, delegația Bisericii Ortodoxe Române a părăsit Grecia pe calea aerului, întorcîndu-se în țară. Pe aeroportul internațional «Anatolikon» din Atena, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă

și salută de către Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim, membrii Sinodului permanent, președintele și membrii Comisiei sinodale pentru relațiile interortodoxe și intercreștine, și de către alte oficialități. A fost de față de asemenea și ambasadorul R. S. România la Atena, domnul C. Ecobescu, precum și alți membri ai Ambasadei.

La sosirea pe Aeroportul Otopeni, delegația condusă de Prea Fericitul Patriarh Iustin a fost primită și salută de către P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, de Pr. Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă; PP. CC. Preoți vicari administrativi și consilieri ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și de alte persoane oficiale.

Vizita Prea Fericitului Patriarh Iustin în Grecia a avut un caracter cu totul aparte. După mărturia gazdelor, nici unui patriarh ortodox care a vizitat Grecia nu i s-a rezervat o asemenea primire, considerată ca fiind la cel mai înalt nivel. Într-adevăr, din momentul sosirii pe aeroportul internațional al Atenei și pînă în ziua plecării, Prea Fericitul Patriarh Iustin și întreaga delegație a Bisericii Ortodoxe Române, au fost înconjurați cu cea mai mare atenție, care grăia de la sine despre sentimentele cele mai alese de frățietate și de dragoste creștină ale gazdelor.

Programul bogat al vizitei, pe care l-am trecut în revistă în această cronică, stă mărturie cinstei înalte ce s-a acordat Prea Fericitului Patriarh Iustin și celorlalți membri ai delegației române de către Biserica Greciei. Întîlnirile la cel mai înalt nivel — cu președintele Karamanlis, cu prim-ministrul Papandreu, cu ministrul Învățămîntului și Cultelor, Domnul Kaklamanis, și cu alți factori de seamă din guvernul grec — au demonstrat interesul și atenția pe care le-au acordat acestei vizite conducătorii de stat ai Greciei. În cuvîntările și în discuțiile purtate cu aceste prilejuri s-a accentuat rolul și datoria Bisericii de a sprijini dorința popoarelor din care fac parte, de pace, destindere și progres spiritual și material.

Vizita Prea Fericitului Patriarh Iustin în Grecia, contactele pe care le-a avut cu Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim al Atenei și a toată Grecia, cu membrii Sinodului permanent al Bisericii Greciei, cu membrii Comisiei sinodale pentru relațiile interortodoxe și intercreștine, au contribuit la stringerea și adîncirea relațiilor frățești între cele două Biserici Ortodoxe și la afirmarea unității lor din punct de vedere dogmatic, canonic și cultic.

Atmosfera solemnă, sărbătorească, care a dominat și marcat evenimentele importante ale vizitei, începînd cu primirea oficială în Catedrala Sfintei Arhiepiscopii a Atenei, continuînd cu participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la ședința festivă a Sinodului permanent al Bisericii Greciei, și culminînd cu Sfînta Liturghie solemnă oficiată în comun de Întîistătătorii celor două Biserici și de un impresionant sobor de ierarhi români și greci, a demonstrat o dată în plus însemnătatea pe care a acordat-o Biserica Greciei vizitei Prea Fericitului Patriarh Iustin.

În aceeași ordine de idei, putem menționa ecoul larg pe care l-a avut vizita Prea Fericitului Patriarh Iustin în presa greacă. Astfel, pe tot timpul vizitei au apărut în ziarele de mare tiraj — cum sînt : «Akropolis», «Kathimerini», «To Vima», și altele — reportaje însoțite de fotografii, care relevau personalitatea marcantă a Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, importanța vizitei, precum și atmosfera deosebit de frățească în care aceasta s-a desfășurat.

Iată ce scria ziarul «Kathimerini» în numărul său din 27 mai 1984, referitor la personalitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin :

«Patriarhul României, Domnul Iustin, care se află zilele acestea pentru o vizită oficială în Atena, este o personalitate remarcabilă a Bisericii Ortodoxe. Fizionomie de conducător, cu calități ce-l fac să se distingă în toată lumea creștină. Teolog de renume și conducător iscusit. Ceea ce are importanță pentru noi este faptul că Prea Fericitul Patriarh Iustin a studiat teologia la Universitatea din Atena ; este un excelent cunoscător al limbii grecești și nutrește cele mai prietenoși sentimente pentru poporul grec. Prezența Patriarhului Iustin în Grecia cinstește poporul elen ortodox».

O atenție deosebită a acordat vizitei acesteia presa religioasă. Publicații ca : «Ekklesiastiki Alitheia», «Ekklesia», «Orthodox Typos», și altele, au relatat pe larg programul vizitei Prea Fericitului Patriarh Iustin în Grecia. Buletinul Oficial al Bisericii Greciei — «Ekklesia» — a consacrat un număr întreg, cel din 15 iunie 1984, acestei vizite, publicînd o cronică amănunțită a programului vizitei, cu toate cuvîntările ce s-au rostit de către ambele părți, precum și un articol de fond al directorului acestei reviste, Prof. Evangelos Theodoru, știri din Biserica Ortodoxă Română, impresii ale unor personalități legate de această vizită.

«Concluzia generală — încheie Dl. Prof. Theodoru în articolul său — este că prezența în Grecia a Prea Fericirii Sale Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, Domnul Iustin, și a distinsei sale suite, și convorbirile pe care le-a avut cu Prea Fericitul Arhiepiscop Serafim al Atenei și a toată Grecia, cu membrii Sfîntului Sinod, cu Președintele Republicii, cu Primul Ministru, cu alți reprezentanți ai Guvernului Grec..., cu profesorii Facultății de Teologie, etc., este într-adevăr un nou și strălucit popas în istoria celor două Biserici Ortodoxe locale și a celor două popoare».

† VASILE TIRGOVIȘTEANUL,
Episcop-Vicar Patriarhal
și Arhid. ION BĂNĂȚEANU

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

CAPELA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
DIN BADEN-BADEN (R. F. GERMANIA)

Împlinirea a 100 de ani de la trecerea la cele veșnice a ctitorului capelei ortodoxe române din Baden-Baden (R.F.G.) a însemnat un moment de înălțătoare atmosferă românească. Festivitățile organizate cu prilejul acestui moment comemorativ și evocator în același timp s-au desfășurat sub protia I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, sub a cărei jurisdicție se și află capela. Solemnitatea comemorării a avut în centrul său săvârșirea Sfintei Liturghii arhieresti. Erau prezenți numeroși oaspeți și invitați — reprezentanți ai oficialităților orașului și ai landului Baden Württemberg —, credincioși ortodocși români din Baden-Baden, din alte localități din R.F.G., din Austria, Elveția și Franța, membri ai familiei defunctului ctitor.

La sfârșitul Sfintei Liturghii s-a oficiat îndătinata slujbă a parastasului pentru pomenirea ctitorului și a celor adormiți din neamul său, după care I. P. S. Mitropolit Teoctist a rostit un vibrant și cuprinzător necrolog din care redăm :

«În cultul Bisericii noastre strămoșești se acordă o mare grijă pomenirii ctitorilor de biserică, binefăcătorilor și, în general, înaintașilor, care au înscris pagini de cultură și de spiritualitate în mult zbciumata istorie a poporului român. Acum, când se împlinesc 100 de ani de la trecerea la cele veșnice a ctitorului acestei capele, principele Mihail Sturdza, cel ce a condus Țara Moldovei de la 1834 până la 1849, ochii și gândurile noastre se înalță către cer, invocând milostivirea dumnezeiască să-l așeze în ceata dreptilor și rostind liturgic «Dumnezeu să-l ierte!». Prințul Mihail Sturdza se alătură prin atașamentul său față de credința strămoșească, căreia i-a dat strălucire și prin această ctitorie aici în Europa, marilor voievozi ctitori de țară și de neam. El însuși mărturisea în scrisoarea adresată mitropolitului Iosif Naniescu că trecerea capelei sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei și Sucevei o face «pentru a dovedi devotamentul meu de fiu al Bisericii Moldovei, patria mea».

Românii păstrează în amintire pe toți cei ce s-au străduit pentru binele poporului și pentru slava Sfintei noastre Biserici.

Au trecut ani. Avem însă bucuria să constatăm că această ctitorie românească, expresie a artei și credinței poporului român, a prilejuit de-a lungul acestui răstimp o mai bună cunoaștere a Ortodoxiei românești și a contribuit astfel la întărirea relațiilor de prietenie dintre poporul german și poporul român. Ne-am cunoscut reciproc și în același timp ne-am îmbogățit spiritual. Ecumenismul ne-a deschis punți de legătură bisericești atât cu Biserica Evanghelică, cât și cu Biserica Romano-Catolică. Conducători și teologi ai Bisericilor noastre s-au întâlnit și se întâlnesc în dialogul teologic fie în România, fie în Germania. Capela «Mihail Sturdza» a fost cinstită cu prezența și slujbele arhieresti de către vrednicul de pomenire patriarhul Justinian și de către actualul nostru Patriarh, Prea Fericitul Iustin, ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Noi înșine ne aflăm pentru a treia oară în acest locaș, trăind totdeauna momente înălțătoare la acest altar românesc.

Pentru momentele de bucurie trăite astăzi, pomenind numele fericitului ctitor Mihail Sturdza, prezint cele mai calde mulțumiri Excelenței Sale D-lui primar general, Dr. Walter Carlein, care împreună cu Prea Cucernicul Preot Radu Mironovici, superiorul Capelei, ne-au adresat invitația ca, în calitatea noastră de Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, să aducem la îndeplinire testamentul înaintat în anul 1882 mitropolitului Iosif Naniescu, ca această fundație să aparțină canonic de Mitropolia Moldovei.

Și de această dată mă bucur să văd ctitoria voievodală plină de credincioși, să aud cuvintele de omagiere din partea D-lui primar general și să văd prezența înaltei personalități din partea Bisericii Romano-Catolice, a Bisericii Evanghelice și a atîtor distinși reprezentanți ai orașului.

Împărtășind binecuvîntări și mulțumiri Prea Cucernicului Pr. Radu Mironovici, împuternicitul nostru, îi dorim să fie ca și pînă acum, la înălțimea acestui post de răspundere și să păstreze candela aprinsă la mormîntul ctitoricesc, să îndeplinească rînduiele și datinile românești, aici unde se vede imaginea Bisericii și țării românești. Ca Părinte duhovnicesc al Bisericii din Moldova și Bucovina, împărtășesc binecuvîntări bunilor credincioși români și vă îndemn, iubii frați și surori, să păstrați valorile Ortodoxiei românești și în același timp să vă dovedii ca români buni și loiali cetățeni ai țării în care vă aflați».

Au mai vorbit: Dr. Walter Carlein, primarul general al orașului Baden-Baden, care s-a oprit asupra însemnătății artistice și arhitectonice a acestui locaș de închinare și asupra personalității ctitorului defunct, și Pr. Radu Mironovici, conducătorul acestei comunități românești.

Într-o atmosferă de pioasă reculegere a urmat depunerea coroanelor de flori la cripta ctitorului, din partea Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a primăriei orașului.

În aceeași zi, invitații prezenți la acest moment comemorativ au participat la o recepție oferită de primăria orașului și la tradiționala agapă de pomenire a ctitorului așezămîntului, dată în salonul oficial al locuinței superiorului capelei «Mihail Sturdza». Cu această ocazie s-au rostit și cîteva cuvîntări în care s-a stăruit asupra importanței capelei pentru viața spirituală și culturală a orașului Baden-Baden, asupra le-

găturilor fondatorului cu Biserica mamă și cu pământul strămoșesc. S-a reliefat, de asemenea, însemnătatea legăturilor de prietenie — cheazăși puternice în păstrarea unei atmosfere de încredere și de pace.

Înceind șirul cuvintărilor, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist a mulțumit pentru frumoasele cuvinte de prețuire pe care le-a auzit din partea tuturor celor care au luat cuvântul. Înalț Prea Sfinția Sa a felicitat pe superiorul capelei «Mihail Sturdza», pe credincioșii ortodocși români care au ținut să fie prezenți în număr afit de impresionant la Sfința Liturghie, cît și pentru sprijinul pe care ei îl aduc așezămîntului nostru românesc. Îndemnîndu-i pe toți să fie frunțași în muncă și noblețe sufletească și să se distingă peste tot ca fii vrednici ai neamului nostru, ca români și creștini, prin vrednicile și virtuțile alese ale sufletului, prin păstrarea unității credinței strămoșești, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist a rugat pe cei prezenți să transmită tuturor celor apropiați lor suflutește dragostea și binecuvîntarea Bisericii-mame.

Într-o atmosferă de înaltă trăire creștinească și românească toți cei prezenți au avut cuvinte de adîncă mulțumire pentru acest binecuvîntat moment prilejuit de comemorarea pomenirii fericitului ctitor al capelei, care îi poartă numele, și de întîlnirea cu Mitropolitul Moldovei și Sucevei, de care aceasta aparține canonic.

În zilele următoare, I. P. S. Mitropolit Teoctist, însoțit de Pr. Radu Mironovici și de Dl. consilier al primăriei, Otto Eberhard Kugler, a vizitat diferite obiective culturale, religioase și de interes istoric din Baden-Baden și din împrejurimi, atelierul și expoziția de pictură bisericească ale pictoriței de origine română Prof. Elena Cozmeanu Zahîrnic din Baden-Baden, și pe Dl. prof. univ. Zahîrnic — sprijinitori de nădejde ai capelei «Mihail Sturdza».

Vizita și lucrarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist la Baden-Baden se înscrie în șirul neîntreruptelor legături ale Capelei și așezămîntului «Mihail Sturdza» cu Biserica strămoșească și cu patria mamă, expresie peste veacuri a dorinței ctitorului și a unității românești.

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN SOFIA (BULGARIA)

Prăznuirea hramului unei biserici se înscrie, în mod obișnuit, în rîndul marilor sărbători. Este și motivul pentru care și parohia ortodoxă română «Sfînta Tremie» din Sofia, dependentă canonic direct de Patriarhia Română, și-a sărbătorit și în acest an hramul cu un fast deosebit.

Se știe că în cultul ortodox sărbătoarea Sfîntei Treimi este legată direct de praznicul Pogorîrii Sfîntului Duh (Cincizecimea sau Rusaliile), ea serbindu-se întotdeauna a doua zi.

Simbătă, 9 iunie 1984, s-au oficiat slujbele Vecerniei, Litiei și Acatistului Sfîntei Treimi de către preotul paroh Alex.-Armand Munteanu și de confratele său bulgar Arhim. Miron, care a rostit la sfîrșit un cuvînt de învățătură despre însemnătatea praznicului Pogorîrii Sfîntului Duh. A doua zi dimineața s-au săvîrșit Utrenia și Sfînta Liturghie, la care au participat, alături de preotul paroh, Pr. asist. Anatolie Balacev și P. S.

Episcop Ilarion, vicar patriarhal și delegat al Sanctității Sale Patriarhal Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare, la festivitățile legate de prăznuirea hramului parohiei românești din Sofia.

La sfârșit, sfinții slujitori au rostit cuvântări în care s-a subliniat importanța praznicului Pogoririi Sfintului Duh în viața Bisericii și a credincioșilor, continuitatea și permanența legăturilor de prietenie și bună vecinătate dintre români și bulgari. A urmat tradiționala agapă — cu specific românesc — la care au participat numeroși credincioși și invitați români și bulgari, și în cadrul căreia s-au evocat prietenia și înfrățitorarea celor două Biserici Ortodoxe surori, întâlnirile dintre înțelegătorii lor, conlucrarea lor în organismele creștine internaționale, precum și eforturile lor pentru ca pe pământ să fie pace și între oameni bunăvoire.

Luni, 11 iunie, preotul comunității ortodoxe române din Sofia a săvârșit Utrenia și Sfinta Liturghie, precum și slujba parastasului pentru pomenirea ctitorilor, slujitorilor și a consilierilor parohiei, răposați în Domnul.

În aceeași zi, s-a depus și o coroană de flori la Monumentul eroilor români din cimitirul central din Sofia.

Agapa care a urmat, a prilejuit participanților momente de aleasă și sinceră atmosferă românească, precum și exprimarea sentimentelor de satisfacție pentru organizarea și reușita acestui moment sărbătorec și evocator din viața comunității ortodoxe românești din capitala bulgară.

PRINTRE CREDINCIOȘII ORTODOCȘI ROMÂNI DIN AUSTRALIA ȘI NOUA ZEELANDĂ

De mai multă vreme credincioșii ortodocși români stabiliți în părțile Australiei și Noii Zeelande s-au constituit în parohii la: Melbourne, Sydney, Adelaide și Wellington. Alte câteva filiale s-au organizat în orașele Newcastle, Perth și Brisbane. Comunitățile existente, aflate sub jurisdicția directă a Patriarhiei Române, desfășoară pe aceste meleaguri o frumoasă activitate românească.

Ca semn al legăturilor dintre Biserica mamă și aceste parohii, Prea Fericitul Patriarh Justin I-a incredințat pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului să le viziteze și să le transmită pe lângă patriarhiceasca binecuvîntare, dragostea cu care îi înconjoară frații și surorile lor din patrie. Vizita s-a desfășurat între 28 iunie și 25 iulie, fiind rezervată câte o săptămână fiecărei parohii.

Programul stabilit a inclus oficierea Sfintei Liturghii la 1 iulie, la Melbourne, cînd s-a prăznuit și hramul bisericii; la 8 iulie la Adelaide; la 15 iulie la Sydney, și la 22 iulie la Wellington. Peste tot Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a întreținut cu preoții parohi, cu comitele parohiale și cu numeroase familii de enoriași; a participat la unele manifestări ale comunităților ortodoxe române; s-a interesat de felul cum se desfășoară viața bisericească.

În localitățile pe unde a trecut, Înalt Prea Sfinția Sa a cercetat și pe ierarhii ortodocși rezidenți acolo, pe conducătorii altor Biserici, con-

silile ecumenice locale, pe reprezentanții diferitelor organizații religioase. Amintim între altele vizitele făcute episcopilor Iezekiel (grec) și Vasile (sîrb) la Melbourne, episcopului Paul la Adelaide, Arhiepiscopiei grecești din Sydney și arhiepiscopului Dionisie la Wellington. La Melbourne a conferit cu arhiepiscopul anglican David Penman, iar la Wellington cu episcopul anglican Edward Norman și cu cardinalul Williams.

La Adelaide a luat parte la întrunirea Cercului teologilor, unde Prof. S. P. Hebart, prezentînd un referat pe tema «drepturile omului», s-a referit la contribuția teologiei ortodoxe române în această direcție, iar la Wellington a ținut o expunere despre Ortodoxie și Biserica Ortodoxă Română în fața studenților «clasei de studii religioase» a Universității Victoria.

De asemenea, s-a întîlnit cu reprezentanți ai autorităților locale printre care primarul din Wellington și mai mulți parlamentari neozeelandezi.

Cu prilejul acestor contacte, interlocutori înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Corneanu și-au manifestat interesul pentru țara și Biserica noastră și și-au exprimat totodată aprecierea față de preoții și parohiile ortodoxe române din Australia și Noua Zeelandă, față de activitatea lor religioasă și culturală. În același context este de reținut că la Melbourne serviciul religios a fost filmat și apoi redat la televiziune în cadrul unei emisiuni a grupurilor etnice, iar la Wellington, ierarhului ortodox i s-a luat un interviu, care a apărut în ziarele locale.

Vizita înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului la parohiile din Australia și Noua Zeelandă arată grija Bisericii Ortodoxe Române în ce privește satisfacerea nevoilor religioase ale fiilor ei duhovnicești, indiferent la ce distanță s-ar afla, precum și determinarea acestora de a păstra neștirbită legătura cu Biserica mamă, cu țara lor de baștină și neamul din care au odrăslit.

• ÎNDRUMĂRI • PĂSTORALE •

IMBUNĂTĂȚIREA ACTIVITĂȚII PASTORAL-MISIONARE A PREOTULUI

† VASILE COMAN,
EPISCOPUL ORADIEI

Problema pastoral-misionară este una dintre cele mai actuale preocupări ale Bisericii în zilele noastre. Ea este dezbătută în aproape toate întâlnirile interconfesionale, în dialogurile ecumenice și, în general, în toate întrunirile în care reprezentanții Cultelor se ocupă cu traducerea în viață a învățaturii creștine, cu necesitatea imperioasă a Bisericii de a arăta valabilitatea Evangheliei în mijlocul unei societăți în plină transformare.

În rândurile ce urmează vom aborda problema pastorației și a misiunii în cadrul restrâns al parohiei, cu alte cuvinte să arătăm metodele misionare și pastorale pe care preotul este dator să le întrebuițeze ca să facă din parohia lui o parohie vie, adică a parohie ai cărei membri să trăiască o viață creștinească, în unitate, bună înțelegere și pace, sub bolta de har a Bisericii.

Într-o societate în plină dezvoltare și înnoire, care caută noi structuri și stiluri de viață, Biserica este chemată să găsească mijloacele și căile cele mai potrivite în activitatea ei de propovăduire a Cuvîntului lui Dumnezeu, de sfințire a vieții credincioșilor și de călăuzire a lor spre tot ceea ce este plăcut lui Dumnezeu și folositor societății.

În această acțiune nu lipsește strădania de a reînvia și de a aduce în actualitate spiritul misionar și pastoral al Bisericii din primele veacuri, din epoca de aur a creștinismului.

În această epocă patristică aflăm nu numai tezaurul genuin al învățaturii creștine, formulat de Părinții Bisericii la Sinoadele Ecumenice, ci și metodele și spiritul prin care ei au reușit să înnoiască fața lumii.

Metodele misionare și pastorale din trecutul Bisericii au devenit clasice și normative pentru Biserica. Ele trebuie cunoscute și folosite în măsura în care se potrivesc noilor condiții de viață ale omenirii.

Evident, cînd vorbim despre actualitatea lor, nu ne gîndim să le folosim întocmai, sau să aducem în timpul nostru acele vremuri și situația societății din acel timp, lucru de altfel imposibil; nici să copiem răspunsuri sau atitudini potrivite atunci, ci să împrumutăm din rîvna și darul celor ce le-au săvîrșit, să aprîndem dragostea de Dumnezeu și de oameni în inima slujitorilor Bisericii, fără de care orice metodă pastorală rămîne fără valoare; să facem dinamic și viu spiritul lor misionar, capacitatea de dăruire pentru binele oamenilor.

În istorie sînt fapte și situații la care nu se pot da răspunsuri sau soluții identice. Totuși, din fiecare epocă se pot transmite posterității metode pastorale și căi prin care să se înscrie un spor calitativ în folosirea și eficacitatea lor. Felul în care Părinții și ierarhii Bisericii primare au propovăduit și apărât mesajul Evangheliei, felul în care ei au înțeles năzuințele oamenilor din vremea lor, spiritul de dăruire pentru binele și mîntuirea oamenilor, pot constitui în vremea noastră un model de pastorație și misiune, care trebuie practicat și lărgit.

În prefața studiului asupra Sfîntului Grigorie de Nyssa, Hans Urs von Balthasar scria: «...un templu grec, o biserică romană, o catedrală gotică, merită admirația noastră, pentru că ele sînt mărturiile ale unei frumuseți întrupate. Însă a le reproduce la ora actuală este un anacronism. A încerca să le adaptăm la trebuințele și gusturile noastre este un rău și mai mare» (*Présence et pensée. Essai sur la philosophie religieuse de Grégoire de Nyse*, Paris, 1942, p. VIII).

Atunci ce trebuie să facem? Să luăm spiritul care le-a născut și să creăm cu el ceea ce este de trebuință timpului nostru. Să împrumutăm din veacul de aur al Bisericii credința vie și puternică a membrilor Bisericii — clerici și laici — dragostea de Dumnezeu și de oameni, adevărul și lumina harului care i-a călăuzit atunci și să le punem în slujba binelui comun, în vestirea Evangheliei, în sfințirea și desăvîrșirea vieții. Să îmbinăm propovăduirea credinței adevărate — *Ortodoxia*, cu trăirea acestei credințe, adică ortopraxia. Una fără alta nu pot aduce roade. Ele sînt ca doi ochi de care au trebuință slujitorii Bisericii, ca două aripi fără de care nu se pot înălța în zona colaborării cu harul divin, fără de care nu pot face nimic, așa precum a spus însuși Mîntuitorul: «Fără Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5).

a. Necesitatea spiritului misionar și a îmbunătățirii activității pastorale a Preotului.

Trebuie să spunem de la început că activitatea pastoral-misionară a preotului se cere îmbunătățită, ridicată la o calitate nouă pe care o cere misiunea lui în lume.

Dacă în domeniul lucrării ogorului, din care se recoltează plina cea de toate zilele, s-a trecut de la plugul de lemn, la tractoare cu multe brazde și cu reglarea arăturii la adîncimea cerută, atunci cu atît mai mult în «plugăria» duhovnicească a Bisericii sînt necesare metode îmbunătățite, mijloace de lucru mai eficiente, un mod de lucru cu mai multă grijă și atenție față de «nemuritorul suflet omeneș», față de viața oamenilor; mai multă dragoste și mai multă dăruire. *Preotul să fie conștient că nu credincioșii sînt pentru el, la îndemîna lui, ci el este pentru credincioșii la îndemîna lor.*

Ținând seamă că trăim într-o vreme în care tot felul de semănători de «neghină» asaltează ogorul sufletesc al credincioșilor, preotul nu poate rămâne nepăsător, indiferent, în fața acestor acțiuni de ademenire și îndepărtare a credincioșilor de la adevărata credință. El trebuie să fie străjerul care cheamă pe credincioși în corabia mântuirii, farul care luminează, apărătorul și vestitorul adevăratei credințe.

Passivismul nu are ce căuta în viața preotului de azi. Resemnarea și automulțumirea echivalează cu o paralizie spirituală.

De altfel caracterul dinamic al activității pastoral-misionare a preotului este cerut de însăși misiunea lui. Preotul este înainte de toate un «trimis» al lui Dumnezeu, pentru mântuirea oamenilor. În devenirea lui ca preot sint trei momente însemnate: *alegerea* sau *chemarea*, *sfințirea* și *trimitera*. Mântuitorul a spus Apostoliilor: «Nu voi M-ați ales pe Mine, ci Eu v-am ales pe voi» (Ioan 15, 16). Cînd i-a chemat la apostolat le-a zis: «Veniți după Mine și vă voi face pescari de oameni» (Matei 4, 19).

În ziua de Rusalii a trimis peste ei pe Duhul Sfînt, zicîndu-le: «Mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Învățîndu-le să păzească toate cîte v-am poruncit vouă, și iată Eu cu voi sint în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului» (Matei 28, 19—20).

Altă dată le-a spus: «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, așa vă trimt și Eu pe voi» (Ioan 20, 21).

În Sfînta Scriptură se întilnește de peste 40 ori cuvîntul «trimitere». Proorocii au fost trimiși să vestească voia lui Dumnezeu și venirea lui Mesia; Apostolii au fost trimiși să vestească împărăția lui Dumnezeu, îngerii sint trimiși să binevestească și să ocrotească pe oameni. Toate acestea se fac în numele și cu puterea lui Dumnezeu. După cuvîntul Scripturii: «Nimeni nu poate propovădui dacă nu are trimitere» (Rom., 10, 4). Cel ce are această putere și trimitere trebuie să o ducă la îndeplinire, altfel devine slugă nevrednică de darul lui Dumnezeu ce i s-a dat.

Mîntuitorul Hristos, Păstorul cel bun, a lăsat minunate pilde din care se pot desprinde învățăminte folositoare cu privire la caracterul misionar al pastorației și la felul de păstorie a credincioșilor. Vom aminti doar trei dintre aceste parabole, care au un bogat conținut pastoral. Prima este pilda despre oaia pierdută. Un păstor a pierdut o oaie din turmă, dar el în loc să se îngrijească de celelalte, care erau mai multe, le lasă pe cele nouăzeci și nouă și caută oaia pierdută. Nu are liniște pînă nu o află. O scoate din mărăcini și din gura lupilor răpitori. Se bucură cînd o află, o ia pe umeri și o îngrijește, ca și cînd ar tîmădui-o de răni, de frica și de rușinea întoarcerii în staul. Vine cu ea între celelalte și arată cită bucurie este în cer cînd un rătăcit se întoarce de pe calea rătăcirii. Cine este acest păstor și ce trebuie să învățăm de la el? Fără îndoială ne impresionează grija lui pentru oaia pierdută și spiritul misionar care nu i-a dat liniște pînă nu a aflat-o și a adus-o în staul. El nu era mulțumit de cele nouăzeci și nouă de oi, pînă cînd nu o știa adusă acasă și pe cea rătăcită. El este conștient că nu este păstor numai pentru cei buni și ascultători de glasul Bisericii, ci caută să mîntuiască și pe

cei răătăciți. El urmează pilda Păstorului cel mare care a spus despre Sine că «a venit să caute și să mintulască pe cei pierduți».

«Păstorul cel bun își pune sufletul pentru oile sale». Spiritul de jertfă, de dăruire pentru credincioși este o cerință principală a activității pastoral-misionare a preotului.

Nimeni nu este prea mic sau prea neînsemnat, ca să fie uitat sau lipsit de ajutor. Când vezi un om că se înecă, nu poți spune: e numai unul, nu merită să încerc să-l salvez. Nu se poate spune atunci când unul se abate de la dreapta credință, e doar unul singur, nu se cunoaște în parohie, cu unul în plus sau în minus. Fiecare om are dreptul de a fi salvat. Nu poate fi satisfacție mai mare pentru un preot decât atunci când, prin cuvântul său pilda sa, poate îndrepta sau aduce pe calea cea dreaptă un semen al său. Dacă are satisfacție atunci când restaurează sau pictează biserica, cu atât mai mare e satisfacția când îndreaptă pe un om. Pentru o asemenea lucrare este nevoie de multă dragoste, de dragoste care «niciodată nu cade», de mult spirit de dăruire.

De asemenea se poate lua învățătură pentru problema noastră din pilda cu dragma pierdută. Femeia care avea zece drahme a pierdut una din ele. A căutat-o printre lucrurile din casă, lucruri care erau mai de preț decât dragma. În această pildă se cade să vedem spiritul misionar al slujitorului bisericesc, căruia nu-i este permis să socotească îndatoririle pastorale minore, pierdute printre alte griji și preocupări și amânate de la o zi la alta. În pastorație nu se poate spune: n-am timp, când cineva te cheamă să-l ajuți. Activitatea pastorală nu constă numai din fapte extraordinare, din acțiuni cu răsunet, spre a fi văzut sau lăudat de oameni. Ea constă uneori din cuvinte, din atitudini sau chiar gânduri care pot avea o mare putere de îndreptare. Un cuvânt sau un gest, o mână întinsă la timp pot ajuta mult. Un pahar de apă dat celui însetat poate fi salvator. «Paharul de apă» despre care vorbește Scriptura este lucrul esențial de care are nevoie un om. El este ajutorul necesar semenului nostru, fie că se numește un sfat bun, un ajutor material, o mână întinsă celui ce se află în prăpastia deznădejzii.

Nu mai puțin grăitoare este pilda fiului risipitor. Dacă în cele două pilde amintite, pastorația avea în vedere datoria de a căuta și a afla pe cei răătăciți, strădania de a-i aduce la credința cea adevărată, în pilda fiului risipitor se evidențiază dragostea și atitudinea ce se cuvine să fie arătată celor ce se întorc la sînul Bisericii. Cu fiul risipitor din Evanghelie sînt asemeni credincioșii care se simt nemulțumiți cu ceea ce le dă Biserica și caută mîntuire în altă parte. Pilda tatălui din Evanghelie este grăitoare. Plecarea fiului l-a mîhnit, dar dragostea de fiu nu l-a părăsit. Iar când l-a văzut de departe, i-a ieșit întru întîmpinare și l-a îmbrățișat. Nu a mai ținut seama de ce zic ceilalți oameni. L-a îmbrăcat în haine noi, a tăiat vițelul cel gras. Cu alte cuvinte a făcut tot ce se putea face, ca fiul să se simtă din nou bine acasă, să alunge rușinea și să intre în dragostea tatălui său.

Se întîmplă că unii credincioși care s-au abătut de la dreapta credință să regrete acest lucru și să dorească să revină în sînul Bisericii mame. Adeseori spun: «Aș veni la biserică, dar îmi este rușine». Aici intervine rolul preotului. El este chemat să sesizeze acest moment, după

cum este dator să sesizeze și momentul în care începe să se îndepărteze de la dreapta credință.

Și într-un caz și în altul, preotul trebuie să caute mijloacele cele mai adecvate pentru păstrarea credincioșilor la sînul Bisericii și să-i întărească pe temelia adevăratei credințe. Este o osteneală și o slujbă care nu rămîne zadarnică, precum spunea și apostolul Iacob: «Dacă vreunul va rătăci de la adevăr și-l va întoarce cineva, să știe că cel ce a întors pe cel păcătos de la rătăcirea lui, își va mîntui sufletul din moarte și va acoperi mulțime de păcate» (Iacob 5, 19—20).

Privind la activitatea misionar-pastorală a Sfinților Trei Ierarhi, constatăm că ea se caracterizează printr-un misionarism cu multe acțiuni binefăcătoare. Pe de o parte ei au fost neîntrecuți propovăduitori și apărători ai Ortodoxiei, pe de altă parte ei au ajutat prin fapte de milostenie pe credincioși să ducă o viață demnă în societate. Misionarismul s-a manifestat atît teoretic, prin propovăduirea Cuvîntului lui Dumnezeu și apărarea învățaturii creștine, care era amenințată de multe erezii, cît și pe tărîm practic, prin crearea de așezăminte de binefacere, precum sînt cele înființate de Vasile cel Mare în pustiul Pontului. Ioan Gură de Aur era numit încă din timpul vieții «ambasadorul săracilor».

Credem că e necesar să se reactiveze acest spirit misionar al Bisericii din timpul lor. Nu ne gîndim la misionarismul extern, de convertire a unor lumi care nu cunosc creștinismul, deși nici acesta nu trebuie părăsit, ci la datoria slujitorilor Bisericii de apărare a credincioșilor în fața multiplelor și agresivele acțiuni ale prozelitismului sectar.

Preotul de azi trebuie să fie prin excelență un preot misionar. Nu poate fi preot adevărat cel ce nu este preocupat de zidirea Trupului lui Hristos (Efes., 4, 14—16), în adevăr, în duh de pace și bună înțelegere între oameni și popoare.

Pastorația misionară nu se poate face însă cu sila. Pe acei credincioși îi avem în sînul Bisericii, pe care reușim să-i convingem, cu cuvîntul și cu pilda vieții noastre.

Sfînta Scriptură este categorică atunci cînd este vorba de răspunderea pe care o are slujitorul Bisericii față de credincioși.

«Iisus a zis către ucenicii săi: «Cu neputință este ca să nu vină smintelile; dar vai aceluia prin care vin. Mai de folos i-ar fi dacă i s-ar lega de gît o piatră de moară și ar fi aruncat în mare, decît să sminteaască pe unul dintre aceștia mici» (Luca 17, 1—2).

Fenomenul prozelitismului sectar este complex; el trebuie privit direct, fără să minimalizăm cauzele. Să facem tot ceea ce ne cere Biserica, ceea ce așteaptă neamul nostru în istoria căruia aflăm atîtea pilde de apărători ai Ortodoxiei. Să apărăm unitatea lui bisericească și să contribuim la păstrarea unității naționale.

b. Aptitudini și atitudini în pastorație. Este îndeobște cunoscut că, pentru a putea fi un bun preot, sînt necesare anumite aptitudini, anumite însușiri intelectuale, morale și fizice, fără de care nu poți sluji cu adevărat nici lui Dumnezeu, nici oamenilor.

Ele sînt chemate să demonstreze caracterul de «ales» al preotului, de om care să poată executa, cu ajutorul harului divin, o acțiune de îndreptare și de conducere a oamenilor pe calea mîntuirii. Preotul trebuie

să fie un om al lui Dumnezeu, un om al Bisericii și un om al poporului din care face parte. Desigur, cea dintâi cerință a unui tânăr care merge la Teologie este aceea de a simți vocație, înclinare și dorință pentru o astfel de misiune. Să nu pornească pe acest drum la întimplare, sau din motive cu totul străine de o asemenea misiune. Dacă nu are o asemenea vocație și aptitudinile necesare, lucrarea lui va fi lucrare fără rod sau poate chiar păgubitoare (*Scrieri de teologie liturgică și pastorală*, — în deosebi studiile : *Slujirea învățătoarească a Bisericii în zilele noastre ; Locul și rostul preotului în parohie* —, p. 296—331).

Dar, oricât de multe și de frumoase sînt însușirile unui preot, ele nu pot asigura succesul în pastorație dacă nu generează anumite *atitudini*, un anumit comportament care înlesnește comunicarea dintre preot și credincioși, care face ca însușirile lui să se fructifice spre binele credincioșilor și să nu devină motive de înstrăinare a preotului de credincioși și de inefficient în activitatea pastorală.

În rindurile ce urmează ne vom opri asupra acestor atitudini, adică asupra modului cum trebuie să se poarte preotul în parohie, ce atitudine trebuie să aibă în fața variatelor situații cu care este confruntat.

Ne vom opri numai la anumite principii călăuzitoare, la anumite deziderate care dau cheia succesului în activitatea pastorală.

Atitudinea preotului față de credincioși, față de oameni în general, pune la încercare de multe ori pe preot și atrage după sine o seamă de urmări care îmbogățesc sau anulează activitatea lui pastorală.

Atitudinea preotului în săvîrșirea serviciului divin, în propovăduirea Cuvîntului lui Dumnezeu, în relațiile cu oamenii și în general în societate, formează stilul lui de viață și muncă, stil care se cuvine să fie elevat, am putea spune deosebit de al celorlalți oameni. Preotului nu-i sînt îngăduite unele atitudini care pentru ceilalți oameni nu au o deosebită importanță. Mintuitorul a indicat aceste atitudini în două propoziții : «Voi sînteți lumina lumii» și «Voi sînteți sarea pămîntului». Dacă analizăm aceste două imperative, cerute de Iisus ucenicilor săi, înțelegem rostul și atitudinea pe care se cuvine să o aibă permanent preotul în pastorație.

Ceea ce asigură preotului o atitudine ziditoare în mijlocul credincioșilor este iubirea sinceră, caldă și dezinteresată a credincioșilor. Aceasta este ca un izvor din care se alimentează gîndurile, sentimentele, cuvintele și faptele lui. Ea îl determină să-și prețuiască credincioșii, să-i ajute și să le știe răbda unele greșeli, cu un cuvînt să fie păstorul cel bun, «nedînd nici o sminteală întru nimic, ca să nu fie slujirea noastră defăimată» (II Cor., 6, 3).

Apostolul Pavel ne oferă în epistola către Romani un adevărat cod al atitudinilor preotului în societate și care se încheie cu îndemnul «Nimănui cu nimic nu fiți datori, decît cu iubirea unuia față de altul ; că cel ce iubește pe aproapele, a împlinit legea» (Rom., 13, 8). Tot apostolul Pavel spune : «Deși sînt liber față de toți, m-am făcut rob tuturor ca să dobîndesc pe cei mai mulți» (Rom., 9, 19).

Pastorația modernă cere un stil nou și o reînviatorie a metodelor pastorale, a tacticii și atitudinilor față de credincioși. Însușirea vie și veșnică a învățaturii Mintuitorului, lumina și harul pe care ni le-a adus

El, obligă Biserica să încerce toate căile pentru a le face cunoscute credincioșilor, ținând seama de nivelul lor de pregătire intelectuală și de condițiile în care își duc viața.

Pornind de la realitățile din țara noastră, ne dăm seama că se făurește o viață nouă, că oamenii dobîndesc o nouă conștiință a demnității și menirii lor în lume. În fața acestei noi realități trebuie o reînviore a metodelor și atitudinii preoțimii față de credincioși. Între cler și credincioși se cuvine să fie o strînsă colaborare. Credincioșii sînt părți complementare ale Bisericii lui Hristos. Biserica este trupul tainic al lui Hristos și fiecare credincios un mădular. Preoția sacramentală nu anulează «preoția generală», dobîndită de credincioși prin Botez, Mirungere și Euharistie, dar nici aceasta nu poate înlătura și nu se poate dispensa de preoția sacramentală. Preotul are chemarea și trimiterea de a se îngriji de toate mădulele, să le acorde locul și rolul în Biserică.

Una din atitudinile de mare însemnătate în pastorație este *omenia și blindețea preotului*. Este necesar să se insiste asupra acesteia întrucît preotul se lasă ușor furat de duhul mîndriei, de duhul stăpînirii asupra credincioșilor, care-l desparte și distanțează de aceștia. Dacă e stăpînit de o asemenea atitudine, el interpune împlinirea voii lui, împlinirii voinței lui Dumnezeu. Se propovăduiește pe sine, în loc să propovăduiască pe Dumnezeu. Slujește și cîntă în biserică spre a fi lăudat el și nu spre a-i apropia pe credincioși de Dumnezeu. Se naște o egolarție în locul adorării lui Dumnezeu. Este ispitit să uite adeseori cuvintele apostolului Pavel: «*prin darul lui Dumnezeu sînt ceea ce sînt*». Se obișnuiește să fie lăudat, așteaptă chiar aceasta de la credincioși.

Apostolul Pavel scrie Filipenilor: «*Blindețea voastră să fie cunoscută de toți oamenii*» (Filip., 4, 5). Apostolul Petru îndeamnă: *Fiți totdeauna gata să răspundeți oricui vă cere socoteala..., însă cu blindețe și cu bună credință*» (I Petru 3, 15).

De ce n-am spune-o că cele mai multe neînțelegeri în pastorație vin tocmai din această lipsă de a face socoteala, la a da seama înaintea credincioșilor despre cele ce se lucrează în parohie. Se uită prea adeseori că preotul nu are voie să se supere, să se minie pe cel ce îi greșește, sau cel puțin «să nu apună soarele întru minia lui». El e dator să uite ofensa ce i s-a adus de către credincios, precum uită din dragoste ofensa adusă de copilul său trupesc. Preotul e dator să ierte, să ierte mereu pe cei ce îi greșesc. Are acest mare privilegiu de a ierta, ceea ce aduce ca o alifie multă tămăduire asperităților și urii dintre oameni.

Deși conducerea pastorală are unele puncte comune cu orice conducere din alte cîmpuri de activitate, ea are totuși unele note care îi sînt proprii. A spus-o însuși Mîntuitorul într-un moment în care cei doi ucenici Iacob și Ioan au cerut să-i facă mai mari în împărăția cerurilor: «*Știți că domnii păgînilor stăpînesc peste ei și cei mari au asupra lor toată puterea. Nu tot așa va fi între voi, ci care între voi va vrea să fie mai mare, să fie slujitorul vostru, și care dintre voi va vrea să fie întîiul, să fie sluga voastră*» (Matei 20, 25—27).

Sfîntul apostol Petru îndemna pe cei rînduiți să slujească la altar astfel: «*Păstoriți turma lui Dumnezeu care vi s-a încredințat, veghind asupra ei, nu cu silnicie, ci cu bunăvoie, după Dumnezeu; nu pentru*

cîştig urît, ci din dragoste; nu ca stăpini ai păstoritorilor, ci pildă făcîndu-vă turmei» (I Petru 5, 2—5).

Greşeşte preotul care, mutîndu-se dintr-o parohie în alta, vrea să introducă cu sila anumite mentalități sau practici necorespunzătoare și neasimilate de unii credincioși. Roadele bune în pastorație nu se văd repede, în schimb cele rele sînt foarte repede cunoscute de credincioși. Nu se pot culege roade în chip spectaculos. În pastorație este un timp de semănat, de îngrijit ogrorul sufletesc și apoi de cules roade. Se în-templă uneori, după cuvintele Scripturii, că «unul este cel ce seamănă și altul cel ce culege», dar nimeni nu are voie să se laude sau să se întristeze, pentru că Dumnezeu răsplătește fiecăruia după munca sa.

c. Vestitori ai Evangheliei și apărători ai dreptei credințe. Biserica continuă în lume întreita activitate a Mîntuitorului. Ea are misiunea să vestească Cuvîntul lui Dumnezeu, să săvîrșească Sfintele Taine pentru împărtășirea harului divin, și să îndrume pe credincioși pe calea mîntuirii. În mod teoretic aceste trei activități se pot împărți sau aprecia fiecare deosebit; practic însă ele sînt strîns legate, se întrepătrund și se completează. Cînd se vestește Evanghelia, se face și slujire; cînd se oficiază Sfintele Taine sau Liturghia, se și propovăduiește adevărul revelat; și cînd se face lucrarea de călăuzire și îndreptare a vieții credincioșilor, se face concomitent și binevestire și slujire. Prioritatea uneia sau alteia nu trebuie să fie pusă în concurență, deoarece ele se săvîrșesc concomitent și sînt complementare. Am putea spune că sînt ca trei laturi ale unui triunghi echilateral, care toate laolaltă dau chipul întreg al triunghiului; separate rămîn fără rost. Amintim doar faptul că în Sfînta Liturghie partea întîi are un caracter predominant de învățătură și de vestire a revelației; în partea a doua ea constituie însăși legătura dintre om și Dumnezeu prin Euharistie, dar încheierea și însemnătatea ei trece peste limitele săvîrșirii și pătrunderii în viață. Liturghia nu se termină cu acțiunea atunci cînd facem încheierea; ea continuă să influențeze și să determine o influență în viața credincioșilor. Există așadar un echilibru și o intercondiționare a celor trei activități: catehetică, liturgică și pastorală. Dar ceea ce ni se pare esențial este că toate aceste trei laturi ale activității Bisericii trebuie să aibă un caracter misionar, iar săvîrșitorii lor un spirit misionar, un dinamism spiritual care să facă viu pe Hristos în inima și viața credincioșilor. Nu se poate propovădui oricum, nici liturghisi și conduce pe credincioși. Nici una din aceste demnități nu poate aduce roadele dorite, fără să aibă coeficientul misionar, care le imprimă putere, elan și le ajută să fructifice energiile divine pe care le are fiecare în sine. Conferința misionară de la Melbourne (mai 1981) declară: «Credem că dacă Bisericile noastre se vor preocupa de aceste două aspecte ale comuniunii creștine, vom putea evita afit intelectualismul excesiv al unor tradiții ce supralicită predicarea, cît și ritualismul exagerat al celor care sînt concentrați în mod unic asupra Euharistiei» (Apud Pr. prof. dr. Ion Bria, *Curs de teologie și practică misionară ortodoxă*, Geneva, 1982, p. 39).

Activitatea preotului în toate laturile ei trebuie să aibă acest semn al misiunii. El transmite un adevăr care nu este al lui. E mandatul unei misiuni pe care nu o poate face oricum, numai pentru el, de mîn-

tuială, ci cu destoinicie, și să învețe pe alții (I Tim., 3, 2). Slujba lui la altar, la amvon, pe stradă și oriunde, trebuie făcută cu credință, cu convingere, cu răspundere în fața lui Dumnezeu și a oamenilor.

Preotul este vestitor al Evangheliei, dar este și păzitor și apărător al învățaturii transmise de Apostoli de la Hristos și predată Bisericii.

În această activitate trebuie să țină seamă de valoarea adevărului pe care îl vestește, de ogorul sufletesc, adică de nivelul și starea celor cărora le vestește Evanghelia și de metodele, de modul cel mai adecvat prin care poate transmite acest mesaj. El nu este un vestitor oarecare al Evangheliei. Trebuie ținut seama că în rîndurile credincioșilor se află mulți vestitori ai altor credințe religioase care caută să rupă de la sinul Bisericii mame pe unii dintre ei. Ei vestesc cu fanatism Evanghelia, au în propovăduirea lor un mod deosebit, insinuant, vestesc o apropiere iminentă a celei de a doua veniri a lui Iisus, cheamă pe credincioși să intre în rîndurile lor făgăduindu-le o mintuire ușoară, printr-o simplă aderare la cultul lor; îi înconjoară cu o dragoste prefăcută, răstălmăcesc înțelesul Sfintei Scripturi și folosesc alte metode.

În fața acestei acțiuni de abatere a credincioșilor de la dreapta credință, preotul trebuie să fie «tare în Scripturi», să arate că în Biserică și prin Biserică se vestește și se păstrează curată învățătura creștină. El trebuie să fie bine pregătit, să cunoască sufletul credincioșilor și să ancoreze adînc în problemele care frămîntă pe om, să ofere hrana sufletească de care au lipsă credincioșii.

Într-o vreme în care cultura, cu toate ramurile ei, a pătruns adînc în viața oamenilor și pune la îndemină tot felul de mijloace, este fără îndoială necesar ca preotul să fie un om cult, informat, pregătit să răspundă întrebărilor ce i se pun (Diac. prof. Emilian Vasilescu, *Cultura preotului de azi*, în «B.O.R.», nr. 7/1959, p. 642—646). «Cultura și educația preotului nu pot să nu țină seama de cultura și educația maselor din zilele noastre. El are menirea să comunice cu valorile lumii, avînd însă conștiința limitelor lor. Să se regăsească totdeauna om și creștin, frate și părinte în credințioșie totdeauna cu misiunea sa» (*Le prêtre dans ce temps*, în «Le Monde», din 11—12 iulie 1965).

Misiunea învățătoarească a preotului aparține întregii lui activități. Ea se îndeplinește «cu timp și fără timp». În parohie el este de multe ori singur, obligat să contracareze o seamă de false învățături care dau naștere la false credințe. «Pe zidurile tale, Ierusalime, am pus niște străjeri care nu vor tăcea niciodată», spune proorocul Isaia (6, 4).

Propovăduirea Evangheliei este pentru preot mijlocul clasic de a trezi în sufletul credincioșilor setea după Dumnezeu, «dorința de a cunoaște sensurile adînci ale vieții harismatice», mijlocul prin care se face cunoscută concepția creștină de viață, așa cum o propovăduiește Biserica dintru început.

Dacă îndeplinește misiunea învățătoarească cu rîvnă, cu pricepere, credincioșii nu mai aleargă la «orele de evanghelizare», la care vin propogandiști ai altor culte și uneori din alte țări. Biserica este garant pentru propovăduirea dreaptă a credinței.

Problema apărării și păstrării Evangheliei în Biserică și a propovăduirii prin Biserică, este încă de la începutul creștinismului un testa-

ment apostolic. Noul Testament, scrisorile Sfântului apostol Pavel, scrisorile pastorale și epistolele Sfântului Ioan, dau mărturie despre aceasta.

Sfântul apostol Pavel scrie Galatenilor oarecum supărat de ușurința cu care își schimbă credința: «Mă mir că așa degrabă treceți de la cel ce v-a chemat pe voi, prin harul lui Hristos, la altă evanghelie; că sînt unii care vă tulbură și voiesc să schimbe Evanghelia lui Hristos. Dar — continuă apostolul — chiar dacă noi sau înger din cer v-ar vesti altă Evanghelie decît aceea pe care v-am vestit-o, să fie anatema» (Gal., 1, 6—8).

Apărarea Evangheliei de răstălmăciri a format o preocupare atentă a Sfinților Apostoli. În disputa dintre iudaizanți, care voiau să oblige pe creștinii veniți dintre neamuri să se taie împrejur și să țină prescripțiile legii mozaice, Apostolul Pavel ia o atitudine hotărîtă, zicînd: «Din cauza fraților mincinoși, care veniseră furioși să iscodească libertatea noastră pe care o avem în Hristos Iisus, ca să ne robească. Căroră nici măcar un ceas nu ne-am plecat cu supunere, *pentru ca adevărul Evangheliei să rămîna neclintit la voi*» (Gal., 2, 4—6).

Este vrednică de remarcat atitudinea hotărîtă a apostolului Pavel de a apăra «adevărul Evangheliei». Ea a fost însușită și aprobată de Sinodul Apostolic.

În cuvîntarea de despărțire de preoții Bisericii din Efes, apostolul Pavel le dă această poruncă testamentară: «Drept aceea, luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți Biserica lui Dumnezeu, pe care a cîștigat-o cu însuși Singele său. Căci eu știu aceasta, că după plecarea mea vor intra între voi lupi răpitori care nu vor cruța turma» (Fapte 20, 28—29).

Este evident că în aceste cuvinte de despărțire, apostolul Pavel face amintire de timpul în care vor veni «învățători mincinoși», care vor răstălmăci și vor incerca să împrăstie și să împartă pe creștini. Datoria preoților, ca unii care sînt puși de Duhul Sfînt să păzească Biserica lui Hristos, este de a propovădui cu zel adevărata învățătură de credință și de a feri pe credincioși de învățăturile greșite și de răstălmăcirea Evangheliei.

Ca să aibă roade vestirea Evangheliei, este necesar să se țină seamă de sufletul și de viața credincioșilor, de problemele care îi frămîntă. Cel ce propovăduiește Evanghelia, e bine să se întrebe și să-și răspundă siesi: Cum pot vesti mai bine și cum pot face mai înțeleasă Evanghelia în zilele noastre? Cum se poate prezenta mai viu și mai corespunzător cu viața oamenilor adevărul dumnezeiesc? Cum se poate comunica mai corect și mai integral învățătura Bisericii?

Ce așteaptă omul de azi de la predicator? La această întrebare R. P. Linthard răspunde: «Lumea de azi caută mărturisitori ai credinței, nu apologeți». Este o constatare care merită să fie luată în seamă. Ne vin în minte cuvintele lui Nicolae Iorga către senatori: «Toți vorbiți foarte frumos despre trecut, dar ce faceți pentru ca prezentul să fie mai frumos, mai bun?».

Adevărurile credinței devin valabile mai ales prin trăirea lor, nu prin polemică și apologie teoretică. Este bine să lăsăm la o parte tonul polemic în propovăduirea Evangheliei, căci ea cuprinde învățătura păcii

și a dragostei. Să dăm propovăduirii un caracter misionar și irenic. Să scoatem în relief, în lumina învățături creștine, tot ceea ce unește pe oameni, menirea și destinul lor comun. Predica are menirea să satisfacă foamea și setea sufletului după adevăr, dreptate, pace și iubire de Dumnezeu și de oameni.

De asemenea nu va lipsi din cuprinsul propovăduirii creștine problema atât de vitală a păcii și a bunei înțelegeri între oameni și popoare. Ea trebuie înfățișată sub întreitul ei aspect: pacea cu Dumnezeu, pacea cu noi înșine și pacea cu semenii.

Pentru creștin anii vieții în lume sînt ani în care conlucrează cu Dumnezeu la desăvîrșirea vieții lui și la binele semenilor. Sînt anii mîlei lui Dumnezeu. La fiecare început de an Biserica se roagă pentru binecuvîntarea cununii anului în care am intrat. Biserica nu propovăduiește fuga sau retragerea din lume, ci îndeamnă pe credincioși să-și îndeplinească munca lor «ca pentru Dumnezeu». Cu alte cuvinte dă muncii un caracter sacru.

Față de ademenirile celor ce propovăduiesc un apropiat sfîrșit al lumii și îndeamnă pe credincioși să fugă din lume și să nu-și îndeplinească datorile care le au pentru viața pămîntească, preotul va învăța, folosindu-se de temeurile biblice și patristice, care este menirea și valoarea vieții. Insuși Hristos a spus: «Eu am venit în lume ca lumea viață să aibă și mai multă să aibă» (Ioan 10, 10).

Sfinții Părinți ne-au lăsat minunate pilde și modele de vestire a Evangheliei. Ei au propovăduit cu atîta elan, cu atîta convingere adevărurile credinței, și au risipit rătăcirile și eresurile celor ce s-au abătut de la dreapta credință. Să împrumutăm din rivna și dragostea lor de vestire a Evangheliei și se vor risipi rătăcirile de la dreapta credință.

Între obiectivele propovăduirii Evangheliei, activarea predicii catehetice trebuie să ocupe un prim loc. Așa precum la începutul creștinismului se explicau în cadrul cultului creștin adevărurile de credință și normele morale, tot astfel se pot explica aceste învățături în cadrul serviciilor religioase. Cu aceste ocazii se pot instrui credincioșii și apăra de influențele eterodoxe. Tot cu acest prilej se pot combate superstițiile, viciile și abaterile de la legea morală. O grijă deosebită se va acorda vieții de familie. Ea este celula vieții, iar pentru creștini familia este «biserica cea mică». În ea cresc generațiile viitoare de care depind fericirea și prosperitatea popoarelor.

Nu trebuie trecută cu vederea importanța sărbătorilor bisericesti în iconomia mîntuirii, căci se pare că sub influența altor Culte, nu se acordă destulă însemnătate și nu se scot în evidență valoarea și puterea lor transformatoare în viața credincioșilor.

Țelul propovăduirii Evangheliei este de a pregăti pe credincioși pentru înnoirea vieții, pentru desăvîrșirea și mîntuirea lor.

După învățătura creștină omul este chipul lui Dumnezeu și are menirea să urce pe treptele asemănării și îndumnezeirii. Această țintă o poate atinge prin eliberarea din robia păcatului, prin unirea cu Hristos, prin biruința asupra morții și trăirea în nădejdea Învierii. La această țintă ajungem în Euharistie, despre care Sfîntul Atanasie spune că este «leacul nemuririi», calea care duce la unirea cu Dumnezeu.

d. **Liturghia și viața.** Centrul cultului ortodox este Sfânta Liturghie, iar inima acesteia este Euharistia, taină a unirii cu Dumnezeu și a împărtășirii cu Trupul și Sângele Domnului nostru Iisus Hristos.

Această sfință și dumnezeiască slujbă este suprema arătare a iubirii lui Dumnezeu față de oameni și, în același timp, calea prin care sufletul omului își împlinește dorul după întâlnire și comuniune cu Dumnezeu.

Prin Liturghie, Biserica prelungește prezența lui Dumnezeu în lume în mod sublim și lucrarea mântuirii neamului omenesc prin jertfa de pe cruce a Fiului lui Dumnezeu Întrupat.

Ea este, pe de o parte, o înfățișare și o amintire a întregii vieți pă-mîntești a lui Hristos, de la Întrupare, la jertfa de pe cruce, la Moartea și Învierea sa. Iar pe de alta, este actualizarea jertfei de pe cruce și comunicare a darurilor ce s-au revărsat în lume din această jertfă.

Biserica a primit chiar de la Iisus porunca împlinirii acestei Taine și asigurarea prezenței lui Hristos în acest mod sublim.

Pentru ca această lucrare să fie perpetuă, să se poată împărtăși toate generațiile de oameni pînă la sfîrșitul veacurilor, a instituit Taina Euharistiei, pe care Biserica a îmbrăcat-o într-o haină minunată de imne și laude, rugăciuni, comuniune cu îngerii și cu sfinții, chemare a Duhului Sfînt, de sfințire a vieții și de comuniune cu Hristos. Aceasta este taina Bisericii, prin care credincioșii trăiesc cu Hristos și în Hristos. În Liturghie se săvîrșește împăcarea oamenilor cu Dumnezeu și împăcarea lor întreolaltă. Prin Sângele Lui ne vom izbăvi de minie, de mînia lui Dumnezeu. Căci dacă pe cînd eram vrăjmași, ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său, cu atît mai mult împăcați fiind, ne vom mîntui prin viața Lui (Rom., 5, 9—10; II Cor., 5, 19).

Aici, prin jertfa nesîngeroasă a Domnului Hristos, ca odinioară prin jertfa Lui sîngeroasă pe Golgota, este învinsă moartea și diavolul, dobîndind nevinovăția, dreptatea și viața veșnică.

Euharistia restabilește legătura dintre om și Dumnezeu. Hristos vine la om cu Duhul și cu dragostea Lui. Aici îl cunoaștem și îl numim pe Dumnezeu Tatăl nostru. «Euharistia îmbrățișează cu iubire dumnezeiască pe fiecare om care vine în lume, ca pe o creatură a lui Dumnezeu, care este mîntuită prin jertfa de pe cruce a Fiului lui Dumnezeu; ea îl hrănește cu hrana netrecătoare a trupului și singelui Său și cu iertarea păcatelor, spre viață veșnică» (Vladimir, Arhiepiscop de Dimitrov, *Slujba Euharistiei și omul secolului al XX-lea*, în vol. «Die Euharistie», caiet 8, 1974, p. 161).

Participarea credincioșilor la Sfînta Liturghie trebuie să fie determinată de convingerea că aici găsesc bucuria și fericirea, întâlnirea cu Hristos.

Prin participarea la Sfînta Liturghie credincioșii învață și primesc puterea să se opună răului, păcatului și urii.

Liturghia are darul de a împăca pe oameni, de a potoli patimile și ura dintre ei, de a întări sentimentul virtuții și solidarității între ei.

Observăm că activitatea liturgică a Bisericii are două coordonate pe care se manifestă. O primă coordonată este chemarea credincioșilor la Hristos, pentru pregătirea credincioșilor prin vestirea Evangheliei și săvîrșirea Sfintelor Taine, pentru a sădi în sufletul și viața lor duhul cel

nou al vieții în Hristos și cu Hristos, și în al doilea rînd, coordonata ecclesiologică, care constă în transmiterea darurilor Duhului Sfînt, în zidirea Bisericii și transformarea tuturor credincioșilor în pietre vii ale Bisericii și ale neamului, vestitori, trăitori și implinatori ai iubirii de Dumnezeu și de oameni.

e. Viața și faptele preotului, factor principal în activitatea lui pastoral-misionară. Nu se poate vorbi despre o îmbunătățire și înnoire a activității pastoral-misionare, fără îmbunătățirea și înnoirea vieții preotului. Între cuvîntul și faptele preotului trebuie să fie cea mai strînsă legătură, o cit mai deplină concordanță. Faptele preotului și pilda vieții lui sînt argumentul cel mai puternic care susține ca un pedestal întreaga lui activitate.

Dacă pentru un scriitor nu are atîta importanță faptul că viața lui nu e în concordanță cu scrisul și cel ce citește o carte nu se interesează cine este și cum a trăit autorul ei, cînd este vorba despre preot datele se schimbă. Faptele sînt acelea care dau valoare sau anulează toată propovăduirea lui.

Ca să poți îndrepta viața oamenilor trebuie ca tu să fii drept. Ca să-i poți face buni și credincioși, trebuie ca mai întîi tu să fii bun și credincios. Nimănui nu i se cere o mai deplină acoperire a cuvintelor cu faptele lui ca preotului. El propovăduiește adevărul și trebuie să-l propovăduiască integral prin cuvînt și prin faptă.

«Preotul trebuie să știe — scrie Prof. Teodor M. Popescu — că el nu se poate manifesta, bucura, supăra și distra ca alții, nu poate face sau vorbi decît ca preot. La el nu se caută artă, ci adevărul, iar adevărul se slujește cu fața curată, cu sinceritate, cu naturaleță. Dumnezeu vrea slujire adevărată».

Sfîntul Ioan Gură de Aur spune: «Preotului îi este necesar un suflet cu totul strălucitor întru frumusețe, a cărui lumină să lumineze și să înveselească sufletele aceluia care au ochii întorși spre el. Greșelile oamenilor de rînd rămîn îngropate în umbră, nu prejudiciază decît aceluia care le comit».

Pe bună dreptate s-a spus că cheia succesului în pastorație este pilda vieții preotului.

Credem că este necesar să arătăm că între misiune și pastorație este o strînsă legătură. Ele nu se pot despărți, iar dacă se despart este spre paguba amîndurora. Preotul este în mod permanent misionar. Fie că propovăduiește Cuvîntul lui Dumnezeu, fie că slujește la altar, fie că se află în mijlocul credincioșilor ca părinte sau frate, ajutîndu-i sau sfătuiindu-i, el este în misiune. Uneori sîntem ispitiți să spunem că preot misionar e numai acela care este trimis într-o parohie să ajute pe preotul localnic în propovăduirea Evangheliei. Fiecare preot este și trebuie să se considere misionar. Misiunea face parte integrantă și nelipsită din activitatea preotului.

Așadar, întreaga activitate a preotului trebuie să aibă un caracter misionar, un caracter de convingere, de convertire la Hristos și de apărare a dreptei credințe. El este mereu «trimis», mereu misionar în parohia lui, în numele și în puterea lui Iisus Hristos.

În al doilea rînd, trebuie reconsiderat conceptul de pastorație, lăr-gind sfera ei de acțiune, precum și modul corespunzător al activității pastorale în noile condiții și pretenții de viață ale credincioșilor.

Mîntuitorul a spus despre Sine: «Eu sînt Păstorul cel bun. Păstorul cel bun își pune viața pentru oile Sale... Eu sînt păstorul cel bun și cu-nosc oile Mele și oile Mele Mă cunosc pe Mine. Precum Mă cunoaște Tatăl și Eu cunosc pe Tatăl. Și viața Mea o pun pentru oi» (Ioan 10, 11, 14 și 15).

Pastorația nu se reduce la o funcție administrativă de conducere, deși și aceasta face parte din ea. A fi păstor sufletească nu înseamnă nu-mai a conduce, ci înseamnă și a hrăni pe cei încredințați spre păstorire și a-ți da viața pentru ei. Datoria principală a păstorului de suflete este să hrănească și să îndestuleze foamea și setea sufletească a credincioșilor. Ca să poată îndruma credincioșii, preotul trebuie să-i cunoască. Să cunoască pe cit posibil pe fiecare, cu necazurile și bucuriile lui. Ca să-i poată îndruma trebuie să-i asculte, să-i înțeleagă și mai ales să-i iubească. Nu poți îndruma pe cineva dacă nu ai răbdarea și puterea de a-l înțelege.

«Păstorul oilor — spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — este urmat de turmă oriunde merge, iar dacă unele se abat de la calea cea dreaptă și părăsesc pășunea ca să pască în locuri pustii, este dator să le cheme cu glas tare, să le aducă înapoi, să le redea turmei de care s-au despărțit. Dar dacă un om rătăcește de la dreapta credință, păstorul are nevoie de multă concentrare, perseverență și răbdare. El nu poate să-l tirască cu forța, nici să-l constrîngă prin teamă, ci trebuie să-l aducă prin convingere înapoi, la adevăratul început de unde a căzut» (Cartea a IV-a, *Despre Preoție*).

Nota dominantă a activității pastoral-misionare a preotului de azi și dintotdeauna, izvorul din care se alimentează munca lui în toate direcțiile, este iubirea de oameni, iubirea de credincioșii pe care îi păstorește. Cînd a secat acest izvor din inima preotului, cînd activitatea lui se alimentează din alte izvoare, cînd iubirea de oameni este înlocuită cu iubirea de sine, sau cînd își desfășoară activitatea călăuzit de alte interese; cînd este stăpînit de lăcomie, de mîndrie sau de alte păcate, el devine un preot năimit, fur de cele sfînte, povățuitor orb, lumină artificială, foc stîns, care nu încălzește și nu luminează viața păstoriiților săi.

Iubirea de om, sinceră și dezinteresată, este necesară în activitatea pastoral-misionară din zilele noastre cu atît mai virtos cu cît societatea a ajuns la o formă superioară de organizare, în care toată atenția și grija sînt îndreptate spre om, spre mulțimile de oameni care au stat veacuri de-a rîndul în lanțul multor asupriiri.

Dacă e să pîtrundem mai amănunțit în modul de pastorație cerut de vremurile noastre, trebuie să reactualizăm chipul în care Iisus Hristos s-a purtat în lume. Să-L luăm pe El ca model de Păstor. El a spus: «Fiul Omului nu a venit să I se slujească, ci ca să slujească El și să-și dea viața rîscumpărare pentru mulți» (Matei 20, 28; Marcu 10, 45).

Metoda cea mai bună în pastorație este slujirea. În zilele noastre se vorbește tot mai des despre «Biserica slujitoare» și pe bună dreptate.

Avem nevoie de o preoțime capabilă să slujească și să se dăruiască pentru binele vremelnic și cel veșnic al credincioșilor.

Propovăduirea Evangheliei trebuie susținută și însoțită de o activitate pastorală călăuzită de slujirea oamenilor, de apropierea sinceră de ei, de sprijinirea în mod practic a năzuințelor lor de libertate, dreptate și pace.

Este timpul să se înțeleagă în activitatea pastoral-misionară contemporană pilda bobului de grâu, care dacă nu se îngroapă în pământ și nu moare, rămâne singur și nu aduce rod. Dacă preotul nu știe să moară față de dorul de a stăpîni și de a fi în frunte, dacă nu va ști să renunțe la setea de îmbogățire și nu va fi în stare să îndeplinească rojul aluatului care dospește toată frământătura, atunci lucrarea pastoral-misionară rămîne fără rezultatele care se așteaptă. Urmind pilda păstorilor buni care merg în fruntea turmei pe cărări de munte, dar mai adesea în mijlocul turmei, păstorul de suflete își va găsi locul util și călăuzitor în mijlocul credincioșilor săi și al societății în care trăiește. A fi contemporan în pastorație înseamnă a ține legătura strînsă cu Iisus Hristos, același ieri, azi și în veac, și în al doilea rînd a păstra legătura cu oamenii în mijlocul cărora trăiește, pe care să-i înțeleagă și să-i ajute.

Activitatea pastoral-misionară nu se poate face la întîmplare și de unul singur. Preotul trebuie să organizeze temeinic și să ia în ajutor pe colaboratorii cei mai apropiați, să lucreze pentru păstrarea credincioșilor sub bolta Bisericii străbune și să-i ferească de a luneca spre alte învățături religioase străine de învățătura ortodoxă.

Călăuzit de dragostea față de credincioși, fidel misiunii lui sfinte în parohie, el va reuși să găsească mijloacele cele mai bune de îndrumare, de prețuire și de ajutorare a credincioșilor săi și de apărare a dreptei credințe.

Dragostea față de credincioși, interesul pentru binele lor material și spiritual, va da preotului prestigiul, ascultarea și iubirea care se cuvîin unui părinte sufletesc bun.

Sînt cazuri în care se cere să se treacă urgent de la cuvînt la faptă, de la îndemn la sprijin, de la consolare la acțiune eficientă, la o tratare terapeutică salvatoare în cazurile excepționale. Credincioșii nu vor uita niciodată binele ce li se face din partea păstorului lor sufletesc.

Încălzit de o asemenea dragoste față de credincioși, păstorul de suflete va găsi toate mijloacele și căile pentru hrănirea și îndrumarea credincioșilor încredințați spre păstorie spre tot lucrul bun și plăcut lui Dumnezeu și folositor oamenilor.

Incheiere. O privire retrospectivă a activității pastoral-misionare a preotului ne duce la concluzia necesității înnoirii mijloacelor și căilor de slujire a lui Dumnezeu și a oamenilor. Această înnoire și îmbunătățire este cerută, pe de o parte de sublimul misiunii preoțești, pe de altă parte de vremurile noi pe care le trăim, care solicită o înaltă conștiință și un spirit de răspundere în activitatea tuturor oamenilor.

Adevăratul preot este acela care e hotărît să lucreze cu iubire de Dumnezeu și de oameni la «zidirea Trupului lui Hristos, pînă ce toți vom ajunge la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvîrșit, la măsura vîrstei deplinătății lui Hristos» (Efes., 4, 12—13).

Pentru atingerea acestei ținte, preotul trebuie să țină legătura strînsă cu Iisus Hristos, Păstorul cel mare, și să urmeze din toate puterile pilda Mîntuitorului.

În slujirea sa sacerdotală, în vestirea Evangheliei și în toată lucrarea sa pastorală, el nu va uita că lucrează în numele și cu puterea lui Hristos, că el este mesagerul unui adevăr și al unei lucrări dumnezeiești.

Despre legătura dintre preot și Hristos, Pr. prof. D. Stăniloae scrie cuvinte de o adîncă și cutremurătoare semnificație :

«Preotul nu înlocuiește în împlinirea văzută a celor trei slujiri pe Hristos. De aceea nu se poate spune că el e singur, de sine, în împlinirea lor, sau că Hristos e sus în cer și preotul jos pe pămînt, ca un fel de delegat care substituie pe un Hristos absent. Dar nici el nu e anulat de Hristos, în sensul că ar fi un simplu organ pasiv care nu are de pus nimic de la el. În primul caz s-ar justifica ca un fel de mîndrie a preotului, o încredere în sine ; în al doilea, o nepăsare în modul împlinirii slujirilor încredințate lui. Iar acestea aduc de multe ori sminteală unor credincioși.

De fapt Hristos însuși săvîrșește lucrările mîntuitoare prin preot. Aceasta trebuie să însufle preotului nu o mîndrie sau o nepăsare, ci o adîncă smerenie. Căci nu din puterea lui înfăptuiește lucrarea mîntuitoare a credincioșilor, ci din puterea lui Hristos. El trebuie să se simtă continuu cutremurat de ceea ce se împlinește prin el dintr-o putere care nu-i a lui. Smerenia lui, starea lui de continuă cutremurare, de rugăciune simțită în timpul săvîrșirii actelor de slujire, stare produsă și susținută de convingerea că Hristos însuși lucrează prin el» (*Slujirile preoțești*, în «Mărturie și Evocări», Oradea, 1980, p. 339).

Această legătură strînsă cu Hristos dă întregii lui activități pastoral-misionare dimensiunea verticală. Ea îl ferește de a desfășura o activitate de suprafață și de rutină.

Fără îndoială el trebuie să țină seama și de realitățile noi în care trăiesc credincioșii, de năzuințele lor, precum și de faptul că el este «împreună lucrător al lui Dumnezeu» (I Cor., 3, 19), cu opera de restaurare a omului și de propășire a lumii în general. El continuă întreita slujire a lui Hristos pentru mîntuirea credincioșilor.

Se cuvine ca pastorația să fie pusă continuu, cu cuvîntul și cu fapta, în slujba credincioșilor, în sprijinul năzuințelor lor de pace, libertate și propășire, precum și în împlinirea dorului lor fierbinte după mîntuire.

Printr-o astfel de activitate pastoral-misionară se continuă lucrarea «Păstorului cel bun, care viața și-o pune pentru oile sale» (Ioan 10, 11).

DESPRE ORGANIZAREA LUCRĂRILOR DE PICTURĂ BISERICESCĂ *

Drd. ADRIAN ALEXANDRESCU

Între alte îndatoriri pastoral-administrative, preotul paroh o are și pe aceea a împodobirii locașului al cărui slujitor este, cu pictură nouă sau cu restaurarea celei vechi, care în multe cazuri întrunește prețioase calități de artă religioasă și constituie bun al Patrimoniului Cultural Național.

Acest eveniment din viața parohiei comportă o serie de exigențe, cărora preotul este chemat să le dea o rezolvare concretă, în acord cu doctrina canonică a Bisericii Ortodoxe Române privind iconografia și în spiritul orientărilor trasate de legislația în vigoare privind ocrotirea Patrimoniului Cultural Național.

Ca «teologie în imagini», zestrea iconografică a Bisericii noastre se integrează în Tradiția ortodoxă, fiind expresia vizuală a doctrinei dogmatice și canonice reglementată de autoritatea bisericească în decursul veacurilor și apreciată ca pecetea Ortodoxiei, întipărită în monumente și piese iconografice. Acestea sînt însă, în același timp, și intruchipări ale spiritualității neamului care le-a creat, ba chiar mărturie a ființei sale istorice, așa cum o dovedesc și ctitoriile din țara noastră care, fiind pînă în vremea de azi probează că aceeași năzuință din care s-au ivit a vegheat în continuare la reînnoirea lor. Cînd cronicile pomenesc în general de inițiativa unei astfel de reînnoiri, aproape de fiecare dată descriu și tristețea resimțită în fața vestigiilor celei vechi. Dar un indiciu de respect față de mărturiile lăsate de înaintași poate fi identificat, de pildă, și în atitudinea unuia din ctitorii noștri străluciți, voievodul Vasile Lupu, atunci cînd poruncește logofătului Racoviță, însărcinat cu isprăvnicia unei noi zidiri, să nu folosească material de la vechea curte domnească din Vaslui, «ce acest lucru nu se cade să facem că nu iastă cu cinste»¹. Infirmită uneori în decursul timpului, această dovadă a grijii față de vechile ctitorii ca mărturii ale trecutului, se va afirma totuși din ce în ce mai stăruitor spre a se conștientiza ca atare în preocupările cărturarilor pașoptiști, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu și alții, generînd apoi un adevărat curent de opinie ilustrat de contribuția unor mari personalități ale vieții bisericești și culturale, între care sînt de amintit episcopii Melchisedec Ștefănescu, Ghenadie Enăceanu, mitropolitul Partenie, Alexandru Odobescu, V. A. Urechîș, Gr. Tocilescu ș.a.². Acestor preocupări cărturărești le corespunde inițierea unor restaurări din secolul trecut, de pildă, cele încredințate arhitecților Schlatter (ex. minăstirile Tismana și Bistrița) și Lecomte de Noüy (minăstirea Curtea

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie, în anul universitar 1983—1984, sub îndrumarea Diac. Conf. Dr. Nicu Moldoveanu, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Pr. D. Buzatu, *Păstrarea monumentelor de artă bisericească*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 1—2, p. 16.

2. *Ibidem*, p. 16.

de Argeș între altele)³. Rezultatele nu tocmai fericite în ordinea tradiției, înregistrate între anii 1860—1890, au ocazionat reacția oamenilor de cultură impunându-se precizarea cadrului legislativ și administrativ care să asigure buna desfășurare a acțiunilor de conservare și restaurare a monumentelor. «Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice» din 1893 definește ca monument public «orice zidire cu dependențele ei, precum și orice obiect vechi care are valoare arheologică, istorică și artistică»⁴; din același an, Regulamentul pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, reglementează activitatea unei Comisii a monumentelor publice⁵. Preocupările și eforturile întreprinse pentru optimizarea acestui cadru, sînt ilustrate de activitatea prodigioasă a lui Nicolae Iorga în sinul Comisiunii Monumentelor Istorice (1907) și în paginile Buletinului acestei Comisii (1908) și se vor concretiza în continuare în apariția altor legi pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice în anii 1913, respectiv 1919. În același timp este de subliniat preocuparea autorității bisericești în acest sens exprimată în «Regulamentul pentru zugrăvirea bisericilor», emis de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în 1912. Articolul 7 din acest Regulament prevede: «Cultul ortodox, avînd semnificație determinată și precisă și răspunzînd la un scop bine știut, icoanele și tablourile de pictură în biserici trebuie să ocupe locul anumit, spre a fi în armonie cu ideea specială avută la întocmirea cultului și la alcătuirea planului pentru clădirea bisericilor»⁶, ceea ce indică grija pentru respectarea programului iconografic în consens cu tradiția.

În ceea ce privește conservarea, legea din 1919 precizează în articolul 3 că «imobilele a căror construcție prezintă un interes istoric și artistic, se declară sau se clasează monumente istorice și sînt puse sub ocrotirea legii de conservare și restaurare a monumentelor istorice», dar nefiind realizat încă un inventar al monumentelor, articolul 6 prevede, ca regulă generală, că «toate bisericile și mînăstirile pînă în anul 1834 se clasează sau se denumesc monumente istorice cu toate odorele lor»⁷. Insuficiența semnalată ca atare în acest articol și anume, «necesitatea descoperirii și inventarierii tuturor monumentelor istorice»⁸, va sta la baza activității desfășurate în acest domeniu după 1944, aflîndu-se soluționarea efectivă în zilele noastre prin legile 64/1969 și 63/1974.

Între timp, Decretul M.A.N. din 15 martie 1951, dispune înființarea unei Comisii științifice a muzeelor, monumentelor artistice și istorice, căreia i se datorește inventarierea unui număr de 11.453 de monumente între anii 1953—1954, cînd au fost identificate între acestea 4.360 monumente de cultură. Responsabilitățile privind păstrarea în bună stare și folosirea acestor monumente sînt stabilite de H.C.M. 661/1955 și precizate de Regulamentul din același an pentru păstrarea și folosirea monumentelor de cultură⁹.

3. Pr. Gh. Tache, *Pentru ocrotirea Patrimoniului Cultural Național și Indatoririle ce revin slujitorilor Bisericii* (Legea nr. 63/1974), în «Glasul Bisericii» XXXVIII (1979), nr. 3—4, p. 312.

4. *Ibidem*, p. 311. 5. *Ibidem*, p. 312; v. și Pr. D. Buzatu, *art. cit.*, p. 18.

6. Pr. prof. Ene Braniște, *Programul iconografic al bisericilor ortodoxe*, București, 1975, p. 8. 7. Pr. Gh. Tache, *art. cit.*, p. 311.

8. *Ibidem*, p. 313. 9. Pr. D. Buzatu, *art. cit.*, p. 17.

În ceea ce privește activitatea efectivă de restaurare a monumentelor aceasta este încredințată în 1959 Comitetului de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistemalizare, fiind orientată de la bun început în sensul reconstituirii înfățișării inițiale a monumentelor, «executându-se o seamă de restaurări la Neamțu, Sucevița, Moldovița, Dragomirna, Putna, Slatina, Căldărușani, Dealu, Hurezi, Cozia, Bistrița, Tismana, Arbore, Trei Ierarhi, Domnească-Argeș, Domnească-Tîrgoviște, Stelea, Sf. Vineri-Tîrgoviște, Catedrala-Sibiu»¹⁰. În anul 1969 a apărut Legea 64 privind protejarea și păstrarea bunurilor de interes național, iar la 1 noiembrie 1974, a apărut Legea nr. 63, a Ocrotirii Patrimoniului Cultural al Republicii Socialiste România — «Act de mare responsabilitate politică și socială, o mărturie a înaltei prețuiri pe care o acordă statul nostru, tezaurului de valori pe care le-au creat talentul și geniul poporului nostru»¹¹. Cu prilejul votării acestei Legi, în cuvîntarea rostită în numele Bisericii de Prea Fericitul Patriarh Iustin, pe atunci mitropolit al Moldovei și Sucevei, se apreciază: «Este pentru înția oară în istoria poporului nostru cînd se întocmește o lege care conturează limpede concepția de patrimoniu cultural-național și statornicește măsuri concrete pentru ocrotirea lui. Extinzîndu-și prerogativele în toate domeniile vieții societății, Legea ocrotirii Patrimoniului Cultural Național interesează în cel mai înalt grad și cultele religioase, deoarece multe bunuri bisericesti au și mare valoare artistică, istorică și documentară»¹².

Prin urmare, «în condițiile unuia din cele mai eficace sisteme legislative de ocrotire a Patrimoniului Cultural Național care situează România alături de țări cu experiență în acest domeniu»¹³ și în condițiile în care monumentele de artă bisericească reprezintă circa o treime din inventarul monumentelor numite generic de cultură¹⁴, sarcina ce incumbă Bisericii este exprimată programatic în aceeași cuvîntare a Întîistătorului Bisericii noastre și ilustrată pildurilor în practica activității în acest sens, ca mitropolit al Moldovei și Sucevei și apoi patriarh al Bisericii Ortodoxe Române: «Atît în faza de întocmire a proiectelor și documentațiilor, cît și în timp ce lucrările se aflau în plină desfășurare, Prea Fericitul Patriarh Iustin a fost mereu prezent, discutînd și frămîntînd cu reprezentanții Departamentului Cultelor și ai Consiliilor Populare Județene, cu arhitecți și ingineri, specialiști în restaurări, probleme de istorie, artă și, în genere de cultură, ridicate de această frumoasă acțiune, spre a găsi cele mai potrivite formule, cele mai indicate procedee, pentru ca aceste comori de inestimabilă valoare să dobîndească măreția și frumusețea lor de la început»¹⁵. Colaborarea cu autoritățile civile se reflectă de pildă și în alte măsuri concrete privind popularizarea circularelor 14.471/1975, 603/1977, 15.430/1978, în legătură cu aplicarea Legii 63/1974, precum și prelucrarea acestora în cadrul con-

10. Pr. Gh. Tache, *art. cit.*, p. 313. 11. *Ibidem*.

12. *Ibidem*, p. 313—314.

13. Ioan Opris, *Considerații despre rolul slujitorilor Bisericii (din Transilvania) în ocrotirea Patrimoniului Cultural Național*, în «Mitropolia Ardealului» XXII (1977), nr. 1—3, p. 103. 14. Pr. Gh. Tache, *art. cit.*, p. 312.

15. Pr. Scarlat Porcescu, *Monumentele istorice bisericesti din Arhiepiscopia Iașilor în viziunea și preocupările Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XVI (1980), nr. 3—5, p. 290—291.

ferințelor administrative preoțești și al cursurilor de îndrumare misionară¹⁶. În ceea ce privește acțiunile practice de restaurare s-a statoricit o fructuoasă colaborare cu Direcția Patrimoniului Cultural Național (D.P.C.N.), care asigură asistența de specialitate a lucrărilor de «protejare, conservare și consolidare, de reconstituire, restaurare și reîntegrare, de degajare și înlăturare a unor construcții nevalorose, adăugate între timp, de strămutare, de refacere și reîntegrare a unor elemente de arhitectură care schimbaseră înfățișarea originală a monumentelor»¹⁷. Este de la sine înțeles că această colaborare se realizează și în domeniul iconografic, încredințat competenței Comisiei de pictură bisericească din cadrul Administrației Patriarhale, aceasta cu atât mai mult cu cât asistența de specialitate este reclamată de complexitatea lucrărilor de restaurare. Este știut că «documentarea care în chip riguros trebuie să preceadă și să organizeze operațiile de restaurare» pretinde «cercetări și studii temeinice», atât sub aspect stilistic cât și tehnic (culori, tenacului, procedee), incluzând deseori probe și analize de laborator¹⁸. Comisia de pictură bisericească, în decursul activității sale «a format deja o pleiadă de buni zugrăvi și pictori bisericești, autorizați, a căror muncă de zugrăvire a bisericilor noi o îndrumază și supraveghează îndeaproape, lucrând în strânsă colaborare cu Direcția Patrimoniului Cultural Național, atunci când e vorba de restaurarea picturii bisericilor care sînt monumente de artă»¹⁹. Activitatea de îndrumare a acestei Comisii sub egida căreia «se execută lucrările de pictură, de la bisericile ortodoxe de pe tot cuprinsul țării»²⁰, a fost de la început orientată în așa fel încît să asigure: a) unitatea în înfrumusețarea locașurilor de cult; b) adoptarea tehnicilor celor mai adecvate (frescă, mozaic, tempera); c) generalizarea stilului bizantin, corespunzător spiritualității ortodoxe²¹. Această îndrumare este cu atât mai necesară dacă se are în vedere faptul că în cursul veacului trecut s-a produs o tendință de înstrăinare a picturii bisericești față de vechea tradiție, tendință resimțită ca atare și urmată în veacul nostru de «un curent de revenire la vechile forme de artă bizantină atât în arhitectură cât și în pictură»²². Această reactualizare a tradiției vizează deopotrivă laturile stilistică și tehnică și are nu mai puțin în vedere programul iconografic sau realizarea și distribuția temelor iconografice în locașuri, conform doctrinei canonice a Bisericii Ortodoxe exprimată în Erminia tradițională.

Realizarea acestui principiu în prezent se întemeiază pe articolul 10 din Statutul de Organizare a Bisericii Ortodoxe Române, care atribuie Sfîntului Sinod dreptul de «a supraveghea și controla, din punct de vedere dogmatic, moral și artistic, operele de artă bisericească ortodoxă»

16. Pr. Gh. Tache, *art. cit.*, p. 317.

17. Pr. S. Porcescu, *art. cit.*, p. 293.

18. I. D. Ștefănescu, *Restaurarea monumentelor istorice*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXI (1963), nr. 1—2, p. 152.

19. Pr. E. Branște, *Programul iconografic...*, p. 3.

20. *Ibidem*.

21. †Vasile, *Episcopul Oradiei, Grija pentru locașurile de cult*, în «Biserica Ortodoxă Română» XCI (1973), nr. 6, p. 605.

22. Pr. E. Branște, *Programul iconografic...*, p. 3.

(alin. t), precum și dreptul de «a iniția, autoriza și supraveghea, tipărirea de icoane religioase pentru trebuințele cultului» (alin. m.)²³.

Instrucțiunile privitoare la angajarea lucrărilor de pictură bisericească reglementează activitatea practică așa cum decurge din spiritul acestor dispoziții. «Orice fel de lucrare de pictură bisericească: totală, parțială, din nou, restaurare, spălare sau completare se va da în executare numai pe bază de licitație sau concurs, pe temeiul unui deviz întocmit de un pictor autorizat și aprobat de Sfânta Patriarhie»²⁴. Este de la sine înțeles că și executarea oricărei lucrări se încredințează numai «pictorilor care au autorizația Patriarhiei și aprobarea Chiriarhului respectiv», așa cum prevede de altfel, Decizia patriarhală nr. 136/1950.

În același timp, posibilitatea de a iniția o astfel de lucrare decurge din articolul 53 al aceluiași Statut, care precizează atribuțiile beneficiarului, adică Adunarea parohială, care este îndrituită să ia «hotărâri cu privire la zidirea, repararea și înzestrarea bisericii, a casei parohiale și a altor clădiri parohiale» (alin. e); «Administrează averea parohială îngrijind de buna întreținere a edificiilor bisericești, culturale și fundaționale» (alin. k); «Înzestrează biserica cu odăjdii, icoane, obiecte sfinite, cărți și cele trebuincioase pentru serviciul religios...» (alin. l). Este de reținut precizarea din finalul articolului că atribuțiile corespunzând aliniatelelor menționate, este supusă «verificării și aprobării Consiliului eparhial»²⁵, sau după cum prevede Decizia patriarhală nr. 157/1950, «aprobării Episcopului, care este organul suprem al conducerii Eparhiei, potrivit prevederilor canoanelor și dispozițiilor statutare și, ca atare, Episcopul are dreptul să aprobe și lucrările privitoare la pictura bisericească»²⁶.

Bisericii îi revine în general «dreptul de a aproba construirile și reparările de biserici sau ale altor edificii bisericești»²⁷, și îndatorirea de a veghea la zugrăvirea și restaurarea acestora în spiritul tradiției ortodoxe și al respectului pentru calitatea de monument de artă. Prin includerea între membrii Comisiei de Pictură a unor persoane cu competență recunoscută în acest domeniu²⁸, se are în vedere asigurarea asistenței de specialitate pentru lucrările de restaurare mai complexe, la monumente care sînt incluse în categoria «bunuri de patrimoniu» și reclamă colaborarea cu specialiștii D.P.C.N.

În coordonatele cadrului administrativ schițat mai sus, se desfășoară orice acțiune de pictură sau restaurare, sub îndrumarea și controlul efectiv al Comisiei de pictură bisericească. Între alte atribuții specifice, Comisiei îi sînt încredințate următoarele sarcini:

«Verifică proiectele, devizele, lucrările pentru concursuri, licitațiile și adjudecările de picturi de biserici din țară și le propune Chiriarhiei respective pentru definitivă aprobare și executare» (art. 10, alin. e din Decizia patriarhală de instituire); «Controlează, ori de cîte ori va fi necesar, sau la cererea Chiriarhilor, sau a pictorilor și zugravilor executanți, executarea în bune condițiuni a lucrărilor de pictură» (art. 10,

23. Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române, București, 1953, p. 8.

24. Legiuirile..., p. 442.

25. *Ibidem*, p. 18—19.

26. *Ibidem*, p. 432.

27. *Ibidem*.

28. *Ibidem*, p. 433.

alin. f); «Recepționează și propune spre aprobare sau neaprobare, picturile făcute de pictori și zugrăvi autorizați. Lucrarea de recepționare se face de Comisia de pictură bisericească, prin delegații sau delegatul său, membri în comisie, sau în caz de nevoie, printr-un pictor autorizat și calificat din afara comisiunii. În acest caz recepția se face cu asistența unui cleric delegat de Eparhia respectivă» (alin. g)²⁹. Din acest ultim aliniat se poate constata temeiul încredințării unor atribuții persoanelor —clerici sau pictori — investite cu calitatea de delegați ai Comisiei sau Eparhiei.

Lucrarea de pictare sau zugrăvire fiind opera unui pictor anume, realizată într-un locaș anume, este de înțeles că ea va fi rezultatul buneii conlucrări, în cele din urmă, între pictorul executant și preotul paroh în calitate de beneficiar delegat. Nu mai puțin de 16 articole (11—26) din Decizia patriarhală amintită, reglementează atît condițiile pe care trebuie să le întrunească pictorii, cît și obligațiile și sarcinile ce le revin, în general, precum și statutul lor în funcție de repartizarea pe categorii în evidența Comisiei de Pictură.

Între prevederile generale, amintim că trebuie să fie autorizați de Patriarhie, pe bază de studii, stagiul de practică și examen (art. 11—12), că «vor trebui să se conformeze obligațiilor tradiționale, iconografice, tehnice, artistice și de erminie ale Bisericii Ortodoxe Române» (art. 13)³⁰; în sfîrșit, în adjudecarea lucrărilor, categoria pictorului (I, II, III), trebuie să fie în concordanță cu gradul parohiei (art. 23)³¹, criteriu valabil nu numai în ceea ce privește executarea lucrării, dar și întocmirea devizului. De aici decurge necesitatea întocmirii tabelelor cu pictorii aflați în evidența Comisiei de pictură și difuzarea acestor tabele la unitățile bisericești, laolaltă cu listele de prețuri în vigoare. Între prevederile cu caracter special referitoare la picturi, este de menționat cea prevăzută de articolul 18: «Pentru restaurarea picturii monumentelor se vor da autorizații speciale, numai acelor pictori care au făcut studii în această specialitate și vor dovedi că au executat în timp ireproșabil, astfel de lucrări»³². Pe baza acestor norme prevăzute în Statutul de organizare și în deciziile patriarhale privitoare la lucrările de pictură în Biserica Ortodoxă Română, s-au elaborat Instrucțiunile care reglementează procedura concretă a acestor lucrări, de la întocmirea devizului și pînă la efectuarea recepției. Înainte de a prezenta etapele acestui proces trebuie menționate caracteristicile generale pe care le poate prezenta locașul de zugrăvit, pentru că din acestea decurg exigențe specifice fiecărei categorii. De pildă, biserica poate fi nouă sau poate fi veche, în acest din urmă caz putînd avea sau nu, calitatea de monument; pe de altă parte pictura însăși poate fi «din nou» sau poate fi vorba de restaurarea unei picturi vechi, încadrabilă fie la categoria «pictură de epocă», fie la categoria «bun de patrimoniu».

Organizarea și funcționarea unui șantier de pictură bisericească parcurge, conform instrucțiunilor, următoarele etape:

29. *Ibidem*, p. 435—436.

30. *Ibidem*, p. 439.

31. *Ibidem*, p. 440, 443, 444; v. și Arhim. dr. Irineu Cheorbeja, *Importanța icoanelor de cult. Pictura bisericească*, 1984, p. 62—64, extras din revista «Mitropolia Banatului», 1984, nr. 1—2, p. 60—67.

32. *Legiuirile...*, p. 438.

a) întocmirea și aprobarea devizului; b) licitația; c) întocmirea contractului; d) executarea lucrării; e) recepția.

Întocmirea devizului se face de către un pictor autorizat, de categorie corespunzătoare gradului parohiei, care îl solicită pe baza consultării tabelului difuzat de Comisia de pictură la protolerii; se menționează că în cazul unui edificiu sau picturi ce are calitatea de monument sau bun de patrimoniu, autorul devizului va trebui să întrunească și calificativul special pe care îl reclamă caracterul special al lucrării³³.

Lucrarea avînd a se face într-un spațiu arhitectural determinat și pe seama unei unități bisericești care poate exprima anumite opțiuni privind tehnica sau programul iconografic, este de la sine înțeles că devizul trebuie întocmit la fața locului și anume în prezența unor membri ai Consiliului parohial și, desigur a preotului paroh. Conținutul propriu-zis al devizului se stabilește în funcție de calitatea edificului sau a picturii, așa cum au fost precizate mai sus, fiind structurat pe capitole într-o anumită succesiune³⁴.

În cazul în care urmează a se executa o pictură din nou, devizul va conține:

1. Date privind amplasamentul locașului (zonă, climat, relief), precum și indicarea mijloacelor de acces.

2. Date istorice privind circumstanțele construirii bisericii (timp, ctitor, arhitect sau meșter) precum și unele caracteristici privind construcția (arhitectura, materialele folosite).

3. Stabilirea programului iconografic conform erminiei Bisericii Ortodoxe, cu precizarea distribuției scenelor în spațiul determinat.

4. Corelativ acestui capitol «se va anexa și o schiță la scară a arhitecturii bisericii», în secțiune longitudinală, care să înfățișeze programul iconografic adoptat³⁵.

5. Calculul estimativ al costului lucrării, evaluat în funcție de suprafața de pictat și tehnica ce urmează a fi aplicată, conform listei de prețuri stabilită de Comisia de pictură (lei/m.p. la categ. I).

6. Caietul de sarcini, precizează obligațiile pe care și le asumă unitatea bisericească privind buna funcționare a șantierului (asigurarea cu unele materiale, punerea la dispoziție a schelei etc.) și în același timp menționează sarcinile ce revin pictorului executant, privind încadrarea în timp, calitatea materialelor și ustensilelor și altele. (Instrucțiunile mai prevăd și unele detalii de ordin gospodăresc, între care, folosirea perioadei optime de lucru, mai—noiembrie, stingerea varului din timp etc.)³⁶.

Întocmit astfel, în 5 exemplare, cu semnătura pictorului și a preotului paroh, devizul se prezintă Consiliului parohial, cu explicațiile necesare sub aspect tehnic și economic, apoi, însoțit de procesul verbal de acceptare a lucrării de către Consiliu, se supune Adunării parohiale, în urma aprobării căreia preotul este împuternicit să înainteze devizul, în-

33. *Ibidem*, p. 438; Arhim. dr. I. Cheorbeja, *art. cit.*, p. 65. 34. *Ibidem*, p. 64—65.

35. *Legăturile...*, p. 445; Arhim. dr. I. Cheorbeja, *art. cit.*, p. 64.

36. *Ibidem*, p. 445.

soțit de cuvenitele procese-verbale și de raportul său, mai întâi Protoieriei, apoi Eparhiei, urmînd a fi supus în cele din urmă verificării și aprobării Comisiei de Pictură bisericească.

Instrucțiunile prevăd că «atît în deviz cit și în raportul Parohiei, se va arăta vechimea bisericii, dacă este sau nu monument, dacă pictura a mai suferit reparații, refaceri sau restaurări și la ce dată»³⁷. Cu aceasta se introduce deja necesitatea ca în funcție, de calitatea monumentului, devizul să conțină și unele date specifice. În cazul în care se restaurează o pictură care nu este bun de patrimoniu la un edificiu care nu este monument de arhitectură, devizul trebuie să conțină în plus față de cel indicat mai sus, următoarele: la datele istorice se vor adăuga, autorul picturii existente, dacă și cînd a fost restaurată, precum și modificările de ordin arhitectural survenite în decursul timpului. E de la sine înțeles că trebuie prezentată amănunțit starea prezentă a picturii, precum și propunerile operațiilor tehnice de curățire și restaurare de adoptat, cu argumentarea recomandărilor. De asemenea, schițele de plan vor indica zonele de degradare, cu precizarea gradului acestora; documentația fotografică de rigoare va susține la rîndul ei argumentația devizului.

În cazul lucrărilor de restaurare a picturilor care constituie bun de patrimoniu sau a picturilor existente în bisericile monumente de arhitectură, devizul, mult mai complex, comportă o documentație prealabilă, cercetări de specialitate asupra stilului și tehnicii, stării de conservare etc., stabilirea unei diagnoze corecte, verificată prin probe efectuate la fața locului și certificată apoi de analize de laborator etc.

Întocmirea unui astfel de deviz se încredințează numai pictoriilor care înfrunesc calificarea necesară; odată întocmit, va trebui să aibă acordul forurilor competente, la nivel județean și apoi aprobarea D.P.C.N.³⁸

Instrucțiunile prevăd în continuare: «După verificarea devizului și avizul favorabil al Comisiei de pictură bisericească, precum și după aprobarea Eparhiei, unitatea respectivă procedează la ținerea licitației»³⁹.

Licitatia are loc în sediul unității și este precedată de asigurarea participării a cel puțin 5 pictori ofertanți, înștiințați din timp prin trimiterea de invitații scrise. Acestea trebuie să cuprindă între altele, date despre caracterul lucrării (pictură din nou sau restaurare), suprafața de pictat și valoarea devizului, adresa unității și data la care urmează să se țină licitația. Dacă la termenul prevăzut nu se prezintă ofertele solicitate, se poate relua licitația, invitîndu-se alți pictori. Dacă nici la al treilea termen nu se prezintă pictorii solicitați, angajarea lucrării se va face prin «bună-învoială»⁴⁰.

37. *Ibidem*, p. 444.38. Arhim. dr. I. Cheorbeja, *art. cit.*, p. 65—66.39. *Ibidem*, p. 66.40. *Legiultile...*, p. 445.41. *Ibidem*, p. 446; Arhim. dr. I. Cheorbeja, *art. cit.*, p. 67.

Licitația trebuie să se desfășoare în prezența Protoiereului, care asigură procedura legală. «Procesul verbal ce se va dresa, va fi trimis, prin Eparhie, împreună cu întreg dosarul, Comisiei de pictură bisericească de pe lângă Sf. Patriarhie, care va verifica și va aviza»⁴². În urma aprobării dosarului lucrării, «hotărîrea Comisiei de pictură se comunică unității în cauză, în vederea încheierii contractului cu pictorul căruia i s-a adjudecat lucrarea, observînd a respecta în totul datele din deviz și dispozițiile caietului de sarcini așa cum au fost aprobate»⁴³.

Desigur buna desfășurare a lucrării, poate fi supusă în continuare controlului Comisiei, care efectuează cercetări de șantier, veghind asupra condițiilor în care decurge activitatea șantierului și cînd este cazul poate proceda la recepția provizorie, după executarea parțială a lucrărilor, anume la cererea Chiriarhului sau a pictorului executant⁴⁴.

Recepția definitivă. Conform Instrucțiunilor, «la terminarea lucrărilor de pictură de la bisericile de orice categorie, unitatea respectivă va cere Eparhiei să facă recepția definitivă a lucrărilor. Lucrarea de recepționare se va face de delegatul sau delegații Eparhiei și unul sau doi pictori autorizați și calificați. Procesul verbal de recepție definitivă se depune, de către delegați, Eparhiei respective»⁴⁵.

Avînd în vedere complexitatea acestui gen de lucrări și importanța lor în cadrul parohiei, decurgînd din grija și preocuparea ce se acordă picturii bisericești de către autoritatea bisericească, reiese cu evidență îndatorirea preotului paroh de a se conforma instrucțiunilor emise de această autoritate, întocmind cu corectitudine documentația de rigoare. Angajînd lucrarea în condiții de legalitate, asigurîndu-și aprobările necesare și concursul persoanelor autorizate, preotul paroh își asigură de fapt premisele bunei desfășurări și, în ultimă instanță, ale bunei reușite a lucrării asumate. La rîndul său, protoiereul trebuie să fie la curent cu orice lucrare de pictură din cuprinsul unității sale, avînd dreptul de a verifica legalitatea operațiilor efectuate și îndatorirea de a înainta Chiriarhului său darea de seamă cuvenită⁴⁶.

În același timp este de menționat că preocuparea pentru pictura bisericii nu poate înceta odată cu demontarea schelei și perfectarea documentelor de recepție. Grija față de ținuta cuviincioasă a locașului de cult solicită în continuare exercitarea capacității administrativ-gospodărești a preotului paroh. Așa cum înainte de zugrăvire s-a verificat buna stare a clădirii (acoperișul, instalația electrică etc.) și s-au luat măsurile de remediere unde a fost cazul, tot așa după împodobirea locașului cu pictură, sînt necesare, pe lângă măsurile curente de întreținere, și unele precauții, vizînd protejarea picturii și asigurarea unui micro-climat pro-

42. *Legiuirile...*, p. 446.

43. *Ibidem*, p. 447.

44. *Ibidem*, p. 448.

45. *Ibidem*, p. 449.

46. Arhim. dr. I. Cheorbeja, *art. cit.*, p. 67.

pice, atenuarea variațiilor de temperatură, diminuarea fumului, prafului și altor impurități, asigurarea unei ventilații corespunzătoare etc. Aceste măsuri sînt necesare nu numai în urma restaurării unei picturi vechi și valoroase, ci și în cazul unei picturi noi, susceptibilă a deveni la rîndul ei bun cultural, sau avînd deja această calitate. Este în același timp și dovada respectului pentru efortul uman și material investit, dar este în ultimă instanță expresia permanentei preocupări pentru bună-cuviința locașului de închinare. Această grijă se aplică nu numai podoabei picturale, ci și celorlalte obiecte de cult (icoane, broderii etc.) care trebuie să se integrează armonios în ambianța locașului, deoarece «nu este potrivit ca o biserică în a cărei arhitectură se oglindesc dimensiunile Ortodoxiei să fie împodobită cu icoane sau alte obiecte de cult, ce schițează stiluri străine acestuia. Nici slujba în mare sau în amănunt, nici tematica imnelor și rugăciunilor, a citirilor și predicilor, nu își găsește corespondența în chipurile sau scenele prezentate într-alt duh»⁴⁷.

În virtutea pregătirii sale, preotul este cel mai autorizat și, în virtutea chemării sale pastorale cel mai îndatorat să asigure buna-cuviință a locașului de cult, pe baza unui criteriu ferm, cel stabilit de legislația canonică și consacrat de tradiția iconografică a Bisericii Ortodoxe.

47. ***. *Povățuirii privind împodobirea sîntelor biserici și cuviincioasa lor îngrîjire*, în «Mitropolia Banatului», XXVII (1977), nr. 1—3, p. 137.

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

CONTRIBUȚIA RELIGIEI GETO-DACILOR LA INTEMEIEREA ȘI PĂSTRAREA UNITĂȚII STATULUI DAC SUB BUREBISTA*

Drd. AURELIAN MARINESCU

Avîndu-se în vedere «carența izvoarelor scrise»¹ apte să contribuie la o reconstituire mai detaliată a religiei strămoșilor, s-a preconizat tot mai insistent amplificarea și diversificarea străduințelor menite să dea la lumină în complexitatea și originalitatea lui, acest domeniu axial al vieții spirituale geto-dacice. Un asemenea demers devine cu atît mai necesar istoriei noastre naționale, cu cît se știe că în antichitate religia a reprezentat prin tradițiile de care era legată, un puternic element de coeziune morală și socială².

Date fiind sărăcia «exasperantă» a documentelor scrise, toate de proveniență greco-romană, și frecvențele confuzii și răstălmăciri conținute de acestea se așteaptă un sprijin substanțial din partea arheologiei care încă nu și-a epuizat surprizele. Totodată s-a propus ca acestor mijloace de investigație să li se adauge și valorificarea competentă a tradițiilor populare românești, tezaurizatoare ale unor străvechi elemente de spiritualitate geto-dacică³.

Deși teme mari ale religiei strămoșilor sînt încă disputate, ipotezele avansate neîntrunind adeziunea unanimă a celor avizați⁴, anumite aspecte ale ei au fost definitiv fixate, devenind certitudini. Astfel, se recunoaște de către toți cercetătorii importanța covârșitoare avută de viața religioasă în istoria societății daco-getice⁵.

* Lucrare întocmită și susținută în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în teologie, la Catedra de Istoria religiilor, sub îndrumarea Diac. Conf. dr. Petru I. David, care a dat și avizul pentru publicare.

1. I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1977, p. 446.

2. D. Berciu, *Lumea celților*, București, 1975, p. 189.

3. Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, trad. rom. de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, 1980, p. 17.

4. N. Gostar, V. Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, București, 1984, p. 70.

5. R. Vulpe, *Mari personalități ale lumii trace: Burebista, Deceneu, Decebal*, în «Magazin istoric», nr. 9/1976, p. 6.

În asemenea condiții era firesc ca evenimentele de răscruce traversate să aibă și o determinare de ordin religios. O astfel de realizare crucială, care a antrenat și concursul factorului religios, a fost făurirea statului dac centralizat, sub Burebista, moment de cea mai mare însemnătate pentru istoria poporului român.

Premise : Zalmoxis și credința în nemurire. Este adevărat că etapele procesului de unificare a neamului daco-getic nu sint consemnate în nici un document literar. Se precizează de către Strabon doar că «gețul Burebista ... în câțiva ani, a făurit un stat puternic»⁶.

Dar o înfăptuire atât de grabnică a unității politice a triburilor și uniunilor de triburi din Cîmpia Dunării și Transilvania presupunea existența prealabilă a unei puternice unități spirituale, asigurată în cazul de față de religia și sacerdoțiul geto-dacic⁷.

Potrivit celor transmise de Strabon, întreaga istorie a geților dovedește că «în neamul lor rîvna pentru cele divine a fost un lucru de căpetenie»⁸. De la Herodot pînă la Iulian Apostatul, antichitatea întreagă a recunoscut daco-geților «o adîncă și severă religiozitate care le-a pătruns și determinat viața lor națională în toate împrejurările»⁹. Totul era impregnat de ideile lor religioase, caracterul național getic fiind încheat tot sub puterea concepției religioase¹⁰.

Cea mai edificatoare știre antică despre religia geto-dacilor ne-o dă Herodot în *Istoriile* sale : «Înainte de-a ajunge la Istru, birui mai întii pe geți, care se cred nemuritori. Iată cum se cred nemuritori geții : ei cred că nu mor și că acei care dispăre din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis. Tot la al cincilea an ei trimit la Zalmoxis un sol tras la sorți, cu porunca să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată au nevoie»¹¹.

Învățătura despre nemurirea spirituală le-a fost transmisă geto-dacilor de însuși Zalmoxis, la întoarcerea sa din Samos. Revenit printre ai săi, încărcat de bogății și înțelepciune, acesta a fost mișcat de ignoranța lor deplorabilă. Punind să i se construiască un «andreon» (sală de adunare a bărbaților), a început să primească aici pe «frunțașii țării, învățîndu-i că nici el, nici oaspeții săi și nici unul din urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un anume loc unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile»¹².

Precum se vede, credința getă în nemurirea sufletului i-a fascinat pe grecii secolului al V-lea î.d.Hr., Herodot negăsind o formulă mai spectaculoasă de introducere decît aceea de recomandare a geților drept «cei care se cred nemuritori» (Πέρας τὸς ἀθάνατοις).

Începînd cu istoricul din Halicarnas, autorii antici, care au consemnat aspecte ale spiritualității geto-dacice s-au oprit cu precădere la

6. Strabon, *Geografia*, VII, 3, 11, după «Fontes ad historiam Dacoromaniae pertinentes», I, București, 1964, p. 237.

7. I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 447.

8. Strabon, VII, 3, 4, după «Fontes...», I, p. 229.

9. V. Părvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 151.

10. Al. I. Săndulescu, *Religia daco-geților*, București, 1929, p. 8.

11. Herodot, *Istoriile*, IV, 93, 94, după «Fontes...», I, p. 47, 49.

12. *Ibidem*, IV, 95, după «Fontes...», I, p. 49.

credița în nemurire, care prezenta o evidentă notă de originalitate. A. D. Xenopol numește această credință «centrul în jurul căruia se învîrteau toate concepțiile lor religioase»¹³.

Doctrina despre nemurire a comportat apreciable implicații pe plan ritual și mai ales pe plan etic. Astfel, «nemurirea i-a preocupat pe geto-daci nu ca un lucru de la sine înțeles, ci mai curînd ca o calitate dobîndită»¹⁴.

Din însemnarea lui Herodot că «geții sînt cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci»¹⁵ și din descrierea ritualului trimiterii solului la Zalmoxis, s-a conchis în mod just că pentru masa comună a geților, nemurirea putea fi cîștigată doar prin manifestarea «bravurii», a «dreptății» (înțeleasă și ca puritate morală) și a «spiritului de jertfă»¹⁶. Mai trebuie subliniat aici că trimiterea mesagerului la Zalmoxis constituia nu un sacrificiu în sens htonic ci o misiune în numele întregului popor¹⁷.

Cu privire la originea virtuții care l-a făcut pe Herodot să-i califice pe geți «cei mai viteji dintre traci», este deosebit de elocvent acest pasaj atribuit de Iulian Apostatul lui Traian: «Eu ... din cauza silniciei geților, singur am cutezat să merg împotriva neamurilor care locuiesc dincolo de Istru și am nimicît neamul geților, care au fost mai războinici decît oricare dintre oamenii care au trăit cîndva — și aceasta nu numai datorită tăriei trupului lor, dar și pentru că li convinsese să fie astfel slăvitul lor Zalmoxis. Crezînd că nu mor, ci doar că își schimbă locuința, ei sînt mai porniți pe lupte, decît ar fi înclinați să întreprindă o călătorie»¹⁸.

Idea nemuririi a căpătat la geți o claritate și o forță extraordinare, făcînd din ei o națiune «de incomparabilă vitalitate și calități morale»¹⁹.

Credința geto-dacilor în nemurire a contribuit în sec. I î.d.Hr., în mare măsură, și explică totodată răsunătoarele victorii repurtate de Burebista în luptele cu celții, bastarnii și grecii nord și vest-pontici, biruințe care au dus la constituirea marii sale stăpîniri²⁰.

Deși geto-dacii sînt recunoscuți de izvoarele vechi ca traci de origine, locuînd în «Tracia», ei constituie pe temeiul credinței în Zalmoxis, o națiune la originea căreia a stat comunitatea în profesarea doctrinei nemuririi. Aceasta a fost de fapt religia lor națională, poporul geto-dac fiind o creație a reformei zalmoxeene^{20a}.

Coeziunea spirituală a geto-dacilor — premisă majoră a realizării unității politice — n-a fost totuși întemeiată numai pe o doctrină eshatologică și pe cultul inițiativ de care depindea postexistența. Însuși Zalmoxis, în al cărui portret întrevădem trăsăturile esențiale ale profilului spiritual propriu strămoșilor, a reprezentat permanentul ideal la care aceștia se raportau cu venerație.

13. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, București, 1896, p. 76.

14. Al. Popescu, *Cultura geto-dacă*, București, 1982, p. 42.

15. Herodot, IV, 93, după «Fontes...», I, p. 49.

16. Pr. Prof. I. G. Coman, *Scritori bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 22.

17. A. Nour, *Cultura lui Zalmoxis*, București, 1941, p. 89.

18. Iulian Apostatul, *Impărații*, 22, după «Fontes», II, București, 1970, p. 31.

19. N. A. Constantinescu, *Zalmoxe*, București, 1941, p. 14.

20. I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 462. 20 a. N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 14—15.

În persoana lui erau focalizate toate calitățile aflate în mare cinste, în vechime. În ale sale *Terapeutice*, Theodoretos din Cyros ținea să remarce, că «...pe Zalmoxis tracăul ... îl admirați pentru înțelepciune...»²¹. Iordanes, prezentându-l la fel de elogios, nu ezită să pună pe seama lui superioritatea civilizației getice: «...goții (geții) au avut drept rege pe Zalmoxe, despre care cei mai mulți scriitori de anale ne spun că a fost un filosof cu o erudiție de admirat. De aceea goții (geții) au fost totdeauna superiori aproape tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii...»²².

Deși supune informația unei *interpretatio graeca*, care deriva tot ce era elevat, dintr-un mediu grecesc, Strabon menționează avansatele cunoștințe astronomice și astrologice dobândite de Zalmoxis în cursul peregrinărilor sale: «Se spune că un get cu numele Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora și că ar fi deprins de la acesta unele cunoștințe astronomice, iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni, căci cutreierările sale l-ar fi dus până acolo. Întorcându-se la el în țară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători și la popor, intrucit, întemeiat pe semnele cerești, el făcea proorocii. În cele din urmă l-a convins pe rege să-l facă părtaș la domnie. Mai întâi (Zamolxis) s-ar fi făcut preot al zeului cel mai slăvit la ei, iar după aceea a primit și numele de zeu»²³.

Pasajul citat cuprinde după cum se vede și o referire la originea instituției sacerdotale în Dacia, fondator al ei fiind proclamat tot Zalmoxis.

Aceluși personaj i se atribuie de către Platon, meritul de a fi comunicat medicilor tracii, ucenici ai săi, un principiu de medicină getică, superior chiar celor enunțate de Hipocrat: «Dar Zalmoxis, adaugă el, regele nostru, care este un zeu, ne spune că după cum nu trebuie să încercăm a îngriji ochii fără să ținem seama de cap, nici capul nu poate fi îngrijit neținându-se seamă de corp, tot astfel trebuie să-i dăm îngrijiri trupului dimpreună cu sufletul și atât de ce medicii greci nu se pricep la cele mai multe boli; (anume) pentru că ei nu cunosc întregul pe care-l au de îngrijit»²⁴.

Se exprima astfel o concepție medicală înaintată, foarte apropiată de cea de astăzi numită «a omului total», care în mod similar caută să abordeze viața umană în integralitatea ei.

Printre atribuțiile socio-politice îndeplinite de Zalmoxis se numără și cea de legislator²⁵, scopul ultim al misiunii sale printre geți fiind «instaurarea unui trai mai înțelept decît al grecilor»²⁶.

Cumularea tuturor acestor calități și funcții face din Zalmoxis o personalitate civilizatoare prin excelență, care în vremea lui Burebista va deveni, cum susțin izvoarele antice, prin urmașul său Deceneu, un argument pentru ascendența comună și unitatea păturilor conducătoare, a

21. Theodoretos din Cyros, *Terapeutice*, 1, 25, după «Fontes...», II, p. 237.

22. Iordanes, *Getica*, 39, 40, după «Fontes...», II, p. 411.

23. Strabon, VII, 3, 5, după «Fontes...», I, p. 231.

24. Platon, *Carmide*, 158 d, 156 e, după «Fontes...», I, p. 101.

25. Iamblichos, *Viața lui Pitagora*, după «Fontes...», II, p. 19. (Probabil este vorba alături de legi de stat și de norme etico-religioase).

26. Hesychios din Alexandria, *Zalmoxis*, în *Lexicon*, după «Fontes...», II, p. 391.

întregului popor geto-dacic²⁷. Premonoteismul²⁸ profesat a contribuit, așadar, simțitor la înfiriparea conștiinței unei singure ființe a neamului.

Rolul de centru gravitațional al spiritualității daco-getice, jucat de Zalmoxis, este indicat și de către Mnaseas din Patrai, care relatează că geții îl adorau pe Cronos numindu-l Zalmoxis²⁹. În confuzia aceasta se distinge clar credința strămoșilor că Zalmoxis fusese cindva chiar ocir-mulitor «virstei de aur» a lumii. Aceași știre este confirmată și de Diogene Laertios care susține că acesta «este adorat de geți, fiind socotit Cronos (Saturn)»³⁰.

În urma acestei asimilări, Zalmoxis apare ca «permanentizarea ideea-lă pe meleagurile noastre a stării originare a omului din epoca de aur»³¹. Avem astfel încă un argument de ascuțime întru dovedirea omogenității spiritualității geto-dacice prestatale, coagulată exclusiv în jurul persoanei lui Zalmoxis.

Dacă latinii, prin glasul unor poeți ca Vergiliu și Horațiu, s-au putut declara descendenți din stirpea lui Saturn — ex stirpe Saturni— acest lucru era cu atât mai justificat pentru geto-daci, cu cât Zalmoxis-Saturn într-o «epocă istorică nu anistorică precum era cea guvernată de Saturn» preluase «funcția acestuia de rege și zeu», semințiile care-l adora- rau avînd calități formate de disciplina severă impusă de credința lor³².

Prefigurată printr-un fond religios comun, unificarea politică a semințiilor daco-getice din întreg spațiul carpato-danubiano-pontic, avea să fie realizată în vremea lui Burebista «cel dintîi și cel mai mare din- tre regii din Tracia»³³.

Deceneu și apogeul civilizației geto-dacice. În strînsă interdepen- dență cu acest proces de unificare s-a aflat și opera de reformare și uni- formizare deplină a credinței, lucrare datorată lui Deceneu, deținătorul supremei demnități sacerdotale și totodată sfetnicul cel mai apropiat al lui Burebista.

Înscriindu-se în tradiția inaugurată de Zalmoxis³⁴, marele preot a jucat în istoria neamului său un rol decisiv.

Urmîndu-l, cum se știe, pe Poseidonios, Strabon narează privitor la acest fapt, următoarele: «Ajungînd în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult, prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci încît, în cîțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ajutor pe Deceneu, un bărbat vrăjitor, care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățînd acolo unele semne de proorocie, mulțumită cărora susținea

27. Al. Popescu, *op. cit.*, p. 51.

28. La Pr. Prof. I. G. Coman, *Zalmoxis. Un grand problème gète*, în «Zalmoxis», Revue des études religieuses, II, 1, Paris, 1939, p. 9.

29. Mnaseas, fr. 23, «Zalmoxis», în *Lexiconul lui Photios*, după «Fontes...», I, p. 157.

30. Diogene Laertios, *Vieșile și doctrinele filosofilor*, VIII, 2, București, 1963. (Vezi și Hesychios, în *loc. cit.*)

31. A. Dimitriu, *Cartea înflînirilor admirabile*, București, 1981, p. 305.

32. *Ibidem*, p. 306.

33. Decretul de cinstire a lui Acornion din Dionysopolis, după I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 93.

34. Strabon, VII, 3, 5, după «Fontes...», I, p. 231.

că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit despre Zamolxis»³⁵.

Personalitate inezestrată cu calități excepționale — un adevărat vizionar politic care, prevăzând iminența pericolului roman, a înțeles că geto-dacii îi vor putea face față doar prin unire³⁶ —, Deceneu a primit, potrivit expresiei lui Iordanes, «o putere aproape regală» (pene regia potestas)³⁷. Asocierea marelui preot la guvernare era dictată de necesitatea unei riguroase reforme moral-religioase.

Activitatea moralizatoare, inițiată și desfășurată energic de către Deceneu și sacerdoțiul aflat sub ascultarea sa, se justifica prin starea precară a moravurilor, în vremea aceea³⁸, situație care primejduia chiar supraviețuirea etnică.

Redresarea etică, întreprinsă cu cea mai mare gravitate, avea să reinnoade firul care urca pînă la Zalmoxis, și el reformator al unor vechi credințe și obiceiuri. Lui i se datora de fapt deprinderea geților cu abținerea, prin promulgarea poruncii de a se feri «de carnea animalelor»³⁹.

Inaugurarea epocii clasice din istoria Daciei făcea indispensabilă reafirmarea unor principii morale, devenite în decursul timpului mai elastice. Această descumpănire se datora pe de-o parte persistenței unei «dogori» specifice temperamentului trac și pe de alta, proximității periculoase a religiei orgiastice ce domina spațiul sud-dunărean⁴⁰.

În vederea primenirii morale, Deceneu și colaboratorii săi îi vor obișnui din nou pe geto-daci cu cumpătarea. Poporul avea de altfel cea mai grăitoare pildă de autostăpînire chiar în viețile celor doi mari conducători ai săi, Burebista și Deceneu⁴¹.

Amîndoi făceau parte din grupul nobililor, înțelepții strămoșilor noștri, neavînd nici unul familie «fiindcă legile nescrise, pentru cei care doareu să ajungă învățători, interziceau căsătoria»⁴².

Deoarece mai cu seamă vinul aduce destrămarea omului «marele preot al națiunii a cerut în numele divinității, distrugerea viței din regat»⁴³. Și, ne spune Strabon, «ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau (geții) ... ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin»⁴⁴.

Din exercițiul «abținerii de la vin» a decurs, cum era și de așteptat, «ascultarea față de porunci»⁴⁵, condiție capitală pentru strunirea și unificarea unui popor divizat în nenumărate triburi și iubitor frenetic al libertății⁴⁶.

Efectul benign al hotărîrii de a interzice consumul de vin i-a stimulat și pe druizii celți și pe suebi s-o adopte⁴⁷.

35. *Ibidem*, VII, 3, 11, după «Fontes...», I, p. 239.

36. R. Vulpe, *art. cit.*, p. 6.

37. Iordanes, *Getica*, XI, 87, după «Fontes...», II, p. 417.

38. Vezi Pr. Prof. I. G. Coman, *Marele preot Deceneu, colaboratorul lui Burebista*, în «B.O.R.», XCVIII (1980), nr. 7—8, p. 772—778.

39. Strabon, VII, 3, 5, după «Fontes...», I, p. 231.

40. Pr. Prof. I. G. Coman, *art. cit.*, p. 778.

41. Diac. Conf. P. I. David, *Aspecte ale vieții spirituale a traco-dacilor în timpul marelui rege Burebista*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 7—9, p. 586.

42. *Ibidem*, p. 585.

43. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 151.

44. Strabon, VII, 3, 11, după «Fontes...», I, p. 239.

45. *Ibidem*, p. 237.

46. Pr. Prof. I. G. Coman, *art. cit.*, p. 778.

47. Diac. Conf. P. I. David, *art. cit.*, p. 587.

Victoria asupra acestei degradante aplecări a unora dintre getodaci a adus și sfârșitul unei alte metehne, generate de amintita slăbiciune, luxura.

Chiar dacă Strabon, inspirându-se din Menandru insera o serie de informații ce denaturau realitatea, comentându-le tendențios și contradictoriu⁴⁸, este sigură acea nestăpînire a geto-dacilor pe care au trebuit s-o combată Deceneu și preoții săi prin «predici de abstenență puritană»⁴⁹.

Progresiv, s-au restaurat deci credința în nemurire și traiul pretins de aceasta, spiritul redobîndindu-și primatul asupra vieții trupești, liniștea luînd locul dezordinii, lăuntrice și exterioare.

Poporului i se reamintea că nimeni «nu poate ajunge la nemurire, decît curățîndu-se de orice fel de patimă», carnea, vinul, femeile, însemnînd o murdărire a sufletului care este nemuritor⁵⁰.

Reforma inițiată și supravegheată cu înțelepciune de către Deceneu a dus în scurt timp, cum consemnează Strabon⁵¹, la regenerarea spirituală a neamului geto-dac și la ridicarea lui pe toate planurile. Abia acum civilizația geto-dacă era pregătită să atingă nivelul ei cel mai înalt de dezvoltare.

Nu se făcuse uz de nici un mijloc coercitiv, căci «geții erau adînc impresionati de taina și tăcerea austeră, ca și de asprimea poruncilor marilor lor preoți, astfel încît chiar regii lor mărturiseau că națiunea getică se arăta mult mai ascultătoare de îndemnurile lor, cînd știau că vin după inspirația divină, decît dacă ar fi avut a se supune numai violenței și amenințărilor»⁵².

Rolul sacerdoțiului în întărirea unității statale. Activitatea sacerdoțiului geto-dac nu a fost dedicată însă doar revirimentului moral al poporului, ci și edificării unei culturi naționale unitare, reunind în ea toate tradițiile locale valoroase. Epoca lui Burebista și a lui Deceneu a fost marcată de cele mai strălucite izbînzii în acest sens.

Acum s-au ridicat în Munții Orăștiei grandiosul sistem de fortificații și centrul religios, astronomic, administrativ și cultural unde «Burebista și Deceneu și-au format instituții trainice, ierarhie verificată, așezată în locuințe și sanctuare adecvate cerințelor lor»⁵³. Aici se găsea și «acel munte sfînt ce simboliza unirea întregului neam»⁵⁴.

Dacă Burebista își asumase sarcina păstrării integrității politice a statului centralizat, a înfloririi lui economice, Deceneu răspundea de forma morală a poporului, de cultivarea spirituală a acestuia.

Opera lui culturalizatoare este descrisă cu lux de amănunte de către Iordanes, care explică reușita acțiunilor lui prin creditul nelimitat pe care i-l acordau geții: «Ei socoteau ca noroc și cîștig, drept unica lor dorință, îndeplinirea în orice chip a lucrurilor pe care le sfătuia îndrumătorul lor, Deceneu, judecînd că este folositor să realizeze aceasta. El, observînd înclinarea lor de a-l asculta în toate, și că ei sînt din fire inteligenți, i-a instruit în aproape toate ramurile filozofiei, căci

48. Strabon, VII, 3, 4, după «Fontes...», I, p. 229.

49. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 158.

50. *Ibidem*, p. 151.

51. Strabon, VII, 3, 11, după «Fontes...», I, p. 237.

52. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 163.

53. Diac. Conf. P. I. David, *art. cit.*, p. 588.

54. *Ibidem*.

era un maestru priceput în acest domeniu. El i-a învățat etica, dezvățându-i de obiceiurile lor barbare, i-a instruit în științele fizicii, făcându-i să trăiască conform legilor naturii, transcriind aceste legi, ele se păstrează pînă azi sub numele de belagines; i-a învățat logica, făcându-i superiori celorlalte popoare, în privința minții; dîndu-le un exemplu practic i-a îndemnat să petreacă viața în fapte bune ... le-a arătat mersul planetelor și toate secretele astronomiei. Comunicînd acestea și alte multe goșilor (geților) cu măiestrie, Deceneu a devenit în ochii lor o ființă miraculoasă, încît a condus nu numai pe oamenii de rînd, dar chiar și pe regi. Căci atunci a ales dintre ei pe bărbații cei mai de seamă și mai înțelepți pe care i-a învățat teologia, i-a sfătuit să cinstească anumite divinități și sanctuare făcîndu-i preoți...»⁵⁵.

Conștient de însemnătatea sacerdoțiului în viața politică, marele preot a avut în atenția sa și întărirea prestigiului acestui grup de purtători de cuvînt ai săi în sînul poporului. Grija aceasta ținea tot la «asigurarea ordinii sociale, la consolidarea unității etnic-politice a geto-dacilor»⁵⁶.

Organizație ierarhic, clerul geto-dac avea stabilite sarcini precise, oferind astfel exemplul unui adevărat organism pan-dacic. Era reglementat totul, începînd cu asigurarea «transmiterii poruncilor» și terminînd cu obligațiile de asistență a celor ce o solicitau. Grija față de popor a slujitorilor marelui preot este considerată pe bună dreptate cheia succesului în formarea statului centralizat⁵⁷.

Slujirea dezinteresată a neamului era posibilă grație statutului special al cinului preoțesc geto-dacic. Izvoarele vechi sugerează mai curînd existența unui «ordin călugăresc»⁵⁸, practicant al virtuților predicatelor și trăitor al unei vieți pline de privațiuni autoimpuse. Fie că erau cunoscuți sub numele de ἄβιοι, κίςται, καινοβάται sau πολιςται, toți exercitau o influență puternică asupra poporului.

După cum reiese din știrile transmise de Strabon și Iordanes, la marile succese politice și militare ale lui Burebista, a avut un aport hotărîtor omul său de taină, Deceneu.

Coborînd de pe Cogaionon, unde se afla sanctuarul lui Zalmoxis, acest «vizionar» a venit la curtea regelui get, începutul conlucrării lor constituîndu-l «nnirea triburilor dace din Transilvania cu acelea ale geților dunăreni, primul pas și cel mai decisiv din întregul proces al marii unificări geto-dace»⁵⁹.

Afinitățile spirituale, întemeiate pe credința comună în nemurire, ale triburilor daco-getice «istovite de războaie» au oferit șansa reunirii lor între hotarele unui singur stat, sub o dublă autoritate, seculară și religioasă. Tradiția getică, după care poruncile regale dobîndeau putere numai după promulgarea lor de către marele preot, ne face să realizăm

55. Iordanes, *Getica*, 69, 71, după «Fontes...», II, p. 417, 418.

56. N. Gostar, V. Lica, *op. cit.*, p. 101.

57. La Diacon, Conf. P. I. David, *art. cit.*, p. 591.

58. V. Părvan, *Getica*, p. 162.

59. R. Vulpe, *art. cit.*, in loc. cit.

adevăratele dimensiuni ale elementului religios implicat în păstrarea și întărirea coeziunii statale.

Chiar după dezmembrarea marii formațiuni politice a lui Burebista, eforturile sacerdoțiului pentru menținerea unității spiritual-etnice n-au încetat, apărînd ulterior, în acest scop, și regii-preoți, precum Comosicus și Scorilo.

Rămîne sugestiv faptul că statul dac al lui Decebal se va dezvolta peste un secol și ceva, din nucleul păstrat în Munții Orăștiei de către Deceneu și urmașii săi.

În epoca lui Decebal reinvie credința în Zalmoxis, în același timp în regiunile pontice pătrunzînd creștinismul. Treptat «ierarhia zalmoxeană» este convertită de ierarhia creștină și totodată se plămădește un nou popor, daco-romanii. Aceștia au moștenit și au transmis posterității, pînă la noi, crezul lor în unitatea națională și permanența neamului nostru.

INFLUENȚA BIZANTINĂ PE TERITORIUL MUNTENIEI ÎN SEC. VII—XIII, ÎN LUMINA IZVOARELOR LITERARE, ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE *

Drd. ILIE CATRINOIU

Preliminarii. După prăbușirea frontierei Dunării de Jos a Imperiului roman de răsărit, la începutul sec. al VII-lea (602), dar îndeosebi după crearea puterii statale protobulgare la sud de Dunăre (681) și pînă la supunerea acesteia de către Imperiul Bizantin, sub Ioan I Tzimisches (971) și apoi sub Vasile II Bulgaroctonul (1018), legăturile ținuturilor de la Dunărea de Jos cu Bizanțul au slăbit foarte mult, dar nu s-au întrerupt cu totul. De altfel, în sec. VII—IX, însuși Imperiul cu capitala la Constantinopol trece printr-o mare criză cu caracter general, cunoscută sub numele de «perioada secolelor întunecoase». În realitate, aceasta este o perioadă de adînci transformări, în care locul antichității greco-romane cu rămășițe sclavagiste îl ia o altă lume, bazată pe noi relații social-economice și cu un nou sistem de organizare politico-administrativ¹.

În cursul sec. VII—VIII, pe spațiul dintre Balcani și Carpații nordici, are loc a doua etapă în procesul de etnogeneză a românilor, *etapa de desăvîrșire a formării poporului român și a limbii sale*. Aceasta se realizează pe baza tradițiilor nord și sud-dunărene, a participării elementului slav și a acțiunii în continuare a civilizației bizantine. Noul element etnic care intervine în procesul de formare a poporului român sînt slavii. Dacă revărsarea slavilor în Balcani la începutul sec. VII a dus la fărîmîțarea Romaniei balcanice, în schimb, populația romanică de la nord de Dunăre, mai numeroasă, cu un potențial biologic și economic superior, și cu o organizare socială mai încheată, i-a asimilat pe slavi, devenind factorul principal al romanității răsăritene. Acum, românii

* Lucrare de seminar întocmită și susținută la specialitatea Bizantinologie, în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie sub îndrumarea Domnului Prof. dr. Emilian Popescu, care a dat și avizul de publicare.

1. I. Barnea — Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, III, Buc., 1971, p. 7—9.

încep să fie menționați de unele izvoare externe sub denumirea de *vlahi* sau *blahi*². În mod deosebit trebuie menționat faptul că, deși învdată de bulgari, «Romania est-balkanică» nu-și va înceta întru totul legăturile cu românii nord-danubieni, știut fiind că, atât Dobrogea cât și estul și sudul Munteniei, constituiau, putem spune, «granițele» Bizanțului.

Bazați pe izvoare mai vechi, istoricii noștri contemporani au ajuns la concluzia că populația străromână de la nord de Dunăre era organizată în obști teritoriale sau sătești, formațiuni social-economice și totodată, politico-militare din timpul migrației popoarelor, anterioare formării statelor românești. Vechea obște românească avea aceleași trăsături fundamentale ca și obștea bizantină. Fiecare membru al unei comunități sătești era om liber, cu dreptul de proprietate asupra lotului său de pământ, ca și în comuna rurală bizantină. Loturile proprietate individuală nu se împărțeau periodic ca în obștea slavă și germană, ci se moșteneau. Pădurile, pășunile, apele, morile, erau proprietate colectivă. Membrii obștii erau băștinași iar conducerea se exercita de către adunarea generală, sfatul bătrânilor și căpetenia militară (jude, jupan, cneaz), a cărei putere la început temporară, a devenit mai târziu permanentă și chiar ereditară. Astfel au luat naștere primele formațiuni politice — uniuni de obști sau «țări» —, premergătoare statelor feudale românești³.

Un viu interes îl prezintă în acest sens documentul din 2 iunie 1247 «Alba regală», dat de regele Ungariei, Bela al IV-lea, prin care, «întărea cavalerilor ioași țara Severinului împreună cu cnezatele lui Ioan și Farcaș, precum și toată Cumania și toate veniturile din aceste regiuni». Așa cum se știe, «țara lui Seneslau, voievodul românilor», despre care este vorba, cuprindea regiunea muntoasă, deluroasă și de ses a Munteniei vestice, adică împrejurimile Argeșului, Muscelului, Dimboviței, Oitului, Teleormanului, și poate chiar pe cele ale Prahovei. De aceea, relatarea regelui în legătură cu țara lui Seneslau, prezintă pentru subiectul nostru un interes deosebit deoarece afirmă că, «le-a lăsat țara așa cum au stăpînit-o pînă în acel moment. De atunci încolo — se spune mai departe —, jumătate din toate veniturile, foloasele și slujbele, încuviințate și jurate de înălțimea regală vor fi plătite vistieriei regale... cheltuielile ce se vor face cu paza cetăților sau întăriturilor trebuie să se poarte împreună cu noi... ca de pildă cele cu privire la biserici, mori și toate celelalte...»⁴. Din această relatare rezultă că la acea dată, Muntenia era o zonă independentă, cu o veche populație românească foarte numeroasă și bine organizată. Cuvîntul «biserici» dovedește că în această zonă exista în vremea respectivă, o bună organizare ecclesiastică. Menționarea unor cetăți ne îndreptățește apoi să afirmăm că, aici, putea fi vorba de o mai veche dezvoltare a meșteșugurilor, de o reurbanizare

2. Hadrian Daicovicu, în *Istoria României*, Buc., 1969, p. 102—103; Gh. Ștefan, *Formarea poporului român și a limbii sale*, Buc., 1973, p. 48—49, 51—52; I. Barnea, *Arta creștină în România*, vol. II, Buc., 1981, p. 7—8.

3. Ștefan Pascu, în *Istoria României*, op. cit., p. 113—115; Eugenia Zaharia, *Populația românească în Transilvania în sec. VII—XIII*, Buc., 1977, p. 106—121; I. Barnea, op. cit., p. 8; V. Al. Georgescu, *Preemflunea în Istoria dreptului românesc*, Buc., 1965, p. 22—24.

4. *Documente privind istoria României*, B, veacul XII, XIV, XV (1247—1500), Buc., 1953, p. 3.

pe care regiunile de pe limesul danubian o cunoscuseră odată cu revenirea frontierei bizantine aici, în timpul împăratului Ioan Tzimisches (971). De altfel, mulțimea și diversitatea mărturiilor istorice ne dovedesc că, odată revenind la frontiera dunăreană, timp de două secole, Bizanțul și-a intensificat legăturile cu ținuturile de la nord de fluviu, asupra cărora și-a extins controlul, iar uneori chiar stăpînirea politico-militară. Flota bizantină a apărut mai des și a înaintat mai adînc pe apele Dunării, iar în anumite momente armatele bizantine au trecut fluviul în urmărirea pecenegilor, cumanilor și răsăriturilor, care atacau teritoriul Imperiului. Dunărea redevenea nu numai frontieră, ci și arteră de circulație și de control a ținuturilor ce o mărgineau de o parte și de alta, pentru asigurarea liniștii într-o zonă mereu amenințată de noi năvălitori. Paralel cu activitatea militară, se desfășura și o activitate intensă cu caracter religios, care avea ca centre principale, mitropoliile din Durostorum (Dorostolon, Dristra-Silistra) și Vicina, centre care au jucat un rol important în păstrarea Ortodoxiei în regiunile românești⁵.

Izvoare literare. După cum era de așteptat, în perioada de criză a sec. VII—IX, izvoarele literare, în general, și cronicarii bizantini în special, nu fac vreo mențiune despre teritoriile de la nord de Dunăre. Abia pe la mijlocul sec. al X-lea, împăratul și scriitorul Constantin Porfirogenetul menționează unele riuri și orașe de pe teritoriul țării noastre, iar cu privire la regiunea de est a Munteniei, ține să ne aducă la cunoștință că: «În părțile de jos ale fluviului Dunărea, în fața Dristrei (Silistra), se întindea Patzinakia (țara pecenegilor), locuirea lor ținînd pînă la Sarkel (azi satul Timljansk, pe Donul inferior), cetatea chazarilor» (*De administrando Imperio*, 42, 15—23)⁶. Potrivit noilor cercetări, această ultimă informație nu corespunde însă realității, deoarece s-a dovedit că pătrunderea pecenegilor în Cimpia Munteniei a avut loc, cel mai devreme, în ultimul sfert al sec. al X-lea, sau cel mai tîrziu, în anii 1000—1001⁷.

Două izvoare diferite ne dau date prețioase cu privire la existența unor orașe sau așezări întărite pe malul stîng al Dunării de pe teritoriul Munteniei, în a doua jumătate a secolului al X-lea.

Unul este *Cronica de la Kiev* sau «*Cronica lui Nestor*», care, referindu-se la evenimentele petrecute în timpul împăratului bizantin Nicefor Focas (963—969) la Dunărea de Jos, ne informează că, în anul 968, cneazul Sviatoslav al Kievului, chemat de acesta împotriva bulgarilor, a luat în stăpînire «80 de orașe de la Dunărea de Jos și s-a așezat să cnezească în Pereiaslaveț, luînd dări de la greci». Indiferent dacă prin Pereiaslavețul de pe Dunăre trebuie să înțelegem Prislava (Nufărul, jud.

5. Eugen Stănescu, *Byzance et les Pays Roumains aux IX-e—XV-e siècles*, în *XIV-e Congrès International des études byzantines*, Bucarest, 6—12 sept. 1971, Rapports, IV, p. 11—28; I. Rămureanu, *Mitropolia Vîcinei și rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești*, în *De la Dunăre la Mare*, Galați, 1979, p. 149—169; *Documente privind...*, p. 5.

6. Const. Porphyrogenitus, *De administrando Imperio*, ed. Gy. Moravcsik — R. J. H. Jenkins, Budapesta, 1949, p. 182; *Fontes historiae daco-romanae*, vol. II, (F.H.D.R.), Buc., 1970, p. 668—669.

7. P. Diaconu, *Les Petchénègues au Bas-Danube*, Buc., 1970, p. 22—23 și 38, nota 94; M. Simpetru, *La région du Bas-Danube au X-e siècle de notre ère*, în *Dacia*, N.S., 18, 1974, p. 256.

Tulcea) sau altă localitate, este clar că, autorul cronicii citate vrea să ne informeze despre existența unui mare număr de orașe în regiunea Dunării de Jos⁸. Unele cercetări din ultimul timp, asupra cărora vom reveni mai jos, au identificat urmele unor așezări cu caracter urban și pe malul stîng al Dunării din Muntenia, despre care trebuie să admitem că, au intrat temporar în stăpînirea cneazului Kievian. Cu privire la astfel de așezări, ne dă date mai precise al doilea izvor la care ne referim, și anume, *Cronica lui Skilitzes-Kedrenos*. Descriind bătălia din anul 971 de la Dorostolon (Silistra) dintre bizantini și kievieni, cronicarul bizantin ne relatează că, după victoria celor dinții, s-au prezentat la împăratul Ioan Tzimisches «soli din Constanția și din celelalte fortărețe (φρούρια) ridicate dincolo de Dunăre, cerîndu-i iertare pentru că se aliașeră cu Sviatoslav, cneazul Kievului, predîndu-se împreună cu fortărețele (σχυρόματα) lor. Primindu-i cu bunăvoință, împăratul a trimis oameni ca să preia fortărețele și oaste îndestulătoare pentru paza lor»⁹. Din cuprinsul relatării rezultă că pe malul stîng al Dunării se aflau așezări întărite, locuite fără îndoială de o populație stabilă, diferită de triburile în migrație și condusă de șefi locali. Supunerea cu repeziciune a statului bulgar, determinase aceste cetăți să treacă de partea trupelor victorioase ale lui Sviatoslav, motiv pentru care, delegații lor veneau acum să ceară iertare și supunere împăratului bizantin. Ele sînt o dovadă a continuității de viață a populației locale și a legăturilor nefetrupte dintre cele două maluri ale Dunării. Din textul cronicarului bizantin rezultă apoi că și Constanția se afla pe malul stîng al Dunării, ea fiind probabil Constantiniana Daphne, localitate întemeiată de Constantin cel Mare și rezidită din temelii de Justinian, pentru a servi drept cap de pod contra barbarilor ajunși pînă la Cîmpia munteană, presupusă a fi existat undeva în apropiere de confluența Argeșului cu Dunărea, dar încă neidentificată pe teren¹⁰. Este de presupus că noua temă întemeiată de Tzimisches de-a lungul Dunării de Jos și cunoscută sub numele de Paristrion (Paradunavon) sau Mesopotamia Apusului¹¹, își întindea stăpînirea și pe malul stîng al fluviului.

O informație neluată în seamă pînă acum cu privire la populația locală (română) din stînga Dunării, cel mai probabil de pe teritoriul Munteniei de astăzi, și legăturile ei cu Imperiul, este cea a lui Ioan Mavropus, unul din cei mai de seamă reprezentanți ai intelectualității bizantine din sec. al XI-lea, ajuns mitropolit de Evhaita (1043—1053). Referindu-se la pecenegii pe care-i numește «sciți», Ioan Mavropus îi

8. G. Popa Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor, VII: Cronica lui Nestor*, Buc., 1935, p. 71—73; I. Barnea-Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 13—14.

9. Kedrenos, vol. II, Bonn, 1939, p. 401; F.H.D.R., *op. cit.*, III, Buc., 1975, p. 141. Despre același eveniment vorbește și cronicarul bizantin I. Zonaras, *Cronica*, 34, în F.H.D.R., p. 217.

10. I. Barnea-Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 73—74. Nu excludem nici posibilitatea ca Kedrenos să se fi referit la orașul Constanța de pe malul Mării. E. Stănescu, *op. cit.*, p. 12, este de părere că textul cronicarului bizantin a ajuns pînă la noi incomplet și că la origine, el vorbea de două ambasade: una din partea fortărețelor de dincolo de Dunăre, și alta din partea orașului Constanția (Constanța).

11. N. Oikonomidēs, *Recherches sur l'histoire du Bas-Danube aux X—XI siècles. Mésopotamie de l'Occident*, în *Revue des études sud-est européennes*, III, 1965, 1—2, p. 57—80.

descrie ca sălbatici, fără lege, nici religie, jefuind și trecind prin sabie tot ce le cădea în cale, și că erau totodată cei mai groaznici dintre toți sciții. «Prin jaf și-au dobândit țara pe care o locuiau până acum, izgonind dintr-însa pe cei ce sălășluiseră mai înainte acolo și care erau mai slabi; față de aceștia din urmă stăpînitorii «noștri» din vechime nu și-au precupețit grija, dar războiul cu aceia era întotdeauna greu..., căci barbarii... de multe ori au încercat să treacă Istrul, pe malul căruia, de partea cealaltă, locuiau ca să ne strice țara»¹².

Din text rezultă prezența în masă a unei populații stabile, care nu putea fi alta decît cea autohtonă românească. Pe de altă parte, reiese grija de mai înainte a Imperiului față de populația locală din stînga Dunării, în fața năvălitorilor barbari.

O informație deosebit de interesantă o găsim la persanul Gardizi, trăitor în sec. al XI-lea, care în capitolul al IV-lea al operei sale «Zayn ad-achbar» (Podoaba istoriilor), face unele referiri privitoare la românii nord-danubieni din perioada respectivă. Acesta spune că, «lingă slavi este un popor din Imperiul roman (ăz Rûm), și toți sînt creștini și pe ei îi numesc N-n-d-r. Și ei sînt mai mulți decît maghiarii... Și sub N-n-d-r pe marginea fluviului, este un munte mare și apa (fluviul) lese pe lingă acest munte. Și dincolo de acest munte este un popor creștin și ei sînt numiți M-r-văt (M-r-dăt?). Și ei sînt un popor numeros... ei au venituri și semănături și vie, căci la ei apa lor curge pe deasupra pămîntului și așa se zice că numărul lor e mai mare ca al romanilor (Rûm)». A. Decei identifică fluviul de care vorbește Gardizi cu Dunărea, acel «munte mare» cu Carpații sudici, iar populația amintită, cu românii creștini așezați între Carpați și Dunăre, deci în Cîmpia Munteniei¹³. Iată prin urmare încă o mărturie vie, care dovedește ca multe altele, atît densitatea populației românești din această zonă a patriei noastre, continuitatea acestorași indeletniciri despre care la 1247 va aminti «Diploma Cavalerilor Ioaniți», cit și păstrarea cu sfințenie a credinței strămoșești.

Gîndindu-ne la perioada în care Gardizi amintește despre acești ăz Rum, N-n-d-r sau M-r-văt, putem presupune că este vorba de acel «neam al geților» (τὸ τῶν γετῶν ἔθνος), amintit de istoricii bizantini cu ocazia expediției lui Isaac Comnenul împotriva pecenegilor în anul 1059 la nord de Dunăre¹⁴.

Această populație, considerată de unii istorici ca aparținînd Imperiului, rămăsese din cauza vitregiilor vremii în afara lui și fusese lăsată singură să țină piept năvălitorilor. Această idee o vom întîlni un secol mai tîrziu exprimată de un barcagiu de la Dunăre chiar împăratului Manuel I Comnenul. Ioan Kinnamos, secretarul împăratului, ne povestește că, în primăvara anului 1148, pe cînd Manuel se afla în împrejurimile orașului Philippopolis (Plovdiv, Bulgaria), a fost înștiințat că hoarde de

12. Ioan Mavropus, *A lui Ioan, Preasfîntul Mitropolit al Evhailtelor, cuvîntare de ziua pomenirii noului purtător de biruință și pentru acum făptuita minune cu barbarii*, în F.H.D.R., p. 5.

13. A. Decei, *Asupra unui pasaj din geograful persan Gardizi* (extras din volumul omagial pentru frații Al. și I. I. Lapedatu), Buc., 1936, p. 16—26.

14. M. Psellos, *Chronografia*, în F.H.D.R., III, p. 49; M. Attaliates, *Istoria*, *ibidem*, p. 69; Ana Comnena, *Alexiada*, op. cit., p. 83—85; Vezi și I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, p. 132; B. Cîmpina, *Le problème de l'apparition des états féodaux roumains*, în *Nouvelles études d'histoire*, Bucarest, 1955, p. 192—194.

cumani (sciți) trecuseră Istrul, prădînd și jefuind tot ce le cădea în cale. Îndreptîndu-se spre Dunăre, în urmărirea năvălitorilor, împăratul a poruncit ca flota imperială să înainteze în apele fluviului, pentru a face legătura cu armata de uscat și a tăia retragerea inamicului. Între timp i s-a adus la cunoștință că, cumanii, încărcăți de pradă din ținuturile Imperiului, trecuseră Dunărea și se așezaseră undeva, nu departe de malul fluviului. Aflînd aceasta, împăratul s-a îndreptat în grabă spre Dunăre. Aici, întîlnind o barcă din cele obișnuite în părțile locului, cioplite dintr-un singur trunchi de copac (monoxilă), a poruncit s-o aducă la el. «Barcagiul însă era un om dintr-o bucată și, cînd a auzit că împăratul a trimis după dînsul, zise: «Dacă împăratul se îngrijea de nevoile «noastre», nici Demnitzikos n-ar fi fost cucerit..., și nici bunurile noastre n-ar fi fost luate și duse de barbari după bunul lor plac». Se spune că atunci împăratul supărat de aceste vorbe, a spus: «Să nu fiu eu acela căruia Dumnezeu i-a încredințat conducerea Romeilor (bizantinilor), dacă sciții (cumanii) nu vor plăti îndată pentru îndrăzneala lor!». Fără să mai aștepte sosirea flotei, el a făcut un pod de bărci, pe care a trecut Dunărea împreună numai cu 500 de soldați, lăsînd grosul armatei pe malul de sud al fluviului. Înaintînd la nord de Dunăre, a dat peste două riuri navigabile, pe care, ca să le treacă, a trebuit să aducă bărcile de la Dunăre cu ajutorul cailor. După ce a trecut cele două riuri, a străbătut un ținut întins, ajungînd la muntele *Tenuormon*, unde a dat peste tabăra cumaniilor, dar aceștia plecaseră cu puțin mai înainte. Continuîndu-și drumul, cumanii au fost în cele din urmă ajunși și învinși, mulți căzînd pe cîmpul de luptă, iar alții fiind făcuți prizonieri, printre aceștia din urmă aflîndu-se și o căpetenie a lor cu numele Lazăr. Cealaltă au izbutit să fugă în «desișurile munților, foarte numeroase în acest ținut». Printre cei care se întorceau acum în sudul Dunării, se afla așa cum ne informează cronicarul, și un oarecare Sota, «om însemnat prin bogăție și obîrșie» care fusese luat prizonier de către cumani¹⁵. Evenimentele descrise de Kinnamos au fost localizate în mod diferit de către istorici. Unii înclină să identifice *Demnitzikos* cu *Zimnicea*, iar *Tenuormon* cu codrii Vlăsiei din Cîmpia Munteniei. Aceasta pentru că, zic ei, n-ar fi vorba de munte (τὸ ὄρος), ci de limită, graniță, teritoriu ὄρος) adică o confuzie făcută de copiii scriitorului Kinnamos în cursul timpului.

Tenuormon de unde și Teleorman, iar în sudul Dobrogei «Deliorman», «Pădure nebună», este denumirea turcă, în speță cumană, pentru codrii Vlăsiei. Potrivit acestei afirmații, cele două riuri n-ar putea fi decît undeva prin părțile Munteniei. De aceea, cei mai mulți socotesc că este vorba de Vedea și Teleorman sau Argeș și Dîmbovița¹⁶. Căpetenia cu numele *Lazăr* este cel mai probabil un român, iar *Sota*, al cărui nume foarte cunoscut printre aromeni, ne face să presupunem, pe de o parte, că în trupurile înaintașilor săi pulsase sînge de dac și roman, iar

15. Ioan Kinnamos, *Epitoma*, în F.H.D.R., p. 233—237.

16. Pentru încercarea de identificare a celor două riuri cit și a cetății Demnitzikos, vezi bibliografia de la I. Barnea, *op. cit.*, p. 157—160. Cei mai mulți istorici, printre care, Vasilevsky, Grot, Iorga, Bănescu, Mutafiev, Zlatarski, ș.a., au situat expediția lui Manuel Comnenul în regiunea Teleorman-Ilfov, din cauza marii asemănări de nume Tenu Ormon-Teleorman și Demnitzikos-Zimnicea.

pe de altă parte, că în perioada respectivă, acesta nu putea fi altceva decât român¹⁷.

Vestigii arheologice și numismatice. Știrile literare sînt confirmate și completate de o serie întreagă de vestigii arheologice și numismatice, mai puține pentru secolele VII—IX, mai numeroase pentru secolele X—XIII, în cele mai multe cazuri ele constituind baza documentării noastre despre întreaga perioadă de care ne ocupăm.

Printre cele dintîi vestigii care trebuie menționate este tezaurul de monede și obiecte de podoabă din secolul al VII-lea, descoperit întîmplător în 1965, în com. *Priseaca*, jud. Olt (17 km. NNE de Slatina). Tezaurul constă din 141 monede de argint, dintre care 8 piese de la împăratul Constans al II-lea (641—688) și 133 de la fiul acestuia, împăratul Constantin al IV-lea (688—685). La acestea se adaugă doi cercei de argint, alcătuiți din cîte o tijă circulară avînd în partea de jos o anexă în formă de buton hemisferic, împodobit pe față cu un ornament cruciform, iar pe margini cu pseudogranulații triunghiulare, ce-i dau acesteia aspectul de stea, de unde și denumirea de «cercei cu anexă (bază) stelară». Întregul tezaur a fost găsit într-o oală de lut ars de factură locală, ceea ce a dus la concluzia că el a aparținut unei căpetenii locale, constituind o dovadă prețioasă a relațiilor regiunii dintre Carpați și Dunărea de Jos cu Imperiul bizantin în a doua jumătate a sec. al VII-lea. Tezaurul a fost îngropat în jurul anului 680, cînd în spațiul carpatobalcanic a avut loc o dublă mișcare de migrație, pe de o parte cea a avarilor care vor întemeia în centrul Europei «al doilea kaganat» (circa 680—796), pe de alta cea a protobulgarilor care se vor așeza în nord-estul Peninsulei Balcanice¹⁸.

Alți doi cercei bizantini de argint, de același tip cu cei de la *Priseaca*, dar reprezentînd o fază mai timpurie decît aceștia, s-au descoperit în cimitirul de înmormîntare de la *Sărata Monteoru*, jud. Buzău. Ei sînt considerați imitații ale unor prototipuri bizantine mai perfecționate, și atribuiți primei jumătăți a secolului al VII-lea¹⁹.

Cercei de bronz sau argint, uneori de argint aurit, de un tip înrudit cu cei de la *Sărata Monteoru* și *Priseaca*, dar mai mici și mai simpli, s-au descoperit în cimitirul biritual de la *Izvorul*, jud. Giurgiu (sec. VII—VIII)²⁰.

Data de circa 680 la care ne-am referit mai sus, este considerată un moment de răscruce istorică, ea reprezentînd «termenul cronologic

17. P. Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XI-e et XII-e siècles*, Buc., 1978, p. 78—90 (cu bibliografia); P. S. N., *A propos du Tenu Ormon (Teleorman) de Kinnamos*, în *Geographica bizantina*, Paris, 1981, p. 81—91 (cu bibliografia mai veche).

18. M. Butoi, *Un tezaur de monede și obiecte de podoabă din secolul al VII-lea descoperit în com. Priseaca, Slatina*, în *Studii și comunicări*, Muzeul Piteștii, 1, 1968, p. 94—104; Maria Comșa, *Quelques données concernant les rapports des territoires nord-danubiens avec Byzance aux VI-e—VIII-e siècles*, în *Revue des études sud-est européennes*, t. IX, 1971, 3, p. 378 și 386; B. Mîtreă, în *Studii și cercetări de numismatică*, VI, 1975, p. 113—125.

19. I. Nestor, *Continuitate în istoria tormărîi poporului român*, (II). *Revelația unor vestigii arheologice*, în *Magazin istoric*, III, nr. 6 (27), iunie, 1969, p. 25; Maria Comșa, *op. cit.*, p. 378.

20. B. Mîtreă, *Unele probleme în legătură cu necropola preeludală de la Izvorul*, (r. Giurgiu), în *Studii și cercetări de istorie veche*, 18, 1967, 3, p. 455.

post quem (ultimul termen) pentru transformarea atât a situației politico-militare, cât și a culturii materiale în spațiul carpato-balcanic. Acest din urmă fapt este confirmat arheologic prin împrejurarea că după această dată — și anume curind — cultura materială din spațiul dintre Carpații nordici și Balcani «se transformă și capătă aspectul *Protodridu*»²¹. Aceasta nu este altceva decât continuatoarea ansamblului cultural *Ipoțești-Cindești-Ciurel*, cultură cu aspect rural a populației locale din sec. V—VII de pe teritoriul Munteniei. Cultura *Dridu* va prelua ștabela acesteia și va ajunge la cea mai mare înflorire în sec. X—XI, inclusiv. Ea s-a răspândit pe întreg teritoriul carpato-balcanic, la comunitățile rurale organizate în obști teritoriale de tipul comunei rurale bizantine, din regiunile de deal, dar mai ales de cimpie, iar în sec. X, și în așezările urbane care au luat ființă în regiunea Dunării de Jos și chiar mai departe spre nord, sub influență bizantină. Ponderea precumpănitore, în cultura *Dridu* o constituie elementele romanice și bizantine, aria ei de răspândire cuprinzând întreaga zonă a romanității orientale, în care s-au integrat atât autohtonii cât și populațiile migratoare stabilite îndeosebi la sud de Dunăre. Cultura *Dridu* are un caracter unitar, pe plan politic corespunzând etapei prestatale sau premergătoare întemeierii statelor feudale românești. Influența bizantină asupra culturii *Dridu* este atestată de prezența monedelor, a sigiliilor și a podoabelor bizantine, a ceramicii smălțuite, a amforelor și ulcioarelor amforoidale, de tradiție romană și romano-bizantină (sec. IV—VI), a reintroducerii treptate a roții rapide în confecționarea ceramicii locale, a introducerii oalei cu toartă, a străchini smălțuite și a ulcioarelor cu picior înalt, toate forme și tehnici ce stau la baza ceramicii medievale românești²².

Ceramica de tip bizantin din așezările aparținând culturii *Dridu* a constituit obiectul unui studiu special numai pentru așezările de la Bucov-Ploiești²³.

Astfel de ceramică a mai fost semnalată în așezările de la *Dridu* (Ilfov), *Slon*, *Șirna* (jud. Prahova), *Băneasa-București*, *Frățești*, *Sultana* (jud. Giurgiu), *Chirnogi* (jud. Călărași)²⁴.

Tot în cadrul acestei culturi merită a fi menționate o serie de materiale de construcție din lut ars (tuburi de apeduct, țigle și olane de acoperiș, cărămizi), de proveniență sau influență bizantină, întâlnite cu începere din sec. IX în următoarele așezări de pe teritoriul Munteniei: *Chirnogi*, *Mironești*, *Budești*, *Oltenița* și *Căscioarele* (jud. Călărași), *Curcani*, *Radovanu* și *Greaca* (Ilfov), *Slon*, *Tîrgșor* și *Bucov* (jud. Prahova). De menționat că unele din aceste materiale poartă diferite ornamente sau semne incizate înainte de ardere. Aceste materiale vădesc în mod cert tendința de organizare urbană a unora din așezările ome-

21. I. Nestor, *Continuitate...*, p. 24—25.

22. *Ibidem*, p. 25—27; Eug. Zaharia, *Dridu*, art. în *Dicționar de istorie veche a României*, Buc., 1976, p. 246—248; Eadem, *Continuitatea daco-romană. Principalele etape ale istoriei românilor în mileniul I și regiunea subcarpațică de sud-est a României*, în *Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților*, I. Buzău, 1983, p. 26—28.

23. Maria Comșa, *Die Keramik vom byzantinischen Typus aus den Siedlungen von Bucov-Ploiești*, în *Dacia*, N.S., XXIV, 1980, p. 223—339.

24. Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1981, p. 61—62.

nești de la nord de Dunăre²⁵. Ele ne amintesc apoi de informația «Cronicii lui Nestor» despre numărul mare al orașelor de la Dunăre și de cea a cronicii lui Skylitzes-Cedren, în legătură cu fortărețele (φρούρια) din stînga Dunării, ai căror soli s-au prezentat în fața împăratului Ioan Tzimisches, ca să-i ceară iertare după victoria acestuia împotriva kievienilor lui Sviatoslav, la Dorostolon-Silistra, în anul 971 (v. mai sus). Urmele unor astfel de așezări întărite, cu puternice ziduri de incintă din cărămidă și piatră, care s-au succedat între sec. IX—XII, au fost descoperite pe o colină de la Slon-Prahova. Ele constituiau reședința unuia din primele cnezate românești din nordul Munteniei, care alcătuiau un sistem de fortificații de-a lungul unuia dintre importantele drumuri ce legau Muntenia de Transilvania, înainte de marea invazie a tătarilor din anul 1241²⁶.

Din rîndul obiectelor de metal din sec. VIII—XI, ce pot fi socotite produse de import bizantine, merită să fie amintite în primul rînd, două depozite de unelte și arme de fier de la Curcani²⁷ și Radovanu²⁸, jud. Călărași, la care se adaugă descoperiri izolate de la Surdulești, Roșiorii de Vede, (jud. Teleorman) și Bucov-Ploiești²⁹. O destul de mare răspîndire au avut pe teritoriul Munteniei obiectele bizantine de podoabă, ca și cele de cult creștin din sec. VIII—XI. Astfel de obiecte s-au găsit la Bucov, Șirna și Tîrgșor (jud. Prahova), Bragadiru-București, Sultana și Chirnoși-Călărași, Izvoru-Giurgiu și Păuleasca-Teleorman³⁰. Dintre toate, merită a fi menționat în mod special, un mic pandantiv descoperit în așezarea de la Dridu. Acesta este turnat din plumb, de formă circulară, avînd în partea de sus o proeminență cu un orificiu transversal pentru agățat, iar fața principală decorată cu o cruce ale cărei brațe sînt triunghiulare, avînd în mijloc un mic cerc cu o granulă în centru. Brațele crucii și în mai mică măsură spațiile dintre ele sînt decorate cu o rețea de linii fine în relief. Pandantivul se aseamănă mult cu altul din același metal, de la Păcuiul lui Soare (jud. Constanța), ambele datînd din sec. X—XI³¹.

Cultura sec. XII—XIII din regiunea Dunării de Jos este o continuare a culturii Dridu, avînd același caracter unitar ca și aceea. Progresul pe care l-a înregistrat această cultură și grăbirea procesului de reurbanizare, început în sec. IX, se datorează contactului direct și intens cu Bizanțul, în urma reorganizării themei bizantine Paristrion (Paradunavon), într-o perioadă în care Imperiul cu capitala pe malul Bosforului

25. Mihai Sâmpetru, și Done Șerbănescu, *Ceramica de tip urban din așezarea medievală timpurie de la Chirnoși*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* (S.C.I.V.A.), 26, 1975, 2, p. 241—270; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 62.

26. Maria Comșa, *Un knézat roumain des X-e—XII-e siècles à Slon-Prahova, în Dacia*, N.S., XXII, 1970, p. 303—317.

27. M. Comșa și C. Deculescu, *Un depozit de unelte și arme descoperit la Curcani*, în S.C.I.V.A., 23, 1972, 3, p. 469—473.

28. M. Comșa și Elena Gheannoulou, *Unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperite la Radovanu*, în S.C.I.V.A., 20, 1969, 4, p. 617—621.

29. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 63.

30. *Ibidem*, p. 65, 69—71.

31. Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, Buc., 1979, p. 94—95; I. Barnea, *Arta creștină...*, p. 212—213.

atingea culmea înfloririi sale. În această perioadă, cultura veche românească a primit pecetea bizantină, pe care o va purta tot timpul Evului mediu și în continuare până azi³². Aminarea unei organizări politice puternice și stabile, din cauza ultimului val de migratori din sec. XI—XIII (pecenegii, cumanii și tătarii) a făcut ca și apariția unor monumente impunătoare pe teritoriul de la nordul Dunării de Jos să fie întârziată până în sec. al XIV-lea. În ciuda vitregiilor vremii, în prima jumătate a sec. al XIII-lea, la *Curtea de Argeș* a putut fi construită o curte feudală, socotită a fi fost reședința voievodului român Seneslau, menționat de diploma ioaniților (1247), iar în cuprinsul acestei curți, o biserică, ale cărei temelii au fost descoperite în 1969 în interiorul bisericii domnești «Sf. Nicolae». Temeliile bisericești «Argeș I», cum a fost numită această capelă voievodală, se întind pe o suprafață de 14 × 8 m, zidurile ei groase de 0,90—1,20 m fiind construite din piatră de carieră, bolovani de riu și cărămidă, legate cu mortar. Construită înainte de marea invazie tătară din 1241, biserica a fost refăcută către sfârșitul sec. XIII, și dărâmată în cel următor pentru a se înălța în același loc, actuala biserică domnească³³.

Tot o ctitorie voievodală este probabil biserica *Sinnicoară* de la *Curtea de Argeș*, despre care, pe bază de criterii stilistico-arhitectonice, se admite că a fost zidită pentru cultul ortodox, către sfârșitul sec. XIII începutul celui de-al XIV-lea, de meșteri români sau străini, dependenți de șantierele de la nord de Dunăre. Biserica are planul dreptunghiular, cu dimensiunile de 15,50 × 8,50 m. Zidurile sînt de piatră alternînd cu cite 2—5 rînduri de cărămidă³⁴.

La *Cetățeni*, jud. Argeș, au fost scoase la iveală, în urma unor intense săpături arheologice, temeliiile a două biserici de zid. Una este în formă dreptunghiulară ai cărei pereți erau acoperiți cu frescă, de factură bizantină de cea mai bună calitate. Mărturiile numismatice, stratigrafice și stiliste dovedesc că, această biserică s-a ridicat, cel mai tîrziu la începutul sec. al XIII-lea, dacă nu chiar și mai devreme. Cea de-a doua, este datată începutului celei de-a doua jumătăți a aceluiași secol. Este în plan treflat și reprezintă cel mai vechi monument de acest gen după biserica de la *Niculifeș* din sec. XI—XII³⁵.

Biserica minăstirii *Cotmeana*, a fost atribuită pînă nu demult, sfîrșitul sec. al XIII-lea³⁶. Ultimele cercetări au arătat însă, că ea aparține sec. al XIV-lea³⁷.

32. Eug. Zaharia, *op. cit.*, p. 156—162; Idem, *Populația românească...*, p. 104—105.

33. N. Constantinescu, în *Revue des études sud-est européennes*, VIII, 1970, I, p. 5—31; idem, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, 40, 1971, 3, p. 14—23; R. Theodorrescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400—1400)*, Buc., 1976, p. 158—161; I. Barnea, *op. cit.*, p. 20 și 100.

34. Virgil Vătășianu, *Istoria artei ieudale în Țările Române*, Buc., 1959, p. 136—138; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, Buc., 1963, p. 69—70; I. Barnea, *op. cit.*, p. 21 și 104—105.

35. Lucian Chițescu, Anișoara Sion și Spiridon Cristoceia, în *Cercetări arheologice*, VI, Buc., 1983, p. 54—69.

36. Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 136.

37. Corina Popa, *Artă creștină în România*, vol. 3, Buc., 1983, p. 12 și 78.

Se pare că nici ansamblul rupestru de la *Corbii de Piatră* (Muscel-Arges) nu poate fi datat mai devreme de începutul sec. al XIV-lea³⁸.

În ceea ce privește datarea unor «schituri sau sihăstrii buzoiene» în sec. X—XIII și chiar în perioada paleo-creștină, ea se întemeiază deocamdată mai mult pe afirmații decît pe cercetări arheologice și istorice serioase³⁹.

O categorie importantă de documente, mărunte ca aspect, dar elocvente cu privire la relațiile dintre teritoriul Munteniei de azi și Bizanț în sec. VII—XIII, o constituie sigiliile bizantine de plumb. Un număr de 11 exemplare provin «dintr-un loc aproape de Dunăre, în Ialomîța», și au fost publicate de cunoscutul profesor și bizantinolog N. Bănescu. Ele se află în prezent la Muzeul de Istorie al R.S.R. Nouă dintre aceste sigilii aparțin unor demnitari bizantini din sec. VII—X, al zecelea fiind al soției unui mare demnitar din sec. X—XI, iar al unsprezecelea aparținînd minăstirii Sf. Eftimie cel Mare din Palestina (sec. XI—XII)⁴⁰.

Toate aceste sigilii au însoțit scrisori sau ordine ale demnitarilor respectivi către subalternii sau cunoscuții din regiunea unde au fost găsite, fără să excludem posibilitatea ca vreunul din titularii sigiliilor respective să fi ajuns el însuși pînă în regiunea Dunării de Jos. Alte două sigilii, găsite pe malul stîng al Dunării, la est de Călărași, azi în colecția Institutului de Arheologie din București, ne fac cunoscuți, unul pe un strateg din sec. IX, iar altul pe un demnitar din sec. X⁴¹. Un sigiliu de la Alexios I Comnenul (1081—1118), găsit la est de Oltenița, în satul Clinciu, com. Spantov (Ilfov), care se păstrează tot la Institutul de Arheologie, confirmă ipoteza stăpînirii themei bizantine Paristrion și asupra unei fișii de-a lungul malului stîng al Dunării, în perioada respectivă⁴². Deși anepigrafi, un plumb pentru sigiliu descoperit într-un bordei din așezarea feudală timpurie (sec. X—XI), de la Băneasa-București, constituie o dovadă elocventă pentru relațiile populației locale din această regiune cu thema Paristrion (Paradunavon), unde s-au mai găsit astfel de piese mărunte⁴³.

Mult mai numeroase sînt monedele bizantine din sec. VII—XIII descoperite pe teritoriul Munteniei. În continuare, vom prezenta un catalog alfabetic pe localități al descoperirilor monetare din Muntenia.

38. *Eadem*, p. 7—8 și 30—41.

39. Pr. Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstrii buzoiene*, în *Spiritualitate și istorie...*, p. 321—340. Nu ni se par suficiente nici argumentele aduse de V. Drăguț, în *Spiritualitate și istorie...*, voi. II, p. 148—152, în sprijinul datării unor bisericuțe rupestre din zona amintită în sec. XII—XIII. Este de dorit o studiere temeinică a acestor bisericuțe, în vederea datării lor cît mai apropiate de adevăr și mai convingătoare.

40. N. Bănescu, *O colecție de sigilii bizantine inedite*, în *Memoriile Secțiunii Istorice*, t. XX, 1938, p. 115—126.

41. I. Mîitelu, I. Barnea, *Sigilii de plumb bizantine din regiunea Dunării de Jos*, în *S.C.I.V.*, 17, 1966, 1, p. 44—45, nr. 1 și 46—47, nr. 5; V. Laurent, în *Byzantinische Zeitschrift*, 60, 1967, 1, p. 238.

42. I. Barnea, *Din istoria...*, p. 156, nota 277; C. Preda, în *S.C.I.V.*, 23, 1972, 3, p. 399.

43. Margareta Constantiniu și Panait I. Panait, în *București*, II, 1965, p. 129—130; I. Barnea, *Descoperiri bizantine pe teritoriul municipiului București* (manuscris).

Alexandria, jud. Teleorman: solidus de la *Heraclius* (610—641), descoperit prin 1954—1955, pe malul stîng al apei Vedea, la punctul Gorgan⁴⁴;

Băbăița, jud. Teleorman: perper de la *Ioan III Vatatzes* (1222—1254)⁴⁵;

Borănești, Ilfov: monedă de aur de la *Mihail VII Ducas* (1071—1078)⁴⁶;

Bucov, jud. Prahova: tezaur alcătuit din 31 monede de la *Ioan II Comnenul* (1118—1143) și *Manuel Comnenul* (1143—1180)⁴⁷;

București: monedă de bronz de la *Constantin X Ducas* (1059—1067), descoperit în săpăturile arheologice de pe dealul Mihai Vodă (dealul Arhivelor Statului); perper de la *Mihail VIII Paleologul* (1259—1282), găsit pe Calea Rahovei, prin 1912; tezaur din 9 monede de billon, descoperit în 1920, în str. Armasului (astăzi general E. Grigorescu). Pe împărați, monedele se distribuie astfel: 2 de la *Alexios I Comnenul* și 4 de la *Manuel Comnenul*⁴⁸;

București-Ciurei: 16 monede de bronz de la *Manuel I Comnenul*, *Isaac II Anghelos* (1185—1195) *Alexios III Comnenul* (1195—1203) și *Ioan III Vatatzes*⁴⁹;

Buzău: 6 monede de bronz de la *Isaac II Anghelos* și 3 de la *Alexios III Comnenul*, proveniți probabil dintr-un tezaur descoperit pe teritoriul orașului⁵⁰;

Călărași: o monedă de bronz de la *Leon VI* (886—912), 6 de argint de la *Ioan Tzimisches* (969—976); 1 de bronz de la *Vasile II* (976—1025); 1 de bronz de la *Vasile II* și *Constantin* (976—1028)⁵¹;

Cetățeni, jud. Argeș: perper de la *Ioan III Vatatzes*, descoperit în săpăturile efectuate de D. V. Rosetti⁵²;

Cîlciu, com. Spanțov, Ilfov: monedă de bronz de la *Vasile II*⁵³;

Comana, Ilfov: monedă de bronz de la *Leon VI* (886—912)⁵⁴;

Copuzu, com. Crășani, jud. Ialomița: tezaur din 45 monede bronz, de la împărații *Alexios I Comnenul* (22), *Ioan Comnenul* (2) și *Manuel Comnenul* (21), descoperit în 1952, într-un vas de lut, în apropierea râului Ialomița⁵⁵;

Curtea de Argeș: 3 monede de bronz de la *Ioan Tzimisches*; *Theodor Anghelos Ducas Comnenos* (1222—1230) și *Andronic II și Mihail IX* (1295—1320)⁵⁶;

Deulești, com. Mircea Vodă, jud. Brăila: tezaur de 50 monede bronz, găsit pe malul de sud al râului Buzău, în anul 1940. Monedele sînt emise de *Isaac II Anghelos* (1185—1195) (31 exemplare) și *Alexios III Anghelos Comnenos* (1195—1203) (19 exemplare)⁵⁷;

Domnești, Ilfov: monedă de aur de la *Vasile II* și *Constantin VIII* (976—1025)⁵⁸;

Giurgiu: cîte o monedă de bronz de la *Ioan II Comnenul* și cîte una de aur (perper) de la *Ioan III Vatatzes* și *Mihail VIII Paleologul* ca împărat la Niceea (1259—1261)⁵⁹;

Gîlna, Ilfov: monedă de aur de la *Vasile II* și *Constantin VIII*⁶⁰;

Lișcoțeanca, jud. Brăila: cîte o monedă de la *Alexios I Comnenul* și *Isaac II Comnenul*⁶¹;

Malu, Ilfov: tezaur de monede de bronz, din epoca *Comnenilor*, găsit în 1946, în

44. C. Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în S.C.I.V., 23, 1977, 3, p. 395.

45. O. Iliescu, *L'hyperpère byzantin au Bas-Danube du XI-e siècle*, în *Revue des études sud-est européennes*, VII, 1969, 1, p. 118.

46. C. Preda, *op. cit.*, p. 369.

47. *Ibidem*; B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., XVII, 1973, p. 415, nr. 86.

48. *Ibidem*, p. 397; O. Iliescu, în *Cultura bizantină în România*, Buc., 1971, p. 187 și 440.

49. C. Preda, *op. cit.*, p. 397; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 188; B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., XVII, 1973, p. 415 și XXI, 1977, p. 380.

50. C. Preda, *op. cit.*, p. 397.

51. *Ibidem*, p. 398; O. Iliescu, *Cultura...*, p. 185.

52. *Ibidem*; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 189.

53. B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., XXI, 1977, p. 380.

54. B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., XXI, 1977, p. 380.

55. C. Preda, *op. cit.*, p. 399; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 187.

56. *Ibidem*, p. 400; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 189 și 191.

57. *Ibidem*; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 188.

58. *Ibidem*, p. 402; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 190.

59. *Ibidem*, p. 402; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 190.

60. C. Preda, *op. cit.*, p. 402.

61. P. Diaconu, *Les Comnens...*, p. 137.

malul surpat al Dumării⁶²;

Merșani, jud. Teleorman : perper de la *Ioan III Ducas Vatatzes*⁶³;

Novaci, Ilfov : 2 monede de bronz de la *Mihail VII Ducas* și 2 perperi de la *Ioan III Vatatzes*⁶⁴;

Ologeni, jud. Prahova : monedă de bronz de la *Manuel I Comnenul*, găsită la NV de sat, pe malul vechii albiș a râului Ialomița⁶⁵;

Pietroasele, jud. Buzău : perper de la *Ioan III Vatatzes*⁶⁶;

Pietroiu, jud. Ialomița : 2 monede de bronz de la *Constantin IX Monomahul* (1042—1055)⁶⁷;

Pitești : monede de la *Focas* (602—610), *Heraclius*, anonime din sec. X—XI și din epoca *Comnenilor*⁶⁸;

Plua Pietrii, com. Giurgeni, jud. Ialomița : 5 monede de argint de la *Constantin IV Heraclius* (668—685) și *Tiberius III* (1078—1081), 3 de bronz de la *Ioan II Comnenul*; 1 de bronz de la *Manuel I Comnenul* și 1 de argint de la *Isaac II Anghelos* (1185—1195)⁶⁹;

Priseaca, jud. Olt : (vezi nota 18);

Prundu, Ilfov : monede din bronz din sec. XI—XII⁷⁰;

Racovița, com. Mărgăritești, jud. Olt : monedă de bronz de la *Ioan Tzimisches*⁷¹;

Roșiorii de Vede : monedă de bronz de la *Roman III Arghiros* (1028—1034) descoperită în 1930 la punctul «Drumul Sudului»⁷²;

Stoenești jud. Brăila : tezaur de perperi descoperit în 1957, din care au fost recuperate 20 emiși de *Ioan III Vatatzes* și 2 de *Theodor II Lascaris* (1254—1258)⁷³;

Tega, jud. Buzău : monedă de aur de la *Mihail VII Ducas*⁷⁴;

Tichilești, jud. Brăila : monedă de argint emisă de *Leon IV Chazarul* și *Constantin VI* (776—780)⁷⁵;

Tirgoviște : perper de la *Ioan III Vatatzes*⁷⁶;

Turnu Măgurele : descoperire asemănătoare⁷⁷;

Tândărei jud. Ialomița : monedă de bronz de la *Theodora* (1055—1058)⁷⁸;

Vărbilău, jud. Prahova : 2 monede de bronz din timpul *Comnenilor*, una din ele de la *Manuel I Comnenul*⁷⁹;

Zimnicea, jud. Teleorman : monedă de bronz de la *Roman III Arghiros* (1028—1034); tezaur de circa 2000 monede de bronz și billon din timpul *Comnenilor*⁸⁰;

Zimnicele, com. Năsturelu, jud. Teleorman : 2 monede de argint de la *Mihail VII Ducas*⁸¹;

Prahova : monedă de bronz de la *Leon VI*⁸²;

Viașca (fostul județ), localitate neidentificată : tezaur de 33 monede de bronz din care 1 de la *Tiberiu II Constantin* (578—582); 10 de la *Manuel I Comnenul* (1183—1185) și 20 de la *Isaac II Anghelos* (1185—1195)⁸³.

62. *Ibidem*, p. 403.

63. *Ibidem*; O. Iliescu, *L'hyperpère byzantin...*, p. 118.

64. *Ibidem*, p. 404; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 117; Idem, în *Cultura...*, p. 189.

65. *Ibidem*; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 187.

66. *Ibidem*, p. 406; O. Iliescu, *L'hyperpère...*, p. 117.

67. *Ibidem*. 68. B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., XXIII, 1979, p. 374.

69. C. Preda, *op. cit.*, p. 406. 70. *Ibidem*, p. 407. 71. *Ibidem*.

72. *Ibidem*. 73. O. Iliescu, *L'hyperpère...*, p. 117; Idem, *Cultura...*, p. 190.

74. C. Preda, *op. cit.*, p. 409.

75. O. Iliescu, *op. cit.*, p. 184; C. Preda, *op. cit.*, p. 410.

76. Idem, *L'hyperpère...*, p. 117. 77. *Ibidem*, p. 118.

78. B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., XXI, 1977, p. 380.

79. C. Preda, *op. cit.*, p. 141. 80. *Ibidem*, p. 412.

81. *Ibidem*; B. Mitrea în *Dacia*, N. S., XXV, 1981, p. 388.

82. *Ibidem*. 83. *Ibidem*, p. 413; O. Iliescu, *Cultura...*, p. 188.

Considerații finale. Din izvoarele literare și documentele arheologice și numismatice prezentate mai sus, rezultă că legăturile populației romanice și românești de la nord de Dunăre cu Imperiul bizantin, în cursul secolelor VII—VIII n-au fost întrerupte. Deși mult slăbite, aceste legături n-au încetat total niciodată. La baza lor a stat pe de o parte conștiința mereu trează a romanității și a apartenenței la Imperiu pe care a avut-o populația daco-romană și apoi străromână și română de la nord de Dunăre, pe de alta, faptul că împărații bizantini, succesori ai celor romani, n-au renunțat la ideea că teritoriul de la nord de Dunăre li se cuvine de drept. O mare importanță în menținerea și consolidarea legăturilor cu teritoriile nord-dunărene a avut-o revenirea stăpînirii bizantine la Dunărea de Jos în timpul lui Ioan Tzimisches (971), urmată de organizarea themei Paristrion (Paradunavon), și apoi a lui Vasile II Macedoneanul. Consecințele relațiilor cu Roma cea Nouă au fost păstrarea în continuare a caracterului romanic al civilizației vechi românești și consolidarea elementelor autohtone străbune. Pentru toate acestea, pe drept cuvînt se poate afirma că: «Sigiliul Romei străbune a hotărît originile poporului nostru, cel al Romei Nouă păstrarea și evoluția lui»⁸⁴.

84. N. Bănescu, *Bizanțul și romanitatea de la Dunărea de Jos* (discurs de recepție la Academia Română), Buc., 1938, p. 30.

• ANIVERSĂRI - EVOCĂRI •

REVISTA «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» LA 110 ANI DE LA APARIȚIE (1874 — octombrie — 1984)

Pr. ALEXANDRU STĂNCIULESCU-BIRDA

Au trecut 110 ani de la apariția primului număr al revistei «Biserica Ortodoxă Română». Dintre periodicele bisericești doar «Telegraful Român» o întrece în longevitate.

Apariția revistei «Biserica Ortodoxă Română» (1874), nu a fost întâmplătoare. Ea a fost pregătită pe de o parte de evenimentele politice și culturale, iar pe de altă parte de o serie de reviste bisericești mai mult sau mai puțin cunoscute astăzi. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române avea nevoie de un organ al său oficial de presă, pentru a menține legătura cu clerul din întreaga țară. Prevăzută inițial ca «jurnal», apoi ca «buletin oficial», revista a constituit de-a lungul unui secol tribuna de la care Sfântul Sinod și cele mai luminate minți ale Bisericii Ortodoxe Române și-au expus pozițiile și au trasat direcții în rezolvarea unor probleme fundamentale cu care clerul în special și Biserica în general s-au confruntat. Prin această revistă, cea mai răspândită dintre toate revistele bisericești, dacă avem în vedere abonamentele pentru toate parohiile din țară, s-au ținut în actualitate chestiunile teologice, s-au popularizat atitudinile oficiale ale Bisericii Ortodoxe Române față de principalele evenimente politico-sociale, prin care a trecut națiunea română și s-au experimentat condeieri de renume.

Avântul cu care clerul ortodox român s-a dăruit în Războiul pentru independență, în cele două războaie mondiale, în procesul grandios de transformări democratic-revoluționare de după 1944, se datorește și revistei «Biserica Ortodoxă Română». Ea și-a adus o substanțială contribuție în concentrarea energiilor care au generat proclamarea autocefaliei și autonomiei Bisericii noastre și ridicării ei la rang de patriarhat. Nu poate fi neglijat rolul pe care l-a avut revista «Biserica Ortodoxă Română» la ridicarea nivelului cultural și teologic al clerului român, la fortificarea conștiinței naționale. Rare au fost evenimentele politico-sociale majore din țară și străinătate, care să nu aibă răsunet în paginile revistei noastre. Ea a găsit loc nu numai pentru cronici mi-

nuțioase, — uneori surse unice de informații —, recenzii sau note bibliografice multiple, ci și pentru numeroase documente și manuscrise inedite. Aproape fiecare număr al revistei a constituit un adevărat volum de informații enciclopedice.

Paginile acestui periodic au găzduit cu generozitate nu numai materiale ale clerului de frunte, ci chiar și ale preoților modești din mediul rural, ba uneori și studenților; nu numai teologilor, ci și personalităților laice. Cel ce răsfoiește colecția revistei se obișnuiește ca alături de Ghenadie Enăceanu, Constantin Erbiceanu, Iosif Naniescu, Iustin Moisescu, Irineu Mihălcescu, Petre Vintilescu, Tit Simedrea, Gala Galaction, Niculae Popescu, Dumitru Stăniloae, Ioan Coman, Petru Rezuș, Liviu Stan, Dumitru Fecioru, Ene Braniste, Nestor Vornicescu, Antonie Plămădeală, și mulți alți reprezentanți de frunte ai teologiei românești, să întâlnească semnăturile lui Petre Girboviceanu, A. D. Xenopol, N. Iorga, I. Bogdan, C. Giurescu, I. Lupaș, D. Onciu, I. Bianu, A. Elian, Șt. Pascu, C. C. Giurescu, Gh. Cronț, G. Potra, N. Stoicescu ș.a.

Acest moment aniversar prilejuiește o scurtă privire retrospectivă.

În octombrie 1847 apărea la București primul număr al revistei «Biserica Ortodoxă Română». Pe atunci ea se voia doar un «jurnal», al cărui restrins colectiv redacțional spera că va avea un număr destul de mare de abonați. Regulamentul «jurnalului» fusese votat de Sfântul Sinod în ședința din 6 noiembrie 1873, și aprobat de conducerea de stat la 27 mai 1874. Pentru fondarea acestui jurnal a fost alocată de către Adunarea Legiuitoare suma de 6.000 lei. Din Comitetul de redacție fondator făceau parte: Ghenadie, fost episcop de Argeș; Ierod. Ghenadie Enăceanu și protosinghelul Silvestru Bălănescu. Prin hotărârea Sfântului Sinod trebuia să se aboneze la acest jurnal tot personalul de la biserică, minăstiri și școli teologice. Erau asigurați cititorii că în jurnal se vor publica despre «necesitățile intelectuale, morale, materiale, ale clerului și ale bisericilor din România, tratate asupra istoriei Bisericii românilor, biografii ale păstorilor Bisericii române și ale altor persoane importante care au contribuit la propășirea Bisericii Ortodoxe Române, despre datorile morale și religioase ale preotului către societate, despre învățămîntul religios din România, despre întîmplări din istoria generală a Bisericii Creștine, despre modele de conduită morală și viață evanghelică în toate stările societății, despre modele de activitate și zel pastoral, luate din istoria bisericească generală și din viața poporului român în special. De asemenea, explicații la citirile bisericesti anuale, predici, apărarea Bisericii și a instituțiilor ei contra atacurilor ce i s-ar adresa ori de unde, fie ele provenite din intenții malițioase, fie din ignoranță, opunnd rătăcirii, adevărul, dispoziții ale ierarhilor, orice lucrări teologice și bisericesti care s-ar recomanda de către ierarhi, predici, disertații și alte compuneri din domeniul teologiei realizate de profesorii și elevii seminariilor, care au recomandarea ierarhilor, lucrările Sfântului Sinod, lucrări privitoare la starea religiei și a bisericilor din țară de religie ortodoxă și eterodoxă, recenzii ale unor cărți religioase ce se publică în străinătate, explicarea rinduierilor și a lecturilor bisericesti, anunțuri, analize și critici ale unor cărți religioase ce apar în țară, traduceri din operele Sfinților Părinți, explicarea unor canoane, cit și orice

ar privi învățătura dogmatică, morală, disciplinară și cultul ortodox, precum și la progresul Bisericii românești, spre destinația sa spirituală». Un program impresionant, care urmărea să acopere întreaga gamă a disciplinelor și activității teologice. Se poate constata că aproape toate aceste laturi propuse inițial, au fost abordate, deși din motive ușor de înțeles, nu a fost posibilă păstrarea unui echilibru cantitativ între domenii.

«Jurnalul» trebuia scris «într-o limbă corectă, pe cât se va putea accesibilă înțelegerii comune. Neologismele se vor întrebuița numai acolo unde va cere estetica și exactitatea exprimării ideii (...). Stilul «jurnalului» trebuie să fie demn. Prelund ideile promovate de «Dacia literară» încă de la 1840, revista «Biserica Ortodoxă Română» nu-și propunea să combată, ori să deschidă atacuri contra unor persoane, ci contra ideilor și lucrărilor necorespunzătoare.

Noul «jurnal» avea o periodicitate lunară și se distribuia prin poșterii. Din economiile făcute, Redacția achiziționa cărți și reviste din țară și străinătate, pentru a-și forma o bibliotecă proprie¹.

În primul an de apariție se pare că nu s-au plătit drepturi de autor. Abia cu începere din al doilea an al «foaiei» «se primesc la Redacțiune articuli pentru care domnii colaboratori vor primi o remunerațiune». Cele mai bine retribuite erau articolele și studiile de istorie². Încurajarea acestui gen de materiale era necesară, având în vedere sumarul revistei din primul an.

Președintele Comitetului de redacție, arhiepiscopul Ghenadie, considera «jurnalul» «ca o fintină duhovnicească» și-și asigura cititorii că materiile «ce se vor publica, vor fi foarte interesante, fiind privitoare la explicarea slujbelor bisericești și a altor obiecte din această categorie»³. Demnă de remarcat este grija permanentă a redactorilor de a menține revista la nivelul majorității cititorilor săi. În anul al II-lea își propunea chiar să adopte un stil și mai popular, «ca să poată fi înțeles de toți».

Strădanțiile celor trei redactori au avut consecințe imediate, fiindcă nu au întârziat și comenzile din străinătate. Printre abonați, încă din 1875 au început să se numere unii din «Austria» (Transilvania, n.n.), Rusia și Turcia, fiindcă multe din jurnalele acestor țări au recomandat cu mari laude acest jurnal religios și mai cu osebire jurnalele române de peste Carpați, cărora ne simțim datori a le mulțumi public⁴. Desigur, apariția revistei «Biserica Ortodoxă Română» nu putea trece neobservată pentru «Telegraful Român», «Gazeta Transilvaniei», «Foale pentru minte, inimă și literatură», sau «Familia». Schimburile culturale erau foarte intense în Transilvania, iar speranța de unitate politică și religioasă era tot mai puternică. Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Iosif Vulcan, și alții, au întrevăzut în revista nou înființată un nou mijloc de întărire a conștiinței unității naționale românești.

O problemă deosebit de acută pe care și-a propus să o rezolve revista «Biserica Ortodoxă Română» încă din al treilea an de apariție a fost ridicarea nivelului material și teologic al clerului. Era însăși rațiunea de a fi a publicației, fiindcă «Sfântul Sinod a înființat acest «jurnal» numai

1. An I (1874), nr. 1 (oct.), p. 5—10.

2. An I (1875), nr. 11 (aug.), coperta a IV-a.

3. An II (1875), nr. 1 (oct.), p. 3.

4. An II (1875), nr. 1 (oct.), p. 3—4.

cu scopul de a îmbunătăți soarta clerului român, atât în privința instrucțiunii și a moralității, cât și în privința stării materiale necesare la existența preoților și a tuturor serviciilor Bisericii Române»⁵. Aproape în fiecare număr de revistă, cât și în fiecare ședință a Sfântului Sinod această problemă a constituit o permanență pînă după cel de-al doilea război mondial.

Războiul pentru independență constituie un punct de referință cu privire la rolul pe care l-a avut revista «Biserica Ortodoxă Română în mobilizarea conștiințelor și energiilor clerului și credincioșilor din România. În tot cursul războiului, paginile revistei au fost gazde ospitaliere pentru hotărârile și deciziile Sfântului Sinod și ale ierarhilor pentru coordonarea activității clericilor aflați pe front și în spatele frontului, pentru știri și cronici de război, pentru cultivarea speranțelor.

În decembrie 1877, ca urmare a încetării din viață a arhierului Ghenadie, fost episcop de Argeș, a fost numit ca redactor-prim arhimandritul Gavriil Răscănu, o figură fără personalitate, ca și înaintașul său de altfel.

Condițiile deosebit de vitrege din țară și după război au condus la suprimarea existenței revistei în 1878. Această situație n-a putut dura însă. Apropiata înființare a Facultății de Teologie din București (1881), a făcut ca o serie de cadre universitare să-și exprime cu insistență nevoia de a avea o revistă centrală a Bisericii Ortodoxe Române, în care să-și publice studiile și articolele. Cea mai îndreptățită în acest sens nu putea să fie alta decît «Biserica Ortodoxă Română». Reaparitia revistei a mai fost favorizată și de frământările prin care trecea ierarhia superioară bisericească în perioada obținerii autocefaliei. Era nevoie de un organ de presă central, care să expună punctele de vedere ale Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru a nu lăsa loc confuziilor și interpretărilor greșite ale situației. În ședința sa din 31 mai 1880 Sfântul Sinod a hotărît reînceperea editării revistei. «Cînd noi vedem că toate Bisericile creștine ortodoxe și eterodoxe au cîte un însemnat număr de reviste bisericești, așa că fiecare eparhie își are jurnalul său aparte, deosebit de alte jurnale științifico-teologice, de ce Biserica noastră Ortodoxă Română să nu stăruiască a avea cel puțin unul sau două?»⁶.

Noua etapă din viața revistei a fost mult mai lungă decît cea dintîi (1880—1916). O perioadă în care în jurul revistei s-au grupat o serie de personalități de seamă ale teologiei românești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Predominante rămîn însă figurile lui Constantin Erbiceanu, Melchisedec Ștefănescu și Petre Gîrbovicianu. În această perioadă revista «Biserica Ortodoxă Română» a fost publicația românească în care au apărut cele mai multe documente interne și externe și cele mai multe manuscrise. Abia unele bibliografii apărute în ultima vreme în cultura românească au început să pună în circulație tezaurul documentar cuprins în revista «Biserica Ortodoxă Română» din această etapă. Pe lângă aceasta, revista noastră a fost profund ancorată în realitățile politico-sociale și culturale ale vremii. Procesul complex

5. An III (1876), nr. 1 (oct.), p. 3—5.

6. An IV (1880), nr. 1 (oct.), p. 1—3.

al modernizării statului român, dezvoltarea culturii și conștiinței naționale, luptele fățișe și discrete pentru unitatea politică cu Transilvania și Bucovina, lupta țărănimii pentru dreptate socială, flagelul primului război mondial, sînt doar cîteva jaloane spre care s-a orientat revista de-a lungul celor aproape patru decenii.

Din ianuarie 1882, președintele Comitetului de redacție este Arhiepiscopul Silvestru Bălănescu-Piteșteanul. El schimbă oarecum direcția generală a revistei spre chestiuni practice și de actualitate. Greutățile economice cauzau însă destule dificultăți în apariția revistei.

Semnalăm o derogare de la programul inițial al revistei cînd, în ianuarie 1883, Comitetul de redacție apela la toți «cucericii preoți seminaristi de prin comunele rurale (...) să se ocupe de descrierea diferitelor obiceiuri religioase de prin localitățile unde se află și în urmă a le trimite la redacțiune spre publicare»⁷. Interesul pentru folclor constituia de fapt un ecou al vremii de frumoasă aducere aminte a folcloristicii românești generată de culegerile de folclor ale lui Ath. Marienescu. V. Alecsandri, G. Dem. Teodorescu, P. Ispirescu, ș.a. Apelul revistei nu a avut însă, din păcate, rezultatele scontate.

Din noiembrie 1884, președinte al Comitetului de redacție devine Ghenadie Enăceanu. La numai zece ani de la apariție, revista își putea face un titlu de glorie din faptul că «este citită din Macedonia pînă în Petersburg și din Kiev pînă la Viena, cu o prelungire pînă în Japonia. Pretutindenea, pe această întindere de loc, unde există o societate românească și se află o ființă care citește și înțelege graiul românilor, ține ca să aibă această revistă»⁸. Această misiune în legătură cu românii de pe toate meridianele lumii a avut-o revista «Biserica Ortodoxă Română» în tot timpul apariției sale.

Publicarea de documente istorice și de manuscrise de valoare nu era întimplătoare. Ea se înscriseră pe linia deschisă de N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, V. A. Urechia, E. Hurmuzachi, și alții, continuată apoi, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, de N. Iorga, C. A. Sturdza, D. Onciul, I. Bogdan, C. Giurescu, I. Lupas, și mulți alții. Tipărirea documentelor și manuscriselor în «Biserica Ortodoxă Română» avea și aspect propagandistic, deoarece «lipsa de documente istorice, de care suferim cu toții, și publicarea încă a tuturor pieselor din literatura eclesiastică de prin bibliotecile mănăstirilor noastre este o necesitate ce o impune fiecărui român ce își iubeste națiunea și Biserica sa (...). Adunarea de inscripțiuni și documente, din care multe s-au publicat și pînă acum, vor limpezi chestiuni necesare pentru formarea istoriei bisericești a românilor»⁹.

În decembrie 1884 președinte al Comitetului de Redacție e numit arhiepiscopul Ghenadie Enăceanu, un pasionat al istoriei românești, care a reușit să-și pună amprente pe profilul general al revistei. În acest sens este ajutat de Constantin Erbiceanu, devenit mai tîrziu membru al Academiei Române. Constantin Erbiceanu a reprezentat un moment în viața revistei «Biserica Ortodoxă Română», reușind să pună această publicație la loc de cinste în contextul cultural și istoriografic româ-

7. An VII (1883), nr. 1 (ian.), coperta a III-a.

8. An IX (1885), nr. 1 (ian.), p. 1—2.

9. An IX (1885), nr. 1 (ian.), p. 1—27.

nesc. Asemenea lui N. Bălcescu și M. Kogălniceanu, C. Erbiceanu făcea apel la «orice persoană ce posedă acte oficiale sau scrisori particulare privitoare, în orice limbă ar fi, la această revoluție» (a lui Tudor Vladimirescu, n.n.)¹⁰. Apelul lui Constantin Erbiceanu a avut mai mult efect decît cel privitor la producțiunile folclorice din 1883. S-au găsit binevoitori din țară, ba chiar și din străinătate, care i-au pus la dispoziție documente și manuscrise de valoare. Demn de remarcat în acest sens este gestul preotului Emilian Micu de a transmite de la Viena acte în limba latină aflate în Arhivele Regale, care au văzut lumina tiparului în revista «Biserica Ortodoxă Română».

Crizele economice, momente prielnice pentru cultivarea ideilor socialiste de emancipare, au făcut ca în mai multe rînduri lucrătorii Tipografiei Mitropoliei să intre în grevă pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și a salariilor, ceea ce a determinat unele dereglări în apariția revistei. O altă cauză a acestui fapt au constituit-o lipsa de hîrtie și neachitarea conștiincioasă a abonamentelor. În majoritatea ședințelor Sfințului Sinod se discutau probleme legate de apariția revistei «Biserica Ortodoxă Română», se analizau situațiile bugetelor nu tocmai strălucite.

Începînd cu anul al XVII-lea (1893/1894), Comitetul de redacție este format din arhiereul Gherasim Piteșteanu (președinte), Constantin Erbiceanu și Dragomir Demetrescu. Se constată însă multă instabilitate la conducerea Comitetului. În 1895 președinte este numit arhiereul Calistrat Birlădeanu.

Cu primul număr din anul al XX-lea de apariție (aprilie 1896), revista capătă un număr sporit de coli editoriale. În noul format de 7,5 coli urma să dea «o mai mare varietate diferitelor studii ce publică».

Arta fotografică a început să facă drum bun cu revista din 1898, prima fotografie publicată fiind a arhiereului Ghenadie Enăceanu¹¹.

În aprilie 1902 a apărut primul număr festiv închinat celor 25 de ani de la apariție. Într-o privire retrospectivă, Comitetul de redacție constată că «multe greutăți a întîmpinat în acest pătrar de secol. Au fost timpuri cînd era amenințată însăși existența ei (...). Ea a învins însă toate piedicile și a putut să-și continue misiunea sa înaltă, nobilă și sacră, de organ religios și teologic și a putut să reprezinte cu demnitate interesele Sfintei noastre Biserici, contribuind la cultura și luminarea clerului nostru». Prin «Biserica Ortodoxă Română», «Sfînta noastră Biserică autocefală își are un organ teologic propriu al ei, ca și toate Bisericile creștine autonome și autocefale și se poate mîndri astăzi, căci, pre cît cunoaștem, niciuna din Bisericile ortodoxe autocefale surori nu are un organ teologic mai vechi ca Sfînta noastră Biserică».

Cu acest prilej, Petre Gîrboviceanu, membru al Comitetului de redacție, exprima conștiința valorii în contextul teologiei și culturii românești. El constată că în revista «Biserica Ortodoxă Română» «s-au publicat lucrări pe care trebuie să le urmărească toți aceia care vor să cunoască trecutul Bisericii noastre, cum și spiritul de care a fost și e călăuzită în îndeplinirea sfintei ei chemări»¹².

10. An XI (1887), nr. 4 (iul.), coperta a II-a.

11. An XXII (1898), nr. 1 (apr.), p. 106.

12. An XXVI (1902), nr. {apr.}, p. 144—145.

Cronica evenimentelor bisericești și politice interne și externe ocupase un loc special în cadrul revistei și în primul pătrar de veac al existenței sale. Totuși, la începutul secolului XX, probabil și datorită unor mijloace sporite de informare, cronicile devin mai ample și uneori se iau poziții față de evenimente.

Condițiile economice grele prin care trecea poporul român în această vreme se răsfrâng și asupra revistei. Pentru prima dată aflăm de numărul de exemplare în care se tipărea. Astfel, din 1902, de la 5.900 exemplare, tirajul revistei scade la 5.500. Diversificarea tematică realizează din revista «Biserica Ortodoxă Română»: «o adevărată enciclopedie religioasă»¹³. Intensificarea activității neoprotestante în România determină o înviorare a activității misionare și apologetice a revistei. Răscoalele țărănești din 1907 au găsit un larg ecou în paginile revistei, reflectind de fapt poziția oficială a Bisericii Ortodoxe Române privind problemele vitale ale poporului român.

Complicațiile de ordin disciplinar și ideologic pe care arhiepiscopul Calistrat Orleanu-Birlădeanu le-a avut cu membrii Sfințitului Sinod, duc la înlocuirea acestuia de la conducerea revistei «Biserica Ortodoxă Română», cu arhiepiscopul Meletie Constanțeanul (1913). Acesta însă, o figură fără personalitate într-ale scrisului, a fost înlocuit în 1914 cu confratele său, arhiepiscopul Teofil M. Ploieșteanul.

Se remarcă totuși o democratizare a colaboratorilor. Apeluri repetate către cei în stare să-și pună mintea și condeiul la contribuție, indiferent de poziția din cadrul ierarhiei bisericești și sociale, denotă un orizont destul de larg pentru publicația centrală a Bisericii Ortodoxe Române.

În timpul primului război mondial revista devine o tribună în care conștiința națională românească își spune cuvântul. A fost etapa în care revista a căpătat o incontestabilă poziție antimilitaristă, fapt care i-a adus suspendarea. Atât de mult i-au deranjat pe ocupanții germani unele articole din «Biserica Ortodoxă Română», încât numărul 5—6/1916 a fost distrus în mod sistematic. Cu multă greutate am mai găsit totuși un exemplar la Biblioteca Academiei R. S. România și un altul la Biblioteca Sfințitului Sinod din București.

Vremea cînt revista a fost suspendată (1916—1921) a însemnat o perioadă plină de evenimente politice. Fără îndoială că dacă revista ar fi avut o continuitate în apariție, și consemnările «de actualitate» ar fi fost numeroase. Cu toate acestea, după reparațiile, în multe numere sînt reconstituite evenimente din 1916—1921, dîndu-ni-se uneori detalii unice privind realitățile politico-sociale și bisericești din România.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, depășind greutățile urmărilor primului război mondial, hotărîra în ședința sa din iunie 1921 reparația revistei sale oficiale. Revista «Biserica Ortodoxă Română» «va avea să dovedească că prin moartea și reînvierea ei, ea a putut să se îmbrace în omul cel nou, că a devenit în stare să se inspire din duhul etern și ziditor de suflete al Sfințitelor Evanghelii și tradițiilor părințești, și că a găsit prin spiritualizarea ei cea după reînviere, adevăratul drum, de a pătrunde nu numai în capetele cititorilor săi, ci și

13. An XXIX (1905), nr. 1 (apr.), p. 68.

în conștiința și inimile lor»¹⁴. Aceasta era dorința Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Proiectul răspundea însă necesităților clerului cît și indicațiilor date de către Octavian Goga, ministrul de atunci al Cultelor și Instrucțiunii Publice, care «s-a străduit cu mult zel și cu multă dărnicie pentru reinvierea ei»¹⁵. Sfântul Sinod «o binecuvîntează, trimițîndu-o ca pe o solie a vremurilor noi, ca să fie un glas din glasul Scripturii și al tainelor vieții, să ducă cu sine cuvînt de mîngîiere și geană de lumină către tot sufletul». A fost ales un nou comitet de redacție: episcopul Vartolomeu Stănescu (director), prof. dr. Ioan Mihăilescu (prim-redactor), arhim. Iuliu Scriban (secretar de redacție), dr. Pavel Roșca, dr. Ioan Lupaș, dr. Nicolae Popescu, dr. St. Cioroianu, dr. Valerian Șesan, dr. Romulus Cîndea, Pr. Serghie Bejan, Pr. Cicerone Iordăchescu și St. Berechet (membri redactori). Conducerea Bisericii nu s-a mulțumit doar cu contribuțiile pe care aveau să le aducă membrii Comitetului de redacție, ci au făcut apel și la colaboratori externi, oferînd substanțiale drepturi de autor. Revista era ținută «tuturor talenților și competențelor literare din lumea noastră ortodoxă, făcînd din ea un stimul și de întrecere pentru înaintarea științei bisericești»¹⁶. Cuprinsul revistei în noua sa ediție urma să aibe următorul cuprins: 1. Articole apologetice cu privire la morală, la rînduiele canonice și legale, la dogme și la cult; 2. Articole de actualitate privitoare la opere misionare, opere filantropice, opere moralizatoare și de conținut istoric, juridic, social, ș.a.; 3. Articole științifice din toate cadrele și genurile teologiei ortodoxe; 4. Recenzii din scrierile și revistele teologice apărute în țară și străinătate; 5. Cronica evenimentelor, faptelor și a mișcărilor culturale bisericești din toată lumea creștină; 6. Răspunsuri către public la toate întrebările care se vor pune revistei la orice chestiune de învățătură și de practică creștină ortodoxă; 7. Publicarea actelor oficiale din toate eparhiile și din întreaga noastră Biserică Ortodoxă Română. S-a mărit și formatul revistei (30/22 cm), ceea ce se sconta că va permite «să-i adăugăm și gravuri reprezentînd monumentele noastre bisericești și naționale din toată România întregită, piesele de natură bisericească din toate muzeele țării, scenele biblice, care se vor reda în gravuri, icoanele tuturor sfinților prăznuiți de Biserica Ortodoxă Română cea a toată lumea, cum și chipul tuturor vlădicilor și teologilor români ortodocși care ne-au ilustrat Biserica strămoșească și teologia ei»¹⁷. Un program pe cît de amplu și cuprinzător, pe atît de dificil de realizat. Cu noul colectiv de redacție se putea spera însă destul de mult. Într-al său Cuvînt de începere, directorul revistei, un spirit cu vederi largi, depășit pînă la urmă de evenimente, după ce făcea o trecere în revistă a fundalului de epocă, afirma că preotul «nu va ști ce are de făcut și care e locul său cel mai potrivit, dacă nu se va sili să se lumineze pas cu pas prin toate uneltele de învățătură»¹⁸. Tocmai de aceea revista «Biserica Ortodoxă Română» «se va sili să dea preoților României toate cunoștințele și datele de care are nevoie în îndeplinirea chemării lor. Ea va fi arsenalul de cultură creștinească prin care preotul acestor vremi să aibă la îndemînă uneltele de învățătură, fără

14. An XL (1921), nr. 1 (oct.), p. 1—3.

15. *Ibidem*.16. *Ibidem*.17. *Ibidem*.18. *Ibidem*, p. 4—5.

de care el nu poate izbîndi în lume», revista urmînd să devină, în ultimă instanță, o adevărată «catedră de învățatură»¹⁹.

Primii ani din noua serie s-au menținut la un nivel superior. Popularizarea însă a materialelor și tematicii a mărit accesul revistei în rîndurile clerului inferior, dar pe de altă parte aceasta a scăzut nivelul propriu-zis al revistei. În rîndul colaboratorilor externi s-au înscris preoți și învățători rurali, studenți și chiar elevi seminaristi, uneori soții de preoți. S-a creat în jurul revistei un cerc de colaboratori care au reușit să țină treaz interesul cititorilor tocmai prin diversitatea tematică și accesibilitatea la mase. Arhim. Iuliu Scriban, spirit enciclopedic, de o vastă cultură și sete de cunoaștere, a monopolizat în ultimă instanță aproape întreaga revistă. Multiplele sale preocupări l-au epuizat repede, astfel că spre sfîrșitul epocii sale de activitate redacțională (1933), revista scăzuse îngrijorător nivelul. Totuși, Iuliu Scriban rămîne cel mai prolific dintre toți cei care și-au încercat condeii în paginile acestei reviste, iar contribuția sa în dezvoltarea teologiei și presei bisericești la români nu este deloc negliabilă.

Preocupările revistei în vremea lui Iuliu Scriban s-au îndreptat în special spre viața practică a Bisericii, ceea ce a necesitat un stil jurnalist în tratarea problemelor. Numeroase articole urmăreau combaterea cultelor neoprotestante, care-și făceau tot mai mult simțită prezența la noi în țară. Pe de altă parte, Iuliu Scriban și Ioan Mihălcescu publică o serie de studii și exegeze biblice și dogmatice de referință.

Noul colectiv redacțional se integrează pe deplin vieții intelectuale a Capitalei, este la curent cu problemele politico-sociale și ideologice ale vremii, colaborează la alte publicații ori reușesc să coopteze condeieri de la alte reviste pentru publicația lor. Pe lângă abonamentele ce le avea la alte reviste, redacția apela către toate revistele din țară și către unele din străinătate, să accepte schimburi, punîndu-se astfel mai bine în legătură cu realitățile.

O atenție deosebită se dă de către revistă în această perioadă formării noilor cadre de colaboratori: «Voim să creem cît mai mulți scriitori bisericești, tineri care să-și încerce puterile și să se întărească. Ei vor fi oastea viitorului și va fi fericită această revistă dacă va putea sluji ca o astfel de răsadniță»²⁰.

Prin revista «Biserica Ortodoxă Română» se strîng legăturile cu Bisericile ortodoxe surori din străinătate. Se promovează un accentuat spirit ecumenist, mai puțin obișnuit pe vremea aceea. Se mențin legături strînse cu unele reviste și personalități ale Bisericii Romano-Catolice și Anglicane. Articole mai importante sînt traduse din presa străină, iar altele sînt publicate în revista «Biserica Ortodoxă Română» sub formă bilingvă. În numai doi ani de apariție în noua formă, revista s-a clasa «prin varietatea și valoarea chestiunilor tratate, după înseși aprecierile opiniunii publice cunoscătoare, între revistele de frunte ale întregii creștinătăți»²¹. Ea a devenit un fel de «Facultate de Teologie ambulantă, care nu urmărește să servească numai nevoile teologice ale momentului, ci care e menită să devină un fel de depozit științific pentru nevoile

19. *Ibidem*. 20. An XL (1922), nr. 12 (sept.), p. 881.

21. An XLI (1923), nr. 8 (mai), p. 579—582.

teologice ale preoțimii și Bisericii noastre din orice vreme»²². Din 1922 revista este preluată de sub tutela Departamentului Cultelor și Instrucțiunii publice, de către Sfântul Sinod. Dificultățile economice însă au cauzat micșorarea tirajului în 1923 de la 8.000 la 6.000 de exemplare, cât și reducerea numărului de pagini. Prin trecerea sub egida Sfântului Sinod, în componența Comitetului de redacție au fost concentrați numeroși profesori universitari de la Facultățile de teologie din țară, iar mitropolitul-primat Miron Cristea a devenit președintele său.

Revista «Biserica Ortodoxă Română» a avut un rol deosebit de important în rezolvarea problemelor acute generate de reforma calendarului și ridicării Bisericii Ortodoxe Române la nivel de patriarhat.

Erau în țară numeroase reviste teologice în deceniul al treilea al secolului nostru. Pentru revista «Biserica Ortodoxă Română» aceasta «ne e totdeauna un îndemn și pentru noi de a merge din treaptă în treaptă tot mai sus și a lumina drumul scrisului și al cugetării bisericești» (...). Era criză de hirtie și revista întârzia adesea să apară. Colectivul de redacție nu ceda țelului său ca revista «să fie o catedră pe care să se poată sui orice cuget întemeiat pe graiurile sfinte, și nu o casă închisă»²³.

Conspicând colecția revistei «Biserica Ortodoxă Română» se poate alcătui o adevărată istorie a învățămîntului teologic.

Începînd cu numărul 1 (ianuarie) din anul al XLVI-lea de apariție (1928), revista revine la vechiul său format (21/15 cm), deoarece vechiul format «nu e la îndemînă, e greu de păstrat, greu de legat, trebuie raft».

Criza economică din 1929—1933 a avut repercusiuni și asupra revistei «Biserica Ortodoxă Română». Astfel, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice îi sistează subvenția anuală de 500.000 lei, iar o serie de ajutoare date de diferite instituții dispar. Cele două milioane și jumătate de lei economii făcute de revistă în perioada 1921—1930 au fost folosiți pentru salvarea situației dificile prin care se trecea. Singurele mijloace de supraviețuire rămîneau abonamentele, dar acestea erau o speranță slabă, «fiindcă ele nu se plătesc». Arhim. Iuliu Scriban privea cu nostalgie trecutul revistei și cu înfrigurare viitorul²⁴. Din an în an greutatea se resimțea tot mai mult și mai amenințător. «Într-o vreme foarte învălmășită și grea (...) sărăcia mare care s-a întins pretutindeni este o dovadă (...). Și revista noastră e prinsă de greutatea acestei vremi. Ea are pe viitor mai puține mijloace de trai»²⁵.

Începînd din ianuarie 1931 întreaga administrație a revistei este preluată de Comitetul Central Bisericesc. Abonamentele cresc cu 60%, dar lipsa mijloacelor de existență, imposibilitatea a numeroase parohii de a achita abonamentele fac ca revista să-și înjumătățească cuprinsul la 48 pagini, din martie 1932.

Numeroase eșecuri în viața particulară a episcopului Vartolomeu Stănescu și a arhimandritului Iuliu Scriban, cât și greutatea economice prin care trecea, fac să scadă nivelul revistei «Biserica Ortodoxă Română». Aceasta determină o schimbare structurală în compoziția Comitetului de redacție. Din 1934 acesta apare într-o nouă formulă: patriarhul

22. *Ibidem*.

23. An XLI (1923), nr. 13 (oct.), p. 955.

24. An XLVIII (1930), nr. 11 (nov.), p. 1057—1061.

25. An XLIX (1931), nr. 1 (ian.), p. 1—2.

Miron Cristea (președinte), episcopul Lucian al Romanului (director), arhimandrit Tit Simedrea (secretar), arhim. Iuliu Scriban, Pr. Nicolae M. Popescu și Pr. Grigore Pîculescu (Gala Galaction) — membri. Tot în acest an, prin numirea arhim. Iuliu Scriban ca profesor la Universitatea din Iași, colaborarea sa devine sporadică.

Pînă în 1935 inclusiv, revista menținea un fel de rubrici de articole, studii și cronică. În cadrul cronicii erau trecute evenimentele interne și externe. Mai erau apoi câteva rubrici minore, ca : scurte știri, însemnări mărunte despre cărți, reviste și ziare, bibliografie, poșta redacției și «mulțumiri». Din 1934 revista este complet structurată, fiind scoasă sub forma unui volum la două luni, însumînd, în 1934, 878 pagini. Calitatea este net superioară, atît ca fond, cit și ca formă.

Începînd cu noua serie, Comitetul de redacție afirma că «primul nostru gînd e să prezentăm revista la nivelul oficial cerut de ceea ce reprezintă ea. Ca organ oficial al celei mai înalte autorități canonice a Bisericii noastre, ea este datoare, în rîndul întii, să păstreze și să înfățișeze viața intelectuală și practică a Bisericii noastre în ceea ce are ea mai bun, precum și a Sfintei Biserici Ortodoxe în întregime. Adică, de la stadiul strict de știință teologică, pînă la simpla știre mărunță, punctul de greutate trebuie să cadă pe Ortodoxie : studierea, întărirea și apărarea ei. Se înțelege că aceasta nu vrea să zică exclusivism și dezinteresare față de ceea ce se petrece în celelalte Biserici neortodoxe. Sint acolo lucruri și experimente ce nu pot fi ignorate. Dar aceasta numai în limitele care folosesc Ortodoxiei. În rîndul al doilea, dorim să prezentăm lumii o publicație vrednică de cea mai bine încheșată și organizată dintre Bisericile Ortodoxe surori, atît în ceea ce privește cuprinsul, cit și înfățișarea exterioară. Revista aceasta e «cartea de vizită» a Bisericii noastre, deci ea trebuie să se înfățișeze ca atare»²⁶. Îmbunătățirile care s-au adus revistei au necesitat numeroase jertfe materiale și spirituale. În Comitetul de redacție (zis «de direcție») au intrat oameni dezinteresați, care au renunțat benevol la retribuțiile ce li se cuveneau legal. «Afară de abonamente, revista nu primește de nicăteri nici un fel de ajutor de subvenție»²⁷.

Anul 1934 deschide o etapă de aur pentru revista «Biserica Ortodoxă Română». Își continuă sau își încep colaborarea la ea personalitățile cele mai reprezentative ale Bisericii Ortodoxe Române și culturii românești din perioada interbelică : Miron Cristea, Iustin Moiescu, Gheorghe Moiescu, Gala Galaction, Iuliu Scriban, Irineu Mihălescu, Nicolae M. Popescu, Tit Simedrea, Niculae N. Popescu, Ioan Lupaș, Teodor M. Popescu, N. Iorga, I. C. Filitti, G. Cronț, B. Theodorescu, Olimp N. Căciulă, D. Stăniloae, I. Coman, P. Rezuș, D. Fecioru, Liviu Stan, și mulți alții. Din acest an toate articolele publicate în revista «Biserica Ortodoxă Română» au și un rezumat în limba franceză. Se diversifică aria tematică abordată, se ridică mult nivelul calitativ al materialelor publicate. Numeroasele recenzii ale cărților, studiilor și articolelor publicate în țară și în străinătate, fac din revista «Biserica Ortodoxă Română» una dintre cele mai bune reviste românești din perioada interbelică.

26. An LII (1934), nr. 1—2 (ian.-febr.), p. 1.

27. *Ibidem*, p. 2.

Au fost cooptați colaboratori dintre cunoscătorii unor limbi străine. Pe lângă recenziile lucrărilor din limbile de circulație (franceza, engleza, germana, rusa și italiana), întinlim prezentări de lucrări din limbile bulgară, sîrbă, cehă, poloneză, greacă, spaniolă, etc. Fiecare recenzie constituie un univers de date și informații. Se urmărea ca din revista «Biserica Ortodoxă Română» să se realizeze o tribună a ideilor teologice de elită. Aceasta nu înseamnă însă o ruptură de viața practică, de nivelul maseilor largi de cititori și clerici de mir. Teologia românească intra într-o perioadă de reînviore. Numeroasele foi și publicații eparhiale și parohiale împlineau nevoile practice ale clerului; revistei «Biserica Ortodoxă Română», în calitate de organ central editat de către Sfîntul Sinod, îi reveneau sarcini net superioare. «Năzuința către care tindea acum revista era aceasta: îndrumarea cercetărilor teologice pe cărările greu de străbătut, dar pline de bogăție, ale izvoarelor curat ortodoxe»²⁸. Revista, «printr-o stăruință fără preget și-a înfăptuit întregul program și astfel bătrîna revistă a Bisericii noastre a putut fi ridicată la nivelul celor mai de seamă publicații teologice din lumea întregă»²⁹. Precierile favorabile ale cunoscătorilor din țară și din străinătate, colaborarea chiar a unor personalități de renume din străinătate, îndreptăteau cu prisosință aceste afirmații. «Adesea rîvna de a croi în cultura noastră teologică o diră luminoasă, prin publicarea numai de material inedit, ori în strînsă legătură cu Biserica și viața românească, s-a lovit de neînțelegerea celor care doreau să vadă precumpănind doar materialul față de care aveau preferințe personale»³⁰. Sub acest aspect, revista capătă în această perioadă un adevărat titlu de glorie. În fiecare număr al ei există o vădită strădanie spre echilibrarea fondului editat în funcție de cele patru secțiuni tradiționale ale învățămîntului teologic: biblică, istorică, sistematică și practică. Revista «poartă cu vrednicie steagul teologiei românești și paginile ei cuprind slova mai tuturor cărturarilor noștri bisericești. Căci n-a fost teolog care să nu-și fi îndrumat scrisul său aici, nu este ramură a teologiei care să nu fie înfățișată în paginile ei mai vechi sau mai noi»³¹.

S-a publicat în această perioadă pentru prima dată în cultura românească bibliografia scrierilor lui Nicolae Iorga întocmită de regretatul Barbu Theodorescu.

Tit Sîmedrea a introdus transcrierea latină a caracterelor slave din revista «Biserica Ortodoxă Română».

După numai patru ani de apariție în noua formă, Comitetul de redacție, făcînd o privire retrospectivă, îndruma colaboratorii că «ceea ce poate folosi este adăparea tuturor studiilor, cit mai mult cu putință, la izvoarele și la comorile pline de bogății ale Ortodoxiei noastre»³². Fusesse înțeleasă «trebuința unei critici competente și cinstită, înfățișată într-un chip demn de ținta unei reviste științifice». În acest sens, revista constituie un început de drum în cultura teologică. În perioada 1933—1937, revista conține numeroase recenzii critice și note bibliografice ale unor cărți apărute în diferite țări. Își propunea totodată să facă

28. An LXI (1943), nr. 1—3 (ian.-martie), p. 1—4.

29. *Ibidem.* 30. *Ibidem.* 31. *Ibidem.*

32. An LVI (1938), nr. 1—4 (ian.-apr.), p. 1—2.

«Ioc cu mare extindere dărilor de seamă critice, supunînd unei cugetări amănunțite cărțile mai însemnate ce apar în latura teologică». De asemenea, își lua îndatorirea «să pună la îndemîna cititorilor în fiecare număr un îndreptar bibliografic», în care să dea «îndrumări scurte și temeinice despre diferite cărți și articole apărute la noi sau în țările ortodoxe cu care stăm în legătură». Revista putuse să-și procure din străinătate «o literă bună și potrivită».

Dar greutățile determinate de contextul politic tot mai tulbure, duc la o perioadă de decădere a revistei.

Începînd din 1940 (an LVIII), revista «Biserica Ortodoxă Română» are două comitete: 1. Comitetul de colaborare, din care făceau parte membrii Sfîntului Sinod, profesorii Facultății de teologie, profesorii Academiei teologice, profesorii de religie și membrii clerului; 2. Comitetul de redacție, al cărui director era mitropolitul Irineu Mihăilescu al Moldovei.

Din 1940 revista devine «un mijloc de îndrumare cit mai eficace în viața ei (a preoțimii, *n.n.*) din toate timpurile»³³. Revista își propunea să-și întocmească cuprinsul în așa fel incit să oglindească întreaga activitate a Bisericii Ortodoxe Române în general și a fiecărei eparhii în special. De aceea, ea va căuta să înfățișeze mai pe înțeles, dar cu temeinicie, ideile și faptele care frămîntă «în ceasurile de azi lumea ortodoxă și cea creștină».

Revista urmărea să publice: 1. «Articole îndrumătoare de bună cugetare teologică, scrise pe temeiul ideilor care circulă și a curentelor care frămîntă Ortodoxia și creștinătatea în genere. Ele vor privi îndeosebi chestiunile ce se ivesc la ordinea zilei și care trebuiesc lămurite cu scopul de a apăra Biserica și instituțiile ei de atacurile din afară, precum și de a întări încrederea credincioșilor în puterile mîntuitoare ale Bisericii»; 2. Actele oficiale: dezbaterile, dispozițiile și îndrumările date de Sfîntul Sinod, precum și actele celorlalte autorități în subordine; 3. Cronica internă va cuprinde activitatea culturală și pastorală din toate eparhiile și diferitele laturi de lucrare pe tărîmul vieții obștești ale preoțimii noastre, cum este de pildă în căminele culturale, în școala primară și în diferite așezăminte de binefacere; 4. Cronica externă va privi fapte și știri de seamă din întreaga Biserică și îndeosebi a celei ortodoxe ecumenice; 5. Recenzii asupra diferitelor lucrări teologice mai însemnate, apărute în țară și în străinătate; 6. Note bibliografice, în care se vor face scurte dări de seamă asupra cărților și articolelor vrednice de cunoscut și cuprins folositor preoțimii noastre; 7. Supliment, în care se vor publica traduceri alese din scrierile Sfinților Părinți, precum și lucrări care vor fi de folos pentru preoțime și pentru ridicarea morală a poporului»³⁴.

Deși erau vizate domenii relativ bogate, revista nu s-a mai putut menține la nivelul precedent. Colaboratorii de prestigiu au devenit o raritate. Semnalăm o încercare de efemeră revenire în anul 1941 la forma de pînă în 1939. «Revista Sfîntului Sinod trebuie să rămînă ceea ce a fost și pînă acum, adică adăpostul scrisului teologic român ortodox. Din mila Domnului avem astăzi învățați teologi, tineri unii, vîrstnici

33. An LVIII (1940), nr. 1—2 (ian.-febr.), p. 3—4. 34. *Ibidem*.

alții; ostenele lor științifice, în bună măsură dătătoare de nădejdi, se cade să găsească locul potrivit în această revistă»³⁵.

La împlinirea a 60 de ani de la apariție, Comitetul de redacție anunța că nr. 11—12/1942 al revistei va conține indicele bibliografic general de la apariție. Fie că acea bibliografie nu a putut fi realizată, fie că nu a putut fi publicată, cert este că nr. 11—12/1942 al revistei nu a apărut, iar cercetările noastre de a da de urma manuscrisului au eșuat. Singurele încercări bibliografice asupra revistei rămân câteva sumare anuale.

Din 1942 revista nu mai apare regulat. Sint grupate mai multe numere într-o fascicolă. Fenomenul se va repeta mai bine de un deceniu și jumătate. Întirzierile se datorau lipsei de hirtie, greutăților economice și lipsei de lucrători din Tipografia Cărților Bisericești³⁶.

Cu toate greutățile cauzate de cel de-al doilea război mondial, revista nu-și întrerupe apariția, cum se întâmplase în timpul războiului de independență și al primului război mondial. Trece printr-o perioadă de agonie acută, dar nu dispăre. În timpul războiului Tipografia Cărților Bisericești și, se pare, și sediul redacției sint bombardate de aviația fascistă, dar aceasta nu a constituit un obstacol peste care să nu se poată trece. De mare folos a fost activitatea și stăruința Diac. Gheorghe I. Moisescu, secretarul de redacție; a Arhim. Iuliu Scriban și a unor colaboratori care, în ciuda evenimentelor și sacrificiilor materiale ce trebuiau făcute, au continuat să scrie.

Evenimentele au cauzat și o serioasă fluctuație a membrilor Comitetului de redacție, multă nesiguranță în abordarea problemelor de ordin social și pastoral.

În urma războiului, viața culturală se înfiripa cu destulă greutate. Puține reviste românești și mai ales teologice s-au putut mîndri cu o continuitate neîntreruptă în timpul războiului. Biserica Ortodoxă Română și-a adus contribuția din plin la rezolvarea problemelor grave prin care a trecut țara.

Din 1945, din Comitetul de redacție făceau parte patriarhul Nicodim Munteanu (președinte), Pr. Dumitru Fecioru și Diac. Gheorghe I. Moisescu. Abonamentele anuale erau de 4.000 lei. Cu nr. 9/1945 revista este îngrijită și editată de către Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. Situația financiară a țării a generat pînă prin 1947 și o fluctuație mare a prețului abonamentelor.

Prin alegerea regretatului patriarh Justinian Marina, din 1948, Comitetul de redacție intrunește o nouă formulă: patriarhul Justinian Marina (președinte); Pr. Gr. Cristescu, Pr. I. G. Coman, N. Chițescu, Iustin Moisescu, Gh. Arghiropol, P. Vintilescu și Diac. G. I. Moisescu (secretar de redacție). Cu toată strădania noului comitet, nu se poate face însă prea mult și revista continuă să rămînă la un nivel scăzut.

Cu începere de la 1 ianuarie 1948 toate parohiile din țară au fost abonate din oficiu la revista «Biserica Ortodoxă Română». Aceasta pentru că «este singurul organ oficial al Patriarhiei Române în care se publică toate legile și regulamentele bisericești, diferitele dispozițiuni normative pentru cler, împreună cu dezbaterile și hotărîrile Sfintului

35. An LIX (1941), nr. 1—2 (ian.-febr.), p. 1—2.

36. An LXI (1943), nr. 1—3 (ian.-martie), p. 160.

Sinod, de care preoții sînt datori să ia cunoștință la timp spre conformare»³⁷.

O schimbare, așadar, de structură în programul revistei. Un anumit număr de ani componența Comitetului de redacție se schimbă foarte des, președinte rămîind însă patriarhul.

Din 1958 revista «Biserica Ortodoxă Română începe o perioadă de progres. Incep să fie publicate studii și articole cu o tematică diversă orientate spre soluționarea problemelor teoretice și practice cu care se confrunta Biserica Ortodoxă Română și poporul român. Lupta pentru pace, transformările politico-sociale, mișcările ecumenice, învățămîntul teologic, activitatea practică a clerului nostru, alături de studii competente de istorie bisericească și națională, de teologie, cu cele mai diverse discipline ale sale și de artă bisericească, sînt doar cîteva dintre direcțiile pe care s-au canalizat orientările revistei. Formarea noilor cadre superioare ale Bisericii, formarea unui corp profesoral select, ridicarea continuă a nivelului de învățămînt teologic și cultură a clerului, au asigurat revistei un număr sporit de colaboratori competenți, care au făcut din ea una dintre cele mai reușite ale zilelor noastre.

În paginile revistei «Biserica Ortodoxă Română» s-au rezervat numeroase pagini cronicii evenimentelor bisericești din țară și din străinătate, activității conducerii noastre de stat în lupta neconținută pentru ridicarea nivelului de trai al poporului nostru, pentru soluționarea problemelor majore ale lumii noastre, pentru pace și civilizație.

Revista «Biserica Ortodoxă Română» a devenit o publicație căutată și apreciată în rîndurile istoricilor și oamenilor de cultură și artă, tocmai pentru tematica abordată, prin calitatea materialelor publicate și prin nivelul la care sînt tratate problemele propuse.

O permanență a preocupărilor revistei noastre o constituie reflecția relațiilor excelente dintre Biserica Ortodoxă Română și stat, cum de altfel dintre toate cultele legiuite din țara noastră și statul român, concretizare fidelă a prevederilor constituționale. Numai parcurgînd colecția revistei «Biserica Ortodoxă Română», lectorul își poate da seama cu ușurință că niciodată de-a lungul celor o sută zece ani de la apariția revistei, Biserica Ortodoxă Română nu s-a bucurat de mai multă libertate și nu a avut un nivel material și spiritual mai înalt ca în anii din urmă.

Din 1977 președinte este Prea Fericitul Patriarh Iustin Moiescu. Numind cadre competente la conducerea treburilor revistei și sub directă îndrumare a unor cadre universitare, Prea Fericitul Patriarh Iustin se îngrijește cu părintească dragoste și conștiință trează de bunul mers al revistei și ridicarea continuă a nivelului său teologic.

În spiritul tradiției și experiențelor acumulate de-a lungul celor 110 ani de la apariție, revista «Biserica Ortodoxă Română» se înscrie la loc de frunte în contextul publicisticii bisericești din țară și din străinătate, ceea ce ne îndreptățește să-i urăm un călduros «La mulți ani!».

37. An LXVI (1948), nr. 3—4 (martie-aprilie), p. 208.

CONSTANTIN VODĂ BRÎNCOVEANU
DOMNITORUL ȚĂRII ROMĂNEȘTI (1688—1714)
 Cu prilejul comemorării a 330 de ani de la nașterea sa
 și a 270 de ani de la moarte
 1654 — 1714 — 1984
 — 15 august —

Preotul NICULAE ȘERBĂNESCU

Anul acesta, 1984, în ziua de 15 august, la praznicul Adormirii Maicii Domnului — Sintămăria Mare —, s-au împlinit 330 de ani de când, în aceeași zi din anul 1654, în Brîncovenii Romanaiților s-a născut Constantin Vodă Brîncoveanu și 270 de ani, de când, iarăși în aceeași zi din anul 1714, — când împlinea 60 de ani —, el, dimpreună cu patru feciori și cu credinciosul său sftetic Ienache Văcărescu — fratele, după mamă, al Doamnei Marica —, din porunca sultanului Ahmed III (1703—1730) și a singerosului vizir Gin-Ali Pașa, a fost ucis ca un martir, la Țarigrad, după o rodnică domnie, care, în acel tragic moment era «mai lungă de un sfert de veac». Cu prilejul acestei îndoite comemorări, se cuvine a-i închina și citeva din paginile revistei de față, înfățișînd cititorilor ei o seamă de date privind viața și faptele lui, căci multe lucruri de bine și de folos a săvîrșit el și pentru Biserica noastră străbună.

Constantin Brîncoveanu s-a născut la 15 august 1654 în satul Brîncoveni, — azi în partea din dreapta rîului Olt a județului cu același nume —, unde părinții lui aveau străveche proprietate. Tatăl său, *Papa*, era mlădiță a familiei boierilor Brîncoveni înrudită cu neamul Basarabilor, iar mama lui, *Stanca*, era fiică a postelnicului Constantin Cantacuzino († 1663), urmaș și el al uneia din strălucitele familii imperiale din Bizanț. Din căsnicia lor s-au născut trei băieți și o fată. Vreme îndelungată însă, aceștia n-au putut să se bucure de ocrotirea tatălui, căci acesta a fost ucis la București, în anul 1655, de seimenii răsculați și atunci împotriva domnitorului lor, Constantin Vodă Șerban (1654—1658).

Îngropîndu-și soțul în biserica din Brîncoveni, în continuare, Stanca Brîncovanca, — stînd mai mult la București în casa ce avea în «imediate vecinătate a Curtii Domnești» —, a rămas singură cu grija creșterii copiilor și a chivernisirii bunurilor ce-i reveniseră la moartea năpraznică a lui Papa. Doi dintre băieți, *Matei*, mijlociul și *Barbu*, cel mare, ajuns în slujba domnului țării, au decedat de tineri.

Rămînînd numai cu cel mai mic, *Constantin*, postelniceasa Stanca a căutat să-i dea «o creștere cît mai aleasă, obicînuindu-l din anii copilăriei să iubească podoaba Casei Domnului» și dîndu-l să «învețe carte» grecească și latinească. Pînă la urmă, prin toate acestea — și stînd și sub îndrumarea unchiului său, învățatul stolnic Constantin Cantacuzino († 1716), pe care întotdeauna l-a socotit ca pe «bunul său tată» —, tînărul Constantin Brîncoveanu a reușit ca, pe lingă evlavie, să deprîndă și deosebită «aplecare pentru citire...», tendință de a îndemna spre lucrări literare..., gust pentru scrierile istorice... și simț pentru artă».

Pe lângă acestea, iubitor de învățătură fiind, plăcut la înfățișare, sprinten la minte, blind, cumpătat și chivernisitor chibzuit al averii sale, mult înzestratul vlăstar brincovenesc, ajuns la anii pășirii în viața căsnicească, în 1674, s-a căsătorit cu *Maria-Marica*, fata postelnicului Neagul-Neagoe, fiul domnitorului Antonie Vodă din Popești (1669—1672). Unirea prin Taina Sfintei Cununii le-a fost binecuvântată de Dumnezeu cu 11 copii : patru băieți, *Constantin, Ștefan, Radu și Mateiaș*, și șapte fete : *Stanca, Maria, Ilinca, Saffa, Ancuța, Bălașa și Smaranda*.

Impodobit cu remarcabile calități, cult, bine pregătit pentru viață și pentru treburile politice, muncitor și cu dragoste de țară, destul de timpuriu Constantin Brincoveanu a fost chemat în slujba acesteia. În 1674, Duca Vodă (1674—1678) i-a încredințat dregătoria de vtori postelnic, apoi pe cea de vtori logofăt, iar Șerban Vodă Cantacuzino (1678—1688), unchiul său, l-a făcut, în 1679, vel agă, în 1680, vel postelnic, în 1683, ispravnic al orașului București și mai târziu, în 1687, l-a promovat vel logofăt, adică în vrednicia cea mai înaltă din stat și din divanul domnesc, altfel zis cea «de cancelar al țării», cum precizează unii.

În timpul când îndeplinea asemenea sarcini în stat, Brincoveanu a fost trimis de domni săi și în diferite misiuni. În 1674 se afla la Brașov, unde, în numele lui Duca Vodă, a cerut, cu succes, boierilor refugiați acolo să se întoarcă în țară, iar în 1678, când acest voievod a trebuit să plece cu oarecare oaste, alături de turci, la cucerirea Cetății Cehrin din Ucraina, el l-a însoțit tot timpul campaniei. Șerban Vodă Cantacuzino, în decembrie 1678, l-a trimis la Mihail Apafi, principele Transilvaniei (1661—1690), spre a-i vesti suirea sa pe tron, iar în 1681 la Constantinopol, unde a încercat să determine pe turci să facă schimbări la conducerea Ardealului, a tratat cu ambasadorul Curții din Viena ridicarea creștinilor din Balcani împotriva Porții și a apărât în fața acestuia, a ambasadorului, interesele religioase ale românilor ortodocși de peste munți, — în acel timp crunt oprimați de conducerea calvină de acolo —, izbutind chiar să obțină promisiuni de îndulcire a unei astfel de situații. În acest ultim an, el a reușit «să preîntîmpine și intrigile», pe care fostul domn Gheorghe Duca «de urzea» la Istanbul împotriva lui Șerban Vodă, în scopul de a-l scoate din scaun și a-și relua tronul. Ceva mai târziu, tot el poartă negocieri cu generalul imperial Veterani, determinându-l să nu pătrundă cu trupele austriece în țară. Și în alte prilejuri din timpul domniei lui Șerban Vodă Cantacuzino, tânărul și experimentatul dregător Constantin Brincoveanu a adus patriei remarcabile servicii, ceea ce i-a atras prețuirea nu numai a acestuia, ci și a majorității «reprezentanților clasei dominante» și chiar a poporului.

Dregătorește-i sarcini i s-au prelungit pînă târziu în toamna anului 1688, când, după o scurtă zăcere, în ziua de 29 octombrie Șerban Vodă Cantacuzino, pe neașteptate, a decedat și țara a rămas fără domnitor. Spre a se preveni o situație nefavorabilă pentru aceasta, degrabă cei îndreptățiți a face așa ceva, întruniți «în spătăriea cea mică de la Curte», s-au sfătuit și au găsit că potrivit lucru ar fi ca să aleagă domn pe marele logofăt Constantin Brincoveanu, socotind că el «este neam de al lui Matei Vodă», că este «iscusit în treburile țării», că «are și alte bunătăți», mai

ales «blîndețe», că «și om este în vîrstă» și că numai el «va putea chivernisi domnia cum să cade, în vreme ce este țara ocolită de oști și de primejdii».

Luată această hotărîre, cei prezenți, avînd în frunte pe stolnicul Constantin Cantacuzino și pe fratele său, marele spătar Mihai, unchii lui Brîncoveanu, numaidecît «să ridicară... și merseră la Mitropolie», ca să se facă alegerea, așa cum era «obiceiful». Aici, fiind de față și Dionisie, fost patriarh de Constantinopol, mitropolitul țării Teodosie și în curte multă oaste, s-au adunat toată boierimea țării, slujitorii și neguțătorii și iarăși «sfat mare făcînd, cu toții într-un singur glas s-au unit și au hotărît să aleagă domn nou în țară pe vel logofătul Constantin Brîncoveanu», zicînd că «nu era altul obștii mai plăcut decît Măria-sa». Cînd s-au petrecut cele aci arătate, acesta nu era de față. Se afla la Curte «lîngă trupul lui Șerban Vodă» fostul domn și de aceea, după ce s-a poruncit comișăilor să aducă acolo un «al doilea cal domnesc», s-a «trimis un boeriu» de l-a poftit să vină în mijlocul lor.

«Și îndată ce sosi — istorisește Cronica — ziseră cu toții: Logofete, noi cu toții pohtim să ne fim domn».

El însă a replicat: «Dar ce aş vrea eu cu domnia, de vreme ce ca un domn sînt la casa mea; nu-mi trebuiește să fiu. Iar ei ziseră: Ne rugăm, nu lăsa țara să intre alți oameni sau răi sau nebuni să o strice, ci fii!».

«Și-l luară de mîni și-l împingea de spate. Și acolea fiind și un capegiu împărătesc pentru trebi împărătești, îl dusease și pă el la Mitropolie și duseră caftan la capegi-bașa al împăratului, de l-au înbrăcat cu caftan și intrară în bisearică...». Aici «băgat în sfîntul oltar, pe poarta cea mare împărătească» de către mitropolitul Teodosie, a ocolit, împreună cu acesta, «sfîntul preastol» și apoi, îngenunchind «înaintea» lui, a prestolului, proinecumenic Dionisie «i-au citit deasupra capului molitvele de domnie și l-au blagoslovit». Scos din altar, a fost «pus» în scaunul domnesc și îndată «toată boierimea» a «mers de i-au sărutat mîna, zicîndu-i: Mulți ani!», așa cum din bătrîni se obișnuia la alegerea unui nou domn.

Ieșindu-se apoi din catedrala mitropolitană, s-a mers, cu strălucit alai, la Curtea domnească, unde era adunată «gloata cea multă a orașului», gătită sărbătorește — ca în asemenea împrejurări —, și ajungîndu-se aci, în timp ce se cînta axionul, Vodă Brîncoveanu a intrat în biserică, a sărutat sfintele icoane și apoi s-a «așezat» în «scaunul cel domnesc». După aceasta el a întreat pe boierii prezenți dacă este «cu voia tuturor» să fie domn și aceștia într-un glas au răspuns: «Toți vo(i)m, toți pohtim».

Lufnd act de aceasta, el, numaidecît, a adăugat:

«Deaca pohtiți toți, mi-e voea și mie să-mi dați un jurămint înaintea lui Hristos precum veți fi cu dreptate și de ar veni vreo primejdie domni mele, despre vreo parte, să stați cu mine toți. Și ziseră toți să fie așa». Și după ce, cu mîna pe Sf. Evanghelie și pe Sf. Cruce, au ascultat și au aprobat textul legămîntului de credință citit de al doilea logofăt, «s-au suit cu toții în divanul cel mare». Aici, în timp ce noul domn, Constantin Vodă Brîncoveanu, sta pe tronul voievodal, iar afară se «slobozeau»

tunurile și mulțimea ovaționa, s-a isprăvit îndătinatul ceremonial al înscăunării sale. De îndată «toate gloatele», de la «mare pînă la cel mai mic», au mers iarăși de i-au sărutat mina și i-au făcut urări de sănătate și de pașnică, strălucită și rodnică domnie.

Și așa, de acum, din cursul anului 1688, luna lui octombrie în 29 de zile — cum precizează Cronica —, a început domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu, care apoi avea să dureze 25 de ani și cinci luni; domnie lungă, care în Țara Românească, nu fusese întrecută pînă acum decît de cea a lui Mircea cel Bătrîn, ce însumase 32 de ani (1386—1418). Degrabă ea, noua domnie, a fost vestită în «toată țara» și, totodată, s-a trimis solie și la Constantinopol, spre a solicita sultanului recunoașterea ei, în cazul de față a alegerii lui Vodă Brîncoveanu ca domn. Confirmarea s-a obținut destul de repede, căci curînd Vodă Brîncoveanu a primit cartea de recunoaștere și caftanul și îndată, cu ceremonialul obișnuit a fost «pus în scaun».

Momentul în care el ajungea la cîrma țării, chiar după propria-i mărturie, era «vreme... tulburată, înconjurată de oști și de vrăjmași». Și într-adevăr așa a fost, căci pe atunci turcii stăpîneau o bună parte din Europa, la marginile Țării Românești «tătarii abia așteptau porunca să se năpustească în țară după jaf, pîrjol și robi, iar la hotarele de apus pîrlăiau încă flăcările războiului încins între creștini și turci, război care s-a încheiat de-abia în anul 1699 prin pacea de la Carlovitz, odată cu înfrîngerea turcilor». În viitoarea acelor «cumplete vremi», amenințătoare și pentru țara sa, Vodă Brîncoveanu s-a descurcat destul de bine, reușind să păstreze pentru aceasta și integritatea și libertatea. Aceasta, pentru că el «a știut să țină cumpăna înțelegerii cu toți vecinii și dușmanii». Intuind pericolurile care îi «pîndeau» domnia din partea oricăreia dintre cele două tabere rivale — creștini și otomani —, el a dus o politică de echilibru: «nici cu nemții nu s-a stricat..., și nici credința la turci nu și-a pierdut-o».

La scurt timp după ce a urcat în scaun, Vodă Brîncoveanu a reînnoit mandatul delegației trimisă de Șerban Vodă la Viena pentru a încheia cu împăratul Leopold I (1657—1705) «actul de închinare» a țării către Imperiu. Ajunsă acolo la 10 decembrie 1688, timp de peste o lună de zile delegația a purtat discuțiuni cu partea austriacă și la 30 ianuarie 1689 s-a ajuns la redactarea unei diplome solemne, prin care Țara Românească era închinată imperialilor. Această închinare n-a devenit însă fapt îndeplinit, deoarece nu s-a putut realiza condiția pusă de români ca adică «aplicarea celor convenite» în diploma de închinare să se facă numai atunci cînd turcii vor fi «înfrinți», înct «să nu mai poată... prăpădi și pustii cu totul» Țara Românească, fapt care, cum se știe, în acel timp, nu se realizase și nici nu erau semne sigure de realizare. Turcii dispuneau încă de însemnate forțe și oricînd puteau trece Dunărea, iar tătarii de-abia așteptau «un semn» al lor ca să năvălească după pradă. Din această pricină, Vodă Brîncoveanu «a trebuit să facă abstracție de cele convenite la Viena», căci «altfel punea în primejdie nu numai scaunul său dar însăși existența țării». Totuși și așa, față de imperiali, el a avut o atitudine înțelegătoare, le-a făcut servicii și le-a procurat informații.

Aceștia însă voiau să-l constrângă să li se închine cu adevărat, pentru că, între altele, în lungul lor război cu turcii, «aveau nevoie neapărată de provizii, pe care Muntenia li le putea furniza». De aceea, după sfatul contelui L. Csaky, agent diplomatic al Curții vieneze, care în 1689 se întâlnise cu Brîncoveanu la Mogoșoaia, a informațiilor strategice date de generalul Federigo Veterani, comandantul infanteriei imperiale și după îndemnul lui aga Constantin Bălăceanu, dușman al voievodului muntean, la începutul lui noiembrie 1689 trupele imperiale au intrat în țară pe la Cerneți, iar în decembrie același an, un alt corp de oaste austriacă condus de generalul Donat Heissler, a trecut în sudul Carpaților, pe la Bran, în calea lui făcînd cumplite jafuri. Prin aceasta, mai ales se urmărea obținerea din partea lui Vodă Brîncoveanu a întretinerii pe timpul iernii ce venise, a 15 regimente de oaste imperială, a unei contribuții de peste o jumătate de milion de florini și a 1500 de cai. De nevoie, Brîncoveanu a satisfăcut o mare parte din cereri, dar, în același timp a chemat în ajutor pe tătari. Aceștia au sosit în țară, în ianuarie 1690 și odată cu aceasta, Heissler, urmărit de detașamente de oaste tătară-munteană, s-a retras peste munți, la Brașov. Șederea armatei imperiale aici, aproape de hotarul muntean reprezenta însă o continuă amenințare. Pentru aceasta, în vara aceluiași an 1690, a avut loc o expediție împotriva ei. Oastea munteană, comandată de însuși Vodă Brîncoveanu, împreună cu corpuri de armată olomană, de «curuți», adică de ostași unguri conduși de Emeric Thököly (1690—1691), — Tucheli, Techeli Cronicelor noastre —, pretendent la tronul Transilvaniei, și de tătari, a scosorît pe poteci pe versantul nordic al Carpaților și aici, între Zărnești și Tohani, a dat de tabăra lui Heissler. La 11/21 august 1690 a avut loc o scurtă încăierare, care s-a isprăvit pentru Vodă Brîncoveanu printr-o izbîndă deplină: imperialii, sprijiniți de secui, au fost înfrinți, generalul Heissler făcut prizonier, iar aga Constantin Bălăceanu, cel amintit mai sus, dușman al lui Brîncoveanu, căzut în luptă.

După anul 1690 Constantin Vodă Brîncoveanu n-a mai avut război cu nimeni. În anii ce au urmat, după ce mai întîi și-a curățit țara de «curuții» lui Thököly și de ostașii turci și tătari, care, după lupta de la Zărnești, o jefuiseră fără milă, el, — pentru a preîntîmpina și intrigile dușmanilor din țară — parte fugari prin Transilvania și Moldova, — și de la Poartă —, a căutat să-și îmbunătățească relațiile cu imperialii, procurîndu-le știri în legătură cu turcii și trimițîndu-le, cînd s-a ivit cazul, provizii, de care aceștia, aflați încă în război, aveau nevoie. Cu toate că el, Brîncoveanu, a militat și milita pentru păstrarea integrității Bisericii Ortodoxe din Transilvania, amenințată de tendințele catolicizante ale Vaticanului, susținute de Curtea din Viena, totuși imperialii, apreciînd serviciile ce li le făcea, la rîndu-le, au căutat să se mențină în cit mai strînse raporturi cu el, mai cu seamă după pacea de la Carlovitz din 26 ianuarie 1699, prin care el, devenind stăpîni în Transilvania, oștile lor aveau să ajungă din nou la hotarele Țării Românești. Considerîndu-l «prieten al Imperiului», împăratul Leopold I, la 30 ianuarie 1695, i-a dat titlul de «Principe al Sacrului Imperiu Roman». Acest titlu se adăuga la cele obținute încă din vremea cînd el era numai boier, adică la cel de «Cetățean ardelean», dobîndit în 1679 și la cel de «Conte al Ungariei»,

primit la 19 mai 1688. Toate acestea erau menite a-i servi mai cu seamă în eventualitatea unui refugiu în Transilvania, unde avea proprietăți funciare, sau în Austria, căci, trăind într-o permanentă teamă de turci, din timp s-a îngrijit să-și pregătească un loc de adăpostire pentru cazul când s-ar vedea silit să-și părăsească tronul și țara.

În ceea ce privește pe turci, Vodă Brîncoveanu s-a achitat conștiințios de toate obligațiile, la care, prin aranjamente bilaterale mai dinainte vreme stabilite, era îndatorat. Le-a procurat provizii de tot felul, i-a ajutat la refacerea ori ridicarea de cetăți, prin bogata sa rețea de informatori din țară și de peste hotare, i-a încunoștiințat grabnic și precis în legătură cu unele împrejurări din țările creștine, le-a plătit, cu regularitate, haraciul. Deosebit de acestea, a făcut însemnate daruri mehistanilor Porții și tuturor dregătorilor otomani, care, cu vreo însărcinare, veneau în țară. Dărnicia lui ajunsese atât de cunoscută și apreciată de unii ca aceștia, încît oricare dintre ei, — și nu numai dintre ei, ci și dintre ceilalți locuitori ai Stambulului —, ar fi dorit să aibă cît mai mult de-a face cu el, domnitorul Țării Românești, cu «Altın-beg, — «Printul auru-lui» —, cum obișnuie să-l numeau.

Printr-o asemenea comportare și, totodată, prin serviciile aduse Porții, Vodă Brîncoveanu a reușit să-și reinnoiască mereu domnia, în 1699 obținînd-o chiar pe viață. După aceasta, s-ar fi căzut ca din partea turcilor să nu mai existe nici o grijă. Cu toate acestea însă în primii ani ai secolului al XVIII-lea, datorită intrigilor și pîrilor de tot felul ce se țeseau și se făceau la Istanbul împotriva lui, tronul începuse a i se clătina. În primăvara anului 1703 Constantin Vodă Brîncoveanu a fost chemat la Poartă «să sărute poala împărătească». Cum o asemenea chemare, mai mereu se solda cu pierderea tronului, ori chiar și a vieții, panica a cuprins pe toți. Voievodul însă a știut și a reușit să treacă peste această grea încercare și după ce a discutat cu marele vizir și a fost primit în audiență de sultan, s-a întors acasă fericit, căci își păstra scaunul și din nou era «dăruit» de către padișah «cu hatîșerif ca pînă va avea zile să domnească acest pămînt» al Țării Românești, adică iarăși fusese confirmat domn pe viață.

Cu Rusia, condusă pe atunci de țarul Petru cel Mare (1682—1725), Vodă Brîncoveanu a continuat legăturile înaintașului său, Șerban Vodă Cantacuzino († 1688), care, în 1687, trimisese la Moscova pe arhimandritul Isaia de la mănăstirea Sfîntul Pavel de la Muntele Athos, cu misiunea de a tatona «eventualitatea încheierii unei alianțe», cu ajutorul căreia să se poată elibera creștinii aflați sub opresiunea otomană. Brîncoveanu a adîncit chiar aceste relații, mai cu seamă din vremea cînd, în timpul tratativelor pentru pacea de la Carlovitz, și-a dat seama că alianța antio-tomană, condusă de Habsburgi, este «în fond o asociație prin care se urmărea îndeosebi satisfacerea unor revendicări teritoriale». Intuind acest lucru, el a căutat să se apropie de Rusia, pe atunci cea de a treia mare putere din Europa de est. A schimbat solii cu Moscova, a întocmit «un plan de luptă împotriva turcilor», a solicitat ajutor militar de la țar, a stabilit în capitala imperiului rus o adevărată ambasadă, a informat pe țar despre tot ce se petrecea în Turcia și a menținut legături cu Rusia chiar și după înfrîngerea armatelor acesteia la Prut, în 1711, deși fusese acuzat că și din cauza lui s-a pierdut lupta.

Constantin Vodă Brîncoveanu «a înțeles să se facă folositor» și altor puteri europene, ca : Franța, Anglia și Olanda, interesate și ele în chestiunile Orientului bătrînului continent. Cu toate că regele Ludovic al XIV-lea (1643—1715) al Franței, nu-l vedea cu ochi buni, totuși el a fost în bune relații cu Férriol, ambasadorul francez la Poartă, care în 1700 i-a făcut chiar unele servicii.

Cu zece ani mai devreme, în 1690, reprezentantul Angliei la Istanbul, Sir William Trumbull a solicitat lui Brîncoveanu îngăduința «de a transmite corespondența sa diplomatică la Viena, prin Țara Românească», ceea ce acesta a acceptat, deși «risca să se compromită în fața turcilor». Voia însă să «aibă un prieten englez la Constantinopol». Opt ani mai apoi, în 1698, un alt ambasador englez la Poartă, William Paget, «ruga pe Kinsky, cancelarul imperial să-i trimită corespondența prin Țara Românească», pentru că «acesta este mijlocul cel mai sigur, și cel mai secret». De aceea ambasadorul preciza că este «foarte obligat» voievodului muntean, «care lasă să treacă scrisorile noastre cu toată siguranța».

O astfel de comportare a avut Brîncoveanu și față de Jacob Colyer, ambasadorul Olandei la Constantinopol, care, dimpreună cu Paget, aci pomenit, a avut rol de seamă la pregătirea și încheierea păcii de la Carlovitz din 1699.

Deși, cum se vede, legăturile lui Brîncoveanu, cu aceste țări occidentale, și mai cu seamă cu Anglia, «nu s-au ridicat la raporturi de la stat la stat, fiind determinate numai de interesele de moment, totuși ele prezintă o deosebită importanță, pentru Țara Românească și pentru voievodul ei». Datorită lor, acesta «a putut fi informat la vreme despre mersul negocierilor» păcii din 1699 și, cunoscîndu-le, a «putut duce o politică prudentă și realistă».

Cînd Brîncoveanu a ajuns la cîrma Țării Românești, în *Moldova* domnea Constantin Vodă Cantemir (1685—1693) cu care el «a avut relații încordate», pentru că, poate, fiu de răzeș fiind acesta, îl socotea «om de rînd, de jos». Aceasta a făcut desigur, ca, așa cum arată și *Cronica*, aproape în tot timpul unul să «sape la Poartă pe celălalt», reciproc să găzduiască boieri munteni, ori moldoveni, care le erau ostili, și ca deseori amîndoi să încerce a se răsturna, unul pe altul, de pe tronul voievodal. O atmosferă de dușmănie, care de multe ori a făcut să curgă sînge nevinovat și care, «spre paguba ambelor țări și spre mulțumirea meghistanilor de la Poartă», a continuat și după decesul, în 1693, al lui Constantin Vodă Cantemir, necruțînd nici pe feciorii acestuia, Antioh și Dimitrie. Căci, în același an, 1693, acesta din urmă n-a fost recunoscut domn al *Moldovei*, cum îl alesese țara, datorită tocmai intervențiilor lui Brîncoveanu pe lîngă sultan, iar celui dintîi, care în prima sa domnie din *Moldova*, între anii 1695 și 1700, încercase să curme o astfel de stare de vrăjmășie, peînd chiar pe una din fiicele voievodului muntean, i s-au pus de către acesta, cu acest prilej, condiții atît de grele, încît ele n-au putut fi acceptate și astfel vrajba a rămas. De abia în timpul celei de a doua domnii a lui Antioh — anii 1705—1707, — s-a

ajuns la o împăcare, care însă în zilele domniei celei noi în Moldova a fratelui acestuia, Dimitrie, — anii 1710—1711 —, s-a stricat iarăși, relațiile dintre acesta și Brîncoveanu devenind iar neprietenoase.

S-ar putea ca Vodă Brîncoveanu să se fi lăsat atras în această luptă, în timpul căreia a avut de făcut față la nenumărate piri la Poartă din partea Cantemireștilor și a altora, datorită și conștiinței sale despre originea comună a poporului român, despre care pe atunci vorbeau cronicarii moldoveni, mai ales, și însuși unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino în a sa : *Istoria Țării Rumânești*. Potrivit acestei conștiințe, de bună seamă, el va fi dorit să vadă pe toți cei de un neam — români —, trăind laolaltă și de aceea a încercat să exercite o cît mai accentuată influență în cele trei țări românești din acea vreme. În acest scop, după moartea în 1693, a lui Constantin Vodă Cantemir, a căutat «să aibă în Moldova un domn al său, care să-i împărtășească gândurile și să-i urmeze indicațiile». A reușit să înfăptuiască așa ceva în cîte două rînduri, cu Constantin Duca (Duculeț), ginerele său, care a domnit în Moldova în anii 1693—1695 și 1700—1703, și cu Mihai Racoviță, cu care era văr al doilea și care a stat în același scaun în anii 1703—1705 și 1707—1709. Chiar și în Transilvania, el s-a gîndit să realizeze ceva asemănător, căci plănuia, se spune, să mărite pe una din fetele sale cu vreun pretendent la tronul ardelean, pentru ca apoi, «în acest chip, — acesta ajungînd conducător peste munți —, să poată avea autoritate» și aici, în această a treia «țară locuită de români», fapt care ar fi contribuit foarte mult la întărirea ideii de unitate a tuturor acestora.

Stăpînit desigur mai dinainte de un asemenea gînd, Brîncoveanu în anul 1681, fiind la Constantinopol, în numele domnului său, Șerban Cantacuzino, a intervenit, cu succes, pe lângă ambasadorul austriac la Poartă în favoarea românilor ortodocși ardeleni și a mitropolitului lor Sava Brancovici († c. 1683), prizoniți de calvini. Mai apoi, ca domn, el a arătat interes față de Transilvania și față de «legea» conaționalilor săi de acolo, hărăzind multora dintre aceștia cărți de slujbă în dar, iar altora ctitorindu-le lăcașe sfinte. Și tot la nord de Carpați, spre a se simți poate cît mai mult legat de cei de un neam cu el de prin aceste părți și, totodată, dorind ca tot aici să-și asigure un loc de refugiu în cazuri de nevoie, între timp, și-a achiziționat o seamă de proprietăți funciare.

În afară de aceasta, socotind că o sfișiere a ortodoxiei ardeleni, către care, sub tendințele catolicizante ale Curții de la Viena, se pășea pe la cumpăna dintre secolele XVII și XVIII, ar primejdui «însăși unitatea și existența poporului român» și că o dominație catolică a Habsburgilor «n-ar amenința numai pe românii transilvăneni, ci și Țara Românească», el a apărut din răspuneri integritatea Bisericii Ortodoxe de peste munți. De aceea a militat hotărît împotriva unirii religioase cu Roma, spre care, în zilele sale, politica vieneză, influențată de iezuiți, reușise să facă interesată o parte din clerul ortodox român din Ardeal, dornic de o viață mai bună.

Împotriva unui astfel de act, Vodă Brîncoveanu a făcut tot ceea ce a socotit că ar putea împiedica încheierea lui. Încă înainte de a se face

aceasta, el, știind că Mitropolia Ardealului «se învăluiește ca o corabie în mijlocul valurilor mării, fiindu întră multe feluri de eretici necredincioși și să năpăstuiască de la dinșii în multe chipuri», și, totodată, desigur, spre a nu lăsa ocrimitorului ei, mitropolitul Atanasie (1697—1701, † 1713), puțința de a pretinde că a fost silit să facă pasul spre «Unire» și din pricina grelei situații materiale a acesteia, a mitropoliei, la 25 mai 1698, i-a reinnoit dania de 6000 de bani, ce avea de la alți voievozi munteni de mai înainte, cerînd ca anual la 1 septembrie acesta — Atanasie —, și urmașii săi să delege pe cineva care să vină la București s-o ridice. După aceasta, în 1699, a trimis la Bălgrad tiparniță, spre a se imprima, tot cu ajutorul său, cărți ortodoxe, la 15 iunie 1700, a hărăzit aceleiași sfinte mitropolii moșia Merișani din Argeș, iar la 1 septembrie același an a îndemnat pe Atanasie să păstreze curată învățătura ortodoxă, așa cum jurase cu prilejul hirotoniei întru arhiereu, la București, în ianuarie 1698.

Ceva mai apoi, după desăvîrșirea, în vara anului 1701, a actului «Unirei», Constantin Vodă Brîncoveanu a luat «sub protecție morală și materială» rezistența ortodocșilor de peste munți, trimițîndu-le «scrișori de incurajare» și ajutoare bănești și mai cu seamă sprijinind protestele împotriva lui, a actului «Unirii», ridicate de scheieni, brașoveni, sibieni, mărginenii de lingă Sibiu, făgărășeni ș.a., care, rînd pe rînd, i-au solicitat sfaturi în legătură cu situația bisericească a acelor vremi din țara lor. Pe toți, stăruitor i-a îndemnat să rămînă statornici în credința străbună și să se ferească de «Unirea» religioasă cu Roma. La 5 iulie 1701, răspunzînd unei înștiințări despre apostasia lui Atanasie, pe care i-o făcuseră scheienii, el, printre altele, le arăta că de la Curtea Vieneză «avem știre că dumneafui piscupul (Atanasie) n-are voie împărătească să facă silă oamenilor» cu gîndul de a-i face să treacă la «Unirea» cu Biserica papală. Intervențiile sale și ale altora la Viena s-au soldat cu emiterea, la 12 decembrie 1701, de către împăratul Leopold I, a unei diplome, care este «un adevărat decret de toleranță» religioasă, căci prin ea, printre altele, se interzicea forțarea românilor ortodocși ardeleni de a trece la Biserica unită, atunci creată în țara lor.

În anul următor, 1702, au ajuns cunoscute peste munți gramatele prin care patriarhul ecumenic Calinic II (1694—1702), Dositei, patriarhul Ierusalimului (1669—1707) și Teodosie mitropolitul Țării Românești (1668—1672; 1679—1708) anatematizau pe «mincinosul mitropolit și vînzător de credință» Atanasie și îndemneau pe credincioșii ortodocși să nu-l urmeze în rătăcirea lui. Iritat de aceasta, cardinalul Leopold Kolonich, primatul ungar, — cel ce militase și milita activ pentru «Unire» —, a scris la București lui Vodă Brîncoveanu și mitropolitului Teodosie în termeni injurioși, apărînd cele ce, și prin truda sa, se săvîrșeau în Biserica ortodoxă a românilor din Transilvania. Voievodul muntean n-a cedat însă, ci, tot în același an, prin lordul William Paget, ambasadorul englez la Poartă, amintit și mai sus, care, în drum spre Londra, a trecut pe la București, a intervenit la Viena, solicitînd, în scris, ca «românii să nu fie siliți în Ardeal la unire». La stăruința ce și ambasadorul va fi depus în această problemă pe lingă împăratul Leopold I, acesta a replicat scurt: «că prințul acela, om de treabă, — Brîncoveanu —, de ce se îngrijește pentru ce hotărăște împăratul în afaceri

religioase în țara lui, când împăratul nu l-a întrebat pînă acum pe dînsul ce face el, domnul Țării Românești în aceste afaceri acasă la dînsul». Față de o asemenea replică, și totodată spre a nu-și încălța legăturile cu Imperiul, cu strîngere de inimă, desigur, binecredinciosul voievod Brîncoveanu, deocamdată, a renunțat «la insistențele diplomatice» în legătură cu această problemă, dar a continuat totuși «să sprijine, pînă la sfîrșitul vieții, Biserica ortodoxă din Transilvania».

Prin atitudinea luată față de «Unirea» onora dintre românii ortodocși din Transilvania cu Biserica Romană, ca și prin dorința de a-și extinde influența, — precum s-a arătat —, și asupra Moldovei și Ardealului, Vodă Brîncoveanu «s-a situat în rîndul marilor domnitori ai țărilor române». Chiar dacă nu va fi avut «conștiința necesității unificării politice a tuturor românilor de pe teritoriul vechii Dacii, el a avut conștiința existenței poporului român, unul și indivizibil, în Moldova, Țara Românească și Transilvania, și de aceea a înțeles să-i la apărarea și, ori de cîte ori a putut, să vorbească în numele lui», ori pe unde s-ar fi aflat acesta. Căci și pentru el, pentru Brîncoveanu, «cele trei țări române alcătuiau un tot organic; ele erau părți componente ale unui același întreg: Dacia».

După ce în anul 1703, Constantin Vodă Brîncoveanu a primit de la sultan tronul Țării Românești pe viață, în domnia lui, vreme de cîtiva ani, a urmat poate cea mai frumoasă perioadă, însoțită de liniște și belșug. În acest răstimp mai ales, el a clădit lăcașe sfinte și palate, a pus să se imprime cărți, a încurajat arta, a sprijinit pe cărturari, a dus «viață plăcută, în strălucire și lux». Referindu-ne la cele dintii, — lăcașele sfinte —, vom aminti că Vodă Brîncoveanu, care, precum arată Cronică, era un domn «creștin și pravoslavnic», avînd «mare rivnă și ferbinte dragoste, spre a zidi și înfrumuseța locașele lui Dumnezeu», a ridicat din temelii, a întemeiat, a întărit, innoit și înzestrat multe «case dumnezeiești» nu numai «aicea în țară, ci și pentr-alte țări striine, prin limbi păgine», devenind și unul din marii ctitori de biserici și minăstiri ai neamului nostru. «Țara întreagă — se afirmă — este plină» de ctitorii de ale sale, căci nu numai că a zidit lăcașe sfinte pe la moșiile lui, dar și ori unde a aflat o minăstire «neîntărită», a dres-o, unde a întilnit un sat fără biserică nu l-a lăsat lipsit de aceasta și acolo unde a aflat un lăcaș de închinare neajutorat l-a scos din impas, hărăzindu-i daruri.

Încă pe cînd era numai boier, Brîncoveanu a ridicat, în 1683, biserica din satul *Potlogi-Dîmbovița* și în 1688 pe cea din satul *Mogoșoia* din preajma Bucureștilor, proprietăți ale sale. În vara celui de al doilea an de domnie, în 1690, a pus temelii minăstirii *Hurezi-Vilcea*, cea mai de seamă dintre ctitoriile sale, în a cărei biserică, la locul rezervat ctitorilor, în tindă, se află zugrăvită întreaga sa familie, adică el, Doamna Marica, băieții, fetele și înaintășii, atît după tată, cît și după mamă. Chipurile sînt măiestrit executate și, dimpreună cu celelalte fresce de pe pereții acestui sfînt lăcaș, fac din pictura lui una dintre cele mai reușite zugrăveli bisericești din România. Minăstirea, căreia i s-a dat hramul Sfinții împărați Constantin și Elena, a fost sfințită, cu mare alai, la 8 iulie 1693, dar și după această dată i s-au mai făcut unele modificări și adaose. Pe vatra ei, mai apoi, de către ctitor, doamna Marica,

unul din feciori, Ștefan, și arhimandritul Ioan, primul egumen al minăstirii, s-au înălțat mai multe paraclise. Totul a fost gata în anul 1705. Darnicul Brincoveanu a înzestrat-o cu multe bunuri, veșminte și odoare și totodată în biserica mare, cea «fără seamăn de frumoasă», a pregătit loc de veșnică odihnă pentru sine și pentru neamul său. Soarta însă a hotărât altfel, căci numai una din fiicele sale, Domnița Ancuța, în 1731, a ajuns să fie îngropată aici. Mormîntul, pe care Brincoveanu și-l pregătise în partea dreaptă a pronaosului bisericii, este făcut din marmură albă frumos sculptată și se află încă la locul lui. El este însă gol, căci ctitorul, cum se știe, este înhumat în biserica Sf. Gheorghe Nou din București.

Tot în județul Vlcea, Brincoveanu a prefăcut din temelie în 1695—1696, biserica minăstirii *Mamul*, a mărit și a dăruit-o cu scumpe podoabe bisericesti minăstirea *Dintr-un lemn*, a făcut fîntină la minăstirea *Arnota*, unde era mormîntul lui Matei Basarab, iar ceva mai jos la *Brincovenii* Romanaiilor — azi în județul Olt —, locul său de baștină, în 1699, a înnoit biserica, a dres minăstirea și a înzestrat-o cu o bolniță, adică spital. Și tot pe aici, în Valahia Mică, mina ocrotitoare a lui Vodă Brincoveanu s-a întins și asupra minăstirilor *Bistrița*, străvechea ctitorie a Craioveștilor, *Strehaia*, căreia i-a înnoit zidurile învechite, *Sadova* și *Gura Motrului*. Nici minăstirea *Tismana* n-a fost trecută cu vederea, ci i s-au hărăzit, tot de către el, frumoase odoare de argint.

Dincoace de Olt, Vodă Brincoveanu a făcut adăsea la ctitoria lui Neagoe Basarab de la *Curtea de Argeș*, a dres biserica minăstirii *Glavacioc* din *Viașca*, a învelit cu aramă și a rezugrăvit biserica minăstirii *Dealul* de lângă *Tirgoviște*, iar în acest oraș, străveche capitală a țării, a reparat *Mitropolia*, a pus de s-a zugrăvit de iznoavă biserica din *Curtea Domnească* și a purtat de grijă bisericii *Sfîntul Dimitrie*.

În *București* evlaviosul voievod Brincoveanu, a zidit din nou, în 1703, biserica minăstirii *Sfîntul Ioan Grecesc* — se afla pe locul unde astăzi este Palatul CEC —, înfrumuseșind-o cu turnuri și zugrăveli și, în 1705—1707, pe cea a minăstirii *Sfîntul Sava*, care pînă în 1870 se afla în Piața Universității, unde-i statuia lui Mihai Viteazul și în care în secolele XVII și XVIII a funcționat Academia domnească, iar în secolul al XIX-lea școala românească a lui Gheorghe Lazăr. Cea mai de seamă ctitorie bucureșteană a lui Constantin Vodă Brincoveanu este însă minăstirea *Sfîntul Gheorghe-Nou*, ridicată pe locul alteia mai vechi, tirnosită, cu mare fast, la 29 iunie 1707, înzestrată în jur cu un han și închinată, ca și cea de mai înainte, la Sfîntul Mormînt, adică la Patriarhia Ierusalimului. Pîrjolită de foc în 1718, 1804 și mai ales în 1847 și ruinată de cutremure în 1827, 1802, 1838 și 1940, biserica ei, în care se află mormîntul ctitorului, cu unele prefaceri în construcție, — după focul din 1847, mai ales —, dăinuiește pînă astăzi. În acest moment, ea, după stricăciunile suferite și cu prilejul marelui cutremur de pămînt din 4 martie 1977, se restaurează și de astă dată, se speră, își va căpăta linia arhitectonică, pe care i-o dăduseră acum aproape trei sute de ani, iscușiții meșteri ai lui Vodă Brincoveanu. Tot în București, acesta a purtat grija onora din bisericile de la *Curtea Veche* și a înălțat *Clopotnița Mitropoliei*, în ființă și astăzi. În partea de răsărit a Munteniei, la *Rim-*

nicu Sărat, între anii 1691 și 1697, dimpreună cu unchiul său, Mihai Cantacuzino, a zidit o «puternică minăstire», înconjurată de ziduri înalte, care era menită să fie și un loc de «apărare» și «multă scăpare», la vremi de nevoie, pentru populația din împrejurimi.

În Transilvania, unde binecredinciosul voievod avea proprietăți, a zidit sfinte lăcașe la *Făgăraș*, *Simbăta de Sus*, *Ocna Sibiului* și *Poiana Mărului* și a ajutat străvechea biserică din *Scheii Brașovului* și mitropolia din *Alba Iulia*, ctitoria lui Mihai Viteazul.

În afară de toate acestea, el a mai înălțat o biserică la *Ismail*, în 1698, și o alta, tot în acest an, la *Galata*, lângă *Istanbul*. A trimis apoi ajutoare la mai toate minăstirile de la *Athos*, *Constantinopol*, *Halchi*, *Ierusalim*, *Muntele Sinai*, *Alexandria*, la altele din *Bulgaria*, *Serbia*, *Grecia*, *Albania* și din alte părți ale Orientului creștin.

Alături de el, soția sa, Doamna Marica Brîncoveanu a zidit, în 1696—1699, *bolnița* de la minăstirea *Hurezi* și a restaurat străvechea minăstire de călugărițe *Viforita* de lângă *Tîrgoviște*. Acestora, tot prin rîvna sa, le-au urmat: ridicarea, în 1702, a bisericii *Dintr-o zi* din *București* și refacerea, în 1706, a bisericii minăstirii de maici de la *Surpatele* din *Vilcea*.

Brîncoveanu a fost și un iscusit gospodar al țării, îmbunătățind ori ridicînd în cuprinsul ei impunătoare construcții laice: palate, curți, conace ș.a. A restaurat Curțile Domnești din *București* și *Tîrgoviște* și pe cea a lui Mihai Viteazul de la *Caracal*. A înălțat elegante palate la *Mogoșoaia*, *Potlogi* și *București*, — acesta din urmă nu se mai păstrează —, și conace mai modeste la *Doicești*, *Brîncoveni*, *Simbăta de Jos*, *Obilești*, *Scăeni*, *Sărata*, *Tătărani*, *Mătășaru*, *Pitești*, *Brașov* ș.a. În majoritate, acestea sînt construcții frumoase, ceea ce probează stadiul de înflorire artistică, de lux și rafinament la care ajunsese acest aspect al vechii culturi românești în vremea domniei lui.

Vodă Brîncoveanu nu a fost numai «un dibaci socotitor al vremurilor, un mare ctitor de biserici și minăstiri, ci și un mare ocrotitor» al culturii românești prin scris și tipar. Zilele oblăduirii lui, se socotește, reprezintă «culmea cea mai înaltă a culturii vechi românești în Muntenia». Căci însuși el, precum s-a arătat, «om de carte» fiind, ca domn a prefiut și a sprijinit mișcarea culturală a vremii sale, reușind s-o ridice la o «exceptională strălucire».

La Curtea lui Brîncoveanu se încrucișau două influențe cu totul diferite: «una venită direct din Occidentul catolic și romanic: influența italiană, iar alta venită din sud-estul ortodox: influența grecească». Datorită legăturilor sale cu Italia și mai ales cu Veneția, în *București* se întîlnesc și «cîțiva reprezentanți ai culturii italiene». Printre aceștia se aflau: medicul *Jacob Pylarino*, grecul *George Maiota*, care studiasse la Roma și Veneția, preotul *Ioan Avramie*, fost paroh al coloniei grecești din Veneția și florentinul *Anton Maria del Chiaro*, secretarul de limbă occidentale al voievodului și autor al unei lucrări despre Țara Românească, imprimată la Veneția în anul 1718.

Influența grecească era reprezentată la Curtea lui Vodă Brîncoveanu mai cu seamă prin cîțiva patriarhi orientali, ca: ecumenicul *Dionisie IV Seroglanul*, care-l unse domn în 1688, ierusalimiteii *Dositei*

(1669—1707) și *Hrisant Notara* (1707—1731), cel ce studiasse în Apus, alexandrinul *Gherasim Palada* (1688—1710), proinatiohianul *Atanasie IV Dabbas*, ș.a. Alături de aceste patriarhicești fețe, mai trebuie menționați ca susținători ai aceleiași influențe *Atanasie* mitropolitul *Dristrei*, monahul *Mitrofan Gregoras* din *Dodona*, ieromonahul *Galaction Vidale* ș.a.

Acestor erudite personalități străine cu rost în mișcarea culturală din epoca brincovenească, trebuie să li se adauge și câteva nume de oameni de carte pămînteni. Dintre aceștia, îndeosebi, pomenim pe: stolnicul *Constantin Cantacuzino*, mitropolitul *Antim Ivireanul*, episcopii *Mitrofan* și *Damaschin* de la Buzău și chiar pe bătrînul vlădică *Teodosie*, cu a cărui «blagoslovenie» s-au imprimat multe din cărțile de atunci. Alăturînd tuturor acestora și pe frații *Radu* și *Șerban Greceanu* și pe cronicarul *Radu Popescu* și ei părtași la mișcarea culturală a timpului, vom avea o «înfățișare generală a posibilităților de activitate literară și națională în binecuvîntata domnie a lui Vodă Brincoveanu».

În afară de aceasta, iubitor de cultură fiind și dornic să vină în ajutorul celor ce voiau să-și lumineze mintea prin carte, *Constantin Brincoveanu* s-a îngrijit și de școli. În vremea lui funcționa la București o școală superioară — o «*Academie*» — în chiliile minăstirii *Sfîntul Sava*, amintită mai sus, în care limba de predare era greaca veche, de unde denumirea de: «*Academia grecească*». Ea corespundea unei Facultăți de Filozofie și Litere din cadrul Universităților europene și în 1707 i s-a dat o nouă organizare printr-un hrisov special, emis de Brincoveanu în cursul lunii septembrie din acest an. La cîrma ei a fost pus învățatul dascăl *Sevastos Chimenitul* și printre profesorii ce i-a avut s-au aflat și doctorul *Ioan Comnen*, profesor de științe fizice și matematici, ajuns mai apoi mitropolit al *Dristrei* cu numele de *Ierotei*, *George Maiota*, *Panaiot Sinopeus*, *Gheorghe Ipomenu*, *Mitrofan Gregoras*, *Gheorghe Trapezundiul*, *Ioan Avramie* ș.a.

Alături de această școală superioară, mai funcționau pe atunci la București o Școală domnească de «*slovenie*» la biserica *Sfîntul Gheorghe Vechi*, în care se formau viitorii dieci sau logofeți domnești și o alta la *Colțea* înființată de spătarul *Mihai Cantacuzino*, — o fundație particulară, deci —, în care se învăța și muzica psaltică.

Deosebit de toate acestea, sub raport cultural, în vremea lui Brincoveanu au activat în țară mai multe tiparnițe, care au dat la lumină zeci de cărți cu cuprins felurit și în limbi diferite. La începutul domniei lui lucra la București *Tipografia Mitropoliei*, înființată în 1678 de mitropolitul *Varlaam* (1672—1679) care, la 10 noiembrie 1688, pe cînd era condusă de *Mitrofan*, fost episcop de Huși (1683—1686), a isprăvit de imprimat monumentală *Biblie* de la București, zisă și *Biblia* lui *Șerban*. Ceva mai tîrziu, prin 1690, Brincoveanu a mai înființat la București o tiparniță domnească, în care mai cu seamă aveau să se dea la lumină cărți grecești cu cuprins teologic, ce urmau să fie puse la îndemîna ortodocșilor de limba greacă, spre a-și putea apăra credința față de prozelitismul eterodox. În anul 1691, *Mitrofan*, fiind făcut episcop de Buzău, a luat ființă în acest oraș o tipografie domnească, care, chiar în același an, a imprimat, în românește *Mărturisirea Ortodoxă* a mitropolitului

Petru Movilă († 1646). În timpul domniei lui Brîncoveanu, această nouă tiparniță, creată cu ajutorul său, a fost activă pînă în anul 1704 și a dat la lumină mai mult cărți de slujbă bisericească.

După trecerea lui Mitrofan la Buzău, unde a păstorit pînă în anul 1702, la cîrma tipografiei mitropolitane din București a ajuns ieromonahul *Antim Ivireanul*, ucenicul său. Cînd și acesta după anul 1694, a fost trimis stareț la *mînăstirea Snagov*, cu ajutorul aceluiași Brîncoveanu a luat ființă, și aici o tipografie, care a început să lucreze în anul 1696 și căreia în 1701, prin iscusința și truda conducătorului ei, ieromonahul Antim, i s-a creat și o secție de limbă arabă. A funcționat efectiv pînă în acest ultim an și a tipărit cărți în limbile română, greacă, slavă și arabă. Cînd, în anul 1705, Antim a ajuns episcop la *Rîmnic* (1705—1708), și în acest oraș oltean, desigur iarăși cu ajutorul voievodului, s-a înființat o tipografie, la care, mai mult ca sigur, au fost aduse unele piese și parte din litera tiparniței de la Snagov și care a dat la lumină 10 cărți, cîteva dintre ele fiind destul de voluminoase. După trei ani, în 1708 Antim, trecînd în scaunul de mitropolit al țării, a făcut ca în reședința sa de pe atunci, orașul *Tîrgoviște* să ia ființă o nouă tipografie, care și-a început lucrul în anul 1709 și de la susținerea căreia, de bună seamă n-a lipsit iarăși mîna darnică a Brîncoveanului.

Din cele aci arătate, relese că în timpul domniei acestuia și cu largul său sprijin au lucrat în Țara Românească șase tipografii: la București — două —, la Buzău, la Snagov, la Rîmnic și la Tîrgoviște. În legătură cu acest fel de activitate culturală, trebuie să se menționeze că tot cu ajutorul său, în anul 1699, a funcționat o tiparniță la *Bălgrad*, în Transilvania, condusă de ierodiaconul *Mihai Istvanovici*, ucenicul lui Antim Ivireanul trimis acolo din Țara Românească. De asemenea, de numele său, al lui Brîncoveanu, este legată și înființarea unei tiparnițe arabe la *Alep* și a alteia *georgiene* la *Tbilisi* în *Ivria*, patria lui Antim. Acestea au început să lucreze în anii 1706 și, respectiv, 1709, și au dat la lumină cărți ce aveau între gravuri și stema Țării Românești, iar în prefețe și epiloguri pomeneau și preamăreau numele dărnicalui lor donator și susținător.

Referindu-ne numai la tipografiile care au activat în țară, vom preciza că între anii 1688 și 1714, cit a durat domnia lui Brîncoveanu, acestea au imprimat aproape optzeci de cărți în limbile română, greacă, slavă și arabă, de format și mărime felurite. După cuprins, cele mai multe dintre ele sînt cărți de slujbă bisericească. Aceasta, desigur, întrucît astfel de cărți nu se mai tipăriseră la noi de multă vreme. Dar cum și acestea, dacă se mai găseau, erau în mare parte în limba slavă — cum încă mai era moda pe atunci —, credincioșii în biserică și chiar preoții nu înțelegeau aproape nimic din ceea ce se citea și slujea. Spre a se înlătura un asemenea lucru nefolositor, cărturarilor munteni din vremea lui Brîncoveanu, — clericî și mireni —, poate și din îndemnul său, s-au apucat de a tîlmăci în românește, adică în limba înțeleasă de popor, cărțile sfinte, contribuîndu-se astfel, pe de o parte, la româizarea slujbelor din biserici, iar pe de alta la desăvîrșirea limbii române literare. Pînă să se realizeze aceasta, însă, în procesul de tipărire

a cărților, a urmat mai întâi un «stadiu intermediar între epoca slavonă și epoca limbii naționale», imprimându-se cărți de ritual bilingve, — avînd adică prefețele, indicațiile de tipic, textele scripturistice și sinaxarele în românește, iar celălalt cuprins în slavonește. Din rîndul unor astfel de cărți din epoca brîncovenească, menționăm : *Triodul, Mineiele, Molitfelnicul, Octoihul, Penticostarul, Liturghierul*, imprimate la Buzău între anii 1697—1702, *Ceaslovul* (București, 1703), *Octoihul*, (Rîmnic, 1706), *Catavasierul și Liturghierul* (Tîrgoviște, 1713 și 1714) ș.a.

Cu vremea însă, în epoca de care ne ocupăm, s-au tipărit și cărți de slujbă și numai în românește ca : *Psaltirea* (București, 1694), *Evanghelia* (Snagov, 1697), *Antologhionul, Molitfelnicul cu Liturghierul* (Rîmnic, 1705—1706), *Molitfelnicul, Octoihul, Liturghierul, Catavasierul și Ceaslovul* (Tîrgoviște, 1712—1715) ș.a.

Alături de astfel de cărți de absolută necesitate pentru activitatea din biserici, tiparnițele lui Vodă Brîncoveanu «din îndemnul», cu «cheltuielile și privegherea sa», au mai imprimat lucrări de care, desigur, avea nevoie procesul de învățămînt din școlile amintite mai sus, ca : *Gramatica slavonească și Eortologhionul* (Snagov, 1697 și 1701), *Paralelele grecești și romane* (București, 1704), *Pilde filozofesti și Maxime filozofice* (Tîrgoviște, 1713), apoi, de bună seamă, în același scop și unele cărți de doctrină, ca : *Mărturisirea Ortodoxă* (Buzău și Snagov, 1691 și 1699), *Mărgăritarele lui Hrisostom* (București, 1691), *Învățătura dogmatică a Bisericii răsăritene* (București, 1703), *Panoplia dogmatică* (Tîrgoviște, 1710) și chiar *Noul Testament* (București, 1703).

În afară de acestea, s-au mai dat la lumină cărți de *combatere a prozelitismului catolic și calvin*, ca : *Manual în contra schismei papistașilor, Întîmpinare la principiile catolice și la chestiunile lui Chiril Lucaris* ; *Manual în contra rătăcirii calvine* (București, 1690), *Manual despre cîteva nedumeriri și deslegarea lor*, și *Carte sau lumină* (Snagov, 1697 și 1699) ; *Tomul bucuriei* (Rîmnic, 1705) ș.a. și cărți de *învățătură creștinească și zidire sufletească*, ca : *Învățături creștinești foarte de folos, Floarea darurilor* (Snagov, 1700), *Învățătura preoților pe scurt de șapte taine* (Buzău, 1702), *Învățătura bisericească și Capete de poruncă* (Tîrgoviște, 1710 și 1714), *Chiriacodromion* (Băilgrad, 1699) ș.a.

Cea mai mare parte din aceste cărți, cu cuprins atît de variat, apărute în strălucita epocă de înaltă cultură a lui Brîncoveanu s-a «dat în dar» și în general ele sînt decorate cu bogate podoabe și imprimate cu «literă mare citeață, frumoasă». Multe dintre ele au fost pe larg răspîndite «în Moldova cea mare, ca și în Ardealul unit pe atunci cu Țara Românească prin ierarhia religioasă». Acest lucru, care constituia în acel timp, precum observa N. Iorga, «o faptă de unitate culturală», a fost o pregătire a unirii de mai apoi. Iar «trimiterea de cărți grecești și arabe», precum și «împrumutarea de tipografi la Curtea lui Vahtang din Tiflis și la acea din Alep a patriarhului Antiohiei» și «legăturile culturale» cu patriarhii Dositei și Hrisant ai Ierusalimului și cu alți ierarhi ortodocși ai vremii, dovedesc «năzuința lui Vodă Brîncoveanu de a face din Țara Românească, o luminoasă vatră de cultură și un puternic far de însuflețire ortodoxă», cum a și fost, de altfel.

După anul 1703, când, cum s-a arătat, Vodă Brincoveanu a fost reconfirmat de sultan ca domn pe viață, rodnica și strălucita lui oblăduire, s-a bucurat de liniște numai pînă în 1711, când între ruși și turci a izbucnit un război. De grabă, armatele ruse conduse de țarul Petru cel Mare († 1725), au trecut în Moldova și aci domnitorul local Dimitrie Cantemir (1710—1711), cu oastea cîtă avea, li s-a alăturat din primul moment. Brincoveanu, care, din poruncă, trebuia să participe la luptă dimpreună cu turcii, a și pornit spre front. Credincios însă politicii sale de echilibru și necunoscînd încă prea bine potențialul de război al oștilor țariste, el, ajuns în zona de luptă, n-a dat urmare solicitării ce i se făcuse de a trece de partea creștinilor — ca Vodă Cantemir —, ci, ca de obicei, în asemenea momente grele, a stat în rezervă. Căci, deși ar fi dorit să scape de opresiunea otomanilor, se temea totuși de aceștia, deoarece încă îi socotea destul de puternici. De aceea, prudent ca întotdeauna și hotărît, cum arată Cronica, «să păzească țara fără primejdie de către amîndouă părțile», după un scurt popas la Gherghița, el și-a așezat tabăra la Albești, în «gura Urlaților», adică într-un loc bine ales, care-i îngăduia o legătură imediată cu trupele țariste și din care, la un moment dat, o putea apuca spre Ardeal, unde socotea că se va afla în siguranță. După oarecare ședere aici, cu îngăduința turcilor, s-a retras la Tîrgoviște, de unde, atent, a urmărit evenimentele. S-a întîmplat însă ca un dregător al său care-i era și rudă, spătarul Toma Cantacuzino, să treacă, fără știrea lui, cu o parte din călărime, la ruși, pe care chiar i-a ajutat să cucerească Brălla (14 iulie 1711). Cu tot acest succes inițial, după cîteva zile de luptă — 18—22 iulie 1711 — la Stănilești și Prut, armata țaristă, înconjurată de forțe superioare otomane și lipsită și de provizii, a trebuit să cedeze, turcii obținînd victoria. Țarul a cerut pace, care s-a și încheiat pe loc, la 23 iulie 1711.

Din acest moment, turcii au început să privească pe Vodă Brincoveanu cu și mai multă ură și neîncredere și, totodată, să-l bănuiască de necredință față de ei. Fapta spătarului Toma Cantacuzino, aci amintită, le-a sporit aceasta, căci nu-și puteau închipui ca el să fi plecat la ruși fără de știrea lui. Acestei bănuiele i s-au adăugat pîrile de tot felul și uneltirile dușmanilor săi, — printre aceștia erau și rude de ale sale apropiate, Cantacuzinii chiar —, care îi rîvneau tronul. Era acuzat că întreține relații secrete cu puterile creștine furnizîndu-le știri dăunătoare Porții, că stă mai mult la Tîrgoviște, ca, la nevoie, să poată fugi degrabă peste munți, unde avea proprietăți, că, tot în acest scop, a depus sume importante de bani la Viena și Veneția, împovărînd țara cu dări, că vrea să insoare pe fiul său Radu cu fiica lui Antioh Cantemir, frate cu hainul domn moldovean Dimitrie Cantemir și că a bătut, în Ardeal, medalii de aur cu chipul său, ceea ce e semn de independență față de Poartă. Sultanul Ahmed III, doritor și el să pună mîna pe averea lui Brincoveanu și, totodată, îndemnat de singerosul său mare vizir Gin-Ali Pașa, s-a folosit de «gestul necugetat» al lui Toma Cantacuzino, a acordat credit unora dintre învinuirile ce se aduceau acestuia, lui Brincoveanu, și, — stîrnit și de vizir —, a hotărît mazilirea, adică scoaterea lui din domnie, și, în același timp, acuzîndu-l și de hainire, — va să zică de trădare —, chiar și moartea.

În acest scop, la 23 martie 1714, în Sfânta și Marea zi Marți — Paștele a căzut atunci la 28 martie —, a sosit la București din Constantinopol, capugi-bașa Mustafa-Aga, însoțit de 12 ciohadari înarmați. La Curte știrea n-a neliniștit pe nimeni, căci acesta era un vechi prieten al voievodului și se spunea că prin Capitală este numai în trecere spre Hotin. Se oprise totuși aci, ca să discute cu domnul unele lucruri în legătură cu o viitoare confruntare turco-rusă. A doua zi, miercuri, 24 martie, a fost primit la Curte cu toată deferența de însuși Brîncoveanu, dar, de grabă, în timp ce acesta îi adresa cuvinte de «bun sosit», turcul i-a pus pe umăr năframa de mătase neagră, semnul mazilirii, uluind pe toți cei de față. După aceasta, în fața mitropolitului Antiim Ivireanul (1708—1716) și a dregătorilor prezenți, a citit firmanul imperial, în care se spunea că Vodă Constantin Brîncoveanu, fiind găsit «nevrednic și hain», a fost scos din scaun și i se poruncea să se supună imbrohorului, care curînd avea să sosească la București, și, dimpreună cu el, să vină la Istanbul «cu toată casa și seminția sa». După citire, Brîncoveanu, cu toți ai lui, sub amenințare, a fost dat în paza boierilor și îndată i s-a pecetluit vistieria și i s-au jefuit și confiscat toate bunurile lui și ale familiei, unele de mare valoare. În ziua următoare, joi 25 martie, — praznicul Bunei Vestiri și Sfânta și Marea zi Joi —, de cătrearele imbrohor, sosit între timp în Capitală, s-a ales și s-a înscăunat un alt domn, în persoana lui Ștefan Cantacuzino (1714—1716), fiul stolnicului și vărul mazilitului și apoi, a doua zi, vineri 26 martie 1714, — Vinerea Patimilor Domnului —, Constantin Brîncoveanu, urcat în rădvan, împreună cu Doamna Maria, cu cei patru fii, cu toți ginerii, cu nora cea mare, nepoțelul Constantin, fiul ei și al beizadelei Constantin și cu Ienache Văcărescu, credinciosul său sfetnic, a fost pornit spre Țarigrad. În noaptea de Paști, cînd clopotele bisericilor vesteau Învierea lui Hristos, tristul său alai trecea Dunărea de la Giurgiu la Ruscuiuc. După trei săptămîni de mers, a ajuns la Istanbul, unde continuau încă să sosească destul de des curieri cu pîri împotriva lui, mai ales din partea noului domn muntean.

Sosit în capitala Imperiului, informează mărturiile vremii, Brîncoveanu a fost dus de-a dreptul la fioroasa temniță *Edicule*, adică a *Celor șapte turnuri* și aici, după ce tefterderul i-a luat toți banii, giuvaerurile și celelalte bunuri de preț, ce avea cu sine, a fost închis într-o cameră întunecoasă, adînc sub fața pămîntului, căreia i se zicea «Groapa singelui». După aceasta, pînă către sfîrșitul lunii iulie 1714, zi de zi și noapte de noapte, el, dimpreună cu cei ai săi, aflați acolo, a fost supus la chinuri mucenicești, ca să dea pe față averea ce are și pe unde este ascunsă.

Cînd, după mai bine de trei luni de inimaginabile torturi, sultanul Ahmed III și marele său vizir, nemaiputînd scoate alte mărturisiri, socotiră că Brîncoveanu a declarat totul și totodată constatară că și cercetările lor pînă și la patriarhii de Ierusalim și Alexandria, nu întăreau, ci slăbeau acuzația de hainie adusă acestuia, într-una din zilele de sfîrșit ale lunii iulie 1714, i-au pus pe umăr caftanul de iertare, promițîndu-i, se afirmă, chiar domnia dacă va da Porții o însemnată sumă de bani. O li-cărare de speranță luci în sufletul mult chinuitului mazil, ceru răgaz de

gîndire, trimise ceva vești în Transilvania, unde mai avea ceva bunuri și chiar se putu gîndi la domnie, dacă nu pentru sine, cel puțin pentru fiul său mai mare, Constantin. A fost însă o simplă și efemeră amăgire. Căci, aflîndu-se în țară de o astfel de schimbare de lucruri, pizma rudeniiilor sale și răutatea vrăjmașilor iarăși s-au ridicat «ca un val furios de apă împotriva zăgazului zguduit» și din nou toți aceștia s-au pornit cu pîri asupra lui, la Țarigrad.

Luîndu-le sau nu în seamă, foarte curînd sultanul și vizirul au ridicat noi pretenții, cerînd Brîncoveanului să vădească averile ce mai are. Cînd însă acesta le-a spus că nu mai are nimic nedeclarat, ei au hotărît pieirea lui și a feciorilor săi.

Hotărît acest lucru, s-a fixat pentru înfăptuirea lui ziua de 15 august 1714, care în acel an a căzut într-o duminică. În această zi de acum 270 de ani, aleasă, spun unii, «înadins» de marele vizir Gin-Ali Pașa, «spre a-și arăta disprețul pentru creștini», — printre care era și Brîncoveanu —, căci în cursul ei, aceștia — creștinii —, prăznuiau «marea sărbătoare», a Adormirii Maicii Domnului, — Sîntămăria Mare —, el împlinea 60 de ani de viață, iar Doamna sa Maria-Marica își serba onomastica. În dimineața acestei zile, cînd «în țară credincioșii înălțau rugăciuni în bisericile lui pentru mîntuirea ctitorului și binefăcătorului lor», iar la Istanbul, în temniță, el «și cu toată casa lui rugau fierbinte în genunchi pe Maica Domnului să-i scape de chinuri și de urgle», tot aici, în acest oraș de pe Bosfor, se făceau ultimele pregătiri pentru pieirea lor. Aproape în același timp cu rușă întemnițaților, «cu un ceas înainte de amiază», porțile grele ale închisorii s-au deschis și trimiși ai padișahului au intrat și le-au cerut să-i urmeze.

«Istoviți de chinuri și de suferințe», puși în lanțuri ca niște «făcători de rele», cu capetele descoperite, desculți și numai în cămăși, fostul voievod Constantin Brîncoveanu, feciorii lui, patru la număr, ginerii, nepoțelul Constantin și sfetnicul său de încredere, bătrînul vel vistier Ienache Văcărescu, au fost purtați pe jos, pe ulițele Țarigradului spre locul de osîndă, pregătit într-o mică piață *Ialy-kiosc*, «Chioșcul Mării», «pe malul apei», foarte aproape de Marele Serai. Acolo se aflau mulți dintre «solii» Curților regale și imperiale din Europa, acreditați pe lîngă Înalta Poartă și aduși să vadă această «jalnică privesște», gealatul cu iatağanul în mînă și privitori «fără milă», cîți puteau încăpea în mica piață.

Ajunși la locul de execuție, pe toți cei șase, sortiți decapitării «gidele — istorisește un martor ocular —, îi puse de îngenunchiară unul lîngă altul, la oarecare depărtare, le scoase bonetele și le îngădui să facă o scurtă rugăciune», la capătul căreia, informează *Dei Chiaro*, iarăși contemporan, nefericitul Brîncoveanu a grăit către cozonii săi : «*Fiii mei, aveți curaj! Am pierdut tot ceea ce aveam pe lumea aceasta pămîntească. Nu ne-au mai rămas decît sufletele ; să nu le pierdem și pe ele, ci să le ducem curate în fața Mîntuitorului Hristos. Să spălăm păcatele noastre cu sîngele nostru*». După aceasta, «fără nici o formă de dreptate», rînd pe rînd capetele lui *Ienache Văcărescu*, al primului născut al lui Brîncoveanu, mîndrul *Constantin*, ale celui de al doilea și al treilea : *Ștefan* și *Radu*, căzură sub iatağanul ucigător al călăului. Cînd veni rîndul ultimului fecior, tinerelul *Mateias*, acesta, scrie din nou un martor

ocular, «în grozăvia spaimei, se ruga sultanului să-l ierte, făgăduind că se va face musulman». Tatăl său, însă, continuă informația, «auzind vorbele fiului, îl dojeni și-l îndemnă să moară mai bine de o mie de ori, dacă ar fi cu puțință, decât să se lepede de Iisus Hristos, pentru a trăi cîțiva ani mai mult pe pămînt». Atunci copilul, ca renăscut, pune liniștit gîtul pe tăietor și zise gealatului: «Vreau să mor creștin: lovește!» și îndată acesta îi «zbură capul». Apoi, — preciza alt contemporan —, «l-a tăiat și pe domn, chinuindu-l mult. Capul rămăsese atîrnat de trup și așa a murit».

Această «ticăloasă priveriște», spun martori ce au fost de față, a durat «mai puțin de un sfert de oră». La sfîrșitul ei, sultanul și marele vizir s-au retras. La fel și toți cei aflați acolo, în acele cumplite clipe. De la săvîrșirea acestui dramatic sfîrșit al Brîncovenilor, care, cum era și firesc, a produs o puternică impresie nu numai în țară, ci și peste hotare, în cancelariile europene, s-au împlinit la praznicul Adormirii Maicii Domnului din acest an, — 15 august 1984 —, două sute șaptezeci de ani.

După decapitare, «cele șase trupuri chinuite», au fost tîrîte pe ulițele Stanbulului, «în vîzul lumii îngrozite» și apoi aruncate în mare, iar capetele «țintuite de poarta cea mare a seraiului». Întrucît însă și numai această priveriște a pornit chiar pe turci spre murmurare, către seară, și ele, capetele, au «fost aruncate» în apele «albastre și frumoase ale Bosforului».

Dar, pe ascuns, «creștini milostivi», poate, se crede, la îndemnul Patriarhului Ecumenic, culeseră din valuri, — cîte vor mai fi putut găsi, — «sărmanele rămășițe ale mucenicilor» și, tot pe ascuns, le duseră și le înhumară «nu departe de Constantinopol», în pămîntul sfînt al *Mînăstirii Maicii Domnului* de pe insula *Halchi*, din mijlocul Mării Marmara, ridicată, se afirmă, în secolul al XV-lea și mai apoi miluită și ajutată și de către însuși Brîncoveanu.

Pedeapsa capitală, pe care sultanul Ahmed III și vizirul său, Gin-Ali Pașa, pentru vini închipte și din lăcomie după bani și bunuri de preț, au aplicat-o lui Brîncoveanu și coconilor lui și modul sălbatic în care ea a fost adusă la îndeplinire au umplut de groază pe toți cei ce au fost de față în acea zi de 15 august 1714 în piața Ialy-Kioșc sau numai s-au informat mai apoi despre ea. Mulți dintre cei dinții sau alți croniciari ai acelor vremi au lăsat însemnări cutremurătoare despre priveriștea pe care o văzuseră sau despre care aflaseră. Bailul venețian *Andrea Memmo*, d.p. anunța dogelui: «Pana-mi tremură cînd scriu despre cele ce am văzut. Mă întreb: putea fi cineva de față, fără să nu fi plîns, văzînd capul nevinovatului Mateiaș, tînrăr-tînerel, rostogolindu-se pe jos lîngă corpul tatălui său, care se apropiase de al copilului, parcă să-l îmbrățișeze?». Asemenea emoționante însemnări s-au lăsat și de către alții!...

În legătură cu înhumarea la Halchi a «rămășițelor» pămîntești ale Brîncovenilor, Del Chiaro — cel care o atestă —, nu amintește, în nici un fel, prezența jalnicei Doamne Marica Brîncoveanu la acest trist moment. Și se poate ca să nu fi fost de față, deoarece alte mărturii ale vremii arată că în acele clipe tragice ea, dimpreună cu cei de aproape scăpați de măcel, era încă ținută în temniță. Amenințată a fi vindută roabă,

a reușit totuși să se răscumpere, dar a fost trimisă în surghiun tocmai la *Chiutaie*, «în mijlocul Anatoției». După aproape trei ani de exil aspru, în anul 1716, «prin molcmirea împrejurărilor» și prin mijlocirea noului domn al Țării Românești, «bunul fanariot» *Ioan Vodă Mavrocordat* (1716—1719), Marica Brîncoveanu s-a putut întoarce «acolo unde fusese doamnă», însoțindu-l pe acesta la București, cu prilejul înscăunării lui ca domn. La 4 martie 1717, ea era sigur în capitala Țării Românești, de unde scria patriarhului Hrisant al Ierusalimului, vestindu-i, între altele, ajutorul ce a avut și încă mai are din partea acestui voievod.

Deși învăluită de multe greutate și strîmtoară de lipsuri, îndurerată văduvă, aflată acum acasă, nu și-a uitat nici o clipă soțul, care, poate și cu feciorii, se odihnea la Halchi și de sufletul căruia, după sîngeroasa tragedie din august 1714 din pricina grelelor împrejurări prin care trecuse, nu se putuse îngriji întru totul, așa cum îi cerea credința ei ortodoxă. De aceea, gîndind necontenit, desigur, la cele îndurate de cei dragi ai ei, va fi așteptat, de bună seamă, vreun moment prielnic spre a le aduce osemintele în țară, ca să-și poată îndeplini față de ele, — puse într-un mormînt —, îndatoririle sale creștinești.

Vremurile prielnice așteptate de nefericita doamnă Maria Brîncoveanu, s-au ivit către anul 1720, cînd sîngerosul mare vizir Gin-Ali Pașa murise în lupta cu austriecii de la Petrovaradin din 5 august 1716, cînd, în urma păcii de la Passarovitz din 21 iulie 1718, între turci și imperiali erau raporturi de bună vecinătate, cînd circulația dintre Istanbul și București, pe mare, și pe uscat, devenise mai lesnicioasă, cînd, ca și fratele său Ioan Mavrocordat, noul voievod muntean *Nicolae Mavrocordat* (1719—1730), îi era tot așa de binevoitor, iar patriarhul ierusalimitean Hrisant o putea ajuta atît la Poartă, cît și la Patriarhia Ecumenică. Pentru aceasta, în vara anului 1720, cînd încă nu se împliniseră șapte ani deplin de cînd trupul soțului ei Constantin Brîncoveanu se odihnea la Halchi, ea, cu «pogorămîntul» celor în drept, desigur, în ce împrejurări, deocamdată, nu se cunoaște, a pus de i s-au deshumat osemintele și le-a adus în țară. Aici însă nu le-a putut duce la mînăstirea Hurezi, unde, cum s-a arătat mai sus, Brîncoveanu își pregătise mormînt frumos din marmură, deoarece acum, în 1720, Oltenia, deci și mînăstirea vilceană Hurezi, încă din 21 iulie 1718, nu se mai aflau în granițele Țării Românești, căci, prin tratatul de pace de la Passarovitz, fuseseră trecute sub stăpînire austriacă. Așa că și aici, ca și la Halchi ele ar fi fost tot ca și într-o țară străină.

Din această pricină, Doamna Marica Brîncoveanu și-a întors privirile către biserica *Sfîntul Gheorghe Nou*, mîndra ctitorie bucureșteană a ei și a soțului său. Aici, în partea dreaptă a naosului, la locul rezervat, de obicei, ctitorului, lingă mormîntul lui Ioan Vodă Mavrocordat, îngropat aci, în 1719, în «mare taină», ca «să nu supere stăpînirea otomană», poate crezătoare încă în «hainia lui Constantin Brîncoveanu», a pus de s-a săpat mormînt nou, cu pereți și boltă de cărămidă și în el, iarăși pe «furiș», a reinhumat rămășițele scumpe ale soțului ei, în starea în care, — din toate punctele de vedere —, vor fi putut fi aduse după șase ani de zăcere în pămîntul mînăstirii Precistei de la Halchi. Deasupra mormîntului s-a așezat o masivă lespede de marmură albă, greu de mișcat

din loc, ornată pe față cu motive decorative, în curat stil brîncovenesc, și cu stema Țării Românești, dar fără nici o însemnare; cîmpul este lăsat alb, nescris. Aceasta, desigur, pentru ca mormîntul să nu poată fi identificat de turci, căci aceștia datorită mării învinuirii — «hainirea» —, ce aduseseră lui Vodă Brîncoveanu, l-ar fi profanat și distrus.

Dar, pentru ca peste vremi, urmașii să poată dezlega «taina» acestui mormînt «mut», adică fără pisanie, Doamna Marica Brîncoveanu, plină de grijă pentru memoria soțului ei, la 12 iulie 1720, a «spinzurat» sus de un «suport», prins în ziduri, o candelă de argint cu delicată lucrătură, iarăși în stil brîncovenesc, și cu o inscripție pe bulbul mijlociu, al cărei cuprins arăta limpede ceea ce nu se putuse însemna jos pe marmură, adică locul de veșnică odihnă al lui «Brîncoveanu Constantin, Boier vechi și domn creștin», căci el, scris în românește, glăsuiește așa: «*Această candelă, ce s-au dat la s(ve)ți Gheorghe cel Nou, luminează unde odihnescu oasele fericitului Domnu Io Costandin Brîncoveanu Basarab Voievod și iaste făcută de Doamna Mării Sale Mariia, carea și Măria Sa nădăjduiaște în Domnul iarăși aici să i se odihnească oasele, Iulie, în 12 zile, Ieal 7228 (= 1720)*». Cuprins clar care precizează, fără echivoc, că sub lespedea funerară de marmură, fără pisanie, deasupra căreia atîrna și lumina candela odihneau și încă odihnesc osemintele fericitului ctitor al bisericii, soțul ei, — donatoarea acestei frumoase piese de orfevrărie bisericească —, și domnul Țării Românești Constantin Vodă Brîncoveanu, că adică, în mod sigur, aici este mormîntul, altfel zis locul de veșnică odihnă, al acestuia.

Sfîrșitul mucenicesc al lui Vodă Brîncoveanu și al coconilor săi, — în cursul celor aproape trei secole scurse de la săvîrșirea lui —, a stîrnit în mijlocul celor de un neam cu ei, de pretutindeni, «puternice accente de mare durere», căci aceștia, mai cu seamă pe el ca Domnitor, l-au iubit și l-au respectat, deoarece, între altele, adusese țării sale liniște timp de peste un sfert de veac, «într-o lume frămîntată de ambiții și amenințări străine». N-au avut posibilitatea să-l răzbune prin forță și poate că nici n-ar fi voit să facă așa ceva, și de aceea au protestat împotriva sfîrșitului său tragic prin cîntec, prin balade și alte creații populare, în care preamărind pe Vodă Brîncoveanu «pentru opera și martiriul său», i-au purtat mereu numele, de-a lungul veacurilor. Căci «cîntecele și baladele care au inspirat pe marele poet anonim, poporul, exprimă, deopotrivă, jalea și revolta mută a sufletului românesc. Neam cu substanță creatoare, eminentă lirică, și-a plămuit din Constantin Brîncoveanu o imagine pe care a impus-o legendei. Pentru sufletul creator al poporului român, Brîncoveanu a intrat în universul eroilor lui legendari, din basme și balade». Drama lui a fost cîntată și duios înfățișată în felurile creații populare și culte, ca: balade, cîntece, piese de teatru, oratorii, cronici, versuri, proză ș.a., care toate proslăvesc magnific pe: «Brîncoveanu Constantin, Boier vechi și domn creștin». Deosebit de aceasta, oameni de știință români, dintre cei mai de frunte, istorici, istorici literari, biografi ș.a., i-au închinat studii și opere valoroase, bogat documentate.

În afară de acestea, în două rânduri, în anii 1914 și 1934, la nivel național, a fost comemorat, i s-a descoperit mormîntul, identificîndu-i-se osemintele în urma săpăturilor arheologice, făcute în anii 1932—1934 în biserica Sf. Gheorghe Nou din București și i s-au restaurat parte din ctitoriile religioase și din palate (Mogoșoaia și Potlogi). La toate acestea a fost părtaşă și Biserica Ortodoxă Română, — ajutată și sprijinită mult de Brîncoveanu, în vremea lui. În cadrul ei, respectiv în Sfîntul Sinod, cu prilejul comemorărilor aci amintite, mai ales, s-au ridicat voci, cerînd canonizarea lui, fără însă ca pînă acum să se fi și săvîrșit așa ceva. În anul 1934 chiar se instituiseră o comisiune sinodală care să cerceteze și să facă propuneri în legătură cu o astfel de problemă, strîns legată de sufletul credincioșilor noștri.

Din cele ce preced, — precum observa Nicolae Iorga, cu prilejul comemorării din 1914 —, reiese că «jertfa» lui Vodă Brîncoveanu, de acum 270 de ani n-a fost urmarea «propriilor sale greșeli, a politicii sale rătăcite», ci a unui «moment neprevăzut» legat de starea de nebbie și de dorința de a-și însuși bunurile lui de valoare, ale lui sultan Ahmed III și ale neomenosului său vizir, «Gin-Ali Pașa. Căci în domnia sa, Vodă Brîncoveanu «a mers pe drumul bătătorit al politicii marilor voievozi români». Cum s-a arătat, acesta era «alcătuit din mulți pași la dreapta și mulți pași la stînga, din multă îndrăzneală înainte, din multă retragere resemnată în urmă», pentru că «pe cei puțini și slabi», numai «un singur lucru îi poate păstra: întrebuițarea tuturor împrejurărilor pe care neconținut le au în față».

Voievod al «acestui pămînt», pe atunci «năpădit cu tot felul de lumesc rău și nevoi», — cum scriau Șerban și Radu Greceanu, în 1691, în prefața «Mărgăritarelor» lui Zlataust —, și «ca și alte țări călcat și pustiit de stricăcioasele oștiri», Vodă Brîncoveanu păzea țara «cu multă înțelepciune și chiverniseală» — cum iarăși se scria în prefața Triodului, imprimat la Buzău în anul 1700 —, pentru a o «păstra înfloritoare», vreme de peste un pătrar de veac și spre a o lăsa urmașilor întreagă și într-o asemenea stare.

Cu daruri, haraciu, plocoane și ajutoare de tot felul «a îndestulat întotdeauna Poarta, preferîndu-le alternativei armelor și gesturilor pripite, care puteau transforma țara în hățaș de pradă a hulașelor oști turco-tătare, aruncînd-o astfel într-o adîncă ruină, economică și culturală, din care să nu o mai poată ridica decenii întregi».

Slujînd și servînd pe turci de nevoie, — le era doar vasal, fără să neglijeze însă drepturile țării sale —, Brîncoveanu, cu aceeași istețime și bogate daruri, a știut cum «să întîmpine prudent și politicos pretențiile Austriei, Poloniei și Rusiei». Căci, cum se știe iarăși, în vremea sa, aceste mari puteri — în mijlocul cărora se afla țara sa —, «se băteau cu înverșunare» și ținteau «deopotrivă la stăpînirea văilor Dunării de Jos». De aceea, prin mijloacele aici arătate, a căutat să preîntîmpine orice surpriză neplăcută din partea lor.

Amenințat de permanente pericole, fără armată și, în acest caz, cu țara «deschisă oricărui năvălitor», Vodă Brîncoveanu, forțat mai cu seamă de împrejurări și dorînd «să lase urmașilor o moșie, — adică o

țară —, întreagă și neatinsă», s-a arătat un om «al neutralității veghetoare» și a izbucit, reușind, cum iarăși se cunoaște, să-și păstreze hotarele neștirbite.

În același timp, însă, «osîndit» de o asemenea grea situație, «să nu facă politica armelor, el a făcut marea politică a culturii». Căci, precum observa iarăși Nicolae Iorga, în timp ce «cu sabia ar fi ajuns la nimicirea sa și a țării», cu înțelepciune în «socotirea vremilor», — cum grăia Cronicarul —, și cu *Cartea* s-a «ridicat la înălțimea» nu numai de voievod al Țării Românești, ci și la aceea «de ocrotitor» al românilor de pretutindeni și chiar al Ortodoxiei, de «purtător de grijă al tuturor Bisericii creștine din Răsărit, de urmaș al autorității împăraților bizantini». În cuprinsul tuturor acestora, adică la Sinai, la Ierusalim, la Alep, la Athos, în Balcani și chiar în Tiflisul Iviriei, s-au înălțat și încă se mai înalță laude fierbinți întru amintirea binefacerilor lui de tot felul.

Deosebit de toate acestea, crescut în rafinata ambianță culturală a Cantacuzinilor, Brîncoveanu, încă din tinerețe, s-a format ca «om de carte, cu gust pentru tot ceea ce este frumos», fapt care a făcut ca domnia lui să reprezinte, cum se crede, momentul cel mai de seamă al vechii culturi românești; aceasta, la rîndul ei, datorînd forate mult înfăptuirilor sale în acest domeniu. Căci, cum se poate desprinde și din cele de mai sus, truda și punga sa au făcut, ca pe tot întinsul țării, să se ridice minăstiri, biserici și palate cu remarcabile linii arhitectonice și minunate zugrăveli, îndemnul său a prilejuit înființarea de școli și tiparnițe bine chivernisite, dărnicia sa, hărăzită cu inimă deschisă, a ajutat elevi la studii, în țară și peste hotare, cu cheltuiala lui s-au imprimat în excelente condiții, la : București, Buzău, Snagov, Rîmnic, Tîrgoviște, Alep și Tiflis, zeci de cărți cu conținut variat și în limbi felurite, cu cunoscuta-i înclinare spre faceri de bine, a dăruit, fără nici o plată, parte din aceste cărți, unor dreptmăritori creștini și sfinte lăcașuri de pe întreg cuprinsul românesc, — contribuînd astfel la întărirea conștiinței unității noastre naționale —, și pînă departe în Balcani și Orientul ortodox, cu aceeași înțelegere pentru cultură, a îndrumat, încurajat și susținut tălmăcirea de cărți — și nu numai religioase —, în limba poporului, putînd fi astfel și el socotit printre cei ce, — într-un fel sau altul —, au contribuit la desăvîrșirea limbii române literare.

Prin toate acestea, el este nu numai un mare ctitor al culturii noastre românești, ci și «una din figurile de seamă ale culturii universale» și de aceea unii dintre oamenii de carte străini, apreciîndu-i cum se cuvine înfăptuirile, adaugă numelui său apelativul de «Solomon dunărean».

Voievod dreptcredincios, gospodar, iubitor de cultură și artă, păstrător și păzitor al legii străbune, apărător al țării, care «a pus mai presus de sine interesele permanente ale acesteia și ale poporului său», domnitorul Constantin Brîncoveanu este și rămîne una «din personalitățile cele mai de seamă ale trecutului nostru politic, dar mai ales cultural. El «simbolizează epoca de strălucire a spiritului românesc, iar sfîrșitul său tragic, suportat cu tărie de suflet adevărat creștinească, adaugă chipului său aureola de martir».

Acestea sînt, destul de sumar înfățișate, viața și faptele «prea luminațului, prea înălțatului, prea slăvitului și prea strălucitului», — cum aproape regulat îl numesc prefetele cărților ce a imprimat —, domnitor al Țării Românești «Io Costandin B(rîncoveanu) Basarab Voevod». Rea-ducerea lor în mintea noastră, a celor de azi, cu prilejul dublei comemorări din acest an — 1984 —, cînd se împlinesc 330 de ani de la naștere și 270 de ani de la năpraznica-i moarte, este nu numai un act de pietate ci și o datorie patriotică. Cu respectul convenit pentru cît, în zilele sale, a făcut și pentru ea, la acest îndoit popas aniversar se alătură și Biserica Ortodoxă Română, printre altele, inserînd în paginile Buletinului său oficial și rîndurile de față.

BIBLIOGRAFIE

- Virgiliu N. Drăghiceanu. *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu 1714—1914. Locașurile Voevodului. Ochire arheologică*, București, 1914.
- Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, p. I, ed. a II-a, București, 1944.
- Ștefan Ionescu și Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brîncoveanu. Viața, Domnia, Epoca*, București, 1969.
- Ștefan Ionescu, *Epoca brîncovenească. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj-Napoca, 1981.
- Nicolae Iorga, *Constantin Vodă Brîncoveanu. Viața și domnia lui*, Vălenii de Munte, 1914.
- Nicolae Iorga, *Valoarea politică a lui Constantin Brîncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914.
- Nicolae Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brîncoveanu și rosturile Academiei Române*, București, 1914.
- Ioan Lupas, *Mucenicia Brîncovenilor*, în «*Studii, conținute și comunicări istorice*», III, Sibiu, 1941, p. 3—15.
- Diac. Prof. Gh. I. Molescu, *240 de ani de la mucenicia dreptcredinciosului voevod Constantin Brîncoveanu*, în «*Ortodoxia*», (1954), nr. 4, p. 610—624.
- Diaconul Nicolae M. Popescu, *Viața și faptele Domnului Țării Românești Constantin Vodă Brîncoveanu...*, București, 1914.
- Niculai Șandru, *Prințul aurului*, București, 1972.
- Preotul Nicolae Șerbănescu, *Constantin Brîncoveanu, ctitor de cultură românească*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 879—899.
- Preotul Nicolae Șerbănescu, *Mormîntul voievodului martir Constantin Brîncoveanu*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», XCVIII (1980), nr. 1—2, p. 109—144.
- Emil Virtosu, *Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu*, în «*Revista istorică*», 12, 1926, nr. 7—9.
- * * * Revista «*Biserica Ortodoxă Română*», LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 869 s.u. (Comemorarea a 250 de ani de la moartea lui C. Brîncoveanu, cu articolele semnate de: Pr. Nic. Șerbănescu, Gh. Popescu-Vilcea, Pr. Ion Rămureanu, Prof. Toma G. Bulat, Prof. George Potra, Gabriel Popescu, ș.a.).

• DOCUMENTARE •

ICONOCLASMUL BIZANTIN (SEC. VIII—IX) IN LUMINA NOILOR CERCETARI

Pr. drd. VASILE MUNTEAN

Posibilitățile cunoașterii complete a subiectului de față sînt atenuate de puținătatea și polisemia izvoarelor. Textele iconoclaștilor suferind o distrugere masivă, nu pot fi reconstituite decît purcezînd de la operele iconofililor, unele pasaje fiind inserate în lucrările celor din urmă pentru scopuri combative¹. Cu toate acestea, bizantinistii moderni au reușit într-o largă măsură să învingă dificultățile, prin ipoteze mai mult sau mai puțin plauzibile. Meritul celor vechi, deși nu au rezolvat chestiunea pe deplin, constă în a fi atras atenția asupra importanței și complexității controverselor². Ipso facto, specialiștii contemporani încearcă să evidențieze diverșii factori ai crizei în cauză: istoric, politic, teologic, social, economic, artistic ș.a.³.

S-a subliniat mai demult că «cearta în jurul icoanelor» este imposibil a se lămuri doar prin rațiuni politice, nici numai cu motive teologice sau izolată de reformele sociale, însă nici subordonată acestora⁴. Totuși, în stadiul actual al investigațiilor, apreciem că esența problemei trebuie căutată în domeniul doctrinal, religios, în vederea limpezirii ei definitive.

1. A se vedea colecția, din păcate incompletă, de *Textus byzantinos ad iconomachiam pertinentes* în usum academicum, editit Herman Hennephof, Leiden E. J. Brill 1969 (în continuare, *Textus*); I. Karayannopoulos, Πληγαί της βυζαντινῆς ἰκονομαχίας, Salonic 1970 (omite, de ex., Ἀντιόχειαί lui Nichifor Mărturisitorul, nr. 201); G. Ostrogorsky, *Storia dell' impero bizantino*, Torino, 1972, p. 138 (mai departe, *Storia*); *Iconoclasm*. Papers given at the Ninth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Birmingham, March 1975 ed. A. Bruyer, Birmingham 1977 (abreviat, *Icon.*); D. Zakythinos, *Byzantinische Geschichte, 324—1071*, Wien-Köln-Graz, 1979, p. 363—364, 367 passim (bibliografie).

2. Vezi și H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959 (reed. 1977). Lucrarea mai veche a lui G. Ostrogorsky, *Studien zur Geschichte des byz. Bildstreites*, Breslau, 1929 (reed. Amsterdam 1964) își păstrează utilitatea.

3. În rezumat la J. Herrin, *The Context of Iconoclast Reform*, în «*Icon.*», p. 20.

4. Cf. *Byzantium — an Introduction to East Roman Civilisation*, ed. N. H. Baynes, H. L. Moss, Oxford, 1961, p. 16.

În ceea ce privește locul lui de naștere, socotim prea restrictivă aserțiunea Hélènei Ahrweiler⁵ că «iconoclasmul este esențial constantinopolitan». Cum vom vedea, sursele lui sînt în fond asiatice. Fără să etichetăm iconoclastia absolut bizantină, nu putem fi de acord, în plus, cu afirmația prea generalizatoare a lui C. Mango⁶ că ar fi fost «o mișcare din Orientul Apropiat». Se știe că iconomahia s-a desfășurat impetuos și durabil, cu efecte grave pe diferite planuri, aproape exclusiv în Imperiul bizantin. Nu negăm, firește, însemnătatea și tilcul unor tendințe protoiconoclaste izolate, apărute în felurite zone și considerate ca antecedente ale marii dispute bizantine din sec. VIII—IX⁷, sau semnificația unor acțiuni iconofobe inițiate de califi arabi la începutul aceleiași veac VIII⁸. O posibilă înfrîurire iudaică ori islamică — loc comun în comentariile unor învățați⁹ — nu se mai poate accepta astăzi, după ce a fost respinsă cu temei de savantul Ch. Diehl la vremea sa.

Cercetători mai noi¹⁰ au sesizat judicios că basileii iconoclaști erau toți de origine anatoliană: «isaurienii»¹¹, Leon III (717—741) și Constantin V (741—775), armeanul Leon V (813—820), frigienii (dinastia amoriană), Mihail II (820—829) și Teofil (829—842), iar cultul icoanelor de două ori a fost restabilit de femei: Irina — greacă de obîrșie, și Teodora provenind din Paflagonia, provincie microasiatică, nu departe de Capitală¹².

De asemenea s-a relevat împrejurarea că «lupta contra icoanelor» a găsit puternic sprijin popular — fluctuant, după constatarea noastră — în centrul și răsăritul Asiei Mici, unde locuitorii băștinași, superficial elenizați, erau supuși prozelitismului iconofobilor¹³. Bizantinologul sovietic M. Siuzumov observă just că iconoclasmul e «legat genetic de ereziile Asiei Minor»¹⁴. Aici dăinuiau rămășițe considerabile de monofizitism și s-a dezvoltat secta pavlicienilor, vrăjmașii oricărui cult ecleziastic¹⁵. Rădăcinile monofizite ale iconoclasmului bizantin au fost re-

5. In *The Geography of the Iconoclast World*, «Icon.», p. 27.

6. *Historical Introduction*, «Icon.», p. 6.

7. Beck, *op. cit.*, p. 297; D. Freedberg, *The Structure of Byzantine and European Iconoclasm*, «Icon.», p. 165. De pildă extrase din scrierile lui Epifanie de Salamina (sec. IV), în *Textus*, p. 45 și urm.

8. A. Grabar, *L'iconoclasme byzantin. Dossier archéologique*, Paris, 1957, p. 104—108.

9. *Ibidem.*, p. 111—112; D. Obolensky, *Byzantine Frontier Zones and Cultural Exchanges*, în *Rapports II, XIV-e Congrès int. des études byzantines*, București, 1971, p. 100.

10. P. Lemerle, *Bizanzul și originile civilizației noastre*, în «Literatura Bizanzului» — antologare, traducere și prezentare de N. Ș. Tanașoca, București, 1972, p. 45.

11. Theophanes scrie că Leon s-a născut în Germaniceea. Ostrogorsky, *Storia*, p. 188, n. 43, susține că ἐξ τῆς Ἰσαυρίας este un adaos, pe cînd L. Breyer, *Bildstreit und Arabersturm. Das 8. Jahrhundert (717—813) aus der Weltchronik der Theophanes übersetzt, eingeleitet und erkeärt von L. B.*, Viena 1957, p. 177, n. 1: «Wahrheit abes aus Isaurien». Germaniceea se află în N Siriei, iar Isauria între Kibyraiton, Capadocia, Lykaonia și Mediterana, totuși nu departe, în latura vestică.

12. Șt. Brezeanu, în *Istoria medie universală* (coord. R. Manolescu), București, 1980, p. 75.

13. A. Grabar, *op. cit.*, p. 96.

14. În *Istoria Vizantiei*, II, Moscova, 1957, p. 79.

15. Nina Garsoian, *Byzantine Heresy. A Reinterpretation*, în «Dumbarton Oaks Papers» 25 (1971), p. 87; P. Barnard, *The Paulicians and Iconoclasm*, în «Icon.», p. 75—81.

liefate deja de regretatul bizantinist G. Ostrogorsky. De aceea ni se pare neîntemeiată opinia lui S. Brock că dezbaterea inițială a iconomahiei «nu a avut întru nimic de-a face cu hristologia»¹⁶. Pionierul iconoclasmului, Leon III, s-a născut în locurile în care se cultiva arta cu figurații «consubstanțiale», o reprezentare artistică cu aspirație magică. Trebuie menționate și unele influențe directe, concrete, exercitate de ereziarhi precum: Constantin de Nacoleia, Toma de Claudiopolis, Teodosie al Efesului, renegatul Beser. Apoi vizita lui Genesisios, șeful pavlicienilor la Constantinopol în 726 nu va fi rămas fără ecou asupra iconoclasmului împăratului¹⁷. Nu omitem nici răspîndirea impresionantă a «imaginilor» și adorarea nu o dată fetișistă a lor¹⁸. Dar în loc să se înlăture excesele condamnabile s-a ajuns la tăgăduirea îndreptăririi iconoduliei. Chiar în 726, întîmplîndu-se cutremur și erupție vulcanică la N-E de insula Creta, împreună cu renegatul Beser, Leon interpretă această urgie ca o pedeapsă divină determinată de iconolatrie. În același an, declară deschis că se opune venerării icoanelor¹⁹. Distrugerea icoanei (mozaic) lui Hristos de deasupra Porții de Bronz în 726 este primul act iconoclast al cirmuitoarului, cel mai de seamă care a precedat — cu 4 ani — edictul imperial, act cu valoare de simbol: în palatul său Leon III procedează potrivit convingerilor sale, sincere ori interesate. Însă e și act public: împăratul înlocuiește icoana — că nu ar avea suflare, viață — cu o «cruce, gloria tuturor ortodocșilor»²⁰.

E adevărat că o argumentare teologică mai serioasă a poziției iconoclaste se va obține abia sub Constantin V. Acesta avea un caracter mai complex și mai violent decît tatăl său; în schimb poseda vaste cunoștințe teologice, însă tendențios orientate. El autoriza o singură icoană: pîinea și vinul din Euharistie, pe urmă refuza titlul de Născătoare de Dumnezeu Fecioarei Maria, cultul sfinților și al relicvelor, crucea. Cu dreptate, R. Jenkins îl taxează monofizit²¹. Pentru a convinge poporul să adere la ideile sale, basileul începu o propagandă activă prin *silentia* (consilii de înalte oficialități civile și bisericesti). La fel dădu multă atenție în doctrinării trupelor constantinopolitane (tagmata). Deși la soborul convocat de împărat în palatul Hieria, la 10 februarie 754²²

16. S. Brock, *Iconoclasm and the Monophysites*, în «Icon», p. 57.

17. A. Grabar, *op. cit.*, p. 141; Garsoian, *op. cit.*, p. 97.

18. Detalii în «The Cambridge Medieval History», IV—2 (ed. J. M. Hassey, Cambridge 1967), p. 66; Ostrogorsky, *Storia*, p. 148 (literatură). Încă titlurile indicate de N. Gendie, *The Role of the Byzantine Saint in the Development of the Icon Cult*, în «The Byzantine Saint» (colecție de studii) ed. S. Hackel, Birmingham, 1981, p. 181 și urm.

19. Theophanes (ed. Boor, p. 404): ἤρξατο... λόγον ποιῆσαι ἔν 726 Leon s-a pronunțat în public contra iconoduliei; cf. Ostrogorsky, *Storia* p. 189; Siuzumov, *op. cit.*, p. 53; Beck, *op. cit.*, p. 298. Primul (unicul) edict nu s-a dat în acest an (St. Brezeanu, *O istorie a Imperiului bizantin*, București, 1981, p. 60), ci în 730. A. Cornea, *Mentalități culturale și forme artistice în epoca romano-bizantină (300—800)*, București, 1984, p. 92, scrie 727!

20. A. Grabar, *op. cit.*, p. 130 și urm.

21. R. Jenkins, *Byzantium: the Imperial Centuries ad 610 to 1071*, Londra 1966, p. 74; Beck, *op. cit.*, p. 303.

22. Conciliabulul e reproduș, acum în urmă, de Hennephof, *Textus*, p. 61 ș.u. Pentru speculația «etică» conform căreia icoana adecvată a sfinților este imitarea acestora, v. M. Anastos, *The Ethical Theory of Images Formulated by the Iconoclasts in 754 and 815*, «Dumb. Oaks Papers» 8 (1954).

a triumfat partida moderată, se oprește confecționarea, venerația, posedarea sau tănuirea icoanelor. Se alcătuiesc multe anateme, cea mai grea fiind rezervată Sfântului Ioan Damaschinul, «Mansurul»; acesta tilcuise harisma icoanei nu ca *ὀψία*, ci ca *ἐπέφεια*²³.

Documentele vremii²⁴ nu ne îndrituiesc să opinăm că iconomahia s-a ivit ca «protest împotriva arbitrajului birocrăției imperiale, luxului în biserică și monahismului»²⁵, manifestându-se «ca o viguroasă mișcare socială și politică cu adinci implicații în viața Imperiului»²⁶ sau că «politica iconoclastă însăși (...) este reflexul aspirațiilor acelorași pături din Asia Mică, ostile cultului icoanelor»²⁷. De precizat, mai întâi, că iconoclasmul nu a pornit de «jos». În anul 730 Leon a emis unicul edict. Rencunoaștem că a fost antrenată — în această convulsie anticononică — mai cu seamă armata, dar, cum a conchis W. Kaegi²⁸, nu toate themele asiatice au sprijinit în mod unanim ideologia imperială întrucât cu ocazia războiului civil din 742 ele și-au împărțit ajutorul între un iconoclast (Constantin V «Copronimul») și un iconodul (Artavasdes). Împăratul n-a găsit un reazem total nici între cei mai apropiați colaboratori²⁹. Renumitul bizantinist P. Lemerle e de părere că «amploarea mișcării iconoclaste dovedește poate cit de important era atunci să se facă concesii Asiei Mici, să fie îndepărtate în orice caz de la ea anumite tentații, să fie pusă în situația de a putea lupta împotriva asaltului islamic»³⁰. Mai mult, în 820, iconofilul Toma Slavul a dezlănțuit o formidabilă răscoală contra regimului iconoclast al lui Mihail II, fiind susținut de populații microasiatice, exceptând themele Opsikion și Armeniakon care au rămas fidele împăratului oficial³¹.

S-a mai susținut că iconoclasmul a fost cauzat de o «stare de necesitate națională»³². Nu infirmăm meritele excepționale pe care și le-a câștigat Leon III, salvind Bizanțul de pericolul arab și întărind structura statului sub toate raporturile. În acest sens teoria centralizării³³ este justificată, însă rămâne insuficientă o altă explicație, anume «puterea economică a mănăstirilor și atracția exercitată de «viața contemplativă» asupra locuitorilor Imperiului într-o perioadă de criză profundă și de insecuritate privează statul de contribuabili și de soldați»³⁴. Iconoclasmul nu s-a iscat ca monahomahie (lupta împotriva călugărilor), tentă dobândită abia după 760. De altfel, instituția imunității monahale atinge

23. Beck, *op. cit.*, p. 301.

24. Avem în pregătire un studiu în care vom trata tema mai nuanțat.

25. M. Siuzumov, *op. cit.*, p. 51.

26. Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1981, p. 80.

27. St. Brezeanu, *O istorie a Imperiului bizantin*, p. 58.

28. W. Kaegi, *The Byzantine Armies and Iconoclasm*, în «Byzantinoslavica» 27 (1966), p. 56.

29. Ostrogorsky, *Storia*, p. 151.

30. P. Lemerle, *op. cit.*, p. 45.

31. Ostrogorsky, *Storia*, p. 182.

32. H. Ahrweiler, *op. cit.*, p. 22.

33. P. Brown, *A Dark-Age Crisis: Aspects of the Iconoclastic Controversy*, *English Historical Review*, 346 (1973), p. 1—34; v. și recenzia critică din «Church History», 25/1 (1976), p. 1—16, iscălită de P. Heury privind în primul rând punctul de vedere al celui dinții că iconoclasmul a fost fundamental «o discuție asupra locului sfântului în obytea bizantină».

34. St. Brezeanu, în *Istoria medie universală*, p. 76.

apogeul la răscrucea sec. XIII—XIV³⁵. Nu ignorăm unele măsuri riguroase; ne referim la interdicția lui Nichifor Focas din 963—964 de a se întemeia noi mănăstiri și așezăminte filantropice³⁶, la confiscarea tezaurului Bisericii de Alexie Comnenul (1081—1118)³⁷; amintim și secularizarea de la finele veacului XIV ce afectase posesiunile mănăstirești bizantine în proporție de 1/2³⁸. Autorii acestor hotărâri ce au lovit în patrimoniul monastic și eclesial nu au devenit — pentru interese superioare de stat — iconoclaști.

De adăugat că în etapa a doua, iconoclastia a pierdut din intensitate, persecuțiile fiind mai «blinde și intermitente» (D. Obolensky). Sinodul din 815 sub Leon V Armeanul, ori cel din 832 pe timpul lui Teofil, n-au făcut altceva decât să confirme unele sentințe anterioare. Furia iconoclastă nu a provocat atâtea victime ca în prima perioadă. Întia dată la 787 Irina a restaurat cinstirea sf. icoane. După definiția soborului VII ecumenic — scrie Pr. prof. D. Stăniloae — închinarea oferită icoanei urcă la modelul viu al ei³⁹, ori «apărătorii icoanelor n-aveau încă prea explicită conștiința despre energiile necreate aduse în creațiune de Sfântul Duh. Aceasta le-ar fi dat posibilitatea de a explica legătura între Hristos și icoana Lui, legătură pe care ei o afirmă fără să o explice suficient»⁴⁰. În anul 843 văduva Teodora «preafericita», decisă a termina odată cu iconofobia guvernamentală, aboli toate deciziile iconoclaste. Astfel erezia oficială bizantină ia sfârșit cum a și început, printr-un decret împărătesc⁴¹.

Pentru regiunile românești, arheologia din ultimele decade a aruncat noi lumini asupra continuității vieții autohtonilor. Nu puține vestigii demonstrează păstrarea legăturilor cu Imperiul bizantin, deși cu intermitențe — consemna deunăzi I. Barnea. O importanță aparte pentru arta creștină pe pământul actual al României prezintă o cruculiță de plumb de la Hlincea-Iași, o psalie de os și o mărgică de plumb de la Dodești-Vaslui, ambele ornamentate cu semnul crucii, două pandantive de plumb și un inel de bronz de la Obârșia-Olt, tustrele având Sf. Cruce etc. toate aceste piese fiind datate din secolele VIII—IX⁴². Cum a notat, între alții, D. Freedberg, unele din vechile «probe» ale iconoclaștilor reapar în scrierile reformatorilor Zwingli și Calvin⁴³ etc. În *Descriptio Molda-*

35. Ostrogorsky, *Storia*, p. 442.

36. Z. von Lingenthal, *Jus graeco-romanum*, pars III, Lipsca 1857, p. 293.

37. Fr. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565—1453*, München-Berlin 1924, L, 1085.

38. Ostrogorsky, *Pour l'histoire de l'immunité à Byzance*, în «Byzantion» 28 (1958), p. 228. Pentru alte încercări restrictive, I. Konidares, *Τὸ Μίχαλον τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἀπὸ τοῦ 9ου μῆχρι καὶ τοῦ 12ου αἰῶνος*, Atena, 1979, p. 139 și urm.

39. D. Stăniloae, *Icoanele în cultul ortodox*, «Ortodoxia», XXX (1978), 3, p. 481. Așa cugeta și Sf. Vasile cel Mare: cinstirea icoanei trece la prototip (Patrologia Graeca 32, 149 C; 94, 1252 D).

40. D. Stăniloae, *ibidem*.

41. A. Grabar, *op. cit.*, p. 203; încă C. Mango, *The Liquidation of Iconoclasm and the Patriarch Photios*, în «Icon.», p. 133.

42. I. Barnea, *Artă creștină în România. Secolele VII—XIII*, vol. II, București, 1981, p. 12 și 34.

43. D. Freedberg, *art. cit.*, p. 166.

vivae⁴⁴. D. Cantemir spune sugestiv că sinodul de la Iași din 1642 s-a ținut «împotriva iconoclaștilor și a altor eretici». Neo-iconoclaștii pomeniți de eruditul domn moldovean, cum s-a arătat de curind, sînt calvinii⁴⁵.

Concluzii. Drept s-a remarcat că această polemică s-a încheiat cu biruința teologiei iconodule elenice asupra concepției iconoclaste asiatice, orientale⁴⁶.

Disensiunea iconoclastă a intrat în chipuri diferite în istoria posteroară bizantină. Ea a avut consecințe imediate, dar și îndepărtate, uneori greu de descoperit. Deși acest răstimp a fost privit mai mult ca un declin, ca «o perioadă a secolelor întunecoase»⁴⁷, îndeobște în analizele ultimilor ani se accentuează că știința și învățămîntul în sec. VIII—IX au cunoscut un nivel destul de ridicat dacă ne gîndim că intervalul 843—1025 este calificat ca o «vîrstă de aur a Imperiului bizantin»⁴⁸.

Rezultatul rapid al iconoclasmului a fost o evidentă ruptură între arta aulică și cea populară sau monahicească care, mai tîrziu, își va pune și mai mult pecetea pe lucrările artistice din Bizanț. Se va elabora, în sfîrșit, o nouă iconografie, mai spiritualizată. În pictura religioasă, de acum încolo, totul se va executa după principii strict statonice de autoritate ecleslastică. De aici acel anonim și aproape sistematic al operelor de artă bizantină⁴⁹.

Cît despre monahism, acesta intră într-o vădită reinnoire. În genere a jucat un rol viu și creator mai ales în cadrul literaturii, imnologiei, moralei. Monahii refugiați vor difuza stilul de cultură bizantin în diverse ținuturi⁵⁰. În ce privește Biserica, autonomia ei doctrinară creșcu considerabil după 843. Relația cu statul e foarte complexă. În general s-a respectat regula «simfoniei», preconizată încă de Justinian cel Mare⁵¹.

Am căutat să expunem destul de succint ultimele teze legate de criza iconoclastă care a zguduit societatea bizantină la un moment dat, însoțite de reflecții personale. Noile contribuții ne ajută dacă nu să aflăm totdeauna soluția autentică, măcar să eliminăm pe cele neadmisibile.

44. Ed. Acad., București, 1973, p. 353.

45. R. Constantinescu, *O veche predică transilvăneană despre cinstirea și icoane*, în «Mitropolia Banatului», XXVIII (1978), nr. 7—9, p. 483 (cu bibliografie). Este superflou ca în limitele acestui articol să mai discutăm despre iconoclasmul francez ori englez.

46. P. Lemerle, *op. cit.*, p. 45—46.

47. D. Zakythinos, *La grande brèche dans la tradition historique de l'hellénisme du septième au neuvième siècle*, în Χριστοθήριον τῆς Ἀ. Κ. Ὁρθόδοξου, III, Atena, 1966, p. 300, 304, 306 și 323 (după I. Barnea *op. cit.*, p. 7, n. 1).

48. Ostrogorsky, *Storia*, cap. IV.

49. V. Lazarev, *Storia della pittura bizantina*, Torino, 1967, p. 117; R. Cormack, *Painting after Iconoclasm*, în «Icon», p. 147—163. Print-un acord tacit, vor dispăre reprezentările sculpturale din Biserica Orientală (cf. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, I, Paris, 1932, p. 381).

50. D. Obolensky, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe 500—1453*, ed. 2, Londra, 1974, p. 229—230.

51. În prologul novejlei a VI-a (v. *Novellae Justiniani*, ed. R. Schoell, ed. 6, Berlin, 1954).

**LITURGHIA CREȘTINĂ DESCRISĂ
IN CONSTITUȚIILE APOSTOLICE (Așezămintele Sfinților Apostoli),
IN COMPARAȚIE CU LITURGIILE ORTODOXE DE AZI ***

Pr. drd. VASILE JURAVLE

**1. Originea, conținutul, autorul, epoca și locul
redactării «Constituțiilor Apostolice»**

Între numeroasele documente literare păstrate de eglavia creștină pînă astăzi și care alcătuiesc grupul de scrieri «pseudoapostolice», compilația cunoscută în general sub titlul de «Constituțiile sau Așezămintele Sfinților Apostoli» (Διατάξεις τῶν ἀγίων Ἀποστόλων) ocupă un loc aparte datorită importanței sale pentru evoluția istorică a Liturghiei creștine din primele ei veacuri, ca și pentru faptul că ea este «cea mai completă și mai importantă colecție canonică și liturgică»¹.

Constituțiile Apostolice, ca de altfel și celelalte scrieri «pseudo-apostolice»², în forma lor actuală, provin din secolele IV—V, dar ele conțin și folosesc sau transmit de fapt materiale mai vechi, din secolul III sau chiar și de mai înainte.

După cum rezultă din textul documentului, această colecție a fost pusă printr-o ficțiune literară sub autoritatea colegiului apostolilor, care ar fi dictat și transmis Bisericii dispozițiile lor, adresate îndeosebi episcopilor prin Clement, ucenicul lor și episcop al Romei³.

Constituțiile Apostolice sînt împărțite în 8 cărți, de extensiune și valoare inegală și cuprind un mănunchi de reguli, norme și dispoziții disciplinare, doctrinare, morale și liturgice, adresate laicilor (cartea I); adresate episcopilor, preoților și diaconilor (cartea a II-a); sfaturi către văduve (cartea a III-a); despre orfani, văduve, fecioare, etc. (cartea a IV-a); sfaturi date conducerii Bisericii și credincioșilor în legătură cu martirii (cartea a V-a); în legătură cu ereziile și schismele (cartea a VI-a); sfaturi în legătură cu întrebuintarea vieții (cartea a VII-a); și, în sfîrșit, diferite sfaturi în legătură cu întrebuintarea darurilor, despre hirotonii și canoane, precum și, ceea ce ne interesează cel mai mult, cartea a VIII-a, cap. 5—15 — cel dintîi formular de liturghie cunoscut pînă acum.

Originea apostolică a Constituțiilor atribuite Sfinților Apostoli a fost admisă pînă către mijlocul secolului trecut, cînd, în urma unor studii și cercetări, s-a încercat să se afle adevăratul autor al acestei colecții, precum și sursele de inspirație. Astfel, s-a ajuns la concluzia că această

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută la specialitatea «Liturgică și Pastorală», în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie, sub îndrumarea

Pr. prof. Ene Braniște care a dat și avizul pentru publicare.

1. Pr. prof. Ene Braniște, *L'assemblée liturgique décrite dans les «Constitutions Apostoliques» et les différentes fonctions dans son cadre*, în «Edizioni liturgiche», Roma, 1977, p. 93.

2. Acestea sînt: *Canoanele (atribuite) lui Ipolit*; *Rînduiala bisericească egipteană*; *Testamentum Domini* și *Constituțiile (date) prin Ipolit (Epitomele)*.

3. *Constituțiile Apostolice*, cartea a VI-a, cap. XVIII, 11 și cartea a VIII-a, cap. XLVI, 13. Trad. rom. de Ec. G. N. Nițu, în colecția «Scrierile Părinților Apostolici», vol. II, Chișinău, 1928, p. 165 și 267.

operă, în cea mai mare parte a sa, reprezintă o compilație avind ca sursă de inspirație alte scrieri disciplinare mai vechi (sec. I—III), considerate de origine apostolică și pe care autorul anonim le-a prelucrat pentru a le adapta situației Bisericii din epoca sa. Primele șase cărți reproduc, cu puține modificări și adaosuri, o scriere mai veche, descoperită spre mijlocul veacului trecut și cunoscută sub titlul de «*Didascalia Apostolorum*» (scrisă prin Siria pe la anul 250 d. Hr.). Prima parte a cărții a VII-a reprezintă o versiune interpolată a «*Didahiei celor 12 Apostoli*» (Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστόλων), iar în partea a II-a (cap. 33—38) a acestei cărți autorul anonim a adunat formulare de rugăciuni și norme cu privire la instruirea catehumenilor și în legătură cu Botezul. Cartea a VIII-a a avut ca sursă de inspirație, pentru primele două capitole, opera «*Despre harismă*» (Περὶ χαρισμάτων) a preotului Ipolit al Romei, iar pentru restul capitolelor autorul anonim s-a servit de «*Tradiția Apostolică*» (Ἀποστολικὴ Παράδοσις) a aceluiași autor, cunoscută sub titlul de «*Rînduiala Bisericii egiptene*» (Aegyptische Kirchenordnung, Egyptian Church order)⁴.

Pentru identificarea «misteriosului compilator», ascuns sub numele Sfîntului Clement al Romei, ca și, pentru determinarea cu aproximație a țării sale de origine și a epocii în care și-a redactat opera, cercetătorii s-au folosit de informațiile care se găsesc în cuprinsul documentului cu privire la cultul divin al Bisericii. Astfel, după ce au fost comparate diferitele formule și rituri ale Liturghiei și Botezului descrise în Constituțiile Apostolice cu alte izvoare literare ale istoriei cultului creștin din secolul IV⁵, s-a ajuns la concluzia că autorul nu poate fi altul decît un sirian, originar din Antiohia sau din împrejurimile acestui oraș⁶. Caracterul sirian al Liturghiei descrisă în cartea a VIII-a a Constituțiilor Apostolice și, prin urmare, originea ei antiohiană nu pot fi puse la îndoială, întrucît criteriile interne ale colecției se opun acestei obiecțiuni. Pomenirea de la finele liturghiei catehumenilor (cartea a VIII-a, cap. 10) a episcopului Iacob al Ierusalimului înaintea celorlalți episcopi, recomandarea tinerii sărbătorii Nașterii Domnului, ca și practica postului Sfîntelor Paști, fixat la șapte săptămîni (cartea a V-a, cap. 13), adică așa cum era obiceiul în Antiohia⁷, sînt argumente sigure care pledează pentru originea antiohiană a Constituțiilor Apostolice.

4. Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 94—95; Pr. I. Mihălcescu, Ec. M. Pîslaru și Ec. G. N. Nițu, *Scrierile Părinților Apostolici*, vol. I, Chișinău, 1927, p. 44—45; Joh. Quasten, *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima*, Bonnæ, 1935—1937, p. 179/1; Magistrand Protos. Gr. Băbuș, *Constituțiile Apostolice ca izvor pentru studiul Liturghiei creștine*, în «*Studii Teologice*», VII (1955), nr. 9—10, p. 612; Pr. Prof. Ene Braniște, *Istoria Liturghiei*, Curs dactilografiat pentru doctoranzi, București, 1978—1979, p. 34.

5. Catehezele Sfîntului Ciriil al Ierusalimului; Omiliile exegetice și baptismale ale Sfîntului Ioan Gură de Aur și Omiliile baptismale ale lui Teodor de Mopsuestia.

6. Pr. Prof. Ene Braniște, *L'assemblée liturgique...*, p. 97—98; H. Leclercq, *Constitutions Apostoliques*, art. în «*Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*», publié par Fernand Cabrol et H. Leclercq, t. III, p. 2, col. 2749; Pr. Prof. P. Vintilescu, *Încercări de istoria Liturghiei*, București, 1930, p. 115.

7. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Istoria Liturghiei*, Curs litografiat, București, 1940, p. 238—239.

Cit privește data indeobște adoptată pentru apariția colecției a fost fixată între anii 380—400 d. Hr. ⁸.

2. Liturghia creștină descrisă în «Constituțiile Apostolice» în comparație cu Liturghiile ortodoxe de azi

Cele mai importante părți din Constituțiile Apostolice pentru istoria Liturghiei sînt cartea a II-a, cap. 57 — care cuprinde o descriere a rînduiei unei Liturghii (indeosebi liturghia catehumenilor) de tip sirian după părerea generală sau egiptean după unii ⁹ — și mai ales cartea a VIII-a, cap. 5—15 în care găsim, așa cum am mai spus, cel dintîi formular de liturghie cunoscut pînă acum. Este vorba de o liturghie de tip sirian (antiohian), săvîrșită cu prilejul hirotoneiei unui episcop. Această liturghie e numită de obicei *Liturghia clementină* pentru faptul că, așa cum găsim descris în cartea a VI-a, cap. XVIII și în cartea a VIII-a, cap. XLVI, aceste Constituții ar fi fost date de Sfinții Apostoli, prin Clement episcopul Romei, care le-ar fi consemnat în scris, și pe care o scriere atribuită patriarhului Proclu al Constantinopolului îl privește ca autor al acestei Liturghii ¹⁰.

În ambele rînduiei (din cărțile a II-a și a VIII-a) se disting clar cele două părți: *liturghia catehumenilor* și *liturghia credincioșilor*.

Pentru a surprinde mai ușor caracterele specifice ale liturghiei descrisă în Constituțiile Apostolice vom face în continuare o prezentare a textului și a rînduiei ei în comparație cu liturghiile ortodoxe de azi, scoțînd la iveală asemănările și deosebirile dintre ele, precum și legătura organică ce există între aceste liturghii ¹¹.

Dar iată, mai întîi, rînduiala Liturghiei clementine descrisă în cartea a VIII-a, menționînd, în același timp, și deosebirile care ne apar în cartea a II-a:

a. Liturghia catehumenilor (cartea a VIII-a, cap. 6—10), începe cu 4 (sau 5) lecturi biblice, dintre care primele două din Vechiul Testament (Lege și Profeți), iar celelalte din Noul Testament (Epistolele sau Faptele Apostolilor și Evanghelii). Primele trei lecturi erau făcute de anagnost (citeț), iar a patra (Evanghelia) de diacon sau preot.

În cartea a II-a, cap. 57, găsim însă recomandarea de a se citi un număr mai mare de lecturi biblice și anume din următoarele cărți ale Sfinței Scripturi: din cărțile lui Moise, ale lui Isus Navi, ale Judecătorilor, ale Împăraților, Paralipomenile și cărțile despre întorcerea din captivitate; de asemenea din cărțile: lui Iov, ale lui Solomon și ale celor 16 prooroci, citirile făcîndu-se alternativ, între doi citeți. Urma apoi cîm-

8. Pr. Prof. Ene Branîște, *op. cit.*, p. 97; Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 172; idem, *Încercări de istoria Liturghiei...*, p. 116; Pr. I. Mihăilescu, Ec. M. Pîslaru și Ec. G. N. Nițu, *op. cit.*, p. 47.

9. Pr. Prof. Ene Branîște, *Istoria Liturghiei...*, p. 34.

10. Proclu (Pseudo), Περὶ τῆς παραδόσεως τῆς ἑίας λειτουργίας, P. G. t. LXV, col. 849 B.

11. Pentru descrierea Liturghiei clementine ne vom servi de textul original al documentului, publicat de Joh. Quasten, în *Monumenta eucharistica...*, p. 184—186 și 198—233, ca și de traducerea românească a Ec. G. N. Nițu din colecția «*Scrierile Părinților Apostolice*», vol. II, p. 76—78 și 226—249.

tearea psalmilor de către o altă persoană — cîntărețul —, poporului fiindu-i rezervat numai stihul de la început. Urma apoi, ca și în cartea a VIII-a, lectura biblică din cărțile Noului Testament (Faptele și epistolele Apostolilor, iar la urmă Evanghelia).

Terminîndu-se citirile sfinte, episcopul saluta pe credincioși cu formula: «Darul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu și Tatăl și împărtășirea Sfintului Duh cu voi cu toți», la care credincioșii răspundeau prin cuvintele: «Și cu duhul tău» (cartea a VIII-a).

În ambele cărți, dar cu deosebire în cartea a II-a, este menționată, ca urmînd în continuare, omilia sau predica (sau «cuvîntarea de învățătură», așa cum menționează cartea a VIII-a). Omilia sau predica era rostită mai întîi de către preoți, pe rînd, și la urmă de către episcop (cartea a II-a).

În continuare, cartea a VIII-a ne prezintă patru serii de ectenii, rostită de către diacon pentru: catehumeni, energumeni (cei bîntuiți de duhuri necurate), candidații la Botez (οἱ φωτισόμενοι, iluminandi)¹² și pentru penitenți. Fiecare ectenie era urmată de o rugăciune rostită de episcop pentru fiecare din cele patru categorii de ascultători, care stăteau în timpul acesta cu capul plecat și apoi ieșeau succesiv din biserică, pe măsură ce erau binecuvîntați de episcop, trecînd pe sub mîna lui.

b. După ieșirea penitenților, toți cei rămași se sculau în picioare și începea *liturgia credincioșilor* (cartea a VIII-a, cap. 11 și urm.), cu o nouă ectenie (ectenă mare) (care în cartea a II-a este însă plasată ceva mai tîrziu și anume după sărutarea păcii, imediat înainte de anaforă) și o rugăciune a episcopului pentru credincioși, după care urma sărutarea păcii și spălarea mîinilor liturghisitorilor. Se luau măsuri pentru asigurarea ordinii și a liniștii în biserică.

Diaconii aduceau apoi episcopului, la Sfînta Masă, pîinile și vinul alese pentru Sfînta Jertfă. În cartea a II-a acest moment îl găsim așezat înainte de sărutarea păcii.

Urma, apoi, un dialog, care se deschidea cu formula asemănătoare celeia din II Corinteni 13, 14, zisă de arhiereu:

— «Darul Atotțiitorului Dumnezeu și dragostea Domnului nostru Iisus Hristos și împărtășirea Sfintului Duh să fie cu voi cu toți!».

— «Și cu duhul tău», răspundea poporul. Și dialogul continua;

— «Sus mîntea» (ἔνω τὸν νοῦν).

— «Avem către Domnul!».

— «Să mulțumim Domnului!».

— «Cu vrednicie și cu dreptate...».

Episcopul începea, apoi, o lungă rugăciune euharistică pentru sfințirea Darurilor. Înlăuntrul acestei rugăciuni sînt inserate, la momentele indicate de desfășurarea ei, cîntarea serafimică de trei ori sfînt, cuvintele de instituire de la Cină, invocarea Sfintului Duh (epicleza) și dipticele sau pomenirile pentru vii și morți.

12. În colecția «*Scrierile Părinților Apostolici*», voi. II, p. 229 și 230, acest termen s-a tradus greșit prin «cel luminați», corect fiind «cel iluminanți, cei către luminare (botez)».

Urma, apoi, o nouă ectenie și o rugăciune rostită de episcop ca pregătire pentru împărtășire. Diaconul continua cu cuvintele :

— «Să luăm aminte», la care episcopul completa :

— «Sfintele sfinților», iar poporul răspundea :

— «Unul Sfint, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu-Tatăl, binecuvîntat ești în veci, amin».

În continuare avea loc ritualul împărtășirii, în timpul căruia se citea psalmul 33. Se rostea o nouă ectenie și o rugăciune de mulțumire, apoi se făcea concedierea poporului, cu formula : «Deșiți în pace», rostită de diacon.

După această succintă prezentare a rînduiei Liturghiei clementine, să vedem care sînt asemănările și deosebirile dintre aceasta (liturghia descrisă în Constituțiile Apostolice) și liturghiile ortodoxe de azi.

— În expunerea noastră, vom lua ca bază tripla împărțire clasică a Liturghiei și vom arăta, pe rînd, ceea ce s-a păstrat, ceea ce a dispărut și ceea ce s-a adăugat, pe parcurs, față de Liturghia clementină în Liturghiile ortodoxe de azi.

A. Mai întîi constatăm, din prezentarea rînduiei Liturghiei clementine făcută mai înainte, că aceasta nu începe cu proscomidia, ci cu lecturile biblice. Această situație se datorește faptului că în primele patru sau cinci veacuri, ritualul primirii și pregătirii Darurilor de piine și de vin pentru Sfînta Jertfă avea loc la începutul liturghiei credincioșilor, cam în momentul corespunzător astăzi Heruvicului sau ieșirii cu Darurile, lucru menționat, de altfel, și în liturghia descrisă de Constituțiile Apostolice, atît în cartea a II-a, cap. 57, cit și în cartea a VIII-a, cap. 12¹³. Locul acestui act, aici, era firesc, dacā ne amintim că puteau aduce daruri la liturghie numai credincioșii admiși să participe la liturghia euharistică (a credincioșilor).

Deplasarea sau transferarea ritualului Proscomidiei din locul ei original în locul pe care îl are astăzi, adică înainte de liturghia catehumenilor, s-a făcut, aproximativ, prin sec. VI—VII, datorită, în primul rînd, slăbirii și dispariției disciplinei penitenței și a instituției catehumenatului și, apoi dezvoltării crescînde a ritualului Proscomidiei¹⁴.

B. Apoi, în legătură cu liturghia catehumenilor, se impun următoarele observații :

1) Din compararea rînduiei liturghiei clementine cu cea a liturghiilor ortodoxe de azi vedem că începutul liturghiei catehumenilor de odinioară (adică intrarea episcopului) corespunde, în rînduiala liturghiei actuale, cu momentul vohodului mic sau ieșirea cu Sfînta Evanghelie. Toată partea de pînă aici a liturghiei de astăzi, adică partea introductivă (enarxa, ἐναρξίς), nu este originală, ci reprezintă un adaos posterior, format treptat, ca un efect al deplasării sau avansării începutului liturghiei. Formarea acestei părți introductive începe aproximativ încă din sec. VI,

13. «Diaconii, după rugăciune, unii să se îndeletnicească cu aducerea darurilor pentru Euharistie» (John. Quasten, *op. cit.*, p. 7/185). «Diaconii să aducă episcopului darurile la altar» (*Ibidem*, p. 212/34).

14. Vezi pe larg la Pr. Prof. Ene Branîște, *Istoria Liturghiei*, p. 100—111 ; Preotul Petre Vintîilescu, *Liturghierul explicat*, București, 1972, p. 114—139 ; *Idem*, *Istoria Liturghiei...*, p. 44—45.

cînd istoricii bisericești plasează introducerea în uzul liturgic a imnului «Unule-Născut»¹⁵, a căruia compunere e atribuită împăratului-teolog Justinian, în scopul combaterii ereziei monofizite. Această parte a fost încadrată în rînduiala propriu-zisă a slujbei, începînd cu sec. VIII, lucru care reiese din lucrarea liturgică a patriarhului Gherman I al Constantinopolului, în care începutul liturghiei catehumenilor este la fel ca și astăzi¹⁶.

Partea cea mai veche din enarxa liturghiei de astăzi este ectenia mare, cu care se deschide liturghia noastră. În liturghia clementină această ectenie, al cărei text este foarte puțin deosebit față de cel de azi, figura la începutul liturghiei credincioșilor (înainte de prezentarea Darurilor) (cartea a VIII-a, cap. 10). Începînd cu sec. VI însă, atunci cînd, în urma dispariției disciplinei catehumenatului s-a șters diferența dintre liturghia catehumenilor și cea a credincioșilor, ectenia mare a fost transferată în chip firesc la începutul liturghiei catehumenilor, pentru a arăta, ca și mai înainte, începutul slujbei propriu-zise¹⁷.

2) Vohodul mic sau ieșirea (intrarea) cu Sfînta Evanghelie din rînduiala de azi a liturghiei este destul de vechi (amintește de el patriarhul Gherman I al Constantinopolului, în comentariul său liturgic din sec. VIII) și are la origine un act simplu și anume: scoaterea Evangheliei pentru a se citi din ea pericopa rînduită, la vremea convenită. Acest act, simplu și fără nici o semnificație importantă la început, a luat o dezvoltare și o notă de solemnitate din ce în ce mai mare, căpătînd totodată semnificația simbolică a ieșirii Mîntuitorului la propovăduire. După alți liturgiști, ritualul vohodului mic este substituirea unei intrări simbolice a lui Hristos (reprezentat prin Sfînta Evanghelie) în locul intrării de odinioară a episcopului și a slujitorilor, care avea loc în acest moment în vechea liturghie¹⁸.

3) Imnul «Sfînte Dumnezeule», numit și trisaghionul liturgic a fost introdus sau poate generalizat oficial, în rînduiala Liturghiei între anii 450—453, pe vremea patriarhului Proclu¹⁹.

4) Lecturile din Sfînta Scriptură reprezintă nu numai elementul cel mai vechi, primordial, din această parte a Liturghiei, dar totodată și cel mai important. Față de Liturghia clementină, care prezintă un număr de 4 (5) lecturi biblice, Liturghia de azi a păstrat numai lecturile biblice din Noul Testament (Apostolul și Evanghelia); cele din Vechiul Testament au dispărut, aproximativ, prin sec. VII—VIII. Ca o supraviețuire a lecturilor din Vechiul Testament în rînduiala Liturghiei se pot socoti Pemiile din rînduiala Vecerniei, în cazurile cînd aceasta se unește cu Liturghia (fie a Sfîntului Vasile, fie a Darurilor mai înainte sfințite, în Postul Mare)²⁰.

15. Cf. *Cronica lui Teofan și Compendiul istoric al lui Cedren* (Migne, P. G., t. CVIII, col. 477 B. și t. CXXI, col. 729 B); Paul Diaconul, *Viața lui Justinian*, liber XVI... (citate la Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 130.)

16. *Tîlcuirea Sfîntei Liturghii*, de Sfîntul Gherman I, Arhiepiscopul Constantinopolului, trad. de Pr. Prof. Nic. Petrescu, în «Mitropolia Olteniei», XXVII (1975), nr. 1—2, p. 77—80.

17. Vezi pe larg la Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 115.

18. *Ibidem*, p. 119.

19. *Ibidem*, p. 120.

20. *Ibidem*, p. 122.

Vestigiile psalmilor de odinioară în Liturghia de astăzi se rezumă la cele două perechi de stihuri, dintre care una figurează sub titlul de prochimien, înainte de Apostol, iar cealaltă este anexată cîntării «Aleluia», după citirea Apostolului. La această abreviere se ajunsesse deja înainte de Sfîntul Gherman al Constantinopolului, care face prima mențiune expresă despre prochimien și despre «Aleluia» de după Apostol²¹.

Omilia sau predica, consemnată de Liturghia clementină ca urmînd îndată după ultima lectură (după Evangheliile), s-a menținut pretutindeni în acest loc atîta vreme cît disciplina catehumenatului a fost în vigoare. Datorită dispariției acestei discipline, și predica se deplasează puțin cîte puțin spre sfîrșitul Liturghiei, cînd o puteau asculta toți cei prezenți. Numai în unele biserici de țară cu veche tradiție, predica și-a păstrat locul originar. Prin noile dispoziții ale Sfîntului Sinod, predica a fost restabilită, în parte, peste tot în Biserica Ortodoxă Română în locul ei de odinioară, adică îndată după citirea Evangheliei, cînd slujitorii sfințelor altare au datoria să citească explicarea pericopei evanghelice²².

5) Din cele patru ectenii și rugăciuni speciale, cu care în Constituțiile Apostolice (cartea a VIII-a, cap. 7—9) se încheia liturghia catehumenilor, cele pentru energumeni și penitenți au ieșit din uz de timpuriu și anume prin sec. VII, iar cea pentru candidații la Botez a dispărut și ea din liturghia normală (a Sfîntului Ioan și a Sfîntului Vasile), dar s-a menținut în rînduiala Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite, numai pentru a doua jumătate a Postului Mare.

Ectenia și rugăciunea pentru cei chemați sînt singurele care se mai păstrează din seria celor patru ectenii și rugăciuni speciale, menționate în Liturghia clementină²³.

Ectenia întreită, numită și ectenia cererii stăruitoare, ca și ectenia pentru morți din rînduiala de azi a Liturghiei, sînt de origine mai nouă.

C. În cele din urmă, liturghia credincioșilor sau liturghia euharistică, la care în vechime puteau participa numai credincioșii, este partea cea mai importantă a Liturghiei creștine și totodată partea cea mai puțin atinsă de modificări.

Astfel, rugăciunile pentru credincioși (două ectenii și două rugăciuni în taină), cu care începe liturghia euharistică, sînt originare în Liturghie. Ectenia mare din acest loc o găsim aproape cu același text ca și azi în Liturghia din Constituțiile Apostolice (cartea a VIII-a, cap. 10). Prin sec. XIII—XIV, ea a fost prescurtată în forma pe care ne-o dă astăzi Liturghierul ortodox (omișindu-se partea de la mijloc, adică aliniatele 5—10 inclusiv), mai ales că, după transferarea ei la începutul liturghiei catehumenilor, rămăsese aici ca o dublură sau repetare inutilă. Cît privește cele două rugăciuni pentru credincioși, citite azi în taină de către preot, ele corespund rugăciunilor similare din Liturghia clementină, rostite de arhieru cu voce tare, după ectenie²⁴.

Heruvicul sau imnul heruvimic, care încadrează astăzi ritul ieșirii cu Darurile, este generalizat sau consacrat în rînduiala Liturghiei în sec. VI (anul 574), printr-un decret al împăratului bizantin Justin II²⁵.

21. Preotul Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat...*, p. 182.

22. Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 124.

23. *Ibidem*, p. 124.

24. *Ibidem*, p. 138.

25. *Ibidem*, p. 139.

Vohodul mare sau ieșirea (intrarea) cu Darurile, fiind de fapt, cea mai impresionantă ceremonie din rânduiala Liturghiei bizantine, reprezintă o dezvoltare a unui act destul de simplu la început și lipsit de orice semnificație simbolică: ducerea darurilor de pline și de vin, alese de către diacon, de la pastoforiu în altar, unde urmau să fie binecuvîntate și sfințite de către arhieru sau preotul proestos, act amintit de Liturghia clementină. Dezvoltarea acestui ritual începe probabil în sec. VI, cînd patriarhul Eutihie al Constantinopolului menționează transportarea solemnă a Darurilor, ca și imnul cîntat în timpul ei (Heruvicul), ca pe o inovație, ceea ce arată că nu era încă generalizat²⁶.

Un ritual caracteristic aceleiași părți din vechea Liturghie descrisă în Constituțiile Apostolice și dispărut astăzi, este sărutarea sfîntă sau a păcii. Acest obicei a fost părăsit de timpuriu și s-a restrîns numai între clerici, cînd slujesc în sobor, deoarece expresia comuniunii de dragoste, manifestă prin actul simbolic al sărutării păcii, a fost înlocuită cu expresia comuniunii de credință prin cuvînt, rostindu-se «Simbolul credinței», care s-a adăugat în rânduiala Liturghiei abia în sec. V—VI²⁷.

Partea care urmează, *anafora-ua* sau *Rugăciunea Sfintei Jertfe*, în timpul căreia se săvîrșește jertfa liturgică, este centrul și miezul Liturghiei creștine. Ea este în același timp și partea cea mai veche, «germelele sau nucleul originar, din care a răsărit și în jurul căruia a crescut și s-a dezvoltat, treptat, tot restul rînduiei diferitelor Liturghii creștine»²⁸. În Liturghia clementină anafora-ua alcătuia o singură rugăciune, rostită în întregime cu glas tare. Toate fragmentele de rugăciune, care se întind astăzi în Liturghierul ortodox între cuvintele «Cu vrednicie și cu dreptate...» și între ecfonisul «Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă...», alcătuiau o rugăciune continuă, pe care poporul o asculta în tăcere, fără să întrerupă prin nimic pe liturghisitor, ci doar asociindu-se la ecfonisul final cu răspunsul afirmativ *Amin*. De prin sec. V—VI înainte, anafora-ua începe a fi citită în taină de către liturghisitor, cu excepția unor mici fragmente, așa cum este situația în liturghia ortodoxă actuală, care continuă a fi rostită și mai departe cu glas tare și anume: «Cîntarea de biruință...», «Luați, mîncăți...», «Ale Tale dintru ale Tale...», «Mai ales pentru Prea Sfînta...» și formula pentru pomeneirea nominală a episcopului locului («Întîi pomenește, Doamne...»). Aceste așa-numite *ecfonise* înlesnesc totodată separarea momentelor principale ale textului anaforei, adică :

1. Rugăciunea euharistică (de mulțumire); 2. Anamneză; 3. Epicleza și 4. Dipticele sau rugăciunea de mijlocire generală pentru Biserică. Toate aceste subdiviziuni le găsim și în anafora-ua din Constituțiile Apostolice, însă într-o formă mult mai dezvoltată, asemănîndu-se mai bine cu cele din Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare, cum sînt: anamneza, epicleza și dipticele. Liturghia clementină are o dublă anamneză, înlăuntrul căreia sînt încadrate cuvintele instituirii.

Răspunsurile prin care poporul se asociază la rugăciunea liturghisitorului reprezintă adaoase posteroare textului primordial al anaforei, intrate totuși în uzul liturgic din sec. V înainte. Astfel, imnul «Pre Tine

26. *Ibidem*, p. 140—141.27. *Ibidem*, p. 145.28. *Ibidem*, p. 148.

Te lăudăm» îl găsim inserat, pe seama poporului, în textul anaforalei din versiunea arabă (siriacă) a documentului numit «Testamentum Domini» și exact în locul pe care îl are astăzi acest imn în Liturghia ortodoxă²⁹. Celelalte imne din cursul primei părți a anaforalei («Cu vrednicie și cu dreptate...» și «Sfint, Sfint...») datează și ele din aceeași epocă și derivă, de altfel, din însuși textul anaforalei nefiind altceva decât refrene sau repetări, amplificări și adaptări ale onora din cuvintele anaforalei, transformate în imne pentru uzul poporului³⁰.

De origine ceva mai târzie sînt cele două adaose fără legătură cu textul original al anaforalei, introduse în a doua ei jumătate, și anume troparul Ceasului al treilea și Axionul. Primul apare pentru prima dată sporadic, în manuscrisele grecești ale Liturghiilor din sec. XII—XIII, dar se generalizează abia prin sec. XV—XVI. Astăzi se păstrează numai în Liturghierul rusec și cel românesc³¹. Cît privește Axionul, sub forma de astăzi, apare numai de la finele veacului al X-lea încoace³².

Ecfonisul cu care se încheie rugăciunea Sfintei Jertfe din Liturghia clementină este întocmai ca cel corespunzător din Liturghia de azi («Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă...»).

Urmează apoi formula de binecuvîntare «Pacea lui Dumnezeu să fie cu voi cu toți», rostită de episcop, care corespunde cu formula: «Și să fie milele marelui Dumnezeu...», din Liturghiile ortodoxe de azi. Poporul răspunde ca și azi: «Și cu Duhul tău».

După aceasta, diaconul rostea o ectenie, care corespunde în parte cu ectenia de după Axion, din liturghiile bizantine de azi.

Rugăciunea domnească (Tatăl nostru) e una din piesele cele mai vechi din rînduiala Liturghiei. Nu o găsim în rînduiala liturghiei clementine descrisă în Constituțiile Apostolice, dar era întrebuițată în rînduiala liturghiei ierusalimitene din sec. IV, descrisă și explicată de Sfîntul Chiril al Ierusalimului, în ultima sa cateheză mystagogică³³.

În Liturghia clementină, după ectenie, urma o rugăciune citită cu glas tare de arhieru, pentru slujitorii și credincioșii care urmau să se împărtășească, corespunzătoare în liturghiile bizantine, ca idee, ultimei două rugăcini citite în taină de către preot înainte de împărtășire.

Dialogul care urma între liturghisitor și popor este identic cu cel din liturghia de azi, cu singura deosebire că era amplificat cu adaosul: «binecuvîntat ești în veci» și se prelungea printr-o doxologie care nu s-a mai păstrat în liturghiile bizantine, și anume: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...» (Luca II, 14), «Osana Fiul lui David, binecuvîntat...» (Matei 21, 9).

Urma apoi împărtășirea cu Sfîntul Trup și Singe, într-o ordine desăvîrșită, adică întii clericii (episcopul, preoții și diaconii), în continuare clerul inferior, iar la urmă credincioșii de rînd. Împărtășirea clericilor se făcea pe atunci la fel ca și azi. Cît privește împărtășirea credincioșii-

29. Vezi la J. Quasten, *op. cit.*, p. 254.

30. Pr. Prof. Ene Braniste, *op. cit.*, p. 160.

31. *Ibidem*, p. 162.

32. Vezi pe larg la Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 266—267; Cf. și Pr. Ene Braniste, *op. cit.*, p. 162—163.

33. Sfîntul Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, partea II, trad. de Pr. D. Fecioru, în colecția «Izvoarele Ortodoxiei», București, 1945, p. 571—575.

lor, ea se făcea pe atunci ca și aceea a clericilor, adică separat, dându-li-se mai întâi Sfântul Trup, zicînd: «Trupul lui Hristos», la care cel ce se împărtășea răspundea «amin». Apoi diaconul le dădea potirul, zicînd: «Singele lui Hristos, paharul vieții, la care, de asemenea, fiecare răspundea «amin».

Psalmul 33, care se citea în timpul împărtășirii laicilor, este prevăzut în liturghierul nostru după rugăciunea amvonului.

Precum se vede, rînduiala împărtășirii descrisă în Liturgia clementină se aseamănă, în linii generale, cu cea din liturghiile ortodoxe de azi, exceptînd felul împărtășirii credincioșilor, pentru care se întrebuintează azi lingurița, începînd cam din sec. VIII—IX înainte³⁴.

După actul împărtășirii, diaconul rostea, ca și azi, o ectenie de mulțumire, asemănătoare numai în parte cu cea din liturghiile noastre de azi.

Rugăciunea de mulțumire pe care o rostea episcopul n-are un echivalent în rînduiala liturghiilor de azi.

Urma îndemnul adresat de diacon credincioșilor: «Plecați-vă lui Dumnezeu prin Hristosul său și fiți binecuvîntați!». Episcopul rostea atunci o rugăciune de binecuvîntare a credincioșilor, prin care se încheia rînduiala Liturghiei clementine. Această rugăciune corespunde ca sens, cu rugăciunea amvonului de la sfîrșitul liturghiilor noastre de azi. După rugăciune, diaconul invita pe credincioși să părăsească biserica, zicînd: «Ieșiți în pace», cuvinte pe care în liturghiile bizantine de azi le găsim sub forma: «Cu pace să ieșim!», și pe care le rostește preotul, înainte de a ieși în naos pentru citirea rugăciunii amvonului.

Toate rugăciunile și formulele care urmează în rînduiala liturghiei de astăzi după rugăciunea amvonului și care alcătuiesc încheierea sau sfîrșitul Liturghiei, reprezintă adaose posteroare, intrate în uzul liturgic din sec. V—VI înainte³⁵.

3. Considerații generale asupra Liturghiei descrisă în Constituțiile Apostolice. Din analiza sumară a Liturghiei descrisă în Constituțiile Apostolice, ca și din compararea rînduiei ei cu cea a liturghiilor ortodoxe de azi, s-a putut constata că în acea perioadă de timp, adică în sec. IV—V, cînd a fost redactat documentul, exista deja o liturghie mult asemănătoare, în linii generale, cu cea care se oficiază azi în Biserica Ortodoxă.

Liturghia clementină nu reprezintă ritul liturgic primitiv, ci este o transcriere mai tîrzie a lui, cu adaosurile și cu dezvoltările ulterioare inevitabile. Structura generală a liturghiei, înlănțuirea și tonul rugăciunilor, — rugăciunile fiind foarte dezvoltate și riturile foarte simplificate, — dezvoltarea dată liturghiei catehumenilor, stilul, imprecizia limbii teologice, care contrastează cu limpezimea din liturghiile posteroare, lipsa «Crezului» și mai ales a rugăciunii «Tatăl nostru», constituie indicii sigure ale vechimii liturghiei descrisă în Constituțiile Apostolice³⁶. Așadar, liturghia din Constituțiile Apostolice, ca de altfel do-

34. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 341.

35. Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 169.

36. Magistru Prof. Gr. Băbuș, *op. cit.*, p. 624.

cumentul în întregime, deși scris în sec. IV—V, reproduce materiale liturgice mult mai vechi.

Deși nu se poate susține în chip sigur că Liturgia clementină a fost în întrebuințarea Bisericii în epoca scrierii ei și deci, ar fi o liturgie oficială, apartenența ei la uzul liturgic antiohian nu mai poate fi pusă la îndoială, așa cum s-a arătat în partea introductivă a studiului nostru.

Liturgia clementină nu este de fapt decît o variantă a Liturghiei Sfintului Iacob, episcopul Ierusalimului, liturgie de origine palestiniană, care datează din epoca apostolică. Deși cele două liturghii sînt foarte înrudite și asemănătoare, totuși deosebirea dintre ele este evidentă. Ea constă astăzi în faptul că Liturgia Sfintului Iacob nu ni s-a păstrat în starea ei originală din sec. IV, după cum ni s-a păstrat Liturgia clementină. Prima, adică Liturgia Sfintului Iacob, rămînînd în uz pînă prin veacurile XII—XIII, s-a îmbogățit în decursul timpului cu ceremonii împrumutate din liturgiile de rit bizantin, cum este de pildă rînduiala proscomidiei, care în Liturgia clementină lipsește, ca și imne ca Axionul, cele două vohoduri etc.³⁷ Liturgia descrisă în Constituțiile Apostolice, păstrîndu-ni-se însă fără modificări ulterioare ale textului, «reprezintă și ne transmite în chip mai fidel starea Liturghiei creștine din părțile Antiohiei prin veacurile IV—V și în aceasta constă mai ales marea și unica ei importanță»³⁸.

Precum am văzut, modificările petrecute în rînduiala liturghiei noastre de-a lungul secolelor au atins mai mult partea ei de la început (Proscomidia și liturgia catehumenilor), lăsînd aproape neatinsă partea ei centrală, esențială și originală (liturgia credincioșilor). În general, procesul de evoluție prin care a trecut Liturgia ortodoxă, de la forma pe care o avea liturgia sursă, descrisă în Constituțiile Apostolice, pînă la rînduiala de azi, n-a atins decît partea ei exterioară, periferică, fără prea mare importanță. Esența și miezul ei, adică îndeosebi ritul euharistic, ca și întreaga ei osatură, schema sau planul general al rînduiei primitive, au rămas neatînse și neschimbate³⁹. Astfel ne explicăm felul cum Biserica Ortodoxă a păstrat, de-a lungul veacurilor, în slujbele sale și, cu deosebire, în rînduiala Sfintei Liturghii, formele de cult existente încă de la începuturile Bisericii Creștine. Ca mărturie în această privință ne stau numeroasele documente literare cu caracter liturgic din antichitatea creștină, între care, un loc de bază îl ocupă și Constituțiile Apostolice.

4. Valoarea documentului pentru ecumenismul contemporan. Studiate în cadrul ecumenismului contemporan, impulsionate de un avînt reformativ și renovator, aceste documente, prin cantitatea de informații, sugestii și experiențe prețioase pe care le posedă, devin din ce în ce mai valoroase și au menirea să învieze viața Bisericii de astăzi.

Din acest punct de vedere, ansamblul liturgic descris în Constituțiile Apostolice cu atîta claritate și precizie, și care reprezintă, după cum am văzut, ritul liturgic din părțile Siriei, de la sfîrșitul veacului

37. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Istoria Liturghiei...*, p. 244—247.

38. Magistrand Protos. Gr. Băbuș, *op. cit.*, p. 625.

39. Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 189—199.

al IV-lea, ar putea fi considerat ca «un ansamblu liturgic exemplar și sugestiv, un ideal pentru toți creștinii zilelor noastre»⁴⁰, în sensul că el probează modul cum Bisericile creștine, pe de o parte, au păstrat sau nu formele cultului divin, existente în primele veacuri ale creștinismului, și, pe de altă parte, pune în lumină cu deosebită claritate caracterul de continuitate și unitate al cultului divin din sfînul Bisericii Ortodoxe.

În plus, merită reținută preocuparea intensă a autorului anonim pentru a descrie un ritual liturgic guvernat de ordine și disciplină, care să creeze, în cele din urmă, un climat favorabil pentru o participare unanimă, reală și efectivă a întregii comunități — cler și credincioși de toate categoriile — la Jertfa Sfîntă și la comuniunea euharistică cu Hristos. Nu mai puțin remarcabilă este insistența compilerului de a menține pe toți credincioșii și membrii clerului în unitatea Bisericii, sub autoritatea episcopului său, obligație care stă la baza unuia din principiile fundamentale ale ecleziologiei ortodoxe și catolice de astăzi⁴¹.

La fel, este impresionant pentru noi acest spirit de solidaritate, care stăpînea pe toți membrii Bisericilor locale, manifestat nu numai în acordarea de ajutoare materiale celor nevoiași, ci și în rugăciunea publică a Bisericii, rugăciune care îmbrățișa pe toți oamenii și care este prezentă și astăzi în rînduiala Liturghiei Bisericii Ortodoxe. Chiar dacă textele care exprimă acest spirit de solidaritate (îndeosebi textul anaforalei euharistice din Liturghia clementină) n-au fost în întrebuințarea vreunei Biserici locale, ele rămîn totuși exemple prețioase pentru toate Bisericile de astăzi, pentru felul cum trebuie să înțeleagă adevărata dimensiune universală (ecumenică) a rugăciunii publice⁴².

Din cele expuse mai sus, se desprinde cu prisosință concluzia că acest document literar își păstrează o valoare inestimabilă ca izvor pentru istoria cultului creștin și ca tezaur de informații din trecut, cu aplicabilitate în viața liturgică și disciplinară a Bisericii contemporane.

40. Idem, *L'assemblée liturgique...*, p. 128.

41. *Ibidem*, p. 129—130.

42. *Ibidem*, p. 130.

• R E C E N Z I I •

WILHELM NYSSSEN, *Die Flamme des Heils* (Flacăra Mântuirii). Fresken der Orthodoxen Kirche «St. Johannes des Täufers» in Ferentari bei Bukarest, Luthe-Druck, Köln, 1983.

Cartea cuprinde 82 pagini plus 18 planșe și face parte din «Seria Koinonia» a Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Köln. Autorul se ocupă aici de frescele bisericii ortodoxe cu hramul «Sfântul Ioan Botezătorul» din parohia cartierului Ferentari din București, pe care a cercetat-o în toate amănunțele în una din vizitele făcute în țara noastră, din anul 1988 încoace.

Mons. Prof. Dr. Wilhelm Nyssen ne este cunoscut ca unul dintre cei mai pasionați cercetători ai artei și iconografiei bizantine. El este convins că cea mai bună cale de cunoaștere și apropiere confesională este punerea în valoare a tezaurului Bisericilor creștine din primul mileniu, prin arta creștină a Răsăritului ortodox.

De altfel, Mons. Wilhelm Nyssen și-a închinat toată viața sa — începând din timpul studiilor sale de Istorie a artelor, în Chartres, a Teologiei și Filosofiei, în Bonn, München și Freiburg i. Br. — marii opere a «Teologiei pictate», a iconografiei bizantine ca izvor al artei murale. Pe lângă doctoratul din țară, Institutul Teologic Universitar ortodox din București — apreciindu-i strădaniile teologice și ecumeniste — i-a conferit în 1977 titlul de «Doctor honoris causa». Astăzi este profesor pentru Istoria artei la Universitatea din Köln, orașul său natal, duhovnic al studenților catolici și redactor al «Seriilor»: Sophia, Koinonia, Occidens. P. C. Sa este și autor al unor lucrări de valoare, dintre care au fost traduse în românește *Inceputurile picturii bizantine și Pământul cîntînd în imagini*, de către Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în colaborare cu fiica sa Lidia, și în care autorul dă o interpretare originală renumitelor fresce ale Mînăstirilor din Moldova. În interpretările sale, el se folosește nu numai de izvoarele Sfintei Scripturi din care s-a inspirat artistul, ci pune în valoare și ceea ce spun Sfinții Părinți, al căror bun cunoscător este. Prof. Nyssen s-a legat cu tot sufletul de bogata artă creștină de origine bizantină a ortodoxiei românești și a pus în valoare la nivel european și mondial arta creștină românească, prin lucrările sale despre mînăstirile din Moldova.

În prefata cărții *Die Flamme des Heils* arată cînd și cum s-a clădit biserica din Ferentari și cine a pictat-o. Apoi analizează cele 18 planșe în culori, care se găsesc în carte.

Pictura, executată de Arhimandritul Gheorghe Ciobanu, după cutremurul din 1977, este o «fereastră deschisă» către veșnicie. Părintele Ciobanu a condus și executat lucrări de pictură la diferite catedrale și biserici din România, cu multă pasiune. «Fără îndoială — zice autorul — rămîne stabilit că acest pictor, doctorand în teologie și cunoscător al moștenirii Sfinților Părinți, a avut o singură țintă: să încopceze flacăra mântuirii într-un nou ansamblu al credinței în imagini» (p. 10—11). Aici, spune el, s-a întîmplat într-adevăr un miracol în ce privește Biserica Ortodoxă a României. Miracolul îl privim ca un semn de sus, care dovedește că tărani și păstorii din România și-au făcut din credință un principiu de viață, din adîncuri de veacuri. De aceea și

pictura bisericii din Ferentari reprezintă un unicat pentru toți cei care o privesc și o pricepe.

Autorul își pune o întrebare: Dacă pictorul de la Ferentari n-a avut în față nici un model oferit de tradiția Bisericii primare, căci toate au apărut mai târziu și nu mai purtau amprentele jarului credinței celei dintâi, cum a reușit să redea în culori focul credinței genuine ca pe o flăcără a mintuirii? Răspunsul este clar: el și-a luat modelele direct din viața creștinilor primelor veacuri, la care s-a uitat cu ochi de teolog și inimă de călugăr. L-a găsit pe Iisus, pe Apostoli și pe martiri având obrazul brăzdat de chinuri, având trup postitor și cu urme de bătai. L-a grupat după nevoițe și suferințe. În viața sfinților n-au trăit izolați. Unde este Hristos sînt și sfinții. Se împărtășesc din același potir și îi învăluie aceeași căldură a Duhului Sfînt, imprimînd fundalul roșu al icoanei. În pictura de la Ferentari vorbesc mult culorile. Icoanele își au și ele graiul lor, din care transpare toată teologia mîntuirii. După cum Hristos nu se poate împărți, așa nici sfinții nu se pot despărți de Hristos care rămîne contemporan cu omenirea întregă și ne grăiește cu osebire la Sfînta Liturghie sub cupola Pantocratorului. La toate acestea se cere o condiție: artistul trebuie să picteze nu numai cu mîna ei și cu inima. Căci a zugrăvi înseamnă a te ruga, a te afla în dialog cu Hristos și cu toți sfinții pe care l'pictezi.

Este adevărat că au existat în trecut și pictori care porneau de la un model real, contemporan cu ei înșiși, pe care îl îmbrăcau în veșmintele ce li se cuveneau. Asemenea sfinți nu puteau avea o față bizantinizată. De aceea orientarea nouă a picturii bisericești spre clasicismul bizantin constituie o eliberare a acesteia de expresionismul subiectiv și o abandonare a modelelor de inventivitate personală.

Pictura bisericii din Ferentari a fost analizată succint, dar magistral, de către Părintele profesor Dumitru Stăniloae într-un studiu din revista «Biserica Ortodoxă Română» (nr. 3—4/1983, p. 176—184). De aceea nu ne oprim asupra tuturor tablourilor. Dorim însă totuși să remarcăm scena Botezului lui Iisus în Iordan. Aceasta o facem mai întâi în cinstea hramului bisericii din Ferentari și, în al doilea rînd, deoarece arătarea Mîntuitorului la Iordan constituie începutul slujbirii Sale mesianice.

În timp ce Apusul a pierdut sensul sărbătorii Botezului lui Iisus — spune Profesorul Nyssen — Epifania rămîne pentru toată obștea creștinească din Răsărit un fel de proclamație a mîntuirii întregii creații. Cînd Iisus coboară în apa Iordanului și se lasă botezat de către Ioan, El ia asupra Sa nu numai vîna omului (cum afirmă unilateral apusenii), ci preface apele lumii în vederea celei de a doua venire, prevestind totodată și viitoarele Sale patimi, așa cum accentuează Ignatie al Antiohiei care spune: «El S-a născut din Maria — potrivit planului mîntuirii, prin Duhul Sfînt —, dar a fost botezat, și prin patimile Sale a curățit apele». Prin atingerea cu apa, Iisus Hristos își arată omenitatea, ca și divinitatea. El, Domnul, coboară în apă și se lasă botezat de către Ioan. Fundalul întregului tablou este un roșu aprins care grăiește. Aici sînt apa și focul, cele două elemente indispensabile întregului cosmos. Ingerii dănuiesc de bucurie, glasul Tatălui se aude: «Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit, pe Acesta să-L ascultați» (Matei 3, 17). Mai mult, tradiția botezului pruncilor încă este marcată. Se văd apele Iordanului cum se revarsă în toate cristelnițele lumii, în care vor fi botezați toți copiii. Despre această imagine grăiește Efreim Sirul în imnele sale pentru Epifanie, în care spune că prin Botez se slobozesc toate neamurile de păcatul lui Adam.

Cartea Mons. Prof. Dr. Wilhelm Nyssen constituie o «piatră» care se încadrează armonios în marea clădire a Mișcării eumenice. Trăim azi un ecumenism teologic în care fiecare piatră de strădăniți trebuie să se potrivească în scopul plinirii mesajului Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, ca «Toți să fie una». Dar, pentru încununarea eforturilor spre unitate creștină, mai trebuie ceva. Mai trebuie ca asemenea «pietre» să fie prinse în mortarul dragostei, potrivit testamentului Mîntuitorului: «Rămîneți întru iubirea Mea».

Cartea de exegeză iconografică a Părintelui Profesor Dr. Wilhelm Nyssen se recomandă atît prin personalitatea celui ce a scris-o, cît și prin originalitatea interpretării, tuturor celor iubitori de adevăr și frumusețe creștină.

Prof. NICODIM BELEA

M. GASTER, *Literatură populară română*. Ediție, prefață și note de Mircea Angheliescu. București, Editura Minerva, 1983, XXVIII + 365 [—415 p.].

Reeditarea acestei cărți, ca și adunarea în volum — peste holare — a altor studii de literatură română veche, de folclor comparat și de ebraistică ale autorului, echivalează în primul rând cu un fel de îndreptare culturală a unei erori din veacul trecut. Se continuă astfel inițiativa lui Octavian Goga, la care s-a raliat mai târziu și Sextil Pușcariu, pentru a i se decerna învâțatului titlul de membru de onoare al Academiei Române. În al doilea rând, inițiativa editorială de față realizează, spre folosul culturii românești, o intenție repetată a autorului, dar netradusă de el în fapt. Ea este, așadar, un act necesar de repunere în circulație a unei sinteze a cărei valoare s-a păstrat și după un secol de la publicarea ei.

Nedreptatea la care ne referem mai sus privește îndeosebi răceala cu care cartea a fost primită în epocă. S-a remarcat cu tristețe chiar că, la apariție nici un specialist nu i-a întocmit recenzia. O excepție onorabilă o face numai Barbu Constantinescu, cunoscutul profesor al tinerei Facultăți de Teologie din București. Deși dedicat altor preocupări decât ale lui M. Gaster, acesta conține o prezentare generală extinsă, elogiind munca și preocupările sale comparatiste. Dacă nu vor fi fost la mijloc motive politice sau prestigiul în specialitate al concurenților, timida manifestare în domeniul literaturii vechi și exagerarea unor greșeli de limbă din scrisul celui recenzat au concurat sigur ca el să fie respins de la un premiu al Academiei Române.

Totuși, lucrarea își avea meritele ei, atât științifice cât și educaționale, patriotice.

Precedat de puțini autori în cercetările domeniului ales, precum Timotei Cipariu și B. P. Hașdeu, M. Gaster este confruntat de la început cu problema clasificării materialului în studiu. Puțin ajutat de modelele romantice, covârșite de supozițiile comparatismului cu orice preț ale înaintașilor amintiți, el încearcă o împărțire «după vederea noastră individuală» (p. 7). Se adoptă astfel o sistematizare a materialului care-și propune în mod ambițios să îmbrățișeze întreaga noastră literatură populară în următoarele trei secțiuni: *Literatură estetică sau romantică*, *Literatură etică* și *Literatură religioasă*. Împărțirea nu se dovedește prea fericit întocmită, de vreme ce se repartizează capitolul *Doctorii* în ultima secțiune, iar pe acela al lui *Variam și Ioana!* în prima. Se înțelege că noțiunea de «literatură religioasă» este lăstă în sensul cel mai extins posibil. Ea poate îngloba astfel, alături de învâțaturile de credință și de morală, elementele cele mai îndepărtate de acestea, de la obiectele bisericesti liturgice pînă la cărțile de visuri.

Se văd de aici, o dată mai mult, strădaniile lui M. Gaster pentru demonstrarea unei relații genetice, liniare, a literaturii noastre populare. Valoarea estetică a producțiilor nu interesa ca scop în sine. Primordială era în mintea cercetătorului posibilitatea punerii termenilor ei în serii universale recunoscute. În cele trei straturi luate în discuție în studiul literaturii populare — după obsesia științifică a epocii — grupul pieselor literare acceptate de fantezia românească făceau loc proverbelor și apoi producțiilor cu conținut pronunțat religios. Bineînțeles că acestea din urmă cuprindeau laolaltă «ideile cele vechi, din timpii primordialii ai omenirii» (p. 8) și scrierile influențate de spiritul creștin.

Sub învelșul științific-positivist al tradiției circula opinia fundamentată pe teoriile lui Benfey și Max Müller, că basmele europene ar avea originea în eposul indian. Chiar dacă nu a reușit să realizeze o monografie a literaturii populare române, totuși autorul nostru — după cum arată prefațatorul — a lărgit cadrul para-

digmatic moștenit. Prin unele teme și izvoare folclorice ale lui, perpetuate mai ales în întreg sud-estul european, Orientul Mijlociu constituie o zonă nu mai puțin importantă pentru studierea fenomenului, aici în discuție.

Poate că acum ar fi nimerit să arătăm și prilejul întocmirii cercetării sale. Ca unul care făcuse studiile de specializare superioară la Breslau, autorul a fost confruntat cu mentalitatea centripetă apuseană a contemporanilor. Studiul pe care îl întocmește în decursul mai multor ani «are ca scop principal modificarea opiniei generale în favoarea noastră despre starea culturală a poporului român, adică de a arăta că poporul nostru stă pe aceeași înălțime a culturii pe care stau celelalte popoare ale Occidentului». În mod special, M. Gaster avea în vedere veacul al XVIII-lea, considerat în generalizările superficiale și grăbite ale străinilor ca o epocă decadentă. Evident că aici se identifică starea politică, recunoscută ca precară cu situația literară. De aceea — citim în aceeași *Precuvîntare* — «am trebuit să string singur aceste cărți și cărțile», pentru a putea arăta fizionomia specifică a culturii populare românești. Avînd alte condiții de dezvoltare, aceasta nu este incompletă și nici «întîrziată» în comparație cu Occidentul, ci numai cu o altă structură interioară. Premisa arată totodată și poziția patriotică a autorului, lăudată îndeosebi de către N. Iorga.

Interesul cărții o recomandă mai întîi specialistului, pentru care «continuă să fie o introducere generală în universul culturii populare din trecut» (p. XXI). Cercetările ulterioare ale lui N. Cartoajan, chiar dacă au fost făcute cu o altă optică — fapt care a determinat o documentare exhaustivă, o structurare proprie a materialului și accentuarea ideii de legătură cu Orientul — o presupun, socotind-o hotărît o «operă foarte prețioasă». De un real folos rămîne ea și noilor orientări de astăzi. Cuprinderea întregii literaturi din mediile populare de la noi mijlocește cunoașterea publicului cărui îi este ea destinată. Odată cu aceasta poate fi apreciată diversitatea credințelor și a superstițiilor respectivului mediu popular. Stabilirea mentalității lui va beneficia în mod sigur de o astfel de coordonată sociologică.

Mai mult decît aspectul estetic și decît acela etic (în sensul pe care i-l conferă autorul) pe teolog îl interesează firește producțiile cu caracter religios. Opțiunea este și acum în consens cu M. Gaster, care recunoaște: «nimic n-a schimbat într-atîta omenirea, și mai cu seamă popoarele europene, decît creștinismul. Nu numai obiceiuri și instituțiuni au fost schimbate, dar chiar modul de a se gîndi a fost fundamental schimbat» (p. 173). Din acest punct de vedere, cartea ajută la demarcarea învățăturii de credință adevărată, canonică de acelea apocrife și chiar superstițioase.

Un merit în plus își agonisește aici autorul, cînd atrage atenția că aprecierea influenței bogomilice în cultura română este foarte mult diminuată în epoca noastră. Susținerile afirmative și exclusiviste de odinioară, de la B. P. Hașdeu la Anton Balotă, au fost infirmate de cercetările repetate ale lui E. Turdeanu. În această ordine de preocupări ne-am îngăduit să trimitem la articolul nostru: *Sîntul Nicodim de la Tismana și curentele vieții religioase din veacul al XIV-lea*, din «Mitropolia Olteniei», nr. 11/1976, p. 962—971. Această ultimă indicație ni se pare necesară pentru că privește discuția în raport cu mediul spiritualist, considerat odinioară prielnic răspîndirii bogomilismului la noi.

Ogîndînd stări sufletești, literatura noastră populară arată de asemenea o anumită religiozitate. Ea provine dintr-o concepție de viață într-un chip particular colorată de spiritualitatea românilor.

Prin ierarhizarea unor păcate și prin pildele vehiculate în formă alegorică, alteori gromică, această literatură are și o mare utilitate în moralizarea de nivel popular. *Varlaam și Ioana*, de pildă, prezintă biruința creștinismului asupra păgînismului prin curajul evanghelic al celui credincios. Dincolo de aceasta, biruința reputată se tă-

măcește și ca stăpînire a patimilor omenești prin nevoița ascetică și monahală. Ca și «petrecerea» persoanelor biblice și ca aghiografiile, *Apocalipsul* și legendele eshatologice au același efect al promovării virtuților pentru dobîndirea vieții veșnice.

Circulînd dintr-o provincie în alta, cu stări sociale și intelectuale diferențiate, literatura populară a unit afirmațiile cărții și cerințele canonice cu viața. Manifestările fenomenului au rămas în atîtea pilde, colinde, teme iconografice, motive de pictură țărănească etc. Împrumuturile interpopulare la nivelul națiunilor și al unui fel de ecumenism interreligios, cartea le ilustrează astfel, printre altele: «Istoria lui Alexandru Machedon a exercitat un farmec nespus asupra păgînilor, evreilor, creștinilor și musulmanilor din Asia, Africa și Europa în curs de aproape 1.500 de ani. Alexandru sfarmă în mod practic stavilele dintre barbar și elin pe care Aristotel, în geniul său universal, n-a putut să le sfarme în mod teoretic...» (p. 13).

La retipărirea acestei sinteze pornite din avînt tineresc și cu repere cronologice extinse, munca editorului se dovedește dificilă și mișaloasă. Odată cu atîtea întregiri de frază, cu modernizări de nume, cu completări bibliografice, cu alcătuirea prefeței, Mircea Anghelescu a redactat notele cu conștiinciozitate și competență. A răspuns la obiect, concis și pe înțeles.

Ceea ce i s-ar putea adăuga ar fi lipsa bibliografiei bisericești, necesară adîncirii doctrinare a discuției și a delimitării canonicului de apocrif. Aceasta cu atît mai mult cu cît din domeniul filologic sînt notate și contribuțiile rămase în manuscris. Spre exemplificare, nota despre Picu Pătruț ar fi dat o imagine și mai clară despre varietatea preocupărilor acestui creator popular, dacă s-ar fi utilizat lucrarea Ierom. Ioanichie Bălan, *Pateric românesc*, București, 1980, p. 430—439. Elemente demne de reținut ar fi adus alci și contribuția Mitropolitului Dr. Nestor Vornicescu, «*Cîntecul lui Adam*» *Într-un vechi manuscris psaltic de la Striharej*, din «*Biserica Ortodoxă Română*», XCLII (1974), nr. 7—8, p. 1030—1037.

Slujitorii Altarelor noastre, dornici să adîncească sensul simbolic al unor scene picturale sau să ilustreze predicile lor destinate unui auditoriu mediu, vor trebui să consulte neapărat această sinteză, alcătuită nu numai cu pricepere, ci și cu dragoste și cu un rar respect al adevărului

Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

(L'ÉGLISE ORTHODOXE ROUMAINE)

CII-e ANNÉE, N-os 8 — 10, AOÛT — OCTOBRE 1984

SOMMAIRE

	<u>Page</u>
Rédactionnel: Le 40-e anniversaire de la révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antimpérialiste	549
S. E. Mgr le Métropolitte Teoctist Arăpaş, <i>Que nous nous efforçons à renouveler notre vie</i>	558

LA VIE DE L'ÉGLISE

<i>Visite d'un délégation de l'Église Orthodoxe Roumaine, sous la direction de Sa Béatitudo le Patriarche Justin, en Grèce, compte rendu par Mgr l'Évêque Vasile Tîrgovişteanu, auxiliaire du Patriarcat Roumain, et par l'Archidiacre Ion Bănăţeanu</i>	563

DE LA VIE DES COMMUNAUTÉS ORTHODOXES ROUMAINES À L'ÉTRANGER

<i>La chapelle orthodoxe roumaine à Baden-Baden (en République Fédérale d'Allemagne); la paroisse orthodoxe roumaine dans Sofia; parmi les fidèles orthodoxes roumains en Australie et dans la Nouvelle Zélande</i>	592

ORIENTATIONS PASTORALES

Mgr Vasile, évêque d'Oradea, <i>Améliorations de l'activité pastorale-missionnaire du prêtre</i>	597
Adrian Alexandrescu, candidat au doctorat, <i>Remarques et recommandations concernant la manière d'organiser les travaux de peinture iconographique murale des églises</i>	613

PAGES DU PASSÉ DE NOTRE ÉGLISE ET DE LA NOTRE PATRIE

- Aurelian Marinescu, candidat au doctorat, *Contributions de la religion des Gêto-Daces à la fondation et au maintien de l'unité de l'Etat dace sous le règne de Burebiste* 623
- Ilie Catrinoiu, candidat au doctorat, *L'influence byzantine sur la Valachie aux VII-e/XIII-e siècles, à la lumière des sources littéraires, archéologiques et numismatiques* 631

ANNIVERSAIRES — COMMÉMORATIONS

- Le P. Alex. Stănciulescu-Bîrda, *La revue «Biserica Ortodoxă Română» (l'Église Orthodoxe Roumaine) à son 110-e anniversaire, 1874 — octobre — 1984* 645
- Le P. Prof. Nicolae Șerbănescu, *Le voévode Constantin Brîncoveanu, souverain de la Valachie (1688—1714): 330 ans depuis sa naissance et 270 ans depuis sa mort (1654 — le 15 août 1714—1984)* 660

DOCUMENTAIRES

- Le P. Vasile Muntean, candidat au doctorat, *L'iconoclasme au Byzance (VII-e/IX-e siècles) à la lumière des nouvelles recherches* 684
- Le P. Vasile Juravle, candidat au doctorat, *La Messe décrite dans les «Constitutions des Apôtres» en comparaison avec les messes orthodoxes de nos jours* 690

COMPTES RENDUS

- Wilhelm Nyssen, *Die Flamme des Heils* (La flamme de la rédemption), Köln, 1983, compte rendu par le P. Nicodim Belea 702
- M. Gaster, *Literatură populară română* (La littérature populaire roumaine), București, 1983, compte rendu par le P. Gh. I. Drăgulin 704

ON PEUT S'ABONNER À LA REVUE «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» PAR :
 ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă. P. O. Box — 12—201,
 telex 10 376 p. r. s. t. i. r. București, Calea Griviței nr. 64—66.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA
BUCUREȘTI

40.803

EI-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CII — Nr. 11-12 NOIEMBRIE — DECEMBRIE 1984

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CII — NR. 11 — 12 NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1984
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMITEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FĂGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Mislune Ortodoxă*

Redactor : *ALEXANDRU M. IONIȚĂ*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințitul Mitropolitul, Prea Sfințitul Episcopul, Profesorii Institutelor teologice, al Seminarilor teologice și al Școlilor de căntăreși bisericești ; Prea Cucernicii Consilierii administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopii, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

C U P R I N S

	Pag.
Redacția, Pentru o lume a păcii	713

VIAȚA BISERICESCĂ

† Iosif Gafton, episcopul Rimnicului și Argeșului	715
† Visarion Aștileanu, episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmeagului de Alexandru M. Ioniță	717
<i>A treia întâlnire dintre Conferința Bisericilor Europene și Consiliul Conferințelor Episcopale Europene Romano-Catolice, de † Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului</i>	721
<i>Lucrările seminarului teologic sud-est european de la Heidelberg, de † Vasile, Episcopul Oradiei</i>	727
<i>Intrunirea subcomisiei mixte de lucru pentru dialogul teologic ortodoxo-vechicatic</i>	729
<i>Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la aniversarea a 175 de ani de la înființarea Academiei Duhovnicești din Leningrad, de Pr. prof. Ștefan Alexe</i>	731
<i>Sesiunea comună a Comisiilor pentru dezarmare și securitate europeană ale Conferinței Creștine pentru Pace, de Pr. Dumitru Soare</i>	734
<i>Aniversarea zilei de naștere a Sanctității Sale Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, de Pr. prof. Dumitru Dima</i>	741

INDRUMĂRI PASTORALE

Ierom. drd. Irineu Pop, <i>Rolul Bisericii în promovarea încrederii între oameni</i>	748
Pr. dr. Gh. Paschia, <i>Profeții propovăduiesc pacea, se roagă și luptă pentru ea</i>	763
Pr. prof. Nicolae Petrescu, <i>Sfințul Vasile cel Mare. Laudă păcii (Isaia 2, 4)</i>	772
Prot. Nicodim Belea, <i>Importanța Vechiului Testament pentru activitatea omiletică și pastorală a preotului</i>	776

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOĂSTRE

Diac. prof. Marin Velea, <i>Preoți iolcloriști și contribuția lor la dezvoltarea iolcloristicii românești</i>	791
Pr. asist. Nicolae Dură, <i>Preocuparea Bisericii Ortodoxe Române pentru ocrotirea Patrimoniului Cultural Național</i>	807

ANIVERSĂRI — EVOCĂRI

Pr. prof. Nicolae Șerbănescu, <i>Două sute de ani de la mișcarea revoluționară a țăranimii transilvane sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan (1784 — 1 noiembrie — 1984)</i>	824
Gheorghe Vasilescu, <i>Prima revoluție românească a epocii moderne</i>	836
Pr. Ion Ionescu, <i>Troița comemorativă din Crișcior — Brad și revoluția populară din 1784</i>	852

DOCUMENTARE

Alexandru M. Joniță, <i>Tricolorul românesc. mărturie peste veacuri a permanenței și continuității poporului român, a aspirațiilor lui spre unitate și independență</i>	858

RECENZII

Florjan Dudaș, <i>Rășcoala lui Horea în tradiția poporului</i> , București, 1984, de Lect. Mihai Rădulescu	376
Acad. Ștefan Pascu, <i>Revoluția populară de sub conducerea lui Horea</i> , București, 1984, de Pr. D. D. Sandu	378
Iași 1600 — 1859 — 1918. <i>Aspecte ale luptei pentru unitate națională</i> , Iași, 1983, de Pr. Scariat Porcescu	880
Cătălina Velculescu, <i>Cărți populare și cultură românească</i> , București, 1984, de Pr. Gheorghe Drăgulîn	882

PARTE OFICIALĂ

Din <i>sumarul ședințelor sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (17—18 decembrie 1984)</i>	885

PENTRU O LUME A PĂCII

Intr-o lume în care zăngănitul armelor sună din ce în ce mai amenințător, nesiguranța și teama fac tot mai mult loc neîncrederii și urii. Oamenii nu se mai recunosc frați, nu se mai simt frați. Dorința de stăpânire, pofta de dominație, lăcomia fără margini după bunurile materiale, au înlocuit iubirea dintre oameni — cu care sîntem datori lui Dumnezeu — cu vrăjmășia și neîncrederea. Neîncrederea între popoare, neîncrederea între oameni, neîncrederea în posibilitatea atingerii chemării și menirii omului în această lume au luat locul iubirii și întrajutorării semenului.

Ca chip al lui Dumnezeu și chemat ca, prin credință și fapte bune, întărite de harul divin, să dobîndească asemănarea cu Ziditorul și Proniatorul său, credinciosul este conștient că nu există drum spre perfecțiunea eshatologică cu ocolirea vieții acesteia și a eforturilor din cadrul ei. Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om pentru noi oamenii, pentru lume, din iubire față de lume. Și lumea este iubită de Dumnezeu, fiind operă a voinței și iubirii Sale. Lumea este locul strădaniei și al dobîndirii mîntuirii noastre. Or aceasta — mîntuirea — nu este posibilă decît într-o lume în care domnesc armonia, înțelegerea și pacea.

Lumea contemporană însă pare preocupată mai mult de inventarea și sporirea armamentelor de tot felul, uitînd pare-se de faptul că aceste eforturi pun sub semnul întrebării însăși viața ei. În acest context propovăduitorii armoniei și iubirii dintre oameni, ai păcii celei adevărate — slujitorii Sfințelor Altare și păstorii lor —, trebuie să-și sporească eforturile în vederea conștientizării omenirii asupra pericolului care o pîndește, să-i facă cunoscut voința Părintelui Ceresc, ai Cărui fii sîntem toți și care cere «ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (I Tim., 2, 3—4). În mijlocul tulburărilor de tot felul prin care trece omenirea, sincerii adoratori ai lui Hristos, uniți în credință și în dragoste, sînt chemați să facă pretutindeni cunoscute cuvintele Evangheliei, adică ale iubirii, ale dreptății și ale păcii celei veșnice. Dumnezeu este scăparea și puterea noastră și ajutor grabnic la vreme de necaz (Ps., 33, 14). Îndemnul Sfintei Scripturi «căutați pacea și alergați după ea» (I Petru 3, 11), trebuie să devină pentru noi toți un prilej de profundă meditație asupra chemării noastre de creștini.

Pentru înlăturarea pericolului iminent al unei apocaliptice catastrofe, pentru edificarea unei lumi a păcii, nici o acțiune nu trebuie cruțată, nici un efort nu va fi prea mult. Pentru oamenii Bisericii se deschide în acest sens un vast cîmp de acțiune. Știut este că toate relele, inclusiv războaiele, iau naștere mai întîi în inimile oamenilor. Înainte de a pieri războaiele din lume, ar trebui ca mai întîi să nu mai fie în oameni invidie, lăcomie și ură. Să nu mai fie nimic josnic. Toți viețuitorii Planetei, fii ai aceluiași Tată Ceresc, trebuie să devină mai buni și mai dreپți. Și Bisericile — clerul și credincioșii lor — pot contribui, de pe pozițiile lor și cu mijloace specifice, la realizarea acestui om nou, la întocmirea unei lumi a păcii și a iubirii. Activizarea conștiințelor și di-

rijarea întregii activități umane spre slujirea Adevărului, Binelui și Frumosului, presupune strădania sporite din partea noastră a slujitorilor lui Hristos. Noi avem în acest sens chiar o misiune de îndeplinit : împăcarea tuturor oamenilor ; de realizările în această direcție va depinde în bună măsură starea noastră viitoare.

În viața și activitatea sa, creștinul nu trebuie să se mărginească numai la izgonirea răului, ci să desăvârșească năzuința de înălțare prin săvârșirea binelui, prin împodobirea cu fapte bune și cu virtuți plăcute lui Dumnezeu și oamenilor (Colos., 3, 12—15). Misiunea creștinilor nu este numai religioasă, ci și social-morală, ei avînd datoria să contribuie la desființarea nedreptăților, a inegalității și la statornicirea în lume a dreptății, a păcii și a încrederii între oameni și popoare.

Este adevărat că Biserica nu are puterea de a porni sau a opri un război. Ea are însă în misiunea sa sarcina de a împlini voia lui Dumnezeu în lume. Or, voia lui Dumnezeu este păstrarea păcii pe care Fiul Lui iubit, Domnul nostru Iisus Hristos, ne-a adus-o de la El, Părintele nostru al tuturor. Apărarea păcii este poruncă dumnezeiască.

De aceea, noi credincioșii și slujitorii Altarelor avem datoria să ne sporim eforturile pentru a trezi în sufletele credincioșilor — și nu numai ale lor, ci în ale tuturor oamenilor —, conștiința responsabilității comune față de valoarea fundamentală a existenței umane care este viața.

Numai într-o lume a frățietății și dragostei omul se poate perfecționa și activa cu folos pentru sine și pentru semenii săi. Numai într-o lume a încrederii și a respectării fratelui de către frate, omul își poate împlini misiunea la care a fost chemat. Numai într-o lume a păcii, viața care este darul suprem oferit de Dumnezeu oamenilor se poate desăvârși.

REDACȚIA

• VIAȚA • BISERICĂȘCĂ •

† IOSIF GAFTON,
EPISCOPUL RIMNICULUI ȘI ARGHEȘULUI

Intr-o zi de iunie '84, în fapt de seară, după 59 de ani de slujire în via Domnului și după 88 de ani și șase luni de viețuire pămîntească, unul din cei mai de văză ierarhi ai Bisericii noastre strămoșești trecea la cele veșnice, avînd bucuria împlinirii dorinței profetului: «O, de aș muri cu moartea dreptului și sfîrșitul meu să fie ca al lui!» (Num., 23, 10). I-a fost dat acestui zelos și falnic ierarh român să păstorească în diverse ipostaze turma lui Hristos și în vremuri de felurite prefaceri, chemarea pe care a îndeplinit-o cu multă rîvnă și conștiință înscriindu-se pe linia de slujire a Bisericii și a neamului, chemare moștenită de la părintele său, preotul Gheorghe Gafton din Puțeni—Tecuci, în a cărei casă cu copii în număr de apostoli a venit pe lume în ziua de vecernia Sfîntului Ierarh Nicolae.

Vestea încetării sale din viață s-a răspîndit cu iuteala gîndului și a coborît mîhnirea și doîlul în inimile păstoriiților săi, clerici și mireni, în inimile membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în inimile tuturor celor care l-au cunoscut și apreciat și pe care cu binecuvîntatul său omofor i-a mîngîiat și ajutat. La catafalcul, înconjurat în permanență de strajă alcătuită din preoți și monahi din eparhie, ca și de numeroase jerbe și coroane de flori, au venit numeroși credincioși pentru a-și lua rămas bun.

Ierarhi și slujitori de pe întreg cuprinsul țării, și însuși Întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Iustin, au venit la căpătîiul adormitului în Domnul, care vreme de aproape șase decenii fusese rînduit în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor. Căci nu mult după absolvirea Facultății de Teologie din București, tînărul de atunci Ioan Gafton primea harul preoției pe seama parohiei Rotari din județul Prahova, de unde după o rodnică activitate pastorală a fost transferat la biserica Sfînta Ecaterina din București. Durerea pricinuită de moartea prematură și neașteptată a soției sale, presbitera Valeria, după numai șapte ani de căsnicie, nu i-a înfrînt elanul pastoral și cu puteri înnoite și cu zel nedrămut va desfășura în continuare o și mai susținută activitate, răspunzînd diferitelor chemări adresate de conducerea superioară biseri-

cească, precum : preot misionar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, consilier referent economic și consilier referent cultural. Rivna pentru Evanghelie și pentru Biserică îl vor fi determinat, negreșit, să-și îndrepte pașii către cinul monahal, vestita ctitorie mușatină de la Neamțu primindu-l fi rinduit de Sfântul Sinod în fruntea nou-reorganizatei eparhii, cu titlul și tuns în monahism, primind totodată și patronimicul de Iosif.

Pregătirea și experiența sa de pînă acum îl vor recomanda către alte îndatoritoare și responsabile chemări : «protosinghel, arhimandrit, arhieru vicar patriarhal cu titlul de «Sinaitul» și în cele din urmă titular al scaunului din cea dintîi cetate de scaun a Țării Românești : episcop de Argeș. După cinci ani de păstorire-cu acest titlu, regretatul ierarh va fi rinduit de Sfântul Sinod în fruntea nou-reorganizatei eparhii, cu titlul de episcop al Rîmnicului și Argeșului. Aici, la Vilcea, și cu acest ultim titlu va desfășura timp de 35 ani — pînă în cea din urmă clipă, căci adormitul ierarh a fost hărăzit de Domnul cu o deosebită putere de muncă —, o vie și lăudabilă activitate pastorală și social-patriotică.

Acum, în acest din urmă ceas al existenței pămîntești, trupul său neinsufletit a fost pregătit după rînduială și depus în catedrala episcopală din Rîmnicul Vilcii. Un ales sobor de ierarhi și clerici, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin, a oficiat — în ziua de 12 iunie a.c. — slujba înmormîntării. Erau de față reprezentanți ai Departamentului Cuștelor și ai autorităților locale de stat, clerici de toate gradele, numeroși credincioși. La sfîrșitul sfintei slujbe, Prea Fericitul Patriarh Iustin a ținut un necrolog în care a subliniat și evidențiat meritele defunctului : «Știa episcopul Iosif — spunea Prea Fericirea Sa — ca slujba s-o îndeplinească deplin. Glasul lui ca tunetul uneori, era blînd ca al unui miel în alte împrejurări. De multe ori l-am văzut plîngînd în diferite împrejurări ale vieții noastre bisericești. S-a dovedit în lucrarea Sfîntului Sinod ca un om plin de înțelepciune, plin de dragoste, plin de toată rivna față de Casa Domnului ; de aceea el și-a încheiat viața aceasta pămîntească liniștit și împăcat în sufletul său. El a fost un om de excepție și prin vîrsta și prin vigoarea și prin rivna sa față de slujirea în favoarea Bisericii și a neamului nostru românesc. S-a luptat încă din vremuri fragede pentru a ridica satele prin care a trecut pe o nouă treaptă de viață. S-a luptat în activitatea sa de arhieru de a-i îndruma pe preoți, ca toți să-și facă slujba lor deplină. S-a luptat pentru apărarea dreptei credințe, pentru propovăduirea cuvîntului adevărului, pentru apropierea oamenilor de Dumnezeu. Va veni vremea — incheia Prea Fericitul Patriarh Iustin — cînd se va vedea în întregime locul pe care îl ocupă episcopul Iosif în viața Bisericii noastre».

Cuvinte de aleasă cinstire a vieții și activității ierarhului decedat a roșit apoi Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor al Olteniei : «O viață de om închinată înaltei slujiri arhipastorale, o viață de om închinată slujirii lui Dumnezeu și aproapelui, o viață întreagă închinată slujirii Bisericii și patriei, a fost viața Prea Sfințitului Episcop Iosif. Înălțimea sa fizică ne arăta și înălțimile culmilor spirituale în care se găseau mereu fruntea, gîndul și inima sa. Avea o deschidere apostolică către ierarhii confrați, către frații preoți, către frații cinului monahal, către bunii enoriași din părțile Vilcii și Argeșului. Predica de o viață întreagă a Prea Sfințitului Iosif rămîne pentru totdeauna pilduitoare în Biserica Orto-

doxă Română. Verbul său inaripat din biserică, de la slujbă, de la ședințele Sfântului Sinod și chiar din vorbirile zilnice va rămâne adnc roditor în sufletele acelor care au avut binecuvântata ocazie să-l asculte. Mereu avea în fața ochilor minții sale desăvârșirea ierarhică, preotească, creștinească, desăvârșirea umană în general. Paralel cu activitatea arhi-pastorală, sacramentală și învățătoarească, se ocupa de buna cuviință și infrumusețarea Casei Domnului. Centrul eparhial de la Vilcea, în frunte cu Catedrala episcopală, cu biserica bolniței unde de acum trupul său va sta pînă la a doua Înviere, paraclisul din reședința episcopală, toate noile zidiri care se află aici, se datoresc neostenitei rîvne a iconomului înțelept care a fost Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului.

Au mai vorbit cu această ocazie și Dl. Ion Popescu, reprezentant al Departamentului Cultelor la funeralii, și Prea Sfințitul Arhiereu vicar Gherasim Cristea Piteșteanul, cel mai apropiat colaborator din ultima vreme al defunctului.

Apoi în dangăte de clopote sunind cu jale și însoțite de cîntări funebre, protoiereii din eparhia vilceană au purtat sicriul inconjurînd Catedrala, iar mai apoi l-au coborît în criptă.

Numeroase telegrame expediate de ierarhi, preoți, credincioși și personalități ale culturii românești, — telegrame cărora le-a răspuns Prea Sfințitul arhiereu vicar Gherasim Piteșteanul —, arată prețuirea de care s-a bucurat acest vrednic ierarh român și întregesc toată imaginea celui despre care, începînd cu acest cireșar '84, îi vom spune «Iosif, fostul episcop al Rîmnicului și Argeșului».

Odihnește-l, Doamne, cu dreptii pre adormitul robul Tău !

DR. VISARION AȘTILEANU
EPISCOP AL ARADULUI

După o grea și îndelungată suferință, Episcopul dr. Visarion Aștileanu, cel care vreme de 11 ani s-a aflat în fruntea eparhiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, trecea la cele veșnice. Era în luna august a acestui curgător an, ziua praznicului Schimbării la Față, orele 22,30, și împlinise 70 de ani și cinci luni.

Vestea plecării sale dintre noi a umplut de durere sufletele tuturor colaboratorilor, prietenilor și cunoscuților săi.

Se născuse în orașul Cluj-Napoca, la 14 martie 1914, din părinții Vasile și Maria — muncitori ceferiști — și la Botez primise numele de Vasile. Și-a trăit copilăria într-o perioadă de profunde evenimente istorice care au dat un nou curs istoriei României în perioada modernă. Școala primară a urmat-o în satul Suceagu, com. Baciu, jud. Cluj, iar cursurile liceului în orașul natal; la sfîrșitul acestora obține diploma de bacalaureat. Dorind în chip arzător să slujească lui Dumnezeu, se înscrie și urmează cursurile Academiei teologice din Cluj-Napoca, pe care le termină în anul 1935. În vederea desăvîrșirii sale intelectuale, este trimis la Roma, unde — ca bursier al Institutului pontifical «De propaganda

fide» — urmează cursuri de teologie și filosofie; în anul 1941 este declarat «licențiat», iar în 1942 «doctor», cu mențiunea «magna cum laude». În anul 1940 a fost hirotonit preot, iar între 1942—1948 a ocupat și diferite funcții administrative: secretar patriarhal, paroh în Cluj-Napoca etc.

În anul 1948, revine la sinul Bisericii-mame. Între 1958—1962 ocupă postul de inspector general patriarhal, apoi de consilier patriarhal și pe cel de paroh al bisericii Popa Tatu, și slujitor al bisericii minăstirii Antim din București.

La 28 iulie 1962, la propunerea patriarhului Justinian (1948—1977), preotul dr. Vasile Aștileanu este ales de Sfântul Sinod, episcop vicar patriarhal. În zilele de 7—8 septembrie ale aceluiași an a avut loc la minăstirea Sinaia primirea și tunderea sa în monahism, sub numele de Visarion, și hirotesia întru arhimandrit a noului ales, rânduiala fiind săvârșită de P.S. Antim Tirgovișteanul, episcop vicar patriarhal (actualmente Arhiepiscop al Tomisului și Dunării de Jos). Slujba hirotoniei întru arhieru, când a primit și titlul de «Ploieșteanul», a fost săvârșită duminică, 9 septembrie 1962, în catedrala patriarhală din București, de către patriarhul Justinian, I.P.S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Clujului și Feleacului, și I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei (pe atunci episcopi eparhioți).

În urma propunerii I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin, la 19 decembrie 1968, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales pe episcopul vicar Visarion Ploieșteanul, în funcția de episcop vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, cu titlul de «Rășinăreanul». Înminarea decretului prezidențial de recunoaștere a avut loc la Departamentul Cultelor, în ziua de 27 mai 1969. Duminică, 1 iunie 1969, la praznicul Pogoririi Duhului Sfânt, episcopul dr. Visarion Aștileanu a fost instalat ca episcop-vicar în catedrala din Sibiu. Între 1971—1972 a funcționat și ca suplinitor al catedrei de Ecumenism la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

Recomandat de calitățile sale, episcopul Visarion este ales de Colegiul Electoral Bisericesc și de membrii Adunării eparhiale a Episcopiei Aradului, la 10 iunie 1973, în scaunul vacant al Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmașului. Prin decretul nr. 385/10 iulie, Consiliul de Stat al R.S.R. a recunoscut noua alegere, confirmată prin înminarea actului la Departamentul Cultelor, în ziua de 8 august a aceluiași an. Duminică, 26 august 1973, noul ales a fost instalat în vechiul scaun vlădicesc al Aradului, de către I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, înconjurat de ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, precum și de reprezentanți ai cultelor locale.

Cu această dată a început o nouă etapă a activității pastorale a episcopului dr. Visarion Aștileanu, concretizată în cei 11 ani de păstorie. În această perioadă, din impulsul și prin grija sa, s-au renovat și construit numeroase biserici și case parohiale. Conștient de valoarea trecutului nostru istoric, episcopul Visarion a stimulat și ajutat material săpături și cercetări arheologice la vechile vetre de spiritualitate ortodoxă românească din cuprinsul eparhiei Aradului, și anume: minăstirile Hodoș-Bodrog (atestată documentar în sec. XII) și Prislop (construită, după tradiție, de ucenici ai Sfântului Nicodim de la Tismașana) și la bisericile de mir din: Strei-Sîngeorgiu, Strei, Gurasada, jud. Hunedoara.

O realizare deosebită pe plan cultural a episcopului Visarion al Aradului este coordonarea «Monografiei mînăstirii Hodoș-Bodrog», apărută la Arad în 1980, avînd ca autori pe: Pr. prof. Teodor Bodoșogae și cercetătorii Eugen Arădeanu și Lucian Emandi. Postfața este semnată de Dr. Răzvan Theodorescu. În același sens menționăm și editarea unor cărți de rugăciuni și de zidire duhovnicească ortodoxă.

În ziua de 8 august 1984, scriul purtător al rămășițelor pămîntești ale episcopului Visarion a fost depus în Catedrala din Arad, prin fața catafalcului perindîndu-se o mare mulțime de credincioși. Adormitul ierarh a fost în permanență privegheat de preoții din Arad și din împrejurimi.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită joi, 9 august, între orele 12,00—14,00. Din soborul slujitor au făcut parte: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, I.P.S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Clujului și Feleacului, P.S. Episcop Vasile al Oradeii, PP.SS. Episcopi vicari: Pimen Suceveanu, Lucian Făgărășanu, Damaschin Severineanu, Timotei Lugojanul și Gherasim Hunedoreanul; Arhid. prof. dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din Sibiu, ș.a. Răspunsurile au fost date de corul Catedralei. La slujba înmormîntării, alături de membrii familiei, au participat, printre alții: Pr. Vladimir Markovič, conducătorul Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara, însoțit de Pr. Stevan Rajč, al parohiei ortodoxe sîrbe din Arad; Eminența Sa Dr. Albert Klein, Episcopul Bisericii Evanghelice C.A. Sibiu, precum și reprezentanți ai cultelor din municipiul Arad.

După oficierea slujbei au fost rostite mai multe cuvîntări, de către: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care a dat citire și telegramii de condoleanțe transmisă de Prea Fericitul Patriarh Iustin; apoi a vorbit Dl. dr. Miron Taibic, din partea membrilor Consiliului și Adunării eparhiale; Prot. Aron Petric, din Orăștie, din partea clerului Eparhiei; Em. Sa Episcopul Dr. Albert Klein, din partea Bisericii Evanghelice C.A. din R.S.R.; Rev. dr. Kálmán Benocs, protopop romano-catolic din Arad; și Pr. Liviu Brînzaș, din parohia Suceagu, jud. Cluj.

După încheierea cuvîntărilor, prin care s-au elogiat persoana și faptele ierarhului defunct, clopotele Catedralei din Arad au sunat prelung pentru a se despărți de cel care a fost mai mult de un deceniu conducătorul eparhiei. A urmat apoi îndătinata înconjurare a Catedralei cu trupul defunctului, purtat pe umeri de opt preoți, în prezența fețelor cernite a peste o sută de preoți și a numeroși credincioși, veniți să aducă un ultim omagiu fostului lor păstor sufletesc.

Apoi s-a format un convoi impresionant care a pornit spre mînăstirea Hodoș-Bodrog, necropola episcopilor Aradului. Pe parcurs, în toate comunele suita funebră a fost așteptată în sunet de clopote de mulțime de credincioși. În jurul orei 15,00, cortegiul funerar a ajuns la vechea vatră mînăstirească de la Hodoș-Bodrog, unde a fost întîmpinat de viețuitoarii mînăstirii și de numeroși credincioși din satele învecinate. Aici s-a continuat slujba înmormîntării, răspunsurile fiind date de corul bărbătesc al parohiei Zădăreni, în raza căreia se află mînăstirea. După otpust, P.S. Arhiereu Gherasim, vicarul Episcopiei Aradului, a rostit un ultim cuvînt de omagiere a episcopului Visarion, în care printre altele a spus: «Mai bine de un an și jumătate în urmă pronia divină a rînduit

Prea Sfinției Sale o grea cruce: crucea suferinței, dar totodată l-a înzestrat și cu o răbdare asemănătoare celei a martirilor. Noi cei de la Centrul eparhial, obișnuiam să-l cercetăm zilnic și să-l mângiem în suferința sa. Niciodată nu și-a pierdut încrederea în ajutorul lui Dumnezeu și răbda toate durerile cu multă resemnare. De luminatul praznic al Schimbării la Față a Mântuitorului, în fapt de seară liniștită, împăcat cu Dumnezeu și cu lumea, în citiri de psalmi, în pilpitul candeliei și al luminării, și-a dat obștescul sfârșit în mâinile lui Dumnezeu, pe care L-a slujit toată viața. Ochii care implorau ajutorul celor din jur, s-au închis pentru totdeauna. Glasul rugător către Domnul a amuțit; miștile cu care a binecuvântat pe fiii săi duhovnicești și prin care ni s-a transmis sfântul har al arhieriei, au încrămenit. A rinduit Dumnezeu să fie alături de Prea Sfinția Sa până în clipa morții».

În jurul orei 16,00, corpul neînsuflăit al celui ce a fost episcopul dr. Visarion Aștileanu a fost depus în cripta de sub paraclisul minăstirii, alături de înaintașii săi pe scaunul vlădicesc al Aradului: Iosif Goldiș (1899—1902), Grigorie Comșa (1925—1935) și Andrei Magieru (1935—1960). Acolo își va dormi somnul lin până la Învierea cea de obște.

După încheierea ultimului ritual din slujba înmormântării, Înălții Ierarhi, împreună cu toți cei care l-au însoțit pe adormitul întru Domnul episcopul Visarion, până la locul său de veșnică odihnă, s-au reîntors la Arad la reședința episcopală, unde au luat parte la creștineasca agapă de pomenire pentru sufletul celui adormit.

Dumnezeu să-l odihnească în pace și să-i facă parte cu dreptii Săi!

ALEXANDRU M. IONIȚA

A TREIA ÎNTILNIRE ÎNTRE CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE ȘI CONSILIUL CONFERINȚELOR EPISCOPALE EUROPENE ROMANO-CATOLICE

Prima întilnire dintre aceste două organizații bisericești europene — Conferința Bisericilor Europene (KEK) și Consiliul Conferințelor Episcopale Europene Romano-Catolice (CCEE) — a avut loc la Chantilly (Franța), 1978; a doua la Lögumkloster (Danemarca), 1981; iar a treia a avut loc anul acesta în mica localitate italiană Riva del Garda, în vecinătatea Milanului și a istoricului oraș Trento, la invitația Arhiepiscopiei din Trento.

Au fost prezenți numeroși participanți reprezentând Conferința Bisericilor Europene, Consiliul Conferințelor Episcopale Europene Romano-Catolice, și alte organizații creștine internaționale.

Comitetul pregătitor a fost alcătuit din: Prof. Gerhard Bekes (Roma), Don Silvio Frank (Trento), Pr. René Girault (Paris) și Prof. Dr. Werner Looser S.J. (Frankfurt am Main).

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat: I.P.S. Mitropoliți Teoctist al Moldovei și Sucevei, și Antonie al Ardealului, în calitate de membri ai Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene. Din partea Bisericii Romano-Catolice din România a participat Episcopul Antal Jakab de Alba Iulia.

Întilnirea de la Riva del Garda a fost prezidată, pe rând, de Dr. André Appel, președintele Conferinței Bisericilor Europene, și de Cardinalul Basil Hume, președintele C.C.E.E. Rolul de secretari l-au avut secretarii celor două organizații: Dr. Glen Garfield Williams (K.E.K.) și Dr. Ivo Furer (C.C.E.E.).

Cei doi președinți au deschis lucrările Conferinței prin două scurte cuvântări, arătând ce se speră din tratarea în comun a temei: *A mărturisii împreună crezul speranței noastre*. De asemenea au arătat care sînt răspunderile Bisericilor în Europa de azi. Fiind dinainte prevăzut ca întrunirea de la Riva del Garda să se termine printr-un oficiu divin oficiat în catedrala din Trento, Pastorul dr. André Appel a spus în cuvîntarea sa: «Trento este pentru noi simbolul rupturii definitive, al refuzului Romei de a lua în considerare preocupările Mișcării Reformei». Se știe că Sinodul de la Trento (1545—1563), considerat de romano-catolici al 19-lea sinod ecumenic, a determinat mișcarea numită *Contrareformă*, care a generat confruntări și lupte sîngeroase în tot spațiul în care și-au desfășurat acțiunea reformatoare Luther, Calvin și urmașii lor. Sinodul de la Trento (Tridentin) a lăsat, mai ales în lumea protestantă, urme dureroase, așa că e de înțeles faptul că André Appel nu s-a putut abține să nu amintească acest lucru în cuvîntarea sa de deschidere.

La începutul lucrărilor de la Riva del Garda, s-a citit de către cardinalul Basil Hume o scrisoare de salut din partea Papei Ioan-Paul al II-lea. Referindu-se la acest eveniment și mai ales la ceea ce urma să se petreacă la sfîrșit în catedrala de la Trento (rostirea Simbolului cre-

dinței fără *filioque*), S.S. Papa scria : «Aș dori să iau notă de acest eveniment și să vă salut pe toți care luați parte la el, în harul și pacea care este de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul Iisus Hristos (Filip., 1, 2), aducând mulțumiri pentru duhul dragostei și al unității care v-a adunat împreună». Papa afirma de asemenea «marea semnificație» a mărturisirii în comun a Simbolului de la Niceea—Constantinopol, citind o declarație mai veche a sa, în care spunea : «Învățătura primului sinod de la Constantinopol este și azi expresia credinței celei una a întregii creștinătăți. Atunci cînd mărturisim această credință — precum facem ori de cîte ori recităm Crezul — noi dorim să accentuăm lucrurile care ne unesc cu toți frații noștri, indiferent de diviziunile care au survenit de-a lungul veacurilor».

Mai departe Papa devenea și mai specific, atunci cînd chema la «retrăirea acelor adevăruri în care, de-a lungul veacurilor, am crezut împreună și care, în ciuda despărțirilor, n-au încetat de a fi comune». Papa constata apoi că, deși comuniunea creștinilor este astăzi imperfectă, ei pot totuși da mărturie comună în fața lumii despre credința lor, avînd toți fondul comun al credinței din vremea de dinainte de despărțire. O mărturie comună este din ce în ce mai posibilă, cînd creștinii cresc împreună în înțelegere și, mai ales, în înțelegerea *Crezului* care va fi proclamat solemn la sfîrșitul lucrărilor.

La sfîrșitul scrisorii sale, Papa a cerut participanților să ia în considerare și situația din Europa de azi, recomandînd toată preocuparea pentru problemele ei și implicarea mărturiei creștine în rezolvarea lor.

Mesașul Papei a fost primit cu interes, fiind socotit o încurajare pentru ecumenism și o întîmpinare a dorinței tuturor Bisericilor de a reface unitatea.

Cardinalul Basil Hume, în cuvîntarea sa de deschidere, în calitate de co-președinte al întrunirii, s-a referit pe larg și la responsabilitatea Bisericilor pentru pacea din Europa și din lume. El a apreciat că din 1981, de la ultima întîlnire de la Lögumkloster și pînă azi, situația în lume s-a înrăutățit și se cere o mai mare atenție și lucrare din partea Bisericilor. El a arătat că există totuși semne de speranță și că și în viața Bisericilor se observă o preocupare tot mai mare pentru unitatea lor și pentru unitatea lumii. El a reținut ca pe un eveniment unic în istoria confesiunilor din Europa, prima întîlnire dintre romano-catolici și reprezentanții Conferinței Bisericilor Europene la Chantilly, în 1978, apreciînd că și această întîlnire de la Riva del Garda este de aceeași însemnătate.

În timpul celor trei zile petrecute la Riva del Garda s-a lucrat în ședințe plenare și în grupe de lucru. În ședințele plenare au fost prezentate cîteva referate care s-au bucurat de aprecieri unanime și care au fost apoi supuse analizei în grupe.

Referatul «*Crezul speranței noastre*» a fost prezentat de Pr. prof. Dumitru Popescu, director de studii la Conferința Bisericilor Europene. A fost o analiză cuprinzătoare și ecumenică a Simbolului credinței, lucrarea fiind de altfel circulată mai înainte la Biserici și ajungînd în final la a 8-a versiune.

Referatul «*Crezul de la 381*» a fost susținut de Episcopul dr. R.P.C. Hanson (Anglia), fost profesor de teologie.

Vorbind în special despre doctrina Sfintei Treimi, vorbitorul a arătat că în expunerea lor Sfinții Părinți s-au servit de terminologia filosofiei grecești, mai ales în fixarea doctrinei despre Fiul, pentru care au apelat la termenul *Logos*, termen folosit de Sfântul Ioan evanghelistul, de Sfântul Ignațiu de Antiohia, de Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, și de Apologeti. Referentul a arătat însă că în ceea ce privește doctrina despre Sfântul Duh, gânditorii creștini nu au putut folosi gândirea anterioară grecească și conceptele ei, pentru simplul motiv că în ea nu există nimic cu privire la aceasta. Doctrina despre Sfântul Duh este prin excelență biblică, deci din revelație. Simbolul credinței, așa cum a redactat învățătura despre Sfânta Treime la cele două Sinoade ecumenice, atestă triumful gândirii biblice asupra celei filosofice, deoarece aici totul e scos din Biblie, concentrat, sistematizat, formulat cu precizie, chiar dacă în umbră stau conceptele filosofiei grecești.

Simbolul credinței reprezintă geniul creștinismului. El a reușit să formuleze în chip magistral doctrina despre Sfânta Treime, în așa măsură încât a devenit în același timp text de mărturisire, dar și de devoțiune, text de cult, de participare intelectuală, dar și emotivă, pioasă, la rugăciune.

De aceea se consideră că elaborarea lui a fost absolut necesară atunci, iar folosirea lui și mărturisirea cu ajutorul lui a credinței în Treime este absolut necesară și azi, și va fi mereu.

S-a apreciat mai ales faptul că în Ortodoxie Crezul nu e numai o mărturisire, un act intelectual ci, mai ales, un act de rugăciune și de evlavie. El se cântă sau se recită de către toți și toți îl înțeleg.

În grupele de lucru s-a pus întrebarea dacă termenii lui mai sînt actuali astăzi, sau dacă n-ar trebui cumva schimbați, adecvați gândirii și terminologiei contemporane, moderne. Unii apuseni au spus că nu toate cuvintele din el se înțeleg, precum *ousia*, *ipostasis*, *persona*, *omousios*, etc., dar toate se acceptă de către credincioși. În orice caz, s-a conchis că chiar dacă e să căutăm, pentru a explica Simbolul credinței, alți termeni, să nu-i abandonăm pînă cînd vom găsi alții, pe aceștia pe care îi avem, ci să-i conservăm. Răsăritenii au spus că totul e de înțeles, chiar dacă nu ca un discurs totalmente comprehensibil. El e înțeles, cu inima și cu credința că exprimă realitatea existenței Sfintei Treimi. Căutîndu-se echivalente moderne pentru unii termeni, s-a văzut că e imposibil de găsit ceva care să fie mai pe înțeles decît sint acei termeni, așa încît finalmente s-a constatat că Părinții de la Niceea și Constantinopol au fost într-adevăr inspirați cînd au fixat formulele lui. Nu pot exista altele mai bune.

Al treilea referat: *Constantinopol (381), Calcedon (451) — Riva del Garda (1984)*, a fost susținut de către Prof. Werner Löser, S.J., din R.F.G., el ocupîndu-se mai ales de rolul ecumenic al Simbolului credinței și nu numai în cadrul creștinismului, ci și în cadrul marilor religii monoteiste.

Lucrările în grupe s-au desfășurat urmărindu-se discutarea și clarificarea referatelor prezentate în plenary. Grupa de limbă franceză a lucrat sub președinția Mitropolitului Antonie Plămădeală, al Ardealului, din ea făcînd parte, printre alții, și Cardinalul Roger Etchegaray de la Vatican, Dr. Emilio Castro, secretarul general al Consiliului Mon-

dial al Bisericilor; Mgr. Jean-François Arrighi, de la Vatican; Pastorul Jornod, președintele Federației Bisericilor Protestante din Elveția, Episcopul spaniol Infantes Florido; Episcopul anglican Hanson, ș.a.

Dr. Emilio Castro și-a exprimat convingerea că dacă Ortodoxia occidentală ar fi mai activă, ar putea strînge pe toți căutătorii de înțelegere de pe la diverse secte orientale, deoarece ea are exact ceea ce caută ei, o spiritualitate mai profundă și mai autentică. El a vorbit apoi despre necesitatea cooperării tuturor creștinilor, pentru a da o mărturie comună despre credința și dorințele lor de pace și cooperare în lume, pronunțîndu-se ferm împotriva prozelitismului dezmembrant și sectar. Și dacă e adevărat că Europa a exportat diviziunile pe temele credinței și în alte continente, așa cum a spus odată Papa Ioan-Paul al II-lea, atunci tot ei îi incumbă răspunderea de a duce acum peste tot un spirit de pace și de unitate, de mărturie comună.

În toate intervențiile s-a accentuat ideea că *Simbolul credinței* cu doctrina lui despre Sfînta Treime, dă tuturor creștinilor o bază pentru o înțelegere comunitară a mărturiei lor și pentru un sens comunitar al lumii; așa cum Dumnezeu e în *Treime*, dar e *Unul*, tot așa lumea, cu multiplele ei fațete, trebuie să fie *una*, o multilateralitate exprimată ca unitate, deoarece toți oamenii sînt frați și fiii aceluiași Dumnezeu.

În penultima zi a lucrărilor s-a discutat despre necesitatea alcătuirii unui document, final al întîlnirii. S-a deschis discuția în plenară asupra modului cum crede fiecare că ar trebui alcătuit acest document. S-a convenit să se alcătuiască un document care să se numească *Mesaj*, și s-a dat unei grupe de trei să alcătuiască un proiect care a fost apoi supus discuției și mai ales s-a pus întrebarea: cui să fie destinat acest document, și ce idei principale trebuie să conțină. Proiectul s-a dovedit însă destul de sărac.

În legătură cu aceasta a luat cuvîntul și Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului, care a spus printre altele:

«Mă declar de acord cu redactarea unui document care să fie numit *Mesaj*. El ar trebui să fie precedat de o introducere care să-l recomande tuturor Bisericilor din Europa, ca semn al acordului nostru, chiar dacă n-am rezolvat aici toate diferendele dintre noi. Faptul că vom rosti *Simbolul credinței* împreună, la Trento, așa cum a fost el redactat la Sinoadele de la Niceea și Constantinopol, e un lucru extraordinar, un moment istoric care trebuie adus la cunoștința tuturor, celebrat, onorat în mod solemn, precum va fi și ceremonia de la Trento.

Documentul redactat de noi ar putea fi un util document de studiu, cu o mare influență și rol pastoral și ecumenic, util pentru dialogurile bilaterale, pentru dialogul din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pentru școlile teologice și, în general, pentru toate întrunirile ecumenice. El ar putea avea un rol pozitiv în educația ecumenică și în pregătirea unui climat și mai propice pentru lucrarea noastră în vederea unității creștine.

Aș vrea să mai atrag atenția asupra unei probleme, poate laterale, dar care mi se pare importantă și care ar trebui să ne preocupe. Am văzut din ziarele recente că în Franța este în curs o dezbatere pe tema:

Cine are dreptul să dispună de viață? Dezbateră e mai ales la nivelul medicilor și are în vedere atitudinea față de bolnavii incurabili. Părerile sînt împărțite: unii spun că fiecare om e stăpîn pe viața lui, alții că medicul singur poate să dispună cît să mai trăiască un bolnav incurabil; alții, în sfîrșit, că nimeni nu are dreptul sub nici un pretext, să curme viața. Prin unele din aceste teorii sîntem în pragul unei noi ofensive euthanasiste.

În legătură cu aceasta, cred că avem și noi un cuvînt de spus. Unele teorii sînt de-a dreptul periculoase. În *Simbolul credinței* pe care noi tocmai îl studiem, se spune că Duhul Sfînt este «Domnul de viață făcătorul». Iată o pneumatologie cu aplicare imediată, actuală, în societatea vremii noastre. Dacă viața vine numai de la Dumnezeu, nimeni și sub nici un pretext nu are voie să dispună de viață. Numai Dumnezeu are acest drept. El care a dat-o, care a creat-o. Trebuie să spunem aceasta medicilor, dar și tuturor aceluia care caută alte pretexte ca să se amestece în treburile lui Dumnezeu, preluîndu-le fără nici un drept. Cursa înarmărilor, războaiele, tot ceea ce ucide viața, e împotriva sacraleității față de Dumnezeu și substituie în drepturi. Bisericile din Europa au fost martore a două războaie, unul mai pustiitor decît celălalt. Să împiedicăm un al treilea. Prin discuțiile noastre teologice căutăm unitatea noastră religioasă și e foarte bine, dar trebuie să acționăm și practic, să ne declarăm apărători ai vieții despre care noi mărturisim că e opera lui Dumnezeu și numai a lui Dumnezeu».

Documentul a fost lucrat, dar fiind prezentat în plenară n-a intrunit adeviziunea tuturor. Cel dintîi a luat din nou cuvîntul Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului, care a spus printre altele:

«Ceea ce ni se propune e un tînar frumos la aparență, dar foarte debil, lipsit de culoare și de entuziasm. E un document pios care pare a face abstracție de tot ce se întîmplă în jurul nostru. Lumea va zice că nu știm pe ce lume trăim și că ne ocupăm doar de lucruri inutile. Trebuie să se spună cu precizie că în afară de unitatea noastră, ne preocupăm și unitatea Europei și a lumii, că ne preocupăm pacea din lume și reconcilierea pe bază de dreptate socială, și o nouă ordine economică și morală în lume. Trebuie să spunem că ne pronunțăm pentru dezarmare, că dorim înlăturarea mizeriilor de tot felul, că ne temem de o catastrofă nucleară și că cerem denuclearizarea lumii ca primă condiție a supraviețuirii. Trebuie să arătăm că alaltăieri, la invitația autorităților civile din orașelul Rovereto, am luat toți parte la un marș al păcii, cu torțe, terminat la mormîntul victimelor celor două războaie mondiale.

În felul acesta ne vom dovedi solidaritatea cu lumea noastră și ne vom face datoria de creștini care dau mărturie despre credința lor și-și exprimă speranța într-o lume mai bună, că doar aceasta este tema pe care o discutăm aici de cîteva zile».

Vorbitorii care au urmat, au apărut în linii generale același punct de vedere, așa încît documentul a fost refăcut, obținînd în noua sa formă aprobarea tuturor.

Așa cum s-a arătat mai sus, într-una din zilele întrunirii de la Riva del Garda participanții au fost invitați la un marș al păcii, cu torțe, în localitatea Rovereto, unde pe un vîrf de munte s-a înălțat un monument mareț, cu un clopot imens, în amintirea victimelor din cele două

războaiele mondiale. În localitatea Rovereto există și un muzeu militar, în care — ni s-a spus — două camere sînt dedicate ostașilor români care au luptat și au murit pe acele meleaguri în primul război mondial, cînd Transilvania făcea parte din Imperiul austriac. Părțile acestea de nord, care acum aparțin Italiei, au aparținut și ele pînă la sfîrșitul primului război mondial tot Austriei.

Duminică, 7, octombrie 1984, toți participanții au fost invitați la Trento (Trident, după numele mai vechi), unde, în catedrală, s-a săvîrșit un serviciu religios ecumenic la care a fost rostit *Simbolul credinței, fără filioque*, în semn de reconciliere cu răsăritul și de restaurare a unui document patristic de cea mai mare importanță pentru viața și unitatea creștină.

În catedrală au vorbit: Arhiepiscopul Alexandru Gottardi, de Trento; președintele Conferinței Bisericilor Europene, André Appel; și Cardinalul Basil Hume. Toți trei au remarcat valoarea și istoricitatea momentului, cînd se recită în forma originală *Credo*-ul sinoadelor Niceea și Constantinopol.

Simbolul a fost mai întîi recitat în limba greacă — în original — de către episcopul Jeremia, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice, apoi în limba latină de către arhiepiscopul italian Alberto Ablondi din Livorno, *fără Filioque*. Totul s-a terminat în aplauzele prelungite ale miilor de credincioși care umpleau biserica. A urmat apoi, ca în Liturgiile ortodoxe, salutarea păcii între clerici și laici, care s-a petrecut într-un entuziasm general, pe măsura momentului istoric la care luau toți parte.

Desigur, *Simbolul credinței* se va mai rosti încă în Occident cu *Filioque*, ca tradiție locală, ca teologumenă, dar evenimentul de la Trento, din 7 octombrie 1984, va rămîne totuși un eveniment crucial, o dovadă că Bisericile își pot depăși deosebirile și se pot întîlni pe terenul moștenirii lor comune, din vremea cînd mai erau încă Una. Cele petrecute la Trento sînt dovada că unitatea e posibilă și că speranța nu e o virtute zadarnică.

La sfîrșitul serviciului religios de la Trento s-a dat citire *mesajului* alcătuit la Riva del Garda, primit cu aplauze de către credincioși. Reținem din el cîteva pasagii:

«Toate Bisericile din Europa au în comun Simbolul de la Niceea și Constantinopol, întocmit în secolul al IV-lea după Hristos. El face parte din Liturgia Bisericilor ortodoxe, romano-catolice, anglicane și din slujbele Bisericilor ieșite din Reformă. El este deci o legătură prețioasă care unește Bisericile despărțite, și noi am văzut în aceasta harul lui Dumnezeu. Cu toate divergențele care mai rămîn între noi în ceea ce privește interpretarea lui, noi am căutat să înțelegem acest Simbol și să-l aplicăm timpului nostru. Încercători în ajutorul Sfîntului Duh, noi l-am recitat pentru a mărturisi credința noastră, împreună cu Comunitatea adunată duminică, 7 octombrie 1984, în catedrala din Trento».

«Vizita noastră emoționantă la Rovereto, la monumentul morților din cele două războaie mondiale, și chemarea clopotelor la pace, ne-au invitat de a întreprinde totul pentru ca umanitatea să fie apărată de un război atomic. Iată de ce noi toți cerem să se treacă în toată lumea la o dezarmare reală. Bisericile și creștinii pot și vor să fie instrumente

ale reconcilierii și ale păcii intru dreptate. Pace, dezarmare, drepturile omului, locul femeii în Biserică și societate, șomajul, mizeria, ecologia, iată câteva din problemele dificile cărora noi creștinii trebuie să le căutăm soluții, împreună cu toți oamenii de bine».

La sfârșit, *Mesaajul* invită pe toți creștinii «să rostească *Crezul Niceo-Constantinopolitan* împreună, în Bisericile lor și în întâlnirile ecumenice, pentru a-și susține viața, a-i studia afirmațiile și a trage învățături din el pentru viața practică, în comuniune cu toate Bisericile».

Cele petrecute la Trento, la 7 octombrie 1984, vor rămâne în istoria Bisericii creștine, și în memoria generațiilor viitoare, ca un act de curaj, de restaurare a unui simbol sfânt, de voință, de unitate, de smerenie, de speranță și de dragoste creștină. Mulți creștini, luând cunoștință despre cele petrecute la Trento, au exclamat: Totuși, iată că ecumenismul nu e o lucrare zadarnică!

† Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ,
Mitropolitul Ardealului

LUCRĂRILE SEMINARULUI TEOLOGIC SUD-EST EUROPEAN DE LA HEIDELBERG (R.F.G.)

În zilele de 2—9 septembrie a.c. s-a ținut la Heidelberg, în R. F. Germania, — locul unde a luat ființă cu 14 ani în urmă acest așezământ de cercetare și cunoaștere a popoarelor și Bisericilor din sud-estul Europei, de către Facultatea de teologie din Heidelberg, din inițiativa Profesorului Heyer —, cea de a șaptea sesiune a seminarului teologic sud-est european.

La lucrările — desfășurate în clădirea Petersstift —, au participat un număr de 51 delegați din: Belgia, Bulgaria, Danemarca, Grecia, Italia (din partea Secretariatului pentru unitatea Bisericilor), Olanda, Republica Federală Germania, Republica Democrată Germană și Ungaria.

Din România, au participat: P.S. Episcop Vasile Coman al Oradiei, Prof. Emilian Popescu (București), Prof. Victor Iliescu (București), Dr. Ioan Vasile Leb (Sibiu), Prof. Hermann Pitters de la Institutul Teologic Protestant Unic — secția Sibiu, Preotul reformat Albu Zoltan din București, scriitorul și poetul Ioan Alexandru.

Tema principală a conferinței a fost *Alegerea harului și voia liberă a omului după tradiția Bisericilor din răsărit și apus*.

Lucrările s-au desfășurat pe conferințe, câte patru în fiecare zi, ele fiind precedate de servicii religioase, urmate de discuții.

S-au dezbătut probleme teologice cu caracter ecumenist și probleme istorice privind legăturile dintre popoarele și Bisericile din sud-estul Europei și legăturile lor cu Europa Apuseană. Discuțiile s-au purtat într-un spirit irenic și constructiv, arătându-se punctele convergente dintre mărturisirile de credință ale Bisericilor din Răsărit și Apus, precum și legăturile ce au existat între popoarele din această zonă a Europei, care au avut o istorie comună și o credință ortodoxă.

Delegații din România au susținut următoarele referate: Prof. Emilian Popescu: «Credința vie a oamenilor, în lumina inscripțiilor din Bizanț»; P.S. Vasile Coman: «Trepțe ale comuniunii credincioșilor în Sfânta Liturghie»; Dr. asist. Vasile Leb: «Contribuția personalităților bisericești la Unirea din 1859»; Prof. Mircea Păcurariu: «Legături culturale și bisericești dintre Biserica Ortodoxă și cea Evanghelică în Transilvania, în sec. XIX» (conferința a fost citită de Preotul Mücke); Prof. Victor Iiescu: «O viziune duhovnicească a libertății creștine»; Prof. Hermann Pitters: «Tălmăcirea unui manuscris în opera Sfântului Grigorie de Nazianz»; Preot Albu Zoltan: «Colaborare ecumenică premergătoare mișcării ecumenice în București, între Bisericile Ortodoxă și Protestantă»; iar poetul Ioan Alexandru a prezentat în cadrul unei agape dizertația «Poezia ca dar în lumina tradiției bizantine».

Din referatele cu conținut teologic, au prezentat un interes deosebit acelea care au înfățișat în paralel tema sinergismului în concepția Bisericii Ortodoxe și a Bisericilor Protestante.

Amintim referatul D-lui M. Hauser-Marly: «Lucrările harului și faptele omului, așa cum sînt înfățișate în opera lui Karl Barth și a lui Dumitru Stăniloae»; Docent dr. Plathow: «Cooperarea între har și creație după învățătura lui Martin Luther»; Prof. A. Johansen: «Problema sinergismului și libertatea omenească în dogmaticile românești și rusești»; Episcop prof. dr. Grîmic: «Har și libertatea voinței la Toma de Aquino». Aceeași temă la Ignățiu de Loyola a fost prezentată de Prof. M. Karadjole.

Teologii greci au prezentat teme ca: «Rațiune și revelație în teologia lui Luther și tradiția ortodoxă, în paralel», de Dr. Martzelos din Tesalonic, și «Intenționalitatea oamenilor și lucrarea lui Dumnezeu ca momente ale Kairosului».

Deosebit de interesantă a fost conferința Prof. dr. Goltz din Halle despre «Învățăturile lui Eugen Bulgaru și prețuirea lor în Ortodoxie».

Lucrările seminarului începeau în fiecare zi cu explicarea unui text biblic, ales de obicei spre a lămuri unele interpretări unilaterale ale Sfintei Scripturi. Seara aveau loc, în sala Institutului ecumenic, expuneri cu proiecții.

Instructivă a fost și prezentarea Dr. Athanasios Michalas din Atena, despre bisericile din România, în care a prezentat diapozitive cu bisericile și minăstirile din Moldova.

Delegații Bisericilor din România au luat parte activă la lucrările seminarului, atît prin referate temeinic pregătite cit și prin luări de cuvînt. P.S. Vasile a transmis salutul și doririle de bine din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin. În cadrul agapei oferite de către episcopul Landului, Dr. Engel Hard, și de decanul Facultății, Dr. Schmol, Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei a tălmăcit rolul pe care îl are acest seminar în înfrățirea dintre popoare și Biserici, precum și rolul Heidelbergului în cultura și civilizația Europei, mulțumind pentru dragostea cu care au fost primiți participanții.

Am amintit doar câteva din titlurile referatelor care s-au citit și discutat la această sesiune densă a seminarului teologic sud-est european de la Heidelberg. Ele demonstrează, în chip convingător importanța și rezultatele acestor întruniri și funcția lor catalizatoare.

Inițiatorul seminarului, Prof. Heyer, are marele merit de a arăta acestui seminar un drum constructiv, iar Prof. dr. A. M. Ritter, de a-l conduce cu pricepere.

Intr-o lume frământată de probleme teoretice și practice grave, asemenea acțiuni au rolul de a crea și consolida noi punți de legătură între Biserici și popoare și de a contribui la formarea unui climat de pace și bună înțelegere între oameni.

† VASILE,
Episcopul Oradiei

**INTRUNIREA SUBCOMISIEI MIXTE DE LUCRU
PENTRU DIALOGUL TEOLOGIC ORTODOXO — VECHI-CATOLIC
(Kavala — Thassos — Grecia, 23 septembrie — 1 octombrie 1984)**

Comisia mixtă ortodoxo — vechi-catolică pentru dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Vechi-Catolică a înregistrat pînă acum rezultate bune, dacă se ia în considerație faptul că în cele cinci Adunări generale, ținute între 1975—1983, au fost adoptate prin semnătură, texte comune la un număr de 16 teme. Acestea sînt: 1. Sfînta Treime; 2. Descoperirea dumnezeiască și transmiterea ei; 3. Canonul Sfintei Scripturi; 4. Intruparea Cuvîntului lui Dumnezeu; 5. Unirea ipostatică; 6. Fecioara Maria Născătoare de Dumnezeu; 7. Ființa și însușirile Bisericii; 8. Unitatea Bisericii și Bisericile locale; 9. Hotarele Bisericii; 10. Autoritatea Bisericii și în Biserică; 11. Infallibilitatea Bisericii; 12. Sinoadele Bisericii; 13. Necesitatea succesiunii apostolice; 14. Capul Bisericii; 15. Opera mîntuitoare a lui Hristos și 16. Lucrarea Sfîntului Duh în Biserică și însușirea mîntuirii.

Aceste rezultate se explică prin faptul că dialogul teologic ortodoxo — vechi-catolic a fost pregătit temeinic, de amîndouă părțile prin instituirea de comisii permanente de studiu, prin publicații, prin întâlniri bilaterale de studiu. La cea dintîi întrunire a Comisiei mixte pentru dialogul teologic ortodoxo — vechi-catolic (1975) s-a înstituit o Subcomisie mixtă de studiu, formată din șase ortodocși și șase vechi-catolici, avînd drept scop să studieze și să alcătuiască proiecte de texte comune pentru Adunarea generală următoare. În această Subcomisie mixtă a fost cooptat și semnatarul acestor rînduri.

Pentru pregătirea textelor comune ce vor fi discutate la cea de-a șasea Adunare generală a Comisiei mixte pentru dialogul teologic dintre Bisericile Ortodoxă și Vechi-Catolică, Subcomisia mixtă de lucru s-a întrunit anul acesta în insula Thassos și orașul Kavala din Grecia, între 23 septembrie — 1 octombrie, la invitația Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Procopie de Filipi, Neapole (azi Kavala) și Thassos.

Din partea ortodoxă au fost prezenți următorii: I.P.S. Mitropolit Damaschinus al Mitropoliei Ortodoxe Elene din Elveția, copreședinte;

I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Peristeri (Atena); Prof. Emmanuel Fotiades (Constantinopol); Prof. Ioan Kaloghiu și Prof. Teodor Zissis (Tesalonica); Pr. prof. Ștefan Alexe (București) și Prof. Vlasis Feidas (Atena).

Din partea vechilor-catolici au fost prezenți: Pr. prof. Ernst Hamerschmidt, secretar (Viena); Pr. prof. Herwig Aldenhoven și Pr. prof. Peter Amiet (Elveția) și Pr. Paul Berbers (R. F. Germania).

N-au putut lua parte la întrunire: Eminentă Sa Episcopul Léon Gauthier, copresedinte (Elveția) și Acad. prof. Ioan Karmiris (Atena).

Potrivit cu hotărârile celei de-a V-a Adunări generale a Comisiei pentru dialogul teologic, din anul 1983 în Chambésy — Elveția, au fost alcătuite proiecte de texte comune la următoarele teme:

1. Învățătura despre Sfintele Taine în general; 2. Botezul; 3. Mirungerea; 4. Sfinta Euharistie.

Au fost prezentate proiecte de texte din amândouă părțile, dar pentru elaborarea textului comun a fost discutat numai textul ortodox. Delegatul român a prezentat proiecte de texte la primele două teme.

Mai întâi s-a lucrat pe grupe. Subsemnatul am făcut parte din grupa a doua, împreună cu I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Peristeri și Pr. prof. Peter Amiet. Această grupă a studiat textele la Taina Botezului și Taina Mirungerii. Apoi, proiectele de texte au fost studiate în plenul Subcomisiei. Textele au fost redactate în limba greacă și în limba germană și ele vor face obiect de studiu la următoarea Adunare generală a Comisiei mixte pentru dialogul teologic.

Alcătuirea proiectelor de texte s-a făcut ținându-se seama, ca și până acum, de învățătura Sfintei Scripturi și de Sfinta Tradiție a Bisericii celei una și nedespărțite. În general, învățătura despre Sfintele Taine, importanța și necesitatea lor pentru mântuirea credincioșilor, este aceeași în cele două Biserici. S-au constatat însă și deosebiri cu privire la săvârșirea Sfintelor Taine, și anume: 1. În Biserica Vechi-Catolică se practică botezul prin turnare, de aceea în text s-a făcut precizarea: «Biserica Ortodoxă păstrează practica Bisericii nedespărțite. Biserica Vechi-Catolică folosește Botezul prin întreită turnare, care în Biserica veche este cunoscută ca Botez de necesitate» (Botezul, 1, 4).

O deosebire mai pronunțată din punct de vedere teologic și liturgic s-a constatat cu privire la săvârșirea Tainei Mirungerii și a Sfintei Euharistii. Ruptă din trupul Bisericii Romano-Catolice, Biserica Vechi-Catolică a păstrat unele din practicile acesteia, fără să le motiveze teologic și să le confrunte cu practica liturgică veche a Bisericii.

Astfel, vechi-catolicii acordă Mirungerea și după ea și Sfinta Euharistie, după practica romano-catolică, la distanță de 7 până la 10 ani de Botez. Membrii vechi-catolici ai Subcomisiei au declarat că Biserica lor este de acord ca să studieze această problemă și să se pună de acord cu învățătura și practica Bisericii vechi în privința săvârșirii celor două Taine împreună cu Taina Botezului. Problema va fi discutată mai pe larg în cadrul Comisiei mixte în viitoarea Adunare generală. Subcomisia a propus spre discuție următorul text: «În acord cu învățătura și cu practica Bisericii vechi nedespărțite, cele trei Taine de inițiere (Botezul, Mirungerea și Sfinta Euharistie) deși sînt depline și se deosebesc clar între ele, trebuie să se săvârșească totuși împreună, fiind unite între ele teologic indestructibil și constituind un singur întreg. De aceea, des-

părțirea acestor Taine apărută mai tirziu în Apus și necunoscută pînă azi în Biserica Răsăriteană este socotită ca o contradicție față de teologia și practica liturgică a Bisericii vechi» (Mîrîngerea, 4).

La 28 sept. 1984, membrii Subcomisiei au luat parte la o Vecernie săvîrșită într-o biserică nou-construită pe vatra străvechiului oraș Filipi, precum și la o recepție, la care au fost invitați reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe și ai autorităților de stat din Grecia de Nord.

Orașul Filipi, distrus de un cutremur în sec. V și ale cărui ruine au fost scoase la lumină în ultimul timp, este amintit în cap. 16 al Faptelor Apostolilor ca primul loc unde a predicat Sfîntul apostol Pavel în Europa, avînd alături pe Sila. Acolo a botezat Sfîntul Pavel pe Lidia, femeie temătoare de Dumnezeu, și casa ei, a fost închis împreună cu Sila în urma vindecării slujnicii cu duh pitonicesc, în urma cutremurului au botezat pe temnicer și pe toți ai lui. La Filipi se văd urmele unei biserici impresionante, din sec. III—IV, și ale temniței în care au fost închiși Pavel și Sila. Actualul Mitropolit, Înalt Prea Sfîntul Procopie, intenționează să reinvie în acest ținut viața, alături de vechile ruine, prin construirea unor biserici și așezăminte bisericesti.

Amintim de asemenea că orașul Kavala unde se află reședința mitropolitană, nu este altceva decît vechiul oraș Neapole unde a debarcat Sfîntul apostol Pavel venind cu corabia de la Troia prin Samotracia (Fapte 16, 11).

Duminică 30 septembrie 1984, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a săvîrșit Sfînta Liturghie în biserica «Sfîntul apostol Pavel» din Kavala.

Textele teologice comune elaborate de Subcomisia mixtă de lucru la Thassos — Kavala alcătuiesc piese noi în cercetarea teologică pentru a face să promoveze dialogul teologic ortodox — vechi-catolic.

**PARTICIPAREA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE
ROMÂNE LA ANIVERSAREA A 175 ANI
DE LA ÎNFIINȚAREA ACADEMIEI DUHOVNICEȘTI DIN LENINGRAD
(7—12 octombrie 1984)**

Academia duhovnicească din Leningrad a ținut să dea o ținută sărbătorească aniversării a 175 ani de la înființarea ei invitînd și Facultățile Ortodoxe din alte țări să participe la festivitățile organizate cu acest prilej. Astfel, au trimis delegați la această aniversare, instituțiile de învățămînt teologic din Iugoslavia, Bulgaria, România, Cehoslovacia, Polonia, Georgia și America (Seminarul «Sfîntul Vladimir» din New York).

Cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, instituțiile de învățămînt teologic din țara noastră au fost reprezentate de Pr. prof. dr. Ștefan Alexe, de la Institutul Teologic Universitar din București și Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu.

Festivitățile au început în ziua de 8 octombrie, după amiază, cu slujba Vecerniei și Priveghere, a doua zi fiind hramul capelei Academiei duhovnicești din Leningrad «Sfântul apostol și evanghelist Ioan». Soborul, la care au luat parte reprezentanții instituțiilor de învățămînt amintite și o parte din profesorii Academiei duhovnicești din Leningrad, a avut în frunte pe I.P.S. Mitropolit Antonie al Leningradului.

În ziua de 9 octombrie, în cursul dimineții s-a săvîrșit Sfînta Liturghie și Parastas pentru profesorii și studenții Academiei, răposați.

La orele 15,00 în aula Academiei a avut loc deschiderea oficială a «Actului» de sărbătorire a 175 de ani de la înființarea Academiei duhovnicești din Leningrad. Mai întîi a luat cuvîntul I.P.S. Arhiepiscop Chiril de Yborg, rectorul Academiei, care a salutat pe cei prezenți la festivitate, apoi au urmat cuvîntările de salut din partea invitaților.

Din partea instituțiilor de învățămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Române a vorbit Pr. prof. Dumitru Abrudan, care a subliniat legăturile din trecut și de astăzi dintre cele două Biserici Ortodoxe surori și dintre instituțiile lor de învățămînt teologic și a adresat studenților Academiei și elevilor seminariști din Leningrad urări de succes deplin în activitatea lor de a deveni preoți ai Bisericii Ortodoxe Ruse. «Am venit spre a împlini cuvîntul Sfîntului apostol Pavel care ne îndeamnă: «Bucurați-vă cu cei ce se bucură» (Rom., 12, 15) și spre a da expresie înaltei considerații și sentimentelor de căldă frățietate pe care profesorii, studenții și elevii din școlile teologice din România le nutresc față de Dumneavoastră, mult stimați dascăli și prea iubiți studenți ai Academiei teologice din Leningrad.

Într-o fericită împrejurare ca aceasta ne este plăcut să evidențiem că legăturile noastre pe plan bisericesc și național au fost întotdeauna dintre cele mai bune. Întîistătătorii Bisericilor noastre s-au aflat permanent în legătură, vizitîndu-se reciproc și consultîndu-se de fiecare dată cînd s-au ivit probleme de interes interortodox și intercreștin».

În continuare, vorbitorul a evidențiat faptul că în cursul timpului, Academia Duhovnicească din Leningrad a dat Bisericii Ortodoxe Ruse o serie de teologi de valoare, numele cărora sînt binecunoscute în rîndul teologilor români.

În trecut, înfrățirea dintre Bisericile noastre s-a alimentat din tezaurul doctrinar al Ortodoxiei ecumenice și din tradiția liturgică și canonică a Răsăritului. «Astăzi ne aduc în unitate de gînd, simțire și lucrare, preocupările noastre comune pentru refacerea și întărirea unității creștine, pentru pacea lumii și salvarea omenirii de la moarte și distrugere, în fața pericolului amenințător al războiului atomic.

Dorînd sincer să promovăm în continuare legăturile tradiționale dintre instituțiile de învățămînt teologic din România și Uniunea Sovietică și convinși fiind că făcînd astfel aducem o contribuție reală la adîncirea bunelor relații dintre Bisericile și popoarele noastre, adresăm profesorilor și studenților Academiei teologice din Leningrad cele mai bune urări de prosperitate, de noi și bogate roade în activitatea de formare a unor preoți de vocație, însuflețiți de dragoste față de propria lor Biserică, față de poporul și patria lor străbună».

Mulțumind, I.P.S. Arhiepiscop rector Chiril de Yborg a prezentat în câteva cuvinte pe cei doi delegați ai Bisericii Ortodoxe Române, făcând aprecieri elogioase la adresa învățămîntului teologic din România.

Delegații prezenți la aniversare au făcut unele daruri Academiei duhovnicești din Leningrad, cărți și icoane. Delegația română a dăruit din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh, 4 discuri cu Sfînta Liturghie, cîntări bisericești și colinde și cele 3 volume din «Arta creștină în România».

După salutări, corul Academiei duhovnicești a prezentat un concert de muzică bisericească rusă, muzică populară și muzică din diferite opere rusești.

În ziua de 10 octombrie 1984 au fost prezentate conferințele dedicate jubileului Academiei duhovnicești din Leningrad. Mai întii, rectorul Academiei, I.P.S. Arhiepiscop Chiril de Yborg a dezvoltat tema *Tradiție și cercetare*. Vorbitorul a trecut în revistă momentele mai însemnate din istoria Academiei duhovnicești din Leningrad. Preistoria Academiei urcă pînă la anul 1721, cînd în minăstirea Alexandru Nevski a luat ființă o școală de religie în care se preda limba slavonă, Săltirea și Exegeza Predicii de pe Munte. În 1726 s-au adăugat limbile greacă și latină, teologia și filozofia, școala primind numele de Seminar la 1788. Seminarul a fost transformat, în *Seminar Central* pentru toate eparhiile. Abia în 1809, Seminarul teologic s-a transformat în «Academia teologică San Petersburg», pregătindu-se și un statut de funcționare. Treptele de învățămînt erau: candidat în teologie, magistrul în teologie și doctor în teologie.

În 1821 Academia a publicat revista teologică «Lectura creștină», iar în 1869, revista «Pelegrinul».

După revoluția din 1917 Academia a fost înlocuită cu Cursuri pastorale pentru preoți.

Academia teologică din Leningrad și-a reluat activitatea la 14 octombrie 1946. În 1978 s-a adăugat o secție de dirijat în care studiază și fete. În prezent studiază aici 80 fete.

Academia duhovnicească din Leningrad funcționează împreună cu Seminarul teologic. Problema cea mai importantă este formarea de noi cadre pentru Biserică. Anul acesta studiază un număr de 400 studenți și elevi. Facultatea și Seminarul funcționează cu 9 profesori, 4 docenți și 28 asistenți (între aceștia fiind incluși și profesorii de Seminar).

Celelalte conferințe au tratat teme legate de materiile de învățămînt și de viața spirituală a Academiei. Astfel, Pr. prof. Alex Makrinof a vorbit despre «Problema traducerii Bibliei și interpretarea rusă»; Ierom. prof. Ianuarie Ivliev, despre «Aportul Academiei din Leningrad la studiul biblic rus»; Prof. Vladimir Mustifin despre «Filosofie și Teologie. Raportul dintre știință și credință»; Pr. prof. Inochentii Pavlov, despre «Izvoarele Bisericii Ortodoxe Ruse»; Arhim. inspector Augustin Nichitin a tratat tema: «Concepții cu privire la unitatea creștină. Activitatea ecumenică a Academiei teologice din Leningrad» și Pr. prof. Vladimir Sorokin a vorbit despre «Mitropolitul Grigorie Ciukov de Leningrad și activitatea lui educativă».

În ziua de 11 octombrie 1984, la orele 13,00 Academia duhovnicească din Leningrad a acordat titlul de «Doctor honoris causa» înalt

Prea Sfințitului Mitropolit Dorotei, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia.

Leningradul este un oraș mare cu un număr de aproximativ cinci milioane de locuitori, cu biserici și clădiri vechi și interesante din punct de vedere cultural. Gazdele au oferit posibilitatea de a vizita unele dintre acestea. De asemenea în programul de vizite a fost cimitirul «Pescariievo» unde au fost înmormîtați sute de mii de sovietici morți în timpul celui de-al doilea război mondial, precum și Ermitajul. Aici, printre atîtea lucruri de valoare se află și trei busturi lucrute în marmoră, care înfățișează pe strămoșii noștri daci.

Orice aniversare constituie un prilej de analiză și sinteză, de bilanț, de evaluare, de meditație, dar și de planuri de dezvoltare pentru viitor. La acest popas aniversar, Academia Duhovnicească din Leningrad își propune să formeze teologi și preoți, care să răspundă cu vrednicie cerințelor pastorale ale Bisericii Ortodoxe Ruse, atît printr-o organizare judicioasă a programei de lucru, cît și prin formarea teologică și liturgică a studenților și seminariștilor.

Pr. prof. ȘTEFAN C. ALEXE

SESIUNEA COMUNĂ A COMISIILOR PENTRU DEZARMARE ȘI SECURITATE EUROPEANĂ ALE CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

(Beienrode — R.F.G., 1—5 octombrie 1984)

Între 1—5 octombrie a.c. a avut loc la Beienrode — R. F. Germania sesiunea comună a Comisiilor pentru Dezarmare și Securitate europeană, din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace. Întrunirea acestor comisii într-o sesiune comună specială a avut drept scop discutarea unor probleme actuale privind situația îngrijorătoare a înarmărilor și a securității europene și elaborarea unor documente-teze pentru cea de a VI-a Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace, care va avea loc în anul viitor, la Praga. Cele două documente — unul privind problema dezarmării, iar celălalt, problema încrederii, destinderii și cooperării între popoarele Europei — urmează a fi prezentate ca materiale de studiu și propuneri, spre dezbateri și rezoluție, la viitoarea Adunare generală a C.C.P.

Au participat 25 de delegați — membri ai celor două comisii și reprezentanți ai conducerii C.C.P. — din 12 țări (Anglia, Cehoslovacia, Cuba, R.D.G., R.F.G., India, Japonia, Polonia, România, Tanzania, Ungaria și U.R.S.S.).

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, și Pr. Mircea Basarab, conducătorul Parohiei ortodoxe române din München.

Lucrările s-au desfășurat în localul Fundației Iwand: «Casa miinilor care ajută». Această instituție a fost întemeiată în anul 1949 de profesorul Hans Iwand. Inițial, clădirea, înconjurată de un frumos parc și teren agricol, a funcționat ca azil pentru văduve ale personalului bise-

ricesc. S-a construit apoi alături și o casă de bătrâni, iar câțiva ani mai târziu, o școală de instruire a tinerelor fete în diferite ramuri economice, comerciale și industriale. Mai nou, a devenit și o casă de întruniri creștine și contacte ecumenice, în special cu creștinii din estul Europei. Fundația are un statut independent, nefiind legată de o Biserică constituțională. Se susține din subvenții și ajutoare din partea a diferite instituții bisericești și sociale.

Întrunirea s-a deschis în seara de 1 octombrie, printr-un serviciu divin oficiat de pastorul protestant K. Geyer din Beienrode.

D-na E. Walther, directoarea Casei, a salutat pe cei prezenți și a făcut un scurt istoric al așezământului pe care îl conduce.

În lipsa secretarului general al C.C.P., care a venit cu două zile mai târziu, Past. Klaus Ehrler a rostit cuvîntul de deschidere, salutînd pe participanți și pe organizatorii locali. În continuare, a făcut o scurtă prezentare a tematicii generale a sesiunii: *Contribuții ale creștinilor la mărturia pentru pace și la slujirea păcii — 40 de ani după San Francisco (1945) și 10 ani după Helsinki (1975)*. S-a supus apoi spre aprobare proiectul agendei de lucru, iar după prezentarea celor de față s-a ales un comitet de redactare a documentelor.

În zilele următoare, lucrările s-au desfășurat în sesiuni plene și în două grupe de lucru. Zilnic, atît înainte de începerea lucrărilor, cît și la încheiere, au avut loc meditații biblice și s-au săvîrșit rugăciuni.

a. În cadrul sesiunilor plene au fost prezentate următoarele referate:

1) Prof. Gerhard Kade, președintele Comisiei pentru Dezarmare: *Superioritate sau echilibru? Noi inițiative de înarmare ale complexului militar-industrial și concepțiile de dezarmare ale forțelor pacifiste*. În introducere, vorbitorul s-a referit la situația gravă în care se află omenirea contemporană, datorită cursei înarmărilor. A subliniat apoi următoarele idei: instalarea rachetelor în Europa este un act inutil și deosebit de periculos, care a otrăvit atmosfera internațională și a stîrnit protestele opiniei publice. Acest act a compromis eforturile de apropiere dintre cele două mari puteri, din ultimii zece ani. Creștinii de pretutindeni sînt datori să ia o atitudine comună împotriva armelor atomice. Se vorbește în ultima vreme tot mai mult despre un «război al-steelor», respectiv despre folosirea armelor atomice în cosmos, fapt care solicită cheltuieli enorme, inimaginabile. O asemenea «tehnologie defensivă» — ca războiul să fie dus în cosmos, iar pămîntul să fie protejat — este o utopie. Spațiul cosmic trebuie să fie folosit în mod pașnic; el nu trebuie pus sub egida unei oarecare ideologii. Cel mai înțelept lucru este să se renunțe la tendințele de supremație și la armamentul atomic modern, care constituie o risipă absurdă. Ne aflăm în pragul sărbătoririi a 40 de ani de la capitularea Germaniei naziste. În ciuda contradicțiilor care există în lumea contemporană, omenirea trebuie să se unească în realizarea unui singur scop: așa cum atunci toți s-au unit pentru ca să distrugă fascismul, tot astfel acum toți — indiferent de concepții — trebuie să ne unim pentru triumful păcii.

2) Prof. Witold Benedictowicz, președintele Comisiei pentru securitatea europeană: *Confruntare, sau formarea încrederii? Riscuri*

și șanse ale politicii de destindere. Conferențiarul a relevat faptul că deși opinia publică este împotriva înarmărilor, totuși acestea continuă. Ca urmare, unii au ajuns la resemnare, întrebându-se ce sens au mișcările pentru pace, cînd în realitate ele nu sînt ascultate. Conferința Creștină pentru Pace a avut însă — de-a lungul ultimului sfert de veac — o mare influență asupra opiniei publice. În continuare, vorbitorul s-a oprit asupra următoarelor puncte :

— «Dialog și cooperare». În ultimul timp au avut loc numeroase întruniri ecumenice pentru pace, de care se leagă mari speranțe. Pentru creștini, dialogurile au o mare importanță. Dialogul cu Dumnezeu și cu oamenii are un dublu sens : ontologic și doxologic. El presupune un partener, fapt care evidențiază existența unui sinergism, a colaborării oamenilor cu Dumnezeu. Mai ales în vremea noastră, dialogul și cooperarea au o însemnătate covârșitoare.

— «Helsinki». Conferința pentru Securitate și Colaborare în Europa (1975) a avut un mare ecou. Popoarele Europei profită încă de pe urma prevederilor Actului final de la Helsinki. Principiile de la Helsinki sînt încă active. Helsinki e o dovadă că, chiar într-o situație grea, dialogul și cooperarea sînt necesare.

— «A evalua încrederea». În lumea de azi domnește neîncrederea. Pactul N.A.T.O. și Tratatul de la Varșovia sînt opuse. Deși s-ar părea drept o naivitate să vorbești azi de încredere, totuși să facem acest lucru. Noi creștinii avem încredere necondiționată în Dumnezeu (Efes., 2, 8). Creștinii trebuie să promoveze și încrederea dintre oameni, aducînd la cunoștința opiniei publice propuneri concrete în acest sens.

— «Structurile încrederii». În acest context, conferențiarul a propus ca Bisericele creștine și mișcările ecumenice să mobilizeze opinia publică în scopul de a determina încrederea între popoare. Creștinii și Bisericile trebuie să colaboreze pentru a aduce o contribuție concretă în acest sens.

— «Încrederea ca element constitutiv al concepției creștine». Creștinii de pretutindeni au datoria de a promova încrederea dintre oameni și popoare. În această privință, ei trebuie să se elibereze de fatalism și de alte prejudecăți care generează neîncrederea.

3) Episcop Atila Kovacs, *Contribuții bisericești și ecumenice la promovarea procesului C.S.C.E.* Conferențiarul a pornit de la ideea că Actul final de la Helsinki a contribuit la promovarea destinderii și colaborării în domeniul tehnic, economic și umanitar. Omenirea a constatat că s-au ivit speranțe. Există însă și primejdii care arată că mai persistă unele greutăți. O mare piedică o constituie tensiunile politice. Nu s-a realizat încă nici o destindere în domeniul militar. Înarmările au continuat și au culminat cu instalarea rachetelor în Europa. Noile acțiuni în domeniul înarmărilor au înrăutățit situația internațională. Actul final de la Helsinki a subliniat necesitatea coexistenței statelor cu sisteme sociale diferite și rolul încrederii între aceste state. Desigur, încrederea trebuie să se aplice și în domeniul militar. Chiar dacă e foarte greu de realizat, ea trebuie totuși întărită din ambele direcții. E necesar să ne reîntoarcem la hotărârile de la Helsinki. Colaborarea între insti-

tuții să fie intensificată. Realizarea încrederii este în interesul întregii omeniri, deoarece ea aduce mari contribuții la destinderea internațională.

În partea a doua a referatului, vorbitorul a analizat atitudinea și sarcinile Bisericilor în legătură cu Conferința de la Helsinki. În acest context, a menționat unele acțiuni de amploare ale Mișcării ecumenice, insistând asupra argumentării teologice pentru pace și ajungând la concluzia că responsabilitatea creștină pentru viața omenirii trebuie să fie clară și mobilizatoare. Fiecare Biserică are obligația de a-și aduce contribuția la destindere și încredere. Această contribuție se poate realiza pe multiple planuri: în activitățile parohiale, în viața liturgică, etc. Important este să ferim noua generație de influențele nefaste, cum sînt fascismul, agresiunea, ura, anticomunismul, ș.a. E necesar ca problematica păcii să fie mereu la loc de cinste, să fie luate poziții clare, iar acestea să fie larg dezbătute.

4) Past. Louis von Zobeltitz: *Despre problema unirii și cooperării diferitelor grupe și forțe în mișcarea pentru pace*. Vorbitorul s-a referit mai întîi la mișcarea pentru pace din R.F.G. și la contribuția creștinilor în sprijinirea acestei mișcări. A subliniat că opinia publică din R.F.G. a respins propaganda în legătură cu instalarea rachetelor în Europa, înțelegînd că acestea nu sînt arme de apărare, ci de agresiune. Cercuri tot mai largi se pronunță pentru promovarea politicii de coexistență și a dialogului. A insistat apoi asupra sarcinilor ce revin Conferinței Creștine pentru Pace în actuala situație, arătînd că e necesar ca această mișcare să facă o largă popularizare a pericolului pe care îl prezintă înarmările și să coopereze cît mai strîns cu toate celelalte mișcări pentru pace.

În ultima parte, conferențiarul a insistat asupra intensificării muncii teologice a C.C.P., subliniind că această muncă trebuie să stea la baza acțiunilor mișcării creștine pentru pace, încurajînd și însușind toate manifestările acesteia.

5) Past. Lubomir Mjerejovski, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace: *Sprijinirea campaniei de dezarmare mondială a O.N.U. ca o nouă sarcină a C.C.P.* Vorbitorul a adus la cunoștință rezultatele Conferinței regionale O.N.U. pentru campania de dezarmare mondială, care a avut loc în acest an la Leningrad și la care au participat și reprezentanți de frunte din conducerea C.C.P. Cu acest prilej s-a subliniat că dezarmarea nu poate fi imaginată într-un vid politic, sau într-un climat de compromis și încordare. O.N.U. are chemarea de a aduna și a armoniza toate forțele, pentru progresul dezarmării. Ambasadorul Garcia Robles din Mexic, inițiatorul campaniei mondiale de dezarmare, a analizat raportul dintre dezarmare și resursele financiare și a exprimat speranța că glasul opiniei publice va avea o forță de convingere mult mai mare decît a politicienilor. Problema dezarmării este foarte complexă. Ea trebuie abordată într-un spirit nou, care să fie deosebit de convingător. Alți participanți au subliniat că o condiție importantă pentru situația prezentă este aceea ca statele care posedă arme nucleare să nu le folosească, ci să se treacă la tratative. Războiul nuclear e deose-

bit de periculos și trebuie extrem de multă grijă în prevenirea lui. În ultima parte a referatului, vorbitorul a expus rezultatele grupelor de lucru ale conferinței amintite.

Secretarul general al C.C.P. a făcut și o prezentare a pregătirilor pentru viitoarea Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace și a înfățișat agenda de lucru a acesteia.

Pe marginea referatelor prezentate în sesiunile plenare au avut loc discuții.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au luat cuvântul în mai multe rânduri. În intervențiile lor au făcut cunoscută lărga activitate a Bisericii noastre în sprijinul promovării păcii. S-a subliniat că în rîndul clerului și credincioșilor noștri a luat naștere și se desfășoară, cu foarte bune rezultate, o vastă operă de educație în spiritul păcii, pe multiple planuri. Cultele din țara noastră s-au unit pentru a-și ridica împreună glasul în apărarea vieții omenirii. În ultimii ani au avut loc două ample adunări ale cultelor din România pentru dezarmare și pace — una în noiembrie 1981, iar celaltă în luna iunie a acestui an — care s-au bucurat de un larg răsunset pe plan intern și internațional, la ele participind și o seamă de reprezentanți ai unor confesiuni creștine și religii necreștine de peste hotare. (În legătură cu aceasta, s-au arătat de asemenea prezenți *Apelul* adresat de ultima adunare către toate Bisericile și organizațiile creștine mondiale, religiile lumii și oamenii doritori de bine de pretutindeni).

Delegații români au expus de asemenea poziția României cu privire la problema dezarmării, securității și încrederii în Europa, stăruind asupra faptului că oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare reprezintă una din direcțiile cardinale, de importanță primordială, ale activității internaționale a țării noastre. S-au arătat de asemenea măsurile propuse de România, în diferite foruri mondiale, pentru dezarmare, încredere între state și întărire a securității internaționale, și s-a subliniat rolul inovator al președintelui țării noastre, Dl. Nicolae Ceaușescu, în promovarea înțeleaptă, fermă și convingătoare a principiilor menite să asigure viața omenirii și dezvoltarea ei firească. S-a accentuat că poporul român cere cu stăruință ca armele nucleare să fie scoase în afara legii, că se declară împotriva oricăror instalări de rachete în Europa și este hotărît să își consacre toate forțele pentru triumful păcii, încrederii și securității pe continentul european și în lumea întreagă.

b. În cadrul grupelor de lucru s-au pregătit două rapoarte, care au fost supuse discuțiilor și adoptate de plenul conferinței.

Grupa 1 a discutat problema dezarmării și a elaborat un document cuprinzînd următoarele puncte :

1) Situația actuală a înarmărilor

a) *Aspectul militar* : Privire asupra noilor trepte ale înarmării ; Descrierea politicii militare a S.U.A. ; Neratificarea tratatelor SALT 2 ; Rachetele cu rază medie, intercontinentale, antirachetele și planurile în legătură cu războiul stelelor ; Reacțiile Tratatului de la Varșovia.

Propunerile lui de dezarmare și contramăsurile luate în legătură cu securitatea; Exportul de arme; Asigurările militare asupra cercurilor capitaliste în legătură cu materiile prime din Lumea a 3-a.

b) *Aspectul economic*: Înarmarea ca mijloc de ieșire a capitalismului din criza economică; Raportul dintre producția capitalistă de înarmare și supraprofitul pentru monopolurile internaționale; Legătura dintre producția înarmării în socialism și dezvoltarea spiritului general al economiei; Legătura dintre înarmare și întărirea exploatării Lumii a 3-a.

c) *Aspectul ideologic*: Războiul psihologic, prin diferite metode; Exploatarea sau folosirea conștientă a prejudecăților anticomuniste; Reaua folosire a religiei pentru propaganda anticomunistă: încercările de a apăra capitalismul cu argumente teologice, justificarea teologică a apartheidului, etc.; Încercări de divizare a mișcării pentru pace.

2) Pași spre dezarmare

- a) Închetearea tuturor armelor nucleare
- b) Demontarea rachetelor americane și retragerea contramăsurilor sovietice
- c) Renunțarea la prima lovitură
- d) Demilitarizarea cosmosului
- e) Crearea de zone denuclearizate
- f) Sprijinirea Lumii a 3-a ca zonă denuclearizată

3) Contribuția C.C.P. la sprijinirea eforturilor pentru dezarmare

- a) Munca politică și teologică: lămurirea în parohii a procesului de înarmare și a consecințelor lui.
- b) Înlăturarea imaginii falșilor dușmani.
- c) Înfrângerea resemnării și indiferentismului și demascarea unor false concepții teologice (de ex. în legătură cu anticomunismul).
- d) Contribuții practice organizatorice ale C.C.P.: ajutorul la munca de organizare a mișcărilor pentru pace în Europa, colaborarea cu alte organizații bisericești ecumenice, întărirea colaborării în cadrul campaniei pentru dezarmare a O.N.U.

4) Program concret pentru viitoarele acțiuni ale C.C.P.

- a) Continuarea și întărirea muncii comisiilor: întruniri periodice precise, tematică adecvată.
- b) Reabilitarea Comisiilor pentru Economie Politică și Pace și Dreptate.
- c) Propunerea instituirii unor comisii pe tema drepturilor omului și a organizării informațiilor, precum și a unor comisii intercontinentale, internaționale și teologice în cadrul C.C.P.

Grupa 2 a analizat problema modului în care Bisericile creștine se pot angaja pentru transpunerea în viață a celor 10 principii de la Helsinki și a prezentat un document cu următoarele puncte:

1) O analiză a situației Europei în 1984 a arătat existența unor factori negativi care împiedică realizarea celor 10 principii de la Helsinki.

- Destinderea nu s-a realizat.
- Granițele apărute în 1945 în Europa, drepturile omului, ș.a. sint puse de unele cercuri sub semnul întrebării.
- Așteptările unor pași spre dezarmare nu s-au împlinit.
- Situația Lumii a 3-a s-a înrăutățit.
- Cele 10 principii Helsinki nu au putut duce la un codex care să fie respectat de toate regimurile.
- Noile rachete au dus la sporirea înarmărilor.
- Programul de înarmare a spațiului cosmic amenință strategia echilibrului.

2) *Ce trebuie să facă forțele păcii pentru a schimba acest proces?* Recomandări:

- Să se recunoască drept sacrosancte granițele de după 1945 ale statelor europene, integritatea și suveranitatea acestora.
- Cooperarea pașnică a tuturor statelor să aducă o îmbunătățire a situației Lumii a 3-a.
- Opinia publică să fie informată asupra importanței celor 10 principii Helsinki.
- Eforturile de dezarmare au acordul tuturor forțelor păcii.
- Să se încheie un pact de neagresiune între NATO și Tratatul de la Varșovia.
- Să se asigure zone denuclearizate în Europa (Balcani, Scandinavia, Europa Centrală).
- Să se oprească producția de arme nucleare.

3) *Ce contribuție pot aduce creștinii, Bisericile și organizațiile ecumenice la destinderea în Europa?*

- Rugăciuni.
- Informări reciproce. Vizite la nivel bilateral sau multilateral.
- Informarea opiniei publice creștine asupra celor 10 principii, în special art. 103 din cartă O.N.U.
- Adunările bisericești, sinodale, ș.a. trebuie să întărească eforturile morale pentru dezarmare în Lumea a 3-a.

4) *Ce trebuie să facă C.C.P. înaintea, în timpul și după cea de a VI-a Adunare generală, pentru asigurarea securității europene?*

- În studii și activități de informare, să fie lămurită clar legătura dintre dezarmare și destindere în regiunile de criză din lume.
- Să se încorporeze în preocupările C.C.P. rezultatele activităților Conferinței Bisericilor Europene, din 1975 și până în 1980.
- Tematica păcii să fie temeinic organizată.
- Rugăciunile pentru pace să fie introduse în serviciile divine ale Bisericilor.
- Să se facă larg cunoscute eforturile mișcărilor pentru pace.

Cele două documente au fost supuse discuțiilor, apoi, cu unele amendamente, au fost adoptate, urmînd a fi prezentate la viitoarea Adunare generală a C.C.P.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au activat în prima grupă de lucru, unde au luat cuvîntul în mai multe rînduri, prezentînd propuneri și amendamente la documentul-teză elaborat de membrii grupei. Ei au insistat îndeosebi asupra cerinței ca armele nucleare să nu fie folosite în nici un fel de împrejurare, ci să fie scoase în afara legii, deoarece ele reprezintă o contradicție a lui Dumnezeu și a lumii, iar toate conflictele dintre state să fie rezolvate pe calea tratativilor. De asemenea, au atras atenția asupra faptului că activitățile Conferinței Creștine pentru Pace să nu neglijeze latura teologică, C.C.P. avînd grijă ca toate manifestările și contribuțiile sale în mișcarea pentru pace să se situeze pe poziții specific creștine și să fie întemeiate pe argumente creștine.

În încheiere, a fost adoptat un *comunicat* asupra sesiunii.

Past. Lubomir Mirejovski, secretarul general al C.C.P., a mulțumit celor prezenți, pentru contribuția adusă la lucrări, precum și gazdelor, pentru sprijinul acordat la organizarea acestei reuniuni.

Intrunirea s-a încheiat cu un serviciu de cult.

Pr. DUMITRU SOARE

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A SANCTITĂȚII SALE MAXIM, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE BULGARE

În zilele de 26—30 octombrie 1984 s-au desfășurat la Sofia festivitățile religioase prilejuite de aniversarea a 70 de ani de la nașterea Sanctității Sale Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare.

În vederea sărbătoririi acestui eveniment, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a făcut invitații tuturor Bisericilor Ortodoxe surori.

Au răspuns invitației: Biserica Ortodoxă Rusă, din partea căreia a participat o delegație condusă de Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii; Biserica Ortodoxă Sîrbă, cu o delegație condusă de P.S. Irineu, Episcopul Nișului, și Biserica Ortodoxă Greacă, din partea căreia a participat o delegație condusă de I.P.S. Dionisie, Mitropolit de Neapolis.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată — cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justin — de o delegație formată din: I.P.S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, conducătorul delegației; I.P.S. Antim, Arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos; Pr. prof. Dumitru Dima, directorul Seminarului Teologic din București; și Pr. Alexandru-Armand Munteanu, parohul comunității ortodoxe române din Sofia. Prin grija serviciului de protocol al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Dl. prof. Simion Divcev a fost rînduit ca interpret pe lângă delegația Bisericii noastre.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost întîmpinată de I.P.S. Grigorie de Loveci, P.S. Ghelasie, secretarul Sfîntului Sinod, și de P.S. Ilarion, superiorul catedralei Sf. Alexandru-Nevschi din Sofia; de membri ai serviciului de protocol al Patriarhiei Bulgare, precum și de către Pr. Alexandru-Armand Munteanu, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia.

A fost, de asemenea, prezent la aeroport Dl. consul Mircea Marinca, de la Ambasada R.S. România, din Sofia.

În cadrul cinei, servită la «Grand Hotel Sofia», unde toate delegațiile au fost cazate pe tot timpul șederii în Sofia, a avut loc o fructuoasă discuție între delegația noastră și delegația Bisericii Bulgare, discuție condusă de I.P.S. Mitropolit Teoctist. S-au scos în evidență bunele raporturi existente între cele două Biserici surori și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la rezolvarea unor probleme ale Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Simbătă, 27 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române, însoțită de P.S. Episcop Ilarion, a vizitat câteva biserici din Sofia și vestigiile ale vechiului și renumitului oraș Sardica. Astfel au fost vizitate: biserica în restaurare «Sfânta Sofia», străvechile biserici Sf. Nedelea și Sf. Petca, apoi frumoasa biserică a fostului Seminar Teologic din Sofia, și biserica mai nouă de pe locul unde potrivit tradiției s-a ținut sinodul de la Sardica, în veacul al IV-lea. În continuare, s-a vizitat interesantul monument al clopoteilor păcii, unde se găsesc clopote de diferite forme și mărimi din toate țările lumii. Între ele se află și un clopot oferit de Comitetul național român pentru apărarea păcii.

În după-amiaza aceleiași zile delegația noastră, însoțită de I.P.S. Mitropolit Ioanichie de Sliven, a participat la oficierea vecerniei la biserica ortodoxă română din Sofia. La sfârșitul slujbei, după un scurt cuvânt de bun venit adresat de preotul bisericii, I.P.S. Mitropolit Teoctist a rostit un cald cuvânt de apreciere pentru activitatea desfășurată la această biserică de către preot și enoriași, și a adresat binecuvântări din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin, precum și indemnul de a continua cu și mai multă sîrguință activitatea duhovnicească și gospodărească în cadrul parohiei.

Duminică, 28 octombrie, a avut loc la Catedrala Sfântul Alexandru-Nevski slujba solemnă, la care au participat toți membrii delegațiilor sosite la festivități și toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

La sfârșitul Te-Deum-ului, oficiat după terminarea Sfintei Liturghii, s-au rostit cuvântări de omagiere a personalității Sanctității Sale Patriarhul Maxim. Cel dintîi a vorbit I.P.S. Pimen, Mitropolit de Nevrocop, care, în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, a făcut o amplă prezentare a vieții și activității Patriarhului Maxim și a evidențiat meritele sale deosebite în conducerea și rezolvarea problemelor Bisericii Bulgare, mai ales de cînd cu aproape 14 ani în urmă a fost chemat ca patriarh în fruntea Sfântului Sinod și a Bisericii Ortodoxe Bulgare. I.P.S. Sa a oferit apoi Sanctității Sale, din partea Sfântului Sinod, o frumoasă mitră arhierescă.

Apoi, au luat cuvîntul, în ordine: Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii; P.S. Irineu, Episcopul Nișului, I.P.S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei; și I.P.S. Mitropolit Dionisie de Neapolis.

Luînd cuvîntul, I.P.S. Mitropolit Teoctist a dat mai întîi citire următorului Mesaj, adresat de Prea Fericitul Patriarh Iustin, Sanctității Sale Patriarhul Maxim:

*«Sanctitatea Voastră, Prea iubite întru Hristos frate,
Părinte Patriarh Maxim,*

Cu sufletul plin de bucurie, dăm astăzi slavă lui Dumnezeu cu prilejul aniversării zilei de naștere a Sanctității Voastre, care ne oferă plăcerea de a vă adresa cele mai bune urări, rugînd pe Atotputernicul Dumnezeu să vă dăruiască sănătate deplină și bună sporire în lucrarea preoțească de mare răspundere ca Intîistătător al Sfintei Biserici Ortodoxe Bulgare.

Sfîntul apostol Pavel îndeamnă: «Bucurați-vă cu cei ce se bucură» (Rom., 12, 15). Ne este plăcut să împlinim acest indemn apostolic pentru că «noi toți una sintem în Hristos Iisus» (Gal., 3, 28), păstrînd cu sfințenie credința ortodoxă și fiind însuflețiți de aceeași rivnă în slujirea credincioșilor noștri.

Ne aducem aminte cu deosebită plăcere de zilele pe care le-am petrecut în Bulgaria și de vizita pe care Sanctitatea Voastră a făcut-o Bisericii noastre și poporului român. Cu aceste prilejuri am constatat cu negrăită bucurie că legăturile de prietenie dintre Bisericile noastre Ortodoxe și dintre popoarele noastre sînt străvechi și temeinice, și că aspirațiile lor de a apăra viața și pacea pe pămînt sînt identice.

Potrivit învățaturii noastre creștine, viața este un dar dumnezeiesc. Omul a fost creat de Dumnezeu după chipul Său și a fost binecuvîntat să muncească și să stăpînească pămîntul (Fac., 1, 26 și 28). Munca dă conținut, sens și frumusețe vieții. De aceea și Sfîntul apostol Pavel spune: «A vieții în trup înseamnă pentru mine să lucrez și să am roadă» (Filip., 1, 22), iar Sfîntul apostol Petru încredințează, la rîndul său, zicînd: «Dumnezeiasca Lui putere ne-a dăruit toate cele ce sînt spre viață și spre bună cucernicie, făcîndu-ne să cunoaștem pe Cel ce ne-a chemat prin a Sa mărire și prin a Sa virtute» (II Petru 1, 3). Împlinitor al misiunii preoțești în lumina învățaturii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, făcînd din muncă o rugăciune și din rugăciune o muncă, v-ați arătat ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare, mistuit de nețîmrită dragoste față de Dumnezeu și față de semenii, drept învățînd cuvîntul adevărului, ierarh încercat și evlavios, teolog luminat vestînd «făgăduința vieții» (II Tim., 1, 1), păstrător al tradiției monahale și plin de rivnă pentru păstrarea unității ortodoxe prin legătura păcii (Efes., 4, 3), și v-ați agonisit cununa de laudă care să împodobească această venerabilă aniversare a Sanctității Voastre!

La acest înălțător popas duhovnicesc, sărbătorit în pace și cu bucurie în Domnul nostru Iisus Hristos, trimitem solii dragostei și al bucuriei noastre pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, și pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim al Dunării de Jos, fiind însoțiți de Prea Cucernicul Preot Dumitru Dima, directorul Seminarului Teologic din București. Prezența lor la festivitatea aniversării zilei de naștere a Sanctității Voastre este un simbol nu numai al dragostei noastre, dar și un semn al legăturilor de prietenie dintre Bisericile noastre dreptmăritoare și dintre țările noastre.

Innoind urările noastre de prosperitate și fericire, rugăm pe Bunul și Milostivul Dumnezeu să vă păzească în pace și să vă dăruiască din darurile Sale cele bogate, cu viață lungă și plină de realizări duhovnicești, spre binele și progresul Sfintei Voastre Biserici Ortodoxe, spre binele Ortodoxiei și al creștinătății întregi!».

Apoi, I.P.S. Mitropolit Teoctist a continuat :

«*Sanctitatea Voastră,*

M-a învrednicit Dumnezeu ca împreună, în această zi sfântă (Matei 28, 1), să ne bucurăm și să ne veselim într-însa (Ps., 118, 24), în calitate de frate slujitor și delegat al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Cunoscându-vă de multă vreme, firul istoriei ne-a apropiat mereu. V-am apreciat rivna când erați colaborator apropiat al vrednicului patriarh Chiril, atunci când Smerenia mea se nevoia ca vicar patriarhal sub ascultarea pururea pomenitului patriarh Justinian. Apoi, am fost vecini cu eparhiile, când Dumnezeu a rinduit să fiu ridicat în scaunul de mitropolit al Olteniei, iar astăzi Smerenia mea îndeplinește deosebita cinste de a fi în jețul de Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, lângă moaștele Cuvioasei noastre Parascheva din Epivat, protectoarea credincioșilor români și bulgari, ocrotitoarea Bisericilor din Balcani. N-au trecut decît două săptămîni de la pomenirea Cuvioasei, cînd ne-am rugat și pentru Sanctitatea Voastră, și iată-ne iarăși împreună. De fapt nici nu mai există granițe unde dragostea prisosește ; reținem doar datele convenționale calendaristice.

Îmi amintesc cu alese sentimente de vizita făcută acum doi ani Bisericii Ortodoxe Bulgare de către Prea Fericitul Patriarh Iustin, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române din care am făcut și eu parte (29 octombrie — 3 noiembrie 1982), cînd cu mare respect pentru trecut ați spus : «...dacă deschidem paginile istoriei noastre, vom găsi nenumărate exemple de respect reciproc și manifestări pline de bucurie ale dragostei creștine între Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română și între conducătorii lor. Și astăzi fac tot ceea ce este necesar ca Dunărea să fie o arteră a prieteniei».

Se știe că dintru început cele două popoare, avînd aceeași credință, s-au înfrățit în bine și în apărarea ființei lor naționale. Organizatori, păstrători și apărători au fost și ierarhi și clerici formați în școlile din dreapta și stînga Dunării, așa cum am mai spus și la emoționanta întîlnire a noastră cu cadrele didactice și cu studenții Academiei teologice «Sfîntul Clement» (31 octombrie, 1982).

La mai puțin de un an ne-a învrednicit Dumnezeu să fim iarăși împreună, adăugînd bucuriei Voastre și dragostea noastră frățească și creștinească, participînd, ca delegat al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la aniversarea a 30 de ani de la restabilirea Patriarhiei Bulgare și la prăznuirea celor 900 de ani de existență a mînăstirii Bacikovo (27 mai — 3 iunie, 1983). Cu acest prilej, am slujit împreună și am cinstit evenimentele cum se cuvine. Am subliniat și atunci legăturile trainice dintre Bisericile noastre în trecut și noua slujire a lui Dumnezeu și a oamenilor în vremurile de acum.

Poporul binecredincios român de pretutindeni vă păstrează în inima lui și se roagă pentru Sanctitatea Voastră, astăzi când urcați pe a 70-a treaptă a vieții, cunoscându-vă credința și simțindu-vă evlavia. Și acest fapt a fost verificat de atâtea ori și recent cu prilejul vizitei în România (17—23 septembrie, 1983).

Sanctitatea Voastră ne-ați încredințat că ierarhii români au lăsat amintiri dragi și luminoase în inimile poporului vostru cu prilejul ultimei vizite a Prea Fericitului Patriarh Iustin. Aceasta reprezintă încă un pod solid al prietexiei între Bisericile și popoarele noastre care să fie binecuvântate în veci.

Un vechi proverb comun românilor și bulgarilor spune: «Ochii care nu se văd se uită, inimile care nu bat putrezesc și cei ce nu vorbesc pierd graiul». Noi totdeauna ne-am privit cu ochi buni (Matei 6, 22), am simțit la fel (Fapte 2, 46; I Cor., 1, 10), făcând parte din aceeași frământătură (Matei 13, 33) a credinței ortodoxe, ajungând la legătura desăvârșită (Col., 3, 14). Această legătură are o temelie puternică: pacea cea de-a pururi, fiindcă ne-a lăsat în testament profetul: «Munții se vor putea urni înapoi și colinele vor putea să se clatine, dar milostivirea Mea, — zice Domnul —, nu se va depărta de la tine și Legământul Meu de pace nu se va zdruncina» (Isaia 54, 10).

Pacea pentru noi este rodul bogat al frățietății; ea însă nu vine singură, ci trebuie lucrată ca un pământ bun. Evanghelia fericește «pe făcătorii de pace» (Matei 5, 9). Noi, slujitorii, propovăduim pacea, cu timp și fără timp (II Tim., 4, 2), fiindcă sîntem fiii lui Dumnezeu prin har, slujitori ai Săi prin vocație, frați împreună prin iubire și credincioși prin fapte.

Sanctitatea Voastră,

Pacea generală este asigurată de liniștea locală. În această privință popoarele noastre, prin contacte la cel mai înalt nivel, cum sînt întîlnirile și legăturile dintre cei doi conducători de state, au ridicat zid de pace și turnuri de frăție (Ps., 122, 7) prin inițiativa unică în Europa: denuclearizarea Balcanilor. Este un început bun pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea Sfințelor lui Dumnezeu Biserici, pentru dezvoltarea și propășirea popoarelor bulgar și român. Prezența noastră aici, la aniversarea Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare, o dovedește din plin.

Astăzi, cînd ați trecut peste vîrsta lăudată de psalmist și ați intrat în Cortul patriarhilor biblici, astăzi cînd am liturghisit și ne-am împărțășit împreună cu Trupul și Sîngele Dumnezeului celui viu (I Tim., 3, 15), vă dorim multă sănătate, prosperare intru toate și vă urăm în graiul nostru străbun: «Vivat, crescat, floreat!».

Să trăiască, să crească și să înflorească Biserica Ortodoxă Bulgară, în frunte cu Sanctitatea Voastră!

La mulți ani!».

Tuturor vorbitorilor le-a răspuns Sanctitatea Sa Maxim, care în cuvinte emoționante a adus mulțumiri tuturor membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Bulgare, tuturor delegațiilor prezente și tuturor clericilor și credincioșilor aflați în marea catedrală Sf. Alexandru Nevschi, pentru toate dovezile de simpatie și prețuire ocazionate de aniversarea zilei de naștere a Sanctității Sale.

La Palatul Sfântului Sinod a urmat apoi o festivitate în cadrul căreia, după ce a rostit un cuvânt de omagiere și felicitare, Dl. Liubomir Popov, vicepreședinte al Ministerului Afacerilor Externe și președinte al Departamentului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Bulgare și ale Cultelor religioase, a decorat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, pe alți membri ai Sf. Sinod și alte personalități bisericești, cu medalia comemorativă «A 40-a aniversare a eliberării Bulgariei de sub jugul fascist».

În continuare, în numele Sf. Sinod, I.P.S. Pimen a decorat pentru a doua oară pe Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim cu Ordinul de aur «Sfântul Climent de Ohrida»; apoi reprezentanții diferitelor instituții și sectoare de activitate din cadrul Bisericii Bulgare au prezentat mesaje și daruri prilejuite de amintitul eveniment.

La sfârșit a vorbit Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, care a mulțumit conducerii de stat și D-lui Liubomir Popov pentru acordarea medaliei comemorative, precum și tuturor aceluia care au ținut să participe, în diferite moduri, la aniversarea Sanctității Sale.

A urmat apoi o recepție oferită la Palatul Național al Culturii «Ludmila Jivkova», la care au participat toți membrii delegațiilor, membrii Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, personalități ale vieții științifice și culturale din Sofia.

A participat, de asemenea, Dl. Liubomir Popov, vicepreședinte al Ministerului Afacerilor Externe, președintele Departamentului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Bulgare și ale Cultelor religioase.

În cadrul acestei recepții oficiale a luat cuvântul academicianul Bavevschi, membru al Consiliului de Stat, care a vorbit despre rolul Bisericii Bulgare în cadrul statului bulgar și aportul ei la rezolvarea problemelor care frământă poporul bulgar și omenirea contemporană. A răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim.

Luni, 29 octombrie, ziua nașterii Sanctității Sale, toate delegațiile însoțite de membrii Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare au vizitat mănăstirea Dragalevschi, reședința de vară a Patriarhului bulgar. În după-amiaza aceleiași zile, la Palatul patriarhal din Sofia a avut loc un concert festiv prezentat de Corala preoților din Sofia și de Corala Catedralei Sf. Alexandru Nevschi, după care a fost prezentat un film documentar în legătură cu festivitățile ce au avut loc la Sofia, la împlinirea a 30 de ani de la restabilirea Patriarhatului bulgar.

Marti, 30 octombrie, delegațiile bisericești au avut itinerarii deosebite. Delegația Bisericii noastre, împreună cu delegația Bisericii Elene, însoțite de I.P.S. Mitropolit Grigorie de Lovci și de I.P.S. Mitropolit Ioanichie de Sliven, au vizitat mănăstirea «Acoperământul Maicii Domnului» din orașul Samocov și impunătoarea Catedrală a orașului, fostă reședință mitropolitană. La restaurantul din frumoasa stațiune Borovăț, situată în apropiere, s-a servit dejunul, în cadrul căruia au rostit cuvântări toți ierarhii prezenți.

Înceind șirul cuvintărilor, I.P.S. Mitropolit Teoctist a subliniat importanța momentului și a tuturor manifestărilor bisericești care au avut loc în aceste zile la Sofia pentru viața Bisericilor Ortodoxe. I.P.S. Sa a spus, printre altele: «Sîntem recunoscători Sanctității Sale Patriarhului Maxim și Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare pentru acest moment de manifestare a solidarității Ortodoxiei, pentru că această sărbătoare nu este numai a Bisericii Bulgare, ci este o sărbătoare a întregii Ortodoxii.

Sîntem recunoscători, în același timp, conducerii de stat a Republicii Populare Bulgaria, D-lui Todor Jivkov, unul dintre marii prieteni contemporani ai României, care împreună cu Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele României, și Dl. Constantin Karamanlis, președintele Republicii Elene, fac zid de pace pentru apărarea și prosperitatea țărilor din Balcani, pentru ca și Bisericile noastre să-și poată desfășura nestincherit și în deplină siguranță activitatea lor».

Miercuri, 31 octombrie 1984, delegația Bisericii noastre a făcut o vizită protocolară la Ambasada R. S. România din Sofia.

În seara aceleiași zile, delegația Bisericii noastre a pornit spre București. La Gara centrală din Sofia delegația a fost condusă de I.P.S. Mitropolit Pancratie, și II.PP.SS. Mitropoliți Filaret și Ioanichie, de PP.SS. Episcopi Ghelasie și Ilarion, de Protodiacon Dr. V. Velianov, secretarul Cabinetului patriarhal, și de Prof. Simeon Divcev. Au fost de asemenea de față Dl. consul Mircea Marinca de la Ambasada R. S. România din Sofia, și Pr. Alexandru-Armand Munteanu, parohul comunității ortodoxe române din Sofia.

La sosirea în Gara de Nord din București, delegația noastră a fost întâmpinată de către: P.S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, și de alte persoane oficiale.

•

Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la festivitățile de la Sofia a constituit un nou și important moment în manifestarea raporturilor de respect și prețuire existente între cele două Biserici surori.

Pr. prof. DUMITRU DIMA

• ÎNDRUMĂRI • PĂSTORALE •

ROLUL BISERICII ÎN PROMOVAREA ÎNCREDERII ÎNTRE OAMENI

Ierom. drd. IRINEU POP

Vremurile noastre se caracterizează printre altele printr-o dezvoltare deosebită și mereu crescândă a conștiinței unității și solidarității noastre cu oamenii de pe tot globul pământesc. La nașterea și creșterea acestei conștiințe globale au contribuit și uriașele progrese științifice și tehnice care au micșorat distanțele, înlesnind și intensificând comunicarea și deplasarea rapidă la distanță a oamenilor. «Trăim într-un secol al marilor realizări ale inteligenței omenesti — am ajuns pe lună, circulăm în spațiul extraterestru și în domeniul tehnicii am ajuns la performanțe inimaginabile»¹.

Prin mijloace de comunicare tot mai perfecționate se fac cunoscute omenirii întregi, într-un timp foarte scurt, toate întâmplările, realizările, eșecurile, nenorocirile care se petrec în orice colț al Planetei, fapt care soliciță pe omul zilelor noastre să participe într-un fel oarecare la viața și activitatea întregii omeniri. Căci «toată creația, reprezentată și culminată de om, stă în fața lui Dumnezeu și poate să-L adore în adevăr și să găsească repaus în El, ori poate să-L respingă și astfel să întunece și să contamineze lumea cu toate consecințele acestei decizii»².

De pe pozițiile la care a ajuns azi progresul social, oamenii își făuresc idealuri și-și propun obiective pentru a căror îndeplinire contează din ce în ce mai mult aportul încrederii reciproce. Încrederea poate stimula salturile cele mai spectaculoase în toate domeniile de activitate, căci așa cum spunea Prea Fericitul Patriarh Iustin la al II-lea Congres al F.D.U.S. (17—18 ianuarie 1980), «Dragostea, frățietatea și unitatea își găsesc cel mai rodnic teren într-o atmosferă de pace, de dreptate, de bună înțelegere, de respect și prețuire reciprocă». Ori toate acestea nu

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul pregătirii doctoratului în Teologie sub îndrumarea Pr. prof. Dumătru Radu, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Lucrările sesiunii ordinare anuale a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor*, Geneva, 19—28 iulie 1982, în «Biserica Ortodoxă Română», C (1982), nr. 9—10, p. 804.

2. Bernard Häring, *Free and Faithful in Christ*, vol. III, London, 1979, p. 116.

pot avea loc într-o lume în care lipsește încrederea între oameni și popoare³.

Ceea ce lipsește lumii moderne este în primul rând această încredere. Amintindu-ne de Domnul nostru Iisus Hristos, care s-a oferit și încă se oferă ca «plina vieții» pentru viața lumii noi găsim putere să ne dedicăm unul altuia și cauzei tuturor oamenilor. Și printr-o astfel de angajare vom găsi noi posibilități să actualizăm credința, încrederea noastră și să invităm și pe alții la o participare responsabilă, căci «încrederea în bine este cea care ne mină spre adevăr și dreptate»⁴.

Problema încrederii între oameni și popoare este o problemă a cărei fericită împlinire întimpină o serie de piedici, cum ar fi neînțelegerile posibile în cadrul unităților mai mici ale comunităților de oameni. Este una din problemele de căpetenie ale existenței zilelor noastre față de care Biserica ia atitudine în Duhul păcii propovăduit de Mântuitorul Hristos. Biserica nu se ocupă în mod special de formele și structurile sociale, dar întrucât creștinii aparțin atât Bisericii cât și societății, ea precizează atitudinea creștină fundamentală în relațiile dintre oameni și slujește binele obștesc⁵.

«Viața în comunitate pretinde oamenilor respectarea reciprocă a valorii morale, adică încrederea reciprocă ca suport și element de coeziune a relațiilor sociale»⁶.

Prin încredere se asigură pacea și coexistența pașnică a națiunilor, libertatea și egalitatea popoarelor, colaborarea și ajutorul reciproc între state, dezvoltarea multilaterală a omului în cadrul societății, dragostea față de patrie, munca pentru binele comun, năzuința spre progres și spre o viață tot mai fericită. De aceea în contextul lumii actuale, creștinătatea este îndatorată mai mult ca oricând să mediteze asupra înțelesului pe care-l are cuvântul «încredere» și Biserica are îndatorirea sfântă să slujească pentru promovarea ei astăzi din moment ce «slujirea este răspunsul afirmativ al Bisericii dat poporului și năzuințelor lui pe drumul progresului material și spiritual»⁷.

1. Temeiurile teologice ale încrederii între oameni

Transformările profunde care au loc în societatea modernă cer o rațională și mai eficace folosire a posibilităților și resurselor omului, formarea unei persoane creatoare cu un unghi mare de deschidere asupra vieții, capabil să se adapteze la ritmul accelerat al dinamicii sociale;

3. *** *Acluni specifice ale Bisericii Ortodoxe Române în sprijinirea poziției României de întărire a păcii și de începere de urgență a dezarmării nucleare*, în «Glasul Bisericii», XLI (1982), nr. 4—6, p. 347.

4. *Proverbe și cugetări armenesti*, București, 1979, 933, p. 83.

5. *Omul și convieșuirea socială, Cugetări și reflecții*, Antologie realizată de Eusebiu Mihăilescu, București, 1981, 3212, p. 458.

6. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, Prof. Diac. Dr. Orest Bucevșchi, Prof. Dr. Constantin Pavel, Prof. Diac. Dr. Ioan Zăgrean, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. II, București, 1980, p. 263.

7. Pr. Asist. Dumitru Gh. Radu, *Biserica Ortodoxă Română și viața nouă a poporului român*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCI (1973), nr. 6, p. 681.

capabil de a lupta «împotriva tuturor pledicilor ce stau în calea fericirii oamenilor»⁸.

Marile prefaceri sociale ale epocii au produs schimbări în ce privește modul creștin de a sluji societatea omenească, de a concepe participarea omului la crearea istoriei. «Acțiunea politică, planificarea economică, dezvoltarea tehnologiei sînt determinate în lăuntru limitelor fiecărei națiuni. În vederea creșterii conștiinței de interdependență, creștinii cu toți oamenii de bună-voință ar trebui să fie în stare să se elibereze de vechile paradigme restrictive și să creeze un nou cadru pentru confruntarea noli situații eliberate pentru noi inițiative. În acest moment istoric credința noastră într-un Dumnezeu este testată de libertatea noastră de a acționa în solidaritate pentru această lume⁹. Ori solidaritate fără încredere nu există. «Încrederea nu este decît răspunsul reciproc al încrederii»¹⁰, deci un atribut al prieteniei și solidarității.

În etapa istorică actuală, cînd aspirațiile pentru realizarea dreptății sociale — premisă a unui nivel de viață superioară pe pămînt —, concentrează în jurul ei eforturile tuturor forțelor iubitoare de bine din întreaga lume, Bisericile sînt chemate să-și aducă și ele contribuția lor, potrivit misiunii încredințate de Mîntuitorul Hristos, sînt chemate să cultive încrederea între oameni prin exercitarea diaconiei creștine. Aceasta înseamnă participarea și angajarea Bisericii în tensiunea și în lupta de a face lumea mai umană și încetul cu încetul mai justă, de a urca treptele unei vieți superioare printr-un efort comun plin de încredere, încrederea reciprocă fiind calitatea socială cea mai de seamă¹¹.

Această participare a Bisericii, la rîndul ei, nu trebuie privită ca o simplă necesitate istorică, ci ca o corelație și coresponsabilitate umană întemeiată teologic și dogmatic pe: originea comună a tuturor oamenilor și paternitatea divină asupra tuturor, ce implică egalitatea și încrederea între ei; pe fraternitatea divină prin același Răscumpărător Întrupat și pe aspectul comunitar sobornicesc al omului și al Bisericii, Trupul tainic al lui Hristos.

a) *Originea comună a tuturor oamenilor și paternitatea divină ce se întinde asupra tuturor, care implică egalitatea și încrederea între ei.* La baza încrederii și bunelor relații dintre oameni, Sfîntul Ioan Gură de Aur așează în primul rînd comunitatea de origine, toți oamenii avînd același strămoș (Fapte 17, 26), pe Adam, creat de însuși Dumnezeu după chipul său. «Tuturor a dat un singur cap, pe Adam. De ce nu sîntem toți făcuți din pămînt? De ce nu sîntem toți perfecți ca el? Pentru ca și nașterea și creșterea și faptul de a ne naște unii din alții să ne unească unii cu alții»¹². Ori această unire implică încredere. Toți oamenii își desfășoară viața în același cadru cosmic căci un singur Dumnezeu poartă grija tuturor oamenilor, cărora le-au fost încredințate aceleași adevăruri veșnice că toți sînt chemați la moștenirea cea veșnică. «Numai cu diavolul n-avem nimic comun, dar cu toți oamenii avem altele lucruri

8. *Om și conviețuirea socială...*, 4057, p. 590.

9. Bernard Häring, *op. cit.*, vol. III, p. 133.

10. *Om și conviețuirea socială...*, 3200, p. 456.

11. *Ibidem*, 3203, p. 457.

12. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omilia XXIV la 1 Corinteni*, 3: P.G. LXI, col. 289.

comune. El au aceeași natură ca și noi, locuiesc același pământ și se hrănesc cu aceleași alimente, au același Stăpîn, au primit aceleași legi, au fost chemați la aceleași bunuri»¹³. Lipsa încrederii între ei ar fi o jignire la adresa Părintelui comun al tuturor, Tatăl creator, căci dragostea de Dumnezeu nu poate exista fără dragostea de frate (I Ioan 3, 17).

Tot pentru a trăi în înțelegere, în unire și încredere reciprocă, Dumnezeu a dat primilor oameni același loc, același grai în care să se înțeleagă și care s-a diversificat mai târziu. Avînd în vedere intenția Creatorului care prin toate a voit să fim o unitate, Sfîntul Ioan Gură de Aur, recomandă încrederea pentru păstrarea unității astfel: «Deci dacă sînteți zidire (a lui Dumnezeu) nu trebuie să vă rupeți între voi, fiindcă atunci nu veți mai fi zidire; și dacă sînteți aceeași creatură nu trebuie să vă dezbrînați, ci să vă îngrădiți cu același gard al înțelegerii»¹⁴. Or, numai încrederea oferă climatul propice pentru instaurarea și domnia înțelegerii și armoniei dintre oameni.

Deci, lumea de pe tot întinsul Planetei formează o unitate; albi, negri sau galbeni, toți deopotrivă sînt făpturi ale lui Dumnezeu și egali îndreptățiți să se bucure de pîine și lumină în această viață. Dacă toți oamenii sînt egali întreolaltă, dacă toți sînt frați, atunci sentimentul egalității trebuie să ia o formă specifică în sufletul creștinului, anume aceea a *încrederii* care se poate defini ca sentimentul iubirii și prețuirii aproapelui nostru ca pe fratele nostru de singe și înconjurarea acestuia cu faptele iubirii fraterne a cărei calitate esențială este încrederea (I Tesal., 2, 19).

b) *Fraternitatea divină prin același Răscumpărător, Fiul lui Dumnezeu cel Întrupat*. Prin preluarea trupului omenesc în ipostasul divin al Logosului, a fost consfințit la maximum trupul omenesc cu toate trebuințele lui; de aici se desprinde temeiul teologic al tuturor năzuințelor, satisfacerea — în condiții optime — a nevoilor trupești, a bunăstării materiale care nu e posibilă acolo unde lipsește încrederea între oameni, ca liant care asigură oricărei societăți trăinicia și roadele. Aceasta pentru că, prin jertfa de Răscumpărare am devenit toți mădulare ale lui Hristos, căci El a îmbrăcat condiția noastră umană în întregul ei și s-a jertfit pentru toți în mod egal; astfel Hristos a restaurat umanitatea, așezînd-o în El. Prin Întruparea și Jertfa sa, Iisus Hristos a restabilit omenirea într-o nouă stare de comuniune, stare în care credinciosul a devenit liber să iubească și să slujească pe semenul său, după chipul iubirii și slujirii lui Iisus Hristos¹⁵. Pe acest temei dogmatic al Întrupării și Răscumpărării, creștinii sînt chemați să aibă mai multă încredere între ei, «să fie solidari cu cei din marginea vieții și să devină semne ale iubirii lui Hristos, care, a trăit și s-a jertfit pentru toți»¹⁶.

Egalitatea tuturor oamenilor stricată prin păcat a fost refăcută și restabilită în și prin Mîntuitorul Hristos (Gal., 3, 28) — această egali-

13. Idem, *Omilia I către Antiohieni*, 12; P.G. XLIX, col. 33.

14. Idem, *Omilia VIII la I Corinteni*, 3; P.G. LXI, col. 72.

15. Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Hristos în viața socială*, în «*Ortodoxia*», VII (1955), nr. 1, p. 147.

16. Botez, *Euharistie, Slujire*, text adoptat la întrunirea Comisiei «Credință și Constituție», ținută la Lima-Peru, între 3—15 ianuarie 1982, trad. de Anca Manolache, în «*Mitropolia Banatului*», XXXIII (1983), nr. 1—2, p. 36.

tate a tuturor oamenilor în Hristos trebuie să devină realitate în planul relațiilor inter-umane și sociale prin participarea și împreună-lucrarea noastră cu Dumnezeu și cu toți oamenii de bine din lume. «Intruparea stabilește o dialectică între filantropie, sfințenia lui Dumnezeu și condiția păcătoasă a umanității. În timp ce noi participăm la iubirea și bucuria lui Dumnezeu, sintem și în solidaritate cu păcatul lumii», sursa violenței în umanitate¹⁷ care înseamnă lipsa de încredere între oameni, deveniți frați prin opera de răscumpărare a lui Hristos.

«O etică creștină caută să arate că omenescul se poate recunoaște și se poate menține strict în noi toți numai pe temeiul realității unei *atmosfera de încredere*, care s-a creat prin umanitatea divină a lui Iisus Hristos și prin noua umanitate a tuturor oamenilor în Hristos, chiar dacă ultima este numai în faza începutului»¹⁸.

Domnul cel Înviat și-a manifestat dragostea Tatălui prin viața lui pămîntească. El a fost prezent pentru orbi, ologi, paralizici. El ne-a învățat cu cuvîntul și exemplul cum să facem din pămînt o locuință plină de încredere. Mîntuitorul nostru a iradiat pace, bucurie, milă, încredere, foame și sete după dreptate; tot așa trebuie să facă și creștinul care, prin Botez s-a îmbrăcat în Hristos (Gal., 3, 27). Un creștin care știe că trupul său este un semn al încrederii nu va fi tentat să denigreze viața trupească, ci va urma pe arhetipul și modelul său divin, Iisus Hristos, care spune: «Mai mare dragoste ca aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi» (Ioan 15, 13), căci «nimic nu este așa de propriu firii noastre — spune Sfîntul Vasile — ca a fi în comuniune unii cu alții, a avea nevoie unii de alții și a ne iubi unii pe alții»¹⁹.

c) *Aspectul comunitar-sobornicesc al omului și al Bisericii, Trupul tainic al lui Hristos.* Omul nu-și poate desfășura viața și nici desăvîrși persoana decît în comuniunea sa cu Dumnezeu, prin comuniunea de viață cu semenii săi, intrucît prin natura sa este o făptură comunitar-sobornicească. Omul, în calitatea sa de creatură după chipul lui Dumnezeu, se află într-un dialog cu Dumnezeu prin lume ca persoană cu persoană și deci în relație cu Dumnezeu și cu semenii, împreună cu care poartă același chip divin²⁰.

Nimeni nu-și este sieși suficient, nimeni nu poate să-și realizeze integral ființa și viața decît în comuniunea sa cu semenii. Persoana se naște, trăiește și se împlinește în societate; persoana și societatea se află într-o legătură consubstanțială. De aceea «indivizii sînt mîntuiți în comunitate (în koinonia), nu fiecare pentru sine»²¹, toți sînt răspunzători pentru ceilalți pe care trebuie să-i privească cu încredere, căci încrederea, ca rod al iubirii, este sufletul comuniunii. Alături de prietenie, solidaritate și iubire, încrederea constituie conținutul acelei ca-

17. Mitropolit Emilianos Timiades, *Proclamation in Liturgy and in culture*, în «The Journal of the Anglican and Eastern Churches Association», No. 13, autumn, 1981, p. 28.

18. Paul Lehmann, *Ethik als Antwort. Methodik einer Koinonia-Ethik*, Chr. Kaiser Verlag, München, 1966, p. 122.

19. Sfîntul Vasile cel Mare, *Regulile Marii*, III, 1; P.G. XXXI, col. 917 A.

20. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Chipul lui Dumnezeu și responsabilitatea lui în lume*, în «Ortodoxia», XXV (1973), nr. 3, p. 535.

21. Paul Lehmann, *op. cit.*, p. 50.

pacității fundamentale de a realiza comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii, care, de fapt, este un dat ființial al omului în calitatea de chip al lui Dumnezeu.

Aspectul comunitar-sobornicesc al ființei și existenței umane implică responsabilitatea și coresponsabilitatea fiecăruia în parte. Acestea își găsesc forma concretă de manifestare într-o slujire plină de încredere a fiecărui creștin «pentru impunerea dreptății în viața fiecăruia dintre locuitorii Terrei și în relațiile dintre ei»²².

Aproapele noastre intrind în comuniune cu Hristos, prin participare la viața Trupului său tainic, nu mai este un individ detașat, ci el formează un singur trup cu toți ceilalți oameni, membri ai Bisericii. În cadrul acestui Trup toți sîntem mădulare unii altora. Această realitate atrage după sine faptul că fiecare ne completăm și ne desăvirșim unii pe alții, că totul revine la unul, la unitate, iar fiecare se regăsește întreg în fiecare dintre ceilalți. Legătura între Hristos și Biserica sa și dintre membrii laolaltă în Hristos este o legătură de iubire și slujire²³, fapt care nu-i posibil decît prin solidaritate și încredere în cadrul Bisericii, aceasta fiind comuniunea celor ce participă la existența lui Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfînt.

Credincioșii adunați în Biserică sînt adunați în Hristos al cărui Trup și Singe îl primesc și astfel își unesc ființa lor cu Hristos și, în același timp, cu toate membrele Bisericii, devenind prin gustarea din același potir euharistic egali între ei și înaintea lui Dumnezeu. Acest fapt trebuie să-i determine la slujire reciprocă, la încredere între ei, la comuniune prin iubire «atîta vreme cît lumea rămîne cîmpul de activitate al Bisericii»²⁴, iar comunitatea eclezială și euharistică rămîne temei și model creștin, «al conviețuirii în spiritul păcii, al egalității, al împărtășirii tuturor din aceleași bunuri, al slujirii reciproce și al bucuriei»²⁵.

Rezultă deci, că fiecare credincios creștin are datoria morală de a promova încrederea între oameni și de a căuta forme noi de manifestare a încrederii în epoca contemporană. În acest fel el sprijină Biserica în opera de exercitare a diaconiei creștine într-o lume care se transformă cu rapiditate, într-o lume în care «speranța este acea formă a încrederii care se îndreaptă spre viitor»²⁶.

2. Căi și aspecte ale realizării încrederii între oameni

Termenul de încredere are un sens foarte general desemnînd orice interdependență între oameni (fie impusă, fie liber voită) precum și orice participare liberă la viața și activitatea altora. «Încrederea în-

22. Redacția, *Pace, încredere, dreptate*, în «Biserica Ortodoxă Română». C (1982), nr. 9—10, p. 757.

23. Pr. Lector D. Radu, *Spiritualitate și slujire la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Studii Teologice», XXVI (1974), nr. 3—4, p. 187.

24. Episcop-vicar patriarhal Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare în Sfînta Scriptură, în Sfînta Tradiție și în Teologia contemporană*, în «Studii Teologice», XXIV (1972), nr. 5—8, p. 593.

25. Idem, *Bisericele din Europa și pregătirea Adunării generale a Consiliului Ecu-menic al Bisericilor*, în «Telegraful Român», 131 (1983), nr. 11—12, p. 2.

26. *Omul și conviețuirea socială...*, 771, p. 102.

seamnă cinstirea persoanei căreia i se acordă și, principial, ea trebuie acordată tuturor»²⁷. Noțiunea de încredere ca și cea de solidaritate exprimă într-un fel legăturile elementare dintre oameni care printr-o cultivare specială se dezvoltă, se perfecționează devenind: maternitate, paternitate, filiație, fraternitate, tovarășie, prietenie, căci «încrederea este cel dintâi element al prieteniei — spune Lacordaire — și nimic nu rănește prietenia ca lipsa de încredere»²⁸.

Încrederea nu trebuie să se transforme în credulitate, cu care cineva îi destăinuiește oricui, fără prudență, toate gândurile și preocupările sale. Dar ea nu trebuie să fie însoțită mereu nici de suspiciune că în acest fel poate deveni neîncredere, lucru care ar periclita edificarea firească a relațiilor inter-umane și sociale²⁹. Încrederea reciprocă nu se poate întemeia decât pe o sinceritate fără excepție; «nu poate domni decât acolo unde absolută sinceritate e ridicată la rangul de principiu»³⁰.

Iubirea este cheagul ideal al solidarității și încrederei umane; ea leagă pe oameni cu sentimentele cele mai frățești, ea are puterea miraculoasă de a deschide inimile cele mai împietrite în egoismul lor și de a le îndrepta cu încredere spre alții. Așa cum iubirea de Dumnezeu nu se poate separa de iubirea față de om, «credința noastră în Dumnezeu trebuie să cultive și să devină încrederea în om. Acesta este un fapt esențial vieții și progresului înțelegerii între oameni și națiuni. În această direcție, în care e atât de mult de făcut, creștinii au de asemenea, datoria să-și orienteze eforturile»³¹.

La Conferința mondială religioasă pentru apărarea păcii de la Moscova, în cadrul primei sesiuni plenare din 12 mai 1982, Prea Fericitul Părinte Justin Moisescu, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, spunea: «Acum în fața gravelor primejdii care amenință viața omenirii, noi slujitorii diferitelor religii, ne simțim datori să ne sporim rugăciunile și eforturile pentru a trezi în sufletele oamenilor, frații și credincioșii noștri de pretutindeni, conștiința responsabilității lor față de supraviețuirea omenirii, de viața în lume»³².

Încălcarea încrederii ce trebuie să domnească între oameni reprezentă o subminare a păcii în lume. Eforturile pentru realizarea încrederii și a păcii vizează, în ultimă instanță, promovarea și apărarea vieții.

Încrederea noastră nu e în afara istoriei pentru că încrederea noastră este în Dragostea Eternă, în Dumnezeu care este prezent în mijlocul istoriei umane și o conduce spre realizare. «Noi trăim într-o lume care este opera lui Dumnezeu și care a fost bună, cum se spune în Cartea

27. *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. II, p. 263.

28. *Cugetări și maxime pentru viață*, cuieșe de Arhim. Nifon Criveanu, Rm. Vilcea, 1929, p. 271, 274.

29. *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. II, p. 263.

30. *Dicționar al buneicuvinișe*, București, 1972, p. 169.

31. Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Spiritualitate și slujire*, în «Studii Teologice», XXXI (1979), nr. 5—10, p. 752.

32. *Participarea Prea Fericitului Patriarh Justin în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la Conferința Mondială «Oamenii de religie pentru apărarea darului sacru al vieții împotriva catastrofei nucleare»* (Moscova, 10—14 mai, 1982), în «Glasul Bisericii», XII (1982), nr. 4—6, p. 329.

Facerii (1, 12) și față de care avem răspunderea s-o păstrăm bună și s-o asistăm și ajutăm în suspinul ei, cum spune Sfântul Pavel» (Rom. 8, 22)³³.

Apărarea și consolidarea încrederii între oameni este nu numai o trebuință și un imperativ al lumii contemporane, ci și o înaltă îndatorire religioasă izvorită din învățătura descoperită credincioșilor de Dumnezeu. Încrederea este o datorie morală ce poate fi îndeplinită de toți care își dau seama că slujirea în duh creștin a lumii depinde în cea mai mare măsură de angajarea personală și de identificarea cu semenii în așa fel încât «eu» și «tu» să devină — în același timp — dătător și primitor. «Încrederea trebuie să fie reciprocă, căci lipsită de reciprocitate, ea nu-și poate îndeplini integral funcțiunea ei socială»³⁴.

Valoarea proprie o dobîndește creștinul în măsura în care afirmă valoarea semenilor săi, în măsura în care se uită pe el însuși și își stă în slujba semenilor, motorul acestei slujiri fiind încrederea. Plinătatea vieții noastre rezultă numai din comportarea pe care ne-o impune conștiința răspunderii față de semenii în care trebuie să avem deosebită încredere, în baza originii noastre comune și a fraternității noastre în Iisus Hristos. Totuși acordarea încrederii trebuie să fie însoțită de prudență și precauție. Dacă putem și trebuie să iubim pe toți, încrederea însă trebuie să fie acordată cu rezervă pentru că «nesocotirea încrederii din partea celui ce a primit-o se răsfîrînge asupra celui ce o acordă, putîndu-i aduce mari pagube morale și materiale»³⁵. De aceea Thales din Mileet spunea: «Nu te încrede în oricine»³⁶.

În viață omul nu trebuie să se vadă numai pe el însuși, ci ochiul lui trebuie să privească departe, pretutindeni unde oameni ca el vor să trăiască în fericire și orice faptă a lui trebuie să întărească dragostea de viață, dorurile lor sfinte pentru libertate, bucuria de a-și mingia copiii și de a se devota bunei lor creșteri, dreptul lor pentru piine și răgazul pentru orice vis frumos. Căci sintem chemați de Dumnezeu la slujirea, cu încredere, a semenului prin eliberarea de interesele personale egoiste, urmînd pîlda lui Iisus Hristos care a luat asupra Sa totul, făcîndu-se solidar cu adîncul pierzaniei noastre pentru că ne-a iubit (Ioan 3, 16). «Hristos a făcut totul pentru noi. Dacă este adevărat că El este viața lumii să ne facem mesagerii hotărîți ai acestui adevăr ai credinței, ai vieții»³⁷.

Cît privește modul de exercitare a încrederii între oameni, aceasta se face astfel: pe plan teoretic prin colaborarea în domeniul filantropic în chestiunile sociale și internaționale și apoi prin aspirații comune în ce privește viața și misiunea Bisericii, mai ales promovarea Dreptății sociale și a păcii, căci, încrederea oferă climatul propice pentru instaurarea păcii, iar pacea este consubstanțială cu dreptatea: «Pacea va fi lucrul dreptății și roada dreptății va fi liniștea...» (Isaia 32, 17)³⁸; pe plan practic încrederea se manifestă prin responsabilitatea tuturor oa-

33. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Lucrările sesiunii ordinare anuale...*, p. 804.

34. *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. II, p. 263.

35. *Ibidem*.

36. *Cugetări grecești*, București, 1981, 706, p. 94.

37. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Lucrările sesiunii ordinare anuale...*, p. 807.

38. *Pace, încredere, dreptate...*, p. 757.

menilor pentru prietenii lor din apropiere și din depărtare. Prin exercitarea încrederii, laicii devin samarineni cultivați, care fac creștinismul demn de crezare prin practicarea concretă a iubirii față de semenii pe întreg întinsul vieții sociale, dovedind solidaritate cu semenul și neexcluzind nici pe cel de altă credință și nici pe cei care nu practică nici o credință religioasă. Prin încredere reciprocă și iubire reciprocă, toate formațiunile creștine își pot uni eforturile în slujirea cerințelor materiale și spirituale ale lumii de azi, prin asigurarea armoniei între oameni și popoare, prin zidirea binelui social.

Deci, în contextul lumii actuale încrederea apare ca un deziderat major al viețuitoților Terrei a cărui realizare este imposibilă într-o lume plină de inechități sociale, de nedreptate, de suspiciune între oameni și popoare. Încrederea în raporturile umane este revoluționară, căci nu există putere acolo unde lipsește încrederea»³⁹.

O încredere universală trebuie făcută treptat pornindu-se de la legăturile cele mai intime și mai apropiate între oameni care, odată desăvârșite în sfera relațiilor lor pot asigura o întindere a acestei încrederi la o sferă mai largă și așa mai departe pînă cînd vor triumfa și vor converge aceste învățăminte ale dragostei de oameni într-o încredere și înfrățire universală a tuturor. S-ar putea distinge mai multe trepte prin care cultivarea gradată și înțeleaptă a încrederii la nivelul fiecăruia va duce la împlinirea ei desăvârșită, căci «orice încredere este primejdioasă dacă nu este totală»⁴⁰.

Viața individului uman începe în legătură de încredere, cu a părinților și a familiei pentru a continua cu a grupărilor sociale mai largi și în urmă cu a patriei și a omenirii întregi. Există o încredere în toate domeniile vieții și activității, așa cum rezultă din descrierea treptelor încrederii.

1) Prima treaptă este încrederea în sine, sinceră și echitabilă, față de ceea ce alcătuiește în fiecare chipul lui Dumnezeu. «Mai presus de toate să aveți încredere în voi înșivă — spune Goethe — că atunci și ceilalți v-o arată»⁴¹. Încrederea în sine evocă sentimentul propriei noastre valori, înalță sufletul și-l pregătește pentru aprigele lupte zilnice. Încrederea în sine se verifică prin încrederea în oameni.

2) Încrederea polarizată în nucleul vieții omeniești care este familia. Legătura familiei se lărgeste în perspectiva unei prețuri revărsate a oamenilor într-un sentiment de înfrățire umană în care, fiecare om apare apropiat semenilor în cadrul marii familii a umanității care are un «Părinte comun» din care își trage numele orice neam în cer și pe pămînt (Efes., 3, 15).

3) Comunitatea de ocupații — foarte strînsă — mai ales cînd nu mai este legată de un anume loc și cînd răspunderea și contactul cu aceleași probleme de muncă creează o solidaritate plină de încredere a meșteșugului, a ocupației sau a profesiei. Astfel, în economie însăși producția este o lucrare socială cu o dublă solidaritate și încredere și anume: față de generațiile anterioare prin faptul că muncitorul folosește un utilaj, procedee tehnice, idei, care i-au fost transmise de cei ce l-au pre-

39. *Omul și conviețuirea socială...*, 3206, p. 457.

40. *Cugetări franceze*, București, 1982, 721, p. 140.

41. *Reflecții și maxime*, București, 1969, p. 214.

cedat și față de celelalte funcții sociale, întrucît societatea devine un organism în care toate părțile sînt necesare unele altora și ca atare trebuie să existe între ele, legătura încrederii. Și în domeniul intelectual trebuie să existe o solidaritate, o încredere căci astăzi știința nu mai este posibilă fără colaborarea savanților din toate țările.

4) Comunitatea de ținut care implică cultivarea bunelor relații de pace, prietenie și încredere între popoarele învecinate. Încrederea comună este singura direcție ce poate da sens oamenilor, care prin organizare crescîndă duc la o mai mare sinteză și unitate. «Aici ne despărțim de individualiști, de egoiștii care caută să crească excluzîndu-i pe ceilalți din punct de vedere individual, național sau rasial. Viața se mișcă spre unificare. Încrederea noastră poate fi realizată numai dacă își găsește expresie într-o mai mare coeziune și mai mare solidaritate umană»⁴².

5) Colaborarea armonioasă în sprijinul dragostei față de om a marilor confesiuni creștine între ele, precum și a marilor religii actuale, cultivînd pacea, solidaritatea, prietenia și încrederea reciprocă între toate popoarele lumii. Caracterul planetar al politicii contemporane care are ca scop apărarea țării și salvarea păcii și decolonizarea, contribuie la accelerarea acestei conștiințe planetare și, deci, a încrederii, la care trebuie să ia parte religiile lumii în colaborare activă multilaterală, căci solidaritatea, care implică încredere, este o problemă de aspirație și unitate comună. Pentru creștin — spune Teilhard de Chardin — este «viața în sine cu toate aspirațiile sale, pe care el trebuie să le îmbrățișeze într-un spirit de totalitate și unificare»⁴³.

Aceste domenii sau trepte ale încrederii reciproce, constituie totodată, și factorii ce contribuie la stabilirea solidarității și încrederii între oameni și popoare: factori economici, intelectuali, politici și alți factori obiectivi.

Încrederea se manifestă în societate, în învățare, în muncă, în artă, — în toate aceste forme de activitate apar dificultăți și probleme la care omul cu încredere răspunde prin diverse modalități de rezolvare. O întîlnim la muncitorii care înving vînturile și arșița cîmpiilor, dogoarea cuptoarelor de topit metale sau de copt pîine, care «împun ascultare» mașinilor și instalațiilor, lemnului sau fierului, ce le intră în mină. Pe măsură ce societatea ajunge la stadii din ce în ce mai evoluate, încrederea are de făcut față unor sarcini mai complexe. Ea trebuie să sporească în funcție de acumulările și salturile calitative înregistrate în domeniul științei, tehnicii, culturii în general, relațiilor morale, atitudinii față de frumos etc.

Pentru buna funcționare a organismului social, pornind de la forma cea mai simplă — familia — și extinzîndu-se pînă la societatea compusă din totalitatea oamenilor, încrederea bazată pe iubire trebuie să domine orice relație între oameni. Și aceasta dă vieții conținut și sens că «pentru cei ce știu să iubească, viața este umplută de o frumusețe senină, frumusețe la care contribuie, implicit, încrederea ca atribut al iubirii»⁴⁴.

42. Teilhard de Chardin, *The Future of Man*, New York, 1964, p. 72.

43. *Ibidem*, p. 79.

44. Frère Roger de Taizé, *Fleurissent les déserts du coeur*, Journal, Taizé, 1982, p. 111.

Legăturile economice, comerciale, diplomatice, schimburile de delegații, contactele personale între oameni au întărit prietenia între popoare, au sporit încrederea și înțelegerea reciprocă. Încrederea reciprocă, la rândul ei, pregătește terenul pentru întâlniri internaționale în genere și aceste întâlniri favorizează soluționarea pe cale pașnică a diferendelor și problemelor internaționale.

Participarea efectivă la cauza sfântă a păcii are nevoie de încredere în om, încredere care fiind un izvor de dragoste și bunăvoință este în stare să curețe legăturile dintre oameni, de ură, neîncredere și alte neînțelegeri care împiedică apropierea dintre ei și popoare, căci «neîncrederea ucide prietenia»⁴⁵.

La deschiderea lucrărilor Sesiunii ordinare anuale a Comitetului Central al C.E.B. (Geneva, 1982, 19 iulie), I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, spunea : «În lumea noastră creștină ca și în lumea culturii și civilizației noastre actuale s-a instalat de mult un fel de dezechilibru căruia trebuie să i se găsească de urgență remediul înainte de a nu fi prea târziu. Acest dezechilibru se manifestă, pe de o parte, cu privire la lumea creștină, dacă nu peste tot, prin continua fărâmițare a creștinismului în grupuri antagoniste, cel puțin prin incapacitatea creștinilor de a face niște pași hotărâți spre unitate ; pe de altă parte, cu privire la lume în general, acest dezechilibru se manifestă prin continua înrăutățire a relațiilor dintre state, prin pregătirea parcă inevitabilă a unei catastrofe nucleare la scara planetară, egală cu o sinucidere»⁴⁶.

Deci, pe de o parte există, iar de altă parte e o misiune ce revine indivizilor, popoarelor și Bisericilor. Manifestind încredere și exercitând-o, creștinii dovedesc maturitatea conștiinței de răspundere față de situația lumii întregi, precum și în direcția sprijinirii active tot mai intense a idealurilor lumii contemporane. Oamenii care refuză riscul vieții umane, care caută mai mult siguranța decît adevărul salvator și care se țin mai mult de trecut decît de viitor, ofensează darul și sarcina încrederii. Căci realizarea subiectului adevărat se datorește semenului care are răspundere pentru altul «Dacă nu răspund chemării altuia la comuniune, la servire, la dragoste, sînt vinovat de recăderea aceluia subiect în întuneric. Trebuie să aștept un tu ca să devin eu», afirmă un cunoscut teolog român... «Tu nu este un lucru dat ci o misiune, o datorie, ceva de îndeplinit prin credința mea». Semenul ca fiindă liberă se'realizează prin încrederea sau credința noastră secundată de iubire⁴⁷. Creștinul autentic este un om al încrederii, conștient că încrederea îți cere să acționezi responsabil pentru alții, în misiunea Bisericii de a sprijini eforturile de ridicare a nivelului de viață și de împlinire a aspirațiilor spre mai bine ale tuturor pentru zidirea cea nouă a omului și a lumii, pentru o viațuire pașnică și prosperă pe acest pămînt.

45. *Om și conviețuirea socială...*, 3210, p. 458.

46. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Lucrările sesiunii ordinare-anuale...*, p. 804.

47. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Isus Hristos sau Restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 23. 25.

3. Biserica și edificarea încrederii între oameni

Năzuința aceasta de realizare a încrederii între oamenii de pe tot pământul a devenit o preocupare generală a omenirii. Astăzi cînd fiecare biruință nouă a tehnicii asupra timpului și spațiului face din omenire o mare familie unită, Biserica ca și comunitatea umană nu poate rămîne străină de viața în societate, «nu poate fi contrară lumii pentru că nu duce o viață ruptă de lume. Ea și-a desfășurat misiunea și viața ei avînd înțelegere față de realitățile concrete, variate, istorice ale credincioșilor săi»⁴⁸.

Tema încrederii ca izvor al progresului material și spiritual e o temă în primul rînd a creștinismului. Rolul Bisericii în crearea, sporierea și întărirea spiritului de încredere reciprocă este de neînlocuit, datorită faptului că încrederea are ca izvor dragostea, iar dragostea a adus-o în lume creștinismul. De aceea, Sfîntul Irineu, episcopul Lyonului († 202) spunea: «Biserica este un răspuns divin original la Dumnezeu care iubeste umanitatea pînă la punctul de a deveni intrupat în ea, și a murit pentru ea»⁴⁹. Desigur că pentru a promova încrederea între oameni Bisericile creștine trebuie să-și înviorze conștiința unității și solidarității lor în Hristos.

Biserica promovează încrederea prin desfășurarea diaconiei umane și sociale, ducînd o viață activă pentru adevăr, dreptate, libertate, umanitate, frățietate, pace între oameni și popoare, săvîrșind acte de iubire îndrăzneată în lumea de azi. Biserica își legitimează existența și rostul ei întretinînd un dialog continuu cu lumea și aspirațiile ei, cu problemele mari ale vremii căci ea «ca instituție și ca popor al lui Dumnezeu trebuie să acționeze în solidaritate cu toți oamenii de bunăvoință pentru binele lumii»⁵⁰.

Biserica promovează încrederea reciprocă prin realizarea unei unități de mărturisire și de acțiune puse în slujba transpunerii în viață a celei mai înalte porunci a Mîntuitorului: iubirea față de semenii (Ioan 13, 35). Biserica promovează încrederea între oameni sprijinind năzuințele tuturor oamenilor de bine indiferent de orientarea lor ideologică și politică, religioasă și filozofică, promovarea unei existențe demne de ființa umană. În fața Bisericii lui Hristos, indivizii și popoarele sînt egali și trebuie să aibă încredere unii în alții; Biserica îi privește astfel și ca Trup al lui Hristos, ascultă glasul lumii moderne, îl interpretează și-l valorifică la lumina cuvîntului divin punîndu-se cu generozitate în slujba omului pe care-l privește cu încredere. Arătînd că «societatea trebuie să-și transforme structurile sociale și relațiile personale în așa fel încît toți oamenii să aibă acces la egala dezvoltare»⁵¹.

Biserica se află pe linia promovării încrederii între oameni atunci cînd promovează și înlesnește convorbirile și negocierile, atunci cînd condamnă teoriile și practicile rasiste propovăduind învățătura despre

48. Episcop-vicar patriarhal Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare...*, p. 300-301.

49. Sf. Irineu, *Adversus haereses*, IV, 34, 1; P.G. VII, 1084 A.

50. Bernard Häring, *op. cit.*, vol. III, p. 130.

51. Dr. Antonie Plămădeală, Mîntolitul Ardealului, *Bisericile din Europa și pregătirea Adunării generale...*, p. 2.

egalitatea tuturor raselor și tuturor popoarelor, precum și obligativitatea respectului reciproc, a ajutorării și colaborării frățești și fiind prezentă alături de toți cei ce luptă pentru înlăturarea definitivă din viața omenirii a exploatării, înrobirii și discriminărilor rasiale. Biserica promovează încrederea, întrucit se simte responsabilă «pentru propășirea lumii, pentru desfășurarea cauzelor ce generează mizeria și nefericirea omului. În momentul nașterii acestei responsabilități se naște și problema sprijinirii mișcărilor care se străduiesc să schimbe structurile sociale, economice, coloniale ale orinduirii vechi, la eliberarea omului de sub robia omului, pentru o societate mai nouă și mai promițătoare»⁵². Or, o dată realizate aceste deziderate implicite este instaurată și încrederea, căci societatea și lumea nouă nu pot fi instaurate decât pe temelia încrederii desăvârșite între oamenii pământului.

Biserica promovează încrederea reciprocă adresînd creștinilor «chemarea la o moralitate de responsabilitate mondială»⁵³, căci așa cum spunea Mgr. Paul Werner Scheele, episcop de Würzburg, la a doua întâlnire a Conferinței Bisericilor Europene cu Consiliul Conferințelor Episcopale Europene Romano-Catolice (16—20 noiembrie 1981), «creștinismul nu-și face datoria atunci cînd vindecă un număr de răni sociale ici și colo, ci atunci cînd, prin măsuri globale, vindecă tot răul și cînd pune în lumină valoarea, atât a individului cît și a totului»⁵⁴. Biserica cultivă încrederea propovăduind și acționînd concret pentru a se pune mai presus de orice interes, de orice valoare, demnitățile umane și concordia frățească, perspectivele de bucurie și prosperitate, care nu se vor putea naște niciodată din război, ci din prietenie, solidaritate, sinceritate, încredere și pace. Or, «asigurarea păcii nu poate fi fructuoasă dacă Bisericile nu duc o activitate educativă în vederea instaurării unui climat de încredere»⁵⁵.

Încrederea este starea firească a viețuirii popoarelor în înțelegere unele cu altele, bazată pe dreptate, respect reciproc, egalitate și interdependență, dar în același timp ea este și un dar de sus, ceresc, ce întărește și sprijină această stare firească și, în același timp, este și o misiune și poruncă dumnezeiască de îndeplinit în istorie care face din fiecare dintre noi slujitori ai încrederii, pentru că Iisus Hristos venind în lume a adus speranță și încredere celor slabi, dezmoșteniți, strîmtorați și însetați după dreptate socială.

Prin consfătuiri interconfesionale, conferințe interteologice, moșuni de protest împotriva actelor de agresiune și a pregătirilor de război, semnarea apelurilor pentru pace și a mesajelor de solidaritate cu cei ce luptă pentru binele și fericirea omenirii, ca și prin diferite alte acțiuni comune, cultele religioase din patria noastră desfășoară o lucrare rodnică de zidire și consolidare a păcii, de promovare a încrederii și înfrățirii. «Reprezentanții și credincioșii cultelor din România sprijină cu

52. Dr. Penteck Arpad, *Prin lucrarea Duhului Sfint liber pentru slujirea lumii*, în «Studii Teologice», XXX (1979), nr. 5—10, p. 737.

53. Bernard Häring, *op. cit.*, vol. III, p. 133.

54. † Antonie Plămădeală, Episcopul Buzăului, *A doua întâlnire a Conferinței Bisericilor Europene cu Consiliul Conferințelor Episcopale Europene Romano-Catolice* (16—20 noiembrie 1981), în «Biserica Ortodoxă Română», XCIX (1981), nr. 11—12, p. 1211.

55. Dr. Penteck Arpad, *art. cit.*, p. 740.

hotărîre și consecvență toate aceste inițiative și acțiuni, nu numai pentru realismul și profundul lor umanism, ci și pentru că ele corespund înseși credințelor și convingerilor lor religioase»⁵⁶.

Acțiunile pentru pace și încredere între oameni înfăptuite cu sprijinul ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, s-au făcut cunoscute și peste hotare prin scrisori irenice, apeluri și mesaje pentru pace, cuvîntări, declarații, interviuri în cadrul vizitelor făcute unor conducători bisericești de peste hotare. Prin aceasta Biserica noastră a oferit pilda vie a încrederii și a arătat Bisericilor din lume că «între slujirea lui Dumnezeu și slujirea oamenilor există o strînsă relație: în slujirea lui Dumnezeu se cuprinde slujirea oamenilor, iar responsabilitatea față de om și față de omenire constituie pentru creștini și răspundere față de Dumnezeu»⁵⁷.

Biserica Ortodoxă Română, de pe pozițiile sale proprii și în numele principiilor Evangheliei lui Iisus Hristos, aduce partea sa de contribuție sinceră și devotată la îmbunătățirea vieții materiale și spirituale a omenirii, sprijinind eforturile acesteia pentru desființarea oricărei forme de exploatare și discriminare, pentru respectarea principiilor demnității umane, pentru «crearea unui climat favorabil încrederii, păcii, înțelegerii și dragostei între toți, precum și a condițiilor politice, a instaurării lor în viața internațională»⁵⁸.

Ca membră în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în Conferința Bisericilor Europene și în Conferința Creștină pentru Pace, Biserica noastră participă activ la sprijinirea eforturilor lumii contemporane, pentru o viață mai prosperă, pentru întărirea prieteniei, înfrățirii și colaborării pașnice între popoare, în vederea realizării binelui comun, a bunăstării și a perfecțiunii în toate domeniile și îndeosebi pentru ridicarea vieții morale a omului de care depind toate celelalte. Or, această consolidare a încrederii între oameni o face Biserica noastră, arătînd prin exemplul propriu că nu numai credincioșii creștini sînt «poporul lui Dumnezeu», ci toți oamenii, care sînt frați ai lui Hristos, și, deci, obiect al sollicitudinii noastre frățești.

Biserica Ortodoxă Română e o Biserică slujitoare ce înțelege că ea și credincioșii ei sînt dați lumii ca semn al încrederii. Ea e conștientă că prin încredere, dragostea lor poate lărgi orizonturile lumii. În fidelitate către dragostea și promisiunile Mîntuitorului Iisus Hristos, ei pot rupe cercul strîmt al prieteniei cu acei care pot răspunde dragostei și să aducă viață nouă și libertate celor fără încredere, bolnavi, oprimați, vînovați. De aceea pe plan intern și la numeroase întruniri internaționale, Biserica noastră a ținut să dovedească interesul ei deosebit acordat cauzei încrederii, păcii și apropierii dintre oameni și popoare, precum și altor probleme majore ale vieții contemporane.

În scopul realizării acestor năzuințe sfinte ea ne îndeamnă «să fim fermenți de unitate, de dragoste și de pace între oameni și popoare. Să oferim soluții practice și pașnice conflictelor care bîntuie lumea... să

56. *Pentru dezarmare și pace. Adunarea cultelor din România (25—26 noiembrie 1981)*, București, 1982, p. 146.

57. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Slujitori ai lui Dumnezeu și slujitori ai oamenilor*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 3—4, p. 413.

58. *Pentru dezarmare și pace...*, p. 148.

găsim mijloacele și căile, cuvintele și faptele care să ducă la un salt calitativ..., să găsim o soluție creștină a crizei în care se zbate lumea de aici aflată în pragul catastrofei din urmă»⁵⁹.

În concluzie, s-ar putea spune că, întrucît niciodată ca acum privilegiile omenirii nu s-au îndreptat cu atîta speranță către viitor, niciodată n-a fost mai unanim atestată calitatea încrederii de factor al progresului, de condiție primordială a coexistenței pașnice, a reglementării problemelor internaționale litigioase.

«Încrederea este cea mai puternică forță creatoare»⁶⁰, care, orientată în viitor, susține speranța omenirii pentru o lume mai bună și mai dreaptă, susține efortul ei în drumul către victoria finală.

Însușire prin excelență umană, podoabă de aur a sufletului omenesc, încrederea favorizează progresul și prosperitatea în dragostea socială și ridică gândurile oamenilor spre idealuri de pace, concordie, colaborare și fraternitate. Încrederea ne îndeamnă la acțiuni pentru schimbări importante în opinia publică, în înțelegerea și crearea culturii, în sistemul economic, fiind deci un izvor al ridicării vieții pe plan spiritual, cultural și economic.

Minunat element de coeziune, încrederea, întărită de iubire, creează spiritul de solidaritate și-ți ajută să constăți că niciodată nu ești singur, că alături de tine ai nenumărați frați și prieteni pe care trebuie să-i slujești cu devotament, fiindcă slujirea lui Dumnezeu se validează, se verifică prin slujirea oamenilor (Matei 25, 40).

Viața împreună este idealul încrederii, o culme a umanității. Numai prin încredere se poate produce adevărata coeziune, frățietate; «numai prin ea oamenii se nasc, prin ajutorul reciproc, în spirit, depășind viața cea după trup. Iar nașterea în spirit înseamnă înălțarea la rangul de personalitate»⁶¹.

Atunci se va ajunge la acea pace ce în Evanghelle poartă numele grav de reconciliere (împăcare), care înseamnă începutul unei vieți noi, înseamnă o primăvară a ființei noastre. Și fiindcă «ceea ce este adevărat între persoane, tot așa și între națiuni», aceasta ar însemna o primăvară a reconcilierii tuturor popoarelor⁶².

De aceea Biserica Ortodoxă Română, urmînd tradiției ei de veacuri, sprijină eforturile păstoritilor săi pentru zidirea vieții celei noi în patria noastră, precum și lupta întregului popor român pentru pace și dezarmare, pentru o lume în care să domnească libertatea, încrederea, accesul și dreptul egal al tuturor oamenilor la demnitate și fericire.

Și tot de aceea Biserica Ortodoxă Română, în cadrul ecumenismului local și al mișcării ecumenice mondiale, promovează spiritul de încredere atît de necesar astăzi pentru instaurarea pe pămînt a unei noi ordini bazate pe dreptate, pace, frățietate și dragoste universală, imperative inaugurate prin venirea lui Iisus Hristos în lume.

59. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Lucrările sesiunii ordinară anuale...*, p. 807.

60. *Maxime și cugetări din folclorul și literatura rusă și sovietică*, București, 1974, 660, p. 84.

61. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului...*, p. 27.

62. Roger de Taizé, *op. cit.*, p. 168.

PROFEȚII VECHIULUI TESTAMENT PROPOVĂDUIESC PACEA, SE ROAGĂ ȘI LUPTĂ PENTRU EA

Pr. dr. GHEORGHE PASCHIA

Misiunea incredințată de Dumnezeu profeților Vechiului Testament presupunea și propovăduirea păcii în întreitul ei înțeles: *pacea sufletească sau individuală, pacea cu Dumnezeu și pacea cu aproapele.*

Aceste trei feluri de pace sînt propovăduite astăzi de preoți cum se arată în primele trei aliniate din ectenia mare de la Sfînta Liturghie și de la alte Laude și Ierurgii bisericești: «Cu pace..., Pentru pacea de sus..., Pentru pacea a toată lumea, Domnului să ne rugăm!».

Mulți bărbați și femei au fost numiți profeți în Vechiul și Noul Testament. Dintre ei am ales pentru prezentul studiu pe cei de la care avem texte pentru pace. Aceștia sînt:

Isaia. Profetul Isaia a trăit și a activat cu opt secole înainte de Întruparea Mîntuitorului Hristos.

Pacea, ca și sănătatea, este un dar cu care omul se naște. Cînd am pierdut pacea și n-o putem recîștiga prin propriile noastre mijloace, o cerem de la Dumnezeu rugîndu-ne, căci «El sălășluiește pacea», scrie Isaia (45, 7), adică El ne-o dă cînd o cerem cu credință.

Rugăciunea pentru pace este scurtă. Profetul ne dă un model, atît pentru pacea individuală cît și pentru pacea colectivă: «Doamne, — se roagă el —, revărsă pacea peste noi, căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut» (26, 12). Și continuă tot cu un sfat scurt ca din partea lui Iahve: «Să caute ocrotirea mea și cu mine să fie în pace» (27, 5). Se repetă partea a doua a frazei, ca să se atragă mai mult atenția asupra ei.

Ca moralist, profetul Isaia întrebuițează cuvîntul *pace* împreună cu două virtuți: dreptatea și nădejdea. «Pacea va fi lucrul dreptății; roada dreptății va fi liniștea și nădejdea în veci de veci. Atunci poporul meu va locui într-un loc de pace, în sălașuri de nădejde, și în adăposturi fără grijă» (32, 17—18). Textul acesta este foarte important, în el se definește pacea, ca «roadă a dreptății», definiție ce n-o găsim la alți profeți.

În Biblia tipărită de «Societatea Biblică pentru răspîndirea Bibliei în Anglia și străinătate», ediția din 1924, textul din Isaia este tradus astfel: «Lucrarea neprihănirii va fi pacea, roada neprihănirii — odihna și liniștea pe vecie. Poporul meu va locui în locuința păcii, în casa fără grijă și în adăposturi liniștite».

Diferența între traducerea textului din Biblia Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și textul din Biblia Societății Biblice Britanice este mult diferită, ca și înțelesul lui. Cînd cineva nu ne face dreptate, ne supărăm, ne tulburăm, pierdem pacea sufletească. Dacă altcineva intervine și ni se face dreptate, ne liniștim, recîștigăm pacea pierdută. Pacea aceasta este «roadă dreptății». Popoarele care sînt nedreptățite, își pierd liniștea, își pierd pacea și ajung la revoltă dacă nedreptățirea lor provine de la conducători. Dacă însă sînt nedreptățite de alte popoare din afara granițelor lor, pornesc la război.

Pacea dintre noi și Dumnezeu tulburată prin călcarea Legii sfinte se restabilește tot prin dreapta împlinire a poruncilor divine. Deci și pacea sufletească sau individuală, și pacea cu semenii, și pacea cu Dumnezeu, se câștigă și se păstrează prin dreptate. Cu alte cuvinte, pacea morală și pacea politică depind de dreptatea ce ni se face sau pe care o facem; ea singură e «roada dreptății», cum zice profetul, dacă este afirmativă. Raționamentul acesta nu se poate face înlocuind cuvântul *dreptate* din traducerea Bibliei Sfântului Sinod cu cel de *neprihănire* din traducerea Bibliei Societății Biblice Britanice. În nici un caz pacea politică nu este și nu poate fi rod al neprihănirii.

Dacă cei ce fac dreptate, cei drepti se bucură de «roada dreptății», de pace, este logic, natural ca cei ce săvârșesc nedreptăți, fărădelegi, cei nedrepti, să nu aibă pace. «Nimeni nu cheamă în sprijinul său dreptatea — scrie profetul Isaia — și cu cinste nici un judecător nu hotărăște; ci toți își pun nădejdea în lucruri deșarte și vorbe fără rost; zămislesc silnicia și nasc păcatul. Picioarele lor aleargă spre fărădelegi, grabnice să verse sînge nevinovat; cugetele lor sînt cugete viclene, în calea lor sălășluiesc pustiirea și prăpădul. Nu cunosc drumul păcii și pe urmele lor nici o dreptate, cărările lor sînt întortocheate; și cine pornește pe ele nu știe de pace» (59, 4 și 7—8).

Isaia compătimește pe omul drept și cinstit, care dorind să aibă pace se luptă, dar cade răpus de răutatea omenească. «Dreptul — scrie el — pierde, și nimeni nu ia aminte; se duc oamenii cinstiti și nimănu nu-i pasă că din pricina răutății a pierit cel drept, ca să intre în pace» (57, 1—2). Pentru cei ce caută pacea, dar săvârșesc fărădelegi, Profetul dă un avertisment sub formă de maximă, de sentință universală, formulată de Iahve: «Nu este pace — zice Domnul — pentru cei fărădelege» (48, 22). Și ca să arate cât de important este avertismentul, ca să arate că acest aforism trebuie învățat și ținut minte de către toți spre a se feri de fărădelegi, îl repetă: «Cei fărădelege n-au pace, zice Domnul» (57, 21).

Profeții nu numai certau și amenințau poporul pentru nerespectarea Legii sfinte, ci și mîngiau, încurajau. Aceasta era metoda predicilor profeților pe care a practicat-o și Isaia. Ca mîngiere, ca încurajare a poporului, el îi amintește că Iahve are cu Israel un «legămint al păcii» în virtutea căruia celor ce se vor pocăi, celor ce se vor îndrepta, iarăși le va da pacea.

Dumnezeu a încheiat două feluri de legăminte cu poporul lui Israel: Legămintul de credință (Fac., 17, 2 și 19) și Legămintul de pace veșnică (Isaia 54, 10; Jez., 37, 26). Faptul acesta, de a se încheia un legămint de pace asemănător legămintului de credință, arată marea importanță ce o avea pacea propovăduită de profeți și apărută cu aceeași stăruință, curaj și sacrificiu, pe care le-au arătat față de credința într-un singur Dumnezeu spiritual.

Tot ca mîngiere i se făgăduia poporului aducerea diferitelor materiale de care aveau nevoie, instalarea păcii la judecători și dreptatea la stăpînitori. «În loc de armă îți voi aduce aur; în loc de fier, argint, și în loc de lemn, aramă; în loc de pietre, fier. Și voi pune judecători ai tăi pacea și stăpînitor peste tine dreptatea (60, 17). Cea mai mare

mîngiere și bucurie o va avea poporul lui Israel cînd va veni Mesia, «Domnul păcii», al păcii universale, al păcii «care nu va avea hotar». «Căci prunc s-a născut nouă, un fiu s-a dat nouă, a cărui stăpînire e pe umărul lui și se cheamă numele lui : înger de mare sfat, sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, domn al păcii, părinte al veacului ce va să fie. Și mare va fi stăpînirea lui și pacea lui nu va avea hotar» (9, 5—6).

Pentru că în textul acesta Isaia a prevestit un Mesia al păcii, cum a și fost Domnul nostru Iisus Hristos, nu un Mesia războinic, cum îl așteptau evreii, Biserica Ortodoxă a introdus cuvintele Profetului în slujba Pavcerniței mari împărțite în 7 stihuri ce se cîntă cu refrenul «Cu noi este Dumnezeu». Fiindcă de la prevestirea venirii lui Mesia aveau să treacă circa 800 de ani pînă la împlinirea profeției, trebuia ca poporul să aibă nădejde, Profetul se roagă : «Nădejde neclintită, tu ne vei păstra pacea noastră, căci întru tine ne punem nădejdea. Nădăjduiți în Domnul de-a pururi, căci Domnul Dumnezeu este țîria cea veșnică» (26, 3—4).

Ieremia. Profetul Ieremia și-a împlinit misiunea profetică în sec. VII î.d.Hr., în timpul cînd perșii, purtînd război contra regatului Iudeei, eu asediat și au dărîmat Ierusalimul și templul sfînt, ducînd poporul în robia babilonică.

Profetii n-au fost contra războaielor de apărare, le-au sprijinit chiar, povățuind pe regi, încurajîndu-i (I Regi 20, 13—18), sau informîndu-i de ce se întîmplă în tabăra dușmană, prin darul lor de a vedea la distanță. Regele Siriei a chemat pe slugile sale și le-a întrebant : «Spuneți-mi care dintre ai voștri este în legătură cu regele lui Israel ?». Și răspunzînd unul din slujitori a zis : «Nimeni, stăpînul meu rege. Dar Elisei proorocul, pe care-l are Israel, spune regelui lui Israel pînă și cuvintele ce le grăiești tu în odaia ta de culcare.» (IV Regi 6, 11—12).

Înainte de a pleca la război, regii țineau să întrebe pe prooroci. «Și a zis Iosafat : Nu mai este oare aici vreun prooroc al Domnului ca să întrebăm pe Domnul prin el ?» (III Regi 22, 7). Și vai de cel ce nu asculta cuvîntul trimisului Domnului ! El plătea cu viața neascultarea lui, cum s-a întîmplat cu regele lui Israel, care nu a ascultat de sfatul lui Miheia, fiul lui Imla (22, 28—38). Dacă Sedechia, regele Iudeei, ar fi ascultat de povața lui Ieremia, Ierusalimul n-ar fi fost trecut prin foc și sabie de Nabucodonosor, regele Babilonului ; poporul n-ar fi fost dus în captivitate și lui însuși nu i s-ar fi scos ochii (Ier., 39).

Profetul Ieremia iubea pacea, singura care mai putea salva Ierusalimul de la distrugere de către marea armată a lui Nabucodonosor. Numai încheierea păcii cu dușmanii putea evita robia babilonică a poporului. El știa că o serie de țări mai mari ca regatul Iudeei fuseseră învinse de Nabucodonosor și ca el știau și regele Sedechia cu sfetnicii lui. Ierusalimul asediat nu putea să reziste mult, oricît de vitejeste ar fi fost apărât. O încheiere a păcii cu dușmanul în condiții umiltoare era rușinoasă, dar sănătoasă. Mai bine o pace rușinoasă decît o moarte sau robie sigură.

În afară de motivul politic, pentru care Ieremia propovăduia încheierea păcii cu Nabucodonosor, mai era unul religios și cel mai de

seamă. Misiunea lui profetică era de a veghea la respectarea Legii sfinte de către conducători și popor. Legea cuprinde mai multe legăminte făcute de Iahve cu poporul Israil. Între aceste legăminte erau unele de pace și legămîntul de pace, mai mult decît alte legăminte făcute de Iahve cu poporul Israil, va fi respectat, sau cum spusese profetul Isaia, «nu se va zdruncina» (Isaia 54, 10).

Iahve va pedepsi poporul lui Israil pentru fărădelegile lui, dar nu-l va părăsi, iarăși îi va da pacea, respectînd legămîntul păcii, cum a făcut-o și altădată. Acesta era temeiul predicii pentru pace a profetului Ieremia. El era incredințat că așa va fi și acum cînd Ierusalimul era asediat; totuși părea îngrijorat și îngrijorarea aceasta se vede din rugăciunile lui către Iahve: «Atunci am zis iarăși: Lepădat-ai tu oare cu totul pe Iuda? Au doar te-a dezgustat cu totul Sionul? Pentru ce ne-ai lovit așa încît nu mai avem leac? Așteptăm pace și iată nu-i nicidecum bine! Mărturisim, Doamne, necredința noastră și fărădelegile părinților noștri, căci am păcătuit înaintea Ta. Nu ne lepăda pe noi pentru numele Tău! Nu înjosi tronul slavei Tale! Adu-ți aminte și nu strica legămîntul Tău cu noi!» (Ier., 14, 19—20).

Predicile lui Ieremia ar fi fost ascultate de rege și popor, dacă n-ar fi fost combătut de diferiți prooroci mincinoși. El se plînge de acești prooroci în rugăciune, zicînd: «Atunci am zis: Doamne Dumnezeuule, iată proorocii le grăiesc: nu veți vedea sabie și foamete nu va fi la voi, ci voi da în locul acesta pace neconținută. Iară Domnul mi-a răspuns: Proorocii proorocesc lucruri mincinoase în numele Meu. Eu nu i-am trimis, nici nu le-am dat poruncă și nici nu le-am grăit; ci ei vă vestesc vedenii mincinoase, ghicituri, deșertăciuni și inchipuiri ale inimii lor» (14, 13—14).

Pentru popor era greu să cunoască cine este cu adevărat prooroc al lui Iahve și cine era prooroc mincinos. Într-o discuție, în fața poporului, dintre Ieremia și proorocul mincinos Anania, care i-a luat jugul, simbolul robiei babilonice, de pe grumaz, și l-a sfărîmat, Ieremia a dat un criteriu de cunoaștere, zicînd: «Proorocii care au fost de mult înaintea mea și înaintea ta, au prevestit multor țări și regate puternice război, strîmtoare și molime. Cînd însă vreun prooroc a prevestit pacea, atunci numai așa a fost luat el ca prooroc cu adevărat trimis de Domnul, dacă s-a împlinit cuvîntul acelui prooroc» (28, 8—9).

Cuvîntul pace era folosit de profetul Ieremia nu numai cînd povățuia poporul înainte de asediul Ierusalimului sau în timpul celor doi ani cît a durat, dar și după ce s-a terminat cu ducerea în robie a celor ce au mai scăpat cu viață. În scrisoarea pe care a trimis-o celor robiți în Babilon, el scrie între altele și această povăță: «Și îngrijiți-vă de bunăstarea în care v-am strămutat și rugați-vă Domnului pentru dinsa, căci în propășirea ei veți avea și voi pace!» (29, 7). Și ca încurajare continuă: «Și tu, robul meu Iacov, nu te teme — zice Domnul — nici te spăimînta Israile, căci iată Eu te voi mîntui din țara cea depărtată și neamul tău îl voi aduce din țara robiei tale. Și se va întoarce Iacov și va trăi în pace și în liniște și nimeni nu-l va mai îngrozi» (30, 10).

Iezechiel. Profetul Iezechiel fiind dus de Nabucodonosor în Babilon înainte de distrugerea Ierusalimului, și-a început misiunea profetică încă pe cînd trăia Ieremia, care a rămas în Ierusalim pînă la dărîmarea lui și a templului lui Solomon. Profețiile lui sînt din cauza aceasta pentru fiii lui Israel din patrie și pentru cei din exil, certînd și amenințînd pe idolatri și mîngîind și incurajînd pe cei care doreau pacea, pe cei care doreau să se întoarcă la căminurile părinților ce erau părăsite. «Fost-a către mine cuvîntul Domnului — scrie Iezechiel — și mi-a zis : Și tu fiul omului zi : așa grăiește Domnul Dumnezeu țării lui Israel : vine, vine sfîrșitul din cele patru laturi ale pămîntului. Iată vine pieirea și vor căuta pacea, dar nu o vor găsi» (Iez., 7, 2, 26).

Cuvintele acestea le-a spus Iezechiel, ca și Ieremia, cînd Ierusalimul era asediat și profetii mincinoși îi combăteau, încercînd să liniștească poporul și să-l îndemne la luptă, cum cereau conducătorii care nu voiau să accepte pacea cu Nabucodonosor. Prooroci mincinoși se ridicaseră și în exil, și ei vorbeau ducînd în eroare poporul din exil și din Ierusalim. Din cauza aceasta Iezechiel este nevoit să lupte contra lor ca și Ieremia. El scrie : «Așa zice Domnul Dumnezeu : Pentru că spuneți lucruri deșarte și pentru că vedeniile voastre sînt minciuni, iată Eu vin asupra voastră — zice Domnul Dumnezeu. Mîna Mea va fi împotriva acestor prooroci, care văd lucruri deșarte și prevestesc minciuni ; în sfatul poporului Meu ei nu vor fi, nici nu se vor înscrie în cartea casei lui Israel și vor cunoaște că Eu sînt Domnul Dumnezeu. Pentru că ei duc poporul Meu în rătăcire spunînd : pace, atunci cînd nu este pace. Nu mai sînt proorocii lui Israel care au proorocit Ierusalimului și i-au prevestit vedenii de pace, atunci cînd nu era pace. — zice Domnul Dumnezeu» (Iez., 13, 8—10 și 16).

În cartea lui Ieremia citim cam aceleași cuvinte de pace, de care se serveau cei ce se străduiau să adoarmă vigilența poporului, să-i facă nepăsători în fața primejdiei ce-i pîndea la Ierusalim : «Fiecare din ei, de la mic pînă la mare, este rob de lăcomie, și de la prooroc pînă la preot, toți se poartă mincinoși, lecuind ranele poporului Meu cu nepăsare și zicînd : Pace ! Pace ! Și numai pace nu-i» (Ier., 6, 13—14).

Faptul acesta de a se folosi în Babilon aceleași cuvinte de pace care s-au folosit în Ierusalim, dovedește că au fost exilați și prooroci mincinoși, desigur în prima serie, cînd nu căzuse Ierusalimul, și ei își continuau propaganda printre exilați, căuțînd să contrazică pe Iezechiel, cum făcuseră cu Ieremia. Pacea politică a fost totdeauna controversată, înainte de încheiere și după încheiere, pentru că nu toți au fost satisfăcuți prin ea, mai ales cînd a fost impusă. În ce privește recistigarea păcii pierdute, fie că era vorba de pacea sufletească, de pacea cu Dumnezeu, sau de pacea politică, Iezechiel vorbește de un legămînt al păcii încheiat cu Iahve, potrivit căruia statul teocratic din timpul lui David se va restabili, și încă de un legămînt de pace veșnic, legămînt de care a vorbit și Isaia.

«Voi pune peste oile Mele un singur păstor, care le va paște ; voi pune pe robul Meu David ; el le va paște și el va fi păstorul lor. Iară Eu, Domnul, le voi fi Dumnezeu, iar robul Meu David le va fi prinț între ei. Eu, Domnul am grăit acestea. Voi încheia cu el *legămîntul păcii* și

voi depărta din țară fiarele sălbatice, încît să trăiască oile mele nepri-mejduite în pustie și să doarmă în pădure» (Iez., 34, 23—25). În vedenia oaselor uscate este scris : «Și mi-a zis iarăși Domnul : Fiul omului, oa-sele acestea sînt toată casa lui Israel. De aceea proorocește și le zi : Așa grăbește Domnul Dumnezeu : Iată Eu voi deschide mormintele voastre și vă voi scoate pe voi, poporul Meu, din mormintele voastre și vă voi duce în țara lui Israel. Voi încheia cu ei legămîntul păcii, legămînt veșnic voi avea cu ei. Voi pune rînduială la ei, îi voi înmulți și voi așeza în mijlocul lor locașul Meu de veci» (Iez., 37, 11—12 și 26).

Vorbînd alegoric, profetul Iezechiel prevestește renașterea politică și morală a patriei și poporului lui Israel, ca pe timpul lui David. În vremea aceea poporul va trăi fără teamă, în pace sigură, căci Dumnezeu va încheia cu el un legămînt al păcii veșnice. Ca să se încreadă în pro-rocie, el le vorbește de două ori despre legămîntul păcii și nu în vorbe naturale, ci în viziune profetică, cînd Dumnezeu vorbește prin om. Istoria ne arată că Dumnezeu a respectat legămîntul păcii, dînd pace patriei refăcute și poporului, cît timp și el l-a respectat, plînd poruncile Legii divine. Orice legămînt, divin sau uman, durează atîta timp cît amîndouă părțile contractante îi respectă clauzele. Dumnezeu nu suspendă clauzele legămîntului pînă ce omul nu le-a călcat; și atunci nu se grăbește, așteaptă un timp cu milă și iertare îndreptarea, pocăința celui ce a greșit. Iubirea lui Dumnezeu și dreptatea omului refac legămîntul păcii după învățătura lui Isaia urmată și de Iezechiel.

Daniil. Profetul Daniil (sec. VII î.d.Hr.) fiind dus de tînr în exilul babilonic, împăratul Nabucodonosor a dat ordin să fie primit împreună cu încă trei tineri conaționali ai săi : Anania, Misail și Azaria în școala împărătească, pentru ca timp de trei ani să «învețe scrisul și limba chaldeilor», spre «a sluji în palatul împăratului».

După absolvirea școlii, cei patru iudei cu nume schimbate : Daniil numit Belșațar, Anania — Șadrac, Misail — Meșac, și Azaria — Abed Nego, «începură să slujească pe împărat» (Dan., 1, 3, 7 și 19). Pentru că Daniil a spus împăratului visul și tîlcuirea lui, a fost «pus guvernator peste toate provinciile Babilonului și cel mai de sus peste toți înțelepții Babilonului. La rugămîntea lui Daniil, împăratul însărcină pe Șadrac, Meșac și Abed Nego cu ocîrmuirea provinciei Babilonului» (Dan., 2, 48—49).

Avînd o slujbă oficială atît de mare, Daniil nu s-a ocupat de soarta poporului său Israel, ca Iezechiel, și nici n-a propovăduit sau prezis pacea după întoarcerea din captivitate pentru poporul ales, în cartea lui nu se găsește cuvîntul *pace* decît ca o notare de cronicar, fără ca să se refere profetic la poporul lui Israel; totuși textele care cuprind cuvîntul *pace* sînt interesante pentru evrei și pentru creștini.

După ce Daniil a scăpat nevătămat din groapa cu lei, «împăratul Darie scrie la toate popoarele și națiunile care locuiesc peste tot pămîntul : Pacea voastră să sporească ! Poruncă iese de la mine ca în tot cuprinsul împărăției mele să se teamă și să tremure lumea înaintea Dumnezeului lui Daniil, căci El este Dumnezeul cel viu și care rămîne în veci, și împărăția Lui nu se va nimici, iar stăpînirea Lui nu va avea sfîrșit» (Dan., 6, 26—27).

Scrisoarea aceasta care incepe cu urarea de pace, este o mărturie a vechimii stilului epistolar întrebuințat de Sfinții Apostoli și Părinții apostolici. În sec. VII î.d.Hr., când a scris Daniil, pacea era dorită atât de mult încît era pomenită și la începuturile scrisorilor oficiale. Desigur, împăratul Darie, care cuprinsese țările Orientului Mijlociu, întrebuința cuvîntul *pace* mai mult în sensul supunerii. «Pacea voastră să sporească», adică pacea care le-o impusese el. Este mare deosebire între sensul urării de pace de la începutul Epistolelor Sfinților Apostoli și cel din scrisoarea lui Darie. Comună este numai tradiția de a scrie urarea de pace la începutul scrisorilor.

Lui Darie și altora de felul lui i s-au potrivit și se potrivesc și azi cuvintele scrise de Daniil mai departe: «Din pricina dibăciei lui, el va face să izbutească înșelăciunea în mina lui și se va semeți întru inima sa și în adevărata vreme de pace va doborî pe mulți. Și se va ridica împotriva principilor, dar va fi aruncat la pămînt ne de mină omenească» (Dan., 8, 25). Au fost dictatori care pentru ca să se mențină la putere, au omorît în timp de pace mai mulți oameni decît dacă ar fi fost în război. Daniil îi vede în vedenie ca în film, dar nu spune cine, unde și cînd; poate au fost, poate sînt și azi, poate vor fi în viitor. El vede personaje care își joacă rolul istoric anonim, ca în următorul text: «Fiica împăratului de la miazăzi a venit către împăratul de la miazănoapte ca să statornicească pacea. Dar ea nu va păstra tăria brațului său și nu va dăinui nici el, nici brațul lui; și va fi dată morții ca și însoțitorii ei și copiii ei, sprijinitorul ei în acele vremuri» (Dan., 11, 6).

În traducerea Bibliei Societății Biblice Britanice, ediția citată, se spune că «fata împăratului de miazăzi va veni ca nevastă la împăratul de la miazănoapte». Istoria cunoaște cazuri, pînă aproape de secolul nostru, cînd regi și împărați își căsătoreau fetele cu regi și împărați vecini sau cu fiii lor, dîndu-le zestre chiar provincii din țară, ca să aibă pace din partea lor sau să fie aliați în cazuri de război. Pentru pacea țării s-au făcut și se fac multe combinații și cheltuieli, căci pacea unei țări este pacea cetățenilor ei și merită orice cheltuială.

Între vedeniile profetului Daniil care cuprind cuvîntul *pace* este și una religioasă: «Atunci s-a atins iarăși de mine acela care avea înfățișarea Fiului Omului și mi-a dat tărie. Și mi-a zis: Nu te teme om plăcut lui Dumnezeu! Pace ție! Fii tare și bărbătos! Și pe cînd grăia cu mine, m-am simțit mai bărbătos și am zis: Spune Stăpîne, căci mă simt îmbărbătat. Atunci el zise: Știi tu oare pentru ce am venit la tine? Acum Mă voi întoarce să fac război cu ingerul păzitor al Persiei și cînd Eu mă voi duce, iată că ingerul păzitor al Greciei va veni. Îți voi vesti ție ceea ce este rînduit în cartea adevărului și nimeni nu poate să Mă ajute la aceasta decît Mihail, ingerul vostru păzitor» (Dan., 10, 18—21).

Cuvintele *Pace ție!* sau la plural, *Pace vouă!* s-au folosit ca formule de salut și binecuvîntare în Vechiul Testament (Jud., 6, 23; I Regi 30, 21) și în Noul Testament (Luca 24, 36; Ioan 20, 21), iar din Noul Testament au trecut în cărțile de cult. Cel ce le pronunță, fie că salută sau binecuvîntează, trebuie să fie preot sau arhieru, iar între purtători de har să fie mai în vîrstă. «Acela care avea înfățișarea Fiului Omului» — nu i se spune numele — a salutat sau a binecuvîntat în

vedenie pe Daniil, acela trebuie să fi fost o ființă spirituală. El i-a descoperit două lucruri necunoscute pînă atunci : 1) Fiecare națiune are un înger păzitor sau patron ; 2) Există un război nevăzut, spiritual, în văzduh, la care iau parte și îngerii.

Naum. Dintre cei doisprezece profeți mici, numai trei vorbesc în cărțile lor despre pace : Naum, Zaharia și Maleahi. Profetul Naum profetizează pe la mijlocul secolului VII î.d.Hr., după ce Asiria supusese Iudeea. Toată cartea lui este o prevestire a căderii Ninivei, capitala Asiriei.

Profetul vede aievea pe cel ce aduce vestea cea mult așteptată de căderea a dușmanului care le răpise pacea multor popoare și a neamului său, și îndeamnă la sărbătorirea evenimentului : «Iată că pe munți sint picioarele celui ce binevestește, ale celui ce vestește pacea ! Prăznuiește Iudo sărbătorile tale, plinește făgăduințele tale, căci nu va mai trece pe ia tine dușmanul cel înverșunat. El este cu totul pierdut» (Naum 2, 1).

Zaharia. Fiindcă erau unele neînțelegeri între conducătorii politici și cei religioși cu privire la măreția templului de altădată și modestia celui ce se zidea acum, neînțelegeri ce aduseseră dezbinări și descurajări, profetul Zaharia, trimis poporului lui Israil de către Iahve după întoarcerea din robia babilonică, le prevestește pe cel ce va zidi templul și va înființa «un sfat de pace».

«Așa grăiește Domnul Savaot : Iată un om care se va chema Odraslă, acesta va odrăsi și va zidi templul Domnului. Și acesta va zidi templul Domnului și va fi înveșmîntat cu slavă și va stăpîni și va domni pe scaunul lui ; și preotul va fi la dreapta lui, iar între amîndoi va fi un sfat de pace» (Zah., 6, 12—13).

În altă parte a cărții sale profetul Zaharia amintește poporului că după cele suferite pentru păcatele lui, acum se bucură de pace și va primi toate bunătățile de la Dumnezeu dacă va păzi anumite rînduiri : «Acum se fac semănături în bună pace. Via își va da rodul ei și pămîntul va da darurile lui, cerul va lăsa să pice rouă, iar Eu voi da în stăpînirea rămășiței poporului toate bunătățile acestea, Iată rînduiriile pe care trebuie să le păziți : să spună omul adevărul aproapelui său, judecați și dați hotărîri drepte» (8, 12 și 16).

Zaharia, ca și Isaia, prezice suprema mîngiere pe care o aștepta poporul lui Israil, mai ales după robia babilonică : venirea lui Mesia, care va pacifica lumea întreagă, începînd cu Ierusalimul, unde va intra «drept și biruitor» : «Bucură-te foarte fiica Sionului ; veselește-te fiica Ierusalimului, căci iată împăratul tău vine la tine drept și biruitor ; El este smerit și călare pe asin, pe fiul asinei. El va sfărîma carul cel din Efraim, caii cei din Ierusalim și arcul cel de război va fi rupt. El va vesti pacea popoarelor și împărăția Lui se va întinde de la o mare pînă la cealaltă și de la Eufurat pînă la marginile pămîntului» (9, 9—10). Evanghelistul Matei, istorisînd intrarea triumfală a Mîntuitorului în Ierusalim, înainte de arestare și răstignire, citează această precizie a profetului Zaharia (Matei 21, 5).

Maleahi. Profetul Maleahi, mai tînăr decît Zaharia, a profetizat după anul 433 î.d.Hr., muștrînd poporul pentru păcatele lui, iar pe leviți pentru nerespectarea curăției jertfelor aduse la altar.

«Jată că eu voi smeri brațul vostru, arunca-vă-voi în față spurcăciunile voastre, întinăciunile praznicelor voastre, și veți fi măturați cu ele. Atunci vă veți da seama că eu v-am poruncit rînduiala aceasta, ca să fie legămîntul Meu cu Levi, zice Domnul Savaot. Am avut legămînt cu el : viață și pace. Și i le-am dat, ca să se teamă de Mine și să se cutremure, și el se teama și se cutremura înaintea numelui Meu» (Mal., 2, 3—5).

Legămîntul de care se amintește aici a fost încheiat cu Moisi și se întitulează : *Legămînt de pace* (Num., 25, 12). El a fost respectat de ambele părți, după cum scrie Maleahi, și Levi și preoții lui din trecut sînt lăudați pentru aceasta : «Învățătură dreaptă fost-a în gura lui și pe buzele lui nu s-a aflat strîmbătate; întru tăria ființei lui și întru dreptate a umblat cu mine și mulți s-au întors de la fărădelege. Căci buzele preotului cuprind știința și din gura lui căntăm să iasă învățătura, căci el ingerul Domnului Savaot este» (Mal., 2, 6—7).

David a fost rege al șpoporului Israil în secolul XI î.d.Hr. Fiind un rege războinic, omorînd cu mîna lui sau alții omorînd din ordinul lui, pacificînd cu forța, am ezitat să-l trec în rîndul profeților care au propovăduit pacea, pentru că profeții propovăduitori ai păcii au fost omorîți, precum : Isaia, Ieremia și Iezechiel, dar ei n-au omorît pe nimeni.

Totuși l-am trecut, căci la certarea profetului Națan, el s-a pocăit public ; a fost un rege credincios lui Iahve ; este numit profet în Faptele Apostoilor (2, 30), și socotit strămoș al Mîntuitorului.

David nu are o carte a profețiilor lui, precum cei șapte profeți trecuți aici înaintea lui, dar în Psaltire, 84 de psalmi din totalul de 150 poartă titlul «Al lui David», deci sînt ai lui, după părerea Sfinților Părinți și a celor ce au studiat Psaltirea.

Psalmii sînt rugăciuni în versuri create pentru nevoi personale, ori pentru cîntările cultului adus lui Dumnezeu. David era pe lîngă un «dulce cîntăreț», cum îl numește autorul cărții II Regi 23, 1, maestrul mînuitor al harfei și poet înzestrat cu har poetic, desigur pentru poezia de genul celei ce se făcea atunci, pe vremea lui.

Dintre psalmii lui David care cuprind cuvîntul *pace* deducem trei feluri de pace, ca în cultul liturgic al Bisericii Ortodoxe Române și în predicile preoților care explică Sfînta Liturghie :

1. *Pacea sufletescă sau individuală* : «Mulți ziceau : Cine ne va da nouă cele de trebuință ? Dar s-a revărsat peste noi lumina feții Tale, Doamne, și au umplut de veselie inima mea, cînd acelora li s-a înmulțit griul și vinul și undelemnul. De aceea mă voi culca și mă voi odihni în pace, că însuși Tu, Doamne, m-ai întărit întru nădejde» (Ps., 4, 6—8). «De vrea omul să trăiască și să vadă zile bune, să-și oprească limba de la rău și buzele de la minciună. Să se ferească de rău și să facă bine, să caute pacea și s-o urmeze» (Ps., 33, 12—14). «Cei ce îmi voiesc binele, să se bucure și să se veselească ; slavă lui Dumnezeu Cel ce dăruiește pace robului Său» (Ps., 34, 27). «Suflete al meu caută-ți pacea în Dumnezeu, căci numai în El nădăjduiesc eu !» (Ps., 61, 6).

2. *Pacea șpoporului, a tuturor* : «Domnul dă tărie șpoporului Său. Domnul va binecuvînta pe șpoporul Său cu pace» (Ps., 28, 11). «Cei

blinzi vor moșteni pământul și se vor desfăta de binefacerile păcii» (Ps., 36, 11). «Munții să aducă neamurilor pace și dealurile dreptate» (Ps., 71, 3). «Ca să înflorească dreptatea în zilele lui și să fie belșug de pace cât va sta luna pe cer» (Ps., 71, 7).

3. *Pacea cu Dumnezeu*: «Din pricina miniei Tale nu e sănătate în trupul meu, nu e pace în oasele mele, din pricina păcatelor mele, căci răutățile mele au covârșit capul meu, ca o sarcină grea apasă asupra mea» (Ps., 37, 3—4).

Din aceste trei grupe de texte ale păcii, culese din psalmii lui David se vede că atit indivizii cit și popoarele se pot bucura de pace, dacă îndeplinesc anumite condiții morale. Numai pacea mormintului nu cere condiții. Profetul David urează apoi oamenilor pace și dreptate, și nu la împlinire urează și dreptate, căci pacea depinde de dreptate, cum a arătat profetul Isaia cind a definit pacea «roadă a dreptății» (Isaia 32, 17). Unde indivizilor și popoarelor li se face dreptate, domnește pacea.

S-a spus: «Dacă vrei pace, pregătește-te de război». Mai potrivit ar fi fost, conform ideilor profetilor și în special părerii lui Isaia, să se fi întrebuintat formula: Vrei pace? Fă dreptate fiecărui individ și națiunilor care compun popoarele lumii!

Chiar pacea cu Dumnezeu este condiționată de dreptatea săvîrșită față de aproapele sau față de Legea lui Dumnezeu. Nedreptatea, păcatul, — căci orice păcat este o nedreptate —, cum zice David în unul din citatele de mai sus, lipsește pe om de sănătate și pace — asociere foarte potrivită pentru cine vrea să cugete mai mult la asemănarea dintre aceste două noțiuni.

David întrebuintînd mult cuvîntul *dreptate* în psalmi și în alte părți, spre exemplu în: II Regi 2, prin marea lui autoritate a influențat pe profeții care au viețuit după el și indeosebi pe Isaia, în definirea păcii. Învățătura profetilor despre pace este actuală și azi, pentru toată lumea pămînteană amenințată de distrugerea războiului nuclear.

SFÎNTUL VASILE CEL MARE,

Laudă Păcii (Isaia 2, 4)

1) Traducerea textului grecesc:

«El va judeca neamurile, și, la popoare fără de număr, va da legile Sule. Preface-vor săbiile în fiare de pluguri, și lăncile lor în seceri. Nici un neam nu va mai ridica sabie împotriva altuia, și nu-și vor mai face războaie»¹ (Isaia 2, 4).

1. Sfîntul Vasile cel Mare, Ἐρρηνεία εἰς τὸν προφήτην Ἰσαίαν, Migne, P.G., vol. XX, 244, 245.

Traducerea românească a versetului tilcuit de Sfîntul Vasile cel Mare, am luat-o după Biblia Sfîntului Sinod, Ediția 1968. Se vede, însă, că textul acestui verset, din Profetul Isaia, tilcuit de Sfîntul Vasile cel Mare, ca și celelalte texte, este luat din Septuaginta. Textele grecești din Septuaginta diferă, puțin, de forma traducerii românești, folosită de noi (vezi Septuaginta, editată de Alfred Rahlf, vol. II, Stuttgart, 1965).

a) *Și își vor trînge, în bucăți, săbiile lor, și le vor preface în fiare de plug, iar lăncile lor și le vor preface în seceri*².

Scopul muștrării poporului evreu, și al celorlalte popoare, de către Dumnezeu³, scop foarte folositor, acesta este: ca să-i transforme pe iubitorii de războaie și pe urzitorii de tulburări, în lume, și să-i aducă de la o astfel de stare, la o stare de înfăptuire a păcii. Este lucru știut, de către oricine, că Legea morală și învățătura lui Hristos au caracterul de pace și bună înfrățire între oameni. Se știe, de asemenea, că învățătura lui Hristos a vestit pacea, atât celor de departe, cât și celor de aproape, așa încît, și iudeii, și cei din alte neamuri, au depus, adică au aruncat, uneltele de război. Acești războinici au depus, pe de o parte, armele acelea care se folosesc, de la o distanță foarte apropiată, într-un atac, corp la corp, în luptele înverșunate ce au loc, arme pe care profetul Isaia le-a denumit, cu un singur cuvînt, «*sabie*», pe de altă parte, acești războinici au lepădat și acele arme care au fost făurite pentru apărarea războinicului, de la o distanță mare, arme care, spune Profetul, sînt numite «*sulițe*» și «*lănci*». Ceva mai mult, Profetul spune că, după cuvîntul lui Dumnezeu, care va ieși din Ierusalim, aceste fieroteni de război vor fi prefăcute în unelte de muncă a pămîntului, așa încît sabia, ucigătoarea semințiilor dătătoare de viață, adică a descendenților umani, să fie pregătitoare a semințelor celor innăscute în sufletele raționale, totul pornind din înțelepciunea acestor suflete. Într-adevăr, spune Profetul, sabia, devenită fier de plug, înmoaie pe cele întărite și aspre ale pămîntului, smulge și îngroapă mărăcinii, și devine un creator de depozite de păstrare a darului ceresc (viața și pacea)⁴.

Lancea, însă, care are însușirea de a ucide oamenii de la o distanță mai mare decît distanța de la care se ucide cu sabia, și de a-i respinge, se va transforma într-o unealtă — seceră — care este folosită invers de cum este folosită lancea, și anume: de aproape, iar nu de departe, pentru acțiunea de a aduna la un loc, iar nu pentru a îndepărta, și slujește pentru alcătuirea unei uniuni, cu legături strînse, între părțile componente. Căci astfel de unelte, secerile, provenite din lănci, adună, la un loc, pe cele risipite, adică string spicele de grîu, la un loc, și le leagă, strîns, într-o uniune de mănunchiuri sau minuni de fire de grîu, în mîna stîngă a secerătorului.

Vom ține seamă de aceste deosebiri, care adîncesc și completează înțelesul textelor biblice.

Mai menționăm că Sfîntul Vasile lasă la o parte prima parte a versetului din Isaia 2, 4, și începe tălcutrea părții a doua a versetului, «*Preface-vor săbiile...*», urmărind, în mod special, dreapta învățatură divină despre Pace.

2. Aceasta este forma în care se poate reda partea a doua a textului grecesc, folosit de Sfîntul Vasile cel Mare. Cuvîntul «*seceri*», în loc «*seceri*», din Biblia românească, 1968, credem că apare dintr-o greșeală de tipar.

3. Aceste muștrări, lingă care sînt alăturate și pedepsele ce vor urma, din pricina abaterii de la cuvîntul Domnului, sînt arătate de Profetul Isaia, atât la începutul cărții sale, cît și în cuprinsul ei (cap. 3, 10, 14, 15, 16 etc.).

4. Sfîntul Vasile cel Mare, ca și ceilalți Sfînci Părinți, afirmă, de mai multe ori, că Pacea, ca și viața, este «*un dar ceresc*», și, dintre binecuvîntările primite de oameni, de la Dumnezeu, cea mai desăvîrsită binecuvîntare este Pacea (...τελειοτάτη των εὐλογιών είναι ἡ εἰρήνη). Migne, P.G. vol. XXIX, col. 305; 375; vol. 32, col. 433 etc.

Așadar, este și un seceriș rațional, duhovnicesc, pentru care este nevoie de unele potrivite, despre care s-a spus: «*Ridicați ochii voștri și priviți holdele, că sînt albe, pentru seceriș*»⁵. Nici un ațîțător la război, deci, nu este bun pentru acest fel de seceriș. Domnul Hristos, însă, și-a trimis Ucenicii săi proprii la acest seceriș duhovnicesc, spunîndu-le: «*Secerișul e mult, dar lucrătorii sînt puțini*»⁶. Acestor secerători duhovnicesți, tocmai pentru că nu aveau nici o unealtă de război, în inimile lor, le-a dat Domnul Hristos puterea de a aduce pace, în casele în care vor intra⁷.

b) «*Și neam contra neam nu va mai lua sabia în mînă*»⁸. Cîtă vreme se îndeplinea, în lume, cu ardoare, cuvîntul înțelepciunii lumesti, neamurile se ridicau, cu înverșunare, unele împotriva altora, îndreptîndu-și, dușmănește, unele împotriva altora, sabia cuvîntului omenesc, sabia strălucitoare, fiind o sabia foarte ascuțită, cu mare grijă, și cu încredințarea că va fi convingătoare și biruitoare. Cînd a venit, însă, Pacea noastră⁹ și s-a vestit «*Slavă intru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace*»¹⁰, deodată, întreaga minciună a fost redusă la tăcere, de către Adevărul însuși. Precum mulțimea de voci (polifonia) a păsărilor guralive, dintr-o dată, a fost supusă tăcerii, atunci cînd un vultur le-a apărut, deasupra, de undeva, tot așa, oamenii nu-și mai aruncă săbiile cuvintelor războinice, unii împotriva altora: unul spunînd că nu există nicidecum providență; altul, însă, spune că providența s-ar extinde pînă la luna de pe cer, și n-ar fi vorba despre providență cu privire la suflet; unii învață că sufletul este muritor, iar alții învață că este nemuritor.

Cu privire la soartă sau destin, unii spun că ea este stăpîna tuturor, iar alții spun că nicidecum nu există soartă.

După ce a venit, însă, «nebulia propovăduirii»¹¹, cînd Cel răstignit, este proslăvit, și există credința în învierea morților, cum și nădejdea în Judecata viitoare, atunci, popoarele au făcut să înceteze războiul unora contra altora, și au adus liniștea în lume.

Eu mă tem, însă, ca nu cumva și de acum înainte, popoarele înseși să nu devină spectatoare ale războiului dintre noi înșine.

Dar, pentru că neamurile acestea, înainte de starea aceasta (înainte de venirea Domnului), și-au cheltuit întreaga lor viață într-o învățatură de vorbe deșarte, fiindcă întreaga lor viață le-a fost un dialog de controversă dialectică, războinică, Profetul spune, pe lângă cele spuse: «*Neamurile (popoarele) nu vor mai învăța să se războiască între ele*», în loc de a spune: «*(neamurile) nu-și vor mai pleca urechea către dascălii de logomahie, adică cei ce practică lupta, cu vorba*».

5. Ioan, 4, 35.

6. Matei, 9, 37; Luca, 10, 2.

7. Matei, 10, 12.

8. Partea finală a acestui verset (Isaia 2, 4), în Septuaginta, este așa: «*Și neam contra neam nu va mai lua sabia în mînă, și (neamurile) nu vor mai învăța să se războiască între ele*».9. Sfîntul Vasile cel Mare, cum se vede, divide acest text în două părți: prima parte o tălcuiește acum, iar partea a doua a textului o adaugă, spre sfîrșit, ca un fel de targumizare (parafrazare) a primei propoziții, sintactice. Biblia românească, cum am arătat, redă acest adaos așa: «*(neamurile) nu-și vor mai face războaie*».

9. Efeseni, 2, 14.

10. Luca, 2, 14.

11. 1 Corinteni 1, 21.

2. Comentariu

Ca și în celelalte opere ale sale, și aici, Sfântul Vasile cel Mare își descoperă strălucitoarele sale însușiri intelectuale, roade ale harului divin și ale necurmatei sale munci intense : puterea spirituală, de înțelegere a cuvîntului divin, descoperit în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție, destoinicia de mare dascăl al lumii, de a prezenta cuvîntul divin, «drept învățînd cuvîntul adevărului» divin (II Tim. 2, 15).

În acest fragment din «Comentariu la Profetul Isaia», Sfîntul Vasile ne descoperă, în mod special, dreapta învățătură despre pacea divină, care este, în același timp, dreapta învățătură de credință, ne prezintă, lapidar, dar foarte cuprinzător, tabloul societății omenesti, cu învățătorii acestei societăți, de dinaintea venirii Domnului Hristos pe pămînt. Toate acestea sînt prezentate cu scopul vădit, de a face elogiul Păcii divine, de a osîndi războiul din societate, război care dănuia în societatea antică, sub trei forme : războaie în sufletele oamenilor, lipsite de iubirea frățească reciprocă și dominate de sentimentul de ură ; războaie prin cuvintele polemice ale învățătorilor acestei societăți, cuvinte numite logomahii, adică săbii ascuțite ale cuvîntului, și, mai ales, războaie cu armele timpului, «*sabia*» și «*jancea*» prin care sînt denumite toate armele folosite în istoria antică : telum, pilum, gladius, pugio, hasta, cantus, funda, arcus, sagitta, galea, scutum, clypeus, parma, lorica¹².

În cîteva cuvinte, Sfîntul Vasile cel Mare ne alcătuiește o consistentă *Carte de învățătură despre pace*, ale cărei idei sînt de învățat și de ținut minte :

1. Dumnezeu însuși, prin învățătura Sfîntei Scripturi, muștră popoarele războinice, și pe conducătorii lor «iubitori de războaie» (φιλοπόλεμοι) și «tulburători ai lumii» (ταραχώδεις), cu un scop educativ-divin, de a-i transforma, sufletește, pe astfel de conducători, și a-i readuce la starea de pace pe pămînt, atît pe ei, cît și popoarele conduse de ei.

2. Legea morală și învățătura Domnului Hristos, care este numit «*Pacea noastră*» (Efes., 2, 14), adică pacea tuturor popoarelor de pe fața pămîntului, au caracterul de pace și înfrățire a popoarelor, și, neconținut, îndeamnă popoarele la năzuința spre o fraternitate universală (vezi *Parabola samarineanului milostiv*, Luca, 10, 30—37).

3. Ideea divină insuflată de Dumnezeu profetului Isaia, și comentată de Sfîntul Vasile cel Mare, este că, în împărăția mesianică, va domni Pacea, toate armele ucigătoare vor fi înlăturate, adică va fi o dezarmare generală, și o pace perpetuă în omenire. Pentru această stare de fericire trebuie să lupte toți muritorii. Textul, din Isaia 2, 4, comentat aici de Sfîntul Vasile, la care se mai pot adăuga și alte texte biblice (Isaia 9, 4 ; Mih. 4, 3—4 ; 5, 9—10 ; Zah., 9, 10) redă profeția mesianică despre *dezarmarea generală*, cînd toate armele ucigătoare devin unite de muncă, aducătoare de belșug și bunăstare, iar textele din Isaia 9, 6 ; 32, 17 ; 60, 17—18, la care se adaugă și textele : Sof., 3, 13 ; Zah., 3, 10 ; Ioil 4, 17, prevestesc starea de fericire a erei mesianice, a omenirii, denumită «*pacea veșnică*»¹³. Dezarmarea generală și pacea veșnică, de-

12. Vezi : Iuliu Valaori, Cezar Papacostea, G. Popa-Lisseanu : C. I. Caesar, «De Bello Gallico», București, 1929, P.G. XXX—XXXII.

13. Vezi La Sănta Bible, Paris, 1961, Isaie. 11, subnota c : «*Desarmement general*» ; «*paix perpetuelle*».

spre care vorbește Sfânta Scriptură, în locurile — în parte — arătate mai sus, sînt două faze ale actului divin pentru reeditarea «păcii paradisiace» pe pămînt, pace tulburată de păcatul neascultării de Dumnezeu, a celor dintîi oameni (Fac., 3). Profetii Vechiului Testament ne învață că războaiele și invaziile popoarelor, unele asupra altora, sînt pedepse divine, pentru călcarea poruncilor lui Dumnezeu, înainte de venirea Domnului Hristos. Tot profetii Vechiului Testament, însă, în frunte cu Isaia, ne învață că Domnul Hristos va inaugura o nouă era, sau o nouă alianță cu omenirea, numită alianța sau Legămîntul Păcii (Iez., 34, 25; 37, 26; Zah., 9, 8—10; Ps. 71, 3, 7).

Dezarmarea generală, pacea perpetuă, pacea paradisiacă, așternute pe pămînt, stări despre care vorbește Sfânta Scriptură, se denumesc cu un singur cuvînt, «*Împărăția lui Dumnezeu sau împărăția cerurilor pe pămînt*». Starea aceasta de fericire a omenirii este opera lui Dumnezeu și a conlucrării credincioșilor cu El. Precum în actul mîntuirii, adică al readucerii omului la starea de cinste paradisiacă, omul colaborează cu Dumnezeu, aducîndu-și cele două valori morale, personale, credință și faptele bune, tot astfel, și pentru sălășluirea păcii paradisiace, eterne, pe pămînt, credincioșii trebuie să se lupte cu ei înșiși, pentru învingerea păcatelor lor, pentru înfăptuirea virtuților morale, în primul rînd pentru iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele lor, de orice neam și credință ar fi, să-și însușească virtutea iertării aproapelui, și așa, va fi ascultată de Dumnezeu, rugăciunea «*Vie împărăția Ta, facă-se voia Ta precum în cer și pe pămînt*» (Matei 5, 10).

Sfîntul Vasile cel Mare, după cuvîntul Mîntuitorului, seamănă lucrarea de unire a oamenilor, într-o fraternitate bazată pe o neclintită iubire, adică seamănă lucrarea de luptă pentru pace, cu munca secerătorilor manuali, care adună spicele cu seceră, și le unește în mînuni, mănunchiuri și snopi. Și lupta aceasta pentru înfăptuirea fraternității umane, este tot un seceriș, dar un seceriș duhovnicesc, spune Sfîntul Vasile cel Mare, seceriș pentru care Biserica «*își scoate lucrători*», înarmați numai cu cuvîntul lui Dumnezeu, care aduce «*Pace casei acesteia*» (Matei 10, 12), adică pace pe pămînt, și între oameni bunăvoire.

Trad. și coment. de Pr. prof. NIC. PETRESCU

IMPORTANȚA VECHIULUI TESTAMENT PENTRU ACTIVITATEA OMILETICĂ ȘI PASTORALĂ A PREOTULUI

Prof. NICODIM BELEA

Viața religioasă a credincioșilor se poate dezvolta normal prin valorificarea unitară a întregului conținut al Sfintei Scripturi, înțelegînd prin aceasta cunoașterea și tălmăcirea în fapte de viață, atât a Noului Testament cît și a Vechiului Testament. Dacă pentru importanța Noului Testament nu mai este nevoie să prezentăm argumente în favoarea studierii și utilizării în activitatea omiletică și pastorală a conținutului său, în ceea ce privește folosirea tematicii extrase din cuprinsul Vechiului Testament este necesar acest lucru, deoarece se simte o stingăcie sau chiar o oarecare neînțelegere, determinată — în fond — de o viziune li-

mitată în activitatea învățătoarească a slujitorilor altarelor noastre. Cum altfel ar putea fi tălmăcită activitatea omiletică și pastorală — în general — a preoților noștri, care își limitează temele omiletice și explicațiile (exegeza) referitoare la conținutul slujbelor noastre (Taine și ierurgii), prin interpretări neotestamentare exclusive și prea puțin sau chiar deloc cu aluzii la conținutul Vechiului Testament.

S-ar putea invoca multe motive pentru această utilizare numai a unei părți, deci unilaterale, a Sfintei Scripturi, dar ori de ce natură ar fi acestea, ele nu rezistă în fața argumentului capital că întreaga Scriptură este opera aceluiași Duh Sfânt, și că deci preotul trebuie să tălmăcească și să folosească în activitatea sa deopotrivă atât Noul cât și Vechiul Testament. De altfel, în ultimele patru decenii studiile biblice și omiletice au sporit interesul față de întreaga «carte de căpătii», ca și sensibilitatea preoților pentru importanța de neînlocuit a textelor întregii Scripturi pentru viața credincioșilor. Există astăzi suficiente comentarii vechitamentare în românește, ca și atâtea omilii cu suport, vechitamentar¹, pe care vestitorii cuvântului lui Dumnezeu le pot utiliza cu mult folos, în întreaga activitate pastorală, clădind pe temeiul lor cuvântări, fie tematice, fie omilii, deschizând astfel calea credincioșilor spre o înțelegere cât mai corespunzătoare a Vechiului Testament².

În Biserica noastră, teologii conștienți de importanța omiletică și pastorală a Vechiului Testament, au scris și au tipărit lucrări de valoare, tălmăcind scrierile Vechiului Așezământ după modelul Sfinților Părinți, scoțind în evidență importanța teologică și practică a scrierilor vechi-testamentare și subliniind că în centrul Vechiului Testament se află ideea de mîntuire, persoana Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, de la Naștere trecînd prin activitatea Sa pămîntească, la Patimi, Înviere și trimiterea Duhului Sfînt³. Mîntuitorul Iisus Hristos este al tuturor neamurilor (Gal., 3, 9; Luca 2, 29—32), «căci dintr-un singe este tot neamul omenesc» (Fapte 17, 26) și nu există decît un singur Dumnezeu care vine în diferite feluri în ajutorul singurului neam omenesc⁴.

Atitudinea de mai puțină considerare sau de respingere a Vechiului Testament de către unii creștini își are rădăcini încă în primele veacuri ale creștinismului. Astfel în veacul II, gnosticul Marcion, «respingea Vechiul Testament ca operă a lui Demiurg, Dumnezeu drept dar sever al iudeilor, a cărui domnie a fost răsturnată de Dumnezeuul ade-

1. Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvîntări la praznicele împărătești*, trad. Pr. dr. D. Fecioru, București, 1942; Sf. Ioan Gură de Aur, *Predici despre pocînță*, trad. de Șt. Bezdechi, Sibiu, 1938.

2. Vezi Pr. prof. dr. Dumitru Belu, care a publicat în «Mitropolia Ardealului» două studii ample cu titlul *Vechiul Testament ca izvor omiletic*, în nr. 5—8 și 11—12/1957.

3. O bibliografie bogată privind tălmăcirea scrierilor vechi-testamentare ne oferă Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, în *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, București, 1981, p. 136.

4. Sf. Irineu, *Adversus Haereses*, III, 12, 13.

vărat și bun, iubitor și îndurat, prin al său Logos, care a primit în Hristos un trup aparent»⁵. Încă de pe atunci scriitorii bisericești l-au combătut ca pe un eretic, alt pe el cit și pe maniheii, pelagieni, donatiști și alții, care respingeau Vechiul Testament⁶.

Toate aceste interpretări și atitudini eronate, mai vechi și mai noi, cu privire la valoarea Vechiului Testament, n-au avut de fapt o influență majoră asupra învățaturii Bisericii noastre, care a considerat dintotdeauna că Vechiul și Noul Testament formează un singur tot însuflit de unul și același Duh dumnezeiesc (II Tim., 3, 16). Această armonie o exprimă Fericitul Augustin prin formula: «Novum Testamentum in Vetere latet, Velus in Novo patet». Deci, fiecare e trebuincios pentru înțelegerea celuilalt (Gal., 3, 24)⁷. Ceea ce unește însă mai strâns cele două Testamente, este ideea mesianică, idee care ia naștere deodată cu căderea omului în păcat și trece prin toată Scriptura⁸.

Valoarea omiletică a Vechiului Testament. Pe bună dreptate spunea Părintele profesor dr. N. Neaga «Vechiul Testament este pentru Noul, ceea ce este rădăcina pentru floare... Fără Vechiul n-ar exista Noul, ne-ar lipsi Hristos»⁹. Și tot Părintele Neaga spune în alt loc că «După cum timpul constă din zi și din noapte, tot așa de sigur e că Scriptura constă din Vechiul și Noul Testament»¹⁰. El nu poate fi înlocuit cu altceva, nici nu poate fi neglijat pentru că «nu numai că cuprinde revelația divină, dar mai ales pentru că, așa cum am mai spus, în centrul său este Hristos. Și pentru că Hristos a venit pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire, Vechiul Testament unește omenirea în chip hristocentric și eclesiologic»¹¹.

Dar se poate pune întrebarea: de ce a ales Dumnezeu poporul lui Israel ca să fie mandatar al pregătirii venirii Mîntuitorului? Se știe doar că Vechiul Testament cuprinde încă din prima sa pagină atît ideea mesianică cît și «temeiul unității umane», căci istoria lui Israel cuprinde în sine — în chip virtual — istoria tuturor popoarelor, așa după cum ghinda cuprinde în sine stejarul. «Istoria lui Israel prezintă pentru noi cîmpul de activitate a lui Dumnezeu care se revarsă prin ea pentru toți. Este o istorie de tip special, o istorie de intenție universală... ea trebuie gîndită și judecată în perspectivă universală»¹². O dată alegerea sa de către Dumnezeu, poporul lui Israel a primit o misiune, un mandat. Această alegere, însă, n-a presupus merite sau favoruri (Ier., 1, 5 sq.) pe

5. Eusebiu Popoviciu, *Istoria Bisericească universală*, vol. I, București, 1925, p. 318.

6. *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, București, 1956, p. 124—125; Gh. Bogdaproste, *Valoarea Vechiului Testament pentru creștini, după Fericitul Augustin*. În «Studii Teologice», nr. 1—2/1971, p. 96—97.

7. Cf. *Studiul Vechiului Testament*, București, 1955, p. 277.

8. Pr. prof. dr. Nicolae Neaga, *Hristos în Vechiul Testament*, Sibiu, 1944, p. 5—6.

9. *Ibidem*, p. 143.

10. *Idem*, *N-am venit să stric legea*, Sibiu, 1940, p. 74.

11. Vezi Pr. prof. dr. Dumitru Belu, *Vechiul Testament ca izvor omiletic*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 11—12/1957, p. 849—865.

12. Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare în Sfînta Scriptură, în Sfînta Tradiție și în teologia contemporană*, în «Studii Teologice», nr. 5—8/1972, p. 345.

care Dumnezeu n-ar fi dorit să le acorde și altor popoare, ci a fost o alegere spre responsabilitate specială¹³. «Că Israel a înțeles adesea lucrurile invers, nu înseamnă că și Dumnezeu le-a gândit la fel», zice un erudit teolog al Ortodoxiei. Acest popor n-a înțeles că el a fost chemat să pregătească venirea Mântuitorului și n-a înțeles nici rostul său universal care decurge din această alegere. Israel prin gânditorii săi a continuat și continuă să apere ideea că el a fost ales pentru vrednicia sa și această alegere a fost limitată la sine însuși, fără urmări universale. Dar Israel a fost ales pentru că așa a gândit Dumnezeu. Dumnezeu l-a găsit mai potrivit scopului Său pe acest popor. Deci alegerea lui Israel trebuie privită teleologic, căci Dumnezeu își alege pe cei mai potriviți scopului Său. Alegerea aceasta a fost «acreditată de Dumnezeu, care a făcut-o cu un scop anume, ca mod al relațiilor dintre oameni și ca mod al reprezentării tuturor de către un grup care slujește tuturor» (Fac., 12, 1—7). În timp, această alegere a lui Dumnezeu se concentrează de la un grup, asupra unei singure persoane, prin *substituire*, fapt care se evidențiază tot în perspectivă universală: «Te pun să fii lumină neamurilor, ca să duci mântuirea pînă la marginile pămîntului» (Isaia 49, 6), iar pentru starea finală pe care vrea să o realizeze spune: «Casa mea se va numi casă de rugăciune pentru toate popoarele» (Isaia 56, 7). «De aici desprindem trei evenimente din Vechiul Testament: *Unitatea ontologică* a neamului omenesc, care reclamă solidaritatea tuturor oamenilor; *alegerea* lui Israel spre slujirea neamului omenesc în vederea primirii lui Hristos; și *substituirea* profețită de Isaia, care arată că cel ce va veni va fi un slujitor»¹⁴.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos s-a supus poruncilor Legii Vechi încă din pruncie, plinind tot ceea ce este scris: «La opt zile a fost tăiat împrejur, iar la 40 de zile a fost dus în «Biserica Legii» unde a fost închinat» (Luca 12, 21—22). La vîrsta de 12 ani a plînit «obiceiul sărbătorii», mergînd cu părinții la Ierusalim să se roage (Luca 21, 42—49). La malul rîului Iordan s-a așezat la rînd cu poporul ca să «plinească toată dreptatea», primind botezul de la Ioan (Matei 3, 15). Legea și Proorocii i-au fost «Cartea de căpătîi» pe care o citea cu sfințenie și cu pasiune, din care «culegea dovezi pentru a-și convinge ascultătorii că venirea Sa pe lume ca și activitatea Sa au fost proorocite și prefigurate cu sute de ani înainte»¹⁵. El știa că are să întîmpine o puternică rezistență, mai ales din partea fariseilor și cărturarilor (Luca 4, 24 și Ioan 1, 11 și 5, 18). Este cert că în fața acestora Legea lui Moise era sfîntă și dreaptă, investită cu autoritate dumnezeiască, că în Scripturi — socoteau ei — au «viață veșnică» (Ioan 5, 39), dar nu puteau pricepe sau nu voiau să priceapă că această Carte sfîntă grăiește despre Hristos și despre menirea Sa soteriologică între oameni. «Cercetați scripturile — zice El fariseilor — pentru că acelea mărturisesc despre Mine». «Căci dacă ați fi crezut lui Moise, ați fi crezut Mie, căci despre Mine a scris acela»¹⁶.

13. *Ibidem*, p. 351.

14. *Ibidem*, p. 349—351; 609—610.

15. Pr. prof. dr. Dumitru Belu, *art. cit.*, p. 505—508; Ilarion Felea, *Religia iubirii*, Arad, 1956, p. 332—340.

16. Vezi V. Tarnavski, *Introducere în Științele Cărții ale Vechiului Testament*, Cernăuți, 1928, p. 29—30.

Nu a scăpat nici un prilej fără să le vorbească fariseilor și cărturarilor, cu observarea formulelor din Vechiul Testament, scoțind în evidență că Legea Veche vorbește despre Sine. Așa de pildă, într-o zi de simbătă, aflându-se Iisus în Nazaretul Galileei, a intrat în sinagogă, unde I s-a dat să citească din cartea proorocului Isaia. Și deschizind El cartea «a găsit locul unde era scris tocmai despre El» (Luca 4, 18—19; Isaia 42, 7), și unde era expus întregul Său program pastoral și soteriologic, vestit mai înainte de Isaia și care se plinea acum prin venirea Sa. După ce a înfășurat sulul cărții la loc, a zis celor de față: «Astăzi s-a plinit Scriptura aceasta» (Luca 4, 21), adică, iată M-ați văzut că Eu sint și M-ați și auzit.

Mintuitorul Iisus Hristos mai știa că va trebui să se legitimizeze chiar și în fața onora dintre ucenici. Locul clasic din care se poate constata că Iisus Hristos este prefigurat în fiecare pagină a Vechiului Testament se află la Sfântul evanghelist Luca (24, 13), în care se prezintă călătoria sa cu Cleopa la Emaus. «Și începînd de la Moise și de la toți proorocii, le-a tilcuit lor, din toate Scripturile cele despre El»¹⁷.

Prin aceasta, Domnul a deschis o perspectivă largă de a căuta și a găsi în tot Vechiul Testament viitoarele împliniri cite vor mai rezulta din textul Sfintei Scripturi. Firește, Mintuitorul știa că Vechiul Testament nu este de o egală valoare cu Noul Testament și că toate proorociile se desăvîrșesc prin însăși viața și activitatea Sa. De aceea zice: «Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc» (Matei 5, 17), adică învățătura Sa este o desăvîrșire a Legii Vechi. Se poate spune astfel că în Legea Veche se găsește numai *planul* mîntuirii, în timp ce în Legea Nouă se găsește însăși realizarea mîntuirii.

Dar Iisus a dat asigurarea, de altfel în mai multe situații, că nu va strica Legea lui Moise ci o va desăvîrși. Cea mai elocventă mărturie în această privință o constituie porunca nespus de sublimă a iubirii vrăjmașului, ca o încoronare a urcării pe scara desăvîrșirii, pe care ne-a lăsat-o drept cea mai de preț moștenire. Adresîndu-se minții, inimii și voinței ascultătorilor și punîndu-le în față cele două Legi, Mintuitorul ne spune: «Ați auzit că s-a zis (în Legea Veche) să iubești pe aproapele tău și să urăști pe vrăjmașul tău. Iar Eu vă zic vouă: Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc» (Matei 5, 43—44). Prin aceasta, Mintuitorul vrea să-i ridice pe ascultători din morala veche și să-i determine să rîvnească la o morală ideală. Iisus știa că între cel ce-L ascultă existau și unii care cugetau că este oarecum împotriva firii omenesti de a iubi pe vrăjmași și a face bine celor ce te urăsc, căci există în om acea spontaneitate de-a răspunde cu aceeași monedă, de a răspunde răului cu rău. Este ura o valoare? Nu, pentru că ea distruge, nu dărimă. De aici se desprinde o singură normă de purtare: «Toate cite voiți să vă facă vouă oamenii, asemenea și voi faceți lor, că aceasta este Legea și proorocii (Matei 7, 12). Norma aceasta, cuprinde în sine valoarea universală a raporturilor care trebuie să existe

17. A se vedea, V. Tarnavski, *op. cit.*

între oamenii de pretutindeni, reprezentînd «regula de aur» care stă la baza binelui omenirii¹⁸.

Sfinții Apostoli, cei care au răspîndit învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, au fixat și mai bine această legătură între Hristos și Vechiul Testament. Din Sfintele Evanghelii aflăm că Mîntuitorul le-a precizat că trebuie să se plinească toate cele scrise despre Sine în Legea Veche. Astfel le-a deschis lor mintea ca să priceapă Scripturile (Luca 24, 44—45). Și într-adevăr «au priceput Scripturile», deoarece, mai ales după chemarea lor la apostolat, citeau cu pasiune și tălmăceau Legea Veche, făcînd legătura între revelația Vechiului Testament și învățătura adusă de Cel prezis de prooroci.

Mai evident se remarcă această strînsă legătură între Vechiul și Noul Testament la evangheliștii Matei și Luca, care au cercetat cu atenție listele, pomelnicele și sulurile de la templu, pentru a putea fixa genealogia lui Iisus (Matei 1, 1—17; Luca 3, 24, 38). Tot ei au sintetizat, din Scripturi, moravurile fariseilor și cărturarilor înscriind cele opt vaiuri pronunțate de Iisus (Matei 23, 13—26; Marcu 12, 38—40; Luca 20, 45 — și 11, 37). Sinopticii arată că «păzirea poruncilor» este ceea ce duce la viața veșnică și citează din cuvîntările lui Iisus tot ceea ce spun Legea și proorocii.

Sfințul evanghelist Ioan care se ridică, în gîndirea sa, asemenea vulturului care domină înălțimile văzduhului, este singurul care amintește fidel sărbătorile prăznuite de Mîntuitorul la Ierusalim, cu osebire Paștile iudeilor. El vede pe Mîntuitorul ca pe Mesia biruitorul care strînge pe toți închinătorii «în duh și adevăr» și care se vor putea ruga în orice loc de pe fața pămîntului, căci «Legea prin Moise s-a dat, iar harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos»¹⁹.

Saul care își alesese dintre toți dascălii vremii pe marele rabin Gamaliei, a aprofundat Scriptura fără să ignore nici literatura profană din care citează în epistolele sale, după cum cunoștea și filozofia, așa cum demonstrează în Areopagul Atenei (I Cor., 15, 33; Tit, 1, 12; Fapte 17, 23)²⁰. El devine *marele apostol Pavel* care cutreieră lumea vestind pe Hristos cel răstignit și înviat. El care trăise pînă la convertirea de pe drumul Damascului litera Legii celei vechi, acum trăiește «în Hristos», căruia îi cîntă cel mai înălțător imn al dragostei (I Cor., 13). El, misionarul neegalat al tuturor timpurilor, Apostolul neamurilor și păstor model pentru toate vremile a fost format și pregătit de fapt la școala Vechiului Testament. Hristos i s-a descoperit și i-a pătruns toată ființa în așa măsură încît a putut zice: «De acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal., 2, 20). El nu uită să accentueze tot ceea ce a spus Moise și proorocii despre Iisus (Fapte 26, 22—23). Galatenilor le scrie plin de supărare să nu mai asculte de ademenirile străine, pentru că făgăduința dată de Dumnezeu lui Avram (Fac., 12, 2—3; 18, 18; 22, 18; 26, 4) s-a plinit prin venirea lui Iisus Hristos. «Astfel că Legea ne-a fost călăuză spre Hristos» (Gal., 3, 16 și 24); iar «sfîrșitul Legii este Hris-

18. Cf. Sterie Diamandi, *Fiul lui Dumnezeu, Fiul omului*, vol. II, București, 1943, p. 373.

19. Cf. *Intemeierea Bisericii și primele comunități creștine*, în «Mitropolia Banatului» XXXII (1982), nr. 4—6, p. 217.

20. Amănunte la Pr. prof. dr. Gr. T. Marcu, *Saul din Tars*, Sibiu, 1941, p. 115.

tos, spre îndreptarea a tot celui ce crede» (Rom., 10, 4). Deci «menirea Legii» era aceea de a-i călăuzi pe iudei la Hristos²¹. De multe ori accentuează Pavel că Legea este bună și dreaptă și sfântă și duhovnicească; că ea a fost dată spre viață (Rom., 7, 10—16). Este adevărat că Legea Vechiului Testament te luminează, îți arată căile, dar ea nu îți dă și putința, nu-ți dă nici ajutorul și nu-ți oferă nici mîntuirea, dacă n-ai trecut «sub har»²². E în concordanță cu ceea ce se spune de către Sfîntul Ioan evanghelistul că «legea prin Moise s-a dat, iar harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos» (Ioan 1, 17). Indiferent dacă este cineva iudeu sau păgîn, nu intră în razele harului lui Hristos decît cel botezat. Aici se sfarmă barierele dintre neamuri rămînînd acestea numai cu specificul lor etnic, pentru că «toți una sînt întru Hristos Iisus» (Gal., 3, 26—28).

Sfîntul apostol Petru încă amintește de însuflețirea cu care proorocii au vestit «despre harul ce va să vină... despre patimile Lui și despre măririile cele de după ele» (I Petru 1, 10—11). Apostolul ca să ne încredințeze că prin graiul proorociilor n-a grăit «un om», ci Dumnezeu, spune că proorociile nu s-au făcut din voia omului, ci oamenii cei sfințiți ai lui Dumnezeu au grăit purtați fiind de Duhul Sfînt» (II Petru 1, 21).

Cu toate că Pavel și Petru au propovăduit primul «între neamuri», iar al doilea «între iudei», nu există între dinșii nici un dezacord în ceea ce privește atitudinea lor față de Vechiul Testament. Sfîntul apostol Petru îndrumă pe cititorii săi să nu se lase amăgiți de cei ce nu înțeleg lămurit ceea ce le scrie Pavel, căci Scripturile sînt cu anevoie de înțeles și rătălmăcirea lor aduce pierzare (II Petru 3, 15—16). Deci, în concepțiile lor asupra lui Hristos cel prezis de prooroci și mîntuirea prin El, nu există nici un dezacord, ci au o atitudine misionară și dogmatică monolită la care sînt angajați toți cei chemați de Hristos din șirul cărora nu lipsesc «stilpii Bisericii» Iacob, Chefa și Ioan (Gal., 2, 8—9), ca și un șir nesfîrșit de colaboratori știuți și neștiuți²³.

Sfînții Părinți exprimă și ei adevărul că Vechiul Testament este o scriere dumnezeiască și că el este atît al iudeilor cît și al creștinilor. Tertulian afirmă că cele două Așezăminte reprezintă un singur tot și că ele vorbesc despre același Dumnezeu și au fost scrise de același Duh Sfînt²⁴.

Invățătura Sfînților Părinți despre valoarea Testamentului Vechi iese în evidență mai ales în acele lucrări în care sînt combătuți Marcion, Valentin, Vasilide, Carpocrat și alții asemenea acestora, care susțineau separarea celor două Testamente, inventînd diverse deosebiri între ele. Astfel, împotriva acestei învățături greșite s-au ridicat — după cum se știe — Tertulian, Irineu, Origen și Ciril al Ierusalimului, dovădînd că același Dumnezeu l-au avut atît patriarhii cît și Iisus Hristos²⁵.

21. Diac. prof. Grigorie T. Marcu, *Antropologia paulină*, Sibiu, 1941, p. 206—207.

22. *Ibidem*, p. 193—194.

23. K. Pieper, *Paulus. Seine misionarische Persönlichkeit und Wirksamkeit*, Münster, i.W. ed. 3, 1929, p. 160 și 169.

24. Tertulian, *Adversus gentes*, cap. 19.

25. Origen, *De principiis*, 1, 4; Ciril al Ierusalimului, *Catehezele...*, 4, 33, trad. de D. Fecloru, București, 1943, p. 129; Irineu, *Adversus haereses* 3, 35; *lib.* 4, cap. 9.

Toate Scripturile vorbesc despre Iisus Hristos care se va naște, va pro-păvădui, va suferi și va învia. Acest Hristos a vorbit cu Moise și cu proorocii, nu numai Tatăl, pornind Părinții de la «deoființimea» Tatălui cu Fiul, a cărui venire a fost pregătită de mai înainte (Deut., 28, 66; Isaia 7, 14; 53, 8)²⁶.

În ceea ce privește prezența Duhului Sfânt în Vechiul Testament, Sfântul Vasile cel Mare și fratele său, Grigorie de Nyssa, văd ca autor a toată Biblia pe Duhul Sfânt, considerînd că toată Scriptura a fost insuflată de același Duh Sfânt și că ea este un fel de spital uriaș în care găsești tot felul de medicamente. Și ceea ce sînt doctoriile pentru sănătatea trupului, astfel toată Biblia este spre mîntuirea sufletească a credincioșilor²⁷. Sfântul Ambrozie în tălmăcirea psalmilor îndeamnă credincioșii la studiul ambelor testamente, căci — spune ei «fără a citi mai întîi «Legea» nu se poate ajunge la Hristos și nu poți bea paharul lui Hristos fără să cunoști «Legea»²⁸.

Vechiul Testament este «abecedarul» Noului Testament, este izvorul din care a țîșnit Noul Testament, e murgurele și rădăcina din care aceasta a răsărit și a crescut²⁹. Sfântul Ioan Gură de Aur sintetizează această logică astfel: «Întîi germinează iarba în legea naturii, apoi produce spice în Legea lui Moise, mai pe urmă rod deplin în Evangheliile»³⁰.

Dar Sfinții Părinți nu s-au limitat numai la îndrumarea credincioșilor și de a aprecia la fel cele două scrieri testamentare, ci au depus o muncă susținută întru tălmăcirea Scrierilor vechi-testamentare punîndu-le la îndemîna propovăduitorilor de azi și a credincioșilor. Astfel «Origen a rostit o serie întreagă de omilii la următoarele cărți vechi-testamentare: Geneza, Exodul, Numeri, Levitic, Iosua, Judecători, Samuel, Isaia, Iezechiel, Ieremia, Cîntarea Cîntărilor și Psalmii. *Ipolit*, a rostit omilii asupra unor pasagi din Geneză, Numeri, Deuteronom, I Regi, Psalmi, Isaia, Iezechiel. Sînt cunoscute de asemenea omiliile Sfîntului Vasile cel Mare asupra Hexameronului și asupra onora dintre Psalmi. De la *Sf. Grigorie de Nyssa*, avem omilii la Eclesiast și Cîntarea Cîntărilor. Sfîntul Ioan Gură de Aur are tîlcuiri omiletice la Geneză, Psalmi și asupra profeților în general. De la Fer. Ieronim, Sf. Ambrozie și Fer. Augustin avem omilii la Psalmi. De la Sfîntul Grigorie cel Mare, omilii asupra lui Iezechiel etc.³¹.

Din cele expuse rezultă că pentru valorificarea întregului tezaur omiletic oferit de Vechiul Testament, fie prin cult sau prin cuvînt, nu este ușor lucru pentru că tălmăcirea Vechiului Testament pentru credincioși, care trebuie făcută cu competență, cere bună informație și interes. Dar procedînd astfel preoții își îndeplinesc o obligație sacerdotală, oferind credincioșilor posibilitatea și dreptul de a cunoaște și ei întreaga Scriptură.

26. I. G. Coman, *Teoria Logosului în apologiile Sf. Iustin Martirul și Filosoful*, București, 1942, p. 514—515.

27. *Sf. Vasile cel Mare, Omilia la Psalmi*.

28. Pr. prof. dr. Dumitru Belu, *art. cit.*, p. 518.

29. *Studiul Vechiului Testament, op. cit.*, p. 281.

30. *Sf. Ioan Gură de Aur, Omilia 39, 3 și I Cor., P.G. 6, 325*.

31. Pr. prof. dr. Dumitru Belu, *art. cit.*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 5—8/1957, p. 519.

Tezaurul omiletic al Vechiului Testament, foarte util în activitatea pastorală, nu apare așa, deodată, el trebuie căutat, cercetat cu atenție și prezentat în lumina doctrinei și practicii noastre ortodoxe.

Tematica pastorală inspirată de Vechiul Testament

Vechiul Testament poate constitui un capitol de pastorație indirectă desprinsă din virtuțile proorocilor — precursori ai păstorilor de suflete de astăzi și dintotdeauna.

Astfel, Vechiul Testament oferă vestitorului cuvintului dumnezeiesc posibilitatea de a-și putea fixa teme dogmatice, morale și sociale ca și fixarea de *principii* extrase din atitudinea proorocilor, ca școală de formare a preotului.

Privind pastorația directă putem afirma că Vechiul Așezământ oferă suficiente temeieri pentru propovăduirea credinței noastre.

1. Astfel, *adevărul despre un singur Dumnezeu* îl găsim înfățișat în mod clar în Legea Veche. *Dumnezeu Tatăl* e descris cu toate atributele sale: «Ascultă Israele, Domnul Dumnezeu nostru este singurul Dumnezeu» (Deut., 6, 4—5). *Dumnezeu este veșnic* (Fac., 1, 1—2; Ieș., 3, 15); *neschimbabil* (Num., 23, 19); *El vrea mântuirea tuturor* (Iez., 33, 11); *El este atotștiutor* (Ps., 7, 10); *atotputernic* (Ps., 135, 6); *poartă grijă de toți* (Isaia 49, 5—9); *sfințit* (Lev., 11, 44); *drept* (Ps., 7, 11); *nu poate fi localizat în spațiu* (I Regi 8, 27; Isaia 66, 1); este totuși omniprezent (Ps., 138, 7—10)³².

În legătură cu *realitatea dumnezeirii*, așa cum ne este înfățișată în Vechiul Testament, subliniem trei aspecte de o accentuată actualitate:

a) Primul se referă la *raportul dintre Dumnezeu și celelalte credințe și practici religioase*. Din întreaga istorie a poporului evreu se vede lămurit, că ori de câte ori în sufletul acestui popor ardea credința vie în existența și prezența reală a lui Iahve, primejdia alunecării spre superstiții, magie sau idoii, era inexistentă și invers. Un cercetător spune: «Israelul e singurul popor care n-a avut niciodată o mitologie»³³. Firește, că Israelul nu și-a putut crea o mitologie pentru motivul că din mijlocul său n-a dispărut niciodată total credința monoteistă. Israelitenii au cunoscut perioade în care slăbirea credinței într-un singur Dumnezeu a lăsat liberă invazia credințelor și practicilor păgine. Atunci, însă, veneau proorocii în ajutorul îndreptării lor și le arătau că: olarii, aurarii, argintarii și făurarii au început să facă «chipuri amăgitoare», pentru câștig. Aceștia se cheamă idoii la care se închină «neamurile» și sint lucruri făcute de mâini omenești.

b) Al doilea aspect vrednic de subliniat este *înțelegerea lui Dumnezeu ca un judecător*, zdrobind pe călcătorii voinței sale. În Vechiul Testament Dumnezeu lui Israel nu este numai bunătațe și iubire, ci și dreptate.

32. *Studiul Vechiului Testament, op. cit., 1955, p. 277—278.*

33. C. H. Cornill, *Der Israelitische Prophetismus*, Strassbourg, IV, Vlg., 1903, p. 23.

c) Vechiul Testament ne arată că *Dumnezeu nu este o entitate indiferentă față de viața aceasta*; El nu se situează undeva, într-o zonă desprinsă de realitățile viei ale vieții, ci este o ființă personală spirituală, reală, intervenind în locuri și timpuri determinate, în forme omenesti mărginite, făcându-se cunoscut în așa fel încît să nu se poată trece indiferent pe lângă El. Felul cum Dumnezeu se comportă în Vechiul Testament, arată că El este cu luare-aminte în gradul cel mai înalt la viața oamenilor și că voiește ca aceștia să-l cunoască în chip sigur. Prin intervenția concretă a lui Iahve în viața oamenilor, se indică limpede Întruparea Logosului care avea să se întîmple la plinirea vremii și prin care realitatea dumnezeirii se face cunoscută în modul cel mai desăvîrșit credincioșilor³⁴.

2. În ceea ce privește *învățătura despre Sfînta Treime*, Vechiul Testament este mai reținut și arată această învățătură mai umbrată din pricina neamului lui Israel care era mereu în pericolul alunecării în politeismul păgînilor cu care avea tangență. Vechiul Testament indică totuși trinitatea vorbind de Dumnezeu întreit în persoane. Pluralul majestății din Geneză 1, 2 «*Să facem om după chipul și asemănarea noastră*», ca și la Geneză 3, 22: «*Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apelor*»; sau la Geneză 11, 6: «*Haidem, dar să ne pogorim și să amestecăm limbile lor*» se poate tîlmăci totuși pentru credincioșii în cadrul învățăturii nou-testamentare. Firește e greu să reconstituim din aceste citate învățătura trinitară, fără lumina Noului Testament ca și din cîntarea întreit sfîntă de la Isaia 6, 3 sau din varietatea numelor ce se dau lui Dumnezeu, și teofania de la stejarul Mamvri etc. Taina Sfîntei Treimi în Vechiul Testament devine însă tot mai luminoasă pe măsură ce se apropie de vremea sosirii lui Hristos pe pămînt. Părintele prof. dr. D. Stăniloae afirmă că pentru rațiune pluralitatea nu sfîșie unitatea și unitatea nu anulează pluralitatea. Mulți văd azi pluralitatea întregii creații specificată în tot felul de trinități. În temeiul referatului biblic despre crearea omului «*să facem om după chipul și asemănarea noastră*» predicatorul poate exploata — spre folosul credincioșilor — faptul că în acest text se afirmă atît caracterul trinitar al lui Dumnezeu, cît și natura omului de «chip» al lui Dumnezeu; chipul și asemănarea constituind elementul comun tuturor oamenilor³⁵.

3. *Despre Fiul*, am spus de la început, că în centrul Vechiului Testament stă ideea de mîntuire și aici găsim pe Mîntuitorul Iisus Hristos.

Evangelistul Vechiului Testament, Isaia prorocul, se ocupă de Mîntuitorul Iisus Hristos prin Ebed-Iahve și zice: «*Te voi face lumină popoarelor, ca să duci mîntuirea mea pînă la marginile pămîntului... ca să zici celor robiți: ieșiți și celor care sînt în întuneric: veniți la lumină*» (Isaia 49, 6—9). Este vorba de substituția profetică a lui Ebed-Iahve, în Iisus Hristos. Misiunea Ebedului isainic, Acela pe care îl ia în brațe dreptul Simeon cînd Mîntuitorul este adus la 40 de zile în biserică Legii: «*...Văzură ochii mei mîntuirea ta, pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor, lumină spre descoperirea neamurilor și slavă*

34. Eichrodt, *Christus im Alt. Test.*, Basel, 1938, p. 8—10.

35. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 341 și Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 288.

poporului Israel» (Luca 2, 32). Dacă Ebed-Iahve a prefigurat slujirea lui Hristos înainte de Întrupare, același prooroc Isaia ni-l prezintă pe Iisus Hristos care se va întrupa dintr-o Fecioară (Isaia 7, 14), ca model al slujirii omului și al omenirii, căci «El a luat asupra-și durerile noastre și prin ranele Lui noi toți ne-am vindecat» (Isaia, 53, 4—5).

— Invierea lui Hristos văzută de David (Ps., 15, 10), este ridicată în Vechiul Testament la rang de dogmă.

— Pogorirea Sfintului Duh, cea prezisă de Ioil (c. 3), încheie trinitatea cea atît de anevoios găsită în Așezămîntul Vechi.

(Există încă multe adevăruri dogmatice a căror dovedire se face și cu texte din Vechiul Testament, ca de pildă adevărurile despre *îngerii* (Fac., 16, 7 sq. 28, 12); Daniil grăiește despre îngerul Mihail în 10, 13; Jud., 13, 20—21; Zah., 1, 12 s.a.; *păcatul strămoșesc* (Osea 6, 7; Ps., 50, 6); *apoi necesitatea pocăinței, judecata particulară și universală, nemurirea sufletului, răsplata și pedeapsa veșnică*).

4) *Adevărurile morale*, adevărurile de viață, ni le oferă Vechiul Testament din abundență și sint de o permanentă valabilitate. Morala Legii Vechi o avem cuprinsă în *Decalog* (leș., 20, 1 sq.), care e constituția Legii Mozaice³⁶. Se spune că Decalogul este o «Magna Charta» a omeniei. Cărturarul din parabola Samarineanului milostiv formulează lapidar și sentențios cele două legi fundamentale ale religiei și ale moralei: iubirea față de Dumnezeu și iubirea față de aproapele. Cărturarul din parabolă rezumă Decalogul și reproduce formularea din Deut., 6, 5; 11, 13, combinat cu Lev., 19, 18.

Pornind de la datoriile către Dumnezeu și apoi de la cele către semenii, Decalogul arată pentru prima dată că viața morală nu se poate dezvolta sănătos decît dacă este fundamentată pe credința în Dumnezeu. «Cele două table ale Decalogului — scrie un cercetător — în unitatea și dualitatea lor spun că: atitudinea religioasă față de Dumnezeu nu-i completă fără o dreaptă atitudine morală față de aproapele. Legătura cu Iahve trebuie să se manifeste în legătura corespunzătoare a credincioșilor lui Iahve întreolaltă»³⁷. Decalogul ridică pentru prima dată pe om la adevărat sa demnitate. Punînd pe umerii omului o mare răspundere față de Dumnezeu și față de semenii, față de comunitate, Decalogul ne arată indirect că omul este o ființă esențial deosebită de toate celelalte viețuitoare; e o ființă liberă, conștientă, înrudită cu Dumnezeu, e chip al lui Dumnezeu după cum arată Moise în cartea Facerii³⁸.

5. *Ordinea socială* este o școală a Vechiului Testament unde se învață anumite principii sociale care își au oricînd valabilitatea lor fiind de o înaltă ținută umanitară. Este adevărat că Iahve era protectorul poporului evreu, dar nu excludea din sentimentele sale părintești nici pe cei de alt neam: «Străinul care s-a așezat la voi, să fie pentru voi ca băștinașul vostru; să-l iubiți ca pe voi înșivă, că și voi ați fost străini în pămîntul Egiptului» (Lev., 19, 34).

36. Pr. prof. dr. Mircea Chiașda, *Indatoririle moral-sociale după Decalog*, în «Studii Teologice» VIII (1956), nr. 9—10.

37. D. Paul, *Prophetengestalten im Alt. Test.*, Basel, 1938, p. 8—10.

38. *Ibidem*, p. 58 și 60.

Spre deosebire de popoarele păgâne, evreii au avut grijă deosebită față de cei lipsiți. În concepția Vechiului Testament săracul era tratat ca om, recunoscându-i-se existența zilnică. Legea însăși prevedea ca la seceriș să fie lăsate anumite porțiuni nesecerate, pentru săraci; asemenea la culesul viilor, proprietarii trebuiau să lase neculeși o parte din struguri, tot pentru săraci (Lev., 19, 9—10; 23, 32; Deut., 24, 19—22; Rut 2, 2). Săracii aveau voie să intre în lanuri și vii, să rupă spice și să culeagă struguri, să mănince cât pot, dar să nu ia cu ei din acestea spre comercializare (Deut., 23, 24—25). Secerișul anului sabatic era întreg al săracilor (Lev., 25, 3—7); în anul jubileu săracii își primeau gratuit proprietățile vindute (Lev., 25, 13—14). Toate acestea dovedesc că în Vechiul Testament grija față de oamenii simpli și nevoiași era un lucru primit în ordinea de drept și constituia o preocupare permanentă a colectivității³⁹.

Asigurarea dreptului la libertate a Vechiului Testament își are izvorul în ajutorul lui Iahve și în atitudinea lui Moise care a cîștigat libertatea poporului prin miracolul Mării Roșii pășind de la sclavie la libertate. Marii prooroci au dus luptă pentru apărarea demnității umane, a libertății și a respectului față de om. Vechiul Testament fixează în linii mari conținutul acestei libertăți, arătînd că omul nu poate fi tras la răspundere pentru nedreptățile săvîrșite de altul (Iez., 18, 20); și care are dreptul să-și susțină părerile și convingerile proprii chiar în fața regilor, cînd aceștia au atitudini arbitrare (III Regi 21, 1 sq.)⁴⁰.

În ceea ce privește sclavia Legea lui Moise nu o desființează, dar a îndulcit-o în mare măsură, deosebindu-se radical starea sclavilor din Israel, de starea celor din popoarele păgâne⁴¹. Stăpînul evreu era constrîns de legile în vigoare, să aplice față de robul său umanitarismul ce izvora din aceste legi. Așa de pildă dacă robul fugea de la stăpîn, pentru tratament inuman, el nu putea fi urmărit (Deut., 23, 16). Sclavul era obligat să slujească șase ani, iar în anul al șaptelea putea deveni slobod (Ieș., 20, 12). Toți robii aveau zi de odihnă sîmbăta, iar în anul sabatic erau scutiți de munci grele (Deut., 5, 4; Lev., 25).

Munca și muncitorul au o mare valoare în Vechiul Testament, în contrast cu lumea păgînă unde munca era socotită ca ceva josnic.

Istoria omenerii începe, după referatul biblic, cu porunca muncii dată de Dumnezeu ca program permanent al vieții omenești. Dumnezeu l-a așezat pe om în rai ca să-l lucreze. Aici e geneza muncii din care izvorăște o concepție optimistă despre muncă și destinul major al omului. Opinia unor filozofi despre originea pesimistă a muncii (Fac., 3, 17—20) nu poate fi împărtășită, pentru că în starea paradisiacă munca nu era considerată trudă. Prin păcatul strămoșesc, munca a primit caracterul de necaz și trudă. De aceea, nu munca este un regim de pedeapsă pentru omul căzut în păcat, ci natura omenească stricată e pusă sub regim de pedeapsă. Munca este bună, ea a rămas aceeași: o nece-

39. Pr. prof. dr. Dumitru Belu, *art. cit.*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 11—12/1957, p. 857.

40. Cf. și Dr. Vasile Tarnavschî, *Arheologia biblică*, Cernăuți, 1930, p. 189 și 232.

41. *Studiul Vechiului Testament*, p. 87—88.

sitate existențială încadrată în ordinea naturală. Marile personaje biblice, care au determinat epoci întregi în istoria omenirii, au fost găsite de Dumnezeu la lucru în clipa chemării lor la cirna destinului popoarelor lor (III Regi 19, 19; I Regi 16, 11; Paralip., 17, 7; Ieș., 3, 1; Jud., 6, 11). De asemenea, sînt amintite în Vechiul Testament multe dintre meseriile oamenilor care își agonisesc existența în mod cinstit⁴².

Vechiul Așezămint cere plată pentru cel ce trudește: «Să nu nedreptățești pe aproapele și să nu-l jefuiești. Plata nămitului să nu rămînă la tine pînă a doua zi» (Lev., 19, 13); «Vai de cel care silește pe aproapele său să-i lucreze degeaba și nu-i dă plata lui» (Ier., 22, 13); «Să nu nedreptățești pe cel ce muncește cu plată, pe sărac și pe lipsit dintre frații tăi, sau dintre străinii care sînt în pămîntul tău și în cetățile tale, ci să-i dai plată în aceeași zi și să nu apună soarele înainte de aceasta, că el este sărac și sufletul lui așteaptă această plată; ca să nu strige el asupra ta către Domnul și să nu ai păcat» (Deut., 24, 14—15); «Piinea celor lipsiți este viața săracilor și cel ce o ia pe aceasta, este omul vîrsării de sînge. Cel ce ia aproapelui său hrana trebuitoare, este ca și cel ce omoară pe aproapele său, și cel ce oprește simbria slugii, ca cel ce varsă sînge» (Ecl., 34, 23—24). Iată graiuri care vibrează puternic pentru îngrijirea lucrătorilor, pentru drepturile lor și pentru fereașarea lor de exploatare; și aceasta chiar cînd muncitorul nu este dintre conașionali, ci dintre «străinii care sînt în pămîntul tău» (Deut., 24, 14—15).

Dreptatea, pilonul cel mai puternic al orînduirii sociale, este susținută și apărută cu deosebită putere în Vechiul Testament. Mai ales cărțile profetice sînt pline de cuvinte aspre, directe, la adresa exploatașilor: «Faceți judecată și dreptate și scoateți pe cel asuprit din mîna asupritorului; nu asupriți și nu împilați pe străin, pe orfan și pe văduvă și sînge nevinovat să nu vîrsați» (Ier., 22, 3; Iez., 18, 6—9; 45, 9). Cu un curaj deosebit, proorocii luau apărarea săracilor, orfanilor, văduvelor și a tuturor celor nedreptățiți: «Vai de cei ce fac legi nedrepte și cei ce scriu hotărîri silnice ca să răpească dreptatea sărmanilor poporului meu, ca să jefuiască pe orfan» (Isaia 10, 1—3); «Ascultați voi conducători ai Sodomei și voi popor al Gomorei. Nu mai faceți rău. Incetați odată. Învățați să faceți binele, căutați dreptatea, ajutați pe cel apăsător, faceți dreptate orfanului, apărați pe văduvă» (Isaia 1, 10, 16—17). Din cele arătate, se vede de cîtă prețuire se bucura dreptatea în ochii proorocilor și cîtă pasiune puneau ei în lupta pentru respectarea și afirmarea în viața socială a acestui principiu de temelie a ordinei sociale⁴³.

În ceea ce privește *Stintele Taine și ierurgile*, Vechiul Testament oferă o sumă de teme. Îndeobște la slujba Sfințelor Taine și a ierurgilor, fiind servicii divine publice — participă mulți credincioși care cercează biserica mai rar. Acum preotul are ocazia să le vorbească și acestora despre rolul lor soteriologic și importanța deosebită pentru viața morală a credincioșilor prin revărsarea harului divin.

42. Pr. Nicodim Belea, *Considerații asupra muncii și a exploatașii*, în «Mitropolia Ardealului» XV (1970), nr. 7—8, p. 482—487.

43. Cf. și Faudhaber, *Die sozialen Werte des Alt. Test.*, München, 1932, *passim*.

În toate cele 7 Sfinte Taine preotul găsește teme de importanță maximă oferite de Vechiul Testament. Astfel, preotul imploră pe «Domnul Savaot», care este și «Soarele dreptății pentru Israel. Domnul este iertător celor ce se pocăiesc și iartă pe cel ce se spovedește cum a iertat pe David cel ce s-a pocăit și a ajutat pe Manase»⁴⁴. Cuvintele isainice «iată (cârbunele) ș-a atins de buzele tale și va șterge păcatele tale» (Isaia 6, 7), constituie puterea lui Hristos care se unește cu cel ce se împărtășește cu preacuratul Trup și Sânge al lui Iisus Hristos. Chiar și cele două Taine «speciale» — Cununia și Preoția — cuprind rugăciuni, pericope sau aluzii la Vechiul Testament. Taina Cununii, de pildă, cuprinde rugăciuni care cheamă pentru a fi de față persoane din istoria lui Israel precum Avraam, Sara, Iacob, Iosif, Isaac, Daniil ș.a. În Taina Hirotoniei se cheamă să vină de sus «Dumnezeul Genezei, care este fără de început și fără de sfârșit», care «a așezat pe Apostoli, pe Prooroci și Dascăli» și a dat putere lui Ștefan întiiului mucenic. La hirotesia citețului, i se dă în mână Psaltirea să o citească. Aceasta pentru că în Psalmi își găsește omul tot balsamul alinării tuturor necazurilor de tot felul.

7. *Ierurgiile*, deși se deosebesc de Sfintele Taine, cuprind cele mai bogate texte din Vechiul Testament. Ierurgiile improspătează mereu «harul adus de Sfintele Taine» în folosul omului căzut. Chiar dacă s-a ridicat din căderea sa, omul are trebuință continuă de harul care nutrește și desăvârșește viața duhovnicească⁴⁵.

Și ierurgiile oferă o gamă bogată de teme pentru cuvântări așa cum se poate vedea din rînduiala fiecăreia. Ele se referă la lucrări, cum este Aghiazma Mare, Aghiazma Mică și sfințirea bisericii, sau la oameni, ori la diverse întâmplări din viața omului (Isaia 12, 35 și 55; Ps., 142 și 50).

Sfințirea bisericii este cea mai solemnă și mai dezvoltată dintre toate ierurgiile care privesc lucrurile. Rugăciunea lui Solomon pe care a rostit-o cerind binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra templului ca să-l sfințească, este de o excepțională valoare omiletică punîndu-ne la dispoziție texte care constituie izvorul tuturor rugăciunilor sfințirii de lăcașuri de închinare, ca și la sfințirea pietrei fundamentale a bisericii și la binecuvîntarea lăcașului bisericii după reparații etc. (Ps., 83, 86, 121, 126 și 131). Iată rugăciunea lui Solomon către Domnul, al cărei conținut este edificator în această privință: «Doamne Dumnezeul nostru, ascultă rugăciunea mea cu care robul Tău se roagă astăzi: să fie ochii Tăi deschiși ziua și noaptea la biserica aceasta, la acest loc să ascuți rugăciunea poporului Tău cînd se va ruga în locul acesta; cînd cineva va greși împotriva aproapelui, cînd se va încuia cerul și nu va fi ploaie; de va fi foamete, ciumă, boală molipsitoare, secetă, lăcuste, omidă, cînd dușmanul ne va strimtora, cînd va fi orice necaz, orice boală. Tu să ascuți din cer și să miluiești și să dai fiecăruia după căile sale. Chiar străinul de va veni să ascuți și să faci ce îți va cere ca să știe toate popoarele pămîntului de numele Tău și apoi să ierți poporului Tău ce a păcătuit înaintea Ta» (III Regi 8, 28; II Paral., 6, 20—42). «Atunci s-a arătat Domnul lui Solomon și i-a zis: Am auzit ruga ta și mi-am ales

44. A se vedea Prot. Nicodim Belea, *Funcțiunea soteriologică și educativă a Tainei Spovedaniei*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5—6, 1962, p. 479.

45. Hristu Andrutsoș, *Dogmatica*, trad. de Dr. D. Stăntișe, Sibiu, 1930, p. 238—241.

locul acesta să fie casă pentru aducere de jertfe. Acum ochii mei vor fi deschiși și urechile mele vor fi cu luare-aminte la rugăciunea ce se va face în locul acesta. Căci am ales și am sfințit casa aceasta ca să fie numele Meu acolo în veți (II Paral., 7, 12, 15—16). Proorocul Iezechiel arată darurile care izvorăsc «de sub pragul bisericii» care se îndreaptă spre cele patru unghiuri ale lumii (Iez., 47, 1—13).

Citind această rugăciune a lui Solomon și răspunsul Domnului, parcă ne găsim în fața unui sipet plin de mărgăritare și nu știm pe care să-l prețuim mai întâi. Cind Biserica a alcătuit «rugăciunile pentru diferite trebuințe din viața omului», pe care le înșiră aproape în ordinea arătată și astfel astăzi fac parte din tezaurul cultului divin, a mers pe linia rugăciunii lui Solomon.

Tot ceea ce am încercat să reliefăm aici pentru preocupările noastre ca propovăduitori ai învățaturii Domnului nostru Iisus Hristos este menit să atragă atenția — în primul rînd — asupra bogatului tezaur al Vechiului Testament alături de utilitatea pastorală a preoților ortodocși. Mai presus de orice, considerăm că forța care dă viață poruncilor lui Dumnezeu și nostalgia după mai bine din Vechiul Testament, este însuși Mîntuitorul care domină aproape fiecare pagină. În această grădină a raiului poruncilor lui Dumnezeu, crește floarea imaculată a iubirii care înmiresmează relațiile de frățietate între toți oamenii, fie că e sarmarinean, grec sau de alt neam, fie că are o culoare sau alta⁴⁶.

În concluzie, se poate afirma fără putință de tăgadă că preotul zilelor noastre află în Sfînta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament izvorul prim și nesecat pentru activitatea sa pastorală. De aici îndatorirea sa de a o cerceta în permanență pentru ca, pe baza ei să-și fundamenteze întreaga sa activitate de propovăduire și învățare a cuvîntului lui Dumnezeu.

46. Pr. prof. Vladimir Prelipceanu și Pr. prof. Grigorie Marcu, *Cuvîntul lui Dumnezeu în viața Bisericii*, în «Studii Teologice», nr. 1—2, 1971, p. 71.

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

PREOȚI FOLCLORIȘTI ȘI CONTRIBUȚIA LOR LA DEZVOLTAREA FOLCLORISTICII ROMÂNEȘTI

Diac. prof. MARIN VELEA

Este bine cunoscut specialiștilor și iubitorilor de cultură literară și muzicală din țara noastră, că preocupările pentru creația populară au o vechime de aproximativ un secol și jumătate.

Este de asemenea cunoscut că primele noțiuni despre cîntecul și jocul popular românesc le avem din a doua jumătate a sec. XVI¹.

Cît privește notațiile privind cîntecul și jocul popular românesc, acestea datează din a doua jumătate a sec. XVII și le găsim în marea colecție de cîntece religioase și dansuri ale epocii, aparținînd eruditului muzician Ioan Căian și intitulată «Codex Cajoni», redactată între anii 1652—1671.

Jumătatea a doua a sec. XVIII este mai bogată în colecții de folclor, iar muzicienii și literații se apropie cu mai multă dragoste de producțiile populare. Astfel cele trei volume de materiale istorice, literare și artistice privitoare la Țările Române publicate de Franz Joseph Sulzer², sînt edificatoare în acest sens.

Deși străin de neam și de producțiile noastre folclorice, Franz Sulzer, spre deosebire de folcloriștii care vor urma, «a auzit și s-a interesat de cîntecul și jocul popular românesc»³.

Tot în această perioadă apar melodii populare în colecția semnată de Eftimie Murgu⁴, cunoscut om politic și de cultură al vremii.

1. George Breazu, *Patrium Carmen*, Craiova, 1941, p. 279—470; C. Bărbulescu, *Lăutarii noștri*, București, 1922, p. 61.

2. Franz Joseph Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien, Bey Rudolf Gräffer (1781—1782).

3. Gheorghe Ciobanu, *Culegerea și publicarea folclorului muzical român*, în «Revista de Etnografie și Folclor», tom. 10, nr. 6/1965, p. 552.

4. Eftimie Murgu, *Wie derlegung der Abhandlung Welche unter dem Titel Vorkömm: Erweis, dass die Wallachei nicht römischer Abkunft sind... und Bewais, dass die Wallachei der Romer unbezweifelte Nachkommunge sind*, Olen Universitäts, Schriften, 1830.

O colecție mai bogată în producții muzicale populare scoate François Rouschtzki⁵, un alt dotat și harnic cercetător al producțiilor noastre folclorice.

Tot acum, mai toate categoriile de intelectuali — istorici, literați, muzicieni etc. — văd în creația populară literară și muzicală o armă puternică de afirmare a naționalității poporului român.

Între aceștia menționăm pe : Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri etc., iar dintre muzicieni menționăm pe : J. A. Wachmann, Alfred Heinrich Ehrlich și Carol Miculi.

Astfel, J. A. Wachmann⁶, tatăl lui Eduard Wachmann — primul organizator al concertelor simfonice în București — a publicat în această perioadă mai multe colecții de cintece populare.

Alfred Heinrich Ehrlich⁷ publică de asemenea, arii populare cu acompaniament de pian îmbogățind prin aceasta patrimoniul literaturii muzicale populare.

Carol Miculi⁸, fostul director al Conservatorului din Lemberg și profesor al lui Ciprian Porumbescu, a publicat de asemenea balade, cintece de ciobănie, dansuri populare etc., toate cu acompaniament de pian, dar fără text.

Anton Pann⁹, prea binecunoscut cîntăreț bisericesc și compozitor de muzică psaltică, întreprinde o susținută activitate de culegere și publicare a producțiilor folclorice nu numai muzicale ci și literare, care spre deosebire de folcloriștii amintiți, se deplasează și în lumea satelor de unde adună și publică : povești, șnoave, ghicitori, cimilituri, proverbe, zicători etc.

Tot pe această linie merge și colecția lui Alexandru Berdescu¹⁰, care conține melodii și dansuri populare, creații lăutărești etc., și care alături ca metodă de lucru cit și conținut, reprezintă un progres față de colecțiile amintite mai înainte.

În avîntul acestor preocupări se înscriu și publicațiile lui Teodor T. Burada și Dimitrie Vułpian.

5. François Rouschtzki, *Musique Orientale, 42 chansons et danses Moldaves-Valaques, Grecs et Turcs, traduits, arrangés et dédiés à Son Excellence Monsieur de Kiseleff...*, Iași, 1834.

6. Ion Andrei Wachmann: (1) *România — recueil de danses et d'airs valaques originaux, transcrits pour le piano seul* (Cahier I, Viena, Ed. F. Wessely, ci-devant H. F. Müller); (2) *Bouquet de mélodies valaques originales, transcrits pour le piano seul* (Cahier II, Viena, Ed. F. Wessely, ci-devant H. F. Müller); (3) *L'Echo de la Valachie — chansons populaires roumaines* (Cahier III, Viena, Ed. H. F. Müller's Witwel); (4) *Les Bords du Danube — chansons et danses roumaines transcrits pour le piano seul* (Cahier IV, Viena, Ed. H. F. Müller's Witwel).

7. Henri Ehrlich, *Arii naționale române transcrise pentru pianoforte*, Viena, 1850. Prin colecția sa, Ehrlich a vrut să ofere un argument cultural în favoarea afirmării națiunii române și a reușit pe deplin.

8. Charles Mikuli, *Douze airs nationaux roumains (Ballades, chants des bergers, airs de danse, etc.), recueillis et transcrits pour le piano I—IV*, Leopol. Wild.

9. Anton Pann, *Cintece de lume, transcrise din psaltică în notația modernă*, cu un studiu introductiv de Gh. Ciobanu, E.S.P.L.A., 1955.

10. Alexandru Berdescu, *Melodii aranjate în adevăratul lor stil național*, București, 1871. Imprimerie de Jean Weiss et Comp., Jean Cartu, 1871, 16 p.

Spre deosebire de înaintașii săi, Teodor T. Burada își îndreaptă atenția spre alte genuri ale creației populare ca: vicleimul, colindul, steaua, plugușorul, păpușile, cîntecul de leagăn etc.

Iar Dimitrie Vulpian stimulat de hotărîrea Academiei Române luată în ședința sa din 23 mai 1883 de a premia «cea mai completă colecțiune de arii românești»¹¹ a prezentat acesteia colecția alcătuită din:

— Balade, Colinde, Doine, Idyle, vol. I (1885), 381 piese;

— Jocuri de brîu (1886) — 250 piese;

— Saiba română, vol. II, Horele noastre vol. II (1886) — 500 de piese.

Susținut puternic de bardul de la Mircești care cunoștea în profunzime valoarea creațiilor folclorice, Academia Română acordă premiul lui Dimitrie Vulpian.

Cu acestea, se încheie o scurtă dar fructuoasă perioadă de culegere și publicare a folclorului muzical și în parte literar, deschizîndu-se o nouă și impunătoare perioadă de cercetări folclorice care se îndreaptă cu precădere spre producțiile literare și muzicale ale satelor, latură aproape ignorată în colecțiile semnate de folcloriștii amintiți.

Trăind în mijlocul oamenilor de la țară și cunoscînd obiceiurile, tradițiile și producțiile folclorice de toate genurile, preoții și învățătorii au fost singurii intelectuali ai satelor care au adus o contribuție considerabilă la culegerea, corectarea, valorificarea și publicarea producțiilor populare românești.

Deși majoritatea culegerilor lor, «s-au realizat cam la voia întîmplării, procedînd fiecare cu mijloace și metode proprii»¹², meritele acestor pionieri ai cercetării creației folclorice românești sînt absolut incontestabile.

Între preoții a căror activitate folclorică se impune cu pregnanță în istoria culegerii și valorificării folclorului literar românesc, este fără îndoială preotul Teodor Bălășel «una din cele mai reprezentative figuri ale folcloristicii românești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului nostru»¹³.

Născut în ziua de 7 noiembrie 1869 în comuna Bogdănești, jud. Vilcea din părinți cu situație materială precară, tînărul Teodor a urmat clasele primare în comuna natală, după care a fost dat de părinții săi, la o prăvălie din Rîmnicul Vilcea ca ucenic. Părăsind însă prăvălia după scurt timp, Teodor Bălășel intră ca bursier al Seminarului Teologic din acel oraș. În școală se distinge ca un element silitor și cu înclinare deosebită către limba română și latină.

La 1 august 1889 Teodor Bălășel obține certificatul de absolvire a cursului inferior al Seminarului respectiv, după care obține prin concurs postul de învățător provizoriu în comuna Ștefănești.

La 1 octombrie 1892 intră în rîndul clerului fiind hirotonit diacon pe seama bisericii catedrale din Drăgășani. Pînă în ianuarie 1894 Teodor Bălășel, «și-a împletit activitatea didactică din comuna Ștefănești, cu

11. Vezi «Anal. Acad. Rom.», Seria a II-a, Tom V, Sed. Ord. din 1882—1883, București, 1884.

12. Dan Simionescu, *Folcloristul Constantin Rădulescu-Codin (1875—1926)*, în «Revista de Etnografie și Folclor», Anul II, nr. 4, București, 1957, p. 91.

13. Rev. «Ramuri», Anul IV, nr. 5 (35), 15 mai 1967, p. 18.

slujirea diaconească din oraşelul Drăgăşani»¹⁴, când a fost ridicat la treapta preoţiei fiind numit paroh al comunei Ştefăneşti, păstrind în acelaşi timp şi postul de învăţător. În această calitate, preotul Teodor Bălăşel, «a făcut biserica de zid, şcoală primară, bibliotecă populară, şcoală de agricultură şi local pentru primărie»¹⁵. A murit în ziua de 30 ianuarie 1941 în comuna Ştefăneşti, jud. Vilcea în vîrstă de 70 de ani, regretat nu numai de păstoriţii săi ci de toţi iubitorii creaţiei folclorice ei fiind considerat, «cel mai de seamă folclorist pe care l-a dat Oltenia şi în acelaşi timp un luminat preţuitor al trecutului nostru»¹⁶.

Dar activitatea preotului Teodor Bălăşel are şi alte laturi scoase în relief de condeieri prestigioşi ai vremii între care şi marele scriitor român Gala Galaction care-l considera, «apostol cultural şi economic al Vilcei»¹⁷.

Intr-adevăr, ca intelectual dăruit satului, ca luptător pentru drepturile ţăranilor, preotul Teodor Bălăşel a cunoscut îndeaproape starea socială, economică şi politică a satelor vilcene, fapt pentru care a luptat din răspuneri în vederea îmbunătăţirii stării materiale şi economice a acestora.

Această atitudine a sa de sprijinire a doleanţelor ţărănimii concretizată şi în cele trei scrisori adresate ministrului liberal Spiru C. Haret¹⁸ în care susţine sincer şi călduros cauza ţărănimii, nu place marilor proprietari şi în urma răscoalei ţărăneşti din singerosul an 1907, îl numără printre agitatorii politici ai răscoalei.

Ca folclorist, preotul Teodor Bălăşel s-a ostenit ani de-a rîndul cu condeii, «scriind în felurite reviste şi culegînd din popor povestiri şi graiuri care zac în adîncimile neamului»¹⁹.

«Este o imperioasă datorie — scrie preotul Teodor Bălăşel — impusă celor ce-şi iubesc patria, a aduna cît se poate de multe din vechile cîntece, basme, obiceiuri etc., ale poporului român»²⁰.

Pornind de la acest imperativ, preotul Teodor Bălăşel merge în activitatea sa de culegător de folclor literar pe urmele marilor săi înaintaşi menţionaţi în prima parte a lucrării : Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri etc.

Despre începuturile activităţii sale folclorice, preotul Teodor Bălăşel povesteşte cu duioşie în cotidienele vremii, arătînd printre altele : «nu-mi închipuisem că se poate găsi cineva care să tipărească cîntecele pe care eu le cîntam cînd păşteam vitele la tata»²¹.

14. Gheorghe Alexe, *Viaţa şi opera poetului folclorist Teodor Bălăşel*, în «B.O.R.», LXXVIII (1960), nr. 7—8, p. 733.

15. Idem, *Teodor Bălăşel, un pasionat culegător de folclor*, în «Cultura poporului», nr. 9/1956, p. 45.

16. Vezi «Arhivele Olteniei», † *Preotul Teodor Bălăşel*, Craiova, XX (1941), nr. 113—118, p. 178.

17. Gala Galaction, *Preotul Teodor Bălăşel şi vremea lui*, în «Almanahul Cooperăţiei» pe anul 1947, p. 50.

18. Vezi rev. «Cuvîntul Adevărului», IV (1905), nr. 6, p. 57—59; nr. 9, p. 82—87, şi V (1906), nr. 7, 8, 9, p. 60—65.

19. Arhim. Iuliu Scriban, *Moartea preotului Teodor Bălăşel*, în «B.O.R.», LIX (1941), nr. 3—4, p. 255.

20. T. Bălăşel, *Literatura populară*, «Biblioteca Familiei», Bucureşti, I (1890), nr. 24, p. 374.

21. Pr. Teodor Bălăşel, *Cum m-am făcut folclorist*, în «Izvoarele», XVIII (1939), nr. 10, p. 307.

Cît privește opera sa folclorică, parte publicată, parte în manuscris, este rezultatul unei munci desfășurată de-a lungul multor ani cu răbdare, dragoste și adînc respect față de producțiile poporului nostru. Între lucrările publicate menționăm :

1) *Cîntece populare oltenesti*, în «Folcior din Oltenia și Muntenia. Texte alese din colecții inedite, vol. II, cuvînt înainte de N. Iorga, ediție îngrijită de Gh. Alexe și Vasile D. Nicolescu, București, Editura pentru literatură, 1967 ;

2) *Băuturile spirtoase. Foloasele și pagubele ce aduc ele omului. Conferință populară tratată după poezia populară*. București, 1901, 56 pagini ;

3) *Sfînta Duminică*, povestiri populare române, 1912, nr. 2, din Biblioteca societății culturale, «Dragostea Creștină», din Ștefănești — Vilcea, 67 pagini, tipărite în «Neamul Românesc», Vălenii de Munte ;

4) *Versuri populare ceremonioase*, vol. I, Cărticica I, Craiova, 1922, nr. 2 din Biblioteca populară «Ramuri», 120 pagini ;

5) *Versuri populare române ceremonioase (Descîntece)*, vol. I, Cărticica II, nr. 3, din Biblioteca populară «Ramuri», Craiova, 1922, 151 pagini ;

6) *Versuri populare române distractive*, vol. II, Cărticica I, nr. 4, din Biblioteca populară «Ramuri», Craiova, 102 pagini (f.a. ;

7) *Versuri populare române distractive*, vol. II, Cărticica II, nr. 7—8 din Biblioteca populară «Ramuri», Craiova, 141 pagini ;

8) *Versuri populare române distractive — Cîntece de lume*, vol. III, Cărticica I, nr. 9, din Biblioteca populară «Ramuri», Craiova, 114 pagini ;

9) *Ostrovul din Călimănești* (1931) ;

10) *Cămătarul fix* (1935) ;

11) *Împăratul și Ciobanul* (1938) ;

12) *Casele și curțile țărănești* (1909) și

13) *Literatura populară*, I, *Cîntece bătrînești*, în : «Biblioteca Familiei», București, an I (1890), nr. 24.

Toate aceste publicații sînt numai o mică parte din marea sa colecție de «Versuri populare românești», care cuprinde : «84 colinde, 93 descîntece, 228 ghicitori, 110 jocuri de copii, 279 satire, 80 cîntece de leagăn, de nuntă și de moarte, 81 cîntece de dor, 307 cîntece de dragoste, 159 doine haiducești, ostășești, istorice și bahice, 107 plante și animale, 81 balade etc., în total 1600 de bucăți»²².

Din nefericire însă, lucrarea aceasta nu a văzut lumina tiparului în întregime, desi referatul făcut de Grigore Tocilescu era favorabil ; situația financiară a fostei Academii Române era însă în acea perioadă extrem de precară.

Cu toată amărăciunea simțită în urma acestui insucces, preotul Teodor Bălășel nu descurajează și continuă să culegă și să publice în diverse reviste și broșuri separate, materiale folclorice adunate de la preoți, învățători, elevi, funcționari etc. Colaborează la revistele : 1) *Memoria preotului* ; 2) *Biblioteca Familiei* ; 3) *Revista nouă*, București ; 4) *Lumina pentru toți* ; 5) *Gazeta Învățătorului*, Craiova ; 6) *Generația nouă* ; 7) *Șezătoarea-Fălticeni* ; 8) *Vocea Bisericii*, București ; 9) *Am-*

22. Pr. Teodor Bălășel, *op. cit.*, p. 309.

vonul, București; 10) Adevărul politic, București; 11) Calea Vieții, Slatina; 12) Păstorul, Pitești; 13) Cuvîntul Adevărului, Rîmnicu Vîlcea; 14) Luminătorul, Rîmnicu-Vîlcea; 15) Arhivele Olteniei, Craiova; 16) Ion Creangă, Birlad; 17) Viitorul, București; 18) Poporul românesc, Chitila; 19) Gazeta Cooperatorului, București; 20) Neamul românesc pentru popor, Vălenii de Munte; 21) România rurală, București; 22) Zorile Romanatului, Caracal; 23) Lumina Nouă, București; 24) Albina, București; 25) Revista învățătorilor și învățătoarelor din România, Buzău; 26) Tudor Pamfilie, Birlad; 27) Suflet Oltenesc, Pleșița, Craiova; 28) Gazeta poporului, etc.

Din cele prezentate mai sus, se vede bogata activitate folclorică desfășurată de preotul Teodor Bălășel care, în colaborare cu alți preoți și învățători au pus și bazele unei tovărășii folclorice, întemeind și o revistă ce avea drept scop, «publicarea celor mai de seamă producții populare românești»²³.

Tot pe linia contribuțiilor sale folclorice poate fi semnalat și substanțialul concurs dat preotului folclorist Simeon Florea Marian la alcătuirea monografiei «Despre Insecte» și lui Iuliu A. Zanne la desăvîrșirea monumentalei opere «Proverbele Românilor», lucrare tipărită în zece volume de către Academia Română.

Iată deci valoroasele contribuții aduse de către unul din preoții de prestigiu ai Bisericii Ortodoxe Române, la îmbogățirea folcloristicii românești cu lucrări de autentică valoare literară, științifică și artistică, întrucît, «toate materialele folcloristice de la Academie, în așa-zisele chestionare ale lui Hasdeu pe jumătate sint culese de preoți, pe jumătate de învățători»²⁴.

Un alt mare culegător și ostenitor în cercetarea și valorificarea creațiilor folclorice literare și muzicale, este preotul Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița.

S-a născut la 15 noiembrie 1885 în comuna Bistrița-Severinului, jud. Mehedinți, din părinți țărani.

În anul 1908 este elev în clasa I la liceul «Traian» din Turnu-Severin, unde pentru calitățile sale muzicale deosebite este ales în corul liceului condus de profesorul I. S. T. Paulian, iar profesorul de limba română Vasile Vircol, îl îndeamnă să culeagă cîteva cîntece populare și să i le înmîneze. În septembrie 1909, trece la Seminarul din Rm.-Vîlcea, iar din clasa a III-a este ales dirijorul clasei.

Chiar din timpul studiilor seminariale, «începe să prindă pe hîrtie primele cîntece populare auzite de la colegii săi, din lumea satelor»²⁵.

Talented și la desen, în vacanțele de vară ale anilor 1912 și 1913, Gheorghe Dumitrescu-Bistrița însoțește pe profesorul său Ion Tănăsescu care pictează biserica din satul Olteanca, jud. Vîlcea și cea din comuna Potcoava, jud. Slatina. Cu această ocazie tînărul seminarist își adună material folcloric literar și muzical, pe care avea să-l săpîrografeze,

23. Vezi rev. «Suflet Oltenesc» (Pleșița - Craiova), I (1927), nr. 1, și în «B.O.R.», LXXVIII (1960), nr. 7-8, p. 746-747.

24. Econom D. Furtună, *Preoții și învățătorii la culegerea folclorului*, în «Izvoarașul», nr. 6-8, iunie-septembrie 1939, p. 221.

25. Pr. Ioan Ionescu, *Despre folclorul românesc*, în «Mitropolia Olteniei», XI (1959), nr. 1-2, p. 83.

răspindindu-l printre elevii de la celelalte școli din Rîmnicu-Vilcea și, totodată, își pune problema scoaterii unei reviste în care să-și publice materialul folcloric adunat. Absolvind Seminarul teologic este numit în 1917, învățător suplinitor, în comuna Bistrița, iar în anul 1918 dîndu-și diferențele de rigoare la Școala Normală de învățători din București, obține diploma și este numit învățător în comuna Cîrjei, jud. Mehedinți, unde va apare la 1 iunie 1919 primul număr al mult căutatei sale reviste «Izvorașul».

În curînd este transferat, la cerere, învățător în comuna Bistrița unde își va desfășura bogata activitate folclorică pe o perioadă de peste 50 de ani.

În paginile revistei sale, preotul Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița va publica cîntece populare scrise în notație liniară, glume, snoave, balade, legende, cîntece bătrînești, vorbe de duh, credințe, datini, obiceiuri, basme, povestiri, jocuri pentru copii, descîntece, farmece, vrăji, cimilituri, ghicitori și strigături, chillmuri și modele de cusături naționale și uneori și scurte studii despre folclor.

«Bogăția materialului folcloric publicat de această revistă — spune un biograf al său — ne dovedește încă o dată varietatea, dar mai ales puternica vitalitate a creațiilor populare românești»²⁶. Datorită multiplelor sale publicații privind creația populară, revista «Izvorașul» a circulat nu numai în țară dar și peste hotare, în Bulgaria, Grecia, Cehoslovacia, în America și chiar în Asia și Africa.

Sacrificiile morale și materiale, precum și munca de zi cu zi depușă de preotul Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița pentru culegerea, corectarea și totodată pregătirea materialelor folclorice primite de la colaboratori, în vederea publicării, «a pornit din dragostea pentru tot ce are bun, prețios și proaspăt spiritul creator al poporului»²⁷.

Publicînd nu numai creații populare literare ci și creații muzicale folclorice, revista «Izvorașul», «a adus o contribuție prețioasă la punerea în valoare și în circulație a versului și cîntecului popular din Oltenia și alte regiuni ale țării, întreprinzînd, totodată, un efort complex de cultură în viața satului»²⁸.

Era singura revistă pe acea vreme care se ocupa temeinic cu strîngerea folclorului nostru literar și muzical ajutînd la răspîndirea muzicii naționale sub forma ei naturală și chiar armonizată pe mai multe voci.

Iată ce spune unul din cotidienele vremii: «Nu putem vorbi de tradițiile folclorice românești, fără să amintim de rolul pe care l-a jucat la timpul ei excelenta revistă de muzică, artă populară și folclor «Izvorașul» înființată de Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, unul dintre cei mai harnici și pricepuți folcloriști ai noștri»²⁹.

26. Gheorghe Alexe, *Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița — un neobosit culegător al folclorului românesc*, în «Cultură populară», Anul V, decembrie 1955, nr. 12, p. 61.

27. Traian Mateescu, *G. N. Dumitrescu-Bistrița și «Izvorașul»*, în «Oltenia Literară», Craiova, 1958, p. 103.

28. Interviu realizat de Panaît Micu, *Gh. N. Dumitrescu-Bistrița*, în «Ramuri», Anul II, nr. 11 (16), 15 noiembrie 1965, p. 13.

29. Prof. N. Ciurea Genuneni, *În curînd o jumătate de veac de la primul susur al «Izvorașului»*, în «Orizont», Anul II, nr. 163, 8 mai 1969, p. 2.

Preotul folclorist Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița a știut să atragă pentru a publica în coloanele revistei sale, colaborările celor mai de seamă folcloriști, ca: Pr. Teodor Bălășel, Simeon Florea Marian, Artur Gorovei, Pr. Gh. F. Ceaușanu, învățătorul St. St. Tuțescu, N. I. Dumitrașcu, învățătorul I. N. Popescu, C. S. Nicolăescu-Plopșor, Gheorghe Gh. Fierăscu, Pr. Dumitru Furtună, învățătorul George Catană etc., preum și ale unor preoți, învățători, ziaristi, studenți etc.

«Nu știm cum să lăudăm mai mult și să recomandăm mai călduros tuturor prietenilor noștri revista muzicală populară «Izvoarașul» de sub conducerea domnului Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, revistă în care se adună cu pietate cîntecele noastre poporane»³⁰.

Asemenea unui gospodar harnic și priceput, preotul folclorist Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița a adunat și publicat în paginile revistei sale aproape tot ce privea arta populară românească pe o perioadă de peste douăzeci de ani (1919—1940), astfel încît tezaurul folcloric de la Bistrița a fost, este și va rămîne nu numai o bibliotecă documentară de autentică valoare științifică, dar și un deosebit popas literar și artistic.

Dar, activitatea cultural-artistică a preotului Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița, nu se rezumă numai la cea privitoare la revistă, ci a înființat pentru enoriașii săi «o tipografie, o societate culturală cu casă proprie, o bibliotecă cu aproape 3000 de volume, un muzeu, o mică farmacie, o cooperativă de consum, o bancă populară, o stupină»³¹.

Înclinația pe care a avut-o însă spre pictură l-a ajutat pe preotul Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița să-și încerce talentul și în acest domeniu. Astfel, a lucrat peste 400 de tablouri în ulei, acuarelă și portrete și a organizat expoziții în acest sens la Rîmnicu-Vîlcea, Turnu-Severin, Băile Herculane și Craiova.

«Activitatea acestui neobosit cercetător — scrie cercetătorul Gh. Alexe — trebuie să devină pildă pentru toți cei care au dragoste pentru creația populară»³².

În afară de cele menționate mai sus, preotul folclorist Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița a scos două publicații intitulate «Opațul satelor» și «Alarma satelor» (1928—1934) și în colaborare: 1) Dumitrescu-Bistrița, Iosif N., «Descîntec de plămădit», Valea Copcii-Mehedinți, în «Arhivele Olteniei», X (1931), 53;

2) Dumitrescu-Bistrița, Iosif N., «Descîntec de scîrbă» (Valea Copcii-Mehedinți), în «Arhivele Olteniei», XI (1932), 97;

3) Dumitrescu-Bistrița, Iosif N., «Cîntece poporane din Mehedinți și Dolj», în «Arhivele Olteniei», XI (1932), 96 și

4) Dumitrescu-Bistrița, Iosif N., «Obiceiuri de la nuntă» (Valea Copcii-Mehedinți), în «Arhivele Olteniei», XI (1932), 268—272.

A alcătuit singur următoarele culegeri de folclor ca:

1) *Buchet muzical, cîntece pentru tineret*, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie;

30. Vezi: «Cuvîntul românesc», anul II, nr. 9—10, iulie-august 1921.

31. Emanoil Lega, *Oameni și tîpote*, Pr. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița și revista «Izvoarașul», în «Izvoarașul», nr. 6—9/1939, p. 232.

32. Gheorghe Alexe, *op. cit.*, p. 60.

- 2) *Cîntece românești*, voi. I, București, Ed. Casele Naționale, 1919 ;
- 3) *Cîntece românești*, voi. II, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie, 1921 ;
- 4) *Cîntece naționale*, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie, 1921 ;
- 5) *Jocuri naționale. Colecție de hore și jocuri*, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie ;
- 6) *Doine și cîntece din țară*, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie ;
- 7) *127 Doine și cîntece*, București, E.S.P.L.A., 1958 și
- 8) *Cîntece din folclor*, Craiova, 1960.

Desfășurînd însă și o îndelungată activitate didactică, preotul folclorist Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița, a alcătuit și unele lucrări necesare învățămîntului din acea perioadă. Între acestea menționăm :

- 1) *Cîntece patriotice, școlare și religioase pe note, pe una și două voci, potrivite pentru cursul primar*, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie, 1932, Ed. II., 1937 ;
- 2) *Cîntece patriotice și școlare*, voi. II, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie, 1934. A mai alcătuit apoi
  - 1) *Calendarul «Izvoarașul» pe anul 1933*, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie, 1933 ;
  - 2) *Calendarul «Izvoarașul» pe anii 1934*, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie, 1934 ;

A publicat și lucrări de muzică corală pe mai multe voci :

- 1) *Repertor școlar*, coruri pe 4 voci bărbătești și mixte, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie, 1921 ;
- 2) *Liturghia pentru școalele primare*, pe două voci, Bistrița-Mehedinți, Ed. proprie.

A publicat, de asemenea, separat, în revista «Izvoarașul», nr. 5—6, ianuarie-februarie, 1929, «*Cîntece populare românești*», vol. I, II.

A tipărit și piese de teatru scurt, precum și numeroase scenete pentru școlari. El însuși a compus cîntece școlare (peste 50) și a scris scenete cu un vădit caracter mobilizator înscrise pe linia unei literaturi destinate pentru popor, inaugurată de semănătorii. Toate aceste realizări de ordin artistic, cultural și social, îl așează pe Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița, «printre intelectualii de elită ai lumii satului românesc din perioada celor două conflagrații mondiale»³³.

Exemplul preotului folclorist Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița de stringere, conservare, în condiții excelente, de prelucrare și tipărire a comorilor folclorului nostru literar și muzical, este un exemplu demn de urmat nu numai de slujitorii Bisericii noastre strămoșești, ci de toți aceia care iubesc și prețuiesc arta populară literară și muzicală românească, a cărei frumusețe melodico-ritmice și profunzime tematică, o așează între marile valori culturale și artistice universale.

El este preotul care, în trecut, împreună cu confrății săi și cu învățătorii, alcătuiau intelectualitatea sătească, fără a cărei participare, culegerea și prelucrarea folclorului ar fi fost imposibil de îndeplinit.

Vasta activitate folclorică desfășurată de preotul Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița, concretizată în arhiva folclorică din satul unde, «între pomii și stupii săi, între cărțile și dosarele cu zeci de mii de cîntece

33. Pavel Ciobanu, *Un preot folclorist : Gh. N. Dumitrescu-Bistrița*. în «Mitropolia Olteniei», XXXI (1979), nr. 10—12, p. 758.

culese de pe buzele țăranilor, trăiește în fiecare clipă, bucuria omului care a lucrat stăruitor și cu pricepere pentru îndeplinirea datoriei, bucurie care dă tuturor anotimpurilor și tuturor vîrstelor, esența clară a primăverii»³⁴, este tezaurul artistic popular, de mare preț al țării noastre unde apelează ca la poarta unei instituții prestigioase, prin bogăția documentară, și sistemul de organizare: instituții, scriitori, poeți, muzicieni, folcloriști etc.

Bogatul material folcloric adunat ani de-a rîndul cu grijă și pricepere, răbdare și adîncă pasiune, îi aduce preotului folclorist Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița, bucuria spirituală consemnată în Cartea Cărilor de către marele apostol al neamurilor, Sfîntul Pavel³⁵.

Împreună cu soția sa, Olimpia Dumitrescu, a făcut ca prea-bine cunoscuta sa revistă «Izvoarașul» să dea la iveală «o remarcabilă comoară sufletească a poporului nostru, apreciată de mari personalități, atît de la noi cit și din alte părți»³⁶.

Ce a fost și ce a însemnat Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița în revista «Izvoarașul» pentru cultura populară a neamului românesc, au subliniat în cursul vremii, oameni de seamă ai scrisului nostru ca: Simion Mehedintzi, I. Simionescu, George Breazu, Constantin Brăiloiu, Arhimandritul I. Scriban etc., și vor consemna în permanență toți cercetătorii creației literare și muzicale a poporului nostru, care au menirea sfîntă de a valorifica aceste bogate și variate comori de artă populară.

Recenzii, medalioane și numeroase aprecieri ce se ridică la numărul de 800, vorbesc despre vasta activitate folclorică a preotului Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița.

Autoritățile bisericești i-au acordat rangul de iconom stavrofor și în mod excepțional, dreptul de a purta briu roșu pe viață, crucea mitropolitană și cea patriarhală, iar cele de stat și de cultură, ordine și medalii pentru «muncă îndeplinită cu cinste și cu scop înalt social»³⁷.

Unul dintre cei mai distinși preoți care s-au ocupat intens cu culegerea și publicarea folclorului și care a adus o impunătoare contribuție la dezvoltarea folcloristicii românești, a fost Simeon Florea Marian³⁸.

S-a născut la 1 (13) septembrie 1847 în satul Iliești, jud. Suceava din părinți țărani. După absolvirea a trei clase la școala primară din satul natal, trece în clasa a IV-a la «Școala populară din Suceava» unde era director, «faimosul Franz Theil, mare dușman și batjocoritor al neamului și limbii românești, care îi pedepsea pe elevii români ce se încumetau a vorbi între dinșii în graiul mamei, atîrnîndu-le de gît o

34. Petre Drăgu, *Tezaurul de la Bistrița*, în «Ramuri», Anul IV, nr. 4 (34), 15 aprilie 1967, Craiova, p. 10.

35. Vezi II Timotei 4, 7.

36. Teodor N. Manolache, *Cincizeci de ani de la apariția primului număr al revistei «Izvoarașul»*, în «Mitropolia Olteniei», XXI (1969), nr. 7—8, p. 638.

37. Pr. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, *Mărturisiri*, în «Mitropolia Olteniei», XXV (1973), nr. 11—12, p. 990.

38. Într-un nou studiu vom continua șirul preoților folcloriști a căror contribuție este mai mică și mai puțin cunoscută specialiștilor și oamenilor de cultură.

tăbliță cu un chip de măgar, pentru a fi scuipați în urmă de colegii lor»³⁹.

După absolvirea școlii primare din Suceava trece la gimnaziul din același oraș unde, chiar din timpul studiilor adună cu respect și adâncă evlavie tot ceea ce era produs autentic al sufletului popular, ca : doine, cintece, hore, strigături, snoave, povești și obiceiuri sau credințe ale poporului.

În acest fel, Simeon Florea Marian — încă din timpul studiilor gimnaziale — alcătuieste o culegere de o sută de doine și o lucrare intitulată : «Nunțile țaranului român», pe care le prezintă «Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina» cu scopul de a fi publicate. Nu știm care a fost răspunsul editurii privitor la începuturile folcloristice ale viitorului academician, dar aflăm că în același an «Colecția de poezii populare din Bucovina» a apărut în editura lui I. A. Adrian.

Terminând clasa a VI-a la gimnaziul din Suceava, este nevoit să urmeze clasa a VII-a la gimnaziul greco-catolic din Năsăud, după care trece în clasa a VIII-a la gimnaziul român din Beiuș, obținind bacalaureatul la 19 iulie 1871. În același an se înscrie la Facultatea de Teologie din Cernăuți pe care o absolvă în iunie 1875. Nu mult după absolvirea facultății se căsătorește cu Leontina Petrovski, fiica preotului George Petrovski din Siret. Cei doi soți au avut 6 copii, din care numai trei au trăit. În anul 1876 a fost hirotonit preot de episcopul Teoctist Blazevici pe seama parohiei Poiana Stampii, jud. Cîmpulung, dar nu stă mult aici, întrucât se transferă la parohia Voloca, iar în 1877 se transferă în orașul Siret ca preot ajutător al socrului său, George Petrovski. Ajungând preot în Siret, Simeon Florea Marian, este numit și profesor suplinitor de religie la «Școala populară de băieți și fete» și profesor de limba română la școala reală inferioară, în baza certificatului de absolvire a Seminarului Pedagogic din Cernăuți. În anul 1881, la frumoasa vîrstă de 34 de ani este ales cu unanimitate de voturi, membru activ al Academiei Române. Decretul este semnat de Ion Ghica — președinte, Alexandru Odobescu — secretar general.

În anul 1882 la 12 (25) martie își citește discursul de recepție intitulat : «Chromatica poporului român», lucrare în care folcloristul prezintă cu deosebit meșteșug scriitoricesc îndeminarea excepțională a rezimelor de la țară de a obține vopseli de diverse culori mult mai rezistente decît cele obținute de chimicale, fapt pentru care cîștigă marelă premiu Năsturel-Herescu de 4000 lei, premiu de care se bucurase înaintea lui doar Alecsandri, Hașdeu și Odobescu.

În anul 1883 este numit profesor definitiv de religie la gimnaziul superior greco-ortodox din Suceava.

În această calitate, preotul folclorist Simeon Florea Marian prin cercetări asidue de zi cu zi și printr-o participare permanentă la viața socială și culturală a orașului Suceava, a reușit ca împreună cu Ștefan Ștefureac și Matei Lupu să întemeieze «Revista politică» (1886—1891), — revistă care apăra drepturile neamului românesc din Bucovina —

39. Victor Morariu, *Un sfert de veac de la moartea lui S. Fl. Marian*, în «Făt Frumos», anul VII, nr. 3—4, 1932, Suceava, p. 89.

să fondeze revista «Clubul român» — care primea revistele românești prin intervenția sa — și să deschidă internatul de băieți «Vasile Cirlova».

Căutător neastîmpărat al comorilor artistice ale poporului român, Simeon Florea Marian apela la preoți, învățători și alte cunoștințe din diverse colțuri ale țării să-i trimită material folcloric. Iată ce spune unul din comentatorii vieții și operei neobositului folclorist: «Nu puteam să mă mir indestul de talentul fără asemănare și de felul neobosit cu care răposatul aduna tot ce privește viața românilor»⁴⁰.

Simeon Florea Marian a fost omul de știință care s-a mulțumit în scurta-i viață deocamdată cu adunarea materialului și coordonarea lui, cu citirea variantelor și cu controlarea necurmată a datelor. Pentru aceasta însă, el a depus o muncă titanică apelînd la colaboratori de diverse categorii sociale, atît verbal cît și scris, după cum constatăm: «Vă rog să binevoiiți a-mi comunica vre-o cîte-va adrese de învățători din Moldova, despre care sinteți siguri că mi-ar răspunde cînd le-aș scrie ca să-mi trimită atari numiri populare de insecte dimpreună cu legendele, datinele, credințele și cele ce le mai scriu Români despre dîsele, spre a-mi putea completa studiul din cestiune»⁴¹. Tot pe această linie, înainte de a publica folclor literar despre Avram Iancu — o veche pasiune a sa — se adresează marelui cărturar Gh. Bogdan-Duică pentru a-i trimite numerele 21 și 22 din revista «Gazeta Transilvaniei», publicate de George Bariț, privitor la marele tribun al anului 1848, intrucît fără de acestea, «nu sînt în stare a compune ceva de Doamne-ajută»⁴².

Apelează apoi la binecunoscutul folclorist Teodor Bălășel căruia i-a cerut sfatul privind întocmirea lucrării «Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor», scriînd între altele: «Un studiu ca al meu n-a apărut pînă acum, și nici nu cred că va apărea așa de grabă. Deci întinzîndu-mi mîna de ajutoriu, îmi veți face nu numai mie un mare bine, ci și literaturii noastre»⁴³.

Ca profesor, preotul folclorist Simeon Florea Marian obliga pe elevi ca în vacanțe să adune de la săteni bogatele comori ale tradițiilor, obiceiurilor, cîntecelor, vrăjilor și descîntecelor, «cari învăluiau viața țărănului din leagăn pînă la mormint»⁴⁴.

Dar activitatea folclorică a lui Simeon Florea Marian nu s-a redus numai la culegerea producțiilor populare din Moldova și Muntenia, ci și din Ardeal unde avusese ocazia încă din anii petrecuți la liceul din Năsăud să întîlnească pe Axente Sever din Cricău, pe Simion Balint din Abrud, marii tribuni ai anului 1848. Pe Avram Iancu nu a reușit să-l întîlnească, dar a cules toate producțiile folclorice dedicate marelui revoluționar de către românii din Ardeal și a publicat în diverse cotidiene ale vremii, creații populare în care sînt reflectate cu fidelitate luptele de veacuri ale românilor ardeleni împotriva asupririi străine.

40. Dr. Urban Jarník, *Junimea Literară*, IV, 6—7, 131—132.

41. Artur Gorovei, *Simeon Fl. Marian*, în «Făt Frumos», anul VII, nr. 5—6, septembrie-decembrie, 1932, Suceava, p. 222.

42. Leonida Bodnărescu, *Simeon Florea Marian și ceilalți*, în «Făt Frumos», anul VII, nr. 3—4, 1932, p. 193.

43. Vezi scrisoarea lui S. Fl. Marian către T. Bălășel, din 10 (23) XII, 1902.

44. Filaret Dobos, *Simeon Florea Marian. Amintiri cu prilejul împlinirii unui stert de veac de la moartea lui*, în «Țara Fagilor», anul I, octombrie 1931 — mai 1932, Suceava, nr. 5—12, p. 60.

Tocmai de aceea importanța folcloristului Simeon Florea Marian constă în «culegerile folclorice și studiile etnografice neîntrecute și absolut indispensabile celui care va voi să cerceteze temeinic produsele sufletului și ale minții poporului român de pretutindeni»⁴⁵.

«Astăzi — scrie unul din comentatorii vieții și operei marelui folclorist — nu se poate întreprinde la noi nici un studiu serios de folclor, nu se poate alcătui nici o gramatică, nici un dicționar, și chiar nici un manual de limba română, în special pentru primele clase ale școlilor medii, fără a se ține seama de opera lui Simeon Florea Marian»⁴⁶.

Dar pe lângă cărți de dimensiuni masive publicate de Academia Română, pe care le vom menționa mai jos, Simeon Florea Marian mai are și unele culegeri de dimensiuni reduse, de studii, precum și cercetări de interes istoric, lingvistic și literar.

Contribuția pe care a adus-o la dicționarul întocmit de B. P. Hasdeu este elocventă în acest sens.

O altă latură a activității sale de folclorist desfășurată în scurta dar fructuoasă-i viață, este aceea că a întocmit referate la culegerile de folclor alcătuite și prezentate Academiei de către folcloriștii: G. Săulescu, C. Rădulescu-Codin, Iuliu Zanne, Ion Pop-Reteganul, At. Marienescu etc., referate, care dovedesc atât proverbială-i scrupulozitate, cât și adâncul respect și dragostea profundă față de producțiile autentice ale spiritului popular românesc. De altfel, corespondența cu diverși specialiști și oameni de cultură atestă această pasiune a sa. Între aceștia menționăm pe: Vasile Alecsandri, B. P. Hasdeu, Petre Ispirescu, Iacob Negruzzi, Iosif Vulcan, Ion Pop-Reteganul, G. Bogdan-Duică, Sextil Pușcariu, Gustav Weigand etc.

La toți aceștia apela pentru a obține, o carte, un almanah, o revistă sau colecții de folclor care să-i ajute la cunoașterea perfectă a stadiului la care ajunseseră cercetările folclorice în România.

În acest fel, Simeon Florea Marian apare în cimpul cercetării folclorice ca o personalitate ce folosește metode de culegere și cercetare a producțiilor folclorice viabile și astăzi, fiind considerat intemeietorul acestei metode.

Este edificatoare în acest sens culegerea de «Poezii populare române» adunate și întocmite de el, care marchează o nouă etapă în evoluția concepției sale despre producțiile populare, întrucât «reprezintă piatra de hotar între metoda folcloriștilor premergători ca — Alecsandri, Anton Pann — și metoda științifică, pe care o inaugurează cu justă intuiție folcloristul bucovinean»⁴⁷. Dragostea sa pentru producțiile folclorice l-a determinat să cutreiere țara în lung și-n lat, cunoscând pe țaranul român în toate manifestările lui. Iată ce frumos și ce plastic, în același timp, se exprimă autorul cu privire la caracterizarea românului păstrător al frumoaselor tradiții populare românești: «poporul român, mândrul țaranu și duioasa țerancă grația ție vom ajunge a ne fi cunoscut pe deplin și cu tote ale lor și merită de a fi cunoscuți... pentru

45. Gavril Ionescu, *O carte necunoscută de a lui Simeon Florea Marian*, în «Țara Fagilor», anul I, octombrie 1931 — mai 1932, nr. 5—12, p. 62.

46. Fl. D. Rariște, *50 de ani de la moartea folcloristului Simeon Florea Marian*, în «Steaua», anul VIII (86), nr. 4, Cluj, 1957, p. 75.

47. *Ibidem*, p. 73.

că, acel singe n-a degeneratu după două mii de ani, astu felu că ieri acelu țaranu a uimitu Europa întregă printr-o antică vitejia»⁴⁸.

Eforturile uriașe depuse zi cu zi, cu timp și fără timp, de folcloristul bucovinean pentru inaugurarea unei metode științifice de culegere și cercetare a producțiilor folclorice, au făcut din el, «deschizător de drum al folcloristicii științifice românești»⁴⁹.

Meritele sale incontestabile de cercetător al comorilor de artă ale poporului român, au fost apreciate elogios de Academia Română care i-a publicat cea mai mare parte a cercetărilor sale.

Dăm mai jos lista lucrărilor folcloristului care au văzut lumina tiparului atât în editura Academiei, cit și în alte edituri și care dovedesc preocupările sale și pentru alte ramuri ale culturii românești ca : istoria, arheologia, teologia etc.

1) Marian, Simion Florea, *Poesii populare din Bucovina. Balade române culese și coresse de Simeon Florea Marian*, Botoșani, Editor I. A. Adrian, 1889;

2) Marian, Simion Florea, *Poesii orale române, adunate și întocmite...* Tom. I—II, Cernăuți, 1873—1875;

3) Marian, Simeon Florea, *Tradițiuni populare române*, Adunate de..., Broșura primă..., Sibiu, 1875.

4) Marian, Simeon Florea, *Chromatică poporului român. Discurs de recepțiune rostitu în ședința Academiei Române de la 12 martie 1882*, București, 1882;

5) Marian, Simion Fl., *Ornitologia populară română*, Tom I—II, Cernăuți, 1883;

6) Marian, Simion Fl., *Cîteva inscripțiuni și documente din Bucovina*, adunate de..., București, 1885, 16 pag. Extras din *Analele Academiei Române*, seria II, tom. VI, sec. II, Memorii și notițe;

7) Marian, Simion Fl., *Descindețe populare române, culese de S. Fl. Marian*, Suceava, 1886;

8) Marian, S. Fl., *Tolpa și Ștefan Vodă. Tradițiune populară*. Bălăcescu C. Teranu și pescarul, Brașov, N. I. Ciurcu (1886);

9) Marian, S. Fl., *Bérnașca, Istorie populară*, de S. Fl. Marian, Brașov Editura Librărie, N. I. Ciurcu, 1887;

10) Marian, S. Fl., *Biserica din Pârâuși în Bucovina*, București, 1887, Editura Academiei Române;

11) Marian S. Fl., *Nunta la Români. Studiu istorico-etnografic comparativ*, Ed. Acad. Rom. București, 1890, Tip. Carol Göbl, 856 pagini;

12) Marian, S. Fl., *Inmormîntarea la Români, Studiu etnografic*. Ed. Acad. Rom., București, 1892, Tip. Carol Göbl, 593 pag.;

13) Marian, S. Fl., *Nașterea la Români. Studiu etnografic*, Ed. Acad. Rom., București, 1892, Tip. Carol Göbl, 593 pag.;

14) Marian S. Fl., *Satire populare române*, București, 1893, 379 pag.;

15) Marian S. Fl., *Sîntul Ioan cel Nou de la Suceava*, București, 1895, 206 pag.;

16) Marian S. Fl., *Tradiții populare române din Bucovina*, București, 1895;

17) Marian, S. Fl., *Răsplata*;

18) Marian, S. Fl., *Răsplata. Povești din Bucovina, adunate...* Suceava. Redacțiunea și editura societății «Școala română», 1897.

19) Marian, Simeon Fl., *Inscripțiuni de manuscrite și cărți vechi din Bucovina*, Adunate și publicate... Partea I, Suceava, Editura autorului, 1900;

20) Marian, Simeon Fl., *Poesii populare despre Avram Iancu*, adunate și publicate..., Suceava, 1900;

21) Marian, Simeon Fl., *Portretul lui Miron Costin, mare logodit și cronicar al Moldovei*. Cu o stampă, București, 1900. Extras din *Analele Academiei Române*. Seria II. Tom. XXII, Memoriile Secțiunii istorice;

48. Vezi «Anuarul Arhivei de folclor». I, publicat de Ion Muslea, Cluj, «Cartea Românească», 1932, p. 132.

49. Gheorghe Alexe, *La 50 de ani de la moartea preotului folclorist S. Florea Marian*, în «Mitropolia Olteniei», IX (1957), nr. 7—8, p. 483.

- 22) Marian, Simeon Fl., *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor. Studiu folcloristic*, Ed. Academiei Române, București, 1903, Tip. Carol Göbl, 595 pag.;
- 23) Marian, Simeon Fl., *Legendele Maicii Domnului. Studiu folcloristic*, Ed. Academiei Române, București, 1904, Tip. Carol Göbl, 344 pag. + 1 planșă;
- 24) Marian, Simeon Fl., *Hore și chiuțuri din Bucovina, adunate de...*, București, 1910, 182 pagini + 1 planșă. Ed. Academiei Române (Din viața poporului român, IX);
- 25) Marian, Simeon Fl., *Păsările poporului român. Datini și legende*, ediție îngrijită de Ion Pillat, București, 1934, 48 pag.;
- 26) Marian, Simeon Florea, *Legenda ciocîrtiei*. Ilustrații de Popescu Udrîște, București, Editura tineretului, 1964 (46—48 pag.);
- 27) Marian, Simeon Fl., *Legendele păsărilor noastre*. Ilustrații și copertă. Sorin Obreja, București, Editura «Ion Creangă», 1971;
- 28) Marian, Simeon Florea, *Basmul din Țara de Sus*, Ediție îngrijită de Mihai Cărăușu. Ilustrații de Theodor Bogoi, Iași, Junimea, 1975, (181—184 pag.);
- 29) Marian, Simeon Fl., *Legendele păsărilor*, Ediție îngrijită de Mihai Cărăușu și O. Toian. Ilustrații de Theodor Bogoi (Iași), Junimea, 1975, 172 pag.;
- 30) Marian, Simeon Florea, *Lia Ciocîrtia*, 8 cărțile cu povești, București, Editura «Ion Creangă», 1975;
- 31) Marian, Simeon Fl., *Legende istorice din Bucovina*, ediție îngrijită cu note și studiu introductiv, de Paul Leu (Ilustrații de Maria-Luiza Diaconescu), Iași, Junimea, 1891, 195 pag.;
- 32) Marian, Simeon Florea, *Legendele ciocîrtiei*, București (f.a.), 32 pag.;
- 33) Marian, Simeon Florea, *Legendele rîndunicii*, București, (f.a.), 31 pag.;
- 34) Marian, Simeon Florea, *Păsările noastre și legendele lor*, București, (f.a.), Tip. Carol Müller, 118 pag.;
- 35) Marian, Simeon Florea, N. Ionescu, *Mănunchiu din manuscrisele lui G. Săulescu* (Raporturi despre ele), de domnii..., București, 1883, 60 pag. — Extras din Analele Academiei Române, seria II, tom. VII, sect. II. Memori și notițe;
- 36) Marian, Simeon Florea, Sblera, Dr. Jahann und Simeon Florea Marian. Die Rumänien. (Wien: Verlag der Kaiserlich-Königlichen Hof und Staats-druckerei, 1899), pag. 191—222, cu ilustrații;
- 37) Marian, Simeon Florea, *Condica mănăstirii Solca*, Suceava, 1902, 74—77 pag.;
- 38) Marian, Simeon Florea, *Condica mănăstirii Voronei*, Cernăuți, 1900, 115 pag. și
- 39) Marian, Simeon Florea, *Domnia lui Ștefan cel Mare și cea a lui Ștefan Tomșa*, Cernăuți, 1904, 59 pag.

În afară de aceste lucrări care au văzut lumina tiparului prin bunăvoința Editurii Academiei Române și a altor edituri din țară, preotul folclorist Simeon Florea Marian a lăsat literaturii de specialitate și alte lucrări care din nefericire nu au mai văzut lumina tiparului, dar care pot constitui material documentar de excepțională valoare științifică, privind poporul român și producțiile sale populare, intrucît este de toți știut că, folclorul constituie o expresie vie a culturii și spiritualității strămoșilor noștri. De aceea ca preot, el a condamnat superstițiile, dar nu l-a împiedicat să vadă în ele, «una din manifestările de viață ale poporului, proprie, caracteristică unui anumit stadiu de dezvoltare a gândirii sociale și unul din izvoarele cele mai importante și prețioase pentru istoria și limba poporului nostru»⁵⁰, publicind diferite studii privitoare la superstițiile poporului român.

50. Traian Filip, *Marian sau spațiul liric bucovinean în port național*, în «Omagiu lui Iosif Constantin Drăgan», Roma, 1977, p. 275.

Contribuție de folos științific remarcabil pot fi considerate și preocupările sale pentru arheologie, intrucit intervențiile făcute sînt deschizătoare de drumuri și în acest domeniu, deși nu a făcut cercetări arheologice îndelungate, totuși, a semnalat existența unor tumuli în nordul Bucovinei, ce au devenit obiect de cercetare al arheologilor de mai tirziu.

Adunînd la un loc, toate aceste preocupări din diverse ramuri ale culturii românești în care a adus contribuții hotărîtoare, preotul Simeon Florea Marian apare în conștiința contemporanilor ca istoriograf, om de aleasă cultură și folclorist consacrat. Pentru aceste merite incontestabile ale sale, încă din timpul vieții a fost ales membru al mai multor societăți științifice și culturale, recunoscîndu-i-se prin aceasta, substanțiala contribuție adusă la dezvoltarea culturii românești în general și cea folcloristică în special, cu lucrări a căror valoare științifică este de netăgăduit și astăzi.

În anul 1888 a fost ales membru în consiliul școlar districtual, iar în aprilie 1896 a primit din partea mitropolitului Arcadie titlul de exarh și dreptul de a purta brîul roșu pe viață. În 1903 cu prilejul sfințirii nou-restauratei biserici a Mirăuților din Suceava, a fost hirotesit protopresbiter.

Recunoașterea oficială a meritelor științifice și de cercetător al comorilor spirituale ale poporului român, a fost, totodată, și o recunoaștere a preocupărilor folcloristice și a altor preoți care s-au străduit ca în timpul lor liber să se ocupe de culegerea și valorificarea producțiilor populare, intrucit «nimeni nu e atît de aproape de sufletul țăranului ca preotul; nimeni nu-i cunoaște mai mult poveștile, datinile și gîndurile. Prin însăși situația carierei lui, preotul străjuiește la toate cotiturile vieții omenești, și e în măsură să vadă și să cunoască sufletul poporului mai mult decît oricine»⁵¹.

Firea sa sensibilă, cinstită și dornică de a cunoaște cît mai mult din domeniul culturii și al folclorului literar, a atras simpatia multor personalități științifice și literare române, care au menționat în diverse cotidiane ale vremii, prodigioasa activitate a folcloristului bucovinean. Menționăm în acest sens pe: Mihai Eminescu, Șt. O. Iosif, Vasile Alecsandri, A. D. Xenopol, P. Poni, D. Anghel, Constantin Pavelescu, Ilarie Chendi, Emil Girleanu, Iosif Vulcan, Andrei Birseanu, Mihail Sadoveanu, Constantin Istrati, Ion Kalinderu, folcloristul Artur Gorovei etc.

Trecerea sa din viața pămîntească la o vîrstă cînd putea să aducă și mai multe contribuții culturii românești (60 de ani) a intristat adînc pe oamenii de specialitate care așteptau și alte realizări științifice de răsunet ale preotului folclorist Simeon Florea Marian. Cu toate acestea, el a lăsat posterității, «un nume cinstit și bun, care va trăi cît timp vor răsuna pe aceste plaiuri frumoase și prospere, hora, chiuitura și doina la naștere, nuntă, înmormîntare, cu datinile și obiceiurile minunate ale acestui popor»⁵².

51. Prof. P. Dan, *Preoții și folclorul*, în «*Unitatea*», anul XLII, Blaș, 5 noiembrie 1932, nr. 45, p. 2.

52. Pr. Vartolomeu Constantinescu, *Simeon Florea Marian — 125 ani de la nașterea sa*, în «*Mitropolia Ardealului*», XVII (1972), nr. 9—10, p. 772.

PREOCUPAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE PENTRU OCROTIREA PATRIMONIULUI CULTURAL NAȚIONAL

Pr. asist. NICOLAE V. DURA

Pecetea credinței și a evlaviei străbune și-a găsit expresia frumosului în valorile artistice inestimabile adăpostite de bisericile și minăstirile ortodoxe¹.

Preocuparea Bisericii noastre pentru ocrotirea bunurilor istorice, artistice și de cultură ale neamului s-a manifestat întotdeauna, deoarece membrii ei — clerici și laici — au avut obligația sacră de a păstra și cinstea tot ceea ce ea însăși zidea, afierosea și întocmea pentru folosul oamenilor și slava lui Dumnezeu. Fiind creatoarea acestei zestre spirituale, Biserica noastră a fost deci și păstrătoarea și ocrotitoarea ei.

Preocuparea Bisericii Ortodoxe Române pentru ocrotirea Patrimoniului cultural național s-a concretizat prin observarea legilor de stat, prin alcătuirea unor legiuri proprii și prin măsuri practice privind ocrotirea Patrimoniului cultural național.

A. Legiuri bisericești privind ocrotirea Patrimoniului cultural național.

În secolul trecut, cînd s-au intensificat preocupările autorității de stat pentru ocrotirea Patrimoniului cultural național — concretizate și prin legiuri speciale — identificăm și primele legiuri ale Bisericii date în această privință.

În anul 1855, mitropolitul Andrei Șaguna a dat o circulară în baza căreia a îndemnat și poruncit protopopilor și preoților din Mitropolia Transilvaniei să porceadă la colectarea, inventarierea și păstrarea cu grija cuvenită a cărților vechi. Dînd expresie sentimentelor sale alese pentru cultul cărții și îndeosebi pentru cartea veche și rară, pentru slova și limba neamului său, Șaguna mărturisea că «...stricăciunea, pierderea și răpunerea, lor este o călcare de cele sfinte și o vătămare neiertată a averii bisericești. Niște asemenea cărți vechi fac literatura noastră bisericească și pe lîngă aceasta se privesc ca niște izvoare și vistierii prețioase, chiar și pentru cultura limbii naționale. Se poate zice, — adevărea același mitropolit —, că disprețuirea nebagarea în seamă și prăpdirea lor nu este numai un păcat mare către Biserică și către lucrurile ei, ci totodată este și o pagubă așa-zicînd chiar națională. Spre a scăpa, cel puțin în viitor, din gura pericunii cărților vechi, ce vor mai fi rămase ici și colea, am socotit de neapărată trebuință a se lua niște măsuri mai serioase pentru îngrijirea și păstrarea lor. Chiamînd luarea aminte a Prea și Cinstiilor voastre asupra acestui lucru important, vă poftesc — îndemna vrednicul ierarh — ca numaidect să stringeți toate cărțile vechi bisericești și să faceți consemnare despre dinsele cu de-amănuntul și cu toată cunoștința. În această consemnare să se treacă, pe rînd și acurat, fiecare carte însemnînd titlul sau numele cărții ori anul și locul unde s-au tipărit. După ce se va săvîrși consemnarea ce se cere, cărțile să se așeze în Biserică, într-un loc cuviincios, spre a nu se strica și prăpdă și numai cu cea mai mare îngrijire să se facă întrebuințare de dinsele, cînd va fi de lipsă a să citi una sau alta dintr-insele. Spre a nu

1. Vezi Dr. Nicolae Bălan, *Biserica neamului și drepturile ei*, Sibiu, 1928, p. 36.

se naște o neînțelegere în privința aceasta, vă fac luători aminte, că să spuneți proprietarilor acelor cărți că consemnarea cărților lor pe lângă cele bisericești nu se face nicidecum cu vreun cuget ca să se atingă cineva vreodată de ele, ci numai în interesul științei spre onoarea literaturii bisericești și spre ajutorul culturii, limbei naționale. În vizitățile ce vor întreprinde părinții protopopi — dispunea același Șaguna — vor cerceta totdeauna, dacă cărțile ce figurează în consemnare, se află în ființă sau nu; dacă se păstrează în loc și cu chip convins, ca să nu se prăpădească. După zelul și interesul cu care Prea și Cinstiile voastre veți stăruî în privința aceasta, se va păstra cu mai multă îngrijire averea bisericească în cărți. În astfel de chip se va face o slujbă mare Bisericii și limbei poporului, pentru care cei de acum ne vor mulțumi, iar urmașii noștri ne vor fi recunoscători»².

Îi sintem într-adevăr recunoscători vrednicului intru pomenire arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe din Transilvania pentru tot ceea ce a întreprins în acest domeniu. Indemnurile mitropolitului Andrei Șaguna pentru ocrotirea, cărții vechi vădesc cu prisosință preocuparea dintotdeauna a Bisericii noastre pentru păstrarea zestrei spirituale a poporului. Aceste indemnuri și fapte rămân totodată un testament peste veacuri pentru fiii Bisericii și neamului nostru.

În anul 1872, în «Legea pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți și pentru înființarea Consistoriului superior bisericesc», s-a prevăzut obligația organelor bisericești de a supraveghea și îndruma «...felul de construcție și de zugrăvire a Bisericilor noi și a celor te nu sînt declarate monumente istorice»³. Prin această măsură s-a urmărit respectarea și păstrarea tradiției arhitectonice și picturale din Biserica noastră, în duhul ei autentic, materializat în monumentele istorice ale neamului românesc.

Regulamentul pentru administrarea avuțului bisericesc, din anul 1873⁴, prevedea obligația inventarierii tuturor obiectelor Bisericii. În cazul în care «...unele din obiectele Bisericii s-ar strica sau s-ar desființa, urma a se face — prevedea Regulamentul — o constatare de către preot și se vor nota în inventar» (art. 12). În ceea ce privește «obiectele trebuincioase serviciului divin, cărțile, veșmintele, se vor încredința — stipula același Regulament — în păstrarea preotului sub luare de adevărință» (art. 13).

Regulamentul pentru disciplina bisericească, votat de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 22 mai 1873⁵, prevedea obligația ca fiecare Biserică să aibă «un dulap pentru păstrarea cărților» (art. 33), iar «la Administrația eparhială, trebuie să fie cătagrafiu anume arătătoare de toate obiectele oficiului divin de pe la bisericile de prin eparhie; cu anume arătare de starea lor atît pentru mai sigura lor păstrare,

2. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, Sibiu, 1938, p. 192—195; Cf. Redacția, *Indemnurile Mitropolitului Șaguna pentru apărarea bunurilor bisericești*, în «Mitropolia Ardealului», XXIII (1978), nr. 4—6, p. 332—334.

3. Chiru C. Costescu, *Colecțiune de legiuri bisericești și școlare*, vol. I, București, 1916, p. 47, art. 18.

4. Ioan M. Bujoreanu, *Appendice la Colecțiunea de Legiurile României Vechi și Noi*, vol. II, București, 1875, p. 7—11.

5. *Colecțiune de Legea organică și Regulamentele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române*, București, 1876.

cît și pentru știință. Catagrafiile acestea se verifică la fiecare doi ani, adăugîndu-se obiectele ce ar prisosi și scăzîndu-se cele uzate...» (art. 29).

În baza prevederilor Regulamentului pentru disciplina monahală⁶, votat de Sfîntul Sinod în ședința sa din 29 mai 1873, fiecare minăstire trebuia să aibă «o bibliotecă» (art. 101) și o «condică legalizată» (art. 105), în care aveau să se păstreze și să se înregistreze cărțile vechi. Se interzicea, totodată, scoaterea cărților «...afară de cuprinsul minăstirii, fără un ordin special din partea superiorului» (art. 106). Bibliotecarii minăstirii aveau obligația ca să se îngrijească «...de cărțile liberate de la bibliotecă, ca să se reîntoarcă de primitor în starea în care a primit-o» (art. 105).

În conformitate cu dispoziția art. 78 al aceluiași Regulament, obiectele bisericești trebuiau trecute «în catagrafia generală a minăstirii». Această dispoziție a determinat organele de conducere ale minăstirilor să întreprindă acțiuni de inventariere și ocrotire a obiectelor de cult, care prin valoarea lor artistică și prin vechimea lor, constituie bunuri de preț ale Patrimoniului cultural național.

În anul 1892, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române dispunea ca «Prea Sfinții Episcopi eparhioți să supravegheze cu dinadinsul în jurisdicțiunea lor ca pictura, arhitectura și ornamentațiunea, care se va introduce de acum înainte, fie prin bisericile cele vechi, fie prin cele noi sau reînnoite, să fie conform stilului bizantin»⁷.

Pentru a proteja pictura vechilor monumente de artă bisericească, Sfîntul Sinod al Bisericii noastre a prevăzut în «Legea asupra clerului mirean și seminarilor», din 1906, că în «bisericile declarate monumente istorice, slujba dumnezeiască se va face în ele după chibzuința chiriarhilor respectivi, fără a sluji vreodată ca biserici parohiale sau filiale» (art. 1). În același scop, în anul 1908, ca urmare a intervenției stăruitoare a factorilor de răspundere ai Bisericii noastre, s-a dat «legea pentru fabricarea și vînzarea luminărilor de ceară», care prevedea că, în serviciile religioase ale Bisericii autocefale ortodoxe române, atît în biserică, cît și în afară din biserică, nu se pot întrebuița decît luminări de ceară adevărată de albine, fără nici un amestec de alte materii (art. 1).

În anul 1907, Sfîntul Sinod a dat «Regulamentul privitor la primirea vizitatorilor sau oaspeților în sfințele minăstiri». Conform prevederilor articolului 11 al acestui Regulament, «minăstirile fiind înființate de pioșii noștri strămoși, iar noi urmașii lor, avînd datorita creștină a le întreține ca pe niște monumente de pietate strămoșească, sîntem datori cu toții să contribuim fiecare după puterea sa pentru menținerea lor în bună stare»⁸.

În baza prevederilor Regulamentului Interior al Consistoriului superior bisericesc, din anul 1910, în cadrul Consistoriului funcționau «Comisiunea pentru întreținerea bisericilor, minăstirilor și pentru alcătuirea regulamentelor privitoare la buna funcționare a bisericilor și a

6. *Ibidem*; cf. Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 12—19.

7. Deciziunea Sfîntului Sinod al Sîntei noastre Biserici Autocefale dreptmăritoare de răsărit, în «Legea organică și Regulamentele Sfîntului Sinod», București, 1892, p. 160.

8. Stelian Rădulescu-Formac, *Colecțiunea legilor, regulamentelor programelor și diferitelor decizii și dispozițiuni generale*, București, 1912, p. 118.

minăstirilor» și «Comisiunea pentru construire și zugrăveli de biserici» (art. 32 d, e).

«Regulamentul pentru executarea execuțiilor de biserici, reparațiuni, case parohiale, etc.», din anul 1910, prevedea că «orice construcție de biserici, reparațiuni, etc., în comunele urbane sau rurale, trebuie executate după un plan și deviz în regulă, ambele aprobate de către Administrația Cassei Bisericii înainte de începerea lucrărilor» (art. 4).

În contextul aceleiași preocupări constante, privind protejarea picturilor bisericești, în anul 1912 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a dat «Regulamentul pentru zugrăvirea bisericilor». Articolul I al acestui Regulament prevedea că «la zugrăvirea oricărei biserici și la înnoirea picturii învechite și șterse din bisericele cele vechi, este admis numai stilul bizantin, întrebuițat în Biserica Ortodoxă și cu deosebire în Muntele Athos».

Preocuparea Bisericii noastre pentru conservarea edificiilor bisericești, declarate monumente istorice, a fost afirmată și în textul «Regulamentului pentru administrarea afacerilor epitropești în parohii și eparhii», din anul 1927.

În conformitate cu prevederile acestui Regulament, consiliul parohial avea ca atribuție «a păstra în stare bună și a repara edificiile bisericești» (art. 8 d) și «a afla mijloace necesare pentru edificarea și repararea bisericii» (art. 8 f). Epitropia parohială avea ca sarcină «a îngriji ca edificiile bisericești, precum și cimitirul să fie în stare bună» (art. 15 f).

Preocuparea Bisericii Ortodoxe Române pentru ocrotirea Patrimoniului cultural-național a găsit un climat fericit de materializare după anul 1948.

Măsurile întreprinse de Biserica noastră după această dată au fost cerute și stimulate de noul cadru legal. Legile privind ocrotirea Patrimoniului cultural-național, care au apărut după această dată, au creat regimul legal necesar⁸⁸, în lumina căruia Biserica noastră și-a redactat legislația ei referitoare la Patrimoniul cultural-național.

În spiritul legislației de stat apărute după 1948, privind ocrotirea Patrimoniului cultural-național, legăturile Bisericii noastre au asigurat autorității bisericești temeuri legale pentru toate acțiunile întreprinse de aceasta.

Articolul 3 al Regulamentului pentru administrarea averilor bisericești din anul 1950, prevede că bunurile bisericești, atît cele sacre — locașurile de cult, odorele și veșmintele bisericești, cărțile de ritual, cimitirele, sculpturile, țesăturile artistice, miniaturile, cărțile rare, documentele, etc. — cît și bunurile comune, ca de pildă, muzeele religi-

⁸⁸. Vezi *Colecție de legi, decrete, hotărîri și decizii*, 1951, 1—31 martie, București, 1951, p. 27—28; *Colecție de legi, decrete, hotărîri și dispoziții*, 1955, 1 martie — 30 aprilie, vol. II, București, 1955, p. 70—76; Cf. *Lista Monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, București, 1956, p. IX—XIV; Decretul nr. 46 din 19 martie 1951; H.C.M. nr. 661/1955; H.C.M. nr. 1160 din 23 iunie 1955; H.C.M. nr. 1619 din 3 oct. 1957; Legea nr. 64/1969; Decretul 150 din 19 iunie 1974; Legea 58 din 29 oct. 1974; Decretul nr. 206/1974; Legea nr. 20/1972; Decretul nr. 231/1974; Legea 63/1974; Decretul 13/1975; Decretul nr. 117/1975; Decretul nr. 244/1978; Circularele Departamentului Cultelor nr. 603/1977; Nr. 14.727/1978; 14. 780/1980; nr. 12.697/1981.

oase, etc., se administrează «în conformitate cu legile țării, cu dispozițiunile Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române și ale prezentului Regulament»⁹.

Articolul 169 din Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române prevede că bunurile sacre, destinate prin sfințire sau binecuvântare cultului divin, nu pot fi înstrăinate și nici urmărite¹⁰. În conformitate cu dispoziția articolului 180 din același Statut, «obiectele de cult de la bisericile desființate, nu se pot folosi decât conform dispozițiilor episcopului»¹¹. În spiritul aceleiași legislații, «bisericile monumente istorice, cum și toate monumentele istorice cu caracter religios, aparțin Eparhiei pe teritoriul căreia se află și cad în grija și administrarea acelei eparhii»¹². Prin urmare, toate bunurile care aparțin Bisericii, dar fac parte integrantă din Patrimoniul cultural național, se folosesc doar cu aprobarea episcopului locului, aprobare care trebuie să fie întotdeauna în conformitate cu legile țării și ale Bisericii.

Preotul paroh are obligația de a întocmi și ține la zi «inventarul averii parohiale»¹³, iar episcopul parohiei are îndatorirea de a se îngriji ca «edificiile bisericesti, cele ale instituțiilor culturale și fundamentale și alte bunuri bisericesti, să fie bine întrebuințate»¹⁴.

La rândul lui, protopopul — în calitate de organ de legătură între parohie și eparhie — are obligația de a inspecta «cel puțin o dată pe an, parohiile din Protopopiat, verificând registrele, arhiva și biblioteca, starea bisericii, a clădirilor bisericesti, precum și a cimitirelor și a altor bunuri bisericesti» și de a întocmi un «proces-verbal amănunțit asupra constatărilor făcute»¹⁵, pe care le înaintează autorității eparhiale, cu raport și propuneri.

În baza dispoziției articolului 19, a, c, din Regulamentul pentru administrarea averilor bisericesti, Consiliul Național Bisericesc, are, printre altele, și îndatorirea de a «verifica și aproba inventarul bunurilor bisericesti ce aparțin Patriarhiei, precum și inventarele instituțiilor centrale ale Bisericii Ortodoxe Române», și de a «stabili normele de administrare a bunurilor bisericesti centrale, în materiile care nu sînt stabilite printr-o altă normă legală sau regulamentară».

Consiliul Național Bisericesc are deci ca îndatorire și inventarierea și stabilirea normelor de administrare a bunurilor bisericesti ce fac parte integrantă din Patrimoniul cultural-național.

Pe temeiul dreptului de devoluțiune, prevăzut de canonul 11 al Sinodului al VII-lea ecumenic, patriarhul «are îndatorirea de a supraveghea modul în care se face administrarea întregii averi bisericesti, fiind în drept a lua toate măsurile legale de îndreptare acolo unde prestigiul Bisericii și buna chivernisire a acestor averi o cer. Măsurile luate de patriarh sînt obligatorii. Cei care nu le aduc la îndeplinire se fac vinovați de delictul neascultării de ordinele autorității superioare și vor fi

9. *Legiurile Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1953, p. 346.

10. *Ibidem*, p. 43.

11. *Ibidem*, p. 45.

12. *Ibidem*.

13. *Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române*, art. 47 h.

14. *Statutul...*, art. 66 e.

15. *Statutul...*, art. 72, b, c.

pedepșiți ca atare»¹⁶. Așadar, toate măsurile întreprinse de întiiștătătorul Bisericii noastre, inclusiv cele care privesc ocrotirea bunurilor bisericesti, care fac parte integrantă din Patrimoniul cultural-național, sînt obligatorii¹⁷.

Încă din anul 1950, în Regulamentul pentru administrarea averilor bisericesti, aprobat și votat de Adunarea Națională Bisericească, se prevedea că «bunurile prețioase trebuiesc păstrate în încăperi speciale sau săli de muzeu»¹⁸.

Același Regulament prevede că «în cazuri cu totul excepționale și numai pentru interese superioare bisericesti, la propunerea chiriarhului respectiv, Sinodul permanent poate aproba ca unele bunuri prețioase să fie dăruite» (art. 29).

În conformitate cu prevederile articolului 61 din Regulamentul pentru administrarea averilor bisericesti, «membrii organelor de administrare a averilor bisericesti sînt răspunzători pentru pagubele pricinuite prin rea credință, neglijență, sau nepricepere. Răspunderea civilă nu exclude răspunderea penală».

Bunurile care constituie averea bisericască, dar care fac parte integrantă și din Patrimoniul cultural-național, deși aparțin unităților administrative ale Bisericii noastre, nu pot fi deci vătămăte în administrarea lor prin rea credință, neglijență sau nepricepere, de către membrii organelor de administrare a acestei averi bisericesti. «Legea patrimoniului public» se aplică — prevede articolul 63 al aceluiași Regulament — și persoanelor care se fac vinovate pentru asemenea acte. De altfel, Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române consideră între delictele disciplinare, care se pedepsesc ca atare, și «administrarea incorectă a bunurilor bisericesti, însușirea sau întrebuințarea lor în alte scopuri» (art. 3 t).

Legislația Bisericii Ortodoxe Române prevede deci nu numai îndatorirea autorității bisericesti, a clericilor și a credincioșilor ei, de a păstra și valorifica bunurile care fac parte integrantă din Patrimoniul cultural-național, ci și pedepse pentru cei care nu respectă prevederile legale privitoare la evidența și păstrarea acestor bunuri.

După cum s-a putut constata, legiuirile bisericesti apărute pînă în anul 1974 vădesc aceeași preocupare constantă a Bisericii noastre pentru ocrotirea Patrimoniului cultural-național. După apariția Legii nr. 63/1974, Biserica Ortodoxă Română și-a învederat această preocupare, pentru păstrarea moștenirii spirituale a trecutului românesc, prin leguiri și măsuri cu caracter aplicativ.

În temeiul prevederilor înscrise în Statutul său de organizare și funcționare, și a regulamentelor respective, prin organul său suprem — Sfîntul Sinod — Biserica Ortodoxă Română a luat hotăriri și măsuri adecvate privind ocrotirea Patrimoniului cultural-național. De pildă, în anul 1975 Sfîntul Sinod a cerut părților constitutive ale Bisericii noastre să-și asigure bunurile la întreaga lor valoare reală înscrisă în inventar. În conformitate cu temeiul Cancelariei Sfîntului Sinod nr. 13.106/

16. Regulament pentru administrarea averilor bisericesti, art. 23.

17. Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române, art. 16.

18. Art. 29.

1975, «pentru bisericile monumente istorice se va proceda la stabilirea valorii reale prin aplicarea normelor de evaluare ale statului» (art. 9).

La ședința ordinară de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 15 decembrie 1975, Cancelaria Sfântului Sinod a prezentat, în baza temeiului nr. 19.225/1975, referatul privind organizarea și fixarea temelor conferințelor de orientare pe anul 1976. La propunerea Comisiei Învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod a hotărît ca, pentru luna aprilie 1976, să se trateze ca temă pentru conferința de orientare «Grija preoților și a credincioșilor pentru cunoașterea, prețuirea și conservarea bunurilor religioase și de artă bisericească — valori ale Patrimoniului cultural-național. Grija pentru Fondul Arhivistic».

În ședința de lucru din 21—22 septembrie 1976, membrii Sinodului permanent au adus în discuție importanța legii numărul 63 din 2 noiembrie 1974, pentru ocrotirea patrimoniului cultural-național și atenția deosebită care trebuie dată pentru aplicarea instrucțiunilor privind conservarea bunurilor de artă bisericească. Cu acest prilej, Sfântul Sinod a hotărît: «Centrele eparhiale vor îndatora delegatul respectiv în problemă Patrimoniului să întocmească un raport scris privind instrucțiunile primite în legătură cu Patrimoniul cultural-național, măsurile concrete care s-au luat de către centrele eparhiale în aplicarea Legii 63/1974 pentru ocrotirea Patrimoniului cultural-național, la toate unitățile bisericești».

În ședința ordinară de lucru din 10 decembrie 1977, în urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei Învățămîntului, pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod a hotărît ca la Conferința de orientare a clerului din luna aprilie 1978, să se trateze ca temă «Ocrotirea Patrimoniului național-cultural, îndatorire patriotică a preoții ortodoxe».

La consfătuirea sinodală din 26 septembrie 1978, Prea Fericitul Patriarh Iustin spunea: «Ne-am întrunit astăzi în consfătuire sinodală pentru a examina o problemă de o importanță deosebită și care, în același timp, comportă și o rezolvare urgentă» privind «Aplicarea legii nr. 63/1974 pentru ocrotirea Patrimoniului cultural-național al Republicii Socialiste România. În legătură cu Patrimoniul cultural național este necesar să vă reamintesc că legea pe care Marea Adunare Națională a votat-o la 30 octombrie 1974, privește și Biserica noastră. Este o lege care ne interesează și pe noi ca cetățeni și slujitori, precum și Biserica, fiindcă Patrimoniul cultural național este alcătuit din bunuri care aparțin tuturor sectoarelor de activitate. Prin această lege și bunurile bisericești sînt pentru prima oară ocrotite, prin lege, ca bunuri ale întregului popor. Bucuria de a le avea este dublată de sarcina de a le păstra...».

Printre altele, în ședința sa de lucru din 15 decembrie 1980, Sfântul Sinod a hotărît ca Centrele eparhiale să facă «investigațiile cuvenite pentru clasificarea situației bunurilor care aparțin Patrimoniului cultural național, ...». În sesiunea de vară (25—26 iunie 1981), Sfântul Sinod a cerut Centrelor eparhiale să continue «acțiunea de identificare și recuperare a bunurilor care au lipsit la verificările unităților bisericești, informînd Cancelaria Sfântului Sinod asupra bunurilor care nu au o situație clară pînă în prezent» (Cancelaria Sf. Sinod, Temei nr. 6748/1981).

Problema ocrotirii Patrimoniului cultural național a figurat pe agenda de lucru a Sf. Sinod și în ședințele din 14—15 decembrie 1981 și 26 aprilie 1982.

B. Măsuri întreprinse de Biserica Ortodoxă Română pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice.

Încă din secolul trecut, prin lucrări, studii și referate de specialitate, oamenii Bisericii au încercat să atragă atenția asupra stării precare a unor monumente bisericești. Preotul Grigorie Mușuleanu, episcopul Ghenadie Enăchescu, preotul Marin Dumitrescu din București, episcopul Melchisedec al Romanului etc., și-au publicat notele și însemnările culese de pe la bisericile și mănăstirile vizitate, atrăgând totodată atenția factorilor de răspundere asupra stării nefericite a acestor monumente de artă veche bisericească.

În urma demersurilor făcute de asemenea fii de seamă ai neamului nostru, grija pentru păstrarea monumentelor de artă bisericească a fost încredințată unei instituții legal constituite în 1892 — «Comisiunea Monumentelor Publice».

Iniținându-se în anul 1902 Cassa Bisericii, Serviciul Monumentelor Istorice a fost trecut sub conducerea administratorului acestei Casse¹⁹. Personalul serviciului Comisiunii Monumentelor Istorice făcea parte integrantă din personalul Administrației Cassei Bisericii²⁰. Începând de la 1 ianuarie 1908, în Editura Administrației Cassei Bisericii s-a publicat, sub direcția Comisiunii Monumentelor Istorice, «Revista Comisiunii Monumentelor Istorice»²¹.

Biserica Ortodoxă Română a avut în «Cassa Bisericii» un organ anume care s-a ocupat de «conservarea și restaurarea monumentelor istorice», de «apărarea picturilor și odoarelor bisericești de stricăciunile pe care le pot aduce luminările de ceară falsificate», de «reparațiuni, reconstruiri, înzestrări cu sfinte odoare, veșminte, etc.»²².

Prin Serviciul tehnic al Cassei Bisericii s-au efectuat lucrări de restaurare a numeroase monumente istorice²³ și s-a asigurat «buna stare și conservare a sfintelor biserici, mănăstiri, schituri și locuințe, cu toate cele necesare»²⁴.

Sub îndrumarea și aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii noastre, «Cassa Bisericii» a pus la dispoziția Comisiunii Monumentelor Istorice

18 a. Cancelaria Sfântului Sinod, *Sumarele Ședințelor Sfântului Sinod pe anul 1978*, p. 8—9; Cf. *Păstrarea și valorificarea patrimoniului cultural-național, îndatorire patriotică de prim ordin*, în «Mitropolia Banatului», XXVIII (1978), nr. 10—12, p. 744—746.

19. Vezi: *Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii de înființare și organizare a Casei Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române*, art. 4, în «Colecțiunea legilor, regulamentelor, programelor și diferitelor decizii...», p. 34; Cf. Gh. C. Costescu, op. cit., p. 184—213.

20. *Regulamentul pentru punerea în aplicare...*, art. 5, în «Colecțiunea legilor, regulamentelor, ...», p. 34.

21. *Deciziune ministerială nr. 64.329 din 19 oct. 1907 pentru publicarea revistei Comisiunii Istorice*, art. 1, în «Colecțiunea Legilor...», p. 159.

22. *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, Cassa Bisericii, 1902—1919*. București, 1920, p. 301.

23. *Ibidem*, p. 348.

24. *Legea organizării centrale a Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor, cum și al celorlalte administrațiuni dependente de el*, art. 78, din 1906, apud Gh. C. Costescu, op. cit., p. 118.

sume însemnate²⁵ pentru efectuarea lucrărilor de restaurare, conservare și întreținere a monumentelor istorice, pentru înzestrarea colecțiilor de artă veche românească, etc.

Din Comisiunea Monumentelor Istorice au făcut parte și clerici ai Bisericii Ortodoxe Române²⁶, care au dat dovadă de multă pricepere și rivnicie pentru ocrotirea Patrimoniului cultural național.

Potrivit informațiilor date de rapoartele generale ale Consiliului Central Bisericesc, în executarea lucrărilor de conservare și restaurare a bisericilor și a minăstirilor — monumente istorice — Serviciul de Arhitectură al Patriarhiei Române a avut ca o grijă permanentă «păstrarea stilului arhitecturii noastre bisericești, ca să nu se facă abateri sau inovațiuni dăunătoare»²⁷.

Biserica Ortodoxă Română a manifestat o grijă deosebită și pentru pregătirea profesională a pictorilor și zugravilor bisericești²⁸.

După înfăptuirea actului istoric din 1918, Biserica Ortodoxă Română a căutat toate posibilitățile pentru a împiedica și opri înstrăinarea lucrărilor de artă bisericească, fie încă folosite în biserică, fie scoase din uzul bisericesc. În scopul păstrării obiectelor de artă bisericească, s-au creat o serie de muzee bisericești, la Centrele eparhiale, toate sub conducerea și controlul Consiliului eparhial și a chiriarhului eparhial²⁹.

Acțiunile întreprinse de Biserica Ortodoxă Română, pentru eternizarea valorilor cultural-religios-artistice autentice, scrise, pictate, brodate, dăltuite și șlefuite de mână românească, implicate în viața culturii ei, s-au materializat și prin constituirea unor colecții de artă veche religioasă românească³⁰, adăpostite în muzee special amenajate. Astfel: în 1919, episcopul Clujului, Nicolae Ivan, aducea la cunoștința Centrului său eparhial hotărîrea luată privind înființarea unui muzeu istorico-bisericesc³¹; în anul 1923, mitropolitul Nicolae Bălan al Transilvaniei înștiința pe profesorul Al. Lepădatu, președintele acestei Comisiuni, despre înființarea unui muzeu de obiecte bisericești la Centrul mitropolitan de la Sibiu³².

25. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, *Casa Bisericii...*, p. 349.

26. Unul dintre aceștia a fost și profesorul de teologie, diaconul Nicolae Popescu (Vezi: Ministerul Cultelor și Instrucțiunii..., p. 343).

27. *Situația Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1935—1938. Rapoartele generale ale Consiliului Central Bisericesc*, București, 1939, p. 73; Cf. *Regulamentul pentru executarea construcțiilor de biserici, capele, clopotnițe, case parohiale, atenanțe, reparațiuni, transformări, etc., pentru uzul Bisericii Ortodoxe Române*, publicat în «Monitorul Oficial», nr. 79 din 5 aprilie 1937.

28. Vezi: *Regulamentul pentru calificarea pictorilor bisericești autorizați și a zugravilor bisericești autorizați*, publicat în «Monitorul Oficial», nr. 144 din 26 iunie 1937.

29. *Situația Bisericii Ortodoxe Române...*, p. 313.

30. Vezi: Pr. Matei Popovici, *Colecția de artă veche religioasă românească transilvăneană de la centrul eparhial din Cluj-Napoca*, în «Mitropolia Ardealului», XXVI (1981), nr. 1—3, p. 170—173.

31. Această hotărîre-înștiințare a fost publicată în «Foaia bisericească» — organul Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj — I (1919), nr. 2—3, p. 10; Cf. Iosif E. Naghiu, *Muzeul eparhiei ortodoxe a Clujului*, în «Gazeta ilustrată», VII (1938), nr. 3, p. 3.

32. Vezi: Ioan Opris, *Considerații despre rolul slujitorilor Bisericii (din Transilvania) în ocrotirea Patrimoniului Cultural Național*, în «Mitropolia Ardealului», XXII (1977), nr. 1—3, p. 100—104.

Hotărîrea Sfîntului Sinod din 19 martie 1931, privind înfiinţarea de muzee eparhiale³³, a fost una din măsurile concrete întreprinse de Biserica Ortodoxă Română pentru ocrotirea Patrimoniului cultural-naţional.

În aceste muzee bisericeşti s-au colecţionat şi păstrat cărţi vechi, manuscrise, sigilii bisericeşti, obiecte cultice — chivote, candelavechi, cădelniţe, potire, discuri, ripide, etc. — sculpturi de lemn (jeturi, tetrapoade, sfeşnice, uşi împărăteşti, uşi de biserică, cruci), aere, epitafe, odoare, veşminte, ţesături, etc.

În raportul general al Consiliului Central Bisericesc pe anii 1935—1938 se menţiona că «necesitatea muzeelor bisericeşti s-a constatat prin faptul că foarte multe produse ale artei bisericeşti româneşti au fost înstrăinate din biserici, şi unele chiar au luat drumul străinătăţii şi aşa au fost pierdute pentru Biserica şi neamul românesc pe veci»³⁴.

Constatînd acestea, raportul general al Consiliului Central Bisericesc pe anii 1935—1938 preciza: «Ar fi de dorit ca prin lege să se oprească orice comerţ cu lucruri, obiecte, cărţi, icoane, sculpturi, sau orice fel de tezaure, obiecte, unelte, care s-au folosit sau se folosesc în Biserică, aplicîndu-se sancţiuni severe tuturor acelor care înşişi fac sau care ar îngădui să se facă de acum încolo negoţ cu obiectele vechi bisericeşti şi de valoare artistică, istorică, culturală, care au fost folosite, sau se folosesc în Biserica noastră românească, ca obiecte sau lucruri ce au fost sau sînt în orice fel de legătură cu religia şi cu ritualul şi cultul nostru ortodox român»³⁵.

Înfiinţarea Direcţiei Monumentelor Istorice, în anul 1959, precum şi a altor instituţii de resort, a facilitat mult colaborarea Bisericii cu Statul în opera de restaurare a monumentelor de artă bisericească.

Prin iniţierea de cursuri teoretice şi practice pentru zugravi şi pictori bisericeşti, prin instituirea unei «Comisiuni pentru pictură bisericească» încă din anul 1950, prin normele legale stabilite privind angajarea lucrărilor de pictură bisericească³⁶, şi prin studiile, articolele, monografiile, imprimatele, pliantele şi cărţile poştale, Biserica Ortodoxă Română a manifestat o preocupare constantă pentru concretizarea practică a măsurilor luate pentru cunoaşterea, conservarea şi restaurarea moniului cultural-naţional.

După anul 1949, factorii de răspundere ai Bisericii noastre au trecut şi la reorganizarea muzeelor şi colecţiilor de obiecte bisericeşti³⁷, care au adăpostit şi încă adăpostesc bunuri ce fac parte din tezaurul patrimoniului cultural naţional.

Producătoare şi posesoare de secole a numeroase bunuri ce fac parte integrantă din Patrimoniul cultural naţional, Biserica Ortodoxă Română s-a preocupat, prin clericii şi credincioşii ei, întotdeauna de

33. Vezi: adresa nr. 536/28.III.1931 a Sfîntului Sinod, aflată în Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe din Cluj-Napoca.

34. *Ibidem*, p. 312.

35. *Ibidem*, p. 314.

36. Vezi: Norme privitoare la pictura bisericească, în «Legiunile Bisericii Ortodoxe Române», Bucureşti, 1953, p. 429—450.

37. Vezi: Pr. prof. Teodor Bodoş, *Grija Patriarhiei Române pentru locaşurile sale de cult în ultimii 50 de ani*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCFI (1975), nr. 11—12, p. 1458.

datarea³⁸, inventarierea³⁹, conservarea și păstrarea acestora. Această preocupare a fost determinată atât de respectul arătat față de locașul de cult și odoarele sale, cit și de conștiința valorii naționale a acestor bunuri. Prin cuvântul și fapta oamenilor ei — ierarhi, preoți și credincioși —, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit orice inițiativă și acțiune a organelor de stat luate în vederea inventarierii, conservării și păstrării bunurilor ce fac parte integrantă din Patrimoniul cultural național.

Prin dascălii și clericii ei, Biserica Ortodoxă Română a ținut conferințe, a publicat și editat numeroase monografii și lucrări de specialitate, dovedind prin aceasta grija ei permanentă pentru ocrotirea monumentelor istorice și de artă. Prin această lucrare, Biserica noastră a făcut și o operă de cunoaștere și popularizare a Patrimoniului cultural național în țară și în străinătate. Totodată, cu binecuvântarea și din inițiativa ierarhilor Bisericii noastre, au fost publicate și editate manualele clasice de pictură ortodoxă, cunoscute sub numele de *Erminii*⁴⁰, și s-au întocmit programe iconografice și îndrumătoare pentru zugravii de biserici⁴¹. Prin apariția unor astfel de erminii și ghiduri iconografice, pictorii și zugravii noștri vor ști cum să purceadă la opera de restaurare a vechilor tablouri picturale și să evite degradarea unor fresce de o valoare inestimabilă pentru Patrimoniul cultural-național.

În 1974, patriarhul Justinian, în cuvântul rostit la deschiderea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești, afirma că «prin atribuțiile fixate de Statut și de regulamentele noastre bisericești, credincioșii mireni, împreună cu ierarhii și preoții, au rezervate ca obiective speciale problemele cu caracter economic-administrativ: îngrijirea și înfrumusețarea locașurilor de cult, restaurarea și conservarea în cele mai bune condiții a monumentelor istorice bisericești, buna păstrare și punerea în valoare a comorilor de artă bisericească»⁴².

În același an, după emiterea Legii 63/1974 — Legea Patrimoniului cultural național — Eparhiile au cerut preoților și organelor de resort ca «împreună cu forurile superioare și de specialitate, să ia măsurile cele mai hotărâte pentru a feri de distrugere orice monument, cât de neînsemnat ar fi el, și a-l transmite intact posterității»⁴³. Acest îndemn s-a materializat prin executarea a numeroase restaurări de pictură și recondiționări de sculptură la diferite biserici⁴⁴. Prin purtarea de grijă

38. Vezi: Gh. Moldovan, *Însemnări despre minăstirea Petridului*, în «Mitropolia Ardealului», XXVI (1981), nr. 1—3, p. 149—161.

39. Vezi: Prof. Petru I. Dan, *Inventarul bisericii de lemn construită de Horia, în 1773, în comuna Cizer, județul Sălaj*, în «Mitropolia Ardealului», XXVI (1981), nr. 1—3, p. 143—148.

40. Vezi: *Erminia picturii bizantine*. Ediție îngrijită de C. Săndulescu-Verna, Timișoara, 1979.

41. Vezi: Pr. Prof. Ene Braniste, *Programul iconografic al Bisericii ortodoxe. Îndrumător pentru zugravii de biserici*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1974), nr. 5—6, p. 730—771.

42. *Lucrările Adunării Naționale Bisericești din 15 decembrie 1974*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCI (1974), nr. 11—12, p. XXVI.

43. *Prețuirea vestigiilor trecutului — o datorie cetățenească, patriotică*, în «Mitropolia Banatului», XXIV (1974), nr. 7—9, p. 551.

44. Vezi: *Restaurarea de pictură*, în «Mitropolia Banatului», XXXI (1981), nr. 10—12, p. 763—764.

a Centrelor eparhiale și cu asistența forurilor Patrimoniului cultural-național, s-au inaugurat noi colecții muzeale la diferite centre protopoști, care adăpostesc icoane, cărți vechi și alte obiecte bisericesti de valoare istorico-națională⁴⁵.

Punind în aplicare dispoziția Legii 63/1974, Biserica Ortodoxă Română a întreprins o serie de măsuri concrete pentru păstrarea și conservarea bunurilor de valoare ce fac parte integrantă din Patrimoniul cultural național. Trecind la identificarea și înregistrarea tuturor bunurilor ce fac parte integrantă din Patrimoniul cultural-național, Biserica Ortodoxă Română a purces, prin factorii ei de răspundere, la întocmirea fișelor de evidență, cu toată documentația anexă necesară. Totodată, s-au luat măsuri pentru amenajarea unor muzee speciale destinate a adăposti aceste bunuri și s-a trecut la reorganizarea colecțiilor de obiecte bisericesti aflate în posesia bisericilor și a minăstirilor⁴⁶. S-au organizat și se organizează anual cursuri cu ghizii pentru o mai bună pregătire profesională a acestora; s-au făcut instructaje cu preoții, protoiereii și stareții, în custodia cărora se află asemenea bunuri, s-au stabilit măsuri practice privind paza, conservarea și păstrarea lor, s-au organizat conferințe administrative ale preoților, avînd ca temă «Grija permanentă a Bisericii Ortodoxe Române pentru păstrarea și ocrotirea Patrimoniului cultural-național»⁴⁷.

La Conferințele administrative din eparhii s-a cerut tuturor factorilor de răspundere să se respecte normele «din regulamentul de pictură bisericască» și «obligația de a folosi în biserici numai luminări de ceară, amenajarea unor ventilatoare pentru aerisire în locașurile de cult, toate documentațiile să fie verificate și aprobate de conducerea sfintei mitropolii, securitatea locașurilor de cult să fie asigurată prin instalarea sistemelor de alarmă»⁴⁸.

Între 15—18 ianuarie 1975, în cadrul conferințelor administrative protopoști, care au avut loc la centrul eparhial de Iași, Mitropolitul Iustin Moiescu cerea preoților și protopopilor ca să păstreze «în bune condiții cărțile de cult, arhivele și obiectele de cult»⁴⁹. Continuînd inițiativa luată încă din anul 1966, Mitropolitul Iustin Moiescu a inițiat o nouă serie de cursuri cu îndrumătorii de muzee⁵⁰ din cadrul Mitropoliei

45. Vezi: *Colecția muzeală a Protopopiatului Reșița*, în «Mitropolia Banatului», XXXI (1981), nr. 10—12, p. 764; Ioan Buzan, *Colecțiile de artă religioasă veche din Banat*, în «Îndrumător Bisericesc», Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1982, p. 316—322.

46. Vezi: Ierom. Ștefan Gușă, *Reorganizarea colecției de obiecte bisericesti de la mănăstirea Putna*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIV (1976), nr. 5—6, p. 419—420.

47. Vezi: *Conferințe administrative*, în «Mitropolia Banatului», XXX (1980), nr. 7—9, p. 595; *Prima Conferință administrativă din 1980 în Arhiepiscopia Sibului*, în «Mitropolia Ardealului», XXV (1980), nr. 4—6, p. 527; *Știri din cuprinsul Eparhiei în Glasul Bisericii*, XXXVII (1978), nr. 7—8, p. 942—943.

48. *Conferința administrativă cu protopopii, stareții și starețele din Arhiepiscopia Iașilor*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIV (1978), nr. 1—2, p. 192.

49. *Conferințe administrative protopoști*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LI (1975), nr. 1—2, p. 183.

50. *Cursuri cu îndrumătorii de muzee*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LI (1975), nr. 1—2, p. 184.

Moldovei. Cursanților li s-au predat cunoștințe despre «patrimoniul cultural național», și despre «bibliotecile și arhivele bisericesti». Prin grija mitropolitului Iustin al Moldovei — actualul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române — numeroase bunuri de valoare artistică și istorică au fost popularizate prin diferite publicații, editate de centrul mitropolitan⁵¹.

Cu prilejul cursurilor cu muzeografii, supraveghetorii de muzee și custozii de sală din Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului și Hușilor, din anul 1977, I.P.S. Mitropolit Teoctist le spunea: «A ghida sau a păstra un asemenea tezaur înseamnă înții de toate a cunoaște ceea ce păstrezi și cunoscînd să depui suflet, să fii un străjer conștiincios al acestor valori. Și oare unde am putea noi să găsim, și de la cine am putea să ne așteptăm la mai multă dăruire, la mai mult suflet și la mai mare grijă pentru trecutul acesta, decît la călugării, călugărițele, preoții noștri, și în general de la oamenii Bisericii?»⁵².

În Centrul eparhial, organele eparhiale, parohiale și asezămintele minăstirești au desfășurat ample acțiuni menite să asigure bunurilor ce fac parte integrantă din Patrimoniul cultural-național atât protejarea și conservarea, cît și securitatea lor. În conformitate cu cele hotărîte de Sfîntul Sinod, în diferite eparhii⁵³ s-au înființat depozitele județene de carte veche românească, unde au fost adunate și aranjate corespunzător bunurile bibliofile editate pînă la anul 1830, iar celorlalte pînă la 1900 li s-a asigurat păstrarea la sediile oficiilor protopopești din eparhia respectivă. Totodată, centrele de carte veche au fost incluse în activitatea de evidență și fișare analitică, precum și aceea de reconducere a cărților deteriorate.

După cum se știe, cărțile bisericesti au adus o însemnată contribuție la promovarea unității spirituale, lingvistice și cultural-naționale a poporului român. În plenul Congresului F.D.U.S., întrunit în anul 1974, Mitropolitul Iustin Moiescu al Moldovei și Sucevei adevărea: «În condițiile grele de viață ale trecutului nostru, Biserica Ortodoxă s-a dovedit vatră de cultură, sprijinind dezvoltarea literaturii și artelor. Știința de carte se învăța odinioară în pridvoarele bisericilor; cele dintîi tipărituri în limba română au fost cărți religioase; mitropolitul Dosoftei de la Suceava, din veacul al XVII-lea, este socotit astăzi ctitorul poeziei noastre culte. Operele de arhitectură și sculptură sînt răspîndite în toate provinciile românești, iar frescele bisericilor din Bucovina sînt incluse în tezaurul de artă al întregii omeniri»⁵⁴. Iar vechile tipărițe ctitorite de Biserică «au avut un rol prioritar la formarea și unificarea limbii literare române, la desăvîrșirea unității culturale a

51. Vezi: Pr. Scarlat Porcescu, *Vrednicia, strădaniile și înălțăturile Prea Fericitului Patriarh Iustin în scaunul mitropolitan de la Iași*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIII (1977), nr. 7—9, p. 536—542.

52. Cronicar, *O nouă serie de cursuri cu muzeografi, supraveghetorii de muzee și custozii de sală din Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului și Hușilor (16—28 ianuarie și 6—11 februarie 1977)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIV (1978), nr. 1—2, p. 195.

53. Vezi: *Grija pentru valorile patrimoniale*, în «Mitropolia Banatului», XXX (1980), nr. 4—6, p. 391—392.

54. *Congresul Frontului Unității Socialiste*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», I (1974), nr. 5—6, p. 327.

tuturor românilor, indiferent de regiunea în care locuiau»⁵⁵. Preocuparea pentru păstrarea și recondiționarea cărții vechi constituie deci nu numai un act de cultură, ci și unul de patriotism.

Patriarhul Bisericii noastre, Dr. Iustin Moiescu, a dispus ca, începând cu data de 1 august 1977, să ia ființă la Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor un serviciu la nivel de sector, care să se ocupe de problemele legate de evidența, conservarea și întreținerea imobilelor parohiale și minăstirești declarate monumente de arhitectură, precum și de celelalte bunuri mobile de inventar care fac parte din Patrimoniul cultural național și sînt lăsate, conform Legii 63/1974, în folosința și păstrarea unităților respective de cult. Răspunderea acestor activități a fost atribuită, în cadrul centrului arhiepiscopal, sectorului II administrativ bisericesc⁵⁶. Sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Patriarh, și cu sprijinul Departamentului Cultelor și al D.P.C.N.-ului, s-au identificat toate monumentele religioase de arhitectură, parohiale și minăstirești, din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, întocmindu-se listele lor pe județe și protoierii, precum și fișe de evidență a acestor monumente.

În baza dispoziției date de Prea Fericitul Patriarh Iustin, între 6—14 februarie 1978 s-a făcut instructaj, pe județe, cu protopopii, preoții, stareții, ghizii și responsabili colecțiilor de artă veche bisericească din cuprinsul Arhiepiscopiei. Cu acest prilej s-a prelucrat Legea 63/1974 și circularele Departamentului Cultelor nr.: 14.471/1975 și 603/1977, privind măsurile practice ce trebuie luate pentru aplicarea Legii Patrimoniului cultural-național. Textul acestei Legi s-a prelucrat și la cursurile de ghizi ținute între 16—29 octombrie 1978 la Sanatoriul preoțesc de la Techirghiol.

Făcînd din aplicarea dispoziției Legii 63/1974 o îndatorire patriotică, Biserica Ortodoxă Română a sporit măsurile întreprinse pentru ocrotirea Patrimoniului cultural-național. Eforturile depuse de Biserica noastră, pentru valorificarea și păstrarea moștenirii trecutului, dovedesc că oamenii ei — clerici și credincioși — au rămas aceiași slujitori devotați neamului și Bisericii lor.

Prin crearea de noi muzee eparhiale și parohiale — aceste «cămări unde stau la citeală sau la învățătură»⁵⁷ fiii acestui neam și Biserici, pentru a cunoaște istoria strămoșilor lor — Biserica Ortodoxă Română a făcut dovada că a aplicat întru totul dispoziția Legii 63/1974, privind păstrarea și conservarea bunurilor de valoare ce fac parte integrantă din Patrimoniul cultural național.

Conștienți de marele adevăr că «un popor se recunoaște și se înțelege numai la lumina culturii sale»⁵⁸, oamenii Bisericii au răspuns cu

55. Dan Simonescu, *Contribuția cărților bisericești la unitatea culturală a românilor*, în «Mitropolia Banatului», XXVII (1977), nr. 7—9, p. 545; Cf. Pr. Lect. D. Radu, *Cartea bisericească, factor de promovare a unității spirituale, lingvistice și cultural-naționale a poporului român*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVII (1979), nr. 1—2, p. 97—130.

56. Vezi Pr. Gh. Tache, *Pentru ocrotirea Patrimoniului cultural-național și îndatoririle ce revin slujitorilor Bisericii. Legea nr. 63/1974*, în «Glasul Bisericii», XXXVIII (1979), nr. 3—4, p. 311—319.

57. D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, București, 1901, p. 298.

58. N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 225—226.

toată solitudinea chemării național-obștești de a se trece la acțiuni concrete pentru reorganizarea muzeelor destinate păstrării unora dintre cele mai autentice creații religios-artistice românești, în spiritul prevederilor Legii 63/1974. Centrele eparhiale⁵⁹ și parohiile și-au organizat și reorganizat — acolo unde existau deja — astfel de muzee, în conformitate cu prevederile legii și după principii care îmbină modul științific de organizare cu criteriul estetic, utilul cu practicul.

C. Preocupările ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române pentru aplicarea Legii 63/1974 în lumina pastoralilor și cuvintărilor ocazionale.

Ori de câte ori au avut prilejul, ierarhii Bisericii noastre n-au pregetat să îndemne pe fiii lor duhovnicești să păstreze cu grijă zestrea cultural-națională aflată în custodia bisericilor lor. În pastoralile, în cuvintările lor ocazionale, rostite cu prilejul vizitelor lor canonice, și în luările de cuvânt la sesiunile Sfintului Sinod, ierarhii noștri au arătat un deosebit interes pentru întreprinderea unor acțiuni practice în vederea ocrotirii patrimoniului cultural național.

În cuvântul adresat la Palatul Republicii, cu prilejul primirii sale de către președintele țării, Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moiescu a relevat «strădanile pe care Biserica le depune pentru sprijinirea acțiunii întreprinse de stat pentru restaurarea, consolidarea și conservarea Patrimoniului cultural național»⁶⁰.

Cu ocazia ceremoniei primirii Decretului prezidențial, Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moiescu a mărturisit, printre altele : «Identificându-și misiunea cu slujirea poporului, Biserica a desfășurat permanent o remarcabilă activitate de făurire a operelor de artă care astăzi constituie un tezaur național, Patrimoniul cultural al patriei. Uitat sau lăsat în părăsire, din pricina necunoașterii valorii lui istorice sau artistice, acest tezaur era amenințat cu dispariția, dar odată cu spiritul înnoitor care s-a așezat în țara noastră, după eliberarea patriei, noi condiții au fost așezate pentru restaurarea, conservarea și întreținerea lui. Prin legea ocrotirii Patrimoniului cultural național se asigură acum de către stat toate condițiile de păstrare pentru veacurile viitoare, a acestei comori a poporului. Să-mi fie îngăduit, cu acest prilej, să exprim recunoștința Bisericii față de conducerea Statului pentru grija pe care o poartă Patrimoniului cultural-național, în care se includ pentru restaurare, conservare și întreținere, o bună parte din bisericile-monumente istorice și diferite obiecte de cult sau de artă bisericească»⁶¹.

În cuvântul adresat de I.P.S. Teotist, Mitropolitul Olteniei, în ziua de 12 iunie 1977, cu prilejul alegerii Mitropolitului Iustin al Moldovei ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, se releva faptul că în cei peste douăzeci de ani de arhipăstorie, pe care Dr. Iustin Moiescu i-a dăruit Mitropoliei Moldovei și Sucevei, «în fruntea tuturor se arată strălucirea în care a înveșmîntat minăstirile — monumentele istorice — adevărate perle ale artei noastre românești, dar și pecetea grijii acordată lor de Biserica și statul nostru.»⁶².

59. Vezi Pr. Matei Popovici, op. cit., p. 172.

60. Noul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIII (1977), nr. 7—9, p. 518.

61. *Ibidem*, p. 515—516.

62. *Ibidem*, p. 507.

Circularele nr. 14.741, 603 și 14.727 date de Departamentul Cultelor, privind măsurile practice ce trebuie luate pentru conservarea și securitatea fondurilor bibliofile și a celorlalte bunuri ale Patrimoniului cultural-național, au găsit o deplină adeziune în rîndul clericilor și credincioșilor noștri. Textul acestor circulare a avut darul de a ajuta factorii de răspundere ai Bisericii noastre pentru punerea în aplicare a prevederilor Legii nr. 63/1974.

Dînd glas acestor preocupări, în pastorală de la Nașterea Domnului din anul 1979, adresată clerului și credincioșilor săi, I.P.S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos spunea: «Dragostea pentru dreapta credință s-a arătat lucrătoare de-a lungul veacurilor și prin zidirea și împodobirea de sfinte locașuri de închinare, în care s-au plămădit legături vii ale Bisericii cu poporul nostru și cu aspirațiile lui pentru unitate, independență și dreptate socială. Unele din acestea, pentru valoarea lor deosebită, istorică și artistică, fac parte din Patrimoniul cultural național. Ne bucurăm — mărturisirea ierarhului Bisericii noastre — că fiii noștri sufletești continuă să manifeste rivnă pentru păstrarea acestui tezaur spiritual al neamului. De aceea, Biserica pomenește cu evlavie și se roagă neîncetat pentru ctitorii și binefăcătorii sfințelor locașuri. Aducem cuvînt de prețuire slujitorilor sfințelor altare și tuturor organelor parohiale pentru neobosita lor grijă pe care o au în sprijinirea activității Bisericii și în promovarea cerințelor vieții obștești»⁶³.

În pastorală trimisă clerului și credincioșilor cu prilejul Sfințelor sărbători ale Învierii Domnului, din anul 1980, Prea Fericitul Patriarh Iustin amintea că sîntem datori să dovedim «dreaptă chizuință în orînduirea activității noastre și cînte în chivernisirea bunurilor obștești»⁶⁴.

În cuvîntul său adresat la cel de-al doilea Congres al F.D.U.S. intrunit la 18 ianuarie 1980, Prea Fericitul Patriarh Iustin adeverea: «Secole de-a rîndul, bisericile din orașe sau din sate și mai ales minăstirile au fost oaze de binefacere și vetre de cultură. Acolo au fost realizate și păstrate — din nenorocire, nu totdeauna în condiții corespunzătoare — manuscrise, cărți vechi, țesături, broderii și diferite alte obiecte de cult, podoabe ale geniului, care se numără cu miile în bibliotecile, muzeele și depozitele de artă din țară și străinătate. Recentele măsuri luate de înalta conducere de stat pentru ocrotirea și valorificarea acestor bunuri, care fac parte din tezaurul nostru cultural-național, vor arăta — declara Întîistătorul Bisericii noastre — într-o măsură mai mare decît pînă acum partea noastră de contribuție la patrimoniul artistic și cultural al umanității. În această perspectivă, un loc aparte trebuie acordat cărții»⁶⁵.

Cu același prilej, Prea Fericirea Sa evidențiază rolul pe care l-a avut Biserica Ortodoxă Română în producerea și ocrotirea Patrimoniului cultural național.

63. I.P.S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în «Glasul Bisericii», XXXVIII (1979), nr. 11—12, p. 1089.

64. *Pastorală*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVIII (1980), nr. 5—6, p. 541.

65. *Mărturie ... Cuvîntarea Prea Fericitului Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la cel de-al doilea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 3—6, p. 262.

Cu puțin timp în urmă, un alt ierarh al Bisericii noastre îndemna pe credincioși, pe membrii Consiliilor și Comitetelor parohiale și preoțimea din eparhia sa «să se îngrijească de întreținerea locașurilor de rugăciune — multe dintre ele monumente istorice — bunuri ale întregului popor și mărturie ale vechimii neamului nostru pe aceste plajuri, precum și de casele parohiale și de celelalte realități ale parohiei»⁶⁶.

C o n c l u z i i

Legiuirile Bisericii noastre privind ocrotirea Patrimoniului cultural-național și măsurile întreprinse pentru aplicarea acestora dovedesc grija permanentă a Bisericii Ortodoxe Române pentru valorificarea și păstrarea bunurilor ce aparțin Patrimoniului cultural național. Prin aceste măsuri și activități practice, fiii Bisericii noastre pot face dovada că s-au împărtășit și ei «din bucuriile înțelepciunii»⁶⁷, la care au fost părtași cei care au trăit pe aceste meleaguri cu multe secole în urmă.

Cititori de limbă și cultură românească, clericii Bisericii Ortodoxe Române au datoria de a păstra și lăsa intact generațiilor viitoare tezaurul Patrimoniului cultural național.

Valorile artistice aflate în bisericile și minăstirile noastre constituie zestrea spirituală a fiilor acestei Biserici și neam românesc. Purtând amprenta gustului pentru frumos, aceste opere artistice, făurite pentru locașurile de cult, exprimă trăsăturile definitorii ale sufletului românesc — măsură, echilibru, bun simț și rafinament estetic.

Totodată, ele ne oferă prețioase informații⁶⁸ despre originea și continuitatea neamului românesc în granițele hotarelor lui Burebista.

66. Vasile, Episcop al Orădiei, *Pastorală la Învierea Domnului — 1981*, în «Mitropolia Ardealului», XXVI (1981), nr. 4—6, p. 255.

67. Vezi: E. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 91—95; Cf. Diac. conf. P.I. David, *Glasul veșniciei în clveva epitate descoperite la Tomis*, în «Glasul Bisericii», XXXIX (1980), nr. 6—9, p. 594.

68. Vezi: Ion Popescu, *Momente din trecutul poporului român în vechea noastră literatură religioasă*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 7—9, p. 595—599.

• ANIVERSĂRI-EVOCĂRI •

DOUĂ SUTE DE ANI DE LA MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ A ȚĂRĂNIMII TRANSILVANE SUB CONDUCEREA LUI HOREA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN

1784 — 1 noiembrie — 1984

Preotul NICULAE ȘERBĂNESCU

Inceputul lunii Brumar din acest curgător an, 1984, marchează împlinirea a două sute de ani de la izbucnirea, în același timp din anul 1784, a marii mișcări revoluționare a țărănimii transilvănene sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, eveniment crucial al istoriei moderne românești. El «reprezintă momentul culminant al unui șir întreg de mișcări cu caracter social, național și chiar bisericesc, manifestate sub felurite forme la nord de Carpați în întreg secolul al XVIII-lea». Acestea sînt urmarea apăsărilor sociale, naționale și religioase, îndurate, în cursul vremii, de poporul român de peste munți, care mai apoi în ultimul pătrar al veacului, aci pomenit, s-au înrăutățit și mai mult.

Spre a se înțelege mai bine însemnătatea acestui zguduitor capitol al istoriei noastre, este cazul să amintim că după pacea de la Carlowitz din 1699, Transilvania a intrat sub stăpînirea austrieșilor aflați în acea vreme în plină expansiune. Acest fapt a avut urmări dintre cele mai nefavorabile pentru românii de acolo, care reprezentau populația originară, cea mai veche și cea mai numeroasă. Ajunsă stăpînă și peste acest pămînt românesc, Curtea vieneză a menținut și «chiar a întărit nefastul regim al celor «trei națiuni», creat în 1437 și al celor patru religii «recepte» de aici. Aceasta însemna că și de acum înainte în Transilvania tot numai nobilii maghiari, sași și secui erau reprezentați în dietă și dețineau în continuare puterea de stat. O dată cu aceasta, ei își «perpetuau privilegiile rezultate din stăpînirea pămîntului și a bogățiilor subsolului țării, în timp ce românii — repetăm populația cea mai numeroasă — și religia lor, cea ortodoxă — iarăși a marii majorității a locuitorilor de peste munți —, erau numai «tolerați» și, respectiv, «tolerată». Prin urmare, și pe mai departe aceștia rămîneau fără drepturi politice și în stare de iobăgie, adică «la bunul plac al secularilor lor asupritori». Într-o atare stare, s-au adîncit, tot mai mult, contradicțiile economice, sociale și politice caracteristice unei societăți feudale care se apropia, încet, dar sigur, de formele explozive ale conflictelor».

Decenii în șir și în secolul al XVIII-lea, după ce Imperiul habsburgic și-a întins stăpînirea peste munți, populației românești de aici, formată, pe atunci, aproape în totalitate, din iobagi legați de latifundiile nemesești sau de exploatarea miniere, i-a fost dat să îndure apăsătoare oprîmări sociale și naționale, ceea ce a făcut-o să se ridice la luptă. Împotrivirea ei, în acest timp, a îmbrăcat forme felurite, din rîndul cărora n-a lipsit nici cea religioasă, căci, cum se știe, Curtea vieneză, întru atingerea scopului său de a-și trăinici statul în Transilvania, printre altele, a încercat să extindă în mijlocul românilor influența catolicismului, «liantul ideologic» al propriului ei Imperiu. Mai cu seamă, acest din urmă lucru, în Transilvania, în întreg secolul al XVIII-lea, a intensificat împotrivirea populației românești ortodoxe nu numai față de opresiunile sociale și naționale nemiloase ale noilor săi stăpîni, ci și față de încercarea acestora de a o catoliciza, prin uniție, inițind mai multe mișcări de răsunet pentru apărarea Ortodoxiei, cum, de pildă, a fost aceea a Sfîntului Sofronie de la Cioara din anii 1759—1761.

Făț de începutul secolului al XVIII-lea, cînd austriecii au ajuns aici, pe zi ce trecea situația românilor devenea și mai grea. Exploatarea exercitată de nemeseii feudali se «concura» cu cea a statului, fiecare dintre aceștia căutînd să stoarcă oricît de mult de la țăranul iobag, în majoritate români. Aproape cu regularitate, se făceau și abuzuri în dauna acestuia. «Contradicțiile sociale, generate de exploatarea în creștere, cele naționale, provocate de apăsarea la care erau supuși românii, — nefiind recunoscuți ca «națiune» —, precum și cele de ordin confesional, — provocate de politica de catolicizare a Vienei, — se împleteau astfel într-un singur tot, făcînd de nesuportat viața iobagilor și alimentînd neconținut rezistența și spiritul lor de revoltă». În afară de aceasta, în zona Munților Apuseni, — în ținuturile moțești —, unde a izbucnit mișcarea lui Horea, situația era îngreuiată și prin aspra exploatare a localnicilor, dintre care cei mai mulți erau mineri. Pînă la urmă, exasperați de o astfel de grea situație, iobagii români au reacționat și în ultima parte a secolului al XVIII-lea, au purces la unele mișcări menite a le făuri o viață mai bună. Începutul s-a făcut în munții Apuseni, — regiune tipic românească —, unde la 24 mai 1782, cu prilejul tîrgului de la Cîmpeni, a avut loc o răzmeriță pricinuită de arendarea de către stat a dreptului de circummărit unor armeni și de abuzurile acestora față de moșii din regiune. La sfîrșitul acestei răzmerițe, 23 dintre moși au fost întemnițați, cinci condamnați la moarte și toți laolaltă siliți să acopere o grea despăgubire bănească pentru paguba ce s-ar fi făcut arendașilor prin distrugerea unora din butoaiele cu băuturi spirtoase.

Acest lucru, menit să atrîne destul de greu în cupa suferințelor celor oprîmați, coroborat cu zădărnicia încercărilor de pînă acum de a se ajunge, pe cale pașnică, la schimbarea unei astfel de apăsătoare situații și cu «înmulțirea abuzurilor și samavolnicilor» de tot felul, a silit pe iobagii români împilați să se gîndească tot mai mult și mai stăruitor la luarea unor măsuri de ușurare a nenorocitei lor situații.

Deși împovărați de sarcini și oarecum împiedicați de a-și inzebra mintea și cu ceva știință de carte, totuși din rîndurile acestora «s-au format conducătorii de care ei aveau nevoie, oameni simpli, de o excepțională forță de caracter, capabili să-și asume marile răspunderi pe care

le implica gravitatea timpului acelaia». Printre aceștia, de la început s-a remarcat *Vasile Nicola*, zis și *Urs Nicola*, iobag al statului din satul Albac, supranumit și *Horea*, după darul ce avea de a «hori» adică de a cînta frumos din fluiet. Nu se poate preciza cită știință de carte și de scris a avut, — dacă a avut, — dar se apreciază că avea minte ageră și cunoștea bine situația celor din aceeași clasă socială cu el, din regiune și din țară. Răzvătător din fire, s-a impus degrabă în mijlocul acestora, care vedeau în el pe apărătorul și interpretul drepturilor și cauzei lor. Pentru rezolvarea favorabilă a justelor cereri țărănești, Horea deseori bătuse la ușa oficialităților locale și provinciale și a fost în patru rînduri pe jos pînă la Viena, — în 1779, 1780, 1782 și 1783 —, spre a prezenta Curții plîngerile satelor de pe Arieș și a solicita dreptate pentru toți cei împilați ca și el, direct de la împărat, deoarece autoritățile transilvănene le-o refuzaseră de nenumărate ori. Ultimul său drum înspre imperia capitală a început în postul Crăciunului din anul 1783, — deci în urma celei de a doua călătorii în Transilvania a împăratului Iosif al II-lea (1780—1790), care avusese loc mai devreme, în același an și în cursul căreia părăsise destul de binevoitor față de românii împovărați. Șederea lui Horea la Viena s-a prelungit pînă în primăvara anului 1784, cînd, în ziua de 1 aprilie, împăratul Iosif II l-a primit în audiență, răminînd impresionat de impunătoarea lui înfățișare fizică, de dirzenia și de modul cum prezenta și apăra drepturile celor în numele cărora vorbea, avertizînd chiar, se spune, că dacă nici acum nu li se face dreptate, s-ar putea ca aceștia să se ridice împotriva «domnilor de pămînt» unguri, avertizare la care, — cum a mers mai apoi vorba —, împăratul ar fi spus: «Faceți aceasta».

În timpul cînd Horea și însoțitorii săi erau la Viena, în ianuarie 1784 a sosit în Transilvania ordinul împărătesc de înscriere în regimentele grănicerești și a altor sate ardelene, Imperiul habsburgic, în planurile sale expansioniste, avînd atunci nevoie de armată sporită. Cum înscrierea în aceste regimente aducea cu sine ieșirea din starea de iobăgie, țărani români de peste munți, doritori de acest lucru, au socotit că decretul se referea la toată Transilvania și au și purces să ia cu asalt birourile de înscriere în armată. Acest lucru nu a convenit însă autorităților locale și nobililor, care aveau nevoie de mîna de lucru gratuită și care au cerut, și pînă la urmă au și obținut, anularea conșcripției. Îndată după aceasta, nemeșii au și început a folosi mijloace — uneori destul de brutale — împotriva țăranilor iobagi care nu voiau să renunțe la înrolarea în armată, căci altfel nu aveau cum să scape de iobăgie. Prin urmare, iarăși motiv de nemulțumire din partea celor din urmă...

În toial acestor nemulțumiri și frămîntări, delegația de moți, condusă de Horea, s-a întors de la Viena, incurajată, se spune, de atitudinea iarăși binevoitoare a împăratului Iosif II, arătată cu prilejul audienței amintite mai sus. Starea de agitație din Transilvania a dăinuit toată vara anului 1784 și în timpul ei Horea însuși, principala căpetenie a țăranilor nemulțumiți, a îndemnat la rezistență. O atare situație s-a prelungit pînă către sfîrșitul lunii octombrie 1784. În cea de a douăzeci și opta zi a acesteia, cu prilejul tîrgului de toamnă de la Brad din Țara Zarandului, la care se strînsese o mare mulțime de moți, *Gheorghe Crișan* — alias *Giurgea Marcu* iobag din satul Vaca-Zarand, elementul

de acțiune în mișcare —, în numele lui Horea —, a chemat cite 4—5 bărbați în putere din fiecare sat din părțile moțești și din celelalte zone ale Transilvaniei, la o adunare care avea să se țină duminică 31 octombrie 1784, în satul Mesteacăn, spre a li se comunica rezultatul ultimei solii a lui Horea la Viena, și a li se face cunoscut și cuprinsul discuției directe pe care acesta o avusese cu împăratul în timpul audienței. Răspund chemării vreo 500—600 de țărani din Zarand, Hunedoara și Munții Abrudului, care s-au întâlnit în biserica din aci pomenitul sat. Aici Crișan le-a spus că Horea a sosit de la împărat, care i-a dat o cruce de aur și o scrisoare în care stă scris ca țărani să meargă la Alba Iulia, să fie trecuți la grăniceri și să li se dea arme și ca iobagii să muncească stăpînilor de pămînt numai o zi pe săptămînă, și aceea cu plată.

Preotul din Mesteacăn, *Ioanăș Cazan* a confirmat spusele lui Crișan, a luat jurămîntul de credință al celor de față, i-a binecuvîntat și s-a rugat pentru buna reușită a pornirii pe care ei o începeau.

După aceasta, cu toții trebuiau să meargă la Alba Iulia pentru a primi arme și porunci. În acest scop, a doua zi, luni 1 noiembrie 1784, seara, s-au concentrat în satul Curechiu din aceeași regiune și aici în noaptea ce a urmat, — luni spre marți, 1 spre 2 noiembrie 1784 —, ei au fost atacați de reprezentanții ai autorităților locale, care, cu o mică gardă, au încercat, fără succes însă, să aresteze pe Crișan. Cei doi subprefecți care primiseră o asemenea sarcină au fost uciși și acest moment greu, pe care mișcarea l-a trecut cu bine, este socotit de unii scînteia care a aprins focul cel mare al răscoalei. Marți dimineța, 2 noiembrie 1784, Crișan a chemat pe țărani la o adunare, în marginea satului, le-a reamintit porunca împărătească, despre care le vorbise la Mesteacăn, le-a repetat sfatul de a porni cu toții în marș spre Alba Iulia, ca să se inscrie la grăniceri și să primească arme, i-a îndemnat «să stingă pe toți nobilii» și pe stăpînii de pămînt care nu vor ca ei să capete arme, și să le prade averile și în plus le-a cerut să nu aibă nici o teamă, deoarece toate acestea se fac «cu voia și cu porunca împăratului». În același timp, adunarea de la Curechiu, se afirmă de către unii, «s-a soldat cu o măsură extremă. Proclamat căpitan suprem, Horea, împreună cu Crișan, a dat semnalul începerii războiului popular împotriva grofilor». Totodată, îndemnurile lui Crișan au înflăcărat pe țărani aflați de față care au și atacat curțile nemeșesti din satul Criscior din apropiere. Astfel focul mișcării revoluționare se încinsese.

Și pornită, ea nu a mai dat înapoi. Cu mare iuteală a cuprins întreg Zarandul, de unde apoi s-a răspîndit în Hunedoara și în Munții Abrudului, unde Horea, de față cu cea de a treia căpetenie a mișcării, *Cioșca* — alias *Ion Oargă*, și el iobag din Cărpiniș —, Crișan și Ioan, fiul său, — al lui însuși Horea; *Horea cel mic* —, la 4 noiembrie 1784, a luat jurămîntul celor adunați în hotarul satului Blăjeni. Sînt apoi ocupate de răsculați, ajutați de mineri, tirgurile din munți: Cîmpeni, Abrud, Roșia și Zlatna. La 6 și 7 noiembrie 1784 este atacată Cetatea Deva, în care se închisese nobilimea hunedoreană, dar n-a putut fi cucerită.

La 8 noiembrie 1784 autoritățile din satul Bucium au încercat să surprime pe Horea; îl și arestaseră, dar a fost eliberat de moții din împrejurimi, conduși de tînărul Ionuț Dandea. Aceasta a făcut ca mișcarea să

ia un și mai mare avînt. S-a întins cu repeziciune, ajungînd pînă în Țara Hațegului și în Banat, înspre sud-vest; în părțile Maramureșului, înspre nord și în ale Sibiului și Făgărașului, înspre sud-est. Prin toate aceste locuri, furia răsculaților s-a manifestat cu violență, între altele transformînd în maldăre de scrum arhivele în care se aflau înscrise îndatoririle lor iobăgești față de nemeșii stăpînitori de pămînt și titlurile de proprietate ale acestora din urmă.

Mai mult, mișcarea lui Horea și-a dat și un program, care s-a radicalizat în cursul desfășurării ei, preconizînd substanțiale reforme sociale. El este mai clar conturat în ultimatum-ul din 11 noiembrie 1784, adresat de răsculați, în numele lui Horea, nobilimii baricatedate în Cetatea Deva. Acest document reflectă «în mod magistral caracterul profund radical, revoluționar al mării ridicări țărănești, capacitatea conducătorilor săi de a formula obiective de luptă, ce depășeau cu mult epoca, prin mutațiile economice și sociale pe care le-ar fi produs în structura societății feudale» de atunci. «*Nobili să nu mai fie — cereau țărani români, prin intermediul crainicului lor cel mai autorizat, Horea —, ci care unde poate primi o slujbă crăiască din aceea să trăiască; nobilii posesori să părăsească pentru todeauna averile nobiliare; și ei să plătească dare ca și poporul de rînd; pămînturile nobiliare să se împartă între poporul de rînd, potrivit poruncii împăratului, ce va urma.*»

«Desființarea latifundiilor, a privilegiilor nobiliare, împămîntenirea țăranilor și transformarea lor în oameni liberi, toate acestea substanțializează un program care la ora aceea nu-și avea echivalent pe bătrînul continent și nicăieri în lume». Era cel mai înaintat program revoluționar al vremii formulat în Transilvania care, «anticipa cu cinci ani Marea Revoluție Franceză din anul 1789» și care, aplicat, ar fi însemnat distrugerea temeliiilor relațiilor feudale înseși, căci, precum se vede, țăranii de peste munți cereau acum nu numai limitarea sarcinilor lor, ci și suprimarea raporturilor sociale feudale.

În fața radicalizării, amploarei și extinderii mișcării revoluționare a țăranimii transilvănene, care, asemenea unui torent, amenința să cuprindă întreg Ardealul, autoritățile și nobilimea au fost cuprinse de mare spaimă. S-au luat felurite măsuri pentru potolirea ei; guvernul transilvănean însuși, la 11 noiembrie 1784, a publicat o patentă, prin care se dezmințea afirmația că mișcarea ar fi cu voia împăratului, — cum mergea zvonul atunci —, apoi s-au trimis emisari care să convingă pe răsculați să-și întrerupă acțiunea, s-au hotărît pedepse aspre pentru «ațîțători», s-au făcut chiar unele promisiuni menite să liniștească populația, s-a proclamat «insurecțiunea armată» a nobilimii și s-a apelat la episcopii ardeleni Ghedeon Nichitici și Ioan Bob să îndemne la liniște pe preoți.

Căci nici acum nu trebuie trecut cu vederea faptul că preoțimea satelor noastre întotdeauna a împărțășit soarta țăranilor, ducînd aceeași viață plină de lipsuri materiale, prestînd corvezi, plătiind biruri și dări și neavînd drepturi sociale, ca și aceștia. Aceasta a făcut ca mereu ea să fie alături de țăranime în lupta acestora pentru un trai mai bun. Așa s-a întimplat și cu prilejul mării mișcări din 1784, pe care o comemorăm și la care au participat și mulți preoți de sat, activînd în felurite chipuri: conducători de grupe, gazde, informatori, transmițători de știri,

stringători de fonduri pentru drumul lui Horea la Viena ș.a. Rolul acestora în mișcare reiese clar dintr-o «petițiune» a nobilimii din Comitatul Albei, adresată, în timpul ei, contelei Anton Jankovics, comisar imperial în Ardeal, în care se spune: «Deoarece preoții români sînt aceea care așită mai cu seamă poporul la revoluțiune, din această cauză să se publice că în oricare sat va erupe o revoluțiune, acolo preoții români, primarii și jurații cu trei inși lîngă dinșii se vor pedepsi cu moarte, în conformitate cu legile patriei». Cam același lucru era cerut și de nobilimea din Comitatul Hunedoarei, care, în suplica ei către același potentat, cerea «să se pedepsească într-un mod exemplar preoții românilor, care, sub pretextul religiunii, învățăfă plebea ca să exterminaze pe unguri».

Dintre preoții participanți la răscoală amintim doar pe: popa *Dumitru* din *Certeje*, care în 1782 a însoțit pe Horea la Viena, spre a cere dreptate pe seama celor asupriți; popa *Ioanăș Cazan* din *Mesteacăn*, pomenit și mai sus, popa *Ioniță Dadei*, care a purtat o circulară a lui Horea la *Lupșa* și de acolo la *Mujina*; preoții *Dumitru* din *Cinciș* și *Mihai* din *Băcia*, luați prizonieri împreună cu alți țărani, de locotenentul *Kallyani*; preotul *Zaharia* din *Breteu*, care cheamă pe țărani cu arme la sine acasă, pentru nevoile răscoalei; popa *Dănilă* din *Crișcior*, la casa căruia nobilii trebuiau să adusă răspunsul la ultimatum-ul din 11 noiembrie 1784, căci altfel se va ataca *Deva*; preotul *Petre Iancu* din *Lupșa*, căruia, la o adunare, *Cloșca* îi cerea «să ia cu sine Sfînta Cuminecătură spre a putea împărtăși pe cei ce se vor imbolnăvi»; popa *Ioan* din *Lehecenii*, care, în Piața Vășcăului își exprimase dorința, zicînd: «De ar aduce Dumnezeu pe răsculați aici, căci de nu ne va fi mai bine, mai rău nu poate să fie»; popa *Vasile* din *Pintic*, care aduna pe săteni noaptea în biserică și le citea o scrisoare a lui Horea, îndemnîndu-i să fie gata pentru începerea răscoalei, care va fi vestită prin tragerea clopotelor; popa *Avram* din *Uibărești*, cel ce în timpul atacului de la *Ribița*, din turnul bisericii îndemna poporul la luptă; popa *Gheorghiuță Nicola* din *Albac*, fost căpitan al răsculaților și duhovnic al lui Horea; popa *Niculae* din *Orăștie*, care trece în Țara Românească să ceară ajutoare pentru răsculați, preotul *Nicolae Raț* din *Malerii Bălgradului*, care a scris testamentele lui Horea și *Cloșca*, i-a împărtășit și i-a însoțit la locul de supliciu. Aici, pînă a frînt cu roata pe *Cloșca*, a stat lîngă Horea, ținîndu-l «cu mîna pe după cap», dar cînd a început să-l frîngă cu roata și pe acesta, — vîzînd «atîtea chinuri» —, acolo sus pe «eșafod», a «căzut jos leșinat» și a trebuit să fie dus cu carul acasă, căci își pierduse simțirea, — și mulți alții.

În vremea cînd autoritățile transilvane luau măsurile mai sus amintite, răsculații, înșelați de atîtuținea aparent binevoitoare a Comandamentului militar austriac din Ardeal și temîndu-se de o intervenție a armatei imperiale în luptă cu care n-ar fi dorit să se bată, căci era bine organizată și dispunea de o putere de foc, care s-a dovedit a fi, în cele din urmă, decisivă, au început, prin unele din căpeteniile lor, tratative în vederea încheierii de armistiții cu acesta. Între 12 și 16 noiembrie 1784 s-au și încheiat trei armistiții, la *Tibru*, *Valea Bradului* și *Sălciua*, dar acestea au avut efect păgubitor pentru ei, căci le-a slăbit avîntul și

combativitatea din primele două săptămâni de luptă. În schimb, ele au dat Comandamentului militar austriac răgazul necesar pentru organizarea armatei și impunerarea răsculaților în munți.

Înțelegînd că li s-a înșelat buna-credință, țărani au reaprins răscoala cu și mai mare însufletire, cuprinzînd și alte teritorii din țară. Conducătorii lor au trimis emisari în Țara Românească și Moldova pentru ajutoare, cunoscînd, desigur, «legăturile de solidaritate a țărânimii române peste granițele politice artificiale». Se afirmă chiar că Horea a primit ajutoare din Țara Românească și că în acele zile de închețare a și mers zvonul că peste 30.000 de moldoveni sînt gata să treacă prin pasul Ghimeșului, spre a intra și ei în acțiune alături de țărani români ardeleni răsculați, frații lor. Un astfel de ajutor n-a putut sosi însă și acum, după ruperea armistițiilor încheiate, pentru oastea lui Horea, pe front, condițiile de luptă erau mult mai grele. Nobilimea se înarmase și se înarma și încurajată de oficialitate, pășeste la săvîrșirea a numeroase atrocități. Curtea de la Viena, alarmată, ordonă intervenția ostășească. Către sfîrșitul lunii noiembrie 1784, la Rîmeți, Brad și Lupșa au loc ciocniri cu trupele imperiale, toate cu succese pentru răsculați, dar la 7 decembrie 1784, în lupta de la Mihăleni, aceștia sînt învinși. Nefavorabile le sînt și alte încercări de rezistență, după care, la 12 decembrie, ei sînt înfrinți, destul de serios, la Cîmpeni. Înțelegînd disproporția dintre forțe, — armata vieneză fiind mult mai numeroasă, bine echipată și mereu sporită —, văzînd că iarna a venit și că fiecare trebuia să-și grijească de gospodărie, în urma acestei ultime înfrîngerii, Horea, la 14 decembrie 1784, a hotărît încetarea luptelor și a dat drumul oamenilor acasă.

Însoțit de mulțime pînă la Albac, satul său de naștere, curînd Horea — care refuzase să beneficieze de amnistia generală acordată de împăratul Iosif II și publicată de guvernul transilvan la 30 noiembrie 1784 —, dimpreună cu Cloșca și cu cîțiva moți-credincioși, prieteni de suflet, s-a retras în munții Gilăului, într-un adăpost în uriașul codru al Scorăgetului, nu departe de riul Someș. Plănuind ca odată cu venirea primăverii să facă mai întii un nou drum la Viena, cu bani strînși, în timpul iernii, de la comune, și apoi să ridice iarăși pe moți la luptă, el gîndea ca, vreme de cîteva luni, să petreacă aici în codru, neștiut de nimeni.

Lucrurile însă s-au desfășurat altfel. Nobilimea și armata imperială au început «pacificarea» țării. Mulți dintre țărani au fost condamnați la moarte. Printre aceștia s-au aflat și popa *Constantin Turcin* din *Crișcior*, care, pentru că a agitat pe țărani în părțile Zărandului, spunîndu-le că de acum înainte n-au să mai fie iobagi, a fost condamnat la moarte, punîndu-i-se capul în țepă și «cadavrul pe roată»; popa *Ioan Crișănuș*, alias *Hagi* din *Bistra*, care, pentru că a îndemnat poporul la răzvrătire și l-a povățuit să nu mai plătească dări, a umblat după ajutoare prin Țara Românească, Moldova și Bucovina și a fost și la Ierusalim, și care, văzînd pe Horea în mîinile armatei imperiale, a zis: «Iată acum îi au în mîinile lor..., acum pot să-l mînince de viu» și apoi, ca o amenințare, a strigat: «Aveți grijă că acuși veți vedea voi ce aveți să pătimiți pentru lucrurile acestea», a fost condamnat la moarte: «să i se taie capul, care să se înfigă în țepă, spre înfricoșarea altora, iar corpul să-i fie pus pe roată»; popa *Ioan* din *Bedelevu*, tras în țepă; popa *Gheorghe* din

Corbești, condamnat să i se taie mai întâi mâna și apoi capul; popa *Mihai din Ghelmariu*, ucis la Deva și alții. O parte din țărani, locuind în 61 de comune din comitatele Zarand, Hunedoara și Alba, au fost strămutați din satele lor tocmai în Banat, în regiunea Panciova.

În același timp, stăpînirea a urmărit și pe căpeteniile mișcării revoluționare în tainițele lor. Spre a-și asigura succesul, ea a fixat pe capul lui Horea și ale celorlalți doi tovarăși de luptă ai lui cîte un premiu de 300 de galbeni. Trădați chiar de țărani de-ai lor — de fel din satul Rîul Mare —, lacomi de bani, la 27 decembrie 1784, Horea și Cloșca au fost prinși în ascunzișul lor din codru. Cu acest prilej, primul a aruncat în foc, — care l-a și mistuit degrabă —, un mănunchi de acte — hîrtii, pe care-l purtase în sîn. La 30 ianuarie 1785, tot prin trădarea unor țărani din Cărpiniș și Șasa-Lupșa, a fost prins și Crișan. Legați în lanțuri, după prindere, toți trei au fost duși și întemnițați în cetatea din Alba Iulia. Aici au fost supuși unei lungi și obositoare anchete de o comisie specială, condusă de comisarul imperial Anton Jankovici. În închisoare, Crișan, care era singur într-o odăiță, — fiind prins mai tîrziu —, nerezistînd maltratărilor și știind și ce va urma, în ziua de 13 februarie 1785, înainte chiar de a fi judecat, și-a pus capăt zilelor, sucindu-și în jurul gîtului, cu o voință extraordinară, nojițele de la opinci. A doua zi, 14 februarie 1785, deși mort a fost judecat și asupra rămășițelor lui neînsuflețite, spre a se da «un exemplu de oroare» pentru alții, s-a pronunțat sentința de condamnare «la moarte». Pe temeiul prevederilor Codului Criminalicesc carolin și terezian, sentința dispunea ca trupul acestuia chiar așa lipsit de viață, adică mort cum se găsea, «să fie tîrît» la «locul de supliciu și acolo... gidele să-i taie capul și să-i despice corpul în patru bucăți», care apoi să se pună pe roți în patru sate prin care el se evidențiasse în timpul revoluției. Sentința a fost întocmai executată în ziua de 16 februarie 1785 și după decapitarea și sîrtecarea corpului, capul lui Crișan s-a pus în țeapă «la locul domiciliului său în Cărpiniș», iar celelalte patru «bucăți» ale trupului i s-au pus pe roate, cîte una, în satele Abrud, Bucium, Brad și Mihăleni, adică acolo pe unde el, mai deosebit, activase în mișcare.

Peste aproape două săptămîni de la o astfel de odioasă execuție a unui trup fără suflare, la 26 februarie 1785 tribunalul militar a pronunțat sentința și în procesul lui Horea și Cloșca. Prin aceasta, «ca o pedeapsă bine meritată pentru dînsii, iar pentru alții, asemenea lor, ca să le fie de exemplu și oroare», și ei au fost condamnați la moarte. În «partea dispozitivă», între altele, în sentință se spunea: «În consecință amîndoi, Horea numit altmînterea și Ursu Nicola și Ion Cloșca, dovediți fiind prin aceste fărădelegi, — arătate mai sus —, nu numai că sînt niște nelegiuîți crînceni..., ci și tulburători îndrăzneți ai liniștii și siguranței publice, în conformitate cu codul criminal terezian, — articolele 62 și 90 —, ...vor fi duși pentru aceste crime la îndătinatul loc de supliciu și acolo să li se frîngă cu roata toate membrele corpului, începînd de jos în sus, anume mai întâi lui Ion Cloșca, apoi lui Horea, numit altmînterea și Ursu Nicola și în modul acesta să fie trecuți din viață la moarte, iar corpurile lor să fie despicate și tăiate în patru, capul și părțile corpului să fie așezate pe roate pe lîngă diferite drumuri, și anu-

me în satele în care au săvârșit cruzimile cele mai nelegiuite, iar inimile și intestinele lor să fie îngropate aici, la locul supliciului».

În aceeași zi, 26 februarie 1785, sentința s-a citit celor doi condamnați și s-a publicat. În ziua următoare, 27 februarie 1785, fiind vorba de pedepse capitale, a venit în odăile supliciului lor din cetatea Alba Iulia, preotul neunit Nicolae Raț din Maierii Bălgradului și, după datina străbună, i-a împărțășit, le-a spus cuvinte de îmbărbătare și amindurora le-a însemnat, în grai românesc, ultimele dorințe. Cu creștinească resemnare și cu mucenicească răbdare, Horea a iertat pe trădători, adică pe aceia care-i divulgaseră taimița din codru, începându-și diata așa :

«Hora Vasile, policra Nicula Urs. Anii vieții sale 54. Muerea lui Ilină, ficii Ion 14, Luca 6 ani. La alte cele nu știe nimic.

Oamenii care l-au prins :

Matiaș Nuț, Matiaș On, frate-său Gheorghie, Trif Ștefan, a lui Neag Andrei 2 feciori Simeon cu frate-său ; îi iartă cu toată inima...».

La rîndul său, Cloșca își începea doleanța cea mai de pe urmă tot cam în același fel :

«Oarga Ion Cloșca din Cărpiniș. Anii vieții 37. Muerea lui numele Mărinică, frate-său Orga Tudor, sora Achimie. Au umblat la Mușca, Ofumbae, la Abrud, Lupșa, Cricău». Dispunea apoi cu privire la unele bunuri ce posedau, și către sfârșit, și el, ca fiu al Bisericii părinților săi, adăuga : «Ce am la Bărluț Sântion din Mogoș, las la popa Vasile să mă pomenească».

Spre adevărarea a tot ceea ce însemnase, la sfârșit scriitorul a așternut următoarele cuvinte : «Acele mai în sus scrise am priimit din gura lor eu, Popa Nicolae Raț paroh Maierii Bălgradului neunit».

Săvârșită și o astfel de îndătinată pravilă, în dimineața celei de a doua zi, luni, 28 februarie 1785, Horea și Cloșca au fost duși «cu mare alai», lingă fiecare șezînd cite un preot neunit, la locul de osîndă, pe platoul «La Furci» din Alba Iulia. Aici se aflau peste 6000 de «spectatori», dintre care 2515 erau țărani români, aduși din 419 sate cu o chemare care tănuia adevărul. Aceștia din urmă, țărani, au fost strînși aici ca apoi să «poarte din om în om, din tată în fiu, groaza osindei pentru asemenea cutezanță, să-i înspăimînte de a mai încerca vreodată asemenea fapte». Aci, «pe delușorul de deasupra viilor», în sudul cetății, înspre Partos, unde era platoul, sub privirile îngrozite ale tuturor celor de față, ei, Horea și Cloșca, au fost dați morții, ca niște adevărați martiri ai neamului nostru, căci, în cumplite chinuri li s-au frînt cu roata toate membrele corpului, una dintre cele mai barbare pedepse născocite de uneori întunecatului Ev Mediu.

Potrivit stipulației din sentința de condamnare la moarte, întii a fost executat Cloșca, — alias Ion Oargă —, căruia i s-au aplicat «cel puțin 20 de lovituri», pînă ce și-a «vărsat sufletul». I-a urmat numaidecît Horea, care a mers «fără nici o schimbare, cu inimă îndrăzneată» spre locul de supliciu, unde și el peste singele cald încă al lui Cloșca, credinciosul său tovarăș de luptă, a fost așezat jos, pe spate, în poziție de răstignit, pe un «pat» din bîrne, cu picioarele și mîinile legate de țărushi. După aceasta s-a trecut la frîngerea cu roata a membrilor corpului. A primit mai întii o lovitură care i-a sfărîmat flulerul piciorului drept și apoi, la porunca reprezentantului Comisiei care răspundea de execuție,

aflat de față, încă una «de grație» asupra pieptului, după care «a crăpat», adică a murit.

În continuare, au urmat operațiile prescrise în sentința de condamnare la moarte: trupurile neînsuflețite le-au fost decapitate, ciopârțite și risipite în bucăți pe aria largă a răscoalei. Așa că «nimeni nu mai poate numi azi locurile unde le odihnesc oasele îrinte; doar inimile lor au rămas îngropate — cu intestinalele — pe locul supliciuului», mai sus indicat.

Așa a fost sfârșitul acestor martiri ai neamului nostru, care, prin mișcarea lor de acum două sute de ani, au vrut să făurească o viață mai bună pentru cei de un neam cu ei și, totodată, și pentru țărani de naționalitate maghiară și germană, iobagi și ei, care participaseră la mișcare; încercare îndrăzneată, însă, pe care au plătit-o apoi cu însăși viața lor.

Mișcarea revoluționară a țărănimii transilvane de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, a avut un larg răsunet în Europa, ceea ce dovedește însemnătatea ce i s-a acordat din partea a diferite categorii sociale de pe acest continent, care au privit-o fiecare în felul său.

În același timp, motivele care au generat-o, «direcțiile» spre care se îndrepta și aspirațiile și năzuințele dintotdeauna spre unitate ale românilor, au făcut ca ea, mișcarea «să fie reprezentativă pentru întreaga cuprindere a meleagurilor românești» și, în același timp, să-i infurească pe aceștia «într-o măsură atât de însemnată, încît era pe cale să se producă o ridicare unanimă a întregului popor român de pe ambele versante ale Carpaților». Mai mult, azi de către unii, se «acreditează», — pare-se fără deplin temei —, faptul «că fruntașii revoluției s-au gândit chiar la unirea Transilvaniei cu Muntenia și Moldova, la crearea statului unitar român în vatra vechii Dacii». În această idee, născocită de unii dintre contemporanii potrivnici lor — cu iz de acuză, mai ales —, aceștia, potrivnici, l-au și numit, semnificativ, pe Horea, «Rex Daciae» și i-au pus pe seamă, iarăși pe nedrept, baterea a citeva medalii cu legende ce i-ar dezvălui o asemenea veleitate.

Dacă această din urmă intenție este, de bună seamă, numai o plămădire pătimașă a potrivnicilor căpeteniei mișcării, cu gândul de a-i mări vinovăția, totuși în Transilvania sacrificiul lui și al celorlalți și în general mișcarea, nu au rămas fără unele urmări pozitive. Cea mai însemnată a fost desființarea iobăgiei prin actul solemn din 22 august 1785, prin care se suprima servitutea personală și legarea de glie a țărănimii iobage, acordându-i-se în plus dreptul de a se căsători după voie, de a învăța carte și meserii, de a dispune de bunurile sale. De astă dată nobilii n-au mai îndrăznit să protesteze, așa cum făcuseră în 1783, cînd împăratul Iosif II luase, mai întîi, această hotărîre, — în timpul celei de a doua călătorii a sa în Transilvania. De asemenea, acum s-au suprimat abuzurile administrative și s-au acordat moșilor unele ușurări, ca: pășunatul liber pe tot domeniul de sus al Zlatnei, dreptul de a face curățuri în locurile de unde nu se pot aduce lemne și de a le cultiva, scutire de dări pentru mineri ș.a. O nouă eră ar fi putut începe în Transilvania, mai ales după 22 martie 1781, în urma decretului de concivilitate, adică

de egală idreptărire a tuturor locuitorilor ei, ceea ce însemna desființarea sistemului celor trei «națiuni» privilegiate, existent pînă atunci în țară.

Din nefericire însă, pînă la urmă tot nemesii și privilegiații au fost mai tari, căci, la 28 ianuarie 1790, profitînd de starea de slăbiciune și deprimare în care se găsea înainte de a muri împăratul Iosif II, l-au silit pe acesta «să revie asupra măsurilor luate și să readucă viața constituțională și administrativă a Ardealului la ceea ce fusese în 1780». Au rămas totuși în vigoare cîteva decrete, între care și acela privind desființarea iobăgiei.

Era prea puțin, s-ar putea zice, pentru sacrificiul suprem al martirilor naționali Horea, Cloșca și Crișan și al multor alora căzuți și condamnați în această revoluție populară.

Mișcarea a constituit însă «o puternică lovitură dată orînduirii feudale. Ecoul ei în această direcție este semnificativ și prin spaima pe termen lung, pe care o provoacă nobililor, care se tem mereu de o reeditare a ei, și în încurajarea permanentă pe care o constituie pentru lupta maselor ce se gîndesc adesea la exemplul lui Horea. Din răscoală și din urmările ei s-a tras concluzia că lupta nu a fost zadarnică, că desfășurarea perseverentă a acestei lupte nu putea să nu ducă la atingerea țelului propus». De aceea, în continuare, ea are un vădit caracter «de act mereu inspirator», căci «toți marii iluminiști români au validat actul de voință al țărănimii transilvănene și s-au aplecat asupra lui cu dorința sinceră de a-i prelua mesajul și de a-l duce mai departe. Revoluția pașoptistă, de pildă, și-a avut în Horea și în mișcarea condusă de el, un exemplu și un model. Ea i-a pus, în fond, aproape aceleași probleme, urmărind cîștigarea drepturilor sociale mereu refuzate de curțile imperiale, și întinzînd peste Carpați punți menite să înlesnească apropierea românilor, înfăptuirea unității naționale». După aceasta și după Unirea din 1859, «numele lui Horia se sublimază tot mai mult și se ridică vertiginos în conștiința întregului popor român ca un adevărat simbol al luptei pentru dreptate și libertate, pe care românii trebuiau să o continue încă multe decenii, cu aceeași energie». Ajunși la sfîrșitul ei, la 1 decembrie 1918, cînd și-au văzut făurît statul național unitar, ca un simbol al acestei înfăptuirii și al marii lor Uniri, românii au ales istorica și străvechea cetate Alba Iulia, cea atît de mult și de nemijlocit legată de memoria onora dintre marii loz eroi și martiri, printre care, la loc de cinste se înscriu și cei de acum două sute de ani: Horea, Cloșca și Crișan. Pe locul «sfînt, unde aceștia au triumfat temporar, dar mai ales s-a petrecut odiosul lor supliciu, națiunea română, — chiar pe Cîmpul lui Horea din Alba Iulia —, hotăra în mod unanim, liber, pașnic, profund democratic, ceea ce visaseră toți românii în adîncul sufletelor lor, de atîtea veacuri.

Nu se poate concepe o mai elocventă dreptate a istoriei! La imensa bucurie a întregului popor român erau prezenți simbolic și împărțeau din plin binefacerile ei toți marii predecesori! Răzbumarea secolelor de cumplite suferințe era opera tuturor contemporanilor, însemna dreptate pentru aceștia, pentru urmașii și urmașii urmașilor lor, dar încorpora în același timp și opera înaltașilor lor, însemna, — și nu numai simbolic —, dreptate și pentru aceștia. Lacrimile fericirii naționale ale

unui întreg popor erau și lacrimile recunoștinței pentru jertfele înaintașilor, dintre care acelea ale lui Horea, Cloșca și Crișan au rămas adânc în crustate în istorie» și în amintirea tuturor celor de un neam cu ei. Căci românii nicicând n-au uitat pe Horea, Cloșca și Crișan și sacrificiul lor suprem. Imaginile lor, alături de cele ale lui Ștefan, Mihai, Iancu și Cuza, sînt așezate la loc de cinste prin multe din casele lor; gorunul lui Horea de la Tebea a fost și este loc de pelerinaj românesc, scriitorii români dintre cei mai de frunte, — poeți, dramaturgi și prozatori —, le-au dedicat cărți, versuri și pagini din operele lor, istorici de renume le-au închinat lucrări bine scrise și uneori impresionant documentate, artiști dintre cei mai de seamă le-au dăltuit chipurile în bronz, marmură și piatră, muzicieni competenți au făcut să le vibreze personalitatea în tonuri grave, energice, pictorii talentați le-au înfățișat portretele pe pînză ori în frescă, poporul, — țărani mai ales —, necontentit a avut și are pe buze numele lor și i-a slăvit și încă-i slăvește în balade, tradiții și creații populare în versuri, iar una din diviziile armatei române din ultimul război tot cu numele lor s-a chemat.

Toate acestea dovedesc că deși acum două sute de ani sacrificiul lor suprem — din pricina împrejurărilor cunoscute —, nu se învrednicise de răsplata ce i se cuvenea, — nesatisfăcîndu-se întru totul doleanțele pentru care, în numele țărănimii asuprite, se ridicaseră —, totuși aceasta, țărănimea, poporul român în genere, a înțeles situația acelor clipe tragice, s-a cutremurat de supliciiul lor, a tras învățăminte și îndemn din jertfa lor și în continuare a luptat cu abnegație pentru depline drepturi politice, naționale și sociale, ajungînd pînă la urmă, ca, acum 66 de ani, — la 1 decembrie 1918, — să vadă făurit statul național unitar român, — înfăptuire după care și pentru care dorise și militase veacuri în șir — și după aceea zilele luminoase ale vremii noastre.

Pentru părăția la realizarea pînă la sfîrșit a acestor momente de seamă din istoria patriei noastre și a martirilor neamului Horea, Cloșca și Crișan și a tuturor celor care, alături de ei, au activat și suferit, acum la trecerea a două veacuri de la începutul mișcării lor revoluționare, pentru toți, aleasa și caldă noastră recunoștință.

BIBLIOGRAFIE

1. Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria*, București, 1884.
2. Prof. univ. Miron Constantinescu, *Istoria României. Compendiu*, sub redacția lui..., ed. II, București, 1971.
3. Nicolae Edroiu, *Răsunele europene ale răscoalei lui Horea*, Cluj-Napoca, 1976.
4. Ioan Fruma, *Horia, Procesul și martiriul*, Sibiu, 1947.
5. Gh. Georgescu-Buzău, *Răscoala de la 1784 a iobagilor din Transilvania sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan*, București, 1962.
6. Gh. Georgescu-Buzău și Constantin Șerban, *Răscoala de la 1784 din Transilvania de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan*, București, 1974.
7. Constantin C. Giurescu *Istoria românilor*, Vol. III, partea I, ed. a II-a, București, 1944.
8. Ioan Lupăș, *Răscoala țărănilor din Transilvania la anul 1784*, Cluj, 1934.
9. Ștefan Pascu, *Războiul țărănilor din 1784 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, București, 1957.

10. Acad. Ștefan Pascu, *Revoluția populară de sub conducerea lui Horea*, București, 1984.

11. Ion Pevelescu, *Mărturie vie a luptei poporului român pentru dreptate socială și libertate națională, Horea* — 200, în ziarul «România Liberă», an. 42, 1984, nr. 12412 din 28 septembrie, p. 1, 2.

12. Dr. Alexandru Porțeanu, *Un mare precursor al libertății și independenței naționale — Horia 200*, în *ibidem*, nr. 12416 din 3 octombrie 1984, p. 1, 2; și nr. 12418 din 5 octombrie 1984, p. 2.

13. D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I și II, București, 1979.

PRIMA REVOLUȚIE ROMÂNEASCĂ A EPOCII MODERNE

GHEORGHE VASILESCU

Epoca modernă a istoriei românești cunoaște, chiar la începuturile ei, o mare mișcare populară, care lansează, cea dintâi în țară și pe continent, obiective de o deosebită noutate istorică și de profundă radicalitate, valabile, în substanța lor, pentru ansamblul epocii. Este vorba de marea ridicare la luptă a țărănimii transilvănene întimplată în anul 1784, sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, de la a cărei izbucnire se împlinesc deci, în toamna acestui an, două veacuri.

Moment glorios și eroic al luptei îndelungate a poporului nostru pentru libertate socială și națională, mișcarea de la 1784 a reprezentat un pas înainte pe drumul croit de răscoala de la Bobilna, din anul 1437, și de războiul țărănesc condus de Gh. Doja în 1514; în același timp, ea a deschis șirul revoluțiilor din epoca modernă a României, care aveau să marcheze drumul națiunii române spre independență și unitate național-statală. Alături de revoluția din 1821 condusă de Tudor din Vladimireștii Gorjului, mișcarea de la 1784 parafează intrarea poporului român în epoca modernă a istoriei sale.

Desfășurată la hotarul dintre două epoci istorice, mișcarea țărănească de la 1784 a desemnat cadrul programatic unitar cu care românii au pășit în epoca modernă și care situa în prim plan idealul unității naționale ca suport al înăptuirii aspirațiilor lor de libertate, dreptate și progres social.

Ridicarea la luptă a țărănimii române din Transilvania, declanșată în a doua jumătate a celui de al XVIII-lea secol, a reprezentat, totodată, și una dintre marile mișcări populare ale timpului, care, prin scopurile urmărite, și-a afirmat încă de atunci dimensiunile continentale. Ea a depășit limitele românești, intrând în istoria general-europeană atât prin amploarea și prin măsurile pe care le-a impus Imperiului habsburgic, cât și, mai ales, ca urmare a stimulării spiritului de luptă a maselor oprimate în general, prin perspectiva oferită strădaniilor de prefacere a societății feudale. Prin lupta țărănimii din 1784, românii s-au integrat în tumultul acțiunii popoarelor dornice să-și construiască viitorul pe temeiul idealurilor avansate ale timpului, înscriindu-se astfel în rîndul făuritorilor spiritului înnoitor care străbătea Europa acelei vremi.

Aceste caracteristici explică și legitimează deopotrivă marea rezonanță pe care mișcarea țărănească de la 1784 a avut-o în epocă, atât în

tară cit și peste hotare, influența ei — ca etapă necesară — asupra evoluției și luptei ulterioare de emancipare a poporului nostru, și justifică vasta literatură ce i-a fost consacrată, precum și periodica ei evocare.

Examinarea atentă a faptelor, a documentelor aduse la lumină, conduce la constatarea că mișcarea de la 1784 din Transilvania a fost de fapt, prin conținutul ei, o *revoluție* care a tins la înlăturarea totală a rânduieilor existente. Ea a pus pregnant în evidență, în contextul luptei generale de emancipare a poporului român, problematica și revendicările sociale ale maselor largi, alături de revendicările de ordin politic și național ale națiunii române din Transilvania. Fuziunea acestor două planuri i-a imprimat un caracter social și național. Manifestându-se într-un mod vulcanic, tipic țărănesc, care n-a exclus însă radicalismul, atât ca virulență a desfășurării, cât și ca scop final, formulat într-o viziune proprie mentalității maselor, ea a îmbrăcat forma specifică a unei mari revolte populare. Înțelegerea adecvată a legăturii dintre formă și conținut învederează faptul că ea s-a afirmat ca o *revoluție populară cu caracter antifeudal și național*, care a urmărit practic înlăturarea perimatei orânduiri feudale și, concomitent, a regimului ei politic, fiind cea dintâi revoluție românească pentru dreptate socială și libertate națională a epocii moderne. Acest caracter decurge atât din *cauzele care au generat-o*, de ordin social și național, *forțele sociale antrenate în luptă* prezentând elementul înnoitor al societății românești, *pregătire deliberată, destășurare și extindere* cuprinzând o arie geografică vastă, *programul elaborat* — unul dintre cele mai avansate, mai radicale din epocă, chiar pe plan continental — exprimând gradul de conștientizare politică a făuritorilor ei, *conducere hotărâtă și încercată*, ascultată și urmată de țărani, *organizare militară superioară*, care a permis utilizarea unor forme de luptă specifice războiului popular, *solidaritatea țărănimii din celelalte două țări românești — Moldova și Muntenia*, pregătită să-și ajute frații din Transilvania în lupta de eliberare socială și națională, cât și din *consecințe* profunde asupra întregii evoluții a poporului român, și *răsunetul* neobișnuit de mare stirnit în toată Europa.

Pentru a se înțelege mai bine de ce aceste trăsături îndreptătesc aprecierea evenimentelor de la 1784, mai mult decât o răsccoală țărănească, fie ea și mare, adică drept o *revoluție*, ne vom opri succint asupra fiecăreia dintre ele.

Cauzele care au declanșat revoluția de la 1784 rezidă, în primul rînd, în puternicele contradicții și îndelungatele antecedente istorice, necesitățile generale, de ordin economic, social, politic și confesional ale societății românești transilvănene.

Cauza principală a fost, fără îndoială, exploatarea feudală care s-a intensificat în chip deosebit în cea de-a doua jumătate a sec. XVIII, ca urmare a tendinței nobilimii de a-și spori, fără limită, veniturile. Robota pentru stăpînul feudal, ce ajunsese la peste 200 de zile anual, dijma din toate produsele agricole și din animale, censul în bani, daturile în natură de tot felul, taxele pentru așa-zisele drepturi senioriale (măcelărit, pescuit, morărit, pășunat, pădurărit, circiumărit, etc.) constituiau grele poveri pe umerii iobagilor.

Exploatarea exercitată de nobilii feudali concura cu cea a statului, fiecare căutînd să stoarcă cît mai mult de pe seama țăranului iobag. Țărănimea transilvăneană plătea vistieriei imperiale o listă întreagă de taxe: după semănături, după fumuri, pe cap de locuitor, etc., obligații apăsătoare care îndreptăteau plîngerea iobagilor că «darea împăratului asupra noastră e foarte grea, incit nu o mai putem purta».

Pe de altă parte, proporțiile exploatării, stabilite prin regulamente în vigoare, erau sporite de abuzurile care aveau loc atît din partea feudalilor și a agenților lor, cît și din partea oficialității imperiale. «Ușurările» venite de la împăratul erau eludate și opresiunea creștea mereu, avînd drept urmare adîncirea nemulțumirilor, exprimate în numeroase agitații, proteste și revolte. Acțiunea pentru desființarea iobăgiei s-a împietit strîns cu lupta națională atît împotriva nobilimii maghiare, cît și a stăpînirii habsburgice. Lupta națională a românilor pornea dintr-o profundă realitate social-economică. Prin firea lucrurilor deci lupta socială trebuia să fie în același timp și națională.

Populația românească autohtonă — cea mai veche și cea mai numeroasă dintotdeauna în Transilvania — a fost eliminată treptat din viața politică și împinsă spre marginea societății, fiind redusă în cele din urmă la situația de «tolerată» pe pămîntul strămoșesc. Alianța dintre nobilimea maghiară, patriciatul săsec și fruntașii secuilor, încheiată în 1437, anul marii răscoale de la Bobilna, sub forma celui «Unio Trium Nationum», a pus bazele unui anacronic sistem politic în Transilvania, care îi excludea de fapt pe români din viața politică. Supuși unui regim de discriminare națională, românii transilvăneni erau constrinși la îndeplinirea unui apăsător regim de obligații față de stăpînii domeniilor feudale. În sec. XVIII, de pildă, peste trei pătrimi din iobagii Transilvaniei erau români. Față de asemenea realitate, la 1784 țăărănimea română a pornit la luptă în dublă ipostază: de clasă exploatată economic și de români asupriți sub raport politic.

Această din urmă ipostază mai cu seamă a neliniștit nobilimea, deoarece țăărănimea se ridicase implicit și împotriva deținătorilor puterii politice, a națiunilor privilegiate.

Ostilitatea nobilimii și deruta ei se datora și stimulării ce venea prin intermediul preoșimii, care alcătuia pătura intelectuală sătească, dinspre mișcarea de afirmare națională care, în deceniul lui Horea, își căuta cu insistență calea spre emanciparea politică.

Reprezentantă a unei religii nerecepte și, ca atare, lipsită de drepturi constituționale, intelectualitatea a impulsionat lupta împotriva nobilimii, asociindu-i o motivare religioasă. Agitînd lozinca trecerii nobilimii la «legea românească», se încerca să se înlătore unul dintre elementele sistemului politic — statutul «toleranței» — în esență inechitabil.

Țărănimea, în iureșul evenimentelor, prin lupta ei, a lovit sistemul politic al celor trei națiuni privilegiate, dintre care românii fuseseră excluși, dar și în inegalitatea ce decurge din situația de religie nereceptă a Ortodoxiei, precum și în acțiunea ce avea ca scop extinderea influenței catolicismului asupra populației românești, oferind o soluție proprie rezolvării problemei naționale în Transilvania, pornind de jos, de la temelia societății, și țintind, prin efecte, spre structura instituțională medievală. Prin lupta desfășurată pe o arie românească, acolo unde

se infrunta un stăpîn feudal străin și o iobăgie de alt neam, de altă limbă și de altă credință, revoluția de la 1784 a asociat programul revendicativ al națiunii, componenta lui socială. Evenimentele au făcut ca lupta țărănimii să se împletească pe meridianele acelorași aspirații cu intelectualitatea, împotriva acelor forțe ce reprezentau opresiunea și inegalitatea. În realitate, cele două planuri erau complementare, atîta vreme cît cei care reprezentau aspirarea erau în egală măsură stăpînii domeniilor și beneficiarii sistemului politic. Prin lupta sa, țărănimea a arătat stărilor privilegiate se că o nouă epocă istorică bătea la porțile istoriei.

Contradicțiile sociale generate de exploatarea în creștere, cele naționale provocate de aspirarea la care erau supuși românii, ei nefiind recunoscuți ca «națiune», precum și cele de ordin confesional, ce decurgeau din situația de religie nereceptă a Ortodoxiei și de stăruitoare încercări de catolicizare, se împleteau astfel într-un singur tot, făcînd insuportabilă viața iobagilor, alimentînd neconținut rezistența și spiritul lor de revoltă. Pe toate aceste direcții care se împleteau adesea inseparabil, situația se înrăutățise continuu față de începutul secolului.

La cauzele de ordin general, comune pentru întreaga Transilvanie, s-au adăugat o seamă de motive specifice pentru zona Munților Apuseni, locul de izbucnire al revoluției. Supuși atît la obligații feudale, cît și la alte servituți, la fel de apăsătoare, legate de dezvoltarea mineritului: transportul cărbunilor la ștreampuri și topitorii, al lemnului, al pietrei și varului pentru construcții, munca gratuită pentru întreținerea și repararea morilor și iazurilor, a minelor și topitoriilor, pentru arderea cărbunilor, locuitorii din Munții Apuseni ajunseseră într-o situație deosebit de grea. Nu era mai ușoară nici situația minerilor, mai ales a iobagilor care lucrau în mine în contul robotei, obligați la numeroase zile de muncă săptămînal, fără plată și fără hrană, și nici a celor salariați, retribuți cu sume derizorii, și acelea neplătite uneori cu lunile. Condițiile de muncă, pe de altă parte, erau deosebit de primejdioase. Extragerea minereului se făcea în gropi strîmte, în «viziuni de vulpi», cum le numeau lucrătorii, fără ventilație, pline de gaze, gata să se surpe în tot momentul. În aceste condiții, minerii ajunseseră atît de sărăciți și înglodați în datorii, încît, nemaiputînd suporta greutatea vieții, mulți au fost nevoiți să părăsească minele și să plece în altă parte.

Cele două rînduri de cauze s-au împletit, amplificînd motivele de «explozie», cu atît mai mult cu cît apariția unor modalități noi de exploatare, alături de adîncirea celor «tradiționale», sărăcea o parte crescîndă dintre morți și restrîngea tot mai mult din vechile lor îndreptățiri de mineri și «oameni ai munților».

Evenimentele petrecute în primăvara anului 1782 și cele din vara anului 1784 au constituit cauzele imediate, care, adăugate la cauzele de ordin general, au tras greu în cumpănă în declanșarea revoluției condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

După cum se cunoaște, la 24 mai 1782, în tîrgul de la Cîmpeni a izbucnit o revoltă cu urmări importante, provocată de arendașii armeni ai circumșăritului, care și-au trimis slugile înarmate să distrugă vasele cu mîed și acoviță ale țărănilor. Brutalitatea arendașilor a provocat o mare nemulțumire și agitație între moți, care, infuriați, au spart butiile și au vărsat vinul acestora. Arestarea, ca urmare a acestei revolte, a

unui mare număr de țărani și întemnițarea lor, maltratarea celor închiși și condamnarea la moarte a unora dintre ei, despăgubirile impuse, care întreceau înzecit pagubele, au întărit și mai mult spiritul de revoltă al moșilor.

Pe de altă parte, patenta imperială din 31 ianuarie 1784, preconizând întărirea regimentelor de graniță, prin înscrierea ca grăniceri a unor noi contingente de țărani, a fost socotită un prilej nimerit de a scăpa de iobăgie, deoarece cei care deveneau grăniceri erau eliberați din această stare, în schimbul obligațiilor militare. Înființate în 1762 de către austrieci, regimentele de graniță s-au dovedit a fi deosebit de rentabile din punct de vedere economic pentru tezaurul Imperiului. Grănicerii, care locuiau de-a lungul graniței, pe o fișie largă de teritoriu, deosebită ca organizare de restul țării, erau obligați să păzească frontierele, iar în caz de război, să lupte pe cimpul de bătălie alături de ceilalți soldați. Imbrăcămintea și calul îi privea pe grăniceri, armele pe oficialități. Ei erau scoși de sub jurisdicția feudală și așezați sub cea militară, erau scutiți de obligațiile iobăgești, trebuind să plătească doar o taxă globală. Curtea din Viena realiza, astfel, serioase economii față de cheltuiala întreținerii unei armate regulate. Constituite din țărani care și-au dobândit eliberarea din statutul de iobagi, ele au devenit o tentație permanentă pentru cei rămași în continuare sub stăpînirea nobilimii maghiare.

Rezultatele pozitive obținute pe cimpurile de luptă l-au determinat pe împăratul Iosif al II-lea să propună o reorganizare a regimentelor grănicerești, în sensul măririi efectivelor prin noi înrolări. Perspectiva eliberării din iobăgie a determinat în vara anului 1784 o stare de neliniște, de tulburare, nu numai în rîndul locuitorilor din satele ce urmau să fie integrate în granița militară, ci a cuprins întreaga Transilvanie. În frunte cu juzii și preoții lor, satele pornesc în cete spre Alba Iulia, Hațeg și alte centre unde se aflau oficiile însărcinate cu înregistrarea celor dornici să devină oșteni ai împăratului. Convinși că vor deveni oameni liberi, cei înscriși refuză să mai îndeplinească obligațiile feudale, își amenință stăpînii și încep să împartă moșile. Nobilimea a răspuns prin represii, arestări, întemnițări, a făcut apel la autorități să trimită armata împotriva satelor, pentru a-i alunga de pe moșii pe răzvrățiți și a potoli tumultul în continuă creștere. Măsurile luate au dus la o stare tensională între iobagi și stăpîni, avînd un efect contrar celui scontat de clasa dominantă.

Nu trebuie omise nici împrejurările internaționale care, fără să determine revoluția, au putut s-o stimuleze. Ea a avut loc în intervalul istoric dintre Revoluția americană, declanșată la 1775, și marea Revoluție franceză, ce avea să izbucnească în 1789. În plus, regimul de «despotism luminat» promovat de Împăratul Iosif al II-lea căuta să reformeze orînduirea, în timp ce masele oprimate tindeau s-o răstoarne, fapt ce oglindea, el însuși, criza societății feudale. N-au rămas fără rezonanță, date fiind țelurile lor antifeudale, nici răscoalele țărănești din unele țări învecinate, după cum nu poate fi trecută cu vederea nici împrejurarea că revoluția s-a declanșat într-un răstimp cînd și în această parte a Europei popoarele supuse și-au afirmat în genere conștiința de sine, riv-

nind la o viață politică proprie, când și aici apărea la orizont imaginea statelor naționale.

Toate aceste cauze și condiții, luate la un loc, configurează dimensiunea istorică a revoluției de la 1784, explică profunzimea și totodată, deosebitul ei ecou.

Forțele participante la revoluție au fost acele clase și pături sociale care erau și cele mai dinamice și mai puternic atașate valorilor libertății naționale și sociale, progresului autentic al țării în interesul celor mulți.

În fruntea lor s-a aflat țărănimea, care a dus pe umerii ei, vreme îndelungată, greul bătăliilor pentru păstrarea și afirmarea ființei naționale a poporului român, cel mai vajnic adversar al opresorilor interni și externi, brațul de apărare și în același timp de construcție istorică pe pământul strămoșesc.

Forța socială principală a revoluției au constituit-o țărani iobagi din Țara Zarandului, de pe Valea Crișului Alb și din Munții Abrudului; ei au declanșat mișcarea și tot ei au susținut-o prin ridicarea lor în toate comitatele unde s-au aprins flăcările acesteia. În primul rînd iobagii români — căci ei formau marea majoritate a populației țării și îndurau cele mai grele condiții ale iobăgiei, ale dublului jug, social și național. Pornită dintr-o zonă cu o populație curată românească, ea se întinde și în locuri unde trăiau și iobagi de alte etnii, care s-au alăturat revoluției. În părțile Turzii și Clujului s-au ridicat și iobagii maghiari, socotind că «niciodată nu vor mai fi domni, căci așa a poruncit românilor împăratul». În părțile Sibiului agitația a cuprins și țărănimea săsească, iar în cele ale Mureșului și Odorheiului, pe cea secuiască.

Alături de țărani iobagi au luptat și țărani liberi din punct de vedere juridic, dar dependenți economic, lucrătorii de la mine și ocnele de sare, îndeosebi minerii aurari din Munții Apuseni și din Maramures, precum și meșteșugarii din țirguri și orașe. Participarea lucrătorilor la revoluție, în strînsă legătură cu țărani, era pe deplin firească deoarece scopurile pentru care luptau iobagii erau și ale lor. Și unii și alții doreau condiții mai bune de viață și de muncă. Toți erau nemulțumiți de tratamentul oficialității, de dările grele și de celelalte obligații.

Țărănimea și lucrătorii aflați într-un proces de permanentă dezvoltare și afirmare în societatea românească, au constituit baza socială și făuritorii revoluției de la 1784, care au polarizat în jurul obiectivelor ei toate celelalte categorii sociale impilate. Au venit să îngroașe rîndurile luptătorilor lui Horea slugile și servitorii de la curțile nemesesti, sărăcimea orașelor, soldații aflați în concediu sau plecați de la unități, unii dintre grăniceri, care le-au procurat iobagilor arme și i-au instruit în mînuirea lor, precum și țărani din Moldova și Muntenia proveniți dintre fugarii transilvăneni care trecuseră în deceniile premergătoare, în număr mare, la est și sud de Carpați, pentru a scăpa de dubla asuprire socială și națională din Transilvania habsburgică. La forțele sociale ale revoluției s-au adăugat și preoții ortodocși, care aveau aceeași situație grea ca și păstoriții lor. Ei au îndeplinit în marea încleștare dintre iobagi și nobili mai ales rolul de mobilizatori, «asigurîndu-i pe țărani că dacă vor lua armele nu vor mai domni nobilii asupra lor».

Unitatea de luptă a maselor largi care și-au vădit în mod exemplar eroismul, abnegația și setea de dreptate, aspirația spre «o lume complet nouă», a asigurat afirmarea puternică a revoluției, instaurarea pe o întinsă zonă, vreme de aproape două luni, a rînduieiilor populare, a autorității democratice românești.

Pregătirea revoluției a fost deliberată. N-a fost o izbucnire spontană, întâmplătoare, și nici opera unor instigatori, cum a caracterizat-o cea mai mare parte a istoriografiei feudalo-nobiliare. Incununare a unui lung șir de mișcări, mai mari și mai mici, locale sau generale, petrecute în Transilvania în a doua jumătate a sec. XVIII, revoluția de la 1784 a fost organizată pe temeiul unor obiective bine cristalizate și organice însușite de mase.

Horea, Cloșca și Crișan au fost adevărații propagatori ai programului revoluționar. Documentele vremii atestă că în anii 1761—1780, oamenii lui Horea au cutreierat sat după sat, convingînd masele asupra necesității absolute a revoluției. După ultima călătorie la Viena (Horea a făcut patru călătorii la Viena între anii 1779, 1781, 1783 și 1784), cînd vorbise împăratului mai răspicat ca oricînd, Horea s-a întors la Alba hotărît să cheme mulțimile la arme pentru a-și face dreptate. În lunile din vara anului 1784, Horea a străbătut munții de la un capăt la altul, cercetînd împreună cu Cloșca și Crișan Valea Arieșului, Zarandul, părțile Hunedoarei, ale Bradului și Abrudului, ale Zlatnei, ale Lupșei, Baia de Criș și Baia de Arieș, ținînd o strînsă legătură cu tovarășii săi. Cel mai răzvrătit după tradiție a fost Crișan, care avea și unele cunoștințe militare dobîndite în regimentul contelui Francisc Gyulai, unde servise în tinerețe ca soldat, și care își exercita autoritatea în regiunea Zarandului, în cuprinsul căreia se afla și satul său natal, Vaca. Horea și Cloșca au organizat țărănimea din Munții Abrudului. Pretutindeni ei au numit căpitani și «căprari» sătești, și au îndemnat pe «fauri» să mesterească săbii, coase și furci.

În drumurile sale prin munți și prin sate, țărănimea îi ieșea lui Horea în cale, animată de un ardent entuziasm și de nădejdi în dobîndirea drepturilor ei. Mulțimile ridicate la 1784 știau mai bine decît țărani răsculați la 1437 sau 1514 nu numai că sînt exploatate nemilos, ci și că exploatații le-au uzurpat pămîntul ce li se cuvenea lor de drept și după dreptate. Românii erau conștienți de individualitatea lor etnică, pe temeiul originii, limbii, obiceiurilor, credinței, aspirațiilor, erau conștienți că ei sînt oamenii pămîntului, înfrății pînă la contopire cu gîla străbună. Țărănimea nu mai privește acum spre trecut, ci spre viitor pe care, instinctiv, îl prefigurează prin revendicările sociale incluse în programul revoluției și prin lozincile cu înțelesuri naționale pe care le formulează în focul luptei. Iată de ce, revoluția de la 1784 a fost cea mai însemnată ridicare de pînă atunci a țărănimii române din Transilvania în general și, îndeosebi, a celei din Munții Apuseni, față de condițiile grele de viață impuse de stăpînii feudali și de regimul habsburgic.

Destășurarea revoluției, cu toate meandrele, cu fluxul și refluxul ei, între 2 noiembrie și 14 decembrie 1784, este îndeobște cunoscută, după cum este cunoscut și epilogul ei, cu arestarea, judecarea și executarea conducătorilor acesteia.

Scinteia care a aprins focul cel mare a izbucnit în toamna anului 1784. La târgul de la Brad, din Țara Zarandului, din 28 octombrie, Crișan a adresat celor adunați chemarea, în numele lui Horea, ca duminică, 31 octombrie, cite 4—5 bărbați din fiecare sat, să participe la o întrunire la Mesteacăn. Răspunzând chemării, în ziua fixată, la Mesteacăn s-au adunat vreo 500—600 de țărani din Zarand, Hunedoara și Munții Apuseni, cărora Crișan le-a adus la cunoștință porunca lui Horea de a-l însoți la Alba Iulia, unde urmau să primească arme, să se înscrie ca grăniceri, să scape de apăsătorul jug al iobăgiei. Încrăzători, țărani au pornit la drum, dar, la Curechi, în noaptea de 1 spre 2 noiembrie, au fost opriți de autorități, care au încercat, cu ajutorul soldaților, să-i împrăstie. A fost prins Crișan și închis într-o casă din sat. Țăranii l-au eliberat, însă, în aceeași noapte, au pedepsit cu moartea pe vinovați și au dezarmat soldații. Evenimentele de la Curechi au avut o dublă semnificație. Pe de o parte, au dezvoltat intenția nobilimii de a se împotrivi prin forță conscrierii iobagilor ca grăniceri și, deci, eliberării lor, iar pe de altă parte, au arătat hotărârea țăranilor de a-și atinge scopul prin puterea armelor.

După incidentul de la Curechi, starea de revoltă de care era animată țărănimea a crescut vertiginos în toată Transilvania. În numai cinci zile întreg Zarandul este cuprins de flăcările revoluției, care se extinde, apoi, simultan în toate direcțiile, iar centrul ei principal se strămută în Munții Apuseni. Aici, în ziua de 4 noiembrie, pe hotarul comunei Blăjeni, Horea, de față cu Cloșca, Crișan și fiul său Ioan, a luat jurămint iobagilor de a lupta cu toate forțele împotriva nobilimii și a tuturor dușmanilor țărânimii. Rind pe rind, țărani ocupă centrele miniere și administrative: Abrud, Cîmpeni, Roșia, Baia de Aries, și se deplasează cu repeziune în comitatul vecin, Hunedoara, unde timp de șase zile pustiesc curțile nobiliare, împart bunurile găsite și pedepsesc pe nobilii căzuți în mâinile lor. Însăpăimîntată, nobilimea se refugiază în orașe. Țăranii se îndreaptă, apoi spre Deva, cu gândul de a ocupa orașul și cetatea, cuib de rezistență al nobilimii, apărute de armata imperială, care nu a ezitat să folosească tunurile împotriva lor. Mai mulți țărani și-au pierdut viața, unii au fost prinși și întemnițați, iar alții în retragerea precipitată, s-au înecat în Mureș. Executarea, în chip barbar, în urma unei judecăți sumare a celor întemnițați, a îndrjit și mai mult țărănimea. Revoluția se răspîndește, din nordul comitatului Hunedoara, spre Țara Hațegului, iar din Munții Apuseni, spre comitatul Alba, cu scopul de a ocupa alte castele nobiliare și mai ales, pe cel de la Galda, unde erau închisi numeroși țărani, precum și în comitatele Turda și Cluj, întinzîndu-se, apoi, spre apus, în părțile Aradului și ale Banatului. Înspre nord, în părțile Soloncului, Bihorului, Sătmărulei și Maramureșului, iar spre sud-est, pînă în părțile Sibiului, Făgărașului, Mureșului și Odorheiului. Acționînd cu hotărîre și iuteală, dînd lovituri surprinzătoare unităților militare trimise împotriva lor, cetele țărânești obțin succese notabile, fiindu-le de ajuns mai puțin de o jumătate de lună pentru a pune stăpînire pe cea mai mare parte a Transilvaniei.

Concomitent cu extinderea ei, revoluția se radicalizează, își conturează tot mai mult scopurile urmărite, își clarifică programul, formulat de cei mai înaintați dintre conducători și concretizat în scris în mai

multe documente, între care Ultimatumul adresat de Horea, la 11 noiembrie, nobilimii refugiate în cetatea de la Deva, în realitate întregii nobilimi, în care cea dintâi și cea mai importantă dintre revendicările țărănești era desființarea iobăgiei, urmată de altele cu privire la înălturarea obligațiilor față de stăpînii de pămînt.

Amplourea și radicalizarea revoluției, scopurile urmărite de țărani au stîrnit mare îngrijorare în rîndurile clasei dominante și ale oficialității habsburgice. Înșelarea maselor populare prin făgăduieli a fost socotită ca un mijloc eficace, completat cu planuri de arestare a conducătorilor lor. În acest scop, s-au angajat tratative între reprezentanții țărănilor și cei ai autorităților militare și civile. Se ajunge la încheierea unor armistiții. Cel dintîi la Tibru, în 12 noiembrie, între Cloșca și vice-colonelul Schulz, al doilea, la Valea Bradului, în 16 noiembrie, între Crișan și oculistul român Piuaru-Molnar, trimis de guvernîu, ambele încheiate cu condiții puse de țărani, asemănătoare celor cuprinse în Ultimatumul din 11 noiembrie, și cu amenințarea că de nu vor fi implinite ei vor fi și mai înversunați, iar cel de-al treilea, la Sălciua, în apropierea Turzii, tot în ziua de 16 noiembrie, dar fără condiții, acceptat din motive tactice de iobagii din aceste părți, aflați momentan în defensivă și, deci, nu cu intenția de a-l respecta îndată ce situația lor s-ar fi schimbat în bine.

Cetele țărănești rămîn pe poziții, în așteptare; conducătorii lor, în primul rînd Horea, care știa că armistițiile încheiate nu puteau dura mult, le organizează și le procură arme, alcătuiind noi planuri de propagare a revoluției în Valea Someșului și în Sălaj, acolo unde iobăgia era mai cruntă decît oriunde în Transilvania. Profită și nobilimea de pe urma opririi înaintării ostirii populare. Își adună rîndurile, se înarmează, apelează cu disperare la Viena pentru a fi aduse noi unități militare.

La 15 noiembrie, comandanții militari austrieci și autoritățile provinciale primesc ordinul împăratului de a reprimă cît mai repede posibil, prin forța armelor, mișcarea, și totodată de a prinde căpeteniile principale, în schimb unei recompense de 300 de galbeni, și a-i pedepsi fără milă. Urmează confruntarea decisivă între oastea țărănească și armata imperială, tot mai numeroasă și mai bine organizată și echipată. Scopul înalt pentru care luptau — cucerirea drepturilor sociale și naționale — explică voința nestrămutată și dirzenia impresionantă manifestată de țărani, care afirmau că «noi vrem mai bine să murim decît să suferim tirania din trecut». În această fază se produce o nouă ridicare a maselor țărănești, care se constituie în cete mari, se înarmează, folosesc îndemnul foștilor soldați sau ale celor aflați în permisie și care se alătură conșătenilor lor. Lupte grele au loc la Brad, Rîmeți, Hălmagiu, Lupșa și Cîmpeni, la Mihăileni și Blăjeni, unde țărăanii și-au dovedit virtuțile de luptători, înfrîngînd trupele imperiale în mai multe rînduri. Dar numărul mereu sporit al trupelor stăpînirii, bine organizate și înzestrate cu tunuri, înconjurarea munților și izolarea moșilor prin întreruperea legăturilor cu țărăanii din alte zone, greutatea aprovizionării cu alimente și cu arme, iarna grea, cu zăpadă multă, îl determină pe Horea să hotărască la 14 decembrie încetarea operațiunilor și întoarcerea iobagilor la casele lor, pînă în primăvară, cînd urmau să se adune iarăși, pentru o nouă ridicare. Gîndurile și dorințele nu li s-au

împlinit. Așteptînd în satele lor trecerea iernii și pregătindu-se pentru reluarea luptei, țăraniii sînt hăituiți fără încetare de către autoritățile civile și militare, mulți sînt maltratați, iar alții arestați și întemnițați. Înșiși conducătorii principali, Horea, Cloșca și Crișan, au fost prinși și executați în februarie 1785 la Alba Iulia.

Programul revoluției a fost elaborat treptat, pe parcursul desfășurării luptelor și pe măsura evoluției gîndirii conducătorilor și conturarea mai precisă a scopurilor urmărite de țărani.

Dacă inițial masele oprimare au acționat sub impulsul nemulțumirilor și al durerilor acumulate de veacuri, la numai cîteva zile după declanșarea mișcării, revendicările lor sociale vor fi exprimate de Horea în cuvîntarea ținută la Bucium, în 8 noiembrie, cînd a proclamat că pe viitor țăraniii iobagi nu vor mai plăti nimic stăpînilor de pămînt, nu vor mai fi obligați să facă robotă și nici să dea dijmă, nici să plătească taxe funcționarilor fiscali, iar nobili nu vor mai fi în țară, aceștia urmînd să fie înlocuiți și din funcțiile administrative locale. Aceste idei fundamentale, adîncite și dezvoltate, se vor cristaliza într-un program social care, în aspectele sale principale, va fi formulat în scris, trei zile mai tîrziu, la 11 noiembrie, sub forma Ultimatumului adresat de Horea nobilimii refugiate în cetatea Devei și, prin ea, întregii nobilimii din Transilvania, și vor fi, apoi, completate prin condițiile armistițiilor încheiate la Tibru, în 12 noiembrie, și Valea Bradului, în 16 noiembrie, precum și prin lozincile cu înțelesuri naționale lansate în acțiunile de luptă împotriva nobilimii și în confruntările directe cu trupele imperiale.

Ultimatumul din 11 noiembrie, sinteză a unității programatice a mișcării, preconiza în 5 puncte, formulate simplu, clar și poruncitor, așa cum gîndeau și acționau țăraniii în atmosfera luptei, obiective proprii unei revoluții populare și anume: «nobili cu tot neamul lor să jure pe cruce; nobili să nu mai fie, ci fiecare, dacă va putea găsi undeva o slujbă împărătească, din aceea să trăiască; nobilii stăpîni de moșii să-și părăsească o dată pentru totdeauna moșiile; pămînturile lor și să se împartă între poporul de rînd; nobilii să plătească dare ca și poporul de rînd».

Jurămîntul pe cruce cerut nobililor însemna, în mentalitatea iobagilor români, de confesiune ortodoxă, lepădarea lor de religiile recepte și, prin aceasta, de statutul nobiliar cu toate privilegiile ce-l acopereau. Aceste privilegii trebuiau să fie șterse pentru totdeauna, potrivit celorlalte puncte ale Ultimatumului. Postulatul ca nobili să nu mai fie implica desființarea nobilimii ca clasă și a exploatării întruchipate de ea. După care urma lichidarea sursei de exploatare, a proprietății feudale, pe care stăpîniții nobili erau obligați să o părăsească, pentru a fi împărțită poporului de rînd, căruia îi fusese răpită prin mijloace silnice în curgerea vremii. Iar pentru a nu mai fi nici un echivoc cu privire la noul statut al clasei nobiliare, țăraniii mai subliniază o dată, adăugînd celor dinainte, încă o condiție, anume, ca nobilii să plătească și ei dări, asemenea poporului de rînd.

Lichidarea raporturilor și a privilegiilor feudale — ștergerea iobăgiei, desființarea clasei nobiliare, împroprietărirea țărănilor, indiferent de originea lor etnică, egalitatea supușilor în fața legii — erau limpede

formulate în acest program. Ideea centrală ce se desprinde din Ultimatumul de la 11 noiembrie, adică din programul pe care-l conține, precum și din condițiile armistițiilor ce i-au urmat, de la Tibru, din 12 noiembrie, și de la Valea Bradului, din 16 noiembrie, este aceea că țăranul, lucrător al pământului, să devină proprietarul acestuia, conform principiului că totul trebuia să aparțină celor ce produceau bunurile materiale, ceea ce era, de fapt, în concepția populară, însăși justificarea expropriării exploataților. Astfel de obiective, ce aveau să fie proclamate, cinci ani mai târziu, și de Revoluția franceză de la 1789, au reprezentat o noutate pentru Transilvania acelor vremi, și centrul și sud-estul Europei chiar, și au făcut dovada unui radicalism țărănesc care a depășit programele agrare ale revoluțiilor din secolul următor.

Programul revoluției este, însă, mult mai complex, obiectivele lui integrale evidențiindu-se pe parcurs, în lozincile cu înțelesuri naționale, lansate în diferite momente ale luptei, care marchează coloratura lui puternic națională. Țărănimea română, aparținând unei populații neprivilegiate și excluse din sistemul politic, atât ca națiune cât și ca religie, prin acțiunea și revendicările sale, a conferit luptei și sensuri naționale. Revoluția a pus, astfel, prin forța țărănimii, problema românească în prim-planul vieții politice, precizându-i realele dimensiuni în raport cu sistemul politic și constituțional al principatului. Semnificația națională a programului politic al mișcării este neîndoielnică, ea fiind, de altfel, sesizată de stările privilegiate care, încă din timpul desfășurării evenimentelor, au văzut în revoluție sensul ei național.

Revoluția n-a fost îndreptată de la început împotriva puterii de stat. Țăranii făceau deosebire între puterea centrală, respectiv împăratul de la Viena, și nobilimea feudală. Cea dintâi era socotită «binevoitoare» față de suferințele maselor populare, pe care nu le putea, însă, ajuta din cauza împotrivirii nobilimii. Credința în dreptatea «bunului împărat» a persistat în mintea țăranilor și după izbucnirea revoluției. Dar, încetul cu încetul, după primele ciocniri cu armata imperială, și după înșelarea lor prin armistițiile încheiate, țăranii se dezmeticesc, ceea ce a făcut ca programul mișcării să se adâncească și mai pregnant cu latura antihabsburgică. Revoluția în desfășurarea ei a neqat deschis autoritatea imperială și a preconizat o conducere populară românească în frunte cu Horea. Prin această substituție a autorității împăratului, țăranii manifestau, într-o formă incipientă, ideea suveranității poporului. Țara trebuia să fie a poporului, iar nobilii, desființați și integrați în noua societate.

Alături de emancipării social-politice, emanciparea social-națională, țărănimea a urmărit să organizeze Transilvania ca țară românească, populară, așa cum și era de fapt, din punct de vedere etno-demografic, și cum era și drept. Pentru ca ea să fie trainică și viabilă, țărănimea și, mai cu seamă, conducătorii ei, s-au gândit la unirea celor trei provincii românești, de la nord, de la sud și de la est de Carpați, într-o singură țară românească, mare și puternică.

Așadar, țărănimea din vremea revoluției nu se mai identifică cu mentalitatea medievală, ci este dinamică, fiind în stare, prin conducătorii ei, să-și conceptualizeze dezideratele pe parcursul acțiunilor, în

forme variate, dar esențial aceleași, vizează răsturnarea perimatei orânduiri feudale și proiectează o altă organizare a bazelor economico-sociale ale societății, scrutînd, astfel, departe în viitor.

Conducerea revoluției, consecventă și unitară, a fost asigurată de Horea, Cloșca și Crișan, ascultați și urmați cu încredere de către întreaga țărănie, chiar și în zonele în care n-au putut ajunge. Ei au alcătuit un adevărat stat major al revoluției.

Conducătorul principal a fost Vasile Nicula, zis și Ursu, cunoscut de toți sub numele de Horea, pentru darul său de a hori, de a cînta. Iobag fiscal din Arada, cătun al Albacului, din domeniul de sus al Zlănei, Horea era, după cum spunea Al. Papiu-Ilarian la 1864, «un mare țaran, o rară figură din istoria dezvoltării omenești, una din acele inimi mari capabile să cuprindă singură în sine toate durerile seculare ale unui popor». Reprezentant al comunităților sătești, Horea se remarcă prin călătoriile sale la Viena și, mai ales, prin audiența la împărat. Purtînd cu el rostirea țărănească, Horea se impune, încă din această vreme, atenției generale, prin dinamismul său puțin obișnuit, prin înzestrarea de a comunica și a se face ascultat. Numele lui se împletește, astfel cu năzuințele țărănimii. Odată cu declanșarea revoluției, Horea devine o figură reprezentativă, polarizantă. În numele lui se pornește mișcarea. Numele lui e pretutindeni, pe tot timpul desfășurării ei, țărănimea înzestrîndu-l cu calitățile omului providențial.

În rîndul conducătorilor, Cloșca, pe adevăratul său nume Ioan Oargă, s-a fixat în imediata apropiere a lui Horea, documentele prezentîndu-l ca pe omul numărul doi, exponentul prin excelență al marelui căpitan. Iobag al fiscului din satul Cărpiniș, din Munții Apuseni, el a făcut parte din deputățiile țărănimii trimise la Viena, pentru ca în timpul marii confruntări să-l găsim la tratative, ducînd cu el, pretutindeni, cuvîntul lui Horea. Necruțător în acțiunile sale, rămîne pînă la urmă aproape de Horea. Nici sentința nu le surpă solidaritatea, ea fiind dată pentru amîndoi în același text.

Celălalt colaborator de nădejde al lui Horea, Crișan, iobag feudal din satul Vaca, din Țara Zarandului, și, apoi, iobag fiscal prin așezarea lui în satul Cărpiniș, era omul de legătură cu spațiul din afara munților. Fost soldat în tinerete, el acționează în numele lui Horea, răspîndindu-i poruncile. Viteaz, întreprinzător, este cel mai activ în cîmpul acțiunilor, mai decis, mai implicat în evenimentele din zona comitatelor. A fost prin excelență omul de acțiune, hotărît, cutezător, necruțător cu nobilimea. A rămas în istorie ca omul începuturilor.

Solidari cu ridicarea la luptă a țărănimii, Horea, Cloșca și Crișan s-au impus în fruntea evenimentelor, în mijlocul cărora au rămas pînă la sfîrșit. Ei sînt cei care organizează revoluția imprimîndu-i lîmfa de acțiune, prin porunci și îndemnuri, îi alcătuesc programul, poartă tratativele cu oficialitățile, intruchipînd, pe tot parcursul, nucleul conducător. Este semnificativ faptul că ei își afirmă prezența în toate marile momente în care țărănimea își formulează revendicările sociale și naționale. Numele lui Horea este legat de Ultimatumul de la Deva, Cloșca este cel care duce tratativele de la Tibru, iar Crișan pe cele de la Valea Bradului. Din întreaga desfășurare a evenimentelor reiese limpede rolul

lor hotărîtor, puternica lor personalitate, calitatea de indiscutabili conducători, solidari cu poporul și cu ei înșiși, pînă la sfîrșit.

Dintre toți, rosturile lui Horea le întrec pe ale celorlalți. El este în fapt marele căpitan, cel care reprezintă revoluția în toată amplitudinea și semnificația ei. În numele lui se desfășoară lupta țărănimii, pe care o exprimă, identificîndu-se cu ea pînă la contopire. Deși afirmat în munți, direct implicat în evenimentele din zonă, pe întregul parcurs, Horea este simbolul luptei țărănimii de pretutîndenii. El întruchiează iobăgia în sine, în toate ipostazele ei, și reprezintă revoluția însăși.

Apropiat de suferințele celor mulți, dar totdeauna în frunte, detașindu-se ca un conducător, Horea a fost cel căruia i-a revenit misiunea să îndrume clocotul popular, să-l canalizeze și să dea revoluției țelul ei ideologic, formulîndu-i un program. Moț luminat, cu gîndirea formată printr-o adîncă cercetare a oamenilor și rosturilor după care era condusă lumea, înzestrat cu o minte ageră, pătrunzătoare, cu curaj și istețime, dublate de tenacitatea și dirzenia, specifice țaranului român, de a nu abandona ideea luptei și credința în libertate, nici în cele mai grele ceasuri de înrobire, de a-și urmări țelul de dreptate cu convingerea intimă, tainică, a necesității continue a luptei, Horea, pornit să obțină dreptatea pentru ai săi, alegînd calea luptei, în cele din urmă, și plătindu-și credința cu jertfa supremă, în atît de tragice împrejurări, se situează între celelalte mari personalități ale Europei, care, alături de el, au trudit la accelerarea eliberării popoarelor în acel sfîrșit de secol al optsprezecelea.

Pentru toate acestea, el a fost proiectat în legendă încă din timpul revoluției, de fantezia populară, dornică de dreptate și libertate, iar sfîrșitul lui de martir și demnitatea cu care a înfruntat moartea, i-au sporit și mai mult aureola. Poporul l-a înscris pentru totdeauna în memoria lui afectivă, fixîndu-i chipul nemuritor în conștiința colectivă. El a intrat și în istoria națională care i-a deschis larg porțile.

Organizarea militară a țărănimii participante la revoluție a avut la bază principiul teritorial și s-a datorat conducătorilor acesteia, care s-au dovedit pricepuți comandanți militari, buni organizatori ai efectivelor luptătoare, posesori ai unei gîndiri tactice originale.

În fruntea luptei populare s-a aflat Horea, recunoscut de mase drept căpitan suprem, ajutat de doi vice-căpitani principali, Cloșca și Crișan, și de trei vice-căpitani «de al doilea rang», Ioan Horea, fiul căpitanului suprem, Grigore Marcu din Crîscior și Petre Munteanu, originar din Țara Românească.

Unitatea de bază a oastei lui Horea era ceata țărănească, formată din 100—200 de luptători — rar pînă la 300 — recrutați dintre locuitorii aceleiași sat sau localități. Ca expresie a aplicării principiului de organizare militară teritorială, cu vechi tradiții la români, în fruntea unei cete se afla un «căpitan» (centurion) ales de țărani în mijlocul cărora trăia și muncea și confirmat apoi de Horea sau de Cloșca și Crișan. Căpitani, în număr de aproape 200, trebuiau să-i organizeze pe țărani, să-i înarmeze și să execute ordinele lui Horea. Ca ajutoare imediate ale căpitanilor de cete erau «căptarii» (decurionii), cunoscuți nominal în jur de 30, dar care trebuie să fi fost mult mai numeroși, de vreme ce

fiecare ceată avea cîte 2—3 căprari; documentele au reținut doar numele celor care s-au remarcat prin fapte mai deosebite, aparte față de ceilalți. Din știrile vremii aflăm și despre «corifei» sau «îndemnători» la revoluție, peste 180, incluși în rîndul conducătorilor, fără precizarea gradului militar, precum și despre alți 500 de țărani cu rol important în mișcare, din toate regiunile, cei mai mulți — cum era și firesc — din zonele mai «fierbinți», în care lupta a fost mai aprigă: Munții Apuseni, comitatele Zarand, Hunedoara și Alba.

Această ierarhie de tip militar era menită să imprime acțiunilor un caracter organizat, să materializeze la toate nivelele concepția comenziilor supreme și să limiteze tendințele de dispersare a forțelor țărănești.

Cetele alcătuiau, apoi, în funcție de împrejurări, grupări mai mari de luptători, cum a fost, la început, cea de la Mesteacăn, din 500—600 de oameni, aceea alcătuită din țărani din domeniul Zlatnei, în număr de 1400, despre care vorbește locotenentul Probst într-un raport către vice-colonelul Schultz, superiorul lui, sau cele patru mari unități constituite de Horea, din cîteva mii de oameni fiecare, în vederea împiedicării pătrunderii trupelor imperiale în munți.

Rezultă că oastea țărănească era o armată organizată, cu o ierarhie militară corespunzătoare vechilor tradiții populare, cu efective precizate și în continuă creștere. Se apreciază, după unele izvoare, că armata lui Horea, ale cărei efective au variat de la o etapă la alta, a ajuns în faza de apogeu a luptelor ofensive, la circa 30—40.000 de oameni.

În structura armatei țărănești de la 1784 se pot distinge cîteva elemente originale. Armata lui Horea a fost o oaste de pedestrimă, care se deplasa, dintr-un loc în altul, pe jos, condițiile materiale nepermițînd constituirea unor formațiuni de cavalerie. Doar Horea, căpitanul suprem, a fost permanent însoțit, pe tot timpul desfășurării acțiunilor, de o gardă personală de călăreți înarmați, compusă din 25—30 dintre cei mai apropiați tovarăși de luptă din Albac, satul său natal. La rîndul lui, Crișan, a organizat în comitatul Zarand, încă din primele zile ale luptelor, o ceată de aproximativ 200 de călăreți înarmați cu săbii, puști și pistoale.

Una din problemele cele mai dificile care s-a pus în fața conducătorilor oștirii populare de la 1784, ca de altfel și pe timpul celorlalte mișcări țărănești din Evul mediu, a fost înarmarea forțelor luptătoare. Deși cunoșteau o tot mai mare răspîndire, armele de foc erau scumpe și greu de procurat. De aceea, dotarea cu mijloace de luptă a oastei țărănești era sub nevoile impuse de numărul mare de combatanți și cu mult inferioară calității adversarului, trupele din slujba nobilimii și a statului feudal, înzestrate cu lănci, săbii, arbalete, pistoale, puști, tunuri, și protejate cu căști metalice și cămăși de zale sau platoșe. Marea majoritate a luptătorilor au folosit, mai ales, la începutul mișcării, tradiționalele «arme țărănești», uneltele lor de muncă transformate în mijloace de luptă: topoare, securi, furci, coase, țapine și bite ciobănești.

Horea și tovarășii săi apropiați au făcut permanent eforturi pentru obținerea de arme — puști, pistoale, lănci, săbii militare — și praf de pușcă, fie din capturi de la gărzile domeniile, din castelele nobiliare, din depozitele miniere, sau de la armata imperială, fie cumpărate, cu sumele de bani însușite din vistieria fiscului sau adunate prin contribuția

satelor, cite 14 creștari de persoană, de la diferiți meșteri și negustori. Din relatările martorilor oculari despre atacarea și prădarea curțiilor nemeșesti, rezultă că țărani nu uitau să ia cu ei, de fiecare dată, armele, praful de pușcă, tot ce era fierărie, inclusiv gratiile de la ferestre și chiar cuiele din pereți. Vicecomitele Alexe Hoptsa arăta că «în acele tuiburări și prădăciuni, piebea românească a strâns mai curind fierul din care să-și facă arme, decît aurul și argintul». În același timp, meșterii făurari din Albac, Lupșa, Arada, După Piatră, au fost puși să confecționeze lănci și săbii pentru popor. Însuși Horea, priceputul constructor de case și biserici din lemn, le-a explicat cum arată o lance bună, trimițându-le modele făcute de el.

Cele mai evidente elemente ale războiului popular s-au înregistrat în operația de mobilizare a efectivelor, în chemarea lor la luptă și transmiterea ordinelor. S-au folosit, în bună măsură, curieri călări care treceau din sat în sat făcînd cunoscute cetelor țărănești ordinele, scrise sau verbale, ale căpeteniei supreme. Ei anunțau locul și data concentrării forțelor, obiectivele ce urmau să fie atacate, precum și durata acțiunilor, pentru ca cei ce părăseau satele să-și ia merinde pe mai multe zile. Pentru transmiterea mesajelor s-a făcut apel și la unele mijloace tradiționale: aprinderea focurilor pe înălțimi, trasul clopotelor de la biserici, semnale și chemări cu buciume, tulnice și cornuri de vînătoare.

În ciuda faptului că nu au dispus de timpul necesar pentru organizarea unei instruiți complete, țărani români au dovedit, la 1784, în ciocnirile cu trupele de reprimare, reale calități de luptători care le-au permis obținerea unor succese temerare.

Modul de rezolvare a multiplelor probleme ridicate de lupta cu arma în mînă, ca mobilizarea rapidă a efectivelor, gruparea și regruparea forțelor, deplasarea acestora, organizarea unor atacuri cu apărarea localităților, construirea baricadelor pentru închiderea defileelor și împiedicarea comunicațiilor, constituie suficiente dovezi că în timpul revoluției de la 1784 s-au conturat destule elemente de ordin tactic, care pot fi încadrate organic în arta militară românească ce s-a constituit în timpul bătăliilor duse de poporul nostru de-a lungul veacurilor pentru apărarea libertății și ființei sale.

Legăturile țărănilor transilvăneni, ridicați la 1784, cu țărani din Muntenia și Moldova, atestate de mărturii documentare, confirmă, încă o dată, unitatea românilor de pe ambele versante ale Carpaților, existența conștiinței solidarității celor trei țări românești.

Se știe că în oastea lui Horea au luptat și țărani români de la est și sud de Carpați, care au trecut munții, alăturîndu-se fraților din Transilvania, în frunte cu Petre Munteanu, vice-căpitan principal «de al doilea rang» ce a acționat în părțile Aradului, despre care se spune că avea o înfățișare și o îmbrăcăminte cu totul aparte de a celorlalte căpetenii. Știri contemporane afirmă că Horea însuși ar fi trimis soli în Principatele Române. Semnificativ este și faptul că nobilii, nutrînd teama susținerii revoluției de celelalte două țări românești, avertizau autoritățile că frunțașii țărănimii transilvănene «stăteau în corespondență cu țările vecine, Moldova și Muntenia, de la care așteptau ajutor, și că pe la

inceputul anului 1785 vreo 30.000 de români de la est de Carpați voiau să năvălească în Transilvania prin pasul Ghimeș».

Toate acestea sînt dovezi concludente care relevă influența deosebită exercitată de revoluția de la 1784 în toate celelalte părți ale pămîntului românesc, semnificația ei de purtătoare de mesaj a întregului popor român, contribuția la cimentarea legăturii între românii de pretutindeni, rolul de seamă în realizarea coeziunii națiunii române. Prin tot ce a preconizat și a înfăptuit, această revoluție a fost reprezentativă pentru întreaga cuprindere a meleagurilor românești, sau după cum afirma Nicolae Bălcescu, prin ea s-au scris «drepturile nației române și programa politică și socială a revoluțiilor viitoare».

Consecințele revoluției de la 1784 rezidă în loviturile puternice date orînduirii feudale, care au zguduit din temelie întregul edificiu social.

Împiedicată pe calea armelor de către forța militară a Imperiului habsburgic, ea a continuat să-și exercite înfrîurirea-i fertilă și să determine importante evoluții, consecințele ei acționînd în profunzime și durabil, asemenea oricărei revoluții. Cea mai importantă urmare a fost patenta imperială din 22 august 1785, prin care erau anulate serviciile personale și se acorda iobagilor dreptul de a se strămuta. Cu toate că nu a desființat propriu-zis iobăgia, această legiuire, precum și alte măsuri luate după revoluție, aveau să deschidă drumul spre o nouă etapă în raporturile dintre nobilime și țărănime, în relațiile feudale și în însăși concepția despre iobăgie. Mai mult, țărănimea a conferit măsurilor luate pentru ameliorarea situației ei un înțeles adînc, trecînd în multe locuri la înfăptuirea unei adevărate reforme agrare prin luarea în stăpînire a unor pămînturi nobiliare și la anularea, pentru moment, a sarcinilor iobăgești. Deși autoritățile au intervenit cu brutalitate împotriva lor, țărănii nu au renunțat la luptă nici în anii următori, constituînd o permanentă amenințare pentru regimul nobiliar.

Răsunetul evenimentelor din 1784 din Transilvania s-a propagat mai departe, pe întregul continent, ele dobîndind proporțiile unei probleme internaționale, într-o perioadă în care societatea europeană trecea prin mari și adînci prefaceri de reînnoire a structurilor ei pe baza principiilor de libertate și echitate. Revoluția a fost, așadar, în egală măsură, un mare eveniment de istorie românească și un mare eveniment de istorie europeană. Dubla semnificație — națională și internațională — a revoluției de la 1784 explică largul ei răsunet european, ce poate fi urmărit atît la nivelul cercurilor politice cît și al opiniei publice.

Revoluția de la 1784 a fost considerată de observatorii și factorii politici ai vremii drept un fenomen de gravă instabilitate a regimului feudal, și s-au grăbit să-i cerceteze cauzele, luînd, astfel, cunoștință de problema românilor transilvăneni, de suferințele și lupta lor, ignorate sau prea puțin cunoscute pînă atunci dîncolo de zonele învecinate Transilvaniei. Reprezentanții cercurilor și curentelor progresiste din Europa nu s-au limitat, însă, la atît, ci au justificat dreptul la lupta cu arma în mină al țărănilor români ca unica modalitate de a se salva din starea de mizerie la care îi condamna un regim abuziv și nedrept. Ei au pus în directă legătură ridicarea la luptă a țărănilor din Transilvania cu aspi-

rația generală, lesne observabilă pe continent, pentru o nouă organizare a societății care să pună capăt tiraniei și nedreptății. Pentru Europa progresistă, aflată în atmosfera de așteptare a acelei «fierberi generale» chemate să distrugă edificiul feudal, revoluția lui Horea apărea drept semnalul prevestitor al marii furtuni innoitoare.

Evenimentele de la 1784 din Transilvania au fost receptate și în mediile largi ale opiniei publice care, prin intermediul a zeci de ziare, broșuri, pamflete etc. ce au transmis cu repeziciune date și imagini despre lupta țărănilor împotriva asuprii, au luat cunoștință de autohtonă și unitatea românilor în spațiul carpato-dunărean. Numeroase documente contemporane au evocat originea latină a românilor drept factor însemnat în declanșarea revoluției și l-au calificat semnificativ pe Horea cu atributul de «Rex Daciae», văzînd în el promotorul unității tuturor românilor, despărțiți în condițiile pluralismului statal, de frontiere politice sau aflați sub stăpîniri străine.

Revoluția de la 1784 era deci apreciată ca un eveniment de mari dimensiuni istorice și integrată luptei generale împotriva vechilor orînduieli feudale și asuprii altor națiuni. Acționînd în sud-estul Europei, în consens cu mișcarea insurecțională din acea epocă, din alte părți, românii erau priviți ca purtători ai aspirațiilor democratice, ai idealurilor înaintate, iar marea lor ridicare la luptă era considerată drept o contribuție originală la «explozia» care avea să replămădească viața socială și politică de pe bătrînul continent.

Din perspectiva celor două secole, istoricul eveniment de la 1784 dobîndește adevărata sa semnificație, ca moment de mare importanță în lupta poporului român pentru dreptate socială și eliberare națională. El marchează începutul epocii revoluțiilor sociale și naționale care au jalonat calea făuririi României moderne. Tezaurul de idei și obiectivele pe care le-a formulat și pentru care a militat, aveau să rămînă țel de luptă pentru întregul popor român, continuu dezvoltate și amplificate, pe noi planuri, în noile epoci, cimentînd energiile națiunii în acțiunea de accelerare a evoluției societății românești.

TROIȚA COMEMORATIVĂ DIN CRIȘCIOR-BRAD ȘI REVOLUȚIA POPULARĂ DIN 1784

Pr. ION IONESCU

În cursul anului 1934, cu prilejul comemorării a 150 de ani de la izbucnirea revoluției populare din Munții Apuseni, din 1784, pe locurile mai principale, unde s-au desfășurat lupte și au căzut jertfe, au fost ridicate troițe din granit cu inscripții comemorative.

Pe valea Crișului Alb, în ținutul Zarand, unde a izbucnit primul foc al revoluției populare, aprins de Gheorghe Crișan¹, s-au ridicat troițe la Brad, Crișcior, Mihăileni și Buceș.

1. Pr. I. Ionescu, *Crișan (1733—1785), La 250 de ani de la nașterea sa*, în «Telegraful Român», nr. 33—36/1983, din 1 și 15 septembrie 1983, p. 3.

În noaptea de 13 februarie 1785, în închisoarea din Alba Iulia, Crișan știind sfârșitul ce-l așteaptă, pentru a nu da satisfacție călăilor săi să-l omoare de viu, și-a pus singur capăt zilelor, spinzurindu-se în celula sa înghețată, cu sfoara de la opinci. La 14 februarie, trupul său, din ordinul contelui Jankovich, președintele comisiei de anchetă, pronunța sentința «pentru a da o icoană și un exemplu de oroarea acestei pedepse (fringerea cu roata care-l aștepta): cadavrul lui să fie dus la locul supliciului (La Furci) și acolo gidele să-i taie capul și să-i despice corpul în patru părți: capul să fie pus în țeapă la Cărpiniș, satul unde locuia, partea de sus a corpului la Abrud, o parte de jos la Bucium și a doua parte de sus la Brad și a doua parte de jos la Mihăileni»².

Troița de la Crișcior, cuprins astăzi în zona orașului minier-aurifer Brad, din jud. Hunedoara, veche așezare românească, cu biserica monument istoric ridicată în jurul anului 1400 (1375—1395), care păstrează unul din cele mai reprezentative tablouri votive din arta medievală românească, înfățișând pe cneazul Bălea, pe soția sa Vișa și pe alți membri ai familiei sale, se află așezată în centrul localității, pe șoseau națională ce duce în amonte pe cursul Crișului Alb de la Brad spre Abrud, la capătul străzii ce urcă spre biserică, și oprește atenția trecătorului să

2. Academician Ștefan Pascu, *Revoluția populară de sub conducerea lui Horea* București, 1984, p. 378—379.

se descopere în fața ei, ridicată pe un pedestal din granit, împodobit cu plăci de bronz și marmură.

În față, pe soclu, sub crucea masivă din granit este fixată o placă de bronz, pe care sculptorul Radu Moșă a dăltuit în basorelief scena în care popa Costan îi botează pe nobilii reformați maghiari din Crișcior, ai căror strămoși fuseseră români ortodocși.

Sub scena sculptată, pe o placă de marmură sînt înscrise cu litere aurite cuvintele: *Spre pomenirea veșnică a mucenicilor revoluției lui Horea din 1784. Întîia ilacără a răscoalei a izbucnit aci în Crișcior.*

Mai jos, o altă placă de marmură mai mică, amintește că această troiță a fost: *Ridicată în 2 noiembrie 1934, la comemorarea a 150 de ani.*

În dosul soclului troiței, pe o placă de marmură se află înscrisă inscripția: *Reîntorși de la Curechi în drum spre Alba-Iulia, țărani în-luriași de prigonirile nemeșilor nemilostivi, la 2 noiembrie 1784, conduși de căpitanul Crișan, făcută pral și cenușă toate curțile nemeșești si ucisă 17 persoane din nobilime. Aici se stînsese vechea familie Criștyori așa cum pe la anul 1400 era românească, membrii ei fiind ai voievodului Bălea-Boariu, ctitorul bisericii ortodoxe, mai tîrziu maghiarizați cu totul. Preotul Constantin Turcin, numit popa Costan, unul din cei mai însemnați revoluționari, a botezat pe ungurii scăpați cu viață și a cununat pe Contesa Apolina cu țăranul român Ioan Șîrb.*

Atît popa Costan cît și căpitani puși de Crișan, Gheorghe Marcu și Gheorghe Adam, toți din Crișcior, au fost trînși pe roată. Prin suferințele și jertile lor a prins rădăcină în sufletul poporului nostru hotărîrea de a lupta pentru libertate pînă la deplina ei întruchipare.

Evenimentul de la Crișcior, narat de inscripție, s-a petrecut în următoarele împrejurări:

Joi, 28 octombrie, 1784, cu ocazia tîrgului săptămînal de la Brad, din Țara Zarandului, Gheorghe Crișan, pe numele său Giurgiu Marcu, iobag fiscal din Vaca, nu departe de Brad, stabilit în Cărpiniș, pe domeniul Zlatnei, a chemat, în numele lui Horea, de curînd întors de la Viena, cu îndemnuri împărătești, țărănimea, cite 4—5 bărbați din fiecare sat, pentru duminică, 31 octombrie, la o adunare, la Mesteacăn, în apropierea Bradului, cu scopul să meargă la Alba Iulia spre a se înscrie militari și unde urmau să capete arme.

Duminică, 31 octombrie, țărani iobagi se adunară la biserica din Mesteacăn în număr de vreo 500 pînă la 600, unde sosi pe la amiază și Crișan, care le spuse că Horea fiind bolnav n-a putut să vină la adunare și le arătă, spre încredințare, o cruce și o scrisoare, pe care Horea le-ar fi primit de la împăratul, drept dovadă a incuviințării imperiale pentru înscrierea țăranilor ca militari. Potrivit spuselor lui Crișan, două alternative se ofereau țăranilor: sau se înscriu grăniceri și scapă de iobăgie sau rămîn mai departe iobagi. Pe viitor iobagii nu vor mai avea să facă nobililor mai mult decît o singură zi de robotă pe săptămîină, însă cu plată, iar țărani care nu mai voiesc să fie iobagi, aceia au să primească arme la Alba Iulia și se vor face grăniceri, iar la Alba Iulia se va publica țăranilor o nouă poruncă împărătească.

«Apoi ridicînd în sus crucea de aur le zise: Vedeti aici e chipul împăratului și e semn că voința împăratului este ca voi să fiți militari,

le vorbi despre sfințenia crucii, că voi credeți în cruce, pe cruce sinteți botezați, pe cruce jurați, și-i invită să plece imediat la Alba Iulia, că acolo se vor convinge despre adevărul cuvintelor lui Horea și despre puterea acestor semne... Crișan mai adause că Horea îi așteaptă la Zlatna, ca de acolo împreună cu dinșii să meargă la Alba Iulia ca să primească arme, că de pe Valea Mureșului încă va pleca câte un bărbat de fiecare casă la Alba Iulia, iar unii au și plecat.

Preotul din Mesteacăn confirmă și el toate cele zise de Crișan și adunarea țăranilor decide să plece imediat la Alba Iulia și ca steag în călătoria aceasta să le servească crucea de lemn ce o adusese Crișan, iar drumul să-l facă nu peste Brad, ca să nu-i împiedice unгурii de acolo, ci să meargă peste comunele Vaca, Zdrapți pînă la Curechiu, unde să rămînă peste noapte și de acolo să-și urmeze drumul peste munți pînă la Zlatna și de la Zlatna pe drumul țării să meargă la Alba Iulia. Se mai decise în această adunare, ca după ce țaranii vor căpăta arme la Alba Iulia, Crișan să-i învețe exercițiul militar în limba română, ca mai tirziu să-l poată pricepe mai ușor în limba germană de la ofițeri, și apoi jurară cu toții și preotul de la Mesteacăn făcu rugăciuni pentru succesul fericit al acestei călătorii»³.

Țaranii adunați la Mesteacăn și conducătorul lor, Crișan, nu se gîndeau în acest moment să dezlănțuie răscoala în acele zile de toamnă tirzie. Gîndul lor era să se pregătească mai bine în timpul iernii și dacă nobilii vor continua să se poarte tot atît de nemilos cu țaranii, în primăvara următoare, 1785, erau ei hotărîți să-și facă dreptate prin forța armelor. Cuvîntarea rostită de Crișan în fața țăranilor adunați era o înștiințare, o îmbărbătare și totodată o pregătire a mării răscoale, a revoluției populare⁴.

După ce li se luă jurămîntul celor prezenți, li se spuse să-și ia merinde pentru patru zile și li se ceru ca a doua zi, luni, să se adune la Curechi, din fiecare sat cîte 5—10 oameni, iar de acolo vor merge la Alba Iulia.

A doua zi, la 1 noiembrie, mulțimea condusă de Crișan, porni spre Alba Iulia. La Curechi, sat în apropierea Bradului, țaranii în drum spre Alba Iulia fac primul popas pentru mai buna lor organizare, dar și pentru așteptarea altora, unde și înnoptară. Aici «mulțimea crescuse considerabil, veniră țaranii cu preoții lor și din sate care nu fuseseră reprezentate la Mesteacăn, mulțimea nu mai încăpu să doarmă în sat, o parte ieșiră să doarmă în cîmp»⁵. Spre seară, doi vicejuzi ai comitatului Zaránd și mai mulți funcționari din același comitat, conduși de gornicul român Petru Cara din Crișcior, cu ajutorul unor soldați, au încercat să împrăstie țăranimea adunată la circa 1000 de persoane și să prindă pe Horea, pe care-l credeau prezent, dar care lipsise fiind bolnav. Crișan reuși să fugă din casa unde dormea și oameni, din apropierea lui dădură alarma și traseră clopotele. Mulțimea infuriată tăbări asupra celor

3. Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria, 1784—1785*, București, 1884, p. 153—156.

4. Academician Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 231.

5. D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, 1979, p. 285—286; Acad. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 231; Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 153—156.

doi juzi și îi ucise pe loc, dezarmă și bătu pe soldați, făcându-i apoi scăpați ⁶.

În dimineața zilei de 2 noiembrie, Crișan adună țărani la locul numit «La Cruce», din hotarul satului Curechi și le ceru să-i dea ascultare și să-l urmeze în lupta împotriva nobililor unguri. Pentru întărirea hotărârilor, Crișan le luă jurământul țărănilor în biserica din sat, le arată din nou scrisorile ca la Mesteacăn și-i indemnă să continue drumul pînă la Alba Iulia, ca să primească arme. În «acea zi de 2 noiembrie în satul Curechi, din apropierea Bradului, din Țara Zarandului, răscoala este declanșată» ⁷.

În aceeași zi, pe la orele 10—11 înainte de amiază, mulțimea de țărani conduși de Crișan ajunse în Crișcior. «Nobilimea de aici luată pe neașteptate, unii reușiră să fugă, să se ascundă. Mulți căzură însă victime furiei dezlănțuite. Familia Kristyori, cea mai lovită, lăasă în urmă mai multe văduve și orfani... Numărul victimelor aici se ridică la 17» ⁸. Pe fiica lui Mihail Pakot, judele nobililor, care fusese ucis, Apolonia, o botezară mai întîi în legea românească și apoi preotul Constantin Turciu, numit Popa Costan, o cunună cu Ion Sirbu, fecior iobag din Crișcior ⁹.

«Acest Popa Costan, spune Nicolae Densușianu, om încă tînăr, în etate numai de 32 de ani, fu unul din cei mai activi și devotați preoți în toată revoluțiunea Zarandului. În repetate rînduri el asigurase pe țărani că pe viitor nu au să mai fie iobagi..., și în tot timpul cît ținu revoluțiunea română Popa Costan cînta în biserică în toate miercurile și vinerile: «Mintuiește, Doamne, poporul Tău». Iar țărani, în semn de stimă și iubire, li dase titlul onorific de Vicar al românilor ortodocși din Transilvania» ¹⁰. În timpul răscoalei, Popa Costan a avut un rol proeminent, «fiind căpitan imediat următor lui Crișan» ¹¹.

După înăbușirea răscoalei, printre cei închiși la Alba Iulia se aflau și preoții neuniți: Constantin din Crișcior, Avram din Uibărești, Ion din Mesteacăn, Ion din Romos, Simion din Rîmeț, Gheorman din Piclișa, Ion Crișănuț din Bistra, Petru din Lupșa, Petru Nicolae din Arada, Ioan din Balomir, Nicolae și Ion din Mihaș, precum și preotul unit Gavrilă Sular din Mogoș ¹².

În ziua de 3/14 decembrie 1784, Popa Costan fusese anchetat la Abrud de protopopul locul Iosif Adamovici, de Popa Sava preotul din Rășinari și de Dimitrie Eustatievici, secretarul episcopiei și este acuzat de multe fapte. Neagă toate în fața lor, ascunzîndu-și faptele, dar acuzele îi trădează activitatea ¹³, și este adus în închisoarea de la Alba Iulia.

Comisia de judecată a comitatului Alba, între 12—26 februarie, între cei 120 de captivi, al cincilea era judecat «Popa Costandin alias Turcin din Crișcior, de vreo 32 de ani, preot neunit. E acuzat de a fi luat parte

6. *Ibidem*.

7. Acad. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 232; Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 161.

8. D. Prodan, *op. cit.*, p. 290; Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 163.

9. *Ibidem*.

10. Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 163—164.

11. D. Prodan, *op. cit.*, p. 424.

12. *Ibidem*, vol. II, p. 244—245.

13. *Ibidem*, p. 248.

cu alți soți la prădarea magnaților și nobililor unguri în diferite locuri, dar mai ales în Crișcior și Brad, că a fost conducător și ațîțător, tulburător al păcii și liniștii publice... Ca înainte mergător și conducător al prădătorilor, corifeu și ațîțător al poporului la răscoală, să i se taie capul și ca un terifiant exemplu pentru alții să i se înfigă în țeapă, iar corpul să-i fie pus pe roată»¹⁴. Popa Costan făcea parte din cei 36 de condamnați la moarte de comisia de judecată¹⁵.

Din închisoarea de la Alba Iulia, «cu o muncă de Sisif, Horea cel Tânăr și alții asemenea lui sfredolesc zidul cazematei și prin spărtura făcută, 30—35 de condamnați, tineri și de vîrstă înaintată, între ei și septuagenarul căpitan Ursu Joldeș din Albac, reușesc să se strecoare, în ziua de 6 august 1785, prin șanțul cetății și să se îndrepte spre munți. Sînt căutați, urmăriți, putere adevărate se organizează în acest scop. Rînd pe rînd se reintorc la casele lor, sub ocrotirea amnistiei imperiale; Horea cel Tânăr de asemenea, între ultimii, la 13 septembrie 1785.

Între cei fugiți din închisoarea de la Alba Iulia a fost și Popa Costan din Crișcior. Liber acum, a început să activeze iarăși pentru dobîndirea libertății. Ca urmare, sub conducerea lui Mihai Turcin din Crișcior¹⁶, cnez pus de Crișan și a lui Gheorghe Marcu, fost locotenent al lui Crișan, au început să se adune mai mulți români la Crișcior. A fost trimisă armata; cei doi conducători au fost prinși, de asemenea și Popa Costan și astfel lucrurile s-au liniștit»¹⁷.

Lucrurile s-au liniștit numai prin condamnarea lor la moarte, fiind și ei «*înși pe roată*», dar «*jertfele lor au prins rădăcini în sufletul poporului nostru hotărîrea de a lupta pentru libertate pînă la deplina ei înfrunchipare*», așa cum le cinstește memoria *Troița comemorativă din Crișcior* și istoria poporului român.

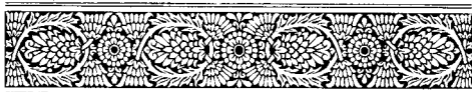

14. *Ibidem*, p. 496.

15. Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 481.

16. Inscripția *Troiței* menționează însă pe Gheorghe Adam.

17. Acad. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 395—396.

· DOCUMENTARE ·

TRICOLORUL ROMĂNESC MĂRTURIE PESTE VEACURI A PERMANENȚEI ȘI CONTINUITĂȚII POPORULUI ROMÂN, A ASPIRAȚIILOR LUI SPRE UNITATE ȘI INDEPENDENȚĂ

Alexandru M. IONIȚĂ

Problema originii drapelului național și a paternității alegerii celor trei culori, roșu, galben și albastru, care-l alcătuiesc, a fost dezbătută încă de la începutul secolului nostru într-o serie de lucrări, unele atribuind adoptarea lui Revoluției din anul 1848¹, altele susținând părerea că el ar proveni din contopirea, după Unirea de la 1859, a steagului muntelesc cu cel moldovenesc², sau că ar fi opera lui Alexandru Dimitrie Ghica, domnitorul Țării Românești (1834—1842), din inițiativa căruia tricolorul a fost instituit ca steag al armatei muntene la 1834³.

În anii din urmă, chestiunea a fost reluată de cercetători care au demonstrat, pe teme istoric, că cele trei culori de pe drapelul patriei sînt simbolul unității naționale sub Mihai Viteazul⁴, avînd în armonioasă și expresiva lor îmbinare o existență milenară⁵.

Abordînd și noi problema originii culorilor naționale și a semnificației reunirii lor pe același standard, ajungem la concluzia, formulată chiar în titlu, că tricolorul românesc, păstrat timp de veacuri în simbolurile heraldice ale poporului nostru, are adînci semnificații istorice, exprimînd legăturile permanente existente între românii de pe ambele versante ale Carpaților, idealurile de unitate și independență nutrite de poporul român de-a lungul întregii sale existențe.

Ne propunem, în cele ce urmează, folosind datele acumulate între timp în literatura istorică, să aducem noi argumente în sprijinul acestei afirmații.

1. P. V. Năsturel, *Steagul, Stema Română, Insemnele domnești, Troiee*, București, 1903, p. 54—57.

2. Anton Velea, *Steagurile Româneli*, în «Enciclopedia Română», vol. I, București, 1936, p. 73—82.

3. I. Popovici, *Organizarea armatei române*, vol. I, Roman, 1900, p. 95; G-ral Radu Rosetti, *Cînd s-a adoptat steagul tricolor la noi*, în «Analele Acad. Române», Memoriile Secțiunii Istorice. Seria a III-a, Tomul XI, Memoriul 2, București, 1930, p. 8—10.

4. Marcel Sturza-Săucești și Alexandru I. Goța, *Tricolorul românesc, simbol al unității naționale sub Mihai Viteazul*, în «Revista Arhivelor», nr. 2/1968, p. 69—77.

5. Marius Bizerea, *Tricolorul românesc peste veacuri*, în «Magazin istoric», nr. 9/1970, p. 50—51.

După cum se știe, introducerea oficială a celor trei culori, — roșu, galben și albastru —, în componența drapelului românesc s-a încununat la 14 octombrie 1834. La cererea domnului muntean, sultanul a încuviințat printr-un hățșerif înfățișarea steagurilor cu care urmau să fie dotate navele comerciale românești și unitățile oștirii pămîntene. Pentru corăbiile negustorești se prevedea «steag cu fața galbenă și roșie, avînd pe dînsul stele și la mijloc pasăre albastră cu cap», iar pentru armată «steag cu fața roșie, albastră și galbenă, avînd și acesta stele și pasăre cu cap la mijloc»⁶.

Ca urmare, drapelurile cu care au fost înzestrate unitățile militare muntene în toamna anului 1834, primele din istoria armatei române moderne, erau tricolore, avînd benzile dispuse orizontal, «roșu deasupra, galben la mijloc și albastru jos. În mijlocul cîmpului pînzei, pe un scut alb, se afla o acvilă în zbor încoronată princiar și cruciată cu aur»⁷. În porunca dată oștirii cu prilejul înminării lor solemne, domnitorul arăta, între altele, că «steagurile acestei de Dumnezeu păzite țări din vechime au fost fala oștirilor sale și semnele slavei lor. Miliția românească, organizată pe temeuri de regulă și disciplină, dobîndește iarăși acei drept din vechime și primește steagurile sale cu fețele naționale»⁸, lăsînd a se înțelege că tricolorul reprezintă neamul românesc, că este expresia ființei sale naționale, simbolul sacru către care se îndreaptă aspirațiile tuturor românilor adunați în jurul lui.

În timpul Revoluției din anul 1848, însă, tricolorul a devenit în Țara Românească însemnul național, principalul element constitutiv al drapelului de stat. Guvernul revoluționar, prin decretul nr. 1 din 14 iunie 1848, a hotărît ca drapelul țării să aibă «trei culori: albastru, galben și roșu», iar pe pînză să fie înscrise cuvintele «Dreptate, Frație»⁹. O lună mai tîrziu, «văzînd că nu s-a înțeles încă cum trebuiesc făcute stindardele naționale», decretul guvernamental nr. 252, din 13 iulie 1848, preciza din nou că «stindardele vor fi tricolore. Culorile sînt: albastru închis, galben deschis și roșu carmin». Ele vor fi dispuse vertical și vor fi aranjate în ordinea următoare: «lîngă lemn vine albastru, apoi galben și apoi roșu filfiind»¹⁰.

Adoptarea tricolorului ca drapel național nu s-a datorat unor situații de conjunctură și nici influențelor străine, ci a fost urmarea existenței unei tradiții mai vechi, care avea rădăcini adînci în lupta poporului nostru pentru eliberare națională și socială. Este semnificativă, în acest sens, precizarea categorică făcută de Ministrul trezilor din afară al Țării Românești într-o notă adresată în zilele revoluției, lui Emin pașa: «Culorile eșarfului ce purtăm noi diriguitorii nu sînt de datină modernă. Noi le-am avut încă de mai înainte pe steagurile noastre»¹¹. Dar nu precizează de cînd anume.

6. «Buletinul-Gazeta oficială a Țării Românești», nr. 34 din 14 octombrie 1834, p. 144.

7. «Anuarul Prințipatului Țării Românești», București, 1842, p. 118.

8. I. Popovici, *op. cit.*, p. 96.

9. «Anul 1848 în Prințipatele Române», Tomul I, București, 1902, p. 567.

10. *Ibidem*, Tomul II, p. 477.

11. C. Căzânișteanu, *Trei culori cunosc pe lume*, în «Magazin istoric», nr. 8/1967, p. 36.

Scos din folosință odată cu intervenția străină din toamna anului 1848, tricolorul va fi reintrodus ca drapel național la 1 septembrie 1863 de către Alexandru Ioan Cuza. El avea însă culorile dispuse orizontal, redată roșu, galben, albastru, și se va menține în această alcătuire până în anul 1867 când, punându-se din nou problema însemnului nostru național, comisia însărcinată cu stabilirea drapelului țării și-a însușit propunerea lui N. Goleșcu, fostul pașoptist care nu uitase «ceea ce îi era atât de scump»¹², ca «culorile să fie așezate cum era la 1848»¹³, adică vertical, în ordinea albastru, galben, roșu, ordine care s-a păstrat până azi. Referindu-se la originea și semnificația drapelului de stat românesc, Mihail Kogălniceanu preciza în ședința parlamentului din 26 martie 1867 că: «Drapelul tricolor cum este astăzi, nu este drapelul Unirii Principatelor. El este un ce mai înalt. El este însuși drapelul naționalității române din toate țările locuite de români»¹⁴.

Rezultă din cele de mai sus că Mihail Kogălniceanu și generația sa primiseră tricolorul, prin tradiția străbună, de la înaintași și odată cu el și explicația însemnătății, a simbolului pe care el îl reprezenta pentru toți românii. Este, deci, fără îndoială că în perioada modernă s-a păstrat o tradiție mai veche, din bătrâni, a tricolorului, de vreme ce stau măturie despre aceasta cuvintele lui Alexandru Dimitrie Ghica, adresate Guvernului revoluționar și precizarea lui Mihail Kogălniceanu. Dar unde se află izvorul de la care pornește tradiția ?

Între numeroasele lucrări al căror obiect îl formează trecutul istoric al poporului nostru, se află și cartea istoricului german J. F. Neigebaur consacrată Transilvaniei și publicată la Brașov în 1851, în care se face mențiunea că cele trei culori ale drapelului românesc sînt o moștenire de pe timpul Daciei Traiane¹⁵.

Dar cea mai veche însemnare cunoscută pînă acum în care tricolorul este prezentat ca formînd culorile Daciei, o găsim în Novella XI, dată la 14 aprilie 535 de către împăratul Justinian I (527—565) cu prilejul fixării teritoriilor supuse Arhiepiscopiei din Justiniana Prima, ce cuprindea, alături de regiuni din Panonia secunda, părți din fosta Dacie romană, formată din Dacia cisdanubiană (Dacia Mediteraneeă și Dacia Ripensis) și Dacia transdanubiană, aceasta din urmă fiind alcătuită din ținuturile vecine cu Dunărea, de la gura Tisei pînă la vărsarea Oltului, ale Banatului și Olteniei.

Decretul imperial care stabilea și însemnele acestor teritorii, descrie astfel stema Daciei Justiniane: «Din partea dreaptă, în prima diviziune scut roșu în mijlocul căruia sînt văzute turnuri, însemnînd Dacia de dincolo, în a doua diviziune scut ceresc (de culoarea cerului, adică albastru — n.n.) cu semnele tribului burilor, ale căror două laturi (marginii — n.n.) sînt albe, iar mijlocul (cîmpul dintre cele două scuturi — n.n.) auriu (galben — n.n.)»¹⁶.

12. P. V. Năsturel, *Steagul, Stema Română...*, p. 71.

13. *Ibidem*.

14. *Ibidem*.

15. J. F. Neigebaur, *Dacien aus der Uberresten des Klassischen Alterthums mit besonderer Rücksich auf Siebenbürgen. Topographische Zusammengestellt*, Brașov, 1851.

16. Marțus Bizerea, *op. cit.*, p. 50.

Deducem din interpretarea acestui simbol heraldic că scutul albastru, cu însemnele tribului burilor, reprezenta acea parte a Daciei Traiane aflată încă sub stăpînirea efectivă a lui Justinian, respectiv Banatul și Oltenia de azi, sau fosta Dacie Malvensis, locuită de buri, cel mai reprezentativ trib al dacilor, precum și o zonă a Transilvaniei ce se întindea de-a lungul drumului comercial care ducea spre regiunile aurifere din Munții Apuseni, unde săpăturile arheologice au confirmat existența așezărilor romane pînă în secolul al VI-lea, adică fosta Dacie Porolissensis. Scutul roșu, însemnînd Dacia de dincolo, se referă la sudul și centrul Moldovei, altă parte a Daciei Traiane pe care Imperiul roman de răsărit o considera posesiune a lui, cel puțin în principiu, dar care se găsea în afara teritoriului deținut efectiv de către romani, precizarea Dacia de dincolo avînd în vedere tocmai poziția geografică și politică deosebită a aceleia părți a Daciei. Mijlocul auriu, respectiv cîmpul galben dintre cele două scuturi (roșu și albastru), reprezintă, fără îndoială, Muntenia de astăzi sau fosta Moesie Inferioară.

Se știe că armatele lui Justinian, urmărind refacerea Imperiului roman în vechile lui hotare, au cucerit Africa de nord-vest de la vandali, Italia de la ostrogoți, sudul Spaniei de la vizigoți, iar gepizilor le-a luat teritoriile dintre Tisa și Dunărea de Jos, întinzîndu-și stăpînirea în Banat, Munții Apuseni, Oltenia și Muntenia. Imperiul roman de răsărit se considera, însă, stăpîn asupra întregii Dacii. Această pretenție era exprimată prin prezența pe stema Daciei Justiniane a însemnelor tuturor provinciilor fostei Dacii Traiane, atât a celor de la sudul Carpaților cit și a celor de la nordul lor.

Prin urmare, cele trei culori, roșu la dreapta, galben la mijloc și albastru la stînga, din stema Daciei Justiniane, așezate în ordinea și în poziția culorilor drapelului românesc de astăzi, se referă la Dacia Traiană, confirmînd afirmația lui J. F. Neigebaur că tricolorul românesc este o moștenire de la începuturile mileniului întii d. Hr.

Transmise din generație în generație ele dovedesc, împreună cu celelalte mărturii de cultură materială descoperite pe pămîntul patriei, statornicia românilor în vatra în care s-au plămădit ca popor unitar, prin simbioza daco-romană, rezistența lor în fața urgiei vremurilor și a valurilor succesive ale neamurilor migratoare, lupta neîntreruptă pentru afirmarea existenței, a idealurilor de unitate și independență.

Străbătînd vicisitudini istorice care i-au împiedicat să-și alcătuiască un singur stat, românii, grupați de o parte și de alta a Carpaților, au fost mereu conștienți că sînt fiil aceluiasi popor, că îi unesc cu o legătură de nedesfăcut originea și limba lor comună, identitatea lor de aspirații, de interese, felul lor de a fi, de a gîndi și a simți. Ei au înțeles de timpuriu că pentru a-și putea apăra glia primejduită de imperii și regate hrăpărețe trebuiau să fie uniți, că pentru a putea trăi liberi și a-și orîndui viața potrivit propriilor interese legitime era necesar să se înmănucheze laolaltă, într-un unic șuvoi de simțire și acțiune, toată suflarea românească. Tocmai această strînsă intercondiționare dintre unitate, libertate și progres este mesajul înalt purtat peste veacuri de tricolorul românesc.

Puternic legați de tradițiile și marile virtuți ale înaintașilor, românii au păstrat, deci, neîntinate, cu demnitatea ce le e caracteristică,

și vechile culori ale Daciei Traiane, roșu, galben, albastru, dar, obligați fiind să trăiască timp îndelungat despărțiți în trei principate — Moldova, Muntenia și Transilvania — ei au făcut din fiecare culoare câte un stindard pentru fiecare principat, expresie a permanenței și continuității lor pe pământul strămoșesc pe care nu l-au părăsit nici un moment, iar din reunirea acestora pe același drapel, adică din tricolor, simbolul unor grele și neconținute eforturi pentru realizarea unității. Că la această concluzie conduce în mod firesc cercetarea realității istorice, vom încerca să arătăm în cele de mai jos.

Se știe că steagul Moldovei având bourul, pe o parte, și Sf. Gheorghe călare pe un cal alb în luptă cu balaurul, pe cealaltă parte, era de culoare roșie. Făurit probabil de Bogdan I (1359—1365) la întemeierea țării, care a preluat culoarea roșie, transmisă de tradiție, din vremea Daciei Traiane, el a fost păstrat identic de urmașii săi în domnie. În timpul lui Ștefan cel Mare (1457—1504) steagul era din atlas roșu¹⁷ și avea reprezentat, pe o față, pe Sf. Gheorghe încoronat de doi îngeri, stînd în jilț și cu picioarele supunind un balaur cu trei capete, iar pe cealaltă față era reproducă stema țării (capul de bour)¹⁸. Steagul domnesc al lui Ieremia Movilă (1595—1606), capturat de Mihai Viteazul, în martie 1601, în lupta de la Gorăslău, avea fondul roșu cu o bordură galbenă deschisă, iar la mijloc capul de bour¹⁹. Călătorii poloni în trecere spre Constantinopol, Samuel Twardowski la 1622 și Ioan Gninski la 1677, îl menționează ca fiind din damasc și din aceeași culoare roșie²⁰. Pe un document emis la 1817 de Scarlat Calimachi (1812—1819) se văd în culori două steaguri roșii²¹. În timpul lui Mihail Șutu (1819—1821) pe stindardele Moldovei apare Sf. Gheorghe călare, pe fond roșu²². La fel, steagul armatei moldovenești sub Mihail Sturdza (1834—1849) avea bourul în mijloc și în fiecare colț câte un pătrat mare roșu²³, iar cel al lui Alexandru Grigore Ghica (1849—1856) era în întregime roșu cu o cruce albastră în centru²⁴.

Iată suficiente dovezi care atestă că steagul românilor moldoveni a fost de-a lungul istoriei o flamură de culoare roșie și explică, totodată, originea acestei culori de pe drapelul național.

Trecînd acum în Muntenia constatăm că steagul cel mare al țării pe timpul lui Mihai Viteazul (1593—1600), descris de cavalerul italian Ciro Spontoni, era din damasc galben-auriu, care cu vremea s-a decolorat în alb, avînd la centru o acvilă neagră stînd pe o ramură verde de ienupăr și ținînd în cioc o cruce patriarhală roșie²⁵. Același stindard galben-alburiu e menționat — fără să fie și descris — de două știri de origine polonă, din 19 și 29 mai 1600, relative la lupta de la

17. R. Rosetti, *Steaguri.. prapure (polemici)*, București, 1938, p. 1—7.

18. P. V. Năsturel, *Steagul, Stema Română...*, p. 1—12.

19. Anton Velea, *art. cit.*, p. 76.

20. P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 17, 72.

21. P. V. Năsturel, *Steagul, Stema Română...*, p. 43.

22. *Ibidem*.

23. *Ibidem*, p. 51—53.

24. *Ibidem*, p. 63.

25. C. Spontoni, *Historia dela Transilvania, Venetia, 1638*; P. V. Năsturel, *Steagul, Stema Română...*, p. 13—14.

Hotin dintre Mihai și Jeremia Movilă²⁶. Documentele vremii ne vorbesc despre prețuirea pe care a acordat-o ilustrul voievod steagului țării, în care neîndoielnic vedea întrupată glia strămoșească pentru apărarea căreia lupta. Nici în momentele grele, nici în clipele în care era pusă în câmpănie însăși viața sa, Mihai Voievod n-a uitat de steag. Este semnificativ faptul că după bătălia de la Mirăslău, din septembrie 1600, cu imperialii comandați de Basta, în care sortii nu i-au suris, Mihai nu s-a retras de pe câmpul de luptă până nu i s-a adus steagul țării pe care, stringându-l la piept, l-a luat cu sine²⁷.

Acest steag cu câmpul galben, ce «era foarte vechi și privit de români ca sfânt», după cum precizează același Spontoni, constituie «semnul și marca cea mai importantă a Țării Românești» sub Neagoe Basarab (1512—1521) și Vlad Tepeș (1456—1462) și îl însoțise pe Mircea cel Bătrîn (1386—1418) și pe voievozii de dinaintea lui pe câmpurile de bătălie, fiind cu siguranță o moștenire de la Basarab cel Mare (1317—1352) care-l primise, la rîndul său, prin tradiție, din vremea Daciei Traiane și-l păstrase, la întemeierea țării ca simbol al legăturilor cu înaintașii.

Salvat de Mihai Viteazul după înfringerea de la Mirăslău, el a fost păstrat cu mare cinste și de Radu Șerban (1602—1611) ca steag al țării în vremea domniei sale. Relatînd primirea la Tîrgoviște a contelui Camillo Cavriolo, trimis de împăratul Rudolf II pentru a duce lui Radu Vodă stindardul imperial, odată cu confirmarea titlului de principe al Imperiului, tot Spontoni arată că la marea ceremonie care a avut loc atunci la curtea domnească, a fost văzut și steagul cel mare al țării, din damasc galben-alburiu, socotit sfânt, și pe care voievodul a poruncit să fie purtat înainte²⁸.

Considerăm că aceste exemple, care fac dovada că steagul românilor munteni a fost în Evul mediu de culoare galbenă, explică pe deplin originea celei de a doua culori de pe drapelul nostru național.

Rămîne în discuție culoarea albastru-azur, care, așa cum vom vedea îi reprezintă pe românii transilvăneni.

Este cunoscut faptul că datorită asupririi naționale la care au fost supuși de stăpînirea maghiară și apoi de cea austro-ungară, românii, deși constituiau majoritatea populației și erau locuitorii autohtoni ai Transilvaniei, n-au avut posibilitatea să-și aleagă singuri culoarea drapelului și n-au fost reprezentați printr-un simbol aparte pe steagul și stema principatului, nici în Evul mediu și nici în epoca modernă. Ei au avut, totuși, un simbol propriu, culoarea albastru-azur, moștenită din vremea Daciei Traiane pe care, dacă n-au putut s-o impună pe însemnele heraldice ale țării datorită împrejurărilor vitrege ale istoriei, au păstrat-o pe stemele de familie și au transmis-o, astfel, din generație în generație ca expresie a vechimii și înfrățirii lor cu glia străbună.

În sprijinul celor de mai sus menționăm că în perioada dominației maghiare, în timp ce stemele acordate nobililor sași și unguri au în ma-

26. Dan Cernovodeanu, *Stindardul cel mare al lui Mihai*, în «Magazin istoric», nr. 7/1975, p. 14.

27. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. V, București, 1928, p. 290.

28. C. Rezachevici, *Un soi împărătesc la Radu Șerban*, în «Magazin istoric», nr. 6/1970, p. 84—88.

joritatea lor culoarea roșie, cele date familiilor de origine română sînt în exclusivitate de culoare albastru-azur. În colecția heraldică J. Siebmacher, de pildă, unde sînt publicate aproape 2500 de steme acordate nobililor din Transilvania apar, pe lângă armerii maghiare, săsești și secuiești, peste 500 de steme ale familiilor nobile românești care se prezintă sub forma unui scut avînd ca mobile, între-un cîmp întotdeauna de azur (albastru), oșteni călări sau pedestri, înarmați cu spade drepte sau curbe, luptînd împotriva unor turci, precum și felurite animale și diverse alte însemne²⁹. De altfel, culoarea albastră a fost introdusă și pe însemnele heraldice ale unor familii boierești din Muntenia și Moldova tocmai pentru a desemna deținerea unor posesiuni în Transilvania și, totodată, legăturile existente în Evul mediu între Țările Române. În stema familiei Văcărescu, de exemplu, apare ca o dovadă a apartenenței districtului Făgăraș la Țara Românească, o cetate crenelată avînd abordat, în dreapta sus, un drapel albastru³⁰.

Această scrupuloasă repartiție a scuturilor după culori este credem concludentă în a demonstra că albastrul-azur a reprezentat în decursul vremii națiunea română din Transilvania și a clarifica originea celei de a treia culori de pe drapel.

Se poate, deci, afirma că adunarea la un loc, pe același drapel, a celor trei culori, roșul românilor moldoveni, galbenul românilor munteni și albastrul-azur al românilor transilvăneni, reprezintă o singură țară, alcătuită din provinciile ei Moldova, Muntenia și Transilvania, și un singur popor. Nu mai încapă nici o îndoială că la acest adevăr se gîndea Mihail Kogălniceanu cînd spunea, în 1867, că tricolorul românesc înseamnă naționalitatea română din toate țările locuite de români.

Dar cine este autorul contopirii lor într-un singur drapel și cînd s-a înfăptuit aceasta? Cercetarea istorică ne conduce, cum e și firesc, la Mihai Viteazul, primul unificator al țărilor românești, care a întrunit sub sceptrul său, în anul 1600, stăpînirea Munteniei, a Transilvaniei și a Moldovei.

Privită în contextul realităților politice ale vremii, unirea Țărilor Române, realizată prin geniul militar și iscusința diplomatică a lui Mihai Viteazul, apare ca expresie concretă a polarizării în jurul lui a întregului popor român, ce avea conștiința unității sale. Tocmai existența conștiinței de neam la românii din cele trei Principate, a apartenenței lor la același unic popor, dorința lor de unire într-un singur stat, explică opțiunea lui Mihai pentru înfăptuirea «planului dacic», care-și propunea să reconstituie în formă românească vechea unitate politică pe care o reprezentase în antichitate Dacia.

Călăuzit de dorința de a-i uni pe toți românii sub un singur stindard, temerarul conducător, care se intitula «Io Mihail Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei», a făurit drapelul național prin contopirea culorilor de pe steagurile celor trei Principate Românești, care de la el a devenit simbolul unității noastre naționale. Această apreciere se bazează pe cerce-

29. J. Siebmacher's *grosses und allgemeines Wappenbuch*, Band IV, Theil XII, Heft 8, Nürnberg, 1898; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 176.

30. Emanuel Hagi Moscu, *Steme boierești din România*, București, 1918, p. 34.

tarea diplomelor și a stemelor pe care Mihai Viteazul le-a acordat — potrivit obiceiurilor vremii — după bătălia de la Șelimbăr din 18/28 octombrie 1599, atît vitejilor boieri munteni cît și nobililor români și unguri din Transilvania care i s-au alăturat. Pe diploma acordată lui Preda Buzescu, de pildă, apare un scut militar trimbat de un coif închis cu gratii, pe care stă o coroană antică din care iese figura unui leu. De pe coama coifului și de sub coroană este prinsă o flamură cu aspect de mantie, în trei culori așezate vertical, albastru la dreapta (steagul românilor transilvăneni), galben la mijloc (steagul românilor munteni) și roșu la stînga (steagul românilor moldoveni)³¹. Se cunosc pînă acum peste 20 de diplome eliberate de cancelaria lui Mihai din Transilvania, în anii 1599 și 1600, cu steme care au tricolorul albastru, galben și roșu pe lambrechine, iar la unele și pe scuturi³². Descoperirea în viitor a unor noi diplome și acte emise de marele voievod va întări afirmația că drapelul astfel îmbinat, prin gruparea în jurul culorii galben, așezată la mijloc, a celor albastru și roșu, toate dispuse vertical, a fost făurit de Mihai Viteazul care, unind cu Țara Românească mai întîi Transilvania și apoi Moldova, a refăcut în formă românească integritatea vechii Dacii și a reinviat tricolorul din epoca romană, conferindu-i valoare de simbol al unității noastre naționale. Pentru înfăptuirea unirii într-un singur stat a românilor din cele trei principate, Mihai Viteazul a luptat pînă la sacrificiul suprem al vieții sale pe cîmpia de lîngă Turda. El a cimentat, astfel, această unire și a sfințit drapelul național cu singele său.

Biruință temporară din punct de vedere politico-militar, izbînda lui Mihai avea să dureze, însă, pe plan ideologic și să stimuleze puternic dezvoltarea conștiinței naționale. Măsurile întreprinse de el pe ansamblul teritoriului românesc au întărit încrederea în forța reprezentată de unirea tuturor românilor. Creația politică a voievodului român a devenit, astfel, moment istoric de referință pe drumul constituirii statului modern român. Cel ce și-au asumat după Mihai conducerea Țărilor Române au căutat, în funcție de împrejurările istorice, să-i urmeze pilda, iar tricolorul românesc făurit de el a fost păstrat cu sfințenie secole de-a rîndul și transmis din generație în generație, intruchipînd pînă azi idealul de peste veacuri al unității tuturor românilor.

În perioada de după Mihai Viteazul, datorită stabilității interne, Țara Românească va continua să îndeplinească rolul de portdrapel al luptei pentru neafîrnare și al unității românești. De aici vor porni cele mai multe inițiative, pe plan atît politic cît și spiritual. Faptul s-a reflectat și pe tricolor unde culoarea galbenă, reprezentîndu-i pe românii munteni, este așezată la mijloc, fiind încadrată, de o parte și de alta, de culoarea roșie și de cea albastră, atestîndu-se și în felul acesta că unirea tuturor românilor s-a făcut avînd Țara Românească, cu capitala la București, drept centru de activitate și realizare politică a unității naționale.

Nesemnlat în documentele primelor trei decenii ale secolului al XVII-lea, tricolorul reapare în timpul lui Matei Basarab (1632—1654),

31. *Ibidem*, p. 43.

32. J. Siebmacher, op. cit., cap. Adel von Siebenbürgen, p. 49—206; Ion Pușcariu, *Familiiile nobile române din Transilvania*, vol. I și II, Sibiu, 1892—1795.

ales domn al Munteniei fără invoirea Porții, dar pe care sultanul a fost nevoit să-l recunoască de teama puterii militare a țării, precum și a alianței cu Transilvania, aflată la rindul ei în relații de bună înțelegere cu Moldova. El s-a manifestat permanent ca un adversar al Imperiului otoman, față de care a păstrat o atitudine demnă, fiind hotărât la nevoie să reziste și cu armele. În acest sens, rezidentul habsburgilor la Constantinopol, Rudolf Schmidt, scria în 1643 că turcii «se tem de Matei și-l consideră aproape ca pe un al doilea Mihai Vodă»³³. Cu ajutorul oștirii, mereu gata de acțiune, el a înlăturat două încercări otomane, în 1636 și 1647, de a-l scoate din domnie.

Desigur, domnul muntean era conștient că restaurarea deplină a independenței țării devenea posibilă numai printr-o acțiune comună a celor trei Țări Românești, capabile să întreprindă cu succes o ofensivă de proporții care să înlăture dominația Imperiului otoman. Iată de ce, în timpul său, relațiile politice dintre Muntenia și Transilvania au îmbrăcat forma unui tratat de alianță, încheiat la 17 iulie 1635, care a fost reconfirmat și întărit în mai multe rânduri (1637, 1638, 1640 și 1647). În pofida unor situații conflictuale cu Moldova, între cele trei Țări Românești s-a ajuns, totuși, la un sistem de alianță comună sub forma înțelegerilor bilaterale dintre Transilvania și celelalte două țări, iar în urma împăcării intervenite la 1644 între domnul muntean și cel moldovean, s-au ivit posibilități mai mari de acțiune comună. În cadrul alianței dintre cele trei Țări Românești, încheiate în scopul luptei de eliberare de sub dominația otomană, Matei Basarab, care afirmase încă din 1632 că «de cine ne vom teme dacă țările noastre vor păstra buna înțelegere de până acum? În afară de Dumnezeu, de nimeni»³⁴, se bucura de multă autoritate, contemporanii numindu-l «prea luminatul stăpîn și voievod al acestor țări dacice»³⁵.

Strădaniile lui Matei Basarab de refacere, pe cale diplomatică a alianțelor, a unității Țărilor Române, întreruptă prin moartea lui Mihai, s-a concretizat și în reintroducerea tricolorului, într-o formă permisă de împrejurările vremii, printre însemnele oficiale ale autorității domnești. Se cunosc pînă acum două documente de la Matei Vodă, care au pecetea legată cu un șnur în culorile drapelului național: Sigiliul cel mare rotund al Țării Românești, de pildă, confecționat din ceară roșie, este atașat hrisovului din 27 noiembrie 1640, prin care un număr de mînăstiri pămîntene au fost scoase de sub închinarea către Locurile Sfinte, cu un șnur împletit din mătase roșie, galbenă și albastră³⁶. Era și firesc ca un asemenea document, prin care se adopta o măsură importantă pentru țară, o adevărată secularizare, conștind din ridicarea dreptului unor mînăstiri de la Muntele Athos de a exploata bunurile a 22 de mînăstiri românești închinete acestora, să fie scris în limba română, să aibă monograma și iscălitura domnului în autograf³⁷, și să fie întărit cu însemnul tricolorului, mărturie a aspirațiilor poporului nostru spre unitate și in-

33. Matei Vlad, *Matei Basarab și epoca sa*, în «Magazin istoric», nr. 8/1977, p. 39.

34. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, I (1599—1699), Cluj, 1940, p. 171.

35. Matei Vlad, *op. cit.*, p. 38.

36. P. V. Năsturel, *Novo plantatio și regii României moștenitori ai împăraților Bizanțului*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», vol. XV, 1914, p. 57—80.

37. N. Serbănescu, *Istoria mînăstirii Snagov*, București, 1944, p. 58.

dependență. Tot cu un șnur de mătase roșie, galbenă și albastră este atașat sigiliul mijlociu al voievodului muntean la hrisovul din 20 august 1648 prin care se făceau unele dani minăstirii Radu Vodă³⁸ și, desigur, asemenea documente având tricolorul drept legătură a peceții de pergament, trebuie că au mai, fost emise de cancelaria lui Matei Basarab, dar, fie că nu ni s-au păstrat, fie că n-au fost încă descoperite. Credem, însă, că numai și aceste două exemple fac pe deplin dovada că și Matei Basarab, în condițiile istorice ale domniei sale, a dat expresie năzuințelor de veacuri ale românilor către unitate și neahtare, sintetizate în tricolor, făcând din inemnul național imbold în realizarea acestora și, totodată, mijloc de a le transmite urmașilor.

Continuind opera înaintașilor săi de apărare a intereselor tuturor românilor, Șerban Cantacuzino (1674—1688) a întocmit planuri mărețe de eiberare totală de sub jugul otoman al celor trei țări surori și de unire a lor într-un singur stat, ce urma să se afle sub conducerea lui³⁹, voind, ca și Matei Basarab, să-i imite în această privință pe Mihai Viteazul. În acest scop, el a încheiat, la 1 iunie 1685, la Făgăraș, «în numele tradiției de prietenie și apropiere a celor două țări»⁴⁰, un tratat de alianță veșnică cu Mihail Apaffi al Transilvaniei. Cei doi principii se angajau să se ajute reciproc de orice lovituri îndreptate împotriva lor, fie de turci, fie de alte puteri. În anul următor, Șerban Vodă, după ce a mijlocit înscăunarea lui Constantin Cantemir (1685—1693), a încheiat cu acesta la București o înțelegere de aderare a Moldovei la alianța perpetuă dintre Muntenia și Transilvania⁴¹.

Făurirea blocului antiotoman al celor trei Țări Române, pe baza înțelegerilor bilaterale inițiate de Șerban Cantacuzino în anii 1685 și 1686, care a avut o mare importanță în lupta poporului nostru pentru unitate și independență, a fost prefigurată de introducerea tricolorului pe steagul Țării Românești. Cele trei culori ale drapelului național, exprimând ideea de unitate al românilor de pretutindeni, se pot și astăzi vedea pe steagul care l-a însoțit pe Șerban Cantacuzino la asediul Vienei.

După cum se știe, în anul 1683 turcii au împresurat Viena, piedica cea mai de seamă în calea pătrunderii lor în inima Europei, cerind și voievozilor români, în virtutea vechilor obligații față de Poartă, să participe la această expediție. Deși au fost obligați de turci să lupte împotriva creștinilor, ei au acționat în sprijinul asediaților prin solii încurajatoare sau prin intervenții militare simulate⁴². Sub zidurile Vienei s-a realizat atunci o acțiune antiotomană românească — e drept mascată — care izvoara dintr-un imbold de solidaritate etnică și creștinească. Cel mai activ în această acțiune a fost Șerban Cantacuzino, convins că o lovitură puternică primită de turci la Viena, departe de bazele lor, putea fi decisivă. Pasivitatea domnului moldovean Gh. Duca, dar mai ales acțiunile lui Șerban Cantacuzino au contribuit într-o măsură însemnată la

38. V. A. Urechia, *Schite de sigilografie românească*, București, 1891, p. 1—17.

39. N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 235—241.

40. A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. XI, 1936, p. 224.

41. I. Bienu și N. Hodos, *Bibliografia românească veche (1508—1830)*, vol. I, București, p. 263—264.

42. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, București, 1937, p. 126.

salvarea Vienei, oferind creștinilor răgazul necesar pentru regruparea forțelor și pentru declanșarea contraofensivei. Prevăzând sfârșitul dezastruos al expediției, Șerban Vodă s-a gândit să lase locuitorilor orașului un semn care să le amintească de sprijinul prietenesc acordat de el în timpul asediului turcesc, acesta fiind, după obiceiul românesc al vremii, o troiță, adică o cruce. El a poruncit oamenilor lui să facă o cruce mare de stejar avînd sculptată în mijloc icoana Maicii Domnului, iar dedesubt o inscripție latinească ce arăta cit de mari erau simpatiile lui pentru cauza creștinătății, pe care a ridicat-o chiar pe locul unde își avusese tabăra⁴³.

Odată cu această cruce, Șerban Cantacuzino a lăsat pe cîmpul de luptă de sub zidurile Vienei și un steag, care a ajuns mai tîrziu la Muzeul din Dresda, de unde a fost adus, în 1937, în țară și expus la Muzeul Militar din București. El este de mătase, din trei fișii orizontale cusute între ele cu ață galbenă, și are o singură față, fiind lipit pe un suport de pînză. În mijloc se află Iisus Hristos așezat pe un tron împăratesc, ținînd cu o mînă Evanghelia deschisă, sprijinită pe genunchi, pe care se află o inscripție, iar cu cealaltă binecuvîntează. În dreapta Mîntuitorului, sus, se află scris în românește «Vitejia dreaptă să biruiască», iar dedesubt, trei stele cu cîte șase raze. Deși s-au deteriorat cu vremea, cele trei culori ale drapelului românesc se pot și astăzi ușor distinge. Cîmpul steagului este galben auriu, haina cu care este îmbrăcat Iisus este roșu aprins, iar veșmîntul de deasupra albastru-azur. Aceleași culori apar și pe detaliile steagului. Astfel, nîmbul, gulerul, brîul și dunga ce unește umărul cu brîul hainei lui Iisus sînt galbene. Marginile cîrții, perna de pe scaun și inscripția din dreapta sînt roșii, identice cu haina Mîntuitorului. Fața, miinile și picioarele lui Iisus sînt roșu-Bordeaux, iar jîlțul și cele trei stele roșu-brun sau sepia. Perna de la picioarele Mîntuitorului este de culoarea albastru închis⁴⁴. Steagul trebuie să fi avut pe cealaltă față, care astăzi nu se mai poate vedea din cauza suportului de pînză ce i-a fost aplicat, o cruce asemănătoare celei de stejar, căreia i-a servit cu siguranță ca model, precum și icoana Maicii Domnului și stema Țării Românești⁴⁵.

Iată, deci, că și Șerban Cantacuzino a exprimat prin tricolor, transpus pe steagul țării, după obiceiul vremii, printr-o scenă din iconografia bisericească, conștiința unității de neam, limbă și teritoriu, de viață economică și spirituală care legau pe românii din cele trei Principate, ducîndu-i deseori pe același cîmp de luptă împotriva dușmanilor, iar pe voievozii lor la inițierea unor acțiuni diplomatice și militare comune. Deși n-a ajuns să-și pună în aplicare planul său de luptă, deoarece a murit pe neașteptate, Șerban Vodă are meritul de a fi trasat coordonatele politicii externe ale celor trei Țări Române, deschizînd calea pe care o vor urma Constantin Brîncoveanu în Muntenia și Dimitrie Cantemir în Moldova.

Nepot și succesor al lui Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu (1688—1714) a avut, datorită abilității sale politice, una dintre

43. P. V. Năsturel, *Steagul, Stema Romînd...*, p. 22—28.

44. *Ibidem*, p. 17—21.

45. *Ibidem*, p. 29.

cele mai lungi domnii din istoria Țării Românești. Domnie de progres economic și de puternică afirmare culturală și artistică, în care inițiativa personală a domnului a avut un rol însemnat, ea s-a concretizat și prin prestigiul internațional, îndeosebi în iumea ortodoxă.

Înțelegând că numai prin forța armelor nu va putea înlătura stăpânirea turcească, Constantin Brâncoveanu a căutat, pe cărările deseori întortocheate ale diplomației, să încadreze țara în marile alianțe antiotomane, să o apropie de Habsburgi sau de Rusia țaristă, urmărind, astfel, să restaureze drepturile suverane ale Țării Românești. Încercând să profite atât de rivalitatea austro-turcă cât și de cea ruso-turcă, pentru a putea păstra neatirnarea țării, Constantin Brâncoveanu a inițiat sisteme de alianță și negocieri de tratate. Tratatul pregătit de Șerban Cantacuzino cu habsburgii a fost primit și de Brâncoveanu, care a acceptat suzeranitatea Austriei în schimbul recunoașterii de către aceasta a independenței Țării Românești. În același timp, păstrând supunerea față de Poartă, el a întreținut raporturi strinse și cu Rusia, care au dus la încheierea unui tratat prevăzând sprijin în vederea eliberării de sub dominația otomană. O înțelegere asemănătoare fusese încheiată cu țarul și de Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei.

Timp de un sfert de veac Constantin Brâncoveanu a reușit, astfel, să mențină poziția autonomă a Țării Românești între cele trei Imperii concurente în sud-estul Europei. Dacă în vremea domniei lui sabia luptei pentru unitate și libertate națională a fost nevoită să încremenească în teacă, pana i-a luat jocul continuând să întrețină cu și mai multă vigoare și să hrănească ideea de unitate prin limbă și cultură. Brâncoveanu a tipărit cărți pentru toți românii și a construit edificii de artă în Transilvania, în Simbăta și Făgăraș, ca și la București, Hurezi și Mogoșoala.

Este semnificativă, în acest context, prezența tricolorului românesc pe stema domnului muntean, alcătuită în 1695 cu prilejul acordării titlului de principe al Imperiului de către Leopold I. Ea constă dintr-un scut în mijlocul cărui se află un călăreț costumat ca un ostaș din legiunile romane, ținând în mîna dreaptă o spadă în vârful căreia se află un cap de turc. Pieptarul călărețului este roșu, coiful, sabia și sandalele acestuia, precum și friul și șaua calului sînt galbene, iar fondul scutului este albastru⁴⁶.

Asocierea celor trei culori ale drapelului național pe stema familiei Brâncoveanu nu poate fi în nici un caz întîmplătoare, dacă ne gîndim la dragostea de glie și de neam a voievodului muntean, la ideile fundamentale care i-au călăuzit domnia, între care menținerea neatirării și înfăptuirea unității românești, de la care i s-a și tras mazierea, urmată de tragicul sfîrșit, în 1714 la Constantinopol, împreună cu cei patru fii ai săi, suportat cu demnitate și cu o remarcabilă tărie sufletească.

În a doua jumătate a secolului XVIII tricolorul apare și în Moldova pe stema familiei Ghica.

În această perioadă Țările Române ajunseseră la interferența intereselor militare și politice ale celor trei mari Imperii: otoman aflat în declin, habsburgic și țarist ale căror puteri creșteau. În această situație

46. Emanuel Haği Moscu, *op. cit.*, p. 83; Octavian George Lecca, *Familii boierești române*, București, 1899, p. 96.

Poarta Otomană a încercat nu de puține ori să-și rezolve greutățile militare și politice pe seama poporului român, încălcând în mod flagrant obligațiile asumate prin Capitulații și ajungând pînă la cedări de teritorii din trupul acestor țări.

Uciderea de către turci, în octombrie 1777, a lui Grigore III Ghica, aflat la a doua domnie în Moldova, după ce ocupase mai înainte și tronul Munteniei, pentru că a protestat energic și în mai multe rânduri împotriva anexării Bucovinei de către Imperiul habsburgic cu acordul Înaltei Porți, a fost exprimată simbolic prin introducerea pe stema acestei familii a «lacrimilor de argint», element heraldic semnificativ pentru tragicul sfârșit al domnului, precum și a tricolorului, sugestiv în a exprima împotrivirea lui față de știrbirea unității teritoriale și autonomiei țării. Stema familiei Ghica cuprinde, în registrul superior, 12 lacrimi de argint, dispuse șase cu virful în jos, față de alte șase în poziție inversă, iar în registrul inferior, tăiat și despăcat, în dreapta pe albastru, acvila cruciată de aur (galbenă), iar în stînga pe roșu, capul de bour de asemenea de culoare galbenă⁴⁷.

După mișcarea țărănilor români din 1784 care a urmărit pe lîngă desființarea servitutilor apăsătoare și emanciparea națională, iar Horea, conducătorul ei, gîndindu-se chiar, după cum ne informează tradiția, la refacerea vechii Dacii pentru unirea Transilvaniei cu celelalte două Principate Românești, înregistrăm la începutul sec. XIX în Țara Românească o altă mare ridicare la luptă a poporului sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, pentru cucerirea libertății naționale și sociale, pentru scuturarea dominației străine și afirmarea drepturilor sale legitime.

Caracterul național al Revoluției din 1821, de luptă pentru neafirmarea poporului român, atît împotriva dominației Imperiului otoman ce încălcaseră prevederile stabilite prin Capitulații, cît și a altor Imperii care își întinseseră stăpînirea asupra unor însemnate teritorii românești și nu-și ascundeau intențiile spre noi imixțiuni, a fost înscris în programul ei politic, formulat în Proclamațiile de la Padeș și de la București, și s-a reflectat și în includerea tricolorului pe steagul ridicat de Tudor.

Tricolorul românesc apare pe steagul cel mare al Revoluției din 1821 atît pe flamura propriu-zisă, cît și pe un însemn special, ciucurii împlețiți din mătase în culorile naționale prinși de hampa (lemnul) stîndardului.

Flamura steagului era alcătuită din două bucăți de mătase, una albă și cealaltă albastră, suprapuse și cusute pe margini. Numai partea de culoare albă avea însemne heraldice, ea constituind fața steagului, pe cînd cea albastră era nepictată și reprezenta spatele acestuia. În mijlocul cîmpului alb al feței steagului, la partea superioară, era zugrăvită Sfînta Treime: Dumnezeu-Tatăl și Dumnezeu-Fiul și deasupra Sfîntul Duh în chip de porumbel. În dreapta Mîntuitorului se afla Sf. Mucenic Teodor Tîron, patronul lui Tudor Vladimirescu, iar în stînga Tatălui, Sf. Gheorghe. Sub Sfînta Troiță, în mijlocul unei ghirlande din frunze de laur (dafin) se afla acvila cruciată, cu zborul jos, stema Țării Românești, iar în dreapta și în stînga acestei embleme erau scrise versurile:

47. Octavian G. Lecca, *op. cit.*, p. 243.

«Tot norodul românesc / Pre Ține Te proslăvesc,
Troiță de-o ființă / Trimite-mi ajutorință !
Cu puterea Ta cea mare / Și în brațul Tău cel tare,
Nădejde de dreptate / Acum să am și eu parte»⁴⁸.

Nu ne propunem să descifrăm semnificația fiecărui însemn heraldic în parte și nici ansamblul compoziției emblematice, succint prezentată mai sus⁴⁹, ci dorim numai să relevăm, în contextul rindurilor de față, că cele trei culori ale drapelului național sînt incluse subtil, dar perfect vizibil, în cromatica veșmintelor purtate de personajele cu valoarea simbolică de pe steag, în ordinea și gruparea lor de astăzi, adică așa cum este corect, roșu la margine, pe mantia lungă a Sf. Gheorghe, galben la mijloc, pe fustanela lui Dumnezeu-Tatăl și albastru la hampă, pe fustanela Mîntuitorului. Trebuie să precizăm că mantia Sf. Teodor Tiron nu intră în plastica scenei, fiindcă acest sfînt protector și patron al lui Tudor este plasat la hampă, de parcă ar ține steagul, iar mantiile roșii ale lui Dumnezeu-Tatăl și Dumnezeu-Fiul sînt retrase discret înapoi pentru a lăsa culorile albastru și galben în primul plan al compoziției, alături de roșu de pe mantia Sf. Gheorghe⁵⁰.

Tricolorul de pe flamura îl regăsim, așa cum s-a arătat, și pe ciucuri cu care era impodobit stindardul. Trei la număr, împlețiți din fire de mătase de culoare roșu, galben și albastru, ei erau dublu etajați și aveau cite o mică sferă de argint masiv la capete⁵¹. Fiind detașabili și, deci, independenți de steag⁵², ciucurii, spre deosebire de flamura au fost executați fără nici o discreție în culorile naționale, a căror imbinare este cum nu se poate mai expresivă, tricolorul apărînd aici în toată măreția și splendoarea lui.

Cele relatate mai sus ne îndreptătesc să considerăm că stindardul cel mare al Revoluției din 1821 simboliza, prin tricolor, ideea de unitate și independență a «tot norodul românesc», fiind, în acest sens, un mesaj pentru viitor ce venea, precum se știe, din veacurile trecute și care va dobîndi noi dimensiuni în deceniile următoare.

După Revoluția din 1821 procesul de formare a conștiinței naționale cunoaște o mai mare intensitate, ca urmare a inițierii unor ample și variate acțiuni menite să scoată în evidență comunitatea națiunii și aspirația spre unitate. În această perioadă de puternice frământări sociale, drapelul dobîndește o putere de semnificație tot mai mare și ca atare el este tot mai des înălțat în focul luptei pentru recucerirea drepturilor naționale. Tocmai de aceea sporesc acum, în toate cele trei Țări Române, eforturile de transpunere pe drapel a tricolorului, simbolul cu cea mai înaltă valoare, care de-a lungul veacurilor a sintetizat concep-

48. P. V. Năsturel, *Steagul, Stema Română...*, p. 45.

49. A se vedea pentru aceasta: Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Descătușarea — 1821*, Craiova, 1981, p. 123—135; Gh. D. Iscreu, *Steagul Revoluției din 1821*, în «Revista Arhivelor», nr. 2/1981, p. 205—209.

50. Gh. D. Iscreu, *art. cit.*, p. 211.

51. A. Metzulescu, *Steagul lui Tudor Vladimirescu*, în «Oltenia», Cartea II, nr. 6—8/1941, p. 134—138; Șt. Metzulescu, *Reprezentări și inscripții religioase aflate pe steagurile din trecutului țărilor românești (1500—1856)*, în «Glasul Bisericii», XXI (1962), nr. 9—10, p. 923—926.

52. Emil Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu și Revoluția de la 1821*, București, 1947, p. 113.

țiile, aspirațiile și năzuințele poporului român spre unitate și independență.

La numai cîțiva ani după introducerea în 1834, de către Alexandru Dimitrie Ghica, a culorilor naționale pe steagurile oștirii muntene, în Transilvania, la marea adunare de la Blaj din 3/15 mai 1848, deasupra mulțimii se va înălța demnă «flamura cea mare tricoloră a națiunii române», pe care erau însemnate cuvintele «virtutea română reînviată». Era un steag mare, confecționat cu o săptămînă mai devreme și declarat drapel național de Conferința de la Sibiu din 26 aprilie/8 mai 1848, dovădindu-se și prin aceasta că și românii erau o națiune cu aceleași drepturi la viață proprie ca și celelalte națiuni ale Principatului. El era expresia idealului de independență nutrit cu ardoare de cei reuniți pe cîmpia Blajului, numită de atunci Cîmpia Libertății și, în același timp, simbolul unității naționale. Înțelegîndu-i mesajul și impresionat de entuziasmul și emoția cu care mulțimea de pe întinsul Cîmpiei Libertății s-a strîns sub faldurile lui, cărturarul sas Ștephan Ludwig Roth, aflat de față la acea grandioasă manifestare, afirma că «Deși drapelul național n-a fost ridicat atît de sus ca să fie văzut de la Dunăre, totuși, cunoscînd comunitatea spirituală unitară, cred că fluturarea acestor culori aici, în acest loc, trebuie să fi produs bătăi de inimă la București și Iași»⁵³. Tradiția națională ne informează că un steag asemănător, avînd culorile așezate orizontal, în ordinea albastru, galben, roșu, ar fi servit și lui Avram Iancu⁵⁴.

În același timp, în Țara Românească, așa cum arătam la început, la 14 iunie 1848, ca rezultat al triumfului revoluției, tricolorul avînd înscrisă deviza «Dreptate, Frăție» se institua ca steag național. Lupta pentru înfăptuirea obiectivelor înscrise în programul revoluției, și în primul rînd dobîndirea libertății și a unității naționale, a întărit misiunea tricolorului ca drapel național, conferindu-i putere de simbol. El a îndeplinit un rol important în dezvoltarea conștiinței maselor, în mobilizarea lor la lupta pentru apărarea și lărgirea cuceririlor democratice, pentru demascarea elementelor reacționare dinăuntru și din afara țării și respingerea manevrelor lor contrarevoluționare. La toate acțiunile întreprinse pentru instaurarea și apărarea revoluției, începînd cu manifestajile prilejuite de adoptarea Constituției din 11 iunie 1848, atît în capitală cit și în alte centre, și terminînd cu înverșunata împotrivire a bucureștenilor, urmată de lupta armată din 13 septembrie 1848, drapelele tricolore au fost nelipsite. Însuși Nicolae Bălcescu recomandă ca în acțiunea de recrutare a voluntarilor pentru completarea efectivelor gărzilor naționale, sau pentru înnoirea pandurilor și dorobanților în tabăra de la Rîureni, să se pună «steagul și toba în față» pentru a însufleți «lumea a se înscrie».

Prin conținutul ei unitar și prin programul politic în cuprînsul căruia ideea unirii românilor într-un singur stat era unul din punctele fundamentale, revoluția pașoptistă a fost una din cele mai viguroase expresii ale voinței poporului român de a asigura progresul social și de a înfăptui independența și unitatea națională. Desfășurarea simul-

53. Carol Göllner, *Stephan Ludwig Roth*. București, 1966. p. 113—114; Ștefan Pascu, *Avram Iancu*, București, 1972, p. 85.

54. G-ral Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 10.

tană a revoluției în toate cele trei țări românești — Muntenia, Moldova și Transilvania — ca și similitudinea programelor politice formulate la Iași, Blaj, Brașov, Islaz, Lugoj, relevau cu pregnanță că națiunea română, ea însăși unitară, era angajată cu toate forțele ei în lupta pentru crearea statului național unitar. Declanșarea revoluției în primăvara anului 1848 a făcut din dezideratul statului național o revendicare a cărei afirmare a trebuit să țină seama de condițiile create de imediata vecinătate a marilor Imperii — otoman, habsburgic și țarist — toate ostile existenței unei Români unite. De aceea s-a considerat că înfăptuirea statului național trebuia să fie realizată în mai multe etape, mai întâi prin unirea Moldovei cu Muntenia, urmând ca apoi Transilvania să se alăture de îndată ce circumstanțele istorice o vor fi permis. Ostilitatea marilor Imperii vecine n-a îngăduit realizarea în 1848 a statului național unitar, intervenția brutală a forțelor armate străine punând capăt revoluției. Obiectivele înscrise în programele elaborate în cele trei Țări Române au continuat, însă, să rămână în atenția factorilor politici, îndeplinirea lor condiționând progresul societății românești. Dintre acestea dezideratul unirii tuturor românilor și al câștigării independenței se impuneau cu stringență.

La mai puțin de un deceniu de la revoluția pașoptistă, în 1857 Diivanurile Ad-hoc din Moldova și Muntenia exprimau voința unirii românilor din cele două Principate într-un singur stat, devenit realitate la 24 Ianuarie 1859.

Era firesc ca tricolorul, simbolul peste timp al unității românești, să însuflețească lupta pentru făurirea statului național român modern. Reintrodus de Barbu Știrbei (1849—1856) pe drapelele armatei muntene⁵⁵, după ce fusese scos din folosință de Călmăcămia reacționară, tricolorul va reapare și în Moldova în perioada luptei pentru unire. Baronul Talleyrand de Perigord, președintele Comisiei europene de supraveghere a constituirii Diivanurilor Ad-hoc, scria în 1857 conțelului Walewski, ministrul de externe al Franței, că în drumul său spre Iași a fost întâmpinat la Bacău de peste trei mii de oameni purtând pieptare cu tricolorul național al Unirii⁵⁶, iar la intrarea în capitala Moldovei a fost primit de populația orașului care avea în frunte pe mitropolit, pe episcop și nouăzeci de preoți, toți îmbrăcați în haine negre și având brile și cocarde tricolore⁵⁷.

Înfăptuirea Unirii Munteniei cu Moldova, la 24 Ianuarie 1859, care a reprezentat actul de voință al întregii națiuni române, încununarea luptelor purtate de atâtea generații de înaintași și, în același timp, temelie pentru cucerirea independenței și desăvârșirea statului național unitar, prin unirea cu România a celorlalte provincii aflate sub dominație străină, trebuia întărită printr-o serie de reforme largi și radicale. I-a revenit lui Alexandru Ioan Cuza misiunea istorică de a da viață cerințelor legate de consolidarea statului național. Domnul Unirii a inițiat un vast program de măsuri care au modificat structural aspectul so-

55. P. V. Năsturel, *Steagul, Stema Română...*, p. 58—59.

56. Ghenadie Petreșcu și D. A. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. IV, București, 1899, p. 351.

57. *Ibidem*, p. 409 și 414.

cietății românești. Între acestea s-a înscris, la loc de cinste, reintroducerea oficială a tricolorului ca drapel național al Principatelor Unite.

Adoptarea tricolorului căpăta în noile condiții sensuri mai adânci care aveau să fie exprimate de însuși domnitorul Cuza, la 1 septembrie 1863, în discursul ținut cu ocazia înmînării noilor drapele unităților militare: «Steagul e România, acest pămînt binecuvîntat al patriei, stropit cu sîngele străbunilor noștri și imbleșugat cu sudoarea muncitorului. El este familia, ogorul fiecăruia, casa în care s-au născut părinții noștri și unde se vor naște copiii voștri. Steagul e totodată trecutul, prezentul și viitorul țării, întreaga istorie a României!»⁵⁸.

El avea însă culorile redatate orizontal, în ordinea roșu sus, galben la mijloc și albastru jos. Pe una din fețele steagului era imprimată stema României Unite, iar dedesubt înscrise cuvintele pline de semnificație: «Unirea Principatelor. Fericirea Românilor»⁵⁹.

Prin Constituția din 1866 și prin legile pentru fixarea armeriilor României din 1867 și 1872 s-a stabilit că tricolorul să aibă culorile așezate vertical, în ordinea albastru alături de hampă, galben la mijloc și roșu la margine «flotînd» liber în aer, iar în centrul uneia din fețe stema țării»⁶⁰. Prezența în rîndurile conducătorilor tînărului stat național român a multora dintre foștii luptători de la 1848 a determinat reactualizarea vechiului drapel revoluționar așa cum fusese el înălțat de revoluție.

Tricolorul astfel instituit avea să triumfe la 9 Mai 1877, cînd parlamentul României, într-un glas cu întreaga națiune, a proclamat independența noastră de stat. Că independența de stat a fost gîndul ce domina cugetele și simțămîntul ce încălzea inimile, au dovedit-o lunile eroice care au urmat acelei zile mărețe. Un întreg popor a acționat ca un singur om insufletit de o unică hotărîre, să-și cucerească neatinerea. Statul român și-a cucerit independența deplină prin singele ostașilor săi, alături de care s-au jertfit și frații lor din teritoriile aflate sub stăpînirea străină, veniți să lupte sub stîndardul tricolor al țării în care vedeau viitoarea lor patrie.

Cucerirea independenței de stat a României a dat un puternic impuls mișcării de eliberare națională a românilor din Transilvania, constituind o premisă importantă a desăvîrșirii unificării național-statale ce se va înfăptui la 1 Decembrie 1918.

În acea memorabilă zi, semînția lui Decebal și Traian și-a dat întâlnire între zidurile Alba Iuliei, devenită neîncăpătoare. Îndreptindu-se din toate părțile și de pe toate văile Transilvaniei spre cetatea Albei, pe jos sau călări, cu trenurile și căruțele, asemenea fluviului care își adună apele din vărsarea rîurilor într-o singură matcă, miile și zecile de mii de români, îmbrăcați cu cele mai frumoase straie naționale, purtînd steaguri tricolore confecționate din pînză de casă și cîntînd «Deșteaptă-te române» și «Pe-al nostru steag e scris Unire», au venit să afle, prin glasul autorizat al aleșilor lor, supremul testament al tuturor generațiilor proclamarea libertății lor naționale, dreptul lor de a trăi liberi și demni pe străvechul lor pămînt, de a așeza temelii trainice unității lor național-statale. Au venit de asemenea animați de sentimente de caldă frăție

58. P. V. Năsturel, *Steagul, Stema Română...*, p. 78.

59. *Ibidem*.

60. Anton Velea, *art. cit.*, p. 81.

pentru oamenii muncii de altă naționalitate pe care soarta îi așezase alături de ei, de dorința de a clădi împreună un viitor mai bun pentru toți fiii acestui pământ, un viitor de prosperitate întemeiat pe dreptate, respect și colaborare reciprocă. Erau acolo, aievea, coboriți parcă de pe columnă, din hrisoave, peceți și steme, plăieșii lui Ștefan, moșnenii lui Mihai, moții lui Horea și ai lui Iancu, pandurii lui Tudor, luptătorii pașoptiști, făuritorii Unirii de la 1859 și dorobanții de la 1877. Un popor întreg dorea fierbinte Unirea și era ferm hotărât s-o înfăptuiască. Tricolorul românesc păstrat cu pietate din zilele glorioase ale lui Mihai Viteazul și Avram Iancu, s-a înălțat demn în acea zi, îndemnându-i pe românii din cele patru unghiuri să se unească spre a putea birui în lupta lor dreaptă. De la vlădică pînă la opincă, mai bine de 100.000 de bărbați și femei, tineri și bătrîni, sub faldurile tricolorului ce strălucea mîndru în lumina blîndă a iernii, au aclamat o zi întreagă marea ideal împlinit, Unirea pentru toate veacurile a Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. Un vis de veacuri biruise.

«E scris pe tricolor unire», răsună versul desprins din cadența marșului lui Ciprian Porumbescu, pentru că dacă ar fi să cuprindem cu un singur cuvînt gîndul și paloșul lui Burebista, bărbăția lui Decebal, statornicia și iubirea de grai, de neam și de glie ale celor care, vreme de un mileniu și mai bine, au înfruntat năvălirile și au fost stîncă de granit de care s-au spart talazurile pustitoare ce amenințau civilizația Europei, și să-i numim pe voievozii ziditori de țară, ostile de țărani ale lui Ștefan, mintea și brațul lui Mihai, mînia sfîntă a lui Horea, cutezanța pandurilor lui Tudor, dîrzenia moților lui Iancu, flacăra aprinsă la 24 Ianuarie 1859, paginile de glorie înscrise în cartea vitejei românești la 9 mai 1877, marea înfăptuire istorică de la 1 Decembrie 1918, acest unic și mare cuvînt înscris pentru vecie pe stindardul roșu, galben și albastru, este cuvîntul UNIRE.

«Unire-n cuget și-n simțiri», vestește textul aceluiași marș devenit nemuritor, pentru că dacă ar fi să cuprindem într-un singur cuvînt liantul nobil al ființei noastre naționale, din veacuri și pînă azi, care ne unește pe toți ca unul, acest nobil și strălucit cuvînt, înscris pentru totdeauna pe steagul tricolor, este cuvîntul UNIRE.

«E scris pe tricolor unire! / Unire-n cuget și-n simțiri», sînt cuvinte ce vin dintr-o istorie încărcată de fapte eroice, depuse pentru realizarea idealului de veacuri — toți românii laolaltă —, eforturi care și-au găsit expresia și într-un simbol heraldic — drapelul, trei culori —, a cărui istorie se îngemănează cu însăși clocotitoarea istorie a neamului și a pămîntului românesc, — pentru care a fost înălțat și a fluturat dintotdeauna.

• R E C E N Z I I •

Florian Dudaș, RĂSCOALA LUI HOREA ÎN TRADIȚIA POPORULUI, Ed. Albatros, București 1984, 291 p. + 56 reproduceri.

Un băran din satul Bucium-Poeni, pe nume Lupu Horea, aduce o mărturie simplă, dar nu mai puțin cutremurătoare, despre o mentalitate care a întârziat mult, din păcate, pe meleagurile transilvane: «Pe mine, când m-am născut, tatăl meu m-o botezat Horea, pe fratele meu Cloșca. Însă notaru ungar din Bucium nici n-a vrut s-audă. Pe mine m-o scris în acte Gyuri, pe frate-meu Ianoș, da m-o tăt putut scrie, că satu și lumea m-or știut Horea!». Din scurta lui relatare se dovedește cum plină și tradiția martirilor a întârziat, până la Unire, oprelîstea legalității asupritoare. Dar memoria faptelor singeroase de altcîndva nu a ostoit niciodată: «Cînd meream în țară cu văsăritul și ajungeam la Alba, că am mers de copil, tot mă gindeam unde l-o fi batjocorit și hoherit. Mă, poate chiar oi fi călcat pe singele lui, și-mi era șoare. Da'ntr-o zi am întrebat un român: «Mă, da oare unde l-or schînjit pe bietu Horea? Zice că pe-un deal». Și mi-o zis: «Acolea la Furci, că era un deal cu furci, de-i spînzurau pe români cînd își cereau drepturile». Da dealul acela îi pustiu. Nime nu ridică acolo sălaș, nici nu seamănă sămănătură, că-i sînge vărsat de Horea. Acela îi loc de cutremurare a sufletului omenesc de faptă nesăbuită».

Pe astfel de probe orale se întemeiază Florian Dudaș, scriind *Răscoala lui Horea în tradiția poporului* (Editura Albatros, București, 1984, 291 p. + 56 reproduceri și fotografii). Cele două citate sînt din *Cuvînt înainte*, p. 15. O carte de istorie vie ca un roman, deoarece narării bazate pe documente i se aliază consemnarea tradițiilor locale, culese în decursul timpului de Al. St. Șulțiu, Nicolae și Aron Densușianu, R. Pațîția, Gheorghe Măcovei-Jovenal, Ioan Șerb și de autor însuși, chiar în zilele noastre. Această tehnică îi permite istoricului să lumineze unul și același eveniment din foarte multe unghiuri. Varietatea de culoare a mozaicului obținut ține cititorul într-o tensiune continuă și delectează. Mai mult, *tradiția completează, dacă nu chiar corectează, documentul*. Iată ce aflăm în legătură cu «Spargerea bujiilor» din Tîrgul de la Cîmpeni (24 mai 1782): «Cine au fost acei care au provocat incidentul, tradițiile nu-i pomenesc. Fără îndoială din cauză că multă vreme numele lor au fost tănuite de popor (...). Tradiția lasă să se înțeleagă clar că ceea ce s-a înfăptuit a făcut poporul, laolaltă. Este opinia unanimă, generală a locuitorilor din munți care va cuvînta într-un singur glas că tot ce s-a făcut, răscoala însăși, a făcut-o norodul, «Țara». Aflăm, în schimb din documente, autorii principali, (p. 51). Florian Dudaș s-a adresat «celor din urmă știutori ai trecutului prin tradiție, numai prin tradiție, fără cartea sau manualul de istorie» (p. 22); pentru acest motiv paginile sale sînt străbătute de un fior autentic, imprimînd desigur veridicitate și din limbajul necorectat al vorbitorilor.

În cele ce urmează ne propunem să ilustrăm două dintre aspectele tradiției legate de răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, așa cum e consemnată de Fl. Dudaș. Un aspect privește geografia istorică oglîndită în toponimie. În Zlatna, Măgura e cunoscut ca *Dealul Furcilor*. Sub muntele Breaza există o poiană denumită *Furcitur*. În Baia de Arieș se află Ighiel («oamenii zic lighe-iel, adică vai de ei») (p. 27); un iobag jignit de grof a răsturnat caleașca acestuia. S-a ascuns, de frica repercusiunilor într-o groță. Stăpînul a astupat gura ei; omul ar fi murit de foame, de n-ar fi

izbucnit răscoala. Poporul o indică drept *Peștera iobașului*. Virtul dealului Ticerava e denumit *Horiște*. În *Polana Horea* (Horiș) a fost prins mișelește capul răscoalei. El își avușese coliba lângă *Bradul lui Horea/Horiș*; tot lângă acestea două, sub piscul Citera Negruului, se află și *Cuibul Horiș*. Cărat spre Cîmpeni, ca Cloșca, soțul vîndut odată cu el, legenda spune că i s-a făcut sete lui Vasile Nicola și a invocat un izvor cu cuvintele: «Izvor prea frumos / Cu șipot duios; / Izvor din păduri, / Rog să te înduri, / Crește-ți văurețul, / Sprintenel ca mielul, / Crește-ți apa ta / Pin-la gura mee». Atunci s-a întîmplat minunea: apa micului izvor a țîșnit pînă la gura lui Horea ca să-i astîmpere setea. Dar cătanele l-au împiedicat să bea, lovindu-l cu patul puștii. Ca urmare, natura s-a răscolit în străfundul ei și a secat izvorul. Oamenii au spus locului *Șipotul lui Horea*» (p. 170). În Arada, spre virful Mărturiciului, o stîncă, sub care te poți adăposti de intemperii, e cunoscută ca *Biserica lui Dumac*; sub ea s-a ascuns fratele lui Horea, Demian. «Singurul care mai trăiește din vremea lui, îi frasinul acela mare și bătrîn din spatele cășii, căruia îi zicem *Frasinul lui Horea*», răspunde la o anchetă. Nicolă Costin (p. 227); se pare că a fost plantat de mama sa, la nașterea pruncului. *Gorunul lui Horea*, de la Tebea, e arhicunoscut. *Biserica lui Horea* din Albac e aceea unde se zice că ținea strana conducătorul cu glas frumos. *Biserica lui Cloșca* este cea din Cărpiniș, vîndută în Posaga și transportată în Săltmar («în timpul ocupației horthyste [...] locitorul Buzze Gheorghe a fost maltratat chiar în biserică, pînă la nesimțire, iar după aceea răstignit pe troiță, afară, care apoi o fost arsă»; p. 273). *Pîntina Cloștii* e la hotarul Cărpinișului. Această listă de denumiri dovedește că poporul creează în geografia existentă un spațiu legendar istoric, determinabil geografic, care oprește timpul în loc, ajutîndu-i pe indivizii existînd în epoci ulterioare marelui zbucium al iobașilor transilvăneni să coexiste cu strămoșii lor luptători pentru libertate și autodeterminare națională. Astfel de mijloace folosește tradiția pentru a preschimba continuitatea istorică a unui neam într-o realitate palpabilă în fiecare clipă.

Al doilea aspect asupra căruia ne oprim este cel al mitizării lui Horea. De fapt este vorba de o analogie cristică, conținută în repercușiunile vînzării cu un motiv folcloric de largă circulație, după cum vom vedea. Iată o scenă amintind clar de sărutul lui Iuda: «Cei trei din familia Negilor au urcat iară muntele. Au ajuns în fața colibe și l-au strigat pe Horea. Unul dintre ei, mai zdrăvăn, a intrat în colibă. Horea, care tocmai făcea mămăligă, l-a simțit că-i om rău. Așa că l-ar fi întrebat, l-ar fi zis: «Da' ce-i cu tine aici, ai venit să mă săruți, dară?». «No, dar cum?» s-a prefăcut ăla: «Ba, văd că ai venit să mă săruți cu amar!». I-a spus Horea în față. Apoi, l-au prins» (pag. 156). Precum în Noul Testament, ezitarea morală vînzolește sufletul noaptea toată, pînă în zori: «Dăm 300 de galbeni, o avere, oameni buni, cui prinde și-l dă viu pe Horea. Nu știe nime unde-o fi nenorocitu de Horea, domnule, amu. O fi murit, c-am auzit c-o avut gălbenare, ar fi zis un cumnat de-a lui Horea, om cuminte, c-o văzut ce nelegiuire pun la cale și n-o beut cu cellalți. Numai doi veri de-ai lui Horea o beut pînă și-or pierdut capul de tăt. Or beut de groază și de spaimă că-i omoară și pe ei, de nu spun unde-i Horea. Or beut pînă s-o revărsat de ziua, de-o cîntat cocosiși a treia oară, a patra oară» (p. 157). Suma de bani primiți de vînzători, prînt-un joc al cifrelor, tînde să monționeze suma primită de Iuda, chit că numărul, în povestire, denumește altceva: «Pe vremea aceea, 300 de galbeni erau preț de 30 perechi de boi» (*idem*). Horea își încheie cuvîntul adresat trădătorilor săi cu: «Eu vă irt, numa' să vă jerte neamul meu și a voșt'» (p. 159). Dar el a apucat să strige, simțind pași prin preajma bordeiului: «Cloșcu, că lacă și jinderii... Ne vîndură ca pe lisus, nemernicii ăștia...» (p. 158); așadar imaginea cheie a procesului de mitizare a personajului istoric se află pusă chiar în gura personajului literar ce îl reprezintă în istorisirea folclorică. Pînă și ideea trupului preschimbant în cuminecătură își află aluzia în narațiunea populară. Preotul Ioan Hagă Crișănuț vîzîndu-l prins pe erou ar fi exclamat: «Iată, îi au acum în mîini ungrii pe bietul Horea, acum îl pot mîncea de viu». O ungruoaică de față i-ar fi dat replica: «Ba voi să-l mînceați pe Horea, doar a fost craiul vostru și voi l-ați numit așa» (p. 170). Această idee devine lientul prin mijlocirea căruia se intercalează motivul folcloric al pînii care singerează, cîrculînd între Polonia și Spania, dar, după cum se arată, și la noi românii, legîndu-l exclusiv de trădarea răscoalei. Alegem una dintre variante: «Din Zlagna, după ce l-a prins pe el, le-a venit poruncă să se ducă la Zlagna oamenii ceia care l-au prins

pe Horea; și s-or dus acolo și or căpătat fieștecare cite o ciubică de găbeni și o venit cu banii și o cumpărat grâu; și o măcinat grul și l-or dus acasă și or făcut pită. Și o femeie bătrână a scos din cuptor un coc și l-o rupt în două, o găsit în coc un drob de sînge încheag și a zis către irezi: «No, vai de voi! Ce-ați făcut voi? Ați vîndut pe Horea și iacă, sîngele ăsta li sînge nevinovat și acum voi vreți să mîncăți sîngele Horii» (p. 201). Există și o dovadă materială a demonstrației făcute pînă aici. În 1790 s-a încheiat edificarea Bisericii cu lună, adică a catedralei românești din Oradea, ridicată cu încuviințarea împăratului Iosif al II-lea. Deasupra catapetesmei, lângă cerime, s-a pictat, în medalion, chipul martirului Horea, la cererea comunității Românești; el e reprodus în planșa 42.

Nu vom insista asupra altor numeroase detalii incitante din lucrarea *Răscoala lui Horea în tradiția poporului* de Florian Dudaș. Se mai pot face multe analize pe baza materiei cuprinse în ea, se pot trage multe concluzii de tipul celor de mai sus. Această carte e necesară în biblioteca oricărui cărturar. Lectura ei constituie o poartă spre mai profunză înțelegere atât a răscoalei cît și a etnopsihologiei românești.

Lector MIHAI RĂDULESCU

Academician Ștefan Pascu, REVOLUȚIA POPULARĂ DE SUB CONDUCEREA LUI HOREA, Editura Militară, București, 1984, 534 p.

Sărbătorirea bicentenarului revoluției lui Horea, Cloșca și Crișan, de la 1784, este un fericit prilej de evocare a unora dintre cei mulți care s-au jertfit pentru drepturile și mai binele poporului nostru.

Studiul (pentru că lucrarea de față este un studiu), academicianului Ștefan Pascu este pînă în prezent cel mai documentat material, după cel al lui D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I—II, București, 1984, referitor la acest moment dramatic din istoria românească.

Ceea ce aduce nou, după cum vom vedea, această carte este că, autorul are convingerea și documentează că evenimentul petrecut acum două secole nu a fost o răscoală obișnuită, ci o revoluție.

În rîndurile de față, vom încerca să reliefăm contribuția preoților ortodoxe române la această revoluție, contribuție pe care autorul o evidențiază, de altfel, pe întreg parcursul lucrării.

Partea I, *Cercetări și lămuriri*, cu un motto din N. Bălcescu, cuprinde, așa cum era de așteptat, documentarea autorului asupra termenului de revoluție, întrebîndu-se el însuși asupra evenimentului de la 1784—1785: «Răscoală sau Revoluție?».

După o serie de citate din auto-i români, maghiari și germani, care denumesc evenimentul: tumult (Ioan Monorai), răzvrătire, rebeliune, răscoală, atac și revoluție (Alexandru Sterca Șulufiu, N. Bălcescu, Alex. Xenopol, N. Densușianu), autorul ne «încredințează că evenimentul are toate caracteristicile unei revoluții» depășind structurile economice și sociale și ridicîndu-se pînă la structura politică, în sensul că implică răsturnarea ordinii politice vechi și înlocuirea ei cu una nouă» (p. 19). Că mișcarea de sub conducerea lui Horea a beneficiat de luminile modeste, dar lucide ale majorității preoților, a unei părți a intelectualității românești; că a beneficiat de o organizare în frunte cu căpitanul suprem Horea, din căpitani, cu corifei și căprari, care depun jurămint înaintea lui Horea; că conducătorul a frecventat societatea «Frăția de Cruce» și că era un intelectual, știa să scrie și să citească (p. 20—22). Este amintit faptul că Horea «a încrustat cu mîna lui și cu cuțitoaia pe grînda bisericii din Cizer, pe care a construit-o ca mare meșter și dulgher ce era: lucrat Ursu» (p. 23). Revoluția, care a cuprins toată Transilvania avea un program: Improprietărea țărănilor, fără despăgubire, egalitate în drepturi, civilă și fiscală, desființarea privilegiilor; program avut și de revoluția franceză (1789), precum și de revoluțiile române din 1821 și 1848. În continuare, autorul ne redă o bogată bibliografie despre revoluția lui Horea, Cloșca și Crișan în capitolul «Izvoare și Istoriografie», demnă de cercetat pentru oricine va voi să se documenteze asupra evenimentului (p. 30—56).

Partea a II-a, *Orizonturi și structuri*, cu un motto din Montesquieu, p. 58—154, este dedicată evenimentelor europene înainte de revoluția lui Horea, de căderea Imperiului Otoman și ridicarea celui habsburgic în Transilvania.

Acad. Ștefan Pascu ne încredințează că în starea de aspirare, teroare și jefuire a muncii lor, românii transilvăneni nu puteau răbda la infinit. Ni se relatează aspecte ale răscoalei din anii 1759—1761 a călugărului Sofronie de la Cioara, ale răscoalelor din țările vecine.

Între alte stări de lucruri, autorul ne relevă și câteva aspecte privind «Diploma Leopoldină», (1691) și din viața publică.

Autorul cărții ne înfățișează pe «cei trei crainici ai stăpînirii habsburgice: armata, funcționăria și biserica romano-catolică», crainici ai asupririi și terorii.

Autorul redă apoi întreaga dramă produsă de Uniție: «În scopul convertirii la Uniție a românilor Curtea din Viena a folosit toate mijloacele: ademenirea și persuasivitatea, înșelătoria și corupția, presiunea militară și administrativă. Românilor uniți cu biserica Romei li se făgăduia egalitatea cu preoțimea catolică, scutirile și veniturile acesteia; preotul ortodox, iobag aproape, urma astfel o însemnată treaptă social-juridică, iar țaranului tolerat i se deschideau perspective de a fi recunoscut de constituția țării» (p. 95).

Autorul remarcă «impotrivirea puternică în mesei rîndurile poporul român din Transilvania, care nu voia să-și părăsească vechea credință ortodoxă» (p. 97).

Partea a III-a, *Se mișcă Țara*, cu un citat al împăratului Iosif II: «Acești bieți români, care, netăgăduit sînt cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei sînt astfel chinuți de oricare, unguri, ori sași și copleșiți de nedreptăți». Paginile 159—163 sînt închinată călugărului Sofronie și răscoalei sale. Arestat și închis în castelul din satul Bobilna (Hunedoara) este eliberat de țărani în februarie 1760.

«În ce privește răscoala, zice autorul, a fost provocată de prigonirea și jefuirea din partea mai marilor țării, care-i arestau, îi întemnițau și-i maltratau» (p. 162).

Acad. Ștefan Pascu arată, în continuare, în pagini de o convingere totală, cauzele revoluției populare de sub conducerea lui Horea, cauze ce ne înfățișează starea jalnică a țaranilor români transilvăneni, stare care este zugrăvită în nenumărate plîngerii către Curtea din Viena (p. 190—196). Plîngerile sînt duse la Viena de mulți înaintași ai lui Horea, dar mai ales de el, care bate drumul Vienei de patru ori (între 1779—1784). În aceste călătorii, Horea este însoțit de alți tovarăși de suferință, între care, în 1782 (a patra), și de popa Dumitru din Certeje. Rolul preotului Marcu Dumitru din Certeje, marele aghiotant al lui Horea este și acela de a strînge fonduri pentru Horea și a-i convinge pe oameni să nu spună nimic autorităților asupritoare, chiar dacă vor fi torturați. Preotul din Certeje, Dumitru Marcu, zice autorul, este considerat unul din cei mai vinovați dintre conducătorii principali (Supremus cōripheus) ai revoltei de la Cîmpeni în toamna anului 1782. Prinderea sa a provocat o adevărată răzmeriță. Socotit periculos, în stare să organizeze o tulburare, este arestat și închis și înlocuit din slujba sa de preot (p. 204).

Autorul ne încredințează că nici preoții uniți, înșelați în speranțele lor, nu erau mulțumiți de starea lor care nu se îmbunătățise; «în vara anului 1782 un sobor al preoților români uniți, convocat de episcopul Crișorilor Grigore Malor, erau prezenți și Horea (Nicula Ursu), Crișan și Cioșca; se sfătuiesc în taină cu iobagii să se elibereze. Episcopul făcîndu-l pe Horea capul răscoalărilor, îi dă o cruce de aramă aurită, urmînd ca toți să jure pe această cruce» (p. 202).

Partea a IV-a, *Revoluția*, începe tot cu un citat. «Ultimatumul lui Horea, 11 noiembrie 1784», este nucleul cărții acad. Ștefan Pascu. Cu lux de amănunte autorul urmărește desfășurarea revoluției, cronologic și pe zone geografice, pas cu pas, zi cu zi, făcînd multe referiri asupra rezultatelor revoluției, în fiecare parte a Transilvaniei, în fiecare sat și oraș și mai ales asupra întîlnirilor dintre căpeteniile răscoalărilor și ale armatelor habsburgice care urmăreau liniștirea răscoalărilor.

Despre preoții participanți la revoluție aflăm următoarele: din închisoarea de la Hunedoara, împreună cu peste 100 de țărani sînt eliberați și cîțiva preoți (p. 239). Că Horea era însoțit de preotul Petre din Lupșa, socotit de Schultz spion al lui Horea,

intemnițat la Galdă de Jos (p. 248). În textul armistițiului semnat la Brad în noiembrie 1784 de Crișan și Ioan Molnar Piuariu sînt menționați și preoții Alexandru, Constantin Turcin, Ion Aleș și Jurju Luncoian (p. 252).

Preoții au fost alături de răsculați, luptînd pentru drepturile credincioșilor lor și ale lor: «Ioan Nemegeyi, din Aiud, zice acad. Ștefan Pascu, știe că preoții sînt cei ce ridică pe români predicîndu-le țărănilor «că sînt români și că de mult ei au străpînit Ardealul, unșurii i-au supus cu puterea și că a sosit timpul să-și lepede juțul de pe grumazi. De aceea (preoții) pun pe fierari să facă lănci și gloante» (p. 256). Preoții și diaconii țin legătura dintre răsculații din Hunedoara și Zlatna, iar preotul Avram din Uibărești îndeamnă din turnul bisericii, pe răsculați la luptă (p. 260). Ei vor suferi împreună cu păstorii lor: «groaznică vedere mi se puse înaintea din sus de Deva, în două dealuri, două sireaguri de capete puse în pari și încă unul de popă» (p. 289); «Le iau țărănilor și mai ales preoților totii banii și hainele, și-i maltratează cu bătaie. La Certeze oamenii au fost maltratați și jefuiți, popa Ioan a fost ars, cu fierul roșu în mod tiranic, i-au luat și lui și dascălului totii banii. La Săcărîmb pe popa Anghel l-au bătut sălbatic, i-au spart capul și i-au luat banii» (p. 254).

În partea a V-a, *Persistența cauzelor, continuarea mișcărilor*, ni se relatează prinderea conducătorilor principali ai revoluției: Horea, Cloșca și Crișan. Prin promisiuni și încheieri de mincinoase legămînte, precum și prin armata imperială se pune capăt revoluției, la 21 decembrie 1784.

Prinderea capilor revoluției, 27 decembrie 1784 și 31 ianuarie 1785, nu a însemnat și încetarea mișcării. În comitatul Odorhei 118 preoți s-au întrunit într-un fel de sinod cu scopul reaprinderii revoluției. Conducătorul lor ar fi scris o scrisoare lui Horea întrebîndu-l dacă trebuie să-l aștepte sau pot începe fără el» (p. 365).

În încheierea capitoului este rodat îngrozitorul martiriu al conducătorilor revoluției.

Partea ultimă a lucrării, a IV-a, se intitulează *Revoluția și conducătorii ei în conștiința poporului român și a Europei* și consemnează largul ecou pe care l-a înregistrat această mișcare românească de la sfîrșitul veacului XVIII în conștiința europeană. Istoricul eveniment este înfățișat în adevărata sa semnificație, el «reprezentînd un moment de importanță majoră al luptei poporului român pentru dreptate, socială și eliberare națională» (p. 458).

Cartea se încheie cu două rezumate, în limbile engleză și germană și mai cuprinde o hartă indicînd extinderea revoluției populare din 1784 de sub conducerea lui Horea, întocmită de Ștefan Poenaru.

Pentru cititorul teolog, cleric sau nu, lucrarea ce a făcut obiectul rîndurilor de mai sus este un document care atestă atitudinea de slujire a preotului român ortodox pusă în slujba năzuințelor de dreptate, libertate și progres ale păstoriiților săi.

Pr. D. D. SANDU

IAȘI, 1600—1859—1918, ASPECTE ALE LUPTEI PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ, de dr. I. Agrigoroaei, dr. Gh. Buzatu, dr. Valeriu Dobrinescu, dr. Gh. I. Florescu, A. Karejchi, C. Paraschiv, A. Pricop, dr. I. Saizu, dr. D. Șandru, dr. I. Toderașcu, M. Vătavu, dr. D. Vitcu, unii, profesori la Universitatea Al. I. Cuza din Iași, iar alții, cercetători științifici la Institutul de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol» — Iași, coordonatori dr. Gh. Buzatu, A. Karejchi, dr. D. Vitcu, Iași, 1983.

Cuvîntul înainte pune în lumină gîndul care a condus la întocmirea acestui volum. Afirmînd că «lupta pentru libertate socială, independență și unitate națională constituie una din permanențele fundamentale ale istoriei românilor, autorii cuvîntului — Gh. Buzatu și I. Saizu — mărturisesc că și-au propus «să examineze» contribuția orașului Iași «în contextul luptei generale a românilor pentru făurirea statului național unitar în 1918». Acest străvechi oraș, asemenea altor centre politice și culturale românești — București, Arad, Brașov, Craiova, Cluj, Suceava, Alba Iulia, Focșani, Ploiești — și-a

legat numele de evenimentele istorice din anii 1600, 1859 și mai ales 1918. Aportul acestui oraș, în lupta pentru unitate națională, a fost cu totul remarcabil în anii primului război mondial, când, potrivit cuvintelor lui N. Iorga, ajunsese «un simbol de rezistență națională, de afirmare nezguduită a unei datorii».

Problema esențială, care, în iconomia volumului, apare ca un ax, este unitatea istorică a poporului român. Deși pe teritoriul român, unitar sub aspect geografic, au fost în trecut mai multe organizații statale, cu toate acestea nu s-a ajuns la *pluralism etnic*. Factorii care au asigurat poporului nostru o dezvoltare unitară sînt armonia spațiului geografic în care s-a născut și a trăit, de-a lungul veacurilor, acest popor, sentimentul comunității de neam, de limbă și de credință, mișcările demografice interne, caracterul economiei noastre, similitudinea instituțiilor, dezvoltarea social-politică asemănătoare, legăturile dintre români, elementele de cultură. Subliniez, în-deosebi, ceea ce se afirmă limpede în capitolul I al volumului, că biserica strămoșească, în procesul de asigurare a unității românești, a îndeplinit un rol important. «Ea a devenit principala sursă de sprijin al autorității politice în apărarea ordinii interne și în menținerea independenței». Organizarea bisericească a românilor, statornicirea unei ierarhii bisericești proprii, relațiile bisericești ale românilor de dincolo și de dincoace de munți, literatura religioasă, manuscrisă și tipărită, care a circulat pe toată aria locuită de români, arhitectura asemănătoare a bisericilor, în-deosebi, de lemn etc., au menținut viu sentimentul comunității de neam și, treptat, au adîncit conștiința unității naționale a românilor.

Capitolele următoare ale volumului, consacrate Unirii celor trei țări românești, înfăptuită de Mihai Viteazul la anul 1600, Unirii Principatelor din ianuarie 1859 și Unirii tuturor românilor, făurită în noiembrie-decembrie 1918, cuprind numeroase și interesante detalii referitoare la aceste evenimente epocale din istoria românilor. Sprijinul pe documente istorice deplin concludente și pe mărturii literare selectate cu discernămint critic autorii au expus faptele istorice care au precedat împlinirea acestor evenimente, insistînd asupra celor care s-au desfășurat la Iași. Amintesc, doar, dintre acestea că Mihai Viteazul s-a intitulat, la Iași, «domn al Țării Românești și al Ardealului și al Moldovei»; această titulatură apare împreună cu stemele Munteniei și Moldovei și cu unele elemente simbolizînd Transilvania pe sigiliul voievodului. Rolul precumpănitor al orașului Iași, prin fiii săi vestiti — adaug că printre ei au fost și slujitorii ai Bisericii: mitropolitul Sofronie Miculescu, arhiepiscopul Calinic Miculescu, învățații Neofit și Filaret Scriban, Melchisedec Ștefănescu, Dimitrie Matcaș, Sofronie Vîrnav ș.a. — în viitoarea evenimentelor care au precedat Unirea Principatelor, este scos pregnant în relief: «După unire al cărei leagăn i-a fost și pentru durarea căreia n-a ezitat să-și sacrifice poziția privilegiată de capitală, ultima reședință de scaun a domnilor Moldovei, orașul Iași a continuat să-și afirme personalitatea și să se impună ca unul dintre cele mai puternice focare ale aspirațiilor și împlinirilor naționale românești».

După înfăptuirea Unirii Principatelor, în ianuarie 1859, alături de București, orașul Iași a continuat să fie un centru spiritual «de promovare a ideilor avansate, de dreptate socială, de unitate, de înnoire și de civilizație». Idealul național — *unirea tuturor românilor* — a înflăcărat în multe și variate acțiuni patriotice pe toți fiii remarcabili ai acestui oraș. Cu măiestrie literară și cu documentare exhaustivă sînt amintite evenimentele, în ordine cronologică, unele dramatice dar totdeauna axate pe convingerea că, în cele din urmă, idealul național va fi îndeplinit, care au avut loc la Iași, în etapa 1916—1918. În acest oraș s-au desfășurat manifestări «în favoarea unității naționale», au fost publicate documente și lucrări referitoare la unire, s-au organizat adunări în Piața Unirii și pe străzile orașului, s-au rostit discursuri și conferințe, s-au pus la cale serbări, s-au înălțat rugăciuni în monumentală catedrală a orașului pentru îndeplinirea idealului național.

Volumul întocmit și publicat de istoricii țeșeni, pe care-l semnez prin aceste rînduri, alături de altele și altele lucrări scrise și editate de istorici din București și Cluj-Napoca, este bine venit. Cel ce citește acest volum readuce în conștiința sa paginile de măreție din cronică vechei cetăți de scaun a Moldovei, supranumită de autori, cu drept cuvînt, *orașul marilor uniri*.

CĂTALINA VELCULESCU, *Cărți populare și cultură românească*.
București, Editura Minerva, 1984, 179 (—219 p.).

După începuturile foarte laudabile ale lui B. P. Hașdeu și ale Dr. M. Gaster, studiul altor manuscrise de literatură populară descoperite și al publicațiilor folclorice — apărute între timp — a fost întreprins de sinteza cunoscută a lui N. Cartoian. Firește că perspectiva pe care ea a deschis-o în cercetarea domeniului este valabilă și astăzi, mai ales în ceea ce privește filiația cu produsele similare din alte literaturi și cu metoda comparativă indispensabilă.

Vremurile noastre au căutat să privească textele populare și în orizontul altor preocupări. Astfel I. C. Chițimia s-a îndreptat către studiul raporturilor acestora cu folclorul și cu literatura cultă. Cu perspective mai extinse, Alexandru Duțu și-a condus explorările spre identificarea circulației unor motive literare majore, încercând să schițeze coordonatele culturii noastre și mentalitatea cu care se integrează ea în civilizația europeană.

Noua problematică pe care o cultivă ultimii doi cercetători amintiți se dovedește fructuoasă. Cartea pe care o avem sub privire este una din dovezile continuității ei.

Cu o mare stăpânire de sine și cu claritate, Cătălina Velculescu afirmă de la început că trei sînt problemele pe care le va aborda încercarea sa. Este vorba de relația dintre cărțile populare și arta plastică, de unele influențe ale culturii orale asupra celei scrise și de sociologia literaturii care poate fi identificată în ele.

Autoarea ține de asemenea să precizeze încă din primele pagini ale volumului metoda pe care o va utiliza. Din capitolul I se vede că textele scrise au fost privite după modalitatea integrării lor în complexul vieții social-culturale. O atenție deosebită se acordă legăturii acestora cu artele plastice.

Pentru a ilustra cazul pe care-l prezintă parabola inorogului, lumea monahală din Orientul bizantin recurgea la mai multe simboluri. Unul dintre acestea, transmis de către Cuviosul Ioan Colovul (mijl. sec. IV, în Egipt), asemenea pe monahul rîvnitor în fața ispitelor de tot felul care tind să-i înfrîngă țărnia și năzuința către puritate cu un om urcat în copac de frica furiei fiarelor. Imaginea a fost reținută de către erminia de pictură — canonică pentru un locaș ortodox a lui Dionisie din Furna, la capitolul zugrăvirii monahului doritor de desăvîșire. Alteori necesitatea ascensiunii duhovnicești este ilustrată și mai direct prin simbolul treptelor desăvîșirii. Sfîntul Ioan Sinaitul († 649) a devenit clasic în lumea medievală prin opera sa, *Scara Raiului*. Tradusă în limba latină, ea nu a avut importanța pe care a aflat-o în spiritualitatea răsăriteană. Totuși culegerea aghiografică, *Gesta Romanorum*, ne oferă exemplul prelungirii simbolului în discuție, numai că uneori el este înlocuit cu imaginea bălții, a prăpastiei etc.

Odată stabilită legătura între cele două feluri de simboluri ale inorogului ar fi fost de dorit ca analiza să pășească mai departe pentru a stabili înrudirea cu acela al stilului sau coloanei. Strădania are o mare utilitate în exegeza operei brncușiene, zămislită din valorile purificării înălțătoare și ale tăcerii, dar prea adesea căutată în filozofia indiană. Conjugarea artelor plastice cu literatura populară poate da indicii verosimile și organice despre geneza ei în cultura autohtonă.

Lăstînd problema deschisă pentru sugestia existenței legăturilor dintre culegerile aghiografice răsăritene și acelea apusene, autoarea amintește cîteva monumente românești în care motivul scării este înfățișat cu o frumusețe aparte: Sucevița, Hurezi etc.

Cu capitolul următor: «*Rîvnitorul la mare*, și *vîndtoarea simbolice*, se arată pe larg cum este pîndit de alte animale gata să-l sfîșie: maimuța, ursul etc. El însuși evoluează în semnificații, căci funcția de principiu a Binelui este întărită pînă și de ciudatul lui corn, devenit chiar amuletă pentru proprietățile curative pe care le-ar avea. În scopul explicării teoretice a simbolurilor sînt interogate mai întîi documentele literare, în special romanul *Varlaam și Ioasa*, apoi cele picturale. La acestea din urmă se constată însă o evoluție în dublu sens. Unele teme, care mai înainte se zugrăveau în interiorul locașului sfînt, acum «migreză» în ansamblul din afara lui. Odată cu spațiul extins dobîndit însă, limbaajul simbolic decade și el în element narativ-pito-

reosc. Modificarea este într-adevăr de conținut. Imaginile tradiționale pînă acum (la începutul veacului al XIX-lea) — precum fabula esopică *Bătrînul și moartea* — tind să propovăduiască opoziția față de obșteșcul sfîrșit al omului. Mai înainte, ea era menită să sugereze caracterul perisabil al «veacului acestuia».

În cadrul temei dragostei de viață pe care o pîndește moartea se mai remarcă elemente cu semnificații istorice strecurate în ansamblul simbolisticii. Este cazul cu scena vulpii de la biserica din Olănești-sat, pictată în 1810. În planul secundar al tabloului se zărește un pandur, care e gata să lovească pe un turc cu pătul puștii. La Teiuș, în locul acestora stau pregătiți de luptă un cioban român și un ostaș austriac.

Studiind scenele de vîntătoare de pe pereții unor citorii oltene, distinsa cercetătoare găsește că acestea se aseamănă cu unele din bisericile Europei apusene și nordice. Se observă că ea nu a rămas doar la semnalarea fenomenului. Hotărîtă să afle o explicație a lui, autoarea face apel mai întîi la tradiționalul *Fiziolog*. Pentru zona geografică a Olteniei, el fusese copiat de către ieromonahul Serafim de la Blășița încă de la începutul veacului al XVIII-lea. Dar manierismul scenelor în discuție nu dă o explicație multumitoare faptului. De aceea Cătălina Velculescu extinde studiul și mai departe, la cărțile de ocultism și la acelea de cosmografie din epocă.

Istoriceste, asemănările dintre piesele picturale a două regiuni diferite ca spațiu și ca structură spirituală pot fi într-adevăr susținute. Mai bine de două decenii, Oltenia a stat sub ocupația politică-bisericască austriacă.

Din înboldul aceleiași intuiții a prezenței unor manuscrise apusene la noi sau poate dintr-un firesc simț al simetriei, autoarea își îndreaptă privirea și către literatura scrisă moldovenească. Sînt identificate astfel posibile puncte de pornire ale *Istoriei Ieroglifice*. Aceasta ar însemna că sub privirile lui Dimitrie Cantemir s-a putut afla *Seculum sapientiae*. Autorul ei este un episcop din Boemia, Chiril, trăitor în veacul al XIV-lea. În afară de manuscrise latine ilustrate, cartea a avut și unele în limba germană.

În cadrul aceleiași grupe se remarcă studiul *Mentalitate rurală și culturală scrisă în limba română*. Concluziile lui susțin că trebuie să se afirme hotărît o structurare a culturii scrise după legile celei orale, nu numai despre «influențe ale folclorului» asupra unui scriitor. Se exemplifică prin «noutatea» pe care oricare istorie literară o constată în operele lui C. Conachi, ale lui Gr. Alexandrescu etc. Dar aceștia erau nu numai intelectuali de formație apuseană, după moda epocii, ci și cititori ai cărților populare pe care le cunoșteau din copilărie și dintre care unele se tipăreau chiar în anii maturității lor scriitoricești. Nu mai amintim de M. Eminescu, convins din tinerețe de utilitatea manuscriselor vechi pe care le colecționa cu pietate. Ulterior, ele au fost achiziționate de către Dr. M. Gaster, autorul unei curajoase sinteze în specialitate. Îndicînd aceste modalități de perpetuare a mentalității populare în structura culturii române moderne, cercetătoarea mai atrage atenția că vechile specii literare: «istorie», «cuvînt», «poveste» aveau alt conținut decît noțiunile respective de astăzi.

Capitolul închinat copiștilor din Transilvania nu se reduce la transcrierea simplor însemnări de pe cărțile vechi, nici la identificarea itinerariilor pe care le-au parcurs unele manuscrise care au circulat între provinciile românești. Dincolo de modul cum se alcătuiseră miscelanele se poate observa reacția cititorului în posesia textului scris, condiția socială a copiștilor și starea țărănimii ardelenice. De aceasta din urmă se leagă și evenimentul unirii forțate a credincioșilor ortodocși cu Biserica Romei. «Tocmai încercărilor de a fi anulați ca popor le răspund, alături de mari mișcări sociale, manuscrisele copiate atunci de cărturarilor satelor (...). În timp ce marile personalități ale Școlii ardelenice «adunau din bibliotecile Apusului dovezi de netăgăduit ale latinității și continuității românilor sau se străduiau să modernizeze învățămîntul, considerat un mijloc de dezrobire națională, cărturarilor rămași la sate răspindeau, cum ne arată conținutul miscelanelor, o literatură ce-i unea cu conașionali lor de peste munți. Pentru copiști, ca și pentru cei cărora li se adresau manuscrisele, cultura nu era un lux, ci o modalitate de supraviețuire» (p. 99).

Date interesante, expuse cu mîgălă, se dau și cu privire la următoarele specii ale literaturii bisericești: *patericul, otecnicul, prologul, mineiul* etc.

Cu o metodă modernă, care întrebuițează fișele de observație și statistica în evaluarea rezultatelor, cartea abordează și probleme de sociologie a cititorilor. Preocuparea este presimțită încă din capitolele premergătoare. Pe multe pagini se fac referiri la legăturile comerciale dintre Râmnicul Vilcea și Brașov sau dintre acesta și diverse minăstiri din Muntenia. Din listele de prenumerați și din aprecierile studiului de față, cunoștințele despre starea intelectuală și socială a preoților sporesc. Iată înseși concluziile autoarei, care stau cu cinste lângă cele stabilite de către alți învățați: Episcop Melchisedec, Pr. Șt. Furtună, N. Iorga, Dr. V. Gomoiu. Ele arată încă o dată deschiderea preoților față de progresul științific și al cercetării naturii.

«Deci, înainte de 1820, fețele bisericești sînt un factor de cultură important, al căror interes față de toate genurile ce apar le situează pe primele locuri în acțiunea de prenumeraie ce susținea îndeosebi cărțile înnoitoare.

În perioada 1820—1830 se abonează mai ales la manuale și lucrări științifice (tot datorită preoților care erau și cadre didactice), apoi la *filozofie-pedagogie-morală*, dar o traducere din filozoful grec Dion nu le stîrnește în mod deosebit interesul.

Și în această a doua epocă, fețele bisericești sînt dintre principalii cumpărători ai cărților cu prenumerați, situîndu-se pe locul al doilea, pentru *știință-manuale*, cit și pentru *filozofie-pedagogie-morală*» (p. 131).

Pe lângă aceste concluzii la care a condus-o studiul imparțial al faptelor, autoarea are un merit în plus prin consultarea cercetărilor preoților cărțurari: Candid Mușlea, D. Balaur, P. Mihail, I. Ionescu, C. Voicescu.

Neglijîndu-se amănuntul că citatele latine sînt netraduse în românește sau că nu au fost reproduse titlurile unor articole, trebuie să recunoaștem harul de cercetătoare al Cătălinei Velculescu, puterea de convingere și de sugestie a rezultatelor sale.

Pr. GHEORGHE I. DRAGULIN

• PĂRTEA OFICIALĂ •

DIN SUMARUL ȘEDINTELOR SFINTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE (17 și 18 decembrie 1984)

În zilele de 17 și 18 decembrie 1984 membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-au întrunit în sesiune ordinară de lucru.

După stabilirea componenței comisiilor sinodale pentru această ședință de lucru și după cercetarea dosarelor și întocmirea referatelor de către acestea, s-a intrat pe următoarea ordine de zi:

P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, raportorul Comisiei afacerilor externe bisericești, dă citire referatelor asupra următoarelor probleme:

1. Temei nr. 9548 și 7703/1984: Relații cu Bisericile Ortodoxe Surori

Dărilor de seamă privind:

a) *Aniversarea zilei de naștere a Sanctității Sale Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare și*

b) *Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la festivitățile prilejuite de aniversarea a 175 de ani de la înființarea Academiei Duhovnicești din Leningrad — U.R.S.S.*

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sfintul Sinod hotărăște:

— Se ia act de darea de seamă privind participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la festivitățile prilejuite de aniversarea zilei de naștere a Sanctității Sale Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare;

— Se ia act de darea de seamă privind participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la aniversarea a 175 de ani de la înființarea Academiei Duhovnicești din Leningrad;

— Se aduc respectuoase mulțumiri P. F. Patriarh Iustin pentru grija deosebită acordată buneii dezvoltări a relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericile Ortodoxe Surori.

De asemenea, Sfintul Sinod hotărăște să se continue activitatea de păstrare și consolidare a relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Ortodoxe Surori.

2. Temei nr. 10283/1984: Relații cu Biserica Romano-Catolică

Participarea I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului la aniversarea a 20 de ani de la întemeierea Fundației «Pro Oriente», 8-10 noiembrie 1984, Viena — Austria

Sfintul Sinod hotărăște:

— Se ia act de darea de seamă privind participarea I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului la aniversarea a 20 de ani de la întemeierea Fundației «Pro Oriente» (8-10 nov. 1984, Viena);

— Se aduc respectuoase mulțumiri P. F. Patriarh Iustin pentru grija deosebită acordată continuării dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică;

— Se aprobă participarea, în continuare, a unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la dialogul teologic cu Biserica Romano-Catolică, cu observarea învățăturii de credință ortodoxă și a principiului neamestecului în treburile interne ale Bisericii noastre.

3. Temei nr. 7898/1984 : Relații cu Biserica Vechi-Catolică

Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la întrunirea Subcomisiei mixte de lucru pentru dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Vechi-Catolică, 23 sept.-1 oct. 1984, Kavala-Grecia

Sf. Sinod hotărăște :

— Se ia act de darea de seamă privind relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Vechi-Catolică în a doua jumătate, a anului 1984 și de participarea Pr. prof. Ștefan Alexe la întrunirea Subcomisiei mixte pentru dialogul teologic cu Biserica Vechi-Catolică;

— Se aduc mulțumiri P. F. Patriarh Iustin pentru grija acordată acestui dialog și

— Se aprobă participarea, în continuare, a unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la dialogul teologic cu Biserica Vechi-Catolică.

4. Temei nr. 5610/1984 : Relații cu Biserica Anglicană

Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la reuniunea Comisiei mixte de dialog teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană, 13-20 august 1984, Dublin-Irlanda

Sf. Sinod hotărăște :

— Se ia act de darea de seamă privind situația dialogului teologic, dintre Biserica Ortodoxă și Comuniunea Anglicană, precum și de participarea Arhim. Nifon Mihăiță la această reuniune;

— Se aduc mulțumiri P. F. Patriarh Iustin pentru grija acordată dezvoltării dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană și

— Se aprobă participarea, în continuare, a unor delegați ai Bisericii noastre la acest dialog, cu observarea strictă a învățăturii de credință ortodoxă.

5. Temei nr. 2093, 5550, 7684, 2420, 7117, 10119 și 2019/1984 : Relații cu organizațiile creștine internaționale

A. Relații cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor

a) *Participarea unei delegate a Bisericii Ortodoxe Române la seminarul teologic de la Bossey, «Slujind Biserica — ca lemele», 28 mai — 3 iunie 1984, și*

b) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Comitetului central al C.E.B., 8-20 iulie 1984, Geneva-Elveția,*

B. Relații cu Conferința Bisericilor Europene

a) *Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la colocviul Direcției de studii a C.B.E. asupra documentului «Botez, Euharistie, Ministeriu», 25-27 iunie, 1984, București-România și*

b) *Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la întrunirea organizată de C.B.E. și Consiliul Conferințelor Europene Catolice (C.C.E.E.), 3-8 oct. 1984, Riva del Garda — Italia*

C. Relații cu Conferința Creștină pentru Pace

a) *Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la întrunirea comună a Comisiilor speciale pentru dezarmare și securitate europeană ale C.C.P., 1-5 oct. 1984, Beienrode-R. F. Germania și*

b) *Participarea unor delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la întrunirea Prezidiului lărgit al C.C.P. 13-17 nov. 1984, Velletri-Italia*

D. Alte activități

Concedii ecumenice de odihnă ale unor reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române la Casa Locarno-Elveția

În urma discuțiilor ce au avut loc și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sf. Sinod hotărăște:

— Se ia act de dările de seamă privind relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu organizațiile creștine internaționale, în a doua jumătate a anului 1984;

— Se aduc mulțumiri P. F. Patriarh pentru grija acordată colaborării Bisericii noastre cu organizațiile creștine internaționale și se ia act cu mulțumiri de activitatea delegaților la întrunirile C.E.B., C.B.E. și C.C.P.;

— Se aprobă continuarea acestor activități, precum și numirea a noi delegați ai Bisericii Ortodoxe Române în următoarele Comisii ale C.E.B.:

— P. S. Episcop Timotei Sevcicu, în subunitatea «Credință și Constituție» — Unitatea I;

— P. S. Vasile Țirgovișteanu, Episcop vicar patriarhal, în subunitatea «Programul pentru educație teologică» — Unitatea a III-a;

— Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, în subunitatea CICARWS-Unitatea a II-a și

— Pr. conf. Alexandru Stan, în subunitatea «Dialogul cu alte credințe și ideologii» — Unitatea I.

6. Temei nr. 2139, 5073, 3051, 5676, 1696 și 5072/1984 : Participări ale teologilor ortodocși români la diferite întruniri intercreștine peste hotare

a) *Participarea unor delegate ale Bisericii Ortodoxe Române la un curs organizat la Facultatea de Teologie Catolică din Viena-Austria, 25 aprilie — 15 mai 1984;*

b) *Participarea unor teologi ortodocși români la Seminarul teologic sud-est european de la Heidelberg — R.F.G., 2-9 sept. 1984;*

c) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la a XVI-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Tineretului din Europa, 14-20 oct. 1984, Wuppertal — R.F.G.;*

d) *Cea de a IV-a întrunire regională a tinerilor creștini din țările socialiste ale Europei, 23-30 nov. 1984, Suzdal-URSS;*

e) *Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la cursurile ecumenice organizate de Biserica Evanghelică din R.F.G., 20-30 mai 1984, Ioselstal — R.F.G. și*

f) *Acordarea unei burse «Alexander von Humboldt» pentru documentare științifică unui profesor de la Institutul Teologic Universitar din București, 15 iulie-15 sept. 1984, Bonn — R.F.G.*

La propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sf. Sinod hotărăște:

Se ia act de dările de seamă privind participările teologilor ortodocși români la diferite întruniri intercreștine peste hotare, în a doua jumătate a anului 1984 precum și de activitatea teologilor ortodocși români la diferite întruniri intercreștine peste hotare, în a doua jumătate a anului 1984.

7. Temei nr. 6240, 6385, 2411, 1867, 2281 și 10452/1984: Vizite ale unor reprezentanți bisericești de peste hotare, în cursul anului 1984

- a) *Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace, 21-23 iunie 1984;*
- b) *Vizita grupului «Academicum Catholicum», 21-29 iulie 1984;*
- c) *Vizita unui grup de preoți spanioli, 18-25 aug. 1984;*
- d) *Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de un grup de turiști din Noua Zeelandă, 20-27 august 1984;*
- e) *Vizita Episcopului Ronald Bär de Rotterdam, 5-13 octombrie 1984 și*
- f) *Vizita D-lui James Houston din Cambera (Australia) în România, 24-29 octombrie.*

În urma discuțiilor ce au avut loc și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sf. Sinod hotărăște:

— Se ia act de dările de seamă privind vizitele făcute Bisericii Ortodoxe Române de unii reprezentanți bisericești de peste hotare, în a doua jumătate a anului 1984 și

— Se aduc mulțumiri P. F. Patriarh pentru grija deosebită pentru buna desfășurare a acestor vizite, precum și IL.PP.SS. Membri ai Sf. Sinod care au primit și organizat aceste vizite.

8. Temei nr. 11298/1984: Darea de seamă a I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului cu privire la activitatea bisericească din cadrul Vicariatului ortodox român din Virșet-R.S.F. Iugoslavia

În urma examinării dării de seamă și la propunerea Comisiei afacerilor externe bisericești, Sf. Sinod hotărăște:

— Să se adreseze mulțumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului pentru grija și sollicitudinea arătată față de buna desfășurare a activității Vicariatului, a cărei conducere să fie îndrumată pentru recrutarea de candidați în vederea pregătirii lor pentru preoție în școlile noastre teologice.

9. Temei nr. 12103/1984: Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind itinerariul pastoral al I.P.S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu

10. Temei nr. 9578/1984: Darea de seamă a P. S. Episcop Vasile al Oradiei privind instalarea Pr. Pavel Ardelean în postul de vicar al Vicariatului ortodox român din Gyula — R. P. Ungaria

11. Temei nr. 10735/1984: Darea de seamă a P. S. Episcop Timotei Sevițu privind sfîntirea bisericii din parohia Coștel, aparținînd Vicariatului ortodox român din Virșet-R.S.F. Iugoslavia

12. Temei nr. 7388 și 10811/1984: Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind vizita în țara noastră a Past. Ingvar Oreback din Suedia și cea a Past. Hans Joachim Bernbeck din R.F.G., ca oaspeți ai Patriarhiei Române

În urma examinării referatelor și a dărilor de seamă, Sf. Sinod hotărăște:

— Se ia act de referatele și de dările de seamă prezentate;

— I.P.S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu să fie rugat a avea în atenție deosebită parohiile nou înființate și să îndrume pe preoți pentru lărgirea contactelor și cu alți români ortodocși din zonele parohiilor respective;

— Se aduc mulțumiri PP.SS. Vasile al Oradiei și Timotei Sevițu, pentru îndeplinirea mandatelor, precum și conducerilor centrelor eparhiale care au sprijinit realizarea vizitelor celor doi oaspeți din Suedia și R. F. Germania.

P. S. Episcop Timotei al Aradului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și mînăstiri, dă citire referatelor asupra următoarelor probleme :

1. Temei nr. 8508/1984 : Darea de seamă privind funeraliile P.S. Episcop Visarion al Aradului

Luînd cunoștință de modul în care s-au desfășurat funeraliile și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și mînăstiri, Sf. Sinod hotărăște :

- Păstrarea unui moment de reculegere în memoria ierarhului decedat ;
- Se ia act de darea de seamă prezentată și aprobă publicarea unui reportaj despre funeralii în revistele bisericești și
- Se aduc mulțumiri membrilor Sf. Sinod care au participat la funeralii și au oficiat slujba înmormîntării P. S. Episcop Visarion al Aradului.

2. Temei nr. 10368/1984 : Proiectul Pastorelei Sf. Sinod privind colecta pentru Fondul Central Misionar din duminica Ortodoxiei a anului 1985

În urma examinării Proiectului și a definitivării textului, Sf. Sinod hotărăște :

- Aprobă textul Pastorelei privind colecta pentru Fondul Central Misionar din duminica Ortodoxiei a anului 1985, în forma definitivată de către Sf. Sinod ;
- Sectorul II al Administrației Patriarhale este îndatorat cu măsurile de tipărire și trimitere a acestei Pastorele către toate eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române, împreună cu instrucțiunile stabilite de Sf. Sinod în anul precedent pentru organizarea acestei colecte.

3. Temei nr. 10369/1984: Referatul Pr. consilier Constantin Părvu privind data Sf. Paști în anul 1986

După examinarea referatului, Sf. Sinod hotărăște :

- Se ia act că în anul 1986 Sf. Paști se vor prăzni duminică 4 mai ;
- Datele cuprinse în referatul întocmit vor fi comunicate în timp util tuturor Centrelor eparhiale din Patriarhia Română, în vederea întocmirii calendarului bisericesc pe anul 1986.

4. Temei nr. 10371/1984: Itinerariile pastorale ale membrilor Sfintului Sinod

Sf. Sinod hotărăște :

- Se ia act de bogata activitate a P. F. Patriarh Iustin, depusă în calitate de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române ;
- Se ia act de activitatea desfășurată în anul 1984 de toți II. PP. SS. Mitropoliți și Arhiepiscopi, PP. SS. Episcopi și P. S. Episcop vicar patriarhal, PP. SS. Episcopi și Arhierii vicari în cadrul îndatoririlor pe care le au pentru promovarea vieții religioase în eparhiile Bisericii Ortodoxe Române ca membri ai Sf. Sinod.

5. Temei nr. 10372/1984 : Dările de seamă ale Centrelor eparhiale privind activitatea misionară desfășurată în anul 1984, și

6. Temei nr. 10373/1984 : Dările de seamă privind activitatea de teren pastoral-misionară desfășurată în eparhii pe anul 1984

În urma discuțiilor și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și mînăstiri, Sf. Sinod hotărăște :

- Se ia act de dările de seamă prezentate de centrele eparhiale din cuprinsul Patriarhiei Române privind activitatea pastoral-misionară desfășurată în cursul anului 1984 ;

— Se va continua cu multă atenție și stăruință activitatea misionară în eparhii, potrivit planului unitar de măsuri aprobat de Sf. Sinod în anul 1977 și a celorlalte hotărâri și îndrumări ale Sf. Sinod;

— Se vor lua măsuri pentru activizarea organelor parohiale și a cîntăreților bisericești în activitatea misionară parohială;

— Se va depune stăruință ca Centrele eparhiale să editeze cărți de rugăciuni cu învățături și a materialului necesar pentru îndrumarea credincioșilor.

P. S. Vasile Țirgovișteanul, Episcop vicar patriarhal, raportorul Comisiei canonică, juridică și pentru disciplină, dă citire referatelor asupra următoarelor probleme:

1. **Temel nr. 8331/1984:** Cererea preotului Căta Dumitru de la parohia Poenari, jud. Argeș, prin care solicită iertare de pedeapsa «opriri pentru totdeauna de la slujirea Sfintei Liturghii și a Sfintelor Taine», aplicată prin hotărîrea nr. 6/1982 a Consistoriului eparhial al Episcopiei Rimnicului și Argeșului

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonică, juridică și pentru disciplină, Sf. Sinod hotărăște:

— Amină soluționarea cererii de iertare a Pr. Căta Dumitru pentru completarea dosarului.

2. **Temel nr. 6423/1984:** Cererea preotului Vesa Ion de la parohia Rapolt, județul Hunedoara, prin care solicită iertare de pedeapsa depunerii din treapta preotiei, aplicată prin sentința nr. 2/1983 dată de Consistoriul eparhial Arad

Sf. Sinod hotărăște:

— Amină soluționarea cererii de iertare a Pr. Vesa Ion pentru completarea dosarului său cu documentația necesară.

3. **Temel nr. 8950/1984:** Adresa nr. 14/1984 a Consistoriului eparhial Cluj, prin care trimite spre soluționare Consistoriului Central Bisericesc dosarul de judecată nr. 2/1984 al ierom. Dimofte Nicolae Nichifor, de la mănăstirea Nicula, jud. Cluj, Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului

Sf. Sinod hotărăște:

— Anulează sentința nr. 3/1984 a Consistoriului eparhial al Arhiepiscopiei Clujului pentru motive de incompetență în judecarea cauzelor disciplinare privind pe monahi;

— În baza acordului I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, acordă iertare ierom. Dimofte Nicolae Nichifor pentru abaterile săvârșite, urmînd ca acesta să se poată stabili la mănăstirea Ciolanu din Eparhia Buzăului.

4. **Temel nr. 10160/1984:** Cererea de recurs la Sfîntul Sinod a fostului preot profesor Gheorghe Calciu Dumitreasa, împotriva sentinței nr. 9/1984, a Consistoriului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, prin care i s-a aplicat pedeapsa «Caterisirii».

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei Canonică, juridică și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște:

— Se respinge cererea de recurs a fostului preot profesor Gheorghe Calciu Dumitreasa ca nefundată, hotărîrea Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor nr. 9/1984 rămînd definitivă și executorie.

P. S. Roman Ialomîțeanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, raportorul Comisiei pentru pregătirea personalului bisericesc, dă citire referatelor asupra următoarelor probleme:

1. **Temei nr. 10374/1984**: Referatul Cancelariei Sf. Sinod privind organizarea seriei a 71-a a cursurilor preotești din anul 1985

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisei pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște:

— Aprobă organizarea în anul 1985 a celei de a 71-a serii a cursurilor preotești din Patriarhia Română, în perioada 22 iulie—21 august 1985, cu un efectiv de 500 de preoți și diaconi cursanți, în două grupe paralele a câte 250 de cursanți fiecare, în ambele grupe fiind programați preoți din toate eparhiile Patriarhiei Române. O grupă își va desfășura cursurile la Institutul Teologic Universitar din București, iar o altă grupă la Institutul Teologic Universitar din Sibiu;

— Programa analitică a acestor cursuri va fi cea pentru seria a 70-a din anul 1984 și va fi predată de cadrele didactice de la ambele Institute.

DIVERSE

La acest punct din ordinea de zi au fost discutate următoarele probleme:

a) **Temei nr. 11436 și 11947/1984**: Adresele Arhiepiscopiei Sibiului nr. 3693 și 3831/1984, privind majorarea dotației de la F.C.M. pentru parohiile din cuprinsul acelei Arhiepiscopii ca și pentru acoperirea cheltuielilor necesare abonamentelor la «Telegraful Român»

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște:

-- Amână soluționarea acestei probleme pînă la încheierea colectei pentru F.C.M. din anul 1985, după care Sf. Sinod va reexamina distribuirea dotațiilor de la F.C.M. către eparhii.

e) **Temei nr. 12544/1984**: Referatul Cancelariei Sfântului Sinod privind perioada vacanței de iarnă a elevilor seminariști și studenților teologi

Sfântul Sinod hotărăște:

— Aprobă ca vacanța de iarnă a elevilor seminariști să fie între 23 decembrie 1984—22 ianuarie 1985, iar a studenților teologi în perioada 23 decembrie—7 ianuarie 1985, inclusiv.

Epuizîndu-se examinarea lucrărilor înscrise pe ordinea de zi, Prea Fericitul Patriarh Iustin aduce mulțumiri membrilor Sfântului Sinod pentru participarea la lucrările acestei ședințe sinodale și pentru modul în care și-au adus contribuția la rezolvarea lucrărilor care au fost înscrise pe ordinea de zi.

În încheiere, Prea Fericirea Sa adresează tuturor participanților, cu prilejul Sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului 1984 și ale Anului Nou 1985, altele urări de sănătate, petrecere dăbovnicească și «La mulți ani!».

Se rostește rugăciunea: «Cuvine-se cu adevărat».

ERATĂ

La pg. 716, rîndul 5 de sus se va citi: *în rîndul vieşuitoţilor ei în anul 1942; la 28 noiembrie, acelaşi an a fost*

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA
BUCUREȘTI

40.803